چون صنایع مکوّن مکان و فضل خلاق مین زمان

سراج

(جلد اول مع فرهنگ مسمّی بـ)

سراج

در مطبع نامی منشی نول کشور بطبع مزین و مقبول جهان شد

اطلاع - اس مطبع مین ہر علم وفن کی کتب کا ذخیرہ سلسلہ وار فروخت کے لیے موجود ہی جسکی فہرست مطبوع ہر ایک شائق کو چھاپہ خانہ سے مل سکتی ہی جسکے معائنہ وملاحظہ سے شائقان اصلی حالات کتب کے معلوم فرما سکتے ہین قیمت بھی ارزان ہی اس کتاب کے ٹیٹل پیج کے تین صفحہ جو سادے ہین انمین بعض کتب لغات عربی وفارسی واُردو وغیرہ کی درج کرتے ہین تاکہ جس فن کی یہ کتاب ہی اُس فن کی اور بھی کتب موجودہ کارخانہ سے قدر دانون کو آگاہی کا ذریعہ حاصل ہو۔

کتب لغت عربی

مجمع بحار الانوار - مع تکملہ کے چھپی چھاپہ بہت صاف خوشخط اعلےٰ درجہ کی صحت اور یہ اس رتبہ کی کتاب ہی کہ جیسا قاموس حاوی لغات عرب ہی ویسا ہی یہ کتاب جامع لغات احادیث سرور دو عالم ہی مصنفہ عالم جلیل القدر شیخ طاہر پہلے قیمت اسکی زیادہ تھی بتدریج عام نفع کے لیے قیمت مین تخفیف کی گئی اور اس بے بہا کتاب کی مع تکملہ چار جلد ہین۔

۱- جلد اول - مین لغات ہمزہ سے تا حرف راے مہملہ یا حاے حطی ہین۔

۲- جلد دوم - مین لغات حرف راے مہملہ یا خاے معجمہ سے تا عین مہملہ یا یاے تحتانی ہین۔

۳- جلد سوم - مین لغات حرف عین معجمہ سے تا یاے تحتانی مع الیا ہین اور اس جلد کے آخر مین علوم لغت اور اُنکی اصطلاح اور رواۃ ومحدثین کے طبقات کا بیان اور واقعات غزواۃ کا بیان تخصیص وصراحت نام مقامات بقید ماہ وسال اور خاتمۃ الکتاب اور خاتمۃ الطبع ہی۔

۴- جلد چہارم - مین تکملہ ہی جسمین لغات ہمزہ سے تا یاے تحتانی مرسوم ہین اور آخر کتاب مین بحوالہ نام کتاب کے جو ماخذ لغات کا ہی بحروف مرموز تصریح کردی ہی درحقیقت یہ کتاب کیا ہی ایک معدن لغات حدیث سرور کائنات ہی۔

قاموس - لغت عربی کی کتاب متعارف ومتداول مستغنی الصفات ہی از مجد الدین محمد فیروزابادی شیرازی دو جلد مین۔

۱- **جلد اول** - مین ہمزہ سے حرف سین مہملہ تک کے لغات کا بیان۔

۲- **جلد دوم** - مین لغات شین منقوطہ سے تا یاے تحتانی وحروف معنوی کے استعمال کا بیان ہی

ایضاً - بشرح صدر بجملہ مراتب۔

مصباح المنیر - لغت عربی نادر کتاب مستند ہی مصنفہ احمد بن محمد بن علی المغربی مشہور بلقب فاضل شہاب قیومی۔

منتخب اللغات - معروف کتاب ہی لغات عربی کی جسکا بیان معنی عبارت فارسی مین ہی مصنفہ مولوی عبد الرشید الحسینی المدنی۔

کتب لغت فارسی

لغات المتبدی - ردیف وار لغات کا بیان حرف اول وآخر کی رعایت بترتیب حروف تہجی مصنفہ مولوی سیف اللہ خطیم آبادی۔

نصاب الصبیان - ہر قسم کے لغت منظوم ہین مصنفہ ابو نصر فراہی یہ کتاب نہایت مفید خاص وعام ہی اور بہت مشہور اور متداول ہی۔

لغات کشوری

اپنے آپ طلبا تعلیم مین ترقی کرسکتے ہین بذریعہ لغات کشوری

فارسی زبان کی یہ سب سے پہلی ڈکشنری ہو جو اپنی ندرت جامعیت اور طرز بیان مین بھی ایک خصوصیت رکھتی ہو اسکو عالم سعید اور فاضل اپنے آپ نظیر مولوی سید محمد حسین صاحب رضوی محافظ صحت مطبع اودھ اخبار نے مرتب و مدون فرمایا ہی و منشی نولکشور صاحب مالک مطبع کی جانب سے خاص اس کام کے لیے مامور ہوے تھے جنھون نے تین سال کی شبانہ روز محنت اور عرقریزی سے تحقیق و تدقیق لغات کے قالب مین ایک نئی روح پھونکی ہو اور مطبع نے اسکو بڑے اہتمام و انتظام کے ساتھ طبع کیا ہی۔

فارسی زبان کی دو ایک ڈکشنریان تو پہلے بھی لکھی جا چکی تھین مگر وہ ایسی کم مایہ تھین جو ان علوم دوست طلبہ کے لیے چنداں مفید نہ تھین جو بڑی بڑی درسی کتابین پڑھتے پڑھاتے ہین ان کتابون سے صرف وہی طلبہ فائدہ اٹھا سکتے تھے جنکی تحصیل ابتدائی ہوتی تھی۔ اسکے علاوہ جسطرح یہ ڈکشنریان تمام درسی لغات پر حاوی نہ تھین اسیطرح کنایات اور اصطلاحات سے بھی معرا تھین۔ لیکن **لغات کشوری** مین چہارم سے زیادہ ایسے الفاظ ملینگے جنسے ابتدی کیا منتہی طلبہ تک بھی پہلے واقف نہ تھے۔ مؤلف علام نے جمع لغات کا جو التزام کیا ہو وہ مثل انگریزی ڈکشنریون کے ہی۔ ہر لغت کا حرف اول باب اور حرف ثانی فصل قرار دیا ہو اور اسی بیان مین لغت کے تین تین حرف اشتراکی رکھے ہین اور جہان کہین پہلے تین حرف برابر آگئے ہین جیسے پنج ارکان پنج پایہ پنج گاہ وغیرہ وہان چوتھے حرف کا اور اسیطرح پانچوین اور چھٹے حرف کا بھی التزام رہا ہی اسکے علاوہ جو کتابین اس لغت کی ماخذ ہین وہ بھی نہایت مستند و معتبر ہین جیسے صراح۔ قاموس۔ منتخب اللغات مؤید الفضلا۔ برہان قاطع۔ غیاث اللغات۔ بہار عجم۔ چراغ ہدایت وغیرہم اگرچہ مشہور ہو کہ جب کسی زبان مین لغت کی متعدد کتابین ہوتی ہین تو اُنسے اور مؤلفین لغات کو ایک قسم کی آسانی ہوتی ہو لیکن اُس سے کسی مؤلف کی قابلیت اور لیاقت مین فرق نہین آتا۔ جوہری نے صحاح بیس برس مین مرتب کی تھی اور اسکے بعد مجد الدین فیروزآبادی نے قاموس تین برس مین تالیف کرلی۔ ایک عالم علم اللغات کے سامنے صاحب قاموس کی بڑی تعریف کی گئی اُسنے کہا تین برس کو ملکہ تیئیس برس۔ جوہری کے بیس برس بھی اسمین اضافہ کرنا چاہیے۔ لیکن یہان تو قضیہ بالعکس ہو لائق مؤلف نے ابتدا سے انتہا تک درسی کتابون کو پڑھکر لغات اور اصطلاحات جمع کیے ہین مثل گلستان۔ بوستان۔ یوسف زلیخا۔ سکندر نامہ۔ انوار سہیلی۔ عیار دانش۔ بہار دانش۔ طاہر وحید۔ توقیعات کسریٰ رسائل طغرا۔ سہ نثر ظہوری۔ گل کشتی۔ اخلاق جلالی۔ اخلاق ناصری وغیرہ کے اور اُنکے بعد کتب لغات سے معانی کی تفسیر اور توضیح کی ہو۔ لغت کا قلم جلی ہو۔ اور ہر صفحہ مین ۲۵ سطرین اور تین کالم ہین۔ بہت بڑی خوبی یہ رکھی ہو کہ ہر لغت پر اعراب لگا دیے گئے ہین اسلیے کہ اختلاف اعراب سے اکثر الفاظ کے معنی بدل جاتے ہین۔ تبدیل اعراب کے ساتھ جتنی مرتبہ وہ لغت آیا ہو اُتنی ہی بار اسکو شروع سطر سے لکھکر معنی بیان کیے ہین۔ پھر امتیاز السنہ کے لیے ہر لغت کے محاذی ع (عربی) ف (فارسی) ت (ترکی) ی (یونانی) سب (سعرب) کا نشان لکھدیا ہو گو غیاث اللغات اس فن مین ایک بڑی مبسوط کتاب ہو لیکن اسمین اُس سے بھی تقریباً دو ہزار لغت زیادہ ہین۔ شیخ ابوالفیض فیضی فیاضی نے جب تفسیر مواطع الالہام کے لکھنے کا ارادہ کیا تو لغات عرب پر عبور حاصل کرنیکے لیے ہمیشہ عربی لغت کی کتابین خریدا کرتے تھے ایک مرتبہ اُنھون نے اسی غرض سے کئی ہزار روپیہ کی کتابین خریدین اور جب اول سے آخر تک دیکھ چکے تو ایک روز مجمع احباب مین کسی نے شیخ سے اُن کتابون کا حال دریافت کیا فیضی نے کہا مین نے جو حقیر رقم اُن کتابون کی قیمت مین صرف کی تھی الحمد للہ وہ وصول ہو گئی۔ ان کتابون مین صرف دو لغت ایسے پائے جو پہلے میری نظر سے نہ گذرے تھے۔ جب فیضی فیاضی جیسے عالم متبحر اور فاضل اجل نے دو لفظون کی اتنی قدر کی تو لغات کشوری مین تو سیکڑون لفظ ایسے ہونگے جو طلبہ اور حضرات علم دوست کو بالکل نئے اور اجنبی معلوم ہونگے پس امید کیجاتی ہو کہ شائقین اور طلبہ فیضی سے بھی بڑھکر اس جدید ڈکشنری یعنی اس مجموعہ لغات کی قدر کرینگے۔ حجم ۵۹۴ صفحہ۔ قیمت عام دو روپیہ سوا اے محصول ڈاک۔

مطبع منشی نول کشور لکھنؤ و کانپور و تمام دوکان کتب فروشان ہندوستان سے یہ کتاب نہایت طلبا کو دستیاب ہو سکتی ہو

اطلاع - اس کارخانہ مطبع اودھ اخبار مین عموماً ہر علم وفن کی کتابین ذخیرہ مثل عربی - فارسی - ترکی - اُردو - بھاشا - سنسکرت مع ٹیکا بھاشا بخط دیوناگری وگورمکھی وانگریزی قابل قدردانی شائقان موجود ہی جسکی فہرست مطول ہر ایک شائق کو چھاپہ خانہ سے مفت مل سکتی ہی - صرف ایک آنہ محصول ڈاک کے لیے بھیجنا کافی ہوگا - اس فہرست کے معائنہ وملاحظہ سے اصلی حالات کتب کے بخوبی معلوم ہوسکتے ہین وقیمت بھی ہر ایک کتاب کی نہایت ارزانی کے ساتھ ہی - اس اعلان مین اُن کتب لغت عموم المنفعت کو اس ترتیب سے مندرج کیا ہی کہ ہر ایک شائق علم عربی وفارسی واُردو کو اُسکے ملاحظہ سے ایک قسم کی سہولیت ہو کر اپنی قدردانی سے خریداری فرما کر کارخانہ کو ممنون وشکور کرینگے

لغت عموم المنفعت

عربی

مجمع بحار الانوار مع تکملہ بخط نسخ مصنفہ شیخ محمد طاہر نہایت صحیح جامع لغات احادیث نبوی صلعم مقبول علما وطلبا - چار جلد مین کامل تفصیل ذیل (۱) جلدین اولین یعنی جلد اول ۲ لغایت ہمزہ سے تا عین مہملہ یا ی تہانی کاغذ سفید - (۲) جلدین اخیرین یعنی جلد ۳ و ۴ لغایت حرف غین معجمہ سے تا تکملہ جسمین لغات ہمزہ سے تا یای تحتانی ہین سب صاف وخوشخط اعلی درجہ کی صحت سے مرتب ہوئی ہی -

قاموس بخط نسخ مصنفہ مجد الدین محمد فیروزآبادی شیرازی مع رموز متداول - ہر صفحہ مین ۲۰ کالم آغاز لغت سطر سے کامل ۲ جلد مین یعنی جلد اول مین ہمزہ سے تا نون سین مہملہ کے لغات کا بیان اور جلد دوم مین لغات عین نقطہ سے تا یای تحتانی وحروف معنوی کے استعمال کا بیان - اور بطرز اعلی وافضلا - کاغذ سفید گلدہ - وجلیل

صراح مع فرہنگ قراح - مصنفہ شیخ جمال الدین قرشی بخط نستعلیق ہر صفحہ مین دو کالم آغاز لغت سطر سے کامل دو جلد مین یعنی جلد اول - بیان لغات با ہمزہ سے تا باب طا سے مہملہ جلد دوم مین لغات از ابواب عین مہملہ تا باب یا سے تحتانی مع بیان استعمال حروف معنوی - کاغذ سفید گلدستہ معلی -

منتخب اللغات - مصنفہ عبد الرشید آکبر آبادی معروف بہ منتخب اللغات داراشکوہی کاغذ سفید وخوش -

فارسی

کشف اللغات - از فاضل عبد الرحیم کامل دو جلد مین بخط

غیاث اللغات - ملا چراغ ہدایت - از مولوی غیاث الدین تین کالم آغاز لغت سطر سے - کاغذ سفید وخوش -

غیاث اللغات - مع چراغ ہدایت مع نقشہ کردہ مصنفہ مولوی غیاث الدین - کاغذ سفید وخوش -

برہان قاطع - مع تکملہ واضح قلم مشہور بمقابلہ لغات از الفاظ حسن

تبریزی المخلص بہ برہان کامل دو جلد مین - کاغذ سفید وخوش -

بہار عجم لغت مشہور از منشی تیک چند بہار - کاغذ سفید چکنا -

ہفت قلزم - تین کالم کی سات جلد مین بکجائی بڑی نامی کتاب لغت کی جو بادشاہ غازی الدین حیدر کے حکم سے مولوی قبول احمد نے مرتب کی -

عمید الفضلا - کامل دو جلد مین از مولانا محمد زاہد صاحب - کاغذ خوش -

لغات الہندی - اسمین وہ لغات ہین جو اکثر کتب درسیہ مین بکار آمد ہین - از مولوی سیف اللہ - کاغذ سفید -

نصاب الصبیان - از ابو نصر فراہی - کاغذ خوش -

شرح نصاب الصبیان - دشت بیاضی از مولوی کریم الدین - کاغذ خوش

فرہنگ گلستان سعدی - از سید ابن حسن مرحوم - کاغذ خوش -

فرہنگ بوستان سعدی - از سید ابن حسن مرحوم - کاغذ خوش -

فرہنگ سکندر نامہ بری نظامی - از سید ابن حسن مرحوم - کاغذ خوش

فرہنگ یوسف زلیخا جامی - از سید ابن حسن مرحوم - کاغذ خوش

فرہنگ لغات مصطلحات - مثنوی مولانا روم مسمی لطائف اللغات از منشی عبد اللطیف - کاغذ خوش -

اُردو

اکرم اللغات - مولفہ مولوی کریم الدین - کاغذ خوش -

افاضل اللغات - الفاظ اُردو کے عربی وفارسی مین تشریح بزبان فارسی مولفہ مولوی امداد الدین بلگرامی - کاغذ سفید وخوش

لغات ناصری - از حکیم ناصر علی - کاغذ سفید وخوش -

مرقع اللغات - مسمی بہ لغات سروری - مولفہ منشی غلام سرور لاہوری - کاغذ سفید وخوش -

نصیر اللغات - ترجمہ غیاث اللغات جسکا ترجمہ محمد نصیر الدین مرحوم نے کیا - کاغذ سفید -

نامی اللغات - مشہور لغت تصنیف مولوی محمد امان الحق -

ربیع عجم - مرتبہ جاوز الدین لغات تصنیف مولوی ناصر علی آروی - کاغذ سفید

به عون صناع مکین مکان فضل خلاق زمین زمان

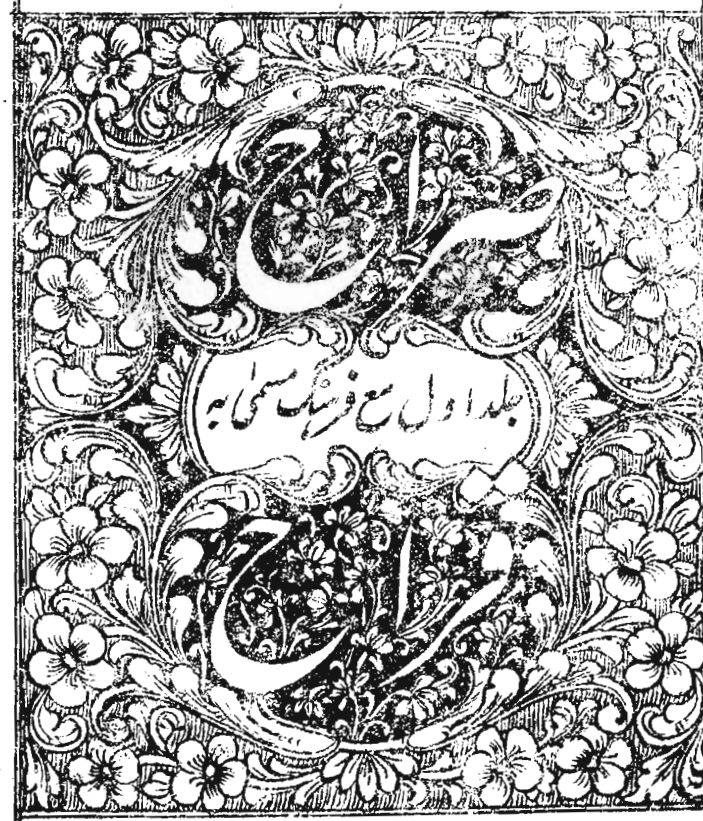

در مطبع نامی منشی نول کشور طبع مزین مقبول جهان شد

بسم الله الرحمن الرحيم

قال الفقير الى مولاه - الغنى به عمن سواه - الواثق بالمتعالى عن الولد والوالد ابو الفضل محمد بن عمر بن خاله
بجمال القرشى جل الله احواله - وحصل اماله - احمد الله وهو المحمود بكل اللغات وجلها واشكره وهو المشكور على
كثر الهبات وقلها - واصلى على مصلى مضمار الرسالة بقدمه وزمانا - ومجلى ميدان الدلالة رتبة ومكانا محمد الذى محمت
به على الالسن العربية - وتذللت لكل صعبة ابيه - وعلى آله ذوى المناطق الفصاح وصحبه اولى المواثق الصحاح
صلوة متصلة الصباح بالرواح - واسلم تسليما - وبعد فان صحاح اللغة ودرر العلة لسقام الجهل وشفاء العلة
لذوى النهل - بل صحة من لغات العرب لكل سقيم - ومنهج لطالبى الادب مستقيم - ولعمر الله لقد جلى بها الجوهرى جوهر
وابان فيه فضله واظهره فلله دره ثم لله دره ما احسن ترتيبه واتقن تهذيبه شكر الله سعيه فيه وكافاه بالخير اضعاف
ما يكافيه - ولقد كنت برهة من الزمان فى تطلابه - بالشراء ان تيسر او باستكتابه - حتى ظفرت بنسخة مصححة به خزانة
كتب المدرسة الصاحبية - البرهانية المسعودية - بكاشغر دامت معمورة مبانيها - بسعادة بقاء بانيها فى اربع
مجلدات ضخام صحاح كاسماء غير سقام فحملنى استشقالها على الايجاز وطالبنى من وعده الايجاز بالانجاز شعر
فظالما قام رجائى وقعد ، حتى راى انجاز وعده تاتى لى بعد ما استخرت الله تعالى هذا الطرز الآتى
وآتانى على بحز حاجتى وعده المانى فتحريت الايجاز فيه لا الانتخاب وتجنبت الاطالة والاطناب - معرضا
عن الاستشهادات بالاشعار - دون الامثال والآيات والآثار - فما اوردت منها الا ابياتا قلائل حيث
اضطررت فيه الى الدلائل - لما ان صاحب الكتاب رح اطنب غاية الاطناب فى اشعار الاشعار بيان الانساب

وترجمت بالفارسية مفردات اللغة من انواعها الثلث ليشترك فى استفادتها الاوساط والاحداث — وحذفت عن الاسم والمصدر حالة التعريف - آلة التعريف - ورسمت عن اختلاف ابواب ثلاثيات المصادر بعينين نصبت بهما عينى فعل الماضى والمضارع - اذ الاختلاف فيهما واقع - ورقمت اختلاف حركاتهما اولاً — ثم فسرت انواع تلك الحركة بحسب حالاتهما ثانيا - لان مجرد الرقم - ربما يترك فى الكتابة ويبهم - واصطلحت ايضاً رقمين هندسيين موضع الاولى والثانية من العينين - مع بيان ان المصدر من باب واحد او بابين - ونبهت بلفظة ايضاً فى المترادفة معنى آخر من الثانية الصادقة - هذا وقد اقتفيت الصحاح فى ترتيبه الحسن البيانى ونقيت تكرير اللفظ عند تقرير المعانى - ليصغر جسم الكتاب ويخف الثقل والاشكتاب تسهيلا للكتبة - وترغيبا للطلبة على وفق جهدهم فى ابتغاء طلباتهم - وقدرة تماتهم فى استكفار مناتهم نعم وهم ابناء زماننا لاسيما فى اكتساب افضل فاقرة وان كانوا من بنى الاكاسرة والقياصرة - وتممته بالصراح من الصحاح - وسألت الله الخير به للطالب والصلاح والفوز لى والفلاح - وان يكفينى بالصلحاء العابرين - ويرزقنى ذكر اصالحانى الغابرين - ويجعل لى لسان صدق فى الآخرين - راجيا من الافضلاء العاصرين - عليه عفو هنوتى فيه والعثرة - فى القلة منها والكثرة - واصلاح ما فسد - وترويج ما كسد - وان لا يرشقونى بسهام الطعن واللوم - ويتذاكرونى بما عندهم من الخير بين القوم - ويتأملوا فيما يأ ملونه من غيرهم للغد بعد اليوم - تحقيقا لحسن ظنى بكرمهم - وتصديقا لما يليق لى من محاسن شيمهم - ان اريد الا الاصلاح ما استطعت - وما توفيقى الا بالله عليه توكلت - واليه انيب وما قلت

شعر

صدور الجوهرى فانه	لعلى ذرى التصنيف احسن مرتقى
عمل الصحاح وما زفى ترتيبه	قصب السباق لما به لم يسبق
هذا الصراح من الصحاح مروق	يصفو لشارب وما بمرنق
يستى به القرشى ندمان النهى	كاسى فوائد مطرف ومعتق
فاشرب لتحظى كاسه اذ كيس	يحظى بها لا خط منه لاحمق

باب الالف المهموزة

قال صاحب الصحاح ابو نصر اسمعيل بن حماد الجوهرى رحمه الله نذكر فى هذا الباب الهمزة الاصلية التى هى لام الفعل فاما الهمزة المبدلة من الواو نحو العزاء الذى اصله عزاو لانه من عزوت والمبدلة من الياء نحو الاباء الذى اصله اباى لانه من ابيت فنذكر هما فى باب الواو والياء ونذكر فيه ان همزة الاشباع والالحاق غير اصلية انشاء الله تعالى

فصل الالف

اجأ - اجأ - علی وزن فعل بفتحتین کہی از طی اجیون مثل آجیون منسوبون الیہ -

آو - آر - علی وزن عاع درختے آرۃ یکی و آواز -

آبارۃ - نی مذکور فی المثل -

اتارۃ - کنجرۃ زنے است از جبلۂ بکر بن وائل مادر قیس بن ضرارۃ کوہے -

اثئیۃ - جماعت واصبح مؤنثا لاشتمی الطعام -

ازأ الغنم اشبعہا سیر کرد آنرا (ع بفتحہا) وازأ عن الحاجۃ بدول شد و رجوع نمود از حاجت -

اشاء - کسحاب خرمابنان ریزہ مذکور فی المثل -

اکأ - وثیقہ گرفت از مدیون عود بگواہان (ع بفتحہا) قال ابو زید اکار اکارۃ کاجابۃ اذا اراد امرا فجاجاتہ علی ہیئتہ ذلک فہابک و رجع عنہ یعنی شخصے ارادۂ کارے کرد پس در آمدی تو بر و بہنگام آن رو ے از تو ترسیدہ ازان کار باز ماند -

الاء - ویقصر درختے ست تلخ ادیم مأور دبغ بہ ذکر فی المثل -

ائیۃ - بروزن و معنی ہیئۃ -

فصل الباء

بؤبؤ - بؤبؤ - اصل یقال ہو من بؤبؤ الکرم وبابا بی اے قلت لہ بابی انت وامی -

بدو - بدو - آغاز کردن (ع بفتحہا) یقال بدأت بالشئ اے ابتدأت بہ و بدأنہ اے فعلتہ ابتداءً و آفریدن و بدأ اللہ الخلق و ابدأہم بمعنی - ویقال فعل ذلک عودا و بدءً و فی عودہ و بدئہ و عودتہ و بداتہ ویقال رجع عودہ علی بدئہ اے رجع فی الطریق الذی جاء منہ - و ہو ما یبدی و ما یعید اے ما یتکلم بابادۃ و لا عائدۃ - و ہشتم نخستین و ہشتمی ثنیان دومین و سے درہشتے - و نجبش از جزو قمار بداۃ مثلہ ابداء و بدوء بضمتین ج مثل جفن و اجفان و جفون - بدئی کار نو و نخستین ابتدار کار بدیع و نو آوردن بدء بدئی ایضا جاء کہ وقت اسلام کند و باشد و نخستین از ہر چیز و فی الحدیث حرم ابن البدئی خمس و عشرون ذراعا - و یقال افعلہ بادی بدء و بادی بدی اے اول کل شئ و ایاء من بادی ساکنۃ فی موضع النصب ہکذا یتکلمون بہ - و یقال افعلہ بادۃ ذی بدء و ذی بدوۃ اول اول - و ذلک البدارۃ بالضم و الفتح مقصورۃ و ممدودۃ اے لک ان تبدأ قبل غیرک فی الرمی وغیرہ - و بدئی الرجل نہ مبدوء اذا اخذہ الجدری او الحصبۃ -

بدو - بدر - بالمعجمۃ ناخوش دیدن حال کسے را ذکر اہیت داشتن - و نکوہیدن جاے را و جراگاہ را (ع بفتحہا) ارض بدۃ زمینے کہ در وے چراگاہ نباشد و امرأۃ بدیۃ بلا ہمز بدی کرنی باب المثل -

برر - برارۃ - بیزار شدن از عیب و وام و مانند آن (ع بکسر الاول و فتح الثانی) برأ بالضم بہ شدن از بیماری (ع بفتحہا) و اہل الحجاز یقولون برأت من المرض برء بالفتح و ہو بارئ

من مرضه - بُرء آفریدن (ع بفتحها) وهو البارئ
برّیّة آفریدگان - وقد ترکت العرب الهمزة - وهی
ایضاً جاز ان تکون من البری وهو التراب غیر مهموز
برار بفتحتین ممدودة نخستین شب از ماه - ابرار
بیزار گردانیدن یقال ابراه الله من المرض -
تبرئة کذلک - تبری بیزار شدن یقال تبرات
من کذا وانا ابرار منه وخلار بفتحتین لاثنین و
لایجمع لانه مصدر فی الاصل - وانا بریء وخلیّ منه -
ونحن بُرَار بالضم مثل سفار وبراء بالکسر مثل کرام
وابرار وابریاء مثل اجاب وانصباء - وهم
برئیون وهی برئیة وهما برئیتان وهنّ برئیات و
برایا - ورجل بری وبراء بالضم مثل عجیب و
عجاب - وبارأت شریکی ای فارقته - وبارأ الرجل
امرأته - واستبرأت الجاریة واستبرأت ماعندک -
بسأ - بسأ بفتحتین بسوء بضمتین آرام یافتن
به چیزی وانس گرفتن (ع بالکسر او بفتحها) یقال
بسأ به - وناقة بسوء التی لاتمنع الحالب - والبسانی
فلان فبئست به -
بطء - بطؤ - بالضم درنگ کردن (ع بضمهما)
وآهستگی نقیض سرعت البطء کذلک وهو بطیء -
ویقال البطأت ولایقال البطیت واستبطأتک
وتقول فی التعجب ما ابطأک وما بطأک - و
بطأ الرجل فی مسیره - وبطان ذاخر وجا
بالفتح والضم ای بطیء ذاخر وجاء البطاء القوم اذا
کانت دوابهم بطاء -

بکء - بکؤ - کم شیر شدن ناقه (ع بفتحها)
بکور بفتحتین کذلک فهی بکیء وبکیئة - وانیق بکاء
بالکسر والمد -
بوء - مباءة - جای باش - وجای گاو دشتی
وشتر وتبوأت منزلا ای نزلته - وبوات للرجل
منزلا وبوأته ای هیأته ولمکنت له فیه - استباءة جای ساختن
وهو بیئة سوء مثال بیعة ای بجاءة سوء - وانه
لحسن البیأة - تبوئة راست کردن نیزه سوی کسی
ابارة بازگردانیدن شتر بنجوا بگاه وآبأت علیه ماله
ای ارحت علیه ابله وغنمه - بارة مثل باعة لغة
فی البارة ومنه سمی النکاح باءً وبارة لان الرجل
تیبوأ من اهله ای یستمکن منها - بوار برابر یقال
دم فلان بوار بدم فلان اذا کان کفواً له وفی الحدیث
امرهم ان یتباوؤا - ویقال اجابونا
عن بوار واحد ای اجابونا جواباً واحداً - و
ابات القاتل بالقتیل اذا قتله به - وبار بصاحبه
اذا قتل به - ومنه قولهم بارت عمار بجمل وهما بقرتان
قتلت احدهما بالاخری - ویقال بوء به ای کن
ممن یقتل به - وقوله تعالی وباءو بغضب من الله
ای رجعوا به ای صار علیهم - وباء باثمه وبار بجمعه
یبوء بوءا ای أقرّ وذا کون ابداً بما علیه لازماً -
ویقال فی ارض کذا فلاة بئی فی فلاة ای تذهب
به ره - به ره - وبهور بضمتین انس گرفتن به کسی
ناقة بهار بالمد اذا انست بالحالب - واما البهار
من الحسن فهی من بهی الرجل غیر مهموزة - ویقال

بابهات وباهت له اے مافطنت له۔

تباً۔ بالمکان اقامت نمود (ع بفتحها)۔

بثاً۔ بالمثلثة مثله۔

بشارة۔ موضعی۔

فصل التاء

تأتأ۔ رجل تاتار۔ علی فعلال گنگلاج۔ وفیه تاتأة اے تردد فی الکلام بالتاء۔

تئ۔ تنور۔ بضمتین مقیم شدن بجائی (ع بفتحها) وهم تئار البلد ای قطانه۔ والاسم تئارة بالکسر والمد۔

تیتار۔ آنکه وقت جماع حدث کند یا آنکه پیش از اوان خال انزال کند تیتار تئتار مثله۔

تفئ۔ تند شد وخشم گرفت (ع ک ا و ن ۲) وتفئیة الشئ هنگام آن چیز واول آن۔

فصل الثاء

ثأثأ۔ ثاثأت الابل۔ اذا ارد وتها۔ ثاثأة دفع کردن از کسی یقال ثأثأت عن القوم اے دفعت عنهم۔ وتفئیة فتثاثأت منه اے هبته۔ واثاثة[۵۲] بسهم اثارة اے ریبته۔

ثدر۔ تندوة۔ بالضم بن پستان مرد اوضم اولها همزت وان فتح لم تهمز۔

ثفر۔ ثفار۔ بالضم مشد واموروا سپندان وانه۔

ثمر۔ ثمء۔ چرب خورانیدن۔ وثرید کردن نان وسر شکستن۔

ثرطئة۔ سست وکوتاه از مرد وزن۔

ثطأة۔ پایمال نمود اورا (ع بفتحها) وگول شد (ع ک ا ف ۲) ثطأة بالضم والفتح دانه ایست خرد۔

اثارة۔ موضعی در بلاد ندیل اثاثة بسهم اثارة ریبته۔

فصل الجیم

جوجو۔ جوجو۔ سینهٔ مرغ وکشتی جاجے ج۔

جأجأة خواندن شتر را یعنی جئ جئ گفتن صلته بالبار۔ والاسم جئ مثال جیع لینت الهمزة الاولے

جبء۔ جبء۔ سمار وغ مرغ جیأة جماعة علی غیر قیاس۔ اجبات الارض ای کثرت کمأتها وهی ارض مجبأة سمار وغ ناک۔ واجأبت الزرع ای بعثه قبل ان یبد وصلاحه۔ وفی الحدیث من اجبی فقد اربی بلا همز واصله الهمز۔ جیاة کنده کفش ونعلین دوزی۔ جبء جیور بضمتین سرور کشیدن از کسی (ع بفتحها) جبات علینی عنه اے نبت عنه۔ جبأ بالضم والتشدید بدل۔ جبأ علیه الاسود اے خرج علیه الحیة من جحره۔ ومنه الجابی وهو الجراد۔

جرر۔ جرارة۔ بالضم دلیری وترک الهمزة فیقال جرة مثال کرة کما قالوا للمرأة مرة۔ جراءة بالفتح والمد دلیر شدن (ع بضمها) یقال هو جری القدم ای جری عند الاقدام۔ وجرأتک علی فلان حتی اجترات علیه۔

جزر۔ جزر۔ بالمعجمة والضم پاره اجزاء ج۔ جزر بالفتح نام مردے۔ ونجش کردن۔ وپاره پاره کردن تجزئة کذلک۔ وبسنده کردن بچیزے

[۵۲] واثاثة بسهم اثارة ریبته ای خبر بالظن من غیر علم بل موضعه واثن۔

یقال جزأت به اے اکتفیت به - جزء بضمتین سبده کردن شتر از آب بعلف (ع بفتحها) اجزار تجزئة بسنده کنانیدن ظبیه جازئة - واجزانی الشی ای کفانی واجزأت عنک شاة اے قضت وهی لغة فی جزت - واجتزأت بالشئ وتجزأت به اے اکتفیت به - واجزأت عنک مجزأ فلان ومجزأة فلان اے اغنیت عنک مغناه - جزأة بالضم دستمزد - فرش واجزأة اے جعلت له نصابا - جس ر - جس ر - درشت وسخت شدن دست از کار (ع بفتحها) جساة مثال جرعة سم فیه وهی فی الدواب بمنزلة المعطف -

جشء - تجشؤ - آروغ دادن تجشئة مثله - جشاة مثال همزة اسم فیه - جشار بالضم والمد مثله - جشؤ بضمتین بر آمدن دل - واجتشاتنی البلدة واجتشاتها اے لم توافقک ولم توافقها - وجشأ القوم من بلد الی بلد اے خرجوا - جش کمان سبک وچوب سبک -

جفء - جفار - بالضم والمد خاشاک آب آورده - ویقال ذهب الزبد جفاء اے باطلا - قوله تعالی فاما الزبد فیذهب جفاء - وجفار الوادی اذا رمی بالقذر والزبد - وکذلک القدر اذا رمت بالزبد فی الغلیان واجفلت فیه - وجفأت القدر ایضا اذا کفأتها والمتها فصبت مافیها ولا یقال اجفأتها - وجفأت الرجل ای صرعته - واجفأت الشئ اقتلعته ورمیت به -

جن - جنأ - الرجل علی الشئ وجانا علیه وتجانا علیه اذا کبّ علیه - رجل اجنأ - مرد کوز پشت مجنأ بالضم سپر -

جی - مجئ - جیأة - آمدن والجیأة هو من بناء المرة الواحدة الا انه وضع موضع المصدر مثل الرجفة والرحمة - جیأة بالکسر علی فعلة اسم منه - ویقال جئت مجیأ حسنا وهو شاذ لان المصدر من فعل یفعل بفتح الاولی وکسر الثانیة مفعل بفتح العین وقد شذ منه حرف فجاءت علی مفعل کالمجئ هذا والمجیص والمصیر والمکیل - اجارة آوردن وجاءنی علی فاعلنی فجئته اے غالبنی بکثرة المجئ فغلبته - وتقول الحمد لله الذی جاربک - والحمد لله اذا جئت ولا تقل الحمد الذی جئت - ویقال اجأته الی کذا اے الجأته واضطررته الیه - وفی المثل شرما یجیئک الی مخة عرقوب - قال الاصمعی وذلک ان العرقوب لامخ فیه - وانما یجوج الیه من لا یقدر علی شئ - وقولهم لوکان ذلک فی الهی والجی مانفعه - قال ابو عمرو فالهی الطعام والجی الشراب - قال الاموی هما سیان من قولهم جاءت بالابل اے دعوتها للشرب وهاءت بها اے دعوتها للعلف -

جلأ - بالرجل جلاء وجلارة افگند او را وجلاء ثوبه اندخت پارچه او را (ع بفتحها) -

جمئ علیه - خشم گرفت بر او (ع ک ا ن ر) تجانی شیا به گرو آمد در پارچه خود وتجانا علیه گرفت آنرا

ه واجانی صواب جانی لان معنی الاجانة کما فی المصباح - منه -

پنہان ساخت وتجأ القوم فراہم آمدند وجأ وجمار شخص فرس اجماء ومجما اسپی کہ غرہ پیشانیش کشیدہ باشد والاجمار الاسم۔

یجور۔ لغۃ فی یجئ جار نام مردی جورۃ بالضم وواویہ استدراین اوہی کثبۃ۔

فصل الحاء

حبأ۔ حبا۔ بفتحتین ہمسین وخاصہ بادشاہ اخبارج۔

حتأ۔ حت۔ ریشہ تافتن کلیم را (ع بفتح ا وکسر ۲) بہمز ولا بہمز۔ واحتات الثوب ای فتلتہ۔

حجأ۔ حج۔ شاد شدن (ع بفتحہما وبفتح ا۔ وکسر ۲) صلتہ بالبار حجا بفتحتین مولع وبخیل شدن (ع بکسر ا۔ وفتح ۲) بہمز ولا۔ حجئت بہ وحجات بہ بمعنی۔

حدأ۔ حداۃ۔ بفتحات تبر تیشہ حداج۔ حداۃ بکسر الاول خات حداج حدر برگردانیدن (ع بفتحہما) حدا بفتحتین برچفسیدن برجائے (ع بکسر ا۔ وفتح ۲) ویقال حدئت بہ ای لزقت بہ۔ وحدئت الیہ اے بجأت الیہ۔ وحدیت علیہ والیہ ای حدئت علیہ ونصرتہ ومنعتہ من انظلم۔

حزأ۔ حزو۔ برداشتن سراب چیزے را (ع بفتحہما) یقال منہ حزأ السراب الشخص یحزؤہ ای رفعہ نعتہ فی حزاہ یحزؤہ بلا ہمز۔ وحزأت الابل جمعتہا وسقتہا۔

حشأ۔ حش۔ تیر برشکم زدن (ع بفتحہما) وحشأت المراۃ بالفتحہا۔ حشا بالکسر کلیم درشت

محاشی ج۔

حصأ۔ حص۔ سیراب شدن یقال حصات من الماء اے رویت منہ۔ واحصاتہ ارویتہ۔ وحصأہا اے حبق۔

حضأ۔ حضات۔ النار بالمعجمۃ سعرتہا بہمز ولا۔ محضا بالکسر آتش کاد وبالمد ایضاً علی مفعال

حطأ۔ حط۔ افگندن یقال منہ حطات بہ الارض اے صرعتہ وتیزوادن۔ وجماع کردن۔ وبر پشت زدن کسی را بہ کف دست (ع بفتحہما) قال ابن عباس رضی اللہ عنہما اخذ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم بقفای فحطانی حطاۃ وقال اذہب فادع لی فلانا وکفک بر آوردن ویگ صلتہ بالبار۔

حطی علی فعیل مرد فرومایہ یقال حطئ بطئ اتباع۔

حفتہ مرد کوتاہ وزشت۔ ونام مردی عنز حنطئۃ بالضم وفتح الثانی وکسر الثالث مثال غلیطۃ ای عریضۃ ضخمۃ

حبطأ۔ حنبطا۔ حنبطاۃ۔ حنبطی۔ بلا ہمز ایضا کوتاہ فربہ کلان شکم حنبطی کذلک بہمز ولا وخشم آلود واحنبطار الرجل اے انتفخ بطنہ۔

حفأ۔ حفا۔ بیخ بردی سپید کہ آنرا انجورند۔

حکأ۔ احکاک۔ العقدۃ ای شد وتہا۔

حلأ۔ حلو۔ علی فعول بفتحتین سودن سنگ برسنگ وحلأت الجلد اذا قشرتہ۔ حلاۃ بالضم والمد پوست تنک کہ بہ خیزد از پوست بوقت دباغت وفی المثل حلأت حالئۃ عن کوعہا۔ لان المراۃ الصناع ربما استاجرت فتقشرت کوعہا تحلئ بالکسر پوست

ا وضبطہا وکرہ بعضہم بکسر الحاء وفتح الجیم وسکون الواو وفتح الراء۔

کار و رسیدہ و زخم شدہ جلار بفتحتین زخم رسیدہ شدن پوست (ع ک ا ف ۲) و تبخالہ و بیدن یقال منہ حلئت شفتی اے بثرت۔ حلؔ۔ بتازیانہ زدن۔ و شمشیر زدن۔ و دادن و حلأت الابل عن الماء حلأۃ و حلیئا اذا طردتہا عنہ و منعتہا ان ترودہ۔ و حلأت السویق انما ہو من الحلاوۃ۔ قال الفراء قد ہمز و الیس بہموز لانہ من الحلاوۃ

حمؔ۔ حماؔ۔ بفتحتین گل سیاہ دتیرہ قولہ تعالے من حما مسنون۔ حماۃؔ بالتسکین کذلک یقال منہ حمأت البئر حماً اے نزعت حماتہا۔ حمانؔ بفتحتین لاے ناک شدن چاہ (ع ک ا ف ۲) احمار لاے و راندا ختن۔ و حمئت علیہ اے غضبت۔ حمؔ بالکسر خویشاوند شوے چون پدر و برادر حمی مثل قفا حمو مثل ابو حم مثل اب کذلک احمار ج۔

حنؔ۔ حناؔ۔ بالکسر والمد مشدد او حنا حنارۃ اخض منہ۔ تخنۃ تحتی بحنا رنگ کردن۔ حنارتان دو ریگ تودۂ۔

اجرنباؔ۔ آمدہ شد برائے خشم و بدے۔
حنظأؔ۔ کجر و حل کوتاہ۔
خنیساؔ۔ کوتاہ بد خلقت۔
حارؔ۔ نام مردے و سیعود فی الالف اللینۃ۔

فصل الخاء

خبؔ۔ خبؔ۔ پنہان کردن (ع بفتحہا) و پنہان کردہ و نہانی مبنی علی فعیل مثلہ۔ خب السموات باران خب الارض نبات خابۃ خم و ہو بلا ہمز ایضاً۔ و اختبأت اے استترت۔ جاریۃ خباۃ اے مستترۃ۔ خباۃ مثال ہمزۃ زن بسیار پنہان شوندہ و طلعۃ بسیار روی نمایندہ قال ان البعض کنائنی الی الخباۃ الطلعۃ۔

ختؔ۔ اختارؔ۔ بمعنی اجتبار و اختتات منہ اے اختبات خوفا و حیار۔ قال ابو عبید اختتات لہ اے ختلتہ۔

خجؔ۔ خجؔ۔ نکاح کردن رجل خجاۃ ای نکحۃ مثال ہمزۃ و فحل خجاۃ کثیر الضراب و کثیر اللحم ثقیل تخاجر فی المشی بتاطر۔

خذؔ۔ خذورؔ۔ فروتنی کردن (ع بکسرا۔ و فتحہما ایضاً) صلتہ باللام۔ استخذار کذلک و اخذاہ اے ذللہ۔

خرؔ۔ خرؔ۔ بالضم بلیدی خور علی فعول ج مثل بند و بنود۔ خراۃ بالفتح والمد کراہیت داشتن (ع ک ا ف ۲) و یقال للمخرج مخرجۃ و مخراۃ۔

خسؔ۔ خسؔ۔ راندن سگ را و رفتن سگ لازم و متعد (ع بفتحہا) انخسار رفتن سگ خسؔ خسورؔ بفتحتین خیرہ شدن چشم و منہ قولہ تع خاسئا و ہو حسیر۔ تخاساالقوم بالحجارۃ اے ترامو ابہا و کانت بینہم مخاساۃ۔

خطأؔ۔ خطاؔ۔ بفتحتین ناراست و بنقیض صواب و قد یمد و قرئ بہما قولہ تعالے و من قتل مومنا خطاء ممدودا و مقصورا۔ اخطأت تخطات بمعنی و لا تقل اخطیت و بعضہم یقولہ۔ خطا بالکسر والسکون

گناه قوله تعالے ان قتلهم کان خطأ کبیرا اے اثما۔
خطر خطأة بفتح الاول وکسر الثانی گناه کردن
(ع ک اف ۲) خطیئة علی فعیلة اسم فیه۔
ولک ان تشدد الیاء لان کل یاء ساکنة قبلها
کسرة او واو ساکنة قبلها ضمة وهما زائدتان تلمد
لالالحاق ولا هما من نفس الکلمة فانک تقلب الهمزة
بعد الواو واوا والبعد الیاء یاء وتدغم فتقول فی
مقروء مقروو وفی خطیئة خطیة وجمعها خطایا والاصل
فیها خطائی علی فعائل فلما اجتمعت همزتان قلبت
الثانیة یاء لکسرة ما قبلها ثم قلبت الفا لاستثقال
الحرکة علیها ثم قلبت الهمزة الاولی یاء لخفائها بین
الالفین۔ وفی المثل مع الخواطئ سهم صائب
یضرب للذی یکثر الخطأ ویاتی الاحیان بالصواب۔
قال الاموی المخطئ من اراد الصواب فصار
الی غیره۔ والخاطئ من تعمد لما لا ینبغی تخطئة
تخطئ بخطا نسوب کردن ویقال اخطأت فخطأتنی
وتخطأت لی فی المسئلة اے اخطأت وتخطأه
اے اخطأه۔
خلأ۔ خلئ۔ مقصور خلاء بالکسر ممدود حرونی
کردن وفروختن ناقه بے علتی (ع بفتحها) یقال
خلأت الناقة کما یقال فی الجمل الح وفی الفرس
حرن۔ وفی حدیث سراقة ما خلأت ولا حرنت
ولکن حبسها حابس الفیل۔
خفأه۔ از بیخ برکند آنرا پس برزمین زد
(ع بفتحها)۔

خفأ بیته۔ بشکست خانه را وبر انداخت خفأ القربة
دریدمشک را وگستر دآنرا برحوض تاکه زمین آب
حوض را جذب نکند۔
خمار۔ موضعے۔
خنأت الجذع۔ بریدم شاخ درخت را (ع بفتحها)
وخنیته بالیاء مثله۔
خاربک علینا۔ یعنی شتاب کن۔

فصل الدال

دور۔ ودیدا۔ بالکسر والمد داءة سخت دویدن
شتر وآدمی سه شب آخر ماه پیش از شبهاے
محاق وقال ابو عمرو دیدار وادار آخر ماه۔
ورء۔ ورء۔ دور کردن ودفع کردن (ع
بفتحها) وفی الحدیث ادرءوا الحدود بالشبهات۔
درؤ بفتحتین ناگاه برآمدن (ع بفتحها) ومنه کوکب
درّی علی فعیل بالکسر والتشدید مثال سکین لشدة
توقده وتلألؤه قال ابو عبید ان ضممت الدال قلت
درّی علی افعلے غیر مهموز فیکون منسوبا الی الدرر لانه
لیس فی کلامهم فُعیل ومن همزه من القراء اراد
فعول مثل ستوح فاستثقل ضمة بعضه الی الکسر
حکی الاخفش عن بعضهم دری بالفتح علی فعیل من
درأته مهموزا۔ ودراری ستارگان روشن وتدارأ
علینا فلان اے تطاول۔ ویقال للسلطان ذو تدرأ
بضم التاء اے ذو عدة وقوة علی دفع اعدائه وهو
اسم موضوع للدفع والتاء زائدة کما زیدت فی ترتب
وتنضب وتغفل۔ تدارأتم اے اختلفتم وتدافعتم

وکذلک ادرأتم واصله تدارأتم ادغمت التاء فی الدال واجتلبت الالف لیصح الابتداء بها. مدارأة یکدیگر را دفع کردن - وخلاف کردن و یقال هو لایداری ولایماری - واما المداراة فی حسن الخلق والمعاشرة فان الاحمر یقول فیه انه یمزر ولایهمز - ویقال داراته دواریته اذا اتقیته ولاینته - ویقال جار السیل درّ بالضم اذا من بعید - درر بالفتح کزی یقال آنست درر فلان اذا عوجاجه - بُهر ذات درر وهوا لحید وطریق ذو درر، علی فعول اذا ذو کسور وجرفة - دریته ستور یا خبر آن که در پس آن تیر انداز پنهان شود بجهت انداختن صید را - وحلقة که آنرا بنیزه بربایند وادرأت للصید علی افتعلت ای اتخذت له دریته - درر بضمتین نمد وناک شدن پشت شتر وآماسیدن (ع بضمها) بعیر داری نعت منه وناقة دارئ ایضاً وادرأت الناقة بضرعها اذا انزلت اللبن وارخت ضرعها عند النتاج فهی مُدرئ -

وف ر - وفر - بالکسر شیر وشم وزه ستور و مانند آن که از وی نفع گیرند قوله تعالی والانعام خلقها لکم فیها وفر - وکرمی وناخوشی اوفاوج وفارة وفاء مصدر منه - یقال اقعد فی وفر هذا الحائط ای فی کنه - رجل وفی علی فعل جامهٔ گرم پوشیده وفان کذلک وبی وفائی - وادفأه الثوب وتدفأ هو بالثوب واستدفأ وادفأ به وهو افتعل منه ای لبس مایدفئه - ودفوت لیلتنا ویوم وفئ علی فعیل ولیلة دفئیة وکذلک الثوب ولبیت مدفئة شتران بسیار دشمند وایضاً - مدفأة شتر بسیار پشم وپیه وفنای مثال عجمی باران آخر بهار وفأ ای بالثار کذلک - وکل میرة ونتاج قبیل الصیف فهی وفاتیه وثانیه قال واول الوفای وقوع الجمة وآخره الصرفة -

وک ء - مداکأة - انبوهی کردن - وزحمت دادن وگرد آمدن قوم بر کسی وتداکأ القوم ای ازدحموا ون - وفئ - علی فعیل مرد فروما یه والفعل منه علی (ع بفتحها) فهو دائ - وتارة ونورة فروما یه شدن وفعل (ع بضمها وفتح الاول) وفیئة عیب ونقیصت وتأ بفتحتین کوزی اداگوز پشت واو - وار - بیماری اوداوج ومنه یقال دار الرجل یدار فهو دار - ودئت یا رجل وادأت ایضاً فانت مدئ - وادأته اصبته بداء بعید ولازم - وادأت ادارة وادوأت ادواء اذا اتممته - وقولهم به داء وظبی معناه لیس له دار کما لادار بالظبی -

وبا ء - قرار گرفت (ع بفتحها) وبأ بالعصا زد آنرا وباءة گرد بختن وباه ووبأ علیه تد بیا پوشید ونهان کرد آنرا -

وثای - کعربی بار اینکه بعد از شدت گرما آید وبچه گوسفند که در گرما پیدا شود - تمر ربأ الشئ مضطرب شد -

فصل الذال

ذرر - ذرر - آفریدن (ع نفتحها) منه الذریة بالضم والتشدید وهی نسل الثقلین بترک الهمزة ذرار ج وفی الحدیث ذرر النار ای انهم خلقوا لها - ذرأ بفتحتین سپیدی موے وپیری (ع ک ا ف ۲) هو اذرأ وهی ذرأ - وذری شعره وذرأ نعتان ذرأة بالضم اسم فیه - وفرس اذرط وجدی اذرار اے ارقش الاذنین وسائره اسود - وعناق ذرار - وهو من شباب المعزدون الجفار - وملح ذرآنی وذرآنی به تحریک الراء وتسکینها نمک سخت سپید وذرأت الارض اے بذرتها ذرع ذری وترک الهمزة اصح فیه -

ذریا - ذریات اللحم - تتذیا اے انضجته حتی یسقط عن عظمه - وتذیات القربة فسدت وتقطعت -

ذرذار - ذرذارة زجر کردن واضطراب نمودن در رفتار تذر ذرذر وذرة مثله -

ذباة - بالفتح زن فرومایه لاغر خوبصورت چالاک -

ذمأ علیه - وشوار آمد (ع نفتحها) -

فصل الراء

رأرأ - رأرأة - الشراب - لمع ورأرأت المرأة بعینها برقت ورأرأت عیناه اذا کان یدیرهما وهو رأرأ العین علی فعلل -

ربأ - ربأ چشم داشتن ودیدبانی کردن و بربلندی برآمدن یقال منه ربأت القوم وارتبأتهم مربأ مربأة مرتبأ جای دیدبان یقال ربأت المربأة ای علوتها - ربیئة طلیعة رهایج ویقال انی لاربأ بک عن هذا الامر ای ارفعک عنه - وما ربأت ربا فلان اے ما علمت به ولم اکترث له ورأبأته اے خدرته والقیته -

رثأ - رثأ - دوشیدن شیر ریاست وسطبر شدن آن ارتثار ماست شدن شیر - رثیئة ماست ویقال الرثیئة ثفنة الغضب - وارتثار علیهم امرهم ای اختلط وهم یرثون رایهم ای یخلطون وارتثأ فلان فی رایه اے خلط -

رجأ - ارجأت الامر آخرته قوله تعالی واخرون مرجون لامر الله ومرجون لامر الله بغیر همز - رجل مرجئ مثال مرجع ورجل مرج بلا همز ایضا وهم مرجئة والنسبة الیه مرجئی هذا اذا همزت فاذا لم تهمز قلت رجل مرجی مثل معط وهم المرجیة بالتشدید - وارجأت الناقة اے دنا نتاجها یهمز ولا عند ابی عمرو ویهمز لاغیر -

رود - روادة - بالفتح ممدودة تباه شدن (ع بضمهما) فهو رود ای فاسد وارد متعد منه ویاری کردن ویار کسی شدن یقال منه اردته نفسی - رود بالکسر ویار قوله تعالی ارسله معی ردءا یصدقنی -

رزء - رزء - بالضم مصیبت ازرزئ الرجل ازرأه رزء ومرزئة اذا اصبت منه خیرا کان او یقال ما رزأته وما رزئته مالا اے ما نقصته -

ذرذار - ذرذارة زجر کردن واضطراب نمودن در رفتار تذر ذرذر وذرة مثله -

وارتزأ الشئ اے انتقص - رزیئة مصیبت رکی
رزایاج - رجل مرزأ کریم یصیب الناس خیرہ وزرائے
رزیئة اے اصابة مصیبة -
رشأ - رشاء - آہو برہ -
رطأ - رطیٔ - علی فعیل گول -
رفأ - رفء - پیوستن ونیکو کردن بریدگی
ودریدگی جامہ وبغیر ہمز ایضاً یقال من اعتاب
خرق ومن استغفر - رفاء - رفاء - بالکسر والمد سازوار
آمدن وبرچسپیان شدن یقال للمتزوج بالرفاء
والبنین - ترفئة بالرفاء والبنین گفتن بوجہ دعا
ورزناستوئی وبندہ وبلاہمز ایضاً ومعناہ السکون
والطمانینة من رفوتہ اے سکنتہ - وارفأت السفینة
اے قربتہا من الشط - مرفأ - بالضم جای بلب آمدن
کشتی وارفأت الیہ اے لجأت الیہ ورافأتہ فی البیع
اے حابیتہ وترافؤا اے توافقوا وتظاہروا -
رقأ - رقء - رقود بفتحتین ایستادن آب چشم
وخون (ع بفتحہا) یقال ارقأ اللہ دمعہ ای سکنتہ
رقود علی فعول بالفتح آنچہ برجراحت نہند تاخون
بایستد وفی الحدیث لاتسبوا الابل فان فیہا
رقود الدم اے انہا تعطی فی الدیات فتحقن بہا الدماء
ویقال ارقأ علی ظلعک لغة فی ارق علی ظلعک
اے ارفق بنفسک ولاتحمل علیہا اکثر مما تطیق -
رقم - رقم - رمو بفتحتین بیک جای بدون شتر
(ع بفتحہا)
رمأ - ویقال رمیات - رائی اذا لم تحکمہ و
رمیات السحابة وترمیئات اذا تحفت للمطر قال
والمراة ترمیات فی مشیتہا ای تکفأت وترمیأ
الرجل فی امرہ اذا ہم بہ ثم امسک وہو یرید
ان یفعلہ -
رار - رار - درختی راتہ یکی - تروتہ تروی
اندیشہ کردن درکار رویتہ اسم فیہ غیر مہموز -

رتأ العقدة رتوءً - سخت کردگرہ را - (ع بفتحہا)
رتأ فلانا خفہ کرد آن را وایستادہ گردانید ورفت
رتأن - پویہ دویدن شتر ارتأضحک فی فتورومارتأ
کبدہ بطعام یعنی نخورد چیزے کہ تسکین گرسنگی او کند
ہذا خاص بالکبد -
رتأ الیہ - دید (ع بفتحہا) وجاریرتأ فی مشیتہ
تیثا قل والیرتأ فی فصل الیاء -
رتیاء - ترتیہ از خفہ رہانیدن اورتیأ فی الامر روءً
رایاء التقاہ درار لغة فی ارأی والاسم الرے
بالکسر -

فصل الزاء

زأزأ - تزأزأت - من الرجل تزأزؤا شدیداً
اذا تصاغرت لہ وفرقت منہ -
زکأ - رجل زکاة - مثال ہمزہ مرد بسیار سیم وزر
ونقد ومنہ یقال زکأتہ زکأ - ای عجلت نقدہ دانہ
لزکأ النقد - وزکأت الناقة بولدہا تزکأ زکاء ست
بہ عند رجلیہا -
زنأ - زنء زنوء - بہ زاوبرآمدن وتنزو یک
شدن یقال زنأت الجبل ای زنوت کوتاہ شدن

سلمہ اللہ تعالیٰ اول کتاب الحدیث ق -

یقال زنا الظل ای قصر وشتاب گرفتن بول و غائط یقال زنا بوله و پناه گرفتن یقال زنأت الیه (ع عع بفتحهما) و ازنأت غیری الجأته - زنار بالفتح والمد کوتاه رجل زنار مرد تنگ آمده به قضای حاجت وفی الحدیث نهی ان یصلی الرجل وهو زنار ای حاقن - ظل زنار سایهٔ تنگ تر نه تنگ گردانیدن -

الزباة - بالفتح الغضبة -

زرو المنیة - اندوهی که از مرگ پیدا شود زار الدهر به ای انقلب الدهر به قال ابو عمرو فرحت بهذه الکلمة -

فصل السین

ساسا - ساسات - بالحمار ساسا گفتم خر را وقت آب خوردن وهی وفی المثل قرب الحمار من الروثة ولا تقل له ساسا -

سبأ - سبأ - سبا خمر خریدن به جهت باز فروختن (ع عع بفتحهما) یقال سبأت الخمر وشبأتها ولا یقال ذلک الا فی الخمر - والاسم سبار علی فعال بکسر الفاء والمد سبیئة خمر - سبار خمار فاذا اشتریت الخمر لتحملها الی بلد آخر قلت سبیتها بلا همز - سبار بالفتح والمد نام مردی که عامهٔ قبائل یمن از نسل اوست یصرف ولا یصرف وهو سبار بن یشجب بن یعرب بن قحطان - سبأ انتفات ناکردن بسوگند در وغ و دلیری نمودن بدان - وتازیانه زدن و بالش سوختن کسی را انسبار پوست باز شدن سبأ راه کوتاه سبائیة منسوب بعبد المدن سبار -

سرر - سرة - تخشم نهادن ملخ و اسرأت الجرادة اے حان وقت ذلک منها - سراة بالکسر تخشم ملخ سرقة کذلک و اصله مهموز - ارض مسرقة ای ذات سرقة -

سلأ - سلأ - روغن کشیدن از سمکه سلأت السمن واسلأته یعنی سلار بالکسر والمد اسم فیه وخار ودور کردن سلار بالضم مشدد ومدود مثل قراء خار خما سلاءة یکے - وتازیانه زدن یقال سلأه مائة سوط ونقد کردن یقال سلأه مائة درهم -

سور - سور - مسارة مسائیة اندوگین کردن (ع ف اض ۲) سور بالضم اسم فیه وقرئ قوله تعالی دائرة السوء یعنی الهزیمة والشر ویقال هذا رجل سوء علی الاضافة ثم تدخل علیه الالف واللام فتقول هذا رجل السوء قال الاخفش لا یقال الرجل السوء ویقال الحق الیقین وحق الیقین جمیعا لان السوء لیس بالرجل والیقین هو الحق قال ولا یقال هذا رجل السوء بضم السین اسارة بدی کردن صلته بالی سوای تقیض حسنی سیئة بدی واصلها سیوئة فقلبت الواو یاء ودغمت وفلان سیئی الاختیار وقد تخفف ویقال سیئ الاختیار - امراة سوار قبیحة - ویقال عندی ما ساره وناره وما یسوره وینوره قال ابن السکیت سؤت به ظنا واسأت به الظن بالالف واللام اذا جاء فعله بالالف قوله تعالی تخرج بیضاء من غیر سوء ای من غیر برص - سواة عورت در سوائے

وخوے زشت سوآ مثلہ۔ تسوئۃ تسوئی عیب کردن
برچیزے یقال سوأت علیہ ما صنع اے عبتہ و
قلت لہ اسأت و یقال ان اسأت فسوئی علے
و یقال سوت الرجل سوائیۃ و مسایۃ بحذف الہمزۃ
سارہ مارا راہ منی و اصلہما سوائیۃ و مسائیۃ و مسایۃ
اصلہما مساوئۃ علی القلب فکرہوا الواو مع الہمزۃ
و قولہم الخیل تجری علی مساویہا اے انہا و انکاتہا
یہا و عاب۔ عیوب فان کرہہا تحملہا علے الجری
و استار الرجل من السور کما تقول اغتم من الغم۔
سئی۔ سئی۔ بالفتح شیر گرد آمدہ در اطراف
پستان و تسیأت الناقۃ اذا ارسلت لبنہا من غیر
حلب و ہو السئی و قد انسار اللبن۔

مسنتاً۔ کسی کہ سرش دراز باشد مانند کوخ۔
سنخا النار۔ کجعل جعل لہا ذہبا تحت القدر سنخاہا مثلہ
سندرو۔ علی وزن فنعلو و بالہاء ایضا مرد سبک
و دلیر بہر کار پیش آیندہ و کوتاہ و باریک تن با
پہنائی سر و مرد کلان سر و مادۂ گرگ سندرون
ج۔
سطاہا۔ جماع کرد او را (ع بفتحہما)۔
اسلنطأ۔ برآمد بسوی چیزے تا نظر کند بطرف آن۔

فصل الشین

شاشا۔ شاشات۔ بالحار نشور نشور گفتم خرا
بوقت ایستادہ کردن و خواندنش۔
شطء۔ شطء الزرع و النبات خوشہ و برگ
کشت و اشطاء الزرع اے خرج شطئہ

قال الاخفش فی قولہ تعالی اخرج شطأہ اے طرفہ۔
شطط رسیدن رحل بر شتر شاطئ الوادی کرانۂ رود
اے شطہ و یقال شاطئ الادویۃ فلا یجمع۔ و
شاطأت الرجل اذا مشیت علی شاطئہ و ہو مشی
علی الشاطئ الآخر۔
شعر۔ شعر۔ شعور برآمدن دندان شتر و
شانہ کردن و مشقا فرق سر۔ شقا بالکسر شانہ
و شقاۃ بالعصا شقا اصبت مشقاہ اے مقرقہ۔
شنر۔ شنارۃ۔ مثال شناعۃ و شنی شن ثلث
لغات مشنا شنان بہ تحریک النون و تسکینہا مصادر
منہ شنان بلا ہمز مثلہ (ع ک اف ۲) و قرئ بہما
قولہ تعالی شنان قوم و ہما شاذان فی المعنی و اللفظ
لان فعلان بالتحریک انما ہو من بنات ما کان معناہ
الحرکۃ و الاضطراب کالضربان و الخفقان و بالتسکین
شاذ فی اللفظ لانہ لم یجئ شئ من المصادر علیہ۔
و یقال شنی فلان فلانا اے ابغضہ شنا و شنانا۔
و یقال شنی الرجل فہو شنور اے مبغض و انکان
جمیلا۔ رجل مشنا علی مفعل اے قبیح المنظر و ہما
مشنا و ہم مشنا سواء فیہ الواحد و المثنی و الجموع
مشنار بالکسر علے مفعال مثلہ۔ و تشانئوا ای تباغضوا
شنی بہ اے اقر۔ شنورۃ بالفتح علی فعولۃ دوری
داشتن از آلایش یقال فیہ شنورۃ و منہ
از دشنوۃ و ہم حی من الیمن و یقال بالتشدید
غیر مہموز ایضا و یقال شناتی مہموز و شنوی غیر مہموز
فی النسبۃ الیہما۔

شَیْ شَیْ - چیز تصغیرہ شُیَیّ بکسر الشین وضمہا والجمع اشیاء غیر مصروف قال الخلیل انما ترک صرفہ لان اصلہ فعلاء جمع علی غیر واحدہ کما ان الشعراء جمع علی غیر واحدہ لان الفاعل لا یجمع علی فعلاء ثم استثقلوا الہمزتین فی آخرہ فنقلوا الاولی الی اول الکلمۃ فقالوا اشیاء کما قالوا عقاب بعقاۃ وانیق وقسی قصاء تقدیرہ لفعاء یدل علی صحتہ ذلک انہ لا یصرف وانہ یصغر علی اشیاء ویجمع علی اشاوی بفتح الواو وکسرہا مثل صحاری واصلہ اشائی قلبت الہمزۃ یاء فاجتمعت ثلث یاآت فحذفت الوسطی وقلبت الاخیرۃ الفا ابدلت من الاولی واو کما قالوا اتیۃ اتوۃ ویجمع ایضا علی اشیاوات وقال الاخفش ہو افعلاء لان اصلہ اشیاء فحذفت الہمزۃ التی بین الیاء والالف للتخفیف فلہذا لم یصرف - قال لہ المازنی کیف یصغر العرب اشیاء فقال اشیاء قال لہ ترکت قولک لان کل جمع کسر علی غیر واحدہ وہو من ابنیۃ الجمع فانہ یرد فی التصغیر الی واحدہ کما قالوا شُوَیْعِرُونَ فی تصغیر الشعراء وفیما لا یعقل بالالف والتاء فکان یجب ان یقولوا اشَیْئَات وہذا القول لا یلزم الخلیل لان فعلاء لیس من ابنیۃ الجمع وقال الکسائی اشیاء افعال من شئ مثل فرخ وافراخ وانما ترکوا صرفہا لکثرۃ استعمالہم بہا لانہا شبہت بفعلاء وہذا القول یدخل علیہ ان لا یصرف ابناء واسماء - وقال الفراء اصل شئ شیئی مثل شیع جمع علی افعلاء مثل بین واہناء ثم خفف فقیل شئ کما قالوا ہین - وقالوا اشیاء فحذفوا الہمزۃ الاولی وہذا القول یدخل علیہ ان لا یجمع علی اشاء وہی مشیئۃ خواستن (ع بفتحہا) وقولہم کل شئ بشیاۃ الدر مثال شیعۃ ای بمشیئۃ اللہ - شیئات الرجل علی الامر ای حملتہ علیہ - واشاۃ لغۃ فی اجارۃ ای النجاۃ - وتمیم تقول شر ما یشیئک الی مخۃ عرقوبہا یعنی یجیئک -

شَبَاہ - پرۂ قفل -

شاسی - سخت وسطبر -

شکاناب البعیر - بر آمد دندان پیشین شتر وشکستی طفرہ پارہ شد ناخن او (ع ک اف ۲) اشکات الشجر بفصوصہا اخرجتہا -

شارنی - سبقت کرد از من - شارنی فلان اندوہگین کرد مرا در شگفت انداخت مرا - یشور وشئ قلب شارنی شیئان مردد وربین - شُوت بہ بشگفت انداختہ شدم بار دمسر در شدم -

فصل الصاد

صاصا - صاصاۃ - نگریستن خواستن سگ بچہ پیش از چشم کشادن یقال صاصا الجرو اذا لم یفتح عینیہ او ان فتحہ - وفی الحدیث فقحا وصاصاتم ای ابصرنا امرنا ولم تبصروہ وترسیدن از کسی تصاصو مثلہ وگشنی ناپذیرفتن نخلہ - ودانہ سخت ناکردن خرما -

صبأ - صبأ - صبور بضمتین برآمدن دندان کودک

ونشر شتر کره (ع بفتحها) واز کیشی به کیشی شدن
صابی لغت منه وجمعه صابون وهم جنس من
اهل الکتاب - واصبأ النجم ای طلع الثریا وصباءت
علی القوم اے طلعت علیهم -
صدء - صدء - زنگ گرفتن آهن ومس وجز آن
(ع ک اف ۲) ویدی صدئة من الحدید اے
سمکة - وفلان ساغ صدئ ایضاً اذا لزمه العار
واللوم - جدی اصدا عناق صدآو بز غاله سرخ
کر بسیاهی زند صدأة بالضم رنگ سرخ سیروهی
من شیات المغر والخیل یقال کمیت اصدأ صدا
بالضم والمدئ ازمین -
صاء - صاءة - مثل صاعة ما یخرج من رحم الشاة
بعد الولادة من القذی یقال القت الشاة
صاءتها - تصیئة ورشوانیدن سر را شستن
چنانکه ریم از وے پاک نشود -

صتاه وصتأله - قصد کرد اورا (ع بفتحها) -
صرر - اهملوه وقال الاخفش عن الخلیل ومن
اغرب ما ابدلوه قالوا فی صرح صرر -
صمأ علیهم - نمودار شد (ع بفتحها) وما صماک علی
چه چیز برانگیخت ترا بر من صمأته فانصمأ -
صیئة صیاءة - پلید یکه از پس دلادت برآید -

فصل الضاد

ضبضی - ضبضئ - بالکسر اصل -
ضبء - ضبأ - ضبور بفتحتین پنهان شدن
مضبأ نهان جاے وضبأ اے لصق بالارض -

ضبائی نام مردے ضبات به الارض اے الصقته
بها فهو مضبور به - وضبات الیه اے لجأت -
واضبأ الرجل علی الشئ اذا سکت علیه وکتمه فهو
مضبئ علیه ومنه اضبا فلان علی واهیته
مثل اضب -
ضنء - ضنء - ضنور بسیار بچه شدن زن فی
ضنائی وضنائة وبسیار شدن مال (ع بفتحها)
اضنار بسیار مال وفرزند شدن یقال اضناة المرأة
ای کثر ولدها واضنا القوم کثرت ماشیتهم - ضنء
بالکسر اصل وجایگاه ویقال فلان فی ضنء صدق -
ضنء بالکسر والفتح فرزند -
ضوء - ضوء - بالضم والفتح روشنائی ضیاء بالکسر
والمد مثله ضوء ضواء بالمد والضم مصدران منه
(ع ف اض ۲) اضاءة روشن شدن وکردن
لازم ومتعد -
ضهء - مضاهاة - مانند شدن یقال ضاهات
وضاهیت یعمر ولا وقری بها قوله تعالی یضاهیون
ویضاهون قول الذین کفروا -

ضدی - خشم گرفت (ع ک اف ۲)
ضرأ - پنهان گشت (ع بفتحها) انضرات الابل
مؤنث انضرأت النخل والشجر خشک شد -
ضیأت المرأة - بسیار شد فرزند او والمعروف
بالنون والتخفیف -

فصل الطاء

طاطأ - طاطأ - سر پست کردن تطاطؤ مثله

یقال تطأ طأت لھم تطأ طوء الذلاۃ اے خفضت لھم نفسی کتطأ من الدلاۃ وھو جمع دالٍ الذی ینزع بالدلو۔ طاطا زمین پست۔

طرء۔ طرء۔ طرو بضمتین از جائی و شہری برآمدن یقال طرأت علی القوم۔

طسء۔ طسأ۔ بالسکون والتحریک ناگوار شدن و دل گرفتن از روغن و چربش (ع ک اف ۲)۔

طفء۔ طفوء بضمتین فرو مردن آتش (ع ک اف ۲) انطفاء مثلہ اطفاء متعد منہ۔ مطفئ الجمر روزی از روزہاے عجوز اطلفاء برزمین چفسیدن و حمل مطلنفئ الشرت اے لازق السنام۔

طنء۔ طنء۔ بالکسر باقی جان یقال ترکتہ بطنئہ ای بحشاشۃ نفسہ وبہ حیۃ لاتطنئ اے لایعیش بلد وغما صاحبہا ای تقتل سن ساعتہا یہمز ولا یہمز واصلہ مہموز۔

طار۔ طارۃ۔ مثل طاغہ دور رشدن اسپ بجراگاہ فرس بعید الطارۃ ولائے وگل طیئی مثال سنید پدر قبیلہ از یمن طائی منسوب علی غیر قیاس واصلہ طیئی مثال طیعی فقلبوا الیاء الاولی الفا ففتحۃ لطأ وحذفوا الثانیۃ۔

طباۃ۔ خوے نیک باشد یابد۔

طشأ۔ بغوک چوب بازی کردن انداخت چیزے کہ اندرونش بود (ع بفتحہا)۔

طشأۃ۔ بالضم وکہمزۃ زکام اطشاء اصابہ ومرد کنکلاج درماندہ از گفتار طشأ ہا جماع کرد اورا (ع بفتحہا)۔

طفشأ۔ ضعیف البصر۔

طلار الدم۔ بالضم والشد والمد تشر تر۔

اطلنسأ۔ کاتغنس برگشت از منزلی بسوے منزلے۔

فصل الظاء

ظمء۔ ظمء۔ بالکسر مدت میان دو نوبت آب خوردن شتر و تشنگی ظمأ بفتحتین تشنہ شدن (ع ک اف ۲) قوم ظمأ علی فعال بالکسر یقال للفرس ان فصوصہ لظمار اے لیست بہ تلۃ کثیرۃ اللحم۔ اظمار تظمئۃ تشنہ کردن ظمان علی فعلان تشنہ ظماے مؤنثہ۔ وظمء الحیوانۃ من حین الولادۃ الی وقت الموت ویقال مابقی منہ آلا قدر ظمء الحمار اے لم یبق من عمرہ آلا الیسیر لان من الدواب لیس اقصر ظمأ من الحمار۔

ظأظأ۔ التیس ظأظاۃ وظأواً آواز کردن بز کوہی نر ظأظأ الاعلم والاہتم یعنی سخن کردند بہ سخنی کہ فہمیدہ نشود و دران غنہ باشد اعلم شخص را گویند کہ طب زیرینش شکافتہ باشد و اہتم کسی کہ دندان پیشین شکستہ۔

ظباۃ۔ کفتار لنگ۔

ظرء۔ آب بستہ و خاک خشک شدہ بسرما۔

ظوترۃ۔ مرد گول ظباۃ مثلہ۔

ظیأۃ۔ تظییأ اندوہگین کرد اورا۔

فصل العین

عبء۔ عبء۔ آمیختن عطر و ساختن و آمادہ کردن

و باک داشتن یقال ما عبأت به ای ما بالیت به
قوله تعالی قل ما یعبوبکم ربی (ع بفتحها) تعبئة تعبیے
آماده و ساخته کردن اسپان عبء بالکسر بار
اعباء ج وتنک بار و هما عبان وعب الشئ نظیره -
اعتبار در آگندن تعبیة الجیش بالهمز -

عندوة - بروزن فعلوة دشوارے و پیچیدگی
و فریب و ستم و اقدام کنندهٔ دلیر عندر و مثله
و ایضاً مکر و سخت ترین بلا یقال تحت طرقتک
العندوة اے تحت اطراقک و سکوتک لمکرک -

فصل الغین

غرق - غرقیٰ - بالکسر پوست تنک بیضهٔ مرغ
قال الفراء همزته زائدة لانه من الغرق وکذلک
همزة کرقئة وطمئنة زائدتان -

غاغاء - بانگ زاغهاے کوهی -
غباء - له وغباء الیه قصد کرد (ع بفتحهما)

فصل الفاء

فافار - فافاء - علی فعلال سخن فاناک گوینده
فث - ویقال ما افتأت - اذا کره ای ما زلت
اذکره ولا یتکلم به الا بالجحد وقوله تع تالله تفتؤ
تذکر یوسف ای ما تفتؤ -
فثء - فث - دیگ را باز ایستانیدن از جوش
باب و شکستن خصم را به سخن و فرو نشاندن خشم
کسی را (ع بفتحهما) افثاء ماندہ شدن و دمه
بر افتادن و شکستن کرباو من امثالهم فی الیسیر
من البر ان الرثیة تفثؤ العضب واصله ان رجلا
کان غضب علی قوم وکان مع غضبه جائعا فسقوه
رثیة فسکن غضبه وکفت عنهم -
فجر - فجاة - بالضم ناگاه - فجارة بالضم والمد ناگاه
گرفتن (ع بکسر الاولی وبفتحها) فجار مفاجارة
کذلک یقال فجاه الامر وفاجاه بمعنی - فجاة المازنی
نام مردے -
فرء - فرأ - خرگره فراء بالکسر ج وفی المثل کل
الصید فی جوف الفرا یقال انکمنا الفرا فرسے
بابدال الهمزة الفا -
فسء - تفسؤ - کهنه شدن و دریدن جامه وکذلک
تمسؤ وتقفؤ - تفسئة کشیدن و درانیدن جامه را -
فشء - تفشؤ - پراگنده و فاش شدن بیماری
یقال تفشأ بالقوم المرض -
فطء - فطاة - برپشت زدن یقال منه فطاه و
فطأ ها اے جامعها وفطأ به الارض صرعه وفطأ بسلاحه
رمی به وجار بالثار ایضاً - فطاة بفتحات پخچی بینی
افطأ نعت منه اے افطس - وفطی البعیر اذا تطار
من ظهره خلقة -
فق - تفقأت - السحابة عن مائها ای تشققت
وتفقأت البهمی ای تشققت لفایفها عن ثمرها وتفقأ
الدمل والقرح ایضاً - فق تفقئة کور کردن - فق
ایضاً پوست که بابچه بیرون آید از رحم وتفقأت شحما
تنصبه علی التمییز -
فیء - فیٔ - باز گشتن (ع ف ا ک ۲) یقال هو
سریع الفیٔ من غضبه وهو حسن الفیأة مثال الفیعة

اسے حسن الرجوع و ایضاً خراج و غنیمت و سایہ زوال کہ بعد از گشتن آفتاب باشد و بالمکبن علیہ الشمس فہو ظل افیار فیو رضبتین ج - افارۃ باز گردانیدن و غنیمت دادن یقال افار اللہ علی المسلمین مال الکافرین و منہ قولہ تعالیٰ و ما افار اللہ علی رسولہ من اہل القریٰ و استفأت ہذا المال اے اخذتہ فیأ - فئۃ مثال فعۃ کردہ و الہار عوض من الیاء التی نقصت من وسط و اصلہ فیٔ مثال فیع فیؤن و فیئات ج تفیئہ سایہ انداختن یقال فیأت الشجرۃ و تفیأت انا فی فیئہا و تفیئات الظلال تقلبت - مفیوءۃ جائیکہ آفتاب نرسد -

فباۃ - بارانی کہ ساعتی تیز بارد و پس باز ماند -

فند آیۃ - بالکسر تبر فنا و یدج علی غیر قیاس الفند أوۃ فی (ف ن د) -

افضاتہ - خورانیدم اورا او الصواب بالقاف -

فلاہ - تباہ کرد اورا (ع بفتحہا) -

فنار - فرا دانے و بسکون ۲ شرذمہ یقال جاء فنن منہم -

فصل القاف

قثاء - قثار - بالکسر والتشدید خیار قثارۃ یکی قثاۃ خیار زار مقثورۃ کذلک - و اقثأ القوم اے کثر عندہم القثاء و اقثأت الارض کذلک -

قرر - قرر - بالفتح حیض اقرار قرو ر بضمتین ج اقرؤ کذلک فی اللغۃ و فی الحدیث دعی الصلوٰۃ ایام اقرائک - و ایضاً پاکی و ہو من الاضداد

دمیان دو حیض و سپری شدن حیض و وقت حیض و وقت پاکے زن - اقرأت المرأۃ ای حاضت و طہرت ایضاً - قال الاخفش ای صارت صاحبۃ حیض فاذا حاضت قلت قرأت بلا الف - اقرار نزدیک آمدن حاجت و بوقت و زیدن باد قاری وقت آن یقال منہ اقرأت الریح اذا دخلت فی وقتہا - قال الہذلی (ع) اذا ہبت لقارہا الریاح - اے لوقتہا - استقرار ماندن فحل ناقہ را تا بیند کہ آبستن شدہ است یا نی قال ابو عمرو یقال دفع فلان جاریتہ الی فلانۃ تقرئہا ای تمسکہا عندہا حتے تحیض للاستبرار - و اقرأت النجوم اذا تاخر مطرہا - قرآن جمع کردن و بنی یقال ما قرأت الناقۃ سلا قط اے ما جمعت و ما قرأت جنینا ای لم تضم رحمہا علی ولد و ایضاً خواندن قرأت مثلہ قاری نعت منہ قراۃ جماعۃ مثل کافر و کفرۃ و منہ سمی القرآن و قال ابو عبیدۃ سمی بہ القرآن لانہ یجمع السور و یضمہا - و قولہ تعالیٰ ان علینا جمعہ و قرآنہ فاذا قرأناہ فاتبع قرآنہ - قال ابن عباس فاذا بیناہ فاعمل بما بیناہ لک - و فلان قرأ علیک السلام و اقرأک السلام بمعنے - اقرار خوانانیدن مقرئ نعت منہ - قرار مرد پارسا و قد تقرا اے تنسک و الجمع قراء ون و قرار ایضاً جمع قاری مثل کافر و کفار - قرأۃ بالکسر مثل قرعۃ و با و یقال ذہبت قرأۃ البلاد و اہل الحجاز یقولون قرۃ البلاد بلا ہمز و معناہ انہ اذا مرض بہا

بعد ذلک فلیس من وباء البلد۔

قضؤ ۔ قضؤ ۔ خوردن قضاء بوے گرفتن مشک (ع ک ا ف ۲) یقال قرنبة قضئة وثوب قضئ من طول الندی ۔ قضاة بضم القاف عار یقال فی حبه قضاة اے عار ویقال فی عینه قضاة اے فساد۔

قمر ۔ قمور ۔ قمورة بضمتین فربہ شدن ستور

قمر قماة بالفتح خوار شدن (ع بضمها) قمی نعت منه وهو الصغیر الذلیل اقماء خوار گردانیدن اقماة اے صغرة وذلة وخداوند ستور فربہ شدن وشگفت آوردن ۔ تقمور جمع کردن چیزے را اندک اندک قمئة علی فعیلة نام مروے ۔

قنؤ ۔ تقنئة ۔ تقنور بمعنا زنگ کردن ریش راو سخت سرخ شدن احمر قانی سخت سرخ مقنأة مقنوءة جائیکه آفتاب نرسد وبغیر همز ایضاً ۔

قیؤ ۔ قیؤ ۔ برانداختن از گلو (ع ف اک ۲) وفی الحدیث الراجح فی هبته کالراجع فی قیئه ۔ واستقاء وتقیأ اے تکلف القیؤ ۔ اقاءة تقیئة بقے آوردن ثوب تقیؤ الصبغ اذا کان مشبعا ۔ قیؤدار دے بقی آرنده علی فعول بالفتح قیاء بالضم والمد کذلک ۔

قاقار ۔ بانگهای زاغهاے عراق قنق کزبح سپید تخم هاے مرغ وپوست تنک که بسپیدی بیضه ملزق باشد ۔

قبأ الطعام ۔ خوردآنرا (ع بفتحها) وقبأ من الشراب امتلأ قباة وقبارة گیاه که چریده شود ۔

قندؤ ۔ کفعلو بدخوار وبدخود فربہ کوتاه وبزرگ سر کوتاه اندام لاغر مرد دلیر اقدام کننده مرد کوتاه گردن سخت سر دسبک دربست واکثر ما یوصف به الجمل قندأوة مثلثة فی الکل ۔

قرضئ ۔ کزبح از نا درخت برّی ست که شگوفه اش زرد تر از درس باشد واحدته بهاء ۔

قفئت الارض ۔ قفاء باران رسیده شد زمین پس متغیر شد نبات آن وتباه شد (ع ک ا ف ۲) او القفء ان یقع التراب علی البقل وتقدم فی (ف ق ء) اقتفاء الخز انقفاء ۔

فصل الکاف

کاکأ ۔ کاکأ ۔ تکاکأ ای جبن ونکص متکاکئ کوتاه تکاکؤ گرد آمدن یقال مالکم تکاکأتم علیه اے تجمعتم ۔

کثأ ۔ کثأ ۔ بر سر آب آمدن شیر وکف برآوردن دیگ (ع بفتحها) یقال خذ کثأة قدرک ورستن موے وپشم شتر تکثئة بر آمدن شیر در روغن بر سر آب وسر شیر وسرهاے علف خوردن ستور ۔

کدؤ ۔ کدؤ ۔ بضمتین سر ماخوردن گیاه وبے آب ماندن وناگوا لیدن آن (ع بفتحها) تکدئة دیر برآوردن زمین نبات را بسبب سرماخوردگی ارض کادئة اے بطیئة النبات ۔

کرفئ ۔ کرفئ ۔ بالکسر ابر برهم نشسته گرفته پاره از دے وپوست بیرون بقیه دکرفات القدر

اے از بدت الغلی۔
کس ر۔ کس ر۔ از پس راندن یقال مر فلان یکسأ القوم اے یطردهم و تبعهم و یکسعهم مثله و منه قولهم کسع الشتاء بسبعة غبر۔ والاکساء الادبار۔
کش ر۔ کش ر۔ بریان کردن گوشت نهو کشئ کشاتة و اکشأته بمن و هو یکشأ اللحم ای یاکله و هو یابس و کشأت القثاء اکلته۔ و کشأت الطعام۔ قال ابو عبیدة تکشاء الادیم اے تقشر۔
کف ر۔ کف ر۔ باز گردانیدن کسی را از جهتی که روی آورده باشد یقال کفأته فانکفأ ای صرفته فانصرف عما توجه۔ و تکفأت المرأة فی مشیتها ای تبخترت یعنی ناز و نادان رفت و کفأت الاناء ای قلبته و قلبته فهو مکفوء۔ کفاء بالکسر و المد شقة او شقتان تنضح احدهما بالاخری ثم یخل به مؤخر انجا یقال منه اکفأت البیت۔ اکفاء نوعے از عیوب قافیه که بعضے بیت را حرف روی دیگر باشد و بعضے را دیگر و تفاوت حرکات روی نیز گفته اند۔ و ایضاً خم دادن و کژ کردن خنور را تا انچه در وے باشد بریزد۔ و خم دادن کمان را کفئ مانند و هما کفوء بضمتین و سکون الوسط کذلک۔ و المصدر کفاءة بالمد و قولهم لا کفاء له بالکسر اے لا نظیر له و هو فی الاصل مصدر و فی الحدیث شاتان مکافئتان اے تتشابهان و هذا مکافئ له ای مساوله۔ مکافأة پاداش دادن و یقال مالی به قبل و لا کفاء اے طاقة۔ المکافأة نکاء و برابر ایستادن اکتفاء برگردانیدن خنور را و نگونسار کردن و بسنده کردن بچیزے استکفاء یکسأة نتاج ستور خواستن از کسی یقال استکفأت ابله فاکفانیها ای اعطانی لبنها و وبرها و اولادها سنة۔ کفأة بالفتح و الضم اسم فیه یقال اعطنی کفأة ناقتک۔ و یقال اکفأت ابلی کفأتین اذا جعلتها نصفین ینتج کل عام نصفها و یترک نصفها کما یصنع بالارض فی الزراعة۔
کل ر۔ کلاء ر۔ گیاه و منه کلیت الارض و اکلات دهی ارض کلئة و مکلئة۔ سوار یابسه و رطبه۔ کل ر علف خوردن ستور اکلاء مثله۔ کلاءة بالکسر و المد نگهبانی کردن (ع ک ا ف ۲) و یقال ذهب فی کلاءة الله۔ و اکتلأت منهم ای اجترست و اکتلأت عینی ای لم تنم و سهرت و حذرت مکلأ با لتشدید کرانهٔ رود و جاے بلب آب آمدن کشتی تکلئة تکلئے بستن کشتی کلاء ممدود و مشدد موضعی در بصره که کشتی گاه آنجاست نیکر و یؤنث۔ و یقال کلأت تکلئة اذا اتیت مکانا فیه مستتر من الریح۔ و الموضع مکلاء و کلاء و یقال بلغ الله بک اکلأ العمر اے آخره و ابعده۔ و کلأ الدین اے تاخر۔ کائی نسیه یقال عینه کالکائی اے نقده کالنسئة و فی الحدیث انه صلعم نهی عن الکائی بالکائی و الاصمعی لا یهمزه۔ قال ابو عبیدة تکلأت اے استنسأت نسیئة و کذلک استکلأت۔ کلأة بالضم و هو من التاخیر۔ و کلأت فی الطعام و اکلأت فیه اے سلفت فیه۔ و ما اعطیت فیه نسیئة من الدراهم فهی الکلأة بالضم و اکلأت

بصری فیہ اذا ردوتہ فیہ۔

کمُ۔ کماۃ۔ سمار وغ واحد باکم علی غیر قیاس ومومن النوادر کمأت القوم وی اطعمتہم الکماۃ۔ واکمأت الارض اے کثرت کماتہا۔ واکمأت فلاناً السن اے شیختہ ولمست رحلہ تشققت۔

کیُ۔ کی۔ وکار وکیأۃ اے ضعیف جبان مثل کاع وکیع۔

کتأۃ۔ نباتی ہمچو جرجیر۔ کنتاور سن سخت ومرد بزرگ ریش باانبوہی یازیبائی آن۔

کرثیُ۔ کزبرج ابر بلند گرد آمدہ وپوست تنک بیضہ کرثیۃ وقد یفتح گیاہ فراہم باہم پیچیدہ وکرثار شعرہ وغیرہ بسیار وانبوہ شدموے آن وجز آن تکرثاء مثلہ بسر کرثیار وکراثار خرماے خشک پاکیزہ۔

فصل اللام

لوُلوُ۔ لوُلوُۃ۔ بالضم دانۂ مروارید لوُلوُلالے ج ویقال لا افعلہ ما لألأت الفوراے بصبصت باذنابہا۔ وتلألأ البرق اے لمع۔ قال الفراء سمعت العرب تقول صاحب اللوُلوُلأ مثال لعال والقیاس لآر مثال لعار۔

لبأ۔ لبأ۔ فلہ علی فعل بکسر الفاء وفتح العین یقال منہ لبات لبأ ولباتہ اے طعمتہ لبأ والبأ فلان اے کثر لبأہ۔ والبأت الجدی فلہ خوراندم بر غالہ را واستلبأ ہو نفسہ۔ والبأت الشاۃ ولدہا اے ارضعتہ اللبأ والتبأہا ولدہا۔ عشار ملاہی اذا ولدنا تاجا۔ لثوۃ مادۂ شیر لبأۃ ساکنۃ الباء لغۃ فیہا۔ تلبئۃ لبیک گفتن ورجح واصلہ بالہمز۔ قال الفراء ربما خرجت بہم فصاحتہم الی ان یہمزوا ما لیس بمہموز۔ قالوا لبأت بالحج۔ وحلأت السویق۔ وثأت الیت۔

لجُ۔ لجأ۔ بفتحتین ملجأ پناہ گرفتن صلتہ بالی یقال لجأت الیہ والتجأت الیہ بمعنی تلجئہ بستم فرمودن اجبار مضطر کردن کسی را بکاری والجأت امری الی اللہ اے اسندتہ الیہ۔ عمرو بن لجأ التیمی شاعری۔

لطُ۔ لطأ۔ بر زمین چسپیدن (ع بفتحہا) لطوط بضمتین کذلک (ع ک اف ہ)۔

لفُ۔ لفأ۔ پوست باز کردن چوب را وباز کشادن باد ابر را از ہوا وباز کردن گوشت از استخوان و بعصار دن۔ لفیئۃ گوشت پارۂ بی استخوان۔

لکُ ر۔ لکء۔ یقال لکأت بہ الارض ای ضربتہ بہ الارض وتلکأ اے تباطا وتوقف۔

لمُ لمَ۔ یقال الما بالشئ اے اشتمل علیہ یقال ذہب ثوبی نما ادری من المابہ۔ والما اللص علی الشئ اذہب بہ۔ والمأت الدواب المرعی ای ترکتہ صعید الیس بہ شئ۔ وتلمأت الارض علیہ اے استوت علیہ دوارتہ والتمی لون الرجل ای تغیر مثل التمع۔

لنبأ الکلب۔ لیسید سگ (ع بفتحہا)

لطأ الحمل۔ چیز اندک۔

لارۃ۔ آبی ست مر عبس را لورۃ بر وزن ومعنی سورۃ

تلہلأ۔ سپسایکی رفت وبد دل شد۔

لیاء۔ گکتاب دانہ ایست سپید مانند نخود کہ خوردہ میشود

الیات الناقة وزنگ کردن بر نفتار۔

فصل المیم

مت ر۔ مت ار۔ بعصا زدن وکشیدن رسن۔
مرر۔ مرارة۔ گوارا شدن طعام (ع بضمهما) طعام مرئی گوارندہ (ع ک اف ۲) ایضاً وہو کما یقال فقہ وفقہ یضمون القاف ویکسرونہا۔ و مرئنی الطعام ومرانی قال الفراء یقال فی اتباع ہنانی الطعام ومرانی بغیر الف فاذا افردوہا قالوا امرأنی بالالف۔ وہذا طعام مری ومرئت الطعام اے استمرأتہ۔ مرورة بضمتین مردمی ولک ان تشدد فیہ۔ مرؤ الرجل اے صار وامرورة۔ فہو مرء علی فعیل۔ وتمرأ اے تکلف المروءة۔ وفلان تیمرأنا اے یطلب المروة بنقصنا وعیبنا۔ مرئی گاو سنخ گوسپند وخرآن مرور بضمتین ج کسر بر وسریر۔ مرر مرد وضم المیم لغة فیہ۔ وہما مرآن صالحان ولا یجمع علی لفظہ ویضمہم یقولون مردن۔ وہذہ مرأة صالحة ومرة تترک الہمزة ایضا وان دخل علیہ الف الوصل کان فیہ ثلث لغات فتح الراء علی کل حال وضمہا علی کل حال واعرابہا علی کل حال یقال ہذا امرؤ ورأیت امرءا ومررت بامرء۔ و ہذہ امرأة مفتوحة الراء علی کل حال۔ واستقبحت الالف فی التصغیر قلت مری ومریة۔ وسمی الذئب امرء ایضاً۔ مرئی منسوب۔ مرئی نام شاعر وکذلک النسبة الی امرء القیس وان شئت قلت امرئی۔
مس ر۔ مسر۔ بیباکی ماسئی بیباک۔

مل ر۔ مل ر۔ پر کردن وملاے علی فعلی وکور ملان مار والعامة تقول ملار مار۔ مل بالکسر پری ویقال اعطنی ملأہ وملایہ وثلثة املائہ وامتلا استی وتملا بمعنی یقال تملا من طعام وشراب وتملاغیظا۔ واملأت النزع فی القوس اذا شددت النزع فیہا۔ ملأة بالضم مثال متعة زکام وملئ الرجل واملأہ اللہ تعالی ای ازکمہ۔ فہو مملوء علی غیر قیاس۔ وملور الرجل صار ملیئا اے ثقة فہو غنی ملئ ومصدرہ ملار ملارة محمودان۔ ملارة بالضم چادر ملارج مالأة یارمندے کردن بر کارے وتمالؤا علی الامر ای اجتمعوا علیہ وتعاونوا۔ ملأجماعت مردم وخویقال ما احسن ملار بنی فلان اے عشیرتہم واخلاقہم املارج وفی الحدیث احسنوا املارکم۔
من ر۔ منیة۔ پوست ترنہادہ بہ جہت دباغت وہو اول ما یدبغ ثم انسیق ثم ادیم یقال منہ منأت الاہاب منئا اذا انقعتہ فی الدباغ۔ منیت بغیر ہمزہ مرگ۔

مامأت۔ الشاة والظبیة پی در پی کرد آواز خود را پس می می کرد۔
مطاہا۔ جماع کرد ادرا (ع بفتحہا)۔
ماقئ۔ العین وموقہا موخرہا او مقدمہا یعنی گوشہ چشم بطرف گوش یا بطرف بینی وفی الصحاح مذکور نے م رق۔
مار السنور۔ بودر وموآر آواز کردگربہ مؤونث منہ المائة بہمزتین والمائیة وتخفف السنور

یعنی گریہ امور ارجل صاح صیاحہ یعنی بانگ کرد مانند بانگ کردن گریہ۔

فصل النون

نأنأ۔ نأناۃ۔ نی الرای اے خلطت فیہ تخلیطاً ولم تبرمہ۔ نأناۃ سستی وفی الحدیث طوبی لمن مات فی النأناۃ یعنی اول الاسلام ای قبل ان تقوی فہو رجل نأناء اے ضعیف ونأناتہ ای نہنتہ عما یرید وکفکفتہ عنہ وتنأنأ اے ضعف و استرخی۔

نبأ۔ نباۃ۔ آواز نرم یقال رمی فانبأ ای لم یشرم ولم یخدش۔ سیل نابی ورجل نابی جاء من بلد آخر۔ نبء نبوء بضمتین بیرون آمدن از جائی بجائی ونبا المعنی اراد الاعرابی بقولہ یا نبی اللہ اے یا من خرج من مکۃ الی المدینۃ فانکر علیہ الہمز۔ نبأت بہ الارض جارت بہ۔ بنأ آگاہی وخبر یقال منہ بنأ وابنأ یعنی اے اخبر ومنہ اخذ النبی تبرک الہمزۃ کما ترکت فی ذریۃ وبریۃ وخابیۃ الا اہل المدینۃ فانہم یہمزون ہذہ الاحرف ولا یہمزون فی غیرہا ونجا لغون العرب فی ذلک۔ وتصغیر نبی نبیئ مثال نمیع۔ وتصغیر نبوۃ نبیئۃ مثال بنیقۃ۔ وجمع نبی انباء علی فعلاء ویجمع علی انبیاء ایضاً مثال افعلاء۔

نتء۔ نتوء۔ بر آمدن وبیرون آمدن از جائے خود وآماس کردن ریش ومطلع شدن بر کسے وگوالیدن ورسیدہ شدن دختر۔

نجء۔ نجء۔ بچشم کردن تنجأۃ بمعنی نجاۃ۔ رجل نجی العین ونجور العین علی فعیل وفعول اے خبیث العین وکذلک نجئ العین نجو العین علی فعل وفعل۔ وفی الحدیث ردوا نجأۃ السائل باللقمۃ اے ردوا شدۃ نظرہ الی طعامکم۔

ندر۔ ندر۔ کوماج نہادن در ریگ وخاکستر و گوشت بر آتش افگندن ندیء اسم فیہ مثل طبیخ وکراہیت داشتن چیزی راندأۃ ندأۃ مثال ہبرۃ بسیاری مال مثال ندرۃ وندرۃ واوندیہ یعنی قوس قزح وآنرا کمان رستم نیز گویند۔

نزر۔ نزر۔ نزور۔ بضمتین تباہی افگندن میان قوم یقال نزأ الشیطان بینہم اے القی الشر والاغراء وحملہ کردن یقال نزأت علیہ ویقال مانزأک علی ہذا اے ماحملک علیہ ورجل منزور وہکذا اے مولع بہ۔

نسء۔ نسء۔ راندن وبانگ بر زدن شتر را تنسئۃ کذلک وتاخیر کردن انسار کذلک یقال نسأۃ البیع وانسأۃ استنسار مہلت وزمان خواستن یقال استنسأتہ فانسأنی۔ ونسء ایضاً زمان وامد وراجل یقال نساہ اللہ تعالی فی اجلہ وانساہ۔ نسأۃ بالضم درنگ وتاخیر نسیئۃ علی فعیلۃ کذلک نسأۃ عصا یہمز ولا یہمز۔ نساء بالمد تاخیر در عمر باز پس انداختن دم از کسی ومنہ قولہم من سرہ النساء ولانسأ فلیخفف الرداء ولیبسط الغذاء ولیقل غشیان النساء۔ ونسأت فی ظہر الابل

اذا زدت فی ظمئها یوما او یومین او اکثر و اخرتها
عن الحوض - ونسئت المرأۃ مجہولا اذا کانت عند
اول جلبها وذلک حین تیاخر حیضها عن وقتہ
وہی امرأۃ نسئی ر - ونسات الماشیۃ نساً وہو بدر
سمنها حین نیبت وبرہا بعد تساقطہ - ویقال
جری النسأ فی الدواب وہو بدر السمن فیہا
والاقتدار نہایتہ - نسئی آمیختن شیر باآب وقولہ تعالے
انما النسئ زیادۃ فی الکفر ہو فعیل بمعنے مفعول
من نساتہ فہو منسوء اے اخرتہ ثم یحول منسوء الی النسئ
کمقتول الی قتیل - ورجل ناسئ وہم نساۃ مثال
فاسق وفسقۃ - ویقال انسات سرتہی ای ابعدت
مذہبی وانسأت عنہ اے تاخرت عنہ وتباعدت
وانسأت الابل اے تباعدت فی المرعی -

نش ر - نشارۃ - آفریدن انشار کذلک -
ویقال آن لی عنک لمنشأ ای نشأ وسعۃ - وانشار
یفعل کذا اے ابتدأ یفعل کذا - وفلان ینشی الاحادیث
ای یضعہا وینتزعہا - الناشئ الحدث الذی
جاوز حد الصغر ہو ناشئ وہی ناشئۃ ایضاً نشاج
مثال طالب وطلب نش ر کذلک مثل صاحب
وصحب وایضا اول ما ینشأ من السحاب - نشر
نشور بفتحتین گوالیدن - تنشئۃ انشار پروردن
وتعرئ او من ینشو فی الحلیۃ بالتخفیف والتشدید -
ناشئۃ اللیل ساعت نخستین شب ویقال ما ینشار
فی اللیل من الطاعات - ونشأت السحابۃ اے
انفصت وانشأہا اللہ - نشیئۃ حوض نوکندہ

یقال ہو بادی النشیئۃ اذا جف عنہ الماء وظہرت
ارضہ - ویقال ہو حجر یجعل اسفل الحوض - و
قولہ تعالیٰ ولہ الجوار المنشات قال مجاہد ہی السفن
التی رفع قلعہا قال واذا لم یرفع قلعہا فلیست بمنشأۃ
وقال ابن السکیت الذئب یستنشئ الریح بالہمزۃ
یشمہا قال وانما ہو من نشیت الریح بلا ہمز ای شممتہا -

نص ر - نص ر - برداشتن وہی لغۃ فی نصصت
وبانگ برزدن شتر را -

نف ر - نفاء - بالضم پارۂ از علف پراگندہ رستہ
نفاۃ کی مثال صبرۃ وصبر -

نک ر - نک ر - پوست باز کردن از ریش یقال
ہنئت ولا تنکا اے ہناک اللہ بالمنلت ولا اصابک
بوجع - ویقال ولا تنکہ با بدال الہاء من الہمز
مثل اراق وہراق -

نہ ر - نہ ر - ونہاۃ - ونہو بفتحتین نیم جوش شدن
گوشت (ع ک ان ۲) وفی المثل ما ابالی ما انہی
من ضبنک وکذلک نہو اللحم بضم العین فہو نہی ر
(علی فعیل) وانہاتہ اذا لم تنضجہ فہو منہأ -

نور - نور - بگرانی برخاستن وافتادن وہو
من الاضداد - یقال نار بالحمل اذا نہض بہ مثقلا -
ونار بہ الحمل اذا اثقلہ - وانارہ الحمل مثل اناعہ
اذا اثقلہ وامالہ کقولک ذہب بہ واذہبہ - قولہ تعالے
ما ان مفاتحہ لتنوء بالعصبۃ اے لتنئی العصبۃ بثقلہا -
والنوء سقوط نجم من المنازل فی المغرب مع الفجر و
طلوع رقیبہ من المشرق یقابلہ من ساعتہ فی کل لیلۃ

الی ثلثة عشر یوماً وہکذا کل نجم الی انقضاء ستة
اخلا الجبهة فان لها اربعة عشر یوماً والعرب تضیف
الامطار والریاح والحر والبرد الی الساقط منها و
قال الاصمعی الی الطالع منها فیقول مطرنا نوء
کذا والجمع انواء ونوآن ایضاً مثال بطن وبطنان
مناوأة نواء دشمنی کردن باہم در بالم ہمیز واصله الهمز
لانه من ناء الیک اے نهض - ویقال عندی
اساءه وناءه اے اثقله وما یسوءه ونیوءه للاتباع
ولایجئ ناءه متعدیا وجاؤا به لازدواج الکلام کقولهم
آتیه الغدایا والعشایا والغداة لاتجمع علی غدایا -
وانا ءاللحم نیئوءه اذا لم ینضجه - وقد نأ اللحم نئے
نیئا وهو لحم نی ربالکسر مثال نیع بین النیو والنیوءة
وناء الضالة فی ناے اے لبد -

نمأونما - کبجل وجبل شیشهاے خرد -

نیأ الامر - استوار نکردانیأ اللحم نه پخت گوشت را
لحم نئ کنیع گوشتے که عدم نضج آن ظاہر باشد -

فصل الواو

وبأ - وباء - بقصر ویمد بیماری عام که اورا مرگ
مرگی گویند او بار جمع المقصور منه اوبئة جمع الممدود
منه - ویقال وبئت الارض توبأ وبأ فهی موبوءة
اذا کثر مرضها - ووبئت توبا وبارة فهی وبئة ووبیئة
علی فعلة وفعیلة - واوبأت الارض فهی موبئة واستوبأت الارض
ای وجدتها وبئة - ووبأت الیه اوبأت الیه ای اشرت الیه -

وثأ - وثء - معیوب کردن دست را بے آنکه
استخوان شکند یقال منه وثئت یده فهی موثوءة

وثأتها انا - ویقال اصابه وثء والعامة تقول
وثئ بالیاء -

وجء - وجئیة - علی فعیلة طعام از لبلبو روغن
ساختهٔ عرب و یا از پست وخراوج ربکار وزدن
وخصی کردن وجاء بالکسر والمدنوعی از خصی کردن
وهو الخصاء - وفی الحدیث علیکم بالباءة فمن لم یستطع
فعلیه بالصوم فانه له وجاء ومنه وجأت الکبش
ایضاً - وفی الحدیث انه ضحی بکبشین موجأین -
ووجأت عنقه ضربته وتوجأته بیدی -

ودء - تودأ - علیه اے اهلکه ودأ فلان بالقوم
قال ابو عبیدة مودأة اے مهلکة ومفازة قال و
هی فقط المفعول به ودوات علیه الارض ای سویت
علیه الارض -

وذء - وذر - عیب کردن وبانگ برزدن وتحقیر
کردن وباز ایستادن یقال منه وذأته فانتذأ -
ای زجرته فانزجر -

وزء - وزر - خشک کردن گوشت وزأ - بالتحریک
استوار خلقت شدن توزئة افگندن ناقه سوار خود را
وپر کردن خورجین را وتوزأت ای امتلأت ریا -

وضوء - وضاءة - خوبی وپاکیزگی (دع بضمها)
فهو وضیء علی فعیل - وضوء بضمتین آبدست وآبدست
کردن وضوء بالفتح آبدستی ویقال هو المصدر ایضاً
مثل دلوع وقبول وذکر الاخفش فی قوله عزوجل
وقودها الناس والحجارة قال بالفتح الحطب وبالضم
الاتقاد قال ومثل ذلک فی الوضوء بالفتح هو الماء

و بالضم هو الفعل ویقال انهما لغتان بمعنی والوقوع والقبول مفتوحان وهما مصدران شاذان اسواهما من المصادر مبنی علی الضم ویقال توضأت للصلوة ولا یقال توضیت وبعضهم یقوله - ویقال وضاءته فوضأته اضأه اذا فاخرته بالوضارة فغلبته - وضار بالضم والمد مشدداً خوب و پاکیزه روے - وطء - وطء - سپردن زیر پاے وجماع کردن یقال فیهما جمیعاً وطئ الرجل یطأ یسقط الواو کما سقط من یسع لتعدیهما لان فعل یفعل مما اعتل فاؤه لا یکون الا لازماً فلما جاء من اخواتهما متعدیین خولف بهما نظائرهما - وتوطأته برجلی ولا یقال توطیته - وواطئته فی الحدیث سابقه سمی انه لک لوطئهم الطریق - وطاءة کوفته وسپرده شدن (ع بضمها) فهو وطی علی فعیل - توطئة سپر انیدن واستوطأت المرکب اے وجدته وطیئا - وشئ وطئ بین الوطارة - والطئة والطأة مثال الطعمة والطعمة فالهاء عوض من الواو فیهما - وطأة موضع قدم وفرش ونی الحدیث اللهم اشدد وطأتک علی مضر - وطار بالکسر والفتح ممدودین خلاف غطار - وطیئه علی فعیلة شئ کالغرارة وفی الحدیث اخرج ثلث اکل من وطیئة اے ثلث قرص من غرارة ونوعی از طعام ویقال اوطأته الشئ فوطئه ویقال من اوطاک عشوة بالفتح والکسر - مواطأة موافقت کردن وتواطؤا علیه اے توافقوا - قال الاخفش فی قوله تعالی لیواطؤا عدة ما حرم الله هو من واطأت

قال ومثله قرئ قوله تعالی هی اشد وطاء بالمد اے مواطاة وهی المواتاة ای مواتاة السمع والبصر ایاه - وقرئ هی اشد وطئا ای قیاما - وهذا موطئ قدمک ای موضع قدمک - ایطاء تکرار قوافی کردن در شعر -

وک ر - رجل تکاة - مثال همزة کثیر الاتکار - تکاءة ایضاً تکیه جاے متکا مثله - اتکاء تکیه کردن ویقال طعنه حتی اتکاه ای نقاه علی هیاة المتکی وتوکأت علی العصا واصل التاء فی جمیع ذلک واو واوکأت فلانا ایکارا اذا نصبت له متکئا -

وم - اومات - الیه ای اشرت الیه ولا یقال اومیت ودمات الیه اما ومأ نادر فیه ویقال وقع فی وامئة ای فی اغویة وداهیة -

ور و - آواز شغال -

وتأ - فی مشیته تیا گران رفتاری کرد از روے بزرگی باخلق -

ورأه - دفع کرد آنرا ورر من الطعام امتلأ ورآر - مثلثة الآخر مبنیة والرار مهموز لا معتل ویکون خلف وامام ضد ویؤنث وتصغیرها وریئة والورار ولد الولد مادریت بالضم وقد تشدد والرار آگاه نشدم قال ابن جنی تورات علیه الارض توؤدات -

وصی - لنوب چرکین شده پارچه -

فصل الهاء

ها ها - ها هاة - خواندن شتر علف یعنی هی هی گفتن وجاجاة خواندن بآب والاسم الهئ والهجے

وقد ذکر۔

ہج ر۔ ہجاء غرثی اے سکن واہجا طعامکم غرثے فرونشاند طعام شما گرسنگی مرا۔

ہدر۔ ہدر۔ ہدور بفتحتین آرامیدن ابداء آرام دادن و دست زدن کودک را تا بخواب شود ویقال ترکت فلانا علی میدئۃ اے علی حالۃ اسلتے کان علیہا۔ رجل ابداء اے احدب یعنی کوزہ پشت ویقال اتانا فلان وقد بداءت الرجل اے بعد ما سکن الناس من المشی باللیل وبعد ما بداءت العیون واتانا بدورا اے بعد نومہ وبعد بدر من اللیل وبعد مداۃ وبعد ما بد الناس اے ناموا وسکنوا۔

ہذر۔ ہذر۔ بریدن وتہذأت القرحۃ ای فسدت وتقطعت

ہرر۔ ہرر۔ یقال ہذہ قرۃ لہا ہریرۃ علی فعیلۃ اے برد لہ شدۃ وضر۔ وہراہ البرد یہراہ اے اشتد علیہ حتی کاد یقتلہ واہراہ البرد کذلک۔ واہرانا فی الرواح اے ابردنا۔ ہرر تہرۃ نیک پختن گوشت وجزآن یقال تہرا اللحم فہو ہری ومہرا۔ و ہرأنی منطقہ اذا قال الخنا والقبیح۔ ومنطق ہراد بالضم والمد کلام قبیح۔

ہزر۔ ہزر۔ مثقل ومخفف فسوس کردن یقال ہزئت منہ وبہ واستہزأت وتہزأت بہ وہزات بہ بفتح الزاء ہزء ومہزأۃ ورجل ہزاۃ بالتخفیف آنکہ بروے فسوس ورشیخند کنند ہزأۃ بالتحریک آنکہ وے ہر مرد فسوس وخندہ کند۔

ہمر۔ تہما۔ الثوب اے بلی وتقطع۔ ویقال تہما بالتار ایضاً

ہن ر۔ ہن۔ گوارا شدن طعام وشراب (ع بفتحہما) وبضمہما (ع ک اف ۲) ایضاً ہنی گوارندہ وہنانی الطعام یہنئنی ایضاً والمصدر ہن۔ وہن منہ (ع ف اک ۲) ویقال ہنئت الطعام اے تہنات بہ ومنہ قولہ تعالی فکلوہ ہنیئا مریئا۔ وکل امر یاتیک من غیر تعب فہو ہنی۔ ویقال لک الہناء وہنئت الماشیۃ اذا اصابت خطأ من النبت من غیر ان تشبع منہ۔ ہنار بالکسر والمد قطران ومالیدن آن بر شتر یقال منہ ہنات البعیر۔ ہنا عطا واون (ع بفتحہما وف اک ۲ وک اف ۲ وضمہما ایضا) ہن ر بالکسر عطا وہناۃ شہر اے علۃ در عیال خود داشتم اورا ہانی نام مردے تہنئۃ بما رکبا دادن خلاف تعزیۃ ہنا نام مردے۔

ہور۔ یقال فلان بعید الہور اے بعید الہمۃ ویقال منہ ہار الرجل یہور نفسہ اے یسمو بہا الی المعالی والعامۃ تقول یہوی نفسہ۔ ویقال ہوت بہ خیرا اے ازنتہ بہ یعنی اتہمتہ بہ۔ ہوان بضم المیم وتحریک الہمزۃ وتشدید النون وشت فراخ ہار یا رجل بکسر الہمزۃ بیاشل ہات وہائے للمؤنث باثبات الیا ہاشل ہاتی وہائیا انتما وہارُوا انتم وہائین انتن تقیم الہمزۃ فی جمیع ہذا مقام النار فی ہات۔ وہار یا رجل بفتح الہمزۃ معناہ ہارک وہاؤ ماد ہاؤم شل ہاکما وہاکم۔ وہار بالکسر بلا یار للمرأۃ شل ہاک ہاؤ ماہاؤن شل ہاکما وہاکن تقیم الہمزۃ فی ہذا کلہ مقام الکاف۔ وہا یا رجل بہمزۃ ساکنۃ

مثال بَعْ اے خذ واصلہ ہار حذفت الالف لاجتماع الساکنین - وہائی مثال ہای للوقف وہاء امثال ہا عالتثنیۃ ہادوہان مثال ہعن واذا قیل لک ہارقلت ماالہاء اے ماأخذ - وقولہم یاہئی کلمۃ تاسف وتلہف -

ہیئ - ہَیْأَۃ - پیکر ونہاد ویقال فلان حسن الہیاۃ والہیأۃ - ویقال ہئت للامر اہیئ ہیاۃ وتہیأت لہ بمعنی یعنی آمادہ شدم قال الاخفش قرأ بعضہم وقالت ہئت لک بکسر الہاء وضم التاء بالہمزۃ مثال ہعت بمعنی تہیات لک وتہیأت الشی اصلحتہ -

ہبر - قبیلۂ از عرب - (ق)

فصل الہاء

یُوْیُوْ - یُوْیُوٌ - بالضم نوعی از پرندگان شکاری یائی ج -

یِرْنَأ - یِرْنَأٌ - بفتحتین وتشدید النون مقصورۃ رنگی مانند حنا -

باب الباء

فصل الالف

ابب - أَبّ - چراگاہ قولہ تعالی وفاکہۃ وأباً وکشش کردن بوطن خود (ع ف اض ۲) اباب آمادگی رفتن کردن یقال ہو فی اہابہ اے فی جہازہ -

اتب - اَتْب - بالکسر شاماکچہ اتوب ج - تأتیب شاماکچہ پوشانیدن یقال أتبتہا فاتتبت - ویقال تاتب توسہ علی ظہرہ -

ادب - اَدَب - بفتحتین فرہنگ وپاس وشگفت ونگاہ داشت ہر چیز ودانش یقال منہ ادب الرجل بالضم فہو ادیب - وآدبتہ فتأدب وبہ مہمانی خواندن (ع ف اک ۲) آدِب مودب بہ مہمانی خواننده ویقال منہ آدب القوم یؤدبہم ایدابا - مأدبۃ بفتح الدال وضمہا مہمانی آدب ج -

أرب - اِرْبٌ - بالکسر اندام وپیوند یقال السجود علی سبعۃ آرابٍ وأرْآبٍ - ارب بکسر الہمزۃ وفتح الراء زیرک شدن اراتہ کذلک (ع بضمہما) مثال صغر یصغر صغراً - اریب خردمند ارب بالکسر وسکون الراء وفتحہا ارتہ مأرتہ بضم الراء وفتحہا حاجت وفی المثل مأرتہ لاحفادتہ - ارب بفتحتین حاجتمند وفی المثل مأرتہ لاحفادتہ - ارب بفتحتین غیر اولی الارتہ من الرجال - قال سعید بن جبیر ہوا لمعتوہ وسخت شدن روزگار یقال ارب الدہر اے اشتد وفروافتادن اعضا یقال ابت من یدیک اے سقطت اراب من الیدین خاصۃ وشناسا شدن بکارے یقال ارب بہ اے درب بہ وصار بصیرا فہو أرِبٌ - ارتہ بالضم گرہ تازیانہ استوار کردن گرہ یقال أرَبْتُ عقدتک وتمام کردن یقال اعطاہ اللہ تعالی عضوا موربا اے تاما

وکل موفر مؤرب - تأرب سختی کردن در کار مؤارتبه ظفر یافتن بر قوم یقال اربت علیهم اے فزت علیهم مارب موضعے و منزلے مارب - اربی بضم الهمزة وفتح الراء والباء سختی -

ازب - میزاب - ناودان وهو مزاب ورباما لم یهمز مازیب ج -

اسب - اسب - بالکسر موی کون ویحتمل ان یکون اصله وسب بالواو وهو النبات فقلبت همزة کما قالوا ارث وورث -

اشب - اشب - بالفتح عیب وملامت کردن وور آمیختن بعضے را بہ بعضے اشابة بالضم مردم بہم در آمیختہ اشائب ج وتأشب القوم واشبوا اے اختلطوا وجاء فیمن تأشب الیه اے انضم الیه والتف - تأشیب سرزنش کردن اشبت العیصة اے التفت - وعیصة اشب وعد واشب - وفلان مؤتشب اے مخلوط غیر صریح فی نسبه -

الب - الب - گرد کردن وراندن شتر (ع ف ا ض ک ۲) والبته اے جمعته - وتألبوا اے تجمعوا وهم الب بالفتح والکسر اے مجتمعون - تالیب تحریص کردن حسود مؤلب - تالیب مثال ثعلب درختی -

انب - تانیب - سرزنش کردن ونکوهیدن مؤتنب آنکه به طعام اشتهاء ندارد -

ادب - ادب - کرانه یقال جاؤا من کل ادب اے من کل ناحیة ودست وپاے زدود از دود انداختن ناقه در رفتار ناقة ارود علی فعول

وبازگشتن او تبه ایاب کذلک (ع ف اض ۲) اوّاب توبه دار مآب بازگشت واتاب واب بمعنیٰ - ویقال فلان سریع الاوبة والایبة بالیاء وآبت الشمس لغة فی غابت - تاویب همه روز رفتن وتسبیح گفتن وقوله تعالی یاجبال اوبی معه اے سبّحی لانه قال انا سخرنا الجبال معه یسبحن - وابت الی فلان وتبت اذا آتیته لیلاً وتاوبت اے جئت اول اللیل فانا متأوب ومتایب -

اهب - تأهب - ساختگی کردن اهبة ساز اهب ج - اهاب پوست ناپرداخته اهب بفتحتین جماعة علی غیر قیاس مثل ادم وافق وعمد جمع ادیم وافیق وعمود وقیل اُهب هو قیاس -

المثقب - کنبر المشمل یعنی گلیم خرد که نجود درکشند وزمین نرم ونهر وتل باثب ج وایضاً موضعے یا نام کوهے که صدقات پیغمبر صلعم در انجا بود اثب درختی مخفف اثاب -

ازبت الابل اے نشخوا ازکرد (ع ک اف ۲) ازب کوتاه وفربه وبلاوناکس وزشت روے وباریک مفاصل لاغر یکه زائد نشود استخوان او بلکه زائد شود شکم واسفل بدن او وازب العقبة فی (زب ب) ووهم من ذکره ههنا ازب را زایب مثله از تبه شدت وقحط ازاب بالکسر آبے ست مر بنی عنبر را ازب المار روان شد (ع ف اک ۲) ومنه المیزاب یا آن معرب میزاب ست ای بشاش

آب را ابل از بہ تنتر لاغر تر از بو المال بنیم قسمت کردہ
مال را با ہم۔
ایاب - بروزن کتاب سفار آیتہ رجوع۔

فصل الباء

بب - بَبَّۃ - احمق و لقب مردے و نام کنیزکے
و یقال ہم بَبَّان و احد کما یقال ہم باج واحد -
و قال عمر رضی اللہ عنہ ان عشت فسا جعل الناس
بَبَّانا واحداً یرید التسویۃ فی القسم۔
باب - **باب** - در ابواب ابو تبہ ج - بواب دربان
و تبوّبت بَوّاباً اے اتخذتہ - وہذا من بابتک اے
یصلح لک - بیتہ نام مردے۔
البُوب من الجمل اسپ کوتاہ پر گوشت فراخ گام
نجیب - بروزن تبہ جد اسمٰعیل بخاری فارسیتہ یعنے
آن کشاورز۔
بُسْتَہ - دہیست بہ بخارا۔
بشتبہ - دہیست بمرو۔
بانب - دہیست بہ بخارا و بسوی آن منسوب اند
جلوان بن حمزۃ و ابراہیم بن احمد و وکیع بن احمد
و احمد بن سہل البانبیون المحدثون۔

فصل التاء

تاب - **توابانیان** - دوسر پستان پیش ستور
قال ابن مقبل لہا توابانیان لم تیفلفلا اے
لم تسو وحلمتا ہما۔
تبب - **تباب** - زیان و ہلاک شدن یقال منہ
تبت یداہ - و تبالہ منصوب علی اضمار الفعل اے

الزمہ اللہ خسرانا و ہلاکا (ع ع ص ۱ ک ۲)
تبیب ہلاک کردن و استتب لہ الامر اے
تہیأ و استقام۔
ترب - **تراب** - بالضم خاک اتربہ تربان ج
تُوراب تُورَب تِیرَب تُرَب ترتبہ بضم او لہما ایضاً
خاک تربار بالمد خاک و زمین یقال ترب الشیء
بالکسر خاک آلودہ شد و ترب الرجل افتقر کانہ لصق
بالتراب - و علی الدعا یقال تربت یداک
اے لا اصبت خیراً - ترّیب خاک آلودہ کردن
اِتراب خاک بر انداختن بر چیزے و فی الحدیث
اتربوا الکتاب خانہ انجح للحاجۃ و بے نیاز شدن
اترب الرجل استغنی کانہ صار ذا تراب من المال بقدر الترب
مترّبۃ درویشی تربۃ بکسر الراء سرا۔ تربات
ج دگیاہے و ریح تربۃ اذا جارت بالتراب -
تربۃ مثال ہمزۃ نام وادی حمل تربوت و ناقۃ تربوت
اے ذلول یستوی فیہ المذکر و المؤنث - **ترب**
بالکسر ہمزاد و یقال ہذہ ترب ہذہ و ہن اتراب
تربۃ استخوان سینہ ترائب ج - **تیرب** بفتح الراء
موضعے نزدیک یمامہ۔
تعب - **تَعَب** - ماندہ شدن (ع ک ا ف ۲) **تَعَاب**
متعدفیہ و ہو تعب و متعب و لا یقال متعوب۔
تعب - **تَعَب** - ہلاک شدن (ع ک ا ف ۲) -
تلب - **تولب** - بفتح اللام خرکرہ - یقال للاتان
ام تولب - **تلیباب** راست شدن کار و الاسم
التلابیۃ بمثال الطمانینۃ و دراز کشیدن راہ

و اُثلاب الحمار واقام صدره اے رأسه۔

توب - توبة - بازگشتن از گناه توب کذلک۔ و هو جمع توبة ایضا مثل عوبة وعوم وتوبه دادن (ع ف اض ۲) یقال تاب الی الله توبة ومتابا۔ وتاب الله علیه اے وفقه لها - توبة الشاعر هو ابن الحمیر بن خزن بن کعب - تابوت مم واصله تابُوهٌ مثال ترقوة وهو فعلوة فلما سکنت الواو وانقلب ها التانیث تاء - قال لم تختلف لغة قریش والانصار فی شئ من القرآن الا فی التابوت فلغة قریش بالتاء ولغة الانصار بالهاء۔

تالب - کفعلل درختی ست کہ ازان کمان سازند

تجاب - چیزیکہ گداختہ شود یکبارہ از سنگ ریزہ نقرہ وہنوز باقی باشد دران چیزے ازان وقطعۂ آنرا تجابہ گویند تجباب خط سیم ورسنگ معدن تجیب بالضم وبفتح بطنی از کندہ منهم کنانة بن بشر التجیبی قاتل عثمان رض تجوب قبیلۂ از حمیر منهم ابن الملجم التجوبی قاتل علی رض وغلطی کرد جوہری پس تحریف نمود شعر ولید ابن عقبہ را شعر الا ان خیر الناس بعد ثلثة - قتیل التجیبی الذی جاء من مصر - پس خواند تجوبی بگمان اینکہ از ثلثة خلفاے ثلثہ ارادہ کردہ جز این نیست کہ مراد از ثلثة نبی صلعم وشیخین ہستند۔

تخروب - بالفتح مادۂ شتر اصیل وچالاک۔

تُرعُبٌ وتُرعٌ - دو موضع وسبب انصراف ابن ہر دو اصالت تا است۔

تُنب - دیہی بشام منها محمد بن محمد بن عقیل المحدث الکاتب الفائق وصالح التنبی روی عنه ایضا۔

تنوب - درختاے بزرگ دررویم کہ قطران ازان پیچکد۔

تیب - کوہی بدینہ تابہ بمعنی توبہ۔

فصل الثاء

ثاب - اثابة - درخت اثاب ج - ثوبار بالضم وفتح الواو والمد خامیازہ دنی الشل اعدی من الثوبار ومثاربت علی تفاعلت ولاتقل تثاوبت۔

ثرب - ثُرب - پیہ شکنبہ ورودہ ثرب سرزنش کردن وسخت گفتن وہیدن قولہ تعالی لاتثریب علیکم الیوم وثُربت علیه وغربت بمعنی اذا قبحت علیه فعله۔

یثرب مدینة رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم - تفصل یثربی واثربی بفتح الراء فیهما منسوب الیه۔

ثرقب - ثرقبیة - بالضم نوعی از جامہاے سپید چون کتان ومانند آن ثوب ثرقبی وفرقبی ایضا نوع من ثیاب مصر۔

ثعب - ثَعَب - روان کردن آب ثعب بالتحریک آب راہ وادی ثعبان ج وایضا نوعی از مار واژدہا ثعابین ج - ثعبة نوعی از کریشہ شَعَبٌ بالفتح ناودان - وانثعب المار والدم من الانف - قال الاصمعی فوہ بحری ثعابیب وسعابیب وہوان بحری منه مار صاف فیه تمدد۔

ثعلب - ثَعلب - روباہ ثعلبة مؤنث منه ودنام مردی ثعلبان بالضم روباہ نر - وار الثعلب نوعی

از بیماری که موے ریزاند ارض مشعلبۃ بکسر اللام
اے ذات ثعالب۔ وارض مشعلۃ فہو من ثعالۃ
و یجوز ان یکون من ثعلب کما قالوا معقرۃ الارض
کثیرۃ العقارب۔ ثعلب ایضاً زبانۂ نیزہ کہ درسنان
باشد۔ ومنفذ آب باران ثعلبتان و قبیلہ ثعلبیۃ
بالتشدید موضعی در راہ مکہ۔

ثغب۔ ثغب۔ بالسکون والحرکۃ حوض در سایۂ
کہ آب خنک دارد و آنرا سرداب گویند ثغبان بالکسر
جمع المتحرک منہ۔ ثغاب اثناب جمع الساکن منہ۔

ثقب۔ ثقب۔ سوراخ و سوراخ کردن۔
ثقبۃ بالضم سوراخ ثقب بالسکون والحرکۃ ج۔
مثقب بالکسر اسکنہ و برمۂ ثقیب سوراخ کردن۔
ثقب لازم منہ یقال ثقب الجلد اذا ثقبہ الجدری وہو
نوع من فساد الجلد۔ وافروختن آتش یقال ثقب
عود العریج اذا مطروا لان عودہ فاذا اسود شیئا
قلیل قد عمل فاذا زاد قلیلا قبل قد اولی وہو جیئذ
یصلح ان یوکل فاذا تمت خوصتہ قیل قد اخوص۔
مثقب لقب شاعرے بکسر القاف مشدد۔ ثقوب
افروختہ شدن آتش (ع ف اض ۲) ثقابۃ
کذلک۔

ثلب۔ ثلب۔ عیب کردن (ع ف اک ۲)
مثالب عیبہا و نقیصتہا مثلبۃ یکے۔ اثلب سنگ
وخاک ریزہ یقال فیہ الاثلب والاثلب بکسر الہمزۃ
ایضاً۔ ثلب بالکسر شتر پیر دندان ریختہ ثلبۃ مؤنث۔
ثلبۃ بفتح اللام ج مثل قردۃ و قردۃ یقال منہ
ثلب البعیر ثلبا۔ رمح ثلب ای متثلم۔ وامراۃ ثالبۃ الفو
ای متشققۃ القدمین۔ ثلبوب نام وادئ۔

ثوب۔ ثوب۔ جامہ اثواب ثیاب ج۔ اثوب
جمع قلۃ منہ و بالہمزۃ ایضاً لانہم استثقلوا الضمۃ
علی الواو۔ وکذلک دار و ادور و ساق و اسوق
وجمیع ما جاء علی ہذا المثال۔ ثوب جامہ دار
ثوب ثوبان بازگشتن بعد از انکہ رفتہ باشد۔
وگرد آمدن مردم و آب در حوض مثاب الحوض
میانۂ حوض کہ آب نخست در وے گرد آید ثبۃ گروہ
والماء عوض عن الواو والذاہبۃ عن عین الفعل
کما تقولہ ہوانی تقولہم اقام اقامۃ و اصلہ اقوام۔
مثابۃ جاے گرد آمدن آب و بازگشتن مردم و منہ
قولہ تعالی واذ جعلنا البیت مثابۃ للناس مثاب
ج۔ وایضاً پاے دام صیاد و جاے آب گرفتن از چاہ
ثواب پاداش مثوبۃ کذلک۔ واستثابہ ای سألہ
ان یثیبہ۔ وقولہ تعالی ہل ثوب الکفار ای جوزوا۔
ثوب الصلوۃ خبر من النوم گفتن در اذان فجر۔
ثواب ایضاً نام مردے وذی المثل وہو اطوع
من ثواب وہو رجل کان یوصف بالطواعیۃ۔
ثائب باد سخت کہ با دل باران وزد۔ ثیب غرب
وبہ یقال ہو ثیب وہی ثیب یستوی فیہ المذکر والمؤنث
وذلک اذا کانت المراۃ مدخولۃ والرجل متزوجا
ثم ترکا۔

ثیب۔ بہ تکمین شست تثیب مثلہ وثیب الامر کار تمام شد
ثابۃ بروزن وبمعنی شابۃ یعنی زن جوان۔

تثخب - کوہی ست بہ نجد مر نہی کلاب را و نزدیک آن کان زردکان شبہ سفید ست۔
تثلب - کتفندۂ آلہ ایست مرتفص سازرا۔
تثغرب - بالکسر وند انہاے زرد۔
تیبان - گکیزان نام شہری - ثیب زنیکہ شوہی خود را گذاشتہ باشد یا زن مدخول بہا و مرد مدخول بہ او لا یقال للرجل الا فی قولک ولد الثیبین وہی ثیب وقد تثیبت وذکر فی (ث و ب) وہم۔

فصل الجیم

جاب - جاب - خرکرہ سطبر بہیز ولاوکسب کردن جابۃ المذری آہوے شاخ برآوردہ ویقال فلان شخت الآل جاب الصبر اے وقیق الشخص غلیظ الصبر فی الامور۔
جبب - جبّ - بریدن وغلبہ کردن یقال فلان جب القوم اے غلبہم - جبات بالکسر بریدن نرہ یقال خصی مجبوب وبعیر اجب بیّن الجبب اے مقطوع اسنام - جباب ایضاً جمع جبۃ ایضاً کشن وادن خرما - جبۃ م رکعب سنان کہ سر نیزہ دروے رود - وپیوند سر دست تجبیب از زانو درگذاشتن سپیدی دست وپاے ستور ولنبت فرس مجبّب والاسم الجبب ودرمیدن یقال جبب فلان فذہب - مجبہ بالضم شکنبہ کہ دردی روغن کفک شیر شتر جبیبہ بالضم شکنبہ کہ دردی روغن گوسپند وجز آن نہند - وزنبیل چرمین جباجب

ج وتجبجب الرجل اذا تشق اے اخذ الوشیقۃ زاداً وہی لحم یغلی اثم یقد وفہو ابقی ما یکون - جب بالضم چاہ سر بر نیاوردہ جباب جبیبۃ بالکسر فیہما ج - جوب بالفتح روے زمین وزمین درست ولا یجمع۔
خجب - خجابۃ - احمق مثل سحابۃ وہو الذی لا خیر فیہ - ویقال انہ لیخابۃ بلباجۃ۔
خجدب - خجدب - بالضم نوعی از ملخ وہو الاخضر الطویل الرجلین خجادب مثلہ - وایضاً یقال لہ ابو خجادب وہو اسم لہ معرفۃ کما یقال للاسد ابو الحارث وشتر ضخم خجادب ج۔
جدب - جدب - تنگ سال نقیض خصب و مکان جدب وجدیب بین الجدوبۃ - وارض جدبۃ وجدوب بالفتح خشک بی نبات وہو جدیب انخاب اے جدیب ماحولہ - واجدب القوم اے اصابہم الجدب واجدبت ارضہم اے وجدتہا جدبۃ وعیب کردن وفی الحدیث انہ جدب السمر بعد العشاء اے عابہ - وجادبت الابل العام اذا کان العام محلا۔
جندب - جندب - نوعی از ملخ - ونام مردی والنون زائدۃ وفیہ وسختی وظلم یقال وقع فلان فی ام جندب اے فی شدۃ وداہیۃ۔
جذب - جذب - کشیدن (ج ع ف اک ہ) یقال جذبہ وجذبہ علی القلب وانجذبہ ایضاً واز شیر باز کردن اسپ کرہ - وخشک شدن

شیر ستان و آب دہن یقال جذبت الناقۃ فہی جاذب والجمع جواذب وجذاب ایضاً۔ وجدب الشہر ای مضی عامتہ۔ ویقال بینی وبین المنزل جذبۃ ای قطعۃ۔ وجذبۃ من غزل یک پناغ از ریسمان مجاذبۃ منازعۃ تجاذب تنازع۔ انجذاب تیز رفتن۔ جذب بالتحریک بوشحم النخل جذبۃ واحدۃ منہ۔

جرب۔ جرب۔ بفتحتین گرد کرکین شدن (ع ک (ف ۲) اجرب لغت منہ جرباء ممدوداً مؤنث منہ جربی مقصوراً جماعۃ۔ قوم جرب اقوام جراب۔ اجراب خداوندشتران کرکین شدن جرباء آسمان ارض جرباء زمین تحط رسیدہ جراب بالفتح والکسر ابنان اجربۃ ج۔ جرب بالضم والسکون کذلک۔ جراب البئر درون چاہ جریب من الطعام ومن الارض مقدار معلوم اجربۃ جربان ج۔ مجرب بفتح الراء آزمودہ جربۃ بالکسر کشت زار جریاء بالکسر والمد باد نکباء کیسان شمال ودبور وزد جراب بالضم آبی بہ مکہ جربۃ بفتحتین وتشدید الباء زبارخر۔ ومردم قوے جریان بفتحتین نیام شمشیر جربان القمیص گریبان وخشک پیراہن اجربان بالضم وفتح الراء دو قبیلۂ معروف جورب م وہو معرب جوارتہ جماعۃ والہاء للعجمۃ ولغیر الہاء ایضاً۔ ویقال منہ جورتہ فتجورب اے البستہ الجورب ظلبسہ۔ جراجیب العظام من الابل۔

جردب۔ جردبان۔ گردہ بان وہو معرب

اے الذی یحفظ الرغیف وہو الذی یضع شمالہ علی شیء یکون علی النحوان کیلا تینا ولغیرہ یقال منہ جردب فی الطعام وجردم۔

جرشب۔ جرشب الرجل وجرشم اذا اندمل بعد المرض والہزال۔

جسرب۔ جسرب۔ ومجشوب ای غلیظ وخشن

جشب۔ طعام جشب۔ ومجشوب ای غلیظ وخشن ویقال ہو الذی لا ادم معہ۔ مجشاب بالکسر سطبر جشیب جامۂ درشت۔

جعب۔ جعب۔ انگندن ویقال جعبتہ جعباً فتجعبی بزیادۃ الباء۔ جعبۃ تیردان جعاب بالکسر ج۔ جعبوب بالضم مرد حقیر خبۃ۔

جعلب۔ اجلعباب۔ بردراز خفتن وتیز رفتن سیل مجلعب اے کثیر۔ رجل جلعبی العین علی وزن قرنبی اے شدید البصر۔ ناقۃ جعلباۃ استواء جعلب ایضاً موضعی۔

جلجب۔ شیخ۔ جلجاب۔ وجلجابۃ پیر فرتوت۔

جلب۔ جلب۔ کشیدن (ع ف اض ک ۲) جلبت الشیء الی نفسی اجتلبہ بمعنی۔ جلوبۃ انچہ بجہت فروختن پیش کشند از گوسپند وجز آن جلیب۔ انچہ از شہر بشہر برند بفروختن ومنہ الجلاب۔ جلبۃ بالضم پوست جراحت کہ خشک شدہ باشد یقال جلب الجرح واجلب بمعنی دشخی روزگار۔ یقال اصابتنا جلبۃ الزمان وکلبۃ الزمان ایضاً ای شدۃ وپوست خام کہ بر پالان وزین درکشند

ہ دو مرتب فی الاصل والظاہر من کذا جلب فتجلب

جلب بالضم والکسر ابر تنک بی باران - وجوب
پالان جلب بالتحریک بانگ برزدن اسپ را
وقت دوانیدن تا در گذرد یقال جلب علی فرسه
یجلب بالضم واجلب علیه مثله - واجلب قتبه ای
غشاه بالجلبة - واجلبه اے اعانه - واجلبوا علیه
اے تجمعوا وتالبوا - واجلب الرجل ای تحجت ابله
ذکورا - وبالجار اذا نتجت اناثا - جلباب بالکسر جادر
چلابیب ج - جلبة مصدر منه ولم تدغم لانها
ملحقة بدحرجة - جلب جلبة بضمتین آوازها یقال منه
جلبوا بالتشدید - والجلب الذی جار النهی منه
وهو ان لا یاتی المصدق القوم فی میاههم
لاخذ الصدقات ولکن یأمرهم بجلب نعمهم الیه -
ویقال بل هو الجلب فی الرهان وهو ان یرکب
فرسه رجلا فاذا قرب من الغایة تبع فرسه فجلب علیه
وصاح به لیکون هو السابق وهو ضرب من الخدیعة -
جَلَب واجلاب ایضا کسانی که ستور از شهر بشهر
کشانند نفروختن جلبان بالضم نوعی از جوب
چون ماش ویقال له الخلر -

جنب - جَنب - پهلو یقال قعدت الی جنب
فلان والی جانب فلان بمعنی وقبیله از زمین -
وکرائه والصاحب بالجنب صاحبک فی السفر -
واما الجار الجنب فهو جارک من قوم آخرین -
جانب کرانه جنبة بالتحریک کذلک - یقال فلان
لا یطوء بجنبتنا - جانبه وتجانبه وتجنبه واجتنبه
کله بمعنی - اجتنبی تشدید الیاء بیگانه وکذلک اجنب

وجَنب وجانب کله بمعنی - ویقال ضربه فجنبه اے
کسر جنبه وجنبت الدابة اذا قدتها الی جنبک -
وکذلک جنبت الاسیر جنبا بالتحریک ومنه خیل
مجنبة مشدد للکثرة - جنبت الشیء وجنبته بمعنی ای
تحیته عنه - قال الله تعالی واجنبنی وبنی - جناب
بالفتح درگاه اجنبة ج - یقال اخصب جناب القوم
وهو خصیب الجناب جدیب الجناب - ویقال مروا
یسیرون جنابیة اے ناحیتیه - وفرس طویل الجناب
بکسر الجیم اے سلس القیاد - ویقال بج فلان
فی جناب قبیح بالکسر اذا بج فی مجانبة ابله - و
جنب القوم اذا قلت البان ابلهم - تجنب ایضا
انحنار وتوتیر فی ظهر الفرس ویقال بتباعد بین
رجلی الفرس کذا قال فی مجمل اللغة - جنیبة شتر
واسپ قوش دهی دابة تقاد فی جنب الراکب -
جنائب ج - وکل طائع منقاد جنیب - اجنب لادی
لا ینقاد - جنیبة ایضا هی العلیقة وهی الناقة
تعطیها القوم لیمتار والک علیها - جنیب ای غریب
جنابة بغریبی آمدن وجنب شدن ویقال نغم القوم
هم بجار الجنابة اے بجار الغربة - جنب بضمتین م
من الجنابة یستوی فیه الواحد والجمع والمؤنث -
وربما قالوا فی جمعه اجناب وجنبون ومنه یقال
اجنب الرجل وجنب بالضم - جنبة پوست پهلوی
شتر یقال اعطنی جنبة اتخذ منها علبة وکرانه یقال
نزل فلان جنبة وهی اسم ایضا لکل نبت تیرئل
فی الصیف یقال مطرنا مطرا کثرت منه الجنبة -

جنوب بالفتح باد دست راست جنبت الریح اذا هبت جنوبا دسجابۂ مجنوبۃ اذا هبت بها الجنوب۔ مجنوب آنکہ بیماری ذات الجنب دارد وقد جنب الرجل یستعمل مجهولا۔ واجنب القوم اذا دخلوا فی ریح الجنوب فهم مجنوبون۔ وکذلک القول فی الصبا والدبور والشمال۔ کجنب بالکسر سیر۔ وکرانۂ زمین عجم کہ بزمین عرب پیوندد مجنب بالفتح چیزے بسیار یقال ان عندنا لخیرا مجنبا ولشرا مجنبا اے کثیرا۔ جنب بالتحریک الذی نهی عنه وهو ان یجنب الرجل مع فرسه عند المرهان فرسا آخر لکی یحول عنه ان خاف ان یسبق علی الاول ولنگیدن ستور یقال جنب البعیر بالکسر اذا طلع من جنبه وهو ان یلتصق رئته بجنبه من شدة العطش او ان یلتوی من العطش۔

جوب۔ جواب۔ پاسخ اجابۃ پاسخ دادن یقال اجابه واجاب عن سؤاله بمعنی۔ والاسم الجابۃ بمنزلۃ الطاعۃ والطاقۃ یقال اساء سمعا فاساءت اجابۃ هکذا یتکلم بهذا الحرف۔ اجاب المدعاء وهو استجاب بمعنی۔ مجاوبۃ تجاوب سخن گفتن باهم یقال انه لحسن الجوبۃ بالکسر ای الجواب۔

جیب۔ جیب۔ گریبان یقال جبت القمیص اجوبه واجبته اذا قورت جیبه۔ ویقال هو ناصح الجیب بالکسر ای امین۔ مجوب بالکسر دوکار و گریبان کار جوب دریدن وبریدن (ع ف ض ۲) ومنه قوله تعالی وثمود الذین جابوا الصخر بالواد۔ ویقال جبت البلاد واجوبها واجبتها اذا قطعتها۔ ویقال هل جارک جائبۃ خبر تجوب الارض من بلد الی بلد۔ تجییب گریبان کردن پیراهن را اجتیاب پیراهن پوشیدن و مسافت بریدن ومنه اجتبت المسافۃ قطعتها واجتبت القمیص لبستها۔ جوبۃ کشادگی ابرو کوه وایضا موضع نیجاب فی الحمرۃ۔ جوب ج۔ جوب سپر وشاماکچه زنان تجوب قبیلۂ از حمیر تجیب بطنی از کنده۔

جانب۔ کوتاه وپست از مردم واسپ دور از جنب یا یار نیز می آید۔

جثادب۔ بالضم وبالثناۃ موضعی نزدیک مکه

جحجب المدعو هلاک کرد اورا تجحجب فی الشیء یعنی تردد کرد در ان وآمد ورفت تحجب اسم ست جحجبی قبیله است از انصار۔

حجدب۔ کوتاه۔

حجرب۔ وبضم کوتاه وتندار۔ فرس حجرب و حجارب کلان سرست حجربان درگ اندرون نرمۂ گوش اسپ۔

حجنب۔ بالفتح وکجنبر کوتاه یا کوتاه قلیل حجانب شله وایضا استوار ودیگ کلان۔

حرشب۔ کجعفر اوقنفذ موضعی ست۔

حرعب۔ ظالم حرعب شله ودرشت وبلای سخت ووالد حجذب النساء حرعب الماء شربه جیدا حرعب مرد ضربه بشدت خورنده آب احرعب انداخته شده

جرب - بالکسر خبیث و بالضم بندگان نبود جریبة
جعیلة است مجرب کمنبر نیک خصلتهای ظاهری -
جعتب - کتفقذ اسمی ست جعتبه هوا و هوس -
جعدبه - بالضم غوزهٔ آب و تنیدهٔ عنکبوت و فلہ
کہ مابین دو طرف لب تبر نالہ قریب وقت ولادت
بود و بلالام رجل مدنی و بلاہا اسم -
جعشب - دراز قربہ -
جعنب - کوتاہ -
جغب - گلتف اتباع الشغب و لا یفرد -
اجلنخب - فرو افتاد -
جلدب - کجعفر سخت استوار -
جلهوب - بالضم زن بزرگ زانو جلهاب بالکسر
نام وادی -
جنخاب - بالکسر و بالمعجمة مرد کوتاہ سخت گوشت -
جهب - روی زشت کران تجهب کمنبر مردم شرم
آناه جاهبا و جاهبیا علانیة -

فصل الحاء

حبب - حبة - دانه حب حبوب جماعة - حبة القلب
دانه دل - حبة ایضا نصف طسوج - وقطعة من شئ -
حب الغمام نیچه حب المزن و حب قرکذلک -
جابر بن حبة مان و هو اسم له معرفة حبة بالکسر
تخمهای دشتی که ازوے قوت نشود و فی الحدیث
فینبتون کما تنبت الحبة فی حمیل السیل - حبب
ج - حبة بالضم دوستی یقال نعم و حبة و کرامة -
حب ایضا دوستی - و خم عرب جباب جبة ج -
محبة دوستی حب بالکسر کذلک و ایضا دوست
حبیب کذلک یقال احبه فهو محب و حبه یحبه بالکسر
فهو محبوب و هذا شاذ لانه لا یاتی فی المضاعف
یفعل بالکسر الا و یشرکه یفعل بالضم اذا کان متعدیا
ما خلا هذا الحرف و یقال حبیت بالکسر اے صرت
حبیبا - وحب بفلان اے ما اجهه الی قال الفراء
معناه حب بفلان بضم الباء الموحدة ثم اسکنت
وادغمت فی الثانیة - و حبذا زید دوست رویست
زید یا دوست این زید محب فعل ماض و اصله
حبب علی ما قال الفراء و ذا فاعله و هو اسم مبهم
فجعلا شیئا واحدا فصار بمنزلة اسم یرفع ما بعده و
موضعه رفع بالابتداء و زید خبره و تحبب دوستی
نمودن و سیراب شدن خر یقال تحبب الیه
اے تودد - و تحبب الحمار ای امتلأ من الماء -
و شربت الابل حتی تحببت اے تملأت ریا - استحباب
نیکو شمردن تحابب یکدیگر را دوست گرفتن حباب
محاتة با هم دوستی گرفتن حباب بالضم دوستی و
مار و دیو و نام مردے حباب الماء بالفتح معظمه و
غوزهٔ آب و یقال حبابک ان تفعل کذا ای
نهایتک - احباب فرو خفتن شتر و هو کالحران
فی الاخیل یقال منه احب البعیر و بعیر محب و
هو ان یصیبه مرض او کسر و لا یبرح مکانه حتی
یبرأ او یموت و ماندہ شدن شتر - و دانه گرفتن
کشت یقال منه احب الزرع و ألب - حبب
بفتحتین غوزهٔ آب و سیرابی دهان حباحب

بالضم نام مردے بخیل وہو کان لایوقد آالنار الضعیفۃ
محاقۃ الضعیفان نضرب بہا المثل حتی قالوا
نار الجاحب لما یقدحہ الخیل بجوانبہا - وقالوا نار
ابی جاحب وہو ذباب یطیر باللیل تیوقد کانہ نار
وربما جعلوا الجاحب اسما لتلک النار - جبان
نام مردے جحاب خرد وریزہ جاحب بالفتح ج
جحبی بالضم علی فعلی نام زنی -

حجیب - حجاب - بالکسر پردہ حجب باز داشتن
(ع ف اض ۲) محجوب نابینا حاجب باز دارندہ
وپردہ دار حجاب بالضم ج - ونام مردے -
وابر وحواجب جاعۃ کانہ جمع حاجبۃ - حجبۃ بالکسر
حاجبی حجابۃ مصدر منہ - استحجاب حجابت خواستن
واجب الشمس کرانہای آفتاب قوس حاجب
خم ابرو احتجاب درپردہ شدن وہو ملک محجب
حجبۃ بالتحریک سرسرین -

حدب - حدب - بالتحریک زمین بلند حداب
بالکسر جاعۃ ومنہ قولہ تعالیٰ وہم من کل حدب
ینسلون - حدبۃ بضمتین کوزے پشت وحدب
ظہرہ واحدودب بمعنی فہو حدب - واحدبہ اللہ
فہو رجل احدب - وناقۃ حدبار - وحدب علیہ
وتحدب علیہ اے تعطف علیہ -

حرب - حرب - کارزار مؤنث یقال وقعت
بنیہم حرب - قال الخلیل تصغیرہا حریب بلا ہاء
قال المازنی لانہ فی الاصل مصدر قال المبرد
الحرب قد یذکر - ویقال انا حرب لمن حاربنی

اے عدو وتحاربوا واحترابوا بمعنی - محرب
بکسر المیم وفتح الراء صاحب حروب وہم محاربۃ -
حربۃ چوب دستی وتازیانہ حراب بالکسر ج -
حرب بفتحتین خشمگین شدن حرب نعت منہ -
اسد حرب ایضاً تحریب برانگالانیدن وخشم گرفتن
وخشم آوردن - وتیز کردن سنان راحربۃ الرجل
مالہ الذی یعیش بہ - حرب بالتحریک ایضاً
گرفتن مال کسے وبے چیز ماندن وقد حرب
مالہ اے سلبہ فہو محروب وحریب - احرب نبہ
اے دللتہ علی ما یعتمہ من عدو - محاریب
پیشگاہ ہائے مجالس ومنہ محراب المسجد -
وہو ایضاً غرفۃ - قولہ تعالیٰ فخرج علی قومہ
من المحراب - قالوا من المسجد - محارب بالضم
قبیلۂ از فہر حربار بالکسر والد آفتاب پرست
بدور مع الشمس کیف وارث تیلون بحسب ہا
وہو ذکر ام حبین - حرابی ج - حربارۃ مؤنث منہ
ویقال حربار تنصب کما یقال ذئب غضاً ارض
محربۃ زمین حرباناک حربار ایضا میخہائے زرہ
حرابی المتن گوشتہای پشت مازہ احربنی ای
ازبارّ والیار للالحاق بالفعلل -

حزب - حزب - بالکسر گروہ ویاران وتوبت
آب تحزبوا ای اجتمعوا - احزاب گروہہا کہ بر جنگ
انبیا گرد آمدہ بود مد حزابی بکسر الباء بلا تشدید
درشت کوتاہ یقال رجل حزاب وحزابیۃ ایضاً
اذا کان غلیظا قائلا الی القصر - والیاء للالحاق

کالمفاتیہ والعلانیۃ من الفہم والعلن - حزبار بالکسر
والمد زمین درشت حزبارۃ اخص منہا خرابی ج -
واصلہ مشدد کما قلنا فی الصحاری - خراب بالکسر
کرزدشتی وایضاً مثل الخرابی ای الغلیظ القصیر -
قسط کرزورپائی حزبہ امراے اصابہ - خیزبون
کندہ پیر -

حسب - حَسْب حسبان - بالضم والکسر حسابۃ
شمردن (ع ف اض ۲) محسوب شمردہ حسب بفتحتین
مثلہ - وہو فعل بمعنی مفعول واندازہ یقال ہذا
بحسب ذاک اے یقدر ذاک وعدده وبزرگی مرد
از روے نسب یقال حسبہ دینہ ومالہ - حساۃ مصدر منہ
(ع بضمہما) حَسِیب نعت منہ - قال ابن السکیت الحسب
والکرم یکونان فی رجل وان لم یکن لہ آباء اشراف
والشرف والمجد لایکونان الا بالآباء - احتساب
نہی منکر کردن یقال احتسبت علیہ کذا اذا انکرتہ
علیہ فہو محتسب البلد ومزد وثواب چشم داشتن
از خداے عزوجل یقال احتسب بکذا اجرا
عند اللہ تعالی والاسم الحسبۃ بالکسر وہی الاجر والجمع حسب
بکسر الحاء - وہی التدبیر ایضا یقال فلان حسن الحسبۃ
ای التدبیر - وہی من الحساب ایضاً کالرکبۃ
والجلسۃ من الرکوب والجلوس - ویقال احتسب
فلان ابنالہ او ابنتا اذا مات وہو کبیر وان مات
صغیرا یقال افترطہ - احساب بسند آمدن چیزے
یقال احسبنی الشیء اے کفانی وداد ن انچہ
بدان خوشنود شود یقال احسبہ وحسّبہ بالتشدید
ای اعطاہ ما یرضیہ - ویقال حسبک درہم اے
کفاک - وشیء حساب ای کاف ومنہ قولہ تعالے
عطاءً حسابا - ویقال اعطی فاحسب اے اکثر -
وہذا رجل حسبک من رجل وہو مدح للنکرۃ کما
قال محسب لک اے کافٍ لک من غیرہ ویستوی
فیہ الواحد والجمع والتثنیۃ لانہ مصدر - وتقول
فی المعرفۃ ہذا عبد اللہ حسبک من رجل فتنصب
حسبک علی الحال - وتقول اذا اردت الفعل
مررت برجل احسبک من رجل وبرجلین احسباک
وبرجال احسبوک حسب بس تقول منہ رایت
زیدا احسب فکانک قلت حسبی او حسبک ولم تنونہ
لانک اردت الاضافۃ کما تقول جاءنی زید لیس
غیر تریدلیس غیرہ عندی - حسیبک اللہ اے
انتقم اللہ تعالی منک - حسبان بالضم عذاب ومرگ -
وتیرہاے ناوک حسبانۃ یکی - وشمار قولہ تعالے
الشمس والقمر بحسبان ای بحساب قال الاخفش
الحسبان جمع الحساب مثل شہاب وشہبان -
حَسباۃ ایضاً بالش خرد تقول منہ حسبتہ اذا وسدتہ
ویقال تحسبت الخبز اے استخبزتہ - احسب ہو البعیر الذی
فیہ بیاض وحمرۃ - احسباب سرخ موی شدن شتر
ومردم احسب نعت منہ ایضا حسبۃ بالکسر والفتح
حسبان بالکسر بند اشتن (ع ک ات ہ وک ۲) ایضاً
والثانی شاذ لان کل فعل کان ماضیہ مکسورا
فمستقبلہ مفتوح العین نحو علم یعلم الا اربعۃ احرف
جاءت نوادر قالوا حسب یحسب وبئس یبئس

وئیس یئیس ونعم نعیم وہذا فی الصحیح من البائین وفی المعتل کلاہما بالکسر مثل وتق یتق وثق یثق ورع یرع ورم یرم ورث یرث وری یری ولی یلی۔

حسب ۔ حوشب ۔ پیوند سر دست ستور دستور تہی گاہ بر آمدہ۔

حصب ۔ حصباء ۔ سنگ ریزہ ارض حصبۃ ومحصبۃ زمین سنگ ریزہ ناک تحصیب سنگ ریزہ گستردن بر زمین محصب جای سنگ انداختن بمنی حصب سنگ ریزہ انداختن (ع ف اک ۲) یقال حصبتہ اے رمیتہ بالحصباء ورفتن در زمین وفروزینہ وہیزم انداختن در آتش حاصب حصبۃ بالکسر باد سخت کہ سنگ ریزہ بردارد احصاب سنگ ریزہ انداختن اسپ بسم در وقت رفتن حصبۃ آبلہ کہ بر اندام مردم بر آید باتپ حصب بالتحریک مصدر منہ یقال حصب جلدہ بکسر العین (ع ک اف ۲) وفروزینۂ آتش از ہیزم باشد قولہ تعالی انکم وما تعبدون من دون اللہ حصب جہنم ۔ یحصب می آرمین یحصبین بفتح الصاد منسوب بوی مثل تغلب وتغلبی۔

حضب ۔ حضب ۔ بالکسر بانگ کمان احضاب ج وما نر حضب بالتحریک مثل حصب ومنہ قرأ ابن عباس حضب جہنم بالضاد المعجمۃ ۔ قال الفراء کل ما ہیجت بہ النار فہو حضب بالمعجمۃ ۔ محضب بالکسر آتش کاو۔

حطب ۔ حطب ۔ بالتحریک ہیزم حطب بالسکون ہیزم جمع کردن احتطاب مثلہ ۔ یقال حطبنی فلان اذا اتاک بالحطب ۔ وحاطب اللیل ہو الذی یتکلم بالغث والسمین لانہ لا یبصر ما یجمع ۔ حطابۃ الذین یحتطبون واحطب الکرم اذا حان ان یقطع منہ الحطب وناقۃ محاطبۃ التی تاکل الشوک ایالس ۔ مکان حطیب جای ہیزم ناک حطب بالکسر مرد خشک لاغر احطب مثلہ حاطب نام مردے۔

خطب ۔ خطوب ۔ بالمعجمۃ فربہ شدن (ع ف ا ض ۲) یقال اعلل تخطب ای اشرب وکل مرۃ بعد مرۃ حتی تسمن خطب بضم الظاء وفتح الطاء نر وخردوک خطباء کذلک خاطب بالفتح ج۔

خطرب ۔ خطرب ۔ قوسہ ای شدت توتیرہا مخطرب سخت تافتہ ومرد استوار خلقت۔

حقب ۔ حقب ۔ بالضم ہشتاد سال ویقال اکثر من ذلک ۔ حقاب بالکسر جماعۃ مثل قف وقفاف حقبہ بالکسر سالہا حقب ج ۔ حقب بضمتین روزگار احقاب ج ۔ ومنہ قولہ تعالی او امضی حقبا وقولہ تعالی لابثین فیہا احقابا ۔ حقب بہ بفتحتین تنگ پالان شتر یقال احقبت البعیر تنگ بستم شتر را وحقب البعیر کسمع العین اذا اصاب حقبہ نیلہ فاحتبس بولہ ۔ وحقب العام اے احتبس مطرہ ۔ احقب خرکرہ حقباء مؤنثہ ۔ ویقال للقارۃ الطویلۃ فی السمار حقباء ۔ حقاب میان بند زنان وکوہے معروف حقیبۃ باروان حقائب ج۔

لہ یعنی فتحۃ الصاد والقیاس الضم ۔ ن ۱۲

واحتقبه واستحقبه اے احتمل الحقیبة - ویقال احتقب فلان الاثم کانه جمعه واحتقبه من خلفه - محتقب ردیف که پیش سوار بر نشیند -

حلب - حلب - بالتحریک شیر دوشیده و شهر شام و خراج و باج نامعین - و دوشیدن (ع ف ا ض ۲) یقال جلب الناقة واحتلبها فهو حالب وقوم حلبة - وفی المثل شتی تؤوب الحلبة و لا یقال الحلبة لانهم اذا اجتمعوا لحلب النوق اشتغل کل منهم بحلب ناقته ثم یؤوب الاول فالاول - حلوب بالفتح شتر دوشیدنی حلوبة کذلک - استحلاب دوشیدن خواستن حلیب شیر دوشیده و حلبت الرجل اعمی حلبت له - واحلبنی اے اکفنی الحلب واعنی علیه واجعل ما حلبته لی - واحلب الرجل اذا انتجت ابله اناثا و احلب بالجیم اذا انتجت ذکورا - احلابة شیر دوشیده که از جراگاه بخانه فرستند یقال احلبت اهلی - محلب یاری گر محالبة یکدیگر را یاری کردن و یقال هم یحلبون علیک اے یجتمعون و یتألبون من کل ادب - محلب بالکسر کاردوشه حب المحلب نوعی از داروهاے افادیه محلبیه موضعه - ناقة حلبانة ذات لبن - حالبان دو رگ بر دو طرف ناف و تحلب العرق و انحلب اے سال - ویقال عنز تحلبة بکسر التاء واللام مع سکون الحاء وتحلبة بضمها وفتح اللام ایضاً التی تحلب قبل ان تحمل - حلبة اسپان که بجمعت دوانیدن جمع کنند از هر جاے ویقال اعلبوا اذا جاؤا للنصرة من کل ادب - حلاب بالتشدید نام اسپے - حلبة بالضم طبلیت دانه لبلبه معروف - حلب بالضم والتشدید گیاهی که آهو آنرا خورد و آنرا ریش برنیز گویند وبعربی سال تیس حلب بالاضافة وتیس ذو حلب - حلبلاب بکسرتین لبلاب سیاه حلبوب بالضم نیک سیاه -

حنب - تحنیب - کوزی پشت و ساقهای اسپ و بالجیم فی الانسان - محنّب اسپ فراخ گام و تحنّب فلان اے تقوس وانحنی -

حوب - حوب - بالضم گناه و بزه حاب مثله حوب مصدر منه (ع ف ا ض ۲) یقال حبت بکذا اے اثمت حوبة حیابة مصدران منه یقال هو اعق واحوب - ویقال لی حوبة اعولها اے ضعفة وعیال - قال ابن السکیت ان لی فی فلان حوبة وحیبة وهی کل حرمة تضیع من ام او اخت او بنت او غیر ذلک من کل ذات رحم - قال وهی فی موضع آخر الهم والحاجة یقال الحق الله تعالی به الحوبة اے المسکنة والحاجة - ویقال فلان حوبة ای لیس عنده خیر ولا شر - حوبة ایضا مروی ضعیف حوب ج - وهذا فی نوادر ابی زید - حوبا تن حوبادات ج - حوب ثلث لغات بانگ بر زدن شتر را یقال حوبت بالابل - وتحوب فلان من کذا ای تیاثم والتحوب التاثم والتفجع والتحزن ایضاً وتحوب ابن آدی اے تصوت لان صوته کذلک - حوّاب نام آبی در راه بصره -

حواب - گوکب وادے فراخ و دلو و سیع و سم مغاک و نام آنجوری یا آنجور و موضعی در بصرہ و نام دختر کلب بن وبرۃ حواۃ سطبر ترین دلو یا شیر دوشہ۔

حترب - کوتاہ۔

خشرب - الماء تیرہ شد خشرب البئر تیرہ شد آب آن و بگل آمیختہ الخشرۃ تندی لب زبرین مردم خشرب گیاہی کہ بر زمین نرم روید یا گیاہی کہ نروید مگر بر زمین سخت - و آب غلیظ و چرک و دسومت کہ تہ دیگ ماند۔

خلب - بالکسر درد روغن یا درد سمن۔

حردب - دانۂ گیاہ عشرق و نام مردی حردبۃ خفت و سبکی و اسمی - ابو حردبۃ یکے از دزدان عرب۔

حصرتہ - تنگی و بخل۔

حصلب - بالکسر خاک۔

حضرب - جلد و ترہ استوار کردن آنرا یا قتل آنرا و کل ملود مخضرب۔

حطرتہ - و خطرتہ تنگی۔

حظلتہ - سرعت در دویدن۔

حقطتہ - آواز تدرو نر۔

حلتب - اسم یوصف بہ البخیل۔

خنجب - بالضم خشک از ہر چیز۔

خطب - بزرجمہری و اسمی - المطلب بن خطب و خطب بن حارث و دو صحابی خطۃ و لاورے و خبسی از حشرات ارض۔

خزاب - خرہوار سرشت و کوتاہ زور آور یا پہناور و سطبر و جماعت سنگ خوار خزوب مثلہ و خروس و گرز و شتی و ہمین ست موضع ذکر این لغت۔

فصل الخاء

خبب - **خبّ** - بالفتح و الکسر مرد فریبندہ و گرمرو - و فریقین (ع ک اف ۲) و خبب غلامی فلان اے خدعہ - خبۃ ثلث لغات نور و ریگ و ابر و سر بند خبیبۃ[1] مثلہ و ایضاً پشم کرۂ دو سالہ و ہی اجود من العقیقۃ و ہی صوف الجذع و گوشت شرحہ ثوب خبائب اے منقطع مثل ہبائب و اختب من ثوبہ خبۃ اے اخرج - خبیب بفتحتین بوبہ و دیدن خب خبیب کذلک (ع ف اض ۲) یقال منہ خب الفرس و اخبہ صاحبہ و جاؤا مخبئین - و خب البحر اے اضطرب و اصابہم خب اذا خب بہم البحر - خاب خویش و خسر خواب ج - یقال لی من فلان خواب اے قرابات و مصاہرۃ - خبجبوا عنکم اے ابردوا و اصلہ خبجبوا ثلثت بآت ابدلوا من الباء الوسطی خاءً للفرق بین فعلل و فعل و انماز ادوا الخاء لانہا غیر ہا لان فی الکلمۃ خاءً و ہذہ علۃ جمیع ما یشبہہ من الکلمات - خبجبۃ رخاوۃ الشئ و اضطرابہ - خبیب نام مردے خبیبان عبد اللہ بن زبیر و انبہ و یقال ہو و اخوہ مصعب۔

خثعب - **خثعبۃ** - بالکسر ناقۂ بسیار شیر۔

[1] و خبیبۃ بن الحموت و ذو الحموت بالضم و التشدید - ف۔

خدب - خدب - بشمشیر زدن - وشگافتن گوشت وپوست بزدن - وگزیدن مار - ودروغ گفتن خدب بالتحریک کولی ودلیری بحرب ویقال کان بعانة خدب وهو رجل مدرک الثار وکان اهوج - ویقال فی لسانه خدب ای طول - رجل اخدب ومتخدب وامرأة خدبار - وطعنة خدبار اذا هجمت علی الجوف - خدبار ایضاً درع لینة - خیدب راه فراخ یقال اقبل علی خیدبک ای علی امرک الاول - رجل خدب بالکسر مشدد البار وجاریة خدبة ای ضخمة -

خرب - خرب - بالضم منقطع الجمهور من الرمل - ومغاکچه سرین خربة خرابة خرابة بالتخفیف والتشدید کذلک - خربة ایضا گوشه توشه دادن وکل ثقبة مستدیرة فهی خربة - محروب ای مشقوق - رجل اخرب مرد گوش شگافته وسوراخ کرده خرب ویران شدن (ع ک ا ف ۲) خرب الموضع فهو خرب ودار خربة - اخراب وتخریب ویران کردن خارب دزد قال الاصمعی هو سارق البعران خاصة - خراب ج - خرابة بالکسر وزدے شتر (ع ف ا ض ۲) مثل کتب کتابة خرب بضمتین شوات نر خربان ج - ومصدر اخرب - خروب خرنوب بالضم گیاهی ولا تقل بالفتح -

خرعب - جاریة خرعبة خرعبة - بکسر العین باریک استخوان نازک اندام غصن خرعوب شاخ خمیده جمل خرعوب ای طویل فی حسن الخلق -

خرب - خرب - بالمعجمة المفتوح الزار آماسیدن پستان ناقه وتنگ شدن سوراخهای آن رکدنک فی الشاة - لحم خراب اذا کان رخصا کل لحم نزیة اذا کانت رخصة -

خشب - خشبة - بفتحتین جوب خشب خشبان بالضم ج - خشب بالفتح آمیختن چیزے بچیزے وزدودن روے تیغ وجز آن چندانکه تاه ازوے دور شود ودرخشن گردد خشیب شمشیر زدوده وزنگ گرفته وهو من الاضداد وتیر تراش نخستین جمل خشیب ای غلیظ - ویقال خشبت الشعر اذا قلته کما یجز ولم تنوق فیه - اخشب کوه درشت اخشبان دو کوه مکه وفی الحدیث لا تزول مکة حتی تزول اخشباها - جبة خشباء ای کریهة یابسة - اکمة خشباء وظلیم خشب ای حشن - واخشوشب صار خشنا ای خشنا قال ابو عمرو کل غلیظ خشن فهو خشب واخشب وتخشبت الابل اذا اکلت الیبیس من المرعی - ورجل قشب خشب اتباع ای لا خیر فیه خشاب بالکسر اسم لبنی رزام بن مالک -

خصب - خصب - بالکسر فراخی سال وحال نقیض جدب یقال بلد اخضاب کما قالوا لمع اقصاد وبلد سبست وسباسب وبرمة اعشار وثوب اسمال واخلاق فیکون الواحد ویراد به الجمع - واخصبت الارض ومکان مخصب وخصیب - واخصب القوم ای صاروا الی خصب واخصب جناب القوم وهو ما حولهم وهو خصیب ای جناب

اے خصیب الناحیۃ۔ خصاب نخل بسیار برخصبۃ
سیکے۔
خضب۔ خضاب۔ بالکسر و بالمعجمۃ رنگ خصب
رنگ کردن (ع ف اک ۲) اختضاب کذلک۔
کف خضیب دست رنگین والکف الخضیب ستارۂ
خضبۃ مثال ہمزۃ زن بسیار خضاب بنان مخضب
شد وللمبالغۃ۔ والمخضب البرکن یعنی لکن وتغارہ
وخضب النخل اے اخضر۔ خاضب شتر مرغ نرکہ
ساقہاے وے زرد یا سرخ شدہ باشد از رنگ
گیاہ ولا یقال ذلک الا للطلیم دون النعامۃ۔
خطب۔ خطب۔ کار یقال ما خطبک۔ مخاطبۃ
خطاب سخن در روی گفتن خطبۃ بالضم م۔ یقال منہ
خطب الخطیب علی المنبر۔ خطبۃ بالکسر زن خواستن
یقال خطبت واختطبت ایضاً فیہما۔ خطیب خاطب
بمعنیٔ خطیبی بالکسر وتشدید الطاء وفتح الباء
زن خواستن خطب بالکسر مرد زن خواہندہ
یقال ہی خطبہ وخطبۃ وہو خطبہا ایضاً۔ خطابۃ۔
خطبی کردن (ع بضمہما) ویقال خطب نکح وخطب
خُطب نکح وہی کلمۃ تتزوج العرب بہا۔ واختطب القوم
فلانا اذا دعوہ الی تزویج صاحبتہم اخطب نوعے
از مرغان وخرسنہ قال الفراء خطیار ہی اتان علیہا
خط اسود علی متنہا واخطب مذکر منہا۔ ناقۃ خطیار
بینۃ الخطب۔ واخطبک الصید ای امکنک و
رامک۔ واخطب المخطل اے صار خطبانا وہو
ان یصفر ویصیر فیہ خطوط خضر۔ خطابیہ توسے
ازرو افض۔
خلب۔ خلابۃ۔ فریفتن بزبان (ع من ض ۲)
اختلاب مثلہ۔ وفی المثل اذا لم تغلب فاخلب
ای فاخدع۔ خلبۃ بکسر اللام زن نیک فریبندہ۔
رجل خلاب وخلبوت ای خداع کذاب۔ برق
خلب بالضم وتشدید اللام الذی لا غیث معہ۔
وخلب ایضا ابر بی باران دایمتال برق خلب
بالاضافۃ ایضاً۔ مخلب جامۂ رنگ برنگ خلب
بالکسر پردۂ دل ویقال للرجل الذی تحبہ النساء
انہ لمخلب نساء۔ خلب بضمتین لاے وکل ومنہ
یقال مار مخلب۔ واخلب الماء اے صار کدرا
ورسن تافتہ خلبۃ بسکون اللام وضمہا کذلک۔
مخلب بالکسر چنگال جوارح۔ وداس بی دندانہ
خلب درودن گیاہ (ع ف اض ۲) استخلاب
کذلک۔ وفی الحدیث لیستخلبن الخبیری تقطع النبات
وناکلہ۔ خلبن زن گول تونہ زائدۃ للاخلاق و
لیس من الخلابۃ۔
خنب۔ خنبت۔ رجلہ اے وہبت وخنبتہا انا۔
خناب بالکسر وتشدید النون مرد دراز وہذا اما جار
علی اصلہ شاذ لان کل ما جاء علی فعال من الاسماء
ابدل من احد حرفی تضعیفہ یا مثل دینار وقیراط
کراہیۃ ان یلتبس بالمصادر الا ان یکون بالہاء
فیخرج علی اصلہ مثل وثابۃ وضرابۃ ودنامۃ
وخناتۃ لانہ امن من التباسہ بالمصادر۔ خناتان
دوسوی بلخی۔

خوب - خوبۃ - زمین خشک ماندہ میان دو پارۂ زمین باران زدہ ویقال نزلنا بخوبۃ من الارض اے بموضع سوء لا ارعی فیہا - واصابتنا خوبۃ اے مجاعۃ وبالحاء حاجۃ -

خیب - خیبۃ - نومیدی (ع ف اک ۲) تخییب نومید گردانیدن فی المثل الہیبۃ خیبۃ - ویقال وتعوانی وادے تخیب بضم التاء والخاء غیر مصروف معناہ الباطل -

خبختۃ - درختی ست من السہیلی ومنہ بقیع الخبختہ بالمدینۃ لانہ کان منبتہا یا آن بقیع الحجبۃ بہ دو جیم ست -

خترب - کقنفذ موضعی خترہ ببرید وگزید آنرا -

خدرب - کجعفر اسمی ست -

خَذَعبۃ - بریدن آنرا خذعوتہ پارۂ از کدو یا خیار یا پیہ -

خذعب - کزبرج اسمی ست -

خذلب - کزبرج شتر مادۂ سن رسیدہ ست اندام خذلبۃ رفتارے کہ دران سستی باشد -

خرخوب - کعصفور شتر مادۂ بسیار شیر کہ شیرش زود منقطع شود -

خروب - کجعفر اسمی ست -

خرشب - عملہ استوار نکردہ آنرا - خرشب کبرقع ضابط جانی دراز و فربہ واسمی ست -

خزربۃ - بہم آمیختن وتباہ گفتن سخن -

خزلبۃ - شتاب رفتاری -

الخشربۃ - فی العمل ان لا یحکمہ یعنی عدم استواری در کار -

خضربۃ - جنبیدن آب مار خضارب آبے کہ موج میزند بعضے آن در بعض وآن خود رعذیرہ باد ادے نمیشود -

مخضرب - مرد فصیح بلیغ -

خضعبۃ - سستی وزن فربہ وناتوان تخضعب امر ہم اختلط -

تخضلب - امر ہم ضعف او اختلط -

خطربۃ - بالخاء والحاء تنگی در معاش رجل خطرب وخطارب مرد مفتری سخن ساز وقد خطرب وتخطرب

خطلبۃ - بسیاری کلام واختلاط آن -

خِطابۃ - بالکسر مرد ناکس ونمرد مایہ -

خُطُبٌ - کبرقع وجندب چچلہ ونشرک پیش از خنان ومخنث وکوتاہ -

خنبثۃ - بکسر الخاء شتر مادۂ فراوان شیر

خنثبۃ - مثلثۃ الخاء وبالثاء المثلثۃ درخنثب مذکور ست -

خنضب - کقنفذ بدخوی خنضبان مرد تندار -

خنزوب - بالضم خزاب بالکسر دلیر بربدکارے خنزب شیطان -

خنضاب - بالکسر شحیم المقل امرأۃ خنضبۃ بالضم زن فربہ -

خنظبۃ - بالضم دابۃ است کوچک -

خنعب - موے دراز خنعبۃ چاہ زنخدان یا پارہ گوشت

فروہشتہ میان لب زیرین یا محل فصل میان دو بر دشت برابر یہ بینی۔

فصل الدال

دأب - **دأب** - و روب - رنج دیدن در کار (ع بفتحہا) فہو دئب - و ادابتہ انا - و ائبان روز و شب را أب عادت کار و قد یحرک -

دبب - **دبیب** - نرم رفتن (ع ف اک ۲) و کل ما یمش علی الارض دابۃ - و ہی ایضا ستور برشست و دابۃ الارض من اشراط الساعۃ - و یقال ہو اکذب من دب و درج ای اکذب الاحیاء والاموات - و ادبیت الصبی اے حملتہ علی الدبیب - و یقال ما بالدار دبی بالضم و الکسر اے لیس بہا من یدب - و کذلک ما بہا داعی و دورے و طورے لا یتکلم بہا الا فی الجحد - و دبب الوجز زغبہ

دب بالضم خرس دویدہ و خنۃ ارض مدبۃ ذات دبۃ مدب السیل بفتح الدال و کسرہا موضع جریہ - و مدب النمل ایضا - فالاسم مکسور و المصدر مفتوح و کذلک الفعل من کل ما کان علی فعل یفعل (ف اک ۲) دبۃ خنور رو غن دبۃ بالضم راہ ناقۃ و بوب لانکاد تمشی من کثرۃ لحمہا - و یقال فعلت کذا من شب الی دب و بالتنوین ایضا اے من الشباب الی وقت الدبیب بالعصا - و دبۃ ضرب من الصوت -

درب - **درتبہ** - بالضم عادت و خود و لیرے بر حرب و بر ہر کارے و درب بالشئ و تدرب ودرد ب اے اعتادہ و ضری بہ - و یقال ما زلت اعفو عن فلان حتی اتخذہا درتبۃ - و فی المثل درد ب لما عضہ الثقاف اے خضع و ذل و الثقاف خشبۃ تسوے بہا الرماح - و رجل مدرب مثل مجرب بالفتح و الکسر فیہا - و درتبہ الشدائد حتی قوی و مرن علیہا و دربت البازے علی الصید اے ضربتہ و درب دروازہ و اصلہ المضیق فی الجبال و ادرب القوم اے دخلوا ارض العدو من بلاد الروم -

دعب - **دعابۃ** - بالضم مزاح کردن و قد دعب فہو دعاب - مداعبۃ مما زحۃ - و عبوب بالضم راہ کوفتہ و مرد ضعیف -

دلب - **دلب** - بالضم درنست چنار و لبۃ یکے مدلبۃ چنارستان و دلاب تم و والیب ج -

دنب - **دنابۃ** - بالکسر و دنبۃ کوتاہ -

دجوب - کشکر آوند و جوال یا جوال خرد کہ برائے طعام و غیرہ بازنان در سفر باشد -

دجاب - بالکسر و دہجبان بالضم زمین بلند ہمچو سنگستان -

دحبہ - دور کرد آنرا (ع بفتحہا) و حب جارتہ و حبا و دحابا بالضم جامعہا و حبأہا یدحبہا مثلہ

دحبۃ کہنۃ انبوہ گوسفند و حبۃ کجینۃ نام زنے -

دحقبہ - دور کرد او را از پشت و سے سخت دور کردنی -

دخدبۃ - بفتح الدالین و کسرہما دختر ک بر گوشت

دیدب - گور خر و رقیب و طلایۂ لشکر دیدبان مثلہ

وہو معرب دیدبون بازی ہذا موضع فکرہ لا النون
وَرجبت - الناقۃ ولد ہا شتر مادہ مہربانی کردبر بچہ
ورحابۃ - بالکسر والحار المہملۃ کوتاہ -
وردوبۃ - وویدن ہمچو دویدن ترسندہ کانہ
یتوقع من ورائہ شیئا فیعدو ویلتفت ورداب
آواز طبل الدردبی الضراب بالکوبۃ وامرأۃ وردب
آنکہ بہ شب آمد ورفت کند فی الشل وروب لما غصہ
الثقان اے خشع ودل -
ادرعیب - الابل شتاب بر روی خود رفت -
وعتب - بالثناۃ کجعفر موضعی -
وعرتبۃ - عرامۃ وسختی -
وعسبۃ - نوعی از دویدن -
وعشب - کجعفر نام مردے -
مدکوبہ - مجروح از جنگ -
ولب - بالضم درخت چنار ولبۃ یکی ارض مذلبۃ
چنارستان ونوعی از سیاہان ودألب اخگر یکہ
خاموش کردہ نشود ولبۃ بالضم سیاہی ودولاب
وبالفتح چرخ چاہ کہ بآن آب کشیدہ میشود معرب ست
وبالضم موضعی -
ولعب - کسجل شتر سبطر -
ونب - کفنت ونبہ ونابہ مرد کوتاہ واحمد بن محمد
علی بن ثابت الازجی الذنابی بالضم محدث -
ونسبۃ - بالجار المہملۃ خیانت -
وانہا - ودبا سعی وکوشش نمود در کار ودبان
بالضم دیہی بشام قریب صور -

وہب - بالفتح لشکر شکست خوردہ -
وہلب - کجعفر مرد کران ونام شاعرے -

فصل الذال

ذئب - ذأب - بالکسر گرگ وبیمرولا - ذئبۃ
مؤنث اذؤب جمع قلۃ ذیاب ذوبان جمع کثرۃ منہ
وذوبان العرب صعالیکہا الذین یتلصصون
ارض مذاتبۃ ذات ذیاب - ذئبان بقیۃ الشعر
علی عنق البعیر ومشفرہ وبقیۃ الوبر ایضا - ذئبۃ
کشادگی میان رحل وزین وابوذؤیب الشاعر
ہو ابن خویلد بن خالد الہذلی - وذأبہ اے طردہ
وحقرہ - وذأبت الابل سفتہا - واذأب الرجل
اے فزع - ذاتبہ ہمچو گرگ شدن درخبث ودہا
(ع بضمہما) وذئب الرجل مجہولا اذا وقع الذئب
فی غنمہ - وتذأبت الریح وتذاءبت اے اختلفت
وجاءت مرۃ کذا ومرۃ کذا - وتذاءبت للناقۃ
اے ظاہرتہا علی ولدہا وذلک ان تلبس لہا لباسہ
تشبہ بالذئب وتہول لہا لتکون اراءم علیہ - وذوائب
بالضم کمسوذ وذوائب ج - وکان الاصل ذاءائب لان الالف التی
فی الذوائبۃ کالف التی فی الرسالۃ حقہا ان تبدل منہا ہمزۃ
فی الجمع ولکنہم استثقلوا ان تقع الف الجمع بین الہمزتین
فابدلوا من الاولی واوا - والذواتبۃ ایضا الجدلۃ
التی تعلق علی آخرۃ الرحل یقال جعیط ذأب و
غلام ذأب لذواتبہ -
ذہب - ذہب - مرفع کردن وبازداشتن یقال
ذہب عنہ - وذہبہ ای اکثر الذہب - یقال طعان

غیر تذبیب اذا بولغ فیہ - ذوبنبا لیلتنا ای اتعبتہا فی السیر ولانبا لون المار الاقرب - مذنب اے مسرع - وراکب مذنب اے مسرع عجل منفرد - وظم مذنب اے طویل لیسار الی المار من بعد فیعجل بالسیر - ذباب مگس ذبابۃ یکی - اذبۃ ذبان بالکسر ج - مثل غراب واغربۃ وغربان - ارض مذبۃ کثیرۃ مگس ناک بعیر مذبوب شتر مگس کیدہ قالہ فی باب امراض الابل - ویقال ارض مذبوبۃ کما یقال موحوشۃ من الوحش - مذبۃ بالکسر مگس ران ذباب الانسان حدہا - وکذلک فی باب السیف وذباب العین انسانہا - ذُباتہ بقیۂ دام وجزآن وذبّ النہار اے لم یبق منہ الا بقیہ - تذبذب جنبیدن وذبذبۃ نادیدن چیزے آونکان وذبذب نرہ وفی الحدیث من وقی شر ذبذبتہ - ذباذب آویزہاے ہودج - تذبذب دودلہ درکارے قولہ تعالی مذبذبین بین ذلک - ذب گاؤ دشتی وبیلی ذب الریاد لانہ یروداے یجئی ویذہب ولاثبت فی موضع - وذبت شفتہ اے ذبلت من العطش - وذبت جبہتہ اے نزل وذبت النبت اے ذوی -

ذرب - ذَرَب - بکسر الوسط تیز از ہر چیزے وفیہ ذراتہ اے حدۃ ولسان ذرب وسیف ذرب ای حدید - وامرأۃ ذربۃ اے مہذاتہ وذربۃ بالکسر ایضاً - ذرب بفتحتین تباہ شدن معدہ (ع ک ا ن ۲) وذرب البحج اذا لم یقبل الدواء ومنہ الذربا تو الی الفتحات علی فعلیا وہی الداہیۃ

قال ابوزید فی لسانہ ذرب وہو الفحش ولیس من ذرب اللسان - تذریب تیز کردن یقال سنان تذریب مذروب کذلک -

ذعلب - ذِعلب - بکسر الذال واللام ذعلبۃ ناقۂ تیز رو تذعلب پنہانے رفتن ذعالیب پارہاے خرقہ واحدہا ذعلوب اذعیاب نوعی از رفتار شتر

ذنب - ذَنَب - بفتحتین ذُنب اذناب ج - ودنابۂ چشم ذنابا دُم مرغ - وسپس روندگان - وآب کہ از بینی شتر فرود آید ذناب بالکسر سپس ہر چیزے ذنابۃ الوادی الذی ینتہی الیہ سیلہ وکذلک دنبۃ - ذُنابۃ اکثر من ذنبۃ - تذنب بالکسر کفگیر وآب راہ ورستی ذنابۃ بالضم والکسر کذلک ذآنب سپس رو مستذنب الذی یکون عند اذناب الابل - ذنائب موضع تذنوب غورۂ خرمائے نیم رس کہ از دنبالہ رسیدن آغاز کردہ باشد ومنہ ذنبت البسرۃ فہی مذنبۃ وتذنب المعتم ای ذنب عمامتہ - ذُنوب اسپ دراز دُم - وبہرہ - وگوشت لیشت مازہ - ودلو پر آب اذنبۃ ذنائب ج - مثل قلوس وقلائص نذکر ویؤنث - ذنب گناہ واذنب الرجل فہو مذنب وذنبان بفتحتین گیاہے -

ذوب - ذَوب - ذوبان گداختن اذابۃ تذویب گذاراندن - ذابت الشمس اشتد حرہا - ذوب ایضاً عسل اذواب اذوابۃ مسکہ در دیگ کردن بہ جہت روغن شدن آن اذابۃ ایضاً غارت کردن

یقال اذاب علیہا نبو فلان اے اغاروا۔ ویقال ذاب لی علیہ من الحق اے وجب وثبت۔ ذاب عیب کردن مثل ذام وذیم وذان۔

ذہب۔ ذہب۔ زر در بانث۔ ذہبۃ قراضہ وشکالہ زر ویجمع علی اذہاب وذہوب وپیمانۂ اہل یمن اذہاب ج۔ اذاہب جمع الجمع وخیرہ شدن چشم از بسیار دیدن زر ورکان یقال منہ ذہب الرجل بالکسر ازابرق بصرہ۔ مذاہب روشہا۔ ودواہاے زراندود کردہ مذہب زراندود۔ اذہاب مذہب زراندود کردن کیت مذہب الذے یعلو حمرۃ صفرۃ واذا اشتدت حمرتہ فہو المذمّی۔ ذہاب رفتن وگذشتن ذہوب کذلک (ع ع بفتحہما) اذہاب بردن ویقال ذہب فلان مذہبا حسنا۔ وقولہم بہ مذہب بضم المیم یعنون الوسوسۃ فی الماء وکثرۃ استعمالہ فی الوضوء۔ ذہبۃ بالکسر باران ذہاب ج۔

ندکوتہ۔ زن پارسا۔

اذلعب۔ روان شدبکوشش وشتابی مذلعب بر پہلو خوابندہ۔

اذیب۔ کاہ آب فراوان وخوف ونشاط ذیب عیب۔

فصل الراء

رأب۔ رأب۔ پیوند کردن کاسہ۔ وکفشیر کردن ودوختن ومنہ قولہم اراب بینہم ای اصلح (ع ع بفتحہما) رؤبۃ بالضم کفشیر دوجوب پارۂ کہ پیوند کنند بر خوز کہنہ

رُأب بالکسر ج۔ ونام مردے در باب یفاعل نام مردے شکافنای خوز۔

ربب۔ ربّ۔ پروردگار وخداوند وہو اسم من اسماء اللہ تعالی ولا یقال فی غیرہ الا بالاضافۃ او بالالف واللام ویقال للصاحب الربّ وللملاح الکبیر قولہ تعالی یا موسی انا لن ندخلہا ابدا مادامو افیہا فاذہب انت وربک فقاتلا اے انت وہارون بدلیل قولہ تعالی قال رب انی لا املک الا نفسی واخی۔ وقد قالوا فی الجاہلیۃ للملک وپروردن (ع ع ف ا ض ۲) قال صفوان لان یربنی رجل من قریش خیر امن ان یربنی رجل من ہوازن ونیکو کردن وتمام کردن یقال ربّ ضیعتہ اے اصلحہ ربّبہ وترتبۃ بمعنیً اے رباہ والمربوب المربی۔ ربانی مرد خدائی قولہ تعالے کونوا ربانیین یقال ربیت القوم اے سستہم وکنت فوقہم قال ابو نصر ہو من الربوبیۃ۔ تربب گرد آمدن ربی بالضم وفتح المشدد علی فعلے میش نوزاده وجمعہا رباب بالضم ورباب بالکسر مصدر ہا وہو قرب العہد بالولادۃ یقال شاۃ رُبّی واغنز رُباب قال ابو زید ربی من المعز قال غیرہ من المعز والضأن جمیعا وربما جاء فی الابل ایضا۔ راب شوی مادر رابّۃ زن پدر ربیبۃ وربیب دختر ویسر زن۔ دیبۂ در خانہ پروردہ ربائب ج۔ ربیبۃ ایضا خاصۃ یعنی دایہ وپرورندہ ویقال افعل ہربانہ بضم الراء اے بحدثانہ وحدتہ وطراوتہ ومنہ قیل شاۃ ربی

ع ۱۲ الصراح فی کسر ہاء ۔۔۔ ج

و اخذته بربانه اے اخذته کله - رب بالضم بطلاو
آب ہر چیزے کہ آن آب خاثر باشد مربیات دارو ہائے
پر وردہ یقال ہو مربی و مربب - و رب بسا
وہو حرف خافض لایقع الا علی النکرة یشدد
ویخفف وتدخل علیه التاء فتقول ربت ویدخل علیه
ما یمکن ان یتکلم بعده بالفعل کقوله تعالی ربما
یود الذین کفروا لو کانوا مسلمین - وقد تدخل علیها
فتقول ربه رجلا قد ضربت فلما اضفته الی الهاء
وہی محجوة نصبت رجلا علی التمییز وہذه الهاء
علی لفظ واحد فی کل حال وحکی الکوفیون ربه
رجلا غیر ربت ورب بهما رجلین ورب بهم رجالا ورب هن
نساء فمن وحد قال انه کنایة عن مجهول ومن
لم یوحد قال ردّ کلام کانه قیل له مالک جواز فقال
ربهن قد ملکت ورب جواب عند النحویین - رتبة
بالکسر نوعی از گیاه ریب ج - ریب بفتحتین آب
بسیار وخوش وفلان مرب بالفتح ای مجمع وریب الناس
ای یجمعهم - ومکان مرب اے مجمع - واربت الابل
بمکان کذا اے لزمته واقامت به فهی ابل مراب
واربت الناقة اے لزمت الفحل واحبته وازبت
المحبوب والسحابة اے دامت - ارباب نزدیک
آمدن بہ چیزے ربی واحد ربیین وہم الوف
من الناس قال الله تعالی وکاین من نبی
قاتل معه ربیون کثیر - رَبرَب پارہ گاؤ دشتی
رباب بالکسر پنج قبیلۂ از عرب کہ یکے شدہ اند
وہم ضبّة وتور وعُکل وتیم وعدی وانما سموا بذلک

لانهم عسوا ایدیهم فی رب وتحالفوا علیه والنسبة الیهم
ربی بالضم لان الواحد منهم ربة لانک اذا نسبت الشیء
الی الجمع رددته الی الواحد کما تقول فی المساجد
مسجد - الا ان تکون سمیت به رجلا فلا ترد الی الواحد
کما یقال فی انمار انماری وفی کلاب کلابی - ربابة
بالکسر جعبہ تیرہای قمار - وعهد وپیمان ومنه قیل
للعشور رباب - ارتبه اہل عهد رباب بالفتح ابر سپید
وقد تکون اسود واحد هارابة ونام زنے تم -
رتب - رتبة - پایہ مرتبة کذلک وایضا جای
دیدبان بر سر کوہ وبلندی وقال الخلیل المراتب
فی الجبل والصحاری هی الاعلام التی ترتقب فیها
العیون والارقباء - ترتیب راست کردن درجات
ہر چیزے وخبر آن رتوب برجای استادن -
ودر وادی بودن ویقال رتب اے ثبت -
رتب رتوب الکعب ای انتصب انتصابه - امر راتب
ای قار وثابت - وامر ترتب علی تفعل بضم التاء و
فتح العین اے ثابت - رتب بہ فتحتین سختی یقال
مافی هذا الامر رتب ولا عتب ای شدة ومیانہ
دو انگشت سبابہ دوسطی وقد یسکن وزمین بلند
وبر آمدہ رتبة کذلک کقولک درج ودرجة -
رجب - رجب شهر الله الحرام ویقال له رجب مضر
لانهم کانوا اشد تعظیما له من ارجاب ج - وشکوہ داشتن وبزرگ
داشتن یقال رجبته بالکسر ای هبته وعظمته - رجبان ماہ رجب
وشعبان ترجیب تعظیم کردن ومنه ترجیب العتیرة
وہی ذبحها ویقال هذه ایام ترجیب وتعتار وستون نہادن

درخت پُر بار را قال الحباب بن المنذر انا غذیقها المرجب وربانی للشجرۃ جدار تعتمد علیہ لضعفہا وکثرۃ حملہا - والاسم الرجبۃ بالضم والجمع رجب مثال رکبۃ ورکب رجبیۃ من النخل منسوبۃ الیہا - رُجبۃ ایضاً دام گرگ - وپیوند نزدیک سر انگشت راجبۃ مثلہ رواجب ج - ثم البراجم ثم الاشاجع وہی الاقاصی یلین الکف ارجاب رود کانے ولم یعرف الاصمعی واحدہا -

رحب - رحب - بالضم فراخی (ع بضمہا) رحابۃ مثلہ رحب بالفتح نعت منہ تقول بلد رحب وارض رحبۃ - وقولہم مرحبا واہلا ای اصبت سعۃ واہلا فاستانس ولا تستوحش - ترحیب مرحبا گفتن قدر رُحاب بالضم ای واسعۃ - رحیبی علی فعلی بہن ترین استخوانہای پہلو رحیب - بسیار خوار ویقال ہو رحیب الصدر ای واسع الصدر رحائب التخوم سعۃ اقطار الارض - رحبت الدار وارحبت ای اتسعت قال الخلیل وقال نصر ابن سیار ارحبکم الدخول فی طاعۃ الکرمانی ای ادعکم قال وہی شاذۃ ولم یجئ فی الصحیح فعل بضم العین متعد یا غیرہ واما المثل فقد اختلفوا فیہ فقال الکسائی اصل قلتہ قولتہ - وقال سیبویہ لا یجوز ذلک لانہ یتعدی ولا کذلک طلت الا تری انک تقول طویل وارحبتہ ای وسعتہ - وقال فی زجر البعیر والفرس ارحب وارحبی ای توسعی وتباعدی - رحبۃ المسجد بفتحات ساحتہ رَحب رحبات رحاب ج - ہو رحب البطن من ہمدان وارحب قبیلۃ من ہمدان تنسب الیہا الارحبیات من الابل -

رطب - اردب - بالکسر مشددۃ الباء پیمانہ بزرگ اہل مصر اردبۃ خشت پختہ بزرگ -

رزب - مرزاب - بالکسر لغۃ فی میزاب ولیست بفصیحۃ وکشتی دراز مرازیب ج - ارزب بالکسر کوتاہ وہو ملحق بجبرحل - ورکب ارزب ای ضخم - ارزبۃ کلوخ کوب مرزبۃ تخفیف الباء کذلک - مرازبۃ جمع مرزبان بضم الزاء وہی معربۃ فارسیۃ منہم قولہم الاسد مرزبان الزارۃ - ویقال لہ مرزبۃ کذا کما یقال لہ وہنۃ کذا -

رسب - رسوب - بتگ نشستن چیزے در آب - وفرو رفتن چشم بمغاک وسیف رسوب بالفتح ای ماض فی الضریبۃ - ہو راسب حی از عرب -

رضب - رضاب - بالضم آب دہن - رضب نوعی از سدر - وباران بیکبار فرو ریختہ -

رطب - رطب - تر ہو خلاف یابس - رطوبۃ تری (ع بضمہا) رطب ورطیب نعت منہ - غصن رطب وریش رطیب ای ناعم - ترطیب تر گردانیدن - ورطب خوراندن مرطوب صاحب رطوبت رطب ایضاً گیاہ تر رطبۃ سپست تر رطاب ج - رطب رطوب سپست تر خوراندن ستور را یقال منہ رطبت الفرس -

رطب بالضم وفتح الطاء خرمائے تر ارطاب رطاب ج - رطبۃ یکی رطبات رطب ج - ارطاب رسیدن خورۂ خرما ویقال منہ ارطب البسر ورطب شدن انچہ بر نخل ست یقال منہ ارطب النخل - ارض مرطبۃ کثیرۃ الکلاء -

رعب - رُعب - بالضم ترسانیدن یقال منہ عَلَبَہ فہو مرعوب اے افزعتہ ولا تقل ارعبتہ ترعابۃ بالکسر ترسندہ سنام مرعب اے مقطع - ورعیب الذی یقطر رسما - ترعیبۃ بالکسر پارۂ از کوہان ورعبت الحوض اے ملأتہ - وسیل راعب یملؤ الوادی - سنام رعیب اے ممتلی سمین - رعوب بالضم بد دل وترسندہ رعوبۃ مؤنث - وزن سپید در آر بالا راعبئ نوعی از کبوتر را عبۃ مؤنث -

رغب - رَغب - بالتحریک خواہانے نمودن رغبۃ کذلک یقال رغبت وارتغبت فیہ (ع ک ا ف ۲) - ورغبت عنہ اے لم أردہ وزہد تہ فیہ وآثرہ غَنِی ورَغِبَ فیہ بمعنیً - رجل رغبوت بالتحریک من الرغبۃ - رغیبۃ عطائے بسیار رغائب ج - وفراخ شکم حوض رغیب وسقاء رغیب - وفرس رغیب الشحوۃ اے واسع الخطو رَغُب شرہ واز نمودن (ع ع بضمہما) یقال الرغب شوم فہو رغیب ای حریص وزم شدن ہر چیزے رغاب بالفتح زمین نرم -

رقب - رَقیب - نگہبان - وچشم دارندہ - وموکل رقوب رقبہ رقبان بالکسر فیہما چشم داشتن (ع ع ف اض ۲) ورقیب النجم الذی یغیب بطلوعہ مایقابلہ مثل الثریا رقیبۃ الا کلیل اذا طلعت ہی غابت تلک - ورقیب ایضاً تیر سوم از قمار مرقب ومرقبۃ جاے دیدبان بر بلندی مراقبۃ یکدیگر را نگاہ بین گردن وراقب اللہ فی امرہ اے خافہ - ترقب چشم داشتن ارتقاب کذلک وارتقبتہ دارا اورا ضاً وہو ان تقول اَن مُت قبلک فہی لک وان مُت قبلی فہی لی والاسم منہ الرقبی بالضم وہی من المراقبۃ لان کل واحد منہما یرقب موت صاحبہ - رقبۃ بفتحتین سپس کردن رقب رقبات رقاب ج - وبندہ ارقب سطبر کردن ورقبانی کذلک علی غیر القیاس - والعرب تلقب العجم برقاب المزاد ولانہم حمر - وذو الرقیبۃ لقب مردے رقوب زنی کہ اورا بچہ نزید وکذلک الرجل وزنیکہ چشم بر مرگ شوے دارد بجہت میراث - وشتر یکہ بآب خورد حوض نزدیک نیاید ورا نبوہی مرقب بوستی کہ از جانب گردن باز کنند رقابۃ بالفتح آنکہ نگہبانی رخت وبار کاروان کند ورعیت ایشان -

رکب - رُکوب - بالضم بر نشستن (ع ک ا ف ۲) رکب بالکسر نوعی از برنشست یقال مَرَرنا راکب اذا کان علی بعیر خاصۃً واذا کان علی فرس او حمار یقال فارس او فارس علی حمار وقیل لا یقال الراکب الحمار فارس بل یقال حمار - رکب شتر سواران وہ عدد وافزون ارکب ج -

و بزانو زدن (ع ف اض ۲) رکبۃ بفتحتین اقل من الرکب - ارکوب اکثر من الرکب - ارکبان جمع من الرکب - رکاب بالضم والتشدید جمع راکب مثل کافر و کفار و هم رُکاب السفینۃ - مرکب بالفتح برنشستی از ستور و کشتی رکاب السرج تم - رکاب ایضاً شتران که بدان سفر کرده شود لا واحد لها من لفظها والجمع رکب بضمتین مثل کتاب و کتب - زیت رکابی لانه یحمل من الشام علی الابل - رکوب رکوبۃ بالفتح فیهما برنشستن و یقال مالہ رکوبۃ ولا حمولۃ ولا حلوبۃ - وفی ات عایشۃ رضی اللہ عنها فمار کوتهم - رکوبۃ ایضاً منیۃ بین المکۃ والمدینۃ عند العرج - وطریق رکوب ای مرکوب و ناقۃ رکبانۃ بالفتح ای تصلح للرکوب - وارکب المهر ای حان وقت رکوبہ وارکبت الرجل اعطیتہ رکوبا - راکب انچہ بر تنۂ نخل بر آید از شاخ راکوب لغۃ فیہ - ارتکاب گناہ کردن رکبۃ بالضم زانو رکبات بسکون الکاف وضمها وفتحها ثلث لغات جمع القلۃ رکب جمع الکثرۃ منها وکذلک کل ما کان علی فعلۃ الا فی ذوات الیاء فانهم لا یحرکون موضع العین منہ بالضم وکذلک فی المضاعف - ارکب بزرگ زانو یقال رکبہ برکبہ ای ضربہ برکبتہ - رکبۃ بفتحتین زہار و هی نبت العانۃ للمرأۃ خاصۃ عند الخلیل وقال الفراء هو لهما جمیعا - ترکیب بر نشاندن یقال رکبت القص فی الخاتم والنصل فی السهم فترکب وهو مترکب ومرکب - والمرکب ایضاً الاصل والمنبت یقال فلان کریم المرکب ای کریم اصل منصبہ فی قومہ -

رنب - ارنب - خرگوش ارانب ج - کسائی گوید ارنب خلط غزالہ بوبر الارانب ارض مورنبۃ بکسر النون ذات ارانب - ارنبۃ خرگوش مادہ وطرف بینی -

رہبۃ - رہب - بفتحتین رہبۃ بالسکون رہب بالضم ترسیدن (ع ک اف ۲) رجل رہبوت بفتح الہاء مرد ترسندہ یقال رہبوت خیر من رحموت ای لان ترہب خیر من ان ترحم - ارہبہ واسترہبہ اضافہ راہب پارسای ترسایان رُہبان ج رہبۃ رہبانیۃ مصدرہ - ترہب پرستش قال السمعانی فی عین المعانی الرہب بالضم الکُم فی قولہ تعالی واضمم الیک جناحک من الرہب ای من الکم وہی لغۃ بنی حنیفۃ وحمیر - قال الاصمعی رہب بالفتح وسکون الہاء ناقۃ لاغر - وپیکان تنگ رہاب ج - رہابۃ بالفتح استخوان دامن سینہ

روب - روبۃ - حاجت یقال فلان لا تقوم بروبۃ اہلہ ای بحاجتهم وعقل یقال انا اذ ذاک غلام لیس لی روبۃ ای عقل - روبۃ اللبن مائہ شیر وفی المثل شب شوبا لک روبۃ کما یقال احلب حلبا لک شطرہ - وروبۃ اللیل طائفۃ منہ - وروبۃ الفرس مادہ فی جماتہ یقال اعرفی روبۃ فرسک - روب خفتن شیر وجغرات شدن رائب جغرات وروبت اللبن مروب خنور جغرات خوابانیدن دراب الرجل اذا اختلط عقلہ ورابۃ ورائبۃ فلانا رائبا اعطیتہ - قوم روبی ای

یہ صفحہ کتاب الصراح للصاغانی کا ہے جو مرکز تحقیق کتب اسلامیہ کراچی کی ویب سائٹ پر موجود ہے

خشار الانفس المختلطون وهم الذين تخنهم السير فاستثقلوا نوما وشربوا من الرائب فسكروا۔
روبان واحد روبی قال الاصمعی واحدہ رئب مثل هالک وهلکی۔
ریب۔ ریب۔ شک ریبة انچہ بشک افگند۔ وتهمت ویقال رابنی فلان اذا رائیت منه ما یریبک وتکرهه۔ وهذیل یقول ارابنی فلان۔ وارابَ الرجل صار ذا ریبة فهو مریب۔ وارتاب فیه ای شک فیه۔ واستربت به اذا رائیت منه ما یریبک۔
ریب المنون حوادث روزگار ریب حاجت۔

رشتبی۔ هو ابو شعیب صالح بن زیاد الرشتبی المحدث۔
رشتبة۔ بالضم نارجیل خالی از مغز که بدان آب برآورده شود۔ مراشب گل سرهای خم۔
رضب۔ بالتحریک ما بین سهابه دو سطے از بیخهای آنها۔
رعبلیب۔ کزنجبیل زن لطف کننده والذی یغرق ما قدر علیه۔

فصل الزاء

زأب۔ زَأَب۔ الرجل وازدأب اذا حمل ما یطیق واسرع الشیء۔ وشرب ایضاً شربا شدیدا۔
زبب۔ زبّ۔ بالضم زره وریش بلغت یمن زیب بفتحتین درازی موی وبسیاری آن بعیر ازبّ ورجل ازبّ وامرأة زباء بیّنت منه ونام ملکة جزیرة ولا یکون الازب الا نفورا لانه نیت علی حاجبیه شعیرات فاذا ضربته الریح نفر۔ عام ازبّ سال فراخی بسیار علف زبابة موشی کرد وفی المثل اسرق من زبابة زباب بالضم ج۔ وازبت الشمس اسے دنب للغروب۔ زبیب موی زبیبة یکے یقال زبّبَ فلان عنبه تزبیبا۔ زبیبة ایضا قرحة تخرج فی الید۔ زبیبتان کنگ دو کنج دهن یقال تکلم فلان حتی زبّبَ شدقاه ذو الزبیبتین مار زبب نوعی از کشتی۔
زخزب۔ زخزب۔ بالضم وتشدید الباء سطبر ومنه صار ولد الناقة زخربا اذا غلظ جسمه واکتنز لحمه۔
زرب۔ زرب۔ زریبة کازرة صیاد وانزرب الصائد اذا دخل فیه۔ زرب بالفتح والکسر وزریبة آغل گوسپند یقال منه زربت للغنم ارزب۔ زریبة السبع الموضع الذی یکنّ فیه۔ زرابی باشیجها زرنب نوعی از ادویه وهو فعلل۔
زعب۔ زعبة۔ بالضم پاره از مال زعب مصدر منه یقال زعبته زعبة من المال ای وفعت له قطعة منه ودور کردن یقال زعبته عنی زعبا اے دفعته۔ وازدعبت الشیء اذا حملته یقال مر به فازدعبه۔ وجاء ناسیل یزعب زعبا ای یتدافع فی الوادی زاعبة نیز باو منه سنان زاعبی۔ از لعباب السیل کثرته وتدافعه۔ سیل مزعبّ بزیادة اللام۔
زعبان بکسر الزاء نام مردے۔
زعب۔ زعب۔ مویهای زرد چهره وخز آن

له معزول عن باب الزاء ب۔ ف۔

فراخ زغب چوزہاے زرد موے ویقال زغبَ الفرخ - وازغب اکرم وذلک بعد جری الماء فیہ - وازلغبَ الشعر اذا نبت بعد الحلق وازلغبَ الفرخ طلع ریشہ بزیادۃ اللام -

زغرب - رغرب - آب بسیار - وبول بسیار

زقب - زقبت - الجزونی حجرہ فانزقب اے اذخلتہ فدخل - طریق زقب بفتحتین وضمتین ای ضیق -

زیب - ازیبَ - علی افعل نشاط ویقال مرفلان وہ ازیب منکرۃ یوصف بالتانیث اے مرّ مرّا سریعا من النشاط وپسر خواندہ - و دشمنی - وبکنا کہ میان صبا وجنوب ورد - وترس یقال اخذنی من فلان الازیب اے الفزع وآب بسیار -

زائیب - شیشہا لا واحد لہا -

زُجبۃ - بالضم کلۃ یقال سمعت زجبۃ -

زحب - الیہ - نزدیک شد بوی (ع بفتحہا) زجاج مادۂ شتر سخت برسیر - مزحلب مرد استہزار کنندہ بامردمان یقال رجل مزحلب للفاعل اذا کان یہزأ بالناس -

زدب - بالکسر بہرہ از داب ج -

زدابیۃ - کثمانیۃ وودمانی ست بیامہ -

زردبۃ - خبہ کرد اورا -

زرغبۃ - بالغین المعجمۃ کجعفر کیمخت -

زغدب - کجعفر بانگ سخت وکف بسیار زغادب بالضم مثلہ وپیہ زغدبۃ چشم والحاح ورسوال - وزغادب ایضاً مرد سطبر روے وزشت روی وبزرگ بہا -

زقلاب - بن حکمۃ کسربال ہازل ولید بن عبد الملک -

زکب - انداختن زن بچہ را دفعۃ ونکاح وبری زکبۃ بالضم نطفہ وفرزند - زکیبۃ ظرفی مانند جوال لغت مصری ست - مزکوبۃ زن برداشتہ شدہ ازادہ یقال ہوالامّ زکبۃ اے الامّ شئی لفظۃ شئی انزکب در زمین نیست در آمد یا در مغاک -

زلیبا - الصبی بامہ بچہ بادر چسپید وجد النشد ازوے (ع ک اف ہ) زلابیۃ حلواے تر زلبۃ بالضم تیز زولاب بالضم موضعی سخر اسان از دلب ربود -

تزنجبَ - عنہ - لغزید زنجب لغت منہ -

زلدب - اللقمۃ - ادبارید وفرو برد نوالہ را -

ازلب - السحاب - کثیف شد ابر ازلب السیل یعنی بسیار شد سیلاب وباہم مدافعت نمود یقال سیل مزلبّ -

ازلغبَ - الشعر - روئید موے بعد از ستردن وازلغبَ الفرخ - یعنی برآمد پر او ہمین ست موضع ذکر آن -

زلہب - کجعفر مرد کم ریش وکم گوشت -

زنجب - بالضم زنجبان بفتح زار وضم جیم کمر بند - الزنجبۃ العظامۃ یعنی بالشپچہ کہ زنان بر سر بندند

لہ عفرلہ ولوالدیہ ولمشائخہ ولجمیع المؤمنین

تاکلان نماید۔
زنقب۔ بالضم آبی ست مر قبیلۂ عبس را۔
زاب۔ زوبا اے انسل ہر گاہ زاب الحمار روان شد
آب زاب شہرے باندلس یا ناحیہ۔ منہا
محمد بن الحسن التیمی وجعفر بن عبد اللہ الصباح
ونہر یست بوصل ونہر یست باربل ونہر یست
میان سوراء وواسط ونہر یست دیگر نزدیک
آن وعلی کل واحد منہما کورۃ وہما الزابان
او الاصل الزابیان والعامۃ تقول الزابان
من احدہما عبد المحسن بن احمد الزاد المحدث و
یجمع باحدیہما من الانہار الزوابی وزاب
الملک للفرس حفر ہا جمیعہا۔
زہبۃ۔ بالضم زہب بالکسر پارۂ از مال از دہبہ
برداشت آنرا۔
زہدب۔ کجعفر اسمی ست۔
زجل۔ زہلب کجعفر مرد کم ریش۔

فصل السین

ساب۔ سأب۔ خبہ کردن چند انکہ ببرد (ع ع
بفتحہا) وخیک سؤب ج مِتاب بالکسر مثلہ وہو
مقار النصل۔ سأبت السقا ای وسقتہ۔
سبب۔ سبۃ۔ دشنام دادن (ع ف ا
ض ۲) وبریدن سبۃ روزگار یقال مارایتہ
مذ سبۃ اے زمن من الدہر کفولک مذ سنۃ۔
ومضت سبۃ من الدہر وکون یقال سبۃ ای
طعنۃ فی السبۃ اے فی استہ ودبرہ۔ تساب
یکدیگر یا دشنام دادن۔ وبریدن از ہم رجل
مسبّ بالکسر دشنام۔ سبۃ بالضم غار۔ وآنکہ مردم
او را دشنام دہند سبۃ بہ آنکہ مردم را دشنام
بسیار دہد سبب بالکسر وستار۔ ومعجز۔ وجامۂ کتان
نیک سبیۃ مثلہ سبوب سبائب ج۔ ورسن بغت
تبدیل سبوب ج۔ ومرد بسیار دشنام۔ وہم دشنام مرد
اہل سبۃ شتران گزیدہ لانہ یقال لہا عند الاعجاب
قاتلہا اللہ اسبوتہ بالضم دشنام معتاد یقال
بینہم اسبوتہ یتسابون بہا۔ سبب رسن وہر چہ
بدان بدیگرے پیوستہ شود وپیوند وخویشے
اسباب ج۔ اسباب السموات نواحی آسمان
تسبیب سبب ساختن مسبب الاسباب ہو اللہ تعالی
سبیب موے پیشانی ودم وفرش سبسب بیابان
یقال بلد سبیب وبلد سباسب۔ یوم السباسب
روز عید جاہلیت سبابۃ انگشت شہادت وآنرا
مسبحہ نیز گویند۔
سحب۔ سحابۃ۔ ابر سحاب سحب بضمتین سحائب
ج۔ سحب کشیدن یقال سحبت ذیلی فانسحب اے
جررتہ فانجر ومحنت خوردن۔ ومحنت آشامیدن
رجل اسحوب بالضم اے اکول وشروب تسحب نازکردن
وتسحب علیہ اے اول۔ سحبان نام مردی در فصاحت
سحب۔ سحاب۔ بالکسر گردن بند کہ بے جواہر
باشد سحب بضمتین ج۔
سرب۔ سارب۔ بریک جہت رونده شروب
مصدرہ وشرب النحل اے توجہ للرعی (ع ف ا ض ۲)

ومنه قوله تعالی وسارب بالنهار اے ظاہر۔
سرب بالفتح شتران وچرندگان یقال اذہب
فلا اندہ سربک اے لا ارد ابلک تذہب حیث
شاءت اے لاحاجۃ لی فیک ۔ وکانوا یقولون
فی الجاہلیۃ بالطلاق کذا اذہبی فلا اندہ سربک
وراہ یقال خل لہ سربہ اے طریقہ۔عرب بالکسر
نفس یقال ہو آمن فی سربہ اے نفسہ ودل
وہو واسع السرب اے رحی البال وگردہ آہو
وسنگ خوار وزنان یقال مرعی سرب من ظباء
وقطاً ونساء وخیل وحمراء تطیع منہا ۔ وہر
سربۃ من قطا بالضم کذلک ۔ ویقال فلان بعید السربۃ
ای بعید المذہب ۔ سرب بفتحتین وکسر۲
ایضاً آب کہ از مشک روان شود وہو المصدر
ایضاً سربت المزادۃ تسرب سربا فہی سربۃ اذا
سالت وگیاہی ویقال السرب الوحشی فی سربہ
وانسرب الثعلب فی حجرہ وتسربہ اے دخل۔
وسرب علی الابل اے ارسلہا قطعۃ قطعۃ ۔
وسربت القربۃ اے صببت فیہا لسار یسیل
عیون الحزقتنسد مسربۃ بضم الراء ویہا اے
ریزہ میان سینہ وناف وبفتح الراء چہ اگاہ
مسارب ج۔ سراب نمایش آب ۔
سرحب ۔ فرس سرحوب ۔ اسپ دراز خانہ
ویوصف بہا الاناث دون الذکور۔
سعب ۔ ویقال نوہ یجری سعابیب اے
سیل ماء زجاً۔

سغب ۔ شغب ۔ گرسنگی (ع ک اف ۲) فہو
ساغب وسغبان وہی سغبی ۔ وتیم ذو مسغبۃ
اے ذو مجاعۃ۔
سقب ۔ سقب بفتحتین نزدیکی ومنہ الحدیث
الجار احق لبقبہ ۔ وسقبت دارہ تسقب اے
قربت وتقرب واستقبتہا انا۔ سقب بالسکون
شتر کرۂ تر ۔ ودراز ہر چیزے بامر بہی ۔ وستون
خیمہ ۔ صقب مثلہ سقیبۃ مثلہ ولا یقال للانثی
سقبۃ ولکن یقال حائل ۔ سقبۃ ایضا خرزۃ ماوہ
نافۃ مسقاب بالکسر نر زائیدہ ۔
سکب ۔ سکب ۔ نوعی از جامہا ۔ ورنجتن آب ۔
مار مسکوب یجری علی وجہ الارض من غیر حفر ۔
سکوب ریختہ شدن آب تسکاب اتسکاب کذلک
مار اسکوب بالضم ریزان ومار سکب ای مسکوب
وصف بالمصدر کقولہم مار صب ومار غور ۔ فرس
سکب اے سریع ۔ سکب بفتحتین نوعی از درخت
خوشبوے سکتہ یکی سکاب مثل قطام نام اسپے
سلب ۔ سلب ۔ ربودن (ع ف اض ۲)
استلاب کذلک ۔ سلاب بالکسر جامۂ ماتم سلب
بضمتین ج ۔ یقال سلبت المرأۃ اذا احدت
ای لبست الحداد ۔ ویقال الاحداد علی الزوج
والتسلب قد یکون علی الزواج وغیرہ ۔ وسلبت الناقۃ
ای اسرعت فی مشیہا ۔ سلب (ک ۲) دراز شجر
سلب بضمتین اے لا ورق علیہ وہو جمع سلیب
علی معنی مفعول ۔ اسلوب بالضم گونہ وروش وزہ

سلہ فی الصحاح فرس سرحوب طویل علی وجہ الارض وفی القاموس فرس سرحوب بالضم طویل

یقال ہو فی اسالیب من القول ای فنون منہ۔
سلب بفتحتین ریودہ و پوست و درختی بہ بین کہ از وے رسن تابند سکیب مثلہ۔ ومنہ قولہم اسلب الثمام۔
سلوب بالفتح ناقہ کہ بچۂ ناتمام افگند سلب بضمتین ج ومنہ اسلبت الناقۃ۔ فرس سلب القوائم بکسر اللام ای الخفیف۔ ورجل سلب الیدین بالطعن مرو سبکدست وثور سلب الطعن بالقرن۔
سلحب مسلحب۔ بتشدید الباء راست طریق مسلحب اے ممتد وقد اسلحب اسلحبابا۔
سلہب سلہب۔ اسپ دراز خانہ و بالصاد کذلک وصف اعرابی فرسہ فقال اذا عدا اسہلب واذا قید اجلعبّ واذا انتصب اتلاّبّ۔
سنب۔ سنبۃ۔ سنبتہ من الدہر پارۂ از روزگار سنبتہ بزیادۃ التاء کذلک وندہ التاء تثبت فی التصغیر یقال سُنَیْبَۃٌ وفی الجمع سنابت۔ وفرس سنب بکسر النون کثیر الجری سنوب ج۔
سہب۔ سہب۔ دشت۔ واسہب فراخ رو بئر سہبۃ مغاک سہبۃ ایضاً وحفروا البئر فاسہبوا۔ واسہب الفرس فی الجری ای اتسع وسبق۔ واسہب الرجل اذا اکثر من الکلام نحو سہب بفتح الہاء ولا یقال بکسرہا وہو من النوادر۔ واسہب الرجل مجہولا اذا ذہب عقلہ من لدغ الحیۃ۔
سیب۔ سیب۔ وہش سیوب ج۔ ورفتن آب (ع ف اک ۲) سیب بالکسر روش آب

وانساب اے زحج وانسابت الحیۃ اے جرت سیبت الدابۃ اے ترکتہا تسیب حیث شاءت سائبۃ وہی ناقۃ کانت تسیب فی الجاہلیۃ لنذر ونحوہ وقیل ہی ام البحیرۃ وکانت الناقۃ اذا ولدت عشرۃ ابطن کلہن اناث سُیِّبَتْ فلم ترکب ولم یشرب لبنہا الا ولدہا او الضیف حتی تموت فاذا ماتت اکلہا الرجال والنساء جمیعا وبحرت اذن بتہا الاخیرۃ فتسمی البحیرۃ وہی بمنزلۃ امہا فی انہا سائبۃ والجمع سیب مثل نائحۃ ونوح۔ سائبۃ ایضا العبد الذی یقول لمولاہ انت سائبۃ فقد عتق ولا یکون لاؤہ لمعتقہ ویضع مالہ حیث یشاء وقد ورد النہی عنہ۔
سیاب غورۂ خرما سیابۃ یکے وبہاسی الرجل فان شددتہ ضممتہ وقلت سُیّاب وسیابۃ۔
سوبان نام وادے۔

سحتب۔ بجعفر دلیر اقدام کنندہ واسمی ست جبل سنداب بکجر وجل شتر سخت قوی۔
سنداب۔ ترۂ است تم عمر السنابی محدث سندتہ فارسی ست۔
سرداب۔ بالکسر تہ خانہ معرب۔
سرخوب۔ بالضم راسو۔
سرندیب۔ شہر لیست معروف بہند۔
امرأۃ سَرَنْبَۃٌ۔ زن فربہ دراز بالا سرہب مرد گول بسیار خوار وبسیار نوش۔
سیسبان۔ درختی سیسبی مثلہ وجعلہ رؤبۃ فی الشعر

سیسابا ساسب وسیسب درختی ست که ازان تیر سازند۔

مساطب۔ سندانهای آهنگران وآبهای جهنده ودوکانها که بران نشینند مسطبة یکے ویکسر اسطبة۔ بالضم مشاقة الکتان یعنی انچه از کتان بشانه افتد۔

سَقْلَبَةٌ۔ انداختن برزمین سقلبة صرعه سَقْلَبٌ اسمیست وجیل من الناس یعنی گروهے از مردم سقلبی منسوب بدان سقالبة ج۔

مسلب۔ باران بسیار۔

سخلب۔ کجعفر گول فزدک او بالمعجمة۔

اسلغب۔ الطائر۔ مانند خار برآمد پر او پیش از سیاه شدن۔

سَنْبَتَةٌ۔ جامه وان استوار وکقنفذ بدخلق۔

سَنْطَبَةٌ۔ درازی پریشان۔ سنطاب بالکسر تیک آهنگر۔

سنعبة۔ بالضم راسود گوشت پاره برآمده در وسط لب بالا۔

سنهب۔ کجعفر اسمی ست۔

سوتبة۔ بالضم سفر ودر سیاهی مثله سوبان وادی باکوهے یا زمینے۔

فصل الشین

شاب۔ شُؤبوب۔ یکدفعه باران شَأبیب ج۔

شب۔ شَأب۔ مرد جوان شباب شُبّان ج۔

شباب ایضاً جوانی شَبِیبة کذلک وهو خلاف شیب

ومنه شب یشب (ف اک ۲) واشتبه الامر و اشتب الامر قرنه بمعنی۔ والقران زیادة فی الکلام وامرأة شَبّة وشابة مُشِبّة۔ نو شبابة قومے از طائف واشب الرجل بنین اذا شب اولاده۔ واشبّ لی کذا مجهولا اے انتج لی کذا وشب ایضاً کذلک ویقال اَعْیَتَنِی من شبّ الی دبّ اے من لدن شببت الی ان دببت علی العصا کما قیل نهی رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم عن قیل وقال۔ ویقال من شبّ الی دبّ وقد مرّ فی باب الدال یحمل منزلة الاسم باذخال من علیه وانکان فی الاصل فعلا۔ تشبیب غزل گفتن وهو النسیب ایضاً۔ شباب بالکسر نشاط الفرس وهو رفع یدیه جمیعا (ع ف اض ۲ ک ۲) شبیب کذلک اَشْبَبَةٌ اُنثاه اے هیجته للنشاط وکذلک اذا حرن یقال برئت من شبابه وشبیبه وعضاضه وعضیضه شبب بفتحتین پیرگاودشتی وهو الذی انتهی اسنانه۔ شبوب بالفتح کذلک یقال منه اشب الثور فهو مُشِبّ ومِشَبّ بکسر المیم وفتح الشین ایضاً وقال ابو عبیدة شبب الذی انتهی شبابا۔ ابو عمرو یقول مررت برجال شبیبة اے شبّان۔ شب نوعی از زاک۔ وبرافروختن آتش حرب شبوب کذلک (ع ف اض ۲) شبوب بالفتح انچه بوے آتش افروزند ویقال هذا شبوب لکذا اے یزید فیه ویقویه۔ ویقال شعر هالشیب لونها اے یطهره ویحسنه۔ ویقال للجمل انه لمشبوب۔

شجب - شجب - بفتحتین اندوہگین شدن (ع ک اف ۲) وہلاک شدن نہ شجب - شجوب ہلاک شدن (ع ف اض ۲) وہلاک کردن لازم ومتعدد اندوہگین کردن - ومشغول کردن غراب شاجب سخت بانگ وشجبہ بشجاب اے سدہ بسداد ومشجب بالکسر دار چوب کہ جامہ بروے اندازند شجوب ستونہاے خانہ ومشجب نام مردے وہو یشجب بن یعرب بن قحطان -

شحب - شحوب - لاغر شدن (ع ف اض ۲) ودیگرگون شدن وبضمہما لغۃ فیہ حکاہا الفراء

شخب - شخب - بالضم انچہ بیک کشیدن پستان فرود آید از شیر وقت دوشیدن وفی المثل شخب فی الاناء وشخب فی الارض اے یصیب مرۃ و یخطی مرۃ اخری شخب بالفتح مصدر منہ (ع بفتحہاض ۲) اشخوب بالضم بانگ شیر دوشیدن ویقال انہا لاشخوب الاحالیل - وقولہم عروقہ تشخب ومااے تنفجر - شخوب شخوبۃ بضمہم اولہما سرکوہ شناخیب ج -

شذب - شذبۃ - بفتحتین شاخہاے پراگندہ درخت کہ آنرا ببرند شذب ج - یقال شذبت الشجرۃ خشاوہ کردم جذع مشذب لغت منہ - وفرس مشذب اسپ دراز خانہ شوذب مثلہ شذب راندن یقال شذب عنہ اے ذب - شاذب دور شوندہ از جاے خود ویقال الشذب المشاۃ یعنی بند آب شذب العروق ظاہر العروق - اشذاب الکلاء وغیرہ بقایاہ -

شرب - شرب - ثلث لغات آشامیدن و خوردن آب ومانند آن (ع ک اف ۲) وقرئ فشاربون شرب الہیم ثلاث لغات قال ابو عبیدۃ بالفتح للمصدر وبالضم والکسر للاسم نشراب خوردن شربۃ یک خوردنی از آب و جز آن یکبار خوردن شرب بالکسر ایضاً بہرہ آب وفی المثل آخرہا اقلہا شربا واصلہ فی سقی الابل - شرب بالفتح ایضاً جمع شارب مثل صاحب وصحب ثم یجمع شرب علی شروب - مشربۃ بالکسر خنور آب وبالفتح یک مشت آب وبضم المیم الزار کذلک وآب خور وفی الحدیث ملعون من احاط علی مشربۃ - مشارب آنجورہا شریب مثال فسیق نیک شراب خوار مشرب جاے آب خوردن و یکون ایضاً مصدرا - مار شروب وشریب آب نہ شور ونہ خوش شراب آشامیدنے وخوردنی از مائعات شربۃ گوسپندان کہ آب خوردہ باز گردانند ودر پے دیگرے درآید شریک ہم آنجور نوکہ ستوران ہر دو بیک نوبت آب خورند وہو تفعیل بمعنی مفاعل مثل ندیم وجلیل ویقال شرب مالی واکلہ اے اطعمہ الناس - وظل مالی یوکل ویشرب اے یرعی کیف یشاء - وشربت القربۃ اے جعلت فیہا ماء وطینا لیطیب طعمہا وہی جدیدۃ - شربۃ بہ فتحات حوض ہاے گرد اگرد نخلستان شرب شربات ج -

شارب آب خورندہ و سبلت شوارب راہ ہائے آب
در حلق و حمار ضخب الشوارب اے شدید النہیق
و ہو ایضاً جمع شارب الغلام و یقال طر شارب الغلام
و ہما شاربان۔ و یقال اشربت الابل حتی شربت۔
و اشربنی مالم اشرب اے ادعیت علیّ مالم افعل
اشراب درخوردن رنگ و درخوراندن لازم
و متعدی یقال اشرب الابیض حمرۃ اے علاہ
ذلک۔ و فیہ شربۃ من حمرۃ بالضم اے اشراب
و عندہ شربۃ من مار اے مقدار الری و مثلہ
الحسوۃ و الغرفۃ و اللقمۃ۔ و اشرب فی قلبہ حبۃ
اے خالطہ و منہ قولہ تعالیٰ و اُشربوا فی قلوبہم
العجل بکفرہم ارادحب العجل فحذف المضاف
و اقام المضاف الیہ مقامہ۔ شاربۃ قومے کہ برجوئے
نسوب باشند کہ آب از وے خورند رجل اکلۃ
شربۃ مثال ہمزۃ بسیار خوار تشرّب درخوردن
خوے بجامہ اشرُبات کردن استیخ کردن رنگرلیتن
شرائبیۃ مثل طمانینۃ اسم من اشراب۔ شربۃ
بتشدید الباء موضع و یقال مازال علی شَرَبۃ
واحدۃ اے علی امر واحد۔ شرب بالضم موضع
و بالباء ایضاً۔

شَرَجَبٌ۔ شُرْعُب۔ دراز
شرعبت الادیم اے قطعتہ طولا۔ شرعبی نوعے
از جامہاے برد۔

شزب۔ شُزُوب۔ باریک شدن اسپ فرس
شازب حیل شزب اے ضوامر۔ مکان شازبٌ

اے خشن قال ابن السکیت۔
شاسب۔ باریک خشک شاسف کذلک۔
شیب کمان۔

شصب۔ شُصُب۔ بالکسر سختی شصائب ج۔
و شصب الامر بالکسر اشتد۔ عیش شاصب اے
شدید۔ شُصُوب سخت شدن عیش (ع ف اص ۲)
و یقال اَشْصَبَ اللہ عیشہ۔ شَیْصَبان دو قبیلۂ
از بربریان۔

شطب۔ شُطْبَۃ۔ شاخہاے سبز ترشطب ج۔
و شطبت المرأۃ الجرید اذا شققتہ لتعمل منہ الحصر
قال ابو عبیدۃ ثم تلقیہ الشاطبۃ اے المنقیۃ۔
جاریۃ شطبۃ اے طویلۃ۔ شطیبۃ پارۂ از کوہان
بدر از بریدہ و کذلک ہی من الادیم و جوب
بدر از بریدہ بجیت کمان الشطاب رشتن آب
طریق شاطب اے مائل شطب السیف طرائقہ
التی فی متنہ الواحدۃ شطبۃ مثل صبرۃ و صبر
و کذلک شطب السیف بضمتین سیف مشطب و ثوب
مشطب اے فیہ طرائق۔ شطیب کوہے۔

شعب۔ شَعْب۔ قبیلۂ بزرگ و ہو اشعب
من قبائل العرب و العجم شعوب ج و ہو ابو القبائل
الذین ینسبون الیہ بجمعہم و یضمہم و حکی ابو عبیدۃ
عن ابن الکلبی الشعب اکبر من القبیلۃ ثم الفصیلۃ
ثم العمارۃ ثم البطن ثم الفخذ و شگاف و درز۔ فراہم
آوردن درز و شگاف شَعَّاب کاسہ دوز
مشعب بالکسر آلۂ آن کار شعوبیۃ گروہی کہ عرب را

بر عجم تفضیل نکنند شعب الرأس شانه الذی یضم قبائله وفی الرأس اربع قبائل - ویقال هما شعبان اے مثلان - شعب ایضاً جدا کردن از هم و بهم پیوستن وهو من الاضداد قال التام شعبهم اذا اجتمعوا بعد التفرق وتفرق شعبهم اذا تفرقوا بعد الاجتماع وکوهی بهین وآنراذو شعبین خوانند شعبی نام مردے منسوب بایشان وهو حسان بن عمرو الحمیری فمن کان منهم فی الکوفة یقال لهم شعبیون ومن کان منهم بالشام یقال لهم شعبانیون ومن کان منهم بالیمن یقال لهم آل ذی شعبین ومن کان منهم بمصر والمغرب یقال لهم اشعوب - تشعب الشعاب پراگنده شدن واشعب الرجل اے مات او فارق فراقا لا یرجع شعیب نام پیغمبرے م - شعیب توشه دان روایة سطیحة مزادة کذلک - تیس اشعب اذا کان مابین قرنیه بعیداً جداً اشعب ج - شعب بالکسر راه درکوه شعاب ج وفی المثل شغلت شعابی جدد اے شغلت کثرة المؤنة عطاے ونشانی ودرویش نبی منقر مشعب بالفتح راه التشعاب شاخ شاخ شدن راه ودرخت شعبة بالضم شاخ - وپیوند کاسه و خنور یقال قصعة مشعبة اے شعب فی مواضع منها شدید للکثرة وگردے از هر چیز شعب ج وشعب الفرس هو ما اشرف منه کالعنق والمنسج وآب راه خرد ویقال شعبة حافل اے ممتلئة سیلا وجدائی یقال شعبتهم المنون اے فرقتهم - شعوب بالفتح مرگ وهی معرفة لا تدخلها الالف واللام - شعبان نام ماه شعبانات ج - اشعب نام مردے طماع یقال هو اطمع من اشعب شعبی بالضم وفتحتین موضع شعبب ایضاً موضع وشعب الامیر رسولا اے ارسله -

شغب - شغب - بالمعجمة برانگیختن فتنه وتباهی (ع ف فتحهما) وهو شغب ایضاً ولا یقال بالتحریک وشغبت علیهم وشغبت بهم وشغبتهم کله بمعنیً وشغبت علیهم بالکسر اشغب شغباً بالتحریک لغة فیه ضعیفة - وشاغبه فهو شغاب مشغب شغب مشغب بالکسر کلها نعت شغب بالتحریک نام زنے لا تنصرف فی المعرفة -

شغزب - شغزبیة - پاے درپیچیدن درکشتی یقال شغزبه شغزبة واحدثه بالشغزبیة قصرعته -

شقب - شقب - بالکسر سبج وشگاف کوه شقبة شقاب بالکسر فیهما شقوب بالضم ج شقب بالفتح والکسر مکان مطمئن شوقب دراز -

شقحطب - کبش شقحطب - ای ذو قرنین منکرین

شنب - شنب - تیزی وخوشابے دندان یقال امرأة شنبا قال الاصمعی ما الشنب الا برد الفم والاسنان -

شوب - شوب - آمیختن (ع ف اض ۲) شابه فهو مشوب - ویقال ما عنده شوب ولا ذوب اے لا مرق ولا لبن - وفی المثل هو شوب

وَيُرْوَبُ يُضْرَبُ لِمَنْ يُخَلِّطُ فِي الْقَوْلِ اَوِ الْعَمَلِ
شیاب نام آبے کہ بچیرے آمیختہ شود و شابۃ نام
کوہی بہ نجد شابۃ آمیزش و آلودگی شوائب
ج ۔
شہب ۔ شُہبۃ ۔ بالضم سپیدی بر سیاہی
غالب آمدہ شہب مصدر منہ (ع ک اف ۲)
وَاشْتَعَلَ الرَّأْسُ اَیِ شَابَ ۔ فرس اشہب
سبز خنگ اشہاب اشہیباب مصدران منہ
یُقَالُ مِنْهُمَا اَشْهَبُ الْفَرَسِ وَاشْهَابٌ ۔ غُرَّةٌ
شہبار و ہوان یکون فی غرۃ الفرس شعر
یخالف البیاض ۔ واشہاب الزرع اذا ہاج
و بقی فی خلالہ شئ اخضر ۔ یوم اشہب روز
باد سرد و لیلۃ شہبار کذلک ۔ کَتِيبَةٌ شَهْبَاءُ
لبیاض الحدید ۔ نصل اشہب الذی رُوِّقَ ذہب
سوادہ یعنی زدودہ شہاب بالکسر و خش آتش
و یقال ہو شہاب حربٍ اذا کان ماضیا فیہا
شُهُبٌ ج شُهبان کذلک ۔ شہاب بالفتح اللبن
الصریح یعنی شیر تبک آمیختہ شوہب خار پشت
شہرب ۔ شَهْرَبَةٌ ۔ مثل شَهْبَرَةٌ گندہ پیر ۔
شیب ۔ شَيْبٌ ۔ مشیب پیری (ع ف اک ۲)
قال الاصمعی شیب ہو بیاض الشعر مَشِيبٌ
دخول الرجل فی حد الشیب ۔ اشیب سپید سر شاشا
رأسہ شَيْبًا و شَيْبَةً فہو اشیب علی غیر قیاس
و یقال فی جاریۃ بکر باتت فلانۃ بلیلۃ مشیبا و
بالاضافۃ اذا اقتضت و باتت بلیلۃ حرۃٍ اذا لم تقتض

وَاشْتَعَلَ الرَّأْسُ شَيْبًا نصب علی التمییز و قال الاخفش
علی المصدر لانہ حین قال اشتعل الرأس فکانہ
قال شاب ۔ شیب جمع اشیب و ایضاً گوہای
با برف ۔ و آواز تیغور شتر بوقت آب خوردن
و قولہم شیب شائب کقولہم لیل لائل و موت
مائت ۔ قال الکسائی شیب الحزن رأسہ و بہ
و شَيْبَةُ الحزن و اشاب الحزن رأسہ و برأسہ کلہا
بمعنیً ۔ و اشاب الرجل ای شاب اولادہ ۔
شیبان حی از بکر و ہما شیبانان شیبان بن ثعلبۃ
و شیبان بن ذہل ۔ شیبۃ نام مروی و مفتاح الکعبۃ
فی ولدہ ۔ شیبان و ملحان دو ماہ سرمائے سخت
زمستان و بکسر الشین و الہمز ایضاً ۔

شَخْدَبٌ ۔ کقنفذ دابۃ است خرد از حشرات ارض
شَخْنَبٌ ۔ کجعفر و فرتک و سخت شخناب مثلہ
شَخْلَبَةٌ ۔ کلمۃ عراقیۃ مہرہائے سفید مانند مروارید
یا زیورہا کہ از لیف خرما و حصیر سازند و قد
تسمی الجاریۃ مُشَخْلَبَةً بما علیہا من الخرز و لیس علی
بنائہا شئ ۔
شرحب ۔ دراز و اہی ست ۔
شرخوب ۔ کعصفور استخوان فقرات ۔
شوشب ۔ کزوم دمور و تقدم فی (ش ب ب)
شصلب ۔ کجعفر سخت قوی ۔
شعصب ۔ کجعفر شیخ فانی یقال شعصب الشیخ
اے عسا ۔
شغنبۃ ۔ راست شدن شاخ میش پس پیچیدن آن

برسر او از جانب گوش دانہ لشغب القرن و یکسر نونہ۔

شغربیۃ۔ پیچیدن کشتی گیر پاے خود بپای حریف خود و اندا ختنش اورا۔

شغنوب۔ بالضم شاخ نازک و تر اشغنب مثلہ و اسمی ست و ابن شغنب بالفتح شاعری مم و تمیس مشغنبٌ و تکسر نونہ بمعنی شغنب۔

شقحب۔ کجعفر موضعی نزدیک دمشق۔

شکب۔ بالضم بخشش و پاداش۔ شکبان بالضم خرارہ و آن دامی کہ کاہ آوران دران کاہ جمع کنند احمد بن اشکاب ممنوعا یعنی عن الصرف محدث۔

اشکرب۔ شہرے بجانب شرق اندلس۔

شلب۔ بالکسر شہرے بجانب غرب اندلس۔

رجل شلغب۔ کجعفر مرد گول۔

شنخوب۔ بالضم قلۂ کوہ شنخوبۃ شنخاب بالکسر مثلہ و فرع الکاہل و مہرۂ پشت شنخوب دراز۔

شنزوب۔ کجعفر سخت قوی شنزوب بالضم موضعی

شنظب۔ بالضم والمعجمۃ موضعی در دشت و مرد دراز بالا خوبصورت و کل جرئ فیہ مار۔

شنغبٌ۔ اسمی ست شنغاب بالکسر مرد دراز۔

شنغاب۔ مثل شنغاب و نیز رسن ہا و شاخہای دراز باریک شنغب و شنغوب مثلہ او الشنغب الطویل من الحیوان و الشنغوب عرق طویل من الارض و لشیق۔

شنقب۔ کقنفذ و شنقاب بالکسر نوعی از پرندہ

شنجبۃ۔ اختلاط امر۔

تشنجب الامر دخل بعضہ فی بعض۔

فصل الصاد

صاب۔ صوابۃ۔ بیضۂ سپش صواب ج۔ صئبان بالکسر کذلک یقال صئب راسہ و اصاب راسہ رشک ناک شد و صئب الرجل اذا اکثر من شرب الماء فہو رجل مصاب بالکسر علی مفعل۔

صبب۔ صبٌّ۔ ریختن آب (ع ف اض ۲) انصباب ریختہ شدن و تصبب الماء من الجبل ای نیحدر۔ ماءٌ صبٌّ ریزان و ہو کقولک ماء غورٌ و سکبٌ۔ صب عاشق صبب بفتحتین مصدرہ صبابۃ گرمی و سوزش عشق و تنگ دلی از عشق صبابۃ بالضم باقی آب در خور تصابئت الماء اذا شربت صبابۃ۔ صبۃ بالضم قطعۃ من خیل و صرمۃ من ابل۔ و ایضا من المغرب بین العشرۃ الی الاربعین و باقی آب در خور و پارۂ از ہر چیز یقال مضت صبۃ من اللیل ای طائفۃ منہ۔ و فی الحدیث کتعودان فیہا اساود صبابیضرب بعضکم رقاب بعض۔ صبیب آب برگ کنجد و یقال عصارۃ ورق الحناء و خون و آب عصفر صبیب بفتحتین نشیب زمین اصباب ج۔ تصبصب الشیٔ اے انحق و ذہب خمس صبصاب مثل بصباص۔

صحب۔ صحبۃ۔ بالضم صحابۃ یاران و یاری نمودن

عع ک اف ا) وہما فی الاصل مصدران - صاحب
یار وجمعہ صحب بالفتح مثل راکب ورکب وصحبۃ
مثل فارہ وفرہۃ وصحاب مثل جائع وجیاع
وصحبان مثل شاب وشبان - اصحاب جمع صحب
مثل منسر واسراح وجمع الاصحاب اصاحیب
ویقال فی النداء یاصاح مرخما معناہ یا صاحبی
ولا یجوز ترخیم المضاف الا فی ہذا وحدہ سمع منہم
ہذا مرخما - واصحبتہ اے جعلت لہ صاحبا - و
استصحبتہ الکتاب وغیرہ - وکل شئ لازم شیئا فقد
استصحبہ واصطحب القوم صحب بعضہم بعضا
واصلہ انتحب وتاء الافتعال تتغیر عند الصاد
مثل ہذا وعند الضاد مثل اضطرب والطاء
مثل اطلب والظاء مثل اظلم والدال مثل ادعی
والذال مثل ادخر والزاء مثل ازدجر لان التاء
لان مخرجہا فلم توافق ہذہ الحروف لشدۃ مخارجہا
فابدل منہا ما یوافقہا لیخف علی اللسان و
یعذب اللفظ - واصحب البعیر والدابۃ اذا انقاد
بعد صعوبۃ واصحب الرجل اذا بلغ ابنہ و
اصحبت الزق اذا ترکت صوفہ وشعرہ علیہ
فہو زق مصحب واصحبت ما لیس علیہ الشعر
واصحب المار ای علاہ الطحلب - وحمار اصحب اے
اصحر یضرب لونہ الی الحمرۃ -

صخب - صخب یصخب (بفتحتین بانگ وفریاد دع
ک اف ۲) صخاب نعت منہ صخبان مثلہ -
واصطخب افتعل منہ - وما رصخب الاذی

اذا کان لہ صوت -

صرب - صرب - شیر ترش بالسکون والحرکۃ
یقال جارنا بصربۃ تزدی الوجہ - وہو ایضا
صمغ احمر من الطلح واحدہ صربۃ - وہی ایضا شی
مثل رائس السنور وفیہا شئ کالغرار والادبس
یمص ویوکل - مصرب بالکسر خنور کہ شیر در وی نہند
یقال صربت اللبن فی الوطب واصطربتہ
اذا جمعتہ فیہ شیئا فشیئا فترکتہ لیحمض - وصرب
بولہ ای وحقنہ منہ قولہم للبحیرۃ صربی علی فعلی
لانہم کانوا لا یحلبونہا الا للضیف فیجتمع اللبن
فی ضرعہا - وحرب الصبی وہو اذا احتبس بطنہ
فیمکث یوما لا یحدث وذلک اذا ارادان یسمن -

صعب - صعب - تند نقیض ذلول امرأۃ
صعبۃ نسار صعبات بالتسکین - مصعب کشن -
ونام مردی قم وہما مصعبان مصعب بن الزبیر
وابنہ عیسی بن مصعب - ومصعب بن عمیر صاحب لوا
رسول اللہ علیہ السلام - صعوبۃ دشواری (دع
بضمہا) واصعبت الامر وجدتہ صعبا - واصعبت الجمل
اذا ترکتہ حتی صار صعبا واستصعب علیہ الامر
ای صعب -

صعنب - صعنب - خرد سر یقال صعنب الثریدۃ
اذا رفع وسطہا وقور رأسہا -

صقب - صقبت دارہ - بالکسر اے قربت و
فی الحدیث الجار احق بصقبہ - واصقبہ فصقب
اے قربہ فقرب - صقب بالسکون ستون میان خانہ

صقوب ج - وزدن بر چیزی خشک صلب (ع ع ف اک ۲) و دراز از ہر چیزے صاقب نام کوہی صقعب - صقعب - دراز -

صلب - صَلَب - رست و سخت و استخوان پشت و زمین پست درشت صَلَبَة بالکسر و فتح الثانی و التحتین ج مثال قلب و قلبة و موضعی و یقال حسب صلب بفتحتین - صلیب سخت - و چربش استخوان و چلیپای ترسایان - و ستارۂ چہارگانہ سپس نسر واقع صَلابَة سخت شدن (ع ع بضمہما) و صَلُبَة آنا - و صلب الرطب اذا بلغ الیبس فہو مصلب - و صلبی اے مسنون - اصطلاب روغن بیرون کردن از استخوان صلب بر دآ کردن تصلیب منہ شدد و للمبالغة (ع ع ف اض ۲) قولہ تعالی و لاصلبنکم فی جذوع النخل - ثوب مصلب جامۂ بانقش چلیپا صالب تب گرم خلاف نافض و صلبت علیہ حماۃ تصلب بالکسر ای دامت و اشتدت فہو مصلوب علیہ - صَلَبی شتر استوار و الیار للالحاق صلباۃ مؤنث -

صنب - صناب - بالکسر نوعی از رنگ صنابی ہو الفرس الذی خالط شقرتہ شعرۃ بیضاء یعنی اسپ گلگون کہ با مویہای سپید آمیختہ باشد -

صوب - صَوب - فرود آمدن باران صیب ابر باران صاب اے نزل - تصوّب کذلک - و صوبت الفرس اذا رسلتہ فی الجری - و یقال صابہ المطر اے مطرہ - و صاب السہم یصوب صیبوبۃً اے قصد و لم یجز - و صاب السہم القرطاس فیصیبہ صیبا لغة فی اصابہ - و فی المثل مع الخواطئ سہم صائب - و یقال رماہ عنی و علی خطائی و صوبی ای صوابی - صواب راست نقیض خطا و اصابہ ای وجدہ و اصابتہ مصیبۃ فہو مصاب - و اصاب فی قولہ - و اصاب القرطاس اصابۃً و مصابا - و یقال فی عقلہ صابۃً ای طرف من الجنون - تصویب راست گوئی داشتن و استصوب فعلہ و استصاب بمعنی - و صَوَّب رأسہ اے خفضہ - صوبۃ خرمادان و یقال دخلت علیہ فاذا الدنانیر صوبۃ بین یدیہ ای متلئة - مصیبۃ و تفریت و سختی و اندوہ رسندہ بہ کسی مصائب ج مصوبۃ کذلک - و اجمعت العرب علی ہمز المصائب و اصلہ الواو کانہم شبہوا الاصلی بالزائد و یجمع ایضاً علی مصاوب و ہو الاصل - قوم صیّاب ای خیار و ہم فی صیّابۃ قومہ و صیّاتہ قومہ اے فی صمیمہم و صیابۃ ایضا گزیدگان و گزیدۂ از ہر چیز صاب[1] عصارۃ شجر مُرّ - و یقال للشدۃ اذا نزلت صابت بقرائے صارت الشدۃ فی قرارہا -

صہب - صُہبۃ - ای شقرۃ فی شعر الرأس صہوبۃ کذلک اصہب نعت منہ - و یقال للابل الذی یخالط بیاضہ حمرۃ و ہو ان یحمر اعلی الوبر و تبیض اجوافہ - جمل صہابی اے اصہب اللون و ہو منسوب الی صہاب اسم محل او موضع - صہباری قال الاصمعی یقال للاعداء صُہب السبال

[1] تصویر الاصل عصارۃ شجر مر

وسوداء لاکباد وان لم یکونوا کذلک ویقال اصلہ الردم۔ صہبی بالضم نام اسپی وصہیب الرومی من الصحابۃ رضی اللہ تعالیٰ عنہم۔

صُرْخَبَۃ۔ خفت وسبکی۔

اُصْطُبَّۃ۔ بالضم رشد البار آنچہ کہ از کتان بافند۔

مصطبۃ۔ بکسر المیم چیزے کہ مثل دوکان برائے نشستن سازند۔ صعوب گصفور کوتاہ سر از مردم وجز آن۔

صعاب۔ بالضم رشک مصغہ گرسنگی۔

صقلاب۔ کجعفر شہرے بصقلیۃ صقلاب بالکسر بسیار خوار وسپید وسرخ وسرسخت وشتر بسیار خوار صقالبہ گروہی از مردم تناخم بلاد ہم بلاد الخزر بین بلغر وقسطنطنیۃ۔

صلقاب۔ بالکسر کسے کہ بعضی دندانہای خود را بہ بعضی دیگر تیز کند۔

ضنخاب۔ بالکسر شتر فربہ۔

ضنعتہ۔ شتر مادہ سخت۔

ضیاب۔ ضیابۃ بضمہما وتخففان خالص ومحض واصل وبرگزیدہ از چیزے ضیابۃ مرد ارضبب رسیدن (ع ف اک ۲) وہم ضیوب اے مضیب ضبب گکتب ج۔

فصل الضاد

ضبب۔ ضَبَّۃ۔ سوسمار دبرزمین چسپیدن وہذا المعنی اصل فیہ وواحدہا ضَبَّۃ ضباب اضبب ج۔ وفی المثل اعق من ضبٍّ ویقال اخدع من ضبٍّ۔ وضَبَّۃ ایضا نام مردے۔ وآہن سمار در۔ ضَبِیب روان شدن آب وخون اضباب متعد منہ وفلان یضب ناقتہ اے یحلبہا بخمس اصابع۔ ویقال لا افعلہ حتی یحِنَّ النصب فی اثر الابل الصادرۃ۔ ولا افعلہ حتی یرد النصب لانہ لا یشرب الا۔ وضبب البلد واضب اے کثرت ضبابہ۔ وارض ضبۃ نعت منہ وہذا احد ما جاء علی اصلہ۔ ویقال وقعنا فی مضاب منکرۃ وہی قطع من الارض کثیرۃ الضباب واحدہا مضبۃ۔ مضبب آنکہ در سوراخ سوسمار آب ریزد تا بیرون آرد وضب ایضا کینہ یقال ضب فلان علی فعل فی قلبہ اے اضمرہ۔ واضب علی ما فی نفسہ فاسکت مثل اَصَبَّ۔ واضب اے تکلم بہ وآماس سپل شتر ویقال منہ ضب البعیر یضب بالفتح بعیر اضب وناقۃ ضباء وبیماری در لب کہ خون رود از وے ومنہ یقال ضبت لثتہ وما اذا سالت واصبتہا انا۔ واضبوا علیہ اذا اکبوا علیہ۔ وجار فلان تضب لثاتہ بالکسر اذا اشتد حرصہ علی الشیء۔ قال ابو عبیدۃ ہو قلب بعض اے سیل وتقطر۔ ضب ایضا شگوفۂ خرما ضباب ج۔ وآکندہ در پر گوشت شدن نعل وتصب اصبعے ای مرن والتقمت اباطہ وقصر عنقہ۔ رجل ضباضب بالضم مرد کوتاہ بالا فربہ ضبیۃ مسکہ وانچہ از وے سازند بہ جہت خوردنی کودک خرد یقال ضبئوا صبیکم۔ ورجل ضبٌّ ضبٌّ مرکز

پر کار ضبابۃ منع ضباب ج - یقال منہ ضب یومنا
ضرب - ضرب - زدن (ع ف اک ۲)
و مثل آوردن قولہ تعالی وضرب اللہ مثلاً اے
وصف وبین و باران سبک - ومرد سبک گوشت
وکونہ - وتنک از ہر چیزے - ونیز رفتن ویقال
ضرب فی الماء اے سبح فیہ - وضربہ علی اذنہ اے
انامہ قال اللہ تعالی فضربنا علی آذانہم اے
اھناہم - ویقال درہم ضرب وصف بالمصدر
اے مضروب کقولہ مار غور ورفتن در زمین یطلب
روزے قولہ تعالی واذا ضربتم فی الارض -
مضرب بفتح الراء کذلک - ضراب برجستن کشن
بر مادہ ضربان جستن رگ - وجراحت پر شدن
از ریم ویقال ضرب علی یدہ اذا حجر علیہ - طیر
ضوارب التی تطلب الرزق - ویقال ضرب البعیر
فی جہازہ اے نفر - وضربت فیہ فلانۃ البعیر ق
وی اشب اے التباس - ضرب نفتحتین عسل
سطبر سپیدند کرویؤنث واستضرب العسل صار
ضربا وہذا کقولہم استنوق الجمل واستتیس الغنز
بمعنی التحول من حال الی حال - ویقال اتتہ
الناقۃ علی مضربہا بکسر الراء ای الوقت الذی
ضربہا الفحل فیہ ضربا جعلوا الزمان کالمکان فیہ -
ویقال ما بفلان مضرب عسلۃ وما اعرف لہ مضرب
عسلۃ اے من النسب والمال والعرق -
مضرب السیف زخم گاہ شمشیر وکذلک مضربۃ السیف
مضرب ایضا استخوان یا مغز مضراب زخمہ رباب

ومرد سخت زننده ضارب زننده ورنده - و
جاے درخت ناک - وناقۂ لکند نشده بوقت
دوشیدن - وشب کہ تاریکے او بہمہ اطراف
پر شود - وزنندۂ تیر قداح - ضریب قداح زننده
ضرباج - والضریب ایضا النافس - والصقیع
تقول منہ ضربت الارض کما تقول ظلت من الظل
وضریب الشئ مثلہ وشکلہ ضرائب ای اشکال
ضریب الشول لبن یحلب بعضہ علی بعض - ضریبۃ
طبیعت - وخو یقال فلان کریم الضریبۃ
ولئیم الضریبۃ - وکذلک تقول فی النحیتۃ والسلیتۃ
والنخیزۃ والتوءس والسوس والغریزۃ والنحاس
والنجیم ومرد غلام - ودخل سراے زر - وخراج
ومانند آن - وزده شده بہ شمشیر وانما وخلتہ الہاء
وانکان بمعنی مفعول لانہ صار فی اعداد الاسماء
کالنطیحۃ والاکیلۃ - ضربۃ ایضا پلینۂ دستہ کردہ
از پشم و باغندہ کہ بریسند ضرائب ج - اضراب
مقیم بودن بر یک جای - وہر فرو افگندن
حیۃ مضرب اے مطرق ساکنۃ لا تتحرک وبر گشتن
از کسی یقال اضرب عنہ اے اعرض عنہ و
بر افگندن کشن را بر مادہ تضریب براغالانیدن
وضرب الفحل المضربۃ اذا خاطہا - وضاربہ
اے جالدہ - وتضاربا واضطربا بمعنی - والموج
یضرب اے یضرب بعضہ بعضا - اضطراب
خبیدن واضطرب امرہ اے اختل - وہذا
حدیث مضطرب السند - مضاربۃ انبازی کردن

دو کس بمال و تن۔
ضغب۔ضغاب۔ بالضم ضغب آواز خرگوش
(ع بفتحہا) امرأۃ ضغبۃ اے موتغۃ تحب الضغابیس
وہی صغار القثاء۔
ضوب۔ضوبان۔ بالضم شتر قوی ضخم واحدہ
وجمعہ سوار۔
ضہب۔لحم مضہب۔ بریان نیم پختہ تضہیب
بر آتش داشتن کمان وغیرہ وقت راست کردن۔
ضئب۔ بالکسر دابۂ از دواب دریائی یا دانۂ
مروارید ضؤبان شتر فربہ وسخت ضیأب آنکہ
در کارہا در آید یا آن تصحیف ضیأن است۔
ضنب بہ الارض زد (ع ف اک ۲) وضنب
بالشئ قبض علیہ۔
ضیب۔ بالفتح لغۃ فی الضئب بالکسر مہموزا۔

فصل الطاء

طب۔طبیب۔ پزشک الطبۃ اطباء ج۔یقال
لقد طببت بالکسر وما کنت طبیبہا۔ متطبب علم طب
خواننده۔ دبر کار دارنده طب ثلث لغات
پیشگی وکل حاذق عند العرب طبیب۔ ویقال
فلان یستطب لوجعہ اے یستوصف الدواء لہا
یصلح لدائہ۔ طب بالکسر ایضا جادو ئے کردن
یقال منہ طب الرجل فہو مطبوب ای مسحور۔
ویقال باذاک بطبتی اے بدہری وعادتی طب
بالفتح دانا فحل طبب اے ماہر بالضراب۔ طبابۃ
دوال کہ در زہای مشک بوی گیرند و دوزند

طباب ج۔ یقال منہ طبیب السقاء اطبہ بالضم
وطببتہ شد دللکثرۃ ونور وابرو ریگ طبۃ کذلک
وایضا جامۂ پیش کشادہ دراز دامن طبب
بالکسر ج۔ وکذلک الطبب وہی شعاع الشمس
ای الطرائق التی ترہی فیہا اذا طلعت تطبیب
آویختن مشک از خانہ ودفع زدن طبطبۃ
آواز آب یقال منہ تطبطب الماء۔ طبطاب
تختۂ گوہی بازے۔
طحرب۔طحربۃ۔ ثلث لغات لتۂ پارہ وابر پارہ
یقال ما علیہ طحربۃ۔ ومافی السماء طحربۃ اے شئ
من غیم۔
طحلب۔طحلب۔ بالضم وضم اللام وفتحہا چغر لاوہ
ومنہ یقال طحلب الماء وعین مطحلبۃ۔
طرب۔طرب۔ بفتحتین سبکی نشاط وشادے
(ع ک اف ۲) وآطربہ غیرہ وتطربہ ایضا ابل
طراب تنزع الی اوطانہا۔ ومطارب طرق متفرقۃ
واحدہا مطربۃ ومطرب۔ تطریب کشیدن ونیکو
کردن آواز طرطب الحالب بالمغزے آواز داد
شیر دوشندہ مادۂ بزان را طرطبۃ بالضم وتشدید الباء
پستان دراز طرطبۃ زن دراز پستان قال ابوزید
یقال للرجل نہزامنہ ومہدرین وطرطبین۔
طلب۔طلب۔ بفتحتین جستن (ع ف اض ۲)
اطلاب کذلک علی افتعال ومنہ عبد المطلب۔
طلبۃ جویندگان ومنہ طلبۃ العلم۔ مطابت بار
جست کردن تطلب پیاپی جستن طلبۃ بکسر اللام

خواستہ اطلاب محتاج طلب گردانیدن و دادن
جستہ جوینده راو ہو من الاضداد - اطلب الماء
اذا بعد ولم ینل الا بطلب یقال منہ ماء مطلب
وکلاء مطلب وغیرہ - مطلوب جستہ شدہ - ونام موضعی -
طنب - طُنُب بضمتین طناب خیمہ وجز آن
اطناب ج - خباء مُطَنَّب ورواق مطنب بطناب
استوار کردہ طنب ایضا بیخ درخت وپی منطنب
گردن وکتف طَنَب بفتحتین کژے نیزہ وطنب
بالمکان اقام بہ - وطَنَبُ الفرس ای طال تمتہ -
واطنب فی الکلام اے بالغ فیہ - اطناب سائبان
ودوال کہ بر قبضہ ہائے کمان بندند ابن الاطنابۃ
نام شاعرے واطنبت الابل اے اتبع بعضہا
فی السیر - واطنبت الریح اذا اشتدت فی غبار -
طیب - طَیِّب - پاک وحلال خلاف خبیث
طیبۃ بالکسر تُطَیَّاب مصدر منہ (ع ف اک ۲)
اطابہ وطیبۃ غیرہ - واستطابہ اے وجدہ طیبا -
استطابۃ پاکی جستن وپاک یافتن ویقال
ما اطیبہ وما ایطبہ مقلوب - ومعلت ذاک لطیب
نفسی وبطیبۃ نفسی اذا لم یکرہ احد علیہ - وتقول
ما بہ من الطیب اے العطر ولا تقل من الطیبۃ -
واطعنا فلان من اطائبہ ولا تقل من مطایبہ -
طیب ایضاً بوی خوش اطیبان الاکل والجماع
مطایبۃ خوش منش کردن باہم طاب پاک و
بوی خوش طابۃ خمر - وخر یقال لہ رطب بن طاب
عَرَق بن طاب - شئ طَیِّب بالضم والتشدید

اے طیب جدا - شراب مطیبۃ للنفس ای النفس
تطیب اذا شربتہ - طوبی فعلی من الطیب فقلبوا
الیاء واوا لضمۃ ما قبلہا یقال طوبی لک وطوباک
بالاضافۃ قال یعقوب ولا تقل طوبیک بالیاء -
وطوبی نام درختی در بہشت وبضمتین طیبۃ بکسر الطاء
وفتح الیاء صحیح السماع لم یکن عن عذر ولا نقض عہد
طیبۃ علی وزن شیبۃ نام مدینہ رسول
علیہ السلام طوب خشت پختہ بلغت اہل مصر ویقال
طبت بہ نفسا ای طابت بہ نفسی -

طحاب - بالکسر موضعی ولہ یوم معروف - وما
علیہ طخربۃ اے شئ کما تقدم فی الحاء آنفاً
وزادوا ہہنا طخربۃ بالضم -
طرعب - دراز بدازی زشت -
مطاسب - آبہائے جہندہ -
ما بہ من الطعب - شئ ای ما بہ من اللذۃ والطیب -
طغربۃ - فسوس ولاغ -
تعببۃ - عدد فی تعسف -
طعشب - کجعفر نام مردے -
طوغاب - بالضم شہرے در ارزن روم -
مطلحب - ہر وزن ومعنی مسلحب -
طہب - ضمتین من اسماء درختہائے کوچک -
طہلبۃ الذہاب فی الارض - بعیر طہلبی شتر سخت

فضل الظاء

ظاب - ظَاب - بالفتح سلف مرد یقال ہو ظَابٌ
وظَامَہ مظَاربۃ ومظَاءمۃ دو خواہر را دو کس خواستن

یقال منه ظَارَبنی فلان اے تزوج اخت زوجتی
ظاب ایضاً بانگ وفریاد۔
ظبظب۔ ویقال ما به ظبظاب۔ کما یقال ما به
قَلَبَةٌ اَے شئی من وجع۔ وظباظب الغنم لبالبها
وہی اصواتها وجلبتها۔
ظرب۔ ظَرب۔ پشته بکسر الراء ظراب ج۔ و
نام مردے اظراب پہناے دندان ظربان شال
قطران جانورے چون گربہ کہ بوے گندہ دارد
وفی المثل نسابینا الظربان اذا تقاطع القوم۔
وجمعها ظربی بالکسر وربما جمع علی ظرابے کما نہ جمع
ظربار۔ رجل ظرب مثال عِنَبٍ مرد کوتاہ پرگوشت
ظنب۔ ظُنبوب۔ استخوان خشک ساق۔

ظاب۔ سخن وآمیزش آواز ہا وآواز ہاے
بزرگوہی نروقت کشتی۔

فصل العین

عبب۔ عَبّ۔ بردہان خوردن آب وفی الحدیث
الکباد من العب۔ والحمام یشرب الماء عبا کما تعبّ
الدواب۔ وقولهم لاعباب مثل قطام ای لا تعبّ
فی الماء ولا له العبة من الماء۔ عُباب بالضم بری
آب وبسیاری آن وبرآمدن آن عبب بفتحتین
آبہاے مندفق یعنی جھجھان۔
عبعب۔ عَبْعَبٌ۔ جامۂ صوف۔ ورنگ یعنے
نگہ کوہی۔ وتازگی جوانی وعب النبت ای طال
عبعاب بالضم مرد دراز دفیہ عُبَّةٌ بالضم والکسر اے
کبر وعجب ومنه عبیة الجاہلیة اے نخوتها۔ عبیة

شیر غرنده وعصارۂ بزرگ یعبوب اسپ بسیار رونده
جوئی کہ آب در وے تیز رود۔
عتب۔ عَتَبٌ۔ معتب خشم گرفتن یقال عتب علیه
اے وجد علیه (ع ف اض ۲ و ک ۲)۔ معتبة
بفتح التاء وکسرہا خشم عتاب بالکسر ناز کردن۔
وخشمگینی پیدا کردن یقال بنیم اعتوبة تیعاتبون
بها۔ واعتبنی فلان اے عادانی مسرتے راجعا
عن الاساءة والاسم العتبی وفی المثل لک العتبی
بان لا رضیت بذا اذا لم ترد الاعتاب تقول لا عتبک
بخلاف ماتهوی۔ واعتب واستعتب بمعنی۔ و
یقال ایضاً استعتبته فاعتبنی اے استرضیته
فارضانی۔ عَتیب پدرحی ازبن اعتاب برگشتن
از چیزے اعتبت الطریق اذا ترکت سهلة واخذت
فی وعرة۔ واعتبب اے قصد۔ عتب بالتحریک
پایۂ نردبان وکل مرقاة منه عَتَبَةٌ والجمع عتب
وعتبات۔ عتبة ایضا پاشنۂ در والجمع عتب
وحمل فلان علی عتبة اے امر کریہ من البلاء
ویقال ما فی هذا الامر رتب ولا عتب اے شدة
عتب ایضا میان انگشت وسطے وبنصر عتبان
رفتن شتر بر سہ پاے۔ وبریک پای جستن مردم
(ع ف اض ۲ و ک ۲) عتبان بکسر العین
مع السکون نام مردے۔
عثلب۔ لُوثی مُعثلب۔ اے مهدوم۔ وامر
معثلب اذا لم یحکم۔ وعثلب الرجل زنده اذا لم یدر
ایوری هذا العود ام لا یعنی اخذه من شجر مجهول۔

عجب - عجیب - کار شگفت عُجاب کذلک عَجّاب بالتشدید ابلغ منه اعجوبة کذلک - وقولهم عَجَبٌ عاجبٌ کقولهم لیل لائل یؤکد به - تعاجیب شگفتها لا واحد لها من لفظها - ولا یجمع عجب وعجیب ویقال جمع عجیب عجائب مثل أفیل وافائل وتبیع وتبائع - وقولهم اعاجیب کانه جمع اعجوبة مثل احدوثة واحادیث یقال عجبت من کذا وتعجبت واستعجبت منه بمعنی - وعجبت غیری - واعجبنی هذا الشئ بحسنه واعجب فلان بنفسه فهو معجب برائه وبنفسه والاسم العجب بالضم یعنی خویشتن بینی وقولهم ما اعجبه برائه شاذ لا یقاس علیه - عجب بالفتح والسکون بُن دم - وبایان ریگ عُجُوب ج -

عدب - عداب - بالفتح ریگ تنک عداتة بامچه عداتة بالضم نام معروفی از اُوس -

عذب - عذب آب پاکیزه عذوبة مصدر منه (ع بضمهما) أعذبان آب دهان وخمر واستعذب القوم ماءهم اذا استقوه عذبا - ویستعذب بفلان من بئر کذا ای یستقی له - واستعذبه ای عدّه عذبا - عذبة اللسان تیزی زبان عذبة السوط جابق تازیانه عذبة المیزان الخیط الذی یرفع به - عذبة الشجر غصنه - عذبة ایضاً خاشاک وماند وعذب کثیر القذی - ویقال اعذب حوضک ای انزع ما فیه من القذی - واعذبة عن الامر اذا منعته عنه واعذب نفسک عن کذا ای اظلفها عنه - عذوب ستور ایستاده که آب وعلف نخورد عاذب کذلک عذاب شکنجه تعذیب شکنجه کردن عذیب نام آبے مر بنی تمیم را عاذب جائی عذبی مرد کریم خلق -

عرب - عَرَب - مردم تازی شهر باش عربے منسوب الیهم بیّن العروبة - اعراب تازیان بیابان باش وهم سکان البادیة خاصة اعاریب کذلک والنسبة الیهم اعرابی ولا واحد له - ولیس الاعراب جمعا لعرب کما کان الانباط جمعا لنبط وانما العرب اسم جنس - والعرب العاربة هم الخلّص منهم وأخذ من لفظه فاکد به کلیل لائل وربما قالوا العرب العاربة - تعرّب خویشتن بعرب مانند کردن وتعرب بعد هجرته اے صار اعرابیا - والعرب المستعربة هم الذین لیسوا بخلص وکذلک المتعرّبة - عربیه لغت تازی تعرب بن قحطان مردے که زبان تازی او بیرون آورد وهو ابو الیمن کلهم - عَرَب وعُرُب بالضم وسکون ۲ وبفتحتین بمعنی مثل عجم وعجم - عریب تصغیر عرب - عروبة تازی زبان شدن (ع بضمهما) واعرب کلامه اذا لم یلحن فی الاعراب واعرب بحجته ای فصح بها ولم تبق احدا - وفی الحدیث الثیب تعرب عن نفسها ای تفصح - معرب خداوند اسپان تازی - واسپی که بدو اصل نباشد - مغربة مُونثه - واعرب الرجل ای ولد له ولد عربی اللون - ابل عراب خیل عراب شتران واسپان تازی خلاف النجاتی والبراذین - واعرب ای تکلم بالفحش والاسم اعرابة بالکسر واعرب سقی القوم اذا کان مرة غبّا ومرة خمساً ثم قام علی وجه واحد - وعرب علیه فعلة ای قبح -

وفی الحدیث عَرِّبوا علیه ردّوا علیه بالانکار - و
عَرَّب منطقه اے ندبه من النطق - وعَرَّبت عن القوم
اے تکلمت عنهم - تعریب بریدن شاخهاے خرما
وهو التشذیب وسخن عجمی را عربے کردن یقال
عرّبه العرب واعرّبه ایضا - عرّبة بفتحتین جوئے کہ
در وے آب تیز رود - وتن عَرِب ایضا تباه شدن
معده (ع ک اف ۲) یقال عربت معدته فهی
عربة وتازه شدن جراحت وریش ویقال ما
بالدار عریب اے احد - عروب زن شوی دوست
عرب بضمتین ج - قوله تعالی عربا اترابا - یوم العروبة
روز آدینه وابن ابی العروبة بالالف واللام
عرآبة نام مردے از انصار عرب بالکسر والسکون
گیاه خشک -

عرتب - عرتبة - تیزی بینی مثل عرتنة -

عرطب - عَرطَبة - نوعے از رود جاها ویقال
هو البطسل -

عرقب - عرقوب - بالضم پی پاشنه عرقوب الدابة
پی پاے ستور قال الاصمعی کل ذی اربع عرقوباه
فی رجلیه دُرکبتاه فی یدیه وعرقبت الدابة اے
قطعت عرقوبها - وعرقوب ایضا من الوادی
موضع فیه انحنار شدید قال الفراء یقال ما اکثر
عراقیب هذا الجبل وهی الطرق الضیقة فی متنه -
وتعرقبت اذا اخذت فی تلک الطرق - عرقوب القطا
ا - وعراقیب الامور وعراقیلها عظاماها
ا ایضا نام مردے از عمالقه ضرب

به المثل فی الخلف ویقال مواعید عرقوب و
ذلک انه اتاه اخ له یسأله شیئا فقال عرقوب
اذا اطلع نخلی فلما اطلع قال اذا ابلح فلما ابلح
قال اذا ازهی فلما ازهی قال اذا ارطب فلما
ارطب قال اذا صار تمرا فلما صار تمرا احتشه
من اللیل ولم یعطه شیئا -

عرب - عرَب - بفتحتین مرد بی زن عَرَبة زن -
بی شوی عُزّاب بالضم جمعا - عَزوبة وعزبة بالضم
فیهما بی زنی وبی شوئی یقال تعزب فلان
ثم تاهل ودور شدن (ع ف اض ۲ ک ۲)
یقال غرب عنی فلان اے بعد وغاب ودور
رفتن ستور در چراگاه یقال غربت الابل اے
بعدت فی المرعی لا ترجع - اغراب دور گردانیدن
یقال اعزبه الله - واغرب القوم ای غربت ابلهم
فی المرعی فهم مغربون - معزابة بالکسر دور برنده
ستوران خود را از مردم - وبسیار غرب باشنده
عازب آب وگیاه دور دست واعزبناه اے
اصبناه - ابل عزیب جمع عازب وهو الذی
لا یروح علی الحی مثال غاز وغزّی - سوام مغرب
بالتشدید اذا غرب به عن الدار - وفی الحدیث
من قرأ القرآن فی اربعین لیلة فقد عزب اے
بعد عهده بالابتداء منه - وعزب طرف المرأة اذا غاب
عنا زوجها - وعزبت الارض اے لم یکن بها احد
مخصبة کانت او مجدبة -

عسب - عَسیب - شاخ خرما که برگ برنیاورده باشد

و هو فویق الکرب و ما بنت علیه النحوص نحو سعف
عسیب الذنب بن دم و عسیب ایضا نام مردے
عسب بکرایه دادن فعل جهت گشنی (ع ف ا
ک ۲) یقال عسب فحله اے اکراه و برجستن فحل
بر ماده عسب ایضا آب گشن و استعسب الفرس
اے استودقت - یعسوب امیر زنبوران و منه
قیل للسید کذلک و نوعی از پرندگان بزرگ تر
از ملخ الیاء فیه زائدة لانه لیس فی کلامهم فعلول
غیر صعفوق -
عشب - عُشب - گیاه تر بلد عاشب گیاه ناک
و بعیر عاشب یرعی العشب - اعشاب گیاه ناک
شدن یقال اعشبت الارض ای انبت العُشب
و بگیاه رسیدن یقال اعشب القوم ای اصابوا
عشبا - ارض معشبة عشیبة و مکان عشیب بین العشابة
و اعشوشبت الارض ای کثر عشبها و هو للمبالغة
کقولک خشن و اخشوشن - و ارض نیاتا عاشیب
ای فیها عشب لا واحد لها - عشبة بالتحریک شتر
کلان سال عشمة کذلک - یقال سألته فاعشبنی
ای اعطانی ناقة مسنة و یقال شیخ عشبة و عجوز
عشبة اے ہُنم و تمة - و عیال عشب اے
لیس فیهم صغیر -
عصب - عصبة - نفتحتین پی عَصَب اَعْصاب
ج - و پسران و خویشان نزدیک از جانب پدر -
عصبات ج - و پی ناک شدن گوشت (ع ک ا
ف ۲) و العصب ای اشتد معصوب سخت گوشت
عَصَب بالسکون عصابه بر سر بستن یقال عصب
رأسه بالعصابة عصباً و نوعی از بردهاے یمنی و
نوعی از ابر - و گزیده یقال هو من عصب القوم
و عصب القوم بالتحریک ای من خیارهم و نور
و سخت پیچیده رحل معصوب الخلق و جاریة معصوبة
حسنة العصب اے مجدولة الخلق - عصابة بالکسر
سر بند و گروهی از مردم و اسپ و مرغ معصوب
ایضاً گرسنه بلغت هذیل تعصیب عصابه بستن بر سر
معصب آنکه میان بسته باشد از گرسنگی قال ابو عبیدة
هو الذی عَصَبته السنون اے اکلت ماله عصبة
بالضم از ده تا چهل عدد از مردان عصاب
ریسمان بر در ریسنده و اعصوصب القوم اے
اجتمعوا دصار و اعصائب - و اعصوصب الیوم
ای اشتد - و منه یوم عَصِیبٌ و عَصَبَصَبٌ ایضاً
شدید - عصیب ایضا شمش بارودها در پیچیده
و بریان کرده و یقال عصبت فخذ الناقة لتمدّ
ای شددت و ناقة عصوب لا تمدّ حتی تُعصَب -
و اسم الحبل عصاب - و عصبت الشجرة اذا صمت
اغصانها ثم ضربتها لیسقط ورقها قال الحجاج
لاعصبنک عصب السلم - و عَصَب القوم بفلان
اے استکفوا حوله - و عصبت الابل بالفتح اذا دارت
قال الفراء عصبت الابل بالفتح و الکسر اذا اجتمعت
و عصب الریق بفیه اے یبس علیه و عصب الریق
فاه ایضا - و عصب الافق اذا احمر - و عصبت الکبش
اذا شددت حصیتیه حتی تسقطا من غیر ان تنزعهما -

عصب ایضاً نوعی از تصرفات عروض و تسکین الام من مفاعلن و نقله الی مفاعیلن - عَضَلَبَ مرد سخت لام زائدة -

عضب - عَضْب - بریدن وضعیف کردن وشمشیر بران ودشنام دادن رجل عضاب نعت منه - عَضُوبة بالضم تیز زبان شدن (ع ع بضمهما) عضبار گوسفند شاخ شکستہ عَضَب بفتحتین مصدر منه (ع ک اف ۲) اعضاب شاخ شکستہ گیش اَعْضَبُ بَیِّنُ العَضَب - اعضب ایضاً مردے بی یار مند معضوب ضعیف ناقة عضباء گوش شگافتہ - ونام ناقۂ رسول علیہ السلام ولم تکن مشقوقة الاذن - اعضب ایضاً نوعی از تصرفات عروض در مفاعلتن کہ آنرا خرم کنند تا فاعلتن شود ونقل کنند بہ مفتعلن -

عطب - عَطَب - بفتحتین ہلاکی (ع ع ک اف ۲) اعطبہ الکہ معاطب مہالک واحدها مَعْطَب عِطب بضمتین وبالسکون مثل عسر منه عُطبة پارہ از وے یقال احد ریح عُطبة اے قطعة محترقة -

عطب - عُنْطُب - بالضم والظاء المعجمة لغة نزد فتح الطاء لغة فیه - وقال الکسائی هو بضم الظاء لا غیر عُنْطُب عُنْطُوب کذلک عنطوبة مؤنث عناطب ج - وعُنْطُبا، مثله - عُنْطُبة موضعی -

عقب - عاقِبة - پایان کار - وفرزند یقال لیس له عاقبة اے ولد وتامل فی آخر الامر - عاقب آنکہ نیابت سید وارد بعد از وے وقول النبی صلی اللہ علیہ وسلم انا العاقب یعنی آخر الانبیاء وکل شئ حلت بعد شئ فهو عاقبة - عقب بکسر الوسط پاشنہ وہی مؤنثة - وعقب الرجل ایضاً ولده وولد ولده وفیها لغتان کسر القاف وتسکینها وعقب فلان مکان ابیه عاقبة اے خلفه فهو اسم جار بمعنی المصدر کقوله تعالی لیس لوقعتها کاذبة - وعقب الرجل فی اهله اذا نَغِیَتْه بشر وخلفته وعقبته ایضا اذا ضربت عقبه - عقب بالسکون روش ستور کہ بعد از رفتار نخستین آرد یقال لهذا الفرس عقب حسن - ومصدر لما تقدم من الافعال عَصَب بفتحتین وبالسکون پایان کار ومنه قوله تعالی هو خیر ثوابا وخیر عُقبا - ویقال جئت فی عُقب الشهر وعقبانه اے بعد ما مضی کله - وجئت فی عقبه بکسر القاف اے اذا بقی منه شئ حکاه ابن السکیت - عَقَبة بالضم نوبت یقال تمت عقبتک - وهما یتعاقبان کاللیل والنهار وبدل وعوض اسیر یقال اخذت عقبة اے بدلا - نوعی از خورد نے کہ در بن ویگ عاریتی بخداوند دہند فرستند وعاقبت الرجل فی الراحلة اذا رکبت انت مرة ورکب هو مرة - والمعاقبة نوع تصرف فی العروض - عقبة الطائر مسافة ما بین ارتفاعه وانحطاطه - معقاب زنی کہ بعد از ہر دختری پسرے زائد عُقبة بالکسر اثر وہیأت یقال علیه عقبة الجمال ویقال ما فعل ذلک الا عقبة القمر اذا کان یفعله فی کل شهر مرة - عقب بفتحتین پے کہ از وے زہ

در سیمان تا بند عقبہ کی۔ و ایضا پر عقبات ج۔
عقب بالسکون زہ تا فتن از پی رفتن پیچیدن بر
چیزے یقال منہ عقبت القوس والقدح والسہم
اذا لویت شیئا منہ علیہ۔ یعقوب نام پیغمبرے
علیہ السلام وہو اسرائیل اللہ وہو غیر منصرف
للعجمۃ والتعریف وکبک نر وہو منصرف یعاقیب
ج۔ والیاء زائدۃ۔ ابل معاقبۃ التی ترعی مرۃ
فی حمض ومرۃ فی خلۃ۔ والتی تشرب الماء مرۃ
ثم تعود الی المعطن ثم تعود الی الماء فہی العواقب۔
و اعقبت الرجل بہ نوبت برشستم باو سی والعرب
تعقب وتعاقب بین الفاء والثاء مثل حدث
وحدث۔ عقاب بالکسر شکنجہ کردن یقال عاقبہ
بذنبہ۔ وقولہ تعالی فعاقبتم اے غنمتم ودرپے
کردن خو معاقبۃ وعقیبہ ایضا۔ تعقیب مشکلہ۔
معقبات فرشتگان شب وروز وانما انث لکثرۃ
ذلک منہم اے التعاقب نحو نسابۃ وعلامۃ وشتران
سپس یکدیگر ایستادہ بر حوض تا نوبت آب خورند
وہی الناظرات العقب۔ وعقب العرنج اذا اصفرت
ثمرتہ وحان یبسہ۔ وعقب فی الامر اذا تردد فی طلبہ
مجددا۔ وقولہ تعالے ولی مدبرا ولم یعقب
ای لم یعقب ولم ینتظر۔ تعقیب الصلوۃ الجلوس
بعد ان تقضیہا الدعاء او مسئلۃ وفی الحدیث من عقب
فی صلوۃ فہو فی الصلوۃ۔ ویقال تصدق فلان
بصدقۃ لیس فیہا تعقیب ای استثناء۔ واعقبہ
بطاعۃ اے جازاہ وعقبی الامر جزاؤہ۔ واعقب الرجل

اذا مات وخلف عقبا اے ولدا۔ واعقبۃ الطائف
اذا کان الحجون یعاود فی اوقات۔ مُعقِب
ستارۂ کہ پس ستارہ برآید ویقال اکل اکلۃ
اعقبتہ سقما اے اورثتہ۔ وذہب فلان فاعقبہ
اللہ اذا خلفہ وہو مثل عقبہ۔ واعقب مستعیر القدر
ای ردہا وفیہا العقبۃ بالضم۔ وتعقبت الرجل
اذا اخذتہ بذنب کان منہ۔ وتعقبت عن الخبر
اذا سکلت فیہ وعدت السوال عنہ۔ وتعقب
فلان رایہ اے وجد عاقبتہ الی خیر۔ واعقب
البائع الشلغۃ اے ای جلسہا حتی یقبض الثمن۔ و
فی الحدیث المعقب ضامن یعنی اذا تلف عنده۔
واعتقبت الرجل حبستہ۔ ویقال فعلت کذا و
اعتقبت منہ ندامۃ ای وجدت فی عاقبتہ ندامۃ۔
عقاب بالضم جمع قلتہا اعقب لانہا مؤنثۃ وافعل
بنا رخیص بر جمع الاناث مثل عناق واعنق فی القلۃ
وجمع الکثرۃ عقبان بالضم والکسر۔ وعقابۃ
عقنباۃ۔ وعنبقاۃ بفتحاتہ اے ذات مخالب حداد
وعقاب الراتج۔ وسنگ درمیان چاہ کہ دلو را
دراند۔ وسنگ بر دہن جستہ از کوہ۔

عقرب۔ عقرب۔ کژدم عقارب ج۔ تونث
عقربۃ مؤنث ایضا۔ عقربار کذلک وہی غیر مصروفۃ
عقربان بالضم وتشدید الباء وتخفیفہا کژدم نر
مکان معقرب بکسر الراء جاے کژدم ناک ارض
معقربۃ وعقرۃ کانہ رد العقرب الی ثلثۃ احرف
ثم بنی علیہ مفرع معقرب ای معطوف ونام برجے

عکب - عکابۃ - بالضم پدرحی از بکر عکاب دود
ویقال للابل عُکُوبٌ علی الحوض اے ازدحامٌ -
عاکب جمع انبوہ عکوب بالفتح گروہ عنکبوت تنندہ
مؤنث عناکب ج - عنکباۃ مثلہ - رجلٌ عکب
مثال عجفٌ قصیر ضخم ونام مردے زندان بان
نعمان بن المنذر -
علب - عَلَبٌ - نشان علوب ج - وجاے
درشت ونشان کردن (ع ف اض ۲) علبتہ
اذا وسمتہ او خدشتہ واثرت فیہ وکذلک التعلیب -
طریق معلوب اے لاحب - علبار بالفتح والکسر
پی کردن وہما علباوان بنیہما نبت الغرف -
وعلبا ان شذ لانہا ہمزۃ ملحقۃ - علابے ج -
وایضاً نوعی از ارز ہر ویقال شیخ علبار الرجل
اذا اسن - علب بالتحریک نوعی از بیارے شتر
بجانب گردن (ع بفتحاوک ۲) وعلبت السیف
علباً اذا خرمت قائمہ بعلبار البعیر - سیف معلوب
نعت منہ - وعلب اللحم ای اشتد - ضبٌّ عِلِبٌّ
وتیس علب بکسر اللام اے مسن - علبار بالکسر
نام مردی علبۃ بالضم والکسر شیر دوشہ از چرم
علب علاب ج - معلب آنکہ علبہ بیاز وا علبنا
ان لشیرف الرجل وتشیخص نفسہ کما یفعل عند الخصومۃ
والشتم یقال اعلبنی الدیک والکلب وغیرہما
اذا نفش شعرہ واصلہ من علبار العنق وہو لحق
بالفعلل بہار - علیب مثال فیعل بضم الفاء و
تسکین العین نام وادی ولم یجئ علی ہذا الوزن مثلہ

عنب - عِنَبۃ - بالکسر کیدانہ انگور مثال تولۃ
وجبرۃ وطلیبۃ وطیرۃ وخیرۃ وہو بنار نادر لان
الاغلب علی ہذہ البناء الجمع نحو قرد وقردۃ وفیل وفیلۃ
وثور وثورۃ الا انہ قد جاء للواحد وہو قلیل جمعہ
فی القلۃ عنبات بالتاء وفی الکثرۃ عنب واعناب
عنبار لغۃ فی عنب - عنبۃ ایضاً بثرۃ تخرج
فی الانسان - عناب بالفتح نام مردے از طی
عناب بالضم سنجد جبلان عناتبۃ کی عناب بالتخفیف
کلان بیتی - وادی - وبستگی مرج - عنبان
بالتحریک تکہ کوہی -
عندلب - عندلیب - ہزار دستان عنادل
ج - لانک ترده الی الرباعی ثم تبنی منہ الجمع والتصغیر
والبلبل کعندلیب اذا صوت قال سیبویہ اذا کانت
النون ثانیۃ فلا تجعل زائدۃ -
عهب - عَهَبٌ - مرد گران سنگ کسار عیب
بسیار پشیم عهبی الشباب بکسرتین وفتح الباء وعباوۃ
بالقصر والمد ای شرخہ -
عیب - عَیْبَۃ عاب آہو ضد فرہنگ یقال
عاب انتاع ای صار ذا عیب وعَیْبَۃ انا لازم
ومتعد فہو معیب ومعیوب علی النقص والتمام -
ویقال ما فیہ معابۃ ومعاب ای عیب - ومرفع
عیب ایضا لان الفعل من المعتل العین نحو کال
یکیل ان اردت بہ الاسم مکسور والمصدر مفتوح
وبوفتحتہا او کسرتہا فیہما جمیعا یجوز لان العرب
تقول معار ومسیر ومعاش ومعیش معاب ومعیب

معائب وعیوب بمعنی - وعیبہ ای نسبہ الی العیب وجعلہ ذاعیب ایضا - وتعیّبہ مثلہ - عیبۃ جامہ دان وفی الحدیث الانصار کرشی عیبتی عَیبَۃ ج مثال بدرۃ وبدر عیاب عیبات کذلک -

عبرب - عربب سماق وآن ثمر درختی ست ترش طعم وقدر عبربۃ وعربۃ اے سماقیۃ -

عثرب - بالضم وبالثاء والراء المهملة سماق وقدمر -

عثلب کعصفر نرم -

عشرب - بالضم درختی ہمچو درخت انار مر او را شاخہا نرم وسرخ مانند ریباس مقشر کردہ میخورند عشربۃ یکے -

عجرقب - کسفرجل تشکی خبیث -

عزرب - کجعفر وبکسر الاول وتشدید الباء سخت سطبر وشدید وضحاک بن عبد الرحمن بن عزرب تابعی -

عزلبۃ - نکاح -

عسرب - کجعفر شیر -

عسقبۃ - بسنگی چشم وقت گریہ وبالکسر خوشۂ خرد انگور جدا چفسیدہ بہ بن خوشۂ بزرگ عسقب عساقب ج -

عِسکَبَۃ - بروزن ومعنی عسقبۃ بالکسر ویکون فیہ عشر حبات -

عشجب - کجعفر مرد فرومایہ اندام -

عشرب - کجعفر وبفتحات وتشدید راء تیر گذرندہ وشیر عَشارِب مثلہ وسخت جاری شوندہ -

عثرب - وفتحتین وتشدید الزاء المفتوحۃ شتر قوی -

عصلب - بالضم وبالفتح وعصلوب عظیم قوے شدید الخلقۃ وعصلبی منسوب بعصلب - وکقنفذ دراز مضطرب عصلبۃ سخت خشمناکی -

عظرب - بالکسر انعی خرد -

علهب - نر کوہی نر دراز شاخ وگاؤ وحشی ومرد دراز قد وعلهبۃ مؤنث آن -

معندب - بکسر الدال خشمگین -

عنزب - بالضم ساق ولیس بتصحیف عرب ولا عثرب -

فصل العین

غبب - غَبَبَ - روز میان بآب آمدن شتر وآمدن تب (ع ف اک ر) یقال غبّت الابل والابل غابۃ وغوابّ - اغباب یکروز درمیان رفتن بجائی قال الکسائی اغببت القوم وغببت عنهم ای جئت یوما وترکت یوما وغبّبت عنهم بالتشدید ای وفدت عنهم - شاۃ مغببۃ التی تحلب یوما وترک یوما - ویقال غبّ فلان فی الحاجۃ اذا لم یبالغ فیها - والغب فی الزیادۃ قال الحسن ای فی کل اسبوع - ویقال زر غبا تزدد حبا - وغب کل شئ عاقبتہ - وغبّت الامور صارت الی اواخرہا - وغبّ اللحم ای انتن - وغبّ فلان عندنا ای بات ومنہ اللحم البائت والخبز البائت غابّ - واغبّنا فلان اے اتانا غبا - وفی الحدیث اغبوا فی عیادۃ المریض واربعوا القول عُدْ یوما ودع یوما وادع یومین

وعد الیوم الثالث واغبت الابل من غب الورد۔ واغبت الحمی وغبت بمعنی۔ وفلان لا یغبنا عطاؤہ اے لا یاتینا یوما دون یوم بل یاتینا کل یوم۔ غبۃ بالضم چوزۂ عقاب غبیتہ شیر دوبارہ بر یکدیگر دوشیدہ وہی من البان الغنم ما یحلب غدوۃ ثم یحلب علیہ من اللیل ثم یخض من الغد۔ غبب بفتحتین طوق زیر گلوے خروس وگاو غبغب کذلک۔ ومن الانسان ایضا۔ وغبغب ایضاً المنحر بمعنی وہو جبیل۔

غرب۔ غربت۔ بالضم دوری از جاے خود (ع بضمہا) اغتراب کذلک۔ غرب واغترب وتغرب بمعنی۔ فہو غریب غربا وج۔ وایضاً الاباعد۔ واغترب فلان اذا تزوج الی غیر اقاربہ مغرب سوے مغرب شونده ویقال ہل جاءکم مغربۃ خبر یعنی الخبر الذی طرأ علیہم من بلد سوے بلدہم۔ شلوار مغرب بالکسر والفتح اے بعید۔ تغریب از شہر بیرون کردن ودور کردن غرب بالضم وتشدید الراء فتحاً نام کوہے غربۃ چشمہ آبی نزدیک آن کوہ اغراب چیز نو وغریب آوردن۔ وپر کردن مشک را۔ وغریب شدن مغرب بفتح الراء سپید وسپید لبہا وکرانہا از ہر چیز ومنہ اغرب الرجل اذا اشتد وجعہ۔ غراب زاغ واغرب الرجل اذا اشتد وجعہ۔ غراب زاغ غربان بالکسر ج۔ اغربۃ جمع القلۃ۔ غراب زاغ تیزی تبر۔ وتندی سرین شتر واسپ ہما غربان ج۔ رجل الغراب وہو ضرب من الصرار شدید۔ اسود غربیب سخت سیاہ واذا قلت غرابیب سود تجعل السود بدلا من غرابیب لان تاکید الالوان لا تتقدم۔ غرب مغرب جاے فرو شدن آفتاب وقولہم تقیۃ مغربان الشمس صغروہ علی غیر مکبرہ کانہم صغروا مغربانا وا بجمع مغربات۔ وغرب اے بعد۔ واغرب عنی اے ابی تباعد۔ غروب فرو شدن آفتاب ماہ وخبر آن ومجاری اشک چشم وتیزی ہاے دندان وابداری آن غرب ایضا ولو بزرگ وتیزی تیغ وزبان وتیزی ہر چیزے وتیزی رفتار اسپ واول رفتار واسپ تیز رو ورگ آب چشم کہ ہمیشہ روان باشد چون ناسور نوی غربۃ دور دور غربۃ النوی بعدہا۔ غارب میان کوہان وگردن شتر ومنہ قولہم حبلک علی غاربک ای اذہبی حیث شئت غوارب المار اعالی موجہ شبہت بغوارب الابل۔ غرب بفتحتین نقرہ۔ وجام از نقرہ وخمر ونوعی از بیماری گوسپند یقال منہ غربت الشاۃ بالکسر واب کہ از دو جگر ومتغیر شود بوے آن۔ ودرخت بید ویقال اصابہ سہم غرب یضاف ولا یضاف وتسکن الراء وتحرک وتیری کہ اندازندۂ دے معلوم نباشد۔

غصب۔ غصب۔ بستم ستدن (ع ف اک ۲) غصبہ منہ وغصبہ علیہ بمعنی۔ اغتصاب مثلہ۔ وغصب ومغصوب بمعنی۔

غضب ۔ غَضَب ۔ بالمعجمۃ و بفتحتین خشم گرفتن (ع ک اف ۲) غضب علیہ و اغضبتہ فاغتضب وہو غضبان وہی غضبی ۔ وغَضْبانۃ ۔ منے لغۃ بنی اسد وکذا ملآنۃ واشباہہا ۔ وہم غضبی وغضاب مثل سکری وسکاری ۔ رجل غضبۃ بتشدید الباء ای یغضب سریعا وغضبی ایضا مائۃ من الاہل وہی معرفۃ لاتنوّن ولا یدخلہا الالف واللام ۔ قال الاصمعی غضب لفلان اذا کان حیا وغضب بفلان اذا کان میتا وقول الاحمر مثلہ ۔ وغاضبہ ای راغمہ قولہ تعالی وذا النون اذ ذہب مغاضبا یعنی مراغما لقومہ ۔ امرأۃ غَضُوبٌ ای عبوس قال ابن السکیت غضب بالتسکین ایضا احمر شدید الحمرۃ یقال احمر غضبٌ ۔

غلب ۔ غلبۃ ۔ چیرہ شدن (ع ف اک ۲) قولہ تعالی وہم من بعد غلبہم سیغلبون وہو من المصادر المفتوحۃ العین مثل طَلَب قال الفراء ہذا یحتمل ان یکون غلبۃ فحذفت الہاء عند الاضافۃ ۔ وغالبہ مغالبۃ وغلابا ۔ غلاب مثال قطام نام زنی تَغلَب علیہ ای استولی علیہ قہرا ۔ تغلیب چیرہ گردانیدن مُغَلَّبٌ ای مغلوب مرارا ۔ مُغلَب بکسر اللام نام شاعری غلاب بسیار غلبہ ۔ تغلب پدر قبیلہ و تغلب بن وائل وقولہم تغلبی بنت مُرّ ۔ تغلبی بفتح اللام منسوب الیہا استیحاشا لتوالی الکسرتین مع یاء النسبۃ وربما قالوہ بالکسر ۔ ورجل اغلب مرد چیرہ وستبر گردن ورَقَبَۃ غلباء وجَرّۃ غلباء ۔ واغلب نام مروے وحدیقۃ غلباء اے ملتفۃ وحدائق غُلْبٌ واغلوب العُشب بلغ والتفّ ۔ غُلبۃ بضمتین مشددۃ الباء چیرگی ورجل غُلَبَۃ ایضا الذی یَغلِب سریعا ۔

غیب ۔ غَیْہَب ۔ تاریکی غیاہب ج ۔ فرس ادہم غَیْہَبٌ اذا اسوَدّ واشتدّ سوادہ ۔ غیب بفتحتین بے آگاہی (ع ک اف ۲) وفی الحدیث سُئل عطاء عن رجل اصاب صیدا غیبا فقال علیہ الجزاء یعنی غفلۃ من غیر تعمّد ۔

غیب ۔ غَیَب ناپدید شدن (ع ف اک ۲) یقال غاب عنہ غَیْبا وغَیْبَۃ وغیابا وغیبوبۃ ومَغیبا غائب نعت منہ والجمع غُیَّبٌ غُیّابٌ غُیبٌ وتحرک الیاء فیہ لانہ شبّہ بصَیقل وہو مصدر اصْیَدَ لانہ یجوز ان یوصف بہ المصدر وان کان جمعا غیبۃ انا ۔ غیابۃ الجُبّ تگ چاہ غیابۃ الوادی کذلک ویقال وقعنا فی غَیْبَۃٍ وغیابۃ ای فی ہبطۃ من الارض وقولہم غُیّبَ غیابہ ای دُفن فی قبرہ ۔ ویقال نبو فلان یشہدون احیانا ویتغایبون احیانا وغابت الشمس ای غربت ۔ والمغائبۃ خلاف المخاطبۃ ۔ واغابت المرأۃ اذا غاب عنہا زوجہا فہی مُغیبۃ بالہاء ومُشہدۃ بلاہاء ۔ غیب ایضا زمین پست وہو ما اطمأنّ من الارض ۔ اغتیاب وربد گفتن کسی شدن پس وی غیبۃ بالکسر اسم فیہ ان کان صدقا وان کان کذبا سمی بہتانا

ف ۔ والصواب غضبا والثناء محمد (ا ن)

غابۃ بیشہ یقال کیت غابۃ - غاب ج - وغابۃ ایضاً نام جائی بحجاز وتغیب عنی فلان وتغیبنی ایضا فی ضرورۃ الشعر -

غدتہ - بالضم گوشت پارۂ سطبر در لہازم مردم غدب سطبر کوتاہ کثیر العضل غدبار موضعی الغدتہ فی (غ ن د ب) -

غسلتہ - ربودن کسی چیزے را از دیگرے کالمغتصب لہ -

غسنب الماء - برانگیخت آب را -

الغشب - لغۃ فی الغشم وموضعی وہمذا غشبیا کانہ منسوب الیہ -

غشرب - کعلّس شیر غشارب مرد دلیر کارگزار -

غصلب - بالضم دراز مضطرب -

غضرب - غضارب - جای بسیار آب وگیاہ -

غطرب - انفی ہذا ما قالہ الکراع وعند صاحب القاموس انہ تصحیف انما ہو بالعین المہملۃ والظاء المعجمۃ وقد تقدم -

غنب - کصرد خطہای کرد درمیان کنجہاے دہن پسران خوبروے غنبۃ بالضم یکے - غنب بالفتح غنیمت فراوان -

غندوب - غندبہ بضمہما گوشت پارۂ سخت گرداگرد کام غندبتان دو کرہ در بن زبان باد و گوشت پارہ کہ ملازہ را فراگرفتہ یا ہمچو دو غدہ در بن نرمۂ گوش غنادب ج -

فصل الفاء

فب - بالضم موضعی بکوفہ عن یاقوت یا قبیلۂ از ہمدان منہ معمد ان الفبی اوسعید او ہو بالقاف -

فتربث - تفربیا ضیقت فرجہا بالادویۃ - فراب کسحاب دیہی ست قریب سمرقند فراب کزنار دیہی ست باصفہان - فریاب شہریست بہ بلخ او ہو فیریاب او فاریاب وفیریاب کگیمیا شہریست بخراسان وفاراب ناحیۃ وراء نہر سیحون او ہی بلد اترار -

فرأب - درختی کہ ازان پالانہا سازند -

فرقب - کقنفذ موضعی ست ومنہ الثیاب الفرقبیۃ وہی ثیاب بیض من کتان وزہیر بن ہبیون الفرقبی الہمدانی قاری نحوی او ہو بقافین -

فرنب - بالکسر موش با بچۂ آن از موش دشتی -

فصل القاف

قاب - قابت - الطعام - وقابت الماء اے اکلت وشربت کلہا - وقئب الرجل بالکسر اذا اکثر من شرب الماء مثل صئب فہو مقائب علی مفعل -

قبب - قبوب - بالضم آسودہ شدن گوشت وپوست - وخرما - وخشک شدن ریش وجراحت (ع ف اک ر) قبب نفجتین باریکی میان اقب نعت منہ قباء مؤنث - خیل قبّ اے ضوامر قبیب آواز کردن دندان شیر کہ برہم زند (ع ف اک ر) قبقبۃ آواز شکم اسپ وشیر - و بانگ کردن شیر قبقاب شتر غرندہ - قبقب شکم

قاتبہ آواز تندر یقال ما اصابتنا العام قطرۃ و قائبۃ اے صوت الرعد۔ قب چوبے کہ در میان کیرہ دلو باشد و یقال علیک بالقب الاکبر اے بالرأس الاکبر و بریدن (ع ف اض ۲) اقتباب کذلک و پارۂ جیب پیراہن قب بالکسر استخوان بیرون آمدہ میان الیتین یقال الزق قبک بالارض۔ ویقال للشیخ موقب القوم۔ وقبۃ الشاۃ بالفتح والکسر ذات الاطباق وہو انخفت یعنی ہزار خانہ شکنبہ وربما خففت۔ قبۃ بالضم بنای گرد برآوردہ قبب قباب ج۔ بیت مقبب الذی فوقہ قبۃ۔ قباقب العام الذی بعد العام المقبل ویقال لا آتیک العام ولا المقبل ولا القباقب۔ حمار قبان نوعی از لخ گیاہی والعرب لا تصرفہ وہی معرفۃ عندہم لانہ من فعلان ولو کان فعالا لصرف۔ قتب۔ قتب۔ بالتحریک پالان خرد قتب بالکسر ساز و ساخت آب کش۔ ورودہ آقتاب ج۔ وہی مؤنثۃ عند الکسائی۔ قال الاصمعی واحدہا قتبۃ بالہاء وتصغیرہا قتیبۃ وبہا سمی رجل۔ قتبی منسوب الیہ۔ وقال ابو عبیدۃ القتب ما تحوی من البطن یعنی استدارہ وہی الحوایا واما الامعاء فہی الاقصاب۔ واقتبت البعیر ای شددت علیہ قتبا۔ قتوبۃ من الابل التی تقتبہا بالقتب وجارت باہاء لانہا الشئ مما یقتب کالحلوبۃ والرکوبۃ۔

قحب۔ قحاب۔ بالضم سرقۂ اسپ و شتر و مردم (ع ف اض ۲) قحبۃ کلمۂ مولدۃ۔

قحطب۔ قحطبۃ۔ نام مردے وافگندن و بہ شمشیر زدن از بالا۔

قرب۔ قرب۔ بالضم نزدیکی (ع بضمہا) قریب نعت منہ قولہ تعالی ان رحمۃ اللہ قریب۔ ولم یقل قریبۃ لانہ اراد بالرحمۃ الاحسان ولان ما لا یکون تانیثہ حقیقیا جاز تذکیرہ۔ قال الفراء اذا کان القریب بمعنی المسافۃ یذکر ویؤنث واذا کان فی معنی النسب یؤنث بلا اختلاف یقال ہذہ المرأۃ قریبتی ای ذات قرابتی۔ قربان بالکسر نزدیک شدن و بعبر عن الجماع ایضا (ع ک اف ۲) قرابۃ خویشی و نزدیکی و نزدیک شدن (ع ف اض ۲) قربی نزدیکی و خویشی یقال بینی وبینہ قرابۃ وقربی وقرب ومقربۃ وقربۃ وقربۃ بضمتین وہو قریبی وذو قرابتی وہم قرابتی واقاربی۔ والعامۃ تقول ہو قرابتی وہم قرباتی بالتاء۔ ویقال قربت قرابۃ مثل کتبت کتابۃ اذا صرت الی الماء وبینک وبینہ لیلۃ والاسم القرب بفتحتین وہو سیر اللیل لورد الغد۔ قال الاصمعی قلت لاعرابی ما القرب۔ قال سیر اللیل لورد الغد۔ قلت ما الطلق قال سیر اللیل لورد الغد۔ ویقال قرب بصباص وذلک ان القوم یسیرون الابل وہم فی ذلک یسیرون نحو الماء فاذا بقیت بینہم وبین الماء عشیۃ عجلوا نحوہ فتلک اللیلۃ لیلۃ القرب واقرب القوم اذا کانت ابلہم قوارب وہم قاربون

ولا یقال مقربون قال ابو عبیدۃ ہذا الحرف شاذ۔ قارب کشتی خرد کہ در پہلوے کشتی بزرگ دارند بہ جہت الاغ۔ وقال الخلیل قارب طالب المار لیلا ولا یقال ذلک لطالبہ نہارا وقربت السیف اذا جعلتہ فی القراب وہو جفتہ یعنی وعاء یکون السیف فیہ بغمدہ وحمائلہ۔ والقراب بمعنی المقاربۃ ایضا۔ قربان بالضم ما وہو ما یتقرب بہ الی اللہ تعالی یقال قربت للہ قربانا وہمنشین۔ وخاصۃ ملک یقال فلان من قربان الملک ومن بعدانہ۔ وقرابین ج۔ وتقرب الی اللہ تعالی بشیء ای طلب بہ القربۃ عندہ۔ وقرّبہ تقریبا اے اذنیتہ۔ قرب بالحرکۃ والسکون ضد البعد ومن الفاکلۃ ایضا الی مراق البطن۔ اقراب ج۔ تقریبا نزدیک گردانیدن ونوعی از دویدن وہو ان یرفع الفرس یدیہ معا ویضعہما معا فی العدو اقترب وتقارب بمعنی۔ قاربتہ فی البیع مقاربۃ۔ قاربت بالکسر اے وسطت فی البیع والرمی اذا اکان رخیصا۔ وتقارب خطہ تباعدت۔ وقربت المرأۃ ای قرب ولادہا فہی مقرب بلا ہاء وکذلک الفرس والشاۃ ولا یقال للناقۃ۔ وجمعہا مقاریب۔ واقربت السیف جعلت لہ قرابا۔ واقربت القدح من قولہم قدح قربان بالفتح اذا قارب ان یمتلی وحجۃ قربی وقدحان قربانان۔ قراب ج۔ مقرب بفتح الراء اسپی کہ پوستہ

نزدیک خود دارند از غرت مقربۃ مؤنث قربۃ بالکسر مشک قرب ج۔ وقربات بکسرتین و فتح ۲ وسکونہا جمع القلۃ منہا وکذلک جمع کل ما کان علی فعلۃ لک ان تفتح العین فیہ وتکسر وتسکن۔ ویقال ما ہو بقرابتہ من ذلک بالضم ای لا یقرب منہ۔ قربنی بفتحتین مع النون جانوری دراز پاے مانند خیزدوک۔

قرشب۔ قرشب۔ بالکسر مشددۃ الباء سال خوردہ۔

قرضب۔ قرضبۃ۔ بالضاد المعجمۃ اے قطعہ قرضوب قرضاب بالضم والکسر شمشیر برّان کہ استخوان ببرد ودرد قراضبۃ ج وربما سموا الفقیر قرضوبا۔ وقرضب الرجل اذا اکل شیئا یابسا فہو قرضاب حکاہ ثعلب۔

قرطب۔ قرطبۃ۔ اے صرعہ علی قفاہ قرطبتہ بکسرتین وتشدید الباء فتحا نوعی از بازی۔

قرطعب۔ ویقال ما عندہ قرطعبۃ۔ ولا قرطعبۃ ولا سغبۃ ولا مغبۃ ای شیء۔

قرعب۔ قرعب۔ گاؤ کلان سال۔

قسب۔ قسب۔ چیزے زشت وسخت وخرمای خشک کہ در دہان ریزہ شود قسیب بالکسر وفتح الباء وتشدید الباء دراز سخت قسیب رفتار آب (ع ع ف ا ک ۲)

قشب۔ قشبا۔ آمیختن کسر قشیب اذا خلط لہ فی حسم سمّ فاذا اکلہ قتلہ فہو خذریۃ۔

قشب نو سیف قشیب ای حدیث العهد بالجلاء رجل قشب خشب بالکسر الدی الاخیر فیه - قشب ایضاً زهر اقشاب ج - قشب بالفتح زهر دادن یقال قشبه اے سقاه سما - وقشب طعامه اے سمه وبه بدی یاد کردن یقال قشبه بقبیح اے لطخه به و درزیدن نیکنامی و بدنامے خود را یقال قشب الرجل واقشب ای اکتسب حمداً او ذماً حکی ابو عبیدة عن الفراء وقشبنی ریحه بالتشدید اذا نتنت قال سمنی ریحه ورجل مقشب الحسب ای مختلط الحسب قصب - قصب - بالتحریک کلک قصبا و مثله قصبة کی قال سیبویه قصبا واحد وجمع وکذلک الحلفاء والطرفاء - قصب ایضاً ماشوره و هر چیز که مانند وے باشد میانه کاواک چون استخوان و انچه از نقره و برنج باشد وغیر آن وآب را بهاے اشنگ وآب در چشم وچشمه ها در گهاے شش و کتان تنک وبنج هاے گره گره وهی انابیب من جوهر وفی الحدیث لبشر خدیجة ببیت فی الجنة من قصب قال الاصمعی قصب الهطاء میاهٔ تجری الی عیون الرکایا تقول اقامت بین قصب ای رکایا و مار عذب - قصبة الانف عظمه قصبة القریة وسطها - قصبة السواد مدینتها - قصب بالضم والسکون رودگانی یقال هو یجر قصبه - اقصاب ج - شعر مقصب اے مجعد - وقصب الزرع وذلک بعد التفریخ - قصاب وهی ذوائب قصبیة تکلوی لیگا ولا تضفر ضفرا واحدها قصیبة - قصابة بالضم والتشدید ناے وبخ نی قصاب ج - قصاب بالفتح ناے زن قاصب کذلک وبرندهٔ گوشت درووده مانند آن قصابة بالکسر ناے زدن قصب بریدن (ع ع ف اک ۲) قصبت القصاب الشاة اقطعها عضوا عضوا وقصبت البعیر اذا قطعت علیه شربه قبل ان یروی وقصب البعیر شربه اذا اتبع منه قبل الری بعیر قاصب وناقة قاصبة ایضا نعت منه - عن ابن السکیت واقصب الرجل اذا فعلت ابله ذلک - وفی المثل رعی فاقصب یضرب للراعی اذا اسار فی الرعی - وقصبه ای عابه -

قضب - اقتضاب - بالعجمة بریدن یقال اقتضبته اے قطعته من الشئ - واقتضاب الکلام ارتجاله - وقضبه ای قطعه - وانقضب انقطع وتقال انقضب الکوکب من مکانه - قضب قضبة سپست قضیبة سپست زار سیف قاضب وقضیب تیغ برّان قواضب ج - قضب بالضم کذلک - رجل قضابة قطاع للامور مقتدر علیها قضیب شاخ درخت قضبان جمع - ونره خرد وغیر آن - وناقهٔ رام ناشده وتازیانه قضب ایضا زدن بتازیانه (ع ع ف اک ۲) تقضیب شاخ بریدن از درخت وبهار قضابه بالضم شاخ ریز هاے بریده افتاده وقضبت الناقة واقتضبتها اذا رکبتها قبل ان تراض - قال ابن درید کل من کلفته عملا قبل ان یحسنه فهو مقتضب فیه - ومقتضب ایضا

نام بحری در عروض -
قطب - قطب - ثلث لغات ستونه آسیا و چرخ
دکوکبی ساکن نزدیک فرقدان و مهتر که مدار کار
بروی باشد و سپهسالار و یقال لقطب رحی الحرب
و شیخ یگانه قُطبة ستونه که نشانه بروی نهند -
و نام مردی قاطبة همه یقال جاء القوم قاطبة
ای جمیعا و هو اسم یدل علی العموم - قَطبیة شیر
گوسپند و شتر بهم آمیخته قطب الشراب و اقطبه
ای مزجه و الاسم القطاب و اقطب بالضم ایضا
بریدن و منه قطاب الجیب - قطب بالفتح گوشهٔ
جوال درهم افگندن و آژنگ در افگندن
میان دو ابرو (ع ف اک ۲) قطوب نعت منه
تقطیب روی ترش و آژنگ ناک کردن -
قطرب - قُطرُب - بالضم نام مردی - و مرغی -
قعب - قَعْب - قدح چوبین مغاک قعبة بالکسر
و بفتحتین ج - مثال جبأ و جباة - حافر مُقعَت
سم مغاک تقعیب الکلام تبک رسانیدن سخن را
قعنب نام مردی نون زائدة -
قعضب - قَعضَبة - اے اساصلة - قَعضَب
نام مردی که سنان ساختی -
قیقب - قَیقَب - قیقبان چوب که زین از وے
سازند قال ابن دُرَید هو آزاد درخت -
قلب - قلب - دل و خرد و قوله تعالی اِنَّ فی
ذلک لَذِکرٰی لمن کان له قلب ای عقل خالص
هر چیزے یقال هو عربی قُلبٌ ای خالص و میانه لشکر
یستوی فیه المذکر و المؤنث و الجمع و ان شئت
قلت امرأة عربیة قَلبَة و ثَنَّیت و جمعت ایضا
و برگردانیدن مُنقلَب کذلک و ایضا جای گردانیدن
و جامه و جز آن باشکونه کردن (ع ف اک ۲)
و قلبت القوم کما تقول صَرَفت الصبیان و
بر دل زدن یقال قَلبَتُه اے اصبت قلبه -
و قلب نخله بیرون کشیدن و قَلَب النخلة یُقلِبُها
هو علی ثلث لغات بالضم و الکسر و الفتح - و الجمع
قلبة بالکسر و فتح اللام و مرخ شدن غوره حنطة
یقال قلبت البسرة اذا احمرت - قلب بفتحتین
برگشتگی لب اقلب نعت منه و شفة قلباء - قلاب
بالضم بیماری کشندهٔ شتر بعیر مقلوب و ناقة مقلوبة
نعت منه - و قلب البعیر قلابا بکسر اللام و قلب الرجل
اذا اصاب ابله ذلک - و ما به قلبة اے لیست به
علة - و اقلب الخیزرة اذا حان لها ان تقلب -
قلب العقرب منزلی از منازل قمر قلب بالضم
و ستیانه و مار مقلب بالکسر آهن آماج یقال
هو حوّل قُلَّب ای محتال بصیر بتقلیب الامور -
قلیب مثال نسیق کرک قَلُوب مثال برذون
مثله - قالب بفتح اللام کالبد و بکسرها غوره حنطة
رنگ زده قلیب مثال نعیل چاه سرکردنا گرفته
ندکر و یؤنث قال ابو عبید هی البئر العادیة القدیمة
اُقلبة ج - قلب بضمتین جمع کثرة - ابو قلابة بالکسر و
از محدثان انقلاب برگشتن در روے تقلیب
برگردانیدن و تقلب الشئ ظهر البطن کالحیة تقلب

علی الرمضار۔
قنب۔ قُنب۔ بالضم والسکون غلاف قضیب اسپ وغیر آن از ستور قنیب جماعات مردم۔ مقنب بالکسر گلهٔ اسپ از سی تا چهل عدد و توشه دان صیاد و توبرهٔ او که صید در وی اندازد قَنب بالکسر والتشدید کتب وقنب الزرع تقنیباً اذا اعصفر۔ قناتہ بالضم برگ کشت۔
قوب۔ قُوب۔ سفالی کندن (ع ف اض ۲) قبتُ الارضَ فانقابت تقویب مثله۔ وتقوّب ای انقطع من اصله۔ وقاب الطائر بیضه اے فلقها فانقابت البیضة وتقوّبت بمعنی۔ وتقوّب من راسه مواضع ای تقشّر۔ اسود متقوّب مار از پوست بیرون آمده قائبة بیضهٔ قُوب چوزه وفی المثل برئت قائبة من قُوب قال اعرابی لتاجر استخفره اذا بلغت بک مکان کذا برئت قائبة من قوب ای انا برئ من خفارتک۔ قوباً بسکون الواو وفتحها اورغن دهی وارتعابی بالریق موشت لاتنفرج حمراتُ بالتشدید اذا سکنت الواو منها وذکرت مصرفة الیاء فیه للاحاق بقرطاس والهمزة منقلبة منها۔ قال ابن السکیت لیس فی الکلام فعلاء مضمومة الفاء ساکنة العین ممدودة الآ حرفان حشاء وهو العظم الذاتی درار الاذن وقوباء۔ قال الاصل فیها تحریک العین۔ قال الجوهری رحمه الله والمزاء ضرب منها۔ وتصغیر قوباء بالتحریک قُوَیباء وبالتسکین قُوَیبی

ویقال بنیما قاب قوس وقیب قوس وقاد قوس وقید قوس ای قدر قوس۔ والقاب ما بین المقبض والسیة وکل قوس قاب وقوله تعالی فکان قاب قوسین یقال اراد قابی قوس فقلبه والله اعلم ویقال فلان بنی اُقُوبَة مثال همزة ای ثابت الدار مقیم ها یقال للذی لایبرح من المنزل۔
قهب۔ قُهب۔ سپید تیره رنگ قهباء قُهبة مؤنث منه وکوه بزرگ قُهبة بالضم دون الاقهب قال الاصمعی غبرة الی سواد۔ اقهبان پیل و گاؤمیش۔

مقانب۔ بخششها۔
قرتب۔ بالضم دیهی بزبید۔ مقرتب مرد بدغذا۔
قرصبة۔ بزبد آنرا۔
اقرعبت۔ از سردی یا غیر آن منقبض شد۔ المقرعب الملقی براسه الی الارض غضبا۔
قرقب۔ شهری وجعفر وزخرُبت شکم۔
قرقوب۔ شهری از مضافات کسکر وبضم القافین پرندهٔ خرد قُرقُبة گوشت صید باز که او را خورانند۔
قرنب۔ کمنده تهیگاه ترنب کجعفر موش دشتی یا موش پایچهٔ آن از موش دشتی۔
القرنب النکاح الکثیر وبالکسر اللقب یعنی پاتر نامه وبالتحریک الصلابة والشدة (ع ک اف ۲)
قازب تاجر حریص گاهی بخشکی وگاهی بدریا۔
قسحب۔ بضم القاف والحاء سطبر۔
قسقب۔ بروزن ومعنی قُسحُب۔

قشاب - بضمتین و کسر تین بهیما ساکن گیاهی -
قصلب - بالضم توانا و بسیار سخت -
قعشب - کجعفر بسیار قعشبان مثله قعشبان بالضم
دابه است خرد همچو سرگین گردانک -
قعبته - شتاب دویدن تبرس - قعانب بالضم
دراز قد -
قعطبه - بهر دآن اقرب قعطبی یعنی سخت سیر شب -
قعقبته - زخم -
قعنب - وقعانب بسیار سخت وشیر وقعنب ایضاً
رو باه نر وجد محمد بن مسلمة وبالضم بینی کج یقال
فیه قعنبته یعنی دران کجی ست قعنبته زن کوتاه
عقاب قعنباة بروزن ومعنی عقنباة است -
قلطبان - بروزن ومعنی قرطبان -
قلهب - مرد دیر نیه وفرتک - قلهبته ابر سپید قلهبان
دراز بالا -
قنعب - کسبطر حریص وآرزومند -
قهزب - کجعفر کوتاه قد -
قهقب - کجعفر وتشدید الباء دفرتک سال خورد
وکجعفر حریص دراز وباد تنکان -
قهنب - مرد دراز کج با دراز قد قهنبان مثله
مقهنب همیشه بودنده بر آب -

فصل الکاف

کاب - کابة - شکستگی دبدحالی از غم (ع ف ک
ن ۲) کارته مثال رافته کذلک - وهی کئیب
وهی کئیبة وکاباء ایضاً - واکتأب الرجل ای
اکتئب - رماد مکتئب اللون ای یضرب الی السواد
کما یکون وجه الکئیب -
کبب - کَبَّ - بر روے در افگندن یقال
کبّه لوجهه فاکبّ هو علی وجهه - وهذا هو من النوادر
ان یقال افعلت انا وفعلت غیری - قوله تعالی
أَفَمَنْ يَمْشِي مُكِبًّا عَلَى وَجْهِهِ أَهْدَى - وکبّ الله عدوّه
وکبکبه بمعنی ومنه قوله تعالی فَكُبْكِبُوا فِيهَا - واکبّ
علی الامر وانکبّ بمعنی بر روے در افتاد وجار
مُتَكَبْكِبًا فی ثیابه اے متردّیا - وتکبّبت الابل
اذا سرعت من دار او منزل - کبّة بالضم جماعة
من الخیل کبکبة مثله وکروبه - یسمان کبب
بالضم والفتح بعده ج - یقال کبّبت الغسل اے
جعلته کبابا - کبّة بالفتح دفعة فی القتال والحرب
وکبّة الشتاء شدته ودفعته - کبّة ایضاً انبوهے
کباب طباهه کبابة نوعی از داروها کبات بالضم
ما تکبّبت من الرجال ای تجعّد - کبکت نام کوهی -
کتب - کتاب - نبشته ونامه کتب بضمتین و
سکون ۲ ج - وفریضه وحکم واندازه کاتب دانا
ومنه قوله تعالی أَمْ عِنْدَهُمُ الْغَيْبُ فَهُمْ يَكْتُبُونَ -
کتب بالفتح نر اسبهم آوردن وگرد کردن یقال
کتبت البغلة اے جمعت بین شفریها بحلقة او سیر
(ع ف اض ۲ وک) ونبشتن کتاب کتابة کذلک
یقال کتبت بالقلم وذرر مشک دوختن یقال
کتبت القربة اے خرزتها فی کتیب - کتبة بالضم
درز کتاب بالتشدید نویسندگان ودبیرستان

۱۲ الکتاب والکتب بمعنی نامه ونامهان منی -

کتائب ج - وتیر خرد که نوآموزان اندازند کتیبة -
لشکر یقال منه کتب فلان الکتائب تکتیبا ای عبأها
کتیبة کتیبة - وتکتبت الخیل ای تجمعت - قال
ابوزید کتبت الناقة تکتیبا اذا صررتها - واکتبنی
ذه القصیدة ای الزمها علی - واکتبت القصیدة ای
ای شددتها بالوکاء وکذلک کتبتها فهی مکتب
وکتیب - واکتتبت الکتاب ای کتبته ومنه
قوله تعالی واکتتبها فهی تملی علیه - واکتتب الرجل
اذا اکتتب لنفسه فی دیوان السلطان - مکتب
نوآموزنده استکتاب نبشتن نسه مودن مکاتبة
تکاتب سوی یکدیگر نوشته کردن وبهای بنده
بروی بریده کردن مکاتب بنده بها بر خود بریده
کثب - کثب - گرد کردن (ع ف اک ۲)
کثبة واکثب الرمل ای اجتمع وکل ما انصب
فی شیء فقد اکثب فیه ومنه سمی الکثیب من الرمل
کثبان بالضم جمعه وهی تلال الرمل - کثبة بالضم
یک دو شیدن از شیر کثب ج - وکل شیء جمعته
من طعام اوغیره بعد ان یکون قلیلا فهو کثبة -
کثب بالتحریک نزدیکی یقال رماه من کثب -
واکثبک الصید ای اکنک - کاثب نام کوهے
کاثبة پیش کتف اسپ -
کذب - کذب - کذب مثال گبد دکبد دروغ
گفتن (ع ف اک ۲) فهو کاذب وکذاب و
کیذبان بضم الذال وکذبان وکذبانة بفتح الیسم
والذال وکذبة بمثال همزة وکذبة بالعامة غلط
مشدد الذال مخففها کذب جمع کاذب - تکاذب
ضد تصادق کذب بضمتین جمع کذوب مثال صبور
وصبر ومنه قرأ بعضهم ولا تقولوا لما تصف السنتکم
الکذب فجعله نعتا للالسنة - اکذوبة مثال اعجوبة
دروغ واکذبت الرجل الفیته کاذبا - وکذبته
ای قلت له کذبت - وکذب لبن الناقة اذا ضربت
قال الکسائی اکذبته اذا اخبرته انه جاء بالکذب
ورواه وکذبته اذا اخبرت انه کاذب - وقال
ثعلب اکذبته وکذبته بمعنی - ویکون اکذبه بمعنی
بین کذبه - ویکون بمعنی حمله علی الکذب وبمعنی
وجده کاذبا - وقوله تعالی وکذبوا بآیاتنا کذابا
هو احد مصادر المشدد لان مصدره تدیحی علی
تفعیل مثل تکلیم وعلی فعال مثل کذاب وعلی
تفعل مثل توصیة وعلی مفعل مثل قوله تعالی
ومزقناهم کل ممزق - وقوله تعالی لیس لوقعتها
کاذبة هو اسم یوضع موضع المصدر کالعاقبة
والعافیة والباقیة وقال الله تعالی فهل ترى لهم
من باقیة ای من بقاء - وقال لیس لفلان
کذوبة ای کذب - وکذب قد یکون بمعنی وجب
وجاء عن عمر رضی الله تعالی کذب علیکم الحج ای
وجب قال الاخفش فالحج مرفوع بکذب ومعناه
تعصب لانه یرید ان یامر بالحج کما یقال امکنک الصید
یرید ارمه وعنه ایضا رضی الله تعالی عنه ان رجلا
شکا الیه النقرس فقال له کذبتک الطیائر جمع
طیرة وهی الماجرة ای علیک بها وهذه کلمة

یقولہا العرب فی معنی الاغراء۔ عن ابن عمر رضی اللہ تعالیٰ عنہما ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قال الحجامۃ علی الریق فیہا شفاء و برکۃ و تزید فی العقل و الحفظ فیوم الخمیس و الاحد کذباک او یوم الاثنین و الثلثاء قولہ علیہ السلام کذباک اے علیک بہما و یقال کذبک العسل ای علیک بہ۔ و یقال حمل فلان و کذب اے لم تصدق الحملۃ و یقال ما کذب فلان ای ما لبث۔ و تکذب اے تکلف الکذب۔

کرب۔ کربۃ۔ بالضم اندوہ کہ دم بازگیرد از دے کرب کذلک یقال منہ کربہ الغم اذا اشتد علیہ۔ کربۃ سختے کرائب۔ ج۔ و کربت القید اے ضیقتہ علی المقید۔ و کرب ان یفعل کذا اے کاد یفعل۔ و کربت الارض اے قلبتہا للحرث۔ و فی المثل الکراب علی البقر و یقال الکلاب علی البقر برفع الباء و نصبہا یضرب فی تحلیۃ المرء و صناعتہ و معناہ حلی امرا و صناعتہ۔ و کرب الشیء اے دنا۔ و انا کربان اذا کرب ان یغشی و کربت الشمس ای دنت للغروب۔ کربت جوۃ النار ای دنت انطفاؤہا۔ و کربت الناقۃ او قربہا۔ کرب النخل بفتحتین اصول السعف۔ و کرب ایضا رسن و یقال منہ اکربت الدلو فہی مکربۃ۔ کربۃ جای رفتن آب کراب بالکسر ج۔ ابو کرب بکسر الراء نام مردی و منعدی کرب

نام مردے و ہما اسمان جعلا اسما واحدا و فیہ ثلث لغات فتح الباء غیر مصروف و رفعہا ایضا غیر منون و کسرہا مصروفا منونا و الیاء من معدی ساکنۃ علی کل حال و النسبۃ معدی و کذلک النسبۃ فی کل اسمین رجلا واحدا مثل بعلبک خمسۃ عشر ینسب الی الاسم الاول یقال بعلی و خمسی و تائبطی۔ و یصغر الاول ایضا۔ مکرب بضم المیم و فتح الراء الشدید الامر من الدواب۔ و یقال ما بالدار کرأب اے احد۔ و اکرب ای اسرع و یقال خذ رجلیک باکراب اذا امرتہ ان یسرع السعی۔ کراتہ بضم ما یلتقط من التمر فی اصول السعف بعد ما یقطع۔

کسب۔ کسب۔ ورزیدن و گرد آوردن (ع ف اک ۲) یقال کسبت الشیء و اکتسبتہ بمعنی و اصلہ الجمع۔ و فلان طیب الکسب و المکسبۃ بکسر السین مثال المغفرۃ و الکسبۃ بالکسر مثال الجلسۃ و ندر اما جاء علی فعلۃ ففعل یقال کسبت اہلی خیرا و کسبتہ مالا فکسب۔ و الکواسب الجوارح۔ و تکسب ای تکلف الکسب۔ کسب بالضم کنجارہ روغن کساب مثال قطام نام سگی۔

کعب۔ کعب۔ شتالنگ و پارہ روغن کعوب الرمح تندیہای گرہہای نیزہ کعاب بالفتح نارپستان کاعب کذلک۔ کعوب بالضم مصدر منہ (ع ف ا ض ۲) یقال کعبت الجاریۃ و کعبت بمعنی۔ و بر و مکعب ای فیہ و شئی مربع۔ و ثوب مکعب

ای مطوی شدید الادراج - کعبان کعب بن کلاب وکعب بن ربیعة - کعبة م ویقال سُمّی بذلک لتربیعه ذو الکعبات بیت کان لربیعة وکانوا یطوفون به - کعشب - رکب کعشب - ای ضخم یعنی زبار گوشت ناک کعشب ایضا فج زن قال الشاعر (شعر) او بحث فی کعشبها اُدافا + مثل دراع یمترے النطافا + - والادافا الذکر واصله الودافا بالواو -

کلب - کلب - سگ وربا وصف به یقال امرأة کلبة - اکلب کلاب کلیب مثال عبد وعبید ج - وهذا الثالث جمع عزیز - وفی المثل الکلاب علی البقر بضم الباء وفتحها ای ارسلها وخلها وقد مر فی الکراب ویک دانه جو دبند شمشیر وخیگل آهنین که مسافر توشه دان ازوی در آویزد بر بالان وستاره ودوال دو طرف توشه دان وحی از قضاعه کلاب سگبان مکلب صید آموزنده سگ ویقال اسیر مکلب ای مکبل وهو مقلوب منه - کلب الفرس خط ازره پشت اسپ رجل کالب ای ذو کلاب مثل لابن وتامر - کلبة بالضم سختی سرما کلب بفتحتین کذلک یقال منه کلب الشتاء بالکسر - دفعت عنک کلب فلان ای شرّه واذاه - وکلب ایضا نوعی از جنون ورستور یقال منه اکلب الرجل اذا کلبت ابله - کلب کلب سگ گزنده ودیوانه والفعل منه کلب بکسر اللام ورجل کلب ورجال کلبی - وارض کلبة اذا لم یجد نباتها تیفیس - کلبتان انبور آهنگر کلوب کلاب بالفتح والضم اره کلالیب ج - کلاب بالضم ایضا آهن که بر پاشنهٔ موزه رائض باشد که بر تهی گاه ستور می زند بوقت راندن - وبسیمی المنهاز ایضا - کلاب بالتخفیف نام آبی مکالبة جنگ وبدی کردن باهم تکالب کذلک یقال هم یتکالبون علی کذا ای یتواثبون - کلاب بالکسر نام مردے وقبیلهٔ از قریش وهو کلاب بن مرة - ومن هوازن وهو کلاب بن ربیعة - کلیب تصغیر کلب ونام مردے وهو کلیب بن وائل -

کنب - کناب - بالکسر خوشهٔ خرما کنب بفتحتین شوخگین شدن دست یقال اکنبت یداه ولا یقال کنبت - وگیاهی هم کنیب موضعی -

کوب - کوب - کوزهٔ بی دسته اکواب ج - کوبة طبلک - کوکب ستارهٔ بزرگ کوکبة کذلک کما یقال بیاض وبیاضة وعجوز وعجوزة وبزرگ هر چیزے - وگل مرغزار - ودرخش آهن یقال کوکب ای برّق - قال ابو عبیدة ذهب القوم تحت کل کوکب ای تفرقوا - کواکب بالضم کوهی معروف -

کهب - کهبة - بالضم لون من الالوان مثل قهبة یقال بعیر اکهب - کهب بالتحریک مصدر منه (ع ک ا ف ۲) قال ابو عمرو هو لون لیس بخالص وهو فی الحمرة خاصة -

کثعب - زن فربه زبار - ورکب کثعب ای ضخم -

کثنب - کجنفر بسیار سخت وکثنب بتقدیم نون

نیز آمدہ۔
کحب۔ غورہ انگو۔ کحبۃ یکی و دبر کحبۃ الکرم تکحیباً
ظہر کحبۃ او کثر جبہ۔ کحبۃ زوبر و براو (ع بفتحہا)
کاجبۃ بسیار رو آتشی کہ بلند گردد و زبانۂ آن۔ کوحب
موضعی۔
کحلب۔ کجعفر موضعے۔
کحلبۃ۔ نام شخصے۔
کذب۔ کذب کذب کذب سپیدی در ناخنہای
نوخاستگان و الذال لغۃ فیہن و الواحدۃ بہاء
کذیباء بالضم مثلہ۔ مکذوبۃ زن سپید فام و خالص
و قرء ابن عباس بدم کذب اے ضارب
الی البیاض کانہ دم قد اثر فی قمیصہ فلحقتہ اعراضہ
کالنقش علیہ۔
تکرتب۔ علینا اے تقلب۔
کرشب۔ بروزن و معنی قرشب۔
کرکب۔ کرکم۔ گیاہی خوشبو۔
کرنب۔ بالضم و کسمند چقندر یا قسمی ست ازان
شیریں تر و ملائم تر از کرم و البری منہ مر و درہمان
من سحیق عروقہ المجففۃ فی شراب ترياق مجرب
من نہشتہ الافعی کرنبہ و یکسر خرمای شیر آغشتہ
کرنبۃ خرمائے شیر آغشتہ بہ مہمان خورانیدن و خوردن
خرما با شیر۔
کزب۔ بالضم کنجارۂ روغن و درختی ست سخت
و بالتحریک خودی استخوانہای کف پائے و بہم
کشیدگی آن و آن عیب ست۔ المکزوبۃ انخاء استہ

من الالوان و ہی ما کان بین الاسود و الابیض
کوزب البخیل ضیق الخلق۔
کسجۃ۔ رفتار ترسندۂ نہان کنندۂ خود را۔
کشب۔ بسیار خوردن گوشت و امثال آن
کشیب مثلہ و موضعی باکوہی۔ کشبی کمجمی کوہی ست
بباویہ کشب بضمتین کوہی ست دیگر کشیب کامیر
نیز کوہی ست مشہور۔
کطب کطوباً استلار سہنا۔ کعدب و کعدبۃ مرد
بی مروت و رزیل کعدبۃ بالضم غورۂ آب۔
کعسب۔ دویدو گریخت یا بزودے رفت
یا با آہستگی دوید یا ہمچو رفتار ستان رفت کعسب اسمی ست۔
کعنب۔ کوتاہ و شیر کعانب بالضم مثلہ
کعانب الراس بالفتح کرہا کہ در سر میشود رجل
کعنب ذو کعانب قیس کمعنب القرن ملتویۃ کانہ
حلقۃ یعنی مُبرنر کہ شاخش پیچیدہ مانند حلقہ باشد۔
کلتب۔ کجعفر و قنفذ چرب زبانی در کارہا۔
کلتبان قلتبان۔
کلثب۔ کجعفر و علابط بخیل کشیدہ روی۔
کلجبۃ۔ آواز آتش و زبانۂ آن و اسمی ست و
نام شاعری عُرنی و ہبیرۃ بن الکلجبۃ فارس العرادۃ
کلجبہ بالسیف ضربہ۔
کنتب۔ کقنفذ و علابط مرد کوتاہ۔
کنثب۔ کجعفر و قنفذ و علابط بسیار سخت کنثاب
بالکسر الرمل المنہال۔
کنحب۔ گیاہی۔

کنجنه - بهم آمیختگی کلام از خطا -
کهدب - ثقیل ناگوار -
کهکب - کجغر باذنکان -

فصل اللام

لبب - اَلَبَّ - بالمکان اے اقام به ولزمه - ومعنی لبیک انا مقیم علی طاعتک ونصب علی المصدر کقولک حمداً لله وشکراً - ومکان حقه ان یقال لبّاً لک وثنّی علی معنی التاکید ای البابا بک بعد الباب واقامةً بعد اقامةٍ وقال الخلیل هو من قولهم دار فلان تلُبُّ داری ای تحاذیها ای انا مواجهک ما تحب اجابةً لک والیاء للتثنیة وفیها دلیل علی النصب للمصدر ونحن نذکر حجته علی یونس فی باب المعتل - لب بالضم خرد الباب ج - وألَبَّ ایضاً مثل بُؤس وابؤس ونعم وانعم ومیانه هر چیزے ودل وی ومغز بادام وجوز ومانند آن لبوب ج - لبیب خردمند الباء ج - ولُبّ النخل قلبها ونبات اللبب عروق فی القلب تکون منها الرقة - وجمع اَلُبّ الآبب وتصغیره اُلیبب - لبابة بالضم خردمند شدن (ع ک اف ۲) وحکی یونس لَبُبتَ بالضم وهو نادر لا نظیر له فی المضاعف - ویقال ألبَّ الزرعُ اذا دخل فیه الاکل - ولبب الحبُّ اے صار له لُبّ - لبیبة شاکچه تلبیب گریبان گرفتن وکشیدن وخصومت حسب لباب ای خالص من لباب کل شئ خالصه لبابة نام زنے لبة سرسینه لبب کذلک الباب ج لبیب ایضاً پیش خرد مرد یقال منه لبُبتَ الداتبة فهو لَبِب هکذا رواه ابن السکیت وغیره باظهار التضعیف قال ابن کیسان هو غلط وقیاسه مُلَبّ کما یقال مُحَبّ من اجبته - ومنه قولهم فلان فی لبب رحیً اے فی حال واسعة - لبب ایضا ریگ تنک وعظم الرجل عُقْفُقَل فاذا نقص قیل کُثیب فاذا نقص قیل عوکل فاذا نقص قیل سَقَط فاذا نقص قیل عداب فاذا نقص قیل لبب - لبلاب گیاه پیچک لبلبة تنگدلی ومهربانی کردن بر فرزند یقال لبلبت الشاة علی ولدها اذا اجشته واشلبت علیه حین تضعه - لبأ لَبَ الغنم آواز در فریاد گوسپند رجل لب ای لازم لامر - وامرأة لبة اے قریبة من الناس لطیفة ولبیب ایضاً مثل لبّ - لبّت ایضاً بر سرسینه زدن وتلبّب ای تخرم وتشمر -

لتب - لاتَبَ - استوار دپای بر جای لتب لتوب مصدران منه (ع ف اض ۲) وبر جهنده مثل لازق - ولَتِبَتْ فی منخر الناقة اے طعنت مثل لَتِمَتْ -

لجب - لَجَبَ - بانگ وفریاد (ع ک اف ۲) جیش لجب عَرَمْرَم ای ذو جلبة وکثرة وبحر ذو لجب اذا سمع اضطراب امواجه - لجبة ثلث لغات گوسفندیکه چهار ماه بر نتاج وی گذشته باشد - وپستان خشک کرده لجاب ج - لجبات ایضا وهو شاذ لان حقه التسکین - قال ابن السکیت لجبة میش کم شیر شده ولا یقال للعنز - ویقال منه لجبت الشاة بضم الجیم وکذلک لجّبت بالتشدید -

لحب - لَحَب - راه فراخ لاحب مثله وهو فاعل بمعنی مفعول ای ملحوب - یقال منه لحبه یلحبه لحبا اذا وطئه ومرفیه ولحب ای مرمرا استقیما - ولحبت اللحم والعود اسے تشرته - ملحب هو ما یقشر به ویقطع - ومرد دشنام وهذه پلید زبان ملحب یارهٔ پاره لحیب ناقه که گوشت بیشتر دے ولحب الرجل اذا انحنی الکبر ملحوب موضعی -

لزب - لازبا - چسپیدہ - لزوبا مصدر - رمثه (ع ف اض ۲) لازب ایضا ثابت یقال صار الشیٔ ضربة لازب وهو افصح من لازم - واصابهم لزبة ای شدة وقحط لزبات ج - ملزاب بالکسر مرد سخت بخیل -

لسب - لَسَب - بالسکون لیسیدن عسل (ع ک اف ۲) وچسپیدن بر چیزی صلته بالبار وگزیدن کژدم - وزدن بتازیانه (ع ف ک ۲) یقال لَسَبه اسواطا ای ضربه ولبسته العقرب لسبا -

نصب - نَصَب - استوار شدن شمشیر در نیام چنانکه نتوان برکشیدن (ع ک اف ۲) و برچسپیدن پوست از لاغرے باستخوان - نصب بالکسر تنگی جای کوه نصاب نُصوب کذلک ویقال فلان لنحر نصب لایکاد یعطی شیئا - ونَصَب الخاتم فی الاصبع وهو ضد تحلق - نواصب چاههای مغاک تنگ -

لعب - لَعَب - ولعب مثال کید وکبد بازی (ع ک اف ۲) ویقال تلعّب مرة بعد اخری رجل تلعابة بالکسر کثیر اللعب تلعاب بالفتح مصدر بمعنی - وجاریة لَعُوب والعُوبة مثال اعجوبة زن باز یگر - ملعب بازی جای لعبة بالضم بازیچه یقال اتعدّ حتی افرغ من هذه اللعبة بضم اللام وفتحها قال ثعلب بفتح اللام اجود لانه اراد المرة الواحدة من اللعب - لعبة بالکسر نوعی از بازی مثال رکبة وجلسة - ملاعبة بازی کردن باهم ویقال لابی براء عامر بن مالک ملاعب الاسنة - ملاعب ظلة نام مرغی ورتماثیل خاطف ظلة - لعاب بالضم آب دهان که روان باشد لعاب النحل عسل لعب بفتحتین آب رفتن از دهان کودک (ع بفتحها) یقال لعب الصبی یلعب لَعَبا والعب الصبی ای صار له لعبا ابسیل من فیه - ثغر ملعوب ای ذو لعاب - ولعاب الشمس ما تراه فی شدة الحر مثل نسج العنکبوت وهو السراب - لعبار نام جائی -

لغب - لُغُوب - ماندہ شدن (ع ف اض ۲) و(ک اف ۲) لغة ضعیفة فیه والنبتة ای النصبة - رجل لغب بالتسکین ای ضعیف قال ابو عمرو سالت اعرابیا عن اللغوب بالفتح قال الاحمق - لَغَب پرهای زرد ورنیه ومرغ لغاب بالضم مثله وهو خلاف اللؤام ریش لغیب نعت منه وتباهی افگندن میان قوم یقال لغبت علی القوم الغب اے افسدت علیهم - تلغب دور ودراز راندن -

لقب - لَقَب - بفتحتین پاژنامه القاب ج - یقال لقبته کذا فتلقب به -

لوب - لوبة - لابة سنگستان لوب لاب لابات ج - وفی الحدیث انه حرم ما بین لابتی المدینة و هما حرتان تکتنفانها - قال ابو عبیدة لوبة ولوبة و بالضم فیهما الحرة وهی الارض التی البستها حجارة سود ومنه قیل للاسود لوبی و نوبی - لوب لواب لوبان بالضم فهن تشنه شدن لائب نعت منه لوب ج - مثل شاهد وشهود - ویقال ترکتها لوائب علی الحوض - ملاب نوعی از طیب شئ ملوب ای ملطخ به - ملوب میل سرمه علی زنة مفعل -

لهب - لهب - زبانهٔ آتش وگنی ابو لهب بحمرة والتهاب وجهه - والتهبت النار وتلهبت ای اتقدت والهبتها اوقدتها - لهبة بالتسکین تشنگی لهب ایضا مصدر منه رجل لهبان وامراة لهبی اے عطشان وعطشی - لهبان بالتحریک افروختن آتش وکذلک اللهیب واللهاب بالضم - والهب الفرس اذا اضطرم جریه - الهوب بالضم نوعی از رفتار اسپ لهب بکسر الهاء کشادگی میان دو کوه لهوب لهاب الهاب ج - نبولهب قومی ازازده -

لخب المراة نکحها (ع بفتحها وف اوض ۲) لخب فلانا طپانچه زد اور الخب محرکة درخت مقل یعنی زدم نخبة وهی ست بظاهر عدن اهبین - لخب کمنع طپانچه خورده در خصومات ملاخبة باهم طپانچه زدن -

لذب - بالمکان لذوبا اقام لازب مثله -

لوشب - گرگ -

لکبة - بالفتح مادهٔ شتر فراهم گوشت -

لزمه - لزبا واحدا ای لزازا اولزاما -

لیاب - کسحاب طعام کم از پری دهن اوت به تعلقه منه تلاکن -

فصل المیم

مازب کنزل شهرهای ازد -

ملاب - کسحاب عطری ست یا زعفران وذکر فی (ل د ب) -

میتبة - معرب می بی یعنی شراب سفرجل -

فصل النون

نبب - نبیب - بانگ کردن نکه و دویدن وی (ع ف اک ۲) انبوبة میان دو پیوندی وهی انفولة + انبوب انابیب ج -

نتب - نتوب - بر آمدن پستان دختر -

نجب - نجب - بالتحریک پوست درخت - نجب بالتسکین پوست باز کردن از درخت (ع ف ا ض ۲) منجوب پوست پیراسته پوست درخت سقار منجوب ونجبی کذلک وقدح فراخ یوم ذی نجب روزی از روزهای عرب که مشهورست نجابة گرامی شدن (ع بضمها) نجیب نعت منه بین النجابة - والنجبة مثال الهزة ایضا نجبار ج - ویقال هو نجبة القوم ای هو النجیب منهم والنجباء الرجال ای ولد نجیبا وامراة منجبة ومنجاب زنی که فرزندان گرامی وگزیده بسیار زاید ونسوة مناجیب -

منجاب ایضاً تیر بے پر و بے پیکان و سر ضعیف۔
انتجاب برگزیدن نجیب ایضاً شتر گزیدہ نجیب نجائب ج
نحب۔ نحیب۔ ندہ کردن و بشتاب رفتن (ع) ف اض ۲) یقال سار فلان علی نحیب اذا سار فاجهد السیر
و مدت و ہنگام و یقال قضی فلان نحبه ای مات۔
نحیب آواز برداشتن در گریہ (ع ض ک ۲)
انتحاب مثلہ۔ نحاب بالضم سرفیدن شتر (ع ف ا
ک ۲) تنحیب کوشیدن در کار و سخت راندن شتر
نجبت نوبت آب و نائبت الرجل الی فلان مثل
حاکمته قال طلحة لابن عباس هل لک فی ان اناجبک
و نرفع النبی صلعم۔
نخب۔ نخب۔ بیرون کشیدن (ع فتحها) و
جماع کردن و استنخبت المراة اذا اراد ته۔ انتخاب
بیرون کشیدن و برگزیدن نخبة بالضم گزیدہ نخب
ج۔ یقال جاء فی نخب اصحابه ای فی خیارهم۔ رجل
نخب بکسر الخاء ای جبان لا فواد له وکذلک نخیب
و منخوب و منتخب کانه منتزع الفواد۔
نخرب۔ نخروب۔ بالضم شگاف سنگ نخاریب
ج۔ و خانۂ زنبور کذا فی السامی۔
ندب۔ ندب۔ برمردہ گریستن و بر شمردن
محاسن او (ع ف اض ۲) ندبة بالضم اسم فیه
و خواندن بکارے یقال ندبه لامر فاتتدب له ای
دعاه فاجابه۔ مندوب نام اسپ ابی طلحة
رجل ندب مردسبک در حاجت فرس ندب
اسپ رو ان ندبة نام زنے ندب بالتحریک گرد قمار
و نشان جراحت۔
ترب۔ تیرب۔ بدی و سخن چینی۔
نزب۔ نزیب۔ آواز تکہ بوقت گشنی یقال
نزب الظبی ینزب نزیبا۔
نسب۔ نسب۔ نژاد انساب ج۔ نسبة بالضم
والکسر کذلک۔ وانسب الی ابیه ای اعتزی۔
وتنسب ای ادعی انه نسیبک۔ وفی المثل القریب
من تقرب لامن تنسب۔ نساية مرد نیک و انا
بانساب العار للمبالغة فی المدح کعلامة تقول عندی
ثلثة نسابات وعلامات ای ثلثة رجال ثم تصفهم
بنسابات وتعتهم۔ وفلان ینایب فلانا فهو نسیبه
ای قریبه۔ ویقال لیس بینهما مناسبة ای مشاکلة
نسبة بالکسر ونسب بفتحتین نژاد کسے را یاد کردن
(ع ض ف اض ۲) نسیب غزل گفتن یقال نسب
بالمراة نسیبا۔ منسب قطار مرجع وہو فعیل۔
نشب۔ نشب۔ مال و آب و زمین نشوب ج۔
دور آویختن از چیزے یقال نشب الشئ فی الشئ
و نشبته انا فیه ای اعلقته فانشب۔ و نشب الصائد
اے اعلق۔ ویقال نشبت الحرب بینهم و نشبة الحرب
ای نائبه۔ نشاب بالضم مشد و اتیر نشابة یکے
ناشب مرد با تیر و نام مردے وہم ناشبة۔ نشبة
بالضم نام مردے۔
نصب۔ نصب۔ برپای کردن و دشمن داشتن
انتصاب برپای خاستن یقال نصبت لفلان
اے عادیته و ہمہ روز بآہستگی رفتن (ع ف ا

ک ۲) نصب بالتحریک رنج و رنج دیدن (ع)
ک ا ف ۲) انصاب رنج رسانیدن ہم ناصبہ
غم بارنج ہو فاعل بمعنی مفعول لانہ ینصب فیہ
کقولک لیل نائم ای ینام فیہ ویوم عاصف ای
تعصف فیہ الریح ۔ میں انصب وغیر انصبار
بنیۃ النصب اذا انتصب قرنا ہا ۔ وناقۃ نصبار
مرتفعۃ الصدر ۔ وتنصبت الاتن حول الحمار ۔
وغبار النصب ضرب من الانسان وفی الحدیث
لو نصبت لنا نصب العرب ای لو غنیت غبار العرب
وہو غبار لہم یشبہ الحدا ، الا انہ ازق منہ ۔ نصب
اعراب زبر وہو فی الاعراب کالفتح فی البناء وبت
وانچہ برپاے کنند بجہت پرستش وکذلک نصب
بضمتین وسکون الثانی انصاب ج ۔ نصب بالضم
والسکون ایضاً بدی وبلاء ومنہ قولہ تعالی انی مسنی
الشیطان بنصب وعذاب ۔ نصیبۃ سنگ گرداگرد
دیوار خانہ نصیب بہرہ وحوض ودام برپای کردہ
نصیب بالتصغیر نام شاعرے نصیبین نام شہرے
وفیہ للعرب مذہبان منہم من یجعلہ اسما واحدا و
یلزمہ الاعراب کما یلزم الاسماء المفردۃ التی لا تنصرف
فیقول ہذہ نصیبین ومررت بنصیبین ورایت
نصیبین والنسبۃ الیہ نصیبی ۔ ومنہم من یجریہ
مجری الجمع فیقول ہذہ نصیبون ومررت بنصیبین
ورایت نصیبین وکذلک القول فی سیبرین وفلسطین
وسلیحین ویاسمین وقنسرین والنسبۃ الیہ علی ہذا القول
نصیبینی وسبرینی وکذلک اخواتہا ۔

نضب ۔ نضوب ۔ فرو شدن آب بہ زمین
(ع ف اض ۲) ونضوب القوم لبدہم ۔ ناضب
ای بعید وانضبت وتر القوس مثل انبضتہ وہو مقلوب منہ
تنضب بضم الضاد درختے والتاء
زائدۃ فیہ لانہ لیس فی الکلام فعلل ۔ تنضبۃ یکے
قال ابن سلمۃ النبع شجر القسی وتنضب شجر تتخذ
منہ السہام ۔

نعب ۔ نَعْب ۔ نعیب نُعبان تعاب بانگ کردن
زاغ (ع بفتحہا وک ۲ ایضاً) یقال نعب الغراب
وربما قالوا نعب الدیک علی الاستعارۃ ۔ نَعَب
ایضا رفتار سبک فرس منعب بالکسر ای جواد وناقۃ
نعابۃ ونعوب اے سریعۃ والجمع نعب بضمتین ۔
نُعْبۃ ۔ بالفتح والضم پس خوردہ قال
ابن السکیت نعبت من الانا نُعْباً اے جرعت
منہ جرعا ۔ وقولہم ما بربت علیہ نُعْبۃ قط اے
فضلۃ قبیحۃ ۔

نقب ۔ نَقْب ۔ راہ در کوہ منقب منقبہ کذلک
بالفتح فیہما وسوراخ کردن دیوار وجز آن وسوراخ
ونقب البیطار سرۃ الدابۃ لینخرج منہا ماء اصفر ۔
منقب بالکسر نشتر بیطار منقَب بالفتح جاے سوراخ
ناقۃ ریش کہ بر پہلو برآید نقبۃ بالضم آغاز کرنقب ج
وروے ورنگ ومیز رنبی نیفہ یقال منہ نقبت الثوب
نقبا ای جعلتہ نقبۃ نقب بالتحریک تنگ شدن سیل
وسم ستور (ع ک ا ف ۲) دوریدن موزہ و
انقب الرجل اذا انقب بعیرہ ۔ منقبۃ ہنر وستودگی

مردم ضد مثلبة - نقیب مهتر و داننده قوم نقبا ج - نقابة نقیبی کردن (ع ف اض ۲) یقال نقب علی قومه - قال الفراء اذا اردت انه لم یکن نقیبا ففعل قلت نقب نقابة بضم العین فیهما - قال سیبویه نقابة بالکسر الاسم و بالفتح المصدر مثل الولایة و الولایة قال ابو عبیدة النقیبة النفس و منه یقال فلان میمون النقیبة اذا کان مبارک النفس - قال ابن السکیت اذا کان میمون الامر نجیح فیما حاول و ظفر - و قال ثعلب اذا کان میمون المشورة - و کلب نقیب نقبت عاصمته یضعف صوته یفعله اللئیم لئلا یسمع صوته الاضیاف - نقاب بالکسر روی بند و مرد نیک دانا و ناگاه دیدار کردن با کسی یقال ناقبت فلانا ای لقیته فجاة - و لقیته نقابا - و وردت الماء نقابا اذا اتیته علیه من غیر طلب نقیب در شهرها گشتن گرد از ان قوله تعالی فنقبوا فی البلاد - نکب - نکوب - بضم برگشتن از راه (ع ف اض ۲) نکابة بالکسر تکیه جای شدن و معتمد قوم گشتن (ع ف اض ۲) یقال نکب علی قومه ای صار منکبا لهم یعتمدون علیه - و نکبته الحجارة نکبا ای لثمته - و نکب کنانته ای کبها - نکیب دائره پل و سم تنکیب برگشتن و بیکسو شدن یقال نکبته ای عدل عنه و اعتزله - تنکیبه ای تجنیبه و تنکیب القوس ای القاها علی منکبه - نکبة بالفتح زخم رسانیدن نکبات بفتحتین ج - یقال اصابته نکبة الدهر و نکب فلان فهو منکوب - منکب بکسر العین منه بن بازو و کتف و زمین بلند مناکب ج - و ایضا چهار پر مرغ بعد از قوادم نکباء ی الریح النائبة التی تنکب القوم عن مهابّ الریاح نکب ج - و هی اربع فنکباء الصبا و الجنوب تسمی الازیب - و نکباء الصبا و الدبور تسمی الضابیة و تسمی النکباء ایضا - و نکباء الشمال و الدبور قرة تسمی الحرباء و هی نتیجة الازیب - و نکباء الجنوب و الدبور بعد جارة تسمی الهیف و هی نتیجة النکباء لان العرب تناوح من بنده النکب ای تقابل کما ناوحوا بین القوم من الریاح - نکب بفتحتین کژی در هر چیزے و نوعی از بیماری ستور که در منکب پدید آید و بلنگد و آنرا ترکی قولاغو گویند یقال نکب البعیر بالکسر ینکب نکبا فهو انکب و لا یکون النکب الا فی الکتف - و انکب ایضا صفة المتطاول الجائر و الذی لا قوس معه -

نوب - نوب - مناب بجای کسی ایستادن یقال ناب عنه - انتیاب پیاپے آمدن - یقال فلان انتاب القوم ای اتاهم مرة بعد اخری و هو افتعال من النوبة - انابة بخدای تعالی باز گشتن یقال اناب الی الله ای اقبل و ناب - نوبت پاس نوب ج - یقال جاءت نوبتک و نیابتک و هم تناوبون النوبة فیما بینهم فی الماء و غیره - و النوبة الاسم من قولهم نابه امر و انتابه ای اصابه نائبة مصیبت نوائب الدهر جمعها - نوبانوبة بالضم فیهما گروهی از سیاهان مردم نوبی یکے از ایشان

ثوب ایضاً زنبور وجمع نائب مثال غائط وغوط وغارہ وغرہ۔ ثوب بالفتح نزدیکی خلاف البعد ویقال ثوب ماکان منک مسیرۃ یوم ولیلۃ و قرب ماکان منک مسیرۃ لیلۃ واصلہا فی الورد۔ الحمی النابۃ تب روزمرہ۔

تہب۔ تہب۔ غنیمت نہاب بالکسر ج ۔ و غارت کردن انتہاب کذلک۔ ویقال نہب الرجل مالہ فانتہبوہ ونہبوہ وناہبوہ کلہ بمعنے ۔ تہبی غارتی متناہبۃ برابری دودیدن دواسپ وجز آن وتہب الناس فلانا اذا تناولوہ بکلامہم۔ وکذلک الکلب اذا اخذ بعرقوب الانسان۔ ویقال لاتدع کلبک یتہب۔

نیب۔ ناب۔ ودندان شتر انیاب نیوب ج۔ والثانی علی غیر قیاس ونابہ نیبۃ اے اصاب نابہ۔ ونیّب شہمہ اے عجم عودہ واثر فیہ نیابہ۔ ناب ایضاً ہتر وماوۂ شتر کلان سال نیب ج۔ وفی المثل لا افعل ذاک ماحنّت النیب۔ تصغیرہ نییب۔ ویقال ہی نییث لطول نابہا فہو کالصفۃ فلذلک تلحقہ الہاء لان الہاء لاتلحق تصغیر الصفات ونیّبت الناقۃ اے صارت سِنّہا۔ ولایقال للجمل نابٌ قال سیبویہ تصغیرہ نویب ایضاً بالواو لان بناءہ الاکثر انقلابہا من الواو ات قال ابن السراج بناءہ غلط منہ۔

نشب۔ شہری والنشبۃ بنجشی ونسفی علی التغییر۔ نطاب بالکسر سرورگ کردن منطب منطبۃ بکسر ہما چیزیکہ بدان چیزہا صاف کنند ناطب مثلہ منطبۃ بالفتح مردگول نطّبہ ضرب اذنہ باصبعہ النواطب خروق تجعل فیما یصفّی بہ الشیٔ فیتصفی منہ یقال ناطبتہم ہارشتہم یعنی برخلانیدم آنہارا۔

فصل الواو

وأب۔ وأب۔ شرمندہ شدن وسرورگشیدن ازشرم اتبہ کذلک مثال وصل وصلۃ والہار عوض من الواو (ع ف اک ۲) ویقال نکح فلان فی اتبۃ وہوالعار ومایستحیا منہ وکذلک نوتبہ بالضم وفتح الہمزۃ قال ابوعمرو قال لی اعرابی ماطعامک یا ابا عمرو بطعام توتبر اے بطعام یستحیا منہ واصل التار واو وأناب الرجل اے استحیا۔ وأوأتبہ اذا فعلت بہ فعلا یستحیا منہ۔ موئبات مثال موعبات ای مخزیات واوأتبہ ایضاً رددتہ عن حاجتہ۔ وحمار أوأب اے مقعر۔ ویقال الوأب البعیر العظیم واتبۃ مثالہ برصخرہ کہ آب درو می جمع شود۔

وثب۔ وثب۔ وثوب وثبان وثیب بربستن (ع ف اک ۲) واوثبتہ انا۔ وواثبہ ای ساورہ وثوثب فلان فی ضیعتہ لی اے استولی علیہا ظلما۔ وثاب بالکسر ای مقاعد یقال ثب فی لغۃ حمیر اے اقعد ویقال للملک منہم اذا اقعد ولم یغز موثبان۔ توثیب برنہالین نشانیدن ونہالین پیش کسے افگندن تانشیند۔

وجب۔ وجوب۔ لازم شدن (ع ف اک ۲) ایجاب متعدی منہ وسزاوار شدن وافتادن ومردن

وفرو شدن آفتاب ومقرر شدن بیع یقال اوجبت البیع فوجب - وجبینه مقر ریع یقال استوفیت وجیبتک - استیجاب سزاوار شدن وجیب طپیدن دل ویقال اوجب الرجل اذا عمل عملا یوجب له الجنة او النار - وَجب بالسکون مرد بدل وجوبه بدول شدن (ع ع بضمهما) وجبه بیکبار افتادن قوله تعالی فاذا وجبت جنوبها - ویقال خرج القوم الی مواجبهم ای مصارعهم - ویقال للقتیل واجب - توجیب برزمین زدن ومانده شدن ستور وعادت دادن نفس را بیکبار خوردن درشبانروزی یقال وجب نفسه ای عودها الوجبة -

ورب - وَرَب - بالتحریک تباه شدن اصل (ع ک اف ۲) یقال هو عرق وَرِبٌ -

وزرب - میزاب - بالمعجمة نادان فارسی معرب یهمزولا - تازیب ج - ومیازیب تترک الهمزة ایضا -

وسب - وسبت الارض واوسبت اذا کثر عشبها وسب بالکسر نبات انبوه -

وشب - اَوشاب - بالمعجمة قلب اوباش وهم الضروب المتفرقون -

وصب - وصب - بفتحتین بیماری (ع ک اف ۲) واوصبه الله فهو مُوصَب - مُوصَب بسیار رنجوری ودرد دُوصُوب همیشه بودن (ع ف اک ۲) وصَب علی الامر ای واظب علیه قوله تعالی ولهم عذاب واصبٌ - وقوله تعالی وله الدین واصبا ای دائما مغازة واصبة ای بعیدة لاغایة لها - واوصبت علیه ای ثابرت علیه -

وطب - وطب - بالسکون مشک شیر غامة وهو جلد الجذع فما فوقه - اوطب وطاب بالکسر ویقال لجلد الرضیع شکوة - ولجلد الفطیم نَذرة - ویقال للشکوة التی فیها السمن عکة وللبدرة مساد - وطب ایضا مرد سخت دل بدعهد وطباء زن بزرگ پستان -

وظب - وُظُوب - پیوسته بودن برکاری مواظبة کذلک - ارض موظوبة اذا نُدِّیَت ولَبِثَت بالرَّعی فلم یَبِسْ فیها کلاء - ورجل موظوب اذا تداولت ماله النوائب - موظَب بالفتح نام جائی -

وعب - اوعب - القوم ای حشد واسیفی جملة شدند وجاؤا موعبین یعنی بجملگی فرود آمدند واوعب بنو فلان جلاء ای لم یبق بمنزلهم احد وجاء الفرس برکض وعیب ای باقصی ما عنده - ویقال جَدَعَه فاوعب انفه ای استأصله وفی الشتم جَدَعَه الله جدعا مُوعَبا وفی الحدیث فی الانف اذا استوعب جَدْعُه الدیة ای اذا لم یُترک منه شیء - استیعاب استیصال وفراز گرفتن -

وغب - وغب - بالسکون مردم گول ومتاع سقط وشتر ضخم وغُوبة مصدر منه (ع ع بضمهما) اوغاب البیت خورهای خانه -

وقب - وقب - بالسکون مغاکی برسنگ که آب گرد آید درو می وگول ودر آمدن وفرو شدن آفتاب وخبر آن یقال وقبت الشمس اذا غابت

ودخلت موضعا وقب الظلام ای دخل علی الناس ومنه قوله تعالی ومن شر غاسق اذا وقب - واوقب اوقبته ای ادخلته فی الوقبة - واوقب القوم ای جاعوا - وقیب آواز غلاف نیزه اسپ وقبی بالسکون والحرکة نام آبی -

وکب - مَوْکِب - بکسر الکاف نوعی از رفتار وجمع سواران واوکب البعیر اذا لزم الموکب - ووَاکَبَتِ القوم اذا رکبت معهم وکذلک اذا سافرتم وکب علیه وواکب ای واظب علیه - وَکَبَ اینا بیای خاستن واکبة ای قائمة - وکبان مشیة فی دبان یعنی رفتار مزاج ظبیة وکوب بالفتح ناقة واکبة فراخ گام وهی اسلتے تفنق فی سیرها - واوکب الطائر ای ترک للطیران -

ولب - والبة - کشت دوباره برآمده والبة الاب نسلها - الوالب الذاهب فی الشئ الداخل فیه - ولوب بالضم پیوستن ورسیدن (ع ف اک ۲) ذکر فی نوادر الفعل - والبة نام مردی -

وهب - وهَبَ - بالسکون هبة بالکسر بخشیدن (ع بفتحها) موهب موهبة بخشش بکسر الهاء فیهما - انتهاب بخشش گرفتن استیهاب بخشیده خواستن وتواهب القوم ای وهب بعضهم بعضا - هبب انکار معنی احسب یتعدی الی مفعولین تقول هببت زیدا مطلقا ولا یستعمل منه ماض ولا مستقبل بهذا المعنی - موهبة بفتح الهاء معنای دو کوه که آب گرد آید در دی مواهب ج - مَوْهَب

نام مردی وَهَاب وَهَابة بسیار بخشنده والهاب للمبالغة واوهب له الشئ ای دام له - موهب بضم المیم وفتح الهاء آماده ویقال للطعام موهب - وفلان اصبح مُوهِبا بکسر الهاء ای معدا قادرا - وهب بالسکون نام مردی وهبین موضعی -

ویب - وَیْب - وای مثل وَیْل یقال وَیْبک وَوَیْلک وویبَ زید معناه الزمک الله ویلا فان جئت باللام قلت ویب لزید فالرفع مع اللام علی الابتداء اجود والنصب مع الاضافة اجود -

وب - در جنگ برای حمله آماده شدن وبوته مثله

وتب - جای گرفتن وهمیشه بودن دران معروف

وجاب - بالضم بیماری ست که شتر را بهم رسد -

ودب - بدحالی -

وذاب - بالکسر شکنبه وردها که دران شیر کرده شود سپس پاره گردانیده شود لاواحد لها وحلقه های توشه دان -

وانبة - شهری باندلس ونبة تونبا سرزنش کرد او را وثابت بن طریف النونی محرکة محدث تابعی -

فصل الهاء

هبب - هَبَّ - بیدار شد (ع ف اض ۲) هبوب بالضم هبیب وزیدن باد هبوب بالفتح هبوبة هبیبة باد گرد انگیز ویقال من این هَبَبْتَ کانک قلت من این جئت - وهبَّ فلان یفعل کذا کما یقال طفق یفعل کذا - هباب بالکسر نشاط رفتن شتر یقال هَبَّ البعیر فی السیر اذا نشط هبة الریح دالسیف

هَبْتَهاو مَضاؤ هما سیف ذو هَبْتَه ای مضاء فی بضربته ویقال عشناهَبْتَه من الدهر ای حقبة کما یقال سبتة هَبْتَه ایضا ساعتی که از سحر باقی ماند هَبْتَه بالکسر تیز شدن کشن (ع ف اک ۲) هَبیت بیاب کذلک یقال هب الشیئ واهتب بمعنی وهو هباب بالکسر وهبیته ای دعوته لینزو - وتهبهب ای تزعزع - هبهبی شبان ثوب هبائب وهبائب اذا کان منقطعا وتهبب الثوب اذا بلی - هبب بفتح وکسر پارهای جامه دریده -

هدب - هدبة - بالضم وسکون الدال وضمها ایضا ریشه وپرزه جامه هُدابُ الثوب وهُدبُه کذلک ورمشُ مُهدَّبٌ ای ذو هُداب وثمرة چشم اهدب مرد دراز مژه وبسیار مژه هدب بالتحریک برگی که پنهان دارد چون برگ سرو - وطاق وماند آن هُداب کذلک وهُداب النخل سَعَفُه - هدب بالتخفیف دوشیدن ومیوه چیدن (ع ف اک ۲) یقال هَدَبَ الناقة وهدب الثمرة اذا احتلبها واجتناها - هَیدَب گران زبان وابرد امن فروهشته -

هندب - هندبة - بالکسر وفتح الدال هندبا و هندبارة گندنا قال ابوزید هو بکسر الدال هِیدَب ویقصر هدب - تهذیب - پاکیزه کردن رجل مُهذَّب ای مُطَهَّر الاخلاق وشتافتن در پریدن ودویدن وسخن اهداب کذلک - هَیدَبی نوعی از رفتار اسب هرب - هرب - بفتحتین گریختن (ع ف اض ۲) تهرب گریزانیدن اهرب الرجل اذا اجدّ فی الذهاب ندعورا - ویقال ماله هارب ولا قارب اسے صادر ولا وارد -

هرجب - هرجاب - بالکسر شتر دراز ضخم ونام موضعی -

هردب - هردبة - بتشدید الباء گنده پیر ومرد کلان شکم بدل -

هزب - هوزب - شتر قوی روان -

هضب - هضبة - باران بزرگ قطره وهضبتهم السمار ای مطرتهم هِضَب ج - مثال بدرة وبَدر وهضب بفتحتین ایضا وهو جمع هاضب مثال تابع وتبع وخادم وخَدَم وباعد وبَعُد - هضاب جمع هضب وهی جَلَبات القطر بعد القطر وجمعها اهاضیب - وهضب القوم فی الحدیث ای افاضوا فیه وارتفعت اصواتهم واهضبوا یا قوم ای تکلموا - هضب مثال هجف اسپ بسیار خوی کننده -

هلب - هُلبة - کاسموی وموهای سطبر دم اسپ هُلُب ج - اهلب اسپ انبوه دم هلبة ای ثقفت هُلبة فهو مهلوب - مُهلِب نام مردی عام اهلب سال فراخی مثال ازت وهو علی التشبیه - هلبة الزمان سختی روزگار مثال کلبة وحُلبة - هلابة باد سرد بابران یوم هلاب روز باد وباران ناک -

هنب - هنب - بالتحریک گولی امراة هَنباء ای بلهاء - هنب بالکسر نام مردی -

هوب - هَوب - دوری یقال ترکته فی هَوب ابرد هَوبٌ وابر بیحیث لایدری این هو مرد احمق بسیار گوی وفروغ آتش -

سلمه کلمه هوب ... قبل صراح ... ذکر

هیبت - هیبة - مهابة بزرگی و ترس و ترسیدن (ع ک ا ف ۲) یقال هابه یهابه - والامر مهابة الهاء سقطت الالف لاجتماع الساکنین وحکایة النفس منه هیبت واصله هیبت فسکنت الیاء و اسقطت لاجتماع الساکنین ونقلت کسرتها الی ماقبلها - وهذا الشئ هنیئة لک - وتهیبنی الشئ ای خفته و خوفنی - وتهیبت الیه الشئ ای جعلته مهیبا عنده - ورجل مهیب الذی یهابه الناس ومهوب کذلک وکذا مکان مهوب ومهاب - هیوب مرد بد دل ترسنده وفی الحدیث الایمان هیوب اے ان صاحبه یهاب المعاصی - ورجل هیوبة وهیابة و هیاب بالتشدید وهیبان بکسر الیاء ای جبان متهیب - واهاب بفلانة ای صاح الراعی بها لتقف اولترجع - واهاب بالبعیر کذلک - وهاب زجر للخیل وهبی اے اقبلی -

هجب - بالفتح راندن وشتابی کردن وزدن بعصا تهذیبه - بسیار گوئی بازدوی وهذه هذیباه ای عادته بذربان کعنفوان مرد سبک در کلام وخدمت - هذلبة - سبکی وشتابی -

هرشبة - بالکسر وتشدید الباء زن گنده پیر - هزربة - سبکی وشتابی -

هسب - بروزن ومعنی حسب یعنی بسندگی -

هضب - گریز -

هقب - فراخی - وهقت فراخ حلق وفرجه ودوراز اثر شتر مرغ وخر آن هقبقب بسیار سخت هقب کلمه زجرست برای اسپ -

هکب - بالفتح وبالتحریک لاغ -

هلجاب - بالکسر دیگ بزرگ -

هنتب - فی امره سستی ودرنگ کرد در کار خود -

هنقب - کوتاه -

فصل الیاء

یبب - ارض یباب - اے خراب لیس هو باتباع للخراب -

یلب - یلب - بالتحریک جوشن چرمین یلبة بکسر وهو کل ماکان من جلد الجلود ولم یکن من الحدید والیلب فی الاصل اسم ذلک الجلد -

یشب - سنگ یشم معرب -

یاطب - کیاهر میاطة فی اجا وما ایطبه بمعنی ما اطیبه وانبلت الشاة فی ایطبتها ای فی شدة استحراهها وتشدد الباء -

یوهب بباءین کمهدد ویوهب والد شعیب النبی علم یوب بالضم جد لمحمد بن عبد الله بن عیاض المحدث

باب التاء

فصل الالف

ابت - ابت - یومنا بالکسر سخت گرم شد یابت فهو یوم آبت وآبت بالمد والقصر وابت بالسکون کلاهما اتت - اتت - غلبه کردن بحجت (ع ف ا ض)

أَتْتَةٌ مفعلة منه - قال ابو زيد مازال على أتت الدهر مجنونا اى لم يزل يعرف بالجنون وهو مثل اس الدهر فابدلوا من احدى السينين تاء كما قالوا للطس طست

ألت - ألت - گم كردن حق كسى را (ع ف اك ۲) يقال ألته حقه اى نقصه وبازداشتن از انچه روے آورده باشد وبازگردانيدن مثل لاته - يقال ألته ولاته يلتيه بمعنى وهما لغتان حكاهما اليزيدى عن ابى عمرو بن العلاء قوله تعالى لا يلتكم من اعمالكم من اللينت ولا يالتكم من الألت - ويقال ألته يمينا اى احلفه -

امت - أمت - فراز قوله تعالى لا ترى فيها عوجا ولا امتا اى لا انخفاض فيها ولا ارتفاع - يقال امتا السقاء فهو يأمت أمتا اى ملاه وأمت الشئ اى قدرته - ويقال هو الى أجل مأمُوت اى موقوت -

انت - انيث - نالیدن (ع ف اك ۲) يقال انت الرجل مثل نأت - وحسد كردن فهو مانوت اى محسود

أرتة - بالضم موئى كه بر سر آفتاب پرست باشد أرتان بضم الغمزة وفتح الراء موضعى -

أشتة - لقب جماعتى ست از محدثان اهل اصفهان يقال اصتت الارض تأصت اذا لم تكن فيها بقل ولا كلاء (ع ف اك ۲) -

أفت - بالفتح ماده شتر كه از دگران زيادة تر صبر وبقا داشته باشد وتيز رو يكه در سير غالب آيد بر شتر وشتر نجيب وبكسر وبلا وشگفت وجبلة است از هذيل

وبالكسر بتان وأفته عنه صرفه -

اقت - معين كردن اوقات تاقيت مثله -

فصل الباء

بت - بت - طيلسان خز وصوف ومانند آن بتات مثله وبريدن (ع ف اض ۲ ك ۲) وكسر المستقبل شاذ لان باب المضاعف اذا كان مكسور العين من المستقبل لا يجئ متعديا الا احرف معدودة وهى بته ويشده ويعله وينمه ويحبه وندره وحدها على لغة واحدة وانما سهل تعدى ندره الاحرف الى المفعول اشتراك الضم والكسر فيهن وبته شدد للمبالغة - انبتات انقطاع رجل نبت اى منقطع به - ويقال لا افعله بتة ولا افعله البتة لكل امر لا رجعة فيه ونصبه على المصدر - ويقال سكران لا بيث قال الاصمعى لا يقطع امرا ولا يقال بت من الافعال وقال الفراء هما لغتان يقال أبت عليه القضاء وبتة اى قطعه - ويقال تصدق صدقة بتاتا وبتة وبتلة اى انقطعت من صاحبها وبانته - وطلقها ثلاثا بتة وفى الحديث لا صيام لمن لم يبت الصيام من الليل قال وذلك من العزم والقطع بالنية - بات گول ولاغر بتات توشه درخت خانه أبتج - وفى الحديث لا يخطر عليكم البتات ولا يوخذ عنكم عشر البتات - ويقال فلان على بتات امر اذا اشرف عليه - طحنت بالرحى بتا اذا ابتدأت الادارة عن يسارك - بحت - سجت - ساده وخالص از هر چيزى شراب بحت اى صرف - خبز بحت اى ليس مع غيره -

عربی بحت ای محض ویستوی المذکر والمؤنث والتثنیۃ والجمع فیہ وان شئت قلت عربیۃ بحتۃ فثنیت وجمعت - وبحت الشئ بالضم ای صار بحتا وباحۃ الود ای خالصہ -

بخت - بخت - م وہو معرب - مبخوت بختیار -

بخت بالضم شتران بختی واحد ہا بختی مؤنثہ بختیۃ وجمعہا بخانی غیر مصروف لانہ بزنۃ جمع الجمع ولک ان تخفف الیاء کالاثافی والمہاری وامامساجدی ومدائنی فمصروفان لان الیاء فیہما غیر ثابتۃ فی الواحد کما تصرف المہالبۃ والسامعۃ اذا ادخلت علیہا ہاء النسب -

برت - برت - بالضم مرد خوار وتبر میرت بفتح المیم مشدد الراء لشکر طبرزد بیروت نام صنمی قال ابوزید ابرتثیت للامر ابرتاء اذا استعددت لہ ملخ باہل بارء -

بغت - بغت - بغتۃ ناگاہ یقال بغتہ ای فاجاہ مبالغۃ مفاجاۃ - ویقال لست امن بغتات العدو -

بکت - تبکیت - درستی وسرزنش کردن وغلبہ کردن بحجت -

بلت - بلت - بالسکون بریدن (ع ف اک ۲) بلت بالتحریک بریدہ شدن (ع ک اف ۲) یقال بلت ای انقطع -

بہت - بہت - بالسکون ناگاہ گرفتن قال اللہ تعالی بل تاتیہم بغتۃ فتبہتہم ودروغ بستن بر کسی بہت بالتحریک وبہتان بالضم مثلہ نہو بہتات وذاک مبہوت بہیتۃ بہتان یعنی ویقال للبہیتۃ بکسر اللام وہو استغاثۃ

وبہت الرجل بالکسر اذا دہش وتحیر وبہت بالضم مثلہ وانصح منہما مجہولا کما قال اللہ تعالی فبہت الذی کفر لانہ یقال رجل مبہوت ولا یقال باہت ولا بہیت قالہ الکسائی -

بیت - بیت - خانہ بیوت ابیات ابابیت ج - عن سیبویہ مثال قول واقوال واقاویل - بییت بضم الباء وکسرہا تصغیرہ والعامۃ تقول بویت بالواو - وکذا القول فی شیخ وغیرہ وشئ واشباہہما وعیالی وخانگیان مردود ومصراع از شعر ابیات ج - ویقال فلان جاری بیت بیت ای ملاصقا بیتا علی الفتح لانہما اسمان جعلا اسما واحدا بائت غائب یعنی شب ماندہ یقال خبر بائت - بیوتت غائب وکار یکہ شب در اندیشہ آن گذاشتہ شود بیتوتہ شب گذاشتن (ع ف اک ۲) یقال ابانک اللہ بخیر - وبات یفعل کذا اذا فعلہ لیلا کما یقال ظل یفعل کذا اذا فعلہ بالنہار - وبیت العدو ای اوقع بہم لیلا - بیات شبخون وبیت امرا ای دبرہ لیلا ومنہ قولہ تعالی اذ یبیتون ما لا یرضی من القول - وبیت الشئ مجہولا ای قدر - ومالہ بیت لیلۃ بالکسر ای قوت لیلۃ -

---

بحریت - بالکسر خالص محرو کہ چیزی آنرا نپوشد -

برہوت - گلزدن وادی وچاہی بحضرموت -

بست - دادن زمین اربل وبالضم شہری بسجستان منہ ابوحاتم محمد بن حبان واسحق بن ابراہیم القاضی واحمد بن محمد الخطابی وابو الفتح علی بن محمد ویحیی بن الحسن

والخلیلان ابنا احمد القاضی والفقیه البستیون۔
بست سیر یا نوعی از سیر کہ فوق از عنق باشد
وعنق نوعی از رفتار ستور ست یا پیشی گرفتن در
دویدن بستان باغ
بشت۔ بالضم شہر یست بخراسان منه
اسحق بن ابراہیم الحافظ صاحب المسند والحسن
بن علی بن العلاء ومحمد بن مؤمل و احمد
بن محمد اللغوی الخارزنجی البشتیون محدثون
بشیت کامیر دہی بفلسطین بشتان دہی بر نیشف۔
مبعوث۔ بروزن ومعنی مبعوث۔
بقت۔ الاقط آمیخت بنیورا مبقت گول ولقب
عبد الله بن معاویة بن ابی سفیان و لقب ابکار
بن عبد الملک بن مروان۔
بلنجته۔ بکسر الباء واللام وسکون الخاء نباتی ست
کہ بر زمین منبسط شود وبر ساق بلند نگردد وخرزہرہ
بدان زلور ابیند ازو۔
نبت۔ بالضم وہی بہ بلنسیه نبت عنه نبتیاً استخبر
اکثر السوال عنه ونبته بکذا بکته یعنی ساکت
کرد او را نبته الحدیث ہر چہ در دل داشت
باو بگفت۔
بوت۔ بالضم درختیست کہ بنائش ہمچو زعرور باشد
بوته وہی بمرو والنسبة بوتقی منها اسلم بن احمد
البوتقی المحدث۔
بونت بضم اول وفتح ثانی وسکون نون شہر یست
بمغرب منه اسمٰعیل بن عمر والبونتی۔

فصل التاء

توت۔ توت۔ تود ولاتقل توث بالثاء۔ توتیاء
سنگ سرمہ وہو معرب۔
تبت کسکر شہر ہاست بمشرق نیسابور الیها المسک الاذفر
تبوت تابوت۔
تحت۔ ضد فوق یکون ظرفا ویکون اسما ویبنی
فی حال اسمیته علی الضم فیقال من تحت والتحت
الارذال السفلة۔
تحت۔ جامہ دان۔
ترته۔ بالضم عیبی ست کہ ازان گرفتگی زبان بہمرسد
تمت۔ نبتی ست غیر ماکول الثمر۔
تنتی۔ ای جودی تسبک یعنی بہتر ساز باف خود را
تبت۔ بالفتح کوہے قریب بدینہ۔

فصل الثاء

ثبت۔ ثبوت۔ ثبات بر جای بودن عند الفرا
اثبات متعد فیه اثبته وثبته بمعنی۔ واثبته السقم اذا
لم یفارقه۔ وقوله تعالی لیثبتوک او یقتلوک اے
یجرحوک جراحة لاتقوم معها وثبت واستثبت الرجل
فی الامر بمعنی۔ ورجل ثبت بالسکون ای ثابت القلب
وفلان ثبت القدر اذا کان لایزل لسانه عند الخصومات
ویقال له ثبت بالتحریک عند الحملة ای ثبات۔
ولا احکم بهذا الا ثبت ای بحجة۔ ثبیت مرد عقل برجائے
ہیبت مرد بی دل وترسندہ ثبت بالضم ای صار ثبیتا
ثنت۔ ثنت اللحم وثنت علی القلب اے انتن
ثنت۔ نبذ بوطی یعنی کسی کہ وقت جماع ریدیا انزال کند

پیش از دخول وشگاف در سنگ۔
بَدَنٌ مُثَرَّنَتٌ فراخ عیش اثرنتی کثر لحم صدره۔
ثموث۔ کقبول غدیوط۔
ثَاتَ۔ قصبۃ است درین ومنہ ذوثات الحمیری قیلٌ من اقیالہا وابوخزیمۃ ابراہیم بن یزید الثانی نسبتہ الی ثات بن رُعَیْنٍ من اجدادہ۔
ثَہَتَ۔ ثَہَاتَ۔ خواندن وآواز کردن (ع ک ا ن ۲) اثاہت حلقوم یا بَدَم یا پوستیکہ دران قلب متحرک ست وآن غلاف قلب باشد وآنرا خلب گویند

فصل الجیم

جبت۔ جِبْتٌ۔ بالکسر بت وفال گوی وجادو وفی الحدیث الطیرۃ والعیافۃ والطرق من الجبت وہذا لیس من محض العربیۃ لاجتماع الجیم والتاء فی کلمۃ واحدۃ من غیر حرف ذولقی۔ ویقال جَوْتَ جوت للابل اذا دعوتہا الی الماء۔
جَتَّ۔ سودن گوسفند تا فربہی ولاغرمی آن دریافتہ شود۔
جُرْتٌ۔ بالضم دیہی بہ صنعاء منہا یزید بن مسلم واسمٰعیل بن ابراہیم بن الجرث بالکسر محدث۔
جِرْفَتٌ۔ بالکسر وضم الراء شہریست بکرمان کہ بعہد خلافت عمرؓ مفتوح گشت۔
اجتفت المال ہمگی مال را ہلاک کرد ور بود۔
جَلَتَہ۔ زوار را (ع ف اک ۲) اجتلتہ مثلہ المجلوت الالتہ الخفیفہا اجتلتہ ہمگی او را خورد یا توشید جلیت بروزن ومعنی جلیدست جاوت

نام عجمی ست جُلْتا وتضم اللام دیہی بہ نہروان۔
جَوْتٌ۔ جَوْتٌ۔ مثلثۃ الآخر مبنیۃ کلمۃ است کہ بدان شتران را بسوی آب خوانند وقد جاوتہا وجایتہا یعنی خواند شتر را بسوی آب یا زجر است برای شتر والاسم الجُوَات کغراب واسحٰق بن ابراہیم بن جوتی الطوبی محدث۔
جیت۔ بالکسر موضعی از مضافات تالبس۔

فصل الحاء

حت۔ حَتَّ۔ تراشیدن منی خشک از جامہ و برگ از درخت وحَتَّہ مَاتَہ سوط ای عجّلہا لہ۔ وفرس حتّ ای سریع احتات ج۔ وتحاتّ الشیٔ اے تناثر۔ حتات بالضم تراشہ از ہر چیز ونام مردے حتّی تاد ہی حرف تکون جارۃ بمنزلۃ الی فی الانتہاء والغایۃ۔ وتکون عاطفۃ بمنزلۃ الواو۔ وتکون حرف ابتداء یستأنف بہا الکلام بعدہا۔ فان ادخلتہا علی الفعل المستقبل نصبتہ باضمار ان تقول سرت حتی ادخلہا ای الی ان ادخلہا۔ فان کنت فی حال دخول رفعت کقولہ تعالی وزلزلوا حتی یقول الرسول فمن رفع یقول جعل حالاً بمعنی حتی الرسول فمن رفع ہذہ حالتہ ومن نصبہ جعلہ غایۃ۔ حتام تاکی وتاچند فحذفت الف ما الاستفہام وکذا کل حرف جارۃ تضاف فی الاستفہام الی ما فان الف ما تحذف فیہ کما فی قولہ تعالی فبم تُبَشِّرُون۔ وقولہ تعالی وفیم کنتم۔ وقولہ تعالی لم تؤذونني۔ وعَمَّ تَسَاءَلُون۔

حرت - حرت - الیدن سخت (ع ف اض ۲) حرتة مثال همزة مرد بسیار خوار محروت بنج انگدان -

حفت - حفیتا - مهموز غیر ممدود مرد کوتاه فربه حفت بالسکون کوفتن -

حلت - حلتیت - بالکسر انگزه وهو صمغ الانجدان وحلیت بتشدید اللام کذلک ویقال حلّت راسی اے حلقته وحلّت دینی تقضیته - وحلّت الصوف مرقته ای امطت شعره - وحلّت فلانا اعطیته وحلته مأته سوط جلدته -

حمت - حُمّت - یومنا بالضم اذا اشتد حره فهو یوم حمت بالسکون - وغضب حمیت ای شدید - حمیت ایضاً خیک بی موے بجهت روغن حمت الجوز ونحوه ای فسد وتغیر -

حوت - حوت - ماهی ونام برجی حیتان ج - حاتَ الشئ یحوت ای حام حوله - وحاوتنی فلان اذا راوغک -

حبتة - بنت الحباب فی نسب الانصار وبنت مالک صحابیة من نسلها ابو یوسف القاضی حبتون بالکسر کوهی بوصل -

حبریت - بروزن ومعنی بحریت یعنی خالص بے آمیغ یقال کذب حبریت -

حذرقوت یقال مالک حذرقوتاً ای شیأ -

حنبریت - خالص یقال کذب حنبریت ومارحنبریت وضاد حنبریت ضعیف جدا -

حانوت - دوکان می فروشش وبذکر ومی فروش وبذا موضع ذکره والنسبة حانی وحانوی -

فصل الخاء

خبت - خبت - زمین پست ریگ ناک وآب بنی کلب اخبات فروتنی کردن یقال اخبت لله وفیه خبتة اے تواضع -

ختت - واختت الله حطه ای اخسه فهو ختیت ای خسیس واختّ فلان ای استحیا -

خرت - خرت - بالضم سوفار سوزن تیر ومانند آن خروت اخرات ج - مخروت لب کفته اخرات چیزهاے تنک خریت بالکسر والتشدید تملاوز دانا خرارت ج - یقال منه خرتنا الارض -

خفت - خفوت - آرمیدن آواز (ع ف اک ۲) یقال خفت الیت اذا انقطع کلامه وسکت فهو خافت خفات بالضم مفاجات مردن مخافتة نهانی گفتن خفت شله -

خوت - خات - البازی واختات ای انقض علی الصید لیاخذه - خاتة عقاب فرود آینده خوات بالفتح آواز پر عقاب بوقت فرود آمدن از هوا (ع ف اض ۲) یقال خاتت العقاب تخوت خواتاً - خوات بالتشدید مرد دلیر ونام مردی تخوت ماله ای نخوته وتنقصه والذئب یخاتات الشاة بعد الشاة اے یختلها فیسرقها - وفلان یخاتات حدیث القوم ویتخوبت اذا اخذ منه وتحفظ - وانهم یخاتون الطریق اے یسرقون ویقطعون الطریق - وخات الرجل ای اخلف وعده واستحی ایضا -

خجستہ۔ بضم الخاء وفتح الجیم وسکون السین نام زنان اصفہان از راویان حدیث لفظ اعجمی ومعنی آن مبارک

خست۔ شہریست بفارس۔

خلیت۔ کسکیت الابلق الفرد الذی بتیار۔

خمیت۔ بروزن ومعنی سمین یعنی فربہ۔

خنوت۔ کسنور مرد چابک تیز رو کہ بر بستر نرم نخسپد وعاجز گول ودابہ است بحری ولقب تونہ بن مضرس الشاعر۔

خیت۔ آواز کردن خیوت مثلہ وبالکسر دہی بر بلخ خانۂ مادۂ بختیہ کنجیتہ۔

فصل الدال

دشت۔ دشت۔ م وہو فارسی او اتفاق وقع بین اللغتین۔

درست۔ بضمتین ابن ہباط فقیہی شاعر ولپسر اوزیاد ولپسر زیاد ویحیٰی ونبیرۂ اوزکریا ولپسر حمزہ ولپسر حکیم ولپسر سہل ولپسر نصر الزاہد وابراہیم پسر جعفر بن درست وجعفر بن درستویہ محدثون۔

دست۔ صحرا وصدر البیت وآلدست من الثیاب والدست من الورق معروف وہمہ معرب ست

دستوا بالقصر دہی ست باہواز والنسبۃ دستوائی ودستوائی دوست بالضم لقب القاسم بن نصر العابد وجد جد عبد الکریم بن عثمان بن محمد بن یوسف العلاف وذویہ وابو زرعہ محمد بن محمد بن دستویہ محدث۔

دعتہ۔ دفع کرد اورا دفع کردنی سخت (ع بفتحہا)

دغتہ۔ خبہ کرد اورا بجد یکشت اورا (ع بفتحہا)

فصل الذال

ذأت۔ ذأت۔ خفہ کردن (ع بفتحہا) یقال ذأتہ ای خنقہ اشد الخنق۔ ذعتہ وذعطہ وذأطہ کذلک۔ ویقال ما کان من الامر ذیت ذیت معناہ کیت وکیت۔

ذمست۔ متغیر شد ولاغر گردید (ع ف اک ۲)۔

فصل الراء

ربت۔ تربیت۔ پروردن ربت الصبی تربیتا ای ربأہ

رتت رتت۔ مہتر وخوک یقال ہو لارتوت البلد ای رؤساء۔ ہارتۃ بالضم درماندن درسخن ارت کنکلاح وفی لسانہ رتۃ۔ وارتہ اللہ فارتت۔

رفت۔ رفات۔ بالضم ریزہ ریزہ قولہ تعالے اذا کنا عظاما ورفاتا۔ قال الاخفش یقال منہ رفت الشیٔ یرفت بالضم والکسر رفتا فہو مرفوت۔

رستہ۔ بضم الراء لقب عبد الرحمن بن عمرو بن ابی الحسن الزہری الاصبہانی۔

رات کاہ۔ لغت یمنیۃ جمعہ روات نادر۔

فصل الزاء

زرت۔ زرت۔ آراستن عروس (ع ف اض ۲) یقال زرت العروس فتزرت ای تزینت۔

زفت۔ زفت۔ بالکسر قیر کہ درخور وکشتی مالند تا آب نزند از وی جرۃ مزفتۃ ای مطلیۃ بالزفت۔

زکت۔ قریۃ مذکورۃ۔ ای مملوۃ۔ تزکیت پر کردن مشک واز کتت المرأۃ بغلام ای ولدتہ۔

زمت۔ زمیت۔ آہستہ زمیت مثال فسیق نیک آہستہ وفلان ازمت الناس ای ادقرہم ویقال

ما اشد ترتته عن القراء۔

زیت ۔ زیتون ۔ درختی م زیتونہ یکی زیت رغن آن درخت وزیت کردن در طعام (ع ف اک ۲) وطعام مزیت علی النقص ومزیوت علی التمام ۔ وزیت القوم ای جعلت ادمهم الزیت ۔ وزیتُ القوم اے زودتهم الزیت ۔ وہم یزیتون اے یلتوہبون الزیت ۔

زراتة ۔ غیظا ملاہ (ع بفتحها)

زرتة ۔ خبہ کرد اورا (ع بفتحها) ۔

زراتة ۔ بالکسر قبیلہ است بمغرب منها الزناتی المنجم ۔

فصل السین

سات ۔ سأت ۔ خفہ کردن (ع بفتحها) قال ابو عمرو ساته ای خنقه حتی یموت مثل ساءه وابو زید مثله الا انه لم یقل حتی یموت ۔

سبت ۔ سَبت ۔ آسایش وروزگار وروز شنبہ انبت سبوت ج وسر ستردن وموکشادہ رہا کردن ونوعی از رفتار شتر وشنبہی کردن جہودان ومنہ قولہ تعالی ویوم لایسبتون (ع ف اک ۲) وگردن زدن یقال سبت علاوته ای ضرب عنقه اسبات شنبہ درآمدن جہودان وآرامیدن مسبت آنکہ بجنبد سبات بالضم خواب واصلہ الراحة ومنہ قولہ تعالی وجعلنا نومکم سباتا ۔ ویقال منہ سبت یسبت بده وحدها بالضم روزگار سبوت مردہ وبیہوش وبیمارستان خفتہ وچشم منہ ازکردہ سبت بالکسر چرمہای گاؤ تقعد ظ پیراستہ بجت نعل ومنہ النعال السبتیة ۔ وفی الحدیث یا صاحب السبتیتین اخلع نعلیک ۔ رطب مسبت خرما کہ بیشتر از وے پختہ باشد سبتی وسبندی مرد دلیر پیش در آیندہ درحرب والیار للالحاق للتانیث الا تری ان الهاء تلحقه یقال سبتاة وسبنداہ وپلنگ دیوزان لیسمی بذلک بجرأته ۔

سبرت ۔ سبروت ۔ بالضم زمین خشک بی نبات سباریت ج ۔ وچیزے اندک ومرد درویش یقال رجل سبروت وسبریت بالضم والکسر وامرأة سبروتة سبرتیة وجمعها سباریت وہم المساکین والمحتاجون ۔

ستت ۔ ستة شش یقال ستة رجال وستّ نسوة واصله سدس فابدل من السین الاخیرة تاء وادغمت الدال فیها لانک تقول فی تصغیرها سدیسة وفی الجمع اسداس قال ابن السکیت یقال عندی ستة رجال ونسوة بالکسر وکذلک کل عدد یحتمل ان یفرد منه جمعان مثل الست والسبع فلک فیه الوجهان فاما اذا کان عددا لا یحتمل ان یفرد منه جمعان مثل الخمس والاربع والثلاث فالرفع لا غیر تقول عندی خمسة رجال ونسوة ۔ ویقال جاء فلان ساو ساو سادیار ساتا فمن قال ساد ساتاه علی السدس ۔ ومن قال ساتاه علی لفظ ستة وستّ ۔ ومن قال سادیا بالیاء ابدل السین یاء وقد یدلون بعض الحروف یاء کقولهم فی آما ایسا وفی تسنّن تسنّی وفی تقضّض تقضّی وفی تلعع تلعّی وفی تسرّ تسرّی ۔ وما است فهو من باب الیاء

لان اصله سَنَهٌ
سحت - سحت - بالضم وبضمتین حرام واسحت الرجل فی تجارته اذا اکتسب الحرام - وسحته واسحته اسأ اصله ومنه قوله تعالی فیسحتکم بعذاب علی القراءتین ومال مسحوت ومسحت ای مذهب سحت بالفتح گوشت از استخوان رندیدن ورجل مسحوت الجوف اذا کان لا یشبع -
سخت - سخت - م وهو الشدید یقال هذا حرٌ سخت یستعمل فی کلام العرب والعجم بمعنی سختیت بالکسر شله وبسیار وپشت ناآمیخته وگرد بلند رفته استخیات فرو نشستن آماس -
سفت - سَفت - بسیار شراب خوردن که تشنگی نشکند (ع ک ف ۲) -
سکت - سَکت - وسکوت وسُکات خاموش شدن (ع ف ا ض س) یقال ساکتنی فسکتُّ وسکته وسکته بمعنی - وسکت الغضب ای سکن ومنه قوله تعالی ولما سکت عن موسی الغضب ویقال تکلم الرجل ثم سکت بغیر الف فاذا القطع کلامه فلم یتکلم قلت اسکتَ سکتة بالضم انچه پوی باز دارند بچه را وخاموش کنندش - سکیت بالکسر همیشه خاموش ساکوت کذلک - حبّة سکات بالضم اذا لم تشعر بها حتی یلدغ ویقال کنت علی سُکات هذه الحاجة ای علی شرف من ادراکها - ورمیته بسکاته ای باسکته - اسکتان بکسر الهمزة ودوگرانه فرج زن الواحد اسکت سکیت بالضم وتخفیف الکاف وتشدیدها اسب بازپسین رهان وآنرا قاشور وفسکل نیز خوانند -
سلت - سلت - بالضم جوبرهنه یعنی بے پوست سُلاتة ما یؤخذ من جوانب القصعة لتتنظف - سلت بالفتح آب کاسه بانگشت پاک کردن وبینی ازبن بریدن اسلت نعت منه ونام مردی ودست بند حنا از دست دور کردن وسر ستردن وزنانه زدن امرأة سلتاء زنی که خانه بسته باشد رأس مسلوت ومحلوت ومسبوت ومحلوق سرستردہ -
سمت - سَمت - راه در دشت نیکو وبحدس وگمان رفتن وبر آسمی ومیانه راه رفتن (ع ف ا ض ۲) یقال ما احسن سمته ای هدیه - وتسمّته ای قصده - تسمیت نام خدا گفتن بر چیزے ویرحمک الله گفتن عطسه دهنده را وبالشین المعجمة ایضا قال ثعلب الاختیار بالسین المهملة لانه ماخوذ من السمت وهو القصد والحجة وقال ابو عبیدة الشین المعجمة اعلی فی کلامهم واکثر -
سنت - اسنات - بقحط افتادن یقال سُنِتَ القوم وهم مسنتون واصله من السنة قلبوا الواو تاء لیفرقوا بینه وبین قولهم اَسْنَی القوم اذا اقاموا فی موضع سنة قال الفراء تو همّوا الهاء اصلیة اذا وجدوها ثالثة فقلبوها تاءً تقول منه اصابهم السَّنَت ورجل سنت بکسر النون قلیل الخیر - سنوت بالفتح والتشدید زیره یقال منه سنتَّ القدر ای طرحت فیه الکمون وعسل ویقال هو السنوت ایضا مثل التنور - تسنّت خواستن مرد لئیم زن کریمه را بقوت تونگرے خود

و درویشی زدن -

سبحت - بضم السین و الباء المشددة لقب ابی عبیدة
سجستان - و قد یفتح اوله شهر بست به شرق -
سحلوت - کزنبور زدن حیله ساز -
سرت - بالضم شهر بست بمغرب سرته شهری ست
در اندلس منها قاسم بن ابی شجاع السرقی المحدث -
سقت - بالفتح و بفتحتین بے برکت شدن (ع ک ا
ن ۲) سقت نعت منه -
سُلحوت - بروزن و معنی سحلوت -
سلکوت - کزنبور پرندهٔ است -
سمنت - گسمند دیهی به صعید -
سمروت - کزنبور مرد دراز -

فصل الشین

شأت - شئیت - اسپ شکوخنده ولیس له
فعل تیصرف -
شتت - شت - شتات - پراگندن شت الامر و اشتت
و تشتت بمعنی امر شت کار پراگنده شئیت کذلک -
تشتیت پراگنده کردن ثغر شئیت دندان کشاده و
قوم شتی و اشیاء شتی و جاؤا اشتاتا ای متفرقین
و قولهم الحمد لله الذی جمعنا من شت و یقال شتان
ما هما و شتان ما عمرو و اخاه ای بعد ما بینهما -
قال الاصمعی لا یقال شتان ما بینهما قال و قول الشاعر
(شعر) لشتان ما بین الیزیدین فی الندی = یزید
سلیم و الاغر بن حاتم = لیس بحجة انما هو مولد و الحجة
قول الاعشی (شعر) شتان ما یومی علی کورها = و یوم

حیان اخی جابر = و شتان مصروف عن شتت
فالفتحة التی فی النون هی الفتحة التی کانت فی التاء
لتدل علی انه مصروف عن الماضی و کذلک سرعان
و شکان مصروفان من وشک و سرع تقول و
شکان ذاخر و جا و سرعان ذاخر و جا و یقال
فی المجلس شتوت من الناس ای لیسوا من
قبیلة واحدة -
شحت - شحت - باریک شحات ج - و قد
شحت الرجل بالضم فهو شحت و شحیت -
شمت - شماتة - شاد شدن بغم دشمن (ع ک ا ن ۲)
یقال شمت به و بات فلان بلیلة الشوامت ای
بلیلة تشمت الشوامت - تشمیت دعای عطسه گفتن
و یقال کل داع لاحد بخیر مستمت و شمت بالسین
و الشین المعجمة و المعجمة و یقال رجع القوم شماتا -
ای خائبین - شوامت قوائم الدواب و هی اسم لها
قال ابو عمرو دلا ترک الله شامتة ای قائمة -

شبت - ترهٔ است معروف هندی سوا -
شبرت - کتفذ قلعهٔ است باندلس -
شبرنتی - پرندهٔ است -
شنکات - بالکسر لعله اسم بلدة و احمد بن عبد الخالق
بن الشنکانی و کامل بن عبد الجلیل بن الشنکانی
محدثان -
شیتان - جماعت قلیل الملح و خبز آن -

فصل الصاد

صحت - صحة - گفتن صتیت بانگ و فریاد

وگروہی از مردم وفی الحدیث قاتلوا حتیتین ای جماعتین۔ صنات مخاصمت کردن یقال مازلت اصانت فلانا ای اخاصمہ۔ صنیت بالکسر مہتر گرامی ای صندید۔

صنفت۔ صفقت۔ صنفات مرد تو اناتر آورد

صلت۔ صلت۔ پیشانی کشادہ صلوۃ مصدر من (ع بضمہما) ونام مردی صلت بالضم کارد بزرگ اصلات ج۔ سیف اصلیت بالکسر شمشیر زدودہ وسجوزان یکون فی معنی مصلت۔ صلت بالفتح والضم ایضا بہ شمشیر زدن یقال صلتہ بالسیف ای ضربتہ بہ وہو مصلت ورفتن انچہ در جام باشد و انداختن اسپ اصلات شمشیر آہیختن سیف مصلت آہیختہ ورجل مصلت بالکسر ای ماض فی الامور وکذلک اصلتی ومصلتی ومصلات بالکسر ویقال جار فلان بلبن بصلتی ومرمی بصلتہ ای قلیل الکسم کثیر المار وانصلت فی سیرہ ای مضی وسبق۔ صلتان خرسخت واستوار واسپ بانشاط ہشیار۔

صمت۔ صمت۔ صموت صمات بالضم ضمہما خاموش بودن (ع ف اض م) اصمات کذلک تصمیت خاموش گردانیدن وخاموش شدن رجل صمیت بالکسر ای سکیت صمتہ بالضم ای سکتہ ویقال رمیتہ بصماتہ وسکاتہ ای بامصمت بہ وسکت۔ وفلان علی صمات الامر بالکسر ای اشرف علی قضائہ وبات من القوم علی صمات ای علی غرار وضع فی القرب ویقال بات صامتا وناطقا ای

البجاد والعیدان۔ او الذہب والفضۃ والابل والغنم صامت شیر خفتہ صموت بالفتح زرہ ونام اہبی مصمت بالضم راست اصمات رست کردن چیزی را باب مصمت ای مبہم اخلاق۔ مصمت اسپ وجائہ یکرنگ یقال لقیتہ بوحش اصمت بکسر الہمزۃ وبلدۃ اصمت اے بمکان تفر الانس بہ وہو غیر مصروف۔

صوت۔ صوت۔ آواز وآواز کردن (ع ف اض ۲) صائت نعت منہ تصویت کردکی۔ صیت سخت آواز وکذلک صائت یقال رجل صات وحامات کما یقال رجل ال ونال ای کثیر المال والنوال وکبش صاف ویوم طلان وبیر باتہ و رجل باع لاع ورجل نطاف واصل نبذہ الاوصاف کلہا فعل بکسر العین۔ صیت بالکسر آوازہ واصلہ من الواو فانقلبت یاء لکسرۃ ماقبلہا کما قالوا ریح من روح کانہم نبذوہ علی فعل بکسر الفاء للفرق بین الصوت المسموع وبین الذکر المعلوم وربما قالوا انتشر صوتہ فی الناس یعنی الصیت ویقال دعی فانصات ای اجاب واقبل وہو الفعل من الصوت منصات راست قامت وانصات الرجل استوت قامتہ۔

تصحت۔ شرمندہ شدن۔

اصحات الجرح سکون ورمہ اصحات المریض برء۔

صعت۔ بیانہ قدر حمل صعت الزبیۃ مرد پاک باطن۔

صعیوت۔ کعنکبوت تیز سر

صلوت۔ کسفود زنبیل خرد یا غلاف فتادہ و سرپوش آن صناجۃ ج اصنات استوار وبحکم کردن

صنیت صنید و لشکر صنتوت یکتای تنها۔
فصل الضاد۔ ضغث۔ خائیدن بدندانہائے پیشین و پسین۔
ضوت۔ موضع۔
ضهته۔ از لبکه کوفت او را و پائمال کرد (ع بفتحها)

فصل الطاء

طسته۔ طست۔ بالسین العطلة م وهو طس بلغة طی ابدل من احدی السینین تاء للاستثقال فاذا جمعت او صغرته رددت السین لانک فصلت بینهما بالف او باء فقلت طساس او طسیس۔
طالوت۔ بادشاهی ست از عجم۔
فصل الظاء۔ ظاثه۔ خبه کرد او را (ع بفتحها)

فصل العین

عتت۔ عتت۔ سخن را دوباره باز گردانیدن (ع ف ا ض ۲) یقال عتّه بالمسائه اذا الح علیه۔ وما زلت اعاتّ فلانا عتاتا و اصاته صتاتا۔ عتعته خواندن بزرا یعنی عت عت گفتن و تعتّت فی کلامه اذا لم یستمر فیه۔
عرت۔ عرّت۔ جنبیدن نیزه و برق (ع ف ا ک ۲) برق عرّات و رمح عرّات ای شدید الاضطراب منها۔
عفت۔ عفت۔ دست بر تافتن کسی را (ع ف ا ک ۲) و شکسته گفتن سخن را اعفت آنکه سخن بدشوار تواند گفت و مرد چیه بلغت تمیم و گول۔
عمت۔ عمت۔ حلقه کردن پشم و صوف بهر رشتن عمیتة من وبر او صوف یک حلقه از وی کما یقال سبیخة من قطن و سلیلة من شعر۔ عمیت مثال فسیق هو الرقیب الظریف۔ و یقال جاهل الضعیف۔
عنت۔ عنت۔ نبره مند شدن (ع ک ا ف ۲) و منه قوله تعالی عزیز علیه ما عنتم و قوله تعالی ذلک لمن خشی العنت منکم یعنی الفجور و الزنا و در کاری دشوار افتادن اعنات رنجانیدن و در کاری دشوار انگندن و پوند گرفته را باز شکستن یقال اعنت المجبور فصار عنتا و معنتا۔ و جارنی فلان متعنتا اذا جاء یطلب زلتک۔
علفوت۔ گجرد حل و کزنبور و علفتانی مرد احمق که سخن بی باکانه گوید صواب باشد یا خطا۔
رجل۔ متهت مرد مبالغه کننده و نیک سازنده خورد و پوش خود را۔

فصل الغین

غتت۔ غتّ۔ غوطه دادن در آب یقال غتّه فی الماء ای غطه و رنجانیدن و خنده پنهان داشتن یقال غته بالامر ای کدّه و غتّ الضحک ای اخفاه۔
غلت۔ غلّت۔ و غلط بمعنی واحد قال ابو عمرو غلت فی الحساب و غلط فی القول۔ اغلتنا و بدشنام و قهر زدن و فرو گرفتن مثل اغندار۔
غمت۔ غمّت۔ گران آمدن طعام بر دل یقال غمّت الطعام ای ثقل علی قلبی۔

فصل الفاء

فات۔ افتات۔ باطل گفتن کسی یقال افتات علیه

و افتاب برآیه ای عمل برآیه وبذا الحرف سمع مهموزا۔
فتت ۔ فتّ ۔ ریزه ریزه کردن (ع ف اض ۲)
یقال فتّه فهو مفتوت وفتیت ویقال فتّ عضدی
وبذرکنی ۔ تفتّت انفتات ریزه شدن فتات بالضم
ریزهٔ هر چیزے فتّة سوختهٔ ریزه که زیر چقاق نهند تا
آتش بوی درگیرد وفتیت نان ریزه ۔
فخت ۔ فخّت ۔ ماهتاب فاخته م فواخت ج ۔
فرت ۔ فرات ۔ بالضم آب خوش یقال ماء فرات
ومیاه فرات وجوی کوفه فراتان فرات ودجله ۔
فلت ۔ فلّة ۔ کار ناگاه بی اندیشه یقال کان الامر
فلتة ای بلا تدبر وتفکر وآخرین شبی از سر ماه وآخرین
روزی که بعد از وی ماه حرام باشد وفلت الشئ
وتفلت وانفلت بمعنی واحد وفلته غیره ایضا وفلت الکلام
ای ارتجله ۔ وانفلت مجهولا ای مات فجاة وانفلتت
نفسه کذلک وفرس فلتان ای نشیط حدید الفؤاد
مثل صلتان بتحریک اللام ۔ کسار فلوت لا بضم
طرفاه علی لابسه من صغره ۔
فوت ۔ فوت ۔ درگذشتن فوات کذلک یقال
فات الشئ وافاته غیره ویقال مات فلان موت الفوات
اذا فجی ویقال فی الشتم جعل الله رزقه فوت فمه
ای حیث یراه ولا یصل الیه ویقال هو منی فوت
السرج ای حیث لا یبلغه ۔ فوت ایضا فرجهٔ میان
دو انگشت فوات ج ۔ افقیات هو السبق الی الشئ
دون الحمار من یوتر یقال افتات علیه بامر کذا ای
فاته به فلان لا یفتات علیه ای لا یعمل شئ دون امره
وفی الحدیث امثلی یفتات علیه فی امر بناته ۔ وتفوت علیه
فی ماله ای فاته به تفاوت الشیئان اسم بتاعد
ما بینهما تفاوتا ثلث لغات علی غیر قیاس لان المصدر
من تفاعل بضم العین الا ماروی فی هذا الحرف ۔
فستات ۔ بروزن ومعنی قسطاط یعنی خیمه و
تکسر فاؤها ۔
مقموت ۔ بروزن ومعنی مبهوت ۔

فصل القاف

قتت ۔ قتّ ۔ سخن چینی کردن (ع ف اض ۲)
وفی الحدیث لا یدخل الجنة قتات ای نمام ۔
قتیتی مثال هجیری سخن چینی قتت ایضا وعن وکیل
پروردن تقتیت کذلک وفی الحدیث انه اتی هن
بزینت غیر مقتّت وهو مخرم وسپست تر قتیه یکے
دنام زنے ۔
قرت ۔ قروت ۔ خشک شدن خون بر یکدیگر
وفرو مردن خون در جراحت (ع ف اض ۲ و ک ۲)
قلت ۔ قلت ۔ مغاکی در کوه که آب در وی گرد آید
قلات ج وقلت العین نقرتها وقلت الابهام النقرة
التی فی اسفلها وقلت الصدغ وقلت الثریدة الوقیة ۔
قلت بالتحریک هلاک شدن (ع ک ان ۲) یقال
ما انقلتوا ولکن قلتوا ویقال ان المسافر ومتاعه
لعلی قلت الا ما وقی الله تعالی ۔ مقلتة مهلکة
مقلات بالکسر ناقه که بیکبار زاید ودیگر بار نگیرد و
زنی که فرزند اندک زاید ۔
قنت ۔ قنوت ۔ فرمانبرداری کردن نماها لاصل

قوله تعالى والقانتين والقانتات وقيام نماز و
في الحديث افضل الصلوة طول القنوت ومنه
قنوت الوتر۔

قوت۔ قوت قياتة۔ خورش دادن (ع ف ا
ض ۲) يقال قات اهله والاسم قوت بالضم وهو
ما يقوم به بدن الانسان من الطعام۔ يقال عنده
قوت ليلة وقيت ليلة وقيتة ليلة يقال قُتَّة قَاتَات
كما يقال رُزَّقَة فارتزق۔ وهو في غاية من العيش
اى في كفاية۔ واستقاته اى سأله القوت وفلان
يتقوت بكذا۔ واقتت لنا ركَّ قيتة اى اطعمها الطب
وأقات عليه اى اقتدر۔ مقيت توانا بقوت دادن
ومنه قوله تعالى وكان الله على كل شئ مقيتا
ونگاه دارنده وگواه وحاضر۔

قربوت الشر قربوته يعنى كوبه زين۔
اقلعت الشعر اقلعتا اقلعدا اى سخت شد مرفولى مو
قلهت وقلهات نام دو موضع۔
رجل قنعات۔ بالكسر مردى كه موى روى او
بسيار باشد۔

فصل الكاف

كبت۔ كبت۔ باز گردانيدن وخوار كردن و
بر روى در افگندن يقال كبت الله العدو اى
صرفه واذله وصرعه لوجهه (ع ف اك ۲)۔
كتت۔ كتيت۔ آواز شتر جوانه وهو فوق الكشيش
يقال كتت البعير اى صاح صياحا ليِّنا۔ وكتت الرجل
من الغضب۔ وكتت القدر اى غلت وكذلك

البحرة الجديدة اذا صبت فيها الماء۔ ويقال
اتانا بجيش مائكت عدده اى كثير (ع ف اك ۲)
كتكته زندان وهو دون القمقمة۔
كرت۔ سنة كريت۔ اى تامة۔
كعت۔ كعيت۔ مثال التصغير بزار وستان
كعتان بالكسر۔ امرأة كعتة اى قصيرة۔
كفت۔ كفت۔ بخود فراز گرفتن چيزى را (ع ف ا
ك ۲) وفي الحديث اكفتوا صبيانكم بالليل فان
للشيطان خطفته وكفته عن وجهه صرفه وتيز راندن
ويقال رجل كفت وكفيت اى سريع وكفت اى
اسرع كفت بالكسر ديگ خرد كفات هو الموضع الذى
يكفت فيه شئ اى يضم ومنه قوله تعالى الم
نجعل الارض كفاتا۔
كمت۔ كميتة۔ بالضم رنگ سرخى كه بسياهى زند
در اسب كميت اسپ سرخ فش ودم سياه يستوى
فيه المذكر والمؤنث قال سيبويه سألت الخليل
عن كميت فقال انما هو صغر لانه بين السواد والحمرة
والفرق بين الكميت والاشقر بالغرة والذنب انهما
اذا كانا احمرين فهو اشقر واذا كانا اسودين فهو كميت
وكميت الشاعر هو زيد بن الاخنس۔ الكميتات
الكميتات مصدر ان منه يقال اكمات الفرس اكمت
ويقال لبعير كميت كما يقال فرس كميت۔ والكميت
ايضا من اسماء الخمر۔
كيت۔ كيت۔ وكيت بفتح التاء والكسر فيهما خبر وحين
والتاء فيه بدل من الاصل فصارت تاء في الوصل۔

گوتی کوتاه بالا۔

گبریت۔ گوگرد و یاقوت سرخ و زر یا جوہر یست که کان آن پس تبت ست بوادی عمل و گبریت بعیره طلاه به۔

الگحت۔ کوتاه۔

گست۔ بالضم قسط۔

گلته یگلتة۔ جمع کرد او را گلت فی النار ریخت آنرا در آوند و گلت الفرس دوانیدن آنرا و گلت الشئ انداخت آنرا فرس فلت گلت کسکر اسپ شتاب رو و یخففان و فلته گلته گفته اسپی که بجهد بهمگی اگلات آشامیدن گلیت کاهر و سگین سنگی دراز که بدان سوراخ گفتار بند کرده شود گلته بالضم نخشی از طعام و قدری انگلت ریخته شد و منقبض گردید۔

گنت فی خلقه توانا خلقت شد گنتی گرسی سخت و نیرگ گستی مثله اگنات فروتنی و خوشنودی سقا گنیت بسیار آب گیرنده و قد گنت درشتی کرد (ع ع ک اف ۲)

گنعت۔ گجغر قسمی از ماهی۔

گوتی۔ کردمی کوتاه قد و گوتی بن ارعلا معروف۔

فصل اللام

لتت۔ لت۔ در آشوبدن لبست و استوار کردن چفسانیدن یقال لت السویق ای عجنه ولته ای اونقه۔ ولت فلان بفلان مجهولا اسے لزبه و قرن معه۔

لصت۔ لصت۔ دزد بلغت طی کما یقولون المطس طست لصوص ج۔

لفت۔ لفت۔ در نوشتن و پیچیدن (ع ص ا ک ۲) و فی حدیث حذیفة ان من اقرار الناس للقرآن منافقاً لا یدع منه واواً ولا الفاً الا یلفته بلسانه کما یلفت البقرة الخلی بلسانها و روی گردانیدن از کسی و از رای برگردانیدن کسی را یقال لفت عنه۔ تیس الفت قچقار شاخ بهم در پیچیده و کنکاج بلغت تمیم و کول بلغت قیس لفات بالفتح گول بدخو لفوت زنی که از شوی دیگر بچه دارد و لفیتة عصیدة سطبر التفات برگشته نگریستن تلفت اکثر منه۔ لفت بالکسر شلغم و نیمه چیزی و یا ریقال لفته معه ای شقه معه و لفتاه ای شقاه و یقال لا تلتفت لفت فلان ای لا تنظر الیه۔

لیت۔ لیت۔ کاشکی وہی کلمة تمن تنصب الاسم و ترفع الخبر تقول لیت زیداً ذاهب و بعض العرب یستعملها بمعنی وجدت فینصبها الی مفعولین و یجریها مجری الافعال فیقول لیت زیدا شاخصا و یقال لیتی و لیتنی کما یقال لعلی و لعلنی۔ لیت با لکسر یکیدی روی و همالیتان۔ لیت بازداشتن و بازگردانیدن (ع ف اض ۲ و ک ۲) یقال لاته عن وجهه ای صرفه و حبسه عن وجهه و الاته کذلک و منه قوله تعالی لا یلتکم من اعمالکم شیئاً و یقال ما الاته من عمله شیئا ای ما نقصه مثل الته۔ و قوله تعالی و لات حین مناص قال الاخفش شبهوا لات بلیس و اضمروا فیها اسم الفاعل قال و لا یکون لات الا مع

حین وحذف فی الشعر وقال بعضهم ولات حین مناص فرفع حین واضمر الخبر وقال ابو عبیدة هی لا دالتاء انما زیدت فی حین وکذلک فی تلا ن وان کتبت مفردة کقول الشاعر (شعر) العاطفون تحین ما من عاطف - والمطعمون زمان ما من مطعم - وقال المورخ زیدت التاء فی لات کما زیدت فی ثمت وربت

لبّت یده پیچید دست را ولبت فلانا زد سینه و شکم وتهیگاه اورا بعصا -

لحته - بالعصا زد اورا بعصا (ع بفتحتها) لحت العصا پوست عصا وورکرد وبرد لحت یعنی کمال سردی -

لخت - مرد تند اروزنی که سبیلین او یک شده باشد وحرسخت لخت شدید -

لرت - بالضم موضعی یا قبیلهٔ باندلس -

لات - الرجل خبر داد از چیزیکه پرسیده نشد از و لات الخبر پوشید آنرا ولاته کسحابه موضعی باندلس وقبیلهٔ ببربر -

فصل المیم

متت - مت - کندن - وپیوند خویشی جستن (ع ف ا ض ۲) ماته پیوند ووسیلت یقال فلان یمت الیک بقرابته ای یتوسل - موات بمعنی وسائل - محت - محت - سخت وصلب از هر چیزی یقال یوم محت ای شدید الحر مثل حمت ومحت یومنا بالضم مرت - مرت - بیابان بی علف ونبات ومکان مرت بین المروتة - وهو مرت الحاجب اذا لم یکن

علی حاجبه شعر - مروت مشد والرا رنام دادئی ومنه یوم المروت بین بنی قشیر وتمیم -

مقت - مقت - دشمن گرفتن (ع ف ا ض ۲) یقال مقته فهو مقیت ومقوت - ونکاح المقت فی الحالیه ان یتزوج الرجل امرأة ابیه -

موت - موت - مرگ ومردن مات یموت ویمات ایضا فهو میّت ومیّت وهم موتی واموات ومیتون - واصل میت میوت علی فیعل فادغم ثم یخفف فیقال میت ویستوی فیه المذکر والمؤنث قوله تعالی لنحیی به بلدة میتا - قال الفراء یقال لمن لم یمت هو مائت عن قلیل ومیّت - میتة مردار میتة بالکسر نوعی از مردن کالرکبة والجلسة یقال مات میتة حسنة - وقولهم ما امّه انما یراد به ما اموت قلبه لان کل فعل لا تمیز له لا یتعجب منه - موات بالضم مرگ وبالفتح زمین بی خصم ونا منتفع وهر چه جان ندارد ورجل موتان الفواد وامرأة موتانة الفؤاد - موتان بالتحریک خلاف حیوان ویقال اشتر الموتان ولا تشتر الحیوان یعنی اشتر الارضین والدور ولا تشتر الرقیق والدواب وفی الحدیث موتان الارض لله ولرسوله فمن احیا منها شیأ فهو له یعنی الموات من الارض - موتان - بالضم مرگ گاو مرگی ستور یقال وقع فی المال موتان - واماته الله وموته شدد للمبالغة - امانة میر انیدن وفرزند مرده شدن زن وناقه یقال امانت فلانة واماتت الناقة اذا ماتت ولدها واماتت فلان ایضا اذا مات ولدها ابن او بنون وهو میمت وهی میمت -

اومیته مادیت ج - شهادت مرد پارسا مرائی وموت
مائت کقولهم لیل لائل یؤخذ من لفظ ما یؤکد به -
مستمیت للامر مسترسل له ومستقبل فی الحرب
لا یبالی من الموت - موتة بالضم صرع وجنبی از جنون
مُؤتة بالهمز نام زمینی که مقتل جعفر طیار ست رضی الله عنه

مؤتة - بالضم موضعی به شارق شام قتل فیه
جعفر بن ابی طالب رض وفیه کان تُعَل السیوف -
مصت الجاریة - جماع کرد او را ومصت الناقة
گرفت زهدان ماده شتر پس داخل کرد دست را و
بر آورد آب منی از ان -
مَعَتَه - مالید او را (ع بفتحها) -
مکث - بالمکان اقامت نمود - استمکنت البشرة
یعنی برشد قرحه اندریم -
ملته - حرکت داد وجنبانید او را (ع ف اک ۲)
امالیت شتران تبر - ومیت لسکیت برگ درخت مرخ

فصل النون

نأت - نَئیت - بکسر الثانی نالیدن (ع ف اک)
یقال نأت فهو مثل نَهَت
نبت - نبت - گیاه ورستن گیاه (ع ف اض ۲)
انبات لازم ومتعدیه نبت وانبت بمعنی وانبته الله
فهو منبوت علی غیر قیاس - وانبت الغلام اذا نبتت
عانته - تنبیت درخت نشاندن یقال نَبَّتَ الشجر -
ای غرسه وپروردن کودک را ویقال نبت احلک
بین عینیک - نبت جای رستن گیاه ویقال ما احسن
ناتبة فلان ای ما نبت علیه اموالهم واولادهم

ونبت لهم نابتة ای نشأ لهم نشء ضعاردان
بنی فلان لنابتة شر - نوابت وهو من الاحداث الاغمار
نبیت جی از زمین نبوت درختی -
نحت - نحت - تراشیدن (ع ف اک ۲) نحاتة
بالضم تراشه منحت بالکسر تیشه نحیتة سرشت وطبیعت
ونحیت هو دخیل فی القوم - حافر نحیت
سم کرانها سوده -
نصت - انصات - خاموش بودن وگوش داشتن
یقال انصتوه وانصتوا له -
نعت - نعت - صفت یقال نَعَتَه وانتعته اے
وصفته - ناعتون نام جائی -
نفت - نفیت - تیرک زدن دیگ جوشان (ع
ف اک ۲) یقال القدر تنافت وتناظ مرحل نفوت
وفلان نفیت غضبا ونبظ ای یغلی - نفیتة آشام
آرد باله وخرآن -
نقت - نقت - مغز بیرون کردن (ع ف ا
ض ۲) یقال نَقَتَّ المخ ونقوته ای استخرجته کالنهم
ابدلوا الواو تاء -
نکت - نکت - بسر در افگندن یقال طعنه فنکته
ای القاه علی رأسه فانکت هو - ومر الفرس نکیت
وهو ان یثبو عن الارض - نکتة خجک ہی کالنقطة -
رکبه منکتة اذا بدأ فیها الارطاب - ناکت وهو من
نعت البعیر ما نحر فمرفقه حتی تقع علی الجنب فیخرّ -
نوت - نوتی - بشدید الیاء کشتی بان نواتی ج -
نهت - نهیت - بانگ کردن شیر (ع ف اک ۲)

وهو دون الزئیر - یقال نهت الاسد واسد نهات وکذا حمار نهات ای نهاق ورجل نهات ای زحار -

نهیت - بروزن وبمعنی کهیت وفیه نهنهة منخره غضبا ای نفخ ونهنت یعنی پلید شد بعد پاکی ونهت الخبر فسره نهنة بالضم گوخر دیان سنگ همواره -

نشت - اللحم قلب نشت یعنی بدبو شد (ع ک ا ف ۲)

نخت - سوراخ کردن وبرکندن واز آوندیک دو خرما گرفتن وبنهایت رسانیدن گفتار باسے شخصی

نغت - کشیدن موی - (ع نفتها) -

نمت - نباتی ست که میوه خوردنی دارد -

نبت - نادیدن از ناتوانی نوت مثله وعلی بن عبد العزیز النابتی البصری الموب حدث -

فصل الواو

وکت - وکتة - خبک کا نقطة یقال فی عینه وکتة - ودکتت البسرة توکیتا اذا بدأت فی ارطاب -

وقت - وقت - هنگام میقات هنگام کار وجای آن وموضع احرام بستن بحج وعمره ویقال وقته فهو موقوت اذا بین للفعل وقتا ومنه قوله تعالی ان الصلوة کانت علی المؤمنین کتابا موقوتا اے مفروضا فی الاوقات - توقیت وقت پیدا کردن یقال وقته یوم کذا مثل اجله - وقرئ واذا الرسل وقتت مشددة ومخففة - واقتت لغة فی وقتت کمانی وجوه اجوه - موقت بکسر القاف مفعل من الوقت -

وهت - ایهات - بوی گرفتن گوشت یقال اوهت اللحم وایهت -

وهت بالمکان اقامت نمود (ع ف اک ۲) -

وت - ویضم بانگ قمری نرودته بالضم مثله وتاوت اندیشهاے بد -

ولت - زیانی ولته حقه نقصه (ع ف اک ۲) اولته مثله -

شیئ موهوت - معروف مقدر -

فصل الهاء

هبت - هبلیت - مرد بد دل بی عقل ثبیت مذه - هُبِتَ الرجل ای نخب - ورجل مهبوت الفؤاد وفی عقله هبتة ای ضعف - وهبته ای ضربه -

هتت - رجل هتت - بالکسر وهتات ای خفیف کثیر الکلام قال الاصمعی یقال الرجل اذا کان جید السیاق للحدیث هو لیس رده سر ار یته هتا -

هرت - هرت - گوشت پختن وهر اکردن وجامه دراندیدن وطعن کردن وعرض کسے یقال هرت عرضه ای طعن فیه - هریت نسناخ کنج دهن وزن هر دو نخ سیکے شده هرت بالتحریک مصدر منه (ع ک ا ف ۲) اسد اهرت وهو مهروت الشدق - وکلاب مهرتة الاشداق -

هفت - هفت - بفتح اول بسکی پیدن وکل شئی انخفض وانفرج فقد هفت والهفت - تهافت پاره پاره افتادن وتهافت الناس فی النار ای تساقطوا - ویقال [illegible] من الناس الذین [illegible] گول

مثل ذوات۔
ہبت۔ ہبتا۔ کیاہی علی وزن فعلی۔
ہیت۔ ہیئت وہیوت برای صاح بہ دوعاہ۔ قولہم ہیت لک ای کلم ویستوی فیہ الواحد والجمع والمؤنث والمذکر الا ان العدد فیما بعدہ تقول ہیت لکما وہیت لکن۔ ہوتہ زمین پست وکذلک ہوّۃ بالضم۔ ہیت بالکسر نام شہری برفرات قال الاصمعی اصلہا من الہوّۃ۔ ہات بیار وبدہ یقال ہات یا رجل بکسر التاء ای اعطنی ہاتیا ہا تو للتثنیۃ والجمع ہاتی للمؤنث ہاتین لجمعہا ویقال ہات لا ہاتیت۔ وہاتہ ان کانت بک مہاتاۃ۔ وما اہاتیک کما تقول ما اعاطیک۔ ولا یقال منہ ہاتیت ولا ہیتنی بہا قال الخلیل اصل ہات من اتی یوتی نقلبت الالف ہاء

ہبرایت۔ جابہا۔
جوع ہاتت کجرد مثل شدید۔
ہمت الشدید توارای فی الدہم یعنی نان شکستہ در روغن پنہان شد اہمت الکلام والضحک اخفاہ۔
ہنبتہ۔ فروہشتگی وسستی۔
ہوتۃ۔ وتفتح زمین پست ہوت ج وہوّت بہ تہوتیا صاح۔

فصل البار

یقت۔ یاقوت۔ م فارسی معرب ہو فاعول یاقوتۃ یکی یواقیت ج۔
یرت۔ بالراء جدّ عرف بن عیسیٰ الفرغانی الفقیہ الشافعی۔
ایہت اللحم۔ بدبو گشت گوشت

باب الثاء

فصل الالف

ابث۔ ابث۔ بکسر الباء فیہ بانشاط ابث بفتحتین شیر شتر خوردن تا انگاہ کہ شکم برآرد۔
اثث۔ اثاثۃ۔ انبوہ شدن موی وگیاہ (ع ف اک ۲) شیاث اثیث وشعر اثیث۔ نسار اثائث کثیرات اللحم۔ اثاث بالفتح رخت خانہ قال الفراء لا واحد لہا قال ابو زید ہو المال اجمع مثل الابل والغنم والعبید والمتاع واحدہا اثاثۃ۔ وتاثث فلان اذا اصاب ریاشا۔ اثاثۃ بالضم نام مردی۔
ارث۔ ارث۔ بالکسر میراث م وہنرۃ وادونی الاصل یقال ہو فی ارث صدق ای فی اصل صدق۔

وہو علی ارث من کذا ای علی امر قدیم۔ توارثہ الآخر عن الاول تاریث براغا لانیدن وآتش برافروختن ارثہ بالضم سرگین آمادہ بجہت آتش افروختن یقال تأرثت النار اذا التقدت فی الارثۃ۔
انث۔ انثی۔ مادہ اناث انث ج۔ اینات مادہ زادن یقال انثت فہی مؤنث واذا کان ذلک عادتہا فہی مئناث ورجل مئناث ایضا لانہما یستویان فی مفعال۔ تانیث الاسم خلاف تذکیرہ وانثت قتانث۔ اینث نرم آہن آنیشان ودخصیۂ دوگوش

فصل البار

ثبث۔ ثبث۔ پراگندہ وفاش کردن خبر یقال

بَثَّ الخبر وابثّہ ای نشرہ - وثبثت الغبار ای ہیجتہ - واثبثتک سری ای اظہرتہ لک وثبّث شدد للمبالغۃ - وانبث ای انتشر وحال واندوہ یقال اثبثتک ای اظہرت لک شیئی قولہ تعالی انما اشکو بثی وحزنی الی اللہ - وتمر بث اذا لم یجد کنزہ یعنی نیکو نہ درو وہ باشند خرما را وجای ماند و بود وہو کقولہم مارغور وصف بالمصدر قال الاصمعی ثمر بث ای منثور متفرق بعضہ عن بعض -

بحث - بحث - کاویدن (ع نفتحہا) یقال بحثت عن الشیئ وابتحثت عنہ ای فتشت عنہ وفی المثل کالباحث عن الشفرۃ - ویقال ترکتہ بباحث البقر ای بالمکان القفر -

برث - برث - زمین نرم براث ج - ابراث بروث کذلک -

برغث - برغوث - بالضم کیک براغیث ج -

بعث - بعث - برانگیختن وفرستادن (ع بفتحہا) بعثہ وابتعثہ بمعنی ای ارسلہ فانبعث - ویقال کنت فی بعث فلان ای فی جیشہ الذی بعث معہ والبعوث الجیوش وبیدار کردن یقال بعثہ ای اہبہ - وانبعث فی السیر ای اسرع - وتبعث منی الشعر ای انبعث کانہ سائل ومنہ بعیث نام شاعرے ارتمیم یوم بعاث بالضم یوم الاوس والخزرج -

بغث - بغاث - ثبلث بغات نوعی ازمرغان مردارخوار وفی المثل ان البغاث بارضنا تستنسر من جاورنا عربنا - وقال یونس من جعل البغاث واحد افجمعہ بغثان مثال غزال وغزلان ومن قال للذکر والانثی بغاثۃ فالجمع بغاث مثل نعامۃ ونعام - وقال الفراء بغاث الطیر مالا یصید منہا - ابغث تیرہ رنگ قریب من الاغبر وجای ریگناک بغشاء من الغنم مثل رقوطا یعنی قوز پیسہ ومردم آمیختہ یقال وخلنا فی البغثاء ای فی عامۃ الناس واجماعتہم -

بوث - بوث - کاویدن مثل بحث - استباثۃ بیرون آوردن -

بہث - بہثۃ - بالضم پدرحی ازسلیم وفلان بہثۃ ای لزنیۃ -

برعث - کجفر موضعی برعث کقنفذ حلقہ وبربراعث ج -

بقث امرہ وطعامہ وحدیثہ خلطہ -

بلیث - کاہ دوسالہ سیاہ مثل درین ودیست بلیث اتباع بلث جد سماک بن مخرمۃ -

بلغثہ سستی درسطبری تن وفربہی وزن فربہ سست اندام بلغث لغت منہ -

بلکوث - کزنبور مردیست بلاکث موضعی بکنثہ موش کلان -

بنیث - علی فعیل ماہیی ست دریائی -

بہکثہ - شتابی درکار -

ترکہم حیث بیث ای فرقہم وبددہم یعنی پراگندہ ساخت آنہا را -

فصل التاء

تفث - تفث - بفتحتین ازشعائر الحج کالقص والحلق والنحر والرمی وما اشبہہا -

تلیث - نخلستان زمین شور -

توث - تودلغة فی المثناة حکاها ابن فارس توثة یکی و توث ایضاً دیہی بمرو منہا بحر بن عبد اللہ بن بحر التوثی الادیب و دیہی باسفراین و دیگرے بہ بوشنج توثة ایضاً محلہ بہ بغداد منہا محمد بن احمد بن قید اس و مسعود بن علی و محمد بن احمد بن علی الزاہد التوثیون محدثون و کفر توثا موضع -

فصل الثاء

ثلث - ثلثة - سہ مرد ثلاث سہ زن ثلثا روز سہ شنبہ ثلاثا وات ج - ثلث بالضم سہ یک فاذا فتحت الثاء زدت یاء فقلت ثلیث مثل ثمین و سبیع و سدیس و خمیس و نصیف و انکر ابو زید منہا خمیسا و ثلیثا - ثلث بالکسر بہر سہ روز یکبار نوبت آب مرورخت را و لا یستعمل الثلث فی ورد الابل لان اقصر الورد الرفة و ہو ان تشرب کل یوم ثم الغب و ہو ان ترد یوما و تدع یوما فاذا ارتفع من الغب فالضم و الربع ثم الخمس و کذلک الی العشر قالہ الاصمعی و ثلث بالضم و مثلث غیر مصروفین لانہما عدلا من ثلثة الی ثلاث و مثلث و ہما صفتان لانک تقول مررت بقوم مثنی و ثلاث قال اللہ تعالی اولی اجنحة مثنی و ثلاث و رباع نوصف بہ و ہذا قول سیبویہ - و قال غیرہ انما لم یصرف لتکرر العدل فیہ فی اللفظ و المعنی لانہ عدل عن لفظ اثنین الی لفظ مثنی و ثناء و عن معنی اثنین الی معنی اثنین اثنین یقال جاءت الخیل مثنی اے اثنین اثنین ای جاؤا مزدوجین و کذلک جمیع معدول العدد فان صغرتہ صرفتہ و قلت احید و ثنیّ و ثلیث و ربیع لانہ مثال حمیر فخرج الی مثال ما ینصرف و لیس کذلک احمد و احسن لانہ لا یخرج بالتصغیر عن وزن الفعل لانہم قالوا فی التعجب ما امیلح زیدا و ما احیسنہ -

ثلث سہ یک مال ستدن (ع ف اض ۲) و سوم قوم شدن (ع ف اک ۱) و سہ تمام کردن چیزرا یقال منہ ثلثت القوم اثلثہم و کذلک الی العشرة الا انک تفتح ربعت القوم ارلعہم و اسبعہم و اتسعہم لمکان العین - و تقول کانوا تسعة و عشرین فثلثتہم ای صرت بہم تمام ثلثین و کذلک کانوا تسعة و ثلثین تربعہم الی المائة قالہ ابو عبیدة -

و ثالثة الاثافی بیرون آمدگی کوہ کہ دو سنگ دیگر بدو جانب وے نہند تا سہ پایہ گردد و دیگ بر وے نہند و یقال ہذا فیمن یتقدمہ نار الفتنة و الداہیة - و اثلث القوم ای صار واثلثة و کذلک اربع القوم الی العشرة - و یقال ہو ثالث ثلثة بالاضافة الی العشرة و لا ثین فان اختلف العددان ان شئت اضفت کما مر و ان شئت نونت و قلت ہو رابع ثلثة او رابع ثلثة کضارب عمرو و ضارب عمرا فاذا انفقا فالاضافة لا غیر - و تقول ہذا ثالث اثنین و ثالث اثنین ای صیرہما ثلثة بنفسہ و کذلک ہو ثالث عشر بالرفع و النصب الی تسعة عشر فمن رفع قال اردت ثالث ثلثة عشر فحذف الثلثة و ترک ثالثا علی اعرابہ و من نصب اعطی اعراب الثلثة المحذوفة الاول

یعلم ان ہہنا شیأ محذوفا تقول ہذا الحادی عشر والثانی عشر الی العشرین مفتوح کلہ لما ذکرنا وفی المؤنث ہذہ الحادیۃ عشرۃ کذلک الی العشرین تدخل الہاء فیہا جمیعا۔ واہل الحجاز یبنونہا علی کل حال تقول اتونی ثلثتہم وار بعتہم الی العشرۃ وکذلک اثنتینی ثلثتن واربعتن وغیرہم یعربہ بالحرکات الثلث یجعلہ مثل کلہم فاذا جاوزت العشرۃ لم یکن الی النصب تقول اتونی احد عشرہم وتسعۃ عشرہم وکذلک اثنتینی احدی عشرۃ الی ثمانیۃ عشرۃ۔

ثلوث ناقۃ کہ سہ خوز شیر دہد و ناقۂ سہ پستان خشک شدہ دیگی ماندہ مثلوثۃ توشہ دان کہ از سہ پوست ساختہ باشند جبل مثلوث رسن سہ تاہ مثلث سہ گوشہ واز سہ یکے ماندہ ویقال ثلث بناقتہ اذا اصر منہا ثلثۃ اخلاف فان صر خلفین قیل شطر بناقتہ وان صر واحدا قیل خلف بناقتہ وان صر اخلافہا جمع قیل اجمع بناقتہ وامش۔

فصل الجیم

جاث۔ جاث۔ پر بار رفتن ستور (ع نفتحہما)

جثث الرجل اذا فرغ فہو مجثوث اے مذعور۔

جثث۔ جثۃ۔ بالضم شخص مردم ایستادہ وخفتہ و جثۃ اے قلعہ واجثۃ اے اقتلعہ۔ جثیث تہال خرما جثثۃ اے فسیلۃ ولاتزال جثثۃ حتی تطعم ثم ہی نخلۃ مجثۃ مجثات نیشہ درخت کاوشہ جثاجث بالضم وثبت جثاجث اے ملتفن۔ بعیر جثاجث اے ضخم۔ جث موم وموے وپر زنبور در عسل

جثجاث گیاہی تلخ۔

جرث۔ جریث۔ بالکسر والتشدید نوعی از ماہی۔

جدث۔ جدث۔ بفتحتین گور۔ اجدث اجداث۔ اجتداث گور ساختن۔

جثث۔ جثث۔ بالکسر اصل ہر چیزے یقال ہو من خثک وجنسک ای اصلک نقۃ اولثغۃ خبثی زرہ گر۔

جوث۔ جواثی۔ نام حصنے بہ بحرین۔

جربث۔ بالضم موضعی۔

جنبثنت بضم الجیم وفتح الباء نعت سوء للمرأۃ یا زن سیاہ فام۔

جوث۔ محرکۃ کلانی اعلائے شکم یا فروشتگی اسفل شکم اجوث نعت منہ وجوثار مؤنثہ جوث جوثار ہزار خانہ شکنبہ جویث کزبر موضعے بہ بغداد جوبث بکسر الواو المشددۃ وفتح الجیم شہرے بہ بصرہ منہ سرین بشر جوثۃ بالضم موضعے یا قبیلۃ۔

جہث۔ سبک گردانیدن او را ترس یا خشم یا خوشی (ع لفتحہما)

فصل الحاء

حثث۔ حثۃ۔ بر انگیختن یقال حثہ علیہ واستحثہ بمعنی اے حضہ علیہ فاحتث۔ وحثثہ وحثحثہ بمعنی۔ ودلی حثیثا اے مسرعا حریصا ولایتحاثون علی طعام المسکین ای لایتحاضون۔ حثیثی مثال خصیصی برانگیختن حثوث کزک۔ فرس حثاث اے سریع لیس فیہ فتور وفرس جواد الحثۃ اے اذا حث جارہ جری بعد جری۔ ویقال ما اکتحلت

حثاثا بالفتح والکسر اے مائت قال الاصمعی بالکسر وقال ابو عبیدۃ ہو بالفتح اصح - حث بالضم کاہ ریزہ وریگ درشت ونان خشک وپست ناشورانیدہ - حدث - حدیث - نو نقیض قدیم یقال اخذنی ما قدم وما حدث ولا یضم حدث الا فی ہذا الموضع وذلک لمکان قدم علی الازدواج وخبر رسول اللہ علیہ السلام وخبر آن احادیث ج - قال الفراء تزعم آن واحد الاحادیث اُحدوثۃ ثم جعلوہ جمعا للحدیث - حَدُوث شدن چیزے کہ نبودہ باشد یقال حدث امر اذا وقع واحدثہ اللہ فحدث - حدث بفتحتین حدثی بالضم حادثۃ حدثان بفتحتین کلہ بمعنی - واحدث الرجل اذا نقض وضوءہ - ویقال استحدثت خبرا ای وجدت جدیدا - ورجل حدث ای شاب فان ذکرت السن قلت حدیث السن بالاضافۃ وہؤلاء غلمان حدثان بالضم ای احداث - محادثۃ تحادث تحدیث سخن گفتن - محادثۃ السیف روشن کردن وے رجل حدث بضم الدال وکسرہا ای حسن الحدیث ورجل حدیث شمائل فسیح کثیر الحدیث - وسمعت حدیثی حسنۃ شمائل خطیبی - احدوثۃ افسانہ وہو حدث ملوک بالکسر مضافا ای صاحب حدثیہم وسمرہم وکذا ہو حدث نساء - ویقال افعل ذلک حدثانہ وبحداثتہ ای فی اولہ وطراءتہ - محدث بفتح الدال مرد درست کمان حرث - حرث ورزیدن وکشاورزی کردن وفی الحدیث احرث لدنیاک کانک تعیش ابدا ابو الحارث کنیت شیر حارث سرکوہ شام کہ اورا جولان خوانند ونام مردے حراث کشاورز حرث واحرث مثل زرع وازرع - ویقال بالحارث لبنی الحارث بن کعب وہذا من شواذ التخفیف لان النون واللام قریبا المخرج فلما لم یکنہم الاوغام لسکون اللام حذفوا النون کما قالوا امسنت وظلت وکذلک یفعلون بکل قبیلۃ یظہر فیہا لام المعرفۃ مثل البغبر والبحیم فاذا لم یظہر اللام فلا یکون ذلک -

حربث - حربث - بالضم گیاہے -

حفث - حفث - بکسر الفاء وسکون العین وہو القبقۃ - حفاث بالضم والتشدید مار دمندہ بے آزار -

حنث - حنث - بالکسر زہ وگناہ وخلاف کردن سوگند (ع ک اف ۲) یقال حنث فی یمینہ واحنثہ - وبلغ الغلام الحنث ای المعصیۃ والطاعۃ وتحنث ای تعبد واعتزل الاصنام مثل تحنف وفی الحدیث کان یاتی غار حراء فیتحنث فیہ - وفلان یتحنث من کذا ای یتاثم منہ -

حوث - حَوث - لغۃ فی حیث - وحوثا رالکبد ومالیہا - ویقال ترکہم حَوث بوث وحوثا بوثا وحیث بیث بالفتح کلہا وحاث باث بالکسر اذا فرقہم وبددہم - استحاثۃ بیرون آوردن چیزے مثل استباثۃ یقال استحثت الشیء اذا ضاع فی التراب فطلبتہ -

حیث - حیث - کجا وہی کلمۃ تدل علی المکان مثل حین علی الزمان وہو اسم مبنی علی الضم

یبنی علیه تشبیها بالغایات لانها لم تجئ الا مضافة الی جملة کقولک اقوم حیث یقوم زید ولم یقل حیث زید هن العرب من یبنیها علی الفتح مثل کیف استثقالا للضم مع الیاء وتدخل ما علیه فتصیر للشرط تقول حیثما تجلس اجلس فی معنی اینما وقوله تعالی ولا یفلح الساحر حیث اتی وفی حرف ابن مسعود واین اتی ویقال جئت من این لا تعلم ای من حیث لا تعلم۔

خبث۔ گفتن ماریست بریده دم۔
خبثیث۔ تکسر وسستی۔
حرکة۔ جنبانیدن۔
حلتیث۔ بروزن ومعنی حلتیت ست یعنی انگوزه۔
حنبث۔ کجعفر اسمی ست۔
حنکث۔ کجعفر گیاهی۔

فصل الخاء

خبث۔ خبیث۔ پلید وهو ضد طیب۔ خباثة مصدر منه (ع بضمهما) یقال خبث الشئ والرجل خباثة وخبثا بالضم فهو خبیث ای ردئ واخبثه ای علمه الخبث وافسده۔ واخبث ای اتخذ اصحابا خبثاء فهو خبیث مخبث ومخبثان بالفتح یقال یا مخبثان ویقال فلان نخبثة کما یقال لزنیة۔ وفی الندار یا خبث کما یقال یا کع وللمرأة یا خباث بنی علی الکسر وکذا یا لکاع۔ خبث الحدید ریم آهن اخبثان بول وغائط۔
خرث۔ خرثی۔ رخت خانه۔
خنث۔ انخناث۔ دوتاه وشکسته شدن والخنث الاسم۔ وهو ایضا نام زنے لایصرف وخنثت الشئ فتخنث ای عطفته فتعطف ومنه سمی المخنث وتخنث فی کلامه۔ خنث بکسر النون سست ودوتاه وفی المثل اخنث من دلال۔ خنثی آنکه اورا آلت نری ومادگی باشد خنائی مثل جبالی ج۔ وخنث السقاء واختنثته اذا ثنیته الی خارج فشربت منه وان کسرته الی داخل فقد قبعته۔
خوث۔ رجل اخوث۔ ای مستریح الیطن خوثار موثة بین الخوث۔

اخبعث۔ فی مشیته مشی مشیة الاسد یعنی رفت همچو رفتار شیر۔
انخبثقة۔ اسم للاست۔
خثث۔ بالضم غثار السیل اذا خلفه ونضب عنه یعنی آب آورد که آنرا فرو گذاشته باشد سیلاب فرو شده باشد از وچفر لاده خشک ودیرینه خثة پشک نرم وگلی که خمیر کرده شده باشد یا پشک یا سرگین پستر طلا کرده شود بآن پنهانی لاده شتر تا که در دناک نکند اورا جایهاے بلند وفروزنیه یعنی مشتے از ریزهاے چوب که بآن آتش گیرند وبفتح تخثیث جمع کردن واصلاح نمودن اختثاث شرم داشتن۔
خنبث۔ بالضم خبیث خباثت مذموم خائن۔
خنطث۔ باتجز برفتار آمد۔
خنفثة۔ بالضم دابه ایست خرد۔

تخیبت - کلانی و فرو ہشتگی شکم -

فصل الدال

وأث - قال الاصمعی - واثت الطعام ای اکلته -
وأثار کنیزک وقد یحرک لحرف الحلق وہونا در لان
فعلار بفتح العین لم یجئ فی الصفات وجار حرفان
فی الاسماء نقط وہما فرمار وجنفار وہما موضعان -
وثث - وَثّ - وثاث - باران ریزہ -
وعث - وَعْث - اول بیماری وَعِث الرجل
اذا اصابه اقشعرار وفتور -
ولث - ناقه ولاث - بالکسر ای سریعة - نوق
ولث بفتحتین واندلث علینا فلان شیئم ای انخرق
وانصبّ - والمندلث الذی یمضی ویرکب رأسه
لاشیئ شئ - مدالث الوادی مدافع سیله -
ولهث - ولهاث - بالکسر شیر رجل ولهاث
ولاهث بالضم اسے جرئی مقدم -
ومث - وَمِث - بکسر ۲ جاے نرم ریگناک
وماث ج - ومث بفتح ۲ مصدر منه (ع ک اف ۲)
وباثة بالفتح نرم خوئی یقال ما کان اومث فلانا
والینه - اوموث بالضم جای کوماج نہادن در
آتشدان تدمیث نرم کردن یقال ومث مضجعه -
ویث - تدییث - رام ونرم کردن طریق ومدیث
ای مذلل - ویّوث بغیرت وبی حمیت وہو لغة ع

وبیثی - بضم اوّله مقصوراً دیہی بواسط -
الدحث - الرجل البعید السیاق للحدیث -
ورعث - کجعفر شتر کلان سال تندار -

وعبوث - بالضم مأبون یعنی مرض آبنه دارنده -
ولبوث - کقربوس گیاہی -
ولعث - ولعاث - کجروق وسطبر وقسبار شتر قوی
فربہ رام ولعوث ولعثی کجرحل وسنبتی سطبر -
ولمث - ولاهث تیز رو -
ولکث - کوتاه -
ووثة - نہریست -
وہثة - دور کردآنرا (ع بفتحها) وَہثة مرولیست -
وہلاث - بروزن ومعنی ولهاث -
الدہموث - بالضم الکریم -

فصل الراء

ربث - رَبث - بازداشتن از حاجت (ع
ف اض ۲) ربثة کار باز دارنده مرمثنی مثال
خصیصی کذلک - وفی الحدیث اذا کان یوم الجمعة
بعث ابلیس جنوده الی الناس فاخذ وعلیهم المرابث
ای ذکر وہم الحوائج التی ترثبہم - وتربث فی مسیره
اذا تلبث واربث امرہم اسے ضعف والبطار
حتی تفرقوا -
رثث - رث - کہنه رثاث بالکسر ج - رثاثة بالفتح
کہنه وسوده شدن (ع ف اک ۲) یقال فلان
رث الهیئة وفی هیئته رثاثة اسے بذاذة - وارث
الثوب ای اخلق - رثة بالکسر کہنه رخت خانه رثث
ج - مثال قربة وقرب ورثاث گذلک -
وارثثنا رثة القوم اسے جمعنا هاوزن گول ومردم
فرومایه ضعیف ارثنات کسے راخسته ومجروح برداشتن

که بنود زنده باشد یقال فلان اُرِثَّتْ ای حمل من المعرکة جریحا و به رمق یستعمل مجهولا۔

رعث۔ رعاث۔ بالکسر گوشوار رعثة بسکون و حرکتین یکی و ترعّثت المرأة ای تقرطت۔ مُرَعِّث نام شاعری رعثة الدیک تاج و عجب خروس شاة رعثاء اذا کانت لها تحت الاذنین زَنَمَتان یعنی گوسپند از سر دو کرانهٔ گوش کفانیده و معلق مانده رعث بفتحتین پشم های رنگین که از هودج علاقه سازند

رغث۔ رغوث۔ بالفتح زن و میش با شیر و بچه آن و ارغثت المرأة او النعجة ولدها ای ارضعته و رَغَث البعیرُ امّه ای رَضِعها۔ رغاء مثال عشار رگهای شیر در پستان۔ قال ابن السکیت فی زیر پستان و قولهم اکل من یده و تحت رَغوث فهی فعول بمعنی مفعول لانها مرغوثة۔ و رغث الرجل مجهولا ای کثر علیه السؤال حتی نفد ماله۔

رفث۔ رفث بفتحتین جماع و فحش گفتن و سخن زنان در جماع (ع ف اض ۲) و یرفث بالکسر ایضا رَفثا و رفاثا یقال رفث الرجل و ارفث بمعنی۔

رمث۔ رمث۔ بالکسر جراگاه شتر از شور گیاه رَمث بفتحتین چوب که بر هم بندند و عمد سازند و خوردن شتر شور گیاه را و رنجور شدن از وی (ع ک اف ۲) فی اهل رَمثة و رماثی۔ قال الاصمعی رَمث باقی شیر در پستان یقال رشت و ارشت فی الضرع ای ابقیت بها شیأ۔ و رمث الشیء اصلحته و مسحته بیدی۔ و حبل ارماث ای ارمام۔

رمث۔ رمثة۔ سر قین روث ج۔ و قد راث الفرس و فی المثل اُحتُک و ترمثنی ای اعطیک الحشیش و طرف بمعنی یقال فلان یضرب بلسانه رمثة انفه۔

ریث۔ ریث۔ و رنگ کردن یقال راث علی خبرک ای انبطأ و فی المثل رُبَّ عجلة وَهَبَتْ ریثا و ما ارانک علینا ای ما ابطأک عنا۔ ریث ایضا پدرحی از قیس استراثة و رنگ خواستن رجل رَیِّث ای بطیء۔ رجل مُریث العینین اذا کان بطیء النظر

فصل الزاء

زغیثی۔ کذا بخطی ہو عمرو بن عثمان الحمینی الحمشی الزغیثی المحدث روی عن عطیة بن بقیة و ضبطه ابو الفرج البغدادی بالراء و غلط۔

فصل الشین

شبث۔ شَبَث۔ چنگ در زدن و در آویختن از چیزے رجل شبث کسر ۲ نعت منه۔ شبث بالفتح جانورے کہ با ہا بسیار دارد شبثان بالکسر ج۔ مثال غرب و غربان۔ شَنْبَثة بزیادة النون علاقه یقال شنبث الهوی قلبه ای علق به۔

شثث۔ شثّ۔ گیاہی خوش بوی تلخ مزه کہ دباغت کنند بوی۔

شربث۔ شَرْبَث۔ سطبر و درشت کف دست و پای و ربما وصف به الاسد و کذلک شرابث بضم الشین۔

شعث۔ شعث۔ بفتحتین پراگندگی کار یقال لم الله شعثک ای جمع امرک المنتشر و ژولیدہ موے شدن اشعث نعت منه۔ و هو المغبّر الراس ایضاً

دُثام مردی ومنه الاشاقثة والهار للنسب - وخیل شُغث ای غیر مُفرخة یعنی اسپان پشت ناخاریده ویقال شغثة فتغشت ای فرقه فتفرق -

شنث - شَنَث - قلب شثن یقال شَنِثت مشافر الابل ای غلظت من اکل الشوک -

شیحثا - کلمة سریانیة تفتح بها الاغالیق بلا مفاتیح والشحاث للشجاذ من لحن العوام -

شرث - نعل کهنه شرثة شلة وبالتحریک سطبری طرکف وکهنگی آن وقد شرثت یده (ع ک ف ا ض ۲) والشرثت ایضا شرث السهم وشرث لم یُبَرَّ وسیف شرث کُلت تیز -

شرفث - درختی خرد که تیوع دارد -

شفائی - کجالی دیهی بعراق منها موفق الدین حسین بن نصر الضریر النحوی له تصانیف غریبة -

شکوثی - وید لغتان فی الکشوثا -

شلائی - کجالی دیهی به بصره شلتان بروزن وبمعنی سلطان -

شنبث - شیر شنابث بالضم شلة وهو الغلیظ -

شنهث الهوی قلبه علق به یعنی در آویخت عشق بدل او -

شنکباث - موضع یا اسمی ست منه احمد بن الربیع بن نافع الشنکباثی واحمد بن محمد الشنکباثی فی المحدثان

شوثی - کزبر نوعی از خرما -

فصل الصاد - صبث - پاره دوختن پیرهن در نو کردن آنرا -

فصل الضاد

ضبث - ضبث - به پنجه گرفتن یقال ضَبَثت به واضطبثت به اذا قبضت علیه بکفک - ناقة ضبوث یشک فی سمنها فتضبث ای تجس بالید مضابث الاسد مخالبه - وفی الحدیث الخطایا بین اضباعهم ای فی قبضاتهم -

ضغث - ضغث - دسته گیاه در آمیخته خشک وتر اضغاث احلام خوابهای شوریده ضغث الحدیث در آمیختن سخن ضاغث آنکه پنهان شود در پوششی وکودکان را بآواز ترساند ضغث السنام مالیدن کوهان ناقه ضغوث مثل ضبوث -

فصل الطاء

طثث - طث - نوعی از هاریجه کودکان مطثة آلت آن بازی -

طرثث - طرثوث - بالضم گیاهی یقال غرجوا تیطرثثون ای یجتنونه -

طمث - طمث - دختری بردن (ع ف ا ض ۲) وک ۲) وحائض شدن زن (ع ف ا ض ۲) وبکسر او فتح ۲ لغة فیه فهی طامث - قال ابو عمرو الطمث المس وذلک فی کل شئ یمس ویقال ما طمث ذا المرتع قبلنا احد وما طمثت هذه الناقة حبل قط ای ما استهاعقال -

طخثة - دفع کردن آنرا بدست (ع بفتحها) -

طخمورث - بزرگ پادشاهی از پادشاهان فارس که سی صد سال بادشاهی کرد -

طرخثة - خفت و سبکی -
طرموث - بالضم ضعیف و نانی که بر خزیر بخته شود -
طلث الماء طلوثا روان شد آب و طلث علی کذا تطلیشا زاد و طلثة بالضم نادان سست خرد و ضعیف تن -
طلخثة - آلود اورا بچیزیکه بدسید اندآنرا -
طلخثة - بروزن و معنی طلخثة او الطلخثة تلطیخ بالشئ مطلقا -
طلثة - بالضم سست رای اگرچه تنومند باشد -

فصل العین

عبث - عبث بفتحتین بازی (ع ک اف ۲) عبثة للمرة منه - عبث بالتسکین آمیختن (ع ف ا ک ۲) و پنیر ساختن یقال عبثت المرأة - ویقال ابکلی و اعبثی ای اجعلی بکیلة و عبیثة و آن طعامی باشد که در وی لخ کنند و آمیزش نسب یقال فلان عبیثة ای مؤتشب یعنی فی نسبه خلط و مغمز - و عبیثة الناس اخلاطهم - و جاء فلان بعبیثة فی و عاء ای برّ و شعیر قد خلطا - و ظلت الغنم عبیثة و بکیلة واحدة و هو ان الغنم اذا لقیت غنما اخری فدخلت فیها و اختلطا و هذا مثل و اصله من الاقط و السویق یکل بالسمن فیوکل -
عثث - عثة - بالضم مثه پشم عث ج - عث مثه در افتادن در صوف (ع ف اض ۲) یقال عثت الصوف و فی المثل عثیثة تقرم جلدا املسا لمضرب للذی یجتهد ان یؤثر فی الشئ فلا یقدر علیه -

در بافتیل للعجوز عثثة - و فلان عث مال ای تلفه کما یقال اذا رمال یقیم المال - عثعث بالاسے ریگ تودهٔ که بروی نبات نباشد عثعثة زمین نرم -
عفث - اعفث - هو الرجل الکثیر التکشف و فی الحدیث کان الزبیر اعفث -
عنکث - عنکث - گیاهی -
علث - علث - آمیختن (ع ف اک ۲) یقال علثت البر بالشعیر و فلان یاکل العلیث بالعین و النون ای خبزا من حنطة و شعیر - علاثة بالضم پنیر و سکه بهم آمیخته و کل شیئین خلطتهما فهی علاثة و ایضا نام مردی و علث الزند اذا لم یور و اعتلث زندا من الشجر اخذه و لم یدر اوری ام لا یصلد - و فلان یقلث الزناد اذا لم ینجز منکحه - اعلاث قطع الشجر المختلطة ما یقدح به من المرخ و العبیس - علث بفتحتین سختی جنگ و همیشه بودن بر حرب و هو بالعین و النون -
عیث - عیث - زیان و تباهی رسانیدن گرگ در رمه یقال عاث الذئب فی الغنم - تعییث چیزی جستن بدست در تاریکی -
عثلیث - بالکسر قلعه بسواحل شام معروف بحصن احمر -
عدث - نرمی خوی عدثان بالضم اسمی ست -
عرث - برکندن و مالیدن -
عرثیثا - کدو و بسابنج درخت بخور مریم -
عشوة - بفتح العین و ضمها خشک کنه نوعی از گیاه

که بعربی آنرا حلی گویند غثة مثلثة مثله عناثی ج باعناثی دیهی به بغداد - غوثه تعویثا بدرنگی انداخت آنرا و غوثه عن الامر برگردانید او را ازان کار - بحد یکه متحیر گشت غاثه مثله معاث مذهب و مسلک وزمین فراخ و تغوث تحیر -

فصل الغین

غبث - غبیثة - سکه و پنیر بهم آمیخته غبث مصدر منه اغبث لون الی الغبرة وهو قلب الغبث انغثاث مصدر منه -

غثث - غثاثة - غثوثة لاغر شدن (ع بفتحهما وک ۲) والنعت غث وغثة وغث اللحم فهو غث وغثیث - وغث واغث حدثهم ای فسد ورد ویقال اغث الرجل فی منطقه واغث الشاة ای ای هزلت - واغث الرجل اللحم ای اشتراه غثا غثثته الجرح ریم وخون جراحت و گوشت مرده جراحت غث غثیث رفتن ریم وخون از جراحت (ع ف اک ۲) واستغثه صاحبه اذا اخرجه وداواه واغث الجرح ای اندمل وفیه غثیثة ای فساد وتمرة وفساد وقیل ایضا وفلان لا یغث علیه شئی ای لا یقول فی شئی انه رومی نیترکه -

غرث - غرث - بفتحتین گرسنگی (ع ک اف ۲) فهو غرثان وهم غرثی وغرثی وغراث وامرأة غرثی ونسا غراث - ویقال امرأة غرثی الوشاح ای قبیحة النحر - تغریث گرسنه گردانیدن یقال غرث کلابه ای جوعها -

عثث - غثث - آمیختن (ع ف اک ۲) غثث البر بالشعیر فهو مغثوث وغثیث وهو یاکل الغثیث - مغثوث طعام فیه المدر والزوان یعنی خاک وهر چیزے آمیخته سقار مغثوث ای مدبرغ بالتمر او بالبسر - غثث بفتحتین سختی جنگ وکذلک بالعین (ع ک اف ۲) یقال فلان غثث بفلان ای لزمه ویقاتل ایضا وهو غثث ومغاثث ای شدید القتال - و غثث الذئب بغنم فلان اذا لزمها فیفرسها -

غوث - غوث - غواث بالفتح والضم فریاد وفریادرس قال الفراء اجاب الله غواثه قال ولم یات فی الاصوات شئی بالفتح غیره وانما یاتی بالضم مثل بکاء ودعاء او بالکسر مثل نداء وصیاح - تغویث واغوثاه گفتن اغاثة فریاد رسیدن استغاثة فریاد خواستن غیاث بالکسر اسم فیه صارت الواو یاء لکسرة ما قبلها - غوث قبیلهٔ ازیمن -

غیث - غیث - باران وباریدن یقال غاث الغیث الارض ای اصابها وباراندن یقال غاث الله البلاد وغیثت الارض تغاث فهی مغیثة ومغیوثة علی النقص والتمام -

غنث - آشامیدن پس دم برآوردن (ع ک اف ۲) غنثت نفسه خبیث گشت ونزاع کرد تغنث لزوم و ثقل غناث نیکوادبان در همنشینی وغنث بن افیان بنی النعمان بن بنی مالک -

فصل الفاء

فثث - فث - گیاهی که آنرا در سال تنگی پزند وبخورند

فحث - فحث - بکسر الحاء لغة فی حفث و سیجیء
قبة الکرس -
فرش - فرش - سرگین در شکنبه فروشیج قال
ابن السکیت فرثت للقوم جلة افرثها بضم الراء وکسرها
ای سقفتها ثم نشرتها - وفرثت کبده وقرثتها اذا فتشتها
وهو ما نفرثت کبده ای انتثرت - وافرثت الکرس
ای شققتها والقیت مافیها - وافرثت اصحابی اذا اطعمتهم
للائمة الناس -

فصل القاف

قشث - قشا - کشیدن یقال فلان یقث مالا ای یجمع
قرث - نخل قرثیار وبسر قرثیار ممدود بلا تنوین
نوعی از خرمای شیرین خوش مزه قاله الکسائی
وقال ابو الجراح تمر قرثی بلا مد - قریث مثال فسیق
لغة فی جریث وهو ضرب من السمک -
قعث - اقعث الرجل فی ماله ای اسرف - و
اقعث له العطیة ای اجزلها - قعیث باران بسیار و
سیل بسیار و عطای بسیار و قعثت له قعثة ای حفنت له
حفنة اذا اعطیته قلیلا فجعله من الاضداد - ویقال
ضربه فانقعث ای سقط وانقعث الحائط ای سقط
من اصله مثل انقعف -
قبث به قبض کردن آنرا (ع ف اک ۲) قبات کسحاب
ابن رزین اللخمی محدث وابن اثیم صحابی -
قبقشی - مرد کلان قدم و شتر سطبر سم قبقشاة مؤنث
قبشاه ایضا بفتح یعنی گوشت پاره که بفتح زن برآید
قحثت الشیء بهمی آنرا گرفتم (ع بفتحها) -

قرعث - اسم من التقرعث وهو التجمع -
تقلعث - فی مشیته مرکانه یتقلع من وجل -
قمعوث - کرنبور قلبتان -
قنطثة - دویدن بخوف -
قنعاث - بالکسر مردکیه بسیار موی بر روی وتن دارد
القنیعث - الجمع والمنع -

فصل الکاف

کبث - کباث - بالفتح نبک پخته از میوه اراک
وسالم یوزع منه تمر بریر - کبث اللحم اذا تغیر وارود -
کشث - کشاثة - انبوه شدن (ع ف اض ۲)
کشة کشة وکشار در جل کث اللحیة - وعموم کث بالضم
ای کثیر - کنکث بفتحتین وکسر تین سنگ ریزه خاک یقال
بقیه الکنکث -
کرث - کراث - نوعی از ترهٔ وگندنا وکرثة العنم
کرثه بالضم ای اشتد علیه وکذا اکرثه قال الاصمعی
لا یقال کرثه بل اکرثه - ویقال ما اکرث له اصلا
ما ابالی به -
کشث - کشوث - بالفتح گیاهی که بر درخت روید بیخ
کبعثاة - بمعنی قبعثاة -
کحث - له من المال غرف له بیده منه (ع بفتحها)
انکلث - پیشی گرفت مکلث کنبر گذرنده بکارها -
کلبث - کجعفر وتنفذ وعلبط وعلابط نخیل زمخت -
کنثة - بالضم نوروجه یعنی درخت مورد وشاخهای
بید را گرفته بران ریاحین تو بر تو می بندند ومی چینند
کنبث - کتنفذ وعلابط زنبور سخت ونخیل زمخت

وکنبث وتکنبث نقیض۔
کندش۔ کفنفذ وعلابط بسیار سخت۔
کنفش۔ کفنفذ وعلابط کوتاہ قد۔
کوثش۔ کفش یعنی پاپوش وتکویث الزرع ان یصیر اربع ورقات او خمساً وکوثی کلوثی دیہی بعراق وعملہ بکہ مرہنی عبد الدار راد کوثۃ ارزانی وفراخ سالی وکوثش بغائطہ تکوثیا اخرجہ کراع وس الارانب والکاث محففۃ بمعنی المشددۃ۔

فصل اللام

لبث۔ لبث لباث۔ درنگ کردن (ع ک اف ۲) علی غیر قیاس لان المصدر من فعل بالکسر قیاسہ التحریک اذا لم یتعد مثل تعب تعبا فہو لاث ولبث وقرئ قولہ تعالی لبثین فیہا احقابا۔ تلبیث الباث درنگ فرمودن۔
لثث۔ الثاث۔ تیبدن یقال الثّ علیہ ای لح علیہ وقیم بودن بجائے وفی الحدیث ولا تلثوا بدا معجزۃ وثلثث مثلہ وثلث وتلثث فی الامر ای تردد وتلثثتہ عن حاجتہ ای حبستہ۔ وتلثلث فی الدفار ای مرغ والث المطر ای دام۔
لوث۔ لوثۃ۔ بالضم سستی وآہستگی ونوعی از جنون وبہ انگیختن وناقۃ ذات لوثۃ ای کثیرۃ اللحم والشحم ویقال ذات لوث بالفتح نیرد وقوت ودستار پیچیدن (ع ف اض ۲) لاث العمامۃ علی راسہ ای عصبہا وپناہ گرفتن یقال ہو یلوث بی ای یلوذ بی وگردگشتن لات الرجل ای دار۔

التیاث درآمیختن والتفات کردن یقال التفت الخطوب۔ والتیاث بر اس القلم شعرہ والتیاث فی علہ ای ابطأ۔ وماث فلان ما احتبس۔ تلویث آلودہ کردن وتیرہ کردن آب را لوثیۃ علی فعیلۃ جماعتی از ہر قبیلۂ۔ لیثش مرد آہستہ رو از فرہبی لوث بفتحتین سستی ودیۃ لوثا رنعت منہ یعنی باران آہستہ لیث بالکسر گیاہ انبوہ ویقال للاشراف انہم لملاوث ای یطاف بہم ویلاث۔ ملاث واحدہ۔ ملاویث ایضا جمعہ ملاوثۃ کذلک۔
لهث۔ لهثان۔ بالتحریک تشنگی وبالتسکین تشنہ لهث لهاث مصدر منہ (ع ک اف ۲) امرأۃ لهثی۔ لهاث بالضم حرارت تشنگی وزبان بیرون آوردن سگ وجز آن از تشنگی ومانندگی (ع بفتحہا) لهث کذلک قولہ تعالی ان تحمل علیہ یلهث۔
لیث۔ لیث۔ شیر فنوعی از عنکبوت کہ بجستن گیرد مگس را ملائیۃ خویشتن را بشیر مانند کردن ومفاخرت کردن بدلیری یقال ہو اشجع من لیث عفرین۔ قال ابو عمرو ہو الاسد وقال الاصمعی۔ داہیۃ مثل المحرب یتعرض للراکب نسب الی عفرین بالکسر وفتح الفاء مشدد الراء وہو اسم بلد۔

لطثہ۔ زدن را بہ پہنائی دست یا بچوب پہناور وکوب نمودن آزار وفراہم آوردن اور الطث بحجر انداختن سنگ را لطث الامر فلانا دشوار شد کار بروے ملاطث جایہا کہ سودہ وکوفتہ شود از بار واز ضرب وبالضم جمع کنندہ تلاطث الموج تلاطم تلاطث القوم

تضاربوا یا بدیهم اللطث الفساد ولطث کنبر اسمی ست.
العثاث سست گران و تعلیث تحقیق و رنگ کردن (ع ک ف ۲) اللغیث الغلیث فی مغنیه.
الفث - گول استلفث ماعنده استنبط و استقصی استلفث الخبر بوشید آنرا استلفث حاجته روا کرد حاجت اورا استلف الرعی نگذاشت بچراگاه چیزی از گاه.
لقث - آمیختن و گرفتن چیزی بسرعت و استیعاب (ع ک ف ۲) تقلیث مثله.
لکث - زدن لکثته جدته وحملت علیه لکث بالتحریک نوعی از بیماری شتر که مانند شبر در دهانهای او پیدا شود لکاث بالضم مثله لکاث ایضا سنگے درخشنده در گچ لکاثی سخت سپید لکاث کرمان گچ سازان لکث الوسخ بچسپید چرک بوی (ع ک ف ۲) وناقة لکثة مادة شتر فربه

فصل المیم

مثث - مث - مالیدن دست بمندیل یا گیاه ومث لغة فی مس. یقال مث شاربه یعنی سبلت مالید ومث النحی ای نتح ورشح ولا یقال فیه نضح.
مثمثة آمیختن وشوراندن مثمث امرهم ای خلطه.
مثمثه ای مزمزه عن الاصمعی یقال اخذه فمثمثه و مزمزه اذا حرکه واقبل به وادبر. مثمات بکسر المیم المصدر وبالفتح الاسم.
مرث - مرث - مالیدن وسودن چیزی در آب تا گداز ورجل مرث ای صبور علی الخصام مارث ج. ومرث الصبی اصبعه ای لاکها.
مغث - مغثت الدواء ای مرثته ومغثوا فلانا ای ضربوه ضربا لیس بالشدید ورجل مغث بالکسر ای مرس مصارع شدید الفلاج ومغثوا عرض فلان ای شانوه ومضغوه - کلأ مغیث وممغوث اذا اصابه المطر فصرعه.
مکث - مکث - درنگ کردن وانتظار کردن (ع ف ا ض ۲) وبضمها مکث بکسر المیم وضمها درنگ ومکث ای تلبث. رجل بکیث بکسر المیم مکثی مثال خصیصی درنگ کردن صار متمکثا ای متلوما.
ملث - ملث - بجرب سخنی کسی را از کاری بازداشتن و وعده زبان دادن که وفا نکند یقال اتیته ملث الظلام ای حین اختلط الظلام عند المغرب.
موث - مُوث - سودن چیزی در آب موثان بالتحریک کذلک (ع ف ا ض ۲) یقال مثت الشئ فی الماء اموثه فانمات هو فیه انمیاثا - ومثته ایثه لغة فیه - یثار زمین نرم میث ج مثل هیفار وهیف ونام دختری ومثیث الارض اذا مطرت فلانت وبردت.
متوث - کسفود قلعه است میان اسطوا هوار.

فصل النون

نبث - بنث - کاویدن زمین بدست (ع ف ا ض ۲) مثل نبش - نبیثة خاک جوی وچاه خبیث نبیث اتباع.
نثث - نث - فاش کردن خبر (ع ف ا ض ۲) نثیث تراویدن خیک (ع ف ا ک ۲) وفی الحدیث وانت تنث نثیث الحیت.

نجثت - نجیثة - مثل نبیثة ونجیثة الخمر ما ظهر من قبیحه ویقال بد انجیث القوم ای ظهر شرهم - وفلان ینجث فلانا ای یستغیث به ویستعوبه ویستغویه بالنون ایضا قاله ابو عبیدة - نجیث نشانه خاکین نجث بالضم غلاف دل انجاث ج مثل طنب و اطناب - استنجاث پیش آمدن چیزے -

نفث - نفث - در میدن وهو اقل من التفل (ع ف ض ف ل ۲ و ک ۲) وقوله تعالی النفاثات فی العقد وهن السواحر - والحیة تنفث السم اذا نکزت - وفی المثل لابد للمصدور ان ینفث - نفاثة بالضم ما نفثته من فیک یقال لوسألتنی نفاثة سواک ما اعطیتکها وهو ما بقی فی فیک نفثته - نبو نفاثة قومی از عرب دم نفیث اذا نفثه الجرح -

نفث - نفث - شتافتن تنفیث انتفاث کذلک

نکث - نکث - بالکسر غارکردن بضم کنانه را تا دوبار رسته شود وتاب باز گردانیدن از رسن وشکستن عهد - ونام مردی - نکثه کارد شوار وفلان شدید النکثة ای النفس - وبلغ فلان نکثة بعیره اذا انتهی مجهوده فی السیر - ویقال لا نکثنه فی قولا ای لا خلفت وطلب فلان حاجة ثم انتکث لاخری ای انصرف الیها - نأث عنه ناثا ومناثا دور شد وکوشش نمود (ع بفتحهما) النئاث بالضم البعد

نغث - گرفت آنرا (ع بفتحها) انبعث مثله انعث فی ماله اسرف واخذ فی الجهاز للسیر وهم فی انعاث ای واد فی امرهم -

نغث - بدی شدید ستمگر -

فصل الواو

ورث - میراث - مالی که از مرده رسد کسی را اصله وراث انقلبت الواو یاء لکسرة ما قبلها - تراث مثله واصل التاء فیه واو - ورث وراثة ارث بالالف المنقلبة من الواو ورثة بالهاء المعوضة من الواو میراث گرفتن (ع بکسرهما) تقول ورثت ابی و ورثت الشئ من ابی وانما سقطت الواو من المستقبل لوقوعها بین یاء وکسرة وهما متجانسان والواو مضادتهما مذ فت لاکتنافهما ایاها ولم تسقط الواو من یوجل لوقوعها بین یاء وفتحة ولم تسقط الیاء من یعیر ویبیر لتقوی احدی الیائین بالاخری واما سقوطها من یطا ویسع فلعلة اخری ذکرناها فی باب الهمزة وذلک لا یوجب فسادا ما قلناه لانه یجوز تماثل العلتین مع اختلاف العلتین - ویقال اورثه الشئ البوه وهم ورثة فلان - وورثه فی اوخله شریکا علی ورثته - وتوارثوه کابرا عن کابر -

وعث - وعث - جای نرم که پای فرو رود وبآسانی نتوان رفتن بردی واستخوان شکسته گران سنگ واوعث القوم ای وقعوا فی الوعث - وامرأة وعثة کثیرة اللحم - ووعثاء السفر مشقته - رجل موعوث ناقص الحسب - واوعث فی ماله ای اسرف

وطث - وطث - پای بر زمین سخت زدن لغة فی وطس او لغته -

ولث - ولث - باران اندک وعهد بی اختیار

وتصدونا استوار یقال ولث له عقدا - ومنه قول عمر رض لجاتیلق لولا ولث عقد لضربت عنقک ووکلته بالعصا یلثه ای ضربه -

وکاث - گتاب وغراب خورش چاشتگاهی که جلد خورده شود استوکثنا خوردیم وکاثارا -

وهث - فرو شدن بکاری وسخت کوفته شدن ع ک اف ۲) توهث فی الامر امعن -

فصل الهاء

هبث - سبثته - شوریدگی کار دهن -

هشهش - هشهشة - بشتاب باریدن باران یقال هشهش السحابة بقطرها ای ارسلته بسرعة - وهشهش الوالی ای ظلم -

هلبث - هلبوث - مثال فردوس احمق یقال قدم هیث - هیث هیثان - چیزی اندک دادن و خبیدن مثل هئیس - هیثة گروهی از مردم مثل هیئة -

هبراتان - بالفتح دیهی بهمدان -

هبرث - بالکسر پارچه کهنه وبالضم دیهی بواسط -

هلثی - هلثار هلثارة ویکسران ولثة بالضم گروهی که بلند شود آواز ایشان هلاث کغراب استر خار که بالذم مردم بهمرسد هلثارة مثله ویکسر هلثی کسکری موضعی به بصره هوثة - عطشة

فصل الیاء

یافث - کصاحب ابن نوح ابو الترک ویاجوج وماجوج آبافث کاثارب موضعی به یمن -

باب الجیم

فصل الالف

قال ابو عمرو بن العلاء العرب تبدل الجیم من الیاء المشددة کما فی قعیجی ومرجی وعلجی وعشجی وبرنجی قالوا قعیج ومرج وعلج وعشج وبرنج ومن الیاء المخففة فی مثل حجی وبجی وامسیت واسی فی اشعارهم حجج وبج وانسبجت واسبجا فهذا کله تسبیح قال ابو عمرو والجرمی ورؤبة انسانٌ لکان مذهبا -

اجج - اجیج - زبانه زدن آتش (ع ف اض ۲) یقال اجت النار فتأججت وانتجت ایضا علی افتعلت اجوج روشن آج دویدن شتر مرغ چنانکه آواز سے آید ازوی (ع ف اض ۲) یقال سراج الظلیم - ویقال القوم فی اجة ای فی اختلاط - اجة سختی گرما وسوزش آن اجاج بالکسر مثل جفنة وجفان یقال اتیج النهار اتیجا - مار اجاج بالضم آب شور اجوج بالضم مصدر منه - یاجوج وماجوج نوعے از خلق قال الاخفش هو فعول ومفعول من اجیج النار عند من همزها وجعل الالف اصلیة فیهما ومن لم یهمز وجعل الفین زائدتین یقول یاجوج من یججت وماجوج من مججت وهما غیر مصروفین -

ارج - ارج اریج - دمیدن بوی خوش (ع ک اف ۲) تاریج بر آغالاییدن موج نام مردی که میان بکر وتغلب حرب انگیخت ارجان شهری بفارس وهو معرب اران وجاء فی الشعر مخففة الراء ایضا -

ارج - ارج - نوعی از بناها آرج آراج -

اجّ - اجّ بفتحتین گرما و تشنگی یقال صیف اجّ سخت گرم
انج - انوج - آواز تاسه که از خرسی و گرانی آید و
ہو صوت یسمع مع التنفس وہو یعتری الیسمن من الناس
(ع ف اک ۲) والنعت انوج بالفتح -

انج - محرکۃ ہمیشگی -
اذج - بالمعجمۃ شراب بسیار خورد (ع بفتحتہا) ایذج
کاحمد شہری ست بگردستان -
اسج - بفتحتین شتر ہا دہای تیز رفتار و اصلہ الوسج -
اشیج - کزمج دارد یست ہیچو کندر -
اوج - ضد ہبوط -
ایج - بالکسر شہرے بفارس -

فصل الباء

باج - باجۃ - نوعی از طعامہا باجات ج وہو معرب -
بجج - بج - کفانیدن ریش و بہ نیزہ در خستن
(ع ف اض ۲) یقال انبجّت ماشئتک من السمن
وقد بجّہا الکلاّر - رجل ابجّ مرد فراخ چشم عین بجّار -
بجبجۃ - نام متی بجبجۃ بانگی کہ بوقت خوابانیدن کودک
کنند بجباج وبجباجۃ مرد فربہ ولرزان گوشت -
بحرج - بحرنج - گوسالہ -
بدرج - بدج - برہ وہو من اولاد الضأن بمنزلۃ العتود
من اولاد المعز وجمعہ بدجان بالکسر -
برج - برج - بفتحتین سپیدی سخت سپید و سیاہی
سخت سیاہ شدن چشم امرأۃ برجاء نعت منہ -
برج بالضم کوشک و یکی از دوازدہ بخش فلک ثوب
مبرّج نوعی از جامہا کہ صورت برج باشد بردے
تبرج خود را آراستن زن در نظر مرد ابریج بالکسر شہرزنہ
برروج - برروج - بردہ وہو معرب -
بعج - بعج - شکم کفانیدن بکارد (ع بفتحتہا) فہو
مبعوج وبعیج - ورجل بعج بکسر العین سست رفتار
کانہ مبعوج البطن - ابتعاج لازم منہ - وتبعّج السحاب
ای انفرج عن الودق ویقال بعج المطر الارض -
باعجۃ فراخی وادی -
بلج - بلوح - روشن شدن صبح (ع ف اض ۲)
یقال بلج الصبح وابلج وتبلج بمعنیً - وتبلج ایضا ضحک وہش -
وصبح ابلج بیّن البلج ای مشرق مضیٔ وکذلک الحق
اذا اتضح ویقال الحق ابلج والباطل بلجلج - ابلیجاج
کشادہ وروشن شدن بلجۃ بالفتح والضم روشنی
آخر شب وکشادگی میان ابروان بلج بفتحتین مصدر
منہ ابلج نعت منہ - وفی حدیث ام معبد فی صفۃ النبی ﷺ
ابلج الوجہ ای مشرقہ -
بجبج - بجبجۃ - خوبی یقال ہو ذو بجبجۃ - بہاجۃ مصدر منہ
(ع بضمہما) بہیج نعت منہ قولہ تعالی من کل زوج
بہیج وشادمانہ شدن (ع ک اف ۲) بہج نعت منہ
وبہیج ایضاً ویقال بہجنی وابہجنی اے سرنے و
ابہجت الارض ای بہج بناتہا - ابتہاج شادمانہ شدن
بہرج - بہرج - ناسرہ معرب یقال درہم بہرج -
بوج - بائجۃ - سخنی یقال باجتہم بائجۃ ای اصابتہم
وابتہ ویقال ابناجت علیہم بوائج منکرۃ اے
انفقعت علیہم دواہ - وتبوج البرق ای لمع وانکشف -
باباج - کہامان جد لمحمد بن الحسن المحدث -

ابتاجحت - سست و گران شدم -
البنجحة - فی الشی تفتح و فرجة یعنی کشادگی در رفتار
ریشهای پای نزدیک نهادن و پاشنها دور داشتن
دران و بکر بنجح سمین منتفخ بنجح اسمی ست -
ابدوج بالسرج - بالضم ند زیرزین معرب ابدود
باذبرنجبویه - دوائی ست معروف معرب بادرنگبویه -
باذروج - بفتح الذال ترہ است معروف -
برذوج - کقرطق بانگ شیر معرب ست -
بارنج - نارجیل بزنج کهر قل دوائیست معروف -
بارناج - فرنجل جامه برای حساب معرب برنامه -
بنج - مفاخرت کرد بازنج شله بزنج علی فلانا
بنیج - بر انگیخت اورا بر من بتازجا تفاخر ابتزیج تحسین
وتزئین بزیج جزای احسان دهنده و المبارک
بن زید بن بنیج محرکة محدث بوانیج شهری نزدیک
تکریت فتحها جریر البجلی منه منصور بن الحسن البجلی البحریری
ومحمد بن عبد الکریم البوازیجیان -
بزرج - بضم اوله وثانیته وفتح اوله علم معرب بزرگ -
یستجیء هو علی بن محمد الفقیه -
بسفایج - عروق فی داخلها شئی کالفستق عفوصة
وحلاوة -
بوسنج - معرب بوشنگ شهری از هرات منه محمد
بن ابراهیم الامام واسفندیار بن الموفق وابو الحسن
الداؤدی ودیمی تبرند منها ابو حامد
احمد بن محمد بن الحسین -
بطنج - کجعفر جد احمد بن محمد المحدث المتکلم الاشعری

بطماج - هو ثمرة العناب باهی جدا -
بنطماج - بالکسر والنظار الجبة جامه که یکی از دو کناره
آن خواب داشته باشد یا میانه آن خواب و هر دو
کناره آن طراز داشته باشد -
تبغنج - اشد من التغنج -
بنج - بالکسر اصل و بالفتح دیهی بسمرقند و گیاهی
خواب آور معروف غیر خشیش الحرافیش مخبط للعقل
مجنن نجه تنبیجانیک خورانید اورا نبجت القبجة
صاحب من حجرها یعنی آواز کرد کبک از سوراخ خود
انبج خود را نسبت کرد باصل بزرگ و نبج رجوع کرد
بسوی اصل خود (ع ف اض ۲) -
بابونج - شگوفه است مشهور معرب بابونه -
بنفسج - گلی ست معروف معرب بنفشه -
بهرامج - گیاهی ست خوشبو و هو فربان احمر و اخضر
کلاهما طیب الرائحة -

فصل التاء

ترج - الترجة بضمتین والترج ترنج وحکی ابو زید
ترنجة وترنج - ترج بالفتح نام موضعی وفی المثل
هو اجرأ من الماشی بترج وهی مأسدة -
توج - تاج - افسر یقال توجه متوج ای البسه التاج
فلبسه ویقال العائم تیجان العرب -
تلج - کصرد جوزه عقاب والتلجة فیه ادخله -
تنجی - بالضم نوعی از پرنده -

فصل التاء

تاج - توأج - بالضم بانگ و فریاد گوسفند -

ثبج - ثبج - میان کتف و پشت و میانهٔ هر چیزی و بلندی ریگ و ثبج الراعی بالعصا اذا جعلها علی ظهره و جعل یدیه من ورائها ثبج الکتاب و الکلام لمهمینه - اثبج پهن پشت و ایضاً بیرون آمده پشت و ثبج الرجل ای اتعی علی اطراف قدمیه

ثجج - ثج - روان کردن آب و خون قربانی (ع ع ف اض ۲) و فی الحدیث افضل الحج العج و الثج - ثجیج الوادی سیله - مطر ثجاج باران ریزان قوله تعالی و انزلنا من المعصرات ماءً ثجاجا -

ثلج - ثلج - برف و باریدن وی (ع ف اض ۲) ارض مثلوجة التی اصابها ثلج - و اثلج یومنا - و ثلجتنا السماء کما یقال مطرتنا - و ثلجت نفسی ای اطمأنت ثلوج مصدر منه - ثلج بفتحتین خنک شدن دل و آرمیدن از کسی (ع ک اف ۲) رجل مثلوج الفواد اذا کان بلید ا - و حفر حتی اثلج ای بلغ الطین -

ثنجه - کشیدن آزار شدیدی سخت (ع بفتحها) -

الثنجج - علی ابناء المفعول الرجل اللحم -

اثر بناج - افر بناج یعنی برشته شدن پوست بره -

ثبج - محرکة البجاعة فی السفر -

ثفج - گول شدن ثفاهة مثاهة کسجاجة گول نادان -

ثمج - باهم آمیختن مثمج کمحسن گوناگون نقش کنندهٔ جامها

ثنجه زنی که نقاشی کند -

ثوج - مانند جوال ساخته شده از برگ خرما برای داشتن خاک و گچ -

فصل الجیم

جرج - جرج - بفتحتین زمین درشت سنگ ناک و جنبان شدن انگشتری در انگشت (ع ک ان ۲) و شاخ جرج ای جائل قلق - جرجة بفتحتین جادهٔ میانه راه

جرجة بالضم خربیثه جرج ج - جریج مصغر نام مردی -

جلج - جلجة - بفتحتین سر و کاسهٔ سر یقال علی کل جلجة کذا و کذا جلج ج -

جهیج - جاجة - مهره -

جاج - ایستادازروی بدولی (ع بفتحها) -

جهیج - تنومند شد بعد لاغری -

جج - کلج لقب منصور بن نافع البخاری المحدث -

جزماج - هوثمرة الاثل -

جشمیز ج - داروئیست نافع برای درد چشم هندی چاکسو -

جوزاهنج - دوائیست هندی -

جهیج - نام ست مرجی جی گفتن خواننده شتر را بر آنجور

فصل الحاء

جهیج - جهیج - در دشکم گرفتن شتر را از خوردن عرفج (ع ک اف ۲) بعیر جهیج و ابل جهجی و جهاجی مثال حمقی و حماقی - جهیج تیر و اون بدهان و بغل جهیج الرجل ای جبن - و جهجه بالعصا جهجات ای ضربه بها ضربات

جهج - ج - آهنگ کردن رجل مجهج اسم مفعول و جهج نبو فلان فلانا اذا اطالوا الاختلاف الیه و هذا هو الاصل ثم تعورف الاستعمال فی القصد الی کة للنسک و جهج کردن (ع ف اض ۲) یقال جهجت البیت فانا حاج و یجمع علی جهج مثال بازل و بزل و حجاج و جهیج کذلک کما یقال للغزاة غزی

وللعادین علی اقدامهم عدی - حج بالکسر اسم فیه -
حجة بالکسر یکبار حج کردن وهو من الشواذ لان القیاس
بالفتح وسال ونزنه گوش حجج ج ذوالحجة ماه حج
ذوات الحجة ج - وذوات القعدة کذلک - وامراة
حاجة ونسوة حاج بیت الله بالاضافة
اذا کن حجج وان لم یکن حجج فهن حواج بیت الله فتنصب البیت
لانک تر ید التنوین فی حواج الا انه لا ینصرف کما
تقول هذا ضارب زیدا مس وضاربک زیدا غدا
فیدل بحذف التنوین علی انه قد ضرب وباثباته
علی انه لم یضربه - واحججت فلانا اذا بعثته یحج —
حجة الله یمین للعرب - حجة بالضم حج غلبه کردن
بحجت تقول حاجه فحجه ای غلبه بالحجة فی المثل
حج فحج فهو رجل محجاج ای جدل وحیل فرو بردن
بجراحت بحجت علاج فهو حجیج - محجاج بالکسر میل
جراحت ومرد حجت گوی تحاج اے تخاصم -
حجاج بالفتح والکسر استخوان ابرو محجة میانه راه
حجة سپسایکی باز رفتن یقال حملوا علیهم ثم حجحوا او
قصد سخن کردن وبازایستادن -
حدج - حدج - بفتحتین حنظل که صلب وسخت شده باشد
حدجة یکی ومنه احدجت شجرة الحنظل - حدج بالکسر
کژابه ومخفه زنان وبار حدج بالضم احداج ج -
وحدجت البعیر ای شددت علیه الحدج - حداجة
لغة فی حداج حدائج ج - حدج چشم انداختن بر چیزے
یقال حدجه ببصره ای رماه به وحدجه بسهم وحدجه
بذنب غیره ای رماه به - تحدیج نگریستن خندج
بالضم نام مردے -
حدرج - محدرج - تابان وروشن ویقال حدرجه
ای قتله واحکمه - رجل حدرجان بکسر الراء قصیر -
حرج - مکان حرج - بفتح الراء وکسرها ای ضیق
کثیر الشجر قرئ قوله ثم یجعل صدره ضیقا حرجا
بالفتح والکسر وهو بمنزلة وحد وفرد ودنف - حرج
بفتحتین تنگی وتنگ شدن (ع ک اف ۲) وبنره
وناقه دراز باریک وچهار چوب بسته که مرده بروے
نهند وسیاه شدن چشم وسرگشتن وحرام شدن
یقال حرج علی ای حرم - حرجة گروهی از شتران
ودرختان حرج حرجات ج - حراج بالکسر کذلک
ویقال احرجه ای آثمه - تحریج تنگ کردن وتحرج
ای تاثم - واحرجه الیه ای الجاه - حرج بالکسر بنره
وگوش ماهی وبهره سگ از شکار وکلب محرج ای
مقلد بالحرج - حرج بالضم حرج حرجوج ناقه دراز خانه
حراجیج ج -
حشرج - حشرجة - غرغره گلو وقت مردن و
ترددآواز دران حال وترددآواز خر در حلق
قال ابن السکیت حشرج هوسی یعنی آشام -
حضج - حضج - بالکسر باقی مانده آب در حوض احضاج
ج وحضجت به الارض ای ضربت وحضجت النار
اوقدتها - وانحضج الرجل ای التهب غضبا وفی الحدیث
من شاء ان ینحضج فلینحضج ای فلیتقدمن الغیط
ولینشق -
خفلج - خفلج بتشدید اللام لنک زن وآنکه پاشنهاش باهم بساید

حلج - حلج - بنبہ بیرون کردن از تخم (ع ف ض و ک ۲) قطن حلیج و محلوج نعت منہ - حلاج بنبہ بیرون کنندہ محلج محلجۃ بالکسر تخت حلاجی محلاج آہن وی و یقال حلج القوم لیلتہم ای سار وہا - و یقال بینا و بینہم حلجۃ بعیدۃ - حلیجہ باقی ماندہ و فشاردۂ خیک و شیر کہ در وی خرما تر کردہ باشند - حمج - حمیج - تیز نگریستن و در چیزی خرد نگریستن - حملج - حملج الحبل ای فتلہ فتلا شدیدا - حلاج بالکسر نای دم زرگر -

حنج - حنجۃ - و احنجہ ای اماله - و احنج کلامہ ای لواہ کما یلویہ المخنث - حنج بالکسر اصل یقال عاد الی حنجہ و نجہ و دل و میانۂ ہر چیز حنج اللیل دل شب و حنج الظلام کذلک -

حوج - حاجۃ - نیاز حاج حاجات ج - حوائج کذلک علی غیر قیاس کانہم جمعوا حائجۃ و الاصمعی نیکرہ بحجۃ وجہ عن القیاس و الاھو کثیر الاستعمال - حوجار حاجت یقال مافی صدرہ بہ حوجار و لا لوجار و لاشک و لا مریۃ بمعنی واحد - و یقال لیس فی امرک حویجار و لا لویجار و لا رویغۃ و یقال کلمۃ فلان حوجار و لا لوجار ای قمار علی سوداء و لا بیضاء ای لا قبیحۃ و لا حسنۃ - حوج نیازمند شدن (ع ف اض ۲) احتیاج کذلک - و احوجہ الیہ غیرہ و احوج الیہ ای احتاج متعد لازم - حاج نوعی از خار -

حبرج - بالضم پرندۂ است آبی جباج و حبایج ج -

جباج نر شوات -

حرنج - وحرباج و فرک -

حرانج - آبہاست مر قبیلۂ جذام را -

رجل حفنجی - کعلندی رخو لاغنار عندہ -

حفضج - کزبرج و در باس و علابط مرد تندار فرو ہشتہ شکم حفنضاج مثلہ و ہو معصوب ما حفضج بالضم ما سمن -

حفنج - کوتاہ -

حنبج - کزبرج سپیش حنبج و حنابج و فرک پر گوشت حنابج مور چہای خرد حنبج آبی ست مر قبیلۂ غنی را -

حندج - کقنفذ اسمی ست و ریگستانیست نیکو گلہای رنگارنگ میرویاند حنادیج ریگ تودہاے دراز یا ریگ تودہاے خرد حندج حندوقۃ یکے حنادج شتران کلان -

حنضج - کزبرج مرد سست بیخیر -

حاج یحیج - بمعنی حاج یحوج یقال احبجت الارض و احاجت ای انبتت الحاج کہ آن نوعی از خار است و تصغیرہ حبیج نہ بیائی -

فصل الخاء

خبج - خبجۃ - بالعصا ای ضربہ بہا و خبج بہا ای حبق -

خبرج - خبرجۃ - گوارندگی غذا جسم خبرج ای ناعم -

خجج - ریح خجوج - باد سخت در بیچان خججۃ سخت گذشتن باد و سرکش شدن و گرفتہ حال گشتن و اخجج الجمل فی سیرہ ای اسرع مع التوار -

خدج - خداج - زادن پیش از مدت وضع (ع ف اک ۲) خدجت الناقة اذا جاءت بولدها قبل الوقت نهی خادج والولد خدیج وان کان تام الخلق - وفی الحدیث کل صلوة لا یقرء فیها بام الکتاب فهی خداج ای نقصان - واخدجت الناقة اذا جاءت بولدها ناقص الخلق وان کانت ایامه تامة والناقة مخدج بکسر الدال والولد مخدج بفتحها ومنه فی حدیث علی مخدج الید ای ناقص الید - واخدجت الصیغة اذا قلل سطرها -

خدلج - خدلجة - بفتحتین وتشدید اللام زن سطبر بازو وساق -

خرج - خروج - مخرج - بیرون شدن (ع ف ا ض ۲) مخرج ایضا جای بیرون شدن یقال خرج مخرجا حسنا وهذا مخرجه اخراج مخرج متعدیه - والمخرج المفعول والموضع والوقت ایضا یقال اخرجنی مخرج صدق وهذا مخرجه وهو مخرج - استخراج از خود بیرون آوردن وبیرون آوردن خواستن خرج خراج بفتحتین باج اخراج اخاریج اخرجه ج - خرج بالسکون بیرون شدن خلاف دخل ونام جائے بہ یمامہ وابر کہ برآید یقال خرج له خراج حسن - تخریج بیرون آوردن وبرساختن یقال خرجه فی الادب فتخرج وهو خریج فلان مثال نسیج بمعنی مفعول - ناقة مخرجة وهی التی خرجت علی خلقة الجمل - خرج بالضم بار دان ومنه بالفارسیة خرجینه خرجة بالکسر وفتحتین ج مثال حجرة وحجرة -

سراج بالضم ریش ودمیدگی بر روی پوست ورجل خرجة ودلجة مثال همزة ای کثیر الخروج والولوج - خارجی آنکه بنفس خود مستقل شود بی اصالت ویکی از گروهی که ایشان را بنوا الخارجیة گویند وقولهم اسرع من نکاح ام خارجة وهی امرأة ولدت کثیرا من قبائل العرب کانوا یقولون لها خطب فتقول نکح وخارجة ابنها ولا یعلم ابوه - خرج بفتحتین ایضا سیه سپید شدن یقال کبش اخرج وظلیم اخرج بین الخرج - اخریجاج مثل خرج - وخرجا من الشارالتی ابیضت رجلاها مع الخاصرتین وتخریج الراعیة المرتع ان تاکل بعضه وتترک بعضا - ارض مخرجة التی بنهانی مکان دون مکان - عام فیه تخریج ای خصب وجدب - خریج بازیچه وهی لعبة للعرب یقال لها خراج مبنیا علی الکسر مثال قطام - مخارجة انگشتان در روے کسی زدن بوقت جنگ - تخاریج دو کرده رو یا روی جنگ کردن -

خرفج - عیش مخرفج - بکسر الفاء عیش فراخ وفی الحدیث انه کره السراویل المخرفجة قالوا هی التی تقع علی ظهر القدمین -

خزرج - خزرج - باد جنوب وقبیلهٔ انصار وهی الاوس والخزرج ابنا قیلة وهی امهما نسبا الیها -

خفج - خفج - نوعی از بیماری شتر (ع ک اف ۲) بعیر اخفج لغت منه - خفاجة نام حی از بنی عامر غلام خفیج وخنافج بضمهما کودک باگوشت -

خلج - خلج - کشیدن و بیرون کردن (ع ف ا ک ۲) خلجہ و اختلجہ بمعنی - خلج خلجان چشم پریدن (ع ف اض ۲ و ک ۲) یقال خلجت عینہ و اختلجت ای طارت و اشارت کردن بچشم و ابرو و منہ یقال خلجہ بعینہ و شغول کردن یقال منہ خلجتہ امور الدنیا ای شغلتہ - و خلجت الناقۃ ای فطمت ولدہا فہی خلوج وہی التی اخلج عنہا ولدہا قبل لذلک لبنہا - و خلجۃ ای طعنۃ - والخلجۃ الطعنۃ ذات الیمین و ذات الشمال - و الرای المصیب - خلج بفتحتین و رد استخوانہا از ماندگی و کوفتگی (ع ک اف ۲) و پریدن چشم فہی عین خلجۃ بکسر اللام - تخلج المفلوج فی مشیتہ ای تفلک و تمایل - تخالج فی صدری منہ شئی اذا تشکلت - خلج بفتحتین گروہی از عرب و کشتی ہاے خرد خلیج شاخی از دریا در جوی و کرانہ جوی و رسن و کاسہ بزرگ خلج بفتحتین ج - خلنج بالنون درختی وہی معربتہ خدنگ خلانج ج -

خمج - خمج - بفتحتین سستی و اصبح فلان خمجا اے فاترا -

خبعثجۃ - رفتار نزدیک گام مانند رفتار متردد -

خارزنج - شہریست منہ احمد بن محمد البشتی الخارزنجی مصنف تکملۃ العین -

الخزج - بن عامر فی نسب وحیۃ بن خلیفۃ سمی بہ لعظم جثتہ و اسمہ زید مخزاج مادۂ شتر یکہ ہنگام زہی آن جلدش متورم نماید -

تخزنج - فی مشیہ شتاب کرد در رفتار -

خسیج - کامیر خیمہ یا کسائی بافتہ از پشم -

خیسفوج - نیہ دانہ و چوب کہتہ عموماً یا چوب درخت عشر خصوصاً خیسفوجۃ سکان کشتی -

تخضخجت الشاۃ لنگ شد در کج رفتار شد و انخنج خفقہ کج شد موزہ و اخضخج الامر نقضوہ سکستند کار را

خضریج - بالکسر فالنیر یعنی خربزہ زار -

خفرجۃ - نیکی غذا خفرنج نازک -

خناج - قبیلۂ است خنج شہریست بفارس خونجۃ وہی ست -

خنزجۃ - تکبر خنزج موضعی و یقال خنزج بالیار -

خوجان - بالضم قصبۃ استوا منہا ابو عمر الفراتی شیخ الخلیفۃ و صاعد بن محمد الاستوائی الخوجانیان -

فصل الدال

دنج - دیباج - بالکسر دیباہ فارسی معرب ویجمع علی دبابیج او دبیج علی ان بجعل اصلہ مشددا کما قلنا فی الدنانیر - و دیاجتان دو رخسار و دیباجۃ رو کاہ قال ابن السکیت ما بالدار دبیج بالکسر مشددا ای احد و شک ابو عبید فی الجیم و انکار قال الجوہری سالت عنہ فی البادیۃ جماعۃ من الاعراب فقالوا ما بالدار دبی و ما زاد و اعلی ذلک -

دجج - دجۃ - بالضم تیرگی و تاریکی لیلۃ دیجوج دلیل و دجی - و ناقۃ دوجیۃ و بعیر دوجی ای شدید السواد - و ناقۃ دوجاۃ ای منبسطۃ علی الارض و رجل مدجج بفتح الجیم و کسرہا ای شاک فی السلاح

وتدجج فی شکتہ ای دخل فی سلاحہ - ودجحجت السمار ای تغیمت - ودجیج ودججان نرم رفتن (ع ف اک ا) یقال مر القوم یدجون علی الارض اسے یدبون فی السیر قال ابن السکیت ولا یقال ہذا للواحد وہم الداجۃ - وقولہم ہم الحاج والداج قالوا الداج الاعوان والمکارون - ویقال ما ترکت من حاجۃ ولا داجۃ الا آتیت ابتاع للحاجۃ - ویقال ہؤلاء الداج ولیسوا بالحاج - ودجاج بالفتح والکسر والاول افصح ماکیان وجاجۃ یکی الذکر والانثی بالہاء علی انہ واحد من جنس مثل حمامۃ وبطۃ - وجاجۃ ایضاً یک زغوتہ ریسمان وحدجۃ تاریک شدن شب وبانگ کردن سرغان را -

وحرج - وحرجۃ - گرد گردانیدن چیزی را وحراج بالکسر گذلک یقال وحرجتہ فتدحرج - مدحرج چیزے گرد وحرجۃ بالضم کوبک سرگین جعل -

ورج - ورروج - درجان - رفتن (ع ف اض ہ) ورج الرجل والضب ای مشی - ودرج ای مضی لسبیلہ - ودرج القوم واندرجوا ای انقرضوا وفی المثل اکذب من دب ودرج ای اکذب الاحیاء والاموات - قال الاصمعی درج الرجل ای لم یخلف نسلا - ودرجت الناقۃ وادرجت اذا جاوزت الستۃ ولم تنج فہی مدراج بالکسر اذا کانت تلک عادتہا - وادرجت الکتاب طویتہ ودرجہ الی کذا وستدرجہ ای ادناہ منہ علی التدریج فتدرج ہو - ودرج بالفتح باد تیز بیذا ریح ورروج وقدح ودرج - مدرجۃ جای رفتن وگذشتن وقولہم دخل درج الضب ای طریقہ ودرجت الی ودرجی ای الی الطریق الذی جئت منہ ادراج ای طرق - درجہ پایہ ودرج ج ودرجات ج - ودرجۃ بالضم لغۃ فی درجۃ وہی المرفاۃ ونوعی از سنگ خارودرج بالسکون والحرکۃ کاغذ نبشتہ ونورونامہ یقال انفذتہ فی درج الکتاب ای فی طیہ - ویقال ذہب دمہ ادراج الریاح ای ہدرا - ودرج بالضم دوک دان وطبلۂ زنان کہ پیرایہ وجواہر دروی نہند ودرجۃ ہی خرقۃ او شیٔ یدخل فی حیاء الناقۃ ثم تشمہ فتظنہ ولدہا فترامہ قال ابو زید اذا ارادوا ان تراہم الناقۃ ولد غیرہا شدوا الفہا وعینیہا وحشوا حیاء ہا مشاقا وخرقا فیترکونہا ایاما فیاخذہا لذلک غم مثل المخاض ثم یحلون الرباط عنہا فتخرج ذلک الخرق وہی ترمی انہ ولدہا فاذا القتہ حلوا عینیہا وقدموا الہا حوارا فیدنونہ الیہا فتحسبہ ولدہا فترامہ - ویقال للذی یشد بہ عینا ہا الغمامۃ والذی یشد بہ افخاذہا الصقاع والذی یحشی بہ الدرجۃ والجمع درج - ودراج دراجۃ نوعی از مرغان رنگین چون تدرو ومانند آن للذکر والانثی سوار ونخیص جیقطان للذکر منہا - ارض مدرجۃ زمین دراج ناک - داجۃ بالفتح حالت برفتن آمدن کودک خرد ودراج ایضاً نام جائے -

ودعج - ودجج - بالتحریک فراخ وسیاہ نیک شدن سیاہی چشم عین دعجاء نعت منہ - ورجل ادعج

ای اسود - والعرب تسمی اول المحاق الدعجاء وہی لیلۃ ثمانیۃ وعشرین والثانیۃ السرار والثالثۃ الظلمۃ وہی لیلۃ الثلثین -

دعلج - دعلجۃ - رفتن وآمدن وعلج نام اسپی -

دلج - ادلاج - بادل شب رفتن ادلاج بآخر شب رفتن وہو افتعال والاسم من الاول دلج بالتحریک ومن الثانی دلجۃ بالفتح والضم - دالج دلوتہی کنندہ ودلوج مصدر منہ (ع ف اض ۲)

مدلج مدلجۃ موضع دلوتہی کردن چون حوض و خم آن مدلج بالضم قبیلۃ از کنانہ ودلیج خانۂ وحش وسبع مثل تولج -

دمج - ودموج - درآمدن واستوار شدن بجائی یقال دمج الشئ وادمج وادمج وادمج قال ابو عبید کل ہذا اذا ادخل فی الشئ واستتر فیہ - اتصل بندمج ای بدور - وتدامجوا علیہ اے تعاونوا - دلیل دامج ای مظلم - مداماجۃ مداراکردن باکسی ومنہ الصلح الدماج بالضم وہو الذی کانہ فی خفاء ویقال ہو التام المحکم - وادمجت الشئ اذا لففتہ فی ثوب والمدمج المدرج مع ملاستہ - وایضاً القدح -

دملج - دملوج - بالضم بازوبند ودملج کذلک - المدملج المدرج الاملس -

دہمج - دہمجۃ - گام نزدیک وبشتاب نہادن -

دہنج - دہانج - شتر دوکوہانہ فارسی معرب -

دہنج بالضم وفتح الہاء وکسر النون نوعی از جواہر کہ آنرا اودہنج خوانند -

وحجہ - کشید او سابروی زمین (ع بفتحہا) وحج الجازر جماع کرد او را -

ورنبج - نرم شد بعد سختی ودبجت الناقۃ ای مہر کرد شتر مادہ بر بچۂ خود ونرم رفتار رفت ورابج نادان وتنجر کنندہ در رفتار -

وردجہ - مہر آوردن شتر مادہ بر بچۂ خود و اتفاق دو کس در دوستی -

ورواسنبج - بالفتح چیزے کہ پیش قربوس باشد از فضلۂ دفۂ زین معرب دروازہ گاہ -

ورمجت الناقۃ ای دربجت ودرامج درابج ادمج ودمر بغیر اذن ودخل فی الشئ مستترا فیہ -

ودرانبج - درابج -

الدنبج - من الخیل معرب دنبہ بالکسر ولما عربوہ فتحوہ -

مدسبج - محسن ومحدث دابۃ است خرد کہ مانند عنکبوت می تند آندسبج بر روی افتاد آلمدسبج کالمنتسج -

دستبجہ - بندہیزم وکاغذ وجز آن معرب دستہ وساتبج دستبیج آوندیست کہ بدست گردانیدہ میشود معرب دستی ودستنبج ابر باد خیز -

دعسبج - شتاب کرد -

وغبج المال اورہا کل یوم وہم یغبجون انفسہم ای ہم فی النعیم والاکل مدغبج کمزعفر آماسیدہ وغبج کجعفر موضعی نزدیک مران -

وغنجۃ - کلانی و گرانی زن و رفتار نزدیک گام
رجوع آوردن شتر بر آب پیش آمدن و پس رفتن -
وتلج - بالکسر استواری امر و تیج بضمتین عقلاء
واناج عالم معرب دانا لقب عبد اللہ بن فیروز
البصری و قراب وانیج وارج -
ادیج - کاحمد اسم مادۂ میش و تدعی للحلب فیقال
ادیج ادیج -
وہبرج - مشددۃ الراء معرب دہ برہ اے
عشر ریشات -
وہرجۃ - سیر شتاب -
دوج - خدمت کردن - واجۃ پس روان لشکر
وحاجت صغیر یا اتباع ست برای حاجت ودواج
گریان وغراب لحاف پوشیدنی -
واج یدیج ویجاو ویجانا مشی قلیلا ویجان محرکۃ
اخواشی الصغار وپارۂ کلان از انبوہ ملخ -

فصل الذال

ذأج - ذأج - بدم درکشیدن آب را سخت (ع
بفتحہا) وپارہ کردن مشک را ودمیدن در وے
اذأجت القربۃ ای تخرقت -

ذج - نوشید واز سفر باز آمد ذاج لغت منہ -
ذجۃ - خراشید اورا (ع بفتحہا) ذجت الریح فلانا
اورا از جائی بجائی کشید مذج پشتۂ است کہ مادہ
مالک وطی ہر دو را قریب آن زائید بنا بر آن قبیلۂ
مالک وطی مذج نامیدہ شدند اذجت اتمت -
ذعجہ - دفع شدید کرد اورا (ع بفتحہا) ذعج جاریۃ

جلع کرد اورا -
ذلج - الماء ہفت ہفت نوشید آب را -
ذوج - نوشیدن -
ذیج - نوشید ذیاج باہم منادمت کردن -

فصل الراء

ربج - ربا جتہ - بالفتح گولی وہی بلادۃ -
ربج - رتاج - بالکسر بند در مرتاج کلیدان -
ارتجت الباب اغلقتہ - وارتجت الناقۃ اذا اغلقت
رحمہا علی الماء وارتجت الدجاجۃ اذا امتلأ بطنہا
بیضا - وارتج علی القاری مجہولا اذا لم یقدر
علی القراءۃ وکذلک ارتج علیہ ولا تقل ارتج علیہ بالتشدید
ورتج الرجل فی منطقہ بالکسر اذا استغلق علیہ الکلام
رتج بفتحتین در بزرگ وکذلک الرتاج ومنہ رتاج الکعبۃ
مراتج راہہای تنگ -
رجج - رجّ - جنبانیدن (ع ف اض) رجاج
ناقۂ بزرگ کوہان رجرجۃ جنبیدن ولرزیدن
وارتج البحر ای اضطرب وفی الحدیث من رکب
البحر حین یرتج فلا وتہ لہ یعنی اذا اضطربت امواجہ
ترجرج الشئ اذا جاء وذہب - رجرج ورجراج
ومترجرج جنبان ولرزان یقال کتیبۃ رجراجۃ
وامرأۃ رجراجۃ التی ترجرج علیہا لحمہا - رجرجۃ
بکسر الرائین باقی آب بر روی لای وہی الشریدۃ
الملبقۃ ایضا رجرج گیاہی رجاج بالفتح شتران
دگوسپندان لاغر ومردم ضعیف حال بفتحہ رجاجۃ
ای مہزولۃ -

روج - روج - بفتحتین ما یخرج من بطن السخلة او المهر قبل ان یاکل وهو بمنزلة العقی من الصبی یرندج وارندج پوست سیاه قال ابو عبیدة اصله بالفارسیة رنده -

رنج - ارتعاج - لرزیدن وهوالارتعاد - و رنج البرق وارنج اذا تتابع لمعانه - ویقال ارنج ماله وعدده اذا کثر - وارتج الوادی اذا امتلاء -

رنج - رانج - کوزهندی -

روج - رواج - روائی (ع ف اض ۲) ترویج روائی دادن متاع ودرم را -

رهج - رهج - بفتحتین گرد وارهج النهار اشتداره رهوجه بالفتح راهواری فارسی معرب ریدجان شتران بار بردار تجارت -

رفوج - گنبور بن شاخهای درخت خرما لغة ازدیه

رمج - پیچال کردن پرنده رامج مرغی که بدام بندند جهت شکار کردن پرندهای شکاری ترمیج گشته نمودن سطور بعد نوشتن آن رماج گرههای نیزه ودلنبوبهای آن -

رهیج مفراح -

رهنامج - کتابی که بدان کشتی بانان وملاحان راه دریا بیرند وجاهای لشکر انداختن وغیره بدان بشناسند معرب راه نامه -

فصل الزاء

زربج - زربج - بالکسر آرایش وزر دادن برنگ مزج

یقال زربج مزربج ای مزین -

زجج - زج - بالضم تیزی آرنج وآهن بن نیزه زججه زجاج ج - وازججت الرمح فهو مزج اذا عملت له زجا - وزججت الرجل ازجه ای طعنته بالزج - مزج بالکسر نیزه کوتاه زج باریکی و درازی ابرو ازج نعت منه - وزججت المرأة حاجبها ای دققته وطولته - ظلیم ازج بعید الخطو ونعامة زجاء - زجاجة آبگینه زجاج ثلث لغات ج زجج - ازعاج - ازجای برکندن یقال ازعجه من مکانه فانزعج - مزعاج بالکسر زنی که بریکجای قرار نگیرد -

زلج - زلج - بالحرکة والسکون جای لغزان تزلیج لغزیدن زلج سبک رفتن زلیج کذلک (ع ف اک ۲) سهم زلج تنزلج عن القوس - عطاء مزلج ای قلیل ودق - مزلج ایضاً آنکه خویشتن را بقومی چسپانیده باشد که نه از ایشان باشد مزلاج بالکسر کلید ان که بی کلید کشاده شود وزن لاغر سرین وازلجت الباب اغلقته -

زمج - زمجت القربة ای ملأتها - زمج بفتحتین خشم گرفتن (ع ک اف ۲) ویقال مالی اراک مزمجا ای غضبان - زمجی زمکی بالکاف ایضا بکسر اولها وفتح ثانیها مع تشدید ثالثها وسکونه مرغ زمج شال خد بالضم مشدد انوعی از مرغان و جاء فی القوم بزأجم بالهمز ای باجمهم - واخذت الشیء بزأجه وزأبجه ای کله ولم ادع منه شیئا -

زنج - زنج - زنگ زنجی زنگی وہم الزنوج قال ابو عمر و زنج بفتح الزاء وکسرہا۔

زنفلج - زنفلجۃ - بکسر الزاء زنبیلہ فارسی معرب زنفلیجۃ بتقدیم اللام علی الیاء وفتح الزاء ایضا کذلک

زوج - زوج - جفت خلاف فرد یقال زوج اوفرد یعنی جفت یا طاق کما یقال خسا اوزکا۔ ویقال ہما زوج وہما زوجان کما یقال ہما سوار وہما سیان - واشتریت زوجی حمام یعنی ذکرا وانثی وعندی زوج انعل - وقال اللہ تعالی من کل زوجین اثنین وشوی وزن یقال ہو زوجہا وہی زوجہ وزوجۃ قال اللہ تعالی اسکن انت وزوجک الجنۃ - ویقال زوجۃ امرأۃ وزوجتہا بعلا - وتزوج امرأۃ وتزوجت رجلا وبرجل قال اللہ تع وزوجناہم بحور عین ای قرناہم بہن - وقولہ تع احشروا الذین ظلموا وازواجہم ای وقرناءہم - امرأۃ مزواج کثیرۃ التزوج - تزاوج مزاوجۃ ازدواج جفت وقرین شدن باہم زوج ایضاً پوششی کہ بر ہودج افگنند زاج زاک فارسی معرب زیج - زیج - رشتہ بناء وہو المطرد اصل حساب نجوم۔ زاج - بنبیم برانگیخت درمیان قوم (مع بفتحہا) - اخذہ بزائجہ وزامجہ - اخذہ کلہ۔

زبرجد - زبرجد۔

ابن زنبج - راویۃ بن ہرمۃ۔

زرجہ بالرمح خست اورا بہ نیزہ الزرج فی بعض جلبۃ الخیل واصواتہا زرجون درخت انگور باشاخہاے آن وی وآب باران مصفی مجتمع درکوہ سنگ۔

زرنج - نام قصبۂ سجستان زرنوج یا زرنوق شہریست وراے اوزجند۔

زرنجیج وزرعبج - ابر سپید یا ابر تنک وسبک ونیکو از ہر چیز وزیتون۔

زعلجۃ - بدخلقی۔

زعبج - ثمر زیتون وہو کالنبق الصغار اخضر ثم یبیض ثم یسود فیجلو فی مرارۃ ولہ رب یوتدم بہ۔

زغلجۃ - بروزن ومعنی زعلجۃ الاول الصواب۔

کلأ مزمہج - کاہ خوش آیندہ تر وتازہ بسیار۔

زنفجۃ - بلا۔

زہرج - نقیب جنیان وغوغای آنہا زہاج حج۔

تزلج الرمح اطر یعنی راست شد نیزہ زلجۃ مدارات

الفصل السین

سبج - سبجۃ - بالضم گلیم سیاہ وتسبج الرجل ای لبس سبجۃ - سبج شبہ فارسی معرب - سبیج سبیجۃ شاماکچہ وہو نوع من اللبس - سابجۃ قومی از سند کہ در بصرہ زندان بانی کردند - والہاء للعجمۃ والنسب۔

سبج - سبج بطنہ یسبج ای زق مایجی منہ من الغائط وسبج الحائط ای طینہ - مسبجۃ بالکسر اندادہ سبجۃ بجۃ نام دوبت سبجاج بالفتح شیر بسیار آب ارض سبجیج زمین ہموار نہ درشت ونہ نرم دیوم سبجیج روز نہ گرم ونہ سرد وفی الحدیث الجنۃ سبجیج۔

سلہ فی حدیث ابن عباس فی صفۃ الجنۃ سبجیج ای مستوی لیس فیہ وعر ولا دہس ولا حزونۃ ولا شیء یوذی

سبج - سبج - خراشیدن و پوست باز بردن یقال سبجت جلده فانسبج ای قشرته فانقشر - ویقال اصابه شئ فسبج وجهه - وبه سبج وهو نوع من العلل فی الامعاء - وسبجه فتسبج شد وللکثرة - حمار مسبج ای معضض مکدج - بعیر سحاج یسبج الارض بخفه -

سدج - سدّاج - ای کذاب وتسدج ای تکذب وتخلق -

سرج - سرج - زین واسرجت الدابة زین نهادم ستور را - سریج نام آهنگری سریجیات شمشیرهای منسوب بوی سراج زین فروش سراج بالکسر چراغ وآفتاب مسرجة چراغدان سرجوجة بالضم سرشتاء درویش یقال هم علی سرجوجة واحدة ای اخلاق واحدة -

سفنج - سفنج - شتر مرغ نر سبک رود هو ملحق بالخماسی بتشدید الحرف الثالث منه -

سلج - سلج - سلجان - فرو بردن لقمه بگلو وقولهم الاکل سلجان والقضاء لیان یعنی اذا اخذ الرجل الدین اکله فاذا طالب نواه به ای ماطله - سلج بالضم ثم تشدید اللام گیاهی وسلجت الابل تسلج بالضم اذا استطلقت بطونها عن اکل السلج -

سمج - سماجة - زشتی وزشت شدن (ع بضمهما) فهو سمج وسميج وسمج مثال فخم وقبیح وخشن - وهم سماج بالکسر - واستمجه ای عدّه سمجا - سمج سميج ایضاً شیر چرب ومزه برگشته سمیج سلج بزیادة الهاء واللام کذلک -

سمج - سمّج - مادهٔ خنه ومادیان دراز پشت و لایقال للذکر -

سمرج - سمرج - وسمرجه بالتشدید سه باره خراج گرفتن فارسی معرب -

سملج - سملج - سبک وهو ملحق بالخماسی بتشدید الحرف الثالث منه -

سمیج - سماهیج - خزیره دریکه آنرا ماش ماهی خوانند

سوج - ساج - نوعی از درخت - وطیلسان سیجان ج - سواج بالضم جائے -

سیح - سیح سیحج - وسیهج - باد سخت مسیح گذرگاه باد وسیحت الریح الارض ای قشرتها - وسیح القوم لیلتهم ای ساروا - وسیحت الطیب ای سحقته -

سبرج علی الامر تعمیه کردامر را - ساباروج موضعیست به بغداد -

سبنجونة - پوستین از روباه معرب آسمانگون -

استاج - استیج - بکسر هما چیزیکه پیچیده شود بر آن رشته را بانگشتان تا بافته شود -

سنجاوج - زینی که اعلام وآب نداشته باشد -

سانوج - برگها وشاخهای که بے علاقه بیخ بر آب ایستاده باشد معرب ساده -

سربیج - قبیلهٔ از اکراد منهم ابو منصور محمد بن احمد بن مهدی سربیجی المحدث هو ووالده -

سردجه نردگذاشت آنرا -

سرنج - کسمندشئ من الصفة کالتفسیر ردوے معروف وتدسیمی بالسیلقون -

سرهنجه - سرکشی و امتناع و تافتن سخت حبل مسرهج رسن تافته -

سفتجه - ان تعطی مالا لاحد و لآخذ مال فی بلد المعطی فیوفیه ایاه ثم فیستفید من الطریق و فعله السفتجة بالفتح ما اشد سفهج نهده الریح ای چه سخت ست وزیدن آن

اسفیداج - بالکسر رماد الرصاص و الآنک الآنکی اذا شدد علیه الحریق صار احمر سرنجاً -

سفلج - کعلس دراز -

اسفنج - عروق شجر فی الطب غیرها -

سکباج - بالکسر معرب سکبینج دوائیست تم -

سلعوج - کقربوس شهریست -

سلمج - پیکان دراز باریک سلامج ج -

سلهج - دراز -

سمنجان - بالکسر شهریست از طخارستان -

سمهج - شیر چرب شیرین -

سنج - بضمتین عناب سناج اشرود و چراغ بر دیوار و کل ما لطخته بلون غیر لونه فقد سنجته و مرد یست از ابن سیده مبنی چراغ و سنیج مثله و سلیمان بن معبد و الحافظان ابو علی الحسین بن محمد بن ابی بکر و محمد بن عمر و السنجیون بالکسر محدثون سنج بالضم دیهی ست به بامیان سنج بالکسر دیهی ست بمرو -

سنجان کعمران قصبه ایست بخراسان سنجة المیزان مفتوحة سنگ ترازو و بالسین افصح من الصاد -

سنجة نهریست بدیار مصر و لقب حفص بن عمر والرقی و بالضم سیاهی باسپیدی آمیخته سنج کجرج سُرمه و

سنهج مخطوطه -

سنباذج - بالضم سنگی ست که بدان زدوده شمشیرها را جلا میدهند دندان را بدان جلا میدهند

سیج - کگنف شهریست به شجر و کتاب الحائط و ما احیط به علی شیء مثل النخل و الکرم و قد سیج حائطه تسییجا یعنی احاطه کرد باغ خود را سیجان بن فدوکس بالکسر و سبب بن سنبه بن کامل بن سیج بالفتح او بالکسر او بالتحریک اخو همام شیخا الیمن -

فصل الشین

شجج - شجة - بالفتح سر شکستگی شجاج بالکسر ج - شجج سر شکستن (ع ف اض ۲ و ک ۲) شجیج مشجوج نعت منه - و قد شجیج و مشجوج و مشجج شدد للمبالغة - رجل اشجّ آنکه بر پیشانی اثر شکستگی دارد و یقال شجت السفینة البحر ای شقته - و شجت المفازة ای قطعتها -

شجح - شجیج - شحاج - بالضم بانگ کردن زراع و شتر مرغ و اشتر (ع بفتحها) و یقال للبغال نبات شحاج و للحمار الوحشی شجیج و شحاج -

شرج - شرج - العیبة بفتحتین گوشهٔ جامه دان و اشرجت العیبة اذا ادخلت بین اشراجها - شرج بفتحتین ایضاً راه کهکشان و هو المجرة - شرج الوادی منفسح اشراج ج - و ناقة اشرج ستور که یک خصیه وی کلان باشد شرج ایضاً مصدر منه (ع ک اف ۲) و کفتگی کمان و انشرجت القوس ای انشقت - شریج نوعی از چوب

شریجۃ کمان کہ از وے سازند و کجک و آن بارد است
کہ از گیاہ بافند بجہت بار خربزہ و جز آن ـ شرج
بالسکون آب راہ از سنگستان بزمین نرم ـ شراج
شروج ج ـ و نام جائی و نام آبی و خرہ نہادن
خشت و مانند و کونہ یقال ہذا شرج ہذا اے
مثلہ ـ و ہما شرج واحد ای ضرب واحد ـ شرجان
فرقتان و لونان مختلفان من کل لون ـ تشریج
بنجیہ دوردو رزدن جامہ را یعنی نگندہ کردن
و آمیختن گوشت پختہ با خام ـ

شفرج ـ شفارج ـ مثال علابط پیشیارہ فارسی معرب
شمج ـ یقال ما ذقت شماجا ـ بالفتح ای شیأ و اصلہ
مائیر می من العنب بعد ما یوکل ـ شمج نگندہ کردن
جامہ ناقۃ شمجی بفتحات ای سریعۃ ـ بنو شمج دو قبیلۂ
مردم از قضاعہ و غزازہ ـ

شمرج ـ شمرجۃ ـ دوراندن و رد تباہ دوختن جامہ
شمرج بضمتین و سکون الوسط جل تنک بافتہ ـ
شنج ـ شنج ـ درکشیدگی و ترنجیدگی (عع ک ان ا)
یقال شنج جلدہ و انشنج و تشنج بمعنی ـ و شنجۃ انا ـ
فرس شنج النسا و ہو مدح لہ لانہ اذا شنج نساہ لم تتزح
رجلاہ و یوصف الغراب بذلک ایضا ـ

شاجہ الامر اندوہگین کردن او را امر ع بفتحتہا ـ
شبج ـ محرکۃ دروازۂ بلند بنا یا دروازہ ہا شبجۃ یکے
اشبجہ رد کردن او را ـ
شطرنج ـ بالکسر بازئی ست معروف و لا یفتح اولہ
و السین لغۃ فیہ من الشطارۃ او التسطیر شیطرج بکسر الشین

ودا سے معروف معرب چیترک بالہندیۃ ـ
شافانج ـ گیاہی ست معرب شابانک و ہو البرنون
شلج ـ دیہی ست ببلاد ترک منہ یوسف بن یحیی
الشلجی المحدث ـ
شہدانج ـ و یقال شاہدانج و ہو حب القنب ـ
شاہترج ـ گیاہی ست معروف ـ
شاذنج ـ معروف ـ
شیج ـ کمیل محدث روی عن طاؤس ـ

فصل الصاد

صرج ـ صاروج ـ آہک آمیختہ با خاکستر و غیر آن
فارسی معرب و کذا کل کلمۃ فیہا صاد و جیم لانہما
لاجتمعان فی کلمۃ واحدۃ من کلام العرب ـ
صلج ـ صلج ـ بالضم و التشدید پیلہ الواحد صلجۃ
معرب ایضاً ـ صولجان چوگان معرب ـ صوالجہ
ج ـ و الہاء للعجمۃ ـ
صمج ـ صمج ـ بفتحتین قندیلہا صمجۃ یکی رومی معرب ـ
ضنج ـ ضنج ـ چنگ و سنج معرب ـ ضنجۃ المیزان
سنگ ترازو و لا تقل بالسین ـ
صہرج ـ صہریج ـ بالکسر حوضچۂ آب صہاریج ج ـ
برکۃ مصہرجۃ حوضچہ بصاروج بر آوردہ ـ

صونج ـ و بضم چیزیکہ بدان نان ساختہ میشود معرب
صبح ـ ضرب حدید اعلی حدید فقوتا صبح بضمتین
ذلک الصوت ـ
صرمنجان ـ ناحیۂ از نواحی ترمذ معرب چرمنکان ـ
المصعنج ـ المنصوب المدملک ـ

لہ نبوتی ابن جرم ابن قضاعۃ و دانہ شمج بن مرۃ بن زرعۃ بنا فاخر الجیم و سکون المیم ـ ق ـ

صلبح - سنگ بزرگ و شتر مادۂ قوی -
صلبح - کملس شدید -
صنهاج - صنهاجۃ بکسر ہما غریق فی العبودیۃ -
وصنهاجۃ ایضاً قوم بہ مغرب ازاولاد صنهاجۃ حمیری -
صوجان - ہر خشک پشت از ستور و مردم و نخلۃ
صوجانۃ یا بستہ کرۃ السعف ویقال اتے صوجان
ہوای اتی الناس ہو -
صیهج - صلیح الصیهوج الاملس بیت صیهوج ملس
وبر صهانج - صہابی یعنی پشم کہ سخت سفید باشد
لیلۃ صیاحۃ شب روشن -

فصل الضاد

ضبج - ضبح - ضبیج - بانگ و فریاد کردن ضجۃ بانگ
(ع ف اک ۲) واضبج القوم اضجاجا اذا
جلبوا وصاحوا فاذا فزعوا من شئ وغلبوا قیل
ضجوا اضجیجاً - ضجوج ناقۃ فریادناک بوقت دوشیدن
وبار کردن مضاجۃ ضجاج بانگ و فریاد کردن باہم
والاسم ضجاج بالفتح -
ضرج - ضرح - شگافتن ضرجہ ای شقہ - عین
مفروجۃ ای واسعۃ الشق - انضراج ای انشقاق
واتساع - وانضرج ما بین القوم ای بتاعد ما بینہم -
وتضرج بالدم تلطخ بہ - وتضرجت لغائث البقل
اذا التفت - وتضرج البرق ای تشقق - تضریج
رنگ سرخ کردن جامہ را وہو دون المشبع و
فوق المورد وخون آلود کردن یقال مرج انفہ
ای ادماہ - اضریج بالکسر نوعی از جامہای زرد رنگ
واسپ تیز دوندہ عدو ضریج ای شدید - مضارج
بالفتح جامہای خلقان عاریۃ مضرج بالکسر واحدہا -
ضارج موضعے -
ضمیج - ضمیج - زن تمام اندام با گوشت وکذلک
ناقۃ ضمیج -
ضوج - ضوج - خم وادی اضواج ج - وضاج السہم
عن الہدف ای مال عنہ -
ضبیح - خود را بر زمین انداخت از مستی یا ضرب -
الضربجی - من الدراہم یعنی ناسرہ -
الضوبج - سیم و الصواب بالصاد المہملۃ -
ضمیج - آلودن بدن بخوشبوئی تا بحدیکہ بجکیدن
نزدیک شود و دابۂ کوچک بدبو کہ می گزد و ضمیج
بالتحریک ہیجان المأیون وقد ضمج کفرح وآفتی ست
کہ میرسد بآدمی وچفسیدن بزمین اضماج مثلہ -
اضبجت الناقۃ - شتر مادہ بچہ انداخت -
ضاج - یضیج ضیوجا وضیجانا یعنی میل کرد -

فصل الطاء

طرنج - طرنوج - بالضم مورچہ -
طسوج - طسوج - بالفتح مشدد اکرانہ - وہو تعریب
طساسیج ج -
طبج - گول شد (ع ک اف ۲) البطج استکام الحماقۃ
والفرح علی الشئ الاجوف کالرأس وتطبیج فی الکلام
تفنن وتنوع البطیحۃ کسکینۃ الاست -
الطباہجۃ - الملح المشرح معرب تباہہ -
طارنج الطرنجی معرب تازہ والطارنج من الحدیث الصحیح

جبیہ النقی۔
طفسونج۔شہریست بکنار دجلہ۔
طنوج۔صفہا وخرہای صحیفہ لاواحد لہا طنجۃ شہریست بکنار دریاے مغرب۔
طیہوج۔تیہوے نرمعرب۔

فصل الظاء مع الطاء

ظج۔فریاد کرد در جنگ مانند فریاد دادخواہ و بالضاد فی غیر الحرب۔

فصل العین

عنج۔عنثوج۔بالفتح شتر ضخم۔
عجج۔عج۔عجیج۔آواز بر داشتن (ع ف اض ۲) و فی الحدیث افضل الحج العج والثج وہو اگرفتن گرد وعجیج ای صوت مرار اعجۃ بالضم خالصۃ عجاج بالفتح گرد ودود وعجاجۃ اخص منہ وایضاً شتران بسیار وعجت الریح وعجت ای اشتدت واثارت الغبار۔ یوم مع روز گرد ناک ریاح معاجیج ضد مہادین۔ وعججت البیت دخانا فتعجج ای املأت البیت فامتلا عجاج بن رؤبۃ نام شاعرے تم نہر عجاج وتحل عجاج ای ذو صوت وصیاح وکذلک کل ذے صوت من فرس وریح۔ عجعجۃ بانگ و فریاد کردن ویا راجیم کردن لغت قضاعہ کما یقولون نہار اغج خج مع ای راعی خج معی۔ رجل عجعاج اے صیتاح۔طریق عاج ای ممتلی۔ وعاج بکسر الجیم زجر للناقۃ وقد عجعجت بہا۔ وفلان یلف عجاجتہ علی بنی فلان ای یغیر علیہم۔
غدیج۔غدیج فلان ولدہ ای احسن غذاہ معدیج اے ممتلی۔
عرج۔عروج۔برآمدن (ع ف اض ۲) و عرج ای اصابہ شئی فی رجلہ فجمع ومشی مشیۃ العرجان ولیس بخلقۃ فاذا کان خلقۃ قلت عرج بالکسر فہو اعرج وہم عرج وعرجان ومصدرہ عرج بالتحریک۔ وہو ایضاً دلوک الشمس والعراجا نحو المغرب اے میلانہا یقال ہمت الشمس بعرج ای بمغیب۔ ویقال اعرجہ اللہ تعالی وما اشد عرجہ ولا تقل ما اعرجہ فی التعجب لان ما کان لونا او خلقۃ فی الجسد لا یقال منہ ما افعلہ الا مع اشد عرجان بفتحتین لنگان رفتن امر عریج کار نا استوا وعرج البناء ای مالہ فتعرج۔ وعرج علیہ اے اقام۔ وعرج علی المنزل ای حبس مطیتہ علیہ واقام وکذلک التعرج۔ ویقال منہ مالی علیہ عرجۃ بالضم ولا تعریج ولا تعرج اے توقف۔ التعراج میل کردن منعرج الوادی منعطفہ نیستہ ویسرہ۔ معراج بالکسر نردبان ومنہ لیلۃ المعراج معارج معاریج ج۔ معارج ایضاً برآمدن جایہا۔ قال الاخفش ان شئت جعلت واحد المعاریج معراجا بالفتح والکسر مثل مرقاۃ۔ عجار کفتار قال الاصمعی العریجار بالضم والفتح بعدہ فی الورد ان ترد الابل یوما نصف النہار ویوما غدوۃ۔ عرج بالسکون منزلی بر راہ مکہ عرجی نام شاعری منسوب بدان منزل وگلہ از شتر وذلک نحو من الثمانین وقال ابو عبیدۃ مائۃ وخمسون وفوق

ذلک وقال الاصمعی خمسمائۃ الی الالف۔ عرج بالکسر مثلہ اعراج ج۔ واعرجتک ای وہبتک عرجا من الابل۔ عرنج نام حمیرین سبا۔

عرفج۔ عرفج۔ درختی عرفجۃ یک بن ازوے ونام مردے۔

عسج۔ عسج۔ مد العنق فی المشی ومنہ بعیر معساج۔ عوسج نوعی ازخار عوسجۃ یکی ونام مردے۔

عسلج۔ عسلج۔ بالضم مالان واخضر من قضبان الشجر والکرم واول ما ینبت وعسلجت الشجرۃ اخرجت اعسالیجیا۔

عفج۔ اعفاج۔ رودہاے مردم واسپ وسباع وہو مثل المصارین لذوات الخف والیظلف۔ عفج بفتحتین عفج بالکسر عفج بکسر الوسط یکی عفج زدن عفجہ بالعصا ای ضربہ بہا ویبنی بہ ایضا عن الجماع۔ عناج آلت زدن وتعفج البعیر فی مشیہ ای تعرج عفنج احمق ضخم۔

عفضج۔ عفضاج۔ بالکسر ضخم سمت گوشت عفاضج بالضم کذلک۔

علج۔ علج۔ بالکسر گورخر۔ وگبر کہ ہیچ دین ندارد علوج اعلاج معلوجار بالکسر وفتح اللام ممدودا وعلجۃ بالکسر وفتحتین ج۔ ویقال فلان علج مال کما یقال ازار مال۔ معالجۃ علاج مرد سیدن بہ بیمار وجز آن وبرد کردن بعلاج یقال عالجتہ فعلجتہ ای غلبتہ بالعلاج۔ واستعلج جلد فلان ای غلظ فہو مستعلج الخلق ورجل علیج بکسر اللام ای شدید۔ عالج ہو ضعے بہ بادیہ وشتر کیہ علجان خورد وآن گیاہی ست علج بفتحتین خرمابنان خرد۔ واعتلجت الارض ای طال بناتہا۔ واعتلجت الامواج ای اتطمت علجن نبیادۃ النون ناقۃ آگندہ گوشت معلج بفتح الہاء بی اصل۔

عمج۔ عمج۔ شتاب رفتن وہو قلب مع (ع ف ا ک ۲) یعمج یمج بیجان رفتن سہم عموج ای متلوفی ذہابہ۔ ولعجت الحیۃ ای تلوت فی مرہا۔ عوج مار۔ عمج بالضم والتشدید کذلک قال قطرب ہو العمج بفتحتین مخففا۔

عنج۔ عنج۔ نوعی ازریاضت شتر ومنہ عنجت البعیر اعنجتہ بالضم والاسم العنج بالتحریک وہو ان یجذب الراکب خطامہ فیردہ علی رجلیہ۔ عناج بالکسر یکے ازرسنہاے ولود وہو حبل او بطان یشد فی اسفلہا الی العواقی یقال منہ عنجت الدلو اعنج عنجا۔ عنجج بالضم اسپ نیک عناجیج ج۔ عنجج بزرگ۔

عوج۔ عوج۔ بفتحتین کژشدن (ع ک اف ۲) وکژی در بالاے چیزے ایستادہ چون دیوار ودرخت ومانند آن عوج بالکسر کژی وردین ودر معیشت ورائے قال ابن السکیت یقال فی دینہ عوج بالکسر وفی عودہ وحائطہ عوج بالفتح اعوج نام اسپی تم اعوجیات منسوب بوی ولیس فی العرب محل اشہر ولا اکثر نسلا منہ۔ عوجار شترلاغر باریک و کمان رجل اعوج مرد بدخو عوج مقیم بودن بجائے ومقیم کردن کسی را (ع ف ا ض ۲) لازم متعد

یقال عجت بالمکان وعجته وکشیدن مہار شتر سپسایکی وخم دادن گردن شتر را بکشیدن مہار
والعاج علیه ای العطف علیه - عائج ایستادہ و
فلان لا یعوج عنه اے لا یرجع عنه - اعوجاج
کژشدن عصا معوجة - وعوجت الشیٔ تعوج -
عاج استخوان پیل عاجة یکی عواج عاج فروشش
عاج بکسر الجیم زجر للناقة -
عیج - عوہیج - دراز گردن از آہو وشتر مرغ وشتر
عیج - وما اعیج - من کلامه شیٔ ای اعباء وما اعوج
کذلک بلغة بنی اسد ویقال ما عجت به ای لم ارض
به - ویقال شربت مارفا عجت به ای لم ارو منه -
وتداویت فما عجت به ای لم انتفع به -

عجنجة - محرکة مرد کینه ور ناکس زبون سبک فیض
که پاس سخن خود ندارد -
العدرج - کعلس السریع الخفیف واسمی ست
وما بها من عدرج احد -
العذج - الشرب عذج عاذج مبالغة معذج کمنبر
مرد صاحب غیرت بدخلق وبسیار ملامت کننده -
عرنج - بالضم سگ فربه -
عرطوج - کزنبور بادشاہی ست -
عرج - دور کردن عرج الحجارة نکاح کرد او را -
اعرج الارض بالمسحاة برگردانید زمین را به قلبه -
عسنج - کعلس شتر مرغ -
عشنج - کعلس ترش روے بدخلق -
اعصج - کل -

عصلج - کعلس مرد کج ساق -
عصانج - کعلابط والثاء مثلثة بسیار قوی سطبر فربه
عضانج - بمعنی عصانج -
عضمجة - روباہ ماده -
عفشج - دراز وسطبر -
علهجة - نرم کردن پوست باتش تا خائیده
داد باریده شود -
علهج - درختی ست علهج کمز عفر گول ناکس بی اصل -
عمضج - عماضج کجعفر وعلابط بسیار قوی از اسپ وشتر
عمهج - عماهج - کجعفر وعلابط شیر - وسطبر وتجبر و
تکبر کننده ودراز وشتاب رو وپر گوشت وچربدار
عمهوج مثله ونبات سبز درهم پیچیده عماهیج ج
عنبج - بالضم گول وسست گران بار کالعنبوج فیها
عناج جانی -
عنشج - کجعفر وعلابط گشن فربه وسطبر از گشنی باز مانده -
عنفجیج - شتر ماده که مابین فروج آن بتا عد باشد
یا ناقه تیز رو وزشت یا ناقه کلان سال سطبر -
عناهج - دراز بالا -

فصل الغین

غلج - فرس مغلج - بالکسر اسپ هموار ویکسان
رونده غلج مصدر منه (ع ف اک ۲) تغلج
ستم کردن -
غمج - غمج - فرو خوردن آب (ع ف اک ۲)
وعلی العکس ایضا لغة - غمجه بالفتح والضم پس خورده
اسپ جرعه -

له در صراح مطبوع هند پس فرو رده - در جرعه -

غنج - غنج بفتحتین وسکون ۲ کرشمہ غنجت الجاریۃ وتغنجت نہی غنجۃ غنج بالتحریک مصدر منہ - وشنج فی لثۃ بدیل یقال فلان غنج القوم ای شنجہم -

غوج - فرس غوج البیان ای واسع جلد الصدر وغاج یغوج اے تثنی وتعطف -

غیج الماء - جرعۂ آب خورد (ع ک اف ۲) غیجۃ بالضم جرعہ -

غسلج - نیک سیاہ والامر بین امرین وخوردنے دنوشیدنی کہ مزۂ آن نیابی غسلج کعلس مثلہ -

الغصلجۃ - فی اللحم اذا لم تلحہ ولم تنضجہ ولم تطیبہ -

غلیج - کجفر وعلس وقندیل وزنبور درد سرداب و غلابط آنکہ برحالتی نہ پاید گاہے قاری وگاہی شاطر وگاہی منی وگاہے بخیل وزمانے دلیر و زمانے بدول وہی غلج وغلج وغلیجۃ وغلوجۃ -

غماہج - سطبر فربہ -

غند جان - بالفتح شہریست بفارس در دشت ترشنگی آور -

فصل الفاء

فتج - فاتج - فاسج - شتر جوانہ آبستن ویقال عدا حتی افتج اے اعیا وانہر - وقولہم ہو بہر لا یفتج ای لا ینزع -

فجج - فج - راہ کشادہ میان دو کوہ فجاج بالکسر وفججت ما بین رجلی افجہا بالضم فجا اذا فتحت ویقال یمشی مفاجا وقد تفاج - وقوس فجار وفجوار - بنیۃ الفج اذا بان وترہا عن کبدہا - وفججت القوس اذا رفعت وترہا عن کبدہا وکذا فججتہا ورجل افج نعت منہ - وافجت الغمامۃ ای القت صوبہا یعنی سرگین افگند وافج الرجل اسرع - وحاضر فجیج ای مقیب وہو محمود - فج بالکسر خربزۂ شامی یعنی ہندوانہ وکل شئی من البطیخ والقواکہ لم ینضج نہو نج - رجل فجاج کثیر الکلام ہ -

فحج - افحج - آنکہ پشہاے پای نزدیک نہد دپشہا دور فحج رفتار دے (ع ع بفتحہا) وفحج فی مشیتہ مثلہ وہو ایضا مثل التفشج وہو ان یفحج بین رجلیہ اذا جلس - تفحیج کذلک - وافحج الرجل حلوتہ اذا فرج ما بین رجلیہا لیجلبہا -

فرج - فرج - بفتحتین کشایش (ع ع ف اک ۲) یقال فرج اللہ عنک غمک وفرج اللہ سبحنے - فرج بالسکون عورت وجاے ترسناک قال ابو عبیدۃ فرجان بفتحات سند وخراسان وقال الاصمعی بسجستان وخراسان فرجۃ بالفتح از تنگی ودشواری بیرون آمدن - فرجۃ بالضم شگاف یقال بینہما فرجۃ اے انفراج - فرج بالکسر آنکہ را زنہان ندارد وفرج بفتحتین مثلہ وہو ایضا القوس البائنۃ عن الوتر فاج فرج کذلک - رجل افرج الذی لا یلتقی الیتاہ لعظمہا وہی فرجاء - فرج بالتحریک مصدر منہ وہمیشہ کشادہ عورت بودن (ع ک اف ۲) نہو فرج نعت منہ وفی الحدیث لا یترک فی الاسلام مفرج نہو بالقتیل یوجد فی ارض لا تکون عند قریۃ فنانہ یودی

من بیت المال - قال ابو عبیدۃ ھو الذی یسلم ولا یرث
احدا فاذا جنی جنایۃ کان ذلک علی بیت المال
والعاقلۃ لہ دیروی بالجیم والحاء - دجاجۃ مفرج
ماکیان باچوزہ فروجۃ بالفتح والتشدید جوزہ فراریج ج
فریج - افریج - جلد ابجل از اشوی وپیل عالیہ -
فریج - فرتاج - بالکسر کے از نشانہاے شتر -
فشیج - فشیج - پایہا از ہم دور نہادن در رفتن
(ع ف اک ب) یقال فشیج فبال وکذلک فشیج و
تفشیج مثل تفجج وقد مر -
فضیج - تفضیج - بن موے خوی کردن -
فلج - فلج - نام موضعی وجوی خورد وپیروزی و
رستگاری یافتن (ع ف اض ب) یقال فلج علی
خصمہ وفی المثل من یاتی الحکم وحدہ یفلج واغلبہ الدہر
علیہ والاسم الفلج بالضم - والفلج الدرجۃ ای قوتہا
واظہرہا وقسمت کردن میان کسی دو دو نیم کردن -
یقال فلجتہ فلجین وہی الفلوج - الواحد فلج بالفتح والکسر
وکزند وخراج بریدہ کردن وزمین شگافتن بجہت
زراعت وکل ما شققتہ فقد فلجتہ - فلوجۃ بالتشدید
زمین صالح مرزراعت را فلایج ج - ومنہ سمی
موضع فی الفرات فلوجۃ - فلج بالکسر پیمانۂ تم فلج
بفتحتین جوے خرد افلاج ج - وکشادگی دندانہاے
پیش رجل افلج الاسنان وامرأۃ فلجاء والاسنان
نعت منہ قال ابن درید لا یدنیہ من ذکر الاسنان -
سہم فالج اے فائز - تفیز فالج مثل فلج وہو المکیال
وعلت برجای ماندگی ومنہ فلج الرجل مجہولا فہو مفلوج

ومنہ قیل لشقۃ البیت فلجۃ - فالج شتر ضخم دو کوہانہ
ونام مردی وہو فالج بن خلادۃ الاشجعی ومنہ
قولہم انا من ہذا الامر فالج لن خلادۃ اے بری -
فلیجۃ یک تختہ از دامن ہاے خیمہ وتفلجت قدمہ
اے تشققت -
فنزج - فنزج - نوعی از رقص عجم کہ آنرا پنجہ گویند
دستہا یکدیگر گرفتہ رقص کنند -
فوج - فوج - گروہ مردم فوج افواج ج - افاوج
افاویج جمع الجمع فائجۃ فراخی میان دو بلندی
افاجۃ دویدن وشتاب رفتن - فیج نیک فارسی
معرب فیوج ج -
فیج - فیج - پیمانۂ شراب معرب خمر -

فویج - معرب بونک یعنی پودینہ -
فہج - تکبر کرد (ع بفتحہما) الفہج اسوار من الفہج بنائیا -
فوہج - ہودہ ومرکب عروس والفوہج من الناقۃ
الارفاغ یعنی بن رانہاے شتر مادہ فوہجات
موضعے ست -
فوذنج - بالضم نباتی ست معرب پودینہ -
فرج فی مشیتہ در رفتار بہر دو پاے خود بتباعد
کرد والفرجی فی المشی شبہ الفرشحۃ -
افرنجۃ - گردہی ست معرب افرنک والقیاس
کسر الراء اخراجالہ مخرج الاسقنط علی ان فتح فائہ
لغۃ والکسر اعلی -
الفاسج - الفاسج زادہ شترے کہ شتاب کردہ باشد
نزادہ جہیدہ باشد بر دیش از وقت جہیدن بر

دشتر مادۂ تیز رو دجوان التفسیح التقشیح وفسیخ غنی گذاشت مراد دور شد از من۔

فونج ۔ نباتی ست منہ جبلی ونہرے یطول نحو ذراعین ولہ نوار آسمانجونی تتخذہ النصاری باقدس اکالیل علی رؤسہم یوم عیدہم ویجعلونہ ایضاً فی المار الذی یصبغونہ علی رؤسہم۔

فنج ۔ بضمتین کشادگی پائے زن گرانبار وفنج کبقم تابعی روی عنہ وہب بن منبہ ومحدث فنج کجبل معرب فنک۔

فہرج ۔ شہریست بدنیۂ اصفخر بر کنارۂ دشت معرب فہرہ۔

الفیج ۔ الوہد المطمئن من الارض۔

فصل القاف

قبج ۔ قبج ۔ کبک فارسی معرب لان القاف والجیم لاجتمعان فی کلمۃ من کلام العرب۔ قبجۃ یکی تقع علی الذکر والانثی کالحمامۃ ویعقوب یختص بالذکر منہ کالطلیم من النعامۃ وکیعسوب من النحلۃ وحیقطان من الدراجۃ وصدی اودیاد من البومۃ وخرب من الجاری ومثلہ کثیر۔

القبجقبۃ ۔ لغۃ یقال لہا عظم وضاح۔

قرنبج ۔ دکان۔

مقرعج ۔ دراز۔

قطاج ۔ کسحاب وکتاب رسن سطبر کشتی قطیج استوار نمودن بافت آن رسن وآب کشیدن از چاہ بآن رسن۔

قولنج ۔ وقد یکسر لامہ اوہو مکسور اللام وتفتح القاف وتضم مرض معوی مؤلم یعسر معہ خروج الثفل والریح۔

قنوج ۔ کسنور شہریست بہند فتحہ محمود بن سبکتگین۔

قنفج ۔ بالکسر مادۂ خر بہنا وفربہ۔

احمد بن قاج ۔ محدث۔

فصل الکاف

کرج ۔ کرج ۔ بالضم والتشدید کرہ فارسی معرب کرج الخبز وتکرج کرہ برآوردنان۔

کسبج ۔ کوسبج ۔ کوسہ فارسی معرب نوعی از ماہی۔

کیلج ۔ کیلجۃ ۔ پیمانہ کیالج کیالتجر والہاء للعجمۃ۔

کاج ۔ زیادہ شدحمق اد (ع بفتحہما) الکیاج بالکسر الحماقۃ والفداحۃ۔

کشج ۔ من الطعام خورد از طعام بقدر کفایت وبرد بسیار ازان بہ شہرے (ع ف اک ۲)۔

الکلجۃ ۔ بالضم لعبۃ یأخذ الصبی خرقۃ فیدورہا کاتنہا کرۃ کج بازی کرد طفل بآن کجلجۃ لعبۃ تسمی الست الکلبۃ وفتیبۃ بن کج بالضم بخاری محدث ویوسف بن احمد بن کج القاضی بالفتح۔

کدج ۔ الرجل خورد شراب را بقدر کفایت خود۔

کذج ۔ محرکۃ الماء دلی معرب کدہ۔

کرنبج ۔ دوکان یا متاع دوکان بقال۔

کسبج ۔ معرب کسبہ یعنی کنجار۔

کشتبج ۔ بالضم رشتہ کندہ کہ ی بند دادرا ذنبے بالائے جاہا سوائے زنار معرب کشتی الکستج کجذب کانہ محرفۃ من الیلیف معرب۔

کشکنج - وکشکیج - ہر دو عربی الاصل نیست -
کمج - محرکہ کنارۂ پیوندران از سرین -
کندوج - مانند مخزن معرب کندو کندوجہ البانی فی الجدران والطیقان مولدۃ -
کانکنج - صنع شجرۃ منتہا بجبالی ہراۃ من الطف الصنوع حلوفیہ برودۃ کانوریۃ عندی نوع من عنب الثعلب
کنانج - بالضم بسیار از ہر چیز وفربہ بروخوشہا یراز دانہا

فصل اللام

لبج - لبجت - بہ الارض مثل لبطت ای جلدت بہ الارض ولبج بہ اذا صرع وسقط وبرک لبیج وہو ابل الحی کلہم اذا اقامت حول البیوت بارکۃ کالمضروب بالارض -
لجج - لجاجۃ ستیہیدن (ع ف اک ۲ ولعکسہا) لجاج کذلک لجوج نعت منہ وکذا لجوجۃ والہار للمبالغۃ ملاجۃ درازکشیدن خصومت رجل لججۃ مثل ہمزۃ ای لجوج - لجلجۃ گردانیدن سخن در دہان تلجلج فی الکلام تردد ویقال الحق ابلج والباطل لجلج - وسمعت جلبتہم وضجتہم ای اصواتہم - والتجت الاصوات ای اختلطت - لجۃ الماء بالضم معظمہ ولج کذلک ومنہ بحر لجی - لج ایضا شمشیر - ولجت السفینۃ ای خاصت اللجۃ - والتج البحر التجاجا ای اختلطت امواجہ - ملنجوج ملنجج الملنجج چوبے خوشبوے -
لحج - لحج - استوار شدن شمشیر در نیام (ع ک ا ف ۲) مکان لحج ای ضیق - ملاحج مضائق - ملتحج پناہ مثل ملتحد والتجہ الیہ ای الجاء الیہ والتصق الیہ ولجمت علیہ الخبز اذا خلطتہ واظہرت غیر ما فی نفسک ولوجبت علیہ الخبز کذلک -
لزج - لزج الشئ ای تمطط وتمدد فہو لزج - ولزج بہ ای غری بہ - لزوجۃ لغزائی وچفسانی چیزے چون سریشم وجز آن وخطمی وتلزج رأسہ اذا غسلہ فلم ینق وسخہ - وتلزج النبات ای تلجن وتلصق
لعج - لعجہ الضرب سوخت اورا زدن ای آلمہ واحرق جلدہ ومنہ ہوی لاذع - ولعج فی صدرہ شئ مثل خلج -
لفج - الفج الرجل ای افلس فہو ملفج بفتح الفاء مثل احسن فہو محسن واسہب فہو مسہب فمذہ الثلثۃ جاءت بالفتح نوادر -
لمج - لمج - بکنج ہاے دہان خوردن (ع ف ا ض ۲) ملامج گرداگرد اندرون دہان تلمیج لب لیسیدن مثل تلمظ وقولہم ماذقت شماجا ولا لماجا ای شیأ وما التجت عندہ بلماج وہو ادنی ما یوکل - وما لمجا ضیفہم بشئ ای ما نوا ضیفہم بشئ یعنی ناشتا نہ شکستند مہمان را بچیزی شئ سمیح لمج بالکسر والسکون سمیح لمیح اتباع -
لہج - لہج - بفتحتین شیفتگی کردن وحریصی نمودن (ع ک اف ۲) یقال لہج بہ ای غری بہ فثابر علیہ والہج الرجل اذا لہجت خصالہ برضاع امہاتہا فیعمل عند ذلک اخلقہ یشد ہا فی الاخلاف لئلا یرتضع الفصیل - لہجۃ بالتحریک والتسکین زبان یقال فلان فصیح اللہجۃ تلہیج نہاری دادن یعنی

ناشتا شکستن الهیجاج نیم خفته شدن شیر وکذلک کل مختلط - ورائت امر فلان ملهاجا ای مختلطا - والهاجت عینه اے اختلط بها النعاس لهوجة تامام وخام کاری یقال شواء ملهوج اذا لم ینضج وقد لهوجت اللحم فلهوجته اذا لم تنعم طبخه ویقال لهوج امره تامام کرد کار خود را -

لنج - محرکة بدترین چرک گوشهٔ چشم عین نجة او الصواب بالمعجمتین -

لذج الماء - نوشید آب را لذج فلانا الح علیه فی المسئلة لمیج - چرب شیرین -

لوج - بنا الطریق تلویجا کج گردانیدراه را اللوجار واهو یجار فی (ح و ج) وهما من لجة الوجه لوجا نواورته فی فیک -

فصل المیم

ماج - ماج - آب شور و تلخ نموجة مصدر منه ع بضمتین

مجج - مج - ماش وانداختن شراب وخدو از دهن (ع ف اض ۲) وانجت نقطة من القلم ای تر شحت شیخ ماج الذی یسیل ریقه ولا یستطیع حبسه من کبره - احمق ماج کذلک وناقة ماج ایضا مجاج مجاجة خدو انداخته ویقال مجاج المزن ومجاج النحل ومجاج العنب للمطر والعسل والشراب - ومجاج الشئ عصارته - مججة سخن ناپیدا گفتن وحروف را بی نقطه واعراب نبشتن وامج الفرس اذا بدأ بالجری قبل ان یضبط وامج الرجل اذا ذهب فی البلاد -

مخج - مخج - جنبانیدن دلو در چاه تا پر شود وجماع کردن یقال منه مخجها اذا جامعها -

مدج - مدج - بکسر الحار بدر تجیلة از مین -

مرج - مرج - چراگاه وبچراگذاشتن ستور را (ع ف اض ۲) وقوله تعالی مرج البحرین یلتقیان ای خلاهما لا یلتبس احدهما بالآخر - وامج ومرج - بمعنی مرج الخطباء موضعے بنجراسان مرج راهط موضعے بشام یوم المرج روز حرب مروان بن حکم مرج القلعة بفتح اللام منزلے وربادیه مرج بالتحریک خنبیدن خاتم در انگشت (ع ک اف ۲) یقال مرج الخاتم اے قلق - ومرج الدین والامر ای اختلط واضطرب ومرجت امانات الناس ای فسدت ومنه المرج والمرج وهما الاضطراب وانما سکن المرج لازدواج المرج - امر مریج ای مختلط - وامرجت الناقة ای القت ولدها بعد ما یصیر غرسا ودما - مارج من نار اے نار بلا دخان - مرجان مروارید خرد -

مزج - مزج - عسل وآمیختن شراب وخرآن مزاج الشراب آنچه بوے آمیزند شراب را مزاج البدن ما رکب علیه من طبائع - موزج موذه فارسی معرب موازجبر - وان شئت تخذف الراء -

مشج - مشج - آمیختن (ع ف اک ۲) مشج بالکسر و مشیج آمیخته امشاج ج - مثال تیم وایتام - نطفة امشاج آب مرد وزن بهم آمیخته -

معج - معج - بشتاب رفتن یقال معج الحمار والریح وفرس معوج علی فعول وقد مریمعج بالفتح ای مر مرا سهلا - ومعج الفصیل ضرع امه اذا لهزه یعنی بسر زد

ه معدن مخج ان است که در اصفهان است -

ه نخج بالسین اصل الا نفخ هو ق -

پستان مادر را

ملج - ملج - بہ لبہا گرفتن کودک پستان را لج الصبی اُمّہ اے رضعہا - وامتلج الفصیل ای امتص - املاج شیر دادن کودک را وفی الحدیث لاتحرم الاملاجۃ ولا الاملاجتان ومنہ قیل لمجان ومصان الرجل اللئیم الذی یرضع الابل - مالج بفتح اللام مالہ فارسی معرب -

موج - موج - گرہ کردن آب (ع ف اض ۲) والناس یموجون ای یضطربون -

مہج - مہجۃ - بالضم خون وخون دل - وجان شحم المہج بالضم پیہ تنک للبن ماہج امہجان شیر تنک -

سرنا عقبۃً متوجا بعیدۃ مہیجۃ کسکینۃ شہریست بافریقیہ -

مشیج - درہم آمیخت وخوراند مشیج البئر تمام آب از چاہ بیرون کشید ومشیج بالعطیۃ جوانمردی بہ بخشش نمود -

مجّ اللحم - خراشید گوشت را (ع بفتحہا) مجّ الحبل مالیدرسن را تانرم شود وجماع کرد دروغ گفت مجّ اللبن دوغ زنی کرد تامسکہ برآید وچیزے را از چیزے مسح نمود والریح تمجّ الارض تذہب بالتراب حتی تتناول من اوتہا ترابہا ماجۃ ماجۃ ومجاجا طلعۃ وعقبۃ مُجُوجٌ بعیدۃ مجاج گلتاب اسپ مالک بن عوف النضری واسپ ابی جہل -

مدج - نوعی از ماہی دریاست وتسمی المشق -

مدلوج - بالضم دلوج یعنی بازوبند -

تمذج البطیخ پختہ گردید خربزہ تمذج الانار پختہ شد انار

تمذج الشیٔ منتفخ شد وفراخ گشت تمذیجا فراخ گردانید آنرا -

مُمَرِّیج - مردار سنگ ولیس تصحیف مریج والوجہ ضم المیم لانہ معرب مردہ -

مردارسنج - دوار معروف وقد تسقط الراء الثانیۃ معرب مردارسنگ -

منفج - دوید وسیر کرد -

منفج - گول شد رجل منفاج کثفاجۃ زنۃً ومعنیً -

المنج - التمر یجتمع منہ اثنتان وثلث یلزق بعضہا ببعض ومعرب خنک سحب مسکر المنج بالضم الماش الاخضر شوحان شہریست منجان مثلہ وایضاً دیہی ست باصفہان -

میج - درآمیختگی میجی کمیتی جد للنعمان بن مقرن الصحابی

فصل النون

ناج - نوج - جنبیدن ورفتن باو یقال ناج فی الارض ای ذہب - وناجت الریح ولہا نئیج ای مرّ سریع مع صوت - وناج الی اللہ تعالی فی الدعاء ای تضرع - نائجات الہوام صوائحہا -

نبج - بناج - سگ سخت آواز وہو الاست ایضاً یقال کذبت بناجتک اذا حق وضرط - بُناج بالضم الضراط - وبُناج الکلب وکذلک نبیج الکلب یعنی بُناج الکلب ونبیحہ - کلب بُناجی سگ سخت آواز بناج بالکسر دیہی در بادیہ انبجات بکسر الباء دارہائے پر وردہ منبج بکسر الباء موضعی والمنسوب منبجانی بفتح الباء - عجین انبجان خمیر خاستہ ولم یات

علی ہذا البناء الاحرفان یوم ارونان وعجین انجان وفی بعض الکتب بالنجاء المعجمۃ۔

نتج ۔ **نتاج** ۔ بالکسر زہ یقال نتجت الناقۃ نتاجا یستعمل مجہولا ونتجہا اہلہا نتجا وانتجت الفرس اذا حان نتاجہا اے استبان حملہا وکذلک الناقۃ فہی نتوج ولا یقال نتج وانت الناقۃ علی نتجہا ای الوقت الذی تنتج فیہ۔ ویقال للشاتین اذا کانتا توأما واحدۃ فہما نتیجۃ۔ ویقال غنم فلان نتائج اے فی سن واحدۃ۔

نجج ۔ **نج** ۔ **نجیج** ۔ زہ کردن ریش وجراحت (ع ف اک ۲) ونججت الرجل حرکتہ وتنجیجہ تحمہ اے کثروا سترخی۔ ونجج ابلہ اذا ردہا علی الحوض۔ نججۃ تردد کردن در رائے وغریمت ونجج امرہ اذا ہم بہ ولم یغزم علیہ وگردیدن بوقت ترس۔

نجح ۔ **نجح** ۔ جنبانیدن یقال نجحت الدلو ونجحتہا ای خضختہا۔ ونجح الرجل امرأتہ ای باضعہا نجحۃ سکۂ دوبارہ وتبقدیم الجیم علی النجاء ایضاً۔

نسج ۔ **نسیج** ۔ بافتن جامہ (ع ف اض ۲ و ک ۲) ناسجۃ جامہ بافی ینسج بفتح السین وکسرہا سرکار نسج بکسر المیم کارچوب کہ بروے بافند نسج الفرس فرود سر کتف اسپ۔ ونسجت الریح الربیع اے عفارتہ ریحان طولا وعرضا۔ وفلان ینسج وحدہ اے لا نظیر لہ ولم ینسج علی منوالہ غیرہ۔

نشج ۔ **نشیج** ۔ بالتحریک راہ گذر آب انشاج ج۔ نشیج خبہ گریستن (ع ف اک ۲) یقال نشیج الباکی ونشیج الحمار بصوتہ اے ردہ وکذلک نشیج الرعد والسحاب والقدر اذا غلا ما فیہ حتی یسمع لہ صوت۔

نضج ۔ **نضیج** ۔ رسیدن میوہ ونپختن ہر چیزے چون گوشت وریش وماندہ فہو نضیج ونا ضج ونضجۃ انا۔ ورجل فضیج الرای محکمہ ونضجت الناقۃ بولدہا بالتشدید اذا جاوزت السنۃ ولم تنتج فہی منضج ونوق منضجات۔

نعج ۔ **نعج** ۔ سپیدی خالص وسپید شدن (ع ف اض ۲) مثل طلب یطلب طلبا۔ ناعجۃ ناقۂ سپید وزمین نرم نواعج شتران تیز رو ونعجت فی سیرہا ای عجت۔ نعجۃ بیش نعاج نعجات ج۔ نعاج الرمل گاؤ دشتی ولا یقال لغیر البقر من الوحش نعاج۔ نعج ایضا خربہ شدن شتر (ع ک ا ف ۲) ودل گرفتن از گوشت میش وانعج القوم ای ہشت ابلہم۔ ینعج بالفتح موضعی۔

نفج ۔ **نفیج** ۔ الارنب برجہت خرگوش ودمدان خاست وانفجہ انا۔ ونفجت الفروجۃ من بیضتہا ای خرجت نفج برداشتن پستان تو بہ آمدہ پیراہن را جل نفاج متکبر نازندہ نافجۃ نافۂ مشک معرب وباد بقوت حد اول وزیدن نوافج حج وایضا استخوانہاے خرد پہلو الواحدۃ نافجۃ وکانت العرب تقول فی الجاہلیۃ اذا ولد لاحدہم بنت ہنیئا لک النافجۃ ای المعظمۃ لمالک لانک تاخذ مہرہا فتضمہ الی مالک فینفج نفیجۃ کمان وانفج جنباہ اے ارتفعا۔

نہج ۔ **نہج** ۔ راہ پیدا وکشادہ منہج منہاج بالکسر کذلک

وانهج الطریق ای استبان ونهجت الطریق اذا ابنته واوضحته وسلکته - وهو یستنهج سبیل فلان ای یسلک مسلکه - نهج بالتحریک وهو قاسه (ع ک ا ف ۲) فلان ینهج فی النفس وما ادری ما انهجه - وانهجت الدابة ای سرت علیها حتی انهرت وانهج الثوب ای بلی -

نبرنج - بالکسر گوسفندیکه خصی کرده شود پس پشم او را گاهی نبرند معرب نبریده -

نبهرج - ناسره زبون -

المنتشجة - الاست لانها تنشج ای تخرج ما فی البطن نشج فلان ینشجا ای خرج وهو یسلح سلحا یعنی برآمد درحالیکه میرید یرید فی نشج بطنه بالسکین ینشجه پاره کرد شکم او را بکارد نشج بالکسر بدل بی نقیض وبضمتین آمات سویق ویقال لاحد العدلین اذا استرخی قد استنشج -

نوشج - آهنی ست مرکشاورزان را نیز مثله والسراب وما یداس به الاکداس من خشب کان او من حدید والنورجة والنیرجة الاختلاف اقبالا وادبارا گوکذا فی الکلام وهی النمیمة یعنی سخن چینی یا خوے سخن چینی نیرج سخن چین و شتر مادهٔ تیز رو وعداء عدو انیر جا یعنی بسرعت وتردد ودید نیرجا جامعها النیرنج بالکسر آخذ کالسحر ولیس به تا نیرنج ثمر نیست معروف معرب نارنگ

نزنج - رقص کردن نیرج فرج زن که پس دراز چجا باشد -

النفرح - النفراج - النفرجة - النفراجة - ونفرجا معرفة بکسر الکل مرد بد دل نفریج بسیار گو نفرج سخن بسیار گفت -

نیلنج - بکسر اوله دود پیه که آنرا بر دست و بدن بعد آژدن بسوزن ونقش کردن استعمال کنند تا سبز گردد -

نموذج - بفتح النون معرب نمونه انموذج غلط است

ناج نوجا - بکار خود ریارا دخل واد النوجة الزوبعة من الریاح یعنی گرد باد ناج بن یشکر بن عدوان قبیلة تنسب الیها علماء رواة -

نوبندجان - بفتح النون والباء والدال المهملة قصبهٔ شهر سابور -

طریق نهرج - راه فراخ نهرجها جامعها -

فصل الواو

وشج - وشیج - درشت ودفرک از هر چیزی وثاجة مصدر منه (ع بضمهما) فرس وشیج ای مکتنز قال ابوزید وثاجة بسیاری گوشت وثاره بسیاری پیه وهی الضخامة فی الحرفین - استوشج نبت الارض ای علق بعضها ببعض وتم - موشجة زمین علف ناک واستوشج المال ای کثر - واستوشج الرجل من المال اذا استکثر منه -

وزج - وج - فریه وهو نوع من الادویة ونام شهر طائف -

ودج - ودج - بفتحتین وواج بالکسر رگ گردن وهما وَدَجان - یقال وَدِج وابتک ای اقطع ودج

وهو لها کالنفس للانسان - ودجان دو برادر روح بالتسکین صلح افگندن میان مردم -

وسج - وسیج - نوعی از رفتار شتر (ع ک ا ف ۲) وادسجه اسے حملته علی الوسیج -

وشیج - وشیجة - بالمعجمة بیخ های درخت وشجت العروق والاعضان ای اشتبکت - واشجه رحم بهم در پیوسته وشجت بک قرابة فلان ووشجها الله والاسم الوشیج وهو ایضا شجر الرماح - ولیف یفتل ثم یشد بین خشبتین یتقل بها البسر المحصود وغیره -

ولج - ولوج - ولجة - بالتحریک درآمدن (ع ف ا ک ۲) وادلجه ادخله - وقولهم تولج اللیل فی النهار وتولج النهار فی اللیل ای یزید من هذا فی ذاک ومن ذاک فی هذا - وتالج موالج ای دخل مداخل - ولجة بفتحتین باران کریز ولج بالسکون ج او لاج کزنگ خریجه ولجة مثال همزة کثیر الخروج والولوج ولیجة الرجل خاصه وبطانه مرد ولجة ورد سے که باندرون حادث شود تولیج بسکون الواو وفتح جانبیها خانهٔ وحش قال سیبویه التاء مبدلة من الواو وهو نوعل فی الاصل لا تفعل -

وهج - وهج بفتحتین سوزانی آتش وهج وهجان افروخته شدن آتش (ع ف اک ۲) وتوهجت النار توقدت وادهجتها انا ولها وهج اسے توقدت -

وتوهجت رائحة الطیب ای توقدت وتوهج الجوهر تلألأ -

وآج - سخت گرسنگی -

موج - بالمثناة کمعظم موضعی ست نزدیک بومی -

وجح - محرکة پناه گاه وجح پناه گرفت (ع ک ا ف ۲) اوجحته الجأته محرکة وجحة جای فشیب اوحاجح -

اوارجه - دفتر حساب خزانه ومانند آن -

وماج - فرج وبالحار اصح -

وبج - محرکة نوعی از ساز یا عود یا آلت لهو ودهی به نسف معرب ونه -

وبج - چوب آماج کشاورز -

فصل الهاء

هبج - هبج - بالتحریک آماس پستان شتر یقال هبجه فتهبج ای ورمه فتورم - رجل مهبج ثقیل النفس - وهبجه بالعصا مثل حبجه اسے ضربه -

هبج - هبجت عینه ای غارت - عین هاجة چشم بناکی غرورفته هبج وادی مغاک وهبج النار اجبها ابدال مثل ارافی وهراق ویقال رکب فلان هبج بفتح الجیم وکسرها غیر منصرفین اذا رکب رأسه ویقال هبجیک اذا اردت ان تکف المخاطب عن شئ وکذا هذا ذیک علی تقدیر الاثنین - رجل هباجة اسے احمق - هبج[1] زجر للنعم مبنی علی الفتح وهبجت بالسبع ای صحت به وزجرته هبج الفحل فی هدیده - والهبهاج النفور - هج بالسکون والکسر منونا زجر للکلب کما یقال نخ ونخ -

هدج - هدجان - رفتار پیران (ع ف اک ۲) وهدج العظیم اذا مشی فی ارتعاش فهو هدج وهدهدج - وتدّاج ایضا نام اسپے بدحته بالتحریک

[1] بکسر الاخر ونون

نالیدن شتر ناقہ مہداج بالکسر وکذلک الریح التی لہا صوت وحنین - وتہدّجت الناقۃ اے تعطفت علی ولدہا - تہدج الصوت تقطعہ فی ارتعاش ہو درج بارگیر -

ہرج - ہرج - آشوب وفتنہ (ع ف اک ۲) و فی حدیث اشراط الساعۃ قیل وما الہرج یارسول اللہ قال القتل - واصل الہرج الکثرۃ فی الشئ ومنہ قولہم فی اجماع بات یہرجہا لیلۃ جمعاء - فرس مہرج بالکسر وہراج کثیر الجری وتہریج - ہرج بالتحریک سرگشتگی شتر از گرما وقطران کہ مالیدہ باشند در دی (ع ک اف ۲) وہرجت البعیر اذا حملتہ علی السیر فی الحاجۃ حتی سدر - وہرج النبیذ فلانا اذا بلغ منہ فانہرج وانہک - وہرجت بالسیع اذا صحت بہ وزجرتہ -

ہمرج - ہمرجۃ - ناہموار رفتن وخبر راشوریدہ کردن یقال ہمرجت علیہ الخبر اے خلطتہ -

ہنرج - ہرج - بالتحریک آواز تند رونوعے از سرود وترانہ ونام بحرے از عروض وقد ہنرج وتہنرج اے ترنم - وتہرجت القوس ای صوتت عند ابناض الرامی عنہا - ہزامج بالضم آواز پیاپے بزیادۃ المیم -

ہنرلج - ہنرلاج - بالکسر گرگ سبک -

ہلج - اہلیلج - اہلیلجۃ - بالکسر ہلیلہ معرب - قال ابن الاعرابی ہو بفتح اللام الاخیرۃ لانہ لیس فی الکلام افعیلل بالکسر ولکن بالفتح نحو ابریسم واطریفل -

ہلبج - ہلباجۃ - بالکسر گول گران جان -

ہمج - ہمجۃ - کمک ریزہ ہمج وگوسپند لاغر ومردم فرومایہ گول وہمج ہامج توکید لہ من لفظہ کلیل لائل ہمج بالسکون بیک دفعہ آب خوردن شتر چند انے کہ تشنگی بشکند -

ہملج - ہملجۃ - الفرس نیک رفتن اسپ ہملاج نیک رو وہمالیج ج -

ہوج - ہوج - بالتحریک دراز وگول وشتاب رفتن اہوج نعت منہ - ہوجا ناقۃ تیز رو وباد سخت کہ خانہ را از بن برگیرد ہوج ج -

ہیج - ہیج - ہیجان - ہیاج - اہتیاج - تہیج - برانگیختہ شدن وبرانگیختن ہاج نفسہ وہاجہ غیرہ متعد ولازم - تہیج مہایجۃ برانگیختن ہائج فحل تیز شدہ بگشنی ہیاج بالکسر خشک شدن گیاہ ارض ہائجۃ التی یبس بقلہا او اصفرّ - واہاجت الریح النبت ایبسہ - واہیجنا الارض وجدناہا ہائجۃ النبات - وہاج ہائجہ ای ثار غضبہ وہذا ہائجہ اے سکن غضبہ وخورتہ - ہیجار کارزار بید ولقصر - یوم الہیاج روز کشش وتہائج الفریقان ای توائبا للقتال - ناقۃ مہیاج ای تنزع الی وطنہا

ہبرج - رفتار جلد سبک وتکبر ونازکنندہ ودرہم کنندۂ رفتار خود وجامۂ منقش ومرد ستبر وبہ وبکسر وگاو آہوی سالخوردہ ہبرجۃ نقاشی ودرہمی رفتار المہبرج من الاوتار انفاستہ المختلف المتن

الهربجة - کار درست و چست کردن -
هردجة - شتابی رفتار -
هشنجان - بکسر الهاء والسین دیهی ست بعجم -
هضج الرجل مالة تهضیجا لم یجد رعیها وصبیان هضیج صغار
تهنج التفصیل تحرک واخذت الحیوة فیه -
فصل الیاء - یاجج - کیمنع ویضرب موضعی ست
وذکر فی اج ج وقال سیبویه ملحق بجعفر -

أیذج - کاحمد شهریست از شهرهای اهواز و
دیهی ست به سمرقند -
الیارج - القلب والسوار والذلیل بن النضر
بن یارج محدث والایارجة بالکسر وفتح الراء
معجون مسهل معروف ایارج معرب ایاره و
تفسیره الدواء الالهی -
یاجج - قلعه است بصقلیه وقد تکسر الجیم -

باب الحاء

فصل الالف

احج - اح - سرفیدن (ع ف اض ۲) احاح
بالضم تشنگی وخشم وتندی اندوه احیحة مثله - اُحیحة
بالتصغیر نام مردے -
انح - انوح - درکشیده وترنجیده شدن
(ع ف اک ۲) قال ابوعمرو انح ای تخلف - انوح
علی فعول ای متخلف عن المکارم انوح مثله -
انح - انح - انیح - انوح - رنجیدن (ع ف اک)
فد انح وهم انح مثل راکع ورکع قال ابوعمرو
رجل انوح انح علی فاعل وفعول الذی اذا
سئل الشئ تنحنح وذلک من البخل وکذلک
انح بالتشدید -

اجاح - مثلثة الاول البسر -
انبح - خشم گرفت (ع ک اف ۲) انبحان نعت منه
ومونثه انبحی والانباح بالکسر والضم الوشاح
یعنی حمیل -
انیح - کامیر وزبیر موضعی ست نزدیک بلاد ندج -

فصل الباء

بجح - بجح - بالتحریک شادمانه شدن (ع ک ا
ف ۲) وبفتحتین لغة ضعیفة فیه وتبجحه فتبجح اے
فرحته ففرح -
بجح - بجح - گلوگرفتگی (ع ک اف ۲) فهو ابجح
وفی صوته بجح بالضم وهی بجار وبفتحتین لغة فیه
وامراة بجحة نعت منه وبج بالضم جمع ابجح و
بجار وربما وصفوا به القداح - تبجح جای گرفتن
بجوحة الدار بالضم وسطها -
بدح - بدح - زدن بعصا وناگاه پیش آوردن
کارے را یقال بدحه بالعصا وبدحه بامراة
یبدحه - وبدح به اے باح به - وبدحت المراة
وبتدحت اے مشت مشیة حسنة - بداح بالفتح

زمین فراخ بدح بضمتین ج - بدحة الدار ساحتها - بدح بالکسر کشادگی فراخ بداح بالکسر ج - و فرو ماندن ستور از گرانی بار (ع) بفتحها) یقال بدح البعیر عن الحمل یبدح بدحا اے عجز - وبدحنی الامر مثل فدحنی -

بدح - بدح - شگافتن وبدحت لسان الفصیل لئلا یرتضع ای شققته ویقال فی رجله بدوح اے شقوق -

برح - برح - سختی وگزند برح باح تاکید یقال لقیت منه بناث برح وبنی برح - والبرحین بضم الباء وکسرها الدواهی والشدائد - ویقال ذهبت برحة من البرح بضم الباء للناقة اذا کانت من خیار الابل - باح باد گرم بوارح بادهاے شمالی گرم بارحة شب گذشته البارحة الاولی شب برحاء بالضم والمد سختی وهی برحا الحمی سختی تب وبرح به الامر اے جهده - وضربه ضربا مبرحا اے مؤلما - بتاریح الشوق سوزشهاے آرزو وهذا ابرح منه ای اشد منه - وابرحه ای اعجبه یقال فی التعجب ما ابرح هذا الامر - وابرحه اکرمه وعظمه - براح بالفتح زمین کشاده بی کشت ودرخت وجاء نا بالامر براحا اے بیناء ودور شدن یقال برح مکانه بالکسر اے زال عنه وقولهم لا براح منصوب کقولهم لاریب ویجوز رفعه کون لا بمنزلة لیس وروشن شدن کار یقال برح الخفاء ای وضح الامر - ولا ابرح افعله اے لا ازال -

وبراح بالکسر مثال قطام یکی از نامهای آفتاب بروح از سوی راست بسوے چپ صیاد رفتن آهو والعرب تطیر بالبارح وتتفاءل بالسانح لانه لا یمکنک ان ترمیه حتی تنحرف - وفی المثل انا هو کبارح الارویٰ لانها لا ترعی سانحة ولا بارحة الا فی الدهور مرة - ام برسیح ملعنر نام زاغ برجی کلمة یقال عند الخطأ فی الرمی ومرجی عند الاصابة علی زنة فعلی -

بطح - بطح - بردی در افگندن یقال بطحه فانبطح ابطح آب رود سنگلاخ اباطح بطاح ج - والثانی علی غیر قیاس ویقال بطاح بطح کما یقال اعوام عوم بطیحة بطحاء مثله ومنه بطحاء مکة وبطائح النبط بین العراقین وتبطح السیل ای اتسع فی البطحاء -

بلح - بلح - بالتحریک غورهٔ خرما فاول التمر طلع ثم خلال ثم بلح ثم بسر ثم رطب ثم تمر - الواحد بلحة - وابلح النخل اذا صار ذا بلح - وبلح الرجل بلوجا اے اعیا - وبلح الثری اے یبس -

بلدح - بلدح الرجل اذا ضرب بنفسه الارض ورباقالوا ابلطح - وبلدح اسم موضع وابلندح المکان اذا اتسع - وابلندح الحوض اذا انهدم - بلندح فربه کوتاه -

بوح - باحة الدار ساحتها - اباحة مباح گردانیدن خلاف محظور واستباحوهم اے استاصلوهم - وباح بسره اظهره یعدی بالباء - بوح جماع وذکر وزن یقال منه ابنک ابن بوحک لیشرب

من صبه حک - ویقال وقعوه فی دوکة وبوح ای فی اختلاط من امرهم - بیاح بکسر الباء مخففا نوعی از ماهی ورباء فتح ومشدد -

بثج - موضع به قبر عمرو بن مامة عم النعمان -

برقحة - زشتی روے -

بلطح - بلدح وسلاطح بلاطح ابتلاع -

بنج اللحم برید وقسمت کرد آنرا (ع) بنج بفتحتین بخشیدنها کان اصله بنخ -

بیحان - نام پدر قبیلة ومنه الابل البیحانیة والذی یوجد بسره وتبییح اللحم تقطیعه وتقسیمه وبیح به شره سراسیمه شده دیوانه شد -

فصل التاء

ترح - ترح - بالتحریک اندوه ضد فرح ترحه اے احزنه - مترح ناقه که زود شیر کم کند -

تفح - تفاح - بالضم والتشدید سیب تفاحة یکی

توح - تاح له الشیء وأتیح له ای قدر له - رجل تیح بالکسر آنکه پیش آید بکارے که بناید تیحان مشدد الیاء مکسورة مثله - وتاح فی مشیته اے تمایل - فرس تیح تیحان تیاح اذا اعترض فی مشیته نشاطا -

تحتحة - حرکت وآواز رفتار وما یتحتح من مکانه ما یتحرک -

تشحة - بالضم کوشش وننگ والاصل وشحة وبدلی وترس وبیمارے دریاے شتر وبدی نفس وآن تشیح محرکة فی الکل مثله رجل اشیح نعت منه

تاح له الشیء تیح تیحا -

فصل الجیم

جحج - اجحاح - آبستن شدن یقال اجحت المرأة واکثر استعماله للسباع وکل سبعة حملت فاقربت وعظم بطنها قد اجحث والنعت مجح - جحاج منتهی جحاجح ج - جماجحة جحاجیح جمع الجمع والبار عرض عین الیاء المحذوفة ولا بد منها او من الیاء ولاجتماعان -

جدح - جدح - پست شوراندن وجدحته واجتدحته اے لتته - شراب مجدح اے مخوض یعنی آمیخته مجدح کیچه پست شور دنام ستاره ویقال هو الدبران وهو بضم المیم ایضا مجادیح السماء انواء ها - مجدوح خون فصد کرده -

جرح - جرح - خسته کردن ودریدن (ع) بفتحتین جرح بالضم خستگی جروح ج - جراحة بالکسر مثله جراح ج - وهو ذو جریح وهم ذوو جرحی - وجرحه شدد للمبالغة - وجرح واجترح ای اکتسب جوارح شکاریان از مرغ ودد واندامهاے مردم که بدان کار کنند استجراح عیب وفساد بیرون آوردن یقال استجرحت بلده الاحادیث وعلیکم فلم تزدادوا الا استجراحا -

جزح - جزح - وهش جزحت له من المال جزحة ای قطعت له منه قطعة -

جلح - جلح - سرهاے درخت خوردن شتر وپوست باز کردن از درخت جوالح آنچه از سرهای نی ونخ

ہوا گیر و چون ذرہ و مانند آن مجالحہ باہم سختی و
ترشی کردن مجالیح ناقہ کہ در زمستان شیر دہد مجالیح
ج - وہی ایضا سال مرگ مرگ ستور ناقہ مجلاح
بالکسر ناقہ کہ در قحط سال شیر دہد و شیر بسیار ماند مجلح
بالتحریک کم موے شدن پیش سر (ع ک اف ۲)
فادار، مشرع ثم ابطح ثم الصلع - اجلح نعت منہ
وہو وجع یست جلحۃ جاے موے رفتگی از سر بقر مجلح
بالضم گاؤ کہ شاخ ندارد مجلح بکسر اللام مرد بسیار خوار
و بالفتح خوردنی و درخت خوردہ شدہ مجلیح پیش
آمدن و بقوت گذشتن از کارے جلاح بالضم
سیل و نام مردے مجالحہ آشکارا کردن
کار را بر کسے و جنگ روباروی کردن و دشمنی
نمودن مجالیح خصم روباروی جلجاء محدود موضع
نزدیک بصرہ جلیح راسہ اے حلقہ میم زائدہ -
جمح - جموح - جماح - سرکشی و توسنی کردن اسپ
وزن باشوہر و شتافتن قال ابو عبیدۃ قولہ تعالی
لو ولوا الیہ وہم یجمحون ای یسرعون - جموح بالفتح
علی فعول آنکہ از ہواے خود نتواند بازگشت جماح
بالضم والتشدید تیر بے پیکان -
جنح - جنوح - سیل کردن و میل دادن کسے را
لازم متعد (ع بفتحا وض ۲) جنح و اجتنح بمعنی -
واجنحہ اے امالہ - جنوح اللیل اقبالہ - جوانح
کشہا و پہلوہاے نزدیک سینہ وہی مایلی الصدر
کالضلوع ہی مایلی الظہر حانحۃ یکی و جنح البعیر مجہولا
اے انکسرت جوانحہ من الحمل الثقیل - جناح

بالفتح بال اجنحۃ ج - وجنحۃ اے اجنحۃ جناحہ -
جناح بالضم بزہ جنح اللیل بالضم والکسر بہرہ از شب
جنح الطریق بالکسر جانبہ - جنح القوم ناحیتہم وکنفہم -
جوح - جرح - از نیج برکندن (ع ف اض ۲)
ومنہ الجائحۃ وہی الشدۃ التی تجتاح المال من سنۃ
او فتنۃ - ویقال جاحہم الجائحۃ واجتاحہم وجاح اللہ
مالہ واجاحہ اے اہلکہ الجائحۃ -

سحتحۃ - آواز یکہ ترد ملازہ گرانی دارد قرب شحاح
حشحاث یعنی سریع -
الثعنجج المطر آب باران بفراوانی روان شد و پیہم
بارید کہ بعضے ازان بر بعضے بر آمد -

فصل الجیم - جبح القوم - بکعابہم رموا بہا لینظروا
ایہا یخرج فائز الجبح و ثلیث خلیۃ العسل یعنی لانہ
کرکبت دران شہد نہد اجبح واجبل ج -
جرح عنقہ گوباد راز کردن خود را جرواح
وجرواحۃ من الارض بکسرہما وہی آکام الارض
اے پشتہا منہ غلام مجروح الرأس یعنی سر او بلند
مانند پشتۂ زمین -
جطح - بکسرتین مبنیۃ علی السکون ای قرمی یعنی
ثابت باش یقال للعنز اذا استصعبت علی حالبہا
فتقر او یقال للسخلۃ ولا یقال للعنز -
جلیح - بالکسر بلا وزن پیر زشت رو -
جلاوح - بالضم دراز قد والجمع بالفتح کجوالق جلندح
گران بار و ناگوار و ناقۃ جلندحۃ بالضم الجیم صلبۃ
شدیدۃ خاص بالاناث -

جناح

جنادح - بن عبیون صحابی شہد فتح مصر -

فصل الحاء

حرح - حر - مخففہ واصلہ حرح فرج زن وجمعہ اَحراح وحرحون ایضا کما قالوا فی المنقوص لدون ومئون والنسبۃ الیہ حرحی وان شئت حرحی فتفتح عین الفعل کما فتحوا فی النسبۃ الی ید وغد یدی وغدی وان شئت قلت حرحی کما قلت رجلی -

امراۃ حدحۃ کعتلۃ کوتاہ قد -

حنح - بالکسر زجر للغنم -

حاحیت - حیحا رمثل بہ فی کتب التصریف ولم یفسر وقال الاخفش لا نظیر لہ سوی عاعیت وہاہیت -

فصل الدال

دَبح - تذبیح - سر پست فرود آوردن در رکوع وجز آن وفی الحدیث انہ نہی ان یدبح الرجل فی الرکوع کما یدبح الحمار -

دحح - دَحّ - پنہان کردن چیزے در زمین وحداج دحیدحۃ پست وانداح بطنہ انداحا اے اتسع قال اعرابی مطرنا لیلتین بقیتا فاندحت الارض کلاً

درح - رجل درحایۃ - بالکسر قصیر سمین ضخم البطن وہو فعلایۃ ملحق بجعظارۃ -

دردح - شیخ دردح - بالکسر اے کبیر -

دلح - دَلوح - رہ رفتن با بار گران بر پشت سحابۃ دلوح بالفتح کثیرۃ الماء سحائب دُلح ج - وسحاب دالح وسحائب دُلح ودلحا لحا الشئ فیما بینہما اذا حملہ علی عود - وفی الحدیث ان سلمان وابا الدرداء اشتریا لحما فقد الحاہ بینہما - دولح نام زنے -

دوح - داح - نقش یلوح بہ للصبیان یتعللون بہ یقال الدنیا واحۃ - دوحۃ درخت بزرگ وتنہ درخت -

الدودحۃ - السمن -

دَرَبح - یعنی دوید از ترس وخم وپست کرد پشت خود را وخوار گردید -

دَلَبح - خم وپست کرد پشت خود را -

دَمح - تدمیحا فرود آورد سر خود را ومحمح کرد مجتمع -

دلمحہ - دلمحۃ بالضم زن فربہ فرو ہشتہ اعضا -

دنح - دنوحا رام شد (ع بفتحہما) ودنح مثلہ ودنح بالکسر عید ترسایان -

دنبح - کسبنبل بد خلق

دیحان - کریحان ملخ -

فصل الذال

ذبح - ذبح - شگافتن یقال ذبحت الدن اے بزلتہ یعنی شگافتم خم را وگلو بریدن (ع بفتحہما) ذِبح بالکسر ما یذبح قولہ تعالی وفدیناہ بذبح عظیم - ذبیح بذبوح نعت ذبیحۃ مؤنث وانا جارت بالہاء لغلبۃ الاسم علیہا ذبیح ایضا قربانی واذبحت اے اتخذت ذبیحا - وتذابح القوم اے ذبح بعضہم بعضا - ویقال التاذح التذابح - نذبح بالفتح شگاف در زمین - رجاے قربانی کردن

ندائح ج - وایضا محاریب سمیت بذلک للقرابین
ویقال غادر السیل فی الارض اخادید وندائح -
ذباح بالضم والتشدید کفتگیهای درون انگشتان
پای ومنه قولهم ما دونه شوکة ولا ذباح وبالتخفیف
کذلک ونبت السموم ایضاً - سعد الذابح منزلے
از منازل قمر وهما کوکبان نیران بینهما مقدار ذراع
وفی نحر واحد منهما نجم صغیر کانه یذبحه - ذبیح مثال
هیع گیاهی که خورش نعامه باشد ذبحة درد گلو و
عند العامة بسکین البار -

ذرح - ذُرَّاح - ذُرُوح - بالضم فیهما والتشدید جانور
زهردار پرنده با خالهای سیاه وسرخ ذرایح ج -
وقال سیبویه واحد الذرایح ذرحی فعلعل بضم الفاء
وتسکین اللام مفتوح العینین ولیس عنده فی الکلام
فَعُوْل بواحدة وکان یقول سَبُّوح وقُدُّوس بالفتح
وحذفت اللام الاولی فی التصغیر فقلت ذُرَیْرِح
لانه لیس فی کلام فُعَلِع الا حَدْرَد - تذریح زعفران
در آب تر کردن وذرح طعامه اذا جعل فیه الذرایح
وقولهم احمر ذریحی اے شدید الحمرة - ذریح نام محلی
م - ذریحیات شتران منسوب بوی ذریحة پشته
وتل ذریح ج -

ذروح - ذُرُوح - رفتار درشت -

ذعخ - بکف دست زدن وجماع وشگافتن وکوفتن
ذعذعة - نزدیک گذاشتن گاهها بشتابی ذوذوح
کسی که بیش از اندازه خال انزال کند یا مرد ذعذح
بالضم فصاح کوتاه قد کلابن سکم ذعذعت الریح التراب

سفته یعنی باد خاک را برد -
تذمّح - له متهم به گناهی کردکه او مرتکب آن نشده بود
وفاعل این را ذَمَّاحة بالضم والشد گویند متذمح
للشر یعنی به تکلف خود را شریر نماینده -
ذوّاح - شیر به آب آمیخته -

فصل الراء

ربح - ربح - بفتحتین وبالکسر مع السکون سود
مثل شبه وشبهة - رباح بالفتح مثله ونام ساقی وجانور
چون گربه که کافور ازدے گیرند ویقال ربح فی تجارته
ای استفاد تجارته رابحة خرید فروخت با سود
ویقال اربحه علی سلعته ای اعطیته ربحا - وبعت الشیء
مرابحة - رباح بالضم والتشدید کنه نر ربیح شتر بچه و
مرعی کانه لغة فی رُبَع -

رجح - رجحان - چربیدن ترازو وجز آن (ع
بفتحها وض ۲) رجح المیزان ای مال - وارجحت
لفلان ورجحت اذا اعطیته راجحا - رجاح بالفتح
نام بزرگ شرین رُجُح بضمتین ج - ارجوحة بالضم
بازنیج وترجحت الارجوحة بالغلام اے مالت -
ورا جحة فرجحة اے کنت ارزن منه - قوم مراجیح
فی الحلم -

رحح - رَحَح - بفتحتین فراخی سم وهو محمود لا نه
خلاف المضطر - رجل أرَح الذی لا اخمص لقدمیه
کارجل الزنج وهی قدم رَحَحاء - أرَح ایضاً آهوی نرین
وثور رَحت الفرس فراخ نهاد پاے را تا بول کند
شئ رحاح فیه سعة ورقة - عیش رَحاح واسع رَحی

رَحْرَحان نام کوہے و منہ یوم رحرحان لبنی عامر۔
رَوح۔ رَوحَة۔ بالضم بارہ کہ در دامن خیمہ و سپس خرگاہ در آرند رَوح مصدر منہ و گرد اگرد خانہ را در گل گرفتن رَواح بالفتح زن گران سرین کتیبۃ رواح ثقیلۃ السیر لکثرتہا و کاسۂ بزرگ رُوح ج۔
رزح۔ رازح۔ شتر افتادہ از لاغرے زروح بالضم مصدر منہ۔ رزاح بالفتح کذلک (ع بفتحہا) ازراح متعدی منہ ویقال ابل زرحی ورزاحے و مرازیح ورُزّح۔ مِرزَح اے مقطع بعید۔ مِرزیح سخت آواز۔ مرزاح بالکسر چوب دو شاخہ کہ تاک رز را بوے برگیرند از زمین۔
رسح۔ ارسح۔ لاغر سرین رسحاء مؤنث منہ و ذئب ارسح کذلک۔
رشح۔ رَشیح۔ خوے کردن و تراویدن (ع بفتحہا) یقال لم یرشح لہ شیٔ اے لم یعطہ شیأ مرشح بالکسر مرشحۃ جامۂ کہ در زیر پوشند بجہت خوے یعنی ترلیک رشیح خوے ترشیح اندک اندک شیر دادن مادر فرزند را بادل تا انگاہ کہ بہ مکیدن قوت یابد و پروردن یقال ہو یرشح للوزارۃ ویوہل لہ اے یربی۔ وترشح الفصیل اذا قوی علی المشی قال الاصمعی اذا قوی ومشی مع امہ فہو راشح وامہ مرشح۔
رضح۔ رَضح۔ ریزہ کردن سنگ خرما رضح بالضم اسم فیہ وہو النوی المرضوح۔ ویقال رَضحت الحصی فترضّح۔ مرضاح بالکسر سنگے کہ بروے کوبند و نوی الرَّضح مانَدرمنہ یعنی آنچہ پراگندہ شود و بجہد از وے۔
رقح۔ رقاحۃ۔ بالفتح کسب کردن و بازرگانی ویقال جُنَاک للنضاحۃ ولمنات للرقاحۃ وہو یترقح للعیال ای یکسب۔ ترقیح المال تیمار داشتن یقال فلان رقاحیّ مال تیمار دار مال ست۔
رکح۔ رکح۔ بالضم بینی کوہ و کرانۂ وی رُکوح ارکاح ج۔ ومیان سرای مُرکحۃ مثلہ وایضا پارۂ ثرید کہ در بن کاسہ ماندہ باشد بجفتہ مُرتکحۃ اے مکتنزۃ بالثرید۔ وارکحت الیہ ای استندت الیہ رکوح آرام گرفتن چیزے ورکح الیہ ای رکن الیہ
رمح۔ رُمح۔ بالضم نیزہ رِماح اَرماح ج۔ ورجل طعنہ رامح طاعن وذو رمح ایضا وافعل لہ مثل لابن وتامر۔ وثور رامح لہ قرنان۔ سماک رامح ستارۂ ورمحہ الفرس والبغل والحمار اذا ضربہ برجلہ۔ ورَمَح الجَدْبُ اذا ضرب الحصی برجلہ۔ رَماح نیزہ گر۔ ونام مردے رماحۃ بالکسر نیزہ گری ویقال للشبعی اذا امتنعت من الراعیۃ اخذت رماحہا وکذا یقال فی الابل اذا سمنت او درّت لان صاحبہا یتمنع من نحرہا۔
رنح۔ ترنّح۔ نادیدن از مستی وجز آن ویقال رنح علیہ مجہولا اذا غشی علیہ او اعتراہ وہن

فی عظامہ فتمائل فہو مُرَیَّح۔

روح۔ روح۔ بالضم جان ارواح ج یذکر ویؤنث وقرآن قولہ تعالی وکذلک اوحینا الیک روحاً من امرنا وجبرئیل قولہ تعالی نزل بہ روح الامین وعیسی قولہ تعالی وکلمتہ القاہا الی مریم وروح منہ روحانی بالضم فرشتہ وپری ویقال لکل شئی ذی روح ایضاً رُوحانیون ج۔ مکان روحانی بالفتح ای طیب۔ ریح بوے یقال وجدت ریحہ ورائحتہ وبادریاح اَرْیاح اَرْواح ج۔ ریاح ایضاً حی از یربوع واصلہا الواو وانما جاءت بالیاء لانکسار ما قبلہا فاذا رجعوا الی الفتح عادت الی الواو کقولک اروح الماء ویقال ریح وریحہ کما قالوا دار ودارۃ۔ وریح ایضاً قوت وغلبہ قولہ تعالی وتذہب ریحکم ویقال الریح لہ ای الغلبۃ لہ۔ مروحہ بالکسر بادبیزن مراوح بالفتح ج مروحہ بالفتح بیابان مراویح ج۔ ہی المواضع التی تھب فیہا الریاح۔ راح خمر۔ ارتاح بالفتح مثلہ و شاد شدن یعنی الارتیاح یقال فقدت راحی وحالی ای ارتیاحی واقبالی۔ وجمع الراحۃ وہی الکف۔ رُوح آسایش ونسیم خوش یقال یوم روح ای طیب قولہ تعالی فَرُوْحٌ وَرَیْحَانٌ ای رحمۃ ورزق۔ رواح بالفتح شبانگاہ وہو نظیر مساء وہو اسم للوقت من زوال الشمس الی اللیل وشبانگاہ شدن وہو نقیض غَدَوٌ (ع ف اض ن) کما یقال غدا یغدو ویقال خرجوا بِرَواح من العشی ورِیاح یعنی۔ وسرحت الماشیۃ بالغداۃ وراحت بالعشی اے رَجَعَتْ۔ ویقال افعل ذلک فی سراح ورواح ای فی سہولۃ۔ مُرَاح بالضم شب جاے ستور وبالفتح جای شب آمد وشد کردن نقیض مَغْدًی ویقال ماترک فلان من ابیہ مغدی ولا مراحا اذا شبہہ فی احوالہ کلہا۔ ویقال راح الیوم یراح اذا اشتدت ریحہ۔ ویوم راح ای شدید الریح ومکان رَیِّح ورِیِّح وشئی رَیِّح ای طیب الریح۔ ورواح الشجر ای نَضْرَتہ ورَوْنَق۔ وراح فلان للمعروف یراح راحۃ اذا اخذتہ لہ خفۃ وأَرْیَحِیَّۃ وہو الارتیاح بالندی۔ وراحت یدہ کذا ای خفت لہ۔ وراح الفرس یراح راحۃ اذا تحصن ای صار محلا۔ ورواح الشئی یراحہ ویریحہ ای وجد ریحہ ومنہ الحدیث من قتل نفسا معاہدۃ لم یرح رائحۃ الجنۃ بالفتح والکسر من کلا البابین ولم یستعمل ایضا من الاراحۃ والمعنی واحد۔ وقولہ مالہ سارحۃ ولا رائحۃ اے مالہ شئی۔ ورِیح الغدیر نہرہ اذا ضربتہ الریح فہو مَرِیح ورَرِیح مثل مَنْشُوب ومَنْشِیب بنی علی شَیْب یقال ہذا رَوْض مَرِیح ای ممطور۔ ترویح خوشبوی گردانیدن دہن مُرَوِّح وفی الحدیث انہ امر بالوَتْدِ المُرَوَّح عند النوم وخوابگاہ بازآوردن ستور را شبانگاہ واراحۃ شبانگاہ بازآوردن ستور را بخانہ وبوی گرفتن گوشت وجز آن ومردن یقال منہ اَراح الابل ای ردہا الی المراح واراح اللحم اے انتن۔ واراح الرجل ای مات

و اَراحَ علیہ حقہ اے ردّہ علیہ - و اَراحہ اللہ ای اعطاہ اللہ راحۃ یعنی آسایش و اَراح الرجل ای رجعت الیہ نفسہ بعد الاعیاء - و اراح اے تنفس - و اراحوا ای دخلوا فی الریح - و اراح الشیٔ ای وجد ریحہ - و اراحنی الصید ای وَجَدَ ریحی و کذلک ارواحنی الصید علی الاصل فی ذلک کلہا - استراحۃ آسایش یافتن و آسایش جستن و بوی برگشتن استراح علی الاصل کذلک - و اُستُرِیحَ الیہ اُستُنِیمَ - و المستراح المخرج مُرادِفہ گاہ این وگاہ آن کار کردن و یقال راوح بین رجلیہ اذا قام علی احدہما مرۃ وعلی الاخری مرۃ وکذا یداہ تتراوحان بالمعروف - روح بالتحریک فراخی و فراخ نہادن پیشہای پای از یک دیگر در گام زدن چنانکہ باشد نزدیک باشد باہم بخلاف الفسح وکل نعامۃ رَوْحاء والنعت اَروح - و قصعۃ روحاء قریبۃ القعر - و طیر رَوَحٌ ای متفرقۃ - تَرَوُّح دوبارہ برگ بیرون آوردن درخت و ترَوَّحَ النبت ای طال - و ترَوَّح المارا ای احدث ریحا غیرہ - و ترَوَّح بالمروحۃ - و ترَوَّح ای راح من الرواح - والارتیاح النشاط - وارتاح اللہ لفلان ای رحمہ - اَریحِیّ فراخ خود فراخ خوئی رَیحان شاہ سپرغم و روزی یقال خرجت ابتغی ریحان اللہ ای رزق اللہ تعالی وفی الحدیث الولد من ریحان اللہ - و قولہم سبحان اللہ و ریحانَ اللہ نصبوہما علی المصدر یریدون تنزیہا لہ و استرزاقا منہ و قولہ تعالی والحَبُّ ذُو العَصْفِ والرَّیحان فالعصف ساق الزرع والریحان ورقہ عن الفراء رَوْحاء محدودۃ شہری تنسب الیہ رَوْحاوِی - رصیح - محرکۃ نزدیکی میان دوران ارصیح و صحار نعت منہ -

ارفح - دایۂ کہ ہر دو شاخ آن بجانب ہر دو گوش برآمدہ باشد یا دوری میان ہر دو شاخ رَفحہ ترفیحا قال لہ بالرفار والنبین قلبوا الہمزۃ حارّ - تَرَنُّح - گردانیدن سخن -

فصل الزاء

زرح - زرح - دور کردن زَرَحَہ عن موضعہ اے نحاہ (ع ف ا ض ۲) زَرَحَہ عنہ ای باعدہ عنہ فتزرح ای تنحی -

زرح - زَرْوَح - مثال فعلل پشتہ خرد زراح ج زلیح قصعۃ زلحلحۃ - بالفتح ای منبسطۃ قریبۃ القعر

زمح - زمح - بالضم والتشدید فرومایہ و پست بالا و زشت روے -

زیح - زَیْح - دور شدن (ع ف اک ۲) زاح ای بَعُدَ وذہب وازاحہ غیرہ وازحتُ علتہ فزاحت -

زبح - محرکۃ دیہی ست بجرجان منہا ابو الحسن علی بن ابی بکر بن محمد المحدث -

زجحہ - خراشیدن آنرا (ع بفتحہما) -

زرمح - آواز بوزینہ -

زلنفح - مرد بدخلق -

زنح - ستود و دفع نمود و در معاملہ تنگی کرد (ع بفتحہما)

زنج بضمتین خراد ہندگان بر کار نیک و بد تزنج آغاز کردن سخن و خوردن آب مکرر تزنیج مثلہ و بلند کردن نفس خود را فوق رتبۂ خود ز نوح شتر مادۂ تیز رو مزانحۃ باہم ستودن۔

زوح - پراگندہ کردن شتران یا فراہم آوردن آنہا من الاضداد و رفتن و دوری ازاح الامر بانجام رسانید کار را ازاح الشئ چیز را از جائی دور گردانید و یکسو کردن زواح رفتن و ضعیفست و لئیم

فصل السین

سبح - سباحۃ - بالفتح والکسر شناوری کردن (ع بفتحہا) سبح تصرف کردن در معاش قولہ تعالے ان لک فی النہار سبحا طویلا اے فراغا قال ابو عبیدۃ تقلبا طویلا وقیل ہو الفراغ والحجیۃ والذہاب و رفتار اسب فرس سابح - سبحۃ بالضم مہرہا کہ عدد تسبیح بوے گیرند و نماز و ذکر یقال قضیت سبحتی اے تطوعی و روی ان عمر رضی اللہ تعالی عنہ جلد رجلین سبحا بعد العصر اے صلیا تسبیح پاکی و بیاکی یاد کردن و صفت کردن خدا را سبحان اللہ معناہ التنزیہ لہ نصب علی المصدر کانہ قال ابرئ اللہ من السوء برارۃ والعرب تقول سبحان من کذا اذا تعجب منہ وانما لم یتون لانہ معرفۃ عندہم وفیہ شبہ التانیث وقولہم سبحات وجہ ربنا بضم السین والباء ای جلالتہ - وسبوح بالضم والتشدید من صفات اللہ تعالی قال ثعلب کل اسم علی فعول فہو مفتوح الاول الا السبوح والقدوس فان الضم فیہما اکثر وکذلک الذروح وقد مر الکلام فیہ وقال سیبویہ لیس من الکلام فعول علی الضم بواحدۃ - سبوحۃ بالفتح والتخفیف البلد الحرام ویقال وادٍ بعرفات -

سبح - اسباح - آسان داشتن و درگذاشتن یقال اذا ملکت فاسبح ای سہل سبحہ سرشت وجہ اسبح ای حسن معتدل - سباح نام زنی ویقال خل لہ عن سبح الطریق بالضم ای عن وسطہ - وہی القوم ہبوتہم علی سبح واحد وعلی سبحۃ واحدۃ ای علی قدر واحد - ومشیۃ سبح بضمتین ای سہلۃ -

سحح - سحّ - ریختن آب (ع ف اض ۲) دروان شدن از بالا متعد لازم یقال سح الماء اے سال من فوق - وسحہ ای صبہ وکذا سح المطر والدمع وسحہ ماتہ سوطا اے جلدہ - سحابۃ سحوح ابر ریزان وسحسح الماء اے سال - مطر سحساح اے سح شدیدا - وطعنۃ سحسحۃ ای شدیدۃ مسیلۃ للدم - سحوح سحوحۃ فربہ شدن گوسپند (ع ف اض ۲) غنم سحاح بالضم والتشدید ای سمان ولحم ساح سمین فرس مسح بالکسر کانہ یصب الجری - سحسح سحسحۃ ساحت سراے -

سدح - سدح - افگندن بر روی یا بقفا یقال سدحہ فانسدح فہو مسدوح وسدیح - وفلان ساوح ای مخصب -

سرح - سرح - ستور چرندہ و بچر اگذاشتن یقال سرحت المال سرحا وسرحت ہی بنفسہا سرحا -

ویقال سرحت بالغداۃ وراحت بالعشی - وسرحت فلانا ارسلتہ - تسریح المرأۃ تطلیقہا والاسم السَّراح مثل تبلیغ وبلاغ - وفی المثل السَّراحُ من النجاح - وتسریح الشعر ارسالہ وحلہ قبل المشط - والتسریح التسییل فرس سریح ای عری - وخیل سُرُح وناقۃ سرح بضمتین ونسرحۃ ای سریعۃ - ومشیۃ سرح مثل سیح بضمتین اے سہلۃ - مُسرَح برہنہ ونام بحرے از عروض وانسرح الرجل اذا استلقی وفرج بین رجلیہ - سَرَح درختان بزرگ وبلند سرحۃ یکی - ونام موضعے سرياح وراز از ہر چیز ولغۃ فی سرياح نام زنی سریحۃ دوال کہ نعل دوزند بوے سَریح سرایح ج - سُرحان بالکسر گرگ وشیر بغت ہذیل وفی المثل سَقَط العشاء بہ علے سُرحان قال سیبویہ النون زائدۃ وہو فعلان والجمع سراحین والانثی سرحانۃ -

سروح - سُرواح - جای نرم کہ گیاہ روید سبزے وناقۂ باگوشت وبزرگ -

سطح - سَطح - بام وبالاے ہر چیز وگستردن (ع بفتحتہا) سطح الارض ای بسطہا تسطیح بہن کردن وتسطیح القبر خلاف تسنیمہ - انف مُسَطَّح اے منبسط جدا - سطیحۃ سَطیح توشہ دان سطیح ایضاً ستان خفتہ ونام کاہن بنی ذئب یقال کان لا عظم فیہ - وانسطح الرجل ای امتد علی قفاہ ولم یتحرک - سطاح بالضم والتشدید گیاہی سطّاحۃ واحدہا - مسطح بالکسر والفتح سنگ گرد اگرد بہ آوردہ دہی صفاۃ یحاط علیہا بالحجارۃ فیجتمع فیہ الماء وستون خرگاہ وجاے خرما خشک کردن -

سلطح - اسلنطاح - دراز دہن شدن -

سفح - سَفح الجبل ردے کوہ سَفح نام جائی وریختن آب وخون (ع بفتحتہا) رجل سفّاح اے قادر علی الکلام ونام اول خلیفہ از بنی العباس واسمہ عبد اللہ بن محمد - سفاح بالکسر زنا مسافحۃ کذلک - سَفیحان دو جوال کہ ہر دو را بہم دوزند وخرجینہ سازند سفیح قمار کہ بے نصیب باشد -

سلح - سِلاح - بالکسر ساز حرب مذکر لانہ یجمع علی اسلحۃ وہو جمع المذکر ویجوز تانیثہ - وتسلّح الرجل اے لبس سلاحہ - ورجل سالح ای معہ سلاح - مُسلَّحۃ جائی کہ در دے خوف باشد کہ سلاح باید پوشید وجاے دیدبان وقومی سلاح وَرد فی الحدیث کان اونی مسالح فارس الی العرب العُذَیب - سلاح بالضم پلیدی ستور سَلَح بالفتح مصدر منہ (ع بفتحتہا) اسلاح تعدیہ - وناقۃ سالح التی سَلَحت من البقل وغیرہ - اسلیح بالکسر گیاہی کہ ستور نخورند آن شیر ناک شود وقالت امرأۃ من العرب لا اسلیح رغوۃ وصریح وسنام اطریح - سلیح نام قبیلۂ از یمن سُلَیحون نام دیہی والعامۃ تقول سالحون وذکر اعرابہ فی فصل نصب من باب البار سلح بالضم والتحریک ولد الحجل یعنی کبک بچہ مثل السُّلک والسُّلف والجمع سِلحان بالکسر -

سمح - سَماح - سماحۃ - جوانمردی یقال سمح بہ اجاد

لہ اشار بہذا الی ان ما فی القاموس من ان السلح بالکسر ولد الحجل لیس بشیء

وسمح لی ای اعطانی وہو سمح بالفتح والسکون و بوانمرد شدن (ع بضمتین) وہو سمح وہم سُمحاء و ہی سمحۃ وہن سماح لاغیر۔ مسامحہ آسانی کردن باکسی وتسامحوا ای تسابلوا وقولہم اسمحت قرونتہ ای ذکّت نفسہ وتابعت۔ تسمیح راست کردن نیزہ ونرم رفتن۔

سنح۔ سَنیح۔ سانح۔ صید کہ از سوی چپ تیر انداز در آید سنوح از سوی چپ در آمدن صید (ع بفتحہا) والعرب تتیمن بالسانح وتتشاءم بالبارح و فی المثل من لی بالسانح بعد البارح روَنَح وسانح بمعنیٔ۔ قال ابو عبیدۃ سأل یونس عن رؤیۃ عن السانح والبارح وانا شاہد فقال السانح ما ولاک میامنۃ والبارح ما ولاک میاسرہ۔

وسنح لی رأیہ ای عرض وسَنَحت بکذا ای عرضت وکَنَحت۔

سوح۔ ساحۃ الدار کشادگی سرای ساحات ج ساح کذلک مثال ساعۃ وساعات وساع۔ سُوح کذلک مثال بَدَنۃ وبُدُن۔

سیح۔ سَیَحان۔ رفتن آب (ع ف اک ۲) وآب روان ونوعی از بُرد وگلیم مخطط بُرد مُسَیَّح ومُسَیَّر وعبارۃ مُسَیَّحۃ اے مخططۃ۔ حیقطان مُسَیَّح اے ملوّن۔ سیاحۃ سُیُوح سَیح سَیَحان رفتن در زمین وفی الحدیث لا سیاحۃ فی الاسلام۔ وساح الطل اے فاء

منساح بالکسر بسنن چینی وفتنہ رونده وفی الحدیث لبسوا بالمسایح ولا بالمذایع البُذُر۔ وانساح بالہ

ای اتسع۔ سَیح نام آبے سیحان جوئے در شام سایحان جوئے بہ بصرہ سیحون جوئے بہند ومیان ماوراء النہر وخراسان۔

سباوح یستعمل فی قلۃ الطعام یقال اصبحنا سباوح ولصبیاننا عجاعج من الغرث یعنی صبح کردیم ما بکمی طعام وبرای طفلان آزار ہاست از گرسنگی۔

سرتاح۔ بالکسر نعت للناقۃ الکریمۃ والارض المنباتُ السہلۃ۔

ہم علی سرحوحہ واحدۃ بالضم ای استوت اخلاقہم۔

سرفح۔ نام شیطان۔

سفحۃ محرکۃ کمی موی در مقدم سر از سفح کُل۔

سلطح۔ بالضم کوہی ست ہموار سلاطح کعلابط خبرے پہنا ور رود بار بست ورد یار مراد سلنطح مسلنطح فضائے فراخ سَلُوطح موضعی ست وحارۃ سلطحۃ وختر پہنا ور اسلنطح بر روی خود افتاد اسلنطح الوادی فراخ گشت۔

سنطاح۔ بالکسر بادۂ مشرکشادہ نرخ۔

وصل السین

شبح۔ شَبح۔ بالتحریک والتسکین کالبدشبحان دراز رجل شبوح الذراعین ای عریضہما شبح الذراعین مثلہ وشَبُح بالضم اے صار شبح الذراعین۔ واشبار شَبِح علی العود اے بتد تشبیح پہنا ور گردانیدن۔

شحیح۔ شَحِیح۔ زنی وحریصی (ع ک اف ۲) بالکسر وض ۲) ایضاً۔ رجل شحیح وقوم شحاح واشحۃ۔

وتشاحّ الرجلان علی الامر لا یریدان ان یفوتهما۔
وهو یشاحّ علی فلان ای یضنّ به۔ شحاح بالفتح
بخیل وزفت وحریص ارض شحاح لا تسیل لان
مطرها کثیر۔ زند شحاح الذی لا یُوری۔ شحشح ای
غیور۔ والذی یواظب علی الشیء۔ ویقال الماضی
فیه حتی یقال للماضی فی خطبته۔ شحشحة بشتاب
پریدن قطاة شحشح ای سریعة۔ وشحشح البعیر فی
بدیره اذا لم یکن خالصا۔

شرح۔ شرح۔ کشادہ و پیدا کردن وشرحت الغامض
ای فسرته۔ تشریح اللحم کفاندن و پیدا کردن
مرہی گوشت شریحة پارۂ گوشت فربہ بدرازی
بریدہ شریح مثله وشرح الله صدره فانشرح۔
شراحیل نام ویقال شراحین بالنون بدلا عن اللام۔
شرمح۔ شترمح۔ دراز۔
شفلح۔ شفلح بفتحتین والتشدید فراخ بینی وبزرگ لبها
وزن فراخ سطبر لبهای فرج۔
شقح استقاح تشقیح۔ غوره کردن نخل ونهی عن بیعه قبل
ان تشقح۔ وقولهم قبحاله وشقحا اتباع وقیل معناهما
واحد یقال قبح الرجل وشقح قباحة وشقاحة فهو
قبیح وشقیح۔ شقاح بالضم والتشدید گیاهی۔
شنح۔ شناحی۔ دراز رجل شناح ای طویل
وبکر شناح جوانه بکرة شناحیة بالتخفیف۔
شیح۔ شیح۔ بالکسر گیاهی ومرد جلد در کارها شیاح
ج۔ اشاح الرجل وشایح اے جدّ فی الامر وقیل
هما بمعنی جدّ۔ شیحان ای غیور۔ ناقة شیحانة سریعة

واشاح بوجهه اعرض۔ واشاح الفرس بذنبه
اے ارخاه۔ مشیوحا رونده یعنی که شیخ رویاند و مشوحا
ان یکون القوم فی امر یتبدّرونه یقال هم فی
مشیوحا من امرهم۔

شدح۔ فربه شد (ع بفتحتین) ولک عنه شدحة بالضم
مشدح اے سعة ومندوحة اشدح فراخ از هر چیز
انشدح ستان خواهید وکشاده گردانید هر دو یای
خود را وناقة شدوح طویلة علی الارض کلار شادح
واسع مشدح فرج زن۔
انشدوح من النوق الطویلة علی وجه الارض۔
رجل شرواح القدم بالکسر غلیظها عریضها و
هو الرجل اللئیم الرخو او الطویل العظیم من الابل
والنساء۔
المشرطح۔ رونده در زمین۔
شرمساح۔ دیهی ست به مصر۔
الشرنفح۔ الخفیف القدمین۔
شطح۔ بالکسر وتشدید الطاء زجر للعریض
من اولاد المعز۔
المشفح۔ معظم محروم که بچیزے نرسد۔
الشوکحة۔ شبه رتاج الباب یعنی مانند در کلان
بسته شده که دران دروازۂ خرد باشد شوکح ج
شلح بالکسر دیهی ست نزدیک عکبرا از منها
آدم بن محمد شلحی المحدث شلحا شمشیر تیز وقصیر
شلح ج التشلیح التعریة سوادیه یعنی این نعت
سوادیه است شلح معظم مسلخ اسحام۔

شوح - تشویح انکار کرد -

فصل الصاد

صبح - صبح - بالضم سپیده دم صباح بالفتح بامداد شدن نقیض مسار - صبیحه بامداد اصباح بامداد کردن یقال اصبح الرجل وصبحه الله - وصبحه اي قلت له غدوة صباحا واتيته صباحا ولا يراد بالتشديد ههنا التكثير - واصبح اے صار - واتيته بصبح خامسة كما يقال لمسي خامسة و بكسر الصاد ايضاً لغة فيه - واتيته اصبوحة كل يوم بالضم واُمسيته وقيته صباح وذا صباح وهو ظرف غير متمكن - ويقال فلان ينام الصبحة بالفتح والضم اے ينام حين يصبح تقول منه تصبح الرجل - يصبح بالفتح جاى دوقت بامدادى صبوح بالفتح شراب بامدادى خلاف غبوق تصبيح اصباح صبوحى كردن فو يصبحان ويصطبح وهى صبحى مثال سكران وسكرى وفى المثل انه لاكذب من الاخيذ الصبحان - مصباح بالكسر چراغ واستصبحت به اى اسرجت والشمع مما يستصبح به اے يسرج وناقة كه تا آفتاب بلند تر نشود برنخيزد بچريدن قال الاصمعي وهذا مما يستحب من الابل - مصابيح قد حماكه صبوح كنند با آن يوم الصباح روز غارت صباحة خوبى (ع بضمهما) صبيح صباح بالضم نعت اصبح فوز نوے وهو قريب من اصبح يقال رجل اصبح واسد اصبح بين الصبح - الصبى تا زيانه ذو الصبح ملكے از ملوك يمن واليه نسب الساط الاصبحة -

صحح - صحة - بالكسر تندرستى خلاف سقم وصح واستصح من علته بمعنى تصحيح درست كردن يقال صحه الله فهو صحيح وصحاح بالفتح وكذلك صحيح الاديم وصحاح الاديم اے غير مقطوع - ويقال اصح القوم فهم مصحون اذا ارتفعت العاهة عن اموالهم و مواشيهم وفى الحديث لاُوَرِّدَنَّ ذو عاهة على مصح - ويقال النفر مصحة بالفتح صحيح محصاح محصحان جاے هموار مصرات صحاصح هى الباطل وكذا ترهات بسابس وهما بالاضافة اجود -

صدح - صدح - بانگ كردن زاغ وخروس صديح اسپ سخت آواز ونام ناقه صدحة بفتحتين مهرة كه افسون بدان كنند زنان مردان را -

صرح - صرح - كوشك وبناے بلند صروح ج - صرحة زمين استوار صرحة الدار عرصتها - صراح بالكسر حصنى بين صرح بفتحتين گزيده از هر چيز صريح شير روغن برگرفته يقال جار بنو تميم صريحة اذا لم يخالطهم غيرهم ومرد پاكيزه وبے آميغ نسب صراحج - ونام فحلى زناك وكل خالص صريح صراحة بالفتح صروحة بالضم خالص وبى آميغ شدن (ع بضمهما) وانصرح الحق اى بان - وشيمة مصراحة وصراحا اى كفاحا يعنى رويارو وے والاسم الصراح بالضم وهو الخالص من كل شئ كاس صراح اے لم تشب بمزاج - تصريح كشاده ورشن گفتن خلاف تعريض ويوم مصرح اے ليس فيه سحاب - وصرح

بما فی نفسہ اے اظہرہ - وفی المثل صرح الحق عن محضہ اے انکشف - ویقال صرحت کحل اے اجدبت وصارت صرحۃ اے خالصۃ فی الشدۃ - صراح بالضم خالص از ہر چیز میم زائدہ ویروے عن ابی عمرو بالدال -

صروح - صَرُوح - صرداح - بالکسر جای ہموار -

صفح - صَفَح - صفحۃ - کرانۂ ہر چیز صفح الانسان جنبہ صفح الجبل مضطجعہ صفاح بالکسر ج - ونظر الیہ بصفح وجہہ بالفتح والضم اے بعرض وجہہ - وضربہ بصفح السیف بالضم والعامۃ تقول بالفتح صفیحۃ الوجہ بشرتہ جلدہ - صفائح الباب تختہای در صفیحۃ شمشیر پہناور وسنگ پہن دروے ہرچہ پہن باشد صَفَح نام مردے ودرگذاشتن گناہ دروے گردانیدن یقال صَفَحتُ عن ذنبہ وضربت عنہ صفحا اے اعرضت عنہ وترکتہ - وصفحت الابل علی الحوض اذا امررتہا علیہ - وصفحت انسانا واصفحتہ اذا سألک فروتہ - وصفحتہ اے ضربتہ بالسیف مصفحا اے بعرضہ - وتصفحت الشیء اے نظرت فی صفحاتہ - مصافحہ تصافح دست یکدیگر را گرفتن اصفاح پہن گردانیدن ومنہ سیف مصفح وقلب مصفح اے مائل وفی الحدیث قلب المؤمن مصفح علی الحق مصفح ایضا تیر شش قمار ویقال لہ المسبل ایضا تصفیح پہن گردانیدن ومنہ مصفح الرأس ای عریض الرأس ودست بر ہم زدن مثل تصفیق وفی الحدیث التسبیح للرجال والتصفیح للنساء

ویروی بالقاف ایضا - صفاح بالضم والتشدید سنگ پہناور -

صلح - صلاح - بالفتح نیکی ضد فساد وصلوح بالضم مصدر منہ (ع ف اض ۲) وبضمہما وبفتحہما ایضا - وہذا اصلح لک ای ہو من باب تک - صلاح بالکسر المصالحۃ والاسم الصُّلح یذکر ویؤنث واصطلحا وتصالحا واصّالحا ابتغی - صلاح بالکسر مثال قطام نام مکہ وقد یصرف - اصلاح نیکو کردن خلاف افساد - مَصلَحۃ واحد مَصالح - استصلاح نیکو کردن خواستن نقیض استفساد -

صمح - صَمْحَج - سخت ودرشت وکوتاہ رأس صمحج اے اصلع غلیظ شدید وہو فعلعل کرر فیہ العین واللام الحاقا - صمحار بالکسر والمد زمین درشت صحارۃ اخص منہ -

صوح - تَصَوُّح - کفیدگی موے وتصوّح البقل اذا یبس اعلاہ وفیہ ندوۃ وتصیّح لغۃ فیہ وصَوحَۃ الریح وصیحۃ اے ایبسہ - صوح بالضم دیوار وادی ودہ صوحان دردی کوہ استیخ وفی الحدیث اتقوہ بین الصوحین ای بین الجبلین ومنہ صوحان تبیلۂ صواح بالضم کج وخوے اسپ -

صیح - صاحۃ - نام کوہی صُحتُ الشیءَ فانصاح ای شققتہ فانشق - وانصاح القمر ای استنار صیاح بالکسر آواز صَیحَۃ صَیح صیاح بالضم والکسر صَیحان آواز کردن (ع ف اک ۲) مصایحۃ تصایح یکدیگر را آواز دادن صَیحَۃ عذاب ویقال لقیتہ

قبل کل صیح ونفر فالصیح الصباح والنفر التفرق و ذلک اذا القیتہ قبل طلوع الفجر قال ابن السکیت غضب من غیر صیح ولا نفر اے من غیر قتیل و لا کثیر۔ صیحانی نوعی از خرما بمدینہ

صریفح ۔ فغان کنندہ۔

الصریفح الشدید الشکیمۃ الذی لا یخدع ولا یطمع فیما عندہ یعنی سرکشی وا باکنندہ کہ فریب دادہ نشود وطمع کردہ نشود در چیزیکہ نزد وی باشد و مرد ظریف

مصطبح ۔ دشتی کہ دران چراگاہ نباشد و مکانی کہ ہموار سازند برائے خرمن کوفتن دران۔

صقح ۔ بالتحریک بی موے شدن پیش سر اصقع صقعاء نعت منہ والاسم الصقحۃ محرکۃ۔

صلنباح ۔ ماہی ست باریک و دراز۔

صلدح ۔ کجعفر سنگ پہنا جاریۃ صلدحۃ عریضۃ وناقۃ صلندحۃ وبضم الصاد صلبۃ خاصۃ بالاناث والصلودح الصلب الشدید۔

صلطح ۔ سطبر صلطحۃ زن پہنا اصلنطحت البطحاء فراخ شد زمین سنگریزہ ناک والمصلطح والصلاطح کمسرند وعلابط چیزے پہنا صلاطح بلاطح اتباع صلوطح موضعی ست۔

صلفح الدراہم قلبہا والصلافح الدراہم بلا واحد المصلفح العریض من الرؤس والصلنفح الصیاح۔ الصلنفح ۔ سخت سرکش یا مرد ظریف۔

صلیح راسہ مرتراشید وجاریۃ مصلیحۃ الراس زعرار یعنی دختریکہ موہای سرش کم وتفرق باشد

صمح یومنا سخت گرم شد روز ما والتصمیح روز گرم وسخت شد یوم صماوح وصماوح بفتحہا مثلہ ونیز خالص از ہر چیز صماوح اسد والصماوح من الطریق واضحہ۔

صندح ۔ سنگ پہنا۔

صنابح ۔ پدر تمیمیانہم صفوان بن عسال الصحابی وصنابح بن الاعسر صحابی آخر۔

فصل الضاد

ضبح ۔ ضبح ۔ رفتار اسپ عند ابی عبیدۃ وقال غیرہ ہو صوت انفاس الخیل فی العدو وخاکستر یقال ضبحۃ النار ای غبرتہ ولم تبالغ فیہ والضبح لونہ ای تغیر الی السواد قلیلا۔ ضباح بالضم آواز روباہ مضبوحۃ سنگ آتش زنہ مضبوح نام مردی۔

ضبح ۔ ضحضاح ۔ پایاب ویضحضح السراب وضحضح ایضا اذا کثر قرق ۔ ضح بالکسر آفتاب وفی الحدیث لا یقعدن احدکم بین الضح والظل فانہ مقعد الشیطان وقولہم جار فلان بالضح والریح اے بما طلعت علیہ الشمس وما جرت علیہ الریح یعنی من الکثرۃ والعامۃ تقول بالضح والریح ولیس بشئ۔

ضرح ۔ ضرح ۔ دور کردن وضرحت عنی شہادۃ القوم اذا جرحتہا والقیتہا عنک ۔ شئ منضرح ای متباعد۔ ومضطرح اے مرمی فی ناحیۃ ۔ واضرخہ ای ابعدہ۔ ضریح دور وہو الشق ایضا فی وسط القبر واللحد شق فی جانبہ وقد ضرحت ضرحا اذا حفرتہ۔ ضروح بالفتح اسپ دست و پای زننده

یقال منه ضرحت الدابة برجلها وفیها ضراح بالکسر۔
ضراح بالضم نام بیت المعمور عن ابن عباس رض
قوس ضروح کمان سخت جهاننده مضرحی چرغ
دراز بال ومعتر۔
ضیح۔ضیاح۔ بالفتح شیر تنک آمیخته وضیحت اللبن
ای مزجته حتی صار ضیحا۔ وضیحت الرجل اے
سقیته ضیحاً۔

فصل الطاء

طح۔طح۔ بباشنه پاے مالیدن وکوفتن چیزی را
(ع ف اض ۲) طحطحة شکستن طحطاح کذلک و
پریشان کردن ویقال طحطح بهم اے فرقهم۔
طرح۔طرح۔ انداختن طَرْحة وطرحت به وطرّحته
للمبالغة۔ واطّرحه اے أبعده۔ طرح بالتحریک
بمانے دور طروح بالفتح مثله۔ قوس طروح
شدیدة الدفع والحفر للسهم مثل ضروح۔ نخلة طروح
ای طویلة العراجین۔ سیر طراح بالضم ای بعید۔
مطارحة الکلام باهم سخن درافگندن سنام اطریح
بالکسر اے طویل۔ وطرّح بناءه تطریحا اذا طوله
جدا وکذلک طرّم بناءه میم زائدة۔ طرتاح بکسرتین
وتشدید المیم نام مردے۔
طفح۔طفوح۔ لبالب شدن خمور (ع بفتحها) اطفاح
تطفیح متعدیه۔ طفاحة بالضم سرآمد چیزی چون
کفک ومانند آن واطفحت القدر علی افتعلت ای
اتخذت طفاحتها۔ وطفح السکر ان فهو طافح اذا ملاه
الشراب۔ وطفحت الریح القطنة اذا سطعت بها۔
ویقال اطفح عنی اے اذهب۔
طلفح۔طلنفح۔ بالفتح تهی شکم ومانده وکوفته۔
طلح۔طلح۔ طلاح۔ بالکسر درختان بزرگ در
ریگستان طلحة یکے ونام مردے ابل طلاحیة
شتران طلح خوار والطلح لغة فی الطلع۔ وطلح البعیر
اے اعیا فهو طالح۔ واطلحته وطلّحته انا ای حسرته
ناقة طلیح أسفار۔ وابل طُلّح وطِلاح۔ طلح بالکسر
ستور رمانده شده یستوی فیه الذکر والانثی
اطلاح ج۔ طلیح کذلک وکنه طلح بالتحریک ودوشکم
ستور از خوردن طلح ناقة طلحة نعت منه
وابل طلحی وتازگی ونازکی عن ابی عمرو
ونام موضعی طلحة الطلحات وهو طلحة بن عبدالله
بن خلف الخزاعی۔ ذو طلوح بالضم موضعی
طلاح بالفتح تباهی ضد صلاح طالح خلاف صالح
وفی الحدیث لولا الصالحون لهلک الطالحون۔
طلیحة بالتصغیر نام مردے طُلَیحتان دو به ادر
وهو طُلَیحة بن خویلد الاسدی واخوه۔
طمح۔طموح۔ بلند نگریستن یقال طَمَحَ بَصَرُهُ۔ و
کل مرتفع فهو طامح رجل طُمَاح اے شره و
نام مردے طماح بالکسر سرکشی کردن مثال
جماح یقال فرس فیه طماح۔ وطمحت المرأة
فهی طامح اے تطمح الی الرجال۔ واطمح بصره
ای رفعه۔ وطَمَحَ ای البعد فی الطلب طمحات الدهر
شدائد۔ وطمّح ببوله اذا رماه فی الهواء وابو الطمحان
نام شاعرے۔

طوح - طَوْح - ہلاک شدن (ع ف اض ۲) وکسرہ ایضاً - طاح اے ہلک وتاہ فی الارض وتحیّرہ - وطَوّحہ اے حیرہ وذہب بہ ہنا وہناک - تَطَوّح فی البلاد اذا رمی بنفسہ ہنا وہناک - وتطاوحت بہم النوی اے ترامت بہم - مطاوح اندا ختن جایہا وطَوّحَتہ الطوائح اے قذفتہ القواذف ولا یقال المُطَوِّحات وہو من النوادر کقولہ تعالی وارسلنا الریاح لواقح علی احد التاویلین

مطبح - فربہ -

طرشحۃ - فربہ شدگی وفربہ حتی طرشحہ زد اورا تا کہ سست ونرم گردانید اورا -

طنحت الابل ناگوار شد خوردنی شتر وفربہ گشت (ع ک اف ۲) طناح بالفتح دیہی ست بہ مصر -

طیح - چوبیکہ بہ بن آماج کشادہ رزبا شد واصابتہم طیحۃ اے امور فرقت بینہم طَیّح بنو فلان رمی بہ فی مفیعۃ یعنی انداخت جامہ را در جائیکہ ضائع شود طیّح فلانا حیران گردانید فلان را طَیّح اسلتہ ضائع کرد آنرا اطاح مالہ تلف کرد مال خود را واوتیا یائیہ مطیّح تباہ -

فصل الفاء

فتح - فتح - کشایش ونصرت وآب روان از چشمہ وجز آن وکشادن (ع بفتحہا) فتحت الباب فانفتح - وفتحت الابواب للکثرۃ ففتحت ہی - وباب فتح بفتحتین اے واسع مفتوح - وقارورۃ فتح واسعۃ الرأس ولیس لہا صمام ولا غلاف وہو فعل بمعنی مفعول - واستفتح وافتتح بمعنی استفتاح ایضا یاری خواستن ونصرت جستن - مفتاح بالکسر کلید مفاتیح مفاتیح ج - قال الاخفش ہو مثل امانی وامانی تخفف وتشدد - فاتحۃ الشیٔ اول چیزے فتاح داور فتاحۃ بالضم والتخفیف حکم یقال افتح بیننا اے احکم - فتوح بالفتح ناقۃ فراخ سوراخ بستان یقال منہ فتحت الناقۃ وافتحت -

فحج - فحیج - آواز افعی کہ از دہان وی آید کشیش آواز کہ از پوست وے آید چون بجائے بساود (ع ف اض ۲ وک ۲) وکل ماکان من المضاعف لازما فالمستقبل منہ یجیٔ علی یفعل بالکسر الا سبعۃ احرف جارت بالضم والکسر معا وہی یَفِلّ ویَشِحّ ویَشِجّ ویصدا اے یقبح ویَجِم من الجمام ویَشِبّ الفرس ویَفِخ الافعی - وماکان متعدیا فالمستقبل منہ یجیٔ بالضم الا خمسۃ احرف جارت بالضم والکسر معا وہی یَشُدّہ ویَعُلّہ ویَنُبّہ ویَنُمّ الحدیث ویَرُمّ الشیٔ - نحفاج نام جوئے بہ بہشت -

فدح - فدح - گرانبار کردن ودم کسی را وفی حدیث ابن مُرَیح ابن رسول اللہ صلعم قال وعلی المسلمین ان لا تیزکوا مُفْدِحا فی فداء او عُقل - امر فادح اذا عاکہ وہبطہ -

فرح - فرح - بالتحریک شادمانی وفریدگی فَرِح بالکسر نعت منہ ومنہ قولہ تعالی ان اللہ لا یحب الفرحین اے البطرین - یقال فَرِح بہ اے سُرّ - وافرحہ اے

سرّہ ویقال مایسرّنی بہذا الامر مفرح ویقال ہو مفروح بہ ولا یقال بغیر الباء۔ تفریح شادمانہ کردن وافرحہ اللہ اے اثقلہ وفی الحدیث لاتبرک فی الاسلام مفرح قال الزنجری المفرح المفدوح یقضی عنہ دینہ من بیت المال ولا تبرک مدینا۔ فرحہ بالفتح والضم شرد گانے یقال لک عندی فرحۃ ان بشرتنی۔ مفراح بالکسر الذی یفرح کلما ساءہ الدہر۔ مفرح بالکسر داروے مقوی دل۔

فرشح۔ فرشاح۔ بالکسر سمّاک وفرشحت الناقۃ اذا تفجّحت للحلب یعنی پایہاے فراخ نہاد و الفرشحۃ الجلسۃ المفتوحۃ مابین الرجلین قال الکسائی فرشح الرجل فی صلوتہ وہو ان یفج بین رجلیہ جدا وہو قائم وکان ابن عمر لایفرشح بین رجلیہ فی الصلوۃ ولا یلصقہما ولکن بین ذلک۔

فرطح۔ رأس منفرطح۔ بفتح الطاء ای عریض۔

فسح۔ فسحۃ۔ بالضم فراخی مکان فسیح وفسح علی فعل نصبتین اے واسع وفسح لہ فی المجالس ای وسّع لہ۔ والفسح صدرہ اے الشرح یفسحوا وتفاسحوا فی المجلس اے توسّعوا فسح بضمتین بینہما سکون فراخ سینہ میم زائدہ۔

فشح۔ فشحت الناقۃ اے تفاجت للفحل وانفشحت اذا بقیت کذلک لوجع۔

فصح۔ رجل فصیح۔ ای بلیغ۔ ولسان فصیح ای طلق۔ ویقال کل ناطق فصیح ومالا ینطق نہو اعجم فصاحۃ کشادہ سخن ودرست مخارج شدن (ع) بضمہا) یقال فصح الاعجمی۔ وتفصّح فی کلامہ ونفاصح اے تکلّف الفصاحۃ۔ وفصح اللبن ای اخذت عنہ الرغوۃ لبن فصیح نعت منہ۔ وافصح الاعجمی اذا تکلّم بالعربیۃ۔ وافصحت الشاۃ اذا انقطع لبانہا وخلطل لبنہا۔ وافصح اللبن اذا ذہب اللبأ عنہ۔ وافصح الصبح اذا بدا ضوءہ وکل واضح مفصح۔ وافصح الرجل من کذا اذا خرج منہ فصیح بالکسر عید ترسایان وافصح النصاری ای جاء بصبحہم۔

فضح۔ فضیحۃ۔ فضوح۔ رسوائی یقال فضحہ فافتضح اذا انکشف مساویہ۔ وفضح الصبح وافضح اذا بدا وافضح البسر اذا بدت فیہ حمرۃ افضح سپید نہ لبابت وشیر شتر کہ بدان لون باشد وقیل الفضح بالتحریک غمرۃ فیہ طحلۃ۔

فطح۔ فطح۔ پہن کردن فطحہ وفطّحہ معنیً۔ رجل افطح وراس مفطح اے عریض۔

فقح۔ تفقحت۔ الوردۃ اے تفتحت۔ وعلیہ حلۃ تفاحیۃ اے علی لون الورد۔ فقاح بالضم والتشدید گل اذخر فقحۃ حلقہ سوراخ وبرنقاح بالکسر ج۔ وہم یفاقحون اذا جعلوا ظہورہم الی ظہورہم کما تقول یقابلون ویظاہرون۔ تفقیح چشم باز کردن سگ بچہ وفی الحدیث فقّحہا وصاصائم۔

فلح۔ فلاح۔ رستگاری وفیروزی وبقا وطعام سحری یقال خفنا ان یفوتنا الفلاح یعنی السحور وحی علی الفلاح اے اقبل علی النجاۃ ولیس

فی الدنیا فلاح اے بقار - ویقول الرجل لامرأتہ
استفلحی بامرک ای فوزی بہ - فلح بالتحریک لغتہ
فی فلاح - وفلحت الارض شققتہا للحرث - فلاحۃ
بالکسر کشاورزی فلاح کشاورز وقولہم الحدید
بالحدید یفلح اے یشق ویقطع ویقال فی رجل
فلان فلوح اے شقوق وبالجیم ایضاً کذلک -
افلح کفنہ لب فرو سوفلحہ بالتحریک کفتگی لب یا الفلحاء
تقب مروی فلحۃ کانت لہ وانما ذہبوا بہ الی تانیث الشفۃ -
فنح - فنح الفرس من الماء ای شرب دون الری
فوح - فوح - فیح - دمیدن بوے خوش (ع)
ف اض ۲ و ک ۲) فوح فیحان کذلک یقال
فاح الطیب وفاحت ریح المسک ولا یقال فاحت
ریح خبیثۃ - وفاحت القدر اے غلت وانضجہا
انا وکذلک فاحت الشجۃ اے نفحت بالدم وافاح
دمہ اے ہراقہ -
فیح - بحر افیح وفیاح - ای واسع وکذلک انہ جواد
فیاح اے فیاض - وفاحت الغارۃ تفیح اے
اتسعت - فیاح بکسر الحاء اسم للغارۃ وکان
اہل الجاہلیۃ یقولون فیحی فیاح ای اتسعی - فیح
بالتحریک فراخ شدن فیحاء فراخ - وایضاً
آشام با توابل -

فتح - بروزن ومعنی فحت افتاح ج -
الفنج - بالضم قبیلۃ ابوہم اسمہ فنوج کصبور -
تفدحت الناقۃ وانفدحت تفاجت لتبول
یعنی کشادہ کرد پارہ تا بول کند -

فرساح - بالکسر زمین پہناو فراخ -
فرفح - زمین ہموار -
فرکحتہ - دوری مابین ہر دو سرین - والفرکاح
والمفرکح کفرصاد ومسرجد من ارتفع مذرد الاستہ
وخرج وبرہ یعنی کسے کہ دو کنارۂ سرین او بلند
دو برش برآمدہ باشد -
فلندح - درشت و والد حضرمی المشجعی الشاعر -
فلطح الفقہ ص فراخ وپہن کردگردۂ نان را
وراس فلطاح ومفلطح عریض فلطاح موضعیست
فلفح ماخذ الانار آشامید یا خورد ہر انچہ در آوند
بود رجل فلفحی یضحک فی وجوہ الناس ویتفلفح ای
یستبشر الیہم -
فلفح - اسمی ست -
الفیح والفیوح - فراوانی ریع در فراخی بلاد
ناقۃ فیاحۃ شتر مادۂ سطبر پستان بسیار شیر فیحان
موضعی ست بدیار بنی سعد فیحۃ موضعیست بدیار مزینہ
فیحونۃ نام زنے افح عنک من الظہیرۃ اسرد
یعنی سرد کن از خود شدت گرما را -

فصل القاف

قبح - قبح - بالضم زشتی نقیض حسن قباحۃ زشت
شدن (ع بضمہما) قبیح نعت منہ - وکرائہ آرنج
وقبحہ اللہ اے نحاہ عن الخیر فہو من المقبوحین ای
المبعدین - یقال قبحا لہ بالضم والفتح - واقبح فلان
ای اتی بقبیح - استقباح ضد استحسان یعنی زشت
شمردن وقبح علیہ فعلہ -

قُحّ - قُحّ - بالضم سادہ و بی آمیغ از ہر چیز یقال رجل قُحّ و عربی قُحّ اے محض خالص - عربیتہ قُحّۃ اعراب اقحاح و عبد قُحّ اے خالص قُحاحۃ قُحوحۃ مصدر منہ قحقح بالضم استخوان گرد اگرد دبر و ہو فوق القُبّ شیأ -

قدح - قدح - بالکسر تیر تمام ناتراشیدہ و پیکان ناانہادہ و تیر قمار قِدح بالکسر اَقداح اَقادیح ج - قدح بالتحریک م اقداح ج - مقدح بالکسر کفلیز مقدحۃ آہن چقماق قَدّاح قداحۃ سنگ یا چوب آتش زنہ و قدحت المرق ای غرفتہ یعنی بکفلیز برداشتم شوربا را قدحۃ بالضم یک کفلیز از ہر چیز یقال اعطانی قُدحۃ من مرقتہ - قدح آتش زدن وطعن زدن در نسب کسی و خوردن کرم دندان وچوب را - و آب تباہ شدہ از چشم بیرون کردن و فرو خوردن آب چشمہ و چشم و بہ کفلیز برگرفتن خوردنی و مانند آن قادحۃ کرم دندان و چوب خوار قادح تنگاف در چوب و کبودی و خوردگی دندان قدیح آنچہ در بن دیگ ماند از خوردنی رکی قدوح چاہ کہ بدست آب از وے برگرفتہ شود تقدیح باریک کردن اسپ را اقتداح چقماق زدن و بہ کفلیز برگرفتن -

قرح - قُرُوح - ریش قرحۃ بالفتح و الضم یکے ذو القروح لقب امرء القیس - قَرح بالفتح و الضم ریش کردن و خستہ کردن (ع بفتحتین) یقال قَرحہ فہو قریح اے جریح و ہم قرحی - قَرِح بالتحریک ریش برآمدن (ع ک ف ۲) یقال قَرِح جلدہ فہو قَرِح و اَقرحہ اللہ تعالی متعدیہ - قرح بالضم واحدئ قُرحانۃ واحد قُرحان یعنی نوعی از سمار رنگ و بعیر قُرحان اذا لم یصبہ الجرب قط - صبی قُرحان کودک کہ او را جدری برنیامدہ باشد و یستوی فیہ الواحد و الاثنان و الجمع - و الاسم القَرح بالتحریک و فی الحدیث ان اصحاب النبی علیہ السلام قدموا المدینۃ و ہم قُرحان ای لم یکن اصابہم قبل ذلک دار - و اقرح القوم اذا اصابت ماشیتہم القَرَح بالفتح ایضاً بحق پیش آمدن یقال قرحہ بالحق اذا استقبلہ - و لقیتہ مقارحۃ اے مواجہۃ -

قَرَح پیدا شدن حمل ناقہ را (ع بفتحتین و ف ض ۲) یقال قَرِحت الناقۃ فہی قارح تمام دندان شدن ستور چون اسپ و شتر و مانند آن یقال قرح الحافر ای انتہت اسنانہ و انما تتم اسنانہ فی خمس سنین ثم ہی فی السنۃ الاولی حوانی ثم جذع ثم ثنی ثم رباع ثم قارح و الجمع قُرح و یقال اجذع المہر و اثنی و اربع و قرح فہذہ وحدہا بلا الف و فی الاسنان بعد الثنایا و الرباعیات اربعۃ قوارح - و کل ذی حافر یقرح و کل ذی خف یبزل و کل ذی ظلف یفطر - قراح بالفتح خالص از ہر چیز و نیچہ اول آبے کہ برآید از چاہ و منہ یقال لفلان قریحۃ جیدۃ یراد استنباط العلم بجودۃ الطبع - و اقرحت علیہ شیأ اذا سألتہ ایاہ من غیر رویۃ - و اقراح الکلام ارتجالہ - و اقرحت الجمل اذا رکبتہ قبل ان یرکب

قرواح بالضم زمین کشادہ آفتاب رویہ ناقہ قرواح دراز قوائم قال الاصمعی قلت لاعرابی ما القرواح قال التی کانہا تمشی علی ارماح - ونخلۃ قرواح ایضاً قراوح ج -

قرنح - قرنح - بالضم درختی -

قزح - قزح - بالکسر دیگ افزار متقرحۃ افزار دان نقازیح افزارہا ومنہ قزحت القدر اے طرحت فیہا الابزار - قزح بالفتح بول انداختن سگ قزح بالضم والتحریک نام کوہی بمزدلفہ قوس قزح غیر مصروفۃ آوندہ یعنی انچہ پیدا شود بر ہوا سرخ وسبز بشکل کمان وآنرا کمان رستم نیز خوانند -

قلح - قلح - بالتحریک زردی دندان وزرد شدن آن (ع ک اف ل) اقلح لغت منہ وفی المثل عود یقلح اسنانہ - تقلیح پاک کردن زردی از دندان ومانند آن وہذا مثل مرضت الرجل وقردت البعیر یعنی بیمارداری کردم مرد را وکنہ شتر پاک کردم قلقم کلان سال از ہر چیز وہو ملحق بجعفر دخل بزیادۃ المیم -

قمح - قمح - گندم وپست خشک خوردن افتعال کذلک - قمیحۃ گوارش وپست وجز آن قمحان بالضم یک دہان پست وجز آن قمحان بالضم والتشدید ورس یعنی رنگ سرخ وسپیچہ کہ در شراب افتد قموح سر بہ آوردن شتر بعد از آب خوردن لبعیر قامح لغت منہ قمح ج - یقال شرب فلان قمحۃ واحدۃ اے رفع راسہ وترک الشرب قاصحۃ ابلہ اذا وردت ولم تشرب وترفع رأسہا من وارکون بہا او برد وہی ابل مقامحۃ ولبعیر مقامح وناقۃ مقامح ایضاً والجمع قماح علی غیر قیاس - اقماح سر برداشتن وچشم فرو خوابانیدن یقال اقمحہ الغل اذا ترک رأسہ مرفوعا من ضیقہ - وشہر اقماح اشد ما یکون من البرد سمیا بذلک لان الابل اذا وردت اذا ہا برد الماء فقامحت -

قنح - قنح - خم دادن چیزے را چون چوگان ومانند آن قناحۃ بالضم والتشدید نوعی از کلید فتحت الباب کلید راست کردم بر در -

قیح - قیح - زرد آب وریم ومنہ قاح الجرح یقیح قیحا وقیحا بمعنیٰ - قاحۃ الدار ساحتہا -

قاذحہ - شاتمہ تقذح لہ بشر برائے او شر انگیخت

قرنوح - بالضم وبفتح نوعی از چادرہا ومیمون کلان

قردوح مثلہ قرنوح اقرار کردہ بچیزے کہ از وطلب کردہ شد ومنقاد گشت القردوحۃ والقرنوحۃ بضمہما گرہ خشکناے المقروح الذی یجی بعد العاشر من خیل الحلبۃ -

اقمرنذح لی شجنی علی یعنی اتہام جنایت کرد بر من والمقرنذح آمادہ برائے بدی -

یقال قرشح - اذا وثب وثبا متقاربا -

قسح قساحۃ وقسوحۃ سخت گردید (ع بفتحہما) قسح الرجل لبیار شد نعوذ اذا قسح مثلہ قسح الحبل تافت رسن را قسح بالتحریک خشکی یا بقیۂ نعوذ دانہ تقسح تقسوح وقساحۃ خشک گردانید آنرا

ثوب قاسح جامہ دریدہ۔
قشاح۔ کقطام کفتار ثوب قاشح یعنی دریدہ
القشاح کغراب خشک۔
قفحہ۔ مکروہ داشتن آنرا (ع بفتحہما) قفح عن الطعام
باز ماندن از طعام قفح الشیٔ استقفہ کما یستقف الدواء
القفیحۃ الزبدۃ تحلب علیہا الشاۃ وعجاجۃ قفاء
وہی ان ترمی شعوبا تتشعب شعبا۔
قلفحہ۔ تمام خوردن آنرا۔
قاح الجرح۔ یقوح صارت فیہ المدۃ تقوح مثلہ
قاح البیت رفت خانہ را تقوح مثلہ اقاح ضمم
علی المنع بعد السؤال القاحۃ الساحۃ یعنی صحن سرائے
قوحج۔ وموضعیست نزدیک مدینہ۔

فصل الکاف

کیح۔ کیح۔ لگام باز کشیدن ستور را تا باز ایستد
از رفتن یقال اکمحہا واکفحہا وکبحہا بہ وحد ہا بلا الف
کمح۔ عربی کمح وعربیہ کحۃ بالضم لغۃ فی قمح وقحۃ۔
اتم کحۃ نام زنی کمح گندہ پیر وناقۂ فرتود۔
کدح۔ کدح۔ درزیدن وکار کردن وکوشش
نمودن وروے خراشیدن یقال بہ کدح وکدد ح
اے خدوش وقیل الکدح اکثر من الخدش و
فی الحدیث فی وجہہ کدوح وہو یکدح لعیالہ و
یکتدح ای یکسب لہم۔ تکدیح خراشیدن حمار مکدح
خر گزیدہ وہو الذی کدحہ الحمار ای عضضتہ وتکدح الجلد
اے تخدش۔
کروح۔ کروحۃ۔ دویدن کوتاہ بالا کرتحۃ کرحۃ
کذلک وقد سقط من البسط تکروح ای تدرج۔
کسیح۔ کسیح۔ خانہ رفتن مکسحۃ بالکسر جاے روب
وہیل برف روب کسیح ایضا رفتن باذرمین را کتساح
ہمہ مال بغارت بردن کساحۃ خاک وبرف روفتہ
اکشح برجاے ماندہ ولنگ وفی الحدیث الصدقۃ
مال الکسحان والعرجان۔
کشح۔ کشح۔ تہیگاہ وطوی عنہ کشحہ اے قطع عنہ۔
وطویت کشحی علی الامر اذا اضمرتہ وسترتہ کشح بالتحریک
در وپہلو ومنہ کشح الرجل مجہولا فہو مکشوح نعت منہ
ونام مردے کشاح بالکسر داغ پہلو کاشح دشمنی نہان
دارندہ کشح بالعداوۃ وکاشحہ بمعنے۔ وکشح القوم
عن الماء وانکشحوا اے تفرقوا عنہ۔
کفح۔ کفح۔ روبارو دے شمشیر زدن وبوسہ زدن
وفی الحدیث انی لاکفحہا وانا صائم اے اواجہہا
بالقبلۃ وفلان یکافح الامور اذا باشرہا بنفسہ و
اکفحت الدابۃ اذا ضربت باللجام فاہا۔ کفیح ہمتا۔
کلح۔ کلوح۔ روے ترش کردن کلاح بالضم
کذلک (ع بفتحہما) ومنہ قولہ تعالیٰ تلفح وجوہہم النار
وہم فیہا کالحون۔ یقال ما اقبح کلحتہ یرادبہ الضم
وما حوالیہ۔ کلاح ایضا قحط سال دہر کالح اے
شدید۔ مکالحہ سختی کردن باہم وتکلح البرق ای تتابع
کمح۔ اکماح۔ لگام کشیدہ داشتن ستور را تا سر
راست دارد ونزدیک شدن زبر برگ بیرون
آوردن کوم مرد بزرگ سرین۔
کوح۔ کاح۔ کیح۔ پہناے کوہ تکویح غلبہ کردن

امکاوحة آشکارا دشنام دادن و جنگ کردن باہم وتکاوحا اے تماسا وتقاتلا الشر بینہما۔

کتح الطعام خورد طعام را تا کہ سیر شد (ع بفتحہا)

کتحت الریح فلانا پاشید باد بر وخاک را یا کشید پارچہ اورا کتح الدبی الارض ملخ بخورد چیز کہ بر زمین بود وکتح خراش از سنگ ریزہ کم از خراش کدح۔

وکتح الشی چیزے بجلد رسید واثر کرد بران۔

الکتحة من الناس گروہ قلیل از مردم تکاتحوا بالسیوف روبارویی شمشیر ہا زدند کتح عن نفسہ ظاہر کرد سر بن خود را (ع بفتحہا) کتح مثلہ کتحت الریح علیہ التراب یعنی پاشید باد بر وخاک را کتح من المال ناشار کسح یعنی بتاراج بر دمال را انچہ کہ خواست کتح الشی فراہم کرد یا پراگندہ گرداند من الاضداد وتکتح بالعصا تضرب بہ۔

کدراح۔ بالکسر موضعیست۔

کدحتہ الریح انداخت باد سنگریزہ وخاک را بر و (ع بفتحہا)

الکدح۔ بالکسر خانۂ راہب اکراح تج۔ کاراح وکارحة حق مردم اکیراح مواضع یخرج لہا النصاری فی اعیادہم۔

کرتحہ۔ انداخت اورا کرتحہ بندگران ودویدن کم از دویدن کروحہ۔

کرتحہ۔ انداخت اورا کترح فی مشیتہ مرمرا سریعاً۔

المکافح۔ المشوہ یعنی بدشکل۔

کرمحہ۔ بر وزن ومعنی کرتحہ۔

کلتحہ۔ نوعی از رفتار وکلتح اسمی ست

کلدحہ۔ بر وزن ومعنی کلتحہ وکلدح سخت وکندہ پر

کلمح۔ بالکسر خاک۔

کنتح۔ کجفر گوں۔

الکنتح۔ الکنتح۔

الکنتح بالکسر الاصل کنتح مثلہ۔

کیح۔ بالتحریک خشونت وسطبری دانستان کیح بالکسر کیح کیح درشت وسطبر کیوم کیح ویاکاح فیہ السیف وباکاح کماحاک وباحاک یعنی شمشیر بران اثر نکرد آکاحہ ہلاک کرد اورا۔

فصل اللام

لتح۔ لتح۔ بالتحریک گرسنگی (ع ک افتعال) لوتحان وہی التحی۔

لحح۔ لحح۔ بالضم تک دیستی چاہ وادی۔

لحح احاح۔ سفیدیدن یقال الح علیہ بالمسئلة والح السحاب ادام مطرہ واتام۔ ملحاح بالکسر بالان کہ پشت ستور را بگزد رحی ملحاح اے التی دامت علی بالطحن۔ والح الجمل اذا حرن کما تقول فی الناقة خلأت۔ ولحلح القوم ولحلحوا اذا لم یبرحوا مکانہم۔ ولحت عینہ اذا لصقت بالرمص وہذا احد ما جاء علی الاصل مثل ضبب البلد باظہار التضعیف ومنہ قولہم ہو ابن عمی لحا اے لاصق النسب ونصب علی الحال لان ما قبلہ معرفة وتقول فی النکرة ہو ابن عم لح بالکسر لانہ نعت لاسم وکذلک المؤنث والاثنان والجمع فان لم یکن لحا

وکان من العشیرۃ ثلث ہو ابن عم الکلالۃ و ابن عم کلالۃ۔ و مکان لاح ای ضیق۔

لطح۔ لطح۔ بکف دست بر پشت کسی زدن نرم نرم ومنہ یقال لطحہ۔ و لطح بہ الارض ای ضرب بہ الارض

لفح۔ لفح۔ سوختن گرما و آتش و سموم قال الاصمعی ما کان من الریح لفح فحر و ما کان نفح فھو بہ برد

بہ شمشیر زدن یقال لفحتہ بالسیف لفحۃ ای ضربتہ بہ ضربۃ خفیفۃ۔ لفاح بالضم والتشدید نوعی از بیدی چون باتنکان کہ زرد شود۔

لقح۔ لقح۔ لقاح۔ بالتحریک آبستن شدن (ع ک ا ن ۲) لاقح نعت منہ و آنچہ نخل را بوی کشن و ہند حتی لقاح الذین لا یدینون ملاوک او لم یقبھم فی اجابتہ سبا۔ لقاح بالکسر شتران احدہا لقوح وہی الحلوب مثل قلوص و قلاص قال ابو عمرو اذا نتجت فی لقوح شھرین او ثلاثۃ ثم ہی لبون بعد ذلک۔ و تولھم لقاحان اسودان کما قالوا قطیعان لانھم یقولون لقاح واحد کما یقولون قطیع واحد۔ لقحۃ بالکسر ہی لقوح۔ لقح۔ مثال قربۃ و ہرب۔ الفاح آبستن گردانیدن یقال لقح الفحل الناقۃ والریح السحاب و ریاح لواقح ولا یقال لاقح وہی من النوادر و قیل الاصل فیہ ریح لقحۃ ولکنہا لا تلقح الا وہی فی نفسہا لاقح کان الریاح تلقح بخیر فاذا انشأت السحاب وفیہا خیر وصل ذلک الیہ۔ تلقیح کشن و ادان خرما را یقال نخل ملقح و لقح و لقحت النخیل

ولقحت مخففۃ فی واحدۃ۔ و تلقحت الناقۃ اذا اردت انہا لاقح ولا تکون۔ ملاقح جمع ملقح وہو الفحل۔ ملاقح ایضا شتران آبستن واحدہا ملقحۃ بالفتح۔ و ملاقیح الاناث التی فی بطونہا من الاجنۃ من لقحت کالمحوم من حم والمجنون من جن ملقوحۃ بیکے۔

لمح۔ لمح۔ نگریستن و دیدن لمحہ والمحہ اذا ابصرہ بنظر خفیف والاسم اللمحۃ و درخشیدن ستارہ و برق یقال رایتہ لمحہ برق۔ و یقال ایضا لمحہ من ابیہ ثم یقال فیہ ملامح من ابیہ من مشابہتہ فجمعوا علی غیر لفظہ وہو من النوادر۔ و یقال لا رنیک لمحا باصرا ای امرا واضحا۔

لوح۔ لوح۔ کتف و ہر چہ پہن باشد از استخوان وچوب و تختہ۔ و دیدن (ع ف ا ض ۲) و کوتہ گردانیدن سفر مردم را یقال لاحہ السفر و تشدید

لواح بالضم شلہ۔ التیاح تشدن و درخشیدن برق و پیدا شدن ستارہ لاح النجم والملاح والتیاح بمعنی قال ابن السکیت لاح سہیل اذا بدا والالاح ای تلألأ۔ و الالاح بمعنی ای ذہب بہ۔ و الالواح منہ ای اشفق و حاذر و الالاح بسیفہ لمع بہ یعنی الاصلہ

الملکہ۔ لواح بالکسر ستور زود تشنہ شوندہ ابل لواحی ای عطشی۔ تلویح سوختن آفتاب رنگ روی را و برنگ دادن جامہ را و گرم گردانیدن باتش

الوالح السیلاح ما یلوح کالسیف و السنان۔ لوح بالضم ہوا ای میان زمین و آسمان یقال لا افعل ذاک ولا فزوت فی اللوح ای و ہو نزدیک

فی السکاک - شئی لیاح بالکسر سپیدہ وگاؤ دشتی یسمی لبیاضہ -

اللیح - بالتحریک مردانگی ورجل لہ ذکر فی الحدیث وپیر سال خورد لیح کمنع وألیح ولیّح بمعنیٰ لبساح کغراب موضعیست -

لدحہ - زد اورا بدست وآلو داورا (ع بفتحہما) -

لمّخ - سیلانی دہن از خوردن انار یا آلو -

لکحہ - مشت زد اورا یا زد اورا مانند مشت زدن (ع بفتحہما) -

فصل المیم

مَتح - مَتح - آب کشیدن از چاہ وجز آن (ع ف اض ۲) ماتح مَتوح لغت منہ - بئر متوح چاہ کہ از وے بدست آب توان کشید بی دلو ویقال بئر ناعقبۃ مَتوحا اے بعیدۃ - ومَتح النہار لغۃ فی مَتع اے ارتفع - لیل مَتاح اے طویل ومتح بہا ای حبق - ومَتح بسلحہ اے رمی بہ -

محح - مَحّ - جامہ کہنہ مَحّ الثوب ومَحّ اے بلی - مَحّ بالضم زردہ بیضہ مَحاح آنکہ بسنجد دل خوش کند کسی را وہو المکذاب -

مدح - مَدح - ستودن (ع بفتحہما) تمدّح کذلک مدحۃ بالکسر امدوحۃ بالضم ستایش مدحہ وامتدحہ بمعنیٰ - تمدّح تکلف کردن در ستایش خود وانداح بطنہ لغۃ فی انداح اے اتسع - وتمدّحت خوصر المائتہ مثل تندحت اے اتسعت -

ندح - ندح - بالتحریک بہم سودن دوران در رفتن

(ع ک اف ۲) امدح نعت منہ -

مرح - مَرح - بالتحریک نیک شاد شدن (ع ک اف ۲) فہو مرح بالکسر ومِرّیح بالکسر والتشدید مثلہ - وامرحہ غیرہ - مراح بالکسر شادی ومرحت عینہ مرحانا فسدت وہاجت - فرس ممراح بالکسر ومروح بالفتح اے نشیط - وامرحہ الکلار - قوس مَرُوح وعقار مروح اے کان لہا مرحا - عین ممراح غزیرۃ الدمع - ومرحت القربۃ اے شربتہا وہو ان تملاہا ماء تنشد عیون المخرز - ویقال للرامی اذا اصاب مرحی واذا اخطأ برحی -

مزح - مَزح - لاغ کردن (ع بفتحہما) والاسم المزاح بالضم وبالکسر المصدر یقال منہ مازحہ وہما یتمازحان -

مسح - مَسح - مالیدن ومسح کردن (ع بفتحہما) یقال مسح برأسہ وجماع کردن ومسح المرأۃ ای جامعہا - ومسح بالسیف ای قطعہ - وتمسّح بالارض مساحۃ بالکسر زمین پیمودن المامسح البعیر الذی اصاب مرفقہ طرف کرکرتہ ولم یذمہ فاذا ادماہ قیل لہ حاز - مسحار زمین ہموار سنگریزہ ناک وزن لاغر سرین مکان المسح کذلک یقال مررت بفریق من الارض بین مسحادین - ویقال علیہ مسحۃ من جمال ومسحت الابل یومہا ای سارت مسیحۃ یک گیسو مسایح ج وگمان مسیح پارہ از زر ونقرہ سودہ ونام عیسیٰ علیہ السلام ونام دجال کذاب - ومسحی والماسح الماشط مسح بالکسر

لہ امدح وانداح بالسین المہملۃ منہ

پلاس امساح ممسوح ج - امسح آنکه ران او بهم بساوده
ویقال منه مسح الرحل مسحا - مساح نهنگ -
مصح - مصوح - رفتن ومنقطع شدن وکهنه شدن
جامه وسپری شدن شیر ورنگ گردانیدن شبگونه
نهاد وکوتاه شدن سایه مصحت به ای ذهبت
مضح - مضح عیب کردن یقال مضح فلان عرضه ومضحه اذا شانه
ملح - ملح - بالکسر نمک وشیر خوارگی ملح بالفتح
شیر خوراندن یقال لکحنا لفلان اے ارضعناه
ونمک کردن ویگ را باندازه وشوره خوراندن
ستور را (ع بفتحها) املاح تملیح شور کردن طعام را
وائکحت الابل اے وردت - ملوح ملوحة بالضم
شور شدن (ع ف اض ۲) وبضمها ایضاً -
مارلح نعت منه ولا یقال مالح الا فی لغة ردیئة
مملحة بالکسر نمکدان بنت ملح ومالح شور گیاه ملوحة
ملاحة نمکین شدن (ع بضمها) ملیح نعت منه ملاح
بالضم کذلک والجمع ملاح وأملاح - ملیب ملیح چاه شور
وکذا سمک ملیح ومملوح ولا یقال مالح - ولحت الجزور اے
سمنت قلیلا - ولح الشاعر اذا اتی بشیء ملیح -
یقولون ما أملحه زید اولم یصغروا من الفعل غیره
وغیر قولهم ما أحسنه قال الشاعر (ع) یا ما أملح
غزلانا عطفن لنا - مماحة همشیرگی وهمسفرگی کردن
ملح بالتحریک آماس پاشنه اسپ وهو دون الجرذفان
اشتهر فهو اجرد - ملحة بالضم سخن خوش ونمکین ملح
بالضم والتحریک ترش وسبزرنگی الملحاح مصدر منه
کبش املح قیتفار کبود رنگ ملحان بالفتح بعضے ماهیاں

زمستان لبیاض ثلجه - والزرقة الی اشدت حتی
تضرب الی البیاض قیل هو املح العین ومنه
کتیبة ملحاء - ملاحی بالضم نوعی از انگور رسید
وتشدید اللام ایضا - ملحاء میان پشت ونام لشکری
ملاح کشتی بان ملاحة شورستان ونمکستان
ملاح بالضم والتشدید شور گیاه ملیح بالتصغیر مے
از خزاعه ملحی منسوب بوی املاح موضعی -
منح - منح - دادن (ع ف اض ۲ و ک ۲) منحة
بالکسر دهش منیحة ستور که بجهت شیر انعام کنند کسی را
قال ابو عبیدة وللعرب اربعة اسمار تضعها مواضع
العاریة منحة وعریة وافقار واجبال - استماح
عطا طلب کردن منیح تیر قمار که نصیب ندارد ومنوح
ممانح ناقة که بزمستان شیر دهد مثل مجالح -
امنحت الناقة اذا دانتاجها فهی منیح -
میح - منیح - تنگ چاه فروشدن بجهت آب
(ع ف اک ۲) مائح نعت منه ماحج - وفی الحدیث
نزلنا بساحة ماحة وخرامان رفتن ومسواک کردن
ودادن یقال ماح فاه ای استاک - محة اے
اعطیته - استاحه عطا جستن ویقال محة عند السلطان
ای شفعت له - واستحه اے سالته ان یشفع لی -
امتاح مثل المیح - وتایح اے تمایل -

مجح - تکبر کرد (ع بفتحها) مجح مثله مجاح نعت منه
مجاح کتاب فرس مالک بن عوف البصری ابی جهل بن هشام
مجحت بذکره بالکسر یعنی شاد شدم بذکر او -
مشح - بالتحریک باهم برزدن هردوران یا احتراق

باطن زانو بسبب درشتی جامہ اشحت السنۃ قحطناک وسخت شد سال اشحت السحاب ابر پراگندہ و پارہ پارہ گشت۔

مَشْرَح۔ ومَشْرَحی چرغ۔

مَسْطَح۔ زدا ور ابدست خود (ع بفتحہما) مَسْطَح المرأۃ جماع کرد او را و اسطح الوادی بلند شد رود بارو فراوان شد آب آن۔

فصل النون

نبح۔ نَبْح بفتح بالکسر والضم بانگ کردن سگ و آہو (ع بفتحہا وک ۲) وانبحت الکلب واستنبحتہ اے طلبت النباح۔ نبوح بالضم فریاد و آواز قبیلہ و سگان ایشان ثم یوضع موضع الکثرۃ والعزۃ۔

نتح۔ نَتْح۔ ترابیدن نتوح کذلک (ع ف اک ۲) و بیرون زدن خوے مناتح العرق مخارجہ۔ نتوح شلم درختان انتیاح مثل نتح۔

نجح۔ نجح۔ بالضم نجاح بالفتح پیروزی و برآمدن حاجت وانجح الرجل اے صار ذا نجح فہو منجح و ہم مناجیح و مناجیح۔ ویقال ما افلح فلان وما انجح۔ انجحت حاجتہ اے قضیتہا وانجحت الحاجۃ واستنجحتہا اے سہلتہا۔ ونجحت ہی۔ ونجح امر فلان ای تیسر وسہل فہو ناجح۔ وسار فلان سیرا نجیحا ای وشیکا ورأی نجیح اے صواب۔ وتناجحت احلامہ اے تتابعت بصدق۔

نجح۔ نجیح۔ بانگ و آواز شکم (ع ف اک ۲) شجیح نجیح اتباع لہ۔ تنجح گلو روشن کردن نخنخۃ مثلہ۔

ندح۔ ندح۔ بالضم زمین فراخ انداح نج۔ مناوح بیابان منتدح جاے فراخ ویقال لی عنہا مندوحۃ ومندوحۃ اے سعۃ۔ یقال ان فی المعاریض لمندوحۃ عن الکذب۔ وتندحت الغنم من مرابضہا اے تبددت۔ وانتدح بطن فلان اندحاحا وانداح بطنہ اندیاحا اذا اتسع وانتفخ وتدلی من البطنۃ او من ہمن کان اوعلۃ۔ وفی حدیث ام سلمۃ انہا قالت لعائشۃ رضی اللہ تع عنہما قد جمع القرآن ذیلک فلا تندحیہ اے لا توسعیہ بالخروج الی البصرۃ وسیروی لا تبدحیہ بالباء اے لا تفتحیہ من البدح وہو العلانیۃ۔

نزح۔ نَزْح۔ ہمہ آب چاہ کشیدن بئر نزوح چاہ کم آب مرکایا نُزُح ج۔ نزح بالتحریک چاہ کہ بیشتر آب او کشیدہ باشند ونزحت الدار اے بعدت وبلد نازح وقوم منازیح ای بعداء۔ ویقال نزح بفلان مہولا اذا بعد عن دیارہ غیبۃ بعیدۃ۔ انت بمنتزح منہ ای بعد۔

نشح۔ نَشْح۔ نُشُوح۔ کم از سیری خوردن آب را نشوح بالفتح آب اندک۔

نصح۔ نُصْح۔ بالضم نصاحۃ بالفتح نصیحت کردن یقال نصحتہ ونصحت لہ وہو باللام افصح قال اللہ تع وانصح لکم۔ الاسم النصیحۃ۔ نصیح ناصح نصیحت کنندہ قوم نُصَحاء۔ ورجل ناصح الجیب ای نقی القلب قال الاصمعی ناصح عسل خالص وغیر آن مثل ناصع وکل شئ خلص فقد نصع۔ انتصاح نصیحت

ہ اتاح اللہ لی وفقہ الجہری کی فوائد غلطات اصحاب ان کی تصحیح فما ہو مباح فہو علی ما نبہ ان الاتیاح والوفق لغۃ ان الارداح فی الرجیع مشہد ق۔ ۱۲ منہ (رح) ق۔

پذیرفتن و تنصح فلان ای تشبہ بالنصحاء - و استنصحہ اے عدہ نصیحا - و نصحت الابل الشرب تنصح نصوحاً اے صدقتہ - و انصحتہا اے اردیتہا و منہ التوبۃ النصوح بالفتح و الضم و ہی الصادقۃ تفتح جامہ دوختن و قد یقال منہ التوبۃ النصوح اعتبارا بقولہ علیہ السلام من اغتاب خرق و من استغفر رفأ - ناصح درزی ثوب منصح اے مخیط بالتوکید - نصاح بالکسر شتہ و نام مردے از قرار دہ شیبۃ بن نصاح - نصاحات پوستہا -

نضح - نضح - آب شاشیدن (ع ف اک ۲) و کم از سیرابی خوردن یقال نضح عطشہ - نضیح جوے و حوض نضح بضمتین ج - نضح بالتحریک حوض انضاح ج - ناضح شتر آب کش ناضحۃ مؤنثہ و ہی سانیۃ - نضاح آب کشندہ باشتر ہندہ نخل تنضح ای تسقی بالنضح و نضحہم بالنبال اے رماہم - و نضح عن نفسہ ای دفع عنہا بحجۃ - و ہو ینضح عنہ اے یذب عنہ و یدفع - و ہو یتنضح بما قرف بہ ای ینفی و یتنصل منہ - نضوح بالفتح نوعی از طیب و انتضح علیہ المار ای ترشش - نضح الشجر اے تقطر بنحج ورقہ - نضح تنضاح تراویدن خیک و شور (ع بفتحتین) -

نطح - نطح - سردن زدن (ع بفتحتین ک ۲) نطیحۃ منطوحۃ الذی مات بالنطح و انما جاءت بالہاء لغلبۃ الاسمیۃ علیہا و کذلک الفریسۃ و الاکیلۃ و الذبیحۃ لانہ لیس ہو علی نطحہا فہی منطوحۃ و انما ہو الشیء فی نفسہ ما ینطح و ما یفرس و ما یؤکل - نطیح ناطح ہر چہ از پیش آید از مرغ و وحش و ہو خلاف قعید -

و تولہم مالہ ناطح و لا خالط بیراد منہما الکبش و البعیر - نطیح ایضا اسپ کہ بر پیشانی او دو دوائر باشد و یکرہ ذلک فان کانت دائرۃ واحدۃ فہی دائرۃ الاطاۃ و لیست تکرہ - یقال للشرطین نطح و ناطح و ہما قرنا الحمل - و اصابہ ناطح اے امر شدید و ناطح الدہر شدائدہ انتطاح تناطح سرون زدن بگل کبش نطاح نعت منہ -

نفح - نفح - دمیدن بوے خوش و پاے زدن ناقہ و بہ تمشیر زدن و وزیدن باد و دادن نفح بشیء اعطاہ و جستن خون از رگ (ع بفتحتین) و یقال لہ نفحۃ طیبۃ و لفلان نفحات من المعروف قال الاصمعی ما کان من الریاح نفح فہو بمرد و ما کان نفح فہو حر - و نفحتہ من العذاب ای قطعۃ منہ - نفوح بالفتح ناقۃ کہ بے دوشیدن شیر او روان شود قوس نفوح کمان دور اندازندہ تیر را و نافحت عن فلان خاصمت عنہ و نافحوہم مثل کافحوہم - النفحۃ بالکسر و فتح الفاء شکنبۂ برہ و بز غالہ کہ ہنوز علف نخوردہ باشد عن ابی زید و کذلک منفحۃ بالکسر انافح ج -

نقح - تنقیح - پاکیزہ کردن درخت از شاخ ریزہ و شعر از کلام رکیک و منتبیرون کردن از استخوان و نقحت الغرم و انتقحتہ بمعنی - و تنقح شحم الناقۃ اے قل

نکح - نکاح - مجامعت کردن و عقد زناشوئے یقال نکحہا و نکحت ہی ای تزوجت و ہی ناکح ای ذات زوج - نکحہا و استنکحہا بمعنی - و انکحہا ای زوجہا

لہ لیست بفرق الذی یقال بالظاء و سیجیء بیانہ فی الکبری و فی نسخۃ من قرش الکبری و فی نسخۃ بالظاء الذی تحیک من الظبی و غیرہ -

رجل نکحۃ مثال ہمزۃ کثیر النکاح - نکح بالضم و الکسر لغتان وہی کلمۃ کانت العرب تتزوج بہا - وکان یقال لأم خارجۃ عند الخطبۃ فعالت نکح حتی قالوا اسرع من نکاح ام خارجۃ۔

نوح - تناوح - ای تقابل یقال الجبلان یتناوحان ای یتقابلان ومنہ سمیت النوائح لان بعضہن یقابل بعضا - وکل ریح استطالت اثرا فہبت علیہ ریح طولا فہی نتیجۃ فان اعترضتہ فہی نسیحتہ - نوح نیاح نوحہ کردن در ماتم (ع ف اض ۲) نیاحۃ اسم فیہ - نوح نام پیمبرے وہو شیخ المرسلین عم - یقال ہو نوح وہن نوح وانواح و نوّح و نوائح ونائحات - وکنانی مناحۃ فلان - وتنوح ای تحرک وہو متدل۔

النسح والنساح - گزاب ماتحات عن التمر من قشرہ وفتات اقماعہ ونحوہا مما یبقی اسفل الوعاء ونسح السراب أذاہ (ع بفتحہا) ونسح طمع (ع ک ان ۲) والنساح سکوکۃ آلۂ خاک پراندن باشد نساح بالفتح والکسر وادٍ بالیمامۃ ولہ یوم معروف ونسیح کمصغر نسیح وادٍ آخر بہا۔

انطلح السنبل پرمغز شد خوشہ یعنی قریب بہ پختگی رسید انضح بالضاد مثلہ۔

نیح - سخت شدن استخوان بعد نرمی آن از خرد و بزرگ وزاویدن شاخ نیحان مثلہ وعظم نیح استخوان سخت تیح اللہ عظمہ سخت گرداند خدا استخوان او را ورنیزہ رنیزہ سازد من الاضداد ما نیحتہ بہ خیرند ادم اور اچیزے

فصل الواو

وتح - شئی وتح - بالسکون والکسر اے قلیل تافہ - وتاحۃ مصدر منہ (ع بضمہا) وشئی وتح دعاع ابتاع لہ اے نزر - ورجل وتح بالکسر خسیس - واتح فلان عطیتنا اے اقلہا - ودتح کذلک - وتوتحت من الشراب اے شربت شیأ قلیلا۔

وجح - وجاح - ثلث لغات پردہ وپوشش اجاح بالعمر علی ثلث لغات مثلہ - وجاح ایضاً آب اندک کہ نمک حوض را پوشاند وتقیتہ ادنی وجاح لاول شئی یری - وادجحہ البول ضیق علیہ - وثوب موجح سخت تختہ بافتہ وجیح مثلہ - باب موجوح اے مردود الیہ - وادجحت النار اے اوضحت وبدت - واوجح لنا الطریق - ویقال حفر حتی اوجح ای بلغ الصفا۔

وحوح - وحوحۃ - آواز گلو گرفتہ ویقال وحوح الرجل اذا نفخ فی یدہ من شدۃ البرد - رجل وحواح ای خفیف وحوح مثلہ۔

ودح - اودحت الابل سمنت وحسنت حالہا - اودح الرجل أذعن وخضع - اودح الکبش اذا توقف ولم ینز۔

ودح - ودوح - بالتحریک سرگین وبول گوسپند بر ذنب واطراف دے چسپیدن ومشک شدن آن ودحۃ یکے ودوح - یقال منہ ودحت الشاۃ تودح ودحا وتیدح ایضاً۔

وشح - وشاح - بالضم والکسر حمیل وبالنمر شملة وشح واوشحه ج - توشیح حمائل در افگندن وتوشحت هی ای لبسته - وتوشح الرجل نبوه وبسیفه - وشحار مادہ بزرگ دن وسید سفید واشح قبیلہ ازیمن -

وضح - وضوح - اتضاح - پیدا شدن ایضاح پیدا کردن وفرزندان سپید شدن مرد را ومنه اوضح الرجل - ویقال من این اوضحت ای طلعت ومن این بدا وضحک - واستوضحه الامر او الکلام اذا سألته ان یوضحه لک - واستوضحت الشئ اذا وضعت یدک علی عینک تنظر شیأ هل تراه ومنه یقال استوضح عنه یا فلان - وتوضح اے استبان - متوضح الذی یظهر فی الطریق لایدخل الخمر وضح الطریق کشادگی ومیانہ راہ وضح ایضاً بالتحریک ورم سرہ وپیرایہا از درم درست و روشنی وسفیدی یقال بالفرس وضح - وکنی به ایضاً عن البرص ومنه قیل بخدیه الأبرش الوضاح وهو الرجل الابیض اللون الحسنه - موضحه شکستگی سر کہ باستخوان رسد وافتحه دندان کہ بخندہ پیدا آید -

وطح - وطح - بالتحریک پلیدی وگل کہ برسم و چنگال ستور ومرغ چسپیدہ باشد تواطح القوم ای تداولوا الشر فیما بینهم -

وقح - وقح بضمتین وسکون القاف شوخی قحة بالفتح والکسر وقوحة بالضم وقاحة بالفتح شوخ گرفتن دست وپاے وصلب شدن وبے شرم شدن فهو وقح وقاح اے قلیل الحیاء وامرأة وقاح الوجه وحافر وقاح اے صلب وقح بضمتین ج - واوقح الحافر واستوقح وقح کلها بمعنیً - توقیح الحافر تصلیبه بالشحم المذاب رجل موقح مثل موقع وهو الذی اصابه البلایا فصار مجربا -

وکح - اکتوکحت - الفراخ ای غلظت -

وبح - وبیحه - غراره وبیح ولائح ج -

ویح - ویح - واے وہی کلمة الترحم - ویل وہی کلمة العذاب قال الیزیدی هما بمعنیً یقال ویح لزید وویل لزید ترفعهما علی الابتداء وتنصبهما ایضاً باضمار فعل تقول ویحاً وویلاً ازید کانک قلت الزمه الله ویحاً وویلاً ویقال ایضاً ویحک وویح زید ویلک وویل زید علی الاضافة نصبا باضمار فعل واما قولهم قبحاً لهم وبعداً للشموذ وما اشبه ذلک فهو منصوب ابدا لانه لاتقع اضافته بغیر لام فلا یصح اذا قلت قبحهم وبعدهم فلذلک افترقا -

الوماح - صدع فرج المرأة ومحه اثر آفتاب -

واتحه - موانحة وافقه -

فصل الیاء - یوح یوحی - بضمهما من اسماء الشمس -

باب الخاء

فصل الالف

اخ - اتلاح - اختلاط یقال اتلخ علیهم امرهم اے اختلط ویقال وقعوا فی اتلاخ

ارخ - تاریخ توریخ - وقت پیدا کردن وہو تعریف الوقت

یقال ارخت الکتاب دورزنته یعنی۔ اراخ بالکسر گاؤدشتی۔

اضخ۔ اضاخ۔ بالضم موضعی یذکر ویؤنث۔

افخ۔ یافوخ۔ نرمۂ سر کودک وہو فیعول یافیخ ج۔ وافخۃ اے ضربت یافوخہ۔ ویانوخ اللیل معظمہ۔

آنخہ۔ تانیخا وتنخہ وعذلہ یعنی سرزنش وملامت کرد او را

اخیخۃ۔ آرد کہ بروغن یا بزیت آمیختہ آشامیدہ شود

آخ کلمۃ تکرہ وتاؤہ اخ بلیدی وبکسر ولغتہ فی الاخ واخ بالکسر صوت اناخۃ الجمل وبمعنی کخ ای الطح وتخ فیہما اخا بالضم موضعی بالبصرۃ کہ دران نہرہا وبہ ہاست۔

الاخ۔ لغۃ فی الاخ۔

التاوخ۔ القصد۔

ایخ۔ مبنیۃ علی الکسر یقال عند اناخۃ البعیر۔

فصل الباء

بخ۔ بخ۔ کلمۃ یقال عند المدح والرضا بالشئی وخہ بالفاء سیۃ بمنزلتہ وتکرر للمبالغۃ فیقال بخ بخ بالسکون فان وصلت خففت وتونت نقلت بخ بخ وربما شددت کالاسم۔ وتبخبخت الرجل ای قلت لہ ذلک۔ وتبخبخ الحر اے سکن فورتہ۔ ویقال بخبخوا عنکم من النظیرۃ ای ابردوا وبخبخوا کذلک وہو منقلوب۔ بخبخ البعیر اذا ہدر وملات شقشقتہ فہو نہو جمل بخباخ الہدیر۔

بذخ۔ بذخ۔ گردن کشی کردن (ع ع ک اف ۲)

وتبذخ اے تکبر وعلا وشرف باذخ عالی جبال بواذخ شوامخ امراۃ بیذخ زن تناور۔

برنخ۔ برانخ۔ ہی خزف الکتف توسل من السطح الی الارض۔

برزخ۔ برزخ۔ باز داشت میان دو چیز ویقال مابین الدنیا والآخرۃ من وقت الموت الی البعث فمن مات فقد دخل البرزخ۔

نبرخ۔ نبرخ۔ بیرون آمدگی سینہ رجل انبرخ وامراۃ نبرخار وکذلک الفرس اذا اطمأنت قطاتہ وصلبہ وتبازخت المراۃ اذا خرجت عجیزتہا وتبازخ فلان عن الامر اے تقاعس۔ بزاخۃ بالضم موضعی۔

بطخ۔ بطیخ۔ بالکسر وتشدید الطار خربزہ بطیخۃ یکے البطخ الرجل اے کثر لہ البطیخ۔ بطخۃ بالفتح خیارزار وضم الطار لغۃ فیہ۔

بلخ۔ بلخ۔ بالتحریک بزرگ منشی کردن بلخ وتبلخ اے تکبر فہو ابلخ۔

لوخ۔ باخ۔ الحر والنار والغضب واتحمی ای سکن وفتر۔ وعداحتی باخ ای اعیا۔ وہم فی بوخ ای اختلاط من الامر۔

بدیخ۔ مرد عظیم الشان بدخارج وقد بدخ مثلثۃ الدال وتبدخ تعظم وتکبر وامراۃ بیذخۃ تارۃ یعنی پر گوشت وبیذخ نام زنے۔

تبذلخ بذلخۃ وبذلاخا فہو مبذلخ وبذلاخ وہو الذی یقول ولا یفعل۔

بنخ - بالیدگی وافزونی و ارزانی نخ وقسه وباریکی گردن وپشت وضرب شمشیر که بعضی گوشت را قطع کند بر بنخ شکسته پشت تبسر نخ فروتنی کردن -
بزنخ - تکبر -

فصل التاء

تنخ - تنخ - نمیر ترش تنخوخه مصدر منه - وانتخه صاحبه - تنخنخه حکایة صوت -
ترخ - نشتر زدن حجام بنهری وآن نشان می خزد در پوست یقال ترخ الحجام شرطه اذا لم یبالغ فی التشریط (ع بفتحها) -
تنخ بالمکان تنوخا اقام تنخ مثله ومنه تنوخ قبیلة لانهم اجتمعوا افاقا موافی موالفهم ووهم الجوهری فذکره فی (ن وخ) تنخ ناگوار طعام شد (ع ک ف ۲) واتنخه الامر ناگوار کرد او را امر بر تانخ فی الحرب ثابته یعنی ثابت داشت او را در جنگ - تاخت الاصبع فی الشئ ادارم او الرخ خاصت یعنی فرو رفت انگشت در چیزے آماسیده یا چیزے نرم -
تاخه بالمتیخة ودتخه بالمتیخة ضربه بالعصا او المتیخة والمتیخة والمتیخة اسمار یجرید النخل او العرجون -

فصل التاء

توخ - توخ - فرو شدن قدم در وحل وخزان (ع ف اک ۲ وض ۲) -
تلخ البقر سرگین کردگاو در بهار (ع بفتحها) تلخ آلوده گردید (ع ک اف ۲) وتلخته تتلیخا لطخته -

فصل الجیم

جنخ - جنخ - بهوله اے رماه جنخت الرجل صرعته وجنخ وجنخ اے اصطرع واستر خی -
جفخ - جفخ - مثل جنف ای تکبر وفخر - جنخ کذلک فهو جفاخ وجماخ وذو جفخ وذو جنخ وجافخه وجافخه -
جلخ - جلخ - پر کردن سیل وادی را (ع بفتحها) سیل جلاخ وجلاح بالخار والبحار فهو الجراف - یعنی سیل که همه چیز را ببرد جلواخ! لکسر ملادی فراخ پر -
جوخ - جاخ السیل الوادی ای اقتلع اجرافه - وتجوخت البئر انهارت - جوخان هوالجرین بلغة اهل البصرة جاے خرما خشک کردن -
الجنخ - احد تلک الکعاب فی القمار یعنی جوان مادن تو نرد ہا را در قمار آجباخ مکاناست که دران درختاے خرماست وفی قول طرفة الجارة -
جمخ - کبر وفخر جامخ نعت منه جمخ ج وجامخه فاخره -
جلنخ - سطبر ودراز وبلند وسپیشاے گنده جلنخة یکے -
جندخ - ملخ سطبر -
الجنخ - الجوخ -

فصل الخاء

خوخ - خوخ - شفتالو خوخة یکے وایضا روزن بر دیوار خویخیة سختی -
خنوخ او اخنوخ نام ادریس علیه السلام -

فصل الدال

ع تخ تخ جلخ الوادی

دنخ - تدنیخ - پشت خم دادن و سرین برآوردن
را بالخاء کذلک عن ابی عمرو ابن الاعرابی -
دخدخ - دخدخة - ماندہ شدن و دخدخناهم
ذللناهم - دنخ بالضم لغة فی دخان -
درنخ - درنخت الحمامة لذکرها اے خضعت له
وطاوعته - ودرنخ الرجل اذا طأطأ راسه وبسط
ظهره -
دمخ - دمخ - نام کوہے -
دوخ - داخ البلاد اے قهرها واستولی علیها و
کذلک دوخ البلاد - وداخ الرجل اے ذل
ودوخته انا -
دیخ - قال الاصمعی دیخة ودیثة اے ذلة -
قال العدبس الدیخ القنو والجمع دیخة مثال
دیک ودیکة -
دنخ - بالتحریک فربهی دنخ فربه شد (ع ک ان
دنخ ودلوخ نعت منه ابل دنخ ددو دانخ رجل دانخ
منخب یعنی درفراخی سال شده وهم دانخون -
امرأة دنخة کمنزة وغراب زن کلان سرین دلاخ
لاخ والدلوخ کصبور درخت خرمائے پر بار -
دنخ - تدنیخا فربهی نمود وارام گشت وسر فرود آورد
وهر خانه خود سکونت ورزید تدنیخ نشیب وفراز
پذیرفتن خربزه یقال دنخت البطیخة اذا انهزم بعضها
وخرج بعضها ودنخت ذفراه اشرفت منخدوته علیها
ودخلت هی خلف اخشاوتن یعنی بلند شد
استخوان پس سر او برذفری یعنی استخوان پس گردن

وفرو شد ذفری در پس سر و در استخوان پس گوش
والمدنخ کمحدث بسیار فحش گوید کسیکه در سرا و فراز
ونشیب باشد ودنخان بالتحریک گران رفتن
از گرانباری -
دنفخ - سطبر و نام مردے -

فصل الذال

ذیخ - ذیخ - گفتار زشت بسیار موی ذیخة مؤنثها
ذیوخ اذیاخ ذیخة بفتح الیاء ج -
ذوذخ - الکوکب عذیوط یعنی کسی که گوزکند وقت
جماع یا انزال کند پیش از ادخال وناامرد
والذخذاخ المنقب عن کل شئی والذخدخان مرد
گویا بافصاحت ذاذیخ وهی از مضافات حلب -
الذمخ - بالتحریک وکعنب بار درخت -

فصل الراء

رنخ - رنیخ - مرد شکرف سست بروخ من البسار التی
یغشی علیها عند الجماع وقد رنخت - ومشی حتی ترنخ
اے استرخی مرنخ رملة بالیاء ته -
رنخ - رنخ - تنگ شدن خمیر عجین راتخ راتخین راتخ
اے رقیق -
رخ - ارض رخاخ - بالفتح ای رخوة عیش رخاخ
اے واسع - رخخت الشراب اے مرجته - رخ بالضم
نبات تازه -
رسنخ - رسوخ - استوار و پا برجائے شدن
وکل ثابت فهو راسخ ومنه الراسخون فی العلم -
رضخ - رضخ - مثل رضخ بالحاء وضحت النوی والحصی

لہ الاقتصار علی الاصل لعدم ظهور الفرع فی الاذن

اے کسرتہ - ورضختہ راس الحیۃ بالحجارۃ - ورضخت لہ رضخا اے اعطیتہ قلیلا وفی الحدیث امرت لہ برضخ ورضختہ ورافضختہ اذا رامیتہ بالحجارۃ وترا اضخنا اے ترامینا -

رذخ - سرشکستن وبالتحریک الردغ یعنی کلزار سخت

رزخ - خستن بہ نیزہ -

رضخ فی الامر رسخ -

رفوخ - بالضم بلاہا دعیش رافخ رافغ یعنی زندگانی فراخ -

رمخ - بالکسر دختان فراہم آمدہ الرمخار الشاۃ الکفت بالکلہا دکعنبۃ وبسرۃ غورہ خرما رمخ ورمخ ج - ارمخت النخلۃ غورہ آورد درخت خرما ارمخ الرجل نرم ورام شد - ارمخت الداتہ دندان برآورد یا فربہ گردید -

رنخ سست شد رنخہ ترنیخا خوار کرد اورا ترنخ بہ تشبث یعنی بران چنگل زد -

ترنوخ فی الطین در گل افتاد -

راخ - فرو ہشتہ گردید یا ازہم دور شد مابین ہر دو ران تا بحدیکہ عاجز شد از پیوستن آن ہر دو (ع ف اک ۲) الترنیخ التوہین مرنج کمعظم مرد ار سنگ واستخوانک نرم درآیندہ در کار اک شاخ المریخ مثلہ امر محرج - ریخ بالکسر موضعیست بخراسان یا ناحیہ است بہ نیشاپور منہا محمد بن القاسم بن حبیب الصفار وذریتہ المحدثون الریخیون -

فصل الزاء

زخ - زخ - سپوختن بہ مغاکے وفی حدیث ابی موسیٰ من تبع القرآن یہبط بہ علی ریاض الجنۃ ومن تتبعہ القرآن یزخ فی قفاہ حتی یقذف بہ فی نار جہنم - مزخۃ زن زخہ خشم وکینہ یقال زخ الرجل اذا غتاظ زنیخ سخت درخشیدن آتش (ع ف اک ۲) زخ الجمر درخشید -

زلخ - زلنخ - جای لغزیدن پای مقام زلخ ای وحض وغلوۃ سہم ایضاً - زلخۃ مثال قبرۃ زلوفۃ تزلخ منہا الصبیان -

زمخ - زامخ - اے شامخ - وزمخ اے تکبر وتاہ اُنوف زُمخ اے شُمخ -

زنخ - زَنخ - متغیر شدن ومزہ گردانیدن وغن ودہن زنخ -

زنخ القدا دز توخا آویخت کنہ بچیزے کہ علاقہ گرفت بان -

زرنیخ - بالکسر حجر معروف منہ ابیض واحمر واصفر ودہبی صت بصعید -

زواخ - بالضم موضعی ست دیصرف -

زنخ وزبخان ستم کردن ومکیسو شدن (ع ف ا ک ۲) ازاخہ یکسو کرد اورا تزنیخ متفرق ومنتشر گردید -

فصل السین

سنبخ - سنبختہ - شورہ مباخ ج - ارض سنبختہ زمین شورہ ناک وخفر وافاسنبجوا اے بلغوا السباخ - سنبیخ برافتادہ از مزرع وباغندہ پیچیدہ سنبیخۃ یک نوالہ از وے وکذلک من الصوف والوبر و

خواب سخت سَنبخ خواب و فراغ و قری قولہ تعالیٰ ان لک فی النہار سَبحاً طویلا بالخاء ای فراغا - ویقال سَبّح اللہ عنک حمّی ای خفّفها و فی الحدیث لہ علیہ السلام قال لعائشۃ رض حین دعت علی سارق سرقها لا تسبّخی عنہ بدعائک علیہ ای لا تخفّفی علیہ اثمہ - وسبّخ الحمّی ای فتر و خفّ -

سنج - سخاخ - بالفتح زمین نرم سخت الجرادۃ ملخ دم بر زمین فرو برد تا تخم نہد -

سبنج - سبزخ - زمین فراخ -

سلخ - سلّخ - پوست باز کردن (ع بفتحہا و ض ۲) سلّخت المراۃ درعہا ای نزعتہ - سلاخ بالکسر پوست بز و نخلہ کہ خورہ وے نارسیدہ بریزد و مسلوخ گوسفند پوست باز کردہ مسلاخ التحیۃ پوست مار سلخ الشہر آخرہ و سلخت الشہر اذا مضیتہ و صرت فی آخرہ - و انسلخ الشہر من سنتہ و الرجل من ثیابہ و الحیۃ من جلدہا و النہار من اللیل سالخ اسود نوعی از مار - اسود سالخ غیر مضاف لانہ یسلخ جلدہ کل عام و الانثی اسودۃ و لا توصف بسالخۃ یسلخۃ الرمث و العشرج الذی لیس فیہ مرعی انما ہو خشب یابس -

سنخ - سنّخ - بالکسر بیخ اصناخ الاسنان بنہای دندان سنوخ پای برجای شدن در علم یقال سنخ فی العلم ای رسخ فیہ - سنخ الدہن بالکسر لغۃ فی زنخ ای فسد و تغیر -

سوخ - ساخت قوائمہ تسوّخ و تسیخ فی الارض ای دخلت فیہا و غابت مثل ناخت و مطر ناخنی صارت الارض شواخی علی فعالی بفتح اللام و ذلک اذا کثرت رزاع المطر ای الاوحال -

السدخ - انبسط

سردوخ - بالضم خرما کہ بر ان آب ریزند -

اسفاناخ - ترۂ است معروف معرب - اسپانج بہندی پالک نامند -

سماخ - بالکسر سوراخ گوش سمخ رسانید آسیبی بہ صماخ او پس گران کر و گوش او را (ع بفتحہا) سمخ الزرع شگوفہ برآورد کشت یقال انہ لحسن السمخۃ بالکسر کانہ ماخوذ من السماخ العفاص -

سملوخ - بالضم الصلوخ السماخ مثلہ و ما ینتزع من قضبان النصی و السمانی من اللبن و الطعام ما لا طعم لہ - و لبن حقن فی السقاء و حفر لہ حفرۃ و وضع فیہا لیروب -

المسنبخ - کمسرند المسرنج و ہو الذی یشی فی الطین

سنبخ و سیخان - استوار شدن و بچیزے نرم در آمدن (ع ف اک ۲) سیاخ بالکسر کارگل کنندگان -

فصل الشین

شدخ - شدخ - سر شکستن و ہر چہ میانہ کاواک باشد یقال شدخت رأسہ فانشدخ و شدختہ للبہائم مشدّخ و ہو بسر لغمیر حتی ینشدخ - شادخۃ سپیدی فراخ رو می و شدخت الغرۃ اذا اتسعت فی الوجہ -

شرخ - شرخ - جوانان جمع شارخ مثل صاحب و صحب و فی الحدیث اقتلوا شیوخ المشرکین و استحیوا شرخہم و اول جوانی و اول کار و نتاج بسالہ اشتر

ودندان کفانیدن شتر - وتیغ کہ ہنوز نہ بندد وسنۃ نکردہ باشند وآب نداده شروخ ج - وایضاً جوان شدن کودک شرخان اے شلان شروخ امثال وہم الاتراب - شرخان الفوق حرفاه منهما موضع الوتر - وشرخا الرجل آخرتہ وواسطتہ -

شروخ - شَرَوانخ القدم گاوان وپین پاے -

شمخ - شَمُوخ - بلند شدن وتکبر کردن یقال شَمَخ الجبل وشَمَخ بانفه اے تکبر - جبال شامخات وشوامخ اے شواهق - انوف شَمَخ - شماخ نام مردے شاعر -

شمرخ یشمراخ - بالکسر شمروخ بالضم شاخ خرما وخوشۂ انگور یشمراخ ایضاً سرکوه وسپیدی پیشانی اسپ کہ تا پتفوز نرسد فرس شمراخ نسبت منه شمراخیۃ گروہے از خوارج از اصحاب عبد القدیر شمراخ

شیخ - شَیْخ - پیر وخواجہ شیوخ اشیاخ شیخۃ بالکسر وفتح الیاء شیخان مشیخۃ مشائخ مشیوخاء خارج - شَیْخُوخۃ مؤنث - شیخ بالتحریک شَیْخُوخۃ مصدر منه واصل الیاء متحرکۃ فسکنت لانه لیست فی الکلام فعلول وما جاء علی بنائه من الواو مثل کینونۃ وقیدودۃ ودیمومۃ وہیعوعۃ فاصله کینونۃ بالتشدید فتخفف ولولا ذلک لقالوا کونونۃ وقودودۃ ولا یجب ذلک فی ذوات الیاء مثل حیدودۃ وطیرورۃ وشیخوخۃ - تشیخ خواجہ وپیر شدن وخواجہ وپیر خواندن کسے را شُیَیْخ تصغیر شیخ بضم الشین وکسر الیاء ولا تقل شُوَیْخ -

تشیخ - بالفتح آواز دود شنیدن از شیر

شَنْخ - کمیز وآواز شیر بر آمدن از دہان شَنْخ فی نومه غطیطی یعنی آواز خرخر از گلو در خواب بر آورد -

وشَنَخ بولہ شَنْخا وشَنْخَنَ امتد کالقصیب یقال انه لشَنْشاخ بابول شَنْشَخۃ آواز سلاح وآواز کاغذ وبر داشتن شتر باده سینۂ خود را وہی بارکۃ -

شاذیاخ - نام نیشاپور ودیہی ست بمرو -

شیرباخ - بالکسر سماروغ تباه شده مرده -

شلخ - اصل وولد مرد یا لطفۂ او وشَلَخ زن وشَلَخَه بالسیف بہ شمشیر آنرا برید شالخ جد ابراہیم عم

شناخ - بالکسر بینی کوه والشَّنَخ کمعظم من النخل ما لقح منه سلاء یعنی درخت خرما که دور کرده شود ازان خار ہا یقال قد شَنَخ علیه شَنَخا تشنیخا

الشَّنْدَخ - بالضم الشدید الطویل المکتنز والاسد واسپ تیز رو وطعام بنائے نو یا طعام قدوم مسافر یا طعام برائے یافتن گم شده شَنْداخ بالکسر والشَّنْداخ والشُّنْدُخۃ والشَّنْدَخ والشَّنْداخی بضمهن مثله وشَنْدَخ اے عله -

فصل الصاد

صَخْخ - صاخۃ - آواز سخت کہ گوش را کر کند وصیاحت صَخ کردن آواز گوش را (ع ف اص ۲) ضربت الصخرۃ فسمعت لها صخۃ اے صوتا -

صرخ - صراخ - بالضم آواز در فریاد صَرَخ وصَرْخۃ مصدر منه وصَرِخ واصطرخ بمعنی تصرخ تکلف کردن در فریاد یقال التصرخ بالعطاس حمق -

سلام الفرس نعم الراء صرخ الاما صفة والفرس لا نعت نفسه الا انی

مصرخ بالتخفیف فریادرس مستصرخ فریادخواہ یقال استصرخنی فاصرختہ۔ صریخ آواز فریادخواہ و فریادکنندہ و فریادرس و ہو من الاضداد۔

صلخ۔ اصلخ۔ کرکہ ہیچ نہ شنود صلخ بالتحریک مصدر منہ۔

صنخ۔ صناخ۔ بالکسر گوش و سوراخ گوش و بالیدن لغۃ فیہ۔ و صنخۃ اے اصبت صماخہ۔

صملخ۔ صملاخ۔ صملوخ۔ ریم گوش صملاخ شیر خفتہ۔

صوخ۔ اصاخۃ۔ گوش داشتن و اصاخ لہ ای استمع

صبنخۃ۔ زمین شور و زہناک صبنخۃ القطن یک پاغندہ پیچیدہ۔

صربخۃ۔ سبلی و چستی۔

صنخ۔ بالکسر بیخ اصناخ ج۔ و ضم صنخ کتف خرجت اصناخہ رجل صناخیۃ مرد سطبر صنخۃ بفتحتین بحرک۔

فصل الضاد

ضنخ۔ تضنخ۔ آلودہ شدن ببوی خوش تضنیخ متعد فیہ۔

ضنخ۔ اشک و امتداد بول و تراوش آب المضنخۃ بالکسر قصبۃ فی جوفہا خشبۃ یرمی بہا المار۔

ضروخ۔ بالکسر کلان از ہر چیز نخلۃ ضروخ برگزیدہ و پسندیدہ۔

ضاخ۔ موضعیست ببادیہ ضاخۃ بلا۔

فصل الطاء

طبخ۔ طبخ۔ پختن یقال طبخۃ فانطبخ مطبخ بالفتح موضع پختن اطباخ پختنی ساختن و بریان کردن و دیگ بر نہادن یقال ہذہ خبزۃ جید الطبخ و کذا آجرۃ و الطبخ الناقر صاوہذا مطبخ القوم و مشتواہم۔ طباخۃ بالضم سرجوش دیگ طابخۃ لقب مردی طبیخ شراب نیم جوشیدہ مطبخ بکسر الباء و التشدید بچہ سوسمار فادلہ حسل ثم غیداق ثم مطبخ ثم خضرم بالضم و تشدید الضاد ثم ضب طبیخ الحسل ای کبر۔ طابخۃ گرمای نیم روزے و طبائخ الحر سمائمہ۔ طابخ تب گرم سخت و لیس بہ طباخ اے قوۃ و سمن۔ و امرأۃ طباخیۃ مثل علانیۃ اے مکنزۃ اللحم۔

طنخ۔ طنخ۔ دل گرفتن از چربش و طعام (ع ک ف ۲) و ناگوار شدن۔

طنخ۔ طاخ۔ ای تلطخ بالقبیح و طاخہ لطیخۃ متعد فیہ و کذا طیخہ فتطیخ اے تلطخ۔ و طاخ اے تکبر ایضاً۔

طبراخ۔ بالکسر لقب والد علی بن ابی ہاشم المحدث او ہو بالمیم۔

طخ۔ انداختن چیزے دور کردن و جماع مطخۃ بالکسر چہ بیکہ طفلان بدان بازی می کنند طخ بدخوئی و بدے معاشرت طخطاخ بدخلق و الطخطاخ من الحلی آواز زیور و ابریکہ پارۂ ازان با پارۂ دیگر چسیدہ باشد و نام مردے طخاطخ بالضم تاریکے مظلم سیاہ و ضعیف البصر طخطخۃ ہموار کردن چیزے و پیوستن پارۂ ازان با پارۂ دیگر طیخ طیخ حکایۃ قول الضاحک۔

طرخۃ۔ شبہ حوض کبیر عند مخرج القناۃ و خیل طرخان بالفتح و لا یضم و لا یکسر و ان فعلہ المحدثون

اسم للرئیس الشریف خراسانیۃ - طرانخۃ ج - طرخون نباتٌ معرب اصل عروقہ العاقرقرحا طرخ کسکین ماہی است خسرو کہ نمکسود می کنند طرخا باذ دیہی ست بحر جان -

طرشخۃ - سبکی وچستی -

طلخ - لاے سیل آوردکہ دران کرک سیاہ ماندہ باشند پس قابل نوشیدن نباشد وآلودن بدان وسیاہ کردن وتباہ کردن نوشتہ وبہ پلیدی آلودن طلخار زن گول وموضعے ست بہ مصر برنیل کہ بہ دیاط می رساند اطلخ پراگندہ شدن واطلخ دمعہ روان شد اشک او -

طلخ - بانفہ تکبر نمود -

الطراخ - لقب والد علی بن ابی ہاشم او ہو بالبار الموحدۃ وقد تقدم -

الطمالیخ - ابر سفید تنک پراگندہ -

طوخ - بالضم چہاردہ موضع ست بمصر وطاحت طوخار ماہ تقبیح من قول او فعل -

فصل النظار طمخ - کعنب درختیست مانند چنار ودرخت انجیر بلغت بنی طے طمخۃ یکے اوبسکون المیم ککسرۃ وکسر وقد یسکن المیم فی الجمع کتینۃ وتین -

فصل العین - عنمخ - بالضم درختیست کہ بدان وبرگ آن مداوا می کنند وانکر ہا بعضہم وقال انما ہو الخنمخ ووقع فی کتب البیانیین العنمخ بتقدیم النون وہو غلط -

فصل الفاء

فتخ - فتخ - سست کردن انگشتان پا بوقت نشستن رجل افتخ اذا کان عریض الکف والقدم مع اللین قال الاصمعی اصل الفتخ اللین - عقاب فتخاء وہی اذا انحطت کسرش جناحہا وغمزتہما وہذا لایکون الامن اللین - فتخۃ بالفتحات انگشتری نقرہ بے نگینہ فاذا کان فیہ فصۃ فہو خاتم - فتخ فتخات ج -

فخ - فخ - م - فخاخ بالکسر فخوخ ج - فخخ خرخر کردن گلو (ع ف اک ۲) یقال فخ النائم فخۃ اسم ہذہ المرۃ

فرخ - فرخ - چوزہ فرخۃ مؤنث افرخ افراخ فراخ ج - افراخ چوزہ بیرون آوردن مرغ یقال افرخ الطائر وفرخ وپیدا کردن نہانے وراز و پیدا شدن ستعد لازم یقال افرخ بیضتہ اے ابدی سترہ وافرخ الامر اے استبان وبیرون شدن ترس وبیم از دل یقال قلت ہذا لیفرخ روعک عن روعک اے لیخرج فزعک عن قلبک و افرخ روعک اے تسکن جاشک - استفراخ بجست چوزہ بیرون آوردن داشتن فرخ ایضاً بخوشہ نزدیک شدن کشت یقال فرح وفرخ الزرع اے تہیأ للانشقاق فرنخ نام مردے وتصغیر فرخ -

فرسنخ - فرسنخ - فرسنگ فارسی معرب فراسنج ج -

فرفخ - فرفخ - خرفہ ویقال لہا الفرفین ایضاً -

فسنخ - فسنخ - برانداختن بیع ومانند آن ودیران کردن (ع بفتحہا) فسخت البیع والعزم والنکاح فانفسخ اے انتقض - تفسخت الفارۃ فی المسار اے تقطعت وتفتتت - وتفسخ الربع تحت النخل اے تقبل

الدر المنضود ۲۰۵

اے لم یطفہ - وفسخت یدہ وفسخت ثوبی عنی اے حرکتہ فسخ مردیکہ بحاجت خود بیرون نشود وافسخ القدر آن اے نپسہ۔

ففسخ - فقسخ - شکستن ومنہ فقسخت البسر وافتضختہ ففسخ شراب غورۂ خام وافقسخ سنام البعیر ای انشدخ۔

فنخ - فنخة الامیر اے قہرہ وذللہ وکذا فنخہ - تفنخ بالکسر من یذل اعدارہ ویشج راسہم کثیرا۔

فوخ - فوخ - فیخ - باد بیرون شدن از مردم وستور ببانگ ودمیدن بوے مثل نوح بالحمار الغیر المعجمۃ - وقیل فاخ ریح اذا کان لہا صوت وفاح بلا صوت وفی الحدیث کل بالۃ تفوخ -

افدخ - راسہ بالجر شکست سر اورا بسنگ (ع بفتحہا) ولا یکون الا للشئ الرطب -

المفردخ - کمسکر بد سطبر نرم -

فرشخة - فراخی قال ابو زیاد اذا احتبس المطر اشتد البرد فاذا مطر الناس کان للبرد فرشخ اے سکون -

فرضخ - بالکسر کژدم رجل فرضاخ مرد سطبر وپہناور یا دراز فرضاخة مؤنث امرأة فرضاخة وفرضاخیة بکسر ہما بزرگ پستان فرضخ کمسکر بد ضعیف - فرتخہ نرمی بعد سختی وقرار بعد فرار -

فشخة - بدست خود سر اوزد (ع بفتحہا) یا طپانچہ زد اورا وظلم کرد بر او فشخ فی اللعب ورفع گفت در بازے تفشیخ سست ونرم کردن بندہاے اعضا -

فصخ عنہ تغافل نمود از وے (ع بفتحہا) وفصخ یدہ دور کرد بند دست اورا از جای آن فصخ مغبون شد

در بیع رجل فصیخ وفصیخة وفاضحة مرد یکہ رای صائب نداشتہ باشد فواضح ج -

فقخہ نقخا ونقاخا بالکسر ضربہ ولا یکون الا علی الراس اوشئ اجوف (ع بفتحہا)

فلخ - شکست سر اورا ونمایان کرد شجہ را (ع بفتحہا) فیلخ آسیا یا یکے از دو آسیاب وآسیا سنگ زیرین از ہر دو فلخة تفلیخا زد اورا -

فلشخة - ماندہ شدن وپس ماندن از کار وفراخ کردن ہر دو پا وقت بول وبزرگ شدن مرد وبشیخوخت رسیدن والفلشخ الساقط النائم وتفلشخت المرأة فی الجماع باعدت بین رجلیہا فلشخ نام مردے -

فیخة - اسکورہ والفیخة من البول فراخی مخرج بول والفیخة من الحرشدتہ والفیخة من النبات التفافہ وکثرتہ وفاخت الریح تفیخ تفوخ بلند شد بادیا آواز برداشت وافاخ الرجل سقط فی یدہ وافاخ من فلان روگردانید از وفاخة تیز دادن او الحدث مع خروج الریح فیخ انتشار -

فصل القاف

قفخ - قفخ - قفاخ - برسر وبر ہر چہ کاواک باشد زدن ولا یکون ہو الا علی الراس او علی شئ اجوف -

قلخ - قلخ قلیخ - بانگ کردن کشن قال الفراء اکثر الاصوات بنی علی فعیل مثل ہدیر ہدیر وصہیل صہیل ورزار زریر ونبح نبیح وقلخ قلیخا - قلاخ بالضم نام شاعرے -

اَقْمَخ بانفہ متکبر شدن خود را بلند مرتبہ انگاشتن و متکبرانہ نشستن۔

قفخ۔ گیاہی دہلائے سخت و کیسر۔

قاخ۔ جوفہ تو خاتباہ شد از بیماری ولیلۃ قاخ سوار

فصل الکاف

کمخ۔ کامخ۔ بفتح المیم آبکامہ وہوالذی یوتدم بہ فارسی معرب۔ کمخ پوست بیرون کردن و تکبر کردن یقال کمخ بانفہ ای تکبر۔ اکماخ متکبرانہ نشستن۔

کوخ۔ کوخ۔ بالضم کازہ ازنی وکلک اکواخ ج۔

کنخ۔ نی نومہ کنخا درخواب خرخرہ کرد کنخ کنخ وتشدد الخاء فیہما وتنون وتفتح الکاف وتکسر یقال عند زجر الصبی عن تناول شئ وعند التقذر من شئ یعنی وقت تنفر از چیزے۔

کرخ۔ محلہ است بہ بغداد وکرخ باجدا البسر من رای وکرخ جدان قریب خانقین وکرخ الرقۃ بالجزیرۃ وکرخ میسان بسواد العراق وکرخ خوزستان معروف ویقال کرخۃ وکرخ عبرنا بالنہروان وکرخیثی قلعۃ علی تل عال قرب اربل والکراخۃ الشقۃ من البواری سواد یۃ الکارخ الذی یسوق المار۔

کروخ بالفتح دیہی ست بہرات اکیراخ موضعی ست او ہو بالحاء کرخا یا شرب بفیض الماء من عمود نہر عیسی۔

کشخان۔ وکیسر قلبان کشخۃ تکشیخا وکشخۃ قال لہ یا کشخان۔

کشنخۃ۔ تزہ است پاکیزہ ونازک وہی الملاح۔

کشملخ۔ بضم الکاف وفتح المیم واللام کشنخۃ۔

کفخ۔ بالعصا ضربہ وقفخہ (ع بفتحہما) کفخۃ مسکہ کسپید فراہم آمدہ رجل مکفخ وعمود مکفخ بالکسر قوی۔

فصل اللام

لنخ۔ لباخیۃ۔ بالضم زن تمام اندام۔

لخ۔ لخت عینہ اے کثر دمعہا۔ واللخ العشب والامر اے التف واختلط۔ سکران ملخ اے مختلط عقلہ والعامۃ تقول ملخ۔

لطخ۔ لطخ۔ آلودن (ع بفتحہما) لطخۃ بہ فتلطخ بہ ای لوثۃ فتلوث ولطخ بشر محمولا اے رمی بہ۔ وفی السماء لطخ من سحاب اے قلیل۔

لنخۃ۔ آلودا ورا (ع بفتحہما) وشگافت آنرا ولنخ فلانا بالسوط سحلہ وشق جلدہ وقشرہ ولنخ تلطخ ورجل لنخۃ کفرحۃ واہیۃ لنخان گرسنہ۔

لفخہ علی راسہ بالفار ضربہ بالعصا (ع بفتحہما) او لطمہ تلخ بکلام قبیح حرف بدزد ولاخہ ملاخۃ ولماخالاطمہ لاخہ فالتاخ آمیخت اورا بسیار آمیختہ شد (ع ف ض ہ) لواخۃ لیاخۃ بکسرہما مسکہ گداختہ باشیر والتاخ العجین آرد سرشتہ خمیر گرفت۔

فصل المیم

مخ۔ مخ۔ بالضم مغز استخوان مخۃ اخص منہ وفی المثل ثمرتا یعیوک الی مخۃ عرقوب ودماغ وخالص ومیانہ ہر چیز وامخ العظم اے جری فیہ المخ۔ وامخت الابل اے سمنت۔ وامتخت العظم وتمخختہ اخرجت مخہ۔

مرخ۔ مرخ۔ درخت وچوب آتش زنہ وفی المثل فی کل شجر نار واستجد المرخ والعفار فاقعفار الزند

وهو الاعلى والمرخ الزندة وهي الاسفل ورو عن مالیدن برخود و مرخت الدهن و مرخته بمعنے — وامرخت العجين اے اکثرت مارہ حتی رق — ذوالمرو خ موضع مریخ بالکسر ستارہ تم وتیر چہارپا مسنخ — مسنخ — صورت برگردانیدن و بدتر کردن مسیخ زشت بے نمک و گوشت بے مزہ و مسنخ طعمہ اے اذہبہ وفی المثل ہو امسنخ من نحم الحوار اے لاطعم لہ — ویکرہ فی الفرس ان یکون حماتہ ای ضمورہ ماسخی کمان گر ماسخہ کمان گری تم ماسخیات کمانہا منسوب بوے —

مصنخ — المصوخۃ — برگ وشاخ نیز — ویقی المصوخ اما صیخ ج — واتصحتہا اے انتزعتہا منہ —

ملخ — ملخ — رفتار سخت وملخ القوم ملخۃ صالحۃ اذا بعدوا فی الارض — وہو یملخ فی الباطل اے یتردد فیہ ویکثر منہ — وامتلخت السیف انتضیتہ وامتلخ فلان فرسہ اے نزعہ — وامتلخ العقاب غیبۃ اے انتزعہا — وہو ممتلخ العقل اے منتزعہ — ملیخ گوشت بے مزہ وہو کالمسیخ وقد ملخ ملاخۃ —

منخہ — انتزعہ عن موضعہ (ع بفتحہا وض ۲) امتاخہ مثلہ منخ برید دزد و دور کرد و بلند شد ومنخ المراۃ جامعہا ومنخت البراذۃ فی الارض ملخ دم بز بین فرو برد تا بیضہ نہد ومنخ بسلحہ انداخت سرگین و امنخ فی الشئی استوار گشت دران والمنیخۃ کسکینۃ العصا والمطرق الدقیق عود منیخ کسکین چوب نرم ودراز مدخ — نرم گی ومدد تام مدخہ اعانہ کرد اورا (ع بفتحہا) والمادخ والمدیخ والمدیخ کسکین والمتمادخ مرد بزرگ غالب وجل مدوخ ومتمادخ یعمل الشئی بعجلۃ تمادخ نافرمانی امتداخ مثلہ وگرانی وباز ایستادن از چیزے تمدخت الناقۃ تعکست فی سیرہا وتمدخ الرجل تکبر تمدخت الابل امتلأت سمنا مذخ — بفتحتین رطوبتے ست شیرین در گلنار بری کہ می کند آنرا مردم وتمدخت الناقۃ والرجل تمدخا نما کسان فی السیر

مضخ — تن بخوشہ نے آلود (ع بفتحہا)

مطخ — بسیار خورد (ع بفتحہا) ومطخ العسل لیسید آنرا ومطخ الماء آب را بدلو از چاہ کشید ومطخ بیدہ نر و اورا مطخ نرغہ معیوب بگردانید ناموس اورا ماطخ اسپ سست رفتار مطاخ گول ومتکبر ومطخ لائی کہ بتہ حوض ماندہ باشد وقابل خوردن نباشد یقال للکذاب مطخ ومطخ بکسرتین اے قولک باطل —

ماخ الغضب خشم فروشست (ع ف اض ۲) وماخ محلۃ بنجارا وجد لاحمد بن خنب النجاری ویقال فیہ اخگ ماخان نام مردے وہی بمرد ماخوان وہی ست دیگر دران —

ماخ یمیخ — تبختر فی المشی تمیخ مثلہ —

فصل النون

نبخ — نبخ — آبلہ وجدری ویقال للرجل المتحیرانہ نابخۃ من النوابخ — نجار پشتہ —

نتخ — نتخ — برکشیدن وازیخ برکندن نتخ البازی اللحم بمنسرہ ونتخ ضرسہ والشوک من رجلہ — نتاخ

بالکسر آہن موے کن۔
نخ - نخ - رفتار درشت وشتر انے کہ پیش مصدق خوابانند تا صدقہ بیرون آرد نخۃ بندہ ویقال البقر العوامل قال ثعلب ہذا ہو الصواب لانہ من النخ وہو السوق الشدید وفی الحدیث لیس فی النخۃ صدقۃ۔ ونخت الناقۃ اے ابرکتہا فتنخت اے برکت۔
نسخ - نسخ - زائل کردن یقال نسخت الشمس الظل وانتسخۃ اے ازالتہ ونسخت الریح آثار الدیار اے غیرتہا۔ ونسخت الکتاب وانتسختہ واستنسختہ کلہ بمعنیً نسخۃ بالضم اسم منتسخ منہ۔ ونسخ الآیۃ بالآیۃ ازالۃ مثل حکمہا فالثانیۃ ناسخۃ والاولی منسوخۃ۔ تناسخ مناسخۃ مردن بعضے وارث پیش از قسمت میراث۔
نضخ - نضخ - نیم سیر شدن آب ولا یقال منہ فعل ولا یفعل۔ ویقال اصابہ نضخ عند الاصمعی وقال ابو عمرو النوشی النضخ اثر یبقی فی الثوب وغیرہ وبالحاء الغیر المعجمۃ الفعل قال ابو زید نضخ رش مثل نضح بالحاء وہما سواء یقال نضخت انضخ - نضاخ مناضخۃ آب شاشیدن باہم ویقال نضخنا ہم بالنبل اے فرقنا ہا فیہم۔ وانتضخ الماء ای ترشرش عیث نضاخ اے غزیر۔ عین نضاخۃ ای کثیرۃ الماء قولہ تعالی فیہما عینان نضاختان قال ابو عبیدۃ اے فوارتان۔ نضخۃ یک بار باریدن۔
نفخ - نفخ - دمیدن نفخ فیہ ونفخۃ لغۃ۔ ونفخ بہا اے حبق۔ منفاخ دمہ آہنگر وقولہم ما بالدار نافخ ضرمۃ اے احد۔ وانتفخ الشئی اے تورم یعنی برآماسید وانتفخ النہار اے ارتفع وہو ذو نفخ بالنجار والجیم اے ذو کبر ونفخ۔ ویقال اجد نفخۃ بالفتح والضم اذا انتفخ بطنہ۔ انفخ آماسیدہ خصیہ نفخا من الارض مثل بخار۔
نفخ - نفاخ - بالضم آب خوش خنک نفخ مشکستن سر
نوخ - اناخۃ - فرو خوابانیدن شتر یقال انخت البعیر فاستناخ وتنوخ البعیر الناقۃ اے اناخہا لیسفد ہا۔ وقولہم نوخ اللہ ارض طروقۃ للمار اے جعلہا مما تطیقہ۔ نوح حی از زمین۔
نجخ - فخر کردن نجخ البئر چاہ کندید (ع بفتحہما) نجخ النور برخاست فتنہ نجخ السیل دفع فی سند الوادی فحذف فی وسط المار نجاخ بالضم آواز سرفہ کنندہ ناجخ ومنجخ کمحدث نعت منہ ناجخ دریاے پرشور نجوخ مشلہ وآواز اضطراب آب بکنارہ امراۃ نجاخۃ زنے کہ از فرجش وقت جماع آواز برآید یا زن رشاخۃ کہ بار بار تری را پاک کند وزنیکہ آواز کند دہن رودۂ آن ہیچ آواز کردن دہن رودۂ دابہ وقتیکہ کہ آواز کند نجخۃ مسکہ کہ بچسپد باطراف شیر زنہ تناجخ باہم فخر کردن واضطراب الموج حتی یؤثر فی الاجراف منجخ کوہے کہ از ریگ۔
اندخ - گول کم گوشندخ کنبر کسیکہ پرواندا شتہ باشد ازین کہ برائے وے نفس گفتہ شد یا گفت تندخ ورخود نمود چیزے را کہ ندارد ندخ کونفتل ع بفتحہما) یقول راکب البحر ندخنا ساحل کذا یعنی کو فتیم فلان

کنار دریا را آندخنا المرکب الساحل کو فتیم کشتی را بکنار۔
ندخ العیر سخت سیر کرد (ع بفتحها) اندخ مثله
نوذخ بزدل۔
ہو نطخ شر بالکسر و بالطار المهملة اے صاحب شر۔
نکخہ نفے حلقہ مشت زدن در حلق او (ع بفتحها)۔

فصل الواو

وبخ۔ توبیخ۔ بیم و تہدید کردن و سرزنش کردن۔
وخ۔ وخواخ۔ سست
ورخ۔ ورینخة۔ خمیر سست ورخ بالتحریک مصدر منه
یقال ورخ العجین اے استرخی و اورختہ انا۔ و
ورخت الکتاب الیوم کذا مثل ارختہ۔
وسخ۔ وسخ۔ ریم و ریناک شدن دست و اندام
وجز آن (ع ک ا ف ۲) وسخ الثوب و توسخ و اتسخ
کله بمعنی و اوسخته انا۔
وضح۔ مواضخة۔ برابری رفتن و برابر آب دادن
وهو تباری المستقیین ثم فی کل تبارین یستعمل هذا
اللفظ۔ واوضخت له اے استقیت له قلیلا۔ وضوخ
بالفتح نیم و لو آب۔
ونخہ بالعصا بعصا زدن او را و تخة بفوقیتین خرثیر نگ
یعنی گل ولاے رما اغنی و تنخة شیئا یعنی نفع نداد
چیزے و المتنخة العصا و اتنخت منی بلغت منی۔
وتنخة۔ بفتحتین تری آب و تنخة اقسام گیاہاے تازہ
باہم مخلوط شدہ و استخوان رقیق مختلط بچربش و زمین
خرثیر نگ ناک و شیر سطبر رجل موتوخ الخلق و متوخ الخلق
مرد ضعیف خلقت۔
وشنخ۔ ناکارہ سست و ذو خلة التمر یعنی زنبیل خرما
وشنخة بفتحتین چیزیکہ از برگ خرما ساختہ شود۔
الوضخ۔ محرکة الوسخ یعنی چرک۔
توالخ۔ القوم الشئ تداولوہ بینهم۔
ولیخ۔ جامہ از کتان ارض ولیخة و ولینخة و متولخة
زمین گیاہ ناک ولیخة شیر سطبر و کل و استولخت الارض
زمین تر شد۔
ولخة۔ ملامت دل سوز و سرزنش۔
ویخ۔ ویخ و ویس و ویه و ویل و ویب اخوات
و بالهن سابع۔

فصل الهاء

هبخ۔ هبیخة۔ بالفتح دختر آگندہ گوشت غلام ہبیخ بفتحتین
و تشدید الثالث۔
هنخ۔ بالکسر حکایة صوت المتنخم یعنی حکایت آواز بینی
افشان۔
هیخ۔ بالکسر یقال عند اناخة البعیر هیخ الهریسة
تهیخا اکثر ودکها یعنی هریسہ را بسیار روغن دار کرد
هیخ التیس برانگیخت تکہ را برکشنی و الهیخ شتر یکہ ہرگاہ
گفتہ شود برائے او ہیخ آواز کند۔

فصل الیاء

یتاخ۔ موضع یا قبیلہ است
ومنها احمد بن محمد بن یزید الیتاخی المحدث۔
ینفخ۔ اصاب یافوخه ینفوخ نعت منه وذکر فی
(ا ف خ)۔
اینخ الناقة خواند شتر مادہ را برائے جہانیدن نر
بروے یقال لها اینخ اینخ۔

یونخ - ذکرہ اللیث ولم یفسرہ وقال لم یجئ علی بنائہا غیر یوم فقط -

باب الدال

فصل الالف

ابد - اَبَد - ہمیشہ روزگار آباد اَبُودح - یقال اَبَدٌ اَبید کما یقال وہر داہر ولا افعلہ ابد الابید - و ابد الآبدین کما یقال دہر الداہرین وعوض العائضین اَبُوذ مقیم بودن بجائے (ع ف اک ۲) درمیدن ونا آمیختن ستور بامردم (ع ف اض ۲ و ک ۲) اَوابد رمندگان وحوش - وقافیہ ہاے غریب در اشعار تابید جاودانہ کردن تابد اے توحش - وتابد النزل اے اقفروا لغۃ اوحش ویقال جاء فلان بآبدۃ اے بداہیۃ یبقی ذکرہا علی الابد - وابد الرجل اے غضب وتوحش نہو آبد - ابد بکسرتین کنیزک وادۂ خربیاز زائیدہ -

اجد - ناقۃ اَجُد بضمتین اے قویۃ موثقۃ الخلق ولا یقال للبعیر ویقال اجدہا السیر وہی مُوجِدۃ القرا اے موثقۃ الظہر وبناء موجد اے موثق ویقال الحمد للہ الذی اجدنی بعد ضعف اے قوانی - واجد بالکسر زجر للابل -

احد - اَحَد - یکے وکسے دیکم وہو اول العدد - احد عشر للمذکر واحدی عشرۃ للمؤنث - وقولہ تعالے قل ہو اللہ احد فہو بدل من اللہ لان النکرۃ تبدل من المعرفۃ کقولہ تعالی لنسفعا بالناصیۃ ناصیۃ - وتقول لا احد فی الدار ولا تقول لا احد بالرفع والتنوین ویجمع علی احاد وہو اسم لمن یصلح ان یخاطب ویستوی فیہ الواحد والجمع والمؤنث قال اللہ تعالے لستن کاحد من النساء وقولہ تعالے فما منکم من احد عنہ حاجزین - واشاحد الرجل اے انفرد - وجاؤا احاد واحاد غیر منصرفین لانہما معدولان فی اللفظ والمعنی جمیعاً احد بضمتین نام کوہے بمدینہ وحکی الفراء عن بعض الاعراب معی عشرۃ فاحد عشر اے عشرین احد عشر - وفی الحدیث انہ قال عم الرجل اشار بسبابتیہ فی التشہد احد احد اے ہل نحو احد -

ادد - اَدّ - نالیدن شتر وگردانیدن آواز اَدید فریاد شدید ادید اتباع لہ - اِدّ - اِدّۃ بالکسر فیہما سختی وکار درشت ومنہ قولہ تعالی ولقد جئتم شیئاً اِدّا وکذلک آدّ مثال فاعل - وادّ جمع اِدّۃ - اَدّ بالفتح رسیدن سختی (ع ف اض ۲) یقال اَدّت فلانا واہیۃ ونیز واَدّ بالضم پدر قبیلۂ ازمین وکذلک اَوَد ابو قبیلۃ -

ازد - اَزد - پدر حیے ازمین ویقال اَزد شنوءۃ وازد عمان وازد السراۃ -

اسد - اَسَد - شیر اُسُود اسد بضمتین وسکون الثانی ج - آساد کذلک آسد کذلک مثل اَنجال واَجبل قال ابو زید الاُنثی اَسدۃ وبد رقبیلۂ ازمضر وقبیلۂ ازربیعہ وتر سیدن ازشیر ومدہوش شدن و شیری نمودن (ع ک اف ۲) وفی الحدیث اذا

وخل فهد وان خرج اسد - واستاسد عليه اے اجترأ - واستأسد النبت اے قوی والتف - ارض مأسدة زمین شیرناک وآسدت الكلب و اوسدته اے اغريته بالصيد والواو منقلبة عن الهمزة واسدت بين القوم اے افسدت بينهم - واسد لغة في ازد ويقال هم الاسد اسد شنوءة - اسدی نوعی از جاها آسادة بالكسر بالش لغة في وسادة - اصد - اصد - بالضم شاماکچه ويقال اصدته تاصيدا اصيد درگاه لغة في وصيد - اصيدة خطيرة لغة في وصيدة - وآصدت الباب واوصدته اے اغلقت - وقرأ ابو عمرو انها عليهم مؤصدة بالهمزة - ذات الاصاد هي موضع كانت منجرى واحس والغبراء من ذات الاصاد وكانت الغاية ماته غلوة - والاصاد هي سندهة بين اجبل -

افد - افد - شتافتن (ع ک اف ۲) افدنعته نه ونزديک شدن يقال افد اے دنا وازلف - اکد - تاکيد - توکيد - استوار کردن يقال اکدت الشئ وکدته -

امد - امد - غايت کالمدی يقال ما امدک اے نهايتی عمرک وخشم يقال امد عليه اے غضب وابد عليه کذلک بالميم والباء - آمد شهرے -

اود - اود - بالتحريک کژی (ع ک اف ۲) تاؤ و اے تعوج - اود بالسکون نام مردی وگرانبار کردن (ع ف اض ۲) يقال آدني الشئ فانا مؤود مثال مقول وکژ خميده گردانيدن آده ای عطفه وحناه واصلها واحد - آد العشی والظلال اے مالا - آود بالضم موضعے در بادیه -

اید - آید - توانائی وتوانا شدن (ع ف اک ۲) آد قوت ونيرو آيده علی فاعلته فهو مؤايد وايده علی افعلته فهو مؤيد وآيده تاييدا اے قويته والفاعل منه مؤيد ومصغره ايضا مؤيد مثال لافعال والتفعيل وتآيدا اے تقوی ورجل آيد اے قوی - ايادِ خاک گرداگرد حوض ودیوار چه گرد خرگاه وحيے از معد ويمنه وميسره لشکر مؤيد مثال مؤمن کار بزرگ ودشوارے -

اتاد - ریسمانے که وقت دوشيدن بدان پای گاؤ بندند اتيدة موضعيست -

اثدار - موضعيست به عکاظ -

المتاخد - المتكين لمرضه يعنی بدحال بسبب مرض -

الصواب بالذال وسرفرو کننده از درد چشم يا درد -

ازد - وهی ست بوشنج وبالضم شهريست بفارس - ازدستان شهريست نزديک اصفهان آردشير - پادشاهے از پادشاهان مجوس -

اطد - بفتحتين چوبهاے عوسج که نوعی از درخت خاردارست اطد الدملكة تاطيد اثبته -

الالدة - بالكسر الولدة يعنی فرزندان تالد متحيره گشت الد ولد -

اندة - بالضم شهريست باندلس منه يوسف بن عبد العزيز الاندی الفقيه المحافظ -

عليه اندر وزد واندر وردية لنوع من السراويل

مشتمل فوق البنان او هی البنان العجمیة استعملوها۔

فصل الباء

بجد۔ بجود۔ مقیم بودن وبمال ہو عالم بجودة امرک بالفتح والضم وبجدة امرک لغتین ای بدخلته امرک وباطنه۔ وعنده بجدة ذلک بالفتح ای علم ذلک ومنه قیل للعالم المتقن للشیٔ ہو ابن بجدته۔ بجاد بالکسر کلیم مخطط ذو البجادین نام مردے۔

بخد۔ بخنداة۔ خبنداة زن تمام ساق وکذلک بخندی وخبندی والیاء للالحاق بسفرجل۔

بدو۔ بدد۔ پریشان کردن (ع ف اض ۲) بدد یدد کذلک ویقال شمل مبدد۔ وتبدد الشیٔ تفرق بددة بالکسر توان وبهره وفی الحدیث ابدنهم تمرة تمرة۔ ویقال ابدنهم العطاء ای اعطی کل واحد منه بدرته ای نصیبه۔ ویقال فی الشخلتین ابدهما بعجتین ای اجعل کل واحد منهما نعجة شرصعه اذا لم تکفهما نعجة۔ وابدیده الی الارض مدها۔ واستبد فلان بکذا ای تفرد به واستقل۔ بداد بالفتح یک یک بیرون آمدن بحرب یقال لو کان البداد لما اطاقونا وقولهم فی الحرب یا قوم بداد بداد ای لیاخذ کل رجل قرنه وبنی هذا علی الکسر لانه اسم لفعل الامر ویقال انما کسر لاجتماع الساکنین لانه واقع موقع الامر۔ ویقال بتاد القوم یتبادون اذا اخذوا اقرانهم۔ ویقال لقوا ابداد هم ای اعدادهم لکل رجل رجل۔ وجارت الخیل بداد ای متبددة وبنی ایضا علی الکسر لانه ... عن المصدر وهو البدد

وتفرق القوم بداد فبنی هذا العدل والتانیث والصفة فلما منع لعلتین من الصرف بنی بثلاث لانه لیس بعد المنع من الصرف الا منع الاعراب۔ وسبحان یتبدد ان الرجل ابتدادا اذا اتیاه من جانبیه۔ وکذلک الرضیعان یبتدان امهما ولا تقل یتبدها انبها ولکن یتبدها ابناها۔ ولقی الرجلان زیدا فابتداه بالضرب ای اخذاه من ناحیتیه۔ وبادیته بدوا ای معارضته۔ مبادة بداد معارضة وقولهم مالک به بدد وبدة بالفتح والکسر ای طاقة۔ وبدد ایضا دور ای میان دوران از گوشت ناکی وفی ذوات الاربع بتائد ما بین الیدین ویقال منه بدد ت یا رجل فانت ابدد وبقرة بداء۔ ابدد ایضا مرد نیکو بزرگ اندام وامرأة بداء۔ باد ان ورون را نها وکل من فرج بین رجلیه فقد بدهما ومنه اشتقاق بداد السرج والقتب بالکسر وهما بدادان وبدیدان والجمع بدائد وابدة یقال بدد سرجه یبدده یعنی رم ساخت زین را بدیدان جفت خرج۔ بیابان فراخ وقولهم لا بد منه بالضم کا: مثال لافراق منه۔ بد بالضم چاره وعوض وبت فارسی معرب۔ بدوة بالکسر ج۔ طبا بادید وبتاوید ای متفرقة۔

برد۔ برد۔ سرما نقیض حر۔ وسرد کردن (ع ف ... ض ۲) فهو مبرود وخواب ومنه قوله تعالی لا یذوقون فیها بردا ولا شرابا۔ برودة خنکی و سردی نقیض حرارت (ع بضمهما) وبردته اناه یقال ابردته (هی لغة رديئة)۔ وسقیته شربة بردت

ع فی القاموس بالضم وفی الصحاح بالفتح

ع فی القاموس ۱۲

فوادہ - وقولہم لا تبرد عن فلان اے لا تشتمہ ان
ظلمک فتنقص من اثمہ - واتبردت اے اغتسلت
بالماء البارد وکذا اذا شربتہ للتبرید - وہذا مبرد بالفتح
ومبردۃ للبدن قال الاصمعی قلت لاعرابی ما یحملکم
علی نومتہ الضحی قال انہا مبردۃ فی الصیف مسخنۃ
فی الشتاء - مبرد بالکسر سوہان یقال منہ برد ت الحدید
بالمبرد اے حددتہ - برادۃ بالضم سونش آہن برود
بالفتح خنک وہر چہ خنک کند چیزے را - ودارد چشم
یقال برد عینہ بالبرود اے کحلہا بہ - ویقال
ما برد ذلک علی فلان وما ذاب لک علیہ اے
ما ثبت ووجب - ویقال لی علیہ الف بارد اے
ثابت وسموم بارد اے ثابت لا یزول - وبرد
اے ماء - البوارد السیوف - بردان عصران -
ابردان الغداۃ والمساء وظلمہا - بردۃ بفتحتین
ناگوار دوفی الحدیث اصل کل داء البردۃ - ابردۃ
بار نوعی از بیماری کہ اندرمی تری زائد برد بفتحتین
یبرد ویبرد منہ برد ت الارض مجہولا وبرد نبو فلان
وسحاب برود اے ذو برد وسحابۃ بردۃ -
بیبر وبالتصغیر لقب سے وتقول ہو لبردۃ
یعنی اذا کان لک معلوما دلک بردۃ نفسہا
اے خالصا - برد بالضم جامۂ تم برد - ابرادج -
برذ الجند بد وبال طرخ بردۃ کلیم سیاہ پہسو
کہ عرب آنرا در خود پیچند برد بفتح ۲ ج - ثوب ابرد
اے فیہ لمع بیاض وسواد - بردی نوعی از خرما
نیکو بردی بفتح البار شاخ وبرگ نخ بریدہ ہر چیز

بر ترتیب یقال حمل بلان علی البرید دوازدہ میل
ورسول صاحب البرید ستندہ رسول یقال منہ ابرد صاحب البرید
ای الی الامیر فہو مبرد - وقال للفراش برید یعنی پروانہ و
ہو الذی ینذر قدام الامیر - ویقال سقیتہ فابردت لہ ابردا
ای سقیتہ بارد ا - ویقال غبیتہ فابردت لہ ابردا اے
سقیتہ بارد ا - ویقال جئناک مبردین اذا
جاؤا وقد باخ السحر یبردان بالتحریک موضع -
برجد - برجد بفتحتین والسکون بنیہما کلیم سطبر -
بعد - بعد - بالضم دوری ضد قرب (ع بضمہما)
بعید نعت منہ بعدان بالضم ج - یقال فلان
من قربان الامیر ومن بعدانہ - ابعد دورتر اباعد
ج - وہی خلاف اقارب - باعد دور بعد بفتحتین
ج - مثال خادم وخدم - ویقال تنح عنا غیر باعد
وغیر بعد اے غیر صاغر وتنح غیر بعید اے کن قریبا
وما انت منا ببعید وما انتم منا ببعید یستوی الواحد
والجمع وکذلک ما انت منا بعد وما انتم منا بعد -
وبنینا بعدۃ من الارض والقرابۃ - تباعد دور شدن
ابعاد ومباعدۃ تبعید ودور کردن استبعاد دور شدن
ودور شمردن ابعد خیانت گر یقال کتب اللہ الابعد
فیہ ای القاہ لوجہہ ولا یقال للانثی منہ تئی -
بعد سپس تقیض قبل وہما اسمان یکونان ظرفین
اذا اضیفا واصلہما الاضافۃ فمتی حذفت المضاف الیہ
اعط المخاطب نیتہما علی الضم ویسمی رفعا علی الغایۃ -
ویقال رمیت بعیدات بین اے بعید فراق وذلک
اذا کان الرجل یمسہ عن اتیان صاحبہ الزمان

ثم یاتیه ثم یمسک عنه ثم یاتیه - و قولهم اما بعد فهو فصل الخطاب -

بلد - بَلادة بستی و کندی خاطر ضد ذکا ر (ع بضمها) فهو بلید - و بلد بالمکان اے اقام به فهو بالد - بلدة بالفتح شهر بلاد بالکسر ج - و زمین یقال ندهٔ بلدٌ تنا کما یقال بحرٌ تنا و یکے از منازل ماه و هی ستة انجم من القوس و سینه یقال فلان واسع البلدة اے واسع الصدر - کشادگی میان دو ابرو بلدة بالضم کذلک رجل أبلد نعت منه اے أبلج - و أبلد ایضاً بزرگ خلقت بلد شهر بلدان ج و نشان أبلاد ج - و شتر مع یقال هو أذل من بیضة البلد اے النعام - و تبلد اے تردد محیرا و تکلف البلادة - و بلد اے ضرب نفسه الارض و ابلد بالارض اے لصق - و ابلد الرجل اذا کانت دابته بلیدة - مبالغه به شمشیر زدن یکدیگر را مثل مبالغه - بلندی پهن مُبلَنْدی شتر استوار سخت - بند - بَنْد - علم بزرگ فارسی معرب بُنُود ج - بید - بَیْدار - بیابان بِید ج - بَیْد - بُیُود هلاک شدن (ع ف اک ۲) دابادهم الله اے اهلکهم - بید انثة مادهٔ خر بَیْد بمعنی غیر یقال هو کثیر المال بَیْد انثة بخیل -

برخداة - بضم الباء و فتح الراء و سکون الخاء زن نازک برگوشت -

بَرْقَعید - شهریست نزدیک موصل -

سیف برند - شمشیر یکه بران علامت قدیم باشد او البرند و تفتح راؤه الفرند یعنی جوهر شمشیر و البَرْنَدة زن بسیار گوشت و عرعرة بن البرند و هاشم بن البرند محدثان -

بَرْزَدة - دیهی ست از اعمال نسف و النسبة برزدی و برزدوی منها و هقانها المعمر بن منصور بن محمد بن قَرْنَیة او مَرْنَیة و هو الصحیح آخر من حدث بالجامع عن البخاری -

بغداد - بغذاذ - بهلتین و معجمتین و تقدیم کل منهما و بَغْدان و بَغْدین و مَغْدان مدینة الاسلام و تَبَغْدَد انتسب الیها او تشبه باهلها -

باغَنْد - دیهیست معروف -

بافد - بسکون الفاء شهریست بکران الیقی و نیها ساکنان معرب بافت -

بَلَنْد - بیخ خنا -

بَوْد - بالفتح چاه -

بَهْدَی - ابن سعید بن الحارث بن ثعلبة معروف و امّ بهد بنت ربیعة بواهد بلا ها بهدی او ذو بهدی موضعے ست -

فصل التاء

تقد - تَقْدة - بالکسر کشنیز -

تلد - تالد - مال کهنه دستور که پیش تو زاده باشد و هو نقیض طارف و کذلک تلاد بالکسر و الأثلاد لبطون من عبد القیس و اصل التاء فیه الواو - تُلُوّ کهنه شدن و قدیمی شدن مال (ع ف ا ض ۲ و کسرها) و اتلد الرجل اذا اتخذ مالا قدیما -

وفی الحدیث ہن من تلادی یعنی السور التی اخذتہا من القرآن قدیما - تلمذ آنکہ در عجم زادہ باشد وبعرب پرورده شده ومنه حدیث شریح فی رجل اشتری جاریة علی انہا مولدة فوجدہا تلیدة فردہا والمولدة بمنزلة التلاد وہو الذی ولد عندک - وتلد فلان اے اقام -

تبرد - موضعیست -

الترمذی - عمرو بن محمد شاعر ماترید بالضم دیہی ست بہ بخارا منہا ابو منصور المفسر المجتہد قدوة الائمة الحنفیة قدس اللہ سرہم -

تقرد شاہ زیرہ باجمیع دیگ افزار -

التود - بالضم درختی ذو التود موضع سمی بہذا الشجر -

تئید - ملائمت یقال تیدک یا ہذا اے اتئد یعنی نرمی وملائمت کن وتئیدک زیدا اے امہلہ اما مصدر والکاف مجرورة او اسم فعل والکاف للخطاب قال ابن مالک لایکون الا اسم فعل و یقال تئید زید - تئید موضعیست -

فصل الثاء

ثاد - ثأد - نم وسر امکان ثئداے ثدا - ورجل ثئید علی فعل اے مقرور - ثاد اراکینک وہی مثل وآثار علی القلب وکان القیاس یقول ثاء وارا وسخاما بالتحریک لمکان حرف الحلق وقال ابو عبیدة ولم اسمع احدا یحرکہا غیرہ - وقال ابن السکیت لیس فی الکلام فعلا والاحرف واحد فی الصفات وہو الثاد وقد یسکن فاما الاسماء ففیہ حرفان

فرار وجفار وہما موضعان -

ثرد - ثرد - نان شکستن در کاسہ فہو ثرید ومثرود والاسم ثردة بالضم - وثردت الخبز واثردتہ - بمعنی علی افعلت فلما اجتمع حرفان متقاربا ادغم احدہما فی کلمة وجب الادغام الا ان الثاء لما کان مہموسة والتاء مجہورة لم یصح ذلک فابدلوا من الثاء تاء فادغموہ فی مثلہا ویبدلون منہم ایضا من التاء ثاء فیقولون اثرد فیکون الحرف الاصلی ہو الظاہر ثرید فی الذبح ہو کسر العنق قبل ان یبرد وہو منہی عنہ — ثرد بفتحتین گفتگی لب -

ثعد - ثعد - غورہ خرما نرم شده وآب گرفتہ وقیل ہذا اقبل ثعد بعد اذا کان رخصا غضا فالمعد انباع لا یفرد وبعضہم یفرده وخرمی ثعد جعد اذا کان لینا -

ثمد - ثمد - بالتحریک والتسکین آب اندک واثمد الرجل واثمد بالاظہار والادغام اے ورد الثمد - مار مثمود اذا اکثر علیہ الناس حتی ینفدوہ الا القلیل ورجل مثمود اذا اکثر علیہ السؤال حتی ینفد ما عنده - وثمدتہ النساء اذا اکثر الجماع حتی انقطع مادہ - ثامد من البہم حین قرم اے اکل - ثمود قبیلہ از عرب وہم قوم صالح علیہ السلام لانصرف ولا - روضة الثمد موضع اثمد بالکسر حجر یتکحل بہ -

توہد - توہد - توہد تودک فربہ تمام خلق مراہق شده ثوہدة مونث -

تہمد - تہمد - موضعے -

ثرمد اللحم اسار عجلہ ولم ینضجہ او لطخہ بالرماد ثرمدة نوعی

از شور گیاه ثرمدا رموضعے ست یا آبی بہ یمامہ نبی سعد ثرمد درہ کوہی ست در اُجار۔

ثفافید۔ ابرہاے سفید تو بر تو و استرہاے جامہ شافید مثلہ ادہی ضرب من الثیاب او اشیاء خفیفۃ توضع تحت الشئی او ہی الثفافید و ثفند درعہ تسفید البطنہا بمعنے استوار کردن زرہ را۔

ثلد۔ بالضم آبے ست امر بنی تمیم او بضمتین آبی دیگر

ثلد الفیل۔ سرگین رقیق کرد (ع ع ف اک ۲)

الثمعد۔ من الوجوہ الطاہر البشرۃ الحسن السحنۃ یعنی چہرہ بے موے نیک اندام غلام ثمعد۔

المثمعد۔ من الجدار نر غالۂ چوبدار۔

الثندوۃ کسنبلۃ و بفتح اولہ گوشت پستان یا بن آن

الثہود۔ الثہود یعنی کودک فربہ تمام اندام۔

فصل الجیم

جحد۔ جحود۔ منکر شدن با علم یقال جحدہ حقہ و بحقہ جحد کذلک و ایضا کم خیری جحد بالضم و بفتحتین مثلہ یقال نکدلہ و عجدا۔ و جحد الرجل فہو جحد اذا کان ضیقا قلیل الخیر و امجد مثلہ۔ عام جحد خشک سال و جحد البئر اذا قل و لم یطل۔ جحادہ بالضم نام مردے

جد د۔ جد۔ پدر کلان جدود و اجداد ج۔ و بہرہ۔ و بخت جدود ج۔ یقال جددت یا فلان اے صرت ذا جد و حظ فانت جدید و مجدود و بے نیازی و تونگری و فی الدعاء و لا ینفع ذا الجد منک الجد اے لا ینفع ذا الغنی عندک غناہ و انما ینفعہ العمل بطاعتک و منک معناہ عندک و بزرگی قولہ تعالی

جد ربنا اے عظمتہ ربنا و یقال غناہ و بزرگ شدن در چشم کسے (ع ع ف اک ۲) و فی حدیث انس کان الرجل منا اذا قرأ البقرۃ و آل عمران جد فینا اے عظم فی اعیننا و بریدن جامہ و جزآن (ع ع ف اض ۲) ثوب جدید بمعنی مجدود یا د بہ حین جدہ الحائک اے قطعہ و منہ طیلسان جدید بلا ہاء لانہ بمعنی مفعولۃ۔ و ثیاب جدد مثل سریر و سرر۔ جدد بفتحتین زمین سبز و فی المثل من سلک الجداد من العثار۔ داجد القوم اے سار و الی الجدد و اجد الطریق ای صار جددا جادۂ شاہ راہ جوادج۔ جد بالکسر درستی نقیض ہزل (ع ع ف اک ۲) یقال جد فی الامر جدا و کوشیدن در کار (ع ع ف اض ۲ و کسر ہا) و منہ جد فی الامر و اجد فیہ و یقال ان فلانا لجاد مجد بالفتحین جمیعا۔ و قولہم اجد بہا امرا اے اجد امرہ بہا نصب الامر علی التمییز کقولک قرت بہ عینا اے قرت عینی بہ۔ و جادہ فی الامر اے جاء فیہ۔ و ہو محسن جدا۔ و ہو علی جد امرا اے عجلۃ امر و فی ہذا خطر جد عظیم اے عظیم جدا۔ و قولہم اجدک بالفتح و الکسر قال الاصمعی لا یتکلم بہ الا مضافا و معناہ ابجد منک ہذا و نصبہا علی حذف الباء و قال ابو عمرو نصبہا علی المصدر یعنی املک اجدا منک و قال ثعلب ما اتاک فی الشعر اجدک فہو بکسر الجیم و ما اتاک بالواو وجدک فہو مفتوح۔ جد بالضم چاہ و درمیان علف زار جدۃ نام شہرے و خط پشت خرکہ مخالف لون او باشد و راہ جدد ج۔ و منہ قولہ تعالی

ومن الجبال جُدَد بضم وحمراء طرائق تخالف لون الجبل - ورکب فلان مُجَدَّة من الامر اذا رکب فیه رایا - وکسار مُجَدَّد فیه خطوط مختلفة - جُداد بالتشدید جاهای کهنه معرب کراد وکل شئ یُعقد بعضه فی بعض من الخیوط واغصان الشجر نحو جُداد ویقال انه صغار الشجر - جُدجد بالضم کرک سیاه که شب بانگ کند مانند ملخ جداجدج - جدجد بالفتح زمین درست هموار جدة بالکسر والتشدید نوسے ونو شدن وهو نقیض خَلَق (ع ف اک ۲) جدید نعت مفرد تَجدد اسے صار جدیدا - واَجدّه وجَدده واستجدّه اسے صیره جدیدا - ویقال لمن لبس الجدید اَبلِ واَجِدّ واحمد الکاسی - جدید ایضا روسے زمین جُدیدان شب ورز جدیدة السرج قوم تنک زمین وهما جدیدنان هذا مولد والعرب تقول جُدَیّة السرج بسکون الدال وجَدیّة - جداد بالفتح والکسر بریدن خرما از نخل مثال صِرام قطاف فکان الفعال والفعال یَطّردان فی کل ما کان فیه معنی وقت الفعل مثلهما فی معاقبتهما بالاوان والاوان والمصدر من ذلک کله علی الفعل مثل الجَدّ بالفتح والضم والقطف یقال جَدّ النخل اسے صرمه واَجَدّ النخل ای حان له الصرام - وجُدّت اخلاف الناقة اذا اصابها القراد وقطع فهی ناقة مَجدودة الاخلاف - وامراة جداء صغیرة الثدی - وغلام جَدّار لا مال له - وتجدد الضرع ذهب لبنه - جدود بالفتح میش کم شیر بے علتی جدائی ج - ویقال للغنم مصدر علی معناه - وجَدار ایضا التی ذهب لبنها من علة - وجدود ایضا موضعے که در وے آبے ست که آنرا گلاب خوانند -

جرد - جرد - بفتحتین صحرا سے بے نبات وموضعی در بلاد تمیم ارض جَرْدة بکسر الراء وفضاء اجرد اسے لا نبات فیه اجارد ج - اجارد بضم الهمزة موضعے رجل اجرد بے موے فرس اجرد اسپ کوتاه و تنک موے وهو مدح للفرس - جرید درخت شاخ و پوست وبرگ دور کردہ مجرد اسے مقشور - جرادة بالضم پوست وبرگ دور کردہ رجل جارود مرد شوم بدفال سنة جارود شدیدة المحل - جارود ایضا نام مردے از صحابہ رض - جارودیّة گروہی از زیدیان جَرودیّة گروہے از اسپان جدا کردہ نبشتہ روشن کردہ عام جرید اسے نام قال الکسائی ما رایته ذا اجرد ان ذجرودان یعنی بومین او شهرین جرّدة بالضم زمین هموار بے گیاه ویقال فلان حَسَن الجُرْدة والمُجَرَّد والتجرد کقولک حَسَن الغَرِیّة والمَغرِی وهما بمعنی - جرد بالفتح جامه کهنه سوده متجرّدة نام زن نعمان بن منذر تجرید برهنه کردن زمین از نبات وجز آن وبرکشیدن شمشیر وپیراستن درخت تجرد برهنه شدن وتجرّد للامر ای جدّ فیه - وانجرد بنا السیر اسے امتد وطال وانجرد الثوب اسے انسحق ولان - جُردان بالضم قضیب اسپ وجز آن جراد بالفتح ملخ جرادة یکے یقع علی الذکر والانثی ولیس الجراد بذکر للجرادة ولا هی بتانیث له وانما هو اسم جنس کالبقر والبقرة والتمر والتمرة

والحمام والحمامة وما اشبه ذلک فحق مذکرہ ان لا یکون مؤنثہ من لفظہ لئلا یلتبس الواحد المذکر بالجمع یقال ما ادری اے جراد خارہ اے ای الناس ذہب۔ جردت الارض فہی مجرودۃ اذا اکلتہا الجراد۔ وجراد الرجل مجہولا اذا اکل الجراد فاشتکی بطنہ فہو مجرود۔ وجرد بالکسر اذا شہی جلدہ من اکل الجراد۔ جرادتان نام دو مطربہ کہ در رکبہ بودند بجاہلیت۔

جرہد۔ مجرہد۔ بالضم وفتح الراء وتشدید الدال شتاب رفتار۔

جسد۔ جسد۔ بالتحریک تن وخون وزعفران وانچہ بدان رنگ باشد وبرچسپیدن خون برجائے (ع ک اف ۲) فہو جاسد وجسد بالکسر۔ تجسد تناور شدن مجسد سرخ ویقال ہو ما اشبع صبغۃ من الثیاب مجاسد ج۔ جساد بالکسر زعفران مجسد بالکسر پیراہن وخز آن کہ از جامہا بر تن بساود قال الفراء اصلہ الضم لانہ من اجسد اے الصق بالجسد وقال بعضہم فی قولہ تع عجلا جسد لہ خوار اے احمر من ذہب۔ جلنسد بزیادۃ اللام نام نبی۔

جعد۔ شعر جعد۔ موے مرغول ورجل جعد مرد گردانندام وامرأۃ جعدۃ یقال للکریم ایضا جعد فاما اذا قیل جعد الیدین او جعد الانامل فہو البخیل۔ ابو جعدۃ وابو جعادۃ کنیت گرگ جعدۃ گیاہے وشتی وپدرحیی از عرب جعد اللغام کفک دہان شتر خرمی جعد اے لین مثل لعد۔ بعیر جعدای

جعد الوبر وکثیرہ۔

جلد۔ جلد۔ بالکسر پوست جلدۃ اخص منہ جلود ج قال ابن الاعرابی جلد جلد لغتان مثل شبہ وشبہ ومثل ومثل قال ابن السکیت وہذا لا یعرف۔ تجلید پوست باز کردن یقال جلد خروفہ کما قال سلخ الشاۃ وقلما یقال سلخ خروفہ فرس مجلد اذا کان لا یجزع من الضرب۔ وجلد بالفتح تازیانہ زدن بر پوست یقال جلدہ اے ضربہ واصاب جلدہ کقولک راسہ وبطنہ وجابک از ہر چیزے مجلد بالکسر پوست پارۂ کہ زن نواحہ بر روے زند بدان جلد بالتحریک پوست شترکہ کہ درکشیدہ باشند بچیزے وما دۂ شتران کہ بچہ ندارند جلدۃ یکے وزمین رست اجلد زمین رست اجلاد اجالد ج۔ جلدۃ ایضاً رستے وجابکی مردم وغیروے جلادۃ مجلودۃ مجلود کذلک وہو مصدر مثل محلوف ومعقول (ع بضمہما) یقال جلد فہو جلد وجلید وقوم جلد وجلدار واجلاد۔ تجلد جلدی نمودن مجالدۃ تجالد اجتلاد بشمشیر زدن یکدیگر را مثل مبالطۃ اجلاد الرجل جسمہ وبدنہ تجالید مثلہ جلدۃ بالتسکین شتر چرب شیر جلاد ج۔ وایضاً شتران بزرگ شاۃ جلدۃ میش بے بچہ وبے شیر جلود بالفتح نام دیہی از افریقہ جلودی منسوب بوے جلید پشک جلدت الارض فہی مجلودۃ زمین پشک زدہ۔ جلندی بضم الجیم نام ملک عمان۔

جلنجد۔ مجلنجد۔ بالنجار المکسورۃ وتشدید الدال

ف ذکرہ ہنا غیر مناسب بیاوان۔ ف بضم الکسر والام مقصورۃ وفتح النون الخ کذا فی القاموس ۱۲

مردستان و دراز خفته -

جلعد - جلعد - بالفتح مرد درشت استوار و نام موضع جلاعد شتران استوار واحد ها جلاعد بالضم -

جلمد - جلمد - جلمود خرسنگ جلمد ایضاً شتران بسیار ذات الجلامید نام موضع -

جمد - جُمد - یخ و فسردن آب جُمود کذلک (ع ف اض ۲) جَمَد الدم اے یبس - جمد بفتحتین جمع جامد مثل خادم و خَدَم - وجُمادی الاولی والآخرة بالضم و فتح الدال نام دو ماه و هو فعالی بفتح اللام جمد بفتحتین و سکون ثانی جاے بلند صلب اجماد جماوج مثل رُمح و اَرماح و رماح - جماد بالفتح زمین که باران بوے نرسیده باشد و هر چه جان ندارد و ناقة جماد التی لا لبن لها - وسنة جماد التی لا مطر فیها و یقال للبخیل جَماد له اے لازال جامِدَ الحال وانما بنی علی الکسر لانه معدول عن الجمود کقولهم فَجار اے الفجرة و هو نقیض قولهم حمادِ یا سحار فی المدح - عین جمود بالفتح بے آب -

جند - جند - بالضم حشم و بارے گران و فلان جُنْدُ الجنود و فی الحدیث الارواح جنود مُجَنَّدة - والشام خمسة اجناد دمشق و حمص و قنسرین و اُردُن و فلسطین یقال لکل مدینة منها جند جُند بالتحریک شهرے بہ یمن -

جهد - جهد - بالفتح و الضم توانائی و کوشش و بها قرئ والذین لا یجدون الا جهدهم قال الفراء بالضم الطاقة و بالفتح من اجتهد جهدک فی هذا الامر اے ابلغ غایتک و بج یقال جهد دابته و اجهدها اذا عمل علیها فی السیر فوق طاقتها - وجهد فیه اذا جد و بالغ - وجهد اللبن اذا اخرج زبدکله - وجهدت الطعام اشتهیته - جاهد شهوان و جهد الطعام اشتهی و جهدت الطعام اکثرت من اکله - مرعی جهید اے جهده المال - ورجل مجهود اے متعب و قد جُهد - وجهدهم بالکسر اے نکد و اشتد - جهاد بالفتح زمین سست جهاد بالکسر مجاهدة بصیغة افتعال تجاهد توانائے و قوت را کار بستن -

جود - جید - علی فعیل نیکو جاد یجاد - جیاد بالهمزة علی غیر قیاس کذلک - جُود باران نیکو - و بسیار آمدن باران (ع ف اض ۲) و جمع جائد مثل صاحب صُحب و یقال جاد المطر فهو جائد و جیدت الارض فهی مجودة - جود بالضم جوانمردی کردن و الجواد اسم فیه - و جمع جواد ایضاً مثل قذال قُذُل و انما سکنت الواو فیه لانها حرف علة و اَجواد و اجاود کذلک وجوداء ایضاً - ویقال رجل جواد و امرأة جواد ایضاً یستوی فیه المذکر و المؤنث و نسار جُود مثل نوار و نُور - یقال سنا عُقبة جواد اے بعیدة و عقبتین جوادین و عُقبا جیاداً - جودة بالضم نیکو رو شدن اسپ (ع ف اض ۲) فرس جواد للذکر و الانثی معان خیل جیاد و اَجیاد و اجاوید و اجیاد ایضاً گویی بکسی بذلک لموضع خیل تُتبع و سمی قَعیقعان لموضع سلاحه - وجاد الشی جودة بالضم و الفتح اے صار جیدا - وجاد بنفسه یجود جودا و جُودا اے مات - جواد

لہ وضعی الاصل کذا والترتیب یقتضی تاخیر الجهد عن الجود ۱۲

بالضم تشنکی یقال منہ جید الرجل یجاد فہو مجود وجودۃ
اے عطشتہ - جودی کوہے درزمین جزیرہ دہی
التی استوت علیہ سفینۃ نوح علیہ السلام جودے
باسکان الیاء ایضاً قرأہ الاعمش فیہ وذلک جائز
للتخفیف او یکون سمی بفعل الانثی مثل حطی ثم یدخل
علیہ الالف واللام - عن الفراء اجدت الشئی فجاد
وجودتہ وقالوا اجودت کما یقال اطال واطول
علی الاصل والابدال - واجدتہ النقد ای اعطیتہ
جیادا - واجاد اے صار صاحب فرس جواد -
واستجدت الشئی اے عددتہ جیدا - وجاد ت الرجل
من الجود کما یقال ماجدتہ من المجد -
جید - جید - بالکسر گردن اجیاد ج - جید بالتحریک
درازی ونیکوئی کردن وہو اجید وہی جیداء وہم
وہن جود - جادی زعفران -

جحادی - بالضم وتشدید الیاء شیر دوشہ وشتر فربہ
یا ہر چہ سطبر باشد ابو جحادو ملخ -
رجل جحضد - مرد شدید وجابک یبدل من اللام ضادا
جلبدۃ الخیل اصواتہا -
جلحد - غلیظ -
جلسد - والجلسد نام تبے -
الجلفدۃ - بالفاء الجلبۃ التی لاغناء لہا یعنی آواز
بے طرب -
الجمعد - الجارۃ المجموعۃ او ہو تصحیف من ابن عباد -

فصل الحاء

حتد - حتد بالمکان یحتد بالکسر اقام بہ وثبت -

مُحتد اصل یقال فلان من محتد صدق ومحفد صدق -
عین حتد بضمتین اے لا ینقطع ماؤہا -
حدد - حد - باز دارندہ وباز داشتن ونہایت
ہر چیزے واندازہ کردۂ خدائے تعالیٰ وحد زدن
واندازہ کردن (ع ف اض ۲) وحرام کردن
وتیز کردن یقال حددت الدار وحددتہا -
وہو حدید فلان اذا کان ارضہ اے
جنب ارضہ - حددت الرجل اے اقمت علیہ الحد -
وحد اللہ ذلک عنا اے منعہ عنا - حداد آہنگر و
دربان وزندان بان محدود حد پیدا کردہ و
باز داشتہ شدہ از بخت ونیکی وجزآن وہذا امر حدد
بفتحتین اے فیہ حرام - ودغوۃ حدد ای باطلۃ -
ودونہ حدد اے منع - مالی عندہ حدد اے بد -
واحدت المرأۃ اے امتنعت من الزینۃ والخضاب
بعد وفات زوجہا - حداد بالکسر جامہاے سوگ
سیاہ وکبود وجامۂ سوگ پوشیدن فی حاد (ع
ف اض ۲) ولم یعرفہا الاصمعی الا احدت فی محد -
محادۃ مخالفت کردن وباز داشتن حق تحاد کذلک
قولہ تعالیٰ ان الذین یحادون اللہ ورسولہ اے
یخالفون - حدید آہن حدیدۃ اخص منہ حدائد ج
وقد جاء فی الشعر حدائدات - حدۃ بالکسر تیزی آہن
وسبکی مردم از غضب یقال منہ حددت علیہ و
تیز شدن تیغ وجزآن (ع ف اک ۲) حد الرجل
بأسہ وحد الشراب صلابتہ - وحد کل شئی شباتہ
وحد السیف کذلک سیف حاد وحدید بغت منہ

سیوف حداد و آنسۃ حداد و حکی ابو عمرو سیف حداد بالضم والتشدید مثل امر گبار۔ و احدت الشفرۃ وحدتہا و استحدتہا بمعنیٔ۔ استحدا ایضا موے زہار ستردن و یقال احدت النظر الیہ تیز نگریستم بوے و احتد فلان من الغضب فہو محتد۔ و یقال ما احد منہ محتدا و لا متلدا اے بدا۔ حدان بالضم حی از عرب۔

حدرد۔ حذرد۔ نام مردے و لم یجئ علی فعلل تبکیر العین غیرہ و لو کان فعللا لکان من المضاعف لان العین واللام متغائران فیہ۔

حرد۔ حرد۔ آہنگ کردن (ع ف اک ۲) یقال حردت حردک اے قصدت قصدک و قولہ تعالی وغدوا علی حرد قادرین اے علی قصد و قیل علی منع۔ حرود دور شدن و تنہا منزل کردن (ع ف اض ۲ و ک ۲) فہو حرید و ہم حرداء و کوکب حرید اے منفرد معتزل عن الکواکب و رجل حرید اے فرید و وحید۔ منحرد اے منفرد فی اغتہ ذیل۔

حرد یحرک و یسکن خشم کردن (ع ک اف ۲) فہو حارد و حردان و منہ قیل اسد حارد و لیوث حوارد۔ و حرد البعیر حردا بالتحریک لاغر اذا استرخی عصب احدی یدیہ من عقال او یکون خلقۃ فہو احرد و ناقۃ حرداء۔ تحرید طاق خمانیدن بیت محرد اے مسنم۔ و حبل محرد اذا صفر فصارت لہ حروف لاعوجاجہ۔ محرد نوعی از قصب معرفۃ محردۃ اے فیہا حراد و ہی القصب قال الاصمعی لیست المحرد ہو المسنم الذی یقال لہ کاخ و المحرد من کل شیٔ المعوج۔

حرد بالکسر منبعر الابل حرود ج۔ و حاردت الابل اذا قلت البانہا۔ حرود بالفتح ناقۂ کم شیر و حاردت السنۃ اے قل مطرہا۔

حرقد۔ خرقدۃ۔ بالفتح گرہ خشکنا اے۔

حرمد۔ خرمد۔ گل سیاہ۔

حسد۔ حسد۔ بدخواستن حسود بالضم مثلہ (ع ف اض ۲) و ہو ان تتمنی زوال نعمۃ المحسود الیک حاسد حسود بالفتح نعت منہ قال الاخفش بعضہم یقول یحسد بالکسر و المصدر منہ الحسد بالتحریک و حسدہ علی الشیٔ و حسدہ الشیٔ بمعنیٔ۔ مثل حامل و حملۃ۔

حشد۔ حشد۔ اے جماعۃ و ہو فی الاصل مصدر (ع ف اک ۲ و ض ۲) و حشدوا اے اجتمعوا و احتشدوا و تحشدوا کذلک۔ و جاء فلان حاشدا اے حافلا او محتشدا اے محتفلا اے مستعدا متہیئاً۔ رجل محشود اے مطاع فی الناس۔ ارض حشاد بالفتح لانسیل الاعن مطر کثیر۔

حصد۔ حصد۔ حصاد۔ بالفتح درودن (ع ف ا ض ۲ و کسر با) زرع محصود و حصید۔ و حصیدۃ و حصد بالتحریک کلہا بمعنیٔ۔ و فی الحدیث حصائد السنتہم ہو ما قیل فی الانسان بالسان و قطع بہ علیہم۔ محصد بالکسر داس اِحصاد بدرو رسیدن کشت و احصد الزرع و استحصد اے حان لہ ان یحصد و ہذا زمن الحصاد و سخت نافتن رسن راجل محصد

وحصد اے محکم مفتول و رجل محصد الرا رسدیدہ۔
استحصاد بدرو رسیدن کشت و استوار شدن و
تافتہ شدن رسن و در تافتہ شدن باہم وجمع آمدن قوم
حفد۔ حَفَد۔ حَفَدان۔ شتاب کردن بخدمت و
بشتاب رفتن شتر مرغ (ع ف اک ۲) ومنہ
فی الدعاء والیک نسعی ونحفد۔ وبعیر حَفَّاد اے
مسرع۔ واحفدتہ اے حملتہ علی الحفد ای الاسراع
حَفَد واَحْفَد بمعنیٰ۔ حفدۃ یاری گران وخدمتگاران
ونبیرگان حافد یکے رجل محفود اے مخدوم۔
وسیف محتفد سریع القطع۔ محفد بالکسر پیمانہ محفد
بالفتح وکسر الفاء اصل۔ وبن کوہان شتر محفد الثوب
نقش ونگار جامہ محافد حج۔
حقد۔ حقد۔ بالکسر کینہ احقاد ج۔ وکینہ گرفتن
(ع ف اک ۲) یقال حَقَد علیہ وکذلک استقد علیہ
بالکسر ومصدرہ حقد بالتحریک۔ رجل حقود کینہ ور
اَحْقَدہ بکینہ آورد او را واحقد القوم اذا طلبوا
من المعدن شیأ فلم یجدوا۔
حقلد۔ حقلد۔ بفتحتین وتشدید اللام بخیل
تنگ خوے۔
حمد۔ حمد۔ ستایش وستودن (ع ک اف ۲)
محمدۃ بفتح العین کذلک حمید محمود نعت منہ۔ والتحمید
ابلغ من الحمد والحمد اعم من الشکر۔ محمدۃ الذی کثرت
خصالہ المحمودۃ۔ محمدۃ بکسر العین خلاف مذمت
احماد بستایش رسیدن واحمد الرجل اے صار
امرہ الی الحمد۔ واحمدتہ اے وجدتہ محمودا وفی المثل

الحمد احمد اے اکثر حمد او حمادِ لہ ای حمد اللہ وشکر ابنی
علی الکسر لانہ معدول عن المصدر وفلان یتحمد علی
ای یمتن یقال من انفق مالہ علی نفسہ فلا یتحمد بہ
علی الناس۔ حمدۃ مثل ہمزۃ بسیار ستاینده و
غلو کنندہ در ستایش حمد النار آواز آتش واحتد احمر
واحتدم وہو قلبہ یعنی افروخت آتش وحماد اک
بالضم ان تفعل کذا اے مصار اک وغایتک یحمد
بطنے از نبی از ومحمود اسم الفعیل المذکور فی القرآن
حید۔ حَیْدُود۔ حَیْد۔ حَیْدودۃ میل کردن (ع
ف اک ۲) واصلہ تحریک الیاء فسکنت لانہ لیس
فی الکلام فعلول بالتحریک غیر مضعوف یقال حادہ
اے مال وعدل عنہ۔ وقولہم حیدی حیادِ کقولہم
فیحی فیاح۔ محایدۃ یکسو شدن یقال حایدہ اے
جانبہ۔ حمار حیدی بفتحتین اے یحید عن ظلہ لنشاطہ
ویقال کثیر الجود عن الشئ ولم یحی فی نعوت المذکر
شئ علی فعلی غیرہ۔ حَیْد بالتسکین بیرون جستگی کوہ
حَیْدۃ گرہ شاخ گوزن وشاخ رنگ حیود حَیْد
ج۔ مثل بَدْرۃ وبُدُر وکل نتوء فی الجبل والقرآن
وغیرہما فہو حَیْد۔ حَیْدان سنگ کہ از سم ستور
بیکسو جہد در رفتن۔

لبن حَدِید۔ شیر سطبر وحَدَبندی شگفت
حَرافِد۔ کرام الابل اے شتران نجیب۔
حَرْود۔ دریدن۔
حُضُد۔ بضمتین وکسر والحُضْض دآن عصارۂ
فیلزہرج ست۔

حفرد - دانۂ گوہر و گیاہی -
حَفَنْدَد - صاحب شتران نیک تیمار کن آنہا -
حَکَدَ الی اصلہ یحکد رجع واحکد الیہ یعنی تاخیر نمود و اعتماد کرد و حاکد مثلہ محکد اصل و پناہ گاہ -
الحلبد من الابل کز برج شتر کوتاہ حلبدۃ مؤنث وضأن حَلْبَدَۃ میش دنمک -
حلقد - بد خلق و گران جان -
ابل محالید - وَتْث اَلبانہا یعنی شتر مادہ کہ شیر آنہا روبہ کمی نہادہ باشد -
حِمْرِدَۃ - عزیز نک -
الحُنْد - کعنق الاحسار والواحد کقبول -
حُنْجُود - کزنبور ناے گلو و شیشۂ دراز کہ دران سفوف و مانند نہند و ظرفے ہمچو جامہ دان کوچک
الخنجد کقنفذ الجبل من الرمل الطویل -
حاد - بجود کسید یعنی میل نمود (ع ف اض ۲)
وحاوَدَ ابو قبیلۃ من صدان وتحاودہ الحمی تتعہدہ حود بالضم موضعے -

فصل الخاء

خدد - خَدّ - رخسار و ہما خَدّان و شگافتن زمین (ع ف اض ۲) یقال خَدّ الارض - مَخَدّۃ بالکسر نازبالش و آہن کہ زمین را بدان شگافند اخدود بالضم شکاف زمین بدر از اضرتہ اخدود اے خدّت فی الجلد - خدّۃ بالضم کندہ خداد داغ بر رخسار بعیر مخدود لعت منہ - متخدد لاغر و خدد و لحم وتخدد اے تشنج -

خرد - خریدۃ - زن شرمگین خرائد ج - خُرُد خُرَّد - کذلک جاریۃ خرد اے خفرۃ - لؤلؤۃ خریدۃ اے غیر مثقوبۃ وکل عذراء خریدۃ قال ابن الاعرابی اخرد الرجل اذا قل کلامہ یقال مالک مخرد کذا فی المجمل اللغۃ -
خضد - خضد - بالفتح خمانیدن چوب یقال خضدت العود فانخضد اے ثنیتہ فانثنی من غیر کسر و سخت خوردن و خائیدن چیزے را تری چون خیار و بادرنگ و خرآن و بریدن تخضید کذلک وخار درخت خشودن نو خضید و مخضود - خضد بالتحریک انچہ از درخت تر خشودہ باشند خضاد بالفتح درخت نرم بے خار -
خفد - اخفاد - آبستنی نمودن ناقہ بے حمل خفود بالفتح ناقہ کہ بچہ افگند پیش از انکہ صورت پیدا شود خفید دشتر مرغ سبک -
خلد - خلد - بالضم والسکون ہمیشگی - و نوعے از کلاکموش نابینا خُلُود ہمیشہ بودن (ع ف ا ض ۲) اَخلَدَ اللہ وخلّدہ - وقیل لا تافی الصخور خوالد - واخلد بالمکان اے اقام بہ - واخلدت الی فلان اے رکنت الیہ - واخلد بصاحبہ اے لزمہ - رجل مخلد مرد سیاہ پیر خلد بالتحریک دل یقال وقع ذلک فی خلدی اے فی روعی و قلبی - خالدان نام دو کس از بنی اسد خالد بن یغفل و خالد بن قیس -
خمد - خُمُود - فرو مردن آتش (ع ف اض ۲)

خَمَدت النار اے سکن لہبہا ولم یطفأ جمرہا وہمدت اذا طفئ جمرہا واخمدت النار اطفأتہا خمدت الحمی اے سکن فورتہا۔ وخمد المریض اے اغمی علیہ اوہات۔ خمود بالفتح والتشدید جائے کہ آتش دردے خوابانند۔

خود۔ خود۔ زن نازک خوج۔ مثل رمح لدن ورماح لدن۔ تخویدبشتاب رفتن۔

اخبندے البعیر کلان وسخت شد وجارۃ خنبداۃ تامۃ القصب اوتارۃ ممتلئۃ اوثقیلۃ الورکین وساق خنبداۃ مستدیرۃ ممتلئۃ ورجل خنبدی مردپر گوشت بناند وخنبدیات ج واخنبدی ثم قصبہ۔

خُرَبد۔ کعلبط شیر سطبر ترش۔

خرمد۔ بکسر میم ثانی مقیم وخاموش سرفگندہ۔

خونیرمنداد۔ بضم الخاء وکسر الزاء وفتح المیم وسکون النون والدال امام ابی بکر المالکی الاصولی۔

الخیدکیل الرطبۃ گیاہ ترعربوہا وغیرہا واصلہا خود۔

فصل الدال

ودود۔ ود۔ بازی بالتخفیف وفی الحدیث ما انا من ددو ولا الدد منی وفیہ ثلاث لغات تقول ہذا ددٌ وود مثل قفا وقَدَنٌ۔

ورد۔ ورد۔ بالتحریک بے دندان شدن رجل آرد وامراۃ وردا وردا وفی الحدیث امرت بالسواک حتی خفت لاوردن اراد بالنحوف الثلم۔ وردم بکسرتین بینہا ساکن ناقۂ کلان سال وہی الدرداء والمیم زائدۃ کما قالوا للدقعاء دقم وللدقعاء دقعم علی مثل

قُلم۔ وردی بالضم آنچہ در تگ نشیند از مائع چون روغن وغیر آن خلاف صافی وَرید نام مردے تصغیر اورد مرخما۔

وعد۔ وُعد۔ نام زنے یصرف ولا۔ وُعود۔ وُعُدات ج۔

ودد۔ وُدُودۃ۔ کرم وُدُود ج۔ ودان جمع الجمع ودید تصغیرہ والقیاس ودیدۃ ومنہ یقال واد الطعام بَدادا اذا وقع فیہ السوس وادا وَدَدٌ مثلہ۔ وُدودان پدر قبیلۂ از بنی اسد۔ ابو وُداد بالضم نام شاعر واود نام پیغمبرے علیہ السلام وہو اسم اعجمی لا یہمز۔

واودۃ۔ لہو ولعب کردن۔

الدود۔ فی قول طرماح۔ واستطرقت ظعنہم لما احزألّ بہم۔ آل الضحی ناشطا من واعب دود۔ کسعہ بدال ثالثۃ لان النعت لا یتمکن حتی تتم ثلثتہ احرف اراد بالناشط الشوق النازع یعنی بالحاق دال سوم لفظ را کامل کرد چہ نعت متمکن نمے شود تا وقتیکہ سہ حرف کامل نشود۔

ویناوند۔ کوہیست بکرمان والعامۃ تقول دماوند وکوہیست بلند نواحی ری کہ عثمان رض ابا الحنکہ را در انجا برائے مشاہدہ نیر نجات فرستادہ بود۔

فصل الذال

ذرود۔ ذُرود۔ بالکسر نام کوہے۔

ذود۔ ذُود من الابل وہو ما بین الثلاث الی العشرۃ وہی مؤنثۃ لا واحد لہا من لفظہا۔

أَوْدَادٌ کثیرہا و فی المثل الذود والی الذود ابل و الی ہہنا بمعنی مع اے اذا جمعت القلیل مع القلیل صار کثیرا۔ ذیاد بالکسر راندن یقال ذادہ عن کذا و ذودت الابل اے سقتہا و طردتہا۔ تذوید راندن و ازدتہ اے اعنتہ علی ذیادۃ الابل۔ رجل ذائد و ذوّاد اے حامی الحقیقۃ دفاع۔ ذُدُو بالکسر زبان ذائد نام اسپے تم از نسل حردن۔

فصل الراء

راد۔ رَأْد۔ رُؤد۔ بالضم زن جوان نیکو و بن ریش از آوج۔ رادۃ رُؤدۃ بالہاء کذلک۔ رائد الضحیٰ غایت چاشت ترؤد شادمانی نمودن از نعمت تَرَأُّد و ازتیاد مبنی۔ رُبد بالکسر ہمزاد و بحال ہمزہ۔

ربد۔ رُبُود۔ اقامت کردن بجائے و باز داشتن مربد بالکسر جاے باز داشتن شتران وغیر آن و منہ سمی مربد البصرۃ و اہل المدینۃ یسمون الموضع الذی یجفف فیہ التمر مربدا و ہو المسطح والجرین فی لغۃ اہل نجد تمر ربید و ہو الذی نضد فی الحب و نضح علیہ الماء۔ ربدۃ بالضم خاکستر گونی و منہ ظلیم اربد۔ اربداد خاکستر گون شدن العامۃ ربدار و نعائم ربد۔ و ابیۃ ربداء اے منکرۃ۔ و غنز ربداء اے سوداء منقطۃ بحمرۃ و ہی من شیات الغرخاصۃ۔ اربد بن ربیعۃ برادر لبید بن ربیعۃ الشاعر۔ و تربد الماء اے تغیرت و تربد وجہ فلان ای تغیر من الغضب و تعبس۔ ربد بالضم و فتح ۲

پرنگ چیزے سیف ذو رُبد شمشیر با پرنگ و ربدت الشاۃ لغۃ فی رتدت و ذلک اذا اضرعت فتری فی ضرعہا لمعۃ سواد و بیاض۔

رتد۔ رَتَد۔ برہم نہادن رخت متاع رَتِید و مرتود اے نضید و منضود۔ رتد بالتحریک کذلک۔ و ایضاً ضعفۃ الناس یقال ترکنا علی الماء رتدا ما یطیقون تحلاوا اما الذین لیس عندہم ما یتحملون علیہ نہسم مرتدون و لیسوا برتد یقال ترکت بنی فلان مرتدین ما تحلوا بعد اے ناضدین متاعہم قال ابن السکیت و منہ اشتق مرتد اسم رجل۔ و ہو ایضاً اسم من اسماء الاسد۔ رتدۃ بالکسر جماعت مردم کہ مقیم باشند بجائے قال الکسائی ارتد القوم اے اقاموا۔ و احتفر القوم حتی ارتدوا ای بلغوا الرتی۔

رجد۔ ارجاد۔ لرزانیدن ارجدوا ارعد بمعنی۔

رخد۔ رخود۔ بالکسر و تشدید الدال نرم استخوان لبسیار گوشت رجل رخود اللحم و امرأۃ رخودۃ اللحم اے ناعمۃ۔

رود۔ رَدّ۔ رَدّۃ۔ بالکسر مرد باز گردانیدن رددہ عن وجہہ اے صرفہ قولہ تعالیٰ فَلَا مَرَدَّ لَہ۔ و رَدَّ علیہ الشیٔ اے لم یقبلہ و کذلک اذا اخطأہ۔ و ردہ الی منزلہ۔ و ردّ الیہ جوابا اے رجع۔ مرودۃ زن طلاق کردہ و استرۃ سمی موسیٰ مرودۃ لانہا ترد فی نصابہا۔ مردود باز گردانیدن مثل المحلوف و المعقول۔ شیٔ رَدَاے رَدِیٔ رَدِیٔ۔ و فی لسانہ رَدَاے حبسۃ و فی وجہہ رَدّۃ اے قبح مع شیٔ

من الجمال - تردید ترداد و دله گردانیدن یقال
ردده فتردد - و رجل مردد اے جائر بائر - ارتداد
برگشتن از دین وخبر آن و منه المرتد - استرداد
طلب الرد یقال استردہ الشئ - ردیدی مثل
خصیصی وہی الرد وفی الحدیث لا ردیدی فی الصدقة
و رادہ الشئ اے ردہ علیه - وہما یتراددان البیع
من الرد والفسخ - ہذا الامر ارد علیه اے انفع له -
وہذہ الامر لا رادة له اے لا فائدة له ولا رجوع -
ردة بالکسر اسم من الارتداد و پریشدن پستان
از شیر پیش از زادن یقال ارددت الشاة وغیرہا
فہی مرد اے افزعت یعنی پستان کرد و جہار
فلان مرد الوجه اے غضبان - و رجل مرد اے
شجیع - بحر مرد اے کثیر الموج -
رشد - رشاد - بسامان و برہ بودن خلاف غی
رشد برہ شدن (ع ف اض ۲) رشد بفتحتین لغة
فیه (ع ک اض ۲) ارشده الله فہو رشید - مراشد
میان راہہا الطریق الارشد الاقصد یقال
ہو ارشد ة خلاف زینته - و ابن رشدة حلال زادہ
اتم راشد کنیت موش نبور شدان بطنے از عرب -
رصد - رصد - یرصد ولیکن چشم داشتن (ع
ف اض ۲) الراصد للشئ الراقب له - ترصدا اے
ترقب - رصید سگ و دد کہ خواہد بر جہد سوے
شکار اے رصود بالفتح شتر کہ منتظر نوبت آب باشد
رصد بفتحتین گیاہ و باران اندک یقال بارضہ رصد
من حیا ارصاد ج - و گروہی چشم دارندگان

یستوی فیه الواحد والجمع والمؤنث والمذکر وربما
قالوا ارصاد بلفظ الجمع - مرصد بالفتح جائے نگاہداشت
ارصد له احدث له - مرصاد بالکسر راہ رصدة
بالضم کارزہ صیاد و بالفتح یک دفعہ باران - مرصاد بالکسر
ج - ویقال رصدت الارض فہی مرصودة -
رعد - رعد - تندر و غریدن (ع ف اض ۲)
یقال رعد السماء وبرقت - ورعدة المرأة وبرقت
اے ترعنیت - ورعد الرجل وبرق اے تہدد
واوعد - ویقال صلف تحت الراعدة للرجل
یکثر الکلام ولا خیر عنده - نبور اعدة بطنی از عرب
قال ابو عبیدة وابو عمرو ارعدت السماء وابرقت
ورعد القوم وابرقوا اے اصابہم رعد وبرق -
وارعد الرجل وابرق ای تہدد واوعد وانکرہ الاصمعی
ارتعاد از زبان یقال ارعده فارتعد - رعدة
بالکسر ازہ و ارعد اے اخذته الرعدة - و ارعدته
فرائصه عند الفزع - رعدید بالکسر ترسندہ وزن
لرزان کوشت یقال ہو رعیدة اے لحم
فی السنام - رعاد نوعی از ماہی کہ بسودن او
دست و باز و لرزان شود چندانکہ آن ماہی زندہ
باشد رجل رعاد بسیار گوے و قولہم جاء بذات الرعد
والقلیل یعنون بہا الحرب - ذات الرواعد بختی -
رعدد - رعدد - بالتحریک ای واسعة طیبة
ورعد بضم العین و الکسر اے طاب واتسع -
وارعد الغرم اخصبوا - وارعدوا مواشیہم اے
ترکوہا ترعی کیفما شاءت - رعیدة نوعی از طعام باشیر و آرد

ارغیدا و بریده شدن شیر و تمام ناخفتن آن و بشک شدن در کارے۔ و در آمیختگی رای و هر چیزے مرغاذاے شاک مختلط فی رایه۔

رفد۔ رفد۔ بالکسر دهش و بالفتح مصدره و یارے دادن (ع ف اک ۲) رفدة ای عطیة و اعطیة رفد بالفتح و الکسر ایضاً قدح بزرگ مرفد کذلک ایضاً بالشجة زنان که بر سر بندند تا کالان نماید مرافید گوسفندان که شیر خشک نکنند در تابستان و زمستان ارفاد اے اعطاء و اعانت مرافدة معاونت ترافد تعاون استرفاد استعانت ارتفاد و رزیدن ترفید مهتر و بزرگ گردانیدن یقال رفد فلان ای سود و عظم۔ رفود بالفتح ناقة که بیک دوشیدن یک قدح شیر پر کند رفاده رگ هند و جراحت بند و مالے که قریش بجهت حاجیان بیرون آوردندی و کانت الرفادة و السقایة لبنی هاشم و السدانة و الحوار لبنی عبد الدار قال ابو زید رفدت علی البعیر ارفد رفدا اذا علمت له رفادة و هی مثل حدیة السرج راندان و جله و خرات رواند فدر هاے سقف نبوارفدة گروهی از حبشه رفیدة بالضم حی از عرب یقال لهم الرفیدات۔

رقد۔ رقاد۔ بالضم خواب و خواب شدن رقد رقود کذلک۔ قوم رقود و رقد۔ رقدة فعلة منه۔ مرقد بالفتح خوابگاه و رقده اے انامه۔ وارقد بالمکان ای اقام به۔ مرقد بالکسر دارو که خواب آرد رقدان برجستن بره و بزغاله از نشاط آرستداو شتافتن رجل مرقد بکسرتین منیما ساکن شده الدال مفتوحه مثال منبر غرمی الذی یرقد فی امور ه راقود نوعی از پیمانه و خم قار اندود کرده و هو معرب رواقید ج۔ رقد نام کوهے که سنگ آسیا از وے گیرند۔

رکد۔ رکود۔ ایستادن آب و باد و کشتی و آفتاب بنصف نهار و راست ایستادن روز و تر از و و آرام گرفتن مردم و کل ثابت فی مکان فهو راکد۔ مراکد ایستادن جایهای مردم وغیره بقته رکود بالفتح کاسه پر۔

رمد۔ رماد۔ بالفتح خاکستر رمد دار بکسرتین بالمد و الارمداء کالازبداء مثله۔ ویقال رماد رمد بکسرتین اے هالک۔ ارمد خاکستر گون نعامه رمداء و یقال للبعوض رمد بالضم و السکون۔ ارماد درویش شدن و پستان کردن ناقه و گاو و گوسپند رسیدن در خاکستر کردن و فی المثل شوهای اخوک حتی اذا انضج رمد۔ مرمد بریان کردن در خاکستر پخته رسیدن پستان کردن میش یقال رمدت الضأن فهی رمیق رمق اے هی الارباق۔ رمد بالسکون رمادة هلاک شدن (ع ف اک ۲) یقال رمدتهم اے هلکت من برد او صقیع قال ابن السکیت قد رمدنا القوم نرمدهم اے اتینا علیهم۔ عام الرمادة سال هلاکی ستور و مردم و هی اعوام جدب تتابعت علی الناس فی ایام عمر بن الخطاب رض۔ رمد بالتحریک درد چشم و درد آمدن فهو رمد و ارمد۔

وَارَدَ الماء عليه فهي رَبِدة - مارربدآب شور -
رُند - رَند - نوعی از درخت خوشبو در بایقال
للعود رند -
رود - رُود - آب وعلف جستن (ع ف اض ۲)
فهو رائد یقال لایکذب الرائد اهله ورفتن وآمدن
راد الشئ یَرُودُ اے جاء وذهب رائد ایضاً دسته
دستاس اراده خواستن واصله الواو تقول لک
راوَدَهُ الا ان الواو سکنت وانفتحت حرکتها الی ماقبلها
فانقلبت فی الماضی الفا وفی المستقبل یاءً و
سقطت فی المصدر لمجاورتها الالف الساکنة
وعُوِّض منها الهاء فی آخره - وراوَدتُه مراودة
وروادًا اے اردتُه - ارتیاد جستن وفی الحدیث
اذا بال احدکم فلیرتد لبوله ای لیطلب مکانا لینًا
او منحدرا - ریاد الابل بالکسر رمیدن شتر پیش و
پس درچراگاه مراد بالفتح موضع منه - ومراد الریح
المکان الذی یُذهب فیه ویُجاء - رادة بلا همز
زن طواف کننده بهسایگان رَوَدان مصدر منه
تقول رادت المرأة ترود فهی رادة ورجل راد
بمعنی رائد وهو فعل بالتحریک بمعنی فاعل کالفرط
بمعنی الفارط - رائد العین عوارها الذی یَرود فیها
دراد وسادة اے لم یستقر - مرود بالکسر میل سرمه
وآهن حلقهٔ لگام وچرخ دلواز آهن ویقال یمشی
فلان علی رود بالضم اے علی مَهَل وتصغیره رُوید
اراد مُرُود بالفتح والضم نرم رفتن وراندن
یقال اردفی السیر اے ارفق وقولهم الدهر

اَرُودُ ذُو غیر اے لعل عمله فی سکون لایُشعَر به -
ویقال رُوَیدک عمرًا فالکاف للخطاب لاموضع لها
من الاعراب ورویدغیر مضاف الیها وهو متعد
الی امرولانه اسم سمّی به الفعل ویعمل عمل الافعال
وتفسیر رُوَیدَ فعلا وتفسیر رویدک اهمل لان الکاف انما تدخله
اذا کان بمعنی افعل دون غیره وحُرکت الدال
لالتقاء الساکنین ونصبت نصب المصادر وهو
مصغرًا مورد به لانه تصغیر الترخیم من اراد وهو مصدر
اراد یُرید وله ارلعة اوجه اسم للفعل کقولک
رویدعمرًا اے اَرُدْ عمرًا ای امهله - وصفة
کقولک سار سیرًا رُوَیدًا - وحال کقولک
سار القوم رویدًا ما اتصل بالمعرفة صار حالا لها -
ومصدر نحو قولک رویدعمرو علی الاضافة کقوله تعالی
فَضَرْبَ الرِّقاب -
رَیدہ - رَیدہ - کرانهٔ بیرون جسته از کوه رُیُوذج -
ریح رَیدة رادة ریدانة اے لینة الهبوب -

رصد المتاع - کالا را ترتیب نهاد -
ارغلد انفعل من الرغد -
رہدہ - سخت سائیدا ورا (ع بفتحها) رهادة نازک
والرهیدة الشابة الرخصة الناعمة یعنے زن
جوان نازک اندام تازه رود نوعے از خوردنی
که از گندم کوفته وشیر سازند رهو ویة نرمے
ورهد ترهیدًا اتی بالسحاقة العظیمة وامر مرهو
لم یحکم ونرکهم مرهو دین غیر عازمین علی امر یعنے
گذاشت اینها را در حالیکه عزم بر کاری نداشتند

فصل الزاء

زاد - زاد - ترسانیدن (ع نفتحہا) مزود ای مذعور
زبد - زبد - بالتحریک کف آب و شیر و سیم و جز آن
زبدۃ بالضم اخص منہ - ازبد الشراب و بحر مزبد اے
مائج یقذف بالزبد - وازبد السید رأسہ اے نور - زبد
بالضم کف و سر شیر زبدۃ مسکہ زبد بالفتح اندک
دادن (ع ف اک ۲) وفی الحدیث انا لا نقبل
زبد المشرکین اے رفدہم وزبدت المرأۃ سقاءہا
اے محقتہ حتی یخرج زبدۃ - وزبدتہ ازبدہ بالضم
اے اطعمتہ الزبد - تزوید پنبہ زدن و کف بر آوردن
دہان زبد شدق فلان وتزبد بمعنی - وتزبد الیمین
اذا اسرع الیہا - زباد اللبن بالضم والتشدید ما لا خیر
فیہ وفی المثل اختلط الخاثر بالزباد - والزبادۃ ایضا
بنت زبادی کذلک - مزبد نام مردی زبید بطنی از
مذحج - زبید بفتح الزاء مدینۃ بالیمن - زبیدۃ بالضم نام
معروفۃ -

زبرجد - زبرجد - م -

زرد - زرد - بالسکون والتحریک فرو بردن بگلو
(ع ک اف ۲) وجہ کردن (ع ف اض ۲) یقال
زرد اللقمۃ فزبرد وزردہ خنقہ وزرہ بافتن ودرہم
افگندن حلقہا مزرود وجہ کردہ از دراد فرد خوردن
مزرد و گلوگاہ حلق زراد بالکسر ریسمان کہ بوی گلوی شتر
بندند زرد بالتحریک ایضا زرہ بافتہ زراد زرہ گر
مزرد بالکسر نام مردی زرد بالفتح نام موضعی -

زغد - زغد - سخت بانگ کردن شتر (ع نفتحہا) و
فشردن گلو را و مشک را تا مسکہ از وی بیرون آید
زغید مسکہ بیرون گرفتہ از مشک -

زند - زند - بند دست و ہما زندان و چوب یا
آہن آتش زنہ زندۃ سنگ یا چوب زیرین چقماق
وقیل ہما زندان اذا اجتمعا ولا یقال زندتان زناد
ج - آزند ازناد کذلک - وقیل لمن اعان انجد ورث
بک زنادی - مزند نخیل تنک خوے وثوب مزند
تنک پہنا تزیند تنگ کردن وہو ایضا ان تحل
اشاعر الناقۃ باخلۃ صغار ثم تشد بشعر وذلک اذا
اندحقت رحمہا بعد الولادۃ عن ابن درید - وتزند
فلان اذا صاق بالجواب وغضب -

زہد - زہد - بالضم ناخواہانی خلاف رغبت زہادۃ
ناخواہانی نمودن (ع ک اف ۲) یقال زہد فیہ وعنہ
وبفتحہما لغۃ فیہ - وفلان تیزہد ای تیعبد - ترہید
خلاف ترغیب وزہد فیہ وعنہ - مزہد اندک مال و
فی الحدیث افضل الناس مؤمن مزہد - زہید
اندک یقال ہو زہید الاکل ای قلیلہ - وداود زہید
ای قلیل الاحد للماء - ویقال خذ زہدا ما یکفیک
بالفتح ای قدر ما یکفیک - وفلان یزہد عطاء
فلان ای یعدہ زہیدا - وارض زہاد بالفتح اے
لا تسیل الا عن مطر کثیر - زہد بالسکون بریدن درخت
خرما (ع نفتحہا) زہدت النخل خرزتہ وخرصتہ -

زود - زاد - توشہ تزوید توشہ دادن یقال
زودتہ فتزود - مزود بالکسر توشہ دان والعرب
تلقب العجم بر قاب المزاود -

زید - زیادۃ - بالکسر و مزید بالفتح افزونی و کذلک زُدّادہ بالضم حکاہا یعقوب عن الکسائی عن البکری زَیْد نام مردی و فزون شدن و کردن لازم متعد و کذا بالکسر (ع ف اک ۲) وزاد وازداد بمعنے یقال زادہ اللہ خیرا وزاد فیما عندہ - و یقال افعل ذلک زیادۃ والعامۃ تقول زائدۃ - واستزادہ ای استقسرہ - وتزیید الشعر اے علا - تزید نوعی از رفتن و دروغ گفتن زائدۃ الکبد پارۂ از جگر جدا زوائد جمع لقب سعید بن عثمان یقال کان ثلثۃ بیضات - ذوزوائد یکے از نرہای شیر یعنے بظفار و انیابہ وزئیرہ وصولتہ - تزئید پدر قبیلۂ والیہ تنسب البرود التزئیدیۃ - مزاودۃ توشہ دان و آبدستاں مزاد مزائد ج -

زغبد - مسکہ -

زغردۃ - آواز شتر کہ در حوف خود بگرداند -

زفد الاثار پر کرد آوندرا زفد فلان فرسہ شعیرا بسیار جو داد اسپ خود را -

زُفَر فہ - زمزمۃ الزمار ورنۃ فی ورد -

فصل السین

ساد - الاساد - ہمہ شب رفتن قال ابو عمرو وہو ان یسیر الابل اللیل مع النہار وقال المبرد ہو سیر اللیل لا تعریس فیہ والتادیب سیر النہار لا تعریج فیہ - سؤدۃ بالضم باقی جوانی وقوت زن ویقال ان فیہما لسؤدۃ اے بقیۃ - ساد یسادُ بالسکون والحرکۃ خبہ کردن سناو وساد علی مفعل

وفعال خیک روغن وعسل یہمز ولا فاذا ہمز فہو مفعل واذا لم یہمز فہو فعال -

سبد - سَبَد - اندک یقال مالہ سبد ولا لبد اے قلیل وکثیر ویقال السَبَد من الشعر واللبد من الصوف تسبید از نیخ برکندن موے وچرب ناکردن سر وفی الحدیث قدم بن عباس مکۃ مُسَبِّدا راسہ - وسبد الشعر بعد الحلق اے نبت واسود - وسَبَد الفرخ اے بدار ریشہ و شوگ - سُبَد بالضم مرغی نرم پر ہا والعرب تشبہ الفرس بہ اذا عرق سبدان بالکسر ج - سبد بالکسر سختی یقال سَبِدَ اَسْبَادا اذا کان واہیا فی الصوصیۃ - قال ابو عمرو سَبَندی و سَبَنتی بالدال والتاء الہجری من کل شئ وقال الاصمعی ہما لغتان

سجد - سجود - سر بر زمین نہادن وفروتنی کردن والاسم السجدۃ بالکسر - وسورۃ السجدۃ بالفتح اَسجدا اے طاطا راسہ وانحنی - سَجادۃ جاے نماز ونشان سجدہ در پیشانی سَجاد چشم بریک جاے داشتن وسست کردن چشم اوراہم الاسجاد فی وراہم کانت علیہا صور یسجدون لہا - مسجد بکسر الجیم مرکت وبفتحہما ایضا مساجد ج - قال الفراء کل ما کان (ع ف اض ۲) فالمفعل فیہ بالفتح اسما کان او مصدرا ولا یقع فیہ الفرق مثل دخل مدخلا وبنادمدخلہ الا احرفا من الاسماء الزموہا کسر العین من ذلک المسجد والمطلع والمذبح والمشرق والمسقط والمفرق والمجزر والمسکن والمرفق من

رفق یرفق والمنبت والمنسک من نسک ینسک فجعلوا الکسر علامۃ للاسم وربما فتحہ بعض العرب فی الاسم قد روی مسکن وقد سمعنا المسجد والمطلع قال والفتح فی کلہ جائز وان لم تسمعہ - وما کان من باب (ع ف ا ک ۲) فالموضع بالکسر والمصدر بالفتح للفرق بینہما تقول نزل منزلا بالفتح ای نزولا وہذا منزلہ بالکسر وہو مذہب تفرو بہذا الباب من بین اخواتہ والموضع والمصادر فی غیر ہذا الباب بفتح العین ولا یقع فیہ الفرق ولم یکسر شئی فیما سوی المکسور الا الاحرف السبع ذکرناہا - والمسجدان ہما مسجد مکۃ ومسجد المدینۃ - مسجد بفتح ہجیم پیشانی مساجد پیوند ہفتگانہ کما فی الحدیث امرت ان اسجد علی سبعۃ آراب -

سخد - سخد - بالضم زدن آب کہ با بچہ از رحم بیرون آید واصبح فلان مسخدا ای مفقرا ثقیلا مؤنثہ ماذنی الحدیث فیصیح التسخد علی وجہہ -

سدد - سدد - عیب چون کری وگنگی ومانند آن اسدد ج - وہو جمع علی غیر قیاس والقیاس سدد ومنہ قولہم لاجعلن بخیبک الاسدۃ ای لا یقیمن صدرک فتسکت عن الجواب کمن بہ ضم ہو بکم وبازدداشت وکوہ میان دو موضع وبالضم کذلک وبرآوردن واستوار کردن رخنہ (ع ف ا ض ۲) وسد ایضا شئی یتخذ من قضبان لہ اطباق سد بالضم وادی سنگناک کہ آب دروے ایستد سدد ج - مثل حجر وحجرۃ ولخ بسیار کہ روی ہوا را بستہ باشد یقال جاء ناجرادسد ای سد الافق من کثرتہ وابر سیاہ سدد وج - سدۃ بالضم بیماری کہ بہ بینی استوار شود ونفس نتواند زد سداد بالضم کذلک مثل عطاس وسعداع ودرد درکاہ یقال رایتہ قاعدا لسدۃ بابہ وفی الحدیث اشغث الرؤس الذین لا تفتح لہم السدد ای الابواب ومنہ سمی اسماعیل السدی لانہ کان یبیع المقانع والخمر فی سدۃ مسجد الکوفۃ - سداد بالفتح درستی وراستی درکردار وگفتار وکذلک سدد ومتصور منہ (ع ف ا ک ۲) تسدید توفیق سداد یافتن رجل مسدد ای کان یعمل بالسداد والقصد والمسدد المقوم - وسدد رمحہ وہو خلاف قولک عرضہ - وسدید بالکسر ای صار سدیدا - وہو یسدد فی القول فہو مسد ای یصیب السداد والقصد - وامر سدید واسد ای قاصد - واسد ای استقام واستدت عیون الخرز وانسدت یعنی - اما سد او القارورۃ وسداد الثغر فبالکسر لا غیر - واما قولہم فیہ سداد من عور وصبت بہ سداد من عیش ای ما تسد بہ الخلۃ بفتح السین وکسرہا والکسر افصح سدد بالفتح بستان بن معمر وذلک البستان ماسدۃ -

سرد - سرد - درزدوختن ادیم تسرید مثلہ وزرہ بافتن وسوراخ کردن والخرز مسرد ومسرد وکذلک الدرع - والمسرد ایضا الدرع المثقوبۃ - والسرد اسم جامع للدروع وسائر الحلق وہو یسرد الحدیث سردا اذا کان جید السیاق لہ وسردت الصوم تابعتہ - وقیل فی الاشہر الحرم

بستان ابن عامر الصدیقی

ثلثة سَرَدة وهو ذو القعدة وذو الحجة والمحرم واحد فرد وهو رجب سَرَندی سخت سرنداة مؤنث مُسَرَنْدی الدهی یَعلوک ویَغلبک واسَرنداه اے اعتلاه والاسرنداء والاغرنداء واحد والیاء للالحاق بافعنلل۔

سرمد۔ سرمد۔ ہمیشہ۔

سرہد۔ سرہدة۔ نیکو پرورش دادن کودک را سَرہد پیہ کوہان سنام مُسَرہد اے سمین۔

سعد۔ سعد۔ نام مردے ویتی۔ ونیک بختے

سعود مصدر منہ رجع (ع ع بفتحہا) سعودة خلاف نحوست واستسعد بہ تیمن بہ۔ واستسعده اے عدّه سعیدا۔ سعادة نیک بخت شدن خلاف شقاوت (ع ک اف ہ) فہو سعید۔ وسُعِد فہو مسعود وقرأ الکسائی واما الذین سعدوا مجہولا۔ واسعده اللہ فہو مسعود ولا تقول مُسعَد کانہم استغنوا عنہ بمسعود۔ اسعاد ایضاً یاری کردن مساعدة یاری مند نمودن بمعنی معاونت وقولہم لبیک وسَعدیک اے اِسعادا لک بعد اسعاد۔ وسعود النجوم عشرة اربعة منہا فی برج الجدی والدلو نیر لہا القمر وہی سعد الذابح وسعد بُلَع وسعد الاخبیة وسعد السُّعود واما الستة التی لیست من المنازل فسعد ناشرة وسعد الملک وسعد البہام وسعد الہمام وسعد السباع وسعد مطر۔ وفی العرب سُعود قبائل شتی منہا سعد تمیم وسعد ہذیل وسعد قیس وسعد بکر۔ ونُوَاسَعد بطنی از عرب وہو تذکیر سَعدی وہی اسم امرأة وقولہم فی المثل اَسعد ام سُعَید مصغرا اذا سُئل عن الشئی اہو مما یحب او یکرہ ویقال اصلہ انہما ابنا ضبّة بن اُدّ خرجا فرجع سعد وفقد سُعَید فصار مما یتشارم بہ۔ سَعید نوعے از بروہاے یمن۔ سُعدان گیاہی وہو من افضل مَراعی الابل وفی المثل مرعی ولا کالسعدان والنون زائدة لانہ لیس فی الکلام فعلال غیر خزعال وقہقار الا من المضاعف ولہذا لثغت شوک یقال لہ حَسک السعدان وتشبّہ بہ حلمة الثدی یقال سعدانة الثدوة۔ سَعدانة سنیہ شتر دگرہ بند نعل دگرہ رشتہ تر ازو سعدانات ناخنان زیر خردہ کاہ شتر ساعد بازو مردم وبال مرغ ساعدة یکے از ناہاے شیر دنام مردے سواعد آب راہہا بسوے جوے یا دریا وجایہاے رستن مغز در استخوان سُعْد بالضم مشک زمین سعادی بالضم مثلہ۔ بنو ساعدة قومی از خزرج سقیفة بنی ساعدة جاے وسرای ایشان۔

سفد۔ سفاد۔ بالکسر برجستن نر بر مادہ (ع ک ا ف ہ) وذلک یقال فی التیس والبعیر والثور والسباع والطیر (ع ف اک ہ) لغة فیہ حکاہا ابو عبیدة اسفاد بر جہانیدن ومنہ تسافدت السباع ایضاً۔ سفود بتشدید الفارسی مرغ بریان کن وآنرا باب زن خوانند۔

سلغد۔ سلغد۔ بالکسر وتشدید الدال گول و گرگ۔

سمد۔ سمود۔ سرور واداشتن از تکبر (ع ف ا ض ہ) وکل رافع راسہ فہو سامد وبرشدان

یقال سدت اے علوت وکوشیدن ستور در رفتن سدت الابل فی سیرہا اے جدت وبازی کردن سائد اے لاہ ویقال للقینۃ اسندینا اے الہینا بالغناء تسید بار دادن زمین را وموے از بن برکندن اسیماد برآماسیدن از خشم۔

سمعد۔ مسمعد۔ آماسیدہ ویقال اسمعددت انا لہ واسمعد اے امتلأ غضبا۔

سند۔ سند۔ بالتحریک انچہ پشت بدو باز نہند از بلندی وکوہ وتکیہ گاہ سنود پشت باز نہادن (مع ف اض ۲) سندت الیہ واستندت بمعنے۔ اسناد باز خواندن بہ کسی وتکیہ دادن چیزے را بچیزے دبر داشتن سخن بہ گوینده دے وخشب مسندۃ شدد للکثرۃ۔ وتساندت واستندت بمعنی۔ خرج القوم تساندین اے علی رایات شتی ولم یکونوا تحت رایۃ امیر واحد۔ مسند بالضم روزگار وپسر خواندہ وخطی مرحمیر را مخالف خط سناد بالکسر شتر قوی پیکر واختلاف روفین در شعر یقال منہ ساند الشاعر۔ وساندت الرجل اے عاضدتہ وکانفتہ۔ سنداد بالکسر نام جوئے سند بالکسر نام شہرے ومردم آن شہر واحدہ سندی مثل زنجی وزنج۔

سود۔ سیادۃ۔ سؤدد۔ سیدودۃ۔ مہتر شدن یقال سادقومہ فہو سید وہم سادۃ وتقدیرہ فعلۃ بالتحریک لان تقدیر سید فیعل وہو مثل سری وسراۃ لانظیر لہما یدل علی ذلک انہ یجمع علی سیائد بالہمز مثل افیل وافائل وتبیع وتبائع۔ وقال البصریون تقدیر سید فیعل وجمع علی سادۃ وزن فعلۃ بالتحریک کانہم جمعوا سائدا مثل قائد وقادۃ وذائد وذادۃ وقالوا انما جمعت العرب السید والبید علی فعائل بالہمز علی غیر قیاس جمع فیعل فیاعل بلا ہمز والدال فی سؤدد زائدۃ للالحاق بدنبار فعلل مثل جندب وبرقع۔ تسوید مہتر گردانیدن وسیاہ کردن تقول سودہ قومہ وہو اسود من فلان اے اجل منہ۔ قال الفراء تقول ہذا سید قومہ الیوم فاذا اخبرت انہ عن قلیل یکون سیدہم قلت ہو سائد قومہ عن قلیل۔ واساد الرجل واسود اے ولد غلاما فاسیدا وکذالک اذا ولد غلاما اسود اللون۔ واستاد القوم بنی فلان اے قتلوا سیدہم واسروہ وخطبوط الیہ۔ سواد بالفتح سیاہی لون اسود اسوداد اسوید اد مصدران فیہ۔ ویجوز فی الشعر اسوأد بتحریک الالف لالتقاء الساکنین والامر منہ اسود وان شئت ادغمت۔ اسود سیاہ تصغیرہ اسید واسیود اسیدی بحذف الیاء المتحرکۃ منسوب الیہ وتصغیر الترخیم سُوَید۔ ویقال سود الرجل کما تقول عور ست عینہ۔ ویقال کلمت فلانا فما رد علی سوداء ولا بیضاء یعنی کلمۃ لا قبیحۃ ولا حسنۃ۔ اسؤدان خرما داب وطاۃ سوداء اے دارستہ وطاۃ حمراء اے جدیدۃ۔ اسود مار بزرگ سیاہ۔ اساود ج۔ علی انہ اسم ولو کان صفۃ لجمع علی فعل۔ یقال اسود سالخ غیر مضاف لانہ یسلخ جلدہ

کل سنۃ والانثی اسودہ ولا یوصف بسالخۃ۔
مساودۃ برابری کردن بزرگی وسیاہی یقال
ساودنی فلان فسدتہ من سواد اللون والسود
وجمیعاً۔ سَوَدت الابل اذا داویت من الشعر البالی
او بارہا۔ قال الکسائی سَید بزکلان سال
وفی الحدیث ثنی الضان خیر من السید من المعز
وقولہم جار فلان لغنمہ سُوَدَ البطون وجار بہا
خُمَرَ الکلی معناہما ماہا زیل۔ سواد بالفتح سیاہی
اشخاص واعیان اَسوَدَۃ ج۔ اساود جمع الجمع
سوادُ الامیر ثقلہ۔ ویقال لفلان سواد اے
مال کثیر۔ سواد الکوفۃ والبصرۃ قراہما۔ سواد القلب
حبتہ وکذلک اسودہ وسوادۃ وسُوَیداوہ۔
سواد الناس عوامہم وکل عدد کثیر۔ سود بفتح السین
جبال قیس۔ سواد بالکسر نہانی کفتن وہو السِرار
وساودتہ اے سارورتہ واصلہ ادنار سواد ک
من سواد اے شخصک من شخصہ۔ وقیل
لانبۃ الخشن لم زنیت وانت سیدۃ نساء قومک
قالت قرب الوساد وطول السواد۔ سیدِ بالکسر
گرگ سیدان ج۔ سیدۃ مؤنث وربما سمی بہ الاسد
نبو السید قبیلۃ از بنی ضبۃ سیدان نام پشتہ۔
سہد۔ سہاد۔ بالضم بیداری سہد بفتحتین
بیدار شدن (ع ک اف ۲) سہد بہ ضمتین
کم خواب تسہید بیدار کردن ویقال ما رأیت
من فلان سہدۃ اے امرا اعتمد علیہ من
کلام او خبر۔

سُبُرد شعرہ۔ ستر د آنرا وسبردت الناقۃ شترمادہ
افکانۂ بے موے انداخت سبرد نعت منہ۔
ساتیدا۔ فی قول یزید بن مُفرغ۔ قدیر سُوَیدٍ
فساتیدا اَقبصری۔ فحلوان الخافۃ فالجبال۔
اسم جبل اصلہ ساتید ما فحذف الشاعر میمہ فینبغی
ان یذکر ہنا وینبہ علی اصلہ۔
ساجِرُد۔ بکسر الجیم دیہی ست نزد قاشان
ودیہی دیگر بہ بوشنج۔
سُنجُد۔ سخت سرکش۔
سرندی۔ فی دس رس وہذا موضعہ۔
اِسنغرُد۔ بالکسر شہریست منہ المسندۃ زینب
بنت المحدث سلیمان بن ہبۃ اللہ بن خطیب
بیت لہیا۔
السُّغد۔ بالضم بساطین نزہتہ وامالکن مثمرۃ
لبصر قند منہ کامل بن مکرم وعلی بن الحسین و
احمد بن حاجب المحدثون وسغد مجہولا آماسید
وفصال ساغدۃ ومسغدۃ بفتح الغین وارمن اللبن
سمان یعنی شتر بچگان جدا کردہ شدہ از مادران
فربہ بسیر خوردن شیر سُغدان بالضم دیہی ست
بہ بخارا سغادی بالضم والقصر گیاہی واغضہ اللہ
یُسغِدِ مغداے مطرین یعنی خدا ترو تازہ دارد
اورا بیاران نرم۔
سُقُدو۔ اسپ مرد ساینده واسقد وسقده
تسقیداً مرد سایند آنرا دلاغ گردانید والسقدۃ
بالضم والسقیدۃ کجینۃ الخمرۃ سُقَد وسُقَیدات ج۔

سکندہ - شہرے بکنار دریای آخر یقیہ وسکندان دیہیست بمرو سکلکندی منصبہ بہ طخارستان منہا علی بن الحسین السکلکندی الفقیہ -

السلخدہ والسلخداۃ شتر مادہ قوی سلاخدج -

السلقد - اہلوکہ زیر اسپ در ریاضت انداختہ سلقدہ صفرہ -

سمرود - بالضم دراز -

اسمعداد - پختہ شدن وسمعدت انا مہ تورمت

سمند - اسپ فارسیہ سمندو قلعہ است بروم

سمندور کستقنور شہریست نزدیک ملتان -

سمہد - کبفر چیز خشک سخت سمندو شتر تنادر -

اسمند سنامہ کلان شد کوہان آن -

سیدہ - بفتحتین دیہیست بہ ابیورد -

فصل السین

شدد - شدۃ - بالکسر سختی شدید سخت شدہ بالفتح یکبار حملہ کردن (ع ف اض ۲) وشد علیہ اے حمل علیہ شد ودیدن وبلند برآمدن روز واستوار کردن وشد عضدہ اے قواہ واشتد استوارش ودوید مشادۃ سختی نمودن در چیزے تشدد کذلک تشدد مرد بخیل وشدہ کیشدہ بالضم والکسر اے اوثقہ وہو من النوادر قال الفراء ما کان علی فعلت من ذوات التضعیف غیر واقع مستقبلہ مکسور العین مثل عففت اعف وما کان واقعا مثل ددت ورددت مضموم العین الا ثلثۃ احرف جاءت نادرۃ وہو شددہ یشدہ وعلہ یعلہ ونمہ ینمہ و اصلہ الضم قال فان جاء مثل ہذا ایضا مما لم نسمعہ فہو قلیل وقد جاء حرف واحد بالکسر من غیر ان یشرکہ الضم شاذا وہو حبۃ یحبہ - وتقول شد اللہ ملکہ وشددہ اے قواہ - تشدید گران کردن خلاف تخفیف وقولہ تعالی حتی یبلغ اشدہ اے قوتہ وہو ما بین ثمانی عشرۃ الی ثلثین وہو واحد جاء علی بناء الجمع مثل آنک وہو الاشرب ولا نظیر لہما - ویقال ہو جمع لا واحد لہ من لفظہ مثال آسال وابابیل وعبادید وعباکیر قال سیبویہ واحدہ شغۃ وہو حسن فی المعنی لانہ یقال بلغ الغلام شدتہ ولکن لا یجمع فعلۃ علی افعل واما انعم فانما ہو جمع نعم من قولہم یوم بؤس ویوم نعم ویقال ہو جمع الجمع تقول نعمۃ ونعم وانعم - واما قول من قال واحدہ شد مثل کلب واکلب او شد بالکسر مثل ذئب واذؤب فہو قیاس کما یقال فی واحد الاباعیل اتبول قیاسا علی عجول ولیس ہو شیئا سمع من العرب قال ابو زید یقولون اصابنی شدی علی نعلی اے شدۃ واشتد الرجل اذا صار ذا دابۃ شدیدۃ -

شرد - شرود شراد - رمیدن ستور (ع ف ا ک ۲) فہو شارد شرود والجمع شرد بفتحتین شرود وشرد بفتحتین اشارد مثل زبور وزبر ومثل خادم وخدم وغائب وغیب - قافیہ شرود اے سائرۃ فی البلاد - تشرید راندن ومنہ قولہ تعالی فشرد بہم من خلفہم اے فرق وبدد جمعہم -

شرید طرید بمعنی۔ نبو الشرید بطنے از سلیم۔
شکد۔ شکد۔ بالضم عطا و بالفتح المصدر منہ (ع ف اض ۲)۔
شہد۔ شہادہ۔ خبر درست و آگاہی قاطع یقال شہد الرجل علی کذا و ربما سکنوا الہاء و قالو اشہد الرجل عن الاخفش۔ و معنی اشہد بکذا احلف مشاہدۃ معاینہ دیدن شہود بالضم گواہان و حاضر شدن فہو شاہد و ہم شہود اے حضور و ہو فی الاصل مصدر و شہد ایضاً مثل راکع و رکع۔ و شہد لہ بکذا شہادۃ اے ادی ما عندہ من الشہادہ فہو شاہد و الجمع شہد مثل صاحب و صحب و بعضہم ینکرہ و جمع الشہد شہود و اشہاد۔ شہید حاضر و گواہ و کشتہ شدہ بے قصاص و دیت و الشہادۃ الاسم فیہ ایضا۔ و قد استشہد و ہم شہداء۔ اشہاد گواہ گردانیدن و اشہدتہ فشہد علیہ اے صار شاہدا علیہ۔ و امرأۃ مشہد بالاہار التی حضر زوجہا و مغیبۃ بالاہار التی غاب زوجہا۔ استشہاد گواہی خواستن و اشہدنی اے احضرنی و جعلنی شاہدا ایضاً۔ مشہد و محضر بمعنی۔ تشہد اشہد ان لا الہ الا اللہ گفتن در نماز و نشستن تا آنجا شاہد آب مطہر کہ با بچہ بیرون آید از رحم و زبان و فرشتہ شہود الناقۃ اثار موضع منبتہا من دم او سلا۔ شہد بالفتح و الضم انگبین با موم شہدۃ اخص منہ و الجمع شہاد۔ و اشہد الرجل اے انذی و المذی عسیلۃ۔
شید۔ شید۔ بالکسر ہر چہ دیوار را بوے اندایند چون آہک و گچ و جز آن و بالفتح مصدرہ (ع ف ا ک ۲) مشید اے معمول بالشید۔ تشیید بر افراشتن اشادۃ مثلہ و ایضا آواز بر داشتن و اشاد بذکرہ اے رفع من قدرہ۔ قال ابو عمرو اشدت بالشئ اے عرفتہ۔ مشید بالضم و التشدید بر افراشتہ قال الکسائی المشید بالفتح و کسر الشین للواحد من قولہ تع و قصر مشید و المشید بالضم للجمع من قولہ تعالی فی بروج مشیدۃ۔

شحدود۔ بالضم مرد بد خلق
شحد۔ کجعفر نام مردے۔
الشقدۃ۔ بالکسر حشیشۃ کثیرۃ الاہالۃ و اللبن۔
شمردی۔ بالقصر نباتیست یا درختی شمرواۃ شترمادہ تیز رو۔ شمرداۃ بروزن و معنی شمرواۃ۔
تشوید۔ بر آمدن آفتاب و بلند شدن آن تشود مثلہ او الصواب بالذال۔

فصل الصاد

صخد۔ صخد۔ سوختن آفتاب (ع بفتحہا) و بانگ در کاک صخد بالتحریک نیک گرم شدن روز (ع ک ا ف ۲) یوم صخدان بالتحریک و صیخود روز نیک گرم صخرۃ صیخود اے شدیدۃ۔ و اصخد الحر بار اے تصلی بحر الشمس۔
صدد۔ صدد۔ روے بر گردانیدن (ع ف ا ض ۲) صد باز داشتن و صدہ و اصدہ بمعنی اے منعہ عنہ۔ صدید زرد آب و بانگ کردن (ع ف ا ض ۲ و کسرہا) صد بفتحتین نزدیکے

یقال داری صَدَدَ دارہ اے قبالتہا نصب علی الظرف
صداد بالضم والتشدید نوعی از کلا کموش قال
ابوزید ہو فی کلام قیس سالم ابرص والجمع صدائد
علی غیر قیاس و راہ سوی آب صَدار بالمد نام چاہے
خوش آب و فی المثل ما ہو لا کصدار و بعضہم یقول
ہو صدآء مثال صَدعاء۔ و اصدا الجرح اے
صار فیہ المدۃ والتصدید۔ صد بالضم کوہ قال
ابو عمرو یقال لکل جبل صدو سد۔
صرد۔ صَرَد۔ سادہ یقال اُجبُہ جُبّا صردا و نبیذ
صرد و کذب صَرَد اے خالص۔ و قوم صُرَد ہو معرب
سرد صرد من البلاد خلاف جرد یعنی سرد سیر
و گرم سیر صرد بالتحریک سرما یافتن (ع ع ک اف ۲)
فہو صَرِد و مصراد۔ و صرد قلبی عنہ اے انتہی عنہ
و صَرَد السہم عن الرمیۃ اے انفذ و اصرد انفذہ۔
و سہم مصراد و صارد اے نافذ۔ نبو الصارد و قوم
از عرب صُرّدان بالضم والتحریک دو رگ زیر زبان
صُرَد طائر یعنی درکاک و سپیدی پشت اسپ
بعد از ریش شدن دے صُرّاد ابر تنک بی باران
تصرید کم از سیرابی آب دادن و کم کردن عطا
شراب مصرد اے متقلل و کذلک لذی یسقی قلیلا
او یعطی قلیلا۔ صُمُرد اے بکسرتین و ساکن الوسط
ناقۂ کم شیر میم زائدہ۔
صرخد۔ صَرْخَد۔ موضعے۔
صعد۔ صُعُود۔ برآمدن تصعید کذلک یقال
صَعد فی السُّلّم و صَعَد فی الجبل و علی الجبل۔ و اصعد
فی الارض اے مضی و سار۔ و اصعد فی الوادی
و صَعَد فیہ اے انحدر۔ و تصعد فی الشیٔ اے
شق علی۔ عذاب صعد بالتحریک ای شدید قولہ تعالی
یَسْلُکْہُ عذابا صَعَدا۔ صعود بالفتح بلندی خلاف ہبوط
وحدہ و الجمع صَعائد و صُعُد مثل عجوز و عجائز و
عُجُز و عقبۂ و شوار و ناقۂ کہ بچۂ ناقص خلقت زاید
یقال اصعدت الناقۃ و اصعدتہا انا کلتاہما
بالالف عن الفراء۔ صعید خاک قال ثعلب
وجہ الارض صُعُد و صعدات ج۔ مثل طریق و
طرق و طُرُقات و یقال ہذا النبات ینمی صعدا
بضمتین اے نمی طولا۔ صعید مصرّ موضعے در وے
صَعدہ نیزۂ کوتاہ راست رستہ نبات صَعَدۃ
خزان کور صاعدی منسوب الیہا علی غیر قیاس۔
صعدار بالضم و المدّ وم سرد و راز۔
صفد۔ صَفْد۔ بند کردن (ع ع ف اک ۲) و
بالتحریک بند و عطا و صَفَدہ و صَفّدہ اے
اوثقہ و شدّہ۔ و اصفاد مال و بندہ بخشیدن صفاد
بالکسر و ال و بند و غل اَصفاد ج۔
صفرد۔ صِفْرِد۔ بکسرتین بینہما ساکن چکاد ک
و ہو طائر تسمی العامۃ ابا المُلیح و فی المثل اَجبَنُ
من صِفْرِد۔
صلد۔ صَلَد۔ رست تابان حجر صَلْد و ارض صلد
و جبین صلد اے صُلب الملس۔ صلود بالضم
آواز آوردن چقماق بے جستن آتش (ع ع ف ا
ک ۲) و اصلد الرجل اے صَلَد زندہ۔ اصلد

ہے لیس بشاعر مضر کوہ ان

بخیل صَلود دیگ دیر بجوش آینده واسپ خوی کننده
ناقة صَلود و مِصْلاد کم شیر۔

صلخد۔ صَلْخَدی ۔ قوی سخت صَلْخَدم کذلک
بزیادة الیاء والمیم فیهما ویقال جمل صَلْخَدی وصِلْخِدم
اے قوی طویل وناقة صلخداة وجمل صلاخِد
بالضم والجمع صِلاخِد بالفتح ۔ واصلخدّ اے انتصب
قائما۔

صمد۔ صَمَد ۔ جاے بلند درشت مَصْمَد رست از
ہر چیز لغة فی مُصمَت وهو الذی لاجوف فیه ۔
صماد ! بالکسر سر بند شیشه صَمَد ایضاً آہنگ کردن
(ع ف اض ۲) صمد بفتحتین مهتر وآنکه آہنگ بوی
کنند در مهمات وبے نیاز بیت مَصْمَد اے مقصود
صمعد۔ اِصْمِعداد ۔ بشتاب رفتن ۔

صندد۔ صَنْدید ۔ بالکسر مهتر پُر دل غیث صَنْدید
باران بزرگ قطره صَنادید مهتران وسختیها ومنه
قول الحسن نعوذ باللہ من صنادید القَدَر ۔

صمد۔ صَمید ۔ بفتحتین بینهما ساکن نمایش آب
ودراز وصَمَدته الشمس لغة فی صَخَدته ۔

صید۔ صَیْد ۔ شکارے وشکار کردن (ع ف
ک ۲ وبفتحها) یقال منه صاده یصیده ویصاده
ایضا واصطاده کذلک ۔ وفلان یتصَیّد ۔ مُصید
ومصیدة بالکسر فیهما انچه بوے صید کنند کلب
صَیُود وکلاب صید بفتحتین وصَیْد فی لغة من
یُخفّف الرُسُل وبکسر الصاد لتسلم الیاء ۔ صید
بفتحتین سر بلند داشتن از کبر فهو الصید (ع ک ا

ف ۲) وصَیْد واصَیْد بمعنیً مثل عَوِر وعَوَر
والاصل فی هذا الباب افعل بالتشدید وانما
صحت الیاء فیه لصحتها فی اصله لتدل علیه وحُذفت
منه الزوائد للتخفیف ولولا ذلک لقلت صاد و
عار وقلبت الیاء والواو الفا کما قلبتها فی خاف
وباع والدلیل علی انه افعَلّ مجیٔ اخواته علی هذا فی
الالوان والعیوب نحو اسوَدّ واحمَرّ وانما
قالوا اعور وعوج للتخفیف وکذلک قیاس عمی
وان لم یُسمع ولهذا لایقال من هذا الباب
ما افعله فی التعجب لان اصله یزید علی الثلاثی
ولایکن بناء الرباعی من الرباعی وانما یبنی
الوزن الاکثر من الاقل ۔ صادمس وروے
صادی منسوب الیه وحرفے از حروف هجا صَیْدان
بالفتح دیگهای سنگین صَیْدار بالفتح والمد سنگ
که از دے دیگ سازند وزمین درشت ونام شهرے
نبو صَیْدار بطنے از بنی اسد صَیْدانة غول وزن
بدخوے بسیار گوے ۔

صرفند۔ شهریست بکنارهٔ دریاے شام ۔

صغد ۔ بالضم موضعیست به سمرقند وموضعیست
به بخارا صَغْدبیل شهریست بارمینیه که اورا نوشیروان
بنا کرده ۔

اِصْفِغد ۔ بکسر الهمزة وفتح الفاء وکسر العین
المهملة مے ۔

صلغد ۔ کجرد حل المتقشر الالف حمرة یعنی کسیکه
پوست بینی او از مسخ باده رفته باشد ۔

صمخدد - بالخاء المعجمة کسفرجل وقد عمل خالص وانت فی صمخدد قومک ای فی ضمیمهم و**اصمخد** انتفخ غضبا

صمرد - کزبرج مادہ شتر بسیار شیر و کم شیر من الاضداد

صمارید زمین ہائے سخت و گویند ان ضربه و لاغر من الاضداد -

صمغد - کسبحل بسیار سخت و **المصمغد** المنتفخ من شحم او مرض -

صود الصاد تصویداً کتبها -

فصل الضاد

ضاد - ضُؤُود - بالضم فیهما رکام ضُؤاد مصدر منه یقال ضُئِدَ الرجل فهو مَضْئُود و اضاد الله اے ازکمه الله ضاد خصومت کردن -

ضدد - ضَدّ - بالکسر ناہمتا اضداد ج - ضدید مثله وقد یکون الضد جماعة قال الله تعالی ویکونون علیهم ضِدّا - وقد ضادّه وهما متضادّان - یقال لاضدّ له ولا ند له ولا ضدید له - ضد بالفتح پر کردن (ع ف اض ۲) ضد القربة ای ملأها و ضد الرجل اے غضب -

ضرغد - ضرغد - کوہی ویقال هو مقبرة یُصرف من الاول ولا یصرف من الثانی -

ضفندد - صَفَنْدد - وفزک احمق وهو ملحق بالخماسی بتکریر آخره -

ضمد - ضمد - تر و خشک یقال شبعت الابل من ضمد الارض اے من رطبها و یابسها و ضربه ولاعنه و برابری کردن در چیزی و دوستی و معشوق گرفتن زن قال ابوذویب (مغر) نریدین کیما تضمدنی و خالدا + وهل یجمع السیفان ویحک فی غمد + ضماد بالکسر چیزے که بر جراحت بندند و بستن بر جراحت ضمد ایضاً کذلک (ع ف اک ۲) ضمادة عصابه که باضماد بندند و یقال ضمده بالعصا اے ضربه بها علی الرأس ویقال انا علی ضمادة من الامر اے اشرفت علیه - ضمد بالتحریک کینه گرفتن (ع ک اف ۲) و ضَمِدَ علیه اے آخِنَ علیه وحق دیرینه ویقال لنا ضَمَدٌ عند فلان اے غابر حق من معقلة او دَین - اضماد غنچه پدید آوردن عرج و آن درختیست و ضمّد راسه اے شدّه بعصابة - وقد ضَمِدَ ضَمَداً فتضمد ای جعلت له ضماداً شدّه علی جرحه -

ضهد - ضَهد - قهر کردن فهو مضهود و مُضطَهد اے مقهور مضطر - وفلان ضَهْدة للکل اے من شاء ان یقهره فعل -

ضبد - بفتحتین خشم آشکارا و پنهان و بالفتح آمیختن خرمائے رسیده با نارسیده ضبّده تضبیداً وکره ما یغضبه -

ضغده - خبه کرد او را یا گلوے او فشرد - (ع بفتحها) -

ضفده - طپانچه زد او را والضفادی الضفادع کالثعالی فی الثعالب ضفاد اضفیداً انتفخ غضبا

الضاد - حرف هجا للعرب خاصة والضوادی ما یتعلل به من الکلام -

فصل الطاء

طرد - طَرْد - راندن و دور کردن (ع ف اض ۲) طَرْد بفتحتین کذلک - وایضاً مزاولة الصید ولا یقال منه الفعل وانما یقال الافی لغة رویة - مطرد و طرید بمعنی و مَرّ فلان یطردهم ای یشلهم وطردت الابل طردا ای ضممتها من نواحیها واطردتها ای امرت بطردها - واطرده السلطان ای امر باخراجه عن بلده - قال ابن السکیت اطردته اذا صیرته طریدا وطردته اذا نفیته عنک وقلت له اذهب عنا - ویقال هو طریده للذی ولد بعده فانثنی طرید الاول - وطردت القوم ای آیست علیهم وخبرتهم - طریدة شکاری وکاروان شتر وجوب که بر دوک و تیر قمار نهند و تراشند مانند رنده طرید ایضاً تنهٔ درخت کز شده و بی شاخ و برگ مانده عه الطُّرُجُون - مُطاردة حمله آوردن بر یکدیگر یقال هم فرسان الطراد واستطرد له وذلک ضرب من المکیدة - اطراد پی یکدیگر شدن واطرد الامر ای استقام - والانهار تطرد ای تجری - مطرد بالکسر نیزهٔ کوتاه که بدان صید کنند - طود - طَوْد - کوه بزرگ وطود فی الجبال ای طوت وطوح مطاود ای مطاوح -

فصل العین

عبد - عَبْد - بنده خلاف حر عبید واَعْبُد وعباد مثل کَلْب وکلیب واَکْلُب وکلاب ج وعُبْدان مثل تمر وتمران بالضم وعبدان بکسرتین بالتشدید وبالکسر وتسکین الباء وعبدار بکسرتین وبالمد وبالقصر مع التشدید ومعبودار بالمد وعبد بضمتین عند الاخفش مثل سُقف وسُقف قال ومنه قرأ بعضهم وعُبُدَ الطاغوت وبعضهم قرأ وعَبَدَ بالفتح وکلاهما بالاضافة والمعنی فیما یقال خدم الطاغوت قال ولیس هذا بجمع لان فَعَلًا لا یجمع علی فُعُل وهو اسم بنی علی فُعُل مثل خُدُر وقُدُس - ویقال عبد بین العبودة والعبودیة وصلها الخضوع والذل والتعبید التذلیل یقال منه طریق مُعَبَّد ای مذلل وکذلک البعیر المعبد وهو المنوط بالقطران المذلل - والمعبدة السفینة القیرة - والتعبید ایضاً به بندگی گرفتن والاستعباد والاعتباد کذلک وفی الحدیث ورجل اعتبد محررا وکذلک الاعباد والتعبد یقال تعبده ای اخذه عبدا - وتعبد ای تنسک وهو لازم - ویقال ما عبد فلان ان فعل ذلک ای ما بئس - وحکی ابن السکیت اعبد بفلان بمعنی ابدع به اذا کللت راحلته او عطبت - عبد بفتحتین خشم وعار والاسم العبدة مثل الانفة و عبد ای انف قال ابو عمرو وقوله تعالی فانا اول العابدین من الانف والغضب - وناقة ذات عبدة ای ذات قوة وسمن وما لثوبک عبدة ای قوة - عبدة بن الطیب بالتسکین وعلقمة بن عبدة بالتحریک اسما رجلین - عباد یدگر وهی از مردم دونده بهر سو وکذلک عبابید یقال صار القوم عبادید وعبابید والنسبة الیهم عبادیدی قال سیبویه لانه

لا واحد له وواحده فی القیاس علی فُعُول او فعیل او فعلال - عباد بالفتح قبیله ها ے پراگنده و النسبة الیهم عبادی - عُبَید ان بالضم نام وادیے عَبید تصغیر عبد و نام اسپے تم و نام مردے وقوله تعالی فادخلی فی عبادی ای فی حزبی - والعبدری منسوب الی عبد القیس وربما قیل عَبْقَسی وعَبْدری وعَبْشَمی منسوب الی عبد الدار وعبد الشمس ایضاً - والعَبدی منسوب الی بطن یقال لهم بنو العُبَید کما قالوا فی النسبة الی بنی الهذیل هُذَلی - والعبدان فی بنی عُشَیر عبد الله بن عُشَیر هو الاعور وعبد الله بن سَلَمة بن عُشَیر - والعبیدتان عُبَیدة بن معاویة بن عُشَیر وعبیدة بن عمرو بن معاویة - والعبادلة عبد الله بن عباس وعبد الله بن عمر وعبد الله بن عمرو بن العاص یقال عبد الله بن مسعود -

عتد - عَتِید - آماده قوله تعالی هذا ما لدی عَتِید - تعتید آماده کردن اعتاد کذلک ومنه قوله تعالی واعتدت لهن متکاً - وفرس عتد بفتح التاء وکسرها آماده بجهت راندن قال ابن السکیت هو الشدید التام الخلق - عتاد بالفتح ساخت وآمادگی یقال اخذ عُدّته وعتاده اے آلته وربما سموا القدح الضخم عتاداً - عتود بر غاله یکساله اعتدة عدان ج - واصله عتدان فادغم - عتود بالکسر وفتح الواو نام واولی ولیس فی الکلام فعول غیره وغیر خروع عنجد - عَنجَد - بالضم نوعے از مویز -

عجرد - عجرد - بالفتح سبک قال الفراء المجرد العریان قال وکان اسم عَنجَرد ماخوذ منه - عجارده گروهے از خوارج عنجر دزن سلیطه -

عجلد - عجالد - عَجلَد - شیر جغرات شده -

عدد - عد - بالفتح شمردن (ع) فعل ماض (ع) عَدد وعَدید شمار یقال هم عدید الحصی - وفلان عدید بنی فلان اے یُعَدّ فیهم - وعده فاعتد اے صار معدوداً واعتد به الایام المعدودات ایام التشریق واعده لامر کذا اے هیاته له - استعداد آمادگی کردن ویقال هم یتعادون ویتعدون علی عشرة الا واحد اے یزیدون علی ذلک فی العدد - عدة المرأة ایام عیض زن وقد اعتدّت وانقضت عدتها - ویقال انفدت عدة کتب اے جماعة کتب - عدة بالضم ساز وساخت ویقال کونوا علی عدة برآمادگی باشید قال الاخفش ومنه قوله تعالی جمع مالا وعدده ویقال جعله ذا عدد - معدّان بفتحتین موضع دفنة زین معد پدر عرب وهو معدّ بن عدنان - وعنه سمیوه الیهم من نفس الکلمة لقولهم تمعدد لقلة تمفعل فی الکلام - وتمعدد الرجل اے تزیا بزیهم او تنسب الیهم او تصبر علی عیش معد - وقال عمر بن الخطاب رضی الله تعالی عنه اخشوشنوا وتمعددوا قال ابو عبیده فیه قولان یقال هو بمعنی الغلظ ومنه قیل للغلام اذا شب وغلظ قد تمعدد - ویقال تمعددوا اے تشبهوا بعیش معد وکانوا اهل وغلظ فی المعاش اے فکونوا مثلهم ودعوا التنعم

(۱) لفظ فی نسخه ۱۲ ق (۲) در دو دستور اللغات ۱۲ ق (۳) محل ذکره بعد العدد ۱۲ ق (۴) الصواب قال رسول الله صلعم تعدد وا وافخشوشنوا ۱۲ ق

وزنی العجم - وکذا فی حدیث آخر علیکم باللبنة العدیة
قال الکسائی وفی المثل ان تسمع بالمعیدی خیر من
ان تراه وهو تصغیر معدی وانما خففت الدال منه
استثقالا للجمع بین التشدیدین مع یاء التصغیر یضرب
للذی له صیت وذکر فی الناس فاذا رأیته ازدریته
مرآة - عد بالکسر آبے کہ سپری نشود چون چشمہ
ومانند آن اعداد ج - وبسیاری از ہر چیز یقال انه
لذو عدد وقبض یعنی خداوند جمع بسیار عداد بالکسر
در وماگزیدگی بعد از تمام مدت والعدد مقصور منه
یقال عادته الحمة اذا اتته بعداد - وفی الحدیث
ما زالت اکلة خیبر تعادنی فهذا اوان قطعت ابهری
وذلک ان کل من لدغ اذا تمت له سنة هاج
به الالم - ولقیته عداد الثریا ای مرة فی الشهر -
ویوم العداد یوم العطار - ویقال به عداد ای
مس من جنون - ویقال هو فی عدادهم ای العدد منهم
عداد القوس رنینها وهو صوت الوتر - وفلان
عداده فی بنی فلان ای دیوانه معهم ویعد منهم
فی الدیوان - وقولهم کان ذلک فی عدان فلان
بالفتح والکسر ای علی عهده وزمانه -
عرد - عُرُود - بر آمدن وبلند شدن نبات ودندان
(ع ف اض ۲) وشئ عرد بالفتح ای صلب
عراد بالفتح گیاہی عرادة ملخ ماده وهو فی عرادة خیر
ای فی حال خیر - عرادة ایضاً نام اسپے عرادة
بالتشدید آلت جنگ خرد تر از منجنیق تعریب گردن
عُرُند درست وهو ملحق بسفرجل وحملی سیبویه وترعُرند

بالضم ای غلیظ وتظیره من الکلام ترنج -
عربد - عَرْبَدَة - بدخوئی وجنگ جوئی فهو معربد
نعت عربد مثال سلفة ماریکہ دردمند نگردد -
عسجد - عَسْجَد - زر وهو احد ما جاء من الرباعی
بغیر حرف ذولقی - عَسْجَدِیَّة نام موضعی وبرنشستنی ملوک
وشتران کہ بجہت نعمان بن منذر بیار استندی
عصد - عَضَد - پیچیدن (ع ف اک ۲) عاصد
شترکہ بوقت مردن گردن پیچد عُصُود مردن عَضِیدَة
بتابہ وهو نوع من الطعام - وقولهم وقعوا فی عِضواد
بالکسر ای فی امر عظیم - وجارت الابل عصاعید
اذا رکب بعضها بعضا -
عضد - عَضُد - بازو وفیه اربع لغات بالفتح
مع ضم الضاد وکسرها مثال حذر وبسکون الضاد
مع الفتح والضم مثال ضعف - عضد یاری دادن
(ع ف اض ۲) وبر بازو زدن وعضدت الشجر
اعضده بالکسر ای قطعته بالمِعضد فهو معضود وعَضَدَه
معاضدة ای عاونته واعتضدت به ای
استعنت به - واعتضدت الشئ ای جعلته فی
عَضُدی - معضد بالکسر داس درخت بر وبادهرہ
بازو بند عاضدان دوستہ خرمابنان بر دو لب
جوے عاضد شترکہ بازوے ناقہ گیرد وخواباند
عضید خرمابن کہ دست بوے رسد جبارة آنکہ دست
بوے نرسد اعضد باریک بازو عضادی بالضم
سطبر بازو وید عَضِدَة دست کہ بازوے کوتاہ دارد
اعضاد الحوض سنگہاے گرداگرد حوض عضاد ونا الباب

وو بازوے دراعضا کل شئ ما یُشدّ حوالیہ من البناء وغیرہ۔ عضد بالتحریک دو بازوے ستور و تنہ عضد البعیر بالکسر مُعضَد جامہ کہ علم بر بازوے دارد و اہل مُعضَدۃ شتران بازو دراغ کردہ عضاد بالکسر داغ بازو و مُعضِدۃ بکسر الضاد غورۂ حنظل کہ بر سیدن نزدیک باشد تشبیہ بالیاربعۃ کہ بزرگان خشوق خوانند۔

عطرد۔ عطرد۔ بفتحتین مشددۃ الراء دراز یقال یوم عطرد و شار عطرد۔ عطارد بالضم کوکبے من دبطنے از تمیم۔

عطود۔ عطود۔ بالفتح و تشدید الواو رفتن بشتاب و ہو ملحق بالخماسی۔

عقد۔ عقد۔ بستن یقال عقدت البیع والعہد والنکاح والحبل فانعقد و سطبر شدن مائع یقال عقد الرب ای غلظ فہو عقید و عقدۃ و عقدۃ بمعنی۔ قال الکسائی یقال للقطران والتریب ونحوہ اعقدۃ حتی تعقد۔ عقدۃ بالضم گرہ عقد ج۔ یقال جبرت یدہ علی عقدۃ اے علی عظم و آب وزمین وجاے درخت تاک و نخلستان و فی المثل آلف من غراب عقدۃ لانہ لا یطیر۔ و یقال تحلل عقدۃ اذا سکن غضبہ۔ عقد بالکسر حبل و رشتہ مروارید عقد بالتحریک گرہ گرفتن زبان (ج ک ف ۲) اعقد نعت منہ عقد بکسر الوسط کذلک و الیفسار یک قود کہ بر ہم نشستہ و اعد با عقدۃ و عہد ابی عمرو عقد و عقدۃ کلاہما بالفتح

و تعقد الرمل والخیط وغیرہما۔ خیوط معقدۃ شدد للکثرۃ۔ کلام معقد اے متعقد۔ و اعتقد بالاضیعۃ اے اقتناہا۔ و اعتقد الشئ اے اشتد و صلب و اعتقد کذا اے تیقن بقلبہ یقال لیس لہ معقود اے عقد رای۔ معاقدۃ معاہدۃ۔ و تعاقد القوم فیما بینہم۔ و تعاقدت الکلاب اے تعاظلت۔ معاقد جایہاے بستن و یقال فلان منی معقد الازار یرادبہ قرب المنزلۃ عقیدای معاقد و فلان عقید الکرم و عقید اللؤم۔ عقدار گوسپند کہ دنبہ او گوئی گرہ بستہ است الاعقد القلب جعلوہ اسما لہ معروفا لانعقاد دنبہ۔ عنقود خوشۂ انگور عناقید ج۔ عنقاد بالکسر لغۃ فیہ۔ عاقد ناقۂ کہ دم خود را گرہ کند و آن علامت آبستنی باشد از وے و گرد اگرد چاہ ناقۂ معقودۃ القرا ناقۂ استوار پشت جمل عقد کذلک۔

عکد۔ عکدۃ۔ بفتحتین بن زبان و عکد الضب اے سمن۔ ناقۃ عکدۃ اے سمینۃ۔ لبن عکالد بالضم و عکلد اے خاثر بزیادۃ اللام۔

علند۔ شئ علند۔ اے صلب علندا یضاً پے کردن علندی اسطبر از ہر چیز علاندج۔ جمل علندی بضم اللام کذلک۔ قال ابو السمیدع اعلندی الجمل و اکلندی اذا غلظ و اشتد۔ علود بالکسر و تشدید الدال دراز و بزرگ یقال ہو علود الخلق علہدۃ ابصی اے اصنت غذارہ۔

عمد۔ عمد۔ ستونۂ خانۂ اعمدۃ جمع قلۃ عمد بفتحتین

وضمتین جمع الکثرۃ قولہ تعالیٰ فی عَمَدٍ مُمَدَّدَۃٍ - یقال جِنارٌ مُعَمَّدٌ - وسَطعٌ عَمودُ الصبح - عمادٌ بالکسر بناہائے بلند یذکر ویُؤنث عمادۃ واحدہا - وہو طویل العماد اذا کان منزلہ مَعْلَماً لزائریہ - عَمَدَ آہنگ کردن (ع ف اک ۲) وہو نقیض الخطاء یقال عمدت لہ وتعمدت لہ - وفعلتُ ذلک عَمْداً علی عین وعَمْدَ عین اے بجد ویقین وستون نہادن وعمدتُ الشیٔ فانعمد ای اقمتہ لیعتمد علیہ فقام واعمدتہ جعلت تحتہ عمداً وگران کردن بیماری کسے را یقال عَمَدَہ المرضُ اے فدحہ - رجل معمود وعَمید اے بَدَہ العشق ویقال انا اَعْمَدُ من ہذا اے اعجب ومنہ قول ابی جہل اَعْمَدُ من سَیِّد قتلہ قومہ - والعرب تقول اعمد من کیل محق اے ہل زاد علیٰ ہذا - وقولہم حملہ علی عمود بطنہ اے علی ظہرہ - عمید القوم سیدہم - عمدۃ بالضم انچہ بروے اعتماد کنند اعتمدتُ علیہ ای اتکأتُ واعتمدتُ علیہ فی کذا اے اتکلتُ علیہ فیہ - عَمَدَ بفتحتین ترشدن خاک (ع ک اف ۲) وذلک اذا قبضت علی شیٔ من الثری تعقد واجتمع من ندوۃ ثریٰ - عَمَد بکسر الوسط نعت منہ وبعیر عمد وعَمِدَ البعیر اذا انفضح داخل سنامہ من الرکوب وظاہرہ صحیح -

عمرد - عَمَّرَد - بفتحتین مشددۃ الراء دراز یقال فرس عمرد وشار عمرد -

عند - عَنُود - از راہ برگشتن (ع ف اض ۲) یقال عَنَدَ عن الطریق اے عدل عنہ فہو عانود بالفتح - وناقۃ عنود التی ترعی ناحیۃً عَنَدَ بفتحتین ج - عند العَرَق اے سال ولم یُرَ قار وہو عرق عاند - واعند فی قیئہ اے اتبع بعضہ بعضا - عَنَد بفتحتین کرانہ یقال یشیی وسطا لا عندا - عنود بالضم ایضاً برخلاف حق کارے کردن ورد کردن حق وستیہیدن بباطل (ع ف اک ۲) عاند وعنید نعت منہ وجمع عَنَد وعُنَد وعُنُد مثل راکع ورکع ورغیف ورُغُف - معاندۃ عنادا وستیہیدن وعاندہ اے عارضہ وطَعَن عند بالکسر نیزہ زدن از چپ وراست قال ابو عمرو اخف الطعن الوَتَق والعاند مثلہ - عند بالکسر والفتح والضم ثلث لغات نزد وہی ظرف فی المکان والزمان یقال عند الحائط وعند اللیل الا انہا ظرف غیر متمکن ولا یقال عندک واسع بالرفع ودخل علیہ من حروف الجر من وحدہا کما دخلت علی لدن قال اللہ تع الا رحمۃ من عندنا وقال تعالیٰ من لدنا ولا یقال مَضَیتُ الی لدنک والی عندک - وقد یُغیر بہا تقول عندک زیدا اے خُذہ - ویقال مالی عنہ عُنَدٌ ومُعَنَّدٌ وبالضم فیہما اے بُدّ - وما وجدتُ الی کذا معاندا اے سبیلا -

عود - عَوْدَہ - باز گشتن (ع ف اض ۲) وفی المثل العَوْدُ احمد - یقال عادلہ بعد ما کان اعرض عنہ - معاد بالفتح باز گشت - وآن جہان عیادۃ بالکسر بیمار پرسی کردن (ع ف اض ۲)

عادۃ ہم عاد عادات ج - مثال ساعۃ وساع وساعات
یقال عادہ واعتادہ وتعودہ یعنی عادت کرد او را
وعود کلبہ الصید عادت کنانید فتعودہ - و
استعدتہ الشیٔ فاعادہ ای سالتہ ان یفعلہ ثانیا وہو
معید لہذا الامر اے مطیق لہ وایضا ہو الفعل الذی
قد ضرب مرات - معاودۃ باز گشتن با دل کار - و
یقال الشجاع معاود لانہ لا یمل المراس - وعاودتہ تعاودہ
وعاودہ بالمسألۃ ای سألہ مرۃ بعد اخری -
وتعاودوا القوم فی الحرب وغیرہا اذا عاد کل فریق
الی صاحبہ - عوادۃ بالضم طعام یکبار خوردہ
و باز آوردہ عواد بکسر الدال یعنی عد مثل نزال
وتراک - یقال عد فان لک عندنا عوادا حسنا
اے ما تحب - عائدۃ باز گردندہ - وسود یقال
ہذا اعود علیک اے انفع - وفلان ذو صفح و
عائدۃ اے ذو عفو وتعطف - عوذ ایضا راہ دیرینہ
ومہتر قدیم یقال سنۃ وعود اے قدیم وشتر
کلان سال انچہ از باذل ومخلف درگذشتہ باشد
عودۃ بالکسر وفتح ج - وقد عود البعیر فی المثل
ان حجرا العود فرد تقلا عودۃ مؤنث - عود
بالضم چوب عیدان بالکسر ج - ورباب - وبوے
خوش عاد قبیلۃ قوم ہود علیہ السلام - عادی
اے قدیم - ویقال ما ادری ای عاد ہو اے
ای الناس وہو غیر منصرف - عید بالکسر ہر چہ
باز آید از اندیشہ وخزان وجشن اہل اسلام
عیاد ج - جمع بالیاء واصلہ الواو للزومہا فی الواحد

ویقال للفرق بینہ وبین اعواد الخشب - وقد عیدوا
اے شہدوا العید - عاد یا علی فاعلا رمد ودا
نام مردے وہو من باب المثل یذکر ہناک ایضا
عیدان بالفتح خرمانیان دراز عیدانۃ یکے ہذا اذا
کان فعلان واذا کان فیعلا لا فہو من باب النون -
عہد - عہد - زمان یقال کان فی عہد فلان ای
فی زمانہ - وزینہار رسوگند یقال علی عہد اللہ تعالی
لافعلن کذا وپیمان وامان ونگاہداشت واندرز
ومنزلے کہ ہمیشہ بوے باز گردند از ہر کجا کہ رفتہ باشند
مہد کذلک وباران سپس باران دیگر عہاد
عہود ج - وقد عہدت الارض فہی معہودۃ اے
مطرت فہی ممطورۃ - وعہدت الیہ اے اوصیتہ
ومنہ اشتق العہد الذی یکتب للولاۃ - عہدۃ بالضم
نبشتہ بیع وشرا ویقال العہدۃ علیہ اے ما ادرک
فیہ من درک فاصلاحہ علیہ وتاوان یقال
فی الامر عہدۃ وسنۃ یقال فی عقلہ عہدۃ اے
ضعف - ویقال لا عہدۃ اے لا رجعۃ - وابیعک
الملسی لا عہدۃ اے تملس وتنقلب فلا ترجع الی
معہود بیدہ وشناختہ وعہدۃ بمکان کذا اے
لقیتہ - وعہدے بہ قریب اے علی وبمرئی بہ -
وفی الحدیث ان کرم العہد من الایمان اے
رعایۃ المودۃ - تعہد بیار داشتن وتازہ کردن یقال
تعہدت فلانا وتعہدت ضیعتی وہو افصح من قولک
تعاہدتہ لان التعاہد انما یکون بین اثنین - فلان
یتعہدہ تفعل اے یجددہ - والعہد ان بالکسر العہد

مُعاہد کزید کر یعنی ذمی۔ عہید ہم پیمان و ہم زبان
قریۃ عہیدۃ اے قدیمۃ اتی علیہا عہد طویل —
رجل عہد بکسر الوسط آنکہ تعاہد ولایت وکار ہا کند

عبرد۔ کقنفذ و عُلبط و عُلبطۃ و عُلابط زن پلید و فاحش
نازک اندام کہ از نازکی خود مے لرزد و شب عبرد
رفیق روئے و غصن عبرد و عُبار و شاخ نرم نازک
و شحم عبرد پیہ جبنان۔

عجد۔ بالضم مویز و دانۂ انگور و بالفتح یا میوۂ است
مانند مویز و بالفتح دانۂ مویز یا روی ترین آن و
بالتحریک زاغہا عجدۃ یکی منعجد خشمناک و تند۔

عرجد۔ کبرقع و طرطب و زنبور شاخ کج درخت خرما
و کزنبور اول ما یخرج من العنب کالثالیل عرجدۃ
اسمی ست۔

عرقدۃ۔ بالقاف سخت تافتن۔

غرد۔ جاریۃ جامہا (ع بفتحہا)

عسد۔ سیر کرد (ع ف اک ۲) عسد الحبل سخت
تافت رسن را عسد الجاریۃ جامہا عنودۃ کرشتہ زر
و مار و سخت تو انا و بہادر و بیضا ریشہ بہا
بنان الخذاری ج۔ عساد و عسودات و کثنی بہ النقار

عسقد۔ بالضم و راز گول و جوان بد خلقت۔

عشدہ۔ فراہم آورد آنرا (ع ف اک ۲)۔

عصلد۔ کجعفر و زنبور بسیار سخت۔

عفد۔ بالفتح و عفدان بفتحتین سرد و پاے خود را
برابر کردہ جیدن بے دویدن (ع ف اک ۲)
عُقد کبوتر یا پرندہ ایست مانند کبوتر و الاعتقاد
ان یتعلق بابہ علی نفسہ و لا یُنال احد حتی یموت
جعادکا نوا یفعلون ذلک فی الجدب و لقی رجل
جاریۃ بکی فقال ما لک قالت تزیدان تعقد و
اعتقدکی ۱۱ اعتقدہ۔

عکرد۔ فربہ و توانا شد عکردت ناقتی رجعت بی
قبیل آلا فہا و ناکارہ و غلام عکرد کجعفر و مُرقع
و عُلبط و عصفور متقارب الحلم او سمین یعنی کودک
فریب بلوغ یا فربہ۔

عُلکد۔ بالکسر پیر زال و ناو کوتاہ پر گوشت حقیر
کم خیر عُلکدۃ کقرشبۃ پیہ و کعلبط شیر سطبر و کجعفر و
زبرج و قنفذ و علبط و علابط درشت۔ علنکد
بسیار سخت۔

العلمادۃ۔ و العلماد۔ بکسر ہما ما یکبت علیہ الغزل
علامدۃ و علامید ج۔

عُلہدت الصبی نیک کرد خورش کودک۔

عنجد۔ کجعفر و قنفذ و جندب مویز یا قسمی از ان یا
قسم سیاہ آن یا نوعی روی آن و عنجد العنب
صار عنجد امعنجد پرخشم و تند و وہم الجوہری فلم یذکرہ
لا فی الثلاثی و لا فی الرباعی و عنجد و عنجدۃ اسمان
عنقود۔ بالضم علم ثور عنقود العنب فی (ع ق د)

عنکد۔ سخت و گول۔

عیدانۃ۔ دراز درخت خرما یائیۃ واویۃ عیدان
ج۔ و کان للنبی صلعم قدح من عیدانۃ یبول فیہا
باللیل و تقدم۔

فصل العین

غدد - غدة - غدة - بضمهما گره گوشت غدوج - غدة البعير طاعون شتر داغدة البعير فهو مغدد اے به غدة - واغدا اے غضب مغدد اے غضبان - واغدا القوم اے اصابت البلهم الغدة مغدادکثیر الغضب -

غرد - غرد - بفتحتین گردانیدن آواز در حلق وطرب انگیز کردن آواز را (ع ک اف ۲) غرد الطائر وغرد وتغرد بمعنی - غرد بالکسر نوعی از سمار وغ غردة بفتح الثانی ج مثل قرد وقردة - وقال الکسائی واحد الغرادة غرد وقال الفراء هو بالفتح - غردة وغرد مثل تمرة وتمر بالکسر مثال تبنة وتبن والجمع منهما غراد بالکسر مثل کلاب وذیاب - مغرد ومثل غرد مغاريد ج - مغرندی بکسر الدال الذی یغلو ویغلب - اغرندا بردن وقهر ودشنام فراگرفتن یقال اغرندوا علیه وکذا اغلنتوا -

غرقد - غرقد - درختی بقیع الغرقد مرقدة بمدینة -

غمد - غمد - بالکسر نیام شمشیر وکارد وغمد بالفتح مصدر منه (ع ف اض ۲ وکسرها) غمدت السیف واغمدته اے جعلته فی غمده فهو مغمود ومغمد قال ابو عبیدة هما لغتان فصیحتان - وتغمده الله برحمته اے غمره بها - وتغمدت فلانا ای سترت ما کان منه وغطیته - غامدی از یمن واغمد فلان اللیل اے دخل فیه کانه صار کالغمد له کما یقال اقرع اللیل - غمدان بالضم کوشکے بہ یمن

غنید - غنید - بفتحتین نازکی ای نعومة یقال امرأة غنیدار وغادة ای ناعمة - اغنید خواب آلودہ کردن کژ کردہ -

غرید - کحدیم سخت آواز او هو تصحیف غرید وطایم از گیاہ او هو بالراء ایضاً -

سم مغلد - زہر ہلاہل کہ فی الفور کشد -

الغمارید - المغاريد -

غنجدة - کقنفذة اسم ام رابع بن الحارث الصحابی ویقال فیها غنجرة وعنترة -

فصل الفاء

فاد - فؤاد - بالضم دل افئدة ج - فأوته فهو مفؤود اے اصبت فؤاده وکذلک اذا اصابه دا فی فؤاده - قال الکسائی مفؤود وفئید بدل فأوت الخبزة کوماج کردم وفأودت للخبزة جای کردم کوماج را در خاکستر افؤود بالضم علی افعول جای کوماج در خاکستر گرم مفاد علی مفعل بالکسر آتش کاد وسیخ بریان کن کہ آنرا باب زن خوانند مفأدة کذلک وفأودت اللحم وافتأدته ای شویته - لحم فئید گوشت بریان

فدد - فدید - آواز کردن (ع ف اک ۲) فدد سخت آواز - وفی الحدیث ان الحفاء والقسوة فی الفدادین وهم الذین تعلوا اصواتهم فی حروثهم ومواشیهم فاما الفدادین بالتخفیف فهی البقرة التی تحرث واحدها فدان بالتشدید عن ابی عمرو - فدفد زمین ہموار -

فرد - فرد - تنہا وطاق افراد ج - فردوس

کذلک علی غیر قیاس کانہ جمع فرادان - ثور فرد بتسکین الوسط وفتحہ وکسرہ - فارد فرید منفرد وکلہا بمعنیً - ظبیۃ فارد التی انقطعت عن القطیع وکذلک سدرۃ فاردۃ - فرید یگانہ - ودر وفرائد الدر کبارہا - افراد النجوم ستارگان روشن ویقال جاؤ افرادًا وفرادی بالتنوین وبلا تنوین اے واحدا واحدا - وافردتہ اے عزلتہ - وافردت الیہ رسولا - وافردت الانثی اے وضعت واحدا نہی مفرد ومؤحد ومفذ ولا یقال ذلک فی الناقۃ لانہا لا تلد الا واحدا - وفرد وانفرد بمعنیً - ویقال لقیت زیدا فردین اے لم یکن معنا احد - وتفردت بکذا واستفردتہ اذا انفردت بہ -

فرند - فرند - افرند - بکسرتین بزنک معرب - فرزاد اسم موضع ویقال اسم رملۃ -

فرصد - فرصاد - بالکسر تودسرخ -

فرقد - فرقد - گوسالہ فرقدان دو ستارہ نزدیک قطب

فرہد - فرہد - بالضم دشت شتاب زدہ فرہود یعنی از یحمد وہو بطن من الازد ویقال لہم الفراہیدیون منہم الخلیل بن احمد العروضی ویقال رجل فراہیدی ویونس یقول فرہودی -

فسد - فساد - تباہی وتباہ شدن (ع ف ض ۲) خلاف صلاح ہو فاسد وہم فسدے کما یقال ساقط وسقطی - وفسد الشیء بالضم کذلک فہو فسید - ولا تقل انفسد - وافسدتہ انا - والافساد والاستفساد خلاف الاصلاح والاستصلاح - مفسدۃ خلاف مصلحت -

فصد - فصد - رگ زدن (ع ف اک ۲) فصدتُ وافتصدتُ بمعنیً وانفصد الشیء وتفصد اے سال - فصید خون در رودہ بریان کردہ وآنرا از برائے مہمان داشتند (ع) جاء لبیت وفی المثل لم یحرم من فصد لہ البعیر بسکون الصاد بمعنی مکسورہا للتخفیف وربما سکنت الصاد منہ فتقلب زایًا فیقال خزلہ کل صاد وقعت قبل الدال فانہ یجوز ان تشمہا رائحۃ الزای اذا تحرکت وان تقلبہا زایًا محضا اذا سکنت وبعضہم یقول من فصد لہ بالقاف ای اعطی لقصدا ای قلیلا وکلام العرب بالفاء

فقد - فقد - فقدان - بالضم والکسر گم کردن (ع ف اک ۲) افتقاد کذلک - تفقد گم شدہ جستن فاقد زنی کہ شوے یا پسر گم کردہ باشد طلبتہ فاقد - وتفاقد القوم اے فقد بعضہم بعضا -

فند - فند - بفتحتین دروغ وسستی رائے از پیری افتاد دروغ گفتن وخرف شدن ولا یقال عجوز مفندۃ لانہا لا رأی لہا لتضییعہا نکوہیدن وبضعف رائے نسبت کردن فند بالکسر پارہ از کوہ بدر رازا - ونام شاعری فندم فندادۃ تیشہ تیز -

فود - فودا الراس دو کرانہ سر یقال بدا الشیب بفودیہ - وفودان اذا کان لہ ظفران -

دقعد بین الفودین اے بین العذلین - فُؤود مردن (ع ف اض ۲ و ک ۲)-
فهد - فهد - یوزفهود ج - وقد فهد اے اشبه بالفهود فی کثرة نومه وتمدده - وفی الحدیث ان دخل فهد وان خرج اسد بکسر الوسط فیهما - فهدتان دو پارهٔ گوشت بیرون جسته زیر سینهٔ اسپ فُوَیهدة کودک فربه مراهق فویهدة مونث منه -
فید - فید - خرامیدن (ع ف اک ۲) رجل فیاد وفیادة ایضا للمبالغة کالعلام والعلامة - فَیاد ایضاً بوم نر فائدة انچه گرفته یاداده شود از دانش ومال ویقال فادت له فائدة وافدته اے استفدته - وافدت المال اے اعطیته غیرے - وفاد المال یفید لفلان اے ثبت له وفاده یفیده اے وافه بمعنی اذابه - فَید ایضاً زعفران سوده وموے دراز که بر تپوز اسپ بر آید وموضعے بر ساه مکه -

فشاشید - ابرهاے سپید تو بر تو واسترهاے جامه وقد فشد درعه تفشیدا استر ساخت برای درع خود - التفاشید - الفشافید -
فرشد وجهه بسیار بر گوشت شد چهرهٔ او -
فرشد - باعد بین رجلیه -
لم یحرم من فرزدله - اے من فضدله -
غلام افلود - بالضم نوجوان تمام خلقت نازک خوش قد فربه -
فلهد - فلهد - فلهود - بضمهما مفلهد کودک

گرداندام فربه قریب بلوغ -

فصل القاف

قتد - قتد - بفتحتین چوب پالان اقتاد وتوتج - قتاد درخت خارناک قتاده یکے دنام مردے و فی المثل ومن دونه خرط القتاد - ابل قتدة وقتادی شترانے که از خوردن قتاد باورد شکم شده باشند کما یقال رَمثة ورمثی قتائدة بالضم نام عقبه -
قرود - رجل قُرُد - قُتارد - مُتقرد - مرد بسیار گوسفند ونبر وغیر آن -
قشد - قَشَد - خیار بادرنگ -
قحد - قحدة - بفتحتین بن کوهان قحاد بالکسر ج - مثل ثمرة وثمار - ناقة مقحاد بزرگ کوهان قَحدت الناقة کوهان برآورد وبزرگ کرد و بکزة قَحدة والاصل بکسر الحاء فسکنت تخفیفا مثل عَشرة وعِشرة قمحدوة بفتحتین وسکون الحاء وضم الدال وفتح الواو پس سر فما حدج -
قدد - قد - بدر از شکافتن (ع ف اض ۲) یقال قَدَدت السیر وغیره - وقَدَّ المسافر المسافة والمفازة - انقداد اے انشقاق قد ایضا بالاو تقطیع یقال قَدَّ فلان قَدَّ السیف اے جعل حسن التقطیع وپوست بزغاله اقَدّ جمع القلة قداد بالکسر جمع الکثرة منه - وفی المثل ما یجعل قَدَک الی ادیک معناه اے شئی یحملک علی ان تجعل امرک الصغیر عظیما - قدّ بالکسر دوال وآنرا بریدن نیز گویند قِدّة اخص منه

علی الصواب بالشارة الی ما فی الصحاح مخطوطة فی القاموس برهانیه بهند ص ۱۲۱

اُقدُج قدة - ایضاً روش وراه وگروہی از مردم کہ ہر یک
بر راہی ورد شے غریبے باشند قولہ تعالیٰ کُنا طرائق
قِددا - ویقال مالہ قِدٌ ولا قحف اے مالہ اناء من جلد
وانا ء من خشب - قدید گوشت خشک کردہ وجامۂ کہنہ
وتقددوا القوم اے تفرقوا - واقتد فلان الامور
اے وتبہا ومتیزہا - قدید بالتصغیر آبے در حجاز
قداد بالضم ورد شکم مقداد بالکسر نام مردے از
صحابہ رض - مقدّ بالفتح بیابان ہموار قد بالتخفیف
بدرستی وہو حرف لا یدخل الا علی الافعال وہی
جواب لقولک لما یفعل وزعم الخلیل ان ہذا لمن
ینتظر الخبر یقول قدمات فلان ولو اخبرہ وہو لا ینتظرہ
لم یقل قد مات ولکن یقول مات - وتکون بمعنی
ربما کما فی قول الشاعر (ع) قد اترک القرن
مُصفرا انامِلہ - وان جعلتہ اسما شددتہ وقلت
کتبت قدا حسنۃ وکذلک کے وکولا لان ہذہ الحروف
لا دلیل علی ما نقص منہا فیجب ان یزاد فی اواخرہا
ما ہو من جنسہا فقد عم الا فی الالف فانک تہمز ہا
ولو سمیت رجلا بلا او ما ثم زدت فی آخرہ الفا ہمزت
لانک تحرک الثانیۃ والالف اذا تحرکت صارت
ہمزۃ وامّا قولہم قدک بمعنی حسبک فہو اسم تقول
قدی وقدنی بالنون ایضا علی غیر قیاس لان
ہذہ النون انما تزاد فی الافعال وقایۃ لہا مثل
ضربنی وشتمنی -

قرد - قراد - بالضم کنہ قردان بالکسر ج - یقال
قرد بعیرک اے انزع منہ القردان - تقرید قرنفتین

وکندہ دور کردن واصلہ ان الرجل اذا اراد ان
یاخذ البعیر الصعب قرّدہ اوّلا حتی یلین ثم اخذہ -
ام القردان موضعی میان ران وشکم ستور قرد
بفتحتین پشم بر ہمہ چفسیدہ وعدد شدہ بر ستور
وبر ہم چفسیدن پشم (ع ع ف ا ق ۲) قردہ پارۂ
ازوے وفی المثل عکرت علی الغزل بآخرۃ
فلم تجد قردۃ وعکرت اے عطفت وقرد الصوف
وتقرد اے تلبد - وسحاب قرد ابر پارۂ برہم نشستہ
وقرد الادیم اے حلم - وقرد الرجل اے سکت
من عی - واقرد اے سکن وتماوت - قرد گردکردن
روغن در شک (ع ع ف ا ک ۲) قرد بالکسر کپے
قرود قردقج - مثل فیل فیول فیلۃ قردۃ مؤنثہ
قردج - مثل قرتبہ وقرتب - وفی المثل اتہ لازنی
من قرد قال ابو عبیدۃ ہو رجل من ہذیل یقال لہ
قرد بن معاویۃ - قردد جاے درشت بلند وانما اظہر
لانہ ملحق بفعلل والملحق لا یدغم فرادد وفراديد ج - قردود
بالضم مثل قَرَدد - قردودۃ الطریق پشت
قرمد - قرمد - نوعی از سنگہا قرمود بالضم
بر بچۂ کوہی قرامید ج - قرمید بالکسر خشت پختہ
بنا مقرمد بخشت پختہ برآوردہ -
قشد - قشدۃ - بالکسر دردے مسکہ -
قصد - قصد - آہنگ کردن یقال قصدتہ
وقصدت لہ وقصدت الیہ - ویقال قصدت
قصدہ اے نحوت نحوہ وشکستن چوب یقال قصدت العود
قصدۃ بالکسر پارۂ از شکستہ قصد ج - یقال ایضا قصد

لہ اصطفاق بالاضافۃ کان آخر حروف کلام الاول

وقد انقصد الرمح وتقصدت الرماح ای تکسرت و
رمح اقصاد قال الاخفش ہذا احد ما جاء علی بناء الجمع
وتقصد الکلب وغیرہ اے مات واقصد السہم
اے اصاب الرمی فقتلہ مکانہ - وقصدتہ حیۃ
فقتلتہ - قصید جمع قصیدۃ پارۂ از شعر مثل سفینہ
وسفینۃ وگوشت خشک قاصد نزدیک یقال بیننا
وبین الماء لیلۃ قاصدۃ اے ہینۃ السیر لاتعب فیہ
ولا بطوء - قصد ایضا میانہ رفتن در ہر چیز (ع
ف اک ۲) اقتصاد مثلہ یقال فلان مقتصد فی النفقۃ
لا اسراف ولا تقتیر - واقصد فی مشیک واقصد
نبز عک اے اربع علی نفسک ورستی یقال ہو قصید
فی الحکم اے عدل -

قعد - قعود - مقعد نشستن (ع ف اض ۲)
اقعاد متعد منہ قعدہ للمرۃ منہ قعدۃ بالکسر للحالۃ منہ
کالجلسۃ والرکبۃ یعنی نوعی از نشست مقعدۃ نشستگاہ
ذو القعدۃ یکے از ماہہای حرام ذوات القعدۃ
ج - قعدت [illegible] - وقعدت الغسیلۃ
[illegible] صار لہا جنین ع - قاعد نخلے کہ دست بوی رسد
وزنے کہ از حیض وزہ باز ایستادہ باشد قواعد
ج - قولہ تعالی والقواعد من النساء اللاتی
لا یرجون نکاحا وگروہی از خوارج قعد بفتحتین ج -
مثل حارس وحرس وایضا آن جماعتی کہ دیوان
نباشد ایشانرا وسمتی وگرانی در پیوند دست
وپای ستور قواعد البیت بنیادہای خانہ قواعد الہودج
چہار چوب بر پہنای ہودج وتقعد فلان عن الامر
اذا لم یطلبہ - وتقاعد بہ فلان اذا لم یخرج الیہ
من حقہ - تقعدۃ اے رثبتہ عن حاجتہ وعقبتہ
یقال ما تقعدنی عنک الا شغل ای ما حبسنی عنک
ورجل قعدۃ ضحکۃ مثال ہمزۃ اے کثیر القعود
والاضطجاع - قعود بالفتح شتر جوانہ کہ نخست دربار
ونشست آمدہ باشد ولا یکون البکرۃ قعودا وتکون
ہی قلوصا قال ابو عبیدۃ قعود ہو الذی
یقتعدہ الراعی فی کل حاجۃ وتصغیرہ جعیر المثل
یقال اتخذوہ قعیدۃ الحاجات اذا امتہنوا الرجل
فی حوائجہم ویقال للقعود ایضا قعدۃ بالضم
یقال نعم القعدۃ ہذا اے نعم المقتعد - مقاعد
جایہای نشستن مردم ویقال ہو منی مقعد القابلۃ
اے فی القرب وذلک اذا لصق بہ من بین یدیہ -
قعیدات بالانہا وزنہا قعید ہمنشین قولہ تعالی
عن الیمین وعن الشمال قعید وہما قعیدان
وفعیل وفعول مما یستوی فیہ الواحد والاثنان
والجمع کقولہ تعالی انا رسول رب العالمین -
وقولہ تعالی والملائکۃ بعد ذلک ظہیر ملخ کہ پر
راست نکردہ باشد واز وحش انچہ از پس پشت
درآید وہو خلاف النطیح - قعیدۃ غارہ وریگ
تودہ کردہ وقعیدۃ الرجل امراتہ قعادۃ بالضم
کذلک - وقولہم قعیدک لا آتیک وقعدک لا آتیک
وقعدک اللہ لا آتیک یمین للعرب وہی مصادر
استعملت منصوبۃ بفعل مضمر والمعنی بصاحبک الذی
صاحب کل نجوی کما یقال نشدتک اللہ -

اُقعاد و تعاد بالضم بیماری ستور که در رانهای وے
پدید آید و در پاے اسپ مقعد بالضم لنگ و پستان
فرو نشسته و یقال من العرج اُقعد الرجل فهو مُقعد
و منی اصابک هذا القُعاد اے العرج - تعدد و
بضم الدال و فتحها الذی کان قریبا الآباء الی الجد الاکبر
و کان یقال لعبد اللہ محمد بن علی بن عبد اللہ بن عباس
قعد دنی هاشم - و یمدح به من وجه لانه من اولاد العرب
و یُذم به من وجه لانه من اولاد العرب و نُسب
الی الضعف -

قفد - اُقفد - آنکه بسر انگشتان پاے راه رود و
ستور که میل بسر هم دارد در رفتن یقال فرس
اقفد و هو عیب قیل قال ابو عبیدة القفد لا یکون
الا فی الرجل و قال الاصمعی القفد ان یمیل خفّ البعیر
من الید او الرجل الی الجانب الانسی و قد قفد
فهو اقفد فان مال الی الوحشی فهو اصدف -
قفد ایضاً نوعے از دستار بستن یقال اعتم القفداً
اذا لم یُسدل - قفدان بفتحتین خربطهٔ عطار
فارسی معرب -

قلد - قلادة - بالکسر گردن بند و جمیل تقلید
در گردن افگندن جمیل و غیر آن کسے را یقال
قلّدت المرأة انا فتقلّدت هی و کار در عهده کسی
کردن یقال قلّده العمل و چیزے در گردن ستور
قربانی در آویختن بجهت علامت هدی و شمشیر
حمائل کردن مقلّد الرجل موضع بنجاد سیفه علی منکبه -
مقلّد اسپے که علامت سباق در گردن وی بسته باشند

قلد تافتن رسن و خز آن (ع ف اض ۲ و ک ۲)
قلید مقلوه در رسن و دستبافته فتله قلد بالکسر نوبت
آب در چهار روز یکے و منه سُمّیت قوافل حُجّاج
الی مکة قلدا - و یقال ستقنا السماء قلدانی کل اسبوع
اے مطرتنا نوبة - قلدة در دے مسکر اقلید کلید
مقلد شلة مقالید ج - و اقلد البحر علی خلق کثیر
اے غرقهم کانه اغلق علیهم -

قمد - قمد - بضمتین و تشدید الدال قوی و استوار
قمدة مؤنث منه - اقمدّ البعیر اقمدادا اذا رفع
رأسه بزیادة الهاء -

قند - قُند - م و منه سویق مقنّد و مقنود - قندید
بالکسر خمر قال الاصمعی هو مثل اسفنط و هو عصیر
یطبخ و یجعل فیه انواه من الطیب و لیس بخمر -
قال الکسائی رجل قُنداُوة بالهمزة علی فعلاُوة مرد
سبک قال الفراء و هی ایضاً من النوق الجریئة
و قال ابو مالک ناقة قنداُوة و جمل قُنداُوٌ اے
سریع - قدوم قنداُوة اے حادّة و غیره یقول
فُنداُوة بالفاء -

قهد - قهد - مثل قَهب و هو الابیض الاکدر -
قهاد بالکسر نام موضع -

قود - قَود - مقادة - قَیدودة - کشیدن ستور
و خز آن (ع ف اض ۲) فرس قَود علی فَعول
اسپ رام شده بکشیدن و قاده و اقتاده بمعنی
و قوّده شُدد للکثرة قَود ایضا اسیان یقال مُرّبا قَود -
و اَقدتک خیلا تقودها اے اعطیتک خیلا - انقیاد

لم یحمد فی هذا الباب الا قول الشاعر

گردن دادن یقال قدته فانقاد لی واستقاد لی ای اعطانی مقادته - قود بالتحریک کشنده را باز گشتن یقال اقدت القاتل بالقتیل ای قتلته به - واقاده السلطان من اخیه ای امره ان یقتل قاتل اخیه واستقدت الحاکم ای سألته ان یقید القاتل بالقتیل - مقود بالکسر سن مهار ولگام قائد کشنده قواد وقادة ج - فرس اقود اسب دراز پشت و گردن وناقة قوداء - تود ایضاً طول العنق ثنیة قوداء ای طویلة فی السماء خیل قب قود - قید وماده خر دراز پشت وگردن قیاد ویدج - واقود من الرجال الطویل العنق سمی بذلک لقلة التفاته - ومنه قیل للبخیل علی الزاد اقود لانه لا یلتفت عند الاکل -

قید - قید - بند قیود ج - تقیید بند کردن وفقط زدن کتاب را جمال مقاید ای مقیدات - قید الاوابد اسپے که وحش را بدو بدن دریابد قید نام اسپی م - ودوال که سرهاے بالان را بهم فراز گیر وقید الفرس داغی که بر گردن شتر نهند مقید جای بند نهادن از ستور وجاے پاے برنجن از زنان ویقال لهما قید رمح وقادر رمح ای قدر رمح - قید ستور بکشیدن گردن دهد قیاد رسن که ستور را بوے کشند -

قفز - کبر قع وزبرج وجعفر وعلابط کالاے خانه وکجعفر وعلبط وعلابط کسے که گوسپند وبچگان آن بسیار داشته باشد یا اثاث البیت بسیار داشته باشد مقفر ومثله فیهما وکزبرج گیاه خشک ریخ رز دانبوهی

مردم قفار دکسفاج دراز دامنهای پیراهن ومثل آن وکجعفر پارهاے پشمینه وچیز لیز -

القرصد - القصر بی فارسیه کفه یعنی چیزی که باقی ماند در غربال از سبوس -

قرهد - بالضم جوان نازک ونرم اندام - والقراهید القراهید -

کثیر بن قارند اه - من اتباع التابعین -

القزد - القصد -

قسوّد - فربه گردن توانا -

قسبند - ذکره فی الانبنیة ولم یفسره وعندی انه معرب کسبند لما یشد فی الوسط او گوسپند للشاة

القسبند - دراز بالا بزرگ گردن قسبندة مؤنث

قفعد - کوتاه -

قفند - سخت سر یا کلان سر والقفند العظیم الالواح مثنا قفاند وقفندون ج -

قلقشندة - دیهی ست بمصر -

اقلعد - مضی علی وجهه فی البلاد اقلعد الشعر سخت شد مرغولی موے -

القمحدوة الهنة الناشزة فوق القفا وعلی القذال خلف الاذنین ومؤخر القذال تماجح وفی ذکرها فی (ق ح د) نظر -

متمعدد - شخصیکه بکوشش تمام گفتگو کنی با او واو نرمی نکند با تو ورام نگردد وکسے که شکم او از بالا کلان باشد واز پائین فرو هشته -

قمهد - بد نهاد زشت رو بالضم تصیے که از جای خود

نرود و اقمد رفع رأسه او بالمكان اقام وهو شبه ارتعاد فی الفرخ اذا زق۔
القنفد۔ القنفذ۔
قمهد۔ بدنها و ناکس زشت رو۔

فصل الکاف

کاد۔ عقبه کنود۔ نیز دشوار و تکاد فی الشیء و تکاود فی اے شق علی۔
کبد۔ کبد۔ بالفتح و کسر الوسط و بالکسر و سکون الوسط مثال کذب و کذب جگر اکباد ج۔ و بالفتح و السکون ایضا للتخفیف مثل فخذ و فخذ۔ کبد السماء میانه آسمان و کبد النجم السماء اے توسطها و تکبدت الشمس کنلک و تکبد اللبن اذا غلظ و خثر و کذا الدم۔ کبدات السماء جمع کبیدة بالتصغیر۔ کبد القوس قبضتها۔ و کبدت الرجل اے اصبت کبده فهو مکبود۔ اکبد سطبر میان و هو لا یکون الا البطئ السیر و امرأة کبداء۔ و قوس کبداء سطبر قبضه کبد بفتحتین سختی قوله تعالی لقد خلقنا الانسان فی کبد۔ و کابدت الامر ای قاسیت شدته کباد بالضم و التخفیف درد جگر و فی الحدیث الکباد من العنب۔ و یقال للاعداء سئود الاکباد کما یقال لهم صئب الاسبال و ان لم یکونوا کذلک و یقال فلان تضرب الیه اکباد الابل اے یرحل الیه فی طلب العلم وغیره
کند۔ کند۔ بفتح الوسط و کسره میان کف و پشت دستاره و هو بفتح الوسط۔
کدو۔ کدّ۔ رنج و سختی کار و جز آنکه در وی چیزی را

گویند و اشارت کردن بانگشت (ع ف اض ۲) و کد ت الشیء اے اتعبته۔ کدید زمین کوفته بر کدو و چاه و شوار آب کداده بالضم درد ے روغن و انچه در بن دیگ ماند از طعام و جز آن کدکده بانگ خایسک و سندان و جز آن و دویدن آهسته و حکی الاصمعی قوم اکداد اے سراع۔ کداد بالضم نام محلی۔
کرد۔ کرد۔ کردن فارسی معرب و راندن مکاردة اے مطاردة۔ کرد بالضم گروهی از مردم و هم الاکراد کزدیدة انچه در کرانهاے جله ماند از خرما کرادیدج
کسد۔ کساد۔ ناروانی متاع و جز آن کسید کاسد متاع ناروان سلعة کاسدة و سوق کاسد بلا هاء۔ و اکسد الرجل اے کسدت سوقه۔
کلد۔ کلد۔ بفتحتین جاے رست بے سنگ کلدة پاره از زمین سخت کلندی مثله۔ مکلند و ای صلب و اکلندی البعیر اے غلظ و اشتد مثل اغلندی کلدة بفتحتین نام مردے۔
کمد۔ کمد۔ اندوه نهانی (ع ع ک اف ۲) کمد کمید نعت منه۔ کمدة بالضم پرشتگی گونه و اکمد القصار الثوب اذا لم ینقه۔ تکمید گرم کردن عضوی به پستن چیزے بروے کماد بالکسر کذلک و فی الحدیث الکماد احب الی من الکی۔
کند۔ کنود۔ ناسپاسی کردن (ع ع ف اض ۲) کنود بالفتح نعت منه للذکر و المؤنث کند بضمتین مثله۔ ارض کنود زمین که از وے چیزے نروید

کُندہ اے قطعہ کندۃ بالکسر پدرحیی از زمین۔
کُنعد۔ کُنعُد۔ نوعی از ماہی دریا۔
کود۔ کَوَدَ۔ مکادۃ نزدیک آمدن کاری کہ شود (ع ک اف ۲) وکاد یفعل کذا اے قارب و لم یفعل۔ وعن سیبویہ عن بعض العرب کُدتُ افعل کذا بالضم قال انی ناساً من العرب یقولون کِدتُ زیدٌ یفعل کذا وما زیل یفعل کذا او یریدون کادوزال فنقلوا الکسر الی الکاف فی فعل کما نقلوا فی فعلتُ وزعم الاصمعی انہ سمع من العرب من یقول لا افعلُ ذاک ولا کَوَذا فجعلہا من الواو۔ وقد یدخلون علیہا ان تشبیہا بعسی وقولہم عَرَف فلان ما یکادُ منہ اے ما یُرادُ منہ ویقال لا مہلۃ لی ولا مکادۃ ای لا اَہتم ولا اکادُ۔ وتقول لمن یطلب منک الشیٔ فلا تُرید اعطاءہ لا ولا مکادۃ۔ وکاد وضعت لمقاربۃ الشیٔ فعل اولم یفعل فمجردہ نُبیٔ عن نفی الفعل ومقرونہ بالجحد نبیٔ عن وقوع الفعل قال اللہ تع لم یکدیرٰہا۔ قال بعضہم فی قولہ تعالیٰ اکاد اُخفیہا اے اُرید اُخفیہا قال فکہا جازان یوضع اُرید موضع اکادُ فکذلک اکادُ موضع اُرید فی قولہ تع فوجدا فیہا جدارا یرید ان ینقض اے یکاد۔
کہد۔ کہدان۔ بالتحریک دویدن دراز گوش (ع ک اف ۲) واکہدتہ انا۔ واکوہد الفرخ ای ارتعد الی امہ لنزقہ۔
کید۔ کیدہ۔ کیدہ۔ بدسگالیدن (ع ف اک ۲) وکادہ وکایدہ بمعنیٔ۔ ویسمی الحرب کیدا یقال غزا فلان

ولم یلق کیدا ومرد سیدن یقال ہو یکیدہ اے یُعالجہ۔ وکیدہ بنفسہ اے بجودہا ویسمی اجتہاد الغراب فی صیاحہ کیدا وکذلک القیٔ۔
کُرَیدَہ فی عدوہ کوشش کرد در دویدن۔
کُرَیدَہ فی آثارہم دوید در پے ایشان۔
کُرکُبَۃ۔ بالکسر الکردیدۃ۔
کُرُدُ۔ بالفتح موضعی ست۔
کُشمُغدی۔ بالضم الخطابی وانبہ رَوِیار وبنا عن اصحابہا۔
کُشدَہ۔ بکُشدہ قطعہ باسنانہ کقطع الجزر کشد الناقۃ جلبہا ثلث اصابع والکشد حب یؤکل والکشود ناقۃ تکشد فتدبر والتصیقۃ الاحلیل القصیرۃ المخلف
کاشد مرد بسیار کسب وبکوشش عیال پرور وصلہ رحم کنندہ کشود وکشد مثلہ کشد بفتحتین ج واکشد اخلص الزبدۃ۔
کُعد۔ جوال کعدۃ پوشش شیشہ۔
کاغد القرطاس معرب۔
ابو کُلہُدۃ۔ من کناہم۔
کُمرُدُ۔ دیہی بہ سمرقند۔
کُمہُد۔ مرد کلان حشفہ یا سر نرہ۔
واکمہدّ الفرخ اقمہدّ۔
وجہ کنابدُ۔ بالضم قبیح۔

فصل اللام

لبد۔ لبدۃ۔ بالکسر نمد لبدۃ اخص منہ بودج۔ وقیل لزبرۃ الاسد لبدۃ وہو الشعر المتراکب

بین کتفیه والاسد ذو لبدة وفی المثل هو امنع من لبدة الاسد والجمع لبد بکسر اللام مثل قربة و قرب - لبادة بالضم بارانی نمدین ویقال مالہ سبد ولا لبد بفتحتین وهما الشعر والصوف ای مالہ شیئ - والبدت الفرس فهو لبد ای شددت علیه اللبد - والبدت القربة اے جعلتها فی لبید وهو الجلد الصغیر - والبد البعیر اذا بال وثلط فضرب علی عجزه فیصیر لبدة من ثلطه وبوله - والبد بالمکان اے اقام به - والبدت الابل اذا اخرج الربیع الوانها وادبارها وتهیئات للسمن - لبود بالضم چفسیدن زمین (ع ف اض ۲) یقال لبد الشئ بالارض - لبد بفتحتین حلق وسینه گرفتن شتر از بسیاری خوردن صلیان یقال منه ابل لبادی وناقة لبدة - والتبد الورق اے تلبد بعضه علی بعض - والتبدت الشجرة اے کثرت اوراقها - وتلبد المطر بالارض ختم علیها - وتلبدت الارض بالمطر اے اشتد - ولبد الندی الارض اے شدها - تلبید سرشیم کردن بر موے وهو ان یجعل المحرم فی راسه شیأ من الصمغ لیتلبد شعره ولئلا یشعث فی الاحرام لبد بالضم بسیار قال الله تعالی مالا لبدا اے جما - ویقال الناس لبد اے مجتمعون وآنکه به سفر نرود واز جای خود دور نشود ولبد ایضاً آخر نسور لقمان وهو منصرف لانه لیس بمعدول وتزعم العرب ان لقمان هو الذی لبقته عاد فی وفدها الی الحرم یستسقی لها فلما اهلکوا اخیر لقمان بین بقاء سبع

بعرات صم من اظب عفر فی جبل وغرامیمها القط وبقاء سبعة انسر کلما هلک انسر خلفه بعده نسر آخر فاختار النسور فکان آخر نسوره لبدا - لبید جوال خرد ونام شاعرے -

لحد - لحد - بالتسکین شگاف درگور شگافتن یکسو کرانۂ گور لحد بالضم لغة فیه (ع بفتحها) ولحدت للقبر والحدت له بمعنی الحاد از دین برگشتن یقال الحد فی دین الله اے حاد عنه وعدل ولحد لغة فیه وقرئی لسان الذی یلحدون الیه وستم کردن در حرم واصله من قولهم لحد فیه بالحاد بظلم اے الحاد او البار زائدة - التحاد از دین برگشتن ملتحد پناه لان اللاجئ یمیل الیه -

لدد - لدد - بفتحتین سخت خصومت شدن (ع ک اف ۲) الدلعت منه لدج - وایضاً موضعی بشام لد بالفتح جوال وخصومت کردن (ع ف اض ۲) ولده اے خصمه فهو لادو لدود - لدیدان دو کرانۂ وادی وکرانهای گردن وجمعه الدة ومنه قولهم تیلدد اے یلتفت یمینا وشمالا - لدود ولدید دارد که در کرانۂ دهان ریزند وفی المثل جری منه مجری اللدود وجمعه الدة وقد لد فهو ملدود والدودة انا والد هو ویقال مازلت الادّ عنک ای اولع - رجل الد وقوم لد وامرأة لداء وخصم یعنی سخت خصومت وتصغیر الد والید لان اصله الدد فزادوا فیه النون لیلحقوه بسفرجل فلما ذهبت النون عاد الی اصله ویقال مالی منه محتد

ولا تلتد اے تبتد۔

لسد۔ لسد۔ بالتسکین شیر کمیدن بچہ نجیر از مادر (ع ف اک ۲) ولسد العسل لعقہ لسد بالتحریک لغۃ فیہ۔ ویقال لسد الطلا امہ بالفتح والکسر۔

لغد۔ لغدود۔ لغد۔ بالضم فیہما گوشت کہ از گردن لغادیج۔ اللغاد جمع الثانی۔ ولغدت الابل اے ردت ہا الی القصد والطریق۔ دجار فلان متلغد اے متغیظا حنقا۔

لکد۔ لکد۔ بفتحتین ریم جفسیدن بجائے (ع ک ا ف ۲) یقال لکدا لوسخ علیہ اے لصق۔ تلکد الشی اے لزم بعضہ بعضا۔ لِکد بالکسر کوبہ۔

لهد۔ لهد۔ گرانی بار قال الاصمعی لهد القوم دفاتہم اے جهدوہا واحرجوہا۔ لهید ستور ماندہ شدہ لهد ایضا سیر خفتن بخواری فہو ملهود لهدہ ولهذہ بمعنی قال ابوزید الهدت بہ ای ازریت بہ۔ قال ابوعمرو والهدت بہ اذا امسکت احد الرجلین وخلیت الآخر علیہ وہو یقاتلہ۔ ولهدہ علی اے یعینہ علیہ۔ لهیدہ عصیدہ سست۔

لَتدَہ۔ بیدہ لکدہ یعنی مشت زدن او را (ع ن اک ۲)

لشد القصعۃ بالثرید ثرید را فراہم آوردن از اطراف کاسہ وہموار کردن آنرا (ع ف اک ۲) لشد المتاع رندۃ لشدۃ بالکسر اسماعۃ المقیمون لا یظعنون یعنی گروہ مقیمان کہ ارادۂ کوچ ندا شتہ باشند۔

لمد۔ فروتنی بخواری نمودن لمدان خوار لمدہ لدمہ یعنی طپانچہ زدن او را۔

لود۔ کسی کہ مائل بسوے عدل نباشد ومنقاد بکارے نشود وقد لود کفرح الوادج والشدید لا یعطی طاعۃ وگردن سطبر۔

لیاد۔ بالفتح چیزے یقال ما ترکت لہ لیادا۔

فصل المیم

ماد۔ ماد۔ گیاہ نرم ونازک ویقال وجدت تا دادا او نادیدن شاخ نازک وغصن یمؤد اے ناعم۔ وشاب یمود وشابۃ یمودۃ ای ناعم وناعمۃ۔ ویمود ایضا نام جائے وامتاد خیرا اے کسبہ۔

مجد۔ مجد۔ بزرگی مجید بزرگوار وگرامی قال ابن السکیت الشرف والمجد یکونان بالآباء یقال رجل شریف ماجد لہ آباء متقدمون فی الشرف قال والحسب والکرم یکونان فی الرجل وان لم یکن آباء لہم شرف۔ وتماجد القوم فیما بینہم۔ وماجدتہ فمجدتہ اے غلبتہ بالمجد۔ مجود بالضم لبسیرے وفراخی رسیدن شتر یقال مجدت الابل اے نالت من الخلی قریبا من الشبع ومجدتہا انا۔ قال ابوعبیدۃ اہل العالیۃ یقولون مجدت الدابۃ امجدہا مجدا اے علفتہا ملا بطنہا واہل نجد یقولون متہتہا تمجیدا اے علفتہا نصف بطنہا۔ تمجید بزرگی نسبت کردن وفی المثل فی کل شجر نار واستمجد المرخ والعفار اے استکثر منہما کانہما اخذا من النار ماہو حسبہما۔ بنو مجد قبیلۂ وہم اولاد ربیعۃ

بن عامر ونجد هم اهم نسبوا اليها۔
مدد۔ مد۔ آب خیز ویقال مد النهر ومدہ نهر آخر۔
ومد النهار ارتفاعه۔ ومد البصر اے مدی البصر
وکشیدن (ع ف اض ۲) یقال مددته فامتد۔
مادة فروني پیوسته یقال مد العدو في عمره ومده
في غيه اے أمهله وطول له۔ ورجل مديد القامة
اے طويل القامة وطراف ممدد اي ممدود بالاطناب
شدد للمبالغة۔ ومدد الرجل اے مطل۔ مد بالضم
پیمانه وهو رطل۔ وثلث عند اهل الحجاز ورطلان
عند اهل العراق والصاع اربعة امداد۔ مدة
پاره از روزگار وايضاً اسم ما استمدت به من المداد
على القلم۔ مدة بالفتح اے مرة من قولك مددت الشيء
مدة بالكسر ریم گرد آمده در جراحت مداد سیاهی
يقال مدت الدواة وامددتها۔ وامددت الرجل
اذا اعطيته مدة بقلم۔ وامددت الجيش بمدد۔
استمداد مدد خواستن ويقال مدنا القوم اے
صرنا لهم مددا وامددناهم بغير ناقوله تعالى وامددناهم
بفاكهة۔ وامد الجرح اے صارت فيه مدة۔
وامد العرج اذا جرى الماء في عوده ومددت الابل
وامددتها اذا اسقيتها مديدا وهو الحساء من دقيق الشعير
ماء امدان بكسرتين وهو افعلان آب سخت شور
مرد۔ مرد۔ میوه ارا ک تر وتر کردن نان را
تا نرم شود يقال مرد الخبز ومرد الصبي ثدي امه۔
رملة مرداء لا نبت فيها۔ غصن امرد لا ورق عليه۔
فرس امرد آنکه گرد اگرد سم وے موے نباشد

غلام امرد ساده زنخ جاریة مرداء تا بان۔ وے
قال الاصمعي يقال مرد وطال نباتها ثم خرج وجهه
وذلك ان يبقى امرد حينا۔ مرید تابان ودرخشان
کردن بنارا وخشودن وبرگ ودر کردن از درخت
مرید خرما در شیر تر نهاده وستبه مارد مثله
مرادة ستبد شدن مرید مثال فسق اے
شديدة المرادة۔ مراد بالضم پدر قبیله از ین
مراد بالفتح گردن مارد ایضاً نام حصنے۔
مسد۔ مسد۔ لیف سخت تافته قوله تعالى
حبل من مسد اے من ليف او خوص ويمكن
من جلود الابل او من اوبارها مسد مصدر سند
(ع ف اض ۲) رجل ممسود اے مجدول الخلق
جاریة حسنة المسد والعصب والجدل والارم
وهي ممسودة ومعصوبة ومجدولة ومأرومة۔
مساد بالكسر على فعال لغة في مساد وهي سخي السمن
سقار العسل يعني خيك روغن ومشك عسل۔
مصد۔ مصاد۔ بالفتح بالاے کوه منصدة
منصدان ج۔ مصد مکیدن آب از ناودان شیر
وجماع کردن يقال مصدت منه ومصد فيها اے
وطئها وترشفت من فيها۔ وما وجدنا لهذا العام
مصدة اے بزد اقال ابن السكيت وقد
تبدل الصاد زايا فيقال مزدة۔
معد۔ معد۔ في الارض اي ذهب معدت الشيء
وامتعدته اجتذبته بسرعة۔ بعير معداء سريع۔
معدتره ميوه تر بسیار تعد معداي رخص

ویقال ہذا اتباع لا مفرد۔ معدہ مثلثہ مثال کذنب وکتف بہ ہم وہو للانسان بمنزلۃ الکرش للکل مغتسر۔ مقعد۔ مقعد۔ جایگاہ سپیدی بر پیشانی اسپ وتازک وتازک گردانیدن۔ یقال شبّ شباشبا مقعدا قال ابو زید وابن الاعرابی یقال مقعد الرجل عیش ناعم یقعده اے غذاه وقال الفراء مقعد فی عیش ناعم یقعد۔ امغاد بسیار خوردن آب ومانند آن وتسیر خورانیدن کودک را وشتر بچہ را تقول المرأۃ اشتدّ ہذا الصبیّ فقعدنی اے ارضعتہ فرضعنی۔ ومقعدت المخلۃ اتمارها تقعدها۔ ویقال وجدت مقعدتہ مقعدتہ جونها اے معصمته وہو صمغ الطلح وتسمی الصمغۃ مقعدا وکذلک صمغ سدر البادیۃ۔

مقعد۔ مقعد۔ قریۃ بالشام مقعدی شراب من العسل منسوب الیہا۔

مکمد۔ مکمود مقیم بودن بجائے ونا قہ کمود بالفتح ومکماد ناقہ کہ شیر وے کم نشود ورکیۃ مکدۃ اے ثابت ماد یا علی قرن واحد لا تغیر والقرن قرن القاتہ وہی بکرۃ الدلو۔

ملد۔ ملد۔ بالتحریک نازکی ودرخشندگی روے رجل املود وامرأۃ املودۃ۔ وشاب املد وشابۃ املداء وغصن املود۔ وتلید الادیم تمرینہ۔ املید بالکسر ہو من الصحاری مثل الملیس۔

مہد۔ مہد۔ گاہوارہ وگستردن (ع بفتحہما) مہادا بالکسر لبستر یقال مہدت الفراش اے بسطتہ ووطأتہ۔ تمہید گستر انیدن عذر وہموار ونیکو کردن کار امتہاد السنام ارتفاعہ وانبساطہ تمہدا اے تمکن۔ مہد دبالفتح یکے از نامہای زنان وہو فعلل قال سیبویہ المیم من نفس الکلمۃ ولو کانت زائدۃ لادغم الحرف مثل مقرد مرد فثبت ان الدال ملحقۃ والملحق لا یدغم۔

میدد۔ میدد۔ جنبیدن وناویدن مادت لاغصان اے تمایلت وخرامیدن مادالرجل اے تبختر وطعام وادن یقال مادہم اے مارہم من المیرۃ تمتادا منتعل منہ وہو المستقطع المسئول ومنہ المائدۃ وہی خوان علیہ طعام یعنی خوان آراستہ فاذا لم یکن علیہ طعام فہی خوان قال ابو عبیدۃ مائدۃ فاعلۃ بمعنی مفعولۃ مثل عیشۃ راضیۃ اے مرضیۃ۔

مائد نام کوہی میادۃ نام زنے میدان بالفتح معروف ویقال ہو بکسر المیم وہو مفعال من الودن وہنا فعلان بالفتح وعیش فراخ وخوش میادین ج۔ ومید لغۃ فی بید بمعنی غیر وفی الحدیث انا افصح العرب میدأنی من قریش ونشأت فی بنی سعد بن بکر وفسرہ بعضہم من اجل انی من قریش۔

مائد۔ شہریست بسرات۔

متد بالمکان متودا اقام۔

متد بین الحجارۃ درمیان سنگہا پوشیدہ شدہ نظر کرد از میان آن بسوے دشمن درحالیکہ دیدبانی میکند برائے قوم ومتدتہ انا جعلتہ مائدا ای ربیتہ۔

(۱) ہذا ہو الصواب وفی الاصل ومتدتہ انا جعلتہ مائدا ای ربیتہ۔

مُخدّة - بفتحتین مؤنث -
مَرْنَدْ - شہریست باذربایجان -
اِمرخدّ الشئ - استرخی -
مارانیا مزدانی نبا العام اے برد او المزد ضرب من النکاح -
المَضد - ضد الرأس وبفتحتین کینہ -
اِمدّ ان - بکسرتین وتشدید میم موضعیست -
مُنْدُ - بالضم وبہیست از صنعای یمن ومُنَدْ وموضعیست
خوبتر مُنَدْ ادنی فضل الخار ومیمند وبہیست نزدیک فیروز آباد دیگرے نیز نہ منہا علی بن احمد وزیر ابن سبکتگین -

فصل النون

ناد - نادٌ - مثال فعال ونادی مثل فعالی سختی ورنج -
نجد - نجد - زمین بلند نَجاد بالکسر ج - نُجُود انجُد کذلک - یقال فلان طَلّاع انجُد وطَلّاع الثنایا اذا کان ساعیا لمعالی الامور وراہ بر بالا وآرا لیش خانہ نجود بالضم ج - تنجید آراستن خانہ وآزمودن مُنجّد بالدال والذال مرد آزمایش دیدہ ونجدہ الدہر اے جربہ - نجاد فراش وآنکہ بستر وبالین دوزد نجد البضا من بلاد العرب وہو خلاف الغور والغور ہو تہامۃ وکل ما ارتفع من تہامۃ الی ارض العراق فہو نجد وہو مذکر یقال منہ انجَدنا اے اخذنا فی بلاد نجد - وفی المثل انجَد من رأی حضنا وذلک اذا علا من الغور وحضن اسم جبل - وانجد فلان الدعوۃ اے رفع الصوت فیہا - استنجاد یاری خواستن ودلیری کردن یقال استنجدنی فانجدتہ ای استعان بی فاعنتہ - واستنجد فلان اے قوی بعد ضعف واستنجد علی فلان اے اجتراء علی بعد ہیبۃ - ورجل نُجُد فی الحاجۃ اذا کان ناجیا فیہا اے سریعا - نَجْدۃ دلیری ومردانگی (ع بفتحہا) فہو نجد بضم الوسط وکسرہ انجاد ج - نجید مثلہ نجد بفتحتین ونَجَد ارج - ورجل ذو نَجدۃ اے ذو باس وشجاعۃ - ولاقی فلان نجدۃ اے شدۃ - نَجَد غلبہ کردن بشجاعت (ع ف اض ۲) انجاد یاری کردن وبہ نجد شدن وبلند خواندن مناجدۃ یاری کردن وحرب کردن مناجدا اے مقاتل - نجد بفتحتین خوے وخوے کردن از ماندگی - ورنج رنج دیدن (ع ک ان ۲) فہو منجود اے مکروب نجید مثلہ نجود خرکرہ کہ بار نگیرد ویقال ہی الطویلۃ المشرفۃ نجد بفتحتین ج - عاصم بن ابی النجود من قراء الکوفۃ من السبعۃ - نجاد بالکسر حمائل شمشیر - ناجود کافسہ بزرگ وخنور شراب نجدات گروہی از خوارج وہم اصحاب نجدۃ بن عامر الحنفی -
ندد - نَدّ - نوعی از بوے وہو لیس بعربی وتل بلند وزمین ورفتن ستور بر اگندہ نداد - ندود کذلک (ع ف اک ۲) ومنہ قرأ بعضہم یوم التناد بتشدید الدال - ند بالکسر ہمتا ومانند ندید ندیدۃ کذلک - تندید آشکارا وفاش کردن یقال

نذ وبہ اے شہرہ وسمع بہ۔
نشد۔ نشدۃ۔ نشدان۔ بالکسر گم شدہ جستن (ع ف اض ۲) نشد نشدک اللہ گفتن کسے را ای سألتک باسمہ کانک ذکرتہ ایاہ فتنشد اے تذکر۔ انشاد تعریف کردن گم شدہ وشعر خواندن وقولہم تنوشد اے تنشد یعنی تسئل۔ استنشاد روایت شعر خواستن نشید ہوالشعر المتناشد بین القوم۔
نضد۔ نضد۔ برہم نہادن رخت (ع ف اک ۲) نیفید کذلک وہو للمبالغۃ فی وضعہ متراصفا نضد بفتحتین رخت برہم نہادہ منضود کذلک انضاد ج وخت جامہ ورخت انضاد الجبال سنگہا بر یکدیگر وکذلک انضاد السحاب ماتراکب منہ وانضاد الرجل اغمامہ واخوالہ المتقدمون فی الشرف
نفد۔ نفاد۔ سپری شدن انفاد مقدمہ وایضا بے توشہ وبے ستور شدن استنفاد کوشش وتوان خود را در باختن خصم منافد الذی یستفرغ جہدہ فی الخصومۃ وفی الحدیث ان ناقدتہم ناقدک ویروی بالقاف۔
نقد۔ نقد۔ آمادہ کردن وادن یقال نقدتہ الدراہم ونقدت لہ نقدہا ای قبضہا ونقدت الدراہم وانتقدتہا ای اخرجت منہا الزیف والدرہم نقد اے وازن جید۔ وناقدت فلانا ای ناقشتہ فی الامر۔ نقد بفتحتین نوعی از گوسپند کوتاہ دست وپائے زشت روی نقدہ یکے یقال لہ کنک ویقال ہو اذل من النقد قال الاصمعی احد الصوف صوف النقد وپوست رنگی سم ستور وخوردگی دندان یقال نقد الساحر ونقدت اسنانہ نقد بکسر الوسط کودک حقیر کہ اثر جوانی وبرنائی در وے پدید نیاید نقدۃ بالضم نوعی از درخت ونام جائے النقد خار پشت وہی معرفۃ کما قیل للاسد اسامۃ ومنہ قیل بات فلان بلیل النقد لان النقد لا ینام اللیل کلہ۔ ولا یزال فلان ینقد ببصرہ الی الشئی اذا لم ینزل ینظر الیہ۔
نکد۔ نکد۔ بفتحتین سختی وناخوشی عیش (ع ک ا ف ۲) وکم شدن آب چاہ یقال نکد عیشہم ونکدت الرکیۃ۔ ورجل نکد اے عسر وقوم انکاد ومناکید۔ وناکدہ فلان وہما یناکدان اذا تعاسرا انکد شوم ناقۃ نکدار اے مقلات آنکہ بچہ وے نزید وشیر وے بسیار شود انکدان بفتح الکاف دو قبیلہ وہما ازد بن مالک وربیع بن حنظلۃ۔
نہد۔ نہود۔ لبسوے دشمن برخاستن (ع بفتحہا) یقال نہد الی العدو وبر آمدن پستان دختر (ع ف اض ۲) ونہد ثدی الجاریۃ اے اشرف وکعب نہی ناہدۃ وناہد۔ وفرس نہد اے جسیم مشرف نہودۃ مصدر منہ (ع بضمہا) ورجل نہد کریم ینہد الی معالی الامور۔ نہد ایضا قبیلہ از یمن نہد ارریگ تودہ بلند مناہدۃ لبسوے یکدیگر آہنگ کردن در حرب وفال گرفتن بانگشتان تناہد ہر کسی چیزے از نقرہ بردن آوردن برابر یکدیگر آنہا وپر کردن حوض وجز آن حوض نہدان

دُقدح نہد ان اذا امتلأ ولم یفض بعد - نہیدہ نوعی از خوردنی کہ از مغز حنظل و آرد ترکیب کنند زُبد نہیدہ اذا لم یکن رقیقا -

نُہند - سکن ورکد ونشدت الکمأۃ نبتت (ع ع ن اک ۲)

تاحدہ - عاحدہ دہم نیاحد وتنا یتعہد وتنا -

نرو - معروف معرب وضعہ اردشیر بن بابک ولہذا یقال نردشیر وہو الق واسع الاسفل مخروط الاعلی یُسقف من خوص النخل ثم یُخیّط و یُضرب بشُرط من اللیف حتی یتمکن فیقوم قائما ینقل فیہ الرُّطب ایام الخراف وطلاؤ مرکب تیہ ادی بہ وعباس النروی روی عن ہارون الرشید نُقرُدہ - اقامت نمودن بجائے ومالک منفردا اے مقیما -

نمرود - بالضم من الجبابرۃ معروف -

نَاوُنوداً - اونواداً بالضم ونُوداناً تمایل من الیعاس ونوادہ بالفتح قریۃ بالیمن بہا قبر سام بن نوح ۴ -

تَنَوُّد الغصن تحرک ومنہ نُوداں الیہودی مدارسہم

نُوند - بالضم وبلتقی فیہا ساکنان محلۃ بنیشاپور منہا عبد الصمد بن ہمشاد وباب نُوند محلۃ بسمرقند منہا احمد النوندی المحدث -

نہاوند - مثلثۃ النون الفتح والکسر عن الصغانی والضم عن اللباب بلد من بلاد الجبل جنوبی ہمذان اصلہ نوح اَوند لانہ بناہا او اصلہ اینہا وند -

فصل الواو

وَاد - وُاد - زندہ بگور کردن (ع ع ف اک ۲) یقال وَادَ وَأْدًا نبتہ فہی مَوْؤدۃ وکانت کندۃ تئد البنات

وَادَوِیْد آواز سخت ویقال مشی مشیا وئیدا ای علی تؤدۃ یعنی آہستگی واتاد فی مشیتہ وتواءد فیہ وہما افتعل وتفعل من التؤدۃ واصل التاء فی اتاد واد - ویقال اتئد فی امرک ای تثبت -

وبد - وبد - بفتحتین غضب کردن (ع ع ک اف ۲) وَبد علیہ ای غضب علیہ مثل وَہد وسخت بد حال شدن عیش وہو مصدر یُوصف بہ فیقال رجل وَبَدٌ ای سیئ الحال یستوی فیہ الواحد والجمع کقولک رجل عَدل ثم یجمع فیقال اوباد کما یقال عَدول علی توہم النعت الصحیح - ومُستوبد مثل وَبَد -

وتد - وَتد - بکسر الوسط میخ او تادج ـــ و بفتح التاء لغۃ فیہ وکذلک الوَذنی لغۃ من یدغم - وَتد میخ کوفتن (ع ع ف اک ۲) یقال وَتدت الوتد والامر منہ تِد وتِدک بالمعتدہ یعنی بمیخ کوب وَتدان دوتندی درون گوش وہما الغیران ایضا قال الاصمعی یقال وتد واتِد کما یقال شُغل شاغل - ووتد الرجل ای انعظ یعنی ذکر خود را بر پای کرد -

وجد - وجود - ہستی ویافتن مطلوب (ع ع ف اک ۲) وبضمہا ایضا لغۃ عامریۃ لانظیر لہا فی باب المثال یقال وجدہ یجدہ بالکسر والضم وجدان بالکسر گم شدہ یافتن مَوجدۃ وجدان

خشم گرفتن برکسی وَجد بالفتح اندوہگین شدن - وجد بالکسر والضم توانگر شدن جِدَة کذلک (ع ف اک ۲) واِدحدہ اَدحَرہ مطلوبہ ای اظفرہ بہ - واغناہ یقال الحمد للہ الذی اوجدنی بعد فقر وآجدنی بعد ضعف اے قوانی - ووُجد الشئ عن عدم فہو موجود مثل حَتم فہو محتوم واوجدہ اللہ ایضاً ولا یقال وَجدہ کما لا یقال حَتمہ وتوجّدتُ لفلان اے حزنت لہ -

وحد - وحدة - یگانگی یقال رأیتہ وحدہ وہو منصوب عند اہل الکوفة علی الظرف وعند اہل البصرة علی المصدر فی کل حال کانک قلت اوحدتہ بروحدتی ایحادا اے لم أر غیرہ ثم وضعت وحدہ ہذا الموضع وقال ابو العباس یحتمل وجہا آخرہ وہو ان یکون الرجل فی نفسہ منفردا کانک قلت رایت رجلا منفردا بانفرادہ ثم وضعت وحدہ موضعہ ولا یضاف الا فی قولہم فلان نسیج وَحدہ وہو مدح وجَبیش وحدہ وعَیر وحدہ وہما ذم کانک قلت نسیج افراد فلما وضعت وحدہ موضع مصدر مجرور جرّتہ وربما قالوا رَجیل وحدہ - واحدیکی وہو اول العدد وحدان بالضم ج - اُحدان کذلک مثل شاب وشُبان وراع ورِعیان قال الفراء انتم حَی واحد وحی واحدون کما یقال شرذمة قلیلون - ویقال وحدہ واحَدہ کما یقال ثناہ وثلثہ - ورجل وحد بفتح الوسط وکسرہ ووَحید اے منفرد - وتوحّد اے تفرد - ونبو الوحید بطنے از کلاب توحدہ اللہ بعصمتہ ای عصمتہ ولم یکلہ الی غیرہ وأوحدت الشاة فہی موحد ای وضعت واحدا مثل افذت - ہو واحد لہ دہرہ اے لا نظیر لہ - وفلان لا واحد لہ اے لا نظیر لہ - واوحدہ اللہ اے جعلہ واحد زمانہ - وہو اوحد اہل زمانہ والجمع أحدان مثل اسود وسودان واصلہ وُحدان - ویقال لست فی ہذا الامر باوحد ولا یقال للمؤنث وَحداء - ویقال اعطِ کل واحد منہم علی حدة اے علی حیالہ والحار عوض من الواو - ودخلوا مُوَحَّد موحَّد ای فُرادی وقولہم احاد وُحاد ومَوحَد غیر مصروفات لما ذکرناہ فی ثلاث - ویحاد من الواحد کالمعشار من العشرة -

وخد - وَخد - نوعی از رفتار شتر وخدان کذلک (ع ف اک ۲) فہو واخد ووَخّاد -

ود - ودّ - بالضم والفتح وِداد - ومودة آرزو بردن (ع ک اف ۲) یقال ودت ان تفعل کذا وددت لو انک تفعل ذاک - وِدّ بالضم والفتح والکسر مَوَدّة دوست داشتن یقال یودی ان یکون کذا - وِدّ بالکسر بمعنی ودید أوِدّج - مثل تیج وافسَح وذئب واذؤب - ویقال ہما تواددان وہم اودّاء - ودود دوست وُدَداج - یستوی فیہ المذکر والمؤنث لکونہ وصفا اخلاقیا وصف للمبالغة - ودّ بالفتح مینج وقد مر ذکرہ ونام بت قوم نوح علیہ السلام ونام کوہے -

ورد - ورود - در آمدن ایراد متعد ومنہ - ورد بالکسر پارہ از خواندنی وجز آن یقال قرأت

وردی وبآب آمدن وبآب آیندگان از مردم وشتر
ونبات آب ونبات تب یقال وردته الحمّی فهو
مورود ویقال استوردوه ای احضروه - وتوردت
الخیل البلدة ای دخلتها قلیلا قلیلا قطعة قطعة -
وفلان وارد الاربة ای فیها طول - خیل اوریدة
رگ گردن وهما وریدان ورد بالفتح گل وردة
یکے وقیل للاسد ورد للونه وللفرس ایضا وهو
بین الکمیت والاشقر وللانثی وَرْدة والجمع ورد
مثل جَوْن وجُون وورادٌ ایضاً - وُرُودة گلگون
شدن (ع بضمهما) یقال وَرِدَ الفرس یَوْرُدُ -
وردة بالضم گلگونی مثال غُبْسة وشُقْرة وزُرْقة -
ویقال ایراد الفرس کما یقال ادهام واکمات
واصله اوراد صارت الواو یاء لکسرة ماقبلها ثوب
مُوَرَّد ای مصبوغ علی لونه وهو دون المُضَرَّج -
وارورا ه وکذلک مَوْرِد یقال اَصْدَرَنا بعیرنا
فی طریق وارد صادر - رماوردتم معرب والعامة
تقول بزما ورد -

وسد - وِسادة - وساد - بالکسر بالین وسائد
ووسد بضمتین ج - ووسدته الشیء فتوسده -
واوسدت الکلب ای اغریته بالصید مثل آسدته -
وصد - وصِید - آستان وبنات کہ بجنبای او
نزدیک یکدیگر باشد اوصدت الباب آصدته
اغلقته - واوصد الباب مجهولا فهو مُوْصَد - وقوله تع
انها علیهم مُوْصَدة قالوا مُطْبَقة - وصیدة خیطره ارسنگ
بجهت ستور وخطیره آنرا گویند کہ از شاخ وچوب باشد

واستوصدت فی الجبل ای اتخذته وصیدا -
وطد - وَطْد - استوار کردن وپای برجای
کردن وگران سنگ گردانیدن (ع ف اک ۲)
توطید مثله - ووطدت علی باب الغار الصخر ای
ای سددته به ونضدته علیه ووطده علی الارض
مثل وهصه وغمزه الی الارض - وتوطّد ای ثبت -
منطدة چوب اسکنه وطائد قواعد البنیان واطد
ای ثابت طادی مقلوب منه -

وعد - وَعْد - نوید دادن یستعمل فی الخیر والشر
(ع ف اک ۲) یقال وعدته خیرا وشرا فاذا اسقطوا
الخیر والشر قالوا فی الخیر الوَعْد والعدة والمَوْعِد
وفی الشر الایعاد والوعید والهاء فی العدة بدل
من الواو والنسبة الیه عِدَتی والی عِدَة شر تی ولا تَعِدُوا
کما تَرَدانی شیة والفراء یقول عِدَدی وزِنوتی
کما یقال شِیَوتی - ومیعاد وعدہ جاے ووعدہ گاہ
ووعده دادن وکذلک المَوْعِد لان ماکان فاء الفعل
منه واوا او یاء ثم سقطت فی المستقبل نحو یعد ویزن
ویَهَب ویَضَع ویَسِل فان الفعل منه مکسور فی الماضی
والمصدر جمیعا ولا تبالی منصوبا کان الفعل منه او مکسورا
بعد ما ذهبت الواو منه الا آخر فانها جاءت نوادر
قالوا دخلوا مَوْحَد وفلان بن مَوْرِق ومَوْگِل
اسم موضع اورجل ومَوْهَب اسم رجل ومَوْزِن
موضع هذا سماع والقیاس فیه الکسر فان کانت الواو
من نفعل فیه ثابتة نحو یوجع ویوسن فیفتح الوجهان
فان اردت به المکان والاسم کثرته وان اردت المصدر

نصبت قلت موجل فان کان مع ذلک متصل الآخر فالمفعل منه منصوب وهبت الواو فی یفعل اذ بنیت کقولک المولی والمونی والموعی من یلی وسیفی ویغی ویقال واعدالقوم ای وعد بعضهم بعضا ندا فی الخیر وامانی الشر فیقال اتعدوا - والاتعاد ایضا قبول الوعد واصله اوتعاد قلبوا الواو تاء ثم ادغموا وناس یقولون ائتعد یأتعد فهو مؤتعد بالهمز کما قالوا یأتسر فی ائتسار الخمر - وتوعد ای تهدد - یوم واعد اذا وعد اذله بحر وبرد - وارض واعدة اذا رجی خیرها من الیبس وعید نفحل بذیره اذا اتهم ان یصول -

وغد - وَغد - ناکس دنان جامه دیکی از سهام قمار که آنرا نصیب نباشد وخدمت کردن کسے بجهت کلو (ع ف اک ۲) مواعدة برابری رفتن قال الاصمعی وقد یکون المواعدة للناقة الواحدة

وفد - وفادة - بالکسر برسول آمدن (ع ف اک ۲) یقال وَفَدَ فلان علی الامیر فهو وافد والجمع وَفْد وجمع الجمع اوفاد ووُفود - ایفاد برسولے فرستادن اوفدته الی الامیر ای ارسلته الیه - وبرآمدن برچیزے یقال اوفد علیه ای اشرف - ویقال للفرس ما احسن ما اوفد حارکه ای اشرف وشتافتن وَفد ایضا بالای کوه در ریگ وافدان آندی ودرخسار فاذاهرم الانسان غاب وافداه واستوفد فی قعدته لغة فی استوفز - اوفاد قومی از عرب -

وقد - وَقد - بتسکین الوسط وفتحها وَقدان قدة بالکسر وقود بالضم افروخته شدن آتش (ع ف اک ۲) ایقاد استیقاد فروزانیدن اتقاد توقد افروخته شدن وقود بالفتح هیزم قال یعقوب وقرئ النار ذات الوقود بالضم - مَوقد جای افروختن وَقدة سختی گرما وهی عشرة ایام او نصف شهر -

وکد - توکید - استوار کردن عهد وزمین وبالان بر پشت ستور وجز آن یقال وَکدته توکیدا واکدته تاکیدا وبالواو افصح وکذلک اوکده وآکده ایکادا فیهما اے شده - وتوکد الامر وتاکد بمعنی وتولهم وَکدَ وکدَه اے قصدَ قصده - وکاد بالکسر رسن که بوقت دوشیدن بر پادهٔ گاو بندند -

ولد - وَلَد - فرزند وهو قد یکون واحدا وجمعا وَلد کذلک بالضم وسکون الوسط - ومن امثال بنی اسد وَلَدک مَن دمّی عَقِبیک - وقد یکون الولد بالضم جمع الولد مثل اَسَد واُسُد - ولد بالکسر لغة فی وُلد - ویقال ما ادری ای ولد الرجل هو ای الناس هو - وَلید کودک وبنده ولد ان وِلدة بالکسر ج - ونام مردے ولیدة کودک مادینه وبرستار ولائد ج - ولادولادة بالکسر زادن (ع ف اک ۲) ولدت المرأة فهی والدة ووَلَدَ فهو مولود - واَولدت المرأة ای حان ولادها - ویقال هم فی امر لأینا دی ولیدة یقال اصله من جری الخیل لان الفرس اذا کان جوادا اعطی من غیر ان یصاح به لاستزادته ثم قیل ذلک

فی کل امر عظیم وکل شئ کبیر - وتوالدوا ای کثیروا - والد پدر والدة مادر وهما الوالدان - وشاة والد اے حامل عن ابن السکیت وتولد الشئ من الشئ میلاد وقت زادن مولد جائے زادن ویقال ولد الرجل غنمه تولیدا کما یقال نتج ابله نتجا - عربیة مولدة ورجل مولد اذا کان عربیا غیر محض لدة الرجل همزاد مرد والها عوض من الواو وفی اوله لانه من الولادة وهما لدان والجمع لدات ولدون - ومد - ومدة - بالتحریک سختی گرمای شب یقال قد ومدت لیلتنا بالکسر - ودبد الرجل لغة فی ودبد بالکسر اے غضب وحمی -

وهد - وهدة - زمین پست وهموار وهد وهاد بالکسر ج -

فصل الهاء

هبد - هبید - دانه حنظل تهبد گرفتن شکستن آن وتهبد الظلیم اذا استخرج ذلک لیاکله - اهتباد ترنهادن دانه حنظل تا تلخی ازو بیرون رود وهبود بالفتح وتشدید الباء نام جائے در بلاد بنی نمیر -

هجد - هجود - تهجد - شب خفتن وشب بیدار شدن وهو من الاضداد ومنه قیل لصلوة اللیل التهجد تهجیدا اے تومنی قال ابن السکیت اهجد البعیر اذا القی جرانه بالارض -

هدد - هد - شکستن وویران کردن (ع ف ض ۲) وهدته المصیبة ای اوهنت رکنه - قال الاصمعی یقال فلان یهد مجولا اذا اثنی علیه بالجلد والقوة - ویقال مررت برجل هدک من رجل معناه اثقلک وصف محاسنه - وفیه لغتان منهم من یجریه مجری المصدر ولا یؤنثه ولا یثنیه ولا یجمعه ومنهم من یجعله فعلا فیثنی ویجمع فیقول مررت برجل هدک من رجل وامرأة هدنک وبرجلین هداک وبرجال هدوک وبامرأتین اهداک ونسوة هدوک - وانهد الجبل اے انکسر قال الاصمعی الهد الرجل الضعیف - ویقول اذا ادعد الرجل غیره انی لغیر هد اے غیر ضعیف قال ابن الاعرابی الهد الجواد الکریم وبالکسر هو الجبال الضعیف - هدة آواز دیوار فرو رفتن ومانند آن هدید مصدر منه (ع ف ا ک ۲) والهاد صوت یسمعه اهل الساحل یاتیهم من قبل البحر له دوی فی الارض وربما کانت منه زلزلة ودویه هدیده - وهدهد الحمام دومی هدیره - والفحل یهدهد فی هدیره - هدهدة - وجمع هدهدة هداهد - وهدهدت المرأة ولدها اے حرکته لینام - تهدید ترسانیدن تهدد کذلک - هدهد بالضم لوپک هداهد مثله والجمع هداهد بالفتح - هداهد بالضم حی ازیمن -

هدبد - هدابد - شیر خفته وخجرات شده هدبد مقصور ویقال لبعینه هدبد اے عمش -

هرد - هرد - گوشت پختن وتهرا کردن (ع ف ا ک ۲) تهرید مثله شدد للمبالغة وطعن کردن درعرض کسی وشکافتن جامه هردی بالکسر علی فعلی

للقصر لبعض الاعضاء الاعرض والاوفق

گیاہی نوب مغبر و ذو رنگ
ہمد - ہُمود - فرو مردن آتش (ع ف ا ض ۲) و کہنہ شدن جامہ (ا ل ک ت ہ) و ہمد فی الارض ای اقام - و ہمد فی السیر اے اسرع و ہذا الحرف من الاضداد - ارض بامدۃ لا نبات فیہا - نبات ہامد ای یابس - ہمدان قبیلۂ ازیمن -
ہند - ہِند - نام زنی یصرف ولا - ہُنود ہِندات ج - ویقال ہَندتنی فلانۃ اے تمنتنی بالمغارۃ و نام بلاد ہند و ان والنسبۃ الیہا ہندی و ہند و ہنود - و سیف ہندوانی و ان شئت ضممت الہا اتباعا للدال - مُہَنَّد شمشیر کہ از آہن ہندی زدہ باشند - ہُنیدۃ بالتصغیر صد شتر و مانند آن قال ابو عبیدۃ ہنیدۃ اسم لکل مائۃ -
ہود - ہَوْد - توبہ کردن و سبق بازگشتن (ع ف ا ض ۲) فہو ہائد و قوم ہُوَّد مثل حائل و حُول و بازل و بُزل - قال ابو عبیدۃ التہود التوبۃ و العمل الصالح و ہود شدن و منہ ہادُوا و تہَوَّدوا بمعنی - ہُود جہودان یہود بالیاء کذلک واراد وا بالیہود الیہود بین ولکنہم حذفوا یاء الاضافۃ کما قالوا زنجی و زنج و انما عُرِّفت علی ہذا الحد فجمع علی قیاس سعیرۃ و شعیر ثم عُرِّف الجمع بالالف واللام ولولا ذلک لم یجز دخول الالف واللام علیہ لانہ معرفۃ مؤنث فجری فی کلامہم مجری القبیلۃ ولم یحمل کالحی - ہُود ایضاً نام پیغمبر علیہ السلام منصرف یقال ہذہ ہود و ادا ارادت سورۃ ہود و ان جعلت ہود اسم السورۃ لم تصرفہ و کذلک نوح و لوط - تہوید نرم و آہستہ رفتن و الہوادۃ من الہادۃ و فی الحدیث امروا المشی فی الجنازۃ ولا تہودوا کما تہود الیہود و النصاری و کذلک فی المنطق وہو الساکن یقال غناء مُہَوِّد و خواب شدن و مست کردن شراب و جہود گردانیدن کسی را و فی الحدیث فابواہ یُہَوِّدانہ و یُنَصِّرانہ - ہوادۃ بالفتح صلح کردن و میل کردن و ہاوَدَ اے صالح و مایل - ہودۃ بفتحتین کوہان ہَوْدج
ہید - ہَید - جنبانیدن (ع ف ا ک ۲) و فی الحدیث ہُدہ یعنون المسجد اے ہدہ ثم اصلحہ - و ما یہیدنی ذلک ای ما یُزعجنی - قال یعقوب لا یستعمل ہذا الحرف الا بحرف الجحد - ہَیدان بدون ہید بالفتح و الکسر ہا دبانگ برزدن شتر را یقال مالہ ہید ولا ہاد اے ما یقال لہ کذا ولا یمنع ولا ئیز جر عن یعقوب یقال منہ ہدت الرجل رہیدۃ اے زجرتہ -
ثرید ۂ ہبرد انۃ - ہبردانۃ باردۃ مصغبۃ مصواۃ ملسلۃ -
ہسد - حرکۃ شیر و مرد دلیر ہسادج -
ہکد - علی غریمہ تہکید اشد و علیہ -
ہکد الوعک الناس اخذہم و عمہم -
فصل الیاء - اَنید - نبات زرعہ کالشعیر سمنۃ للمال
اَلید - لغۃ فی الیلد المخففۃ -
یرد - بالفتح ابو ادریس النبی ع -
یَزدُ - اقلیم و قصبۃ کنۃ بین شیراز و خراسان و الیزدیون من المحدثین جماعۃ و یزدو داخری

ویزد اباد قریۃ بالری -
یَنْدَدُ - فی (ن دد)

یاقد - بالقاف کصاحب قریۃ بحلب -

باب الذال

فصل الالف

اخذ - اَخْذ - گرفتن (عع ف اض ۲) اخذ باکسر گیرائی والامر منہ خُذ واصلہ اُوْخُذ الا انہم استثقلوا الهمزتین فحذفوهما تخفیفا وکذلک القول فی الامر من اکل وامر واشباہ ذلک - وقولہم خذ عنک ای خذ ما اقول ودَعْ عنک الشک والمراد ویقال خذ الخطام وخُذ بالخطام - نجوم الاخذ منازل ماہ لان القمر یأخذ کل لیلۃ فی منزل منہا - اخذہ بذنبہ مؤاخذۃ والعامۃ تقول واخذہ - ویقال اتخذوا فی القتال بہمزتین ای اخذ بعضہم بعضا اتخاذ گرفتن وہو افتعال من الاخذ الا انہ اوغم بعد تلیین الہمزۃ فابدلت الیاء تاء ثم لما کثر استعمالہ علی ہذا اللفظ الافتعال توہموا ان التاء اصلیۃ فبنوا منہ فعل یفتعل وقالوا اتخذ یتخذ وقرئ لتخذت علیہ اجرا - وفی قولہم اخذت یبدلون الذال تاء فیدغمونہا فی التاء وبعضہم یظہر الذال وہو قلیل - اخیذ گرفتار وبندی اخیذۃ مؤنث منہ - اخذہ بالضم فسون ومہرہ کہ بدان فسون کنند زنان عرب مشتقۃ من تاخیذ یقال تو خذ بہا النساء - اخذہ بفتحتین ناگوار وشدن شتر کرہ از غیر یقال اخذ الفصیل اذا اتخم من اللبن ورجل اخذ بالکسر ای رمد وبعینہ اخذ بفتحتین ای رمد وبعضہم قال اتخذ فلان ارضا اراد اتخذ فابدل من احدی التاءین سینا کما ابدلوا التاء من السین فی قولہم ستّ وبجوز ان یکون اراد استفعل من اتخذ یتخذ فحذف احدی التاءین تخفیفا کما قالوا ظلت من ظللت - والمستأخِذ المطأطئ راسہ من موضع اوَرَمَد - تاخاذ تفعال من الاَخذ - اخاذۃ بالکسر شُتر یعنی حوض والجمع اخاذ وجمع الجمع اخاذیّ بفتحتین مثل کتاب وکتب وقد تخفف فی الشعر فیصیر اخاذ وفی حدیث مسروق بن الاجدع قال ما شبّہت بالسحاب محمد صلی اللہ علیہ وسلم الا الاخاذ تکفی الاخاوۃ الراکب وتکفی الاخاذۃ الراکبین وتکفی الاخاذۃ القیام من الناس - واخاذ واخاذۃ ایضا ارض یجوز بہا السلطان او الرجل لنفسہ - ویقال ذہب بنو فلان ومن اَخَذ اخذہم بالفتح ای ومن سار بسیرتہم - وحکی ابن السکیت ومن اخذ اخذہم برفع الذال واخذہم بکسر الخاء مع رفع الذال ای ومن اخذہ اخذہم ای سیرتہم وحکی ابو عمرو استعمل فلان علی الشام واخذہ اخذہ بالکسر ای کم یاخذ لمذہب علیہ من حسن السیرۃ - ویقال لو کنت منا لاخذت باخذنا ای بخلائقنا وشکلنا

اذ - آذِ - چون وہی کلمۃ تدل علی ما مضی من الزمان وہو اسم مبنی علی السکون وحقہ ان یکون مضافا

الی جملة تقول جئتک اذ قام زید و اذ زید قائم و اذ یقوم زید فاذ لم تضف لزمت تقول نهتک یا فلان عن کذا و انت اذ صحیح اراد حینئذ و هو من حروف الشرط الا انه لا یجازی به الا مع ما تقول اذ ما تاتنی آتک کما تقول ان تاتنی وقتا آتک و قد تکون للشئ لو اقعة فی حال انت فیها و لا فیها الا الفعل الواجب تقول بینما انا کذا اذ جاء زید

اذ - بریدن اذوذ برنده و شفرة اذوذ ذباب کارد و برآن -

الأذاذ - نوع من التمر و جابر بن اذذ بالتحریک و ام بکر بنت اذذ من رواة الحدیث -

فصل الباء

بذذ - بذ - غلبه کردن (ع ف اض ۲) و نام شهرے و یقال حال فلان بذة ای حسنة - و قد بذت بعدی فانت باذ الهیأة و بذ الهیأة ای رثها بین البذاذة و البذوذة -

بغذ - بغداذ - و بغداد بدالین و بغدان بالنون شهرے م و مدینة السلام لقبه -

البنشذ - مرجان معرب -

بوذ - لقدی کردن بر مردم و مستند شدن و فروتنی کردن (ع ف اض ۲) و ابن بوذوذة رجل روی یعنی مردے راوی حدیث و بوذ جبل نزل علیه آدم علیه السلام بسرندیب -

فصل الجیم

جبذ - جبذ - کشیدن مقلوب جذب جبذة بضم الجیم و الباذ گنبذ و العامة تقول جنبذة بفتح الباء معرب -

جذذ - جذ - بریدن و شکستن جذاذ بالضم و الکسر پاره و ریزه از هر چیز و الضم افصح - عطاء غیر مجذوذ ای غیر مقطوع - قال الکسائی یقال لجازه الذهب جذاذ لانها تکسر جذاذات قراضها انجذاذ انقطاع قال الفراء رجل جذاذ بالجیم و الحاء ممدودان و ذلک اذا لم توصل - و یقال ما علیه جذة بالضم ای شئ من الثیاب جذیذة لیست -

جرذ - جرذ - بفتحتین علت پے ستور چون آماس و ترنجیدگی جرذ بالضم کلاک موش جرذان بالکسر ج - ارض جرذة بکسر الوسط ای ذات جرذان رجل مجرذ ای مجرب -

جلذ - جلذار - بالکسر زمین درشت جلذارة اخص منها - جلذان موضعے نزدیک طائف جلذی بالضم مثال کرسی شتر استوار درشت - و رفتار سبک و تیز و منه اجلوذ فی السیر ای اسرع جلذیة مؤنث منه -

جاذ - پے در پے آشامیدن (ع بفتحتین) جائذ نعت منه -

جحوذة - دویدن -

جزبذة - نوعی از رفتار شتر و اسب جرباذ مثله یا دویدن باگرانی و فرس مجرذ و مجرباذ القوائم کلاک او هو القریب القدر فی تنکیس الرأس

وشدة الاختلاط مع لبط و اجازة مدیه ورجلیه اذا هو
قرب السنبک من الارض وارتفاعه والجمز بضم
کغضنفر الغلیظ وبهاء الذی لامه زوج -
الجُحَیْنِد - بالضم کالجلنار من الرمان وذکر باقی معناه
فی (ج ب ذ) وهذا موضعه -
جوذی - بالضم کلیم والجوذیار مدرعة من صوف
للملاحین -
الجهبذ - بالکسر النقاد -
الجنید - جُنَیْدَة - محمد بن احمد بن جیدة الراوی
عن ابن الاعرابی -

فصل الحاء

حذف - حَذْف - بفتحتین کوتاهی وسبکی دم شتر
بعیر احذ - وقطاة حذاء وهی التی خف ریشها
رجل احذاء خفیف الید - ویقال الیمین الحذاء
وهی التی یحلف بها سریعة - ورجم حذاء وبالجیم
ایضاً اذا لم توصل وقد ذکره - وحذ ایضاً نوع
از تصرفات عروض وهو اسقاط اول سبب متحرک
فیبقی متحرک فینقل الی فعلن والقصیدة حذاء
هذا من البحر الکامل - قرب حذ حاذاء سریع
مثل حثحاث -
حنذ - حَنْذ - بریان کردن گوسپند وجزآن
درمنا کی تفسان (ع ف اک ۲) فهی حنیذ قوله تعالی
أن جاء بعجل حنیذ ودوانیدن اسپ یک دو تگ
وجل بر افگندن بر اسپ درگرما تا خوے کند
فرس حنیذ محنوذ لغت منه فان لم یعرق ذلک الفرس

قیل کبا ومنه قولهم اذا سقیت فاحنذ اے عرق
شراب ای صُبت فیه قلیل ماء وسخنی گرما وسوزانیدن
گرما چیزے را یقال حنذته الشمس اے انضجته -
حنذ بالتحریک نام جائے نزدیک مدینه -
حوذ - حَوْذ - سنت راندن (ع ف اس ۲)
حذت الابل واحوذتها بمعنی - احوذی مرد بسیار فهم
وتیز خاطر عن ابی عمرو - وقال الاصمعی هو مشمر
فی الامور القاهر لها الذی لا یشذ علیه منها شیء -
حاذ متنه وحال متنه اے موضع اللبد من ظهر الفرس
وفی الحدیث مؤمن خفیف الحاذ اے خفیف الظهر
والحاذ بنت واحده حاذة - والحاذان ما وقع
علیه الذنب من ادبار الفخذین - حوذان گیاهی
که گل زرد دارد استحوذ غیره شدن بر چیزے
قوله تعالی استحوذ علیهم الشیطان اے غلب
وهذا جاء بالواو علی اصله کما جاء استروح واستصوب
قال ابو زید هذا الباب کله یجوز ان یتکلم به علی الاصل
یقال استحاب واستصوب واستجاب واستجوب
وهو قیاس مطرد عندهم وقوله تعالی الم نستحوذ علیکم
اے نغلب علیکم ونستولی علی امورکم ونستولی علی مودتکم -
تحبیذ - حبذ الفتی فصال لا تحبذ فی تحبیذ اے
لا تقل اے حبذا -
الحرفذة - الکریة الضامرة المهزولة من الابل
حرافذج -
الحضذ - بضمتین الخضف -
الحاذی - بالضم شدة الحر - الحذوان الوشمان

یعنی پرندہ است۔

فصل الخاء

خذذ - خذیذ - بالکسر سرکوہ بلند و محل وحصی وہو من الاضداد وعن ابی عبیدۃ خذاذیذ جیاد رحل

خوذ - مخاوذہ - آمد و شد کردن - یقال ہو فلان خاوذونا الی الماء - خیاذ الحمّی ان تاتی لوقت غیر معلوم -

خذ الجرح - خذیذا روان شد زرداب جراحت (عع ف اض ۲) -

معروف بن خرّبوذ - محدث لغوی کی -

الخرداذی - الخمر -

فصل الدال

دیبذ - دیابوذ - نوعے از جامہا کانہ جمع دیبوز علی فیعول قال ابو عبیدۃ اصلہ فارسی دوبوذ وزیا عربوہ بدال غیر منقوطہ -

داذی - شرابی است مرفاسقان را بندالدّیثیاذ موضعیست بہ بین بسیار جوز -

فصل الذال

الذاذی - بنائی باخوشہ دراز جار علی النسب ولیس بنسب

فصل الراء

ربذ - ربذۃ - بالکسر پشم پارۂ کہ قطران بوی مالند برشتر - درکوے کہ زرگر پیرایہ زابوے مالد تا روشن شود ربذۃ بفتحتین لغۃ فیہا ونام جائے کہ خاک ابوذر غفاری آنجاست وپشم پارۂ رنگین کہ از گردن شتر در آویزند ربذج - وایضاً مصدر قولہم ربذت یدہ بالقداح تربذ ربذاً اے خفت - عن ابی عبیدۃ ربذ بکسر الوسط خفیف القوائم فی مشیہ ویقال فلان ذو ربذات ای کثیر السقط فی کلامہ ویقال بین القوم رباذیۃ بالفتح اے شر -

رذذ - رذاذ - بالفتح باران نرم ریزہ وہو فوق الطشّ ویقال ارذّت السماء والارض مرذۃ وقال ابو عبید ارض مرذّ علیہا ولا یقال مرذۃ ولا مرذوذۃ - قال الاموی یوم مرذّ اے ذو رذاذ -

الروذہ - آمد و رفت راذان موضعیست بدینہ منہ الولید بن کثیر المحدث وگورستان بالعراق اعلی واسفل منہا بن الحسن الزاہد -

فصل الزاء

زمرذ - زمرّذ - بفتحتین زمرد وہو معرب

زباذیۃ - بتثلیث کعلانیۃ ای شر والصواب بالراء

الزاذ - الآزاذ من التمر ومنصور بن زاذان محدث کبیر وبنات زاذان الحمیر ومحمد بن ابراہیم بن علی بن عاصم بن زاذان الزاذانی الحافظ مسند اصبہان

فصل الشین

شجذ - شجذۃ - باران ضعیف وہو فوق الطشّ واشجذت السماء اے ضعف مطرہا -

شحذ - شحذ - تیز کردن کارد ومانندان (عع لغتہا) مشحذ فسان شحذان بفتحتین گرسنہ -

شذذ - شذوذ - پراگندہ ویک یک شدن وپراگندگان (عع ف اض ۲ و ک ۲) یقال شذّ اے انفرد وعن الجمہور وندر فہو شاذ وشذّہ غیرہ -

شذاذ الناس الذین یکونون فی القوم ولیسوا من قبائلهم - شذان الحصی المتفرق منه - شذان الناس متفرقهم

شقذ - شقذ - بکسر الوسط آنکه خواب نکند و بخشم کند مردم و هر چیزے - اشقذ بفتح الوسط مصدره شقذ شقذان لغت منه و ایضاً دور شدن و رفتن یقال اشقذه فشقذ اے طرده فذهب وبعد - قال ابن الاعرابی یقال ما به شقذ ولا نقذ ای ما به حرک و هو یشاقذنی اے یعادینی - شقذ بالکسر ولد الحبار شقذان ج - مثل صنو وصنوان - شقذاء عقاب سخت گرسنه -

شمذ - شماذ - بالکسر آبستن شدن ناقه و دوم در هوا و شتن او (ع ف اک ۲) قال ابو الجراح من الکباش ما یشتمذ ومنها ما یغل فالاشتماذ ان یضرب الالیة حتی ترتفع فیشقد والغل ان یشد من غیر ان یفعل ذلک -

شوذ - مشوذ - بالکسر عمامه و فی الحدیث امرهم ان یمسحوا علی المشاوذ والتساخین - ونشوذ و اشتاذ اے تعمم -

السَّبَنْذَة - بفتحتین آوندے مانند زنبیل معرب و اسمند کاحمد بلد بحر والاسابذة ناس من الفرس ولا تجتمع السین والذال فی کلمة عربیة سنبا فارسی سنگ فسان معرب -

اَسْفِنْذَبان - دیهیست باصفهان و دیهیست به نیشابور منها عبد الله بن الولید -

السمیذ - السمیذ عبد الله بن محمد الدرقی و محمد بن محمد بن علی وعمه المبارک بن علی وابو القاسم احمد بن محمد بن علی السمیذیون بکسر السین والمیم والذال محدثون -

فصل الشین - شذ - بفتحتین ودهیست بابیورد منها الحافظ رشید الدین ابو بکر احمد بن ابی المجد ابراهیم الخالدی الشیذی وحفیدة العلامة الشمس الدین ابراهیم بن محمد وابنه العلامة یحیی -

الشبرذی - شتر جلد رو وهی شبرذاة ورجل شبرذ تغلب والشبرذة السرعة -

اَشْخَذ - الکلب اغراه -

فَشَرْذ - بهم من خلفهم بالذال المعجمة قرأه الاعمش وقال ابن جنی لم یمر بنا فی کتب اللغة ترکیب (ش ر ذ) وکان الذال بدل من الدال -

الشرنبذ - کغضنفر الغلیظ -

اَلشَّعْوَذَة - خفة فی الید واخذ کالسحر یری الشیء بغیر ما علیه اصله فی رائی العین وهو شَعْوَذ وشَعْوَذی والشعوذی رسول الامراء علی البرید وشَعْوَذ بن عبد الرحمن وابن خلیفة محدثان وابن مالک رهط النعمان بن المنذر -

المشعبذ - المشعوذ وقد شعبذ یشعبذ -

الشمرذلی - کالشبرذلی فی معانیها ولغة فی الشبرذلی التغلبی -

الشمهذ - الحدید والشمهذة الحدید وترقیق الحدید ومن الکلاب الخفیفة الحدیدة اطراف الانیاب

محمد بن احمد بن شنبوذ بفتح الشین و النون مجاب الدعوۃ
وعلی بن شنبوذ - وکلاہما من القراء واحمد بن محمد
بن شنبذ قاضی الدینور محدث

فصل الصاد - اصبہبذان - بالفتح
شہریست ببلاد دیلم الاصبہبذیۃ نوع من دراہم العراق
ومدرستہ ببغداد بین الدرمین -

فصل الطاء

طبرزذ - طبرزل وطبرزن نوعے از شکر
قال الاصمعی یقال سکر طبرزد علی الصفۃ -
طرمذۃ - گفتن وناکردن وفریب دادن من کلام
اہل البادیۃ یطرمذ لغت منہ -
طفذ - قبر ویحرک اطفا فرج طفذہ یطفذہ دفن کرد
ودر قبر انداخت اورا -
طنبذ - کقنفذ وہیبت بمصر منہا مسلم بن یسار
الطنبذی رضیع عبد الملک بن مروان تابعی محدث
قال یاقوت فی المشترک طنبذۃ موضعان لبدہ فی الصعید
وموضع فی اقلیم المحمدیۃ بتونس -

فصل العین

عوذ - عوذ - عیاذ - معاذ - معاذۃ - اندخیدن
(عع ف اض ۲) وعذت بہ واستعذت بہ بمعنے
لجأت الیہ وہو عیاذی ای ملجائی وعذت غیری
بہ وعوذتہ بہ بمعنی وقولہم معاذ اللہ ای اعوذ باللہ
معاذ انجعلہ بدلا من اللفظ بالفعل لانہ مصدر
وان کان غیر مستعمل مثل سبحان اللہ ویقال
ایضاً معاذۃ اللہ ومعاذ وجہ اللہ ومعاذۃ
وجہ اللہ - ویقال عوذ باللہ منک ای اعوذ باللہ
عوذۃ بالضم معاذۃ للتعویذ کلہ بمعنی متعوذ الفرس
موضع القلادۃ - ودائرہ المتعوذ مستحب معوذتین
بکسر الواو دو سورۂ آخرین از قرآن عائذ نوزاینده
از اسب وشتر وگوسپند وآہو عوذ بالضم ج مثل
حائل وحول وعوذان ایضاً مثل راع ورعیان
وحائر وحوران یقال ہی عائذ بینۃ العوذ وذلک
اذا ولدت عشرۃ ایام او خمسۃ عشر یوماً ثم ہی للطفل
بعد - ویقال ہی فی عیاذہا بجدثان تناجہا
عوذ بالضم والتشدید گیاہ در بن خار رستہ یا بجائے
وشوار کہ شتور بوے نرسد وگوشت کہ بر استخوان
چفسیدہ باشد یقال اطیب اللحم عوذہ وہو مالزم
بالعظم وعاذ بہ وما ترکت فلانا الا عوذ منہ بفتحتین و
عواذا اے کرابتہ - وافلت منہ فلان عوذا اذا
خافہ ولم یقربہ او ضربہ وہو یریدہ قتلہ فلم یقتلہ
عیذ اللہ بکسر الیاء وتشدیدہا نام قبیلہ یقال ہو
من بنی عیذ اللہ ویقال للجودی ایضاً عیذ -
عائذ بدرجی از بنی ضبہ -

عشبذ - السمار سست شد باران آن -
عنذی - بہ برغلانید امراۃ عنذیان بالکسر بدخلق
عانذہ بن زنج وگوش -
عیذان - بدخلق -

فصل الغین

غذذ - غذذیۃ - الجرح وغذیتہ ریم جراحت غذ
ریم کردن جراحت (عع ک اف ۲) وغذ الجرح

اے سال ذلک منه ویقال للبعیر اذا کانت به دبرة قبرأت وهی قندی قیل به عاذ - وشرکت جرحه لغذ - مغاذ شتر که از آب کراهت دارد - اغذاذ شتافتن در رفتار -

الغلیذ - الغلیظ -

غذذی به - غذذی به بر غلانید عاند حلق و مخرج آواز -

غیذان - کسے که در ظن خود صائب باشد

المغتاذ - المغتاط یعنی خشم گیرنده -

فصل الفاء

فخذ - فخذ - بکسر الوسط ویسکونه مع فتح الاول والکسر ان فخذ بالفتح وسکون الوسط مصدر منه یقال رمیته ففخذ ثم اے اصبت فخذه - والفخذ فی العشائر اقل من البطن یقال اولها الشعب ثم القبیلة ثم الفصیلة ثم العمارة ثم البطن ثم الفخذ تفخیذ اے مفاخذة - وامانی الحدیث باتت تفخذ عشرته اے یدعوهم فخذا فخذا -

فذذ - فذ - تنها و یگانه و اول سهام قمار وهی عشرة اولها الفذ ثم التوأم ثم الرقیب ثم الحلس ثم النافس ثم المسبل ثم المعلی وثلثه لا انصباء لها وهی السفیح والمنیح والوغد - تمر فذاذ اے متفرق وافذت الشاة اے ولدت واحدا فهی مفذ فان کان ذلک عادتها فهی مفذاذ - ولا یقال ناقة مفذ لانها لا تلد الا واحدا -

فلذ - فلذ - بالکسر جگر شتر افلاذ ج - فلذة پارهٔ جگر و گوشت و مال و جز آن فلذ بفتح الوسط ج - یقال فلذت له من مالی اے قطعت له منه وافلذته المال اے اخذت من ماله فلذة - فالوذ فالوذق پالوده وهما معربان قال یعقوب لا تقل الفالوذج -

فرهذ - بالضم فرهد یعنی درشت شتاب زده فرهیذ مثله او الصواب فی الکل بالدال المهملة

فطذ - باز داشتن از چیزے -

فانیذ - نوعے از شیرینی معرب پانید -

فصل القاف

قذذ - قذة - بالضم پر تیر قذذ ج - ولیک قذان ج - قذتان دو کرانهٔ فرج زن - وقذذت الریش اے قطعت اطرافها - اذن مقذوذة کانها بریت بریا قذاذات انچه از بریدن بر افتد وقذذت السهم قذا اے جلعت له القذذ - اقذ تیر بے پر قذنج قذاذ جمع الجمع - قال یعقوب رجل مقذذ ومزلم اذا کان خفیف الهیأة وامرأة مقذذة ومزلمة اے لیست لطویلة - مقذذ بالفتح پس دو گوش مقذذ الشعر پیراسته موے -

قنفذ - قنفذ - بالضم وفتح الفاء وضمها خار پشت قنفذة مؤنث قنافذ ج - وجاے خوے در پس دو گوش ستور وجائے که در دے گیاه انبوه روید قنفذ الدراج وهو موضع -

قباذ - بالضم پدر کسری قباذیان موضعے بر بلخ وخطة قباذیة گندم کهنه زبون -

القشذة - القشذة قی معانیها عن الازهری

القشمذین - السمار یمانیة -
القلذ - محرکة شئی کالثقل یعلق بالبهم لایفارقه حتی یقتله یقال بهمة قلذة کفرحة -
اقیاذ - موضعیست فی قول المرار الفقعسی (شعر)
کانها والعهد من اقیاذ اُسُد جرامیز علی وجاذ

فصل الکاف

کذ - کذان - بالفتح سنگ نرم -
کوذ - کاذنان - گوشت بالاے دوران
الکاغذ - الکاغد -
کلواذ - بالکسر تابوت توریت ام کلواذ بلا کلواذ بالفتح وقد تمد وهیست بیابین بغداد کلواذ زمینی
رجل کناذ - بالضم مردترش روے کلان چهره بدشکل -

فصل اللام

لجذ - لجاذ - خواستن چیزے بعد ازانکه کسے داده باشند یقال لجذنی فلان ای سالنی بعد ما اعطیته مرة فاکثر ولیسیدن سگ خورد را حکاه ابوعلم وخوردن ستور گیاه را عن ابی عبید - وقال الاصمعی لجذه اے لثه کما قاله ابوعبید -
لذ - لذة - مزه - لذات ج - لذاذة خوش مزه یافتن (عع ک اف ۲) یقال لذذته اے وجدته لذیذا - والتذذت به تلذذت به بمعنی - وشراب لذ ولذیذ لغتان منه - واستلذه واے عده لذیذا - لذ ایضا خواب اللذ واللذ بسکون الذال وکسرها لغة فی الذی واللذا بحذف النون التثنیة والذین الجمع

وربما قالوا فی الرفع اللذون -
لوذ - لوذ - لیاذ - بالکسر پناه گرفتن یقال لاذ به اے عاذ به - لوذ ایضا گرانه گوه الواذ ج - ملاوذة لواذ بیکدیگر پناه گرفتن وسنه قوله تعالی قد یعلم الله الذین یتسللون منکم لواذا ولوکان من لاذ یقال لیاذا - لوذان بالفتح نام مردے -
لمذ - نگریست لغة فی لمح -

فصل المیم

ملذ - ملاذ - بالفتح مع تشدید اللام اے معاذ یعنی دروغ گوے که گوید دنکند ملذ نیزه زدن یقال ملذه بالرمح اے طعنه وخفته ودین ستور ملذان بالفتح آنکه نصیحت پیدا کند وبدی پنهان دارد -
منذ - مذ - بالضم از انگاه انه وهو مبنی علی الضم ومذ بمعناه وهو مبنی علی السکون وکل واحد منهما یصلح ان یکون حرف جر فتجر ما بعدهما وتجرهما مجری فی ولایة خلهما حینئذ الاعلی زمان انت فیه تقول ما رأیته مذ اللیلة ویصلح ان یکونا اسمین فترفع ما بعدهما علی التاریخ او علی التوقیت تقول فی التاریخ ما رأیته مذ یوم الجمعة اے امد انقطاع الرؤیة یوم الجمعة وتقول فی التوقیت ما رأیته مذ سنة اے امد ذلک سنة ولایقع هنا الا نکرة لانک لاتقول مذ سنة کذا وتقول مذ سنة قال سیبویه منذ للزمان نظیره من للمکان ومنهم من یقولون ان منذ فی الاصل کلتان ومنهم من جعلتا واحدة ولا دلیل علی صحة هذا القول -

معوذ- ماذی- عسل سپید ماذیۃ زردۂ نرم وخمر-
مَذْ مُذْ- کذب وہو مذ یمذ ومذ یذ کذآب مذاذ وبسیار
فغان کنندہ مَذْمَذی خوش طبع-
مَرَذَ الخبز- نان را در آب انداختہ مالید (عع ف اض ل)
مَیْذَنْ- شہریست نزدیکی یزد-
میذ- بالکسر گروہی از ہند عن ابن عباد وفیہ نظر-

فصل النون

نبذ- نبذ- انداختن از دست (عع ف اک ۲)
نبذۃ ونُبَذۃ بمعنی شد د للکثرۃ- مَنبوذ کودک بر راہ
انداختہ واندک یقال ذہب مالہ وبقی نَبَذ منہ-
ونَابَذَہ الحربَ ای کاشفہ- وجلس فلان نبذۃ
بالضم والفتح ای ناحیۃ- وانتبذ فلان ای ذہب
ناحیۃ- نبیذ یکے وآب کہ از جوب وجز آن گیرند یقال
نبذت نبیذا اذا اتخذتہ والعامۃ تقول انبذت-
نَبَذان بالتحریک جنبیدن رگ یقال نبذ العرق
ونبض بمعنی- نُبَذۃ بالکسر بالین-
نجذ- ناجذ- دندان پسین ہمہ وللانسان اربعۃ
نواجذ فی اقصی الاسنان بعد الاَضراس ویسمی
ضرس الحلم لانہ ینبت بعد البلوغ وکمال العقل
یقال ضحک حتی بدت نواجذہ اذا استغرب فیہ
وتکون النواجذ للفرس ایضا وہی الانیاب
من ذوات الخف والصوانع من الظلف-
ورجل منجذ ای مجرب اَحکمتہ الامور-
نفذ- نفاذ- بالفتح نفوذ در گذشتن تیر از جائے
کہ رسد ورفتن نامہ وفرمان (عع ف اض ۲)
انفاذ تنفیذ متعدیان منہ- رجل نافذ فی امرہ ای
ماضٍ- وامرہ نافض ای مطاع- وقولہم اتی بنفذ
ما قال ای بالمخ منہ- وطعنۃ لہا نَفَذ ای نافذۃ-
نقذ- انقاذ- استنقاذ- تنقذ- رہانیدن کسی را
از کسے یقال انقذہ واستنقذہ وتنقذہ منہ ای
نجاہ- نَقَذ بالفتحتین رہانیدہ وہو فعل بمعنی مفعول
مثل نَقْض وقَبْض- نقائذ انچہ رہانیدہ باشند
از اسیان از دست دشمن نقیذۃ یکے منقذ نام مردی-
النواخذۃ- مالکان کشتی ہائے بحر یا وکیلان انہا
معربۃ ناخذاۃ یکے اشتقوا منہا الفعل وقالوا اتخذ
کتراس یعنی ناخذا شد-
نَذْ نذیذ آ- شاشیدن- نذیذ چیز یکہ از بینی یا از دہن برآید
اناہیذ- نام زہرہ عن ابی عباد او فارسی غیر معرب
وبالدال فلا مدخل لہ حینئذ فی الکلام-

فصل الواو

وجذ- وجذ- بالجیم مغاکے در کوہ کہ آب گرد آید
دروے وجاذ بالکسر ج-
وقذ- وَقْذ- زدن وکشتن بزدن وست کردن
گردانیدن (عع ف اک ۲) شاۃ موقوذۃ البتے
قُتلت بالخشب وغلبہ کردن خواب کسی را وَقَذَہ
النعاس ای غلبہ- وقید نیک لاغر ورجل و
قید ما بہ طرق- ناقۃ موقذۃ ناقہ کہ کمیدن دشیدن
بسیار در ایستادن وی اثر کند یقال وقذت الناقۃ
ای وَرِمَت علی اکرہ فقل لبنہا- وقال العدبس ہی
التی یرغثہا الولد ولا یخرج لبنہا الا نزر العظم یضع

فیوقذها ذاک و یاخذها ای دار دورم -

المُوبَذان - بضم المیم وفتح الباء فقیه الفرس و حاکم المجوس المُوبَذ مثله موابذة ج الهاء للعجمة -

وذوذة - شتابی رجل و ذواذ جلد رفتار والذئب سریع و ذئاب گرگ گذشت در حالے که شتاب رود -

وَرَذ - فی حاجته درنگ کرد در حاجت خود (عع ف اک ۲) -

وَلَذ - شتاب رفتن وجنبیدن وَلاذ کسیکه بجوید و نگذرد -

وَذمة - سپیدی خالص -

فصل الهاء

هَذ - هذ - شتاب بریدن و شتاب خواندن (عع ف اس ۲) یقال هَذَّ القرآن و الحدیث ای کیفیه - سکین هذاذ و هذوذ و اے قطاع - قال الاصمعی تقول للناس اذا اردت ان یکفوا عنک هجا جیک

هذاذ ذیک علی تقدیر الاثنین - واهتذذت الشیء اے قطعته بسرعة -

هربذ - هِرْبِذ - بالکسر خادم آتشکدهٔ مغان فارسی معرب هرابذة ج - هربذة یَهْرِدون الجنب قال الاصمعی هَرْبَذی بالکسر مشیته تشبه مشی الهرابذة -

هَمَذ - هماذی - بالفتح شتر سبک رفتار و کذلک الفتی بالهاء و هماذی المطر شدته حکاها ابو عبید -

هوذ - هَوْذة - سنگ خارد هی القطاة ومنه سمی الرجل هوذة -

هَبَذ - دویدن وشتاب کردن در رفتن و پریدن (عع ف اک ۲) اهتباذا هباذ هبابذة مثله هابذه شتر تیز رو -

المَهْرُوذة - لم تسمع الا فی قول النبی صلعم فی المسیح ینزل عند المنارة البیضاء شرقی دمشق فی مهروذتین اے بین ممصرتین ویروی بالدال -

هنبذة - کار سخت هنا بذج -

باب الراء

فصل الالف

ابر - اَبْرة - بالکسر سوزن ابَرَج - ابار بالکسر کشن دادن خرما را اَبْر نخله و ابره بالتشدید اے لقحه واصلحه ومنه سکة مأبورة - وتابر الفیل اے قبل الابار - وائتبرت منه اے سألته ان یأبر النخل والزرع اے یصلحه وسوزن دادن سگ را در نان ومنه کلب مأبور وفی الحدیث الموسن کالکلب المأبور ونیش زدن کژدم یقال اَبَرَتْه العقرب

ابرتان دو تندی پاشنهٔ اسپ ما برآے نمایم واحدها مِئبَر وهی النمیمة وافساد ذات البین -

اثر - اثر - بالفتح گوهر شمشیر والمأثور السیف الذی یقال انه من عمل الجن قال الاصمعی ولیس من الاثر الذی هو الفرند ونقل کردن سخن ومنه حدیث مأثور اے ینقله خلف عن سلف و فی الحدیث انه علیه السلام سمع عمر رض یحلف بابیه فنهاه عن ذلک قال عمر فما حلفت به ذاکرا

ولا آثرا اے مخبرا عن غیرے انہ حلف بہ وقولہ ذاکرا اے متکلما بہ ابتداءً - اثر بفتحتین وسکون الوسط ایضاً نشان خستگی بعد از نیکو شدن اثرۃ رندیدن سہیل شتر با آہن ومنہ اَثرتُ البعیر فہو مأثور وتلک الحدیدۃ مُئشرۃ و ثُؤرۃ ایضاً علی وزن تفعول بالضم و مِئشرۃ السَّبج بالہمز یعنی یثرۃ زین اثر بالکسر خلاصۂ مسکہ وپے یقال خرجتُ فی اثرہ وأثرہ - اثر بفتحتین نشان زخم وسنت رسول علیہ السلام آثار ج - استیثار بخودی خود بکارے پرداختن یقال استأثر بہ اے استبدّ بہ - واستأثر اللہ بفلان اذا مات وزجی لہ الغفران - وعن ابن السکیت رجل اثر علی فعل بضم العین آنکہ اخلاق وافعال پسندیدہ گزیند خودرا مأثرۃ بضم الثاء وفتحہا بزرگواری ای مکرمت ایثار برگزیدن یقال آثرتُ فلانا علی نفسی وقولہم افعل ہذا آثرًا ما وآثر ذی اثیر اے اول کل شئ ویقال ہو اثیری اے خاصانی - وشئ کثیر اثیر اتباع لہ مثل ثیر - قال ابو زید الاثیرۃ من الدوابّ العظیمۃ الاثر - فی الارض نجفہا او حافرہا وقولہم او اثارۃ من علم اے بقیۃ منہ - ویقال سمنت الابل علی اثارۃ اے بقیۃ شحم کان قبل ذلک وکذلک الاثرۃ وہو مقصور منہ - تاثیر نشان ماندن در چیزے -

اجر - أَجر - پاداش وپاداش دادن (ع ف اض ۲ و ک ۲) أجرہ اللہ أجرا وآجرہ ایجارا بمعنی - وأجر فلان خمسۃ من ولدہ ای ماتوا فصاروا أجرہ - أُجرۃ بالضم مزد اجیر مزدور واستأجرتہ فہو یأجرنی ثمانی حجج اے یصیر اجیری - واستأجر علیہ بکذا من الاجرۃ - آجر - أُجُر بر پیوستن استخوان شکستہ واُجرث یدہ اے جُبرت وآجرہا اللہ اے جبرہا علی غشم وآجرتہ الدار مواجرۃ اے اکریتہا والعامۃ تقول واجرت الدار - اجار علی افعال بام خانہ بلغت شام وحجاز اجاجیر ج - اجاجرۃ کذلک - أُجَر بالمد وکذا آجور خشت پختہ آجر بالمد نام مادر اسماعیل علیہ السلام وبالہاء کذلک -

اخر - آخَر - بکسر الخاء اخیر پس وہو صفۃ مؤنثۃ آخرۃ او اخرج - تاخیر پس گذاشتن تاخر پس ماندن یقال اَخَّرتہ فتأخر واستاخر بمعنی آخر بالمد وفتح الخاء دیگر وہو اسم علی افعل مؤنثۃ اخری وقولہم جاء فی اخریات الناس اے فی اواخرہم وقولہم لا أفعلہ اخری اللیالی اے ابدا واُخر المنون اے آخر الدہر - ویقال فی الشتم أبعد اللہ الاخر بکسر الخاء وقصر الالف ویقال ایضاً بعتہ باخرۃ وبنظرۃ اے بنسیئۃ - وجاء بآخرۃ بفتح الخاء وجاءنا اخرا بالضمتین ای جاء اخیرا وشُقّ ثوبہ اخر بضمتین ومن اُخر اے من مؤخرۃ مؤخر العین بالتخفیف وبنال چشم مقدم العین کنج چشم مؤخرۃ الرحل بفتح الخاء لغۃ قلیلۃ فی آخرۃ الرحل وہی التی یستند الیہا الراکب - مؤخر الشئ نقیض مقدمہ - میخار نخلۂ کہ بروی تا آخر خرما بار کردن بانده باشد أُخر بالضم وفتح الخاء جمع

اُخریٰ دہی تانیث آخر دہی غیر مصروف قال اللہ تعالےٰ فعدۃ من ایام اخر لان الفعل الذی منہ من لایجمع ولا یؤنث ما دام نکرۃ تقول مررت برجل افضل منک و برجال افضل منک و بامرأۃ افضل منک فان ادخلت علیہ الالف واللام او اضفتہ ثنیت وجمعت وانثت تقول مررت بالرجل الافضل و بالرجال الافضلین و بالمرأۃ الفضلیٰ و بالنساء الفضل ومررت بافضلہم وافضلیہم وبفضلاہن وبفضلہن ولا یجوز مررت برجل افضل ورجال افاضل و امرأۃ فضلیٰ حتی تصلہ بمن او تدخل علیہ الالف واللام وہما یتعاقبان علیہ ولیس کذلک آخر لانہ یؤنث ویجمع بغیر سن وبغیر الاضافۃ والالف واللام تقول مررت برجل اُخر و برجال اُخر و آخرین و بامرأۃ اخریٰ ومنسوۃ اُخر فلما جاء معدولا وہو صفۃ منع الصرف وہو مع ذلک جمع فان سمیت بہ رجلا صرفتہ فی النکرۃ عند الاخفش ولم تصرفہ عند سیبویہ۔

ادر۔ ادرۃ۔ بالضم فتح یقال رجل اَدرَیْن الادرۃ والادرۃ بفتحات۔

ارر۔ اَرّ۔ جمع کردن (ع ف اض ۲) ورجل مُرّ لغت منہ للکثرۃ۔

ازر۔ اُزُر۔ نیرو و پشت قولہ تعالیٰ اشدد بہ ازری ای ظہری وجای پستن ازار از دو سرین و یقال آزرت فلانا ای عاونتہ والعامۃ تقول وازرت بالواو۔ ازار میزر مثل وزار و مانند آن مثل لحاف ولحف یذکر ویؤنث ازارۃ کذلک کوساد و وسادۃ آزرۃ جمع القلۃ ازر بفتحتین جمع الکثرۃ منہ مثل احمرۃ وحمر۔ ویقال ازّرتہ فتأزّر وائتزر ازرۃ حسنۃ مثل جلسۃ ورکبۃ وتازر البنت اشتد والتف۔ آزر بالمد نام پدر ابراہیم عم وہو عجمی

اسر۔ اَسر۔ بستن بالان بدوال (ع ف ا ک ۲) یقال اسرتہ بالاسار ای شددہ بالقد اسار بالکسر ودوال اَسْر۔ اِسار ایضاً بردہ کردن اسیر بردہ ماسور کذلک والجمع اَسریٰ واساریٰ ومنہ سمی الاسیر لانہم کانوا یشدونہ بالقد فسمی لذلک کل اخیذ اسیرا وان لم یشد بہ۔ ویقال استاسر ای کُن اسیرا لی۔ اَسر ایضا ہمہ یقال ہذا لک یاسرہ ای بقدہ یعنی بجمیعہ کما یقال برّستہ وآفریدن یقال اسرہ اللہ ای خلقہ وقولہ تعالےٰ وشددنا اسرہم ای خلقہم

اسر بالضم کیسر گرفتگی مثال حُصر فی الغائط یقال اسر فہو ماسور۔ ویقال عوذ اَسر للذی یوضع علی البطن الماسور الذی احتبس بولہ ولا تقل عود یاسر۔ اُسرہ الرجل رہطہ لانہ یتقوی بہم۔

اشر۔ اَشَر۔ بفتحتین فیریدگی (ع ک اف ۲) فہو اَشِر واشران وہم اُشاری مثل سکران وسکاریٰ ومنہ ناقۃ یُشیر وجواد یشیر یستوی فیہ المذکر والمؤنث وتاشیر الاسنان تحریزہا وتحدید اطرافہا۔ مؤشر العضدین المجدل

یعنی کوہ غلطان ویقال باسنانہ اُشر بضم الشین وفتحہا واُشور اسے حدۃ وفی المثل اَعَیَیتنی باُشر فکیف بدُر دُر - واشرتہ الخشبۃ بالمنشار یعنی بریدم چوب را بارہ -

اصر - اَصر - بازداشت کردن (ع ف اک ۲) اَصِر واَصَر جاے بازداشت آصرج - والعامۃ تقول معاصر وشکستن آصرۃ پیوند وخویشی وہو یعاطفک علیٰ رجل من رحم او قرابۃ او معروف او اصرج - یقال ما اَصِرنی علیٰ فلان آصرہ اے ما تعطفنی علیہ قرابۃ ولا منۃ - اصر بالکسر پیمان وگناہ وگرانی اصار اَیضاً رسن کوتاہ کہ بمیخ استوار کنند خرگاہ را وگیاہ خشک یقال افلان مُحبَش لا یجز اَیضاً اے لا یقطع اَصراً یاصرج - حَیّ یَاصِرون اے متجاورون وہو جاری نحو اَصرِنی ای اصار بیتہ الی جنب اصار بیتی - والاصیر المتقارب -

اطر - اَطر - خم وادن کمان (ع ف اک ۲) و پیچیدن بر سوفار تیر اَطرۃ بالضم پرکہ بر پیچند بر سوفار تیر و دارو سے دیگ شکستہ سنگین تاُطُر خانہ نشین شدن زن وخم گرفتن نیزہ اطار المُخَل چنبر پرویزن وکذلک اطار الحافر واطار الشفۃ وکل شئ احاط بشئ فہو اطارہ - اطیر گناہ یقال اخذنی باطیر غیری -

افر - اَفر - بفتحتین فربہی ستور پس از ماندگی و لاغری (ع ک اف ۲) اَشرانُ اَفران اے بطر وہوا تباع - اُفُور سخت دویدن آہو وسبکی وجلدی نمودن در خدمت (ع ف اک ۲) مُنفَر خادم سُبک روح -

اقر - اَقر - بفتحتین نام جائے -

اکر - اکرۃ - بفتحتین کشادہ زان کانہ جمع آکر فی التقدیر وواحدہا اکار - اکرۃ بالضم گندگی یقال اکرت الاکر اے حفرت الحفرۃ - واکرۃ اے مزبلۃ

امر - اَمر - کار اُمور ج - یقال امرہ مستقیم وفرمان او امرج - وفرمودن (ع ف اص ۲) یقال امرتہ بکذا فائتمر ومنہ قولہ تعالیٰ امرنا مترفیہا اے امرناہم بالطاعۃ فعصوا وقد یکون من الامارۃ اَیضا ائتمر فرمانبرداری نمودن وائتمر بہ اَیضاً اذا اتہم بہ ومشاورت کردن موامرۃ کذلک یقال آمرتہ فی امری اے شاورتہ والعامۃ تقول واسترتہ استیمار آمر کذلک وقولہم لک علیّ آمرۃ مُطاعۃ اے امرۃ اطیعک فیہا وہی مرۃ من الامر - قال ابو عبیدۃ آمرتہ بالمد والقصر لغتان بمعنیٰ کثرتہ ومنہ الحدیث خیر المال مہرۃ مامورۃ او سکۃ مابورۃ اے کثیرۃ النتاج والنسل - وامر ہواے کثر قال ابو الحسن اَمر مالہ بالکسر اے کثر وامر القوم اے کثروا وآمر اللہ مالہ بالمد اے کثرہ وانما قیل مہرۃ مامورۃ لازدواج مابورۃ والاصل مومرۃ کما قالوا للنساء ارجعن مازورات غیر ماجورات وانما ہو موزورات بالواو من الوزر آمارۃ بالکسر فرمان فرمائی امیر لغت منہ آمیرۃ مؤنث منہ اَمر فلان اے صار امیرا ویقال فلان اَمرَ واَمِر علیہ اذا کان امیرا

وکان سوقہ اے انہ مجرب فی الامور امر بالکسر کار شگفت و سخت قولہ تعالیٰ لقد جئت شیئاً امرا اے منکرا و یقال عجبا۔ ویقال فی وجد المال تعرف امرۃ اے مارہ و کثرۃ۔ امر بالتحریک سخت شدن کار (عع ک ف ۲) امرۃ بفتحتین نشان کہ براہ کنند از سنگ و چوب و جز آن تا میر امارت دادن کسے را ہو امیر مؤتمر۔ و تامر علیہم ای تسلط علیہم قال الاصمعی امارہ بالفتح ہنگام آمر بالمد فرماندہ و نام روزے از روزہائے عجوز موتمر فرمان کنندہ و مشورت کنندہ و نام روزے از ایام عجوز رجل آمر و امرۃ بالکسر والتشدید مرد ضعیف دل فرمانبردار مثال امع و امعۃ۔ امر ایضاً بر خرد امرۃ مؤنث و یقال مالہ امر و لا امرۃ اے شئی۔

اور۔ اوار۔ بالضم گرمی آتش و آفتاب و تشنگی آوارۃ نام آبے۔

اہر۔ اہرۃ۔ بفتحتین قماش خانہ اہراہر ہر اہر ج

ایر۔ ایر۔ نرہ آیر و ایور و ایار علی الفعل و فعول و افعال ج۔ ایاری بالضم مشدد الاخیر بزرگ نرہ و آریا ییر ہا اے جامعہا قال الفراء ایز ایز دہ بیز بیز بالفتح و الکسر فیہما باد شمال و یقال ایر بالکسر باد من الادوار صارت واوہ یاء لکسرۃ ما قبلہا۔

اژدر۔ پیادۂ کوتوالی و شاگرد سلطان کہ بیوطیفہ بہراہ باشند اترالقوس تاخیر آدترا یعنی کمانرا نرہ کرد۔ اترار بالضم شہریست بترکستان۔

آذار۔ ماہ ششم از ماہہائے رومی۔

اشتر۔ لقب لبعض العلویۃ بالکوفۃ دیذکر فی (ش ت ر)

فصل الباء

بئر۔ بئر۔ بالکسر چاہ ابور ابارہ آبار بقلب الہمزۃ ج۔ وبیار جمع الکثرۃ منہ۔ بار چاہ کندن و بئی نہادن بؤرۃ گندگی در چیزے وہی الارۃ ایضاً یعنی الاولی مقلوبا۔ بئیرۃ بمعنی وبارت الشئی و ابتارتہ ادخرتہ۔

ببر۔ ببر۔ نوعے از دد و ہو الفرانق بمور ج۔

بتر۔ بتر۔ بریدن با تر شمشیر بتران انتبار لازم منہ بتر بفتحتین بریدہ دم و بے فرزند شدن و بخیری (عع ف اک ۲) ابتر لغت منہ و فی الحدیث ما ذہ الشیطان خطبۃ بتراء انچہ در وے حمد خدائے عزوجل و لغت رسول علیہ السلام نباشد ابتر آن گور خر و بنہ و ابتر بالضم مرد قطع رحم کنندہ بترۃ بالضم والیاء گردے از زیدیان۔

بثر۔ بثر۔ بسیار کثیر ثبیر ابتاع لہ و قد یفرد و سید لہ گیہا اندام بمور کذلک بثرۃ یکے بثر ایضاً رگ خفیدہ بزمین و ہو اسبی و آبلہ دمیدن بر اندام (عع ف ک ۲) و بفتحہما ایضاً و تبثر جلدہ اے تنفط۔

بجر۔ بجر۔ بالضم بدی و کار بزرگ قال الفراء کثیر بجیر ابتاع لہ۔ قال ابو زید البجار ہی الدواہی واحدہا بجری مثال قمری و قماری۔ بجر بفتحتین بیرون آمدگی ناف و سلبری بن ناف ابجر بجراء لغت منہ بجرج۔ قولہم افقیت الیک بالبجری و بجری اے بامری کلہ۔ و فی المثل غیر بجیر بجرہ اے بخیر خبرہ یعنی عیوبہ و یقال ہما اسمان الزجلین

له مراج صغیر او صغار۔ فی۔

وابن بجرة اسم خمار کان بالطائف۔

بحر۔ بَحْر۔ دریا و جوے بزرگ خلاف بر البحر جمع بحار بُحُور ج۔ واسپ فراخ گام ومنہ قول النبی علیہ السلام فی مندوب فرس ابی طلحۃ ان وجدناہ لبحرا و تگ رحم وکفا یندن البحرۃ ناقۂ گوش کفا یندہ قال الفراء وہی انبتۃ السابتۃ وحکمہا حکم اہما۔ وتبحر فی العلم وغیرہ اے تعمق وتوسع فیہ۔ ماء بَحْر آب شور و البحر الماء اے ملح۔ وعن ابی یعقوب ابحر فلان اے رکب البحر بحرانی بالضم خون سُرخ خالص باحمر مثلہ وایضاً مروگول حکاہ ابو عبید۔ بَحْرین نام شہرے بحرانی منسوب الیہ۔ بحری منسوب الی البحر۔ نبات بَحْر و بَحْر بالحار والخار ابرہاے تنک پیشتر از تابستان بَحْرۃ شہرے یقال ہذہ بحرتنا اے ارضنا۔ ولقیتہ صحرۃ بحرۃ اے بارزا بلا حجاب عن الاصمعی بحر بفتحتین سیر شدن از بیم (ع ک اف ۲) وسیراب ناشدن از غایت تشنگی ونوعے از بیماری شتر یقال منہ بحرت الابل۔ بُحران بالضم تغیری کہ بیمار را پیدا آید در تب مطبقہ یقال یوم بحران علی الاضافۃ ویوم باحوری علی غیر قیاس کانہ منسوب الی باحور وباحور اسم شہر عاشورا وہو شدۃ الحر فی تموز وجمیع ذلک مولد۔

بحتر۔ بَحْتَر۔ کوتاہ گردانیدام بَحْتَرٌ بالفتح کذلک وہی مقلوب منہ وبدرجی از طے۔

بحثر۔ بَحْثَر۔ المتاع والبعیر اے بَدَدہ قال الفراء فرقہ وقلب بعضہ علی بعض۔ وبحثر اللبن ای تقطع وتجبب وبجرتہ والبعثرتہ اے استخرجتہ وکشفتہ۔

بخر۔ بَخَار۔ بالضم لغۃ بخور بالفتح ما یتبخر بہ۔ بَخَر بفتحتین گندگی دہان وقد بخر فہو ابخر۔ نبات بخراء برہاے سپید تنک وقد مر فی الحاء۔

بختر۔ تَبَخْتُر۔ خرامیدن یقال فلان یمیس البختریۃ

بدر۔ بدور۔ شتافتن سوے چیزے (ع فعل ض ۲) یقال بَدَرتُ الیہ وبادرتہ بمعنی۔ و تبادر القوم تسارعوا۔ وابتدروا الی السلاح اے تسارعوا الی اخذہ۔ بدر ماہ تمام لیلۃ البدر شب چہاردہ از ماہ سُمّی بدراً لمبادرۃ الشمس بالطلوع کانہ یُعجلہا المغیب ویقال سمی لتمامہ۔ ویقال ابتدرنا اے طلع لنا البدر فنحن نُبدرون ونام جائے یدکر ویونث وہو اسم ماء قال الشعبی بئر کانت لرجل یُدعی بدراً ومنہ یوم بدر نسب الی ذلک الموضع او البئر۔ بدرۃ ہمیان دہ ہزار درم وپوست بزغالہ کہ از وے خیک سازند بجہت شیر ورو غن خیک شیر را از وے شکوہ گویند وخیک روغن را عکۃ بالضم وچون از شیر باز شود وپوست وے را اگر خیک شیر باشد بدرۃ خوانند وروغن را مساً گویند واز پوست بزغالۂ رسیدہ خیک شیر را وطب و روغن را نحی گویند بالکسر۔ عین بدرۃ چشم سیک گویند ویقال تامۃ کالبدر۔ بادرۃ تیزی وشتابندگی وگوشت میان کتف وگردن مردم وغیرہ وہی البضعۃ ایضاً۔ ویقال اخشی علیک بادرۃ۔ ومدرت منہ بوادر غضب اے خطأ وسقطات عند ما احتد۔

بَیدہ رخرمن گاہ۔
بذر۔ بَذْر۔ تخم و کاشتن (ع ف اض ۲) و تفرقت الملۃ شذر بذر بالکسر والفتح معا اتباع یعنی پریشان و پراگندہ شدہ قال الفراء کثیر بذیر اتباع مثل بسیر لغۃ۔ اولغۃ۔ تبذیر پریشان کردن باسراف رجل تبذارۃ بکسر التاء اسراف کنندہ بذور بالفتح فاش کنندہ راز و قوم بُذُر۔ بذر تشدید الذال نام آبے۔
بذغ۔ ابذعرار۔ پراگندہ شدن و بشتاب ماختن در طلب چیزے۔
برر۔ بَرّ۔ بالکسر فرمانبرداری کردن مادر و پدر را خلاف عقوق بَبَرّۃ مثلہ یقال برّ ربّہ والدی بالکسر فانا بریہ بالفتح و بابہ فرح البَرّ الابرار و جمع البار البَرَرۃ و فلان بیر خالقہ و تبرہ اے لطیفہ۔ و برّ فلان فی یمینہ اے صدق۔ و برّ حجّہ و بُرّ مجہولا اے تقبل و برّ اللہ حجّہ برّا بالکسر فی کلہ و یقال اللہم برّۃ بولدہا یعنی مہربان و تبارّ و اے تفاعلوا من البرّ و فی المثل لا یعرف ہرّا من برّا اے لا یعرف من یکرہہ ممن یبرّہ و یقال اللہمّ دعار الغنم والبرّ سوقہا قال فی المجمل ہرگربہ بچہ بر و باہ بچہ و یقال البرّ الفؤاد
بَرّ بالفتح دشت بریۃ تشدید الراء والیاء مثلہ براری جمع۔ بَرْبَت مثال فعلیت صحرائی۔ م فلما سکنت الیاء صارت الہاء تاء مثل عفریت و عفرتۃ
بَرَۃ اسم معرفۃ بمعنی بر و اسم امرأۃ م۔ بَرْبَرَۃ آواز کردن بہ خشم بر بار نعت منہ۔ بربر گردہے از مردم برابرہ ج۔ و الہار للعجمۃ و النسبۃ و بغیرہا ایضا جار۔ بریرۃ میوۂ درخت اراک و نام زنے بریرج۔ بَرَۃ بالضم یکدانۂ گندم برجمع بر بور گندم مایۂ خشک ابرار راست کردن سوگند را و ابرار اللہ حجّہ لغۃ فی برار اللہ حجّہ اے قبلہ۔ و ابر علی اقرانہ ای علاہم قال ابن السکیت یقال ابر فلان اذا رکب البَرّ۔
بزر۔ بِزْر۔ بالفتح و الکسر تخم و ہن البزر بالکسر افصح بزر بالفتح ایضاً بعصا زدن (ع ف اض ۲) آبزار آبازیر تو ابل دیگ بیزر گدنک کا زریا زرج۔ و ایضاً عصاہائے سطبر بیزار بازیار و ہو معرب بیازرۃ ج۔
بسر۔ بُسْر۔ بالضم آب باران تازہ بارید و غورۂ خرما اول ما بدا من النخل طلع[1] ثم خلال ثم بلح بالتحریک ثم بُسر ثم رطب ثم تمر۔ و اول ما بدا من العنب باری ثم جمیم ثم بُسرۃ ثم صمّار ثم حصرم۔ بُسرۃ واحد بسر و الجمع بسرات ایضاً و آفتاب بوقت برآمدن و تبسّرۃ اے طلبتہ۔ بسر بالفتح حاجت بنا جایگاہ خواستن و خراشیدہ شدن سر ریش پیش از نضج و در بند بسر آمیختن و فی الحدیث لا تبسّروا بالضم و لا تنجروا و گشنی کردن نخل بناخواست مادہ یقال بُسرہا و ابسرہا اے ضربہا من غیر فحلہ و البُسر ایضاً ظلم السقار و ہو ان یسقی اللبن قبل ان یروب فی السقار و قبل ان یخرج زبدہ۔ بسور روے ترش کردن ابسار ایستادن کشتی میان آب و البسر النخل اے صار ما علیہ بُسرا

[1] اول ما یبدو صلاح الثمرۃ و ظہور اللون فیہ طلع ثم خلال ثم بلح ثم بسر ثم رطب ثم تمر۔ و اول ما یبدو من العنب حصرم ثم خرزۃ ثم عنقود ثم ورد ثم عنقود ثم حبۃ ثم ینعۃ ثم زبیب۔ و اول ما یبدو من الرطبۃ خلال ثم بلح ثم بسر ثم رطب ثم تمر۔

باسور نوعے از بواسیر مقعد و بینی بواسیر ج -
بشر - بشرة بفتحتین روے پوست مردم و بشرة
الارض ما ظهر من نباتها یقال ما احسن بشرتها - بشر ایضا
مردم بشر بالکسر نام مردے و روی مردم یقال فلان
حسن البشر اے طلق الوجه و نام کوہے بجزیرہ و نام
آبے در نجی تغلب و دے پوست برداشتن
(عع ف اص ۲) مباشرة مجامعت کردن و بسودن
مباشر ہا دیان کشن خواہ و یقال فلان محمود مبشر
اے مجرب کامل - بشر بالفتح خوردن لخ گیاہ را
و مباشرت کردن و مژدہ دادن (عع ف اص ۲)
بشورا ایشار کذلک - ایشار ایضا شاد شدن
یقال بشرته هو لود فابشر اے سر و یقال ابشر
بخیر و منه قوله تعالے و ابشروا بالجنة و نباتاک
شدن زمین - یقال ابشرت الارض - و بشرت
کذا البشر (عع ک اف ۲) اے استبشرت به و
سررت به - و بشرنی فلان بوجه حسن اے لقینی
بشارة بالضم و الکسر مژدہ و بالفتح شاد شدن
(عع ک اف ۲) و بالکسر المطلقة لا تکون الا بالخیر
و انما تکون بالشر اذا کانت مقیدة کقوله تعالے
فبشرهم بعذاب الیم - بشری نام مردے لا ینصرف
معرفة و لا نکرة للتانیث و لزوم حرف التانیث
و ان لم تکن صفة لان هذه الالف تمنع الاسم ابدا
فصارت کانها من نفس الکلمة و لیست کالهاء التی
تدخل فی الاسم بعد التذکیر و قوله تعالی یا بشری
هذا غلام مثل خصماے و فی التثنیة یا بشریی - تبشیر

مژدہ دادن یستعمل فی الخیر و الشر قوله تعالے
یبشرهم ربهم برحمة منه قوله تعالے فبشرهم بعذاب
تباشر مژدہ دادن یکدیگر را تباشیر مژدہ دادن
صبح و اول ہر چیزے بشیر مژدہ دہ و خوبرو
بشرة مؤنث یقال امراة بشیرة اے حسنا و
ناقة بشیرة ایضا - تبشیر بضم الاول و فتح الثانی و
کسر الشین مشدد نام مرغے و یقال هو الصفارية
استبشار شاد شدن -

بصر - بصر بفتحتین بینائی و دانائی بصرت به
اے علمته قوله تعالی بصرت بالم یبصروا به بصائر
بینائی دل (عع بضمهما) بصیر بینا و دانا ابصار دیدن
مبصرة روشن و پیدا و منه قوله تعالی فلما جاءتهم
آیاتنا مبصرة اے مضیئة - مبصرة بالفتح حجت
مباصرة از دور برافراشته نگریستن تبصر شناسا
شدن و تامل کردن تبصیر شناسا و بینا گردانیدن
و بصره شدن بقرة سنگ سفید و نرم و نام
شہرے فاذا استقطت منه الهاء قلت بصر بالکسر
بصرتان بصره و کوفه بصیرة حجت و استبصار
در چیزے قوله تعالی بل الانسان علی نفسه بصیرة
قال الاخفش جعله هو البصیرة کما تقول للرجل
انت حجة علی نفسک - قال ابو زید البصیرة من الدم
ما کان علی وجه الارض و الحدیثة مالزق بالجسد
قال الاصمعی و هو شئ من الدم یستنزل به علی الریق
و ابو عمرو مثله و قال و هو ما بین شقتی البیت ایضا
یعنی ابو عبیدة النرس و الدرع فی شعر الجعفی

بصائر ج - بصر بالفتح دوکرانۂ چرم وغیر آن بہم بازنہادن بوقت دوختن وقولہم ازیۃ لمحا باصرا اے نظر ابتحذیق شدید وہو کلابن وتامر اے ذولبن وتمر وبَصَر وہو من البصرت مثل حوت مائت من امت یعنی ازیۃ امر اشدید ابَصَرہ - بصر بالضم کرانہ از ہر چیز وفی الحدیث بصر کل سماء مسیرۃ کذا یرید غلظہا - بُصری بالضم موضعے بشام بَصر بالکسر انگشت دومی بناصح -

بطر - بَطَر - بفتحتین گرشتگی ودہشت وفریدگی وسخت شادی نمودن (عع ک اف ۲) ویقال البطرہ المال اے سَرَہ - وابطرت فلانا ورعہ اے کافتہ والبطرہ اے ادہشہ - بطر کفانیدن ریش وجراحت (عع ف اض ۲) ومنہ البیطار والبیطرۃ لغت وبیطر بکسر الباء وفتح الیاء مثال ہزبر ہوالذی یعالج المواشی والدواب بیطرۃ مصدر منہ - ویقال ذہب دمہ بطرا بالکسر اے ہدرا -

بظر - بَظر - بُظارۃ - بالضم تندی میان دو لب فرج بظر بفتحتین مصدر منہ البظر بظرا رغت منہ وکذا بظارۃ الشاۃ - وبظارۃ الشفۃ ہنۃ ناتئۃ فی الشفۃ العلیا وہی الخرمۃ مالم تطل فاذا طالت قلیلا فالرجل حینئذ ابظر ومنہ قول علی بن ابیطالب رضی اللہ تعالے عنہ لشریح فما تقول انت ایہا العبد الابظر -

بعر - بَعیر - شتر رسیدہ وہو من الابل بمنزلۃ الانسان من الناس یقال للجمل بعیر وللناقۃ بعیرۃ انبعرۃ

اباعر بُعران ج - بعرۃ پشک شتر وگوسپند بعر البقر ج - بعر ایضا پشک افگندن -

بعثر - قال الفراء بعثر الرجل وبحثر تساعد اذا بدد وفرق - وبعثر الشئ وبحثرہ اے استخرجہ وکشفہ ومنہ بحثر قال ابو عبیدۃ فی قولہ تعالے بعثر ما فی القبور اے اثیروا خرج - ویقال بعثرت حوضی ای ہدمتہ وجعلت اسفلہ اعلاہ -

بغر - بَغور - افتادن پروین ودلیل باران بودن آن (عع بفتحہا) یقال بغر النجم بغرۃ وبغورا ویقال بغرت الارض مجہولا - بغر بفتحتین بیماری تشنگی شتر کہ دران بمیرد (عع ک اف ۲) ویقال تفرقت ابلہ شغر بغرا اے فی کل وجہ -

بغثر - وترکت القوم فی بَغثرۃ اے فی بیع واختلاط وتبغثرت نفسہ اے غثت یعنی بشوریدن دل او یقال اصبح فلان تبغثرا اے تمقسا ورجا یقال بالعین ولا یرویہ الجوہری عن احد -

بقر - بَقَر - بفتحتین گاو وہو اسم جنس لبقرۃ یکے وہی تقع علی الذکر والانثی یقول شاۃ وانما دخلتہا الہاء علی انہ واحد من جنس بَقَرات ج - باقر جماعۃ بقر مع رعاتہا - واہل الیمن یسمون البقرۃ باقورۃ وکتب النبی صلعم فی کتاب الصدقۃ لاہل الیمن فی ثلثین باقورۃ بقرۃ - بَقار نام وادیے بقر بسکون الوسط شگافتن وفراخ کشادن (عع ض اض ۲) وقولہم ابقرہا عن جنینہا اے شق لبطنہا عن ولدہا بتقر فراخی در مال وعلم کان محمد بن علی

زین العابدین رض یسمی باقر التبقر فی العلم - بقیر بقیرة شاما کچه ناقة بقیر التی شق بطنها عن ولدها - والبقیر ایضا جماعة بقر - بقیری مثال سمیهی بازیچهٔ کودکان عرب وقد بقروا ای لعبوا بذلک - بقر بفتحتین ایضا ماندہ شدن (عع ک اف ۲) و شگفت داشتن سگ بدیدار گاو یقال بقر الرجل وبقرای حسر واعیا وبقر الکلب وبقرای رای البقر فتحیر کما یقال غزل اذا رای الغزال فلهی - و بقر الرجل ای اقام بالحضر وترک اهله بالبادیة بقر ایضا آسر چنبان وبشتاب رفتن -

بکر - بکر - بالکسر دوشیزه وزن وناقه که یک شکم بیش نزاده باشد وبچه نخستین که پس ازوے هنوز دیگر نزاده باشد یستوی فیه المذکر والمؤنث ابکار ج - بکارة بالفتح دوشیزگی بکر بالفتح شتر جوانه بکرة مؤنث منه والجمع بکار بالکسر مثل فرخ وفراخ و بکارة مثل فحل وفحالة وفی القلة علی ابکر - قال ابو عبیدة البکر من الابل بمنزلة الفتی من الناس والبکرة بمنزلة الفتاة والقلوص بمنزلة الجاریة والبعیر بمنزلة الانسان والجمل بمنزلة الرجل والناقة بمنزلة المرأة ویدر قبیلة وهو بکر بن وائل واذا نسبت الیه قلت بکری وکذا الی ابی بکر تحذف الاسم الاول وکذلک فی کل کنیة - بکرة البئر چرخ چاه وجمعها بکر بفتحتین وهو من شواذ الجمع لان فعلة لا یجمع علی فعل الا احرف نادرة مثل حلقة وحلق وحماة وحما وبکرة وبکرات ایضا - ویقال جاؤا علی بکرة ابیهم للجماعة اذا جاؤا معا ولم یتخلف منهم احد - بکرة بالضم بامداد پگاه وقول آئیته بکرة اے باکرا فان آئیته بکرة یوم بعینه قلت بکرة غیر مصروف وهی من الظروف التی لا تتمکن ویقال سعی علی فرسک بکرة وبکرا کما تقول سحرا - بکور پگاه برخاستن وبامداد کردن وبامداد رفتن (عع ف اض ۲) یقال بکرت وابکرت وبکرت وباکرت وابتکرت کله بمعنی - و یقال ابکرت علی الورد - وابکرت الغداة وبکرت علی الحاجة وابکرت غیری ایضا - وابکر الرجل اذا وردت ابله بکرة - وکل من بادر الی شیء فقد ابکر وبکر اتی وقت کان یقال بکر والصلوة المغرب اے صلوها عند سقوط القرص - وقوله تعالی عاشتی والابکار جمع الابکار وهو فعل یدل علی الوقت وهو البکرة کما قال الله تع بالغدو والآصال جمع الغدو وهو مصدر یدل علی الغداة - ورجل بکر فی حاجته بضم الکاف وکسرها مثال حذر یعنی سردگاه خیز بحاجت خود باکوزه نوباده وابتکرت الشیء اذا استولیت علی باکورته - وفی حدیث الجمعة من بکر وابتکر قالوا ابکر اسرع وابتکر ادرک الخطبة من اولها بکور بکورة بالفتح ما یدرک اول النخل وجمعه بکر - ضربته بکر بالکسر اے قاطعة وفی الحدیث کانت ضربات علی رض ابکارا اذا عتلی قد واذا اعترض قطع -

بور - رجل بور - بالضم اے هالک فاسد لا خیر فیه قال ابو عبیدة وامرأة بور کذلک وقوم بور اے هلکی قوله تعالی وکنتم قوما بورا وهو جمع بائر مثل

حائل وحول وحکی الاخفش عن بعضهم انه لغة ولیس
بجمع لبائر کما یقال انت بشر وانتم بشر - وبار فلان
اے ہلک وابارہ اللہ اہلکہ اللہ - بوار بالفتح ہلاک
ویقال بزلت بوار علی الکفار مثل قطام وکاسد
شدن متاع وزن بیوہ یقال بار المتاع اے
کسد ونعوذ باللہ من بوار الایم اے کساد ہا -
وبار عمله اے بطل ومنه قوله تعالی ومکر اولئک هو
یبور - بور آزمودن (عع ف اص ۲) ابتیار مثله
ویقال برت الناقة اے اختبرتها وهو ان تعرضها
علی الفحل تنظر الاقح هی ام لا فاذا کانت لاقحا بالت
فی وجه الفحل ومنه قولهم برنی ما عند فلان اے اعلمنه
وامتحن لی ما فی نفسه - وبار الفحل الناقة وابتارها اذا
تشممها لیعرف لقاحها من حیالها - والبور ایضا
الارض التی لم تزرع عن ابی عبیدة - ورجل بائر
بائر اذا لم یتجه بشیء وهو اتباع - بار یار و بور یارم قال
الاصمعی هذا فارسی وهو بالعربیة بآری وبوزی والبارة کذلک
بهر - بهر - هلاکی ونگونساری یقال بهرآله اے
تعساله وشقاوت وغلبه کردن (عع بفتحها) یقال
بهر القمر وقمر باهر اذا غلب ضوؤه ضوء النجوم - و
بهر الرجل اے برع - وبهرت فلانة النساء اے
غلبتهن حسنا - ویقال الازواج ثلثة زوج بهرا اے
یبهر العیون بحسنه اے یغلبها ویعجبها وزوج دهر
اے یعد لنوائب الدهر وزوج مهرا اے یوخذ منه
المهر وناسه براگندن یقال بهره الحمل اے
اوقع علیه البهر فابهر اے تابع نفسه - بهر بالضم

ومه وناسه بهرة اللیل والوادی والفرس سیاه آن
ابهران دورگ دل ابهر القوس سیاه کمان اباهر
پر ہاے مرغ واول آنرا قوادم گویند پس مناکب
پس خوافی پس اباهر پس کلی - بهار قبیاء از قضاء
بهرانی منسوب مثل بحرانی علی غیر قیاس لان قیاسه
بهرادی بالواو - بهار کلی ست که آنرا گاوچشم خوانند
بهار بالضم سه صد رطل ابتهار دعوی دروغ کردن
ابهیر ارنیمه شدن شب ویقال ابهار اللیل اے
ذهب معظمه واکثره - وابهار علینا اللیل اے طال
بهتر - بهتر - بالضم لغة فی بختر وهو القصیر
بهرز - بهرزة - ناقهٔ بزرگ بهارزج -

ابتعرت - الخیل رکضت للمبادرة یعنی اسپان
دویدند تا پیشی گیرند -
بچدری - بالضم کودک شیرزده که جوان زور آور
نه شود -
بختره - تیرگی در آب ودر جامه بختره بدده وفرقه
فتختره یعنی پریشان پراگنده کرد آن را پس
پراگنده شد -
ابذقروا - ازهم جدا وپراگنده شدند ومعنی
گریختند وما ابذقر الدم فی الماء اے لم تتفرق
اجزاؤه فیمتزج به ولکنه مر فیه مجتمعا متمیزا عنه -
بزدرایا - موضعیست عن سیبویه -
بردشیر - شهریست بکرمان -
بترعنز - علینا اذا سار خلقه وبزغوجعف
مای ست -

بُشتبُر - کجعفر دیهیست اغلبکه بهمدان باشد منها الامام صائن الدین عبد الملک بن محمد البسبری -
بسکرة - بالکسر وتفتح شهریست به مغرب معروف بسکرة النخل منها الحافظ علی بن جبارة ابو القاسم الهذلی -
بُشتبری - بالضم هو شیخ الاسلام عبد القادر ابن ابی صالح الجیلی کذا نسبه حفیده ابو صالح الجیلی
بصر - نوف الجارة قبل ان تخفض لغة فی الطائف
بَصرة بطلان چیزے ومنه ذهب دمه بصر امضر بکسرهما اے هدراً -
بَعذَرَه - بَعذارة بالکسر جنبانیدن آنرا ولبعذر فلانا بالضم اے لرزانید آنرا -
بَعکَرَه - بالسیف قطعه -
بغبور - بالضم سنگے که بران قربان بتان ذبح کنند وبارنامهٔ پادشاه چین -
بَغشُور - بالفتح شهریست مابین هراة وسرخس والنسبة بغوی علی غیر قیاس معرب گوشور منها علی بن عبد العزیز وابن اخیه ابو القاسم مسند الدنیا وابراهیم بن هاشم ومحمد بن علی الدباس ومحی السنة -
بقطریة - بالضم جامهاے سپید فراخ بقطم مردے است -
بَکبَرَة - لقب عبد السلام الهروی حدث -
بَکهُور - نام پادشاهیست -
بُلور - کتنور وکلکور وسبطر جوهریست معروف وکسندر مرد وفرزند دلیر وبزرگ از شاهان هند -
بَلَنجَر - شهریست بخزر بس باب الابواب واحمد بن عبید بن ناصح بن بلنجر محدث نحوی -
بُلغَر - مدینة الصقالبة ضاربة فی الشمال شدید البرد والعامة تقول بُلغار -
بَلهُور - جاے فراخ -
بَلنُور - مرد آزموده کار -
بَندَر - کنارهٔ دریا وجوے که جاے لنگر جهاز وجاے بستن کشتی باشد الینا ورة تجار ایزمون المعاون او الذین یخزنون البضائع للغلار جمع بندار ومحمد بن بَشّار بُندار محدث -
بِنصر - انگشت چهارم مابین وسطی وخنصر مؤنثة ذکره فی (ب ص ر) وهم -
بُهدُرِی - بالضم کودک شیرزده که جوان قوی نشود
بَیارُ - شهریست مابین بیهق وبسطام ودیهیست بنسا
بیرة - بالکسر شهریست که در انجا قلعهٔ است نزدیک سُنماط ودیهیست مابین قدس ونابلس ودیهیست بحلب ودیهیست بکفر طاب ودیهیست بجزیرهٔ ابن عمر واحمد بن عبید بن الفضل بن سهل بن بیری کسیری امر اسن سار محدث ابیار شهریست مابین مصر واسکندریه -

فصل التاء

تار - اَتارته - بَصری اے اتبعته ایاه یعنی درپے نگران ماندم -
تبر - تبر - بالکسر زر خالص بے مهر وضرب

فاذا ضرب ونا نیر فهو عَیْن - ویقال للفضة تبر ایضا عند بعضهم - تبریة لغة فی ہبریة یعنی سبوسهٔ سر تبار بالفتح ہلاکی تبرہ اے کسرہ واہلکه قوله تعالے ہؤلاء متبر ما ہم فیه اے مکسر مہلک -

تجر - تجارة - باز رگانی کردن (ع ف ا ض ۲) اتجار کذلک - تاجر باز رگان وخمر فروش والجمع تجر مثل صاحب صحب وتجار بالکسر وتجار بالضم والتشدید - ناقة تاجر وتاجرة ناقه که خریدار کبر باشد کاسد ضد او متجرة سودا جاے -

ترر - تُرُور - بیرون افتادن دانهٔ خرما از پوست ودور افتادن کسے از جاے خود ترارة فربہ و باگوشت شدن (ع ک ا ف ۲) یقال ترت اے ضربت تارا اے ممتلئا - اترار انداختن دست بزمم شمشیر وغوک چوب زدن کودک ودور انداختن کسے را از جاے خود اترہ القفا ای العنقاء اے العنقاء و اترۃ الغلام القلة بالمقلاع - ترا بالضم نبۂ معمار وزراد ویقال عند الغضب لافیمنک علی الترۃ - ترترہ جنبانیدن وفی الحدیث ترتروہ مضمضوہ - تراتر کارہاے بزرگ اترُوز بالضم چاودش -

تغر - تغور - جوشیدن دیگ یقال تغرت القدر (ع ف ا ض ۲) وہی لغة فی تغرت القدر تتغر (ع ک ا ف ۲) ای غلت

تغر - تغرة - بکسر الغار غنچه که میان لب زبرین باشد

تمر - تمر - خرما وہو اسم جنس الواحد تمرة والجمع تمرات بالتحریک وجمع التمر تمور وتمران بالضم ویراد به الانواع لان الجنس لایجمع فی الحقیقة تامر خداوند خرما مثل لابن اے ذولبن - ویقال تمر تهم فانا تامر اے اطعمتهم التمر - تمار خرما فروش مثل خمار - تمری خرما دوست شمر آنکه خرما بسیار دارد ویقال تمر الرجل اذا کثر عنده تمر متمور آنکه او را توشه داده باشند از خرما تامورة صومعه وغلاف دل وابریق وبیشهٔ شیر یقال ہو اسد فی تامورته اے فی عرینه - تامور کسے یقال ما بالدار تامور اے احد وخون یقال ہرقت تامورته اے دمه وچیزے یقال ما بالرکیة تامور اے شئی من الماء - واکل الذئب الشاة فما بقی منها تامور - ویقال ما بالدار تومری بضم التاء والمیم اے احد - ومارایت تومریا احسن منه ومنها یستوی فیه المذکر والمونث - تتمیر خشک کردن خرما وگوشت وانتمر الشئی اے طال واشتد -

تنر - تنور - م وقوله تع وفار التنور قال علی رض ہو وجه الارض -

تور - تور - آب جامه ومیانجی میان قوم -

تیر - تیار - موج ویقال قطع غرقا تیارا اے سواجا سریع الجریة - تارة یکبار تارات تیرج - وہو مقصور تیار کما قالوا قامات وقیم فتیر لاجل حرف العلة ولولا ہا لما غیر کما قالوا ارتجة ورحاب ولم یقولوا رحب - قال ابو عمرو یقال فلان یتار بالضم علی ان یؤخذ اے یدار علی ان یوخذ - وانار اے اعاده مرة بعد اخری -

یتهر - یتهر - بالفتح ریگ نرم تیار ہیر وتیاہرج وبزرگ منشی یقال به ثیة تیهور اذا کان تانها -

تتر- بفتحتین گروہے کہ سرحد آنہا متصل بسرحد ترک است۔

تواثیر- پیادگان کہ بے روزینہ معین ہمراہ سلطان باشند۔

تخرور- بالضم والمعجمة مرد یکہ نہ چست باشد۔ ومحمد بن علی بن الحسین التخاری بالضم محدث روی عن المدائنی وعنہ الدارقطنی۔

تستر- شہریست وشستر بشینین معجمتین لحن وسوراہا اول بسور وضع لعبد الطوفان۔

تشرین- بالکسر نام ماہے بروی وہما تشرینان

تعار- بالکسر کوہیست بہ بلاد قیس ومردانند قصر فریادرس

تعزز (عع بفتحہما) وجرح تعار زخمیکہ پیوستہ روان باشد وبہ نشود والتعر محرکۃ اشتعال الحرب یعنی برانگیختہ شدن جنگ۔

تغار- کوہیست یا قلعہ بہ یمن۔

التقتر- لغۃ فی الدفتر۔

التقرۃ- والتقر- احدہما الکر وبار والآخر التوابل

التکری- والتکر- بضم التاء وفتح الکاف المشددۃ فیہما ہکذا فی النسخ والصواب بفتح التاء وضم الکاف المشددۃ کجعل للقریۃ التی باسفل بغداد والقائد من قواد السند تکاکرۃ ج- تکارور شہرے بہ مغرب

فصل الثاء

ثار- ثار- تورۃ- کینہ وکینہ کشیدن (عع ف اض ۲) یقال ثارت القتیل بالقتیل اے قتلت قاتلہ- والثائر الذی لا یبقی علی شیء حتی یدرک ثارہ ویقال ہو ثارہ اے قاتل حمیمہ- وقولہم یا ثارات فلان اے یا قتلۃ فلان- ویقال ثار ثارک بکذا اے ادرکت بہ ثاری منک- واثارت من فلان اے ادرکت ثاری منہ واصلہ اثتارت فادغم وآثار العظیم الذی اذا اصابہ الطالب رضی بہ فنام بعدہ واستثار فلان اے استغاث لثار مقتولہ۔

ثبجر- وانثبجر- اے ارتدع عند الفزعۃ۔

ثبر- ثبر- باز داشتن از حاجت (عع ف ض ۲) مثابرۃ پیوستہ برکاری بودن ثبرۃ زمین نرم وگندہ ونام جائے ثبیر نام کوہے بمکہ یقال اشرق ثبیر کیما نغیر- ثبور ہلاکی وزیان ثبر بکسر الیاء مثال المجلس الموضع الذی تلد فیہ المرأۃ من الارض وکذلک حیث تلد الناقۃ ویقابل بمجلس الرجل مثبر

ثجر- ثجرۃ- بالضم میان وادی وفراخی آن ومیانۂ سینہ وورق ثجر بالفتح اے عریض وانثجر الدم لغۃ فی انفجر- ثجیر کنجارہ والعامۃ تقول بالتاء وفی الحدیث لا تثجروا اے لا تخلطوا الثجیر التمر مع غیرہ فی النبیذ۔

ثرر- ثرۃ- بسیار وبسیار شدن (عع ف اض ۲ وک ۲) سحاب ثرۃ وعین ثرۃ بسیار آب وناقۃ ثرۃ وعنز ثرۃ فراخ سوراخ پستان ومنہ یقال طعنۃ ثرۃ- ناقۃ ثرور بسیار شیر والثرثرۃ کثرۃ الکلام وترديده يقال ثرثر الرجل فهو ثرثار اے مہذار

ثشار- ثرثار ایضاً نام جوئے وثررت المکان وثرثرتہ اے ثریتہ مثل ندیتہ۔

ثعر - ثعرور - بالضم آرخ غلاف قضیب ستور و ثعاریر ج - و بار درخت طرفوث -

ثعجر - تقال - ثعجرت الدم وغیره فانثعجر اے صببته فانصب وتصغیر شعیجر بثیبج[1] و بثیعج -

ثعر - ثغر - دندان پیشین و در بند میان دو حرب جاے و بستن رخنه و دندان پیش شکستن یقال ثغرته اے کسرت ثغره فاذا سقطت رواخع العصبی قیل ثغر مجهولا فهو مثغور فاذا نبت قیل اثغر و اصله اثتغر قلب التاء ثاء و ادغمت او قیل اثغر بالهمز الحرف الاصلی و قال فی الجمل اثغر اذا نبت و ثغر بالتاء او بالثاء اذا سقطت - ثغرة بالضم مغاکے در چنبر گردن و رخنه یقال ثغر نا هم اے سد ثلمهم ثلم الجبل - و هذه مدینة فیها ثغر و ثلم -

ثفر - ثفر - فرج دوه و مرغان شکاری در بکاتیم لغیرها - ثفر بالتحریک باردم و الثفر تها اے شد دخ علیها الثفر - مسفار ستور که زین پس اندازد و استثفار و اسن بمیان پاے گرفتن مردم دوم در میان گرفتن سگ -

ثمر - ثمرة - بالتحریک میوه ثمر ثمرات ج و ثمار بالکسر جمع ثمر مثال جبل و جبال و ثمر بضمتین جمع ثمار مثل کتاب و کتب و اثمار جمع ثمر مثل عنق و اعناق و الثمر بضمتین ایضاً المال المثمر یخفف و یثقل و قد ثمر ابو عمر و کان له ثمر و فتره انواع الاموال - و اثمر الشجر اے طلع ثمره - شجرة ثمراء درخت میوه ناک و حجر تامر رسیده میوه ثمیرة عورة مسکه و هو بالیاء من الزبد - و اثمر الرجل اے کثر ماله و ثمر الله ماله اے کثره - ابن ثمیر شب اهتاب و ثمر السیاط گره هاے تازیانه

ثور - ثور - نر از گاؤ و الانثی ثورة و الجمع ثوره و ثیرة بالکسر و فتح ما بعده فیهما و ثیران مثل جیران و ثیرة بسکون الیاء ایضاً مثل جیرة قال سیبویه قلبوا الواو یاء حیث کانت بعد کسرة قال و لیس هذا بمطرد قال المبرد انما قالوا ثیرة لیفرقوا بینه و بین ثورة الاقط و بنوه علی فعلة ثم حرکوه و بدر قبیلة از مضر و هم رهط سفیان الثوری و کونه بالکسر و فیه لغات المذکور فی القرآن و هو ثور الحمل و یقال الحمل اسم ذلک الجبل و بارهٔ پنیر ثورة ج - یقال اعطاه ثورة عطاء من الاقط و نام برجے از بروج و اما قولهم سقط ثور الشفق فهذا افتراه و ثوران و یقال مظلمه - ثور الماء جغز لاوه حکاه ابو زید ثور ثوران برآمدن گرد و حصبه بر اندام (ع ف اض ۲) یقال ثارت لفلان الحفیظة و برجستن لخ و جزآن یقال کیف الله بالعین الجراد فیقال ثائره نافر فالثائر ساعة یخرج من الشر و الناس فرعین نفر اے وثب - و ثار به الناس اے وثبوا علیه و کذا ثار فی فلان فلانا و ثارت نفسه اے جاشت - و ثار ثائرهٔ اے هاج غضبه - و رأیته ثائر الرأس اے اشعث یعنی ژولیده و سے ثورة سوزش تثویر برانگیختن یقال ثوّر علیهم الشر اے هیجه و ثوّر القرآن اے بحث عن علمه - و ثوّر البرق و استثاره اے از عجله

[1] سراج میں ثبیج کی جگہ من مرقوم ہے۔ مؤلف

و انهضها یعنی برانگیخت شتر بسیار خسپنده را۔
التشقر۔ التردد و الجزع۔
ثنجارة۔ و تنجار۔ کوے کہ آب بسیار آن را کندہ باشد

فصل الجیم

جار۔ جوار۔ بانگ کاؤ و قرأ لبعضهم عجلا جسد له جوار بالجیم عن الاخفش۔ و جار الی اللہ تعالے اے تضرع بالدعاء۔ غنیث جورہ مثل لغر بسیار باران
جبر۔ جبر۔ شکستہ بستن و نیکو کردن حال کسی را (ع ف اض ۲) یقال جبرت العظم و جبر اللہ فلانا فاجتبر اے سد فاقرہ۔ جبور دست شدن شکستہ یقال جبر العظم بنفسہ اے انجبر و قد جمع الحجاج بین متعد و لازم فی قولہ قد جبر الدین الالہ فجبر۔ جبارة بالکسر جبیرہ چوبہا کہ بر شکستہ بندند و یارہ یعنی دست برگن
جابر نام کسے و یسمی الخبز جابرا و ہو جابر بن حیة و کنیته ابو جابر۔ اجبار بستم بر کارے داشتن و بمذہب جبر منسوب کردن۔ یقال اجبرته کما تقول اکفرته اذا نسبته الی الجبر و الکفر۔ جبار بالضم اے ہدرا یقال ذہب دمہ جبارا اے ہدرا و فی الحدیث المعدن جبار اے اذا انہار علی من یعمل فیہ فملک لم یؤخذ بہ ستاجرہ و نام روز سہ شنبہ در قدیم جبار بالفتح و التشدید درختے کہ دست بر و نرسد یقال نخلة جبارة اے عظیمة و ناقة جبارة سمینة۔ مجبر شکستہ بند جبار ایضا اسم من اسماء اللہ تعالے یعنی شکنندۂ کارہا و آنکہ بکشد بخشم تجبر تکبر کردن و رستن گیاہ بعد از خوردن و الجبر خلاف القدر قال ابو عبیدة ہو کلام مولد و الجبریة بالتحریک خلاف القدریة و یقال فیہ جبریة و جبروة و جبروت و جبوتة مثال فروجة اے کبر۔ جبیر مثال فسیق سخت متکبر جبرئیل نام فرشتۂ وحی یقال ہو جبر اضیف الی ایل و فیہ لغات جبرئیل مثال جبرعیل و جبرئل مقصور منہ و جبریل بکسر الجیم و الراء و جبرین بالفتح و الکسر مع النون۔

جحر۔ جحر۔ بالضم سوراخ جحرة اجاحر۔ جحران مثلہ و نظیرہ جبت فی عقب الشہر و عقبانہ و فی الحدیث اذا حاضت المرأة حرم الجحران
جحرة بالفتح سال سخت جحرمة تنگی و بدخوئی میم زائدہ و یقال جحرت عینہ اے غارت۔ و جحر فلان اے تأخر۔ و احجرہ اے الجأته الی ان دخل جحرة فانجحر۔ و احجر لنفسہ جحرا اے اتخذہ۔ ماہر نہان جایہا جواہر در آیندگان بسوراخ و نہان جاے۔

جحدر۔ جحدر۔ کوتاہ و نام مردے۔
جحر۔ جحر۔ بالتحریک فراخ شدن درون چاہ (ع ک اف ۲) تجحیر متعد فیہ۔
جدر۔ جدر۔ گیاہے اجدار المکان گیاہناک شد و دیوار جدران ج جدار بالکسر مثلہ جدر بضمتین ج۔ جدر بالتحریک نشان گزیدگی بر گردن خر شاة جدراء گوسپند آبلہ زدہ جدری بالضم و فتح ۲ آبلہ و کذلک بفتحتین یقال منہ جدر الرجل مجہولا فہو مجدر۔

مجدرة زمین که در وے علت آبلہ باشد یقال
ہذا الامر مجدرة لذلک اے مجذاة - وہو جدیر بکذا
اے خلیق بہ یعنی سزاوار والجمع جُدَراء وجدیرون
جَدیر ایضاً چہار دیوار جدیرة خطیرۂ از سنگ برآوردہ
جَدَر بالتحریک نام دیہے بشام منسوب الیہا الخمر -
جَدَرة سلعہ وخُراج کہ بر اندام ظاہر شود جدرج
وقبیلۂ از نبی ازد -
جندر - جُنْدُرة - تازہ کردن نبشتۂ پاک شدہ
وبرنک باز آوردن جامہ بالمعرب -
جوذر - جُوذُر - بضم الذال وفتحہا گوزن بچہ
جاذر ج -
جذر - جَذْر - اصل ہر چیزے بالفتح عن الاصمعی
وبالکسر عن ابی عمرو وفی الحدیث ان الامانة نزلت
فی جذر قلوب الرجال - وعشرة فی حساب الضرب
جذر مائة وازبیخ برکندن مُجَذَّر وجُنْدُر کوتاہ جذموم
بالضم جذمار بالکسر پارۂ از شاخ درخت کہ برنشانند
بعد از بریدن بزیادة المیم فیہا - ویقال اخذت
بجذامیرہ اے بکلہ عن الکسائی -
جرر - جِرّة - بالفتح سبوے جَرّ جرار ج - جرہ بالکسر
آنچہ شتر از گلو برآرد بجہت نشخور ومنہ قولہم لا افعل
ما اختلف الجرة والدرة یعنی الجرة تعلو والدرة
تسفل - جَرّة بالفتم دام آہو وفی المثل ناوص الجرة
ثم سالمہا وذلک ان الظبی اذا نشب فیہا ناوصہا
ساعة ثم استقر بالاضطرار کانہ سالمہا یضرب لمن خالف
ثم اضطر الی الوفاق - جرتی مثال فیق ضرب
من السمک - الجَرِیّة الحوصلة - فرس جرور یمنع
القیاد بئر جرور بعیدة القعر یُستنی علیہا - والجارور
نہر السیل - کتیبة جرّارة اے ثقیلة السیر لکثرتہا
جیش جَرّار کذلک جَرّارة ایضاً عُقرب تجرّ ذنبہا
والجریر حبل یجعل للبعیر بمنزلة العذار للدابة غیر الزمام
وبہ سمی الرجل جریرا - جَرّبن کوہ یقال قطعت الیک
وادیا وجَرّا وکشیدن مہار ورسن وجز آن (رع ف
اض ۲) ویقال جرت الناقة اذا اتت علی مفر بہا
ثم جاوزتہ بایام ولم تنتج - جَرِیرة گناہ یقال جَرّ
علیہ جریرة اے جنیٰ علیہ جنایة - والجارة الابل
التی تجرّ بأزمتہا فاعلة بمعنی مفعولة مثل راضیة
وافق بمعنیٰ مرضیة ومدفوق وفی الحدیث لاصدقة
فی الابل الجارة وہی رکائب القوم لان الصدقة
فی السوائم - وحارّ جارّ اتباع واکثر کلامہم جارّ
بارّ بالبار - ویقال کان ذلک عام کذا وہلم جرّا
الی الیوم - من جَرّاک از بہر تو ولا یقال بجَرّاک
وکذلک من جراک مخففا ومن جرائک ممدودا
مجرّ ماہ در آسمان وآنرا راہ کہکشان گویند اجرار
گفاشیدن زبان شتر بچہ تا شیر نخورد واجرہ اذا طعنہ
وترک الرمح فیہ واجررتہ رُمْحَہ اذا ترکتہ یصنع
ما شاء واجرتہ الدین اذا اخرتہ لہ واجرنی فلان
اغانی اذا تابعہا - وفلان یجار فلانا ای یطاولہ
یعنی برابری میکند باوے اجرار کشیدن و
جرہ برآوردن شتر از گلو وکل ذی کرش یجتر
تجریر بسیار کشیدن ونیک کشیدن واجر

لہ ۱۲ منہ

اے انجذب - جَرجَرة آواز کردن گلوے شتر جرجار نعت منہ وگیاہے خوشبوے جراجر شتران بزرگ ہیکل جرجور بالضم کدلک - جرجر بکسرتین نخود جُرجیرة -

جزر - جزور - بالفتح شتر کشنی یقع علی الذکر والانثی وہی تؤنث والجمع جزر بضمتین - جُزارة مرد کشندۂ شتر وآن اطراف جزور باشد چون دست وپاے وسر وہی جُزارة کما تقول اخذ العامل عُمالتہ - فرس عَبل الجزارة اسپ کہ دستہا وپایہاش ستبر پی باشد ولا یدخل الراس فی ہذا لان عظم الراس بُجنة فی الخیل اے عیب - وجَزَر السباع اللحم الذی تاکلہ - یقال ترکوہم جزرا بالتحریک اذا قتلوہم - جزر بالفتح والکسر گزر وبالفتح گوسپند فربہ جزرة یکے قال ابن السکیت یقال اَجزرت القوم اذا اعطیتہم شاة یذبحونہا نہبة او کبشا او عنزا قال ولا تکون الجزرة الا من الغنم ولا یقال اجزرتہم ناقة لانہا قد تصلح لغیر الذبح - جزیرة آداک سمیت لانقطاعہا من معظم الارض وموضع میان دجلہ وفرات واما جزیرة العرب قال ابو عبیدة ہی ما بین حفر ابی موسی الاشعری الی اقصی الیمن فی الطول وبین رمل یبرین الی منقطع السماوة فی العرض جُزر میوہ باز کردن از درخت (عع ف اک ۲) وشتر کشتن وپوست باز کردن از وے (عع ف اض ۲) یقال جزرت الجزور واجزرتہا وفرو خوردن آب دریا (عع ف اض ۲ و ک ۲) وباز گشتن آب وہذا خلاف المد احزار رسیدہ شدن بناز کردن وکشتنی شدن شتر یقال احزر النخل والبعیر وکان فتیان من العرب یقولون لشیخ احزرت یا شیخ اے حان لک ان تموت فیقول اے بنی وتحتقرون اے تموتون شبانا ویردی احزرت بالزائین المعجمتین من اَحزَأَ البُرّ اے حان لہ ان تحتقر جُزر جاے شتر کشتن وفی حدیث عمر رضی اللہ تعالے عنہ ایاکم وہذا المجازر فان لہا ضراوة کضراوة الخمر قال الاصمعی یعنی ندی القوم لان الجزور انما تحضر عند جمیع الناس -

جسر - جسر - بالفتح والکسر پل جُسور ج - وبالفتح بزرگ ہیکل وغیر آن جسرة مؤنث وے جَسارة دلیری کردن (عع ف اض ۲) یقال جسر وتجاسر علیہ اے اقدم - جسور بالفتح دلیر -

جشر - جُشور - ومیدن صبح (عع ف اض ۲) جاشریة شراب صبوحی وقبیلہ قال الاصمعی یقال اصبح بنو فلان جشرا بالتحریک اذا کان یبیتون مکانہم فی الابل لا یرجعون الی بیوتہم قال وکذلک مال جَشِر یرعی فی مکانہ لا یرجع الی اہلہ جشر بالتسکین مصدر منہ - خیل مجشرة بالحمی اے مزعیة - جشرة بالضم سرفہ خشک وسرفیدن یقال جشر فہو مجشور مجہولا - مجشور ایضا شتر سرفندہ جَشَر جوال سطبر وتیردان جرمین جَشِر بفتحتین درشت شدن گل وخشک شدن آن جَشَر الساحل اذا خشن طینہ ویبس کالجر وآلودگی شیر در شیر دوشہ

یقال منه وطب جشر بکسر الوسط۔

جعر۔ جَعْر۔ پنجال مرغ شکاری و پنجال انداختن (ع بفتحهما) مجعر بالفتح کون مرغ جعار نام کفتار مبنی علی الکسر و انما بنیت لانه حصل فیها العدل و التانیث و الصفة الغالبة و معنی الغالبة انها غلبت علی الموصوف حتی صار یعرف بها کما یعرف باسمه وهی معدولة عن جاعرة فاذا منع من الصرف لعلتین وجب البناء ثبلث لانه لیس بعد منع الصرف الا منع الاعراب وکذلک القول فی حلاق وهو اسم للمئنة جاعرتان دو کرانهٔ ران ستور و یقال موضع الرمتین من الحمار و مضرب الفرس بذنبه علی فخذیه۔ جاعرة حلقه بن ستور جعار بالکسر رسن که آب کش بریسان بندد و بوقت چاه فروشدن تجعر بریسان بستن آن جعرور بالضم خرمای خشک ریزه۔

جعبر۔ جُعْبُر۔ کوتاه سطبر جُعْبَرة مؤنثه۔

جعظر۔ جُعْظُری۔ درشت خوئی جعظارة بالکسر کوتاه سطبر۔

جعفر۔ جَعْفَر۔ جوے خرد و بدر قبیلهٔ از بنی عامر وهم الجعافرة و نام مردے۔

جفر۔ جُفْر۔ یزغاله چهار ماه جُفْرة مونث و جاه نابر آورده فراخ جُفْر الهبارة پارکنی م در بلاد غطفان جفرة بالضم جاے فراخ کردو میان آب فرس مجفر و ناقة مجفرة اے عظیمة الجفرة وهی سطبر جفار بالکسر آبے در بنی تمیم و منه قیل یوم الجفار جفیر نوعے از تیر دان وهی کالکنانة۔ جفور بالضم از گشنی باز آمدن فحل از بسیاری ضراب (ع ف اض ۲) یقال جفر الفحل و رنفض الکبش۔ و منه قیل الصوم مجفرة اے مقطعة للنکاح و فراخ شدن تهی گاه بزغاله و از شیر باز ماندن او اجفار ماندن کارے که در و باشی۔ و ماندن پرستش و زیارت کسے۔

جمر۔ جَمْرة۔ لقف زمین و مُذَرک آتش جَمْر جمرات ج۔ و هزار سوار و هر گروهے که دست یکے کنند و باگروهے دیگر بیامیزند دیک سنگ و یک بار انداختن درج و آن سه جمرات است جَمْر بالکسر بوے سوز مجَمْر بالضم بوے سوختنی یقال اجمرت النار مجمرا بالضم۔ جمار بالضم و التشدید میانهٔ درخت خرما و آنرا شحم النخل خوانند تجمیر بریدن جمار و انداختن جُمّار۔ و باز داشتن لشکر بدار الحرب و باز ناگردانیدن و گره زدن زن گیسوان را پس فقالیقال جمرت المرأة شعرها اذا عقدته ولم ترسله وفی الحدیث ایضا فروا الملبد و المجمر علیهم الحلق۔ اجمار بشتاب رفتن شتر و گرد آمدن قوم بر چیزے جمیر القوم مجتمعهم ابنا جمیر شب و روز ابن جمیر شب تاریک استجمار استنجا کردن بسنگ حافر مجمر سم سخت مجمر نام جائے مُجْمِران کذلک کذا فی المجمل۔

جمعر۔ جَمْعَرة۔ گرد آوردن خرگوش خود را وقت گزیدن۔

جمهر۔ جمهور۔ بالضم ریگ تودهٔ بلند و همه مردم جماهیر جمع الجمع۔ جَمْهَرة تودہ و تودہ کردن و

بلند کردن و فی حدیث موسیٰ بن طلحۃ انہ شہد دفن رجل فقال جُہروا قبرہ ای اجمعوا علیہ التراب ولا تطیّنوہ وخبر دادن از چیزے بیک طرف و نہان داشتن مقصود ازان خبر۔

جور۔ جَوْر۔ میل کردن از راستی وراہ یقال جار عن الطریق وستم کردن در حکم بر کسے یقال جار علیہ فی الحکم (ع ف اض ۲) وبالضم نام شہرے بذکر دیونث۔ تجویر نسبت کردن بجور وافگندن کسے را بزدن جار ہمسایہ۔ وزنہار دادہ از ظلم مجاورۃ جوار بالکسر والضم والکسر افصح ہمسایگی کردن تجاور واجتوار کذلک۔ واعتکاف نشستن در مسجد وفی الحدیث کان علیہ السلام یجاور فی العشر الاواخر جارۃ زن وزن ہمسایہ اجارۃ زنہار دادن ورہانیدن وبمزد دادن خانہ وجز آن واستجار من فلان فاجارہ منہ۔ غیث جور بالکسر وفتح الواو وتشدید الراء باران سخت رعد جور وبازل سخت بانگ۔

جہر۔ جَہْرۃ۔ آشکارا جہر آشکارا کردن وچاہ را پاک کردن قال الاخفش یقال جَہرت الرکیۃ وہی بیر مجہورۃ وقولہ تعالیٰ ارنا اللہ جہرۃ ای عیانا یکشف لنا بینا دیدنی وآواز بلند کردن در خواندن وناد استہ در راہے شدن وبامداد بے آگاہی نزدیک کسے شدن ودوغ کردن در مشک ونمایندہ ودیدارے یافتن کسے را (ع بفتحہما) یقال جہرت الرجل واجتہرتہ ای وجدتہ عظیم المرأۃ وکذلک الجیش اذا کثر وفی عینک لین جہیر شیر بے آب جہورۃ سخن بلند گفتن جہوری الصوت بلند آواز مجہر بالکسر سن کان من عادتہ ان یجہر بکلامہ۔ جہارۃ بالفتح بلند سخن شدن ونمایندہ شدن در چشم (ع بضمہما) رجل جہیر ای ذو منظر بہی وامرأۃ جہیرۃ ویقال ما احسن جہرۃ بالضم ویقال کیف جُہراوکم ای جماعتکم۔ اجہار آشکارا کردن سخن وجز آن۔ المجاہرۃ بالمعاداۃ المیاداۃ بہا۔ جوہر گوہر واحد ہا جوہرۃ والحروف المجہورۃ وہی تسعۃ عشر حرفا یجمعہا قولک ظل قوریض اذ خزا جد مطیع۔

جیر۔ جَیر۔ بالفتح وکسر الراء سوگند است بمعنی حقا یقال جیر لآتینک ای حقا۔ جَیار صار وج وگرمی دل از خشم وگرسنگی جائر مثلہ۔

جیشر۔ مرد کوتاہ بالا۔

جاثر۔ بن ارم بن سام بن نوح وسکان جَیثر جائے کہ خاک آن باشورہ وسنگریزہ آمیختہ باشد۔

جُجار۔ دیہیست بہ بخارا منہا صالح بن محمد بن صالح ابو شعیب الجاری المحدث العابد من ارباب الکرامات۔

جُحنبار۔ گیاہے ومرد وفرک ومنومندیا فراخ وکلان شکم یا کوتاہ کلان وفراخ شکم جحنبارۃ مثلہ ویقال جُحَیرۃ زن کوتاہ قد۔

جُحاشر۔ بالضم مرد وفرک تناور سطبر رفاصل عظیم الخلقۃ واسپ خرد قرغہ جحشر مثلہ در ہر دو معنی

وبضم مجاشرة مؤنث وحشر بالضم اسم۔
جحذر۔ وجحذری بفتحها وجحادر بالضم سطبر۔
جسمور۔ بالضم قوام الشئ من ظهر الانسان وجثته
مجنظرّ۔ المعد شرّه كانه منتصب يقال الملك مجنظرًا
جعثر المتاع فراهم كرد كالارا۔
جعاجر۔ چيزيكه از خمير آرد بصور مختلفه سازند و
در رب طبخ ميدهند ومخورند جعجرة يكے۔
جعدر۔ كوتاه الجعادرة بنو مرة بن مالك من الاوس
جعدرى۔ بسيار خوار۔
جعمرة۔ ان يجمع الحمار نفسه وجراميزه تم يحمل
على العانة او غيرها اذا اراد كدمه۔
الجكيرة۔ تصغير الجكرة للحاجة وقد جكر كفرح جكارا
نام مردے واجكر ستيهيد در فروخت۔
جلبار۔ غلاف شمشير يا تيزى آن وكبطنان
محلة است باصفهان۔
جلفار۔ دهيست بمرد جالفر مخفف ان معرب كلبر
وكجانار شهر ليست بنواحى عمان بجلب منها الى
جزيرة قيس نحو السمن والجبن۔
جلنار۔ شكوفهٔ انار ومعرب گلنار يقال من اتبلع
ثلث حبات منه من اصفرا يكون لا يرمد فى تلك السنة
جمثورة۔ بالضم خاك توده۔
جمخور۔ بالضم ميان تهى وبر استخوان كاواك
ميان را جمخر گويند۔
جمزر۔ بد دلى نمودو گريخت۔
جنارة۔ بالكسر دهيست ما بين استراباد وجرجان

جنور خرمن گندم وجو۔
جنبر۔ شتر وفرزك وكوتاه وجوزهٔ شواب جنبار
بالكسر وسكون ثانى وبكسرتين وتشديد با مثله
جنبار ايضا مردے وجنبر فرس حبدة بن مرداس
وشبيل بن الجنبار شاعرے۔
جنثر۔ كجعفر وقنفذ شتر وفرزك فربه جنائرج جنثوق
خاك توده۔
جندر۔ فى (ج در)۔
جندليسابور۔ بالضم وفتح للدال شهر ليست بنزديكى
شستر كه دران قبر الملك ليعقوب الصفار۔
جناسرتية۔ بالضم اشد نخلة بالبصرة تاخرا يعنى نخله
است در بصره كه بغايت آخر موسم بار مى آرد۔
جنافير۔ گورهاے كهنه جنفور يكے۔
جهندر۔ نوعے از خرما۔

فصل الحاء

حبر۔ حبر۔ بالكسر سياهى دوات ونشان جبور ج
وخوبى ودانشمند جهود ان قال الفراء هو بالكسر
هو العالم وقيل كعب الحبر لمكان هذا الحبر الذى
يكتب به لانه كان صاحب كتب وقال ابو عبيدة
هو بالفتح ومعناه العالم بتحبير الكلام والعلم وتحسينه
احبار ج۔ قال الاصمعى لا ادرى للعالم اهو بالفتح
ام بالكسر۔ ويقال به حبور اے آثار۔ محبرة بالكسر
سياهى دان وفلان حسن الحبر والبسر اے جميل
حسن الهيأت وفى الحديث يخرج رجل من النار
قد ذهب حبره وبهره قال الفراء اے لونه وهيأته

وقال الاصمعی اے الجمال والبهاء واثر النعمة - وبفتح الخاء والسین ایضاً کانه مصدر قولک حَبَرتُه اے حسنتُه وبالکسر الاسم - حبر بالفتح دانشمند قال صاحب الصحاح هو بالکسر افصح لانه یجمع علی افعال دون فعول وآراستن سخن وجامه وجز آن و سیاهی کردن در دوات (عع ف اض ۲) وشادی کردن (عع ف اض ۲ و ک ۲) حُبُور حَبرة کذلک قوله تعالے فهم فی رَوضة یحبرون اے یُنَعَّمُون ویُکرمون ویُسَرّون - رجل یَحبُور مرد شادان حَبار بالفتح نشان جیر کفک دهان شتر - وابرو جامه نوارض مَحبار بالکسر زمین نیکو رویاننده حبرة مثل عِنَبة بر دیمانی جمع حبرات ج - حبرة بکسرتین زردی دندان حَبر بفتحتین زرد شدن دندان وتازه شدن جراحت (عع ک اف ۲) یقال جبر الجُرح اے نَکِسَ قال الکسائی اے برئ وبقیت له آثار - وحبرنی بالفتح هذا الامر جبرا بالتسکین اے سرنی وجاء فی شعر العجاج بالتحریک وهو قوله (ع) الحمد لله الذی اعطی الجَبَر - حابور مجلس فساق یعنی خرابات حَبَاری بالضم شوات وهو نوع من الطیر نذکرها ومؤنثها واحدها وجمعها وسوار وان شئت قلت فی الجمع حُبَاریات وفی المثل کل شئ یجب ولده حتی الحباری وانما خصوا الحُباری لانه یُضرب بها المثل فی الموق فهی علی مُوقها تحب ولدها وتعلمه الطیران ولا تصف والهاء لیست للتانیث ولا للالحاق وانما بنی الاسم علیها

فصارت کالتاء التی من نفس الکلمة - ویقال ما اصنع منه حبر برادما فی حدیث حبر برای شئی وکذلک تَبَر بر وخورد -

حبتر - حَبتَر - بالفتح کوتاه سطبر -

حجر - حِجِر - بکسر الحاء وفتح الباء سطبر - اجنبار ومبده شدن از خشم -

حبکر - حَبوکر - ریگستان وسختی جوکری مثله ام جوکری سخت ترین بلاها ویقال جمل حَبوکری والالف زائدة بنی الاسم علیها ولیست للتانیث لانک تقول للانثی جوکراة وکل الف للتانیث لایصح دخول هاء التانیث علیها ولیست ایضاً للالحاق لانه لیس له مثال من الاصول فیلحق به

حتر - حَتر - بالکسر عطاے اندک حتر بالفتح مصدر منه (عع ف اک ۲) قال الاصمعی فاذا قالوا اقلّ واحتر قالوه بالالف - احتار اندک دادن - واسنوار بستن گره حتار بالکسر غلاف سر قضیب وچین جامه وسر خریطه وهرچه فراز گیرد چیزیرا گرد وے حتر بفتحتین ج - حَتر ایضا مهمانی کردن بهمت خانه تو وپیوند درآوردن بدامن خیمه وخرگاه وچشیدن طعام وجز آن (عع ف اک ۲) حتره بالضم مهمانی بناے نو حترة بالفتح یکبار شیر دادن -

حشر - حشر - بفتحتین سر خبر برآمدن در چشم وجوش برآوردن دوشاب وبزه ومیدن بر پوست (عع ک اف ۲) حوشزة مرد حوشزیطے از قبیله عبد القیس - حشارة بالضم کاه ریزه آشغار گفیدن

پیش از رسیدن دانۂ او۔
حجر۔ حَجَر۔ بفتحتین سنگ احجار جمع القلۃ حجار وحجارۃ جمع الکثرۃ ونام مردے حَجَران زرد نقرہ حَجَر بالسکون شہر یمامہ یذکر ویؤنث وکنار مردم حُجُور ج وباز داشتن قاضی کسے را از تصرف یقال حَجَرَ علیہ القاضی (عع ف اض ۲ و ک ۲) حِجر بالکسر حرام وبالضم والفتح شذہ والکسر افصح وقرئ بالثلث فی قولہ تع وحرث حِجر۔ ومنہ قولہ تعالیٰ حِجْرًا مَّحْجُورًا ای حراما محرما وکنار مردم وعقل ومنہ قولہ تعالیٰ ہل فی ذلک قسم لذی حجر وگرداگرد کعبہ اندرون حطیم از سوے شمال ومنزلہاے ثمود در نواحی شام قال اللہ تعالیٰ کذب اصحاب الحجر المرسلین وحائط وما دیان حُجرۃ ناحیہ سرا یقال للرجل اذا کنر مالہ انتشرت حُجرتہ۔ حجر بالضم حرام وباز داشت یقال حُجرا لہ ای دفعالہ وہو استعاذۃ من الامر المنکر ونام مردے کہ او را حجر کندی گفتندی حجر بضمتین نام مردے وہو حُجر بن النعمان۔ حُجرۃ حظیرۂ شتر وخانۂ خُرد والجمع حُجَر مثل غرفۃ وغرف وحُجرات بضم الجیم۔ احتجار حجرہ ساختن حاجر حاجور یعاکی وادی کہ آب از و بیرون نرود حجران بالضم ج مثل شاب وشبان۔ محجر بالفتح وکسر الجیم بوستان وچشم خانہ محجر بفتح الجیم گرداگرد دیدہ ومنہ معالجۃ اہل الیمن وہی الاحجار کان لکل واحد منہم حمیً لا یرعاہ غیرہ وحرام تحجیر خرسن کردن ماہ وداغ کردن گرداگرد چشم شتر محجر بالضم وفتح الجیم وکسرہا مشددۃ موضع حجار بالفتح والتشدید نام مردے حنجرۃ بفتح الجیم والحاء حنجورۃ بالضم نائے گلو نون زائدہ۔
حدر۔ حَدَر۔ گرد اندام شدن وپر گوشت شدن چشم خانہ (عع بضمہا) حادر مرد گرد اندام عین حَدرۃ بدرۃ چشم پر گوشت صلب ناقۃ حادرۃ العینین کذلک۔ حادر گوشوارہ حَدرۃ بالضم گلۂ شتر نائے عدد حَدر بفتحتین نشیب حَدور بالفتح جاے در نشیب حَدور بالضم در نشیب فرود آمدن وآماس کردن اندام از زخم چوبہا وآماسانیدن لازم ومتعد وبشتاب بانگ نماز گفتن وخواندن (عع ف ا ض ۲) حَدر بالتسکین رہا کردن کشتی بسوے پستی وانداختن تنک سال کسے را بہ فرود ستی احدار آماسانیدن اندام را بزدن ودر چیدن دامن جامہ وبر تافتن ریشہ نخدار آماسیدن پوست وفرود آمدن نشیب تحدر فرود آمدن آب از چشم حی ذو حُدُورۃ قبیلۂ جمع وانبوہ حُدُر حندورۃ بالضم فیہما سیاہی دیدۂ یقال ہو علی حُدُر عینہ وحندورۃ عینہ اذا کان یستثقلہ ولا یقدر ان ینظر الیہ بُغضا قال الفراء یقال جعلتہ علی حندیرۃ عینی وحندورۃ عینی اذا جعلتہ نصب عینک۔ حَذار نام زنے حیدرۃ شیر و نام مادر زاد امیر المؤمنین علی بن ابی طالب کرم اللہ تعالیٰ وجہہ فاطمۃ بنت اسد کہ مادر او بود اورا آن نام نہادہ بود بو قتیکہ ابو طالب

غائب بود چنانکہ گفتہ رضی اللہ تعالے عنہ انا الذی سمتنی امی حیدرۃ پس ابو طالب رسیدان نام را بہ پسندید و علی نام نہاد۔

حدبر۔ حَدْبار۔ حدبیر بالکسر فیہما شتر لاغر پوست بر استخوان چسپیدہ۔

حذر۔ حذر۔ بفتحتین و بالکسر مع سکون الوسط پرہیز کردن (ع ک اف ۲) رجل حذر بضم الوسط و کسرہا مرد بیدار با پرہیز حذرون حذاری ج۔ تحذیر ترسانیدن ویقال انہ لابن احذار اے ابن حزم و حذر حذار مثل قطام اے احذر۔ و قولہ تعالیٰ وانا لجمیع حاذرون اے متاہبون وبغیر الالف بضم الذال وکسرہا عن الاخفش اے خائفون۔ محذورۃ ترس حذریۃ علی فعلیۃ بالکسر مخففۃ پارۂ زمین درشت حذاری ج و موے کردن خروس یقال نقش الدیک حذریتہ رجل حذریان سخت باترس و پرہیز۔

حذفر۔ حذافیر۔ الشیٔ اے اعالیہ و نواحیہ و اعطاہ الدنیا بحذافیرہا اے بجمیعہا الواحدۃ حذفار و حذفور۔

حرر۔ حَرّ۔ گرما و گرم شدن حرارۃ و حرور گرم شدن روز (ع ف اک ۲) و بالعکس (ف ا ض ۲) جار من ثلثۃ ابواب یقال حررت یا یوم بالفتح و الکسر و تحرّ ثلث لغات۔ حرار بالفتح آزاد شدن بندہ حریۃ بالضم آزادی و آزاد مردی و اصلی شدن حرۃ بالفتح تشنہ شدن فہذہ الثلاث من باب

(ع ک اف ۲) حَرّۃ ایضاً زمین سنگلاخ سوختہ حِرار حَرّات حَرُّون ج۔ مثل ارضون بالواو و النون و اَحْرُون ایضاً۔ حَرِّۃ بالکسر تشنگی و منہ قولہم اَشَدُّ العطش حَرِّۃ علی قَرِّۃ اذا عطش فی یوم بارد و یقال انما کسروا الحرۃ لمکان القرۃ حَرّان تشنہ و نام مردے و نام شہرے ان کان فعلان فہو من ہذا الباب و ان کان فعالا فہو من باب التوی حَرّی مونث۔ حرار تشنگان حُرّ بالضم آزاد و آزادہ و کبوتر بچہ و آہو برہ و مار بچہ حُرّ الرمل و حُرّ الدار میانۂ وے حُرّ الوجہ رخسارہ حُرّان دو برادر کہ حروابی نام ایشان بود ساق حُرّ قمری حُرّ احرار البقول ترہا کہ خام خوردہ شود و ہذا حُرّ منک اے بحسن و جمیل۔ حُرّۃ زن آزادہ و ناقۃ حُرّۃ و سحابۃ حرۃ اے غزیرۃ کثیرۃ الدر و المطر۔ حرۃ الذفری جاے کشتن گوشوارہ از بناگوش طین حُرّ گل سبے ریگ رملۃ حرۃ رملۃ بے گل لیلۃ حرۃ بالا ضافۃ شب زفاف کہ بکارت زائل توان کرد یقال بات فلانۃ بلیلۃ حرۃ اے لم یقتضہا لبعلہا و لیلۃ شنیار التی اقتضہا۔ حریرۃ نوعے از جامہ ابریشمین و نوعے از طعام بیار حریر ج۔ و ایضاً آنکہ گرفتہ شود و جوآن دروے افگندہ باشند محرور ج۔ و یقال فی فمی حرورۃ بالفتح یعنی در دہان من سوزش است حرور ار بالفتح بہ و لقصر نام دیہے کہ بعضے از خوارج منسوب اند بوے کہ حروریہ خوانند

ایشانرا احرور بالفتح باد گرم که بشب وزد چون سموم بروز احرار خداوند شتران تشنه شدن یقال منه احرّالرجل اے صارت ابلہ حرارا فھو محرّ تحریر نقش خط برگرفتن و بندہ آزاد کردن فرزند را نام زد مسجد طاعت خدائے عزوجل گردانیدن و استحرّ القتل وحرائے اشتد۔

حرز۔ حَرْز۔ اندازہ کردن کشت و میوہ و زبان کژ شدن شیر و نیند (عع ف اض وک ۲) حارز شیر بژش حرزۃ المال وحَرْزۃ النفس دوست داشتہ از مال و نفس حرزات بالتحریک ج۔ و فی الحدیث لاتاخذ من حرکات النفس الناس یعنی فی الصدقۃ۔ حزور بالضمۃ خرد حزاور ج۔ حزور کودک رسیدہ و زورمند شدہ و تشدید الواو کذلک والجمع الحزاورۃ۔ حزیران ماہے ست رومیان را پیش از تموز۔

حسر۔ حَسَر۔ برہنہ کردن و ماندہ کردن حسور ماندہ شدن و فرو ماندن بینائی از دیدن دو (عع ف اک ۲) حاسر برہنہ و سپار زبے زرہ و خود محسرۃ بالکسر جاروب انحسار برہنہ شدن استحسار تحسّر ماندہ شدن احسار ماندہ کردن حسیر محسور ماندہ و دریغ خوردہ حسرۃ ج۔ مثل قتیل و قتلیٰ۔ محسور حسیر ایضاً خیرہ چشم حسرۃ دریغ و پشیمانی حسر بالتحریک حسرۃ دریغ خوردن (عع ک اف ۲) تحسیر ماندہ کردن و دریغ خوراندن دیگرے را و افقادن بر مرغ تحسّر دریغ خوردن و ریختن پشم تحسر محسر مرد آزردہ و حقیر بطن مُحَسَّر بکسر السین جائیست و منی حشر۔ حَشَر۔ پر لطیف کہ بر تیر نہند سنان حشر و اُذن حشر و آذان حشر لطیف و باریک لا یثنی ولا یجمع لانہ مصدر فی الاصل مثل ماء غور و ماء سکب اُذُن حشرۃ مشرۃ اتباع۔ وعن الاخفش سہم حشر دقیق سہام حشر بالضم کما یقال جُون وجُون و ورد و ورد و برانگیختن و راندن و گرد کردن و منہ یوم الحشر روز قیامت و باریک کردن سنان و نیزہ و جز آن (عع ف ض ۲) و نوک تیر و لطیف شدن گوش ستور و یستعمل مجہولا و ہلاک کردن تنگ سال ستور و مال مردم را حشرۃ بالتحریک جانور ریز از مینی حشرات ج۔ محشر بالکسر گرد آمدن جاے حاشر یکے از نام ہاے رسول صلی اللہ علیہ وسلم قال علیہ السلام لی خمسۃ اسماء انا محمد واحمد والماحی یمحو اللہ بی الکفر والحاشر احشر الناس علی قدمی والعاقب۔ حشور لیکون الشین آخر تہی گاہ برآمدہ والانثی حشورۃ مثال جزولۃ۔

حصر۔ حَصْر۔ تنگ گرفتن بر کسے یقال حصرہ اے ضیق علیہ و احاط بہ و باز داشت کردن کسے (عع ف اض ۲) حصر بفتحتین بستہ شدن سخن و تنگ دل شدن (عع ک اف ۲) قولہ تعالے اَوْ جَاءُوكُمْ حَصِرَتْ صُدُورُهُمْ فاجاز الاخفش الکوفیون ان یکون الماضی حالا وما جوزہ سیبویہ الا مع قد وجعل حَصِرَتْ صُدُورُهُمْ علی جہۃ الدعاء علیہم

و یقال حَصِرَ علیه اے بخل - وحصر فی القراءة وعن اهله فکل من امتنع عن شئی لا یقدر علیه فقد حَصِرَ عنه - حصیر تنگ دل و بخیل و بوریا و پهلو و بادشاه لانه محبوب قال لبید لدی باب الحصیر قیامها اے جماعة کثیرة من الناس و بازداشت قوله تعالی وجعلنا جهنم للکافرین حَصِیرا - حَصِیرة جاے نهادن خرما حصار بالکسر و نوعے از بانان شتر و منه احتصرت البعیر و کسے را حصاری کردن بجنگ محاصرة مثله - حصر بکسر الوسط الکتوم للستر مرورا زدار حصور مادهٔ شتر که نتاب باشد سورا خ پستان وے و منه حضرت الناقة بالفتح و مردیکه گرد زن نگردد و تنگ دل و بخیل حصر بالضم قبض آوردن شکم یقال منه حُصِرَ الرجل و احصر لیستعمل ان مجهولا - احصار بازداشتن بیماری کسے را از سفر عن ابن السکیت و منه قوله تعالی فان اُحصرتم فما استیسر من الهدی - وقال الاخفش حصرته اے حبسته و احصرنی بولی و مرضی اے جعلنی احصر نفسی - وقال ابو عمرو الشیبانی حصرنی الشئ و احصرنی اے حبسنی -

حضر - حَضَرَة - نزدیکی و درگاه یقال کلمته بحضرة فلان بحضر من فلان اے بمشهد منه - حضر ام شهرے حضر بالتحریک شهر خلاف بدو مخضر با آب آمدن جاے و سجل و یقال فلان حسن المحضر اذا کان ممن یذکر الغائب بخیر - حضر بالضم دویدن احضار دویدن اسب و حاضر آوردن احضار شهری شدن مردم حاضر شدن و دویدن اسب احضار دویدانیدن و بخود باز آمدن تحضُّر حاضر آمدن فرس محضیر بالکسر اسب دونده یقال هذا فرس محضیر و هذه محضیرة اے کثیر العدو و لا یقال محضار و هو من النوادر حاضر قبیلهٔ بزرگ ازطے و هو جمع کما یقال سامر للسمار و حاج للحجاج - وفلان حاضر بموضع کذا اے مقیم به و هو خلاف البادی ایضا - و یقال هو علی الماء حاضر اے وارد و الجمع حُضّار اذا حضروا المیاه - محاضر آب آیندگان و الحاضرة خلاف البادیة و هی المدن و القری و الریف یقال فلان من اهل الحاضرة و من اهل البادیة و هو حضری او بدوی حضار مثل قطام نام ستارهٔ یقال حضار و الوزن مخالفان و هما نجمان یطلعان قبل سهیل فخلیفت انهما سهیل للشبه - حضیرة چهار و پنج تن که بغزو روند - و ریم حراجت و زرد آب که با بچه بیرون آید از رحم محاضرة سوال و جواب کردن باهم و نزدیک حاکم شدن باخصم و برابری کردن دویدن باهم حضار بالکسر شتران نیکو پستوی فیه الواحد و الجمع و المؤنث یقال ناقة حضار اذا جمعت قوة و رُغلة اے جودة سیر حضارة مقیم شدن بشهرے بالکسر عن ابی زید و بالفتح عن الاصمعی - حضور حاضر شدن نقیض الغیبة (عع ف اض ۲) یقال حضر الرجل و احضره غیره و حکی الفراء حضر بالکسر لغة فیه یقال حضرت القاضی

امرأة - رجل حَضِر مرد یکه سفر را صالح نباشد و المِحْضَر بکسر الصاد الذی یاتی الحضر و هو خلاف البادی و اللبن - مُحْتَضَر بالفتح و محضور یقال اللبن محتضر فعنظ انارک اے کثیر الآفة و ان الجن تحضره - و الکنف محضورة - و قوله تعالی و اعوذ بک رب ان یحضرون اے تعیینی الشیاطین بسوء - و قوم حضور بالضم اے حاضرون و هو مصدر فی الاصل - حَضُور بالفتح شهرے بہ یمن حضرموت نام شهرے و قبیلہ حضرمی منسوب بوے و هما اسمان جعلا واحدا و یُصَغَّر الصدر منهما کقولهم حُضَیرموت و فلان من الحضارمة فی الجمع -

حضجر - حضاجر - کفتار و هی معرفة غیر منصرفة فی المعرفة و النکرة لانه اسم لواحد علی انیة الجمع لانهم یقولون وطب حَضْجَر بالکسر و اوطب حضاجر -

حظر - حَظْر - باز داشتن از چیزے و حرام کردن خلاف الاباحة (عع ف اض ۲) محظور حرام خطار حظیرة جاے شتر و گوسپند که از شاخ درخت و چوب سازند احتظار حظیره ساختن قوله تعالی کهشیم المُحْتَظِر قرئ بکسر الظاء و الفتح علی الفاعل و المفعول به - و یقال انه لنکد الحظیرة ای قلیل الخیر قال ابو عبیدة اراه سمی اموالہ حظیره لانه حظرها عنه و منعها و هی فعیلة بمعنی مفعولة -

حفر - حَفْر - احتفار زمین کندن حفرة بالضم کنده حُفَر بفتح الوسط ج - و استحفر النهر اے حان له ان یحفر حفر بالتحریک خاک که از کنده بیرون آید حافر سُم ستور حافرة اول هر چیزے یقال رجع علی حافرته بازگشت بهمانجا که آمده بود و قوله تعالی انا لمردودون فی الحافرة اے فی اول امرنا و فی المثل النقد عند الحافرة - قال یعقوب اے عند اول کلمة - و یقال التقی القوم فاقتتلوا عند الحافرة اے عند اول ما التقوا - و یقال اَحْفَر المُهْر للاثنار و الارباع و القروح اذا ذهبت رواضعه و طلع غیرها - حفیر گور کنده حَفَر لاغر کردن یقال ما حامل الا و الحمل یَحْفِرها الا الناقة فانها تُسْمِن علیه و زمین کندن (عع ف اک ۲) و تباه شدن بن دندان قال یعقوب هو سلاق فی الاصول الاسنان یقال اصبح فم فلان مَحْفُورا حفر بالتحریک خوردگی بن دندان یقال فی اسنانه حفر و قد حفرت بالکسر و هو از دا اللغة - حفری بالکسر گیاهے -

حقر - حَقِیر - خوار و خرد حقارة مصدره (عع بضمهما) حَقَر خُرد شمردن احتقار استحقار کذلک تحاقر خوار نمودن نفس خود را یقال تحاقرت الیه نفسه اے تصاغرت - تحقیر خرد داشتن مُحَقَّرات صغیرها مُحَقَّرة بالفتح اے حقارت یقال هذا الامر محقرة بک اے حقارة -

حکر - احتکار - غله نگهداشتن تا بگرانی فروشد حکرة بالضم انبارداری -

حمر - حُمْرة - بالضم سرخی احمرار احمیرار سرخ شدن و احمر و احمار بمعنی مجازا و عام احمار لانه لیس بلحق

ولو کان له فی الرباعی مثال لما جاز ادغامه کما
لا یجوز ادغام اقعنسس لما کان ملحقا باحرنجم-
احمر سرخ ترا حامرج- وسرخ مونثه حمراء وجمعها حمر
وعجم احامرة قومے از عجم که بکوفه بودند احمران
گوشت وحمی موت احمر وسته حمار سخت وطاة
حمار جدیدة- وطاة دهنهار دارسته وفی الحدیث
کنا اذا احمر الباس- احمر شمود لقب مردے
از ثمود واسمه قدار وهو عاقر ناقة صالح علیه السلام
حمار بالکسر خر وکورهٔ خر حمر بضمتین حمرات حمیه
احمرة ج- حمارة مادهٔ خر وسنگ گرد اگرد حوض
وسنگ گردخانه صیاد حمار قبان ملخ سرخ یحمور
گور خر حماران دو سنگ برپاے کرده که عرب
بروے پنیر ولوز خشک کنند وفی المثل اکفر
من حمار واین مردے بود از عاد که کافر شد
وهر که بروے بگذشتے اورا به کفر دعوت کردے
واگر اجابت نکردے بکشتے تویة بن الحمیر بالتصغیر
نام مردے ابن لسان الحمرة احد خطباء العرب
حمرة ثوبرک یخفف ویشد وحمر حمرات ج- حمار
خربنده حمارة ج- مثل نعال وبغالة وجمال
وجمالة- محمرة گروهے از مردم مخالف مبیضة یعنی
سپید حمارة القیظ سختی گرما وقد یخفف فی الشعر-
والجمع حمار علی فعالل- محمر بالکسر اسپ بالانی
احامر نام شهرے حمیر حمیرة دوال بندزین حمر
دوال پیراستن وپوست بازکردن گوسپندرا
(عع ف اض ۲) حمیر بالکسر وسکون المیم بدر

قبیلهٔ ازیمن وقولهم من دخل ظفار حمر اے تکلم
بکلام حمیر فاخرج مخرج الخبر وهو امر اے فلیتحمر- حمر
بفتحتین ناگوار وشدن ستور از جود جز آن
(عع ک اف ۲) غیث حمر بکسرتین مشدده الراء
باران سخت درشت-
حنیر- حنیرة- کنگرهٔ طاق وکمانچهٔ پنبه زدن نانبان
خنزقر- خنزقر- خنزقرة بالکسر فیهما کوتاه نکوهیده
قال سیبویه النون اذا کانت ثانیة ساکنة لا تعمل
زائدة الا بثبت اے بحجة-
حور- حور- حُوُور- بالضم باز گشتن وگم شدن
(عع ف اض ۲) یقال حار بعد ما کار- ویقال
نعوذ بالله من الحور بعد الکور اے من النقصان
بعد الزیادة حُوَر بالضم جمع حوراء- وفی المثل
حور فی محارة اے نقصان فی نقصان یضرب
للرجل اذا کان امره یدبر وهلاکی حائر یائر هلاک
وکاسدوا لحور ایضا اسم من قولک طحنت الطاحنة
فما احارت شیأ اے ما زدت شیأ من الدقیق-
محارة صدف وحقهٔ استخوانین- وکام ستور
وهو محارة الحنک وهو فویق موضع التحنیک
وبازگشت یقال محارنا للقبور اے مرجعنا ومیعادنا
کتف حور بفتحتین پوستها که سایه را در دے گیرند
حورة یکے وسپیدی وسخت سپید وسیاهی سخت
سیاه شدن چشم را احور حوراء لغت منه احورار
مصدر منه وسپید شدن چیزے قال ابو عمرو
الحوران تسود العین کلها مثل العین الظباء والبقر

ولیس فی بنی آدم حور وانما قیل للنساء حور لتعیین تشبیهها بالظباء والبقر- تحویر سپید کردن جامه و داغ کردن گرد اگرد چشم شتر و برگردانیدن خمیر نان تا در خاکستر نهند حواری گاذر و یاری دهنده کما قال النبی صلی اللہ علیه وسلم زبیر بن عمتی و حواری من امتی- حواریون اصحاب عیسی علیه السلام- وقیل للنساء الحواریات لبیاضهن احور نام ستاره و گویند مشتری- قال ابن السکیت قیل للعیش باحوراء ما لعیش بعقل- اَحْوَری سپید نازک حواری بالضم مشددة الواو آرد سپید وهو ایضاً ما بیض من الطعام یقال حورته فاحور اے بیضته فابیض- والجفنة المُحَوَّرة المُبَیَّضة- ویقال حَوِّرْ عین بعیرک اے حجر حولها بکی- وحَوَّر الجبرة بالمحور اذا اداره ویهیأها لیضعها فی المَلَّة محور بالکسر وتَنُّورَة وچرخهٔ دلو که بکره بروے گردد حوار بالضم شتر کره که از شیر باز نشده باشد وفصیل انچه از شیر باز شده احورة جمع القلة حیران جمع الکثرة حوران بالفتح جائے نشام محاورة پاسخ دادن یکدیگر را محارة جواب باز دادن یقال کلمته فما رجع الیّ حویرا ولا محورة ولا محوارا اے ما رد جوابا- تحاور اے تجاوب استحارة کفن وسنت حیر- حیر- خیرة- سرگشته شدن (ع ک ا ف ۲) یقال منه حار یحار- حَیَران سرگشته حباری ج تحییر سرگشته کردن تحیُّر سرگشته شدن وگرد برگشتن آب حائر گرد آب حیران حوران بالکسر

والضم ج- رجل حائر بائر آنکه هیچ بیرون نشد کار خود نداند استحارة گوارید ن شراب یقال استحیر الشراب لیستعمل مجهولا- واستحار المکان بالمار وتحیر اذا امتلأ- والمسجر سحاب ثقیل متردد لیس له ربح تسوقه- حیر مانند خطیره ومنه الحیر بکسر الحاء حیرة بالکسر شهرے نزدیک کوفه حیری منسوب بوے وحاری کذلک علی غیر قیاس کانهم قلبوا الیاء الفا ثم قالوا لا آتیک حَیْرَی دَهْرا اے ابدا-

حیقر- کُفَعْلَل ذکره فی الابنیة ولم یفسره وهو سناه البَرَد حب الغمام یقال ابرد من حیقر ویقال عیقر واصله حَبّ قر والقر البرد والدلیل علی ما ذکرنا ان ابا عمرو بن العلاء یرویه ابرد من عبّ قُرّ والعبّ اسم للبرد-

خُفر- بالضم گنجارهٔ روغن وجز آن وثفل پیه وشتر زبون وبلابه وآخذت بخفیر الامر اے باخرة خُفرة درد وخاشاک که بنگ ستور فراهم آید

خِذِمر- کوتاه وآخذه بخذامیره باسره ولم یدع منه شیئا-

الخَیزبور- الخیزبون-

خَزْفَرة- پرکردن از خرفر المتاع بست کالا را وخزفر القوم للقوم آده شدند گروه برائے گروه

حرفرة زمین هموار برابر که دران سنگریزها باشد

خَزْفرة کاردبه جائے سخت-

خزعر- کجعفر پادشاه حمیر ة هوشیاری ودبیری

وشگفتہ شدن شگوفہ گندنا واخذہ بجزورہ و
حذامیرہ کحذافیرہ۔
حطر الجاریۃ۔ نکحہا خطر القوس وترہا خطر یعنی جلد
بہ الارض سیف حاطورۃ حالوقۃ یعنی گذرندہ۔
حَطمَرَہ۔ پرکرد آنرا حطمر القوس زہ کردکمان را
مُحَطمِر خشمناک۔
حفیتر۔ کعیطل کوتاہ۔
حمیترۃ۔ موضعے بدشت عیذاب۔
حَمطَرَ القربۃ۔ پرکرد مشک را حمطر القوس وترہا
اَمل مُحمطِرۃ قائمۃ موقرۃ یعنی باشان ایستادہ۔
حنبر۔ کوتاہ ونام مردے۔ حنبرۃ البرد سختی سرما۔
حنبتر۔ کجدحل سختی۔
حنترۃ۔ تنگی حنتار بالکسر کوتاہ خرد۔
حنتفر۔ کوتاہ قد۔
حنثرۃ۔ تنگی وار لبنی عُقیل رجل حنثر وحنثری احمق
حنجرہ۔ ذبحہ حنجرت العین غارت مُحنجر نوعے از
بیماری شکم حنجرۃ فی ح ج ر۔
رجل۔ حنادر العین۔ مرد تیز نگاہ حندورۃ فی حُنذُرٌ بالضم دیہے بہ عسقلان منہا سلامہ بن جعفر
ومحمد بن احمد الحندریان المحدثان۔
حنزرۃ۔ شعبہ من الجبل۔
حنصار۔ بالکسر لاغر کلان شکم۔
حنظبرۃ۔ بالظاء المعجمۃ ابر یقال ما فی السماء
حنظبرۃ اے شئ من السحاب تحنظرے
نزود واستدار۔

فصل الخاء

خبر۔ خَبَر۔ توشہ دان بزرگ وادۂ شتر شیرناک
خبر بالتحریک آگاہی اخبار تخبیر آگاہ کردن استخبار
خبر پرسیدن تخبر مثلہ وباخبر شدن تخبر بالفتح
جاے خبر دادن وہو خلاف المنظر مخبر بالضم الباء
وفتحہا مثلہ۔ ارض خبار زمین ہموار کہ در وی سہل
روید خباری ج بالفتح الراء وکسرہا مثل صحاری
خبراوات کذلک۔ خبر بفتحتین ایضاً سدرناک
شدن زمین (ع ک اف ۲) خبر صحراء لغتان منہ
خبار بالفتح زمین نرم سوراخ ناک خبر بالضم دانستن
(ع ک اف ۲) یقال من این خبرت ہذا الامر
اے من این علمت والاسم الخبر وآزمودن (ع
ف اض ۲) خبیر آگاہ ودانا وکشاورز ومنہ المخابرۃ
اے المزارعۃ ونبات وپشم ویقال تسحاب الخبیر
اے تقطع النبات وناکلہ۔ وقال ابو النجم حتی
اذا ما طال سن خبیرہا اے سن وبرہا وکفک دہان
شتر خبرۃ بالکسر آزمایش اختبار آزمودن یقال
صدق الخبر الخبر۔ ویقال وجدت الناس اخبر
تقلہم یعنی آزماے تا دشمن گیری خابور جائے بشام
خیبر جائے بہ حجاز خبرۃ بالضم بہرہ از گوشت یا ہاں
قال ابو عبید یقال تخبرت واخبرۃ اذا اشتریت واشاۃ
فذبحوہا واقتسموا لحمہا۔
خَتر۔ خَتَر۔ فریفتن (ع ف اک ۲) ختار فریبندہ
ختعر۔ خَتیعُور۔ انچہ بریک حال نباشد چون
سراب وجزآن وغول وگرگ وسختی۔

خشر - خشار - بالضم باقیماندۂ ماندہ خشارۃ مثلہ
خُشَر بکسر الشار بعد النون باقیماندۂ رخت قوم خُشُورۃ
وفزک شدن شیر وجغرات گشتن آن وہی نقیض الرقۃ
یقال خشر اللبن یخشُر قال الفراء خشر بالضم لغۃ فیہ
قلیلۃ فی کلامہم وسمع الکسائی بالکسر ایضا وآلمغتین
ومقیم بودن بجائے (ع ف اض ۲) یقال خشر فلان
اے اقام فی الحی ولم یخرج مع القوم الی المیرۃ و
یقال خشرت نفسہ اے اختلطت وقوم خشار الانفس
وخُشری الانفس اے مختلطون - اَخشرتُ الزبد
فسر انیدم مسکہ را یعنی ناگداختہ گداشتم وفی المثل
ما یدری الخبر شام یذیب -
خدر - خدر - بالکسر پردہ وبیشۂ شیر مخدرۃ زن
پردہ نشین لیث خادر شیر در بیشۂ اخدار مقیم بودن
مرد در اہل خود وشیر در بیشۂ خود وباز در آشیان خود
خدرۃ بالضم قبیلۂ از انصار منہم ابو سعید الخدری
خدار شب تاریک وابر سیاہ وعقاب خدر بفتحتین
باران وخواب رفتگی پاے وسستی اندام (ع ک ا
ف ۲) خادر مرد سست وکاہل یوم خدر روز نمناک
ولیلۃ خدرۃ کذلک ومنہ اخدر الیوم اے اظلم المطر
اَخدری گور خر وخدر البطی اے تخلف عن القطیع -
خرر - خریر - آواز کردن آب (ع ف اک ۲)
وجاے ہموار میان دو بلندی اَخرۃ ج - خرور
بروے در افتادن وآواز کردن در خواب (ع
ف اک ۲) اخرار اندختن دست بہ شمشیر خَرخَرۃ
آواز گلوے خفتہ وخبہ کردہ یقال خرغند النوم وخرخر

تخر خر بطنہ اذا اضطرب مع العظم - خر بالضم گلوے آسیا
خزر - خزر - بفتحتین تنگی وخردی چشم واخزر لغۃ فیہ
ویقال ہو ان یکون الانسان کانہ ینظر بمؤخرہا و
گروہے از مردم وتخازر الرجل اذا ضیق جفنہ
لیحدد النظر کقولک تعامی وتجاہل - خزرۃ بالضم
درد پشت مازہ خزیر خزیرۃ نوعے از قلیۂ خزیر بالکسر
خوک ونام جائے خنازیر ج - وایضا ریشے کہ بر کردن
وگلو بر آید مردم را خَنزَران درخت نے وبیخ نے کہ
کہ از وے بن نیزہ سازند خیازیر ج - والخیزرانۃ
السکان خَیزَری خوزی نوعے از رفتار -
خسر - خسر - خسران - بالضم فیہما زیان کردن
وہو مثل فرق وفرقان (ع ک ا ف ۲) یقال
خسر فی البیع وخسر بہ قولہ تعالے قد خسر الذین کذبوا
بلقاء اللہ وخسرت الشئی بالفتح وخسرۃ نقصتہ
قولہ تعالے بالاخسرین اعمالا - تخسیر ہلاک کردن
خناسیر بالنون ہلاکیہا لا واحد لہ خسار حسارۃ بالفتح
فیہما ہلاکی وگمراہی خَیسری کذلک -
خشر - خشارۃ - بالضم باقیماندۂ طعام برخوان
وہر چہ ماند از ہر چیز کہ آن بکار نیاید ومردم فروماید
خشر مصدر منہ (ع ف اک ۲) -
خصر - خَصَر - میان مردم کفتح مُخَصَّر میان باریک
مخصر القدمین آنکہ اخمص او بزمین نرسد از باریکی
پاے نعل مخصَّرۃ کذلک - خاصرۃ تہی گاہ خصر
بفتحتین سرما وسرما یافتن وسرد شدن روز
(ع ک اف ۲) ما رخصر آب سرد وخصرت یدی

وخضر لوسنا اے اشتد برده - خضر انگشت خرد خنصر
ج - خناصرة بالضم نام شهرے بشام مخضره بالکسر
تازیانه وعصا وجزآن مخاصرة دوکس از دوراه
رفتن تا بهم باز پیش آیند تخاصر دستها یکدیگر گرفتن
اختصار کوتاه کردن سخن ونزدیک تر راه درآمدن -
خضر - خُضرة - سبزی اخضر از اخضیضار سبز
شدن تخضیر سبز کردن خضرة ایضاً تیره رنگی ستور
یقال فرس اخضر وهو الذی یزج ودر مردم گندم گونی
وربما سموا السواد اخضر - وقوله ع مدهامتان اے
خضراوان لانهما تضربان الی السواد من شدة الری
وسمیت قری العراق سواداً لکثرة شجرها - خضرار
آسمان کتیبة خضراء لشکری که در آهن گرفته باشد
خودرا از سلاح وفی الحدیث ایاکم وخضراء الدمن
یعنی زن باجمال که بے اصل وبد نژاد باشد که
هرچه در خاک روبه برآید از نبات وگل آن بری نم
خضیرة خرمابن که غورهٔ او سبز برزد اختضار علف
سبز درودن یقال اختضرت الکلاء وجوان مردن
یقال اختضر فلان اذا مات شابا غضا وکان
فتیان یقولون لشیخ اجزرت یا شیخ فیقول اے
بنی وتختضرون اے تموتون شبابا غضا وقد مر
فی فصل الجیم - خضارة بالضم دریاوهی معرفة
لاتجری تقول هذا خضارة طامیا - خضاری مرغیست
که اورا اخیل نیز گویند خضار بالفتح شیر با آب و
ترهٔ لوزس مخاضرة میوهٔ سبز نارسیده بر درخت
فروختن وهو منهی عنه - خضاری بالضم والتشدید
کشت سبز - خضر سبز ونام نبی یا ولی هم خضر بالکسر
وسکون الوسط کذلک مثال کبد وکبد والاول
افصح - وقوله تعالیٰ فاخرجنا منه خضراً قال الاخفش
یُرادبه الاخضر کقول العرب ارنبها نمرة اراد کهامطرة
ویقال ذهب دمه خضراً انضراً اے هدراً -
خطر - خَطَر - بفتحتین بهلاک نزدیک شدن (ع
ف اک ۲) وانچه گرد بدان بندند وهو السبق الذی
یُراهن علیه - ویقال هذا خَطَرٌ لهذا وخطیر اے مثله
فی القدر وقدر ومنزلت مخاطرة درخطر افتادن
وبرمال خود گرو بستن یقال خاطر بنفسه وخاطر
بکذا وعلی کذا - خاطرة خطورة بلند قدر ومنزلت
شدن (ع بضمهما) خطر بالکسر گیاهے که بدان خضاب
کنند وشیر با آب وشتران بسیار خطر خطران
دم زدن شتر وقتیکه مست باشد وجنبیدن نیزه
یقال رُمح خَطّار واهتزاز کردن رجل خَطّار
بالرمح اے طعان وخَطَرَان الرمح ارتفاعه
وانخفاضه للطعن - وخطر الدهر خطرانه کما یقال
ضرب ضرابه - خطور گذشتن اندیشه بدل یقال
خطر الشیء ببالی (ع ف اض ۲) اخطار
اندیشه در دل گردانیدن ومال خودرا بگرو
درمیان نهادن خطیر مرد با قدر ومنزلت
خطّار ایضاً نام اسپے م -
خفر - خَفَر - بدرقه ونگاهبان شدن یقال خَفَرتُه
خفیر لغت منه تخفیر نگاهداشتن کسے ماوشرشده کردن
تخفر شرمگین شدن وبدرقه خواستن اخفار

عهد شکستن و عذر کردن و باکسے بدرقہ فرستادن
خفرۃ بالضم عہد و پیمان خفارہ بالضم والکسر کذلک
و بعہد وفا کردن خفر بالتحریک شرم و شرمگین شدن
(عع ک اف ۲) خفرۃ تخفرۃ زن نیک شرمگین
خافور گیاہے۔

خلر۔ خلر۔ مثال شکر نخود و کشنیز۔

خمر۔ خمر۔ مے و خمیر کردن و مایہ کردن در خمیر و
نہان داشتن گواہی و شرم داشتن یقال
خمرت الرجل اے استحییتہ۔ و خمر فلان شہادتہ
اے کتمہا (عع ف اض ۲ و ک ۲) خمرۃ صرف
مے خالص خمرۃ و خمر و خمور مثال تمرۃ و تمر و تمور
فی الواحد و الجمع۔ و یقال ما عند فلان خمر و لا خل
اے لا شر و لا خیر خمیر مثال فسیق و من خمر خمار
بالضم باقی مستی در سر و انبوہے مردم مخمور الذی
بہ خمار۔ و رجل خمر بکسر المیم الذی خامرہ الدار
و یقال دخل فی خمار الناس بالضم و الفتح اے
فی خمارہم۔ خمرۃ بالضم سجادۃ از برگ خرما بافتہ
کلغوزہ و مایہ خمیر و خنور کہ در وی خمر یا جزان ریزند
خمار بالکسر معجر زنان، اختمر معجر بر افگندن زن یقال
انہا لحسنۃ الخمرۃ و فی المثل ان العوان لا تعلم
الخمرۃ۔ خمر بفتحتین پوشش از ہر چیز چون سقف
یا کوہ یا وادی و ریگ تودہ و مانند آن و انبوہے
مردم و نہان شدن (عع ک اف ۲) یقال
خمر عنی الخبر اے خفی۔ و خمر عنی فلان اے
غاری و مکان خمر اذا کان کثیر الخمر۔ و فی المثل

ہو یدب لہ الفراء و یمشی لہ الخمر یضرب لمن عاش
مع صاحبہ لبغدر و خداع آخر پنہان داشتن و
پوشش ناک شدن زمین خمرۃ بالتحریک بوے
یقال وجدت خمرۃ الطیب ای ریحہ تخمیر پوشانیدن
چیزے شاۃ مخمرۃ گوسپند سیاہ سفید سر مخامرہ
آمیختن باہم و پیوستہ در خانہ بودن و نہان بودن
یقال للضبع خامری ام عامر اے استتری۔
استخمار بہ بندگی گرفتن یقال استخمر فلان فلانا اے
استعبدہ و منہ حدیث معاذ من استخمر قوما او لہم
احرار اے اخذہم قہرا و تملک علیہم۔ و یقال
اخمرنی کذا و کذا اے اعطنیہ ہبۃ و لکنی ایاہ۔
باخمری جائیست در بادیہ کہ ابراہیم بن عبد اللہ
بن الحسن بن علی بن ابی طالب در وے خفتہ است
خنر۔ ام خنور۔ مثال تنور کفتار و سختی۔

خنجر۔ خنجر۔ دشنہ کار و خنجورۃ ناقۃ بسیار شیر
خناجرج۔

خور۔ خور۔ زمین پست و بر رودہ ستور زدن
یقال طعنہ فخارہ اے اصاب خورانہ۔ خوران
رودہ ستور خوار بالضم بانگ گاو و منہ قولہ تعالے
عجلا جسد الہ خوار خورۃ شکستن کرا و ضعف
و شکست آوردن مرد (عع ف اض ۲) استخارہ
نیکوئی جستن و بانگ کنانیدن صیاد آہو برہ را
تا مادر را نزدیک وے آرد و صید کند اخارۃ
برگردانیدن ستور را از راہے کہ میرود بر راہ دیگر
حور بفتحتین سستی رجل خوار مرخوار ارض خوارہ

(ان) الحسن بن الحسن

سست و نرم ناقۃ خوارۃ بسیار شیر خورج۔
خیر۔ خیر۔ نیکو و نیکوئی و نیکو تر و مال قولہ تعالے ان ترک خیرا اے مالا۔ رجل خیر وامرأۃ خیرۃ کلاہما یخفف ویشدد و نیکو کار خیار گزیدگان خلاف شرار و کزبن و خیار ترہ واین معرب ست
خیرات جمع خیرۃ وہی الفاضلۃ من کل شئی قولہ تعالے اولئک لہم الخیرات وقال اللہ تعالی فیہن خیرات حسان۔ وقال الاخفش لما وصف بہ وقیل فلان خیر اشبہ الصفات فادخلوا فیہ الہاء للمؤنث ولم یریدوا بہ افعل فان اردت معنی التفضیل قلت فلان خیر الناس ولم تقل اخیر وفلان خیر الناس ولم تقل خیرۃ ولا اثنین ولا یجمع لانہ فی معنی افعل۔ خیر بالکسر کرم و بزرگواری خیرۃ نیکوئی و ہو اسم من قولک خار اللہ فی ہذا الامر خیرۃ بتحریک الیاء گزیدہ و ہو اسم من اختارہ اللہ۔ اے اصطفاہ۔ ویقال استخر اللہ یخر لک و یقال محمد خیرۃ اللہ بسکون الیاء وتحریکہا اختیار برگزیدن تخیر مثلہ۔ مختار گزیندہ و گزیدہ و تصغیر او مخیر آمدہ بحذف باء استخارۃ نیکوئی جستن تخیر اختیار بہ کسے دادن خیری بکسرتین خیر و معرب ست۔

خیجر۔ کجعفر و علابط مرد سست و کلان شکم۔
خجر۔ محرکۃ بدبوے سرفہ و بکسرتین وتشدید را بسیار خوار بد دل خجرون ج خاجر آواز آب بر روے کوہ۔

خذافر۔ بالضم جامۂ کہنہ۔
خذرۃ۔ بالضم خذروف کہ نوعے از بازیچۂ طفلانست
خاذر روپوش از بادشاہ یا قرضخواہ۔
خذفرۃ۔ پارۂ از جامہ خذنفرۃ زنے کہ گویا از بینی حرف میزند۔
خیعرۃ۔ سبکی و خفت۔
خفتار۔ پادشاہ جزیرہ یا پادشاہ حبش او العذاب الحقار او الجفیار بالجیم والفار۔
خمجر۔ کجعفر و عکبط و علابط و خنجر پر آب شدہ او الذی لا یبلغ الاجاج وتشرب الدواب او الخمجر المرد بینہم خمجریرۃ اے تہویش۔
خمشر۔ کعضنفر مرد ناکس و بخیل۔
مار خمطریر۔ بروزن و معنی خمجریر۔
خنتار۔ بالکسر وخنتور بالضم گرسنگی سخت۔
خنثر۔ بفتحتین وکسر ثار شلشلۃ چیز لیز کہ بعد برداشتن کا چال افتادہ ماند خنثر بالفتح و بالکسر وبضم اول وثالث مثلہ۔ خناثیر بلاہا و کاچال وخنثری نسب تمیم و فی اسد خزیمۃ و فی قیس غیلان وعمرو بن خنثر من البطال الجاہلیۃ جد ام المومنین خدیجۃ لامہا۔
خنزرۃ۔ سطبری و تیر کلان کہ بدان سنگہا بشکنند و دارۃ خنزر و خنزرتین وخنزیرین من دارا تہم والخنزیر فی خ ز ر۔
خنشر۔ بالکسر ناکس و بخیل و بلا خناسیر ہلاک و مردم ناتوان و کمیزہاے تکہ برگیاہ و درخت

والخناسرة اهل الخيانة ورجل خنسر وخنسرى بفتحهما
فى موضع الخسران خناسرة ج -
خنشفير - بفتح خا وشين بلا -
خنطير - بالكسر زن گنده پير فرد هشته بلكها وفروهشته
گوشت رو -
خنافر - بالضم وكسر فا نام مردے -

فصل الدال

دبر - دُبُر - گرده كبث الثلبين لا واحد له دبور ج
ويقال للزنابير ايضا دَبْرة قيل لعاصم بن
ثابت الانصارى حمى الدبر وذلك ان المشركين
لما قتلوا اراد وا ان يمثلوا به فسلط الله عليهم
الزنابير الكبار تابر الدارع فارتدعوا عنه حتى اخذه المسلمون
فدفنوه ويقال جعلت كلامه دَبْرا دنى اے قضيت
عنه - دَبْرة دبارة يك كره زمين دبارج - ذات الدبر
واديے م - قال ابن الاعرابى وقد صحفه الاصمعى
فقال ذات الدبر بالياء - دبر بضمتين وسكون الوسط
ايضا سپس پشت خلاف قبل قوله تعالى ويولون الدبر
اے الظهر جعله للجماعة كما قال الله تعالى لا يرتد اليهم
طرفهم - دبر الليل آخر شب دُبَير قبيلة از بنى اسد
وبر بالكسر مال بسيار يقال مال وبر وموال دبر
يستوى فيه الواحد والجمع والمثنى - رجل ذو دبر
بسيار مال وبسيار آب وزمين دِبْرة خلاف قبلة
يقال ليس لهذا الامر قبلة ولا دِبْرة كار بے پشت
درو ے دَبْرة بفتحتين هزيمت در جنگ وهى ايضا
واحدة دَبَرو ادبار مثل شجرة وشجر واشجار

دبر پشت ريش شدن ستور يقال منه دبر البعير
بالكسر وادبره القتب - ودَبَرى بفتحتين وبضمتين
سپس آينده بهر كار يقال فلان لا يصلى الصلوة
الا دبريا اے فى آخر وقتها - دبران يكے از منازل
قمر وان پنج ستاره است در ثور وابر سپس رو وتير
بيرون بسته از كمان وخلاف فائز از قداح
قمار مدابر خداوند اين قداح وقطع الله دابرهم
اے آخر من بقى منهم ودابرة آخر ريگ لوده و
پاشنهٔ مردم وپنجم انگشت كه بر پاے مرغان برآيد
برتر از ديگرها وناخن كه بر بازوے ستور برآيد و
نوعے از بندهاے كشتى رحل اُدابر مرد قاطع رحم
وآنكه سخن كسے نشنود دَبير رسمان كه بركشند بوقت
رشتن سپس رويه قبيل آنكه فرود آرند وقت
پيچيدن بر دوك يقال فلان ما يعرف قبيلا
من دبير - وفلان مُقابل مُدابرا ذا كان محضا
من ابويه - قال الاصمعى اصله من الاقبال
والادبارة وهو شق فى الاذن ثم يفتل ذلك
فاذا اقبل به فهو الاقبالة واذا دبر به فهو الادبارة
والجلدة المعلقة من الاذن هى الاقبالة والادبارة
وكاتها ناقة والشاة مُدابَرة ومقابلة وناقة ذات
اقبالة وادبارة وقد دابرتها وقابلتها - دبار بالضم
نام روز چهارشنبه كه در قديم ميگفته اند دبار بالفتح
هلاكى مثل الدمار - دبار بالكسر جمع دبارة يعنى
يك گرد زمين وهى دَبْرة ايضا اے المشارة
فى الزرعة - ويقال ايضا فلان يالى الصلوة

دبارا یعنی بعد مضی الوقت - دبور بالفتح باد پس پشت و دبور خواجہ و پیر شدن و بیرون آمدن تیر از کمان و بردن یقال دبر به اے ذہب به - ویقال ہیہات ذہب کما ذہب امس الدابر و پس رفتن و قولہ تعالیٰ واللیل اذا دبر و قرئ ادبر اے تبع النہار قبلہ - ویقال قبح اللہ ما قبل منہ و ما دبر و روایت کردن از کسے بعد از مرگ وے یقال دبرت الحدیث عن فلان اے حدثت بہ عنہ بعد موتہ و پس شدن باد (عع ف اض ۲) و باد دبور زدہ شدن کسے یقال دبر القوم فہم مدبرون یستعمل مجہولا - دبر بفتحتین موضعے بیمن دبری منسوب بوے ادبار پس رفتن و در دبور آمدن نقیض اقبال وادبر الرجل اذا دبر بعیرہ ادبر لقب حجر بن عدی - مدابرۃ دشمنی کردن با کسے استدبار خلاف استقبال تدبیر پایان کار نگریستن و بندہ را از پس مرگ خود آزاد کردن و حدیث روایت کردن تدبر اندیشہ کردن تدابر بریدہ شدن قوی از یکدیگر -

وثر - وَثْر - مال بسیار یستوی فیہ الواحد والجمع یقال مال وثر و اموال وثر - وعکر وثر بالتحریک اے ابل کثیر - وثار جامہ برتن و ما فوق الشعار تدثر پوشیدن وثار و برآمدن کشن برادہ و بریدن مرد بر پشت اسپ بوقت برنشستن و توثر ناپدید شدن نشان تداثر سلہ - وثر بالفتح مرد بے نام و خوابناک و وثر الطائر اے اصلح عشہ -

وجر - وَجَرَان - مرد نشاطی فیر یدہ و یقال ہو جیران - وجر بالتحریک حیران شدن (عع ک ۱ ف ۲) قوم وجاری اے حیاری - ویجور تاریکی لیلۃ ویجور شب تاریک -

وحر - وَحور - راندن و دور کردن (عع بفتحہما) قولہ تعالیٰ تدعوا مادبر اے مقصی -

وخر - وَخور - خوار شدن (عع بفتحہما) او خار خوار کردن -

وخدر[۱] - وَخدار - جائہ سپید در تخت بستہ معرب تخت دار -

ودر - وَدّ - شیر و غنیمت و نیکوئی و کار نیکو و باریدن باران و جز آن یقال فی الذم لا در درہ اے لا کثر خیرہ ویقال فی المدح للہ دَرُّہ اے عملہ خیرہ و للہ دَرُّک من رجل - ناقۃ درور بالفتح و دار بسیار شیر نوق دُرّار مثل کافر و کفّار فرس دَرِیر اسپ تیز رو درّہ بالضم مروارید بزرگ دُرّ دُرَر دُرّات ج - کوکب دُرّی بالضم والکسر ستارہ روشن دَرّۃ بالکسر آلت زدن و بسیاری شیر و روانی و گرمی و روانی بازار و ریزندگی باران ویقال للساق دِرّۃ اے استدارۃ للجری والجمع درر بالکسر - سحاب مدرار و سحاب مدرار ریزان و یقال ہما علی دَرَر واحد بالفتح اے علی قصد واحد ونحن علی دَرَر الطریق اے علی قصدہ و دَرَرُ الزرع ایضاً مہبّہا - درور بالضم بسیار آمدن شیر از پستان (عع ف اض ۲) ویقال دَرّت حلوبۃ المسلمین

سلہ الثر بالثاء المثلثۃ والمعجمۃ علی وزن فرس کذا فی القاموس -

اے فیئتہم - ادرار روان شدن شیر یقال ادرت اللقحۃ فہی مدرۃ اذا درلبنہا - والریح تدر السحاب وتستدرہ اے تستحلبہ قال الاموی استدرت المعزی ارادت الفحل ویقال ایضا استذرت المعزی استدرارا من المثل بالذال المعجمۃ ودر ودر بضمتین تیز بہیلے و دندان کودک در دار دہ شتے ودر ودر گرداب کہ غرق کند وقولہم دہ درین وسعد القین من اسمار الکذب والباطل ویقال ان اصلہ کان سعد القین رجلا من العجم یدور مخالیف الیمن یعمل لہم فاذا کسد قال بالفارسیۃ دہ بدرود کانہ یودع القریۃ اے انا خارج غدا ویقول ذلک لیستعمل فعربتہ العرب وضربوا بہ المثل فی الکذب وقالوا اذا سمعت بسری القین فانہ مصبح -

دسر - دسار - مینخ کشتی ودسرج - بالسکون والحرکۃ مثال عنسر قولہ تعالی علی ذات الواح ودسر ودسر سپوختن نیزہ ودور کردن ومنہ رجل مدسر ودوسر شتر بزرگ ہیکل ذو سرہ مونث منہ ذام لشکر نعمان بن المنذر یقال جمل ذوسری وذوسرانی کانہ منسوب الیہ -

دعر - دعر - بفتحتین تباہی ودد وکردن چوب (عع ک اف ۲) ومنہ عود دعر بالفتح والکسر اے ردی کثیر الدخان وحکی العتوی عود دعر مثال صرد - زند اوعر الذی لا یوری ومنہ اخذت الدعارۃ وہی الفسق والخبث یقال ہو خبیث داعر وخبیثۃ داعرۃ - داعر ایضا کشن بسیار تاج نیسب الیہ الدعارۃ من الابل -

دعثر - وعثرۃ - ویران کردن مد عثر ویران شدہ وفی الحدیث لا تقتلوا اولادکم سرا انہ لیدرک الفارس فیدعثرہ اے یہدمہ ویحطہ لیعنی بعد ما صار رجلا - وعثور بالضم حوض گرداگرد برآوردہ -

دغر - دغرۃ - ربودہ گرفتن چیزے وفی الحدیث لا قطع فی الدغرۃ - دغر سپوختن وفی الحدیث علام تغذون اولادکن بالدغر وہو ان ترفع لہاۃ المغدور - وقولہم وغری لاصقنی ای ادغروا علیہم ولالصقا قوہم ویقال وغر الاصقا مثل عقری وعلقی وعقدی حلقا -

دغمر - دغمزۃ - در آمیختن خلق دغمری ودغمری بفتحتین وضمتین خویہاے در آمیختہ بدمہ غمر نہان -

دفر - دفر - کند یقال دفرالہ اے نتالہ - ام دفر نام دنیا وسختی وبلا یاد فار در دشنام کنیزک و مانند آن گویند مبنی بر کسرہ بمعنی بادفرۃ -

دفتر - دفتر - م -

دقر - دقاریر - سختی ہا ودروغہا واحدہ دقارۃ بالکسر ویقال فلان یفتری الدقاریر اے الاکاذیب والفحش ورجل دقارۃ اے نمام وفحاش - ودقار ودقارۃ ازارکشتی بانان ودقری نام روضۂ -

دمر - دمار - ہلاکی تدمیر ہلاک کردن وہلاکی افگندن برکسے وپشم دود کردن صیاد در کاژہ تا شکارے بوے اورا نشناسد ودمور بے دستوری بجائے درآمدن - (عع ف اض ۲) مد مرنام شہری بشام

یربوع تدمری کلاکموش خرد کوتاہ -

دنر - دینار - م واصلہ دنار بالتشدید فابدل من احدی حرفی تضعیفہ یاء لئلا یلتبس بالمصادر التی تجیٔ علی فعال بالکسر کقولہ تعالی وکذبوا بآیاتنا کذابا الا ان یکون بالہاء فیخرج علی اصلہ مثل صنارۃ ودنامۃ لانہ اٰمن من الالتباس - مُدَنَّر اسپ با خالہا -

دور - دار - سرائے قال اللہ تعالی ولنعم دارُ المتقین وذکر علی معنی المثوی والموضع کما قال اللہ تعالی لنعم الثواب وحسنت مرتفقا فانث علی المعنی اَدَورٌ بالہمز جمع القلۃ - دیار ودور جمع الکثرۃ - والدارۃ م وہی اخص من الدار وایضا خرمن ماہ ودارۃ القمر بالتہ دِیار دَوْری کسے یقال مابہا دیار ودوری اے احد واصلہ دَیْوار قالوا واذا وقعت الواو بعد یاء ساکنۃ قبلہا فتحۃ قلبت یاء وادغمت مثل ایام وقیام دَوَر دَوَران گردیدن (ع ف اض ۲) ادارۃ شعبدہ تدویر کذلک یقال دَوّرہ ومدورگردانیدن چیزیرا یقال دَوّرہ - مداورۃ معالجت کردن دَوّاری روزگار داری بوے فروش وہو منسوب الی دارین وہو قُرضۃ بالبحرین فیہا سوق کان یحمل الیہا المسک من ناحیۃ الہند وفی الحدیث مَثَلُ الجلیس الصالح مَثَلُ الدارِی ان لم یحذِک من عطرہ علِقَک من ریحہ وضاوند نعمت دائرۃ خط کرد یقال فی الفرس ثمانی عشرۃ دائرۃ وہزیمت قولہ تعالی علیہم دائرۃ السَّوء دوائر ج - مدارۃ نوعے از دلو ہا دوار بالضم نام بت وقد یفتح وکشتن سر یعنی یقال دیر بالرجل اے اصیب بالدوار دیر کلیسای ترسایان واصلہ الواو دیارج - دیرانی صاحب دیر قال ابن الاعرابی یقال للرجل اذا راس اصحابہ ہو رأس الدَّیر -

دہر - دَہر - روزگار وہو رج - وہمیشہ و فرود آمدن یقال دہرہ (ع ف اض ۲) دہرد ہارہ روزگار سخت ودہروا ہر کقولہم لیل لائل وآبد آبد وابید - ویقال لا آتیک دہر الداہرین یعنی ہمیشہ وفی الحدیث لا تسبوا الدہر فان اللہ ہو الدہر لانہم کانوا یضیفون النوازل الیہ فقیل لہم لا تسبوا فاعل ذلک بکم فان ذلک ہو اللہ تعالی - ویقال ما ذاک بدہری اے عادتی - وما دہری بکذا اے ما ہمتی کذا - دہری بالضم سال خوردہ دَہْری بالفتح آنکہ عالم را قدیم گوید دہورۃ گردکردن یقال دہورت الشئ اذا جمعتہ ثم فذفتہ - ویقال ہو بدہور اللقم اذا کبّرہا -

دَحْدَرَہُ - دحرجہ فتدحدر -

دَحْمَرَ القربۃ پُرکردمشک را دحمور بالضم وابہ است خرد

دَحْمَرَ القربۃ پُرکردمشک را دَحمر الشئ پوشیدہ و پنہان کرد آنرا -

دَدَّرَ - دور کردن (ع ف اض ۲) -

دِدْمارَۃُ - بالکسر موضعیت منہ احمد بن کشاسب الفقیہ الشافعی -

دستور - الفتحۃ المعمولۃ للجماعات التی منہا تحریر ہا

معربۃ وساتیرج۔
دسکرۃ۔ دہ وکلیسا وزمین ہموار وخانہائے اہل عجم کہ دران محو وآلات لہو فراہم باشد یا بنائے ہمچو کوشک کہ گرد آن خانہا باشد وساکرج ودیہے بہ نہر الملک منہا منصور بن احمد بن الحسن ودیہے بنزدیکی شہرابان منہا احمد بن بکرون شیخ الخطیب البغدادی ودیہے مابین بغداد واسط منہا ابان بن ابی حمزۃ ودیہے بخوزستان۔
دَوْمَر۔ گیاہی کہ از زراعت بلند میشود عن ابن القطان
دوطیرۃ۔ بن کشعی یا سکان آن۔
دعشرۃ۔ سبکی وشتابی۔
اِدْعَنْکَر۔ علیہم بالفتح بہ بدی پیش آمد برانان
وَعَنْکَرَ ودَعْنَکَرَ ان لغتان منہ ادعنکر اسیل پیش آمد وشتابی کرد۔
دغثر۔ گول۔
الدغفر۔ الاسد المفخم۔
الدکر۔ بالکسر الذکر لغۃ لربیعۃ قال اللیث ربیعۃ تغلط فی الذکر فتقول دکر انما الذکر بتشدید الدال جمع ذکرۃ ادغمت لام المعرفۃ فی الدال فجعلت الدال مشددۃ فاذا قلت ذکر بغیر لام قلت بالذال المعجمۃ والدکر بتہ لانج والحبش۔
دماثر۔ بالضم زمین نرم وشریر گوشت دمثر کعلبط وبسجل وجعفر شلہ وشرۃ نرم وسپرہ شدن البشر
الدہکر۔ کسفرجل الاخذ بالنفس سعب دمہ گیر۔
دنقرۃ۔ تتبع مدائق الامور وہی من قدو الدابۃ

وشبہہا اذا کان دمیما وفرس ورجل دنقری ودنقری قصیر وسیم۔
دُمَیسر۔ بضم الدال وفتح النون والسین شہرے نزدیک ماردین۔
دہدرین۔ بضم الدالین وفتح الراء المشددۃ اسم لبطل وللباطل وللکذب کالدہدرۃ ودُہَدِرّین سعد القین اے بطل سعد الحداد بان لا یستعمل لتشاغلہم بالقحط او ان قینا اوعی ان اسمہ سعد زمانا ثم تبین کذبہ فقیل لہ ذلک اے جمعت باطلا الی باطل یا سعد الحداد ویروی منفصلا دہ اقمر من الدہار قدمت لامہ الی موضع عینہ فصار دہ ثم حذفت الواو للساکنین ودُرّین من دُرّ تتابع اے بالغ فی الکذب یا سعد او کان اعجمیا حدادا یدور فی الیمن فاذا کسد فی مخلاف قال بالفارسیۃ دہ بدرود اے بالوداع بخیرہم بخروجہ عنہ لیستعمل فعربوہ وضربوا بہ المثل فی الکذب فقالوا اذا سمعت بسری القین فانہ مفتتح۔
دہشرۃ۔ شتر مادۂ بزرگ وان تعمل بغیر رفق وسرعۃ الاخذ فی الصراع والجماع۔
تدہکر۔ بروزن ومعنی تدحرج تدہکر علیہ بروجہت وشتابی کرد تدہکرت المرأۃ جنبید ولرزید۔
مُدَہْمِرَۃ۔ زن کوتاہ قد فراہم اندام۔

فصل الذال

ذار۔ اذآر۔ برافالیدن کسے را بر کسے ذآر

دلیری کردن یقال ذئرت علیه و رسیدن و کراہیت داشتن چیزے را و عادت کردن بچیزے یقال ذئر به اے اعتاده (عع ک اف ۲) و فی الحدیث ذئر النساء علی ازواجهن یعنی نفرن و اجترأن و نشزن - امرأة ذائر بلاہا اے ناشزة - ذئرة اے کریهة - ناقة ذئرة ناقه که چون بجهد بزاید از و بگریزد و نفرت آید ش -

ذبر - ذِبر - بشین مثل زبر (عع ف اض ۲ و ک ۲)

ذخر - ذُخیرة - یعنی ذخر بالضم یعنی نهادن (عع بفتحهما) اذخار مثله - اذخر گیاهے است که آنرا کرم خوانند -

ذرر - ذُرة - مورچه ذرّ ج - و ایضاً نام مردے ابوذر کنیت صحابه و پراگندن (عع ف اض ۲) ذرّیة بالضم فرزندان ذراری ذرّیات ج - ذرور ذریرة داروے پراگندنی اذرّة ج - ذُرور بالضم برآمدن آفتاب و بنات (عع ف اض ۲) مذارّة ذراریدن خوشدن ناقه یقال ناقة مذارّ بلاہا و یقال فی فلان ذرا اے اعراض غضبا -

ذعر - ذُعر - ترسانیدن (عع بفتحهما) ذعر بالضم اسم فیه و قد ذعر فهو مذعور - و امراة ذعور بالفتح زن ترسنده از تهمت ناقة ذعور آنکه بر پستان او دست نهند خویشتن در کشد ذوالاذعار نام ملکے از ملوک یمن -

ذفر - ذَفر - بوے نیز خوش و ناخوش و بوے آمدن (عع ک اف ۲) و رجل ذفر اے له صنان و خبث ریح - مسک اذفر مشک تیز بوے روضة ذفرة مرغزار بویا ذفری بالکسر پس گردن و پس گوش شتر که خوے کند یقال هذه ذفری اسیلة بلا تنوین لان الفها للتانیث و بعضهم ینونه فی النکرة یجعل الفه للالحاق بدرهم و الجمع ذفریات و ذفاری بفتح الراء و هذه الالف فی تقدیر الانقلاب عن الیاء و من ثمه قال بعضهم ذفار مثل صحار - قال ابوزید بعیر ذفر بالکسر مشددة الراء اے عظیم الذفری و ناقة ذفرة و الذفر الشاب الطویل التام الجلد - و الذفراء عشبة خبیثة الرایحة لایکاد المال یاکلها عن یعقوب قال و کتیبة ذفراء اے انها سهکة من الحدید و صدئیة -

ذکر - ذِکر - نزه مذاکیر ج - علی غیر قیاس فرقا بین الفحل و العضو و نر کور ذکران ذکار ج - علی غیر قیاس مثل حجر و حجارة و آهن پولاد و سلاح و مانند آن خلاف الانیث - ذکور البقل تره که دراز و سطبر شود و سیف ذکر و مذکر شمشیر آبدار مذکرة ماده شتر مانند نر در خلق و خلق ذکرة الجمل و السیف بالضم تیزی مرد و شمشیر و فی الحدیث انه یطوف فی لیلة علی نسائه و یغتسل من کل واحدة منهن غسلا فقیل عن ذلک فقال انه ذکر یعنی آحد - رجل ذکیر و ذکور نیکو باد گیرنده تذکیر به نری منسوب کردن خلاف التانیث ذکر ذکری ذکرة یاد کردن (عع ف اض ۲) ذکری ایضاً آوازه و ثنا قوله تعالی ص والقرآن

ذی الذکر اے ذی الشرف - ویقال کم الذکرة من ولدک اے الذکور - ویقال اجعله نسک علی ذکر بالضم اے لا تنسه - تذکر یاد آوردن اذکار یاد دادن و پسر زادن تذکر زن پسر زاینده مذکار آن زن که همه پسر زائد تذکیر یاد دادن و پند دادن اذکار یاد آوردن تذکرة یادگار یذکر بطنے از قبیلهٔ ربیعه -

ذمر - فرمر - ذمر - مثال کبد و کبد ذمیر و مرشال فلز دلیر و جمع ذمر اذمار - ذمر بر انگیختن بجنگ و بانگ کردن شیر (عع ف ا ض ۲) تذامر یکدیگر را بر انگیختن بحرب یقال فلان الله ما راے اذا ذمر وغضب حمی - ذمار بالکسر انچه سزاوار بود نگاهداشت آن بر مرد و یقال اقبل فلان یذمر کانه یلوم نفسه علی فائت وظل یذمر علی فلان اذا تنکر له واوعده - تذمیر دست در فرج شتر آلستن کردن تا بداند که بچهٔ دے نر است یا ماده مذمر بالفتح کتف تابن گوش -

ذیر - تذییر - پستان شتر بسرگین آلودن تا بچه شیر نخورده سیاه کردن علت و دندان را یقال ذبرفوه مجهولا -

ذعمور - کعصفور مرد کینه ور که کینه از دلش بدر نشود اذمقرار اللبن بریده شدن شیر -

ذورة - بالضم خاک و جانب پیشین سنگدان مرغ که دران آب باشد و درج - ذرئة اذورره واذرئة ترسانیدم امرا و ما اعطاه ذورورا ای شیئا

ذورة موضعے -

ذهرفوه - دندانهاے او سیاه گردید (عع ک ا ف ۲)

فصل الراء

ریر - رئیر - ریز - رار - مغز استخوان تباه شده وگداخته از لاغری آرارة ننگ گردانیدن - ریشهر - بکسر را و فتح شین شهر بخوزستان -

فصل الزاء

زئر - زئیر - بانگ شیر و غریدن وے زارزار بسکون الهمز و تحریکه کذلک (عع ف ا ک ۲) و بالعکس ایضا و النعت اسد زائر و زئر - تزاءر غریدن شیر زارة بسکون الهمزة بیشه -

زبر - زبرة - بالضم آهن پاره زبر بضمتین و فتح ۲ ج - و کتف مرد و شیر و دوستارهٔ روشن از برج اسد از بر مرد بزرگ کتف و کذلک اسد مزبرانی - زبرا نام کنیزک احنف بن قیس و فی المثل قد هاجت زبرا و هی کلما غضبت قال الاحنف کذلک فصارت مثلا - زبر بانگ برزدن و بازداشتن و برآوردن گرد و اگر د چاه بسنگ (عع ف ا ض ۲) و نبشتن (عع ف ا ض ۲ و ک ۲) ویقال ماله زبر اے عقل - زبر بالکسر نبشته زبور بالضم ج - و بالفتح نبشته و هو فعول بمعنی مفعول و کتاب داؤد علیه السلام ویقال انا اعرف تزبرتی اے خطی و کتابتی - زبیر نام کوهے که کلیم تشریف تکلیم بروے یافت

ازعق عز وجل زبر بکسرتین وتشدید الراء قوی و توانا ویقال اخذت بزوبره وبزابره وبرعبره اسے بجمیعه قال ابن احمر عدت علی بزو برا اسے بنسبت الی بکلها وکمالها - زبر بریه نوعے از کشتی ولنبور زنبارکبت انگبین ارض مزبرة زمین نبوناک وقد فوا الزیادات کما قالوا ارض معقرة ومشغلة اسے ذات عقارب وثعالب - ازبیرار برپائے خاستن موے براندام وتیج برآوردن سگ ودرستن لشیم وبنات زبر بالکسر پرزهٔ جامه - زبطر - زبطرة - ثغر لیست از ثغور روم - زبعر - زبعری - بد خو آنکه بر روے موے بسیار دارد وابنوه وابرو دریش جمل زبعری کذلک زجر - زجر - باز داشتن ونهی کردن یقال زجره وازجر - فانزجر وازدجر وفال گوئی کردن یقال زجرت انه یکون کذا وکذا وراندن شتر (عع ف اض ۲) ازدجار باز داشتن وباز ایستادن متعد لازم - انزجار باز ایستادن - زنجرة انگشتک زدن زنجیر بالکسر اسم فیه - زجور بالفتح من الابل التی تعرف بعینها وتنکر بانفسها -

زحر - زحیر - بیجاک شکم زحار بالضم کذلک وباد سرد برآوردن (عع بفتحهما وک ۲) زحر نام مردے - زخر - زخر - پرشدن رود ودریا از آب ومنه بحر زاخر - ویقال غرق زاخر اذا کان کریما وگوالید نبات (عع بفتحهما) یقال زخر النبات واخذ زخاته بالضم اذا التف وخرج زهره ومکان زخاری النبات جائیکه علف بهم درپیچیده باشد -

زرر - زرة - بالکسر کوبک گریبان وجزآن از زره ج - زرة[1] فرهی شتر زرین جنبش یکے از فرای تاتین زرة بالفتح کوبک بستن پیراهن را بر خود (عع ف اض ۲) یقال ازر رعلیک قمیصک وزرة ثلث لغات و راندن یقال زرت الکتائب بالسیف وگزیدن حمار مزر بالکسر خرگزنده مزارة یکدیگر را گزیدن زریر برافروخته وسرخ شدن چشم (عع ف اک ۲) زرزرة بانگ کردن مرغ زرزور نوعے از مرغان زرارة بالضم نام مردے -

زرع - زرع - کم موے شدن (عع ک اف ۲) ازرع لغت منه وزرعین کم علف زعارة بالفتح وتشدید الراء بدخوئی وتندی لایصرف منه فعل - زرع درتندخو والعامة تقول رجل زرع وفیه زعارة بالتخفیف ونوعے ازمیوها که آنرا لج گویند -

زعفر - زعفران - زعافرج - مثل زرجان وتراجم - زعفرة رنگ زعفران دادن مزعفر شیر سرخ -

زفر - زفر - باربرداشتن (عع ف اک ۲) ازدفار مثله زفر بالکسر بار ومشک زوافر کنیزکان که در مشک آب کشند زافرة الرجل یاران وخویشان مرو زافرة السهم نزدیک پیکان از تیز زفیر بگلو فرو رفتن آواز از سختی وهو تردید النفس حتی ینتفخ الضلوع واول بانگ خر وشهیق آخر آن زفرة بانگ کردن (عع ف اک ۲) زفیر ایضاً

[1] زرة اصل ہر ۱۲ الفاظ لبا زرة علی مثال نعالة ورضعة فصل الباء -

سختی زفرة بالضم میان اسپ زُفر مهتر و نام یکے از اصحاب ابو حنیفه رح -
زکر - زکرة - بالضم خیک شراب تزکریث ن شکم کودک زکریا نام پیغمبر علیه السلام مقصورة و ممدودة و تحذف الالف ایضا فان مددت او قصرت لم تصرف وان حذفت الالف صرفت تثنی الممدود زکریاوان - زکریاوَین - والجمع زکریاوون - زکریاوی منسوب الیه - زکریائی مضاف زکریاوای مضاف تثنی زکریاوی مضاف مجموع یستوی فیه الرفع والخفض والنصب - وتثنیة المقصور زکریّان زکریّین حرکت الف زکریا فی الرفع و ابدلت بالیاء لاجتماع الساکنین - والجمع زکریّون فحذفت ههنا الالف لاجتماع الساکنین ولم تحرک لانک اذا حرکتها ضممتها ولا تکون الیاء مضمومة ولا مکسورة وما قبلها متحرک فلذلک خالف التثنیة
زمر - زمرة - بالضم گروه مردم زُمَر ج - زمر بفتحتین کم موے وکم مروت شدن زمِر بکسر الوسط لغت فیه (ع ک اف ۲) زمار بالکسر بانگ کردن شتر مُرغ (ع ف اک ۲) یقال زمر النعام ولا یقال فی الطلیم الا عار یُعار - زمر ناے زدن (ع ف ض ۲ و ک ۲) زمار منعت منه ولا یقال زامر ومزمار امرة ولا یقال زمارة - مزمار بالکسر ناے مزامیر ج - وفی الحدیث نهی عن کسب الزمارة قال ابو عبیدة تفسیره فی الحدیث انها الزانیة -
زمجر - زمجرة - آواز یقال سمعت لفلان زمجرة و عذمرة و فلان ذو زماجر و زماجیر -
زمخر - زمخر - تیر ازنے و کلک دراز و باریک والزمخرة الزمارة وهی الزانیة - طلیم زمخری السواعد شتر مرغ باریک ساق
زمهر - زمهریر - سختی سرما زمهرة سُرخ شدن چشم از غضب مُزمهِر مرد سخت خشم واز مهریر الکواکب اے لمحت -
زنر - زُنّار - انچه ترسایان بر میان بندند زنانیر ج - وایضاً سنگ ریزها نام زمینے -
زور - زَوَر - دروغ وهر چه بخدائی گیرند آنرا مشرکان ویقال مال زور ولا تشهد اے رأی یرجع الیه - زُوَیر بالتصغیر بانگار قوم زَوَر بالفتح برسوے سینه وزیارت کنندگان یستوی فیه المؤنث والمذکر یقال رجل زائر وقوم زُوّار وزور ونسوة زُوَر وزور مثل نُوَم وزائرات ایضا
زور بالتحریک یکرویه نگریستن واز دو تندی سینهٔ اسپ یکے بیرون ویکے درون آمدن
زَوْراء چاه مغاک وزمین دور و قدح وکمان و دجلهٔ بغداد والزوراء اسم مال کان لاُحیحة بن الجُلاح الانصاری - ازوراء برگشتن از چیزے ازویزار تزاوُر مثله - وقُرئ تَزاوَر عن کهفهم وهو مدغم تتزاور - ویقال للعجیش اَزُور زَوْر زیارة زَوارة زیارت کردن (ع ف ا ض ۲) زورة یکبار زیارت کردن از دیار و از دوار زیارت کردن تزور بر دروغ آراستن

دراست و نیکو کردن چیزے و گرامی داشتن زائر را
عزار جائے زیارت و زیارت کردن زیر مردے کہ
سخن گفتن و ہمنشینی با زنان دوست دارد و ابریشم
باریکتر رود جامہ زیار لیشۂ ستور زوار رسن کہ
میان پاردم و سینہ بند شتر کشند از ورۃ ج-
زوز مثال ہجف رفتار سخت -

زہر- زہرۃ الدنیا نازکی و خوبی دنیا زہرۃ
بضم اول و فتح ۲ و سکون ہا شگوفہ زہرۃ بالسکون
سپیدی وحی از قریش و این نام زن کلاب
بن مرہ است نسبت ولدہ الیہا و ہم اخوال النبی
علیہ السلام- زہرۃ تحریک الوسط ستارۂ بم-
زہور روشن شدن آتش و بالا گرفتن آن
(عع بفتحہما) از ہر سپیدی روے از کرم و جوانمردی
وروشن و ماہ و گاؤ و شتی زہراء مؤنث منہ
ولغت لفاطمۃ رضی اللہ تعالیٰ عنہا لکرمہا وصفائہا
الا زہران آفتاب و ماہ از ہار شگوفہ بیرون آوردن
نبات والمزہر العود الذی یضرب بہ- از دہار
نگاہداشتن و فی الحدیث ان النبی صلی اللہ علیہ
وسلم اوصی ابا قتادۃ بالانار الذی توضأ منہ
قال ازد ہر ہذا فان لہ شانا اے احفظ بہ
ولا تضیعہ -

زبنتر- کغضنفر مرد کوتاہ و مردیکہ در کوتاہی
بد نما باشد و بلا زبنتری مثلہ و مزبنتر مزبتر علینا
اے متکبرا -

زبغر- کدرہم لغۃ فی المہملۃ او ہی العواب

زحمر- القربۃ پر کردن مشک را-

زخبر- کجعفر نام مردے -

ازدرۃ- لغۃ فی اصدرہ و جاء یضرب ازدرۃ
اے فارغا و قری یوسندید در الناس اشتاتا
ازدران ہر دو شانہ -

زعبری- کجعفری نوعے از تیر-

زغرۃ- غضب کرد آنرا (عع بفتحہما) زغرت الدجلۃ
فراوانی و خیزابی بہم رسید دجلہ را زغر کل شیء
کثرتہ و افراطہ و کزغر بدر قبیلۂ کہ ترکش آنان
از چرم سرخ زراند و دبود و نام دختر لوط ع و منہ
زغر قریۃ بالشام لانہا نزلت بہا و بہا عین زغر و بہا
علامۃ خروج الدجال و زغرتی الوادی تمر-

زغبر- کجعفر ہمگی ہر چیز و نوعے از درخت مرد کہ
ورق باریک داشتہ باشد و تکسر الزاء و زغبر التوت
وزغبرۃ بضم الباء پرزۂ جامہ و قد زغبر زغبور و زغبرۃ

زقر- چرغ و زقرلغۃ فی سقر-

زلبور- احد اولاد ابلیس الخمسۃ الذین فسر وا بہم
قولہ تعالیٰ افتتخذونہ و ذریتہ اولیاء و عملہ ان یفرق
بین الرجل و اہلہ و یبصر الرجل عیوب اہلہ-

زمخشر- کسفرجل دہی بنواحی خوارزم احتاز بہا
اعرابی فسأل عن اسمہا و اسم کبیرہا فقیل زمخشر
والرد اد فقال لا خیر فی شر ورد و لم یلم بہا منہما
جار اللہ ابو القاسم محمود بن عمر و فیہ یقول امیر کتہ
علی بن عیسیٰ بن وہاس الحسنی (شعر) جمیع
قری الدنیا سوے القریۃ التی + تبوأہا دارا فدائ

زمخشرا + واخربان تزهی زمخشر بامری + اذا اعتد فی اسد الشری زمخ الشری +

زمزر الوعاء جنبا نید آوندرا بعد پر کردن آن تا نیک پر شود و کمه زمازیر اے متقبض -

زنترة - تنگی و دشواری زنتر تنجر ورنا عة زنتر بضم زاء نتر کجعفر صحابی و بشر بن عبد المنذر بن زنتر بدری قتل یوم بئر معونة و ابو زنتر سعد بن داؤد بن ابی زنتر الزنتری و احمد بن مسعود الزنتری محدث و اما محمد بن بشر الزنتری فوهم فیه ابن نقطة و الصواب بالباء الموحدة لانه من آل الزبیر -

زنجار - بالکسر شهرے و زنجور کعصفور نوعے از ماهی زنجیر و زنجیرة بکسر هما سپیدی که بر ناخنهاے نوجوانان پدید آید - زنجر قرع بین ظفر ابهامه و ظفر سبابته -

زنجفر - بالضم رنگیست معروف -

زنخر - بمنخره دمید در سوراخ بینی -

زنقیر - بالکسر تراشهٔ ناخن و پارهٔ ازان پوست تنکی که برخستهٔ خرما باشد و مازراة زنقیرا ای شیئا -

زنهر الی بعینه تیز نگریست بسوے من -

زیر - بالکسر خم زیار فی زور -

فصل السین

سور - سور - پس خورده آسارج - اسار بالکسر پس خورده گذاشتن سار لغت منه علی غیر قیاس لان قیاسه سئر کما یقال جیار من الاجیار -

سبر - سبر - سیل بجراحت فرو بردن تا غور آن معلوم شود و آزمودن (ع ف اض ۱) استبار مثله مسبار میل جراحت سبار بالکسر مثله و کل امر رزئة فقد سبرته و استبرته - ویقال خبرت مسبره و مخبره - سبرة وجه الارض وفی الحدیث اتباع الوضوء فی السبرات سبر بالکسر نهاد و هیأت مردم یقال فلان حسن السبر و السبرة فی الوجه هیأت تا برتی نوعے از جاهاے گرانمایه دنی المثل عرض سابری یقوله من یعرض علیه الشئ عرضا لا یبالغ فیه لان السابری من اجود الثیاب یرغب فیه بادنی عرض و بهترین خرماها -

سبطر - اسبطرار - بر پهلو خفته یازیدن و یازیدن شیر وقت جستن اسد سبطر و حمال سبطرات اے طوال و التاء لیست للتانیث و انما هی کقولهم حمامات و رجالات فی جمع المذکر - سبیطر مرغے دراز گردن که دائم در آب باشد و ماهی گیرد و ابو العیزار کنیت گفته اند -

سبکر - اسبکرار - تمام بالا شدن و خترینه و بر پهلو خفتن و یازیدن مسبکر جوان تمام باعتدال رسیده و موے فرو هشته -

ستر - ستر - بالکسر پرده ستور استارج - ستره بالضم پوشش ستارة بالکسر مثله ستارج ستاره نام کوه ستر بالفتح پوشیدن (ع ف اض ۲) استتار کشتر پوشیده شدن جاریة مستورة دختر پردگی - و قوله تعالی حجابا مستورا اے حجابا علی حجاب و یراد بذلک کثافة الحجاب و قیل هو مفعول بمعنی الفاعل

کقولہ تعالیٰ انہ کان وعدہ ماتیا اے آتیا۔ رجل مستور وستیر اے عفیف۔ وجاریۃ ستیرۃ وعفیفۃ استارم وآن دہ درم سنگ باشد و بہ بعضے موضع شش ونیم درم سنگ دارند باختلاف مواضع آسا تیرج۔

سجر۔ سجرۃ۔ تافتن تنور و پر کردن جوی و پر شدن آب از نگ بسیار باران (ع ف اض ۲) یقال سجرت البحار و این آب را سجرۃ خوانند بالضم سُجَج۔ ومنہ البحر المسجور۔ سجور ہر چہ تنور را بدان بتفانند سجیر یار و دوست سُجَراء ج۔ سجور شیر یکہ آب بروے غالب باشد ساجر جائے کہ آب سیل اورا پُر کردہ باشد ساجور نام جائے وچوب کہ بر گردن سگ بندند تا از سوراخ نتواند درشدن بانگور خوردن کلب تسجو جہ سگ یا سا جور سجر نالیدن مادۂ شتر کہ از بچہ جدا شود لؤلؤ مسجور مروارید برشتہ کشیدہ عین سجراء چشم پُر شدہ الشجر حوضے کہ گل او پاکیزہ باشد الشجار فرو ہشتہ شدن موے شعر مُشجر اے مُسترسل و پیوستہ رفتن شتر سنجار بالکسر نام جائے۔

سجہر مُسجہر۔ شال سبط سپید۔

سحر۔ سحر۔ بفتحتین بیشک از صبح یقال اتیتہ سحر بغیر تنوین دیدم من اورا این سحر لم تصرفہ لانہ معدول عما فیہ الالف واللام وقد غلب علیہ التعریف بلا اضافۃ ولا الف ولا لام کما غلب ابن الزبیر علی واحد من بنیہ ویقال سحر علی فرسک سحر یا فتی فلا تُرفعہ لانہ ظرف غیر متمکن وان اردت بسحر نکرۃ صرفتہ کما قال اللہ تعالیٰ نجّیناہم بسحر وان صُغّر او سُمّی بہ رجل انصرف ایضا لانہ لیس علی وزن المعدول کأمسِ۔ سحرۃ بالضم سحرہ پیشین یقال اتیتہ لسَحَر ولسُحرۃ۔ اسحار در سحر شدن و بوقت سحر رفتن استحار بانگ کردن مرغ بسحر سحور بالفتح طعام سحری سحر بالضم والتسکین شش اسحار ج۔ مثل بُرد وأبراد بالفتح والتسکین ایضا والجمع سحور مثل فلس وفلوس وقد یحرک المکان حرف الخلق مثل نہر ونہر۔ ویقال للجبان قد انتفخ سحرہ۔ والسحر ما بین السرۃ والعانۃ وانثی بین الی البطن وعلیہ حدیث عائشۃ توفی رسول اللہ صلعم بین سحری ونحری ای صدری ویقال للارنب المقطعۃ الاسحار والسحور والنیاط وہو علی التفاؤل اے سحرہ لتقطع وبعضہم یقول المقطعۃ بکسر الطاء اے من سرعتہا وشدۃ عدوہا کانہا تقطع سُحرہا ونیاطہا۔ سحر بالکسر فسون وجادوئے کردن وکل ما لطُف ماخذہ ودق فہو سحر ودانستن وفریفتن وباعلت کردن (ع بفتحتہا) تسحیر مثلہ۔ مُسحّر ہو الذی خُلق ذا سحر ویقال ہو من المعللین ومنہ قولہ تعالیٰ انما انت من المسحّرین۔

سحفر۔ اسحنفار۔ روان وبشتاب خواندن خطبہ وفراخی یافتن در سخن بلہ۔ سحفر شہر فراخ۔

سخر۔ سخر۔ بفتحتین وبضمتین مسخر فسوس کردن

(عع ک اف ۲) یقال سَخِرَ وامنہ وبہ وضحکت منہ وبہ - وہزئت منہ وبہ - سخریۃ سُخری بالضم والکسر فسوس وقُرِئَ لِیَتَّخِذَ بعضھم بعضا سخریاً - تسخیر فرمان بردار کردن دیگرے را ورام کردن تسخر مثلہ - سُخرۃ بالضم آنکہ بروے فسوس کنند سُخرۃ مثال ہمزۃ بتحریک الوسط آنکہ او بردیگران فسوس کند ویقال سُفُنٌ سَواخِرُ اذا اطاعت وطابت لہا الریح -

سنجبر - سنجبر - بفتح السین والباء نوعے از درخت ویقال رکب فلان السنجبر اذا غدر -

سدر - سَدَر - بالکسر درخت کنار سدرۃ یکے سِدرات سِدرات سدرج - سدر نام جوئے ونام کوشکے اَسْدَران اصدران ازدران دو کرانۂ دوش وگردن ستاور سراسیمہ وآنکہ باک ندارد از چیزے وبے غم وخیرہ سَدَر بفتحتین خیرگی چشم از گرما وسرما (عع ک اف ۲) سَدِر لغت منہ ونامے از ناحیہائے دریا سِدرۃ پیمانۂ بزرگ سَندری نوعے از تیر او نام شاعرے در عرب السدار مثال السدال فرو رہا گردیدن موے وشتاب رفتن ستاد پرستی وخواب آلودگی چشم از مستی میم زائدہ اسدار مثلہ -

سرر - سَرّ - بالکسر راز اسرار ج - وفی المثل ما یوم حلیمۃ بسر یقرب لکل امر مشہور وجماع وثرۂ مرد سریرۃ راز سرائر ج - سر النسب خالص وگزیدگی نسب سَرارۃ بالفتح مصدر منہ یقال ہو فی سَرِّ قومہ ای فی اوسطہم - سرالوادی بہترین جائے وردی اَسِرَّۃ ج - وکذلک سرارۃ الوادی بالفتح سرارج - سَرّ بالضم سرر بفتحتین وکسر الاول انچہ بریدہ شود از ناف کودک یقال عرفت ذاک قبل ان یقطع سُرَّک ولا تقل سرتک لان السرۃ لا تقطع وہی الموضع الذی قطع منہ السُّرُّ ویقال قطع سَرَرَ الصبی وجمعہ اَسِرَّۃ وجمع السُّرَّۃ سُرر بالضم وسرات بالادغام - سرۃ ناف ومیان وادی سرۃ بالفتح بریدن ناف (عع ف اض ۲) ونیزہ زدن بر ناف یقال سَرَّہ ای طعنہ فی سُرَّتہ وجوب نہادن درمیان آتش زنہ وذلک ان تجعل فی ظرف الزند عویدا تُدخلہ فی ثقبہ لتقدح بہ یقال سُرَّ زندک فانہ اسَرُّ ای اجوف - وبغیر اذا کانت بکر کرنہ دُبرۃ - سرر بفتحتین کاواکی اندر میان کاواک وناخواندہ در آیندہ قناۃ سَرار نیزۂ درمیان کاواک سَرر بالکسر جائیست نزدیک مکہ ودر وے درختیست کہ ہفتاد بنی را زیر آن درخت ناف بریدہ اند سَرِیّۃ بالضم علی فعلیۃ کنیزک فراشی وہی منسوبۃ الی السِّرّ وہو الجماع وانما ضمت سینہ لان الانبیۃ تغیرت فی النسبۃ کدہری وسُہلی بالضم فیہما من دَہر وسہل - قال الاخفش انہ مشتقۃ من السرور لانہ یُسَرّ بہا سَرارِیّ ج - ویقال منہ تسرّرتُ الجاریۃ وتَسَرَّیتُہا کما یقال تظننت وتظنیت - سرور شادی مَسَرَّۃ شاد کردن یقال سَرَّنی فلان وسرہ یستعمل مجہولا

سریر تخت اسرة سُرر بضمتین وفتح ۲- ج - ومنه قوله تعالیٰ علی سُرُرٍ متقابلین وبعضهم یستثقل اجتماع الضمتین مع التضعیف فیردُّ الثانیة منهما الی الفتح تخفیفا فیقول سُرر وکذلک ما اشبهه من الجمع مثل ذلیل وذلل ونحوه - سریر ایضاً قرارگاه سرا رگردن وقد یعتبر به عن الملک والنعمة ایضاً - سرر سرار بالفتح والکسر آخرین شب ازماه مشتق من استتار القمر اے خفی - سرراکسر پوست سار وغ وگل وخاک کہ بروی چفسیدہ باشد وشکنہاے کفدست وپیشانی اسرار ج - اسارير جمع الجمع وفی الحدیث تتبرق اسارير وجهه والستار لغة فی الستر وجمعه اسرة مثل حمار واحمرة ستراور نرمی نقیض ضرار رجل بُر سرمرد نیکوکار نیکی کنندہ وشادمان کنندہ اسرار پنهان کردن وآشکارا کردن وهو من الاضداد ودر تفسیر قوله تعالیٰ واسترواالندامة لما رأوا العذاب هر دو معنی راگفته اند ویقال استر الیه حدیثا اے افضیٰ قوله تعالیٰ واذا سر النبی الی بعض ازواجه حدیثا - واسررت الیه المودة بالمودة - مسارة بسار راز گفتن مسرة بالکسر آلت راز وآن ماشوره باشد کہ یک سروے در دہان گوینده ویک سر در گوش شنونده باشد سُرسور بالضم دانای بزرگ سطر - سَطر - رشته از هر چیز یقال بنی سَطر او عَرَّس سطرا وخط اسطُر سطور ج - سطر بفتحتین مثله اسطار ج - مثل سبب واسباب اساطیر جمع الجمع وایضا افسانها وبیهودها واحدها اسطورة بالضم واسطارة بالکسر ونبشتن (ع ف ض ل) یقال سطر الکتاب اے کتب واستطر مثله - وسطره ایضاً سرعه مُسَیطر برگماشته وبالعصاد ایضا کذلک - ومشرف مسطار بکسر المیم وبالصاد ایضاً شراب ترش -

سعر - سَعر - افروختن آتش وحرب یقال سعرتُ النار والحربَ تَسعیرا - والهبتها وقریٰ واذا الجحیم سُعرت بالتخفیف والتشدید للمبالغة - ویقال سعر الرجل مجهولا اذا اصابته السموم تسعیر نیک درگیرانیدن ونرخ نهادن ویقال ضرب هبر وطعن نتر ورمی سَعر - مِسعار مِسعر بالکسر فروزنده آتش وبرانگیزنده حرب ودرازونام مردے وجعله اصحاب الحدیث مسعرا بالفتح للتفاؤل - مساعر الابل بغلها وتنگ جایهاے شتران استعار برافروخته شدن آتش وکار درافتادن بمساعر شتران یقال استعر الحرب فی البعیر اذا ابتدأ بمساعره - تسعر افروخته شدن آتش تسعیر آتش افروختن سوران ونام بت تسعار بالضم گرمی آتش وسختی گرسنگی وقوله تعالیٰ فی ضلال وسُعر اے فی عناء وعذاب ودیوانگی ناقة مسعورة اے مجنونة قال الاخفش قوله تعالیٰ وکفی بجهنم سعیرا هوشل رهین وصریع اے سعورا - وسعرت الیوم فی حاجتی سَعرة ای طُفتُ - قال ابن السکیت یقال سَعرهم شرا اے اوسعهم - اسعر نام مردی سعر بالکسر نرخ

تسعیر مصدرہ سعرارۃ بالکسر گرد آفتاب یعنی ذرہ
سعرۃ بالضم لون یضرب الی السواد۔ سعتر زبود
وبالصاد ایضا۔ یستعور اسم موضع او شجر۔
سفر۔ سفر۔ بفتحتین بریدن مسافت اسفار ج۔
وسعیدی روز سفرۃ نویسندگان سفر بالکسر نوشتہ
اسفار ج۔ قولہ تعالی کمثل الحمار یحمل اسفارا۔
سفرۃ بالضم م وتوشہ دان مسافر سفیر برگ از
درخت افتادہ خشک شدہ ورسول وسیانجی میان
قومی سفراء ج۔ سفر بسکون الوسط جمع سافر وکذلک
السفار کراکب ورکاب ونشستن وروے کشادن
زن وخانہ رفتن (ع ف اک ۲) مسفرۃ بالکسر
جاروب سفارۃ بالضم خاک روبہ سفارۃ بالکسر
سیانجی وصلح کردن میان قوم سافر فلان فلانا روے
مسافر الوجہ آنچہ پیدا شود از روے سفر بیرون
شدن سافر لغت منہ مسافرۃ سفر کردن
سفار مثلہ یقال سافر الیہ وایضا آہن کہ بر پشت
بینی اشتر نہند چنانکہ تکمہ سر اسپ را سفر بفتحتین
ج۔ ناقۃ مسفرۃ وبعیر مسفر بالکسر اشتر قوی در سفر
اسفار روشن شدن صبح وروشن وتابان شدن
روے وبروشنائی روز درآمدن وفی الحدیث
اسفروا بالفجر فانہ اعظم لاجرکم صلوا الفجر مسفرین
ویقال طولوا الی الاسفار۔ اسفار برہنہ شدن
از موے سفار مثل قلام نام چیزیست۔
سفیر۔ سفیر۔ بکسرتین سمار دیگ سدیر مثلہ
سقر۔ سقر۔ دوزخ سقر بالکسون موضع آفتاب

روے را یوم مسمقر مصمقر روز نیک گرم۔
سکر۔ سکر۔ بالضم مستی سکران مست مؤنثہ سکری
وہی ایضا جمع وفی لغۃ بنی اسد سکرانۃ للمؤنث
سکاری بالفتح والضم جمع سکران۔ سکر بفتحتین
مست شدن (ع ک اف ۲) ونبیذ خرما قولہ تعالی
تتخذون منہ سکرا ورزقا حسنا۔ اسکار مست کردن
مسکیر بالکسر بسیار مست شونندہ سکیر ہمیشہ مست
تسکر مستی نمودن از خود بے مستی سکار نبیذ فروش
سکر بسکون الوسط بستن آب (ع ف اض ۲)
سکر بالکسر بند آب۔ سکور ایستادن باد (ع ف ا
ض ر ۲) لیلۃ ساکرۃ اے ساکنۃ۔ تسکیر خبہ کردن
واتبعیر لیسکر آخر بذرہ حتی یکاد یقتل۔ مسکر محمور
وقولہ تعالی انما سکرت ابصارنا اے حبست عن النظر
وحیرت او غطیت وغشیت وقری بالتخفیف وتفسیرہ
تحرت۔ سکر بالضم والتشدید شکر معرب واحدہا سکرۃ
سمر۔ سمر۔ بفتحتین افسانہ وافسانہ گفتن (ع ف
ض ۱) سامر افسانہ گوینده وگویندگان جون
حاج بمعنی حجاج انبا سمیر شبہ دوز یقال لا افعلہ
اسمر ابنا سمیر اے ابدا۔ ولا افعلہ سمیر اللیالی۔
ویقال سمیر ہو الدہر انباہ اللیل والنہار۔ ویقال
لا افعلہ السمر والقمر اے ما دام الناس یسمرون
فی لیلۃ قمراء۔ سمار بالفتح شیر تنک ونام جاے
تسمیر تنک کردن شیر آب وبیخ دور کردن وفی حدیث
عمر رض ما یقر رجل انہ کان یطأ جاریۃ الا الحقت بہ
ولدہا فمن شار فلیسمہا ومن شار فلیترہا اے

جاریۃ

فاما سلمها قال الاصمعی اراد التشمیر بالشین المعجمة فحوله الی السین وهو الارسال - سمرة بالضم گندم گونی وگندم گون شدن (عع یضمها وک ف ۲) اسمر ارشله احمر وشمار نعمان منه للمذکر والمؤنث - اسمران گندم وآب ویقال المار والرمح سمرة بالفتح وضم المیم درخت طلح سمر سمرات سمرج والثالث جمع القلة وتصغیره اسیمر وفی المثل اشبه شرج شرجا لوان اسیمرا ونام مردے مسمار بالکسر میخ وبند آہن سمیریة نوعے از کشتیها -

سمهر - اسمهرار - سخت وصلب شدن خار وتاریکی یقال اسمهر الشوک اے یبس وصلب اسمهر الظلام اشتد - واسمهر الرجل فی القتال سمهریة نیزه سیان رست ویقال هو منسوب برجل اسمه سمهر -

سمهدر - غلام سمهدر - کودک فربه -

سنر - سنور - بالفتح وتشدید الواو وفتحان از دوال بافته سنور بالکسر گربه -

سنمر - سنمار - بکسرتین آنکه خورنق را بنا کرده نزدیک کوفه از جهت نعمان بن امرء القیس چون تمام شد اورا از بالاے کوشک درانداخت وهلاک کرد تا مثل آن کسے دیگر برنیارد واین مثل شد در عرب یقال جزاء سنمار -

سور - سور - بالضم پارهٔ شهر، سوار سیران جمع در هر ردّه از بنا وجمع سورة یعنی سورهاے قرآن مثل بُسر وبُسرة ویُعبّر بها عن الشرف والمنزلة ایضاً کقول النابغة (شعر) الم تران الله اعطاک سورة + ترى کل ملک دونها یتذبذب وبمنزلة سورة بالفتح الوسط ج - ویجمع علی سورات بسکون الواو وحرکتها ایضا - سوری مثل بشری نام موضعے در عراق سوار بالکسر پارهٔ سور ج اساورة جمع الجمع وقرئی فلولا القی علیه اساورة من ذهب وقد یکون جمع اساور من قوله تعالی یحلّون فیها من اساور من ذهب قال ابو عمرو واحدها اسوار - تسویر پاره بر دست نهادن دیگر را التسوّر بر دست خود نهادن وبر دیوار آمدن قوله تعالی اذ تسوّروا المحراب اے تسلّقه - سوسر بالضم سوسور بضمتین برجستن (عع ف اض ۲) یقال سار الیه - سورة بالفتح تیزی وجستن شراب سوسه دماغ وتیزی نیب وخشم سلطان ستوار عربده گر مساورة بریکدیگر جستن اسوار بالضم والکسر واحد من اساورة الفرس قال ابو عبیدة هم الفرسان والمار عوض عن الیاء واصله اساویر وکذلک الزنادقة اصله زنادیق - واساورة ایضاً قومے از عجم که در بصره ساکن شدند چون احامره بکوفه -

سهر - سهر - بفتحتین بیداری وبیدار بودن (عع ک اف ۲) اسهار بیدار داشتن سهرة مرد نیک بیدار ساهور سایهٔ زمین ساهرة روے زمین ومنه قوله تعالی فاذا هم بالساهرة اسهران دورگ در بینی ستور -

سیر - سیر - دوال رفتن وراندن لازم ومتعد (ع ف اک ۲) تسییر رفتن دهوشاذ لان قیاس المصدر سن (ع ف اک ۲) سفعل بالفتح العین وفی المثل سِرْ عنک اے تغافل واحتمل وفیه اضمار کانه قال سِرْ دوغ عنک المرار والشک - سیرة روش وخوار بارا ستیار خوار بارد اشتن کالاقتیار سایرة برابری ورفتن سایره اے جاراه فتسایر او بنیهما مسیرة یوم - تسییر از شهر بیرون کردن سَیّره من بلده اے اخرجه واجلاه رجل از نشست ستور برگرفتن تسییر جامه باخطها سیارة قافله ابو سیارة کنیت مردے سیار بالکسر والمد وفتح ۲ جامه باخطها سے زرد سائر الناس جمیعهم - وسائر الشئی لغة فی سارره وفی المثل اسائر الیوم وقد زال الظهر یعنے هنوز امیدواری از روز نماز پیشین گذشت و این را در نومیدی استعمال کنند -

سَبارَة - بیکاران ودوست وارندگان بازی وبطالت -

سَبَعْرَة - وسنبار فراوانی شادمانی شتر ماده که درهنگام مستی سر را بلند کند ودم را بجنباند -

سَبَعْطَری - بقصورة بسیار دراز -

اسْتَخْطَرَ الرجل کشیده نادیده وپهناو دراز گشت وبر روے افتاد -

سَبَنِیر - نوعے از ریحان که آنرا نمام گویند -

سَبَهْرَة - چاه فراوان آب ومار سبهر آب فراوان سَغْر سبهر نرخ ارزان وسعابر الطعام مایخرج منه من زوان ونحوه یعنی دانهاے که غیر جنس گندم ازان برآید -

سَعْتَر - گیاهیست معروف سعتری مرد چالاک وجوانمرد ودلیر وبالصاد اعلیٰ ولقب یوسف بن یعقوب البخیزی -

سَعْرَة - نفی کردآنرا (ع بفتحها) -

سفجر - کجفر الصغار لاواحد له یقال ذَرَّ سَفْجَرٌ

سقطری - کزبرجی مرد زیرک وانا سقطار وسقطری بضم السین والقاف ممدودة ومقصوره شله اسقطری جزیرة به بحر الهند علی یسار الجانی من بلاد الزنج والعامة تقول سقوطرة بجانب منها العبر دوم الاخرین -

سَقْعَطَری - دراز از مردم شتران سقعطری شله ودفزک سخت گیر -

اسکندر - بن فیلقوس وتفتح الهمزة بادشاهیکه دارا را کشت ومالک بلاد گشت والاسکندریّة ستة عشر موضعا منسوبة الیه منها بلد ببلاد الهند وبلدة بارض بابل وبلد بشاطئ النهر الاعظم وبلد بصعید مصر قندز وبلد ببرذعة اسم مدینة بلخ والثغر الاعظم ببلاد مصر وقریة بین حماة وحلب وقریة علی دجلة قرب واسط منها الادیب احمد بن المختار بن بشر وقریة بین مکة والمدینة وبلد فی مجاری الانهار بالهند وخمس مدن اخر -

سَمْجَر اللبن - بسیار آمیخت آب باشیر -

سماویر - ضعف بینائی یا چیزے کہ نمودار شود مردم را بسبب ضعف بینائی از سکر و عشق کہ بسبب دوران سر حاصل آید و نیکی و نام زنے و قد سمندر بصرہ طریق مسمد رراہ راست دراز و کلام مسمدر استوار و السمد در بالضم الملک کانہ لان الالعبا لتسمدر عن النظر الیہ و تحیر و غشاوہ العین السمندر و التسمیدر دابۃ -

سمسار - بالکسر شخصے کہ درمیان بائع و مشتری باشد و بدلال شہرت دارد و سماسرۃ ج و مالک و نگہبان چیزے و میانجی درمیان دو دوست سمسار الارض دانندۂ آن سمسارۃ مؤنثہ و المصدر سمسیرۃ -

مستمقر - من الایام کمقشعر سخت گرم -

سنبر - کجعفر نیک دانندۂ چیز و السنبر الابو الشیبانی صحابی و والد ہشام الدستوائی و سنبر فی س س ب ر -

سنجار - بالکسر شہرے معروف بسافت یک روز از موصل و دہے بہ مصر -

سندرۃ - شتابی و نوعے از پیمانہ بزرگ و درختے کہ ازان کمان و تیر سازند و نانے بود کہ گندم و پست می فروخت یا پری پیمانہ سندری و لیے سخت و دراز و اسد و پیکان سپید و نام شاعرے و پیمانہ کلان و شخص بزرگ چشم و بہتر و بدتر من الاضداد و نوعے از پرندہ و سنان کبود و مرد شتاب کار و کمان استوار زدہ -

سندھور قریتان بمصر کلتاہما بالشرقیۃ -

سنقطار - بمعنی شقنطار -

سنقر - کقنفذ الاشقر تسلطن بدمشق و عبد اللہ بن فتوح بن سنقر محدث و ابو عبد اللہ محمد بن طیبۃ السنقری العقوفی مولی الامیر علی بن سنقر سمع ابن زوزنۃ و سنقر الزینی روی عن اصحابہ -

سنھور - بالفتح بلدتان بمصر احدہما بالبحیرۃ و الاخری بالغربیۃ - و الاولی بالصعید فبالشین المعجمۃ -

سنھبرۃ - یکے از ماہہاے چاہ -

سنھجر - دوید و دیدن ترسناک -

بلد سنھدر و سنھدرا ے بعید -

فصل الشین

شبر - شبر - بالکسر بدست اشبار ج - شبر بالفتح مصدر منہ (ع ف اض ۲ و ک ۲) و بہ کرا دادن کش بجہت کشتی را و مال بہ کسے دادن و شمشیر دادن قال ابن السکیت مصدرہ بالتسکین الا ان العجاج حرکہ فقال (ع) الحمد للہ الذی اعطی الشبر + و یروی الجبر کانہ قال اعطی العطیۃ - و اعطت المراۃ شبرہا اے حق النکاح - شبر بفتحتین عطیہ اشیاء عطا دادن قشا بر نزدیک شدن دو گروہ در حرب با یکدیگر گوئی میان ایشان اندازۂ شبری ماندہ است شبور بالفتح و التشدید مثل

تنور بوق معرب -

شتر - شُتُر - برگشتگی بام چشم یقال شتر فلان مجهولا وشتر ایضاً معلوما - اشتران مالک اشتر ولیس او اشتار متعد فیه اشتار لازم فیه تشتیر عیب کردن وتنقیص کردن کسے را شتر ترا پارہ کردن جامہ بر خود شناتر انگشتان وگوشوارہ واحد ہا شتر ۃ بضمتین ذوشناتر نام ملکے از ملوک یمن ومناد وہ القطر

شجر - شَجَر - بالتحریک درخت شجر دیکے وہر چہ ساق دارد از نبات واو شجیر وارض شجیرہ وشجار درخت ناک وواحد الشجار شجرہ ولم یات من الجمع علیٰ ہذا المثل الا احرف یسیرۃ - شَجَرۃ وسجار وقصبۃ وقصبار وطرفۃ وطرفار وحلفۃ وحلفار قال الاصمعی واحد الحلفار حلفۃ بکسر اللام مخالفۃ لاخواتہا وقال سیبویہ الشجار واحد وجمع وکذلک القصبار والطرفار والحلفار - مشجرۃ درختستان وہذہ الارض اشجر من ہذہ اے اکثر شجرا منہا - مشجر بالکسر پایۂ گاز مشاجر کزانہا شُجُر بالضم کذلک واحد ہا شجار بالکسر شجار ایضاً مذرنک درو میخ پایۂ تخت وچوب چاہ وداغ اشتر شجیر مردم واشتر پیکانہ وتیر قداح پیکان درآوردہ شجر بالسکون شگاف دہن ہوا بین الکمیین وباز گردانیدن یقال اشجرک عنہ ای اصرفک عنہ قد شجرۃ عنہ الشواجر اے صدفتہ الصوارف وبہ نیزہ زدن شجرہ بالرمح اے طعنہ وخاندرا ستون نہادن یقال شجر بیتہ وخلاف افتادن میان قوم واگندن چیزے را بر سہ پایہ اشجار تشاجر تنازع

کردن دو گروہ باہم مشاجرۃ کذلک - وتشاجروا بالرماح اے تطاعنوا وچریدن ستور تمام گیاہ را وبخوردن رسیدن درخت اشجار دست راستون نہ نخ کردن اندیشہ مشجر جامۂ منقش بشاخ وبرگ وجز آن -

شحر - شَحْر - بالفتح والکسر ساحل میان عمان وعدن -

شخر - شَخِر - بانگ کردن خر از بینی (ع ف ا ک ا)

شخیر بالکسر نام مردے -

شذر - شَذْر - زر سا وشذرۃ پارۂ از وے ومروارید ریزہ ویقال لفر قوا شذر ومذر بفتحتین وکسر الاول - تشذر واسن بمیان پاے گرفتن مردم ودوم درگرفتن سگ وآمادہ شدن جنگ راو آب را از پس پرنشستن وبیم کردن یقال تشذر القوم فی الحرب اے تطاولوا وقول سلیمان بن صرد لمعنی عن امیر المومنین ذر ذمن قول تشذرلی بمن شتم وایعاد فسرت الیہ جوادا قال ابو عبیدہ لست اشک فیہا بالذال وقال بعضہم تشزر بالزاء - شوذر چادر معرب -

شرر - شَر - بدی نقیض خیر - وبد یقال ہو شر وشریر وہم اشرار واشرار وبدتر یقال فلان شر الناس ولا یقال اشر الناس الا فی لغۃ ردیۃ ومنہا قول امرأۃ اعیذک باللہ من نفس حُتری وعین شتری بالضم مثل اصغر وصغری ای عین خبیثۃ وبد شدن شرر شرارۃ شرۃ بالکسر مثل یقال شررت یا رجل وشررت بالفتح والکسر وگستردن جامہ بہ آفتاب وپنیر وگوشت تا خشک شود

(عع ف اض ۲) وکذلک شرت الملح اشرہ شرا۔ اشرارہ انچہ بروے پہن کنند پنیر یا گوشت یا گوشت پارہ قدید اشار برج۔ شرۃ بالکسر حرص شرۃ الشباب اے تنشاطہ۔ شرارۃ شررۃ بالفتح پارۂ آتش کہ بجہد شرار شر برج۔ شران مگس ریزہ کہ در شبانگاہ پیدا آید شرا بالضم عیب یقال ما فلت ذاک لشرک اے لعیبک شتر بر بالکسر سخت بد تشریر بہ آفتاب نہادن چیزے را تا خشک شود مشارۃ خصومت کردن باہم اشرار بیدی منسوب کردن و پیدا کردن شرشرۃ کفانیدن و پارہ کردن چوب و جز آن شواشر شرشر بریان خون چکان شراشر گرانیہا واحدہا شرشرۃ۔ ویقال القی علیہ شراشرہ اے نفسہ حرصا و محبۃ۔ وشراشر الذنب ذوابہ۔ شرشر بکسرتین و فتحتین گیاہے قیل للاسدیۃ باشجرۃ بیکیہ قالت الشرشر دوطبۃ جشر و علام اشر۔

شزر۔ شزر۔ بد نبال چشم نگریستن از غضب و تکبر یقال نظر الیہ شزرا وفی لحظہ شزر بالتحریک وتشازر القوم اے نظر بعضہم الی بعض شزرا و باشکونہ تافتن ریسمان یقال حبل مشزور و غدائر مستشزرات وچپ و راست زدن نیزہ۔ وگردانیدن آسیا بسوے راست یقال لمحت بالرحی شزرا اذا ادرت یدک عن یمینک شیزر بالفتح شہرے۔

شصر۔ شصر۔ دور افتادن و دور دوختن و دوختن چشم باز نوگیر (عع ف اض ۲) و آزدن کرانہاے فرج ناقہ بجہت علتے شصار بالکسر آزدگیہاے آن شصر بفتحتین آہو برہ شاصر کذلک قال ابو عبیدۃ وغیرہ ہو طلا ثم خشف ثم شادن اذا طلع قرناہ ثم شصر اذا قوی و تحرک شصرۃ مؤنث منہ ثم جدع ثم ثنی ولا یزال یدعی ثنیا حتی یموت۔

شطر۔ شطر۔ سوے یقال قصدت شطرہ اے نحوہ ومنہ قولہ تعالیٰ فول وجہک شطر المسجد الحرام ونیمۂ چیز ویقال اجلب علینا لک شطرہ ای نصفہ و دو پستان پیش پاسپس از چہار پستان شتر و گاؤ شنطج۔ دو دوشیدن دو پستان و ماندن دو دیگر و تولہم فلان حلب الدہر اشطرہ اے ضرو بہ من خیر و شر۔ ویقال شطر بعیرہ یشطر شطرا کانہ ینظر الیک والی آخر مشاطرۃ یک نیمۂ پستان دوشیدن و مال را بدو نیمہ کردن یا کسے تشطیر کذلک۔ ناقۃ شطور وشاۃ شطور آنکہ یک پستان او درازتر باشد از دیگرے یا یک از وے خشک و یک با شیر بود ویقال ولد فلان شطرۃ بالکسر یعنی نیمۂ نر و نیمۂ مادہ شطور شوخی کردن (عع ف اض ۲) شاطر شوخ و بیباک وشطر عنی فلان اے نأی۔ و نوی شطیر بفتحتین اے بعیدۃ۔ شطارۃ بالفتح بے باک شدن (عع ف اض ۲) و بضمہا) قدح شطران اے نعفان

شطیر دور و غربت

شنظر۔ رجل شنظیر وشنظیرۃ۔ بالکسر فیہما بدخو امرأۃ شنظیرۃ ویقال شنذیرۃ بالذال المعجمۃ لغۃ فیہ اور لثغۃ۔

شعر - شَعَر - موے واحد ہا شعرۃ اشعار شعور جمع
اشعر بسیار موے اندام و موے گرد اگرد سُم ستور
اشاعر ج - و پدر قبیلۂ ازیمن و نسبت بوے اشعری
و یقال جاریک الاشعرون بحذف یاء النسبۃ
اشاعُر الناقۃ موہاے گرد اگرد فرج ناقۃ شعرۃ
بالکسر موے زہار زن خاصۃ - شعیر جو شعیرۃ یکدانہ
و دنبالۂ کارد و شمشیر و جزآن و قربانی حج و انچہ
بروے نشانی باشد از جہت حج و عبادت شعائر
ج - و قیل واحد ہا شعارۃ بالکسر - مشاعر انجاکہ
قربانی کنند و نیز حواس و المشعر الحرام یکے
از مشاعر حج و بکسر المیم لغۃ فیہ - شعار بالکسر جامہ
برتن سایہ چون پیراہن و ازار و مانند آن و
نشانی اہل حرب کہ یکدیگر را بدان شناسند
شَعار بالفتح درخت آدض کثیرۃ الشعار زمین
بسیار درخت اشعار خون آلود کردن کوہان شتر
قربانی یقال اُشعر الہدی و برجلے چفسیدن
از اندوہ یقال اُشعر فلان ہمّا اے لزق بہ
بکان الشعار من الثیاب بالجسد - شعرا بالکسر م
اشعار ج - و دانستن (ع ف اض ۲) یقال
شعرتُ بہ اے فطنت لہ و منہ قولہم لیت شعری
کاشکے دانستمے شَعاع شعر گوے و دریابندہ و دانندہ
شُعَراء ج علی غیر قیاس قال الاخفش الشاعر
مثل لابن و تامر اے صاحب شعر و سمی شاعرا لفطنتہ
و ما کان شاعرا و قد شعر یشعُر بضمہما - و یقال
ما رایت قصیدۃ اشعر جمعا منہا - تشاعُر شعر فروشندہ

شاعرۃ نبرد کردن بہ شعر باہم و باہم خفتن در یک
جامہ شعر چیرہ شدن بہ شعر بر دیگرے (ع ع
بفتحہما) یقال شاعرتہ فشعرتہ اے غلبتہ بالشعر
و شاعرتہ فشعرتہ اے نادمتہ فی شعار واحد استشعار
پنہان داشتن ترس در دل اشعار دنبالہ ساختن
کار در او آگاہانیدن و جامہ پوشانیدن و فرو گرفتن
عشق کسے را بہ بیماری یقال اشعرتہ فشعر ای اوردتہ
مدری و اشعرہ الحُبّ مرضا - و اشعرہ فلان شرا
اے غشیہ بہ و موے برآوردن بچہ در شکم و
فی الحدیث ذکاۃ الجنین ذکاۃ امہ اذا اشعر
و ہذا کقولہم ابنت الغلام اذا نبتت عانتہ - شعری
بالکسر ستارۂ روشن کہ بعد از جوزا برآید شعریان
یکے این ستارہ کہ شعری عبور خوانند او را و دوم
شعرے غمیصا آنکہ در ذراع برآید شعرا نوعے
از شقالو واحدہ و جمعہ سواء - و یقال للرجل
اذا تکلم بما ینکر علیہ جئت بہا شعرا ذات وبر و غور
گمس و یقال داہیۃ شعراء و داہیۃ وبراء ہر چہ
از مردم و سمع بلا رسد شعراء ایضا درختستان
شعران نام کوہے بموصل بسیار درخت شعورۃ
بالضم با ورنگ ریزہ شعارین ج - و ایضا بازیچہ
لا واحد لہا من لفظہا یقال لعبنا الشعاریر و ہو
لعب الشعاریر - و یقال ذہب القوم شعاریر ای
تفرقوا - شوَیعر لقب مردے -

شغر - شَغَر - شغور پاے برداشتن سگ بوقت
خزیدن - و خالی ماندن شہر از مردم یقال بلدۃ شاغرۃ

برجلها وذلک اذا لم تمتنع من غارة احد و بیرون
کردن کسے را از جائے (ع ف بفتحتا) یقال شغرت
بنی فلان من موضع کذا اے اخرجتہم۔ اشغار النحل
دوری آنجور از راہ اشتغار العدد بسیاری عدد و
فراخی آن و دور شدن در بیابان یقال اشتغر
فی المفازۃ۔ تشغر رفتن شتر با غایت جہد و امکان
شغار بکسر الشین نکاح جاہلیت وہوان یقول الرجل
لآخر زوجنی ابنتک او زوجک اختی علی ان صداق
کل واحدۃ منہما بضع الاخری ونہی عنہ فی الحدیث
لا شغار فی الاسلام۔ وتفرقوا شغر بغر پراگندہ شدند
بہر روے وہما اسمان جعلا اسما واحدا وبنیا علی الفتح
شغر۔ شغرۃ۔ کار و بزرگ و لشکر دہ و تیزی
شغیر وخادم وفی المثل اصغر القوم شغرتہم
اے خادمہم۔ ویقال ما بالدار شغر اے احد
شغر بالضم کرانۂ نیام چشم کہ مژہ بروے روید
اشفار ج۔ شُفر شفیر کرانۂ وادی وجزآن
شفر الرحم وشافر ہا کرانہاے وے یربوع شُفری
موش دشتی کہ بر گوش موے دارد شَفر بالفتح شتر
وفی المثل ارانک یشفرنا اے ہمار مشفر اے اغناک
الظاہر عن سوال الباطن واصلہ فی البعیر
شافر الحبشی مستعار منہ۔ شنفری نام شاعرے
وفی المثل اعدی من الشنفری وہو من الصعالیک
اشفتار پراگندہ شدن۔
شقر۔ شُقرۃ۔ سرخ سپیدی اشقر لغت بمنہ
واسپ سرخ فش دوم وآنرا کہ فش دوم سیاہ
باشد و دیگر ہا سرخ کمیت خوانند بعیر اشقر
شتر سخت سرخ موے شقرار بادیان تم درعرب
کہ بچہ خود را کشت شقر بکسر الوسط لالۂ شقرۃ
قبیلہ از بنی ضبہ شقری بفتح القاف منسوب بوے
اشاقر قبیلہ ازین بشقر بفتح القاف حصار لیست
در بحرین شقور بالضم حاجت وہو عند الاصمعی
بالفتح قال ابو عبیدۃ الاول اصح لان بالضم بمعنی
الامور اللاصقۃ بالقلب المہمۃ لہ الواحدۃ
شقر و بالفتح بمعنی النعت۔ شقاری بالضم والتشدید
وفتح الراء گیاہے۔
شکر۔ شکر۔ بالضم سپاس داشتن وثنا گفتن
منعم را بسبب نعمت (ع ف اض ۲) یقال شکرہ
وشکر لہ وباللام افصح۔ وقولہ تعالی لا نرید منکم
جزاء ولا شکورا یحتمل ان یکون مصدرا وان یکون
جمعا کبرد و برود و کفر و کفور۔ شکران سپاس
داشتن خلاف کفران۔ تشکر اے شکرت لہ
شکور ستور اندک علف لسندہ کنندہ واندک
پذیر شکر فرج زن اشتکار سخت افتادن باران
واشتکرت السماء اے اشتد وقہا وبرشدن لبنان
از شیر شکر بالتحریک پرشیر شدن (ع ک ا ۲)
ناقۃ شکرۃ لغت منہ وازبن درخت بردمیدن
شاخ یقال شکرت الشجرۃ تشکر شکرا اے خرج منہ
الشکیر وہو ما ینبت من اصل الشجرۃ یعنی شاخہاے
ریزہ کہ ازبن روید وموے زہار آشکار خداوند
و دوشندۂ شتران پرشیر شدن ہذا من الشکرۃ

وقت پر شیر شدن ستور ابل شکاری وغنم شکاری وخترة شکری اذا کانت ملائی من اللبن — شکیران گیاہے۔

شمر — شمر — بالفتح خرامیدن در رفتن (ع ف ض ۲) تشمیر دامن برزدن یقال شمر ازاره وشمر عن ساقه — وشمر فی امره ای خف — شمری بالفتح والکسر مرد جلد خویشتن درچیدہ انشمار تشمر آمادہ شدن کارے را وبشتاب رفتن اسپ ناقہ رشمیر وشمرتہ سریعة — شاۃ شامر پستان برشکم چفیدہ شمر شمرا بدی سخت —

شمخر — مشمخر — کوہ بلند —

شمذر — شمیذر — بالذال المعجمة اشتر تیز رو شمیذرة مؤنث منہ —

شنر — شنار — بالفتح عیب وعار —

شور — اشارة — بدست بازنمودن یقال اشار الیہ وفرمودن یقال اشار علیہ شورة — اشتیار انگبین چیدن مشار خانۂ زنبور کہ ازوے انگبین گیرند مشور آلت انگبین گرفتن شوار بالفتح رخت خانہ ورخت بارد فرج مرد وزن وہیات ولباس شارة مثلہ تشویر خجل کردن واشارت کردن وبرہنہ کردن عورت یقال ابدی شواره اے عورته — مشارة یک کرۂ زمین شور ایضا عرضہ کردن ستور بفروختن مشوار بالکسر نخاس ستور یقال ایاک والخطب فانہا مشوار کثیر العثار — قعقاع بن شور نام مردے

اشتیار ایضا فربہ شدن ستور یقال جارت الابل شیارا ای سمانا — وشار الفرس ای سمن وحسن فرس شثیر وسمین وخیل سیار ای سمان مثل جید وجیاد — شیار نام روز شنبہ — مشورة بسکون الشین وضمہا شوری کنگاش کردن مشاورة کنایہ از استشارة کنگاش خواستن وفربہ شدن فرس مشاشیر کشنے کہ آبستن را از دیگرے بداند تشور خجل شدن ویقال انہ لحسن الصورة والشورة وہو صیر شیر ای حسن الصورة والشارة وہی الہیاۃ وفلان خیر شیر ای صالح للخبر والمشورة

شہبر — شہبرة — شہربة — گند پیر بزرگ سال شہابرج —

شہر — شہر — یک ماہ اشہار معروف کردن ویکماہ بجائے بودن وقد اشہرنا ای اتی علینا شہر قال ثعلب اشہرنا ای دخلنا فی الشہر مشاہرة ماہیانہ کردن شہر شہرہ بالضم آشکارا کردن (ع ف بفتحہا) وشمشیر برکشیدن از نیام اشتہار آشکارا کردن تشہیر مثلہ —

شہد — رجل شہدارة — بالکسر مرد بلید کار بالدال وبالذال —

شہذر — بچہ گربہ ہیئت مانند اسبت مگر اینکہ بزرگ آن کلان وبزرگ میباشد ورجل شہذارة بالکسر مرد بسیار غیرت —

شبگرة — بعرب شبکور بنوا الفعلة من شبکر وہو الاعشی —

شَيْشَعُوز - جو -
شيشغور - بالغين المعجمة جو عن ابن جنی -
شُشْتَر - بالكسر كنارهٔ كوه شغورج وكوهيست -
ششير كا مير ريزهٔ چوبها وشاخهاے ريزه كه از بن
رويد وقناة شترة نيزهٔ كه پارهايش وقت شكستن
تير دشترت عينه سطبر شد چشم او (عع ك اف ٢)
مشخزز المستعد لشتم انسان او الذی سب قليلا
شُخَار - بالفتح دراز -
مشخظ - بالظاء المعجمة جاحظ العينين -
شُخُذُر - كجعفر نام مردے -
شعصور - بالضم كوزبرى -
شعفر - كجعفر نام زنے وگروہے از بنی ثعلبة
يقال لهم نبو السعلاة واسب تميم بن حارث ضبی
شعفره شاعر من كلب هاجاه المرعث -
شغير - كجعفر شغال وبالزاء تصحيف تشغيرت الخ
اے التوت فی هبوبها -
الشغفر - كجعفر زن خوبصورت وبلام امرأة
ابی اللوق الاعرابی -
الشغترة - التفرق اشغتر اشغتارا مثله اشغتر العود تكسر
اشغتر الشی تفرق اشغتر السراج اتسعت ناره
والمشغتر المتشعر والمشمر والمنتصب شغتر كغضنفر
مرد موے افتاده والشغترى المتفرق -
شمجر - بالجيم دويدو ديدن ترسناك -
شمخر - ناكس وبدبخت معرب شوم اخر -
شمصر عليه ضيق شمصيرا وشماصيرا جبل لهذيل

شنبارة - بالفتح قريتان بمصر احدى الشرقيات
وخيار شنبر فی خ ی ر -
شُنْتُرة - بالضم وفتحها ضبعا انگشت شمار ج
وفرجه كه ميان دو انگشت باشد انشتار بارشاخ
از باد شاخان بمن اسمه نتيجة ان ينكح ولدان خمسة
لئلا يملكوا الا تهم لم كيونكوا يملكون من نكح لقب به
الاصبع زائدة له وشنترة نوبه مزقه يعنی دريده
پارچه آزرا -
شنجار - بالكسر معرب شنكار وآزاخس الحمار
گويند وسمی الكجار والحمير ار ورجل الحمامة و
هو نبات لاصق بالارض مشوق له اصل فی غلظ
اصبع احمر كالدم يصبغ اليد اذا مس نبت
الاراضی الطيبة التربة -
رجل شنذارة - بالكسر غبور بافحش گوشنديره مثله
الشنزرة - الغلظ والخشونة شنزر مردے و
موضعے ولعله تصحيف شيزر -
الشنصرة - الغلظ والخشونة والشدة شنصير
مثله وهم فی شنصير وشنصرة الشنصير المعقل بنادق
شنظرة - بالظاء المعجمة دشنام وشنظرهم ختمهم
وشنظير بدخلق بسيار فحش گو شنظيرة مثله وسنگ
كه شگافته شود از زمين كوه پس نيفته شنظورة
مثله وبالهمز حرف الجبل وطرفه ونبو شنظير لبطن
من العرب -
شنغير - بالكسر وبالغين المعجمة بدخلق وبدزبان
فحش گو بين الشغرة والشغيرة -

شنغيرة - بالكسر فراوانی شادمانی شتر ماده - شنفارة مثله و مرد بدخلق الشنفرى الازدى شاعر عداء ومنه اعدى من الشنفرى شنفاريک - شنهبر - کسفرجل وشنهبرة گنده پیر - شينقور - هكذا جاء فی شعر امية بن ابی الصلت ولم يفسر - الشهاجر - الرخم يعنی نوعے از گرگس لا واحد لها - شهرزور - شهر آباد کردهٔ زور بن ضحاک - شيار - بالكسر روز شنبه اشيرز وشيرز وشير بالكسر ج -

فصل الصاد

صبر - صبر - شکیبائی کردن و باز داشت کردن کسے را از جهت کشتن یا بجهت سوگند دادن (ع ف اک ۲) قوله تعالى واصبر نفسک مع الذين الآية وقال رسول الله صلى الله عليه وسلم فی رجل امسک رجلا فقتله آخر اقتلوا القاتل واصبروا الصابر اے احبسوا الذی حبسه للموت حتی يموت يقال قتل فلان صبرا وحلف صبرا اذا حبس علی القتل حتی يقتل او علی اليمين حتی يحلف - صبار باز داشتن مصبورة سوگند و باز داشت بجهت کشتن تصبر خود را به ستم باز داشتن اصطبار مثله - صبير بدرفتار و ابر سپید برهم نشسته که نه بارد صبر بالضم ج - صبر صبارة بدرفتاری کردن و بدرفتاری و اول (ع ف اض ۲) صبر بکسر الوسط داروے تلخ يعقوب عن الفراء الاصبار السحائب البيض - ابو احمد صبر وصبر بالكسر والضم - ويقال اخذها باصبارها اے بجميعها - اصبار الانار کرانهاے آب جام واحدها صبر بالضم - ويقال اذوقت الكاس الى اصبارها واصمارها - الاصمعی اذا لقی الرجل الشدة يقال لقيها باصبارها يعنی سختی دید تا بلبهاے آن صبر بالضم بطنے از قبیلهٔ غسان وکرانهٔ وسطبری هر چیز وزمین سنگریزه ناک ام صبار بالفتح والتشديد زمین سنگ ناک سوخته ويقال فلان وقع فی ام صبور اے فی امر شديد - صبارة الشتا سختی سرماے زمستان صبرة جاش صبارة سنگسار - صنبور خرما بن تنها کاه پوست رفته وساق باریک کرده و صنبور فرزند اے برادر و فرزند و نادوان حوض و ماشوره که بر دهان نهند و بدان آب برکشند از خنور صنابر الشتا سختی هاے سرما صنبر بکسرتين وسکون الباء مع تشديد النون کذلک وروز اے از روزهاے عجوز وفتح النون ايضا وهو افصح واصح - صحر - صحراء - بالفتح ممدود اداشت وکشادگی وهی غير مصروفة وان لم تكن صفة للتانيث ولزوم حرف التانيث له وكذلک فی بشری تقول صحراء واسعة ولا تقول صحارة فتدخل تانيثا علی تانيث صحاری بالفتح الراء وکسرها ج - صحاوات کذلک وهمچنین هر فعلاء ممدود که مؤنث افعل نباشد چون عذراء وخيراء ودوراء که نام مرد ليست جمع وے بروزن فعالی بالفتح وکسر لام وفعلاوات آید وهی فی الاصل صحارى بالتشديد لانک اذ جمعت صحراء اوخلت بين الحاء والراء الفا

وکسرت الراء کما تکسر ما بعد الالف فی الجمع کمساجد و
جعافر وغیرہما فتقلب الالف الاولی التی بعد الراء
یاء للکسرۃ التی قبلہا وتنقلب الالف الثانیۃ التی
للتانیث ایضاً یاء فتدغم ثم حذفوا الیاء الاولی
وابدلوا الثانیۃ بالالف لزم منہ فتح الراء ضرورۃ ابقاء
الیاء بالالف لتسلیم الالف من الحذف عند التنوین
وبازبعضے یاے دوم را حذف کنند وراء را ہمچنان
مکسور مانند صحاری ماند ودر حالت رفعی وجری باتنوین
را گویند ہذہ صحاریٰ ومررت بصحاریٰ مثل جوار۔ اصحار
بصحرا بیرون شدن صحرۃ بالضم کشادگی زمینے
میان سنگستان صحرج۔ وسرخی میانۂ سر یقال
حمار اصحر واتان صحراء۔ اصحیار برامدن نبات
ویقال لقیتہ صحرۃ بحرۃ دیدم او را بایجاب وکشادہ
مصاحر آنکہ آشکار احرب کند بقریب صحیرۃ طحامیکہ
از شیر وآرد سازند ومنہ صحرت اللبن اصحرہ (ع
بفتحہما) قال ابو الغوث ہی الصحیرۃ بالخاء المنقوطۃ۔
صحار بالضم شہرے برلب عمان ونام مردے و
فی المثل مالی ذنب الا ذنب صحر وہی اسم امرأۃ
عوقبت علی الاحسان۔
صخر۔ صخر۔ بالفتح وبہ فتحتین ایضاً سنگ بزرگ
صخورج۔ صخرۃ یکے صخر بن عمر ونام برادر خنساء
صاحرۃ آب جامۂ سفالین۔
صدر۔ صدر۔ سینہ صدورج۔ وہو مذکر وانما
قال الاعشیٰ (ع) کما شرقت صدر القناۃ من الدم
فانثہ علی المعنیٰ لان صدر القناۃ من القناۃ وہذا
اکثر لہم ذہبت بعض امانتہ لانہم یؤنثون الاسم
المضاف الی المؤنث واول ہر چیزے وپیشگاہ
گروہے از ہر چیز وطرف باریک وبازگشت وباز گشتنی
(ع ف اض ۱) یقال صدر عنہ۔ صدرۃ بالضم
سر سینہ وشاماکچہ مقصد وسیئہ دردمند طریق
صادر راہ بازگشت از آب صدار بالکسر سرہنجہ و
داغ کہ بر سینۂ اشتر نہند بجہت نشان وپیش بند
ستور وفی المثل کل ذات صدار خالۃ لے
من حق الرجل ان یعار علی کل امرأۃ۔ صدر
بفتحتین بازگشت آب وحج وفی المثل ترکتہ
علی مثال لیلۃ الصدر یعنی حین صدر الناس
من حجہم۔ اصدار بازگردانیدن مصدر جائے بازگشت
اسمے کہ صفات وافعال آید از وے مصادر ج
مصادرۃ خون کسے را بمال او فروختن
یقال صادرہ علی کذا۔ تصدیر درگذشتن آب بدیں
از اسپان دیگر وصدر نامہ نبشین ودر پیشگاہ
نشاندن صدر وفی المجلس فتصدر وپیش بند ستور
بستن مصدر مرد سخت سینہ وشیر۔
صرر۔ صرۃ۔ بانگ وفریاد وجماعت مردم
وسختی اندوہ وگرما صرار بالکسر جایہاے بلند و
نام کوہے وبندپستان شتر صرۃ بالضم ہمیان
صر بستن صرہ وکوس راست کردن اسپ و
بستن سر پستان ناقہ (ع ف اض ۲) حافر صرور
سم تنگ کردہ صر بالکسر سرماکہ کشت ونبات را بسوزد
صرورۃ آنکہ حج نکردہ باشد وگردن نگردد مذکر

وتؤنث یکسان یقال رجل صرورة وامرأة صرورة والصرورة فی شعر النابغة الذی لم یات النساء کانه اخذ علی ترکهن وفی الحدیث لا صرورة فی الاسلام - صارورة صرارة صرورتی آنکه حج نکرده است صراری کشتی بان صاری مثال قاضی مثله صارة حاجت وتنگی یقال قصع الجمار صارته اذا ضرب المار فذهب عطشه صرائح عن ابی عمرو وعیب ذلک علیه وقیل صرائر ج - صریرة لا صارة وجمعها صوائر مصارة اکراه کردن کسے را بر چیزے صرار اللیل بانگ سیاه کشب بانگ کند بضم لیسمیه القندی وهذا طائر اللیل ایضا - صریر بانگ کردن قلم ودر وغیره یقال صر الجندب وصر صرا اخطب فکثر وافی صوت الجندب المد وفی صوت الاخطب الترجیع فحکوه علی ذلک وبانگ مجل ومانندان (ع ف اک ۲) درهم صرحی بالفتح والکسر درم بانگ آور که بزناخن زنند ویقال واحد انها صرحی صرصری مثال شعری اے عربیة وجمعه وهی مشتقة من الاصرار اے الاقامة والدوام علی الشئی قال ابو سماک الاسدی وقد ضلت ناقته ایمنک لئن لم ترد ها علی لاعدمنک فاصاب ناقته فاخذ ها وقال علم ربی انها صرحی حکی یعقوب اصحری واصحری وصری وصری بفتح الراء وکسرها - صرصرة بانگ کردن در کاک وباز وجرغ ومانند آن صرصر نام جوئے بعراق ریح صرصر باد سخت

صر صرانی نوعے از شتر وماهی صراصرة ترکمانان شام صر صور اشتران بزرگ -

صعر - صعر - بفتحتین خمار کژ کردن از کبر وهذا فی الخد خاصة تصعیر کذلک قوله تعالی ولا تصعر خدک للناس وفی الحدیث لیس فیه الاصعع او ابتر اے لیس فیه الا ذاهب بنفسه او ذلیل - صعر سخت میم زائده یقال رجل صمعری صمعرة زمین درشت صعیر نام مردے صعیریة نوعے از رفتن ونشان بر گردن شتر صعرور بالضم پارهٔ از صمغ صعاریر فلهٔ فسرده صعرة بدر کردن تصعر لازم فیه صعبر - صعبر - صعبر - درخته مانند کنار -

صعفر - صعفار - رمیدن خر از ترس صعفرة رمیدن -

صعتر - صعتر - بالکسر خردی خلاف کبر وقد صغر فهو صغیر وصغار بالضم - واصغره وصغره غیره واصغرت القریة اے خربتها صغیرة استصغار خرد شمردن تصاغر خرد نمودن بخویشتن تصاغر نفسه الیه - صغری بالضم مؤنث اصغر صغر بفتح العین ج - قال سیبویه لا یقال نسوة صغر ولا قوم اصاغر الا بالالف واللام وکذا الاصغرون ایضا صغار بالفتح صغر بالضم خواری وستم صغر بفتحتین خوار شدن (ع ک اف ۲) صاغر آنکه به ستم راضی شود متصغور ارخردان ارض صغرة بین کوتاه گیاه -

صفر - صفرة - بالضم زردی اصفار اصفر

لله محل نکرده (ص) غار (لا صرصار) رسق - لله سقوی عتق الا قوة الا بیرونی -

زرد شدن اصفر زرد و ترس اصفرا سپید زرد و صفران زرد و زعفران یقال اہلک النساء الاصفران بنو الاصفر روم و یقال انہ لقی صفرۃ للذی یعتری الجنون - صفر بالضم والکسر روے صفر بالکسر خالی یقال بیت صفر اے خلو و فی الحدیث ان اصفر البیوت من خیر البیت الصفر من کتاب اللہ تعالی اصفار تہی دست و درویش شدن مصفر لغت منہ صفرۃ بالکسر کدلک ج ازائدہ صفاریت ج صفر بفتحتین خالی شدن (ع ک اف ۲) یقال نعوذ باللہ من صفر الانامل یعنون بہ ہلاک المواشی و ماہ پس از محرم صفران نام محرم و صفر و رباعیات و الصفری فی النتاج بعد القیظی - و الصفیۃ ما یکون فی اول الخریف و الصفری المطر یاتی فی ذلک الوقت - و یقال فیما یزعم العرب صفر ایضا مار در شکم مردم و فی الحدیث لا صفر و لا ہامۃ و یقال لا یلتاط بصفری اے لا یلزق بنفسی و لا بقلبی - صفیر بانگ کردن مرغان و شخولیدن (ع ف اک ۲) یقال فلان اجبن من صافر و اضعف من بلبل - و یقال ما بہا صافر اے احد و یقال فلان فی کلامہ صفار بالضم اے صفیر صفاریۃ مرغے صفار بالفتح گیاہے مشک صفار بالضم زرد آب شکم فلان مصفر استہ اے ضراط مشتق من الصفیر صفار زردہ و کمان و گیاہے صفار بالفتح والتشدید روے گر صفریۃ بالضم والکسر طائفۃ از خوارج منسوب بعبد اللہ بن صفار -

صقر - صقر - چرغ و شیر ترش و دوشاب و سنگ شکستن بہ تیر و گرم تافتن آفتاب (ع ف اض ۲) رطب صقر بکسر القاف خرمالہ از وے دوشاب سازند مصقر رطب کہ بدوشاب در فرمانہند و ربما جاء بالسین لان العرب کثیرا ما یقلبون الصاد سینا اذا کان فی الکلمۃ قاف او طاء او جاء او غین مثل البصاق و البقراط و الصماخ و الصدغ - صاقور تبر بزرگ و تیشہ -

صمر - صمر - بفتحتین گندو بوے گوشت یقال یدی من السمک صمرۃ بوے ماہی گرفتہ صمار بالضم مخرج پس صمر بالضم لب خنور و سطبری آن ج صمار - یقال اوہنت الکأس علی صمارہا و اصمارہا پر کردم جام را تا لبہاش رجل صمیر مرد خشکانج کہ از وے بوے خوے آید -

صنر - صنارۃ - بالکسر و التشدید سر دوک و گوش بلغت یمن و صنارۃ الجمعۃ مقبضہا -

صور - صور - بالضم شاخ و انچہ اسرافیل در وے دمد بجہت میرانیدن و زندہ کردن خلق قولہ تعالی یوم ینفخ فی الصور قال الکلبی لا ادری ما الصور و یقال ہو جمع صورۃ معناہ یبعثون مثل نشرۃ و بشراے ینفخ فی صور الموتی الارواح و قرا الحسن یوم ینفخ فی الصور بالتحریک و الصور بکسر الصاد لغۃ فی الصور - صوار بالکسر ادہ گاؤ صیران ج - و ناقۃ مشک صیار بالکسر لغۃ فیہ صور خرما بنان خرد از بندہ صورۃ خارش سر صار

نام کوہے و درخت۔ ان صور بفتحتین کزی آمد کز اصارۃ کز کردن صورۃ بالضم پیکر تصویر صورت کردن و آفریدن تصور بخود صورت کردن چیزیرا وصورت بستن و نزدیک شدن بافتادن یقال تصورت الشئی اے توہمت صورتہ فتصور لی و طاعۃ فتصور اے مال الی السقوط۔ رجل صیرۃ کفرحۃ حسن الصوت والشارۃ۔ تصاویر صور تہائے برانگیختہ از چوب و گل وجز آن صور کز کردن و میل دادن چیزیرا و روے را بہ جہتے گردانیدن و بریدن وجدا کردن (ع ف ا ض ۲ و ک ۲) قولہ تعالیٰ فخذ اربعۃ من الطیر فصرہن الیک وقری بکسر الصاد ویقال ھرالی وصرہ جہک الی اے اقبل علی۔ وصرۃ اے قطعۃ وفصلۃ فمن قال ھذا اجعل فی الآیۃ تقدیما وتاخیرا کانہ قال فخذ الیک اربعۃ من الطیر فصرہن۔ ویقال عصفور صوار للذی یصیب اذا دعی۔

صہر۔ صہر۔ بالکسر خسر صہرۃ خویش اصہار اہل بیت زن چنانکہ احمار اہل بیت مرد واز ہر دو جہت صہر نیز گویند مصاہرۃ داماد خسری کردن یقال صاہر الیہ۔ اصہار پیوستن بجریت یا بدامادی یا بنسب یقال فلان اصہر بفلان۔ صہر گداختن چیزے (ع بفتحتہا) صہیر گداختہ الصہار گداختنی لازم فیہ اصہر ارکز لک۔ صہارۃ بالضم چربش وجزوہ یقال ما بہ صہارۃ اے شحم صہری بالکسر صہریج حوض ومغاک آب۔

صیر۔ صیر۔ صیر ورۃ۔ گشتن ومیل دادن۔ صارہ یصورہ ویصیرہ لغۃ فیہ اے قطعہ وامالہ وقدر۔ صیر بازگشت وہو شاذ والقیاس مصار مثل معاش قولہ تعالیٰ والی المصیر۔ تصییر گردانیدن صیور الامر بالتشدید آخر و بازگشت کار مالہ صیور اے رائے وعقل۔ صیر الامر بالکسر پایان و بازگشت کار صیر الیضا ما ہیانہ وہو نوع من الطعام وشگاف در وفی الحدیث من نظر من صیر باب فقئت عینہ فی ہدر۔ صیرۃ خطیرۂ گوسپند و گاو صیرج۔ مثل سیرۃ وسیر۔

صیقور۔ بجعفر موضع صوار بالضم موضع بدینۃ صطر۔ بالفتح وبفتحتین سطر وتصیطر بروزن ومعنی تسیطر مصطار بالضم مے صطر بفتحتین گوسفند یکسالہ۔

صعتر۔ سعتر اذا فرش فی موضع طرد الہوام صعتر النخل چربد کبت بصعتر صعتر الشئی زینتہ صعاتر وشواریہاے سخت صعتر وابو صعتر مرد دلیر صعتری بیباک وجوانمرد ودلیر۔

صعقر۔ کبرقع تخم ماہی۔

صعمور۔ بالضم دولاب بادلو آن عصمور مثلہ۔

صقعر۔ بالضم آب سرد واب تلخ سطبر وآب مزہ برگشتہ صقعرۃ بانگ برزدن بگوش دیگری واصقعر الجراد اصابتہ الشمس فذہب صقعر کجرد حل قروت وپارۂ از شلم۔

صلور۔ ماہی۔

صَمْقَر اللَّبَن و اصْمَقَرّ - استدت حموضته و اصمقرّ الشعر ازدشن شد آفتاب یوم مُصْمَقِرٌّ روز گرم -

صَنْجَر - کجرو حل و خصر و عُلابط و عُلَبِط شتر و فرزک و مرد کلان و دراز و کز برج خرما ے خشک و کجر و حل مرد گول -

صَنْبَر - کجر و حل بد خلق -

صَنافِر - بالضم خالص از هر چیز و ولد صنافرة کودک که پدرش معلوم نباشد و الحقه الله تعالی بصنافرة اے منقطع الارض بالخافق -

فصل الضاد

ضَبَر - ضَبْر - چار مغز و انار دشتی و گروه غازیان و گرد آوردن اسپ قوائم را تا بجهد و برهم نشاندن سنگ و جز آن یقال ضبر علیه الضخر اے نضده (ع م ف اک ۲) ضبارة بالفتح نام مردے و فلان ذو ضبارة استوار خلق است ناقة مضبرة استوار بهل فرس ضبر بکسرتین و تشدید الراء مثال طمر اسپ جهنده اضبارة پشتواره کتاب و کاغذ و جز آن یقال جاء فلان باضبارة من کتب اضابیر - ضَبَر ایضاً پشتواره کردن کتاب را -

ضِبْطِر - ضِبْطَر - بالکسر سخت -

ضَجَر - ضَجْر - بفتحتین تنگی و بیقراری کردن از غم و بانگ کردن و ملیدن شتر (ع ک اف ۲) ضجر بکسر الوسط لغت منه - ضجور بالفتح شلة ضجار مثله مِضْجَر لغت منه قوم مضاجر و مضاجیر -

ضَرّ - ضُرّ - گزند رسانیدن خلاف النفع (ع ف ا ض ۲) مضارّة کذلک - ضرر بفتحتین گزند ضرة گوشت پستان یقال ضرة شکری اے کلائی سن اللبن و مال بسیار و گوشت بن انگشت نر و بنانج مُضِرّ زیان کار و آنکه بسیار مال در آید ش هر روز ضرتان دو سنگ آسیا ضُرّ بالضم و الکسر زن خواستن بر زن پیشین ضَرّ بالضم سختی و گزند و لاغری و بد حالی با سار و ضرار سختی مؤنثان لا مذکر لهما قال الفراء لو جمعا البؤس و الضرکیا جمع النعماء بمعنی النعمة علی التعم لجاز - مضرة خلاف منفعت ضرار مضارة گزند رسانیدن یکدیگر را مکان ذو ضُرَر جاے تنگ لا ضرر علیک و لا ضارورة و لا تَضُرَّة تنگی نیست بر تو رجل ذو ضارورة و ضرورة اے ذو حاجة - اضطرار بیچاره کردن کسے را یقال اضطر فلان الی کذا الجئی الیه یستعمل مجهولا - ضریر نابینا و کرانه وادی و نفس و بائی و تن و صبر یقال انه لذو ضریر علی الشئ اذا کان ذا صبر علیه و مقاساة له و ستور صبور ساکن در شک یقال ما اشد ضرره علیها اے غیرته - و الضرائر المحاذیج اضرار گزند رسانیدن و نیک نزدیک شدن یقال اضر فلان منی اے قرب منی و گزیدن اسپ لگام را یقال اضر الفرس علی اللجام اے عضه و دوبدن و بر سر زن دیگرے خواستن رجل مضر مرد با دو زن امراة مُضِرّة زن با بنانج -

ضَیْطَر - ضَوْطَر - ضوطری مرد شگرف بے خیر ضَیْطار لک -

ضفر - ضَفْر - دویدن و تنگ ستور دوے یافتن
تضفیر مثلہ (عع ف اک ۲) ضفیرۃ تش یافتہ و
ریگ توده و الضفرة بکسر الفاء الرمل المتعقد
بعضه علی بعض والجمع ضِفر و تضافروا علی الشئ
اے تعاونوا علیه - التضافر بہم پیچیدن و دکوه -
ضمر - ضَمْر - بفتحتین و سکون ۲ - لاغری و سبکی
گوشت ضمور لاغر و سبک شدن (عع بفتحها) -
و فتح ۱) ایضاً - تضمیر لاغر کردن اسپ فربہ را بالکسر مدت یراغ شدن و جاے یراغ شدن اسپ
اضطمار لاغر شدن لؤلؤ مضطمر آنکہ میانہ او باریک
باشد ضمر بالفتح مرد ہموار شکم لطیف اندام ناقة ضامرة
و ضامر باریک اندام اضمار در دل پنہان داشتن
چیزے مضمر پنہان داشتہ و جاے پنہان داشتن
ضمیر پنہانی ضمائر ج - ضمار بالکسر دل پنہان و ذام
و وعدۂ کہ از وے امید توان داشت بنو ضمرة
گروہے از کنانہ ضمیر بالتصغیر کوہے بشام ضمران
بضم المیم نوعے از گیاہا ضمران بالفتح گیاہی ضمران
بالضم مادہ سگے -
ضمور - ضُمُور - گزند رسانیدن (عع ف اض ۲)
تضمور فریاد کردن و در پیچیدن از گرسنگی و آزردن
صمرة بالضم مرد حقیر بیقدر -
ضمیر - ضُمَیر - گزند کردن (عع ف اک ۲)

ضَبَعْطَری - کقبعثری مقصورة مرد دراز و سخت
و گول و کلمة یفزع بها الصبیان و ما حملته علی الرأس
وجلت بدیک ذوقة لئلا یقع و اللعین المنصوب
فی الزرع یفزع به الطیر و الضبع اوانثاها و هما ضبعطران
و رأیت ضبعطرین -
ضَجَّرَ القربة ضَجْرَة مَلَأَها و اضجرَ السقاء اصجرا
امتلأ -
ضَبْطَر - ضَیْطَر - ضَیْطار - کلان یا و فرزک ناکس
کلان سرین ضیاطِر ضیاطِرة ضَیْطارون ج -
ضَیْطار سوداگرے کہ دکان خود را نگذارد و ضَیْطری
مقصورة و الضَّبْطار من یدخل السوق بلا رأس
مال فیحتال للکسب و نبو ضَبْطری گرسنگی و قبیلہ -
ضفادِر - ماکیان ضفدرة بالضم یکے -
ضِفْطار - بالکسر سوسمار کہن سال بدخلقت -
ضَفْخَر - تکبر و فرزک فربہ -
ضَمْزَر - کجعفر زمین سخت و زبان درشت خو و شتر
مادۂ واسد و بالکسر شتر مادۂ زور آور و بعیر ضمازر
کعلابط شتر قوی و ضمزر علی البلد اے غلظ -
ضماطیر - اذناب الاودیة یعنی تہہ ہاے سیل رودہا
ضنبر - کجعفر اسکیت -
ضور - بالفتح گرسنگی سخت و بالضم ابر سیاہ
استضورت البقرة استحرمت و نبو ضَوْر قبیلہ از عرب
و یحیی بن صور صیاد ضبی یمثل به فی القلابة و الشدة
و ضوری کسکری مار -
ضَهْر - باخہ و سرکوہ ضاہر مثلہ و سنگے در کوہ کہ مخالف
رنگ کوہ باشد و کوہے در زمین و ضاہر دادی -

فصل الطاء

طشر - طَشْر - نامے و آب و فرزک و سر جغرات و

وفراخی عیش لبن طائر شیر خفتہ طثر یطثر بطثنے از قبیلۂ
ازد طثریۃ نام زنے کہ پسر او شاعر بود طثیار پشہ و شیر
طحر - طحر - بیرون انداختن چشم و چشمہ خاشاک
را از خود یقال طحرت العین قذاہا - طحور بالفتح چشم
و چشمۂ بیرون اندازندۂ خاشاک را و شتابندہ
و کمان تیر دور انداز - مطحر بالکسر تیر کہ دور رود
حرب مطحرۃ اے زبون یعنی دور کنندہ و دفع کنندہ
از یکدیگر طحیر طحار بالضم رخیدن و سخت دم زدن
(عع ف اک ۲) طحور بالضم بالحار و بالخار پارۂ
ابر تنک طحر و طحرۃ کذلک و قد یحرک لمکان
حرف الحلق یقال مافی السماء طحرۃ و طحورۃ اے
قطعۃ من سحاب - و مابقیت علی الابل طحرۃ اے
وبرۃ و ما علی فلان طحرۃ اے لباس طحریۃ بالکسر
والیاء و بالباء ایضا کذلک -
طحمر - طحمرۃ - پر کردن مشک و بزہ کردن کمان
طحمریرۃ بالحاء و الخاء ابر -
طحز - طحزور - بالضم مردے کہ جلد نباشد و تیر
گران سنگ و درشت نباشد طحار بر مردم و گروہ پراگندہ
طرر - طرۃ - بالضم موے پیشانی و کرانہ جامہ و
وادی و کرانۂ ہر چیز طرج - اطرار البلاد اطرافہا
طرتان دو خط بر لشت خرد گاؤ دشتی جاؤ اطرا
آمدند ہمہ طرور دیدن نبات و سبات کودک
(عع ف اض ۲) طار نوخط طرا بالفتح تیز کردن
یقال طررت لسنان ای حددتہ فہو مطرور و طریر
کفانیدن و بریدن یقال طرکیتہ ای شققتہ و ہو الطرا

یعنی کیسہ بر و بگل اندودن حوض را و راندن شتر
و گرد آوردن ستور بوقت راندن از دو جانب
و افتادن دست بزخمہ شمشیر یقال طرت یدہ
وضربہ فاطرتیدہ و نازکردن و بر اغلانیدن
وفی المثل اطرّی فانک نائلۃ قال ابن السکیت
اولی فان علیک نعلین یضرب للمذکر و المؤنث
والاثنین والجمع علی لفظ التانیث لان اصل
المثل خوطبت بہ امراۃ فیجری علی ذلک -
غضب مطر خشم بنا جایگاہ جار فلان مطرا اے
قبیحۃ - طریر مرد با منظر و دیداری طرطور بالضم دراز
باریک و نوعے کلاہ عرب ہمبرین ہیئت -
ظفر - ظفرۃ - طور بر جستن (عع ف اک ۲)
طمر - طمور - بر جستن (عع ف اک ۲) طمار بالفتح الف
وکسرہا غیر مصروف جاے بلند یقال انصب علیہ
من طمار مثال قطام بالکسر عن الاصمعی و بالفتح
و الکسر عن الکسائی طمر بالکسر جامۂ کہنہ اطمار ج -
مطمر بالکسر تنۂ بنا طومار م طومار ج - مطمرات
گناہان ہلاک کنندہ مطمورۃ نہان خانہ کہ در وے
طعام نہند طمر پر کردن مطمورہ از طعام طامر کیک
طامر بن طامر کسے را گویند کہ ندانند کہ او کیست
فرس طمر بکسر تین اسپ آمادۂ جستن و در چیدہ
و گرداندام -
طنبر - طنبور - بالضم طنبار بالکسر نوے از رود
جاہا معرب -
طور - طور - یکبار و ہمہ یک شدن بہ چیزے

یقال طار به اے قرب منه (ع ف اض ۲) اطوار بارہا وقوله تعالیٰ خلقکم اطوارا قال الاخفش اے طورا النطفة وطورا علقة وطورا مضغة - طوار الدار بالفتح فراخ دراز ای سراے وعد اطوره اے جاوز حده وبلغ فلان فی العلم اطوریه اے حده اوله وآخره وکان ابو زید یقوله بکسر الراء اے بلغ اقصاه - طور بالضم نام کوہے طوری طورانی مردم ومرغ وکبوتر وحشی ویقال ما بها طوری ای احد

طهر - طهر - بالضم پاکی از حیض وجزآں طہارة بالفتح پاک شدن (ع ف اص ۲ وبضمهما) تطهیر متعدی منه تطهر لازم منه یقال تطهر به وثیاب طهاری جمع علی غیر قیاس - امرأة طاهر من الحیض طاهرة من النجاسة والعیوب - طهور بالفتح آبدستی وپاک کنندہ مطهرة بالفتح والکسر والفتح اعلیٰ آبدست دان مطاهر ج - یقال السواک مطهرة للفم یعنی طهارة

طیر - طائر - پرندہ وکروار طیر ج - مثل صاحب وصحب - قوله تعالیٰ الزمناه طائره فی عنقه اے عمله وایضاً فال ومنه قولهم لا طیر الا طیر الله طیور وطیار جمع الجمع مثل فرخ وفروخ وافراخ - وقد یقع الطیر علی الواحد کقوله تعالیٰ فیکون طیرا باذن الله - قال ابن السکیت یقال طائر الله لا طائر لک ولا تفعل طیر الله - ارض مطارة کثیرة الطیر - ذو المطار کوہے بئر مطارة چاہ فراخ دہن طیران بالتحریک وطیرورة پریدن - (ع ف اک ۲) اطارة تطییر مطایرة پرانیدن وفی المثل هم فی شی لا یطیر غرابه یضرب فی الخصب وکثرة الخیر - یقال فی فلان طیرة وطیرورة ای خفة وخفة - تطایر پراگندہ شدن ودراز شدن وفی الحدیث خذ ما تطایر من شعرک - استطارة الفجر پراگندہ شدن صبح واستطیر الشیٔ ای طیر - تطیر فال گرفتن یقال تطیر منه وبه - طیرة بالکسر وفتح ۲ فال بد وفی الحدیث انه کان یحب الفال ویکره الطیرة - وقوله تعالیٰ قالوا اطیرنا بک اصله تطیرنا فادغمت التاء فی الطاء فاجتلبت الالف لیصح الابتداء بها - مطیر چوب تر مقلوب مطری -

بالدار طوری - بالضم والهمز اے احد -

طبر - برجست وپنهان شد طبر الحصان الفرس جهید اسپ بر مادہ طبر بالکسر ستون کوشک طبار کرتان درختے ست مانند درخت انجیر طبریة بفتحتین قصبة اردن والنسبة طبرانی ومنها ومنها الحافظ ابو القاسم سلیمان بن احمد وده بواسطة والنسبة طبری وطبرک فی الکاف وطبران یکے از دو شهر طوس وطبران شهرے بر سر حد قومس طبرستان شهرهاے فراخ نباث طبار بفتح الراء وکسرها والنسبة طبری سه یک درهم شامیه -

طبندر - کسفرجل بدی یقال منهم طبندرای شر -

طباشیر - دواء یکون فی جوف القنا الهندی او هو رماد اصولها وفلوسه التی فی جوف قصبه مستدیرة کالدرهم وانما یوجد هذا فیما احرق منه بنفسه لاحتکاک بعضه ببعض وقد یغش به عظام

رؤس الضان المحرقة -
الطرجهارة - شبه كاس يشرب فيه -
طرمذار - كزعفران خورد كه آب كم گيرد -
طرز - بالفتح دوركردن بهشت (ع ف ا ض ۲)
وبفتحتين خانهٔ تاب تانی معرب ترز -
طرسوس - كمبفر آب فراوان طفيل مسئله
الطغر - نكاح - (ع بفتحها) واجبار القاضی الرجل
علی الحكم -
طغر - عليهم سپوخت (ع بفتحها) طغر كصرد پرنده است
معروف طغران ج -
الطخر - كا قشعر شرب حتی اشلا طخر كعلابط كلان حرف
طخر پرمثله مطخر آوند پر -
الطخرة - الطخر طخرير كلان شكم طاخر شتر - طخشر - چرب
خورد بحد يكه گران شدن او وقد طخشر طخشرة اسم -

فصل الظاء

ظئر - ظئر - بالكسر دايه ظؤار ظؤر اظار ج مظارة
دايه گرفتن اظأر كذلك - ظأر بالفتح دايه گرفتن
شتر بچه را دوا گی كردن ومهربان شدن (ع ف ا
ك ۲) يقال ظائرت الناقة اى عطفتها على ولد
غيرها فهی مظئورة وظارت اى عطفت على التوفی
ظئور على فعول اى عطوف متعد لازم - ظؤار دیک پاپیه
ظئار بالكسر يعنی ماده شتر بستن بغامه وآن خرقه است
بجهت اين كار تا بوے بچهٔ ديگر را ندهند -
ظرر - ظرر - سنگ تيز ظرار بالكسر ظران ج مثل
رطب ورطاب وصرد وصردان - منظرة بفتح الميم
والظاء زمين لبسيار سنگ - ظريز زمين درشت ظرة
بالكسر ظران بالضم ج -
ظفر - ظفر - بالضم ناخن اظفار اظفور الناقير ج -
ونوك كمان برتر از سوفار وناخنهٔ چشم ظفر واز ناخن
كليل الظفر مروست اظفار كنهای بزرگ ستارگان
خرد ظفرة بفتحتين ناخنهٔ ظفر بالتحريك زمين هموار
علف ناك وناخنه شدن در چشم (ع ك ا ف ۲)
وپيروز شدن يقال منه ظفره وظفر به فهو ظفر
ظفر عليه عند الاخفش بمعنی ظفر به وما ظفرتك عينی
منذ زمان اى ما رأتك - واظفر الرجل اى علق
ظفره وهو افتعل فادغم واظفر ايضا بمعنی ظفر -
اظفار تظفير پيروری دادن ورجل مظفر صاحب دولت
فی الحرب - تظفير ايضا ناخن فرو بردن بچيزے
واندازهٔ ناخن برآمدن نبات ظفار مثل قطام
شهرے بيمن يقال من وصل ظفار حمر عود ظفاری
منسوب اليه -
ظهر - ظهر - پشت وستوران برنشست وجانب
كوتاهی موے از پر مرغ وراه دشت وبقال لا تجعل
حاجتی بظهر يعنی فراموش كمن ويقال بنو فلان
مظهرون خداوندان ستور برنشست انا قرن الظهر
از پس پشت آيندگان درحرب نزل بين ظهريهم
وظهرانيهم فرود آمد پس پشت ايشان ولقيته
بين الظهرانين والظهرين اى فی اليومين او الايام
ظهر بالضم پس از زوال صلوة الظهر نماز پيشين ظهيرة
گرمگاه ظهر هم پشت ويارى گر قوله تعالى والملائكة

بعد ذلک ظهیر وانما لم یجمعه لان فعیلا وفعولا قد یستوی فیهما المذکر والمونث والجمع کما فی قوله تعالی انا رسول رب العالمین - بعیر ظهیر وناقة ظهیرة قوی پشت بعیر ظهری بالکسر اشتر آماده بجهت حاجت جمعه ظهاری غیر مصروف لان یاء النسبة ثابتة فی الواحد - ظهری بالکسر پس پشت انداخته و فراموش ومنه قوله تعالی واتخذتموه وراءکم ظهریا وفلان ظهری علی هذا ای معین او یاری گر من ست وانا ظهر لک - ظاهر پیدا ظاهرة چشمه بیرون زده ومنهل که آب او به نیم روز خورند ویقال هذا ظاهر عنک عاره ای زائل - ظواهر الارض نباتهای زمین وبلندیها قریش الظواهر آنهاکه بظاهر مکه فرود آمدند ظهرة بالفتحتین رخت خانه وقوم خانه ظهر در پشت (عع ک اف ۲) ظهر بکسر الوسط لغة منه - ظهور بالضم پیدا شدن وچیره شدن یقال ظهر علیه ای غلب علیه وبیام برآمدن اظهار پیدا کردن وچیره گردانیدن وبوقت نماز پیشین رفتن استظاهرة یاری کردن تظاهر یاری مند شدن باهم استظهار یاری خواستن وقوی پشت شدن یقال استظهر ای قوی ویاد گرفتن واز برخواندن تظاهر پشت بر پشت درآوردن ظهران بالضم جانب کوتاهی موی از پر مرغ ببطنان جانب درازی وی یقال ریش سهمک بظهران ولا تریشه ببطنان الواحد ظهر وبطن مثل عبد وعبدان قال ابو عبیدة فی ریش السهام الظهار بالضم - ظهارة بالکسر ایرة

جایه مظاهرة وظهار مرد مر زن خود را انت علی کظهر امی گفتن یعنی حرام تظهیر تظهر کذلک قوله تعالی الذین یظاهرون من نسائهم - مظهر مرد قوی پشت مظهر نام مردے ودر وقت ظهیره آینده و بالتخفیف کذلک -

فصل العین

عبر - عبرة - بالکسر پند عبرة بالفتح اشک باریدن (عع ک اف ۲) یقال عبر الرجل فهو عابر وعبران وهی عبری وعابرا یضا - عبر بفتحتین گرمی چشم و بالضم شله عبر النهر بالفتح والضم کرانهٔ جوے جمل عبر اسفار بالضم والکسر شتر که پیوسته در سفر باشد کذلک جمال عبر اسفار یستوی فیه المذکر والانثی والجمع - عبر بالضم بسیاری از هر چیز عبری انچه از سیل برآید بر لبهاے جوے وبلند شود عبری عبرانی بالکسر فیهما لغة جهودان الشعری العبور بالفتح نام ستاره که بعد از جوزا برآید معبر بالکسر پل وکشتی وگذرگاه عبور گذشتن از آب (عع ف اض ۲) عابر سبیل راه گذرے وعبر القوم اے ما توا - عبارة بیان وتفسیر کردن سخن راه تعبیر کردن خواب را (عع ف اض ۲) قوله تعالی ان کنتم للرؤیا تعبرون اوصل الفعل باللام کما یقال ان کنت للمال جامعا - عبر باندیشه خواندن کتاب را بے آواز (عع ف اض ۲) لغة - عابرة اے جائزة اعبار یکسال فریز ناکرده ماندن گوسپند را شاة معبرة لغت منه - غلام معبر ختنه ناکرده وکذلک

جاریۃ معبرۃ - سہم مُعبَر تیر نا پیراستہ لبسیر تفسیر خواب گفتن وسخن از کسے یا از دل خود گفتن یقال عبّر عنہ وبکلام سنجیدن درم بعد از انکہ بر تفاریق سنجیدہ باشد استعبار خواب گزاردن بر کسے بجہت تعبیر کردن وی واشک باریدن - عَبِیر بوے خوش باز عفران آمیختہ عن الاصمعی وبوے زعفران تنہا عن ابی عبیدۃ وفی الحدیث التعجّر احد یکن ان تتخذ تومتین ثم تلطخہما بعبیر او زعفران ففی الحدیث بیان ان العبیر غیر الزعفران -

عبثر - عَبُوثران - عَبَیثران - بضم الثاء وفتحہا اربع لغات گیاہ خوشبوے -

عبسر - عَبْسُور - بالضم ناقۂ تیز رو -

عبقر - عَبقَر - زمین پریان - وعرب ہر چیزے را کہ مردم دستور وجامہ وفرس وجز آن را کہ در غایت قوت وحسن ولطافت باشد بوے نسبت کنند یقال ثوب عبقری وہو واحد وجمع والانثی عبقریۃ یقال ثیاب عبقریۃ وفی الحدیث انہ کان یسجد علی عبقری وہی البسط المصبوغۃ المنقشۃ و یقال ہو عبقری القوم ای مرد قوی وفی الحدیث فلم ار عبقریا یفری فریہ حتی قالوا اظلم عبقری اے شدید خم خاطبہم ان اللہ تعالی بما تعارفوہ فقال عز وجل متکئین علی رفرف خضر وعبقری حسان وقُرِئ وعبا قُرِّیّ علی الجمع وہو خطا لان المنسوب لا یجمع علی النسبۃ - عبقرۃ درخشیدن سراب وقولہم ابرد من عبقر بضم القاف مشددۃ ویقال عبقر وہما کلمتان جعلتا واحدۃ مرکب من عبّ وہو اسم للبرد بالتحریک وہو حبّ الغمام وقُرّ وہو البرد فالعین مبدلۃ من الحاء والحاء منہا -

عبہر - عَبْہَر - بوستان افروز دو مرد آگندہ گوشت امرأۃ عَبْہَرۃ وعَبْہَر ایضاً - قوس عَبْہَر کمان آگندہ قبضہ -

عبر - عَبْر - بالکسر اصل وفی المثل عادت لعبرہا یضرب لمن رجع الی خلق کان ترکہ وگیاہے از ادویہ وفی الحدیث لا بأس للمحرم ان یتداوی بالسنا والعبر - وایضاً العَبِیرۃ یعنی گوسپند قربانی جاہلیت کہ در ماہ رجب کردندے عَتِیرۃ قربانی کردن عتیرہ وجنبیدن نیزہ (ع ف اک ۲) عترات بفتحتین لرزیدن نیزہ عترۃ بالکسر درختے خُرد وجمیل کہ بمشک وعنبر وعود وجز آن معجون کردہ باشند وخوشبان ونزدیکان مرد وتیزی دندان وچوب کہ بر بیل آہنین دوزند کہ پاے بروے نہند بوقت زمین کندن -

عثر - عَثْرَۃ - شکوخہ عثار شکوخیدن (ع ف ا ض ۲) عَثَر عُثُر رویدہ درشدن بر چیزے یقال عثر علیہ - اعثار اطلاع دادن کسے را وسنہ قولہ تعالی وکذلک اعثرنا علیہم - تعثر شکوخیدن زبان در سخن عاثور سختی وجاہے کہ از جہت صید شیر و جز آن کنند وفی المثل وقع فی عاثور شر وعاثور شر بالفار ایضاً لغۃ اولغۃ عَثِیر بالکسر کرد ولا تقل بفتح العین لانہ لیس فی کلامہم

قول الاصمعی وہو مصنوع بمنزلۃ الصلب الشدید
عثیر بالفتح مثال غیہب نشان عثیر بالقلب کذلک
یقال ما رأیت لہم اثرا ولا عثیرا ولا عیثرا۔ عثر شہری
بشام عثر بتشدید الثاء نام جائے عشری کشت دشتی
کہ بر باران کارند۔
عجر۔ عجرۃ۔ بالضم گرہ چوب وگرہ رگ ونام مرد
عجرۃ بالکسر بست وستار یقال فلان حسن العجرۃ۔
عجو بفتحتین مُغندگی وبیرون آمدگی ہر چیز رجل
اعجر بزرگ شکم ہمیان اعجر پر محل اعجر ضخم۔ وطیف
عجر بکسر الجیم وضمہا غلیظ۔ عجر بفتحتین مصدر منہ
(ع ک ا ف ۲) تعجر زرد گرفتن شکم از فربہی تعجر
بر سر افگندن زنان اعجار تعجر افگندن بر سر
وستار بستن عجر بسکون الوسط دم بر داشتن اسب
در دویدن وبشتاب رفتن اسپ وبہ شمشیر آہنک
کردن بہ کسے یقال عجر علیہ بالسیف ای شد علیہ
وگردن تافتن (ع ع ف ا ک ۲) عجران بالتحریک
سر باز گردانیدن ستور بسوے دیگر بعد از برگشتن
(ع ع ف ا ک ۲) یقال عجر بہ بعیرہ کنایۃ اراد بان یکب
وجہا فرجع بہ قبل الآفۃ واہلہ۔ وعنجر الرجل اذا تم
شفتیہ وقلبہما۔ عجیز نام مرد بالراء والزاء المعجمۃ ایضا
عجوزۃ بالضم علاف شیشہ۔
عذر۔ عذر۔ بالضم والسکون بہانہ ومعذور داشتہ
معذرۃ بکسر الذال وعذری وعذرۃ بالکسر اسم
فی العذر یعنی بہانہ قولہ تعالی ولو القی معاذیرہ ای
ولو جادل عنہا۔ اعتذار عذر خواستن وباعذر شدن

وناپیدا شدن اثر عمارت وجز آن وبکارت زائل
کردن ویقال سن عذیری من فلان یعنی کیست
عذر خواہ من از فلان وتعال عذیرک من فلان
یعنی بیا بہ کسے کہ ترا معذور دارد واورا ملامت کند
عذرۃ بالضم درد گلو از غلبۂ خون وذلک الموضع
ایضا یسمی عذرۃ وہو قریب من اللہاۃ وسوے
پیشانی اسپ عذر بفتح الوسط ج۔ قال الاصمعی
ہی الخصلۃ من الشعر یعنی لوک سوے وقبیلۂ ازمین
وستارگان ریزہ ومجرہ ودوشیزگی عذرا ودوشیزہ
عذاری بالفتح والکسر عذراوات ج۔ چنانکہ در صحاح
گفتہ شد یقال ہو ابو عذرہا وابو عذرتہا ای
ہو الذی اقتضہا ودوشیزگی پردۂ ویست ویقال
ما انت بذی عذرۃ ہذا الکلام لو بکارت پردۂ این سخن
نیستی عذرۃ بکسر الذال درگاہ وپلید مردم و
ستور وجز آن عذار بالکسر فسار ستور عذر ج —
وخط ریش ونشان فسار بر روے ستور عذر بالفتح
فسار نہادن یقال عذرت الفرس بالعذار ای
شددت عذارہ۔ وہو خلیع العذار یعنی فسار گسستہ
وختنہ کردن کودک را وبسیار عیب شدن (ع
ف ا ض ۲ و ک ۲) وعذارین فی قول ذی الرمۃ
جبلان مستطیلان من الرمل ویقال طریقان۔
اعذار فسار نہادن وختنہ کردن وبسیار عیب شدن
وفی الحدیث لن یہلک الناس حتی یعذروا من انفسہم
ای تکثر ذنوبہم وعیوبہم وباجراحت کردن ومبالغت
کردن در کار وہلاک نزدیک شدن یقال اعذر بالی

ترک به عاذرا وهو اثر الجرح - ویقال ضرب فلان واُعذرای اشرف به الی الهلاک وجهانی ختنه وهو فی الاصل مصدر - عذیرة مثله وعذره ناک شدن جای یقال اعذرت الدار ای کثرت فیها العذرة باعذر شدن ومنه المثل اعذر من انذر وصاحب عذر شدن زن معتدو ختنه کرده ودر دمند گلو عاذر نشان خستگی عذیرة مثله ورگ خون استحاضه ویقال لقیت منه عاذورا ای شرا - تعذر دشوار شدن کار یقال تعذر علیه هذا وبعذره آلوده شدن وعذره حجت آوردن ناپدید شدن نشان تعذیر تقصیر کردن درکار وبعذره آلودن کسی را ودر دوش کردن چشم شتر را عاذور دروش یقال عَذِرَ عین البعیر اے سمه بغیر سمته لبعیری لیتعارف من ابله والجمع العواذیر - وقوله تعالی وجاء المعذرون من الاعراب یقرأ بالتشدید والتخفیف فاما المشدد فقد یکون محقا وقد یکون غیر محق فاما المحق فهو فی معنی المُعتذِر لان له عذرا ولکن الناء قلبت ذالا فادغمت فیها وجُعلت حرکتها علی ما قبلها کما قرئ یخصمون بفتح الخاء ویجوز کسر العین لاجتماع الساکنین ویجوز ضمها اتباعا للمیم - واما الذی لیس بمحق فهو المعذر لانه المُقصِّر والمُقصِّر یعتذر بغیر عذر - وکان ابن عباس یقرأ وجاء المعذرون بالتخفیف من اَعذر ویقول والله لهکذا انزلت وکان یقول لعن الله المعذرین کان الامر عنده ان المعذر بالتشدید المُظهِر للعذر اعتلالا ولا عذر له والمُعذِر الذی له عذر - والمعذَر بفتح الذال موضع العذار من

عذیر حالتے کہ مرد را بران معذور دارند عذر بضمتین ج - مثل سریر وسرر - عذر بالفتحتین وتشدید الواو مرد بدخو وخر فراخ شکم -

غذفر - جمل غذافر - بالضم ناقة غذافرة شگرف استوار غذافر ایضا نام مردے وشیر -

عرر - عَرّ - گرد گرگین شدن - (ع ف اک ۲) جمل اَعَرّ وعارّ نعت منه - عر بالضم کشن معروره شتران کشن ناک عرة نوعے از جنون وپشک وسرگین گوسفند وشتر مرغ وسرگین انداختن (ع ف اض ۲) ویقال فلان عرة وعارة وعارّة ای نجس - معرة بالفتح گناه وفلان یُعَرّ قومه اے یلطخهم بمکروه - استعرار بهمه رسیدن کرار بالفتح گیاہے خوشبوے واحد ها عرارة - عرار مثل قطام کاوی م وفی المثل بارت عرار بجمل اے بارت بده بهنده عرار وجمل نام دوگاؤ است که یکدیگر را شاخ زدند چندان که هر دو بمردند واین مثل درمیان دو حریف برابر گویند عرارة بالفتح بدخوئی ونام اسپے م - وسختی ومهتری واصل یعتال هوفی عرارة خیر اے فی اصل خیر - عرار بالکسر بانگ کردن شتر مرغ نر (ع ف اک ۲) ونام مردے تعار را از خواب بیدار شدن با بانگ وآواز عَرعَر درخت سرو ونام جائے عَرعَرة بازیچه کودکان عَرعار بنی برکسره معدول از عرعرة چون قرقار از قرقرة همچنین بدین لفظ کودکان بانگ کنند تا دیگران از خانه ببازی بیرون آیند عَرعَرة الجبل بضمتین

اعلاه وعرعرة السنام وعرعرة الالف كذلك وعرعرت رأس القارورة اذا استخرجت صماماها عرّ ايضاً از بیخ برکندن موے وبار افگندن زمین بتقریر مسئله وحاجت برداشتن به کسے يقال عرّرت بک حاجتي اي انزلتها بک وآلودن کسے را به بدی يقال عرّه بشر واندوهگین کردن (عع ف ض ۲) نخلة معرار بالکسر خرماے ریزه تباه بار آزنده والعرير في الحديث الغريب - بعير اعرّ شتر بے کوهان تقول منه اعرّ الله بعيرک وناقة عرّاء مُعَرّ محتاج که از کسے چیزے نخواهد عراعر بالضم شتر فربه ونام جائے ومهتر عراعر بالفتح ج - عراعر الاقوام مهتران قوم عراعر ايضاً گرانهاے کوهان -

عزر - تعزير - بزرگ داشتن وادب کردن وگرانبار کردن ستور اعزار درختے ابو العزار کنيت مرغے دراز گردن که همیشه در آب ایستاده باشد عزير بالضم نام پیغمبرے -

عسر - عسر - بضمتین والسکون دشواری ودشوار شدن (عع بضمهما) - قال عيسى بن عمر وكل اسم ثلاثي اذا كان مضموم الفاء جاز السكون والضم في عينه مثل عسر ورحم وحُلم - عسير دشوار عسر بفتحتین در پیچان شدن کار - (عع ک ا ف ۲) عسر بکسر الکاف نعت منه - عسران بفتحتین دم برداشتن شتر عسر خواستن وام از عزیم بوقت دست تنگی او (عع ف ض ۲ و ک ۲) ودشوار زادن بچه واز سے چیپ آمدن يقال عَسُرت المرأة اذا عسر ولادها وعسرى فلان اي جار على يساري - اعسر چپه دست اعسر يسر آنکه بهر دو دست کار کند برابر عسراء يسرة مؤنث ولا يقال اعسر ايسر - عقاب عسراء عقاب که پرهاے جانب چپ او بیشتر از راست باشد حمام اعسر آنکه در بال چپ وی سپیدی باشد اعسار تنگ دست شدن معاسرة تعاسر ودشواری کردن باهم معسور ضد میسور واین هر دو مصدرست يقال دعه الى ميسوره والى معسوره ونزديک سببویه صفت است وگوید مصدر بروزن مفعول نیامده است ویتاول قولهم دعه الى ميسورة والى معسورة اي الى امر يوسر فيه والى امر يعسر فيه ويتاول المعقول ايضاً كذلك - عُسرى ودشواری نقیض يسرى - عَسَرة پرهاے لوک بال که سپید باشد عَسيرة ماده شتر که بسال نخست باز گیرد - عسير ناقة که رام نشده باشد اعتسار بر شتر رام نشده نشستن وستم کردن وقهر کردن جمل عسرانی وناقة عسرانية شتر که پیش از رام شدن اورا برنشینند -

عسير - عِسيارة - بالکسر کفتار بچه از گرگ فرعل بالضم کفتار بچه هم از گفتار -

عسجر - عَيْسَجور - شتر استوار -

عسكر - عَسْكَر - لشکر عسکران حرفه ومنی عسکرة منعنی ولشکری شدن مرد معسکر بفتح الکاف لشکرگاه -

عشر - عَشَر - ده زن عشرة ده مرد احدی عشرة

بکسر الشین وسکون ہا الی تسع عشرۃ بالتسکین
لاہل الحجاز والکسر لاہل النجد واحد عشر بالفتح لاغیر
عشرون بالکسر وسکون ۲ بیست عشر بالضم عشیر
معشار بالکسر دہ یک وجمع العشیر اعشیرار۔ عشر
بالضم ایضاً مصدر سنہ یعنی دہ یک گرفتن (ع
ف اض ۲) وبالفتح وہم شدن (ص ف اک ۲)
عشار دہ یک گیرندہ عاشر مثلہ وایضاً دہم عشر بالکسر
میان دو نوبت آب شتر وآن ہشت روز باشد
چون روز اول وہ دہم آب دہند مابین الورد ین
ہشت روز باشد وکذلک الاظمار کلہا بالکسر ولیس
لہا بعد العشر اسم الا فی العشرین فاذا اوردت
یوم العشرین قیل ظمؤہا عشران وہی ثمانیۃ عشر
یوما فاذا جاوزت العشرین فلیس لہا تسمیۃ و
انما ہی جواز۔ اعشار خداوند شتر خورندۂ یک عشر
شدن ودہ تن شدن قوم ابل عواشر شتران
کہ یک عشر خوردہ باشند معاشرۃ آمیزش کردن
باہم تعاشر مثلہ۔ عشرۃ خوشدلی عشرۃ بالضم وفتح ۲
درخت باصنع عشر عشرات ج۔ ویقال ثلاث
لیال من الشہر عشر وہی بعد التسع وکان ابو عبیدۃ
یبطل التسع والعشر الاشیاء سنہ معروفۃ حکی ذلک
عنہ ابو عبید۔ عاشورا وعشورا ممدودان
روز دہم محرم معشر گروہ مردم معاشر ج۔
عشیرۃ قبیلہ وتبار مردم سعد العشیرۃ پدر قبیلۂ
ازمین عشیر شہر وفی الحدیث انکن تکثرن اللعن
وتکفرن العشیر یعنی الزوج لانہ یعاشرہا وتعاشرہ

قال اللہ تعالی لبئس المولی ولبئس العشیر عشار
بالضم معدول من عشرۃ یقال جاؤا عشار عشار آمدند
دہ گان دہ گان عشاری دہ گزی عشار شتر دہ ساہ
آبستن وہی الناقۃ التی اتت علیہا من یوم ارسل
فیہا الفحل عشرۃ اشہر وزال عنہا اسم المخاض ثم
لا یزال ذلک اسمہا حتی تضع حملہا وبعد ما تضع ایضاً
ویقال ہؤلاء عشار وان ونوق عشار وعشرت
یعشرون من ہمزۃ التانیث واوا۔ تعشیر دہ ماہ
برآمدن بر آبستنی اشتر ودہ آیت کردن سعیت را
وبدہ آواز بانگ کردن خر یک دم بنو عشار
قوے از بنی غزارہ اعشارہ آیتہا وتصیبہا
قمار وجزور وقوادم یرمح ویقال برمحہ اعشارا
اذا انکسرت قطعا وقلب اعشار جار علی بناء الجمع
کما قالوا رمح اقصاد۔ تعشار بالکسر نام جائے۔
عشنزر۔ عشنزر۔ عشنزرۃ۔ سخت۔
عصر۔ عَصْر۔ ثلث لغات بالفتح وسکون الثانی
وبالضم کذلک وبضمتین روزگار عصور ج۔ عُصُران
شب وروز وبامداد وشبانگاہ عصر ایضاً نماز دیگر
وفشاردن انگور وجزآن وپناہ گرفتن ودستن و
باران زدن کسے را (ع ف اک ۲) قال الکسائی
یقال جار فلان عصر اے بکلیا حکاہ عنہ ابو عبید
عصر بفتحتین پناہ جائے وفی الحدیث مرت
امرأۃ مکلبۃ لذیلہا عصر۔ بنو عصر گروہے از
عبد القیس منہم مرجوم العصری۔ عصرۃ بالضم پناہ
ویقال ہؤلاء موالینا عصرۃ ای دنیۃ یعنی نزدیکان

اعتصار تعصر پناه گرفتن به کسے قولہ تعالے فیہ یغاث الناس وفیہ یعصرون اے یمطرون وہو من العصرۃ وہی المنجاۃ وقیل یستغلون وہو من عصر العنب۔ وقرئ یعصرون اے یمطرون اعتصار بیرون کردن مال از دست کسے وبازداشتن مال از کسے ومنہ الحدیث یعتصر الوالد عن ولدہ فی مالہ اے ینتہہ ایاہ ویجبرہ علیہ وفشاردن انگور وجز آن وبرسر طعام کہ در گلو ماند اندک اندک آب خوردن تا گوارا ند وفرو برد طعام را التعصر الاعتصار افشاردہ شدن یقال عصرت العنب واعتصرتہ فالعصر والتعصر واعتصرت عصیرا ای اتخذتہ۔ وقول ابی النجم لو عصر منہ البان والمسک العصر یرید عصر مخففہ۔ عصارۃ آنچہ بفشاردن بیرون آید از آب ومائع وجز آن۔ وآنچہ ماند از ثقل معصر بالکسر خشت ویقال فلان کریم المعصر بالفتح یعنی کریم است بوقت خواستن از وے معصر بالضم وکسر الصاد وخترے کہ برسیدگی وحیض نزدیک باشد معاصر ج۔ اعصار برسیدہ شدن وخترو ہی للجاریۃ کالمراہقۃ للغلام وگرد باد وبادے کہ ابر در رعد وبرق آرد یعصر واعصر پدر قبیلہ عنصر بضمتین وبہ فتح الصاد ایضاً اصل وحسب عناصر ج۔

عصفر۔ عصفر۔ رنگ سرخ معصفر ج عصفور گنجشک وپارۂ از مغز سر عصفوران دواستخوان از دو طرف روے اسپ عصافیر الجنب میخہاے پالان شتر وہی عراصیفہا علی القلب عصفور الاکاف وعرصوفر کذلک وآن چوبے باشد کہ میان پشما کند بندند عصافیر المنذر شتران نجیب ونیکو کہ نعمان بن المنذر را بود۔

عطر۔ عطر۔ بالکسر بوے خوش عطار بوی فروش عطر خوشبوے شدن (عع ک اف ۲) عطر عطرۃ نعت منہ۔ تعطر خوشبوے شدن معطیر بالکسر زن ومرد بسیار عطر سوزندہ معطار زن بسیار عطر ناقۃ عطرۃ ومعطار اے کریمۃ۔ ابل معطرات شہران بوشن موے نیکو۔

عفر۔ عفر۔ بفتحتین خاک واول آب کہ کشت را دہند عفر بالتسکین خاک آلودہ کردن ودر خاک غلطانیدن تعفیر کذلک وایضاً پستان بگل وخاک آلودہ کردن زن بچہ بہت فطام۔ وخشک کردن گوشت بآفتاب بریگ تقسان وسپید کردن وفی الحدیث ان امرأۃ شکت الیہ ان مالہا لا یزکو فقال ما الوانہا فقال سود فقال عفری ای ابتدلی اغنما بیضا فان البرکۃ فیہا۔ ویقال لقیت فلانا عن عفر بالضم ای بعد شہر۔ اعفار خاک آلودہ شدن وشکارے را بر خاک افگندن شیر اعفار خاک آلود شدن عفیر گوشت بآفتاب خشک کردہ وزنے کہ بہمسایہ چیزے ندہد ولپست شوراند ہ بے شیر نی اعفر ریگ سرخ وسپید کہ بسرخی باز زند شاۃ عفراء گوسپندے کہ برسپیدی پشم او سرخی غالب باشد وآہو بدین صفت عفرج۔ عفراء ایضاً شب سیزدہم از ماہ معصفرۃ زمین کہ علف اورا خورانیدہ باشند

یعفور آہو برہ و گوزن بچہ یعافیر ریسہ تکہ از آہو سود
بن یعفر بالضم نام شاعرے اذا قلتہ بفتح الیاء لم تصرف
لانہ علی وزن الفعل و بالضم صرفتہ لانہ قد زال عنہ
شبہ الفعل - عفار بالفتح درخت کہ از وے آتش گیرند
و فی المثل فی کل شجر نار و استمجد المرخ و العفار
و کشن دادن و پیراستن خسہ بانان و نان
خوردش مثل القفار - عفر بالکسر خوک نر و مرد خبیث
گر پز عفرۃ مونث - عفریت دیو سبتنہ و لغایت
رساننده از ہر چیزے یقال فلان عفریت نفریت
ابتاع و عفریہ نفریۃ بفتح الیاء بن مخففتین ای سابق
فی کل شئی و فی الحدیث ان اللہ تعالی یبغض العفریۃ
النفریۃ الذی لا یرزأ فی اہل و لا مال - و یقال
عفاریۃ واحد مثل عفریت قال الخلیل شیطان
عفریت و عفریۃ و الشیاطین العفاریت و العفاریۃ
فاذا سکنت الیاء صیرت الہاء تاء و اذا حرکتہا
فالتاء ہا فی الوقف - عفریت ایضاً سختی و سوے
قفاے شیر و خروس عُفرۃ بالضم و عِفراۃ بالکسر لک
و یقال جار فلان نافشا عفریتہ اذا جار غضبان -
سَعافر بالفتح حی از ہمدان لا ینصرف معرفۃ و نکرۃ -
ثوب معافری منسوب الیہا - معافر بضم المیم آنکہ با
کاروانیان رود و زیادت ماندۂ ایشان خورد
عَفرنی شیر و ہو فعلتی سمی بذلک لشدتہ و النون و الالف
للالحاق - و لبوۃ عفرنی مادۂ شیر استوار خلقت
ناقۃ عفرناۃ ای قویۃ و یقال وقع القوم فی عاثور شر
و عاثور شر یعنی در بدی افتادند عُفرۃ الحر بضمتین

لغۃ فی افرۃ الحر یعنی سختی گرما و یقال جار فلان فی
اُفرۃ الحرای فی اولہ - عفرین بکسرتین بیشہ شیر و شیر بیشگی
و یقال لکل ضابط قوی لیث عفرین و نام شہرے -
عقر - عَقَر - کوشک و بناے بلند و نام جاے
بابل و بنیاد و اصل ہر چیز و منہ عقر الدار بالفتح و الضم
و خستہ کردن عقیر لغت منہ و قوم عقری مثل جریح
و جرحی - و یقال فی الدعاء علی الانسان جدعا لہ
و عَقرا و حلقا و عقری و حلقی بلا تنوین ای عقرا اللہ
جسدہ و اصابہ بوجع فی حلقہ و منہ قلب عقور اے
جراح و پشت ریش کردن ستور را و منہ سَرج عقر
بالضم و فتح القاف و عقرۃ اے معقر غیر واق
و لا یقال عقور بالفتح الا فی ذی الروح و پی زدن
ستور را عقیر لغت منہ و خیل عقری و سر درخت
خرما بریدن و باز داشتن از رفتن (ع ف ک)
یقال عقرت بی ای اعلمت جسمی کانک عقرت
بعیری فلا اقدر علی السیر - تعقیر نیک خستہ کردن
عقاقیر اصول دارو ہا واحدہا عقار بالفتح و التشدید
مُعقر نام شاعرے تعاقر بے کردن اشتر را بمبارات
معاقرۃ دشنام دادن و ہجا کردن یکدیگر را و
پیوستہ بودن بشراب و در ہر چیزے و کارے
منہ العقار و ہی الخمر لانہا عاقرت الدن - عقار
العقار پشت ریش شدن ستور عقرۃ بالضم و فتح ا
شبہ کہ زنان با خود دارند تا آلبستن نشوند و منہ
قولہم عقرۃ العلم النسیان - عقار بالفتح آب زمین
و درخت خرما و رخت و اسباب خانہ عقارا

ممدودة موضع عقار بالضم نوعے از جامۂ سرخ رنگین عقیرة ساق پے زدہ و آواز بلند یقال رفع فلان عقیرته اے صوته کانه عقر احدی رجلیه فصرخ و یقال ایضاً ما رأیت کالیوم عقیرة وسط قوم للرجل الشریف یقتل - عقر بفتحتین لرزیدن پاہا از دشت (عع ک اف ۲) ومنه قول عمر رضی الله عنه فعقرت حتی خررت الی الارض - عاقر ریگ تودۂ بلند وزن نازاینده و مرد که اورا فرزند نشود و عقر بالضم کابین که بشبهه وطی واجب شود و نازاینده شدن زن (عع بضمهما) هیئة النقر خایهٔ خروس واین لفظ را در هر چه نادر بود و علیه و تحفه که بکبار اتفاق افتد از جائے که امید نباشد و مانند آن استعمال کنند عقر النار و عقر الدار میانه و معظم آن عقر الحوض جائے آب خوردن ستور از حوض اعقار ج - اعقار با آب و زمین شدن کسے و دشت دادن کسے را ناقة عقرة شتر که از عقر آب خورد و یقال لقحت الناقة عن عقر یعنی پس از نازایندگی آبستن شد عقر بفتحتین اصل هر چیزے یقال عقر القصب ای اصله و عقر الرجل ای اصله و عنصره -

عقفر - عنقفیر - بلا و سختی عقفرة هلاک کردن -

عکر - عکر - میل کردن بجائے (عع ف اک ۲) و بازگشتن بحرب و النکرة الکرة و فی الحدیث قلنا یا رسول الله نحن الفرارون فقال علیه السلام انتم العکارون و انا فئة المسلمین و بازگردانیدن شتر خداوند را بسوے اہل و وطن خود اعتکار در تخیتن تاریکی یقال اعتکر الظلام ای اختلط کانه کر بعضه علی بعض سن بُطر الجلالة و بسیار شدن باران و یقال تعاکر القوم ای اختلطوا - عکر بفتحتین دردی زیت و شراب و تیرگی آب که در تگ حوض ماند و دردی ناک شدن روغن و جز آن (عع ک اف ۲) شراب عکر لغت منه ای کدر - تعکیر در آمیختن دردی بشراب و روغن و مانند آن عکرة بفتحتین شتر گله از پنجاه تا صد و قال الاصمعی الخمسون الی الستین و السبعین و بن زبان عکر ج - اعکار دردی ناک کردن و خداوند گله شتر شدن عکر بالکسر اصل هر چیز مثل عتر یقال رجع فلان الی عکره ای اصله و باع عکره ای اصل ماله و فی الحدیث لما نزل قوله تعالی اقترب للناس حسابهم تناهی اہل الضلالة قلیلا ثم عادوا الی عکرهم ای الی اصل مذہبهم الردی -

عمر - عمر - بالفتح و الضم زندگانی و زیستن (عع ک اف ۲) وهما مصدران علی غیر قیاس و قیاس مصدره التحریک و یستعمل فی القسم احدهما و هو المفتوح فاذا دخلت علیه اللام رفعته بالابتداء فقلت لعمر الله و اللام لتوکید الابتداء و الخبر محذوف و التقدیر لعمر الله قسمی و لعمر الله ما اقسم به فان لم تات باللام نصبته نصب المصادر و قلت عمر الله ما فعلت کذا و عمرک الله ما فعلت و معنی لعمر الله و عمر الله احلف ببقاء الله تعالی و دوام

و اذا قلت عمرک اللہ فکانک قلت تعمیرک اللہ ای
باقرارک لہ بالبقاء - و ربما جاء للدعاء کقولک عمرک اللہ
ای سالت اللہ ان یطیل عمرک - عمر ایضاً گوشت
میان دو دندان عمور ج - و نام مردے و آنرا با
واو لازمند فرقا بین عُمَر و عمرو حالتی الرفع والجر و
بغیر واو فی النصب لان الفارق ثابت بینہما و ہو
عدم الالف فی عمرو ثبوتہ فی عمرا - عمریہ نام کسے
چون سیبویہ و نفطویہ معرفۃ مرکب من کلمتین مبنی
علی الکسر لان آخرہ اعجمی مضارع للاصوات مشبہ
بغاق و ینوّن فی النکرۃ یقال مررت بعمریہ و بعمریہ
آخر و ذکر المبرد فی تثنیتہ و جمعہ العُمَرُ و ہمان العمریہ
و ذکر غیرہ ان من قال ہذا عمریہ و رایت عمریۃ
راعربہ و ثناہ و جمعہ و لم یشترط المبرد - عمرۃ بالضم
یکے از ارکان حج و اصلہا من الزیارۃ و زفاف
زن ہم در خانہ زن و اہل وے و عرس آنرا گویند
کہ زن را بخانۂ خویش آرد و عمرج - و نام مردے
و ہو معدول عن عامر و لا ینصرف فی المعرفۃ عمارۃ
بالکسر آبادانی و آباد کردن (ع ف اض ۲)
عامر آباد بمعنی معمور مثل ماء دافق ای مدفوق - عمارۃ
ایضاً قبیلۂ عمیر جاے معمور و جامۂ تختہ یافتہ
غُمرۃ بانگ و فریاد یقال ترکتُ القوم فی غُمرۃ
ای فی جلبۃ و صیاح - اعمار بعمرے دادن چیزے
کسے را چون سرائے یا زمین و جز آن و آن چنان
باشد کہ گوید این سرائے ترا باشد تا من زندہ ام
یا تو زندۂ و معمور یافتن و درد عا گویند اعمرہ اللہ

بک منزلک و عمرہ اللہ بک ایضاً یعنی معمور دارد
خدائے تعالی جاے ترا تو و نگویند اعمر الرجل
منزلہ - اعتمار زیارت کردن و عمرہ آوردن و عمامہ
بستن عمارۃ بالفتح ہر چہ بر سر نہند چون دستار
و کلاہ و تاج و جز آن عمار بالفتح ریحان
یزین بہ مجلس الشراب - عمارۃ بالضم نام مردے
عمار البیت باشندگان خانہ تعمیر زندگانی دراز
دادن و بہ بقائے دراز موصوف کردن کسے را
و قولہ تعالی و استعمرکم فیہا ای جعلکم عُمّارہا
معمر جاے فراخ آب و علف دے یعمر بفتح المیم
نام مردے عمران ابو بکرہ و عمر رضی اللہ تعالی عنہما
قال قتادۃ العمران عمر بن الخطاب و عمر
بن العبد العزیز - و زعم الاصمعی عن ابی ہلال الرماسی
عن قتادۃ انہ سئل عن عتق امہات الاولاد
فقال اعتق العمران فما بینہما من الخلفاء امہات
الاولاد ففی قول قتادۃ انہ عمر بن الخطاب و
عمر بن عبد العزیز لانہ لم یکن بین ابی بکر و
عمر خلیفۃ و قال الفراء لقد قیل سیرۃ العمرین
قبل عمر بن عبد العزیز لانہم قالوا لعثمان رض
یوم الدار نسألک سیرۃ العمرین و ہما ابو بکر و
عمر رضی اللہ تعالے عنہما - عمران ابادانی عمران
عمرو بن خویۃ الفزاری و عمرو بن جابر بن
ہلال الفزاری لعامر بزغالگان یعمور یکے عامر
پدر قبیلۂ ام عامر گفتار عامر ان عامر بن مالک
بن جعفر بن کلاب و عامر بن الطفیل بن مالک

بن جعفر بن کلاب -

عنبر - عَنْبَر - م و بوے خوش و پدر قبیلہ از بنی تمیم
لمُعَنْبَر فرزندان او یعنی بنو العنبر بحذف النون
چنانکہ لبلحارث -

عنتر - عَنْتَر - خرگس عنترۃ نامردی -

عور - عَوْرَة - اندام شرم مردم و ہرچہ از نمودن
و دیدن آن شرم آید عورات ج - و یحرک الثانی
سن فعلة فی جمیع الاسماء اذا لم یکن یاءً او واواً
وقرأ بعضهم علی عورات النساء بالتحریک ورخنہ
در صف لشکر و در حصار کہ ازان بیم باشد عورات
الجبال شقوقها - اعور زاغ و یک چشم و آنکہ مطلوب
خود نرسد عوران بالضم ج - و فی المثل یقال
بدل اعور للمذموم یخلف بعد المحمود یعنی بئس البدل
و ربما قالوا خلف اعور - عوز بفتحتین یک چشم
شدن عَوَرَة یک چشمی (ع ک اف ۲) یقال
منه عار یعار بالاعلال وعَوِرَت عینه بالتصحیح و
انما صحت الواو فیهما لصحتها فی اصلها وهو اعْوَرَت
لسکون ما قبلها ثم حذفت الزوائد یعنی الالف
واللام والتشدید فبقی عَوَر ویدل علی ان ذلک
اصله مجیء اخواته علی هذا مثل اسود و اسمر
یحمر و ابیض یبیض ولا یقال فی الالوان غیره
وکذلک قیاسه فی العیوب اعرج و اعمی فی عرج
وعمی وان لم یسمع ویقال منه عرت عینه -
وعاره یعوره ویعیره اذا اخذه وذهب به -
ویقال ما اوری ای الجراد عاره اذا ای الناس

ذهب به - ویقال عنده من المال عائرة عین
ای ما یحار فیه البصر من کثرته - فلاۃ عوراء دشت
بے آب عائر تیر یا سنگ کہ رسد و اندازندۂ وی را
ندانی و درد چشم و خاشاک عوائر گروہ ملخ از ہر گونہ
عوار سخن زشت وزن یک چشم عویر بالتصغیر نام
جائے و خصلت نکوہیدہ عوار بالفتح و الضم عیب
عوار بالضم و التشدید فرستوک و خاشاک در چشم
و بدول عواریر ج - عاریة بالتشدید عارة عاریتی
کانها منسوبة الی العار لان طلبها عار و عیب عواری
ج - استعارة بعاریت خواستن و دست بدست
گردانیدن اعوار با ترس شدن مکان معور جای
با ترس از دزد و قطاع ویقال اعور لک الصید
ای امکنک و اعور الفارس اذا بدا فیه موضع خلل
للضرب و یک چشم کردن تعویر یک چشم کردن و
از کسے دروغ گفتن و باز گشتن ازان و باز گردانیدن
یقال عوره عن فلان کذب عنه و عورته عن الامر
ای صرفته و عَوِرَت عین الرکیة ای کبستها یعنی
آگندم چشمہاے او راسعاورة عیار پیدا کردن
در سنجیدن نیها معائرة مثله و ہرچہ دیگرے کند با او
ہمان کردن اعتوار دست بدست گردانیدن
چیزے را تعاور مثله -

عهر - عَهْر - بالتحریک والاسکان زنا کردن (ع
بفتحتین) عهر بالکسر زنا و فی الحدیث الولد للفراش
وللعاهر الحجر - امرأة عاهرة ومعاهرة وعَیْهَرة
بمعنی اے زانیة -

عیر - عَیر - گور خر و اہلی را نیز گویند عَیرَۃ مؤنث أعیار مَعیُور بالمد عیورۃ ج - ومنج و مهتر قوم وقولهم عَیرٌ لعیر وزیادۃ عشرۃ کان الخلیفۃ من بنی أمیۃ اذا مات وقام آخر زاد لارزاقهم عشرۃ دراهم ونام کوہے بمدینہ وفی الحدیث انہ حرم ما بین عَیر الی ثور وتندی میان پیکان وتیزی سر کتف وتندی پشت پائے وتندی اندرون گوش مردم وخط سپید میان برگ ومرغے چون کبوتر واورا عَیرَ السراۃ نیز گویند ورفتن وبیک گوشہ بیرون شدن ناقہ بطلب فحل وبهر سو رفتن اسپ بچرا کردن (ع ف اک ۲) فرس عَیار لغت یمنیۃ ویقال للموضع الذی لاخیر فیه وهو کحوف عَیر یعنی در وے ہیچ خیرے نیست لانہ شئ فی جوفہ یُنتفع به - وعَیرَ العین جَفنُها ومنه قولهم فعلت ذاک قبل عَیرَ اے قبل لحظ العین - قال ابو عبیدۃ ولا یقال افعل ذاک - ویقال فلان عُیَیرٌ وحده للمُعجب والمتکبر الذی لا یری الا نفسه وان شئت کثرت اوله ولا یقال عویر بالواو اعارۃ بعلت داشتن اسپ را فرس معار لغت منه - ویقال اسد عیار ورجل عیار لما کان کثیر التطواف والحرکۃ - ویقال عار فی الارض یعیر اے ذهب - وعار الرجل فی القوم لبصر بهم مثل عاث ومنه العَیّار - تعار بکسر التاء نام کوہے تعییر سرزنش کردن عار وشنام وعیب مَعایر اے معایب مُعایرۃ راست کردن ترازو وپیمانہ تعایُر یکدیگر را عیب کردن مِعیار بالکسر اندازہ وپیمانہ وچاشنی کردن زر وسیم نبات معیر بالکسر سختی ها عَیزانہ بالفتح اشتر تیز رو کہ بگور خر ماند در سرعت عیر بالکسر کاروان شتر کہ غلہ کشانند عیرات ج -

عَبنجَر - غلیظ -

عَبدَرِیّ - منسوب الی بنی عبد الدار -

العُثمُرۃ من العنب - ما امتص ماؤہ وبقی قشرہ وعُثمُر ریگستانیست بے بلا وطی -

عَجهَرَۃ - جفا و درشتی خوعَجهُورٌ نام زنے -

عَدَر - دلیری و باران سخت فراوان ویُضَمّ عَدرِ المکان واعتدر بسیار شد آب آن (ع ک اف ۲) عادر در وغ گو عَدّار الملّاح وکغراب دابۃ تنکح الناس بالیمن وتُلقحها دود ومنه الوطار من عُدار وسُمّوا عدارًا وعَدّارًا وعندر المطر اشتد معتدر لغت منه واعتدر المکان ابتلّ من المطر -

عَیهَمُور - شتر مادۂ تیز رو -

بلد عَذهَر - شهر بسیار فراخ -

عَنجَر - تیز نگریست عنجر الابل استمرت فی سیرها وعنجر اللحم لحمۃ عنجر کجعفر نمک وموضع عنجرۃ بجنب مُتَعَنقِر - الجلد العبور -

عُضمُور - دولاب یا دلو آن -

العَضوَبَر - اهمله وقال الجربا بانی یاتی کعضوبر تنومند سطبر بزرگ وسنگیست بزرگ کہ بدان سنگریزها بشکنند وگرگ نرهای عَضوَبَرَۃ عضیار بالکسر سنگ آسیا وسنگے کہ گازران پارچہ بر

و زند و عَضْبَرُ الکلب استاسد۔

عَضْر۔ حی از یمن و سمعت عضرۃً اے خبرا عاضر منع کنندہ و عضر بکلمۃ باح بہا یعنی فخر کرد بدان (عع ف اض ۲)۔

عَضَمَر۔ بخیل تنگ دل عضمور دولاب ولیس بتصحیف العصمور۔

عَظِرَ الشیٔ مکروہ داشت آنرا (عع ک ا ف ۲) و عَظِرَ السقاء پر کرد آنرا و اعظرہ الشراب گرانہ و ثقل فی جوفہ یعنی شراب ناگوارائی کرد اورا و در شکمش گرانی نمود العَظُور المتملی من ای شراب کان عُظْرُجَ العطارۃ بالکسر الامتلاء منہ عطاری بالفتح نرہائے ملخ عِظَیْر کاروب و قد یخفف کوتاہ و توانائی سطبر و تند و بدخلق و عظرۃ کزنخۃ شتر مادہ آبستن و غیر آبستن من الاضداد و قد یکون بالنافۃ عرق العظر فیقطع فتلقح۔

عفرز۔ کجعفر پیش رو جلد باز و مرد بسیار غوغا کنندہ در باطن و اسپ سالم بن عامر و عفرز رجل من اہل الحیرہ و ابنتہ المغیۃ المعروفۃ بسبب امرؤ القیس۔

عُقَیْصِیر۔ دابۃ یتفز من اکلہا۔

عَکْبَرَۃ۔ زن درشت خلقت و عکبر بفتح الباء و یقصر ہی و النسبۃ عُکْبَرَاوی و عکبری و عبد اللہ بن عکبر کجعفر محدث و العکبر بالکسر شئی تجیٔ بہ النحل علی افخاذہا و اعضادہا فتجعلہ فی الشہد کان العسل عکابر نرہائے موش و شتی۔

عُمَیْدَر۔ کودک نازک اندام بسیار مال۔

عَمَیْطَر۔ السفیانی الخارج بدمشق ایام محمد الامین۔

عُنْجُرَۃ۔ زن دلیر عنجورۃ مردے بود کہ ہر گاہ اورا عنجر یا عنجورۃ گفتہ میشد بہ خشم مے درآمد و العنجورۃ ذکر فی ع ج ر۔

عنصر۔ بفتح الصاد المہملۃ و ضمہا الداہیۃ و الہمۃ و الحاجۃ و ذکر فی ع ض ر۔

عنقر۔ بفتح القاف و ضمہا لخ او ما دام ابیض و بیخ فی اراول ماینبت منہ و ہو غض و قلب درخت خرما و اصل مرد و اولاد الدہاقین لنضارتہم و بالضم شتر مادۂ است مشہور کہ بچۂ نجیب مے آورد و عنقرۃ مادہائے باشہ و نام زنے۔

عنکرۃ۔ شتر مادۂ کلان۔

فصل الغین

غبر۔ غبار۔ بالضم غبرۃ بفتحتین گرد و غبرۃ بالضم تیرگی اغبرار تیرہ رنگ شدن غبراء زمین و نوعے از نبات و نام اسپ قیس بن زہیر بنو غبراء در و یشان و طاۃ غبراء و سوداء بے مانند غبیراء بالمد آب از ران کہ بست کند غبر بالضم باقی شیر در پستان اغبار جمع غُبَرُ الحیض بقایاہ و یقال غبر المرض و کذلک غبر اللیل غبور باقی ماندن و در گذشتن و ہو من الاضداد (عع ف اض ۲) و الغبر بالتحریک اندمال الجرح علی فساد ثم ینتقض بعد ذلک و منہ سمی العرق الغبر لانہ لا یزال ینتفض۔ و داہیۃ الغبر بلائے بزرگ اغبار گرد بر انگیختن و جدا کردن در طلب حاجت و سخت افتادن

باران برزمین یقال اغبرت السماء تغبیر گردانیختن
تغبر گرفتن باقی ماندهٔ چیزے را غبر مثل عمر
نام مردے -
غثر - غثرة - بالضم تیرگی کہ بسبزی بازند اغثر
لغت منه وچفر لاوه وفرو مایه غثراء مؤنث منه
غُثر بالضم ج - مثل احمر وحمراء وحُمر غثیرة کذلک
وفی الحدیث رعاع غثرة بفتحتین بکذا یروی وتری
اصله غثیرة حذفت منه الیاء وقولهم کانت
بین القوم غثیرة شدیدة قال ابن الاعرابی ای
مداوسته القوم بعضهم بعضا فی القتال - مغثور بالضم
لغة فی مغفور وهو شئ یسیل من العرفط والرمث
مثل الصمغ حلو کالعسل یوکل وله ریح کریهة - مغثر
بالکثر لغة فیه - مُغثَمِر جامهٔ درشت تباه یافته -
غدر - غَدْر - بیوفائی کردن وقد غدر به فهو غادر
وغدر بالضم ایضاً واکثر ما یستعمل هذا بالنداء فی الشتم
یقال یا غدر وفی الحدیث یا غدر الستُ اسعی فی
غدرتک ویقال فی الجمع یاال غُدُر - غدر بفتحتین
جاے درشت سنگ ناک وسوراخهاے گذاره
درزمین وتاریک شدن شب (ع ک اف ۲)
اغدار مثله یقال غدرت اللیلة فهی غدره واغدرت
فهی مغدرة وپس ماندن شتر از گله وگوسپند از رمه
اغدار متعد منه - غدیرة شتر وگوسپند پس مانده
وگیسوے بافته غدائر ج - ورجل ثبت الغدر
ای ثابت فی قتال او کلام یقال ما اثبت غدره
ای ما اثبته فی الغدر یقال ذلک للفرس والرجل
اذا کان لسانه یثبت فی موضع الزلل والخصومة
مغادرة ماندن وگذاشتن غدیر بارکین وهو فعیل
بمعنی مفعول من غادرة السیل او مفعول من اغدر
ویقال هو بمعنی فاعل لانه یغدر بالمله ای ینقطع عند
شدة الحاجة الیه غدران غدر بضمتین ج - غُدُر
بضم الدال وفتحها نام مردے -
غذمر - غذمرة - بالذال المعجمة خشم وبانگ کردن
وفریاد یقال سمعت لفلان غذمرة ای صخبا وصیاحا
مثل زمجرة تغذمر کذلک - ویقال فلان ذو غذامر
والغذمرة ایضا مثل الغشمرة ومنه قیل للرئیس الذی
یسوس عشیرته بما شاء من ظلم وعدل - مُغذمر
غذمرة وهی ایضاً لغة فی الغذرمة وهو بیع الشئ
جزافا - والغُذامر فی الغذارم وهو الکثیر من الماء
حکاها ابو عبید -
غرر - غَرّ - شکن جامه ولوردپوست یقال
طویت الثوب علی غره ای علی کسره الاول غرور بالضم
ج - وایضاً فریبندین (ع ف اض ۲) یقال ما غرک
به ای کیف اجترأت علیه وما غرک منه ای ای شئ طمعک
عشوة فیه - غرور بالفتح فریبنده ومنه قوله تعالی
ولا یغرنکم بالله الغرور وانچه بدان غره کنند از زادی
وجز آن هو مثل لعوق وسعوط - غرة بالضم سپیدی
پیشانی اسپ بزرگ تر از درمی یقال فرس اغر
ورجل اغر ای شریف والاغر الابیض ایضاً وقوم
غران بالضم وغراء ای بیض - وهو غرة قومه ای
سیدهم وهم غرر قومهم ای سادتهم - غرة الشهر

اول ماہ غُرَرُ الشہر ثلث لیال من اولہ غرۃ کل شئی
اولہ واکرمہ والغرۃ ایضاً العبد والامۃ وفی الحدیث
قضی رسول اللہ صلعم فی الجنین بغرۃ فکانہ عبد
عن الجسم کلہ بالغرۃ - غرّ بالکسر کار ناآزمودہ رجل غرّ
و غریر و جاریۃ غِرّۃ غریرۃ والجمع للغر اغرار وللغریر
غُرّار غرارۃ بالفتح مصدر منہ (صبح ص ۱۰ اک ۲) غِرّۃ کار
ناآزمودگی وغفلت یقال کان ذلک فی غرارتی
و غِرّتی ای فی حداثتی - اغترار بغفلت افتادن یقال
اغترت یا رجل و بر غفلت کسے آمدن یقال اغترّہ
اے اتاہ علی غرّۃ منہ و فریفتہ شدن یقال اغتر بہ
غریر خوے نیکو یقال للرجل اذا شاخ ادبر غریرہ
و اقبل ہریرہ اے سار خُلقہ - و قولہم انا غریرک
من فلان اے لن یانیک منہ ما تغتر بہ - غرر
بفتحتین اے خطر و نہی رسول اللہ صلعم عن
بیع الغرر و ہو مثل بیع السمک فی الماء والطیر
فی الہواء - غرار بالکسر کمی در ہر چیز یقال عرار اللبن
و غرار النوم اے نقصانہما و قلتہما وفی الحدیث
لا غرار فی صلوۃ و ہو ان لا تتم رکوعہا و سجودہا و
روش یقال رمیت ثلثۃ اسہم علی غرار واحد
اے علی مجری واحد و بیک تیر یقال ضرب
فصالہ علی غرار واحد اے مثال و شتاب یقال
اتاہ علی غرار اے علی عجلۃ و تیزی شمشیر و ہر چیز بے
و مقدار یقال ہذا الیوم غرار شہر اے طول شہر
و کم شدن شیر عن الاصمعی - و قال ابن السکیت
غارت الناقۃ ای نفرت فرفعت الدرّۃ وفی المثل
سبق ورتہ غارہ یقال ناقۃ مغار بالضم و نوق مغار
بالفتح غیر مصروف - ابو زید غارت السوق غارا
اے کسدت و دارت السوق درّۃ اے نفقت و
خورد ادن مرغ چوزہ را (عع ف اض ۲) یقال
غرّ الطائر فرخہ غارا اے رقّہ - غارۃ بالکسر مغار
ج - و اظنّہ معربا - تغریر خود را در خطر افگندن یقال
غرر بنفسہ تغریرا و تغرّۃ کما یقال علل تعلیلا و تعلّلۃ
و علل تعلیلا و تعلّلۃ و برآمدن دندان کودک یقال
غرّرت ثنیۃ الغلام ای طلعت مغارّۃ غار کاسہ
شدن و کم شیر شدن غَرْغَرَۃ آمد شد کردن آواز
در گلو و جان در حلق و یقال الراعی یُغَرغِر بصوتہ
اے یردّدہ فی حلقہ و یتغرغر اے یتردد - غرغر
بالکسر مرغ دشتی غِرغِرۃ کے غُرْغُرۃ بالضم صیدی
پیشانی اسپ و رجل اغرغر ایضاً شریف غُرْغُرِیات
منسوب الی الفحل -

غزر - غَزارَۃ - بسیاری و بسیار شدن (عع
بفتحہما) غَزَر مثال ضرب بسیار و الجمع غزر بالضم
مثال جون و جُون - و یقال غزیر اے کثیر و ناقۃ
غزیرۃ کثیرۃ اللبن و نُوق غزار - اغزار خداوند
شتران بسیار شیر شدن تغزیر بہر دو نوبت یکبار
دوشیدن شیر را -

غشمر - غَشْمَرَۃ - بگزاف کار کردن و غشمر السیل
اے اکثر - و تغشمرہ اے اخذہ قہرا - و راکبۃ
تتغشمر اے غضبان -

غضر - غضار - گل خوشبوی برچیدن غضارۃ العیش

خوشی زندگانی و بنو فلان مغفورون وہم فی غضاضة
وغُفر ارمن العیش اے فی خصب وخیر ویقال
ابا دالله غفرار ہم یعنی اہلاک الله طیب عیشهم -
غُفر ادگل سبز یقال انبَطَ فلان ہَبرَہ فی غفرار -
غَفر برگشتن از چیزے (ع ف اک ۲) وبازداشتن
غافر پوست نیکو پیراستہ غافرة قبیلہ ازبنی اسد
وحی ازبنی صعصعہ وبطنے ازبنی ثقیف غَفُور
بتسکین الفاء نبات ونام آبے -
غضنفر - غَضنفر - بفتحات بینهما نون ساکنة
شیر و مرد درشت -
غفر - غُفر - پوشیدن وآمرزیدن غفران بالضم
مغفرة کذلک - ویقال غفرت المتاع ای جعلته
فی الوعاء وتازہ شدن جراحت وبازگردان شدن
بیماری (ع ف اک ۲) غفر بفتحتین لغة فیه (ع
ک اف ۲) ویکے ازمنازل ماہ وآن سہ ستارہ است
درمیزان ومویے زرد ساق وپشمالی زن و
بفتحتین مشلہ وایضاً پرزہ برآوردن جامہ یقال
غفر ثوبک بالکسر واغفر ثوبک - ویقال اصبغ
ثوبک فانه اغفر للوسخ ای اخفی له - غفر بالضم بزغالہ
کوہی وآلتہ مغفرة والجمع مغفرات - غفر بالضم
پوشش چیزے یقال اغفر واہذا الامر لنبصر ای
اصلحوہ بالصلح - غفار بالضم موے زرد ساق و
پشمالی مغفر زرہ خود ولبس تحت القلنسوة عن الاصمعی
استغفار آمرزش خواستن یقال استغفر الله لذنبه
ومن ذنبه فغفر له ذنبه واغتفر ذنبه فهو غفور یعنے

آمرزگار والجمع غفر بالضمتین وقولهم جاؤا جُمّاء
غفیرا والجماء الغفیر ای جاؤا بأجمعهم الشریف
والوضیع وفیهم کثرة والجماء الغفیر منصب کما تنصب
المصادر التی فی معناه کقولهم جاؤنی جمیعا
وقاطبة واد خلوا فیها الالف واللام کما فی قولهم
ادرکها العراک ای ادرکها عاکا - ویقال
ما فیه غغیرة ای لا یغفر ون ذنبا لاحد - غفارة
بالکسر اغوج که زیر مقنعه افگنند بجهت وقایت
مقنعه از ریم وچربش - وابر پارہ که گوئی بر پارہ
دیگر نشسته است وایضاً رقعة تکون علی الخز
الذی یجری علیه الوتر - وبنو غفار سن کنانة
رهط ابی ذر الغفاری - مُغفور بالضم مثل مُغشور
نوعے از رمث وسلم وطلح وجزآن مغفره
بالکسر ومغثر کذلک عن الکسائی یقال قد
اغفر الرمث ویقال ما احسن مغافیر هذا الرمث
یقال خرجنا نتغفر مغفورا او نتغفر مغفرا اذا خرجوا
یجتنونه من شجره -
غمر - غُمر - آب بسیار وفرو گرفتن چیزے بسیار
وانبوہے چیزے را یقال غمرہ الماء یغمره اے
علاه - وغمره القوم اذا علوه شرفا واسپ نیک
ودریائے بسیار آب یقال فرس غُمر وبحر غُمر وبحار
غمار بالکسر وغمور بالضم - ورجل غُمر الخلق مرد
فراخ خوے جوانمرد وقوم غمار وغمور غمورة مصمت
هذه الاسماء یقال ما اشد غمورة هذا النهر وهذا رجل
غمر بین الغمورة - غمرة سختی عمر مثال غمرج -

مثل توبہ و توب و ایضاً قدح خرد و تغمر ای شرب دون الری۔ و غمرات الموت بفتحات شدائدہ غمرۃ ایضاً انبوہے مردم و بسیاری آب غمار بالکسر ج۔ و یقال دخلت فی غمار الناس بالکسر والضم ای فی زحمتہم و کثرتہم۔ غمر بضمتین و سکون ۲ گول مثل غمر شلہ اغمار ج۔ غمارۃ بالفتح مصدرہ (ع ض) غمرۃ زن گول و نوعے از طلاکہ زنان بر روے مالند یقال منہ غمرت المرأۃ وجہہا و تغمرت ای طلبت بہ لیصفو لونہا۔ مغامرۃ بیکدیگر در آویختن بے باک و بیم رجل مغامر ای مقتحم للہالک۔ غمر بالکسر تشنگی و کینہ غمر بالتسکین و التحریک مصدر منہ (ع ک اف ۲) یقال غمر صدرہ علی۔ غمر بہ فتحتین ایضاً بوے گوشت و چربش گرفتن و ست (ع ک اف ۲) و منہ منديل الغمر یعنی دست مال و یقال غمرت یدی من اللحم فہی غمرۃ ای زہمۃ۔ غامر زمین کہ زیر آب ماندہ باشد و ہو خلاف عامر و ہو فاعل بمعنی مفعول کما یقال سر کاتم و ماء دافق ای مکتوم و مدفوق و انما بنی علی فاعل لیقابل العامر و الا یبلغہ المار من الموات لا یقال لہ غامر۔ غمیر گیاہ سبز کہ در زیر گیاہ خشک برآمدہ باشد۔ اغمار فرو شدن بہ آب۔

غور۔ غوٗر۔ زمین پشت و زمین تہامہ و نزدیکی یمن و آب فرو خوردہ یقال ماء غور اے غائر و صف بالمصدر کدرہم ضرب و ماء سکب و تک و منع ہر چیزے و فرو خوردن آب و فرو شدن چشمہ بہ معنا کے غوٗر۔ بالضم مثلہ و بغور شدن و فرو شدن آفتاب و گرم شدن روز و منفعت رسانیدن یقال غارہ و یغورہ و بغیرہ بخیر اے نفعہ و یقال اللہم غرنا سنک بغیث اے اغثنا بہ غار سمج مغار مغارۃ بفتحہما مثلث الوسط سموا بہ کانس الظباء مغارا و تصغیرہ غویر فی المثل عسی الغویر ابوسا قال الاصمعی اصلہ انہ کان غار فیہ ناس فانہار علیہم فصار مثلا لکل شیء یخاف ان یأتی منہ شر و قال ابن الکلبی ہو ماء لکلب و لشکر یقال التقی الغاران اے الجیشان۔ و الغاران البطن و الفرج ایضاً و نوعے از درخت و منہ و ہن الغار در شک غیرۃ مثلہ۔ غارۃ اسپان غارت کنندہ و ہو الاسم من الاغارۃ ایضاً بمعنی غارت و یقال خیل شدید الغارۃ اے شدید الفتل اغارۃ مغارتاراج کردن یقال اغار علیہ بغیر اغارۃ و مغارا مغاورۃ غوارکذلک یقال غاورہم فہو مغار و مغاور ای مقاتل و یقال جیش مغیر و خیل مغیرۃ و رسن تافتن یقال اغرت الحبل فہو مغار۔ و یقال اغار فلان اہلہ ای تزوج علیہا یعنی بر شک آورد او را و سخت دویدن و منہ قولہم اغار اغارۃ افعل اذا اسرع۔ و یقولون اشرق ثبیر کیما نغیر ای نسرع للنحر و بغور شدن و ناس یقولون اغار و انجد نا اذا افردوا قالوا غار بغیر الف کما قالوا ہنانی الطعام و مرانی قاذا افردوا قالوا امرانی قال الاصمعی اغار ای اسرع و انجد ای ارتفع و لم یرد اتی الغور و انجد اذ لیس عندہ فی ایتان الغور الا الغار بلا الف۔ تغویر بغور شدن غورنا و غرنا بمعنی

ونیم روز خفتن یقال نحو وا ای انزلوا للقائلة قال ابو عبید یقال للقائلة الغائرة - استعارة پیه گرفتن و فرو شدن و الماس گرفتن جراحت و ریش تعاوره یکدیگر اغاروا علیهم - غیر - غیرة - بالکسر بمعنی میره یعنی بار شکنی غیار مصدر منه یقال غار اهله و بغیر هم ای میر هم و دیت و منه یقال غار فی الرجل یغیر فی و یغور فی ای روی بدیتی من الدیة غیر بالکسر و فتح الیاء ج - و قیل انه واحد و جمعه اغیار - غیر ایضاً اسم من غیرت الشیء فتغیر - غیرة بالفتح رشک خوردن غیر و غار کذلک یقال غار الرجل علی اهله یغار و هو غیور و غیران ج غیور غیر بفتحتین و جمع غیران غیاری بالفتح و الضم رجل مغیار بالکسر و قوم مغایر و امرأة غیور و نسوة غیر بفتحتین و امرأة غیری و نسوة غیاری بالفتح - غیر ایضاً شفعت رسانیدن و باران دادن (ع ف ا ک ۲ و ض ۲) یقال غارهم الله بمطر یغیرهم و یغورهم - و غار الغیث الارض ای سقاها - و یقال اللهم غوثا بغیر بالضم و الکسر ارض مغیرة و مغیورة بالفتح فیهما ای مسقیة - و غیر ایضاً بمعنی سوی یعنی چیزی هی کلمة یوصف بها و یستثنی فان وصفت بها اتبعتها اعراب ما قبلها و ان استثنیت بها اعربتها بالاعراب الذی یجب للاسم الواقع بعد الا و هی فی الاصل للصفة و الاستثناء عارض قال الفراء بعض بنی الاسد و قضاعة ینصبونها اذا کان فی معنی الا تم الکلام قبلها او لم تم یقولون ما جاءنی غیرک و ما جاءنی احد غیرک و بمعنی لا نیز آید کقوله تعالی فمن اضطر غیر باغ و لا عاد ای جائعا لا باغیا ینصب علی الحال و کذلک قوله تعالی غیر ناظرین اناه و قوله تعالی غیر محلی الصید و مغایرة غیا بمعنی مبادلة و بدل یعنی معارضه کردن در بیع تغایر دیگر شدن -

غبا شیر - روشنی که مابین شب و روز باشد -
الغدیرة - کسفینة و قیق نخلب علیه لبن ثم یجمی بالرضف غیذر شله و اغتذر اتخذها غیدار خرغیاذیر ج - غیذرة بدی و زیاده گوئی و آمیختگی -
غسر - سخت گرفتن قرضدار را و کلفت کار مشتبه آمیخته و بفتحتین چیزی که با دوا و غدیر انداخته باشند و غسر الفحل الناقة ضربها علی غیر ضبعة و تغسر الامر التبس و اختلط و تغسر الغزل التوی تغسر الغدیر وقع فیه العیدان -
الغضبر - کعلبط و علابط الشدید الغلیظ -
غضافر - کعلابط الاسد و غضفر گرانی کرد و غضفر سخت درشت غضنفر بتقدیم النون مثله -
الغطر - الکظر مر لغیظر بیده یخیظر غطبر بالکسر و فتح با و تشدید را و بالضم کوتاه و سطبر یا پر گوشت میانه قد -
غمجار - بالکسر لشیم که بر کمان سست چسپانند تا قوی شود و قد غمجر ها و غمجر المطر الروضة ملأها و غمجر المطر الماء تابع جرعه -
غمیذر - کسفرجل آمیزنده در کلام و فعل خود و کسکه چیزی نفهمد و نازک فربه صاحب نعمت سیراب از جوانی و غمذر غمذرة باد بادی بیهوده -

غنجار - بالضم لقب علیبن موسی الیتیمی البخاری
و محمد بن احمد النجاری صاحب تاریخ بخارا -
غنافر - بیخرد و گفتار زبسیار موے -
تغنشر - بالماء بے رغبت آب نوشیدن و غنشرۃ منہ
سر و بسیاری موے و یا غنشر کجعفر و جندب و قنفذ
دشنام است بلفظ نادان یا گول یا گران جان
یا سبک یا ناکس -
غلام غندر - کجندب و قنفذ فربہ سطبر نازک یقال
للبرم الملح یا غندر و ہو لقب محمد بن جعفر البصری
لانہ اکثر من السئوال فی مجلس ابن جریج فقال لہ
ما ترید یا غندر فلزمہ -

فصل القاء

فار - فارۃ - موش فارج و بادے کہ در بازوے
ستور گرد آید و ستور را لنگ کند و نافۂ مشک و
بوے خوش کہ از شیر آید چون گل خوشبوی خورده باشد
یقال لہا فارۃ الابل - مکان فرّ رجاے موشان
مفارۃ زمین موشان -
فتر - فتور سستی آوردن (ع ف ض ۴)
فترۃ سستی و زمان میان دو پیغامبر فترا بالکسر
میان دو انگشت سبابہ و ابہام و نام زنے -
فتکر - یقال لقیت منہ الفتکرین - بالفتح و الکسر
دیدم ازوے سختیہا و رنجہا -
فتر - فاتور - خوان از سنگ زخام و مانند آن
یقال ہم علی فاتور واحدۃ اے علی مائدۃ واحدۃ
و منزلۃ واحدۃ و نام جائے -

فجر - فجر - آب راندن یقال فجرت الماء فانفجر
فجرتہ للمبالغۃ فتفجر - الفجر ایضاً سپیدی آخر شب
فجرۃ بالضم موضع آب زہیدن مفاجر الوادی
مرافضہ - منفجر الزلل طریق یکون فیہ فجور بالضم
میل کردن و دروغ گفتن و بے فرمانی نمودن
و تباہی کردن فجر بفتحتین جوانمردی و کرم فجار
بالکسر روزے از روزہا کہ میان قریش و قیس
بن عیلان حرب افتادہ بود فجار بالفتح اسم
للفجور مبنی علی الکسر مثل قطام - یا فجار اسم یا
فاجرۃ -
فخز - فخز - بالسکون و الحرکۃ افتخار فخور نازیدن
(ع ف ض ۲) تفاخر در گردہ ہم نازیدن فخیم
مثل خصیم آنکہ با تو فخر کند تفخر بزرگی نمودن متفخر
اے متکبر - مفاخرۃ برابری کردن در فخر یقال
فاخرتہ ففخرتہ - افتخار تفخیر فرون داشتن کے را بر
دیگرے در فخر یقال افخرتہ علیہ فی الفخر ففضلتہ
علیہ فی الفخر و فخرتہ کذلک - مفخرۃ بفتح الوسط و ضمہ
بزرگی نخلۃ فخور بزرگ تنہ قال الاصمعی ناقۃ فخورۃ
بزرگ پستان تنگ سوراخ فاخر گرانمایہ و غورۃ
خرماے بیدانہ فاخور نوعے از گل فخور نازندہ و
فخوراے عظیم الجودان - فخار بالتشدید سفالینہ
فخیر مثال فسیق بسیار نازندہ -
فدر - فادر - فدور بالفتح نخچیر پیر و بزرگ فدر
بضمتین و السکون ج - مفدرۃ موضعہ - فدور
بالضم باز ایستادن نخچیر کشن از کشتی فدر بالکسر

گول فندیرة بالکسر فہما سنگ بزرگ بیرون جستہ از سر کوہ۔

فرر۔ فرار۔ بالکسر گریختن (ع ف اک ۲) فرار متعدیہ و دندان شیر افگندن ستور فرور زن گریزندہ از مرد و پری فرور دندان ستور نگریستن و بازگردیدن از کارے (ع ف اض ۲) قال الحجاج فررت عن ذکاء۔ وجمع فار مثل راکب ورکب و گریزندہ یقال رجل فرور کذلک الاثنان والجمع والمرأة وفی الحدیث ہذان فرور قریش اغلا ارد علی قریش فرہا۔ تقاریر گریختن دو گروہ از ہم افتقار لب شیرین کردن بخندہ فرة الحر بالضم اول گرما و سختی وے افرة بضمتین وقد یفتح الہمزة مثلہ فرس مفر بالکسر اسپ زود گریز مفر جاے گریز فریر فرار بالضم گوسالۂ دشتی قیل فرار جمع فریر قال ابو عبیدہ لم یات علی فعال بالضم شئی من الجمع الا احرف وہذا احدہا۔ وفی المثل ان الجواد علینہ فرارة بالفتح والضم ای یغنیک شخصہ عن ان تقرا سنانہ۔ فرفرة جنبانیدن وسبکی و نشاط فرور بالضم مرغے

فرز۔ فرز۔ بالکسر ریئہ گوسپند اردہ تا چہل ولقب مردے کہ پدر قبیلۂ بود از بنی تمیم فرز بوسیدن و کہنہ شدن جامہ و شگافتن تفرز پارہ شدن جامہ طریق فارز راہ فراخ فرز بالتحریک کوز پشت شدن (ع ک اف ۲) افرز مفرور لغت منہ۔ فزارة بالفتح نام مردے کہ پدر حی بود از غطفان فزاری منسوب بوے۔

فسر۔ فسر۔ بیان کردن معنی سخن (ع ف اک ۲) تفسیر مثلہ وبدلیل آب نگریستن طبیب تفسرة کذلک استفسار بیان خواستن۔

فطر۔ فطر۔ بالضم سماروغ سپید بزرگ فطرة یکے فطور فطورتی بالفتح روزہ کشائی افطار روزہ کشادن فطر اسم منہ بالکسر۔ ویقال رجل فطر وقوم فطر اے مفطرون وہو مصدر فی الاصل ویقال رجل مفطر وقوم مفاطیر مثل سوسر وسیاسیر۔ تفطیر روزہ کشایانیدن فطر بالکسر آفرینش فطر بالفتح آفریدن وآغاز کردن ومنہ فاطر السموات الارض وشگافتن یقال فطرتہ فانفطر ای شققتہ فانشق وفطر ناب البعیر طلع فہو بعیر فاطر وتفطر ای تشقق وسیف فطار بالضم ای فیہ تشقق وشیر دوشیدن بانگشت سیابہ وابہام وفطیر کردن عجین را (ع ف اجس ۲) یقال عندی خبز خمیر وخبیس فطیر اے طری۔ فطیر خلاف خمیر یعنی ناخاستہ ویقال ایاک والرای الفطیر فکل شئی اعجلتہ عن ادراکہ فہو فطیر۔

فغر۔ فغر۔ کشادہ شدن دہان وکشادن لازم متعد یقال فغر فاہ فتحہ وفغر فوہ الفتح۔ فاغرة بیخ سیلو فراانفغار شگفتن غنچہ مفغرة زمین فراخ۔

فقر۔ فقرة۔ بالکسر استخوان پشت فقرات بالحرکة والسکون وفقرات بکسرتین وفقر بفتح الوسط ج۔ فقارة بالفتح کذلک وجمعہ فقار وسہ بیت از قصیدہ تشبیہا بفقرة الظہر۔ فاقرة سختی یقال فقرتہ الفاقرة

اے کسرت فقار ظهره فقر بریدن بینی شتر تا رام شود
ومنه قولهم قد عمل به الفاقرة و درویشی فقیر درویش
که اندک چیزے دارد مسکین آنکه هیچ ندارد و یقال
بخلافه ایضاً و شکسته پشت و آب راه کاریز و جوے
گرداگرد نهال خرما تفقیر جوے نهال کندن و
سوراخ کردن مهره و جزآن مفقر شمشیر درشت
فقار پشت داشتن صید سوے انداز نده و سماج
کردن پشت ستور بحبت برنشستن دیگرے
والفقری بالضم اسم فیه و درویش گردانیدن
وقولهم فلان ما افقره و ما اغناه شاذ لانه لا یقال
فی فعلهما الا افقر و استغنی فلا یصح التعجب منه و
سد الله مفاقره اے سد وجوه فقره -

فکر - فکر - بالکسر اندیشه تفکر افکار تفکیر اندیشه
کردن یقال لیس لی فکر بالفتح والکسر فی هذا الامر
والفتح افصح و هو المصدر ایضاً اے لا حاجة لی فیه
فکیر بسیار اندیشه -

فور - فوارة - مغاکچه سرین فوارة بالضم والتخفیف
سرجوش دیگ فور فوران جوشیدن دیگ وجشمه
وجزآن (ع ف اض ۲) ومنه ذهبت ورجعت
علی الفور او من فوری اے قبل ان اسکن -
فور بالضم آهو برکان لاواحد لها من لفظها -
فورة الحر بالفتح سختی گرما و جوشش آن فورة العشاء
بعد از نماز خفتن فارغارة لغة فی ثارثارة یعنی
بر جوشید خشم او فیاران دوشاخهٔ زبانهٔ ترازو -
فهر - فهر - بالکسر کف سنگ یذکر و یؤنث والجمع

افهار و پدر قبیلهٔ از قریش عامر بن فهیرة نام مرد
فهیرة نوعے از طعام با آرد و شیر فهر بالضم مدرسهٔ
جهودان و اصلها بهروی عبرانیة فعربت - فهر
بالسکون والتحریک جماع کردن بے انزال و یا
دیگرے انزال کردن وفی الحدیث انه علیه السلام
نهی عن الفهر - تفهر ماندہ شدن یقال اول النقصان
حضر الفرس الترا دغم الفتور ثم التفهر - وتفهت
فی المال اے التمع فیه -

افتخر الکلام والرای اذا انی به من قصد نفسه
ولم یتابعه علیه احد -
فربر - دیبے بر بخارا -
فارسکور - دیهیست بزرگ به مصر -
فاشری - دوائے نافع است برائے گزندگی مار
وحشرات الارض والغثار الذی تستعمله العامة
بمعنی الهذیان لیس من کلام العرب -
فیصور الحمار النشیط -
فغر - گیاه فغار یر خورد (ع بفتحها) او الفغر
والفغار یر بمعنی -
فلاورة صیادلة معرب پیله ورلیعنی فروشندهٔ
ریشم وغیره -
فنخیرة - بالکسر مرد بسیار نازنده و مانند سنگ که
از بالاے کوه جدا شده باشد و دران نرمی باشد
والفنخر الصلب الباقی علی النطاح وکقنفذ وعلابط
بزرگ جثه و بهار مونث و فنخر بفتح منخرة الوسع
فناخر لغت منه -

فنزز - بجعفر خانه دیدبانے که بر چوبے دراز بقدر شصت ذراع ساخته شود -
فنقورة - حلقه سوراخ دبر فنقور مشله -
غلام فهدر فربه وتازه مقلوب فُرَهَد -

فصل القاف

قبر - قبر - گور و در گور کردن (ع ف اض ۲ و ک ۲) مقبرة بالفتح والضم گورستان وجاء فی الشعر مقبَر بلا ہاء مقابر ج - مقبری بالفتح والضم گوربان اقبار بگور کردن فرمودن واز اہل دفن گردانیدن قوله تعالیٰ ثم اماته فاقبره اے جعله ممن یُقبر ولم یجعله مما یلقیٰ للکلاب وکان العرب مما اکرم به بنو آدم قبرة بالضم وفتح ۲ مشدداً چکاوک قنبرة بالضمتین مثله تقوله العامة قنبرا لغة فیها قنابر ج - قبری بینی قنبر بالفتح نام مردے -
قبطر - قبطریة - بالضم نوعے از جاہا -
قبعثر - قبعثری - بزرگ خلقت قال المبرد والالف فیه لیست للتانیث وانما زیدت لتلحق بناتُ الخمسة بنباتُ الستة لانک تقول قبعثراة فلو کانت الالف للتانیث لما لحقه تانیث آخر فهذا وما اشبهه لا یتصرف فی المعرفة وینصرف فی النکرة والجمع قباعث لان ما زاد علیٰ اربعة احرف لا یُبنیٰ منه الجمع ولا التصغیر حتیٰ یُرَدّ الی الرباعی الا ان یکون الحرف الرابع منه احد حروف المد واللین نحو اسطوانة وحانوت -
قتر - قترة - بفتحتین گرد قترج - قوله تعالیٰ ترهقها

قترة - قتر بالضم کرانه لغة فی قطر وکازه صاد قتره بالکسر نوعے از پیکان تیر و ہمسروة - ابن قترة مار ریزهٔ بدر جل قاتراے داق لا یعقر ظهر البعیر وجوب فاکر سپر نیکو اندازه قتیر سرہاے میخ زره و پیری تقتر آماده شدن جنگ را قتار بالضم بوے بریانی یقال قتر اللحم بالفتح والکسر ایضا ای ارتفع قتاره وبوے عود قتر قتورا نفقه بر عیال تنگ کردن (ع ف اض ۲ و ک ۲) تقتیر اقتار کذلک وبوے بریان بر انگیختن و بخور کردن زن و درویش شدن مرد -
قحر - قحر - پیر فرتوت و اشتر کلان سال قحرة مؤنثه عند بعضهم وعند الاکثر ثابت وشارف -
قدر - قدر الشیء - اندازهٔ چیزے قدر بالسکون والحرکة اندازه کردهٔ خداے عزوجل بر بنده از حکم وقوله تعالیٰ وما قدروا الله حق قدره اے عظموه حق تعظیمه - قدرة بالضم مقدرة ثلث لغات توانائی وتوانائی (ع ف اک ۲) ومنه قولهم المقدرة تذهب الحفیظة وقادر شدن بر چیزے قدران کذلک یقال قدرت علیه وقدرت بالفتح والکسر ذو قدرة ومقدرة توانگر والمصدر بمعنی القضاء والقدر منه لیس الا بالفتح الدال - قدر اندازه کردن و فی الحدیث اذا غم علیکم الهلال فاقدروا له اے اتموا ثلثین یوما - وقدرت علیه الثوب فانقدر اے جاء علی المقدار - ویقال بین ارضک وارض فلان لیلة قادرة اے لیّنة السیر مثل قاصدة

لله ذکره المجوری فی فرق (ب ر) ما بعد - ق -

در افتہ و در دیگ پختن چیزے را (ع ف اض ۲ و ک ۲) یقال قدر اللحم واقتدرہ ای طبخہ فی القدر۔ قدر بالکسر دیگ وہی مؤنث و تصغیرہا قدیر بغیر ہا علی خلاف قیاس۔ قدیر توانا و پختہ۔ قولہ تعالے فقدر علیہ رزقہ ای قتر علیہ۔ استقدار تقدیر کردن خواستن یقال استقدر اللہ خیرا۔ وتقدر لہ الشیٔ ای تہیأ۔ والاقتدار علی الشیٔ القدرۃ علیہ۔ قدار بالضم شتر کش و خوان سالار و نام مردے کہ ناقۂ صالح را پی کرد اقدر مرد کوتاہ بالا و ایسے کہ در رفتن پایہاے او از دست در گذرد۔

قذر۔ قذر۔ بالتحریک پلیدے و ہو ضد نظافۃ قذر بکسر الوسط لغت فیہ۔ قذر بالتحریک قذارۃ بالفتح کراہت داشتن (ع ک اف ۲) تقذر استقذار مثلہ۔ یقال منہ قذرت الشیٔ وتقذرتہ واستقذرتہ ای کرہتہ لہ۔ قذور بالفتح زنے کہ از پلیدیہا دور باشد و ناقۂ کہ بگوشۂ خسید جدا از شتران رجل قذرۃ مثال ہمزۃ مرد دور از ملامت رجل قاذورۃ و ذو قاذورۃ مرد ناآمیزندہ با مردم از بدخوئی رجل مقذر بالفتح آنکہ دور باشند از وے مردم۔

قذحر۔ مقذحر۔ بالذال والدال امادہ مرد شنام دہندۂ را کہ ہمیشہ بینی بر ہا دو خشمگین باشد مقذحر مثلہ۔

قرر۔ قرار۔ آرام جاے قرار در زی قرار قرارۃ گوسپند خرد قرارۃ زمین پست و ہموار قرہود ج وچودہ و آب سرد رختن و منہ یقال قررت علی رأسہ من ماء بارد۔ وقرأ الحدیث فی اذنہ یقرہ کانہ صبہ فیہا۔ یوم القر روز یازدہم ذی حجہ قرتان امداد و شبانگاہ یوم قر قار لیلۃ قرۃ و قارۃ روز و شب سرد قر بالضم سرما یقال منہ قریومنا و آرام جاے قرارۃ بالضم آبے کہ در دیگ ریزند بعد از طعام تا دیگ نسوزد و منہ قررت القدر اقرہا اے صببت فیہا القرارۃ لئلا تحترق۔ قرۃ بہ لغتین و بالفتح ۲ انچہ ذر بن دیگ چفسیدہ باشد از طعام قر قور کشتی دراز قرۃ بالکسر سرما یقال اللہ العیش حرۃ علی قرۃ۔ ویقال ایضا ذہبت قرتہا اے الوقت الذی یاتی فیہ المرض او الہار للعلۃ۔ قریۃ بکسر تین مشددۃ حوصلہ و نام مردے قارورۃ شیشہ قوارير ج۔ قرور بالفتح آب خنک قر قر زمین ہموار تابان قرقرۃ نوعے از خندہ و بانگ کردن کبوتر و شتر و شکم و رختن قرارہ در دیگ و لقب مردے بعیر قرقار الہدیر شتر روشن آواز قرقری علی فعلی نام جائے قرقار بنی علی الکسر معدول عن قرقر ای صوت ولا بجی من الرباعی معدول لا غیر ہذین اللفظین وہما قرقار و عرعار۔ قرار بالفتح قرور بالضم آرام گرفتن (ع ف اک ۲) و بالعکس ایضا۔ قرۃ بالضم قرور خنک شدن (ع ک اف ۲) و بالعکس قریر العین لغت منہ وقد قرت عینہ واقر اللہ عینہ یعنی خنک گرداناد چشم او را یعنی اشک او را و اشک خنک دلیل

شادیست و اشک گرم دلیل غم ویقال اعطاه حتی تقر فلا تطمح الی من هو فوقه۔ تقارة آرام گرفتن باهم و قارة ای قرمعه وسکن۔ وفی الحدیث قارّوا الصلوة وهو من القرار لا من الوقار۔ قوله تعالے وقرن فی بیوتکن بفتح القاف من القرار کانه یرید اقررن فتحذف الراء الاولی للتخفیف ویلقی فتحها علی القاف فیستغنی عن الالف لحرکة ما بعدها وبکسر القاف من الوقار من وَقِرَ یقِر ویحتمل ان یکون بالکسر ایضا من القرار من قَرِرَ یقَرّ اقررن علی ما مر کما قرئ فظلتم تفکهون بالفتح والکسر وهو من شواذ التخفیف۔ اقرار آرام دادن و بگفت بر خود ثابت کردن چیزے را وخنک گردانیدن ویقال اقره الله فهو مقرور علی غیر قیاس کانه بنی علی قرّ وبقرار آوردن کار را یقال اقررت هذا الامر تقراره وتقریرا۔ واقرت الناقة ای ثبت حملها عن ابی السکیت۔ تقریر با قرار آوردن و بقرار باز بردن یقال قررت عنده الخبر حتی استقر و قرار دادن اقرار آرام گرفتن یقال اقتر مار الفحل فی الرحم اے استقر ونان خورش کردن بقراره وگرفتن قراره از بن دیگ وغسل آوردن به آب خنک و فربه شدن ستور ویقال فلان ما یتقار فی مکانه اے ما یستقر۔

قسر۔ قَسَر۔ بستم بر کارے داشتن وبلطف از قبیلهٔ اقتسار بستم بر کارے داشتن قسره علی الامر واقتسره بمعنی۔ قیاسر قیاسرة شتران بزرگ واحدها قَیسَری وهو ایضا الشیخ الکبیر ویروی قَنسَری بالنون والفتح۔ قسور گیاهے قسور وقسورة شیر قنسرون بالکسر وتشدید النون شهریست از شام قَنسَری منسوب بوے قنسرینی مثله۔

قشر۔ قِشر۔ بالکسر قشرة پوست درخت وجز آن قَشر بالفتح پوست باز کردن از چوب درخت (ع ف اض ۲ و ک ۲) تقشیر مثله التقشار لازم منه تَقَشُّر کذلک والقاشرة اول الشجاج لانها تقشر الجلد۔ ومَطَر قاشرة باران که سخت افتد و زمین را بتراشد ولباس الرجل قشره۔ ثم قشر بکسر الوسط لبسیار پوست اقشر بَیِّن القشر آنکه پوست وے رنگین وسُرخ باشد قاشور بدفالی و شومی واسپ که درسید ان از پس همه آید سنة قاشورة سال قحط قشیر هر قبیلهٔ از هوازن قاشر نام کشنی که اورا بشومی مثل زدند ے یقال اشام من قاشر۔

قشبر۔ قِشبار۔ اعضاے درست۔

قشعر۔ اقشعرار۔ بر فراختن مقشعر لغت منه قشاعر بحذف المیم ج۔ لانها زائدة یقال اخذته قشعریرة فراخه گرفت اورا یعنی فسره گرفت و القُشعُر القشار۔

قصر۔ قَصَر۔ کوشک قصور ج۔ وقصر الظلام آمیزش تاریکی وروشنائی شبانگاه وکذلک المقصرة والجمع المقاصیر۔ قصور شبانگاه شدن (ع ف اض ۲) ویقال اتیته قصرا اے عشیا۔ ویقال

قصرک ان تفعل کذا وقصارک بالضم وقصارک بالفتح یعنی غایت کار تو آنست که چنان کنی ویقال رضی فلان بمقصر مما کان یحاول بکسر الصاد بدون ما کان یطلب - ویقال ہو ابن عمۃ قصرۃ بالضم والقصورۃ یعنی نزدیک قصری قصیری کوتاہ ترین استخوان پہلو قصیری ایضاً اسفل قصوصرۃ بتشدید الراء وتخفیفہا زنبیل خرما قصرۃ بفتحتین بن گردن قصرج - وبہ قرأ ابن عباس انہا ترمی بشرر کالقصر وقصرہ قصر الفعل یعنی الاعناق دور دبن گردن (ع ص ک اف ۲) قصارۃ بالضم وکذلک قصری بالکسر وہو منسوب دانۂ کہ در کفہ ماند بعد از کوفتن قصر بالفتح باز داشتن ومنہ مقصورۃ الجامع وشبانگاہ کردن یقال قصرنا اے امسینا وپردہ فرو ہشتن وکوتاہ کردن وقصر کردن نماز را وباز ایستادن بر حالے کہ از رکوع در نگذرد ومنہ قولہ تعالیٰ قاصرات الطرف یعنی زنان کہ نظر از شوہر خود در نگذرانند وقصرت اللقحۃ علی فرسی اذا جعلت در ہالہ وجامہ را گازری کردن ومنہ القصار گازر (ع ف اض ۲) ومار قاصر اے بارد قصور فرو ماندن بجز از چیزے یقال قصرت عن الشیٔ وقصر السہم عن الہدف یقصر قصر بالکسر وفتح الوسط کوتاہی وکوتاہ شدن (ع بضمہما) قصیر کوتاہ قصار بالکسر ج والاقاصر جمع اقصر مثل اصغر واصاغر - قصیر ایضا آنست کہ پیش خود بستہ دارند وبچرا نگذارند از عزیزی

امرأۃ قصیرۃ وقصورۃ زنے کہ وے را بخانہ باز داشتہ باشند ونگذارند تا بیرون آید وفی المثل لا یطاع لقصیر امر فہو قصیر بن سعد المنجی صاحب جذیمۃ الابرش - تقصیر الثوب کوفتن جامہ تقصیر من الصلوٰۃ والشعر کوتاہ کردن تقصیر فی الامر سستی کردن ورکار افتصار بسندہ کردن - یقال اقتصر علیہ - اقتصار باز داشتن وبیرون کشیدن از چیزے باختیار نان عجزت عنہ قلت قصرت بلا الف ودر آمدن بشبانگاہ وکوتاہ کردن نماز وبچگان کوتاہ بالا زادن وفی الحدیث ان الطویلۃ قد تقصر وان القصیرۃ قد تطیل وسودہ شدن دندان میش ومادۂ بزاز کلان سالی استقصار مقصر شمردن وبکوتاہی نسبت کردن تقصارۃ بالکسر فیہما گردن بند اقاصیر ج - قیصر ملک روم -

قطر - قَطْر - باران جمعہا قطار واحدہا قَطْرۃ وچکیدن آب وجز آن (ع ف اض ۲) وچکانیدن لازم متعد وقطران المار چکیدن آب قِطْران بکسر الطاء مرّ ومنہ قطرت البعیر اذا طلیتہ بالقطران مقطور مقطران بالنون شتر قطران مالیدہ رودہ بالنون الی الاصل وہو القطران واقطر الشیٔ ای حان لہ ان یقطر - قطور رفتن مائع وجز آن بعیر قاطر اشتر کہ بول او چکان باشد قُطْر بالضم کرانہ اقطار ج - قُطْر بالسکون واقفہم جوے کہ از دے بجوسازند مقطرۃ بالکسر مجمر وکندہ

ویقال الطویلۃ قد تقصر والقصیرۃ وتقلیل وقول الجوہری فی الحدیث وہم منہ -

که برپای بندی نهند قطر بالکسر مس و نوعی از
جاهاکه آنرا اقطریه خوانند قطار بالکسر یک رشته
شتر قُطُر قطاراتج - قطارة بالضم چکیده از خُسد
و جز آن تقاطر القوم گروه گروه آمدند تقطّر اماده شدن
کار زار را تقطیر انداختن بگوشه یقال طعنه تقطره
اے القاه علی احد قطریه فتقطر اے سقط وقطره
قطره چکانیدن و قطار کردن شتر را و فی المثل
النفاض یقطر الجلب یعنی اذا انتفض القوم اے
فنی زادهم قطروا الابل فجلبوا للبیع قطار قطارا
اقطیر ار آماده شدن گیاه خشک شدن راقطری
بن فجاءة المازنی نام مردے زعم بعضهم ان
اصل الاسم ماخوذ من قطری النعال - قنطرة
پل بزرگ قنطر بالکسر سختی و بلا قنطار یک پوست
گاو پُر زر و بروی عن معاذ بن جبل انه قال
هو الف و مائتا اوقیه ویقال هو مائة وعشرون
رطلا وغیر ذلک ومنه القناطیر المنقطرة -
قطمر - قُطمیر - بالکسر پوستک تنک دانه خرما یا نقطه
سپید بر پشت دانه که خرما ازوے روید -
قمطر - یوم قماطر - بالضم وقمطریر روز سخت
اقمطرار سخت ناخوش شدن و تافتن کژدم
دُم را و گرد آوردن نفس خود را اقمطرة سرمشک
بستن قِمطر و قِمطرة انچه کتاب را در وے نهند
وخنور شکر و نبات قماطر ج -
قعر - قَعر - بالفتح تک دکاوین از بیخ انقعار
لازم شد و بقعر چیزے رسیدن و آشامیدن

انچه در کاسه بود - قدح قَعران و مُقعّر قدح سفاک
وکذلک قصعة قعیرة - انعار به تگ رسانیدن
تقعیر مغ فروشدن ولب پیچیدن در سخن تقعّر
دور و زشدن در کارے -
قعسر - قَعسَری - شگرف جمل قعسری
اے ضخم -
قعصر - اقعنصر الرجل اذا تقاصر الی الارض -
قفر - قفر - درپے کسے رفتن (ع ف اض ۲)
تقفر اقفار شتله و بیابان بے آب وگیاه و گم شدن
تن (ع ک اف ۲) یقال ارض قفر ومفازة قفر
وقفرة ومقفار - ویقال نزلنا بنی فلان فبتنا
القفر ای لم یقروا لینی مهمان نداشتند ما را فقار
بالفتح نان بے نان خورش افقار خالی شدن و
بصحرا شدن و بے نان خورش شدن فی الحدیث
ما اقفر بیت فیه خل - قفور بالتشدید مثال تنور
گیاهے و غلاف خرمائے نو رسیده -
قفخر - قفاخر - قُفاخری - بزرگ اندام قنفخر
بالکسر مثله نون زائده -
قفدر - قفندر - بالفتح زشت و بدار -
قمر - قَمَر - بالتحریک ماه و هو بعد ثلاث لیال
الی آخر الشهر وقبل الثلاث هلال سمی قمرا لبیاضه
وتُمَیر تصغیره وخیره شدن چشم از برق و نگریستن
در سپیدی (ع ک اف ۲) وقمرت القربة وهی
شئی یعمل من القمر کالاحتراق - تقمّر ماه تمام
بیرون آمدن یقال تقمر الاسد لطلب الصید

۴۴ ذکر وصیه فی صراح ص ۳۷۱ س ۲۰

وغالب شدن بقمار مقامرة تقامر مربگرد چیزے باختن و نبرد کردن باہم بگرد ویقال قامر فقمرته اقمره بالضم اذا فاخرته فیه فغلبته - قمر بسکون الوسط غالب شدن بقمار بر کسے (ع ف اک ۲) عود قماری بالفتح منسوب بموضعے از ہند قمری بالضم م و ہو منسوب الی طیر قمر و قمر اما ان یکون جمع اقمر مثل احمر و حمر و اما ان یکون جمع قمری مثل رومی رُوم قمریة مؤنث منه ویقال للمذکر منه ساق حُرّ والجمع قماری غیر مصروف اقمر سپید یقال حمار اقمر و سحاب اقمر - لیلة قمراء شب روشن قمار روشن شدن و بماہتاب شدن و سرما خوردن خرما پیش از رسیدگی یقال اقمر التمر اذا ضربته البرد و فسدت حلاوته قبل ان ینضج -

قمج - مقمج - کمان گر و ہو معرب -

قنر - قنور - بفتحتین و تشدید الواو بزرگ سر و سرکش و منه بعیر قنور -

قور - تقویر - اقتوار - اقتیار - گرد بریدن چیز برا و منه قوارة القمیص و البطیخ - دار قوار سرائے فراخ یقال لقیت منه الاقورین والاقوریات بلاہا و سختیہا اقوار بر گرفتن اندام مقوّر اسپ باریک میان قارة پشته قار قامور ج - و خرس ماده و قبیله و ہم رماة و فی المثل اتصف القارة من راماہا عبد القاری منسوب الیہا - انقیار ویران شدن چاہ قارم و شتران یوم ذی قار روز ظفر یافتن بنی شیبان بر لشکر عجم -

قہر - قہر - چیرہ شدن (ع بفتحہا) اقہار ناکام یافتن کسے را و یقال اخذت فلانا قهرة بضم القاف اے اضطرارا قهقری نوعے از سپیا یگی رفتن و ہو اسم یقال رجعت القهقری یعنی بازگشتم این نوع بازگشتی قهقر سنگ سخت قهقار مثله -

قیر - قیر - م - تقیر قیر اندودکردن قیار بالتشدید نام شتر -

قبتر و قباتر - کوتاہ قبتور جزیرة است در مغرب منہا خطیبہا سعید بن محمد الانصاری -

قبثر - قباثر - خسیس گم نام -

قبنجر - کلان شکم -

قبشور - بالضم زنے کہ دشنام نشود -

قبعرور - خرمائے بلابہ -

قثرة - بفتحتین کالائے خانہ تصغیرہا قثیرة و اقتثرت الشئ اتخذته قماشا لبیتی تقثر آمد و رفت و ناشکیبائی -

قحثرة - من یده بده یعنی پراگندہ کردآنرا -

قحطر القوس زہ کرد کمان را قحطر المرأة جامعہا -

قحر - چیزے خشک را بر چیزے خشک زدن (ع بفتحہا)

قیدحور - بدخلق قندحر پیش آیندہ برائے مردم اقدحر برائے بدی و دشنام و کشش آمادہ شد و ذہبوا بقدحرة و بقندحرة ای بحیث لا یقدر علیہم مقدعر - برائے بدی و دشنام و کشش آمادہ شونده و اقدعر نحوہم رمی بالکلمة بعد الکلمة -

قذمور - بالضم خوان سیمین -

قُنْدُبُر - وقُنْدُبری - بضمهما نره سطبر دراز وقندبرها جامعها -

قُنْبَری - بالضم نره دراز قنبار بالکسر وقنباری بالضم مثله وقنبرها جامعها -

قُنْطَرَتی - تنومند وزیرک قنطر وقنطار مثله ودر اهم ناسره از درم جدا کننده قناطر قنج قنطرها انتقدها -

قُنْسارُ - بالضم شهرے در روم یا شهرے در میان روم وشام منه الملح القنساری -

قُنْصُبَیر - نره -

قُنْطابُر - موضعے بہ یمن -

اِقْطَعَرَّ واِقْعَنْطَرَّ باز ایستاد دم او از دمه -

قَعْبَرَی - سخت وبخیل وبدخو یا سختی کننده بر اهل واصحاب وتبار خود وعلیم بن قعبر تابعی وقعیقعة مصغر تصحیف -

قَعْثَرَة - از بیخ برکندیدن چیزے را -

قَعْطَرَة - انداخت آنرا واستوار کرد آنرا وپر کرد آنرا واقْعَنْطَرَّ اقعطرارا اقْعَنْطَرَّ -

قِلَّار وقِلَّارِی نوعے از انجیر سپید ویا بسه اصفر صاف کانه مدهون واذا کنز تلبّد وقد یصبّ علیه رب العنب فی الحیات ویطین افواهها فیمکث الستة والستین واکثر حتی یقلع بالصیاصی وقلار شهرے -

قَمْدَز - دراز -

قُنْبیر - ستنی قنبیر مثله وجاجة قُنْبُرانیة بالضم علی رأسها قنبرة وهو فضل ریش قائم وقنابری

نره غلامل وقنبر اسم وذکره الجوهری فی ق ب ر واهما ومولی لعلی کرم الله وجهه والیه نسب المحدثان العباس بن احمد واحمد بن بشر القنبریان -

قَنْتَر کوتاه -

قَنْثَر - بروزن ومعنی قنتر -

قَنْجُور - خرد سر وسست خرد -

قَنْخَر - فراخ سوراخ بینی وفراخ دهن وبلند آواز وسر یکه سختی بران باقی مانده باشد از سر دن زدن ومانند سنگ کلان که از بالاے کوه جدا شده باشد ودران نرمی باشد وبزرگ تن قناخر بالضم مثله قنخیرة بالکسر سنگ کلان قنخورة بالضم مثله -

قَنْدَفیر - معرب گنده پیر -

تَقَنْثُرُ الانسانُ شاخ وتقبض وعساو قنثرته السن والشدائد سیئة قَنْثَرَة وقَنْثَری وقَنْثَرُ الکبیر المسن والقدیم وقَنْثَرِین وقَنْثَرُون بالکسر فیهما کورة بالشام وتکسر نونهما وهو قنثری وقنثرینی وکعلابط سخت ذکره الجوهری فی (ق ر س) وهما -

قَنْشورة - زنے کہ دشتان نشود ولیس بتصحیف قشور

قَناصِر - سخت قناصرین بالضم موضعے در شام -

قَنْصَعر - کوتاه گردن وخرد پشت وگران جان

قَنْطَعر - دوا مقو للمعدة مفتح لسدد ها وهو خشب تتخاحل الجسم یشبه الترمس اذا قشر -

قِنْعار - تکه کلان وفربه -

قَنْغَر - درختیست مانند کبر لکنها اغلظ عودا والایل تحرص علیه -

قنفر - زه قنفیر بالکسر وقنافر کوتاه قنفور حلقهٔ سوراخ دبر -

قنهور - دراز ترنجیده پوست یا ست وناتوان -

قهقور - بنا رسن حجارة طویل یتخذه الصبیان

قهقر مشدد الراء تکه وسال خرد و سنگ سخت

قهقار مثله و بالضم پوست سرخ بر مغز درخت خرما

وشلم و کجعفر طعام بسیار تو بر تو در آوند نهاده

قهقری مثله وچیزے که بدان بسایند چیزے را

قهاقر بالضم مثله وزاغ بسیار سیاه قهقری سیاهی

رفتن تثنیته قهقران بحذف الیاء قهقر و تقهقر

رجع القهقری قهیقران دابهٔ خرد قهقرة گندم که

بعد سبز شدن سیاه شود -

فصل الکاف

کبر - کبر - بالکسر وفتح ۲ بزرگ سال شدن

(عع ک اف ۲) کبرة بزرگ سالی کبر بسکون الوسط

کبر یا بزرگی و بزرگ شدن (عع بضمهما) کبیر کبار

بالضم بزرگ و بالتشدید بس بزرگ و فلان کبرة

ولد ابویه کلان تر فرزندان ست واحد وجمع و

مؤنث برابر است ویقال هو کبر قومه بالضم اے

هو اقعدهم فی النسب وفی الحدیث الولاء للکبد

یعنی الولاء للابن دون ابن الابن ویقال

هو اکبرة قومه بالکسر وتشدید الراء اے کبر قومه

یستوی فیه الواحد والجمع والمؤنث - کبر بفتحتین

م و هو معرب - اکبر بزرگ تر کبری مؤنثه کبر جمع

کبری اکابر جمع اکبر اکبرون کذلک مکبورا بالمد

بزرگان ویقال توا رثوا اکابرا عن اکابر اے کبیرا

عن ای کبیر فی الغر والشرف اکابر بزرگ داشتن

واکبر الصبی اے تغوط وهو کنایة - التکبیر بزرگ

شمردن و بزرگی صفت کردن تکبر انکبار بزرگی

نمودن ز خود و گردن کشی کردن کبریت بالکسر

گوگرد و قولهم اعز من الکبریت کقولهم اعز من

بیض الانوق - ذهب کبریت زر خالص -

کتر - کتر - بالکسر کوهان وبالفتح وفتحتین کذلک

ویقال هو بنار کالقبة شبه السنام به -

کثر - کثرة - بسیار و بسیار شدن (عع بضمهما)

کثر بالضم چیره شدن به بسیاری مکاثرة نبرد کردن

به بسیاری یقال کاثرناهم فکثرناهم ای غلبناهم

بالکثرة - اکثار استکثار بسیار مال شدن و بر کردن

درخت خرما کثر بالضم ایضا بسیار یقال الحمد لله

علی القل والکثر کلاهما بالضم والکسر اے علی القلیل

والکثیر - عدد کاثراے کثیر - تکثر بسیاری نمودن

کمشور علیه آنکه چیزیش نمانده باشد و بروے

حقوق بسیار شده کوثر مرد بسیار خیر و کرد بسیار

ومنه تکوثر الغبار اے کثر وجوئے در بهشت کثار

بالضم اے کثیر کثر به فتحتین بر درخت خرما -

کدر - کدر - بفتحتین تیرگی و تیره شدن (عع

ک اف ۲) کدورة مثله (عع بضمهما) کدر بکسر الوسط

وسکون تیره مثل فخذ و فخذ - تکدر تیره شدن تکدیر

تیره کردن اکدر آنکه تیرگی دارد کدری نوعے

از سنگ خارا گدریة مسئله است در فرائض

که شوے و مادر وجد و خواهر مادر و پدری مانده باشد
کدیرار بالمد و الضم شیر و خرما کندر بضمتین شیره درخت
و کوتاه بالاے درشت و گور خر درشت کنا در مثله
کدر بضمتین و تشدید الراء جوان گرد اندام استوار
خلقت انکدار بشتاب شدن و فرو ریختن و تکاور
العین فی الشئ اذا دامت النظر الیه -

کرر - کرّ - رسن که بر درخت باو برآیند و رسن
پالان اکرار ج - قال الفراء الکرار الاحمار واحدها
کرّ و رسن بادیان کرور ج - کرّة یکبار کرات ج -
کرّتان بامداد و شبانگاه کرّة بالضم پشک گز پیمانه
خوار بار اکرار ج - فرس مکر بالکسر اسپ جنگ
و حمله مکر بالفتح حرب جاے و کرار مثل قطام خرزة
توخذ بها نسار الاعراب تقول الساحرة باکرار کرّیه
کرکرة بکسرتین جمعے از مردم و نام مردے و الکرکرة
ایضاً رحی زور البعیر و هی احدی الثفنات الخمس
یعنی پنجم پیل شتر و آن کردی سخت میان سینهٔ
او است کرّ بالفتح باز گشتن و باز گردانیدن لازم
متعد - کریز آواز گلوے خبه کرده و آواز کردن آن
(عع ف اک ۲) تکریر تکرار بارها برگردانیدن و
تفعال بالکسر سم و بالفتح معدد عن ابی عمرو - و
تکرکرا اے تردد - کرکرة بالفتح خندیدن و گردانیدن
باد ابررا و بانگ کردن مرغ را و دور کردن یقال
کرکرته عنی اے دفعته -
کنبر - کزبرة - بضمتین کشنیز و بفتح الباء ایضاً
و هو معرب -

کسر - کسر - شکستن و پر فراهم آوردن مرغ
وقت فرود آمدن انکسار تکسر شکسته شدن تکسیر
بسیار شکستن کاسر عقاب کسر بالکسر شقهٔ فرود دنبه
خیمه و استخوان که بروے گوشت کم باشد کسور
ج - و استخوان باز واز جانب آرنج و او را کسر
قلیح نیز گویند و الفتح فی هولاء الثلثة لغة - مکاترة
بالضم همسایه دامن بدامن خیمه پیوسته کسره پاره
از شکسته کسرج - مثل قطعة و قطع - عود صلب المکسر
چوب سخت و فلان طیب المکسر ستوده به آزمودن
ارض ذات کسر زمین با بلندی و پستی و جبل
ذو کسرات و هضبات اذا کان یغبن فی کل شئ
کسار الحطب بالضم هیزم ریزه کسیر شکسته کسری
بالفتح جمع کسیر مثل مریض و مرضی و لقب
پادشاه فرس و هو بالکسر ایضاً و هو معرب خسرو
کسروی بالفتح و الکسر منسوب الیه و کسری بلا واو
ایضاً و الاکاسرة الجمع بخلاف القیاس و قیاسه
کسرون مثل عیسون و موسون -

کشر - کشر - دندان پدید کردن شتر و تبسم کردن
مردم یقال کشر الرجل و الکلب و افتر و تبسم کلاهما بمعنی
اے بدت منه الاسنان -
کظر - کظر - بالضم چوبک گوشهٔ کمان و گوشهٔ فرج
و میان چنبر گردن -
کعر - الکعار - بزرگ شدن کوهان شتر کنعرة شتر
بزرگ کناعرج -
کعبر - کعبرة - بالضم مع الباء کفهٔ گندم و هو عشی

یخرج من الطعام اذا لقی علیہ الرأس مجتمع
ومنہ سمی رؤس العظام العکابر۔ کعبرۃ پارہ
کردن بہ شمشیر۔

کفر۔ کفر۔ بالضم ناگرویدن وناسپاسی کردن
(عع ف اض ۲) کفور کفران بالضم مثلہ۔ کفر بالفتح
پوشیدن (عع ف اک ۲) ویقال کفر توناد کفر
تعقاب وہما قریتان منسوبتان الی رجلین و
فی الحدیث یخرج حکم الروم عنہا کفرا کفرا ای قریۃ قریۃ
من قری الشام وگور وتاریکی شب وبالکسر مثلہ
کافر شب تاریک وکشاورز کفار مثلہ وجوے و
دریا وآنکہ جامہ بالاے زرہ پوشیدہ باشد وناگرویدہ
وہو ضد مؤمن وناسپاس کفار بالضم مشددا
وکفرۃ بفتحتین وکفار بالکسر ج۔ مثل جائع وجیاع
کافرۃ مونث کوافر ج۔ کمفور خاکستر زیر خاک
پوشیدہ متکفر مرد سلاح پوشیدہ اکفار کافر خواندن
کسے را یقال لا تکفروا احدا من اہل قبلتک ای
لا تنسبہم الی الکفر۔ تکفیر فروتنی نمودن کسے را
ودست بر سینہ نہادن پیش کسے وکفارۂ سوگند
وجزآن دادن وناچیز کردن گناہ را کفارۃ اسم فیہ
ومنسوب کردن بکفر کافورم۔ وشگوفۂ درخت و
یقال ہو غلاف زہر ونام مردے کفری بالضم شگوفہ
ویا عرف وے کفر بکسر الوسط کوہ بزرگ۔

عفر۔ اکفہرار۔ روے ترش کردن وتیرہ رنگ
شدن روے کمفہر ترش روے وابر سیاہ
تو بر تو۔

کمر۔ کمرۃ۔ بفتحتین سر نرہ کمرج۔ کمور بریدہ سر
نرہ کمری بکسرتین بزرگ سر نرہ کمر غلبہ کردن
بہ بزرگی نرہ یقال کامرتہ فکمرتہ اکمرہ ای غلبتہ
بعظم الکمرۃ۔

کمتر۔ کمترۃ۔ نوعے از رفتار قمطرۃ مثلہ کمتر کماتر مثل
کندرو کنا در مبدلات۔

کمثر۔ کمثری۔ بالضم مشددۃ المیم امرود
واحد ہا کمثراۃ۔

کور۔ کور۔ کشتن وافزونی وپیچ دستار وپیچیدن
آن وشتافتن (عع ف اض ۲) واشتر وگاو بسیار
یقال لفلان کور من الابل والبقر۔ ویقال نعوذ باللہ
من الحور بعد الکور یعنی من النقصان بعد الکمال
ای من القلۃ بعد الکثرۃ۔ کور بالضم پالان یاسنگ
آن اکرار گیران ج۔ وکورۂ آہنگرے وخانۂ زنبور
کورۃ شہرستان وناحیہ کورج۔ کوارہ النحل
انگبین بموم کارۃ پشتوارۂ جامہ کویر گرد کردن
ودر پیچیدن چیزے وانداختن یقال طعنہ فکورہ
ای القاہ وزیادت کردن ومنہ قولہ تعالی
یکور اللیل علی النہار۔ ویقال تکویر اللیل
علی النہار تغشیتہ ایاہ وقولہ تعالی اذا الشمس
کورت قال ابن عباس غورت وقال قتادۃ
ای ذہب ضوءہا وقال ابو عبیدۃ کورت مثل
تکویر العمامۃ تلف فتمحی ودستار پیچیدن ورنگ
گردانیدن وپوشانیدن تکور درپیچیدہ شدن
وافتادن وچکیدن اکتیار دم برداشتن اسپ

در دو دیدن رجل مکوری بالفتح وتشدید الراء مفتوحة مرد ناکس مکوّر مشله -

کهر - کَهَر - برآمدن روز (ع لفتحهما) وبانگ برزدن وقهر کردن کَهُوَ بالفتحتین ابر بزرگ -

کیر کیر - بالکسر وبالامالة دیه آهنگرے ونام کوهی -

کبر بر - حکاه ابن جنی ولم یفسره وعندی انه تصحیف والصواب بالزاء آخرة -

کزدار - بالکسر مثل البنار والاشجار والکبس اذا کبس من تراب نقله من مکان کان یملکه ومنه قول الفقهاء یجوز بیع الکزدار ولا شفعة فیه کَزْدَر بجعفر ناحیة است در عجم -

کاژر - جوئیست در عجم وموضعے بسابور از فارس کیرزدهے در فیروزآباد کَزْر محرکة اسم کارزون بفتح الزاء شهرے است معروف -

کُسبرة - گیاه کشنیز وتفتح الباء کسبر وستانه فیل ومانند دست برنجن کسابرج -

کسنکر - شهرے قصبتها واسط کان خراجها اثنی عشر الف الف مثقال کاصبهان -

کشمر انفه - کشره واجهش للبکاء والکشامر للقبیح من الناس -

کصیر - کوتاه -

کعتر - پرنده است مانند کنجشک کعترفی مشیه تمایل کالسکران وعدا شدیدا واسرع فی المشی -

کمعر النام صار فیه شحم -

کمهارد - سرزه -

کنار - بالضم بق کنارة پاره او پارچه کتان کنارات بالکسر والشد وبفتح عودها وذفها وطبلها وطنبورها کنانیر مثله مکنر ومکنور سطبر زشت رو وکسے که دستار جافیه بسته باشد -

کنبار - رسن لیف نارکیل کنبرة نرمه بینی سطبر -

کنشر وکُناشر - گردانداز وسر نرمه مرد ووجه مکنشر للفاعل غلیظ وکنشرة الحمار خرئه ونکنشر ضخم وانتفش -

کندر - ضرب من العلک نافع لقطع البلغم جداد مرد سطبر کوتاه وخر کلان کُنادر فیها مثله کندرنوعے از حساب روم در نجوم کندرة چیزیکه سطبر وبلند شود از زمین وجاے باش باز کندارة بالکسر ماهیست کوهان دار گیندر وکُنیدر سطبر کندیر بالکسر خرسطبر ونام شخصے وآنه لذو کندیرة بالکسر وبالفتح غلظ وضخامة -

کنعرة - شتر مادهٔ بزرگ کناعر -

کنفرة - نرمه بینی -

کنکور - شهرے مابین قرمیسین وهمدان وبسیی قصر اللصوص وقلعة است استوار آباد نزدیک جزیرهٔ ابن عمر -

کنهدر - چیزیست که بران شیره انگور ومثل آن مے برند -

کنهور - پارهٔ ابر همچو کوه یا ابر متراکم ومردم سطبر کنهورة شتر بزرگ وشتر مادهٔ مسنه کنهرة موضعے بدهناء مابین ذوکوه ودران چاه ها است -

فصل اللام

اللبیرة - ویقال الالبیرة بلد بالاندلس منها

محمد بن صفوان اللبیری المحدث ویقال البیری۔
لهبرة - زن کوتاه درشت روے او مقلوب الرهبلة
وهی التی لاتفهم جلبا تهاوالتی تمشی مشیا ثقیلا۔

فصل المیم

مار - مُرّة - بالکسر کینه ودشمنی سرج - مارمارة
دشمنی کردن تمارة مفاخرت کردن امر مُرّ کار سخت
مترة - متر - کشیدن وجماع کردن وانداختن
وبریدن۔
مجر - مَجْر - لشکر گران وخرد یقال ما به مجر ای عقل
وبیع بچه ستور درشکم مَجْر بفتحتین تشنگی وگرانباری
گوسپند از بچه درشکم آمجار گران بارشدن ستور
از بچه چنانکه نتواند خاست مجر ومجرة لغت منه۔
ومجر بالتحریک لغة فی نجر وهو العطش قال ابن السکیت
العرب تبدل النون من المیم مثل نخجت الدلو
اے مخجتها۔
مخر - مَخْر - شگافتن کشتی آب را وبانگ
کردن آن (ع بفتحها) ومنه قوله تعالی مَوَاخِرَ فِیهِ
اے جواری فیه وبرزمین آب رها کردن نبات مخر
ابرهاے بهاری استخار برابر باد ایستادن استخار
بگردیدن از هر چیزے نیکوی آنرا مخرة بالضم والکسر
گزیده ماخور خرابات یمخور مرد دراز۔
مدر - مَدَرة - بفتحتین کلوخ ودیه مدرج - ونام
دیهے بیمن اهل المدر والو براهل دیه وصحرا ومنه فلان
المَدَری - مدریة نیزهاکه سنانش استخوان باشد و
یقال مدرت الحوض امدُره اے اصلحته بالمدر۔

مادر نام مردے بخیل وفی المثل ابخل من مادر۔
ممدرة جاے کلوخ گرفتن آمدرتهی گاه برامده و
کفتار تیره رنگ۔
مذر - مَذَر - بفتحتین گنده شدن بفیه اذا تغیر
وتباه شدن معده آمذر بحاجت گاه بسیار شونده
وخبیث نفس شدن (ع ک اف ۲) تمذر کذلک
ویقال اَمْذَرَتْ ابله شذر مذر ای تفرقت۔
مذقر - امذقرار - بریده شدن شیر وفی حدیث
ابن جناب حین قتله الخوارج علی شاطئ نهر فسال
دمه فی الماء فما امذقر اے ما اختلط بالماء۔
مرر - مَرّ - بالضم تلخ وپدر قبیلهٔ از تمیم امرار ج -
مرارة تلخی وتلخ شدن (ع ک اف ۲) امرّان
درویشی وپیری مارورة مریرا بالضم تلخه که در
گندم باشد مُرّة پدر قبیلهٔ از قریش وهو مرة
بن کعب وپدر قبیلهٔ از قیس غیلان وهو مرة
بن عوف - مُرّی مشدد آبکامه وعند العلامة مخفف
ابو مُرّة کنیت ابلیس مُرار بالضم درخت تلخ واحده
مُرارة - مَرّ بالفتح رسن وکلند وگذشتن یقال مر به
علیه ورفتن مرور شله (ع ف اض ۲) بطن مَرّ
موضعے نزدیک مکه مَرّة یکبار مَرّ مرارا مرات بارها
مَرْمَر رخام وهو حجر - مرارة مرورة زن زم و
نازک اندام وجنبان از نشاط تمرمر جنبیدن از
نشاط مَرّة بالکسر زهره وقوت وتیزی خرد مریر
مرد توانا دبازهره ورسن دراز سخت تافته مرائر
ج - ممرور آنکه زردی بردے غالب باشد

تمریر مریرة عزیمت و آهنگ آمر تلخ تر و تلخ رونده
و یقال لقیت منه امرین بنون الجمع دیدم ازوے
سختیها و تلخیها مُرامر نام مردے از طی که خط نبشتن او
بیرون آورده است و این هشت کلمه که ابجد هوز است
نامهاے فرزندان اوست و ایشانرا آل مرامر
گویند استمرار استوار شدن یقال استمر مریره
ای استحکم و رفتن پیوسته تمرگذشتن و جاے گذشتن
امرار تلخ شدن و تلخ کردن لازم متعد و سخت تافتن
رسن را و سخن تلخ گفتن یقال امر فلان و احلی
اے ما قال مُرا و لا حلوا - تمریر تلخ کردن امرار
مهارة کاویدن و در پیچیدن به کسے تا افگند اورا
و یقال فلان امر عقدا منه یعنی محکم کارتر از دوست
مُران و هو فعال و هو الریح و سنذکر فی باب النون
مرز - مَرِیز - سخت دل امارز ج - مرارة
سخت دل شدن (ع بضمهما) مرز بالکسر
بکنی ارزن - و مرد گول و ذکر ابو عبیدان ابن عمر
قد فسر الانبذة فقال النبیع نبیذ العسل و الجعة
نبیذ الشعیر و المزر من الذرة و السکر من التمر
و الخمر من العنب و السکرکة بسکون الراء خمر الحبشة
و هی من الذرة ایضا و یقال لها السقرقع ایضا
مزر بالفتح آشامیدن بجهت چاشنی تمرز اندک
آشامیدن شراب -
مشر - مشرة الارض - بسکون الشین و فتحها
روے زمین و نبات آن اشار گیاه رویانیدن
زمین و برگ و شاخ بیرون آوردن طاق

تمشیر الغضاة کذلک - تمشیر جدا کردن اذان جشرة
مَشرة اے لطیفة و هی امارة النعمة و الشروة
فی الانسان -
مصر - مِصر - بالکسر شهر یذکر و یؤنث و شهرے
وحد میان دو چیز ا مصار ج - مصران کوفه و بصره
و یقال اشتری الدار بمصورها ای بحدودها - مصیر
رودهٔ مُصران رودها مثل رغیف و رغفان
مصارین جمع الجمع و قال بعضهم مصیر علی المفعل
من صار الیه الطعام و انما قالوا المصران کما قالوا
فی جمع المسیل مُسلان شبهوا مفعلا بفعیل -
مُصران الفارة خرمائے تباه مصر بالفتح بسر انگشتان
دوشیدن و دوشیدن انچه در پستان باشد از شیر
تمصّر باقی شیر را دوشیدن مصور مادهٔ بزو ناقه
که اندک شیر باشد قال الاصمعی هو من المعز خاصة
دون الضأن قال و مثلها من الضان الجُدود
جمعا مصائر مثل قلوص و قلائص و قال الفارسی
جمعها مصار مثل قلوص - تمصیر اندک شیر شدن
مادهٔ بز یقال لغنجة ما صر و لجیة وجد و دوغور کلها
بمعنی یعنی میش اندک شیر و الماصر الحاجز و فلان
مصر الامصار کما یقال مدن المدن -
مضر - ماضر - شیر ترش زبان کردن و فرو زیان
کرشدن شیر (ع ف اض ۲) مُضر بالفتح نام مردے
و هو مضر بن نزار و انما قیل له مُضر الحمراء و لاخیه
ربیعة الفرس لانه اعطی فی المیراث الذهب و
اخوه الخیل - و فی الحدیث مضر مُضر ها الله فی النار

کاتِ اصلہ من مَنْفَر اللبن وہو قرصہ اللسان وحذیہ لہ۔ ویقال ذہب دسہ حفر امضرا بالکسر ای ہدرا ابتاع ویقال خضر البضر اللا بتاع بالباء ایضاً۔ مضیرۃ طعام از شیر ترش تمضر خویشتن بمضریان مانند کردن۔

مطر۔ مطر۔ بفتحتین باران امطار ج۔ مطر بالسکون باریدن (عع ف اض ۲) امطار کذلک باراندن لازم متعد۔ مطر مطور تمطر در زمین بشدن وشتاب رفتن است یقال ذہب البعیر فما اوری من مَطَریہ۔ اسمطار باران خواستن ممطر بالکسر بارانی

معر۔ معر۔ بفتحتین افتادن موے (عع ک ا ف ۲) امعر مرد کم موے وجاے کم نبات ومنہ ارض مَعِرۃ۔ تمعّر افتادن موی و برگشتن رنگ روی امعار درویش شدن۔

مغر۔ مغرۃ۔ بالتحریک والتسکین گل سرخ وباران سود مند امغر مرد سرخ موے واسپ شقر امغار بیرون آمدن شیر با خون از پستان گوسپند بعلتے ممغار میش کہ اورا این علت باشد مغر بشتاب رفتن (عع ف ض ۲)۔

مقر۔ مقر۔ بسکون ۲ وکسرہ چیزے تلخ وصبر کوفتن یقال مقر عنقہ مقرہا عن ابن السکیت مقر بہ فتحتین تلخ شدن (عع ک اف ۲) امقار کذلک وترش شدن شیر سمک ممقور ماہی شور۔

مکر۔ مکر۔ حیلہ و بدسگالیدن و فریفتن والنعت ماکر ومکار و درخت والجمع مکور وفراخ المکرۃ۔

وبگل سرخ رنگ کردن یقال مکرہ فامتکر اخضبہ فاختضب ممکورۃ زن آگندہ ساق گرد اندام۔

مور۔ مَوْر۔ راہ وموج وجنبیدن وکشتن وناپیدا وموج زدن (عع ف اض ۲) قولہ تعالے یوم تمور السماء مورا قال الضحاک ای تموج موجا وقال ابو عبیدۃ تکفار والاخفش تشلہ۔ ویقال مار الدم علی وجہ الارض وامارہ غیرہ والمائرات الدماء۔ تمَوْرنا ویدن مور بالضم باد باگرد وموار تابشم ریختہ دراز گوش تمور امیار ریختن بشم قطاۃ مارّیۃ بالتشدید سنگ خوار نرم بشم تابان مارسرجس ازنامہاے عجم است ومارسرجیس بالیاء ایضاً۔

مہر۔ مہر۔ کابین وکابین کردن (عع بفتحتا) امہار کابین کردن وفی المثل کالمہورۃ احدیٰ خدیتہا۔ مہیرۃ زن آزاد۔ مہارۃ استادی و استادی کردن (عع بفتحتا) مہرۃ بن حیدان پدر قبیلۂ اہل مہریۃ منسوب بوے مہریا بالضم عظم فی زور الفرس واسپ کرہ امہار مہار مہارۃ ج مُہرۃ کرہ مادہ مُہَر مُہَرات جمع۔ فرس مہر اسپ باکرہ۔

میر۔ میرۃ۔ بالکسر خوار بار میرا میتا رخوار بار آوردن (عع ف اک ۲) مائر خوار بار آرندہ میّارۃ ومیّار ج۔ مثال رحالۃ وکفار۔

مَسَرَہٗ۔ کشید آنرا و برآورد آنرا از تنگی مسر الناقۃ غمز بہم وسعی او اغراہم۔

مُضطار۔ ومُضطارۃ۔ می ترش۔

فصل النون

نبر - نبر - برداشتن ومنه المنبر (ع ف اک ۲) وہمزہ کردن حرف را نبرۃ همزه وآواز برداشتن سرود گوے نبر بالکسر کرمے کہ پوست شتر برفتن وے ورم کند نبار انبارج - وجاے غلہ ریختن انبارج - مثل نفس وانفاس انبار ایضاً نام شہرے ویقال انقبرت یده ای تنفطت -

نتر - نتر - سرزہ مالیدن بوقت بول وکشیدن آن بدرشتی وفی الحدیث فلینتر ذکرہ ثلث نترات یعنی بعد البول - طعن نتر نیزہ ربودہ زدن - قوس ناترہ کمان کہنہ را پارہ کند از سختی نتر بالتحریک تباہ شدن وضائع شدن کار -

نثر - نثر - پراگندہ و پراگندن وبینی افشاندن (ع ف اض ۲) وانداختن زر از تن مرد نثار پراگندنی وزر منثور للکثرۃ - نثار بالضم انچہ بریزد از ہر چیزے انتثار استنثار یعنی افشاندن وفی الحدیث اذا استنشقت فانثر - نثرۃ عطسہ ستور وسرفیدن او وکشادگی میان دو برروت مردم وشیر ونام دو ستارہ نزدیک بیکدیگر از منازل ماہ در برج اسد وزرہ فراخ ثلۃ مثلہ - انثار خون آوردن بزدن نیزہ از کسے -

نجر - نجر - چوب تراشیدن وگرم کردن آب بسنگ تفسان وسخت راندن (ع ف اض ۲) واصل وحسب وگونہ وزمین مکہ ومدینہ منجرۃ بالکسر سنگ تفسان کہ آب بدو گرم کنند نجیرۃ آب گرم کردہ بسنگ رجل منجر بالکسر مرد سخت راننده - نجار بالکسر والضم اصل وحسب ولون وفی المثل کل نجار ابل نجارہا ای فیہ کل لون من الاخلاق این درخت کسے مثلون خوے کہ بریک رای نباشد استعمال کنند نجران نام شہرے از یمن وچوبے کہ باشند در بروے گردد ومرد تشنہ نجر بفتحتین تشنگی وتشنہ شدن شتر از خوردن حبوب (ع ف اک ۲) ومنہ شہر ناجر ماہے کہ در گرما آید بوقت تشنگی شتر -

نحر - نحر - شتر کشتن وبریدن سینہ وبرسینہ زدن ودر سینہ شدن نحر ومنحر بالفتح پیش سینہ منحر ایضاً قربان جاے نحر النہار اول روز منحار بسیار کشندۂ شتران ومن کلام العرب یقال لمن یوصف بالجود انہ لمنحار بوائکہا یعنی بسیار کشندۂ شتران فربہ را نحیرۃ باز پسین روز از ماہ وباز پسین شب از وے نحریر بالکسر نیکو داننده تاجران دورگ سینہ اسپ انتحار خویشتن را کشتن وبرچیزے بخیلی کردن یقال انتحر الرجل اے نحر نفسہ وفی المثل سرق الناس فانتحر القوم علی الشی اے تشاحوا علیہ حرصا وتناحروا اے نحر بعضہم بعضا -

نخر - نخر - بوسیدہ وریزہ ریزہ شدن (ع ف اک ۲) عظام نخرۃ بکسر النخار استخوانہاے بوسیدہ وکاواک کہ باد بروے برسد آواز آید از وے نخرۃ الریح سختی وزیدن باد نخرۃ ایضاً ونخرہ شاں همزہ پیش بینی اسپ وخر وخوک منخر بکسرتین اتباعا للنخار وبفتح المیم ایضاً سوراخ بینی ومثلہ منتن بکسرتین

وہمانا دران لان مفعلا لیس من الابنیۃ فخور کذلک
نخور بالفتح مادۂ شتر ے کہ تا انگشت در بینی وے
نکنند شیر ندہد نخوری فراخ سوراخ پستان نخیر بانگ
کردن بینی (ع ف اض ۲ ک ۲) ناخر استخوان کل واک
کہ بہ وزیدن باواز وے آواز آید ویقال ابہانا فراخ
ندر - نذر - افتادن (ع ف اض ۲) وتنہا دنغ
شدن انداز از شمار افگندن یقال اندر من الحساب
کذا و بہ شمشیر افگندن یقال ضربہ بالسیف
فاندرہا - والقیتہ فی الندرۃ بالسکون والحرکۃ
ای احیانا والقیتہ فی الندری وفی تدری بالالف
واللام وبغیرہما مثلہ - اندر خرمن گاہ انا درج
ونام دیہے بشام الاندریون منسوبون الیہا وتخفیف
فی الشعر لاجتماع ثلث آیات فی الجر والنصب کقول
اعمر بن کلثوم (ع) ولا تبقی خمور الاندرینا -
نذر - انذار - نذیر - بیم کردن نذر بہ ضمتین بیم و
یقال آنہا جمع نذر کرہن دُرہن ویقال جمع نذیر
بمعنی منذور - نَذَر بیمان ومنہ نذرت لہ کذا نَذَر
بالضم والکسر قال الاخفش قالوا انذر علی نفسہ نذرا و
نذرت علی نذرا منذور ونذیر بیم رساننده این ضد
شاعرے نمن فتح الیم لم یصرفہ ویقول جمع منذر و
من ضمہا صرفہ وہم المنادرۃ بریدآل المنذر وجماعۃ
مثل المہالبۃ والمسامعۃ - ونذر القوم بالعدو بالکسر
اذا علموا - مُنذر نام مردے تنا نذر بکدیگر بیم کردن
نزر - نَزَر - اندک وبے مزہ نزارۃ اندک شدن
(ع بضمہما) عطاء نزیر ومنزر قلیل تنزیر الحاح کردن

وخوار داشتن نزار بالکسر بد رقبیلۂ وتنذر انتسب الیہم
ودخل فیہم - نزور بالفتح زن کم فرزند -
نسر - نَسْر - کرگس جمع القلۃ انسُر والکثیر نسور
ونام بُت وغدود میان سُم گوسفند نسور ج - وبرکندن
باز گوشت را بمنقار (ع ف اض ۲) منسر بالکسر منقار
وپارۂ از لشکر کہ مقدمۂ لشکر بزرگ باشد منسر مثال
مجلس مثلہ - ناسور بیماری وبالصاد ایضاً وہو معرب
نسران دوستارہ نسر طائر ونسر واقع استنسار
کرگسی کردن وفی المثل ان البناث یرضعن لیستنسر
واین بجائے استعمال کنند کہ ضعیف دروے قوی
شود نسار بالکسر نام جوئے بنی عامر -
نشر - نَشْر - بوے خوش وگیاہ خشک دیگر بار
سبز شدہ ودیگر بارہ سبز شدن وبریدن چوب بارہ
(ع ف اض ۲) وگستردن وفاش کردن خبر
نشارۃ نرمہ ریزہاے چوب کہ بارہ بریدہ شود
نُشار بالکسر ارہ نشر بفتحتین پراگندہ وپراگندگان
واحد وجمع یکسان وپراگندہ شدن گویند
بشب بجہت چرا نشوار ما تبقیہ الدابۃ من العلف فارسی
معرب - ریح نشور باد ہموار نشر بضمتین ج - وقرئ
قولہ تعالے اللہ الذی یرسل الریاح نشرا بضمتین
وباسکان الثانی ایضاً - ناشرۃ رگ بازو نواشر
ج - وتام مردے نشور زندہ شدن یوم النشور روز
رستخیز انشار زندہ گردانیدن یقال انشرہم اللہ
اے احیاہم ومنہ قرأ ابن عباس کیف ننشرہا و
قرأ الحسن ننشزہا ذہب الی النشز والکلی قال الفراء

والوجه ان یقول انشرهم الله فنشروا تنشیر فرمودن
کردن و نوشتن و فی الحدیث فلتعل بنیا اصابه یعنی
سحراخم نشره بقل اعوذ برب الناس اے رقاه
نشرة بالضم تعویذ انتشار پراگنده شدن و در اے
شدن نره و باد گرفتن بے ستور از ماندگی -
نصر - نصر - یاری دادن (ع ف ف اض ۲) و
یاری دهندگان واحد ها ناصر مثل صاحب و صحب
و پدر قبیلهٔ از بنی اسد و باریدن باران و عطا دادن
نصیر یاری گر انصار ج - مثل شریف و اشراف
استنصار یاری خواستن - تناصر یکدیگر را یاری کردن
انتصار داد ستدن نصران نام دیهے بشام که بعضا
منسوب بوے یقال رجل نصرانی و امراة نصرانیة
و نصاری جمع نصران و نصرانة مثل ندمی من ندمان
و ندمانة - تنصر ترسا شدن تنصیر ترسا گردانیدن
و فی الحدیث فابواه یهودانه و ینصرانه -
نضر - نضر - زر الفرج - و پدر قبیلهٔ از قریش
نضار بالضم زر و خالص از هر چیزے نضیر زر و پدر
قبیلهٔ از یهود و خبر و چیزے تازه قدح نضار قدحے
از چوب گز نضرة تازه روئی و تازه و آب شدن
و کردن لازم متعد (ع ف ف اض ۲) یقال نضر وجهه
و نضر الله وجهه - نضارة تازه روے شدن
(ع ف ض ک ف اف ۲ ایضاً) حکاه ابو عبیده -
نضیر انضار تازه روے گردانیدن و فی الحدیث
نضر الله امرءً سمع مقالتی فوعاها ای نعمه الله قولهم
اخضر ناضر کقولهم اصفر فاقع و ابیض ناصع و احمر قانی
یعنی سبز سیر -
نظر - ناظر - ناظور - باغبان نواطیر ج - ناظرة
نام موضعے -
نظر - نظر - بفتحتین نظر ان نگریستن در چیزے
تامل یقال نظرت الشئ و یقال حی حلال و نظر
ای متیامرون بری بعضهم بعضا و چشم داشتن
انتظار مثله - نظرة چشم زخم و زیان داشت
یقال نظر الله هر الیهم فاهلکهم - ناظرة چشم نظران
و رگ از دو جانب بینی که اشک چشم از دے
کشاید ناظر السواد الاصغر الذی فیه انسان العین
و دیدبان و نگاهبان نظرة بکسر الوسط تاخیر کردن
و زمان دادن قوله تعالی فنظرة الی میسرة انظار
مثله - استنظار مهلت خواستن تنظر چشم داشتن
نظار اسم لامر منه مثل نزال و تراک اے انظر -
مناظرة م - منظر نظرة جاے نگریستن و یقال
منظره خیر من مخبرة و جل منظرانی و مخبرانی و امرأة
حسنة المنظر و المنظرة ایضاً - نظارة جمع ناظر مثل
بنوا النظار قوم اهل نظارة منسوبة الیهم - نظیر مانند
نظر الشئ بالکسر مثله نحو ندید و ند - و یقال فلان
نظیرة قومه و نظورة قومه اے منظور هم فی کل شئ
نظائر ج - منظور بن سیار نام مردے -
نعر - نغرة - آواز و آواز کردن (ع ف ف اک ۲)
نغیر مثله و فلان نعار فی الفتن اے ساع فیها -
نُغرة مثال همزة غورگس نعر بفتحتین در آمدگس
بر بینی ستور (ع ک اف ۲) حمار نغر و آن نغرة

ونعر ایضا آنکه بجائے آرام نگیرد ویقال للمراة ولکل انثی ما حملت نُعرة قط اے ما حملت ملقوحا۔ وفی راسه نُعرة ای کبر۔ نعر برجوشیدن خون (ع ع بفتحها وک ۲) عرق نعار ای فوار۔ نعور مثله ورفتن در شهرها یقال نعر فلان فی البلاد ای ذهب فیها۔ ناعورة کوزهٔ دولاب نواعیر ج۔ وفلان نعیر الهم ای بعید الفکر۔ النعار برکردن درخت اراک۔

نغر۔ نغر۔ برخشم شدن (ع ک ف ض ۲) وبرجهیدن ویک قال ابن السکیت فلان یتنغر علی فلان ای یتذمر علیه۔ والنغرت الشاة لغة فی مغرت شاة منغار ای ممغار۔ نغرة مثال همزة مرغکے ریزه نُغر نغران ج۔ وفی الحدیث یا اباعُمیر ما فعل النغیر

نفر۔ نَفَر الرجل ونَفْرة گروه مردم از سه تا ده وکذلک النفر والنفرة بالسکون والتنفیر ایضاً۔ نفر بالسکون گروه گروه بازگشتن حاجیان از منی وغلبه کردن وآماسیدن یقال نفر جلده ای ورم وفی الحدیث تخلل رجل بالقصب فنفر فمه ای ورم نفار بالکسر نفور رمیدن (ع ف اض ۲ وک ۲) وهمه بیکبار پیش آمدن بکاری نفیر نفرة قومے که بکاری پیش روند النفار تنفیر استنفار رمانیدن استنفار ایضاً رمیدن قوله تعالی حمر مستنفرة ای نافرة۔ مستنفرة بفتح الفاء ۳ شنیده یوم النفر روز بازگشتن حاجیان از منی وآن روز دوازدهم ذی الحجه است یوم النفر بالتحریک ویوم النفور والتنفیر مثله۔ منافرة داوری کردن درحسب ونسب یقال نافره فنفره ینفره بالضم لاغیر ای غلبه۔ ونفره علیه ای قضی بالغلبة له وکذلک النفره۔ وقولهم نفر عنه ای تقیه لقبا کانه عندهم تنفیر للبتن والعین عنه قال اعرابی لما ولدت قیل لابی نفر عنه فسمانی قُنفذا وکنانی ابا الغدار۔ نافر ای غالب منفور ای مغلوب۔ ونقیة قبل کل صیح ونفر وقد مر فی باب الحاء یعنی نخست دیدم نفرت اتباع لعفریت۔

نقر۔ نقر۔ دانه چیدن مرغ وکندا کمری کردن در چوب وصور در دمیدن وعیب کردن ومنه قالت امراة لزوجها مُرّنی علی بنی نظری ولا تمرّنی علی بنات نقری ای تمرنی علی الرجال الذین ینظرون ولا تمرّنی علی النساء اللواتی یعیبن ومنه رانک بانگ قال الشاعر (ع) انا ابن ماویة اذ جد النقر ارادا النقر بالخیل فلما وقف نقل حرکة الراء الی القاف اذا کانت ساکنة لیعلم انها حرکة الحرف التی الوصل کما تقول هذا بکر ومررت ببکر ولا یکون ذلک فی النصب وان شئت لم تنقل ووقفت علی السکون وانکان قبله ساکنا وانگشتانگ زدن ویقال ما اثابک نقرة یعنی پاداش نداد ترا چیزے واین را جزیه نفی استعمال نکنند تا قریتر که برنشانه رسد تا قور صور قوله تعالی فاذا نقر فی الناقور ای فی الصور ودعوتهم النقری ای دعوتهم خاصة ویقال نقرت ای دعوته خاصة من بین الجماعة ونقر وانتقر بمعنی

نقرة بالضم سیم گداخته وچاپک درزمین نُقرة الفحا مغاکچه فنا نقیر چاپک دانه خرما وناوه واصل خشته

ینفر فینبذ فیه فیشتد ینبذه وهو الذی ورد النهی عنه
حقیر نقیر للاتباع - وهو کریم النقیر ای کریم الاصل
نقرة مثال همزة نوعے از بیماری گوسپند نقر
بالتحریک مصدر منه (ع ک اف ۲) شاة نقرة
نغت منه - وخشمناک شدن (ع ک اف ۲) نقر
نغت منه - منقر بفتحتین چاه سرتنگ مناقر ج -
منقر بالکسر بفتحتین و پدر قبیلهٔ از تمیم منقار لول مرغ
واسکنه مناقیر ج - تنقیر باز کاویدن از چیزے
و بانگ کردن مرغ انقار باز ایستادن از چیزے
انقرة مثال افعلة قلعهٔ است در روم وایضاً
جمع نقیر مثل رغیف وارغفة وهی حفرة
فی الارض -

نکر نکرة - بکسر الوسط ناشناسائی ضد معرفت
نکر بفتحتین وسکون الوسط نکور ناشناختن انکار
استنکار کذلک - تنکیر دیگرگون کردن تنکر
لازم منه - منکر بفتح العین ناشناخته وکار زشت
نکر بفتحتین وسکون ۲ مثله وشگفت نکیر انکار
تغیر المنکر - نکارة نکر زیرکی نکر بکسر الثانی وبضمه
زیرک یقال ما اشد نکره بالضم والفتح - ونکر الامر
بضم الثانی اے اشتد - مناکرة کارزار کردن قال
ابوسفیان ان محمدا لم یناکر احدا الا کانت معه الاهوال
تناکر ناشناخته آوردن طریق منکور بالیاء الذی
علی غیر قصد یعنی راه بتهره منکر نکیر دو فرشتهٔ
پرسنده درگور -

نمر - نمر - بکسر الوسط پلنگ نمور ج - نمر بضمتین
گذلک وهو شاذ ولعله مقصور منه نمرة مؤنث وپدر
قبیلهٔ نمری بفتح ۲ منسوب بسوے نمر بالکسر وسکون ۲
نام مردے نمیر پدر قبیلهٔ از قیس نمر بفتحتین پلنگ رنگ
شدن (ع ک اف ۲) سحاب انمر ابر پیسه وقولهم
ارنبها نمرة ارکبها سطرة قال الاخفش هذا کقوله تعالی
فاخرجنا منه خضرا یرید الاخضر - انمر ایضاً اسپ چیتار
نعم انمر التی فیها سواد وبیاض - تنمر دگرگون شدن
وبیم کردن وپلنگی نمودن نمرة جامهٔ صوف وفی حدیث
سعد بنطی فی جبوته اعرابی فی نمرته اسد فی ناموته
انمر آب ساده حسب نمیر اے طاهر وخالص
نمارة بالضم نام مردے -

نور - نور - روشنی وآهوان رمنده وزنان دور
از تهمت وهو علی فعل بفتحتین مثل قذال وقذل
الا انهم کرهوا الضمة علی الواو فسکنت واحدها نوار
وهی المرأة النافرة عن الرجل وعن الجبن - نور
بالفتح نوار بالکسر ترسیدن وگریختن وگریزانیدن
لازم ومتعد (ع ف اض ۲) انارة تنویر روشن
کردن وروشن شدن لازم ومتعد وگل کردن
درخت تنویر ایضاً روشن شدن صبح ودست
بسوزن آزدن ونیل رنگیتن بروے تانشان
مانند استنارة روشن شدن نار آتش ونشان ستور
مؤنثه وهی من الواو ولان تصغیرها نویرة - نور
النورة ثیران ج - ویقال ما نار هذه الناقة اے
ما سمنها وفی المثل بخارها - نائرة دشمنایگی تنور دیدن
آتش یقال تنورت النار ای تبصرتها وآنک الیدین ونحوه

نورة بالضم آہک نور بالفتح دووے کہ نگار بدان سیاہ کنند قلبت الواو المضمومة همزة - نورس نگ وقت النوارج - نوارة بالضم مشدد امثلہ نوارج - منار بالفتح نشانہا کہ در راہ برپاے کنند منارة ج - و چراغ پایہ منادج - بالواو علی الاصل وبالهمز ایضاً منائر مثل مصائب وہی ایضاً فی الاصل مصاوب - ویقال منارة مفعلة من الاستنارة وہی المیقدة بالکسر المیذنة - ذو المنار ملکے از ملوک مین کہ وضع منارہ او کردہ است نور وذو بجار نام دو کوہ است در بنی سلیم -

نہر - نہار - روز ضد لیل ولا یجمع کما لا یجمع العذاب والشراب فان جمعته علی القلة فانہر وعلی الکثرة فنہر بضمتین وبچہ جبار ی وآن نوعے از مرغست ونام شاعرے وہو نہار بن توسعة الیشکری من تمیم رجل نہر بکسر ۲ بروز غارت کنندہ - نہر ا الحرکة والسکون جوے انہار ج - وقولہ تعالی فی جنات ونہار انہار وقد یعبر بالواحد عن الجمع کما قال تعالی ویولون الدبر ویقال فی ضیاء وسعة ورفق اتبت وزرمین استنہار مثلہ - انہار آب راندن وخون وچز آن وزخم فراخ زدن بہ نیزہ استنہار فراخ شدن انہار روز کردن نہر انتہار بانگ برزدن قولہ تعالی و اما السائل فلا تنہر اے لا تزجر - نہروان نام شہرے منہرة جاے خاک روبہ انداختن -

نہبر - نہابر - مواضع ہلاک وفی الحدیث من جمع مالا من نہادش اذہبہ اللہ فی نہابر - نہابیر کوہا

از یک واحد با نہبرة بضمتین -

نیر - نیر - علم جامہ وبود جامہ ویوغ آماج ونام کوکب نیر آن انیارج ویقال نرت الثوب انیره وکذلک انار الثوب وہنارہ مثل اراق وہراق - رجل ذو النیرین آنکہ قوت او دو چند قوت یار او باشد نیر الطریق نشان راہ نیار بالکسر نام مزدی از قضاعہ -

نائرت نائرة (ع بفتحہا) ہاجت وہائجة والنور کصبور فی (ن ور) -

نبذرة - بیجا وبیہودہ خرج کردن مال والنون زائدة

نسطر - زاہد فارسی مجوسی کان فی زمن کسری انوشیروان وریحان سعروف کالنسترن وکذا رہم ناحیہ است در عراق نسطر وجزیرة است مابین دمیاط واسکندریہ نسطیر موضعیست با فریقیہ معبد زاہدان وتارکان دنیا وشہرے دیگر با فریقیہ اہلہ قوم من قریش بینہ وبین القیروان ستة مراحل وموضعے است بہ شرقی اندلس -

نسطوریة - بالضم وتفتح قومے از نصاری کہ با دیگران آن قوم مخالفت دارند وہم اصحاب نسطور الحکیم الذی ظہر فی زمن المامون وتصرف فی الانجیل بحکم رایہ وقال ان اللہ واحد ذو اقانیم ثلثة وہو بالرومیة نسطورس -

نشتبر - دیہے -

نطشرة - خوردن چیزے کہ بر دل گرانی آرد قلب النطشرة -

نیلوفر - ویقال النیلوفر ضرب من الریاحین

یثبت فی المیاہ الراکدۃ بارد فی الثانیۃ رطب فی الثانیۃ ملین صالح للسعال واوجاع الجنب والرئۃ والصدر واذا عجن اصلہ وطلی بہ انحی مرارۃ ازالہ واذا عجن بالزفت ازال داء الثعلب۔ نفاطیر۔ گیاہ پراگندہ ونخستین گیاہ کہ بباران بہار روید نفطورۃ بالضم یکے والنون زائدۃ۔

نہتر فلان علینا اے تحدث بالکذب۔

نہشرۃ۔ نوعے از رفتار۔

نہشر۔ گرگ بابچۂ آن از کفتار وسبک وجلد وحریص بسیار خورندۂ گوشت نہشر اللحم قطعہ نہسر الطعام اکلہ۔

فصل الواو

وأر۔ وأر۔ ترسانیدن (عع ف اک ۲) استیار درپی دیگر رمیدن الاصمعی عن ابی عبیدہ استوارت الابل ای تتابعت علی نفار قال ابوزید ہذا اذا تفرقت فصعدت الجبل واذا کان نفارہا فی السہل قیل استاورت قال ہذا کلام بنی عقیل۔ ارض وئرۃ زمین سخت خشک وہو مقلوب من الاوار۔

وبر۔ وَبَرَۃ۔ جانوریست خرد تر از گربہ کہ اورا بپارسی دنک گویند وبترکی سعور وبربار ج۔ ونام مردے وروزے از ایام عجوز وبارشل قطام زمین عاد وبر بفتحتین پشم شتر وپشم ناک شدن (عع ک اف ۲) وبر بکسر ۲ لغت منہ آبار پشم ناک شدن ویقال ما بہا داء براسے احد۔ نبات الاوبر سماروغ ریزہ تو بیر رفتن خرگوش در زمین ورشت واقامت کردن بجائے۔

وتر۔ وتر۔ بالکسر تنہا وطاق وتر بالفتح کینہ وہو لغت اہل عالیہ است وبالکسر لاہل الحجاز فی الثانی وبالفتح فی الاول ولبنی تمیم بالکسر فیہما۔ وتر بفتحتین زہ کمان وتر بالسکون وترۃ کینہ ناستدن وکم کردن ازحق کسے (عع ف اک ۲) یقال وترہ حقہ اے نقصہ ومنہ قولہ تعالے ولن یترکم اعمالکم اے لن ینقصکم۔ مَوتور آنکہ کینۂ کشتۂ خویش در نیابد وترۃ وتیرۃ رگ پوست وترہ وخرک بینی وحلقۂ تیراندازی وتیرۃ روش ونہاد ویقال مازال علی وتیرۃ واحدۃ اے طریقۃ وسنتی درکار یقال لیس فی عملہ وسیرہ وتیرۃ اے فتور۔ اتیار طاق کردن وبزہ کردن کمان را تو تیر مثلہ۔ مواترۃ درپی یکدیگر شدن گسستہ ودور وز درمیان روزہ داشتن ضد مدارکت ومواصلت۔ وناسہ درپی یکدیگر فرستادن یکان یکان ناقۃ مواترۃ آنکہ یکے زانو خوابانند انگاہ زانوے دیگر۔ نہ ہر دو را بیکبار نہند تتری یک یک پس یکدیگر تنوین ولا تنوین وہی فی الاصل وتری ان کان الفہا للتانیث لا تنوین وان کانت للالحاق تنوین۔

وثر۔ وثر۔ بالکسر وثیر وثار بالفتح وبالکسر بسیار پی امراۃ وثیرۃ پر گوشت وثارۃ بالفتح نرم وسروہ شدن (عع بفتحہما) قال ابوزید وثارۃ بسیار پیہ شدن چنانکہ وثاجۃ بسیار گوشت شدن وثر بالفتح آب کش در رحم کہ ناقہ از وے آبستن نشود وبسیار کردن

(عع ف اک ۲) استبثار بسیار خواستن چیزے را وبسیار آمدن بیثرة اسپ نمدزین بسیار ثرو مواثر ج۔
وجر۔ وجور۔ بالفتح دارو ے دہان وجر ایجار دارو در دہن رنجتن ایجار ایضاً نیزہ در سینہ زدن تیجر کیجر کہ دارو بوے ریزند انجار دارو کردن بہ وجور وہو افتعال منہ وجر بفتحتین تریدن وجر وجرة لغت منہ۔ وجار بالفتح والکسر گلہ کفتار وجرة نام صحرائے میان مکہ وبصرہ۔
وحر۔ وحرة۔ بفتحتین کرکے سرخ برزمین چفسیدہ وحرج۔ وکینہ داشتن (عع ف اک ۲) وحر بالسکون کینہ وہو اسم مثل وغر۔
وذر۔ وذرة۔ پارۂ گوشت ویقال فی الشتم یا ابن شامة الوذرة وذرج۔ مثل ثمرة وثمر۔ توذیر پارہ پارہ کردن گوشت ونیش فرو بردن بجراحت ویقال ذرہ اے دغہ والاصل وذرہ بذرہ مثل وسعہ لیسعہ ولا یقال منہ وذرہ ولا واذر ویقال ترکہ وہو تارک۔
وزر۔ وزر۔ پناہ وکوہ وزر ہا بالکسر وسکون ۲ گرانی وبزہ وپشتوارۂ جامہ وسلاح اوزار ج۔ وبرداشتن برپشت قولہ تعالے ولا تزر وازرة وزر اخری ای لا تحمل حاملة حمل اخری وقال الاخفش ای لا تاثم آثمة باثم اخری وغلبہ کردن (عع ف اک ۲) وبالعکس ایضاً۔ وزیرم۔ موازرة ہم پشتی ودوزیری کردن وزارة بالفتح والکسر اسم فیہ آمیزار وزارت خواستن ووزارت کردن توزر وزیری نمودن
استزار گناہ کردن وفی الحدیث ما زورات لمکان ما جورات ولو افرد لقیل موزورات۔ ایزار در پناہ آوردن واستوار کردن۔
وشر۔ وشر۔ روشن کردن وتنگ کردن دندان وبریدن چوب بارہ وفی الحدیث لعن اللہ الواشرة والموتشرة۔ میشارہ۔
وصر۔ وصر۔ بالکسر عہد وجنگ وعہد نامہ وفی الحدیث ان ہذا اشتری منی ارضا وقبض منی وثرہا فلا ہو یرد علی الوصر ولا یعطینی الثمن وہو لغة فی کقولک ارث ورث۔
وضر۔ وضر۔ بفتحتین ریم وچرکش وبوی ناخوش ودریمناک شدن (عع ک اف ۲)
وطر۔ وطر۔ بفتحتین حاجت ولا یبنی منہ فعل والجمع الاوطار۔
وعء۔ وعء۔ دشوار وعورة مصدر منہ (عع بضمہما) توعر مثلہ توعیر متعد منہ۔ استیعار دشوار یافتن ویقال فلان وعء المعروف ای قلیلہ۔ الیعار کم کردن یقال قلیل وعرو وعیع وغر۔
وغر وغر۔ سختی گرما وخشم وکینہ وغر بفتحتین پرشدن سینہ از خشم وکینہ (عع ک اف ۲) ایغار گرم کردن از خشم کسے را وجوشانیدن آب وشیر وتمام رسیدن عامل خراج زمین ویقال الایغار ان یجعل الملک الارض للرجل من غیر خراج۔ وقد یسمی ضمان الخراج ایغارا وہی لفظة مولدة وغیر وغیرة شیر بسنگ تفسان گرم کردہ توغیر

گرم کردن شیر و آب و جز آن و غرا الجیش بانگ لشکر
و فر - وَفَر - مال بسیار و بسیار و تمام کردن وفور
لازم منه (عع ف اک ۲) موفور تمام و قرة موے
تا نرمۂ گوش انگاه جُبّة و انکاه لمّه که بالکتف فرود آید
و فی المثل توفر و تحمد این مثل آنجا گویند که کسے
بخشیده را باز دهد بے آنکه ازوے بخشش شود
و قرار زمین تمام نبات و یقال مزادة و فراد اللتی
لم ینقص من ادیمها شئی و سقاء او فر - توفیر تمام
کردن حق کسے را یقال وفر علیه حقه - استیفاء
تمام ستدن یقال استوفر حقه ای استوفاه - توقر
حرمت نگاه داشتن و توقر علیه ای عی حرمانه
و هم متوافرون ای کثیر -
و قر - وقر - گرانی گوش و گران شدن (عع
ک اف ۲) و قیاس مصدره بالتحریک الا انه جاء
بالتسکین یقال وقرت اذنه توقر وقرا و گران
کردن گوش را یقال وقر الله اذنها و وقرت اذنه
فهو موقور - و یقال اللهم قر اذنه و شگافتن استخوان
وقر بالکسر بار خر و اشتر چنانکه وثق بار شتر الثقاء
بار کردن و گرانبار شدن امرأة موقرة بفتح القاف
و نخلة موقرة بالفتح و الکسر و موقر بالکسر گران بار
و حکی بالفتح و هو علی غیر القیاس و قرة شکوخیدن
یقال وقرت الدابة - ایقار متعد منه یقال اوقرها الله
و فی المثل کانت وقرة فی صخرة و این بجائے
استعمال کنند که کسے در مصیبت صبور باشد و دروے
آن مصیبت اثر نکند و قار آهستگی کردن اسم و مصدر

(عع بضمهما و اک ۲) یقال وقر یوقر وقارا
و وقر یقر وقرة - و وقور آهسته قال الله تعالے
وَقَرْنَ فی بیوتکن بکسر القاف من الوقار و قد
مر بیانه فی القرار - توقیر بزرگ داشتن و حلیم شمردن
و آزمودن رجل موقر آزموده یتقور و قارا بمعنی
و هو فی الاصل ویقور فابدلت الواو با التاء کما
فی وراث و تراث - وقیر و قیرة سفاکے در کوه
فقیر و قیر ابناع - و قیر قرة رئه گوسپند -
وکر - وکر - خانۂ مرغ و کور او کارج - و نجانه
در آمدن وے (عع ف اک ۲) و دویدن اشتر
و اسب و پُر کردن مشک و کُری بوزن فعلی نوعے
از دویدن اسب و اشتر ناقة وکریٰ ناقۂ کوتاه
توکیر پُر کردن مشک و شکم و جز آن و مهانی بنائے نو
دادن و کیرة مهانی بنائے نو ایکار پُر کردن توکر
پُر شدن حجج مرغ -

وَدَرَه - تو دیراً او قعه فی مهلکة او اغواه حتی
تکلف ما وقع منه فی مهلکة و دَر رسوله لبعثه
و در الشتر نجاه و بَعّده و دَرّ الرجل اغواه و دَرّ بالمکان
بَدَرَه و اسرف فیه فتو در و و دَرَت اُدرُه و دَرّ اسکر
حتی کاد یُغشی علیٰ و در دُجنک عنی نجبه
و بعده و تو دّر فی الامر تورط و قد یکون التودّر
فی الصدق و الکذب و هو ایراؤک صاحبک
فی مهلکة -
وَرّة - زن لاغر و سرین و رمثله و ایضاً فراخی
سال و الوَرْوَرِیّ الضعیف البصر و نحوی عاصر

باتمام یکنی ابا عبد الله و در نظره احدّه و در فی الکلام اسرع المور و المغرز و در بالواشلة وَطِر - فربه و پر گوشت شد (ع ف اک ۲) وَزِر لغت منه و هو الملآن الفخذین و البطن من اللحم - وَتَرَة - تو نیز اَعلیته یعنی بلند گردانیدم او را - وَهَر - بفتحتین افروخته شدن شعاع آفتاب بر زمین بحدیکه مراے او اضطراب مانند بخار نمودار شود و تَوَهُّر اللیل و الشتاء و الرمل تَهَوُّر یعنی بیشتر شب و زمستان بگذشت و ریگ تودہ تودہ شکست وَهران پدر قبیلہ و شهرے باندلس منها عبد الرحمن بن عبد الله شیخ ابی عُمَر بن عبد البر و هو ضعیف بفارس وَهَرہ دوهره او قعه فیها لا تخرج منه و تو هر زید فلانا فی الکلام اضطره الی ان یقع فیه تهیّر او انا مستوهِر به و متهوّر مستیقن و یوسف بن ایوب بن وهرة محدث -

فصل الهاء

هبر - هَبر - بفتحتین گوشت گرفتن شتر (ع ک اف ۲) هَبرا هبر لغت منه ربعیر هبر و بر شتر پر گوشت پشم ناک هَبَنّر هَبَنّیر زمین هموار و هبوبر ج و ایضا سنگهاے بزرگ بر پشتها هَبرة پارهٔ گوشت و پاره کردن (ع ف اک ۲) هبر ارنا قته بسیار گوشت هو بر کبی بسیار موے بَهَار شله و ایضا نام مردے از قریش هبیرة بن سَعد نام مردے که بفقود شد و فی المثل لا آتیک هبیرة بن سعد یعنی هرگز نیایم هَبَریة سبوسه سر هَبنّر بکسر تین بچه کفتار و خرگوش

أم الهبیر مادهٔ خر -

هتر - هَتر - بالکسر سخن بیفائده - و شگفت و سختی هَتَر ها تر تو کیا - است و یقال انه لهتر اهتار شگفت شگفتها و این مرد زیرک و اهی را گویند اهتار خرف شدن از پیری اَهتَر شیفته شدن بر شراب و جز آن تهاتر بریکدیگر دعوی باطل کردن

هجر - هَجر - نیم روز و جدائی و جدائی کردن هجران کذا ک هجرة بالکسر اسم منه - هجران هجرة الحبیبة و هجرة المدینة - هَجَر ایضا پریشان گفتن بیمار و تنگ برخسیدن بر شتر (ع ف اض ۲) مهجور سخن پریشان و منه قوله تعالی ان قومی اتخذوا هذا القرآن مهجورا ای قالوا فیه غیر الحق و جدا ماندہ و کشن شتر که گردن او را بر پاے بسته باشند تا جر لغت ازین مجموع مهاجرة بریدن از جائے بدوستی جاے دیگر تهاجر بریدن هَجَر بالضم سخن بیهوده اهجار فحش و بیهوده گفتن یقال رماه بهاجرات و مُهجرات اے بفضائح و فواحش و بگرماے نیم روز آمدن یقال اتینا مُهجرین کما یقال مُوصِیین اے فی وقت الهاجرة و الاصیل و فزون شدن شتر در پیه و در رفتار هاجرة گرماے نیم روز تهجیر و تهجّر رفتن درین وقت و تهجّر ایضا ای قشبه بالمهاجرین و فی الحدیث هاجروا و لا تهجّروا - قال الفراء ناقة مُهجرة و بعیر مُهجر شتر یکه بر فتار و فربهی فزون باشد و یقال هو الذی تبتاعه الناس و یهجّرونه ای ینعتونه - و یقال هذا اهجر من هذا ای اکرم منه - هجیر شور گیاه خشک و شکسته

وگرما سے نیم روز و حوض فراخ حجر بالتحریک نام شہرے
کہ خرما بوے نسبت کنند مذکر مصروف - وفی المثل
کبشع تمرالی حجر والنسبۃ الیہ اجری علی غیر قیاس
اجری ایضاً البناء - ہجیر ہجیری بالکسر والتشدید فیہما
خود عادت اہجیر علی بالعمر کذلک - ہجار بالکسر بالان
شتر وزہ کمان -

ہدر - ہَدَر - بالسکون والحرکۃ باطل شدن حق
وخون و مانند آن وجوشیدن شراب تہدار کذلک
(عع ف اک ۲) اہدار مباح گردانیدن خون -
رجل ہدرۃ مثال ہمزۃ مردے ساقط قوم ہُدَرَۃ
بالتحریک ای ساقطون - ویقال ضربہ فہدرت
رائتہ تہدر ہدورا ای سقط - ہدیر بانگ وبانگ کردن
کبوتر وشتر ومنہ ابل ہواد (عع ف اک ۲) تہدیر
مثلہ وفی المثل فالہدر فی الغنۃ وآن کشنی باشد
کہ اورا بستہ باشند تا کشنی نکند واو فریاد میکند وہین
در حق کسے گویند کہ فریاد میکند وبر کارے نباشد
ہادر شیر یکہ بالاے وے جغرات شدہ باشد
وزیر وے زرد آب بود جوف اہدر شکم برآمدہ ویقال
ہدر العرفج اذا عظم نباتہ -

ہذر - ہَذَر - بفتحتین بیہودہ ہذر بالسکون بیہودہ گفتن
(عع ف اض ۲ ک ۲) ہذر بکسر الثانی ہذرۃ مثال
ہمزۃ ہذار ہذار بالکسر بیہودہ گوے اہذار بسیار
گفتن رجل ہذریان بالیاء وکسر الہاء والراء مردے
شتاب سخن وسبک خدمت -

ہرر - ہَرّ - بالکسر گربہ ہررۃ ج - مثال قرد وقردۃ

ونام زنے ومکروہ ہرۃ مونث ہریر ج - مثل قسۃ بہ
وقرب - راس ہرنام موضعے ہرکراہت داشتن
(عع ف اک ۲) فی المثل ہو لایعرف الہر من البراے
لایعرف من یکرہہ ممن یبرہ ویقال الہر دعار الغنم
والبر زجرہا ای لایعرف الدعاء من الزجر - ہرار بالضم
بیماری کہ پوست شتر را بریزاند وبیمار شدن شتر
یقال ہرت الابل فہی مہرورۃ وناقۃ مہرورۃ بعیر
مہرور - ہریر بانگ سگ از سرما (عع ف اک ۲)
ونا بایستن کسے را از شراب وجنگ یقال ہر
فلان الکأس والحرب ای کرہہما - ویقال ہریر الشبرق
والبہمی اذا یبس وتنفش - تہارۃ در روے بانگ
کردن ہراران دوستارہ ہرہرۃ خواندن گوسپند
وہر ہرت الشئی لغۃ فی فرفرۃ اے حرکتہ - ہرہور
آب بسیار کہ از وے بانگ ہر ہر برآید وہو کنایۃ عن
ہزر - ہَزَر - بعصا زدن ودرشتن مہزر بالکسر
زبان زدہ در ہمہ چیز ذو ہزرات وذو کسرات
کذلک -

ہزبر - ہزبر - مثال سبطر شیر رجل ہزبر ہزبران
وہزبر بالفتح فیہما مرد بدخو -

ہشر - ہَیشَر - ہَیشور - درختے وقیل نبات -
ہصر - ہَصَر - شاخ درخت شکستن ہصرت الغصن
وہصرتہ ای املت رأسہ استعارۃ - ہیصر ہیصور
ہصار ہصر شیر درندہ -

ہقر - ہقور - بالفتح وتشدید الواو دراز -

ہکر - ہکر - بفتحتین وبالکسر وسکون ۲ سخت

سلہ تفسیر دلکیس بالعربی الخلیۃ بالعجمی صواب نزاکس ق سلہ صواب بیشم ق

شگفت داشتن (ع ک اف ۲) هکر نعت منه
هَمر - هَمر - ریختن آب و اشک (ع ف ض)
و دوشیدن همه شیر و دادن چیزے بکسے هَمار
مهر مهار بسیار گوے اهتمار تیز رفتن اسپ هَمار
رفتن آب -
هَمور - هُمُور - فرو دریدن و تهمت کردن
هَمرة اسم منه (ع ف ض ۲) هاءُ هارئ علی القلب
نعت منه مثل شاتک و شاکی السلاح - تهوّر
افگندن دیوار و جز آن تهور فرو دریدن و
افتادن در چیزے به بیباکی و گذشتن بشتاب
و بیشتر رستان و شکستن سرما اشجار هلاک شدن
تهور ریگ تودهٔ بلند -
هیر - تهیّر - تهیّر مثل تهویر و تهور - هیر بالکسر
و الفتح شمال آنرا یزنتان فیهما بدال الهمز
یهیر بتشدید الراء مع طلح یَهَیْرِی بالالف مثله -
یَهَیْر سنگ سخت و سراب و فی المثل اکذب
من الیَهَیْر اے من السراب -

هبتر - کوتاه -
هَتکور - کسیکه بشب و روز بیدار نباشد -
هَتمَرة - علی فعللة زیاده گوئی -
هَدکر - کعلبط زنیکه وقت رفتار گوشت و استخوان خود را
بجنباند هَیْدَکر و هَدْگُورَة و هَیْدَکور و هَیْدَ گُورَة زن
بسیار گوشت و رجل هَدَاکر کعلابط او الهید گُور
المُتَدَرِّی و الشابة و القَمْحَمة لحسنة الدل کالهدگورة
و اللَّبَن الخاثر کالهدکر و لقب الحارث بن عدی
بن المنذر کان شدید فیا و لقب رجل من کندة
و تهدکر من اللبن رَوِی حتی نام و تَهَدْکَر علی اثاثه
تنزی و المُتَهَدکر من الالبان المختلط بعضه ببعض
و بیت هَیْدَکور الاساطین ثابت العمد لا یزاحم
رکنه و المُتَهَدکرة من الزُّبد التی تخرج فی العصیف
ما یدری ألبَنٌ هی ام زُبْدٌ ثم یُصیبُ علیه الماء
فربما صلحت -
الهَنْدَخُرة - علی فعللة و التَّهَنْدُخُر تجبر المرأة -
التَّهَنْدُکر - فی المشی کالتهدکر و تَهَنْدَکرت اتبجحت
و سررت -
هَنْزَمَرة جنبش سخت و هَنْزَمَرَه عنف به و تَهَنْزَمَه
هَنْزِیر بالکسر شهرے به مغرب -
الهُنَیْرة - تصغیر الهُسْرة بالضم و هم قرابات الاعمام
و الاخوال کانه ابدال الهمزة هاءً -
هَنَطَ الکلب هِیرَة قتله بالخشبة او هو مطلق الضرب
هَنْطَرة خواری فقیر نزد غنی و قیکه سوال کند او را
و هَاطِری نام شخصے و دیهے در شُرُس من رائے و دای
بزمین نیسان و تهطرت البئر تهورت -
هَنَیْعَرة - غول و خشنی بازن سبک و سبکی و خشم
هَنَیْعَرون بلا و گنده و پیر سال خورده و هیعرت المرأة
و تَهَیْعَرت اذا کانت لا تستقر فی مکان -
هَنْزَرة - سوراخ گوش ناذة لانه فلما یقع فی الاسماء
کلمة فیها نون لبعدها ان لیس بینهما حاجز -
هَنْبَر - کصَنْبَر و سَبَحْل و زبرج کفتار و ابو الهنبر کفتار
و ام الهنبر کفتار مادهٔ هَنْبَرة خرماده ام الهنبر مثله

هبنّر ایضاً گاؤ و اسپ و انسان بلابه یا کنارهٔ آن و کخصر خرکرهٔ نر هبنّرة مؤنث و الهنابیر التهابیر -

فصل الیاء

یبر یبرین - نام جائے در ریگ -

یرر - یریر - بفتحتین صلب شدن حجر ایرنگ صلب و فی حدیث لقمان انه لیبصر اثر الذر فی الحجر الایر و یقال حارّ بارّ و حران یرانّ ابتاع -

یسر - یسیر - بضمتین و سکون ۲ آسانی نقیض عسر تیسیر آسانی کردن و توفیق دادن و بسیار شیر دار شدن گوسپند و منه قولهم رجل مُیسّر و هو خلاف مُعسِر یُسر بالفتح فروریه تافتن و بخشش بخشش کردن شتر قمار را بحسب قسمت و سوے چپ آمدن و یقال قعد یُسرة ای شاتة - تیسّر استیسار اماده شدن لِیُسر چپ مَیسرة سوے چپ و توانگری و کذلک بضمتین و فراخی و قرأ بعضهم فنظرة الی مَیسُرة بالاضافة قال الاخفش و هو غیر جائز لانه لیس فی الکلام مَفعُل بغیر الهاء و اما مَکرُم و معون فهما جمع مَکرُمة و مَعُونة - میسر بکسر السین قمار کردن (عع ف اک ۲) یَسَر مَیسِر بلا حذف یاء المضارع و کذلک یعیر و یَضَع بخلاف یَعِد و یَصِل و اخواتهما لتقوی احدی الیائین بالاخری فلهذا قالوا فی لغة بنی اسد یَجَل و هم لا یقولون یَعلَم لاستثقالهم الکسرة علی الیاء فان قال قائل فکیف لم یحذفوا هما مع التاء و الالف و النون قلنا هذه الثلثة مبدلة من الیاء و هی الاصل و لیلة ان فَعلتُ و افعَل و فَعَلنا

ہنیات علی فَعَل - یسرة بفتحتین خطمے کہ بہ ازہم کشادہ و داع بر دوران الیسار ج - یَسَرات دستہاہ پایہاے سبک و ابۂ حسن التیسور ستور نیکو بردارندہ قوائم را و ستور خربہ یاسر یسر التحریک مقامر ایاسر ج - یاہر نقیض یاسن یسر القوم الجزور ای اجتزروہا و اقتسموا اعضاءہا - یاسر شتر کش کہ گوشت را بہرہ بہرہ کند و یقال یاسر اصحابک ای خذ بهم یسارا و کذلک تیاسروا بعضهم بعضا - و یاسرہ ای سایلہ - رجل اعسر یَسَر آنکہ ہر دو دست برابر عمل کند ایسار قمار بالعسر و بغیر العسر بہرہ کردن گوشت جزور را یسار بالفتح دست چپ و توانگری و نام مردے یسارة توانگری یسار بے نیاز شدن و یقال انظرنی حتی یسار مبنی علی الکسر لانه معدول عن مَیسَرة - یُسری دست چپ و بہشت یَسیر اندک و آسان -

یستعر - یستعور - نام جائے و درختے علی فعلول

یعر - یعر - یعرة - بزغالہ کہ لواح شیر سازند آنرا و فی المثل ہو اذل من الیَعرة - یعار بالضم بانگ کردن بزادہ (عع ف اک ۲) یعور مثل کہ وقت دوشیدن بول کند و یقال ہو بالبار من البعر و البول - یعارة کشن دیگرے را بر مادہ عرض کردن تا اگر کشن را قبول کند بماند و الا فلا و ذلک لکرههما

یثأجر عنه اے عدل عنه -

میجار - کمیزان چوگان ذکرہ ابن سیدہ فی (ی ج ر) -

یَزدَر - کبقم جد محمد بن یحیی السبنی المحدث -
یزنر - دہیست در خراسان بناحیۂ خوارزم -
یامعر - شتر نر -
یَنار - کشداد جد حمدان بن غازم الزمنی البخاری المحدث
یهر - بالفتح وبفتحتین جاے فراخ ستیهیدن

وقد استیهر کادی فی الامر واستیهر الحمر فزعت
واستیهر الرجل ذهب عقله واستیقن بالامر استوهر
مثله وذو یَهَر بفتحتین وقد یسکن پادشاهے از قبیلۂ
حمیر والیَهَرِی (ه ار)
واستیهر - بابلک استبدل بها ابلا غیرها -

باب الزاء

فصل الالف

ابز - ابوز - برجستن آهو بره در دویدن آباز
لغت منه ابوز بالفتح کذلک -
ارز - اُرزة - بضمتین وفتح الاول وتشدید الآخر
ارز بفتحتین وسکون ۲ رز بالضم بلا همز رنز بالنون
الساکنة وهی ست لغات برنج اَرَزة بفتحات درخت
ارزن ارزة بالتسکین درخت صنوبر ارزج - ارزوار
شدن درخت وجز آن در زمین (عع ف اض ۲)
ومنه ناقة آرزة ای محکمة - لیلة آرزة شب سرد و
یقال ان فلانا اذا سئل آرزأ ے تشنج وتقبض
اذا دعی اهتز یعنی الی الطعام - اُروز بالفتح ای
منقبض من البخل - وفی الحدیث ان الاسلام
لیأزر الی المدینة کما تأزر الحیّة الی جحرها ای
تنضم وتجتمع مارز پناه جاے -
ازز - ازیز - بانگ کردن رعد از جوش دیگ
وجوشیدن (عع ف اض ۲) وفی الحدیث انه
کان یُصلّی ولجوفه ازیز کازیز المرجل من البکاء -
أَزَز از سخت جوشیدن دیگ از برانگیختن وبرافراختن
ومنه قوله تعالی تَؤُزّهم أزّا ای تغریهم علی المعاصی

ودر آمیختن یقال ازرت الشئ اذا ضممت بعضه الی
بعض اَوزة اوزة بالکسر وتشدید الزاء بط ومرغابی
اَوزُّون ج بالواو والنون جمع العقلاء -

آجز - نام شخصے واستاجز علی الوساوة تحثی علیها وتلی
آفز - برجستن کانه مقلوب من الوفز وانا علی افاد
وفاز کاشتاب دوشاخ -
آلز - فراگرفتن چیزے را (عع ف اک ۲) یتعدی
بنفسه وبالباء واضطراب کردن (عع ک اف ۲)

فصل الباء

برز - برُوز - بیرون آمدن ابراز بیرون کردن
براز مبارزة از میان صف بیرون شدن بحرب
براز ایضا کنایة عن تفل الغذاء وهو الغائط تبرز
حاجت جاے براز بالفتح کشادگی فراخ - وجاے
بے درخت کشاده تبرز بحاجت گاه بیرون شدن
تبریز پیدا وکشاده کردن وفزون شدن بر اقران
خود رجل بَرْز مرد پارسا وزیرک وامرأة بَرْزة -
وکتاب مبروز ای منشور وهو علی غیر قیاس وانکره
ابو حاتم وقال لعله مزبور ولا وجه لانکاره لان العرب
تکلم علی انه لغته -

برغز - برغز - گوزن بچه -
بزز - بزز - سلاح و متاع بزاز جامه و متاع فروش
و ربودن (ع ف اض ۲) و فی المثل من عز بز
ای من غلب اخذ السلب بزیزی اسم منه ابزار کدک
بزة بالکسر هیات و سلاح -
بغز - بغز - نشاط و بازی کردن شتر با غزیه
نوعے از جماعها -
بلز - بلز - بکسرتین اسے ضخم قال ثعلب لم یات
من الصفات علی فعل الا حرفان - امرأة بلزاء
ضخمة و اتان ابلز -
بهز - بهز - راندن بدرشتی و نام مروے -
بیز - بازم - ابواز بیزان ج بازی مثال قاضی
مشلہ بزاة ج -

بخزه - بمشت زد او را (ع بفتحها)
بخز عینه چشم او را کور کرد (ع بفتحها) انجار
گروہے از مردم -
بلاز الرجل گریخت و دوید و شکم سیر خورد -
بلاز - شیطان و کوتاه و کودک درشت و سخت بلز بالکسر کالشلة
بلنزی - کحبنطی اشتر درشت و سخت -
بیز و بیوز - رفتن و منقطع شدن (ع ف اک)
البائر العائش و فلان لا تبیز زمیلته لا تعیش و فلان
لم یبز اسے لم یفلت -

فصل الثاء

ترز - ترز - سخت شدن گوشت تازہ هر چه سخت
و صلب باشد از سخت کردن خمیر را و خشک کردن

دوندگی گوشت اسپ را -
تیز - تیاز - مرد کوتاه جفسیده گوشت تیز از زبان تیز
که در نشانه زده باشند (ع ف اک ۲)

تأز الجرح زخم التیام یافت (ع بفتحها) تاز القوم
فی الحرب بهم نزدیک شدند و غیر تئز لکثف گوشت
نیکو خلقت -
تبریز - ذکرنی (ب ر ز) ذکره ابن دریدفی الرباعی
ثرغوزی - نسبة الی ثرغوز یذکر فی العین -
تراهز - کعلابط شتر یکه تمام شده باشد قوتش یا
وقت علف خوردن سرش بلرزد -
تلیزه - لقب ابی القاسم الاصبهانی هذا ضبط اسمعانی
و عن غیره بالباء و قد تقدم -
توز - بالضم طبیعت و خوے و درختے و بیخ و محمد
بن مسعود التوزی محدث لعله نسب الیه و انخشته
یلعب بها بالکجة و موضع ما بین سمیراء و فید الاتوز بالکسر
الاصل و توزون لقب محمد بن ابراهیم الطبری توزن
او تیزین کورة بجلب و تازیشور غلط و توز بالضم شترے
بفارس و یقال توج بالجیم منه الثیاب التوزیة
و محمد بن عبد الله اللغوی و ابو یعلی محمد بن الصلب
و ابراهیم بن موسی و احمد بن علی التوزیون المحدثون

فصل الجیم

جاز - جاز - بالتحریک آب بگلو گرفتن (ع ک ا
ف ۲) یقال جیزت الماء اسے غصصت به جاز
بالتسکین اسم فیه -
جبز - جبز - بالکسر بخیل جبیز نان خشک یقال اخرج

اجزہ جبیرا اسے یابسا۔
جرز۔ جرز۔ بفتحتین و السکون و بہ فتحتین و السکون اربع لغات زمین بے نبات جمع الجرز جرزۃ مثل جحر و حجرۃ وجمع الجرز اجراز مثل سبب و اسباب ارض مجروزۃ زمین کہ علف او را خوردہ باشند جرز بفتحتین تنگ سال و سطبری جرز بالضم گرز معرب جرزۃ ج۔ جرز بالفتح بریدن (ع ف اض ۲) سیف جراز بالضم و التخفیف شمشیر بُران ناقۃ جراز بسیار خوار رجل جروز و امرأۃ جروز آنکہ تمام خوان را بخورد و ہیچ نگذارد جرزۃ اسم للاستیصال۔ جارز سرفۂ سخت۔ وزن نازانیدہ جارزۃ زمین خشک کہ ریگ فروگرفتہ باشد جرز بالکسر پوستین زنانہ۔
جربز۔ جُربُز۔ قربز بضمتین کربزہ ہما معربان
جرمز۔ جُرمُوز۔ بالضم حوضچہ جرامیز ج۔ و ایضاً اعضا یقال جمع جرامیزہ اذا تقبض لقیب ابن جرموز نام مردے کہ کشندۂ زبیر بود جرمزۃ آجر نماز گرد آمدن بجائے تجرمز گذشتن شب۔
جزز۔ جزّ۔ عزیز کردن پشم و دروودن گندم و خرما و جز آن (ع ف اض ۲) مجزوا س و دو کارد فریز زمن الجزاز بالفتح و الکسر وقت درود فریز اجزاز بدرورسیدن کشت و خرما و جز آن یقال اجزّ الزرع اے حان جزازہ۔ و اجزّ الرجل اے صار ذا زرع و غنم مجزۃ۔ استجزاز بہ درورسیدن کشت یقال استجزّ البرّای استحصد۔ احتزاز اجدزاز بریدن یقال اجتزّت الشیخ و اجدزرتہ۔ جزوز خشک شدن
خرا (ع ف اک ۲) اجواز مثلہ۔ تمر فیہ جُزوز ای یُبس
جزّ بالکسر پشم یکسالہ جزوزۃ بالفتح گوسفند فریز کردنی مثل الحلوبۃ و الرکوبۃ و العلوفۃ۔ جزازۃ بالضم ریزہا ادیم و جرم و جوآن جزیزۃ پارہ از پشم جز جزۃ کمستر پن گوسے رنگین از پشم کہ بر ہودج آویزند۔
جلز۔ جلز۔ بالفتح سن انسان اغلظہ و من السوط مقبضہ و بے پر تیر و تازیانہ و دستہ شمشیر و جز آن پیچیدن (ع ف اک ۲) تجلیز کذلک۔ جلاز بالکسر بے پیچیدہ جلواز بایکار و دامن بردار جلاوزۃ ج جلوز بالکسر و تشدید اللام جلغوزہ۔
جلفز۔ جلفزیز۔ بالفتح گندہ پیر و رنجیدہ کار کن او العجوز التی فیہا بقیۃ۔
جمز۔ جُمز۔ نوعے از رفتار بشتاب (ع ف اک) جمازۃ جماز شتر تیز بسیار و جماز جمزی بالفتحات خرتیز و جمازۃ بالضم و التشدید دراعہ از صوف جمزۃ مخفف پارۂ از خرما جمزج۔ جُمز ان نوعے از خرما جُمیز بتشدید المیم میوۂ چون انجیر۔
جنز۔ جنازۃ۔ تخت کہ مردہ را بروے برادند و انچہ مردہ بروے نباشد نعش و سریر خوانند۔
جہز۔ جہاز۔ بالفتح و الکسر رخت عروس و مسافر و مردہ آہاز خستہ را کشتن یقال اجہز علیہ۔ فرس جہیز اسپ سخت دوندہ و فی المثل ضرب و فی جہاز بالفتح یعنی رسیدہ و اصل آن از ستورے گرفتہ اند کہ بار او بشکم آید و بر مدوردی صحرا گیرد و جہاز بالفتح فرج زن تجہیز ساختن جہاز عروس و لشکر و مردہ

ومسافر و دوانیدن اسپ بر کسے یقال جهز علیه الکر
تجهز آماده شدن کارے یقال تجهز للامر۔ جهیزة
نام زنے گول وفی المثل فلان احمق من جهیزة
وهی امراة واقعها فحمات وتحرک الولد فی بطنها
وقالت فی بطنی شئی نیفر۔
جوز۔ جواز۔ بالفتح روائی و رواشدن و آب
که ستور و کشت را دهند و آب دادن و گذشتن
از جائے وراہ۔ (عع ف اض ۲) اجازة بریدن
مسافت و پس افگندن جائے برفتن ازوے
و گذرانیدن و اجازت دادن برنام کسے وصله
دادن و دستوری دادن و در شعر مصراع دیگرے
را تمام کردن و یکے روے دال و دیگرے
روی طا آوردن یقال استجزت فلانا فاجازنی
اذا استمالک مائل لارضاک او ماشتیک۔ مجاوزة
درگذشتن از جائے بجائے تجاوز درگذشتن و
درگذاشتن گناه ذوی المجاز نام موضعے مبنی۔
تجویز روا داشتن تجوز به وروا گردانیدن تجوز
عفو کردن یقال اللهم تجوز عنی وتجاوز عنی وبگذار
گزاردن نماز و سخن بمجاز گفتن مجاز راه گذر و
گذاشتن ورفتن وضد حقیقت جوزة کوز جوز
جوزات ج۔ معرب وبیکبار آب دادن ستور را
وکشت را مجازة گورستان وجوز الشئی وسطه
اجواز ج۔ جوزار گوسپند سیان سفید و نام برجے
جائز و اوروان و گذرنده و بالا راجوزه جوزان
ج۔ جیزة کرانه وادی جیز ج۔ جائزة صله و عطا

جوائز ج۔ و شربتی آب تجاویز نوعے از برد باد و جها
الجرافز۔ کعلابط الضخم العظیم۔
الجعز۔ کالجاز الی آخره وجا جعیران گیاهے۔
جفز۔ شتابی در رفتار۔
جلبز۔ کعلبط بسیار سخت۔
جلجز۔ کجعفر و قرطاس تنگ دل و بخیل۔
الجلفز۔ من النوق الجلفریز۔
جمل جلنزی۔ شتر بسیار سخت۔
جلهزة۔ دانسته چشم پوشی کردن از چیزے۔

فصل الحاء

حجز۔ حجز۔ باز داشتن (عع ف اض ۲) و بستن
دست و پاے شتر تا نعلین اورا برندارند انحجاز
باز ایستادن و بحجاز شدن محاجزة یکدیگر را منع کردن
وفی المثل ان اردت المحاجزة فقبل المناجزة
ویقال کانت بین القوم رمیا ثم صارت خجزی ای
ترامواثم تحاجزوا۔ حجاز یک مثل حنانیک ای احجز
بین القوم۔ حجزة بہ فتحتین تاریکی حجاز بالکسر بلاد عرب
لانها حجزت بین نجد والغور ورسن که دست و پاے
شتر بدان بندند احتجاز ازار بر میان بستن و بحجاز
آمدن محجوز شتر دست و پاے بسته حجزة بالضم
نیفهٔ ازار۔
حرز۔ حرز۔ بالکسر جاے استوار و تعویذ حرز حریز
جاے نیک استوار احتراز تحرز پرهیز کردن و خویشتن
نگاه داشتن حرزة بہ فتحتین کوزک کودکان بوے بازی
کنند وهو الجوز المحکوک یلعب به الصبیان۔ ومن امثالهم

فیمن طمع فی الربح حتی فاتہ راس المال قولہم و احزری واتبعی النوا فلا یریدوا حرزاہ فخذفت الہاء
حرمز - حرماز - بالکسر قبیلہ از تمیم -
حرز - حرز - رخنہ حزۃ بکے حزۃ ایضاً وقت وہنگام و بریدن و رخنہ در چوب افگندن احتزاز بریدن تحزز بریدہ شدن تحزیز تیز کردن و برہم سودن دندان را و اندازہ کردن و البعیر الذی اصاب مرفقہ طرف کرکرتہ داوماہ قیل لہ حاز فاذا لم یدمہ فہو الماسح - حزۃ بالضم تیغۂ ازار و پارہ گوشت بدراز ابریدہ حزاز سبوسۂ سر حزازۃ سوزش دل از خشم و جزآن وکذلک حزاز بالفتح و الضم مشدودا - حزیز جاے درشت حزان بالکسر احزۃ ج -
حفز - حفز - سپوختن از پس نشیت (عع ف اک) ویقال اللیل یحفز النہار ای یسوقہ - وحفز بہ بالرمح ای طعنہ - احتفاز بر سر پاے نشستن و خوشتن درچیدن وفی الحدیث عن علی رضی اللہ تعالی عنہ اذا صلت المرأۃ فلتحتفز ای تتضام اذا جاست و اذا سجدت ولا تخوی کما یخوی الرجل - حوفزان لقب حارث بن شریک الشیبانی -
حلز - تحلز - دامن برزدن بہ کارے تہلز کذلک حلزۃ بکسر تین مشددۃ اللام زن کوتاہ و بخیل و نام مردے وکذا رجل حلز -
حمز - حمز - زبان گزاشدن شراب وگیاہ حمزۃ ترۂ تیزک و نام عم رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم - ابو حمزۃ کنیت انس بن مالک رضی اللہ تعالی عنہ بسبب

ترہ چیدن رسول او را این کنیت فرمود حمازۃ بالفتح سختی و سخت شدن (عع بضمہا) حمیز الفواد سخت دل حامز مثلہ - وفی حدیث ابن عباس رض افضل الاعمال احمزہا ای اشقہا واقولہا - محمور لبنان سخت سرہاے انگشت -
حوز - حوز - حیازۃ - بالکسر گرد آوردن (عع ف اض ۲) احتیاز کذلک - حوزخیز راندن نرم (عع ف فعل وک ۲) احوزی نرم سبک راندہ احوذی بالدال کذلک - تحویز بزمی و سبکی راندن ستوری آب محاوزۃ بہم درآمیختن تحوز تحیز درچیدن یقال مالک تحوز تحوز الحیۃ و تحیز تحیز ہا و بگوشہ رفتن حیز کرائہ ہر چیز و اصلہ من الواو وکذلک حیز بالتخفیف مثل عین و ہین احتیاز کنارہا حوزۃ ناحیہ حوزۃ الملک بعضتہ - احتیاز برگشتن از چیزے و از خانمان بجاے دیگر رفتن تحاوز دو گروہ از ہم بکرانہ شدن -

احرنفزوا للرواح اجتمعوا و ابیات محرنفزات جیاد
حرمزۃ - تیزی خاطر احرمز و تحرمز اے صاز دکیا و حرمزہ لعنہ و حرمز کزبرج پدر قبیلۂ و ذوالحرماز قبیلۂ الحاقزۃ التی تحفز برجلہا اے ترمح بہا کانہ مقلوب القاحزۃ -
الحلجز - الجلجز -
حزز - سخت راندن و آہستہ راندن من الاضداد و تحیزت الحیۃ تلوت و حیز زجز للحمار و ہو حیار لکتان بطنے از طے حیزان بالکسر شہرے بدیار بکر منہ محمد بن اسمعیل الفقیہ الشاعر و محمد بن ابی طالب الادیب

فصل الخاء

خبز - خبز - بالضم نان و بالفتح نان پختن و نان دادن (ع ف اک ۲) خابز مرد بانان مثل لابن و تامر خبز ایضاً راندن و دست برزمین زدن شتر خبزة بالضم کوماج خبّاز خبازی بالضم مشدد ة باب منجاب و بالفتح نان پز -

خرز - خرز - ورز موزه دوختن (ع ف ض ۲ ک ۲) خراز دوزنده خرزة بالضم ورز موزه و مشک و جز آن مخرز بالکسر درفش خرزة بالفتحتین مهره خرزات الملک جواهر تاجه - خرز الظهر مهرهٔ پشت -

خرز - خرز - م و خار بر سر دیوار نهادن و به نیزه و تیر دوختن (ع ف ض ۲) اخترز از کذلک - خرز بالضم خرگوش نر خرّان بالکسر ج - مثل صرد و صردان - خراز خرازی بالفتح فیهما نام کوهے که بر سر او آتش افروختندے خرخر مثال هدهد توانا -

خرز - خرز - بالتحریک بوے گرفتن گوشت (ع ک ف ۲) خرزوانة بضمتین تکبر و بزرگ منشی خاز با ز مبنی علی الکسر گس ریزه و بانگ گس و گیاهے و گربه و درد گلو خزباز بالکسر لغة فیه -

خوز - خوز - بالضم طائفهٔ مردم -

خربز - بالکسر خربزه عربی صحیح و اصله فارسی - تخزیر - بزرگی و ترش روئی نمود و تخزیر البعیر ضربه کل من لقی و الخزباز ذکرنی (ب وز) خامیز - شوربا با سرکه چربش آن دور کرده باشند لغت عجمی ست -

فصل الدال

درز - درز الثوب م - و هو معرب - نباتة الدرز سپیش و بیضهٔ آن اولاد درزة فرد ما یگان و مردم درزی و دوزنده -

دلمز - ولامز - بالضم توانا و دوربین دلمز مقصور و لامز بالفتح ج -

دهلز - دهلیز - بالکسر م - و هالیز ج -

دخز - جمع کردن (ع بفتحها) و بسیار سخت -

دعز - دور کردن و جماع کردن (ع بفتحها) دهد موز - بسیار خورنده -

فصل الذال - ذرز - برلد تهاے دنیا قادر شد (ع ک اف ۲) -

الذر مازی - هو محمد بن الفضل المحدث روی عنه ابو حفص عمر بن شاهین السمرقندی -

فصل الراء

ربز - کبش ربیز - قچقار آگنده گوشت تربیز پر کردن مشک و جز آن -

رجز - رجز - بالکسر پلیدی و عذاب و بت قوله تعالی والرجز فاهجر و قری بالضم ایضاً قال مجاهد هو الصنم - و اما قوله تعالی رجزا من السماء بالکسر فهو العذاب - رجز بفتحتین نوعے از بحور شعر و شعر و منه رجز الراجز و از رجز دیکے از پیمبرانها ے شتر بعیر ارجز لغت منه و ناقة رجزاء کذلک - مزرجز نام یکے از اسپ رسول علیه السلام - رجازة بالکسر مرکب اصغر من الهودج و انچه بر یک طرف بار آویزند

که سبک باشد ما برا بر شود -
رزر - رزّ - در زمین جستن و استوار کردن چیز
وزرفین بر در نهادن و دوم بزمین فرو بردن
ملخ بجهت بیضه نهادن (عع ف اض ۲) ازراز
شله تزریز اسان و برا و کردن کار را یقال زرزت
ذلک الامر لک تزریزا ای وطأته - و رزه رزة
ای طعنه طعنة - و تزریز البیاض صقل و بو بیاض
مزرزای مصقول - ارتزاز در نشستن تیر به نشانه
و بخیلی کردن رزة الباب زرفین در رز بالضم بمنج
زر بالکسر زریز بزی مثال خصیصی آواز است آهسته
رزیز گیاهی که بوے چیزے رنگ کند ارزیز
لرزه ویخ ریزه -
رعز - مرعزی - بکسر المیم و العین مقصورا مرعزا
محدود و امویهاے ریزه بن بشیم اذا شددت قصرته
واذا خففت مددته وان شئت فتحت المیم مرعزا
بحذف الالف کذلک -
رکز - رکز - در زمین زدن نیزه (عع ف اض ۲ و
ک ۲) ارتکاز تکیه کردن برکمان مرکز میانه دائره
جاے باش مرد رکز بالکسر آواز نرم رکاز مال
پنهان کرده در زمین و فی الحدیث فی الرکاز الخمس
ارکاز یافتن مال پنهانی در زمین -
رمز - رمز - لب و ابرو اشارت کردن (عع
ف اض ۲ و ک ۲) ارتماز اضطراب کردن ترمز
شله - از میز از جنبیدن لشکر رمازة لشکر ابوه که
گوئی اطراف و نواحی میجنبد بحرکت ایشان و سوراخ مقعد

وزن بلا به کار را موز دریا -
رنز - رنز - بالضم لغة فی الارز برنج -
روز - روز - آزمودن (عع ف اض ۲)
رهز - رهز - جنبیدن بوقت مباضعت رهزان
کذلک (عع بفتحتها) -

رخیز - اسمیست -
رطز - بفتحتین سست از شعر وغیره والرطازات
مخففة الخرافات -
استرغزه - سست و نرم کرد او را -
رقزه - زد او را (عع ف اک ۲) را قزرگ جهنده
بائیر فرسنه عرق اے مایضرب -
رقز - رقص کرد را قزرگ جهنده و مایر قزسنه عرق
اے مایضرب -
مرمهز - کمقشعر سبک و بفتح المیم جاے طمع و
هولا یزمهز بشیئ اے لا یعطی شیأ -

فصل الزاء

زیز - زیزاء - زمین دشت و کرانهٔ پر مرغ زیزاة
پشته زیازی بالفتح ج - قدر زوازیه دیگ بزرگ
رجل زوازیة کوتاه ضخم قوم زوازیة کذلک - رجل
دونزی بالفتح والنون وزونزی مرد بستم زیرک و
بستم ظریف زوزاة حقیر داشتن و راندن زوزیت
اے استحقرته وطردته -
زبازاة - زبازاء - زن کوتاه زبازیه مرد بسیار
ادوم خود -
زریز - سبک و پاک و خردمند استوار اے

زرّ - اہلہ جمہور المصنفین وفی بسیط النخوزرّہ یزرّہ زرًّا صفعہ -

زلزلہ - بفتحتین وکاف رخت خانہ وراہے کہ تواز ان بیابانی زلزلہ مضطرب شد (عع ک اف ۲) زلزلہ زن سبک کہ بخانہائے ہمسایگان آمد ورفت کند جنبوا زلزالہم ای اضطرابہم -

روزان - بالضم جد محمد بن ابراہیم الطاکی زوزنی بالفتح شہرے ما بین ہرات ونیشاپور وقد رُوازیۃ ویک کلان رجل وقوم زوازیۃ قصار وغلاظ رجل زونزنی وروزنی متکائس متحذلق وزوزیۃ بہ زوزاۃ استحقرتہ وطردتہ -

فصل السین - سجزی - بالفتح والکسر نسبۃ الی سجستان الاقلیم المعروف منہ ابوداؤد سلیمان بن الاشعث وابوسعید عثمان بن سعید الدرمی وابو حاتم بن حبان والخلیل بن احمد القاضی وَدَعلج وابو نعیم عبید اللہ الوائلی المجاور وسعود بن ناصر الرکابی ویحیی بن عمار الواعظ وعلی بن بشری اللیثی وعبد الکریم بن ابی حاتم وعبد اللہ بن عمر بن ماموروابوالوقت عبد الاول -

سکنجز - بالفتح والکسر والنون والجیم والزای سرکہ انگبین -

سکنغز - بالنون المعجمۃ نیک دوید -

سیہنیز - وبہیست بفارس منہا احمد بن عبد الکریم السیہنیزی المقرئ وعلی بن المعلی المحدث وسہنیز وبہیست بیزد -

تمرسہریز - بالضم والکسر والنعت وبالاضافۃ نوعیست معروف از خرما -

سیازۃ - دہیست بہ بخارا منہا علی بن الحسن السیازی ویُعرف بعلیک الطویل محدث -

فصل الشین

شاز - شاز - درشت شدن حاے وبے آرامی (عع ک اف ۲) اشازہ بی آرام گردانیدن -

شخز - شخز - بے آرام کردن -

شرز - شرز - درستی مشارزۃ منازعت کردن مشارزہ بدخو -

شمز - شمزازۃ - سخت خشک شدن شئی شمز لغت منہ - اشمئز از منقبض وگرفتہ شدن شمازیزہ گرفتگی -

شہز - تمر شہریز - بالشین والسین وبالضم والکسر نوعے از خرما وان شدت اضفت شل ثوب خز ثوب خز -

شیز - شیز - شیزے - جوب سیاہ کہ از وے کاسہا سازند -

شخز - نکاح شخز فرع کردوتر سعید (عع ک اف ۲)

شغیزۃ - بالغین المعجمۃ سوزن کلان جوال دوز

شغز بالفتح گردن کشی کردن ودرمیان قوم فساد انگیختن (عع بفتحہما) وحجر الشغزی حجر کالوزیر کبون منہ الدواب لقرب نکتہ -

الشغیز - الشغبر -

شفزہ - رفسہ بصدر قدمہ یعنی بہ پیش پا کردن (عع ف اک ۲)

شکز - انگشت خلانیدن وبزبان نجانیدن ونیزہ زدن

وجماع کردن (عع ف اض ۲) الشکاز من اذا حدث المرأة انزل قبل ان یخالطها یعنی آنکہ ہنگام تکلم بے دواعی انزال کند و الشتیار و المعربد عند الشراب والشکادة من اذا رأی لمیجا وقف تجاہہ فجلد عمیرة یعنی کسیکہ مقابل ملمح الوجہ ایستادہ بدست استہنا کند رجل شکز و شکز بد خلق اشکز کطرطب چیزیست ہمچو ابنان سپید کہ زنہا بدان ستر کنند

شمخز - بضم الشین وکسرہا وشد المیم بلند نگاہ و بطبر از شتر و مردم سمخرة گردن کشی سمخز بزة مثلہ -

شنینز - و شونیز شونوز شہنیز سیاہ دانہ ہندش کلونجی خوانند شونیزیة مقبرة صالحین ست در بغداد -

شناہز - قلعہ ایست بحضرموت -

اشوز - گردن کش و شیز - سوزاں شغف بہ مشنوز مضطرب -

الشہنیز - الشینیز -

فصل الضاد

ضرز - ضرز - بکسرتین مثال فلز بخیل ضرزان پست بالا ناکس ناقة ضمز بکسرتین کم شیر و قوی رجل اضرز کام برہم چفسیدہ اضراز خائیدن اسپ لگام را -

ضمز - ضمز - سخن ناگفتن و خاموش بودن (عع ف اض ۲ و ک ۲) و برچفسیدن بچیزے بعیر ضامز مشترکہ بہ ازدہان بیرون نیارد ضموز ضامز خاموش -

ضور - ضور - خائیدن خرما و جور کردن در حکم (عع ف اض ۲) -

ضیز - ضیز - کم کردن حق کسے را (عع ف اک ۲) ضاز بالمز کذلک (عع بفتحہا) و قولہ تعالے قسمة ضیزی اے جائرة وہی فعلی مثل طوبی وحبلی و انما کسروا الضاد لیسلم فیہ الیاء لانہ لیس فی الکلام فعلی بالکسر صفة وانما ہو من بناء الاسماء کالشعری والدفلی -

ضاز - بالفتح و فتحتین ستم کردن (عع بفتحہا) وضاز فلانا حقہ نجسہ ونقصہ وقسمة ضازی وثیلث لغة فی ضیزی اے ناقصة -

ضبارز - کعلابط مرد گردانندام و ستبر خلقت -

ضبیز - گرگ سخت حیلہ گرصبر سخت نگریستن بگوشہ چشم و ذئب ضبز وضبیز متوقد اللحظ -

ضخز - عینہ بالخار المعجمة چشم اورا برکند (عع بفتحہا)

اضرہز - الی کذا دب الیہ مستتر الیعنی پنہان بسوے آن آہستہ رفت -

ضغز - سخت پامال کردن (عع بفتحہا)

ضغز - بالکسر شیر و بد سرشت از درندگان -

ضفز - فرو خوردن شتر نوالہ را او مع کراہتہ ذلک و دور نمودن وجماع کردن و دویدن و برجستن و جہیدن و بدست یا بازدن و بدہن اسپ لگام دادن ضفیز سطبر ضفیزة نوالہ کلان و اضطفزہ بکراہت نوالہ فرو برد ضفاز سخن چین مشتق من الضفز محرکة للشعیر یجش لیعلفہ البعیر لانہ یہیئ قول الزور کما یہیئ ہذا الشعیر للعلف -

ضکز - بالفتح الغمز الشدید یعنی سخت فشاردن

ضمخز - بضم الضاد وکسر ها شتر سطبر و مردم فربه و کشن تنومند -

ضمرز - کز برج و علابط شتر ماده سال خورد یا کلان جثه کم شیر و کجعفر اسد و فحل ضمارز غلیظ و ضمرز علیه البلد و القبر غلظ ضمرز زمین بسیار سخت ضمرزة سنگ لاخ درشت که بشب راه رفتن بران دشوار باشد وزن درشت -

ضهزه - سخت سیر داد (عع بفتحها) و ضهز المرأة نکحها و ضهزت الدابة غضب مقدم الفم -

فصل الطاء

طرز - طراز - بالکسر علم جامه تطریز علم کردن مطرز با علم مطرز بکسر الراء علم گر طراز فورد و نهاد -

طنز - طنز - فسوس کردن (عع ف اض ۲) طنان لغت منه -

طنبز - بالکسر رکن کوه و شتر دو کوهان و طنبزها جاعها طنبز پر کردن چیزے -

طنبزیز - کر بنجبیل فرج زن -

الطنخ - کنایة عن الجماع -

طنخز - بالکسر دروغ -

طنعز - دور کردن و جماع کردن (عع بفتحها) -

طواز - لکتان نرم خوے سال خورد -

فصل العین

عجز - عجز - بالفتح و ضم ۲ سرین و بن هر چیزے و پذکر و هو للرجل و المرأة جمیعا اعجاز ج - عجیزة سرین زن عجز ناتوانی (عع ف اک ۲) معجز بعجزة بفتح الوسط و کسر ها لکة - و فی الحدیث لا تلثوا بدار معجزة ای لا تقیموا ببلدة تعجزون فیها عن التعیش عجوز بالضم گنده پیر شدن (عع ف اض ۲) و بالفتح گنده پیر قال ابن السکیت العامة تقولها بالتاء یعنی العجوزة عجائز عجوز ج - و فی الحدیث ان الجنة لا تدخلها العجوز ور یگ تودہ عجز بفتحتین عجز بالضم بزرگ شدن سرین (عع ک ف اف ۲) عجزاء زن بزرگ سرین و عقاب کوتاه دم و ریگ تودہ بلند اعجاز ناتوان گردانیدن و عاجز یافتن کسے را و در گذشتن چیزے از کسے یقال اعجزه الشیء ای فاته و اعجازة بالشیء که زنان بر سرین بندند تا کلان نماید تعجیز گنده پیر شدن و لعجز نسبت کردن کسے را و آهسته و با درنگ کردن معاجزه رفتن کسے چنانکه نتوان بوے رسیدن قوله تعالی والذین سعوا فی آیاتنا معاجزین و یقال انه لیعاجز الی ثقة اذا مال الیه - معجزة الانبیاء ج معجزات ج - ایام العجوز سرما هاے پس از زمهریر و آن پنج روز است نزدیک عرب یقال هو صن و صنبر احیانا و برد مصطفی الجمر و مکفی الطعن و یقال هی سبعة صن و صنبر و دبر امرد و مؤتمر و معلل و مطفی الجمر - اعجاز النخل بخها خرما بن تعجز بر عجز ستور برشستن عجزة بالکسر آخرین فرزند یقال فلان عجزة ولد ابویه یستوی فیه المذکر و المؤنث و الجمع عجز بالزاء و الراء ایضا نادر -

عجلز - عجلزة - بفتحتین و کسر تین ای قویة شدیدة و ریگ تودہ در بادیه -

عزز - معارزة - ستیهیدن باهم و دور بودن -
عوطز - عوطزة - دور شدن -
عزز - عز - بالکسر ارجمندی خلاف ذل عزیز کیاب وارجمند عزاز ج - قوم اعزة و اعزاء عزت عزة عزازة عزیز شدن و گرامی شدن یقال عز علیه فلان و کیاب شدن و دشوار شدن یقال عز علی ان تفعل کذا ای اشتد و درشت شدن یقال عز علی ذاک ای حق و فی المثل اذا عز اخوک فهن و قوی کردن تعزیز کذلک و قوله تعالے فعززنا ثبالث یخفف و یشد ای قوینا و شددنا تعزیز بالفتح و درهم نشاندن باران زمین را مطر عزاز باران سخت و ارض معزورة زمین سخت عزوز عزاز تنگ پستان شدن ناقه (عع ف اض ۲) عزوز بالفتح لغت منه - اعزاز گرامی داشتن و بزرگ آمدن غم بر کسے یقال اعز علی بما اصبت به و عززت بما اصابک ای عظم علی و تنگ پستان شدن ناقه و دشوار برداشتن گاو بار را و بزمین سخت رسیدن عز بالفتح غلبه کردن (عع ف اض ۲) و فی المثل من عز بز و قوله تعالے و عزنی فی الخطاب اے غلبنی و غالبنی تعزز تنگ پستان شدن ناقه و عزیز شدن اعتزاز عزیز شدن و لعبدی بالباد عزة عزیزی و قوت و چیرگی عزه بالفتح نام زنی و آهو بره و ماده عزاز زمین سخت عزاء سال استعزاز سخت شدن ریگ و غلبه کردن بحق کسے یقال استعز فلان بحقی ای غلبنی و استعز بفلان ای غلب فی کل شی و استعز به العلیل ای اشتد مرضه و غلب علی عقله - و فی الحدیث استعز بگلثوم - و فلان معزاز المرض ای شدیده - عزی بالضم نام بت و مؤنث اعز و قد یکون الاعز بمعنی العزیز و العزی بمعنی العزیزة عزیزی عزیزا سرین اسپ یقصر و یمد تثنیه المقصور عزیزان و للممدود عزیزاوان بالواو -
عشنز - عشنزان - بالتحریک رفتار بریده پاے (عع ف اک ۲) -
عکنز - عکانزة - بالضم مشددة عصاے باسنان عکاکیز ج -
علنز - علنز - بے آرامی و بسکی و تفنگی کردن مردم (عع ک اف ۲) علز بکسر الوسط لغت منه یقال بات فلان علزا - علوز بالکسر و تشدید الواو و درد شکم
علهز - علهز - بکسر تین نوعے از طعام عرب که در تنگ سال خورند لحم معلهز گوشت که به پختن نرم نشود
عنز - عنز - ماده بز و آهو ماده و جزآن و نام آبے و پشته و قبیله از هوازن و نام زنے و مادهٔ عقاب عنزة بالتحریک نوعے از سنان و پدرے از ربیعه عنیزة نام دختر اعتناز و درشدن از جائے بجائے -
عنقز - عنقز - مرز نگوش -
عوز - معوز - معوزة - بالکسر جامه خلق معاوز ج اعواز و شوار شدن کار و درویش شدن و حاجتمند گردانیدن معوز درویش عوز بفتحتین درویش شدن و نایافت شدن (عع ک اف ۲) -
عجروز - بالضم خطیست از هوا در ریگ پدید آید

عجار یزج -
اعر نفز الرجل کا دیموت من البرد -
عفنز - باز داشت و خائید (عع ف اک ۲) اولم الغیر فیہا البصر لون و ہو بناء مستنکر -
عفنز - کعلس اسد و سخت از ہر چیز و بخیل عفنزۃ مؤنث و گندہ پیر سطبر زنخ زبرک زشت روز فت کوتاہ عیضموز پیر زال و شتر مادۂ سطبر تن کہ بسبب پیہ از بار باز ماند یا دراز و بزرگ جثہ یا بسیار گوشت گرداندام یا فراہم گوشت درشت کہ بدیدن خشمناک نماید و سنگ دراز کلان -
العیطموز - من النوق والفحلات الطویلۃ العظیمۃ او بدل من عیطموش -
عفرزان - ہیزے بود در بصرہ -
عفز - چار مغز خوردنی عفاز بالفتح مثلہ و ملاعبت مرد بازن خود و معافزۃ مثلہ و نشاندن شتر خود را -
عفازۃ بالفتح تل و بالضم پنبہ دانہ -
عقز - باہم نزدیکی مور چہا و امثال آن در رفتار عنقز نرہ خر و مرز نگوش عنقزۃ رایت و بلاذر ہر و ابو العنقز رجل روت شہادتہ عند بعض القضاۃ الکنیتہ و عمرو بن محمد العنقزی و ابنہ الحسین محدثان و دارۃ العنقز بدیار بکر بن وائل -
علکز - بالضم سر نرۂ آدمی -
علکز - و علکوز بالضم سر نرۂ آدمی و بالہاء فیہما زن گرداندام پر گوشت و نرۂ پر گوشت -
علکز - کر برج و جعفر مرد سخت درشت و سخت سطبر و کلان علنکز مثلہ -
عنیز - عنیز مبنیان بالفتح و الفتحان زجر للضأن -

فصل الغین

غزز - غز - رکاب چرمین کہ بر بالان نہند یقال غززت رحلی فی الغرز و کم شدن شیر ناقہ (عع ف اض ۲) و پاے در رکاب آوردن و سوزن سپوختن (عع ف اک ۲) غارز شتر کم شیر اعتراض نزدیک آمدن سفر و رفتن غزیزۃ سرشت تغریزۃ دم فرو بردن ملخ در زمین تغاریز ہی اماحول من فسیل النخل وغیرہ
غزز - غزۃ - بالفتح زمینے در حدود شام و بہا قبر ہاشم جد النبی صلعم غز بالضم گروہے از ترکان -
غمز - غمز - نشاندن بزمین و دست نہادن بر دنبہ و پہلوے گوسپند تا فربہی و لاغری معلوم شود و اشارت کردن بچشم تغامز کذلک و منہ قولہ تعالی و اذا مروا بہم یتغامزون و غمازی کردن و الغمز المعاب یقال فعلت شیئا فاغتمزہ فلان علی ای طعن و وجد غمزا بذلک - و الغمز فی الدابۃ ان تعمز من رجلہ غمز بہ فتحتین ستوران دلق لاغر رجل غمز مرد ضعیف غمیزۃ عیب مغموز متہم اغماز عیب کردن یقال اغمز فیہ و کم حرمت کردن و در شکستن گرانا قہ غموز ناقہ کہ بر کوہان وے دست نہند کہ فربہ ست باقی وہی مثل العرک و السکوک -
غوز - قصد کردن یعدی بنفسہ اغوز باہل خود نیکی کنندہ و حذیفۃ بن اسید بن خالد بن الاغوز و یقال الاغوس صحابی -

غیزان - بالکسر دہیست بہراۃ منہا محمد بن احمد بن موسی الغیزانی المحدث -

فصل الفاء

فخز - فلان متفخز - اے متعظم متکبر -

فرز - فرز - زمین ہموار و جدا کردن چیزے از چیزے (عع ف اک ۲) فرزۃ بالکسر پارۂ جدا کردہ از چیزے افراز جدا کردن و دست دادن باندا ختن مفارزۃ جدا شدن دو شریک از یکدیگر افریز بالکسر درز دو زنندہ مفروز دوختہ -

فرز - فرز - پر شدن و روان شدن جراحت (عع ف اک ۲) استفزاز سبک گردانیدن ترس کسے را قولہ تعالی و استفزز من استطعت منہم بصوتک افراز ترسانیدن و رمانیدن دل از کسے رجل فرز مرد سبک و گوسالہ افراز ج -

فلز - فلز - بکسر تین و تشدید الزاء ہر چہ گداز دہد از جواہر کانی -

فوز - فوز - رستن و پیروزی یافتن بہ نیکی و ہلاک شدن (عع ف اض ۲) تفویز کندلک و بیابان بقطع کردن باشتر یقال فوز الرجل بالبلاد اذا رکب بہا المفازۃ افازۃ پیروز کردن یقال افازہ اللہ بکذا - وقولہ تعالی فلا تحسبنہم بمفازۃ من العذاب ای بمنجاۃ منہ - مفازۃ جاے رستن و ہلاکی و بیابان مفاوز ج فادۃ سائیان -

فجز - بالفتح گردن کشی کردن لغۃ فی الفجس -

فطز - مرد (عع ف اک ۲) لغۃ فی فطس -

فقز - مرد (عع ف اک ۲) لغۃ فی فقس -

فصل القاف

قخز - قُخز - برجستن و بے آرامی قخاز بضم بیماری گوسپند تقخیز برجہانیدن -

قربز - رجل قُربُز - مرد کربز معرب -

قزز - تقزز - نیک پاک بودن از آلایش قز ثلث لغات لغت منہ قزا لیفنا جامۂ از ریسمان پیلہ معرب قازوز قازوزۃ قدح قاقزۃ مثلہ -

قعفز - یقال فلان جلس القعفزی - خویشتن در چیدہ بنشست القعفاز مصدر منہ -

قفز - قفز - قفزان - برجستن قفزی نوعے از رفتار اسب و شتر یقال جاءت الخیل تعدو القفزی - قفیز پیمانہ اقفزۃ قفزان ج - قفاز بالضم والتشدید نکات جانور و غلاف دست زنان قُفّازان مثنی منہ تقفز مصدر منہ و قفازہ کردن در دست بجنا - اقفز و مُقفز اسپ دستہا سپید -

قمز - قمز - بالتحریک چیزے دلق کہ ہیچ قیمت نیارد قمزۃ بالضم پارۂ خرما برہم چفسیدہ -

قوز - قوز - ریگ تودۂ خرد اقواز قیزان ج -

قہز - قہز - بالکسر جاہا از ریسمان و قرینہ -

قبز - بالکسر کوتاہ بخیل -

قحفزلہ الکلام غلطہ قحفزفی المشی اسرع قحفز الحقیبۃ حشا ہا حشوا نعما -

قحفلیز - کز بجبیل فرج -

قحلزۃ - رفتار مرد کوتاہ القحلزۃ فی الکلام التعلیق

ویقال ضربه فقحزاه بخذل -
فخزة - چیزے خشک را بر چیزے خشک زدن
قرز - خاک را بسر انگشتان گرفتن و سنجیدن و تل
وسطبری زمین و بالضم شیشه روغن حجام قرزة
بالضم بقدر قبضه -
قرعز - بالکسر شخصے است از ترک و له مدرسته لغزنة
قرمز - بالکسر رنگیست ارمنی یکون من عصاره دود
یکون فی آجامهم قرمیز ناتوان قرماز بالکسر نان سپید
قشنیزة - گیاهیست که برگش سبز همچو برگ خرد کاشی
میشود ملینة یأکلها الناس ویجعلها الغنم جدا -
قعز الانار - آوندرا از شراب وجز آن پر کرد (ع
بفتحها) وقعز ما فی الاناء شربه شربا شدیدا -
القاقز - فی ق ز ر -
قلز - نوعے از آشامیدن است (ع ف ض ا
و ف اک ۲) وزدن و تیر انداختن و شادمانی
کردن تقلز مثله و برجستن و لنگیدن و آژیدن
زمین را بعصا و مرد سبک و سست و کمخص چرا گاهیست
در دوم و کتل و فلز بسی که اثر آهن بران نرسیده باشد
و مرد درشت و قلزنة اقداحا جزعة فاقلزه وقلزه اجزاه
زر دنبه فی الارض اقلز و قلز مثله تقلز دویدن تکه -
قلحزة - رفتار مرد کوتاه و کج رو خل مرد فربه نازنده
که گفتار او زیاده از کار او باشد -
عجوز قمحزة - پیرزال ناکس کوتاه قد -
قمرز - کهنع و علبط مرد خرد گوش و کوتاه قد -
قمهزیة - بالضم زن بسیار کوتاه قد -
قنز - بالکسر پایه خرد اقنیز مثله اقنز بدان اشامید
و مرد پاک از آلایش و بالضم و بالتحریک سفال و شکار
قانز صیاد تقنز وقنار مثله -
قهقزات - شتر کلان و بزرگ قهقزة یکے قهقز سیاه
قهقزة مؤنث قهقز بة کوتاه قامت -
قهمزة - برجستن و کوتاه خواه مرد باشد یا زن
وشتر مادهٔ کلان جثه سست رفتار قهمزی دوش
اسپ و شتابی و شادمانی -
قهندز - بضم الاولین والرابع اربعة مواضع معرب
ولا یوجد فی کلامهم دال غیر زائد بلا فاصلة بینهما -

فصل الکاف

کرز - کرز - بالضم خرجینه کرزة بالکسر - کراز بالتشدید
قیچقار که خرجینه شبان بردارد وکرز بالضم والتشدید
ناکس ویقال الحاذق وبازکه سسته باشد تا پرها بریزد
وبازیکه بسال دوم درآمده باشد گریز پنیر مکارزة
شتافتن بجائے وپنهان شدن در وی وگرفتن
از کسے -
کرز - کرازة - تند مزه شدن وخشک شدن
رجل کز مرد تند وقوم کز بالضم ورجل کز الیدین
مرد بخیل مثل جعد الیدین بکرة کرزة ولو تنک آواز تا
قوس کرزة اذا کان فی عود ها یبس عن الانعطاف
کرز تنگ کردن وترنجیدن از سرما یقال کز الرجل
فهو کمکرز ویستعمل مجهولا کز بالضم ترنجیدگی اکلیز از
در ترنجیدن شدن لام زائد -
کنز - کنز - گنج وگنج نهادن (ع ف اک ۲)

وفی الحدیث کل مال لا تؤدی زکوتہ فھو کنز۔ کتناز گرد آمدن مال و پر شدن گنز کناز بالکسر والفتح در دوون خرما یقال ھذا ازمن الکناز۔ ناقۃ کناز بالکسر آگندہ گوشت۔

کوز۔ کوز۔ بالضم کوزہ۔ کیزان الکواز کوزۃ ج۔ اکتیاز آب گرفتن بکوزہ کوزا ایضاً نام مردے۔

کربز۔ بالکسر خیار کلان۔

کعز۔ فراہم آوردن چیزے بانگشتان۔ (عع بفتحتین)

کلزہ۔ فراہم آوردا ورا (عع ف اک ۲) کلزہ شدہ کلاز لکتان نام شخصے و کحذب مرد سخت عضلہ گرد اندام و مجلق دہے مابین حلب و انطاکیہ و انکلیز کامیر موضع علی مرحلۃ من المری الکوالیز قوم یخرجون بالسلاح للماء اذا تشاحوا علیہ الواحد کالوز والکلازۃ القبض او ھو انقباض فی خفار لیس بمطمئن بمنزلۃ الراکب اذا لم یتمکن من ظھر الدابۃ الکلازۃ البازی ہم باخذ الصید یعنی آہنگ شکار گرفتن کرد۔

کلنز۔ کجعفر گرد اندام و چہرہ کرد سخت عضلہ مکلنز مرد سخت گیر۔

مکلھز۔ بروزن و معنی مکلنز یعنی منقبض۔

کمز۔ فراہم آوردن چیزے تا گرد گرد و کمزۃ بالضم لختے از خرما و غیرہ فراہم آمدہ و تودۂ از ریگ و خاک کمز ج

فصل اللام

لبز۔ لبز۔ لکد زدن شتر۔

لجز۔ لجز مقلوب لزج یعنی لغزان۔

لحز۔ لحز۔ مرد بخیل تنگ خو ملاحز تنگیہا تلاحز و شوای کردن با یکدیگر در سخن۔

لزز۔ لز۔ لزازۃ۔ سخت کردن و بر چفسانیدن (عع ف اض ۲) گز لزا بتاع سخت بخیل رجل ملز بالکسر سخت خصومت گر یقال فلان لزاز خصم یعنی سرپیش خصم است لزاز الباب پشتبوان در لزائز استخوانہاے سینہ ملزز گرد اندام استوار خلقت ملزبۃ استوار کردن ملازۃ بر چفسیدن۔

لغز۔ الغاز۔ چیستان گفتن لغز بالضم چیستان و سوراخ کلا کموش الغازج۔ لغیزی مثل اللغز۔

لکز۔ لکز۔ لکد زدن بر سینہ و فی المثل یحل شنن ویقدی لکیز وہما ابنا افصی بن عبد القیس۔

لمز۔ لمز۔ عیب کردن قولہ تعالی ومنھم من یلمزک فی الصدقات بالضم والکسر رجل لماز ولمزۃ ای عیاب و اشارت کردن بہ چشم (عع ف اض ۲ و ک ۲) وزدن و سیو ختن (عع ف اک ۲)

لھز۔ لھز۔ در آمیختن و در میان قوم شدن و آمیختن سپیدی موے با سیاہی یقال لھزۃ القتیر ای خالطہ الشیب فھو ملھوز ثم ھو اشمط ثم ھو اشیب و مشت بر سینہ زدن قال ابو زید ھو بالجمع فی اللھاذم والرقبۃ لھز لغت منہ و نیزہ بر سینہ زدن و بسر زدن شتر بچہ و برہ پستان مادر را بوقت دوشیدن (عع بفتحتین) دائرۃ اللاھز از دائرہ ہاے اسپان بر بناگوش و آن منحوس ست۔

لوز۔ لوز۔ بادام لوزۃ یکے ملازۃ بادستان

لتز- بالفتح لگد زدن یا مشت زدن و دور کردن (عع ف اض ۲ و ف اک ۲)
لخز- کارد تیز-
اللصوز- اللصوص یعنی دزدان-
لعزها- جماع کرد اورا (عع بفتحها) لعزت الناقة فصیلها لطعنة یعنی شتر ماده بچه خود را لیسید- لقز بمشت بر سینه زدن یا اعم ازان یا لگد زدن یا بمشت پر کردن و سینه زدن و بهر دو یازدو کوب کردن و یا رنج دفع کردن و مشت برگردن زدن
لاز- پناه گرفت (عع ف اک ۲) لیذ پناه گاه
ملاز مثله-

فصل المیم

مرز- مَرز- سنگجیدن با نگشتان و پاره برکندن از خمیر (عع ف اض ۲) امتراز پنجه زدن-
مرز- مَرز- مکیدن (عع ف اض ۲) مَرزة یکبار وفی الحدیث لا تحرم المزة ولا المزتان یعنی فی ارضاع
تمزز مزمزان خوردن شراب را و شراب مُزمِز مان
مَزّ بالضم ترش شیرین مَزة مزش مَزة بالفتح مزه خوش مزه مَزاز نوعے از شراب هو فعلاز بفتح العین فادغم لان فعلاز بالسکون لیس من ابنیتهم ویقال هو فعّال من المهموز ولیس کذلک لان الاشتقاق لیس یدل علی الهمز کما دل فی القراز والسلاز مز بالکسر افزودنی یقال له علی هذا مَزای فضل مزه جنبانیدن-
معز- مَعز- بزد هو اسم جنس لمعز مَعیز مَعزی

کذلک معوز بالضم گله آهو از سی تا چهل و بز ماعز واحد المعز مثل صاحب وصحب برنر و پوست بز ماعزة مؤنث وهی عنز مواعز ج- قال سیبویه مَعزی بالکسر بنون معروف والفه للالحاق لا للتانیث لان الملحقة بتجری مجری ما هو من نفس الکلمة- قال القراء المعزی مؤنثة وبعضهم ذکرها- قال ابو عبیدان المعزی کلهم یؤنثونها فی النکرة متعاز دارنده بز معزبه فتحتین زمین درشت المعز مکان سخت سنگناک ارض معزار مثله-
ملز- انکلاز- رستن از کارے تمیز رهانیدن تلمز رستن-
معوز- مَعوز- موبز موزة یکے-
میز- مَیز- جدا کردن تمییز مثله- امتیاز امتیاز تمیز استمازة جدا شدن قوله تعالی تکاد تمیز من الغیظ اے تتقطع-

متز- سلحه رمی به یعنی رنج زد-
مخز الجاریة- مخزاد مخازا نکاح کرد او را (عع بفتحها) ومخز فلانا لهزه او مخزه وبخزه ونخزه ولخزه ومهزه وبهزه ولکزه ووکزه ووهزه ولقزه ولبعزه اخوات ماخوز ازریحانست ویقال له ایضا مَرو ماخوزی ومرواخوز ویعود فی خ رب ش-
مشلوز- بالکسر وفتح لام زرد آلوے شیرین منسوب ذکره الازهری فی ش ل ز وحقه ان یذکر آتی فی مضاعف الشین لان صدر الکلمة مضاعف وآتی فی معتل الزاء لان عجز الکلمة اجوف

وامافی رباعی الشین وهذا اولی لان الکلمة مرکبة فصارت کشقحطب وجعیل واخواتها۔
ناقة منصوزة۔ کصبور سنمة۔
المطز النکاح۔
نهزة۔ دور کرد آنرا (ع بفتحها)۔

فصل النون

نبز۔ نبز۔ بفتحتین بزنامہ یعنی لقب انباز نبز بالسکون لقب دادن (ع ف اک ۲) تنبیر مثله للمبالغة ایضاً۔ تنابز یک دیگر را لقب نهادن۔
نجز۔ نجز۔ بالتحریک سیری شدن (ع ک اف ۲) و بالسکون روا کردن حاجت (ع ف اض ۲) انجاز کذلک وفی المثل انجز حرّ ملوعد۔ مناجزة کشش کردن وفی المثل المحاجزة قبل المناجزة وانت علی نجز من حاجتک بالضم والفتح یعنی نزدیک بروائی حاجت خودی استنجاز تنجز روائی خواستن ناجز نقد وآماده یقال ناجزنا ناجز کقولک یدا بید۔
نخز۔ نخز۔ سپوختن و درخستن بدست و پای و کوفتن در هاون و مشت بر سینه زدن منخاز بالکسر هاون نخاز بالضم سرفه شتر بعیر ناخز نغت منه۔ انخزاز سرفه وریش که در شتر پدید آید انخاز خداوند شتر ان ناخز شدن نخیزة سرشت ولوار گرد اگرد خرگاه و راه باریک که از راههای بزرگ شگافته شود بصحراو ریگ۔
نخز۔ نخز۔ زدن و درد ناک ساختن بسخن۔
نزز۔ نز۔ بالفتح والکسر زهاب و بالفتح ایضا مرد تیز فهم زیرک و شتر مرغ که یکجا قرار نگیرد و انز آزر هاب ناک شدن زمین نزیز دویدن آهو و بانگ کردن او (ع ف اک ۲) ناقة نزّة ای خفیفة۔
نشز۔ نشز۔ بفتحتین جای بلند انشاز نشاز نج۔ نشز بالسکون شله و بلند شدن (ع ف اض ۲ و ک ۲) وقوله تعالی واذا قیل لکم انشزوا فانشزوا ای بالضم والکسر نشوز جمع نشز و ناسازواری کردن زن باشوی وزدن شوی مرزن را (ع ف اض ۲ و ک ۲) قوله تعالی وان امرأة خافت من بعلها نشوزا او اعراضا۔ انشاز برداشتن استخوانهای مرده را بسوی محلهای آنها و ترکیب دادن بعضی آنرا به بعضی۔
نغز۔ نغز۔ نغزان۔ برجستن آهو و بزغاله (ع ف ا ک ۲) تنغیز برجهانیدن کودک را و برگردانیدن تیر را انغاز کذلک یقال انغزت السهم ونغزته علی ظفری اذا ادرته۔
نقز۔ نقز۔ نقزان برجستن آهو در دویدن۔ (ع ف ته اض ۲) تنقیز متعدیه منه۔ نقاز بالضم بیماری گوسپند و بالتشدید گنجشک ریزه نقز بالتحریک ستوران ریزه ولاغر نقز بالکسر شله۔ نقز بالفتح والکسر آب صافی خوش۔
نکز۔ نکز۔ سیری شدن آب چاه (ع ف اض ۲) و بالتحریک کذلک (ع ک اف ۲) انکاز سیری کردن آب را بر ناگرچاه کم آب نکز درخستن بچیزی تیز و زدن و سپوختن و گزیدن ماریه بتفوز نشط گزیدن او بدندان (ع ف اض ۲)۔

نهز - نَهْز - سپوختن وجنبانیدن سر و برخاستن ستور
برفتن و سر زدن گوساله و شتر بچه پستان مادر را
و دلو در آب زدن تا پر شود (ع بفتحها) نهزة بالضم
فرصت و غنیمت انتهاز فرصت یافتن و غنیمت شمردن
تناهز کذلک و نزدیک آوردن کودک بلوغ را
تناهز شتافتن دو کس با مارت بریکدیگر -

نزز - خود را پنهان ساختن از ترس و به سوی آن نزة
و نازرة و موضعی نزیز کامیر و بهیست آذربیجان
و الیها نسب النزیزی احمد بن عثمان الحافظ الفرضی
نیز بزد یعنی بفارسی نیروز نخستین روز سال است
معرب نوروز قدم الی علی کرم الله وجهه شیء من الحلاوی
فسأل عنه فقالوا للنیروز فقال نیزروناکل یوم و
فی المهرجان قال مهرجوناکل یوم وابن نیزر نزز
الانماطی محدث -
نطنز - ویقال نطنزة شهریست بابین قم و اصفهان
نغز - بینهم اغری و نغز هم النغاز نزغهم النزاغ
نغز الصبی و غدغه -
تهونز - گم کردن و نوز بالضم دهیه -

فصل الواو

وجز - وجز - وجیز موجز موجز سخن کوتاه ایجازکوتاه
کردن سخن ابو وجزة نام مردی توجز روائی
حاجت جستن -
وخز - وخز - به نیزه خستن و آمیختن چیزی و
چیزی اندک -
وزز - وز - مرغ آبی لغة فی الاوز - وز واز مرد بک

وشز - وشز - بفتحتین جای بلند و سختی یقال
اصابتهم اوشاز الامور ای شدائدها -
وعز - الیعاز - توعیز پیش آمدن بکاری یقال
اوعز الی الامر وعز کذلک -
وفز - وفز - بالتحریک والسکون شتاب اوفاز
ج - نحن علی اوفازنا ای علی سفر استیفاز برسرپای
و در وانشستن -
وکز - وکز - بمشت زدن و سپوختن -
وهز - وهز - بهمه دست زدن یقال وهزته
اذا ضربته بثقل یدک - توهز سپردن شتر گرانبار -
وثز - نوعی از درخت لغة یمانیة -
وَرْز - موضعی و ابراهیم بن محمد بن بشر ویه بن ورز
محدث وَرْزَة لقب مقاتل بن الولید وَرِیزَة
رگیست که جاری میشود از سعده بسوی جگر
بلا لام رجل من غسان -
المُتَوَفِّز - المتوفز -
وَمَز بالنقسه - بخشم جنبانید سر بینی (ع ف اک ۲)
الوَمْز التنزی فی المشی سرعة وتحرک اسی الجزدان
عند النزاء وهو التهیؤ للقیام -

فصل الهاء

هبرز - هِبرزی - بالکسر دست بند و هر چیز
خوب و بادیدار را هبرزی گویند -
هرز - هروزة - مردن -
هزز - هز - جنبانیدن (ع ف اض ۲) اهتزاز
جنبیدن و درخشیدن ستاره بوقت فرو شدن

وجنبیدن مرکب وشتر بآواز حدا. ہزہزۃ بالکسر نشاط وشادمانی وآواز جوشیدن دیگ ہزیز الریح وزیدن باد وجنبانیدن درخت را. ہزہزۃ جنبانیدن ہزاہز فتنہا. سیف ہزہاز جنبان ونہر ہزہز بالضم کذلک۔ ہزان بالکسر پدر قبیلۂ۔

ہمز۔ ہَمز۔ بچشم اشارت کردن وفشردن بہ پنجہ وہمزہ آوردن در کلمہ قبل لاعرابی اتہمز الفاء فقال اسنور یہمز ہا ای یضغطہا وزدن وسیختن وعیب کردن رجل ہمزۃ وامرأۃ ہمزۃ لغت منہ یستوی فیہ الذکر والمؤنث ہامز ہمازکذلک۔ ہمزات الشیاطین ای خطراتہا التی تخطر بالقلب الانسان قوس ہمزی بہ فتحتین کمان سخت اندازندۂ تیر را۔ مہمز بالکسر مہماز میخ آہنین کہ بر پاشنۂ موزہ راکنند تا باشد کہ برتہی گاہ اسپ توسن میزند۔

ہندز۔ ہندز۔ بالکسر اندازہ معرب یقال اعطاہ بلاحساب ولاہنداز۔ مہندز اندازہ گیرندہ در بناو زمین فجعلوا الزاء منہ سینا لانہ ما یجی فی کلامہم بعد الدال زاء فصار مہندسا۔

ہُنبُوز۔ وہَنبَزان مردن یا ناگہانی مردن (ع ف ک ۲) والہبز الہبز۔

الہَیجز۔ الہجس یعنی گذشتن اندیشہ بدل وہاجرۂ سارۃ اسے خوش کرد اورا۔

ہَرمَز اللقمۃ۔ در دہن نوالہ را خائید ہرمزت النار طفئت

ہَرمَزۂ نکوہیدن واندک خائیدن وسخنے کہ از دوست خود پنہا کنی ہَرمَز بالضم شہر لیست بر دہانۂ دریائے ہند وقلعۂ است مابین قدس وکرک ونامے راہرمز موشہرے بخوزستان ہرمز ہرمزان وہارمز بزرگ بادشاہے از بادشاہان عجم۔

ہَہَنبَز۔ ہَہَنبَزان بسیار خندہ وآہن ہرہنبزانی مثلہ

الہَقز۔ القہز وبالوجہین یروی فی بیت لبید۔

تہلز۔ تشمر۔

ہامَرز۔ بفتح المیم یکے از بادشاہان عجم۔

ہَہَنیزہ۔ رنج۔

ہوز۔ بالضم خلق ومردم تقول مافی الہوز مثلک وما ادری الہوز ہو والاہواز تسع کورۃ بین البصرۃ وفارس لکل کورۃ منہا اسم ویجمعہن الاہواز ولا تقل واحدۃ منہا بہوز وہی راہرمز وعسکر مکرم وتستر وجندیسابور وسوس وشرق ونہر تیری وایذج ومناذر تہویز مردن وہَوَّز حروف وضعت لحساب الجمل۔

باب السین

فصل الالف

ابس۔ ابس۔ جای درشت وشکستہ وخوار وحقیر کردن (ع ف اک ۲) تابیس مثلہ تابؤس

دیگرگون شدن۔

اسس۔ اسّ بالضم بنیاد اساس بالکسر ج۔ مثل عُسّ وعساس۔ اساس بالفتح مثلہ اُسُس ج

مثل قذال و قُذُل اُنس بفتحتین مثله اساس بالفتح والمدّ ج - مثل سبب و اسباب - تاسیس بنیاد نهادن و الف که در قافیه میان او و حرف روی یک حرف باشد اُنس راندن گویند بهمین لفظ اُنس بالفتح والکسر وقولهم کان ذلک علی اُنس الدهر مثلث لغات ای علی قدم الدهر -

اُنس - اَنَس - خیانت کردن و شوریده شدن عقل (ع ف اک ۲) مالوس دیوانه تأنس در دمند شدن یقال ضربته فما تأنس ای ما توجع یقال ما ذُقتُ الوسا ای شیأ - الیاس بالکسر نام پیغمبر عجمی

امس - اَمَس - دی و هو مبنی علی الکسر عند بعضهم و معرفة و مُعرب عند بعضهم و معرفة اذا ضیفت او دخله الالف واللام او نُکّر صار مُعرّبا بالاتفاق یقال مضی اَمسُنا و مضی الامس المبارک وکل غد صائر اَمساً - ولا یصغر الغد والبارحة وکیف و این ومتی وای وما وعند وکما لا یصغر اسماء الشهور والاسبوع غیر جمعة -

انس - اِنس - انسان بالکسر مردم انسی انسی بفتحتین بکمی اناسی ج - قوله تعالی وَاَنَاسِیَّ کَثِیرًا اناسیة کذلک مثل صیاقلة - انسان العین مردم چشم اناسی ج - قیل اصله فعلان وزیدفی تصغیره یاء کما زیدفی تصغیر رجل فقیل رُوَیجل وقال قوم اصله انسیان فحذفت الیاء تخفیفا ولهذا رُدّت فی التصغیر فقالوا اُنَیسان - انس بالضم بے بزمانی و آرام یافتن بچیزے (ع ف اک ۲) قال ابن عباس انما سمی انسان لانه عهد الیه فنسی والاناس لغة فی الناس وهو الاصل ویقال کیف ابن انسک وانسک یعنی نفسه ای کیف ترانی فی مصاحبتی ایاک وفلان ابن انس فلان ای صفیه وخاصته وهذا حِدثی وانسی وخلصی وجلسی وکلة بالکسر یعنی هم سخن و مونس وگزیده و همنشین بمعنی استیناس آرام یافتن بچیزے یقال استانست بکذا وانس یافتن وحشی از مردم تأنس آرام یافتن انیس موانس اُنس دهنده مونس مثله وروز پنجشنبه وما بالدار انیس ای احد - ایناس انس دادن و دیدن و دانستن یقال آنست منه رُشدا ای علمته وشنیدن تانیس انس دادن یونس بفتح النون وکسرها وضمها نام پیغامبرے وهمز ایضا انسی ضد وحشی قال ابوزید هو الایسر من کل شئ وقال الاصمعی هو الایمن وقال کل اثنین من الانسان کالساعدین والزندین والقدمین فما اقبل منهما علی الانسان فهو انسی وما ادبر عنه فهو وحشی - انس بفتحتین مردم وقبیلهٔ که بیکجاے مقیم باشند ونام خادم رسول صلعم وبے بزمان شدن (ع ک اف ۲) یقال اَنِسَ به اَنَسا وآنَسَه -

اوس - اَوَس - گرگ و پدر قبیلهٔ ازین وعطا دادن وعوض دادن از چیزے (ع ف اض ۲) اُوَیس تصغیره ونام مردے استیاسته عوض خواستن مستأس آنکه از دے عطا خواهند آس درخت مورد وباقی خاکستر در آتش وان ونشانهاے سرلے

ایس - یأس - نومید شدن (ع ک اف ۲)

والفعل ایست منه آئیس بأسا لغة فی بئست آیئس یأسا ومصدرهما واسم وآئیسنی منه فلان مثل ایأسنی نائیس نومید کردن -

اَرِس - بالکسر اصل پاک ارسیتی وارس کجلیس وسکیت کشاورزارسیون وارتیسون وارارسته وآرارسیس وارارس ج اَرَس تارس اَرساوآرِس تارسیا صارارسیا آرِس کسکیت حاکم وارسته تارسیا استعمله واستخدمه - وتبرارس کامیر چاهیست بمدینة اَمبَرَبارِئیس - وانبر بارس وبربارئیس زرشک وآن دانه است ترش مزه معروف لغة رومیة -

فصل الباء

بأس - بأس - عذاب وسختی وسخت حرب شدن مرد (ع بضمهما) بَئیس علی فعیل ای شجاع - عذاب بئیس عذاب سخت بُؤُس بئیس سخت حاجتمند شدن (ع ک اف ۲) بائس لغت منه بئس بالکسر بدوی کلمة الذم خلاف نعم وهی کلمة المدح یقال بئس الرجل زید وبئست المرأة هند وهما فعلان ماضیان لا یتصرفان لانهما أزیلا عن موضعهما فنعم وبئس منقولان عن نعم وبئس اے اصاب لغة واصاب بُؤسا فنقلا الی المدح والذم فشابهما الحروف فلم یصرفا أبؤس جمع بُؤس وسختی وفی المثل عسی الغویر أبؤسا ویقال یوم بؤس ویوم نعم بالاضافة روز سختی و راحت اباس بسختی رسیدن ابتئاس اندوهگین شدن وکراهت داشتن قوله تعالی ولا تبتئس بما کانوا یفعلون اے لا تحزن ولا تشتک متبئس

اندوهگین باسار سختی بؤسی خلاف نعمی -

بجس - بجس - آب راندن وروان شدن است متعد لازم (ع ف اض ۲) انبجاس تبجس روان شدن سحاب بجس وبجس ابرهاے ریزان -

نجس - نجس - کم واندک وزمین که بی آب واران بروياند قوله تعالی وشروه بثمن نجس ای قلیل وکم کردن حق کسے (ع بفتحها) وفی المثل تحسبها حمقاء وهی باخس کهذا جری المثل قال ثعلب وان شئت قلت باخسة ونجس المخ بخیسا اے نقص -

برس - برس - بالکسر پنبه -

برنس - برُنُس[1] - بالضم کلاه که در صدر اسلام مے پوشیدند تبرنس پوشیدن آن کلاه برنسار برنسار برانسار غیر منصرف مردم یقال ما ادری ای برنسار هو وای البرنسار هو وای البرنسار هو اے ای الناس هو -

برجس - برجیس - بالکسر اے غزیر ونام کوکبے که اورا مشتری نیز گویند یقال ناقة برجیس اے غزیرة - برجاس بالضم نشانه که در هوا نهند -

برعس - ناقة برعیس - مثل برجیس برعس کذلک

بیس - بَیس - نرم راندن وپریشان رها کردن ستور را (ع ف اض ۲) وبیسه ساختن وآن نوعے از طعام عزیز است وسخن چینی کردن یقال بس عقاربه اے ارسل نمائمه واذاه - ایباس رها کردن ستور بآب وبس بس گفتن مر ناقه را بوقت دوشیدن ناقه بَسوس آنکه بے ایباس شیر ندهد

[1] برنس (بضم اول وسوم)

وفی الحدیث یخرج قوم من المدینة الی الشام یبسون والمدینة خیر لهم لو کانوا یعلمون انبساس پراگندن ستور بسوس نام زنے وفی المثل اشام من البسوس حرب البسوس منسوب بوے در سختی و شومی۔

بَشْبَس بیابان خشک بساس ج۔ وایضاً مُرّات قال الکسائی یقال جئی به من خسک وبسک ای جئی به علی کل حال او من این شئت وقال ابو عمرو جئی به من جدک وجهدک بَسْباسة گیاہی

بلس۔ ابلاس۔ نومید شدن از رحمت حق و سنه سمی ابلیس واندوہگین وشکستہ گردیدن و علف ناخوردن ناقہ از غایت اشتہاے کشن

بلس بالتحریک میوہ مانند انجیر بلاس گلیم وہو معرب ومن دعائهم یقال ارانیک الله علی البلس بفتحتین وآن غارہ ہا باشد آگندہ از کاہ کسے راکہ عقوبت کنند بروے اشتہار کنند وندا فرمایند۔

بلعس۔ بَلْعَس۔ مادۂ شتر ضخم سست گوشت

بنس۔ بَنْبَس۔ پس ماندن از کسے وچیزے

بوس۔ بَوس۔ بوسہ دادن معرب۔ (عع ف اض ۲)۔

بهنس۔ بَهْنَسة۔ بَهْنَس خراسیدن بہیس یکے از نامہاے شیر بَهَیْسَة گروہے از خوارج۔

بیس۔ بَیْسان۔ نام جائے۔

بابوس۔ شتر بچہ وکودک شیر خوارہ یا کودک عموماً بلغت رومی۔

جایر تبجاس۔ بالجار المهملة اے جار فارغا۔

بذلیس۔ بالکسر شہریست خوش وضع نزدیک خلاط

باذغیس۔ بسکون الذال وکسر الغین المعجمتین وہیست بہرات یا چند شہر ہاست کوچک ودیہ ہاے بسیار معرب باذخیز لکثرة الریاح بہا۔

برلسته۔ طلبیدن یعدی بنفسه برباس بالکسر جامہ بسیار سماک تبرلس بسک رفتاری یا رفتار سبک یا شتاب رفتاری۔

برذس۔ بالکسر مرد بدنفس وگردن کش برذیس مثله ومرد ناشناختہ وکنز جس نام شخصے۔

بُرْطِس۔ کسے کہ بکرایہ شتر وخر ما برائے مردم آمادہ کردہ چیزے مزدوران بگیرد برطاس بالضم نام شخصے ونام چند گروہے کہ برائے اُنان عمرہا فراخست بسر حد زمین روم ودہیست بقدس

برغیس۔ بالکسر شکیبا بر چیزہا وبے پروا از ان براغیس شتران بہتر۔

برلس۔ بالفتحات وتشدید لام دیہے است لسبو اصل مصر۔

بَطْیاس۔ کجربال ودہیست بباب حلب۔

بَطْلیوس۔ بفتحتین شہریست باندلس۔

بَطْلیمُوس۔ حکیمے است یونانی۔

بَعْوس۔ کصبور شتر مادہ کم شیر لاغر لعباس بعاس ج۔

بَعْنَس۔ راہ گول وبَعْنَس الرجل ذل بجدته اوغیرہا۔

بَغْس۔ سیاہی لغة یمانیة۔ بَغْراس شہریست

بین کرو لگام کان لمسلمۃ بن عبد الملک۔
بَقَس۔ بالفتح ویقال بقسیس درختے کہ برگ وتخم
مانند مورد او ہو الشمشاد قابض مجفف بلۃ الاعضاء
ونشارۃ معجونۃ بالعسل تقوی الشعر وتغزرہ وتمنع
الصداع وبیاض البیض ینفع الوثی۔
بَکس۔ الخصم چیرہ شد بروبَکسَہ بالضم سفال پارۂ
کہ بدان بازی کردہ شود وتسمی الکجۃ بکاس کشتداد
قلعہ است اسفوار نزدیک انطاکیہ۔
بِلقیس۔ بالکسر ملکۃ سبا۔
بلنسیۃ۔ بفتحتین وکسر السین وفتح الیاء المخففۃ
شہریست بجانب شرقی اندلس پر از جویہا وباغہا
لا یعری الاسیاہ تدفع ولا یسمع الا اطیار تسجع لیناس
شہریست خوش آیندہ بکنار دریاے حمس۔
بَلہَسَۃ۔ در رفتار شتابی کردن۔
بناقیس۔ نو برآمدہ از خربزہ گرد بنفوس بالضم یکے
وبناقیس الطر ثوث شئ صغیر منبت معہ۔
وجاریۃ تبہرس۔ وتبہرس یعنی خرامان آمد۔
تبلہس۔ تہیدست برآمدن مردم از شہرے

فصل التاء

ترس۔ تُرس۔ بالضم سپر ترسۃ ترَاس بالکسر
فیہا تروس اَتْراس ج۔ تارس مرد با سپر تَرّاس
مرد سپر سازد خداوند سپر مُتَرِّس تترس سپر پیش
داشتن مِترَس بالکسر فلہ در۔
تعس۔ تَعس۔ ہلاک شدن وبروی در افتادن
وہو ضد الانتعاش (عع بفتحہما) التعاس ہلاک کردن
تعسالہ ہلاکی باد او را۔
تُوس۔ تُوس۔ طبیعت واصل یقال ہو من توس
صدق اے من اصل صدق۔
تیس۔ تَیس۔ تکۂ پیوس اتیاس ج۔ تیوس وبا لبد
کذلک۔ تیاس تکہ بان استتیاس تکہ خواہ شدن بادہ نر
ویقال فی فلان تَیسَۃ ای تکبر وتصدر۔
تخس۔ کعر وخوک ماہی وآن دابۂ است کہ غریق را
میرباند بقادر گرداند نش بہ پشت خود تا باری یابد
غریق برشناد تسمی الدلفین۔
تُرمُس۔ بالضم بار درختیست کہ دانۂ آن پہل
دار وتیز اطراف است یا باقلاے مصریست وہیئت
مزبنی اسد را وبفتح ترسان بالضم وہیئت بہ جمس
ترامس الضم مروارید وحفر ترمستہ تحت الارض
اے سردابا وترمس تغیب عن حرب او شغب
تَمُس۔ بفتحتین اصول ناکارہ۔
تَغس۔ اندکے از ابر تنگ در آسمان۔
تفلیس۔ بالفتح والعامۃ تکسر شہریست از مضافات
کرجستان علیہ سوران وحماماتہا تنبع مارحارا بلا نار۔
تِلِسمان۔ بکسرتین تختگاہ مملکتے از مضافات بلاد
مغرب ذات اشجار وانہار وحصون وفرض۔
تلبنۃ۔ کسکنۃ خصیہ وچیزیکہ از برگ خرما ساختہ شود
وہیئۃ حساب ولا تفتح۔
تنیس۔ کسکین شہریست بجزیرہ دریاے روم
نزدیک وسیاط تنسب الیہ الثیاب الفاخرۃ۔
تونس۔ کیونس تختگاہ بلاد افریقیہ عمرت من انقاض

مدینة قرطاجنة ومحمد بن محمد التنبسی اسکندری الرسل

فصل الجیم

جبس - جبس - بالکسر بد دل وگول تجسس خبر پرسیدن
جحس - جحاس - زحمت دادن خصم را در حرب وکوشش نمودن و بالشین کذلک -
جدس - جدلیس - قبیلہ حادستہ زمین بے عمارت وزراعت ماندہ وفی الحدیث من کانت له ارض جادستہ قد عرفت له فی الجاهلیة حتی اسلم فهی لربها -
جرس - جرس - بالفتح خوردن زنبور گل را وتیز کردن وسخن گفتن (عع ف اک ۲) تجرس مثله وآواز نرم وبالکسر کذلک یقال سمعت جرس الطیر ای صوت منقاره - اجراس آواز کردن مرغ بوقت تیز گذشتن وے وآواز آمدن از پیراہہ واواز کردن حادی در حدا وآواز پاے کسے شنیدن تقول قد اجرسنی السبع اذا سمع جرسک - جوارس زنبوران ویقال مضی جرس من اللیل ای طائفة - جرس بالتحریک م - وفی الحدیث لا تصحب الملائکة رفقة فیها کلب او جرس - تجریس محکم راے کردن مجرس بفتح الراء مرکار آزمودہ -
جرجیس - جرجیس - بکسرتین پشتہ ریزہ لغة فی قرقیس جرجیس نام پیغمبرے -
جرفس - جرفاس - سطبر ودرشت -
جسس - جس - بسودن وبر رسیدن اجتساس بسودن مجسة جاے انگشت نہادن طبیب از دست بیمار وفی المثل افواهها مجاستها لان الابل اذا احسنت الاکل اکتفی الناظر بذلک فی معرفة سمنها - تجسس خبر پرسیدن جاسوس م - جساس نام مردے -
جعس جعسوس - بالسین والشین ایضا مرد کوتاہ زشت روے جعس بالفتح جعموس بالضم وزیادة المیم بلیدی مردم یقال رمی بجعامیس بطنه
جفس - جفاسة - ناگوار وجفس بالتحریک ناگوار شدن (عع ک اف ۲)
جلس - جلوس - نشستن وتشینندگان (عع ف اک ۲) مجلس بکسر الوسط جاے نشستن وبفتحها مصدر وکذا الموضع بالکسر والفتح - جلسة مثال همزة بسیار نشیننده جلسه بالکسر نوعے از نشست مجالسة هم نشینی کردن یقال هو جلسی وجلیسی همنشین نیست تجالس القوم - جلس بالسکون زمین درشت وکذلک جمل جلس وناقة جلس اے ضخم محکم - وشجرة جلس وشهد جلس اے ضخم غلیظ - امراة جلس آنکہ دائم بر در خانہ نشیند جلس ایضاً زمین نجار وبہ نجد شدن جلسان گلستان معرب -
جمس - جاموس - گاومیش معرب جامیس ج - جموس فسردن روغن وپیہ وآب از جامس اے جامدجمسته بالضم غورهٔ خرما نیم رس -
جنس - جنس - بالکسر یک گونہ از ہر چیزے کہ در وے گونہا باشد از وے مجانسة هم جنسی کردن تجنیس جنس بہ جنس فراہم آوردن -
جوس - جوس - درمیان سراے وجاے بگشتن وبرسیدن از انچہ در وست (عع ف اص ۲)

قولہ تعالیٰ فجاسوا خلال الدیار ای تخللوہا فطلبوا ما فیہا اجتیاس مثلہ - جوسان بالتحریک گشتن در شب

جرنفس - کسمندل مرد سطبر و درشت -
جرہاس - بالکسر تنومند و شیر سخت درست -
جشنش - جد ابی بکر محمد بن احمد بن جشنس المحدث -
جعیس - کعصفر و عصفور مرد گول -
جعانس - جعلان قلب عجانس -
جہیس - کزبیر ابن اوس النخعی صحابی او ہو جہیش بن یزید -
جیسان - نام شخصے جیسوان نوعے از بہترین درخت
جرما معرب کیسوان وسقا والذوائب -

فصل الحاء

حبس - حبس - باز داشت کردن ضد تخلیت (ع ف اک ۲) اجتباس باز ایستادن و باز داشتن لازم متعد حبسۃ بالضم اسم منہ ویقال لصمت حبسۃ تحبس خود را در بند داشتن اجتباس وقف کردن چیز برا محبس حبیس لغت منہ حبس بالضم ما وقف و بالکسر سنگ یا چوب کہ بر آب راہ نہند بہ جہت گرد آمدن آب راہ تا ستور خورد و اجباس ج - وتسمی مصنعۃ الماء حبسا - حابس نام مردے -
حدس - حدس - بگمان سخن گفتن (ع ف ا ک ۲) و دانستن و بے راہبر براہے رفتن و کار در سینہ شتر زدن یقال حدست فی لبۃ البعیر ای وجأتہا - وحدست بسہم ای رمیتہ بہ - وحدستہ برجلی ای وطئتہ - وحدستہ ای صرعتہ وتحدست الاخبار وعن الاخبار ای استخبرت وتفحصت -
حندس - حندس - بالکسر شب تاریک -
حندلس - حندلس - شتر گران رفتار -
حرس - حراسۃ - بالکسر نگاہبانی کردن (ع ف اض ۲) احتراس خود را پاس داشتن و فی المثل محترس من مثلہ وہو حارس وگویند وزدیدن در شب حارس پاسبان حرس بفتحتین نگاہبان درگاہ سلطان محراس ج - حرسی یکے از ایشان حرسیۃ گویند شب دزدیدہ حراکس ج - ومنہ حرسیۃ الجبل والحرس الدہر والاحرس الجمع - قال امرؤ القیس (شعر) لمن طلل واثر آیہ + تقادم فی سالف الاحرس + ویقال عشنا بذاک حرسای وہرا - احراس مقیم بودن بجائے یقال احرس فلان بالمکان اذا اقام بہ حرسای وہرا -
حس - حس - حسیس آواز نرم قولہ تعالیٰ لا یسمعون حسیسہا - حس ایضاً دردی کہ بعد از ولادت حادث شود زنان را - وچیزے یقال الحق الحس بالبس ای الشئ بالشئ معناہ اذا جارک الشئ من ناحیۃ فافعل مثلہ ودانستن و آگاہ شدن و دریافتن و تنگ دلی و رقت نمودن بر کسے وچیزے یقال حسست لہ بفتح السین وکسرہا ای رققت لہ وسرما کہ گیاہ و نبات را بسوزاند حس بالفتح سوختن سرما نبات را (ع ف اض ۲) وگوشت بر آتش انداختن تا بپزد یقال حسست اللحم وحششتہ بمعنی ومنہ جراد محسوس و آتش بر بالائے کوہاج گستردن و از خانمان

ہر کندن کسے را او حشاہم ای استاصلناہم قتلاً
قولہ تعالیٰ اذ تحسونہم باذنہ و کشتن سر ملخ را و منہ
جراد حسیس ستور را در یدن بشانہ محسۃ بالکسر شانۂ
ستور خارد و بالفتح و بر الانسان و کذلک بالشین
ایضاً۔ حواس خمس پنج حس سمع و بصر و شم و ذوق
و لمس حاستہ یکے از پنج و سرہائے سوزندہ حواس الارض
پنج آفت سرما و نخچہ و باد و ملخ و ستور چرندہ سنۃ حسوس
قحط سال سخت احساس یقین دانستن یقال
احستُ بالخبر و حسیتُ بہ بابدال الیاء و کذلک
حَسِستُ بالخبر و حسیتُ بہ ای الیقنت بہ و ربما حذفوا
احدے السینین استثقالا و ہو من شواذ التخفیف
و قالوا احسستُ منہم من احداء ما وجدت و احسست الشئی
ای وجدتُ حسہ قال الاخفش احسستُ معناہ ظننت
و وجدتُ و منہ قولہ تعالیٰ فلما احس عیسیٰ منہم الکفر
انحاس برکندہ شدن دندان و جز آن تحسس
خبر پرسیدن حسحاس جوانمرد نو الحسحاس گروہے
از عرب حساس بالضم ماہی ریزہ و بدخوئی و یقال
ضربتہ فما قال حِس یا ہذا یعنی بزدم و چیک نکرد و
یقال ائتِ بہ من حَتِک و بَتِک ای من حیث
شئت و مات فلان بحسۃ سوء ای بحال سوء
حسان نام ماوح رسول اللہ صلعم و وزن او فعلان
باشد از حس یا فعال از حسن۔
حفس۔ حیفس۔ مثال ہزبر کوتاہ سطبر حفیسار مہموز
غیر ممدود پشتک فربہ و بالثاء موضع السین کذلک
حلس۔ حلس۔ گلیم حلس بفتحتین مثلہ احلاس

ج۔ ام حلس کنیت اتان احلاس البیوت گلیمے کہ
زیر فرشہائے فاخرہ افگندو فی الحدیث کن حلس
بیتک ای لا تبرح و چارم نیز قمار احلاس گلیم برشتر
افگندن یقال احلسۃ بمینا اذا امر رتہا علیہ
و احلست السمار ای مطرت مطرا رقیقا دائما۔
احتلاس پوشیدن نبات زمین را حلس بکسر اللام
مرد حریص و دلیر حلسم بالکسر و فتح السین و زیادۃ المیم
کذلک احلس سرخی کہ بسیاہی زند۔
حلبس۔ حلبس۔ حلابس دلیر و ملازم چیزیکہ
از وے جدا نشود و حبلبس کذلک الباء زائدۃ
حمس۔ احمس۔ جائے سخت و درشت و مرد در شت
دین و دلیر در حرب انماسی قریش و کنانہ حمسا
لتشددہم فی دینہم حمس بالتحریک مصدر منہ
(ع ع ک اف ۲) حمس بکسر ۲ لغت منہ حاستہ دلیری
عام احمس سال سخت ارضون احامس زمینہائے
قحطناک تحمس سخت شدن حماس بالکسر نام مردے۔
حمرس۔ حمارس۔ بالضم سخت و شیر ام الحمارس
نام زنے۔
عوس۔ احوس۔ آنکہ از ہیچ کس نترسد عوس
گرد سرائے گشتن بطلب چیزے بشب حاسوا
خلال الدیار مثل جاسوا۔ و الحلوب الحوس ہی الابو
التی تنزل بالقوم و تغشاہم و تخلل دیارہم۔ تحوس
دلیری نمودن و بودن بجائے برعزیمت سفر۔
حیس حیس۔ در آمیختن و طعامے از خرما و غیرہ
و ماست و ساختن آن طعام (ع ف ال ۲)

جراسته بالضم مردم درآمیخته حواسات شتران گردآمده -

جبرقس - کسفرجل برهٔ نزار و ماده شتر دوان الخ

جلبس - کسفرجل مقیمے که جای خود را نگذارد -

بلد حرماس - کقرطاس هموار و ارض حرماس زمین سخت و سنون حرامس سالهای بسیار قحط ناک جرمس یکے -

حُنفُس - بالضم لقب علی بن محمد بن صعدان المحدث

حفدلس - کسفرجل سیاه -

حفنس - کزبرج زن کم شرم بدزبان مرد خرد حبشه

حَفَنْساء بالنون کوتاه قد سطبر تن کلان شکم -

حلفس - کهزبر متکبر برگوشت و بسیار پرگوشت

حماقیس - سختی ها و بلاها تحمقس بد نفس شدن

حَنْدَلِس - شتر ماده سست رفتار و بسیار فربه و پشته گوشت و شتر ماده نجیب و مهتر -

حنفس - بفتحتین دلیرانه بمیان جنگ گاه پیوسته بودن و بضمتین پارسایان و پرهیزگاران وحنفس کعلبس الذی لا یقیمه احد و اذا قام فی مکان لا یحلحله احد و کتنور حنوس بن طارق المغربی -

حِنْفِس - بالکسر بدزبان کم شرم حفنس مثله -

فصل الخاء

خبس - تخبس - غنیمت یافتن خباس غنیمت یا بنده اختباس بغلبه گرفتن چیزے را و منه اسد خبوس - خباسته بالضم انچه یافته شود از غنیمت و جاے غنیمت خناس بالنون شوت و دیدار و منه اسد خنابس و الانثی خنابسة - و لیل خنابس سخت تاریک و خنابس اے قدیم ثابت -

خندرس - خندریس - مو کهنه و خنطة خندریس گندم کهنه -

خرس - خرس - بالفتح خم خراس خم گرخرس بالضم مهانی ولادت و جمع اخرس صفة - خرسته طعام زن زچه تخریس طعام دادن اور ایقال خرست علی المرأة ای اطعمتها فی ولادتها و خرسة ساختن خرس بالتحریک گنگی و گنگ شدن (ع ک اف ۲) اخراس لغت منه اخراس متعدیه کتبته خرساء شکر آرامیده لبن اخرس شیر خفته سحابة خرساء بلا رعد و برق - جبل اخرس اے بلا صدی - اخرس خاموش بودن خرسی و خراسی و خراسانی منسوب بخراسان و یقال هم خرسان کما یقال سودان و بیضان فی الجمع -

خس - خسیس - فرومایه اخساس فرومایگی کردن و خسیس یافتن کسے را خسته خساسة خسیس شدن (ع ک اف ۲) خس بالفتح کم کردن (ع ف اض ۲) و ترهٔ که اورا کوک خوانند خس بالضم نام مردے استخساس خسیس شمردن یقال رفعته من خسیسته بر داشتم اورا از فرومایگی او خسیسة الناقة دندان او یقال حاوزت الناقة خسیستها و ذلک فی السنة السادسة اذا القت ثنیتها و هی التی تجوز فی الضحایا و الهدی -

خفس - اخفاس - زشت گفتن بے اندازہ شراب مخفس زود مست کنندہ خفساء جانورے گندہ بوے وخبز دوک خفساء تامونث خفس خفست نعتان فیہما کلاہما بالضم الخاء والفاء -

خلس - خلس - اختلاس ربودن تخالس کذلک وتخالس القوم خلسۃ اسم فیہ یقال الفرصۃ خلسۃ اخلاس بہم آمیختن گیاہ خشک وتر وموے سیاہ وسپید خلیس گیاہ خشک وتر وموے سیاہ وسپید بہم آمیختہ -

خلبس - خلابس - بضم الخاء سخن رقیق خلبست دل برون از کسے یقال خلبس قبلہ ای فتنہ وذہب بہ کما یقال خلبہ ولیس ببعد ان یکون ہو الاصل لان السین من حروف الزیادات - خلابس پراگندگان

خمس - خمس - پنج زن خمسۃ پنج مرد خامس پنجم یقال جاء فلان خامسا وخامسا بالیاء - خمس بالکسر بہر پنج روز یک نوبت آب ونوعے از بردہا اخماس پنج شدن وخداوند شتران خمس شدن رجل مخمس اے ذو ابل خوامس - خمیس لشکر با پنج رکن مقدم قلب میمنہ میسرہ ساقہ وجامہ پنج گزی مخموس مثلہ وروز پنجشنبہ اخماس خمسۃ ج - جمل مخموس پنج تا شئی مخمس پنج گوشہ خمس پنج یک مال ستدن (عع ف ض ۲) وپنجم قوم شدن (عع ف ا ک ۲) یقال خمست القوم ای اخذت خمس اموالہم وخمستہم اذا کنت خامسہم او کلمتہم بنفسک خمسۃ ویقال خمستہ دراہم وعندی خمسۃ الدراہم ولقول ہذہ الخمسۃ الدراہم بالنصب وان شئت رفعت وتجریہا مجری النعت وکذلک الی العشرۃ وفی المونث لقول عندی خمس القدور وقولہم فلان یضرب اخماسا لاسداس ای یسعی فی المکر والخدیعۃ واصلہ فی اظہار الابل - ویقال غلام رباعی وخماسی ولا یقال سداسی وسباعی لانہ اذا بلغ ستۃ اشبار صار رجلا -

خنس - خنوس - سپس ماندن وسپس چیزے پنہان شدن (عع ف اض ۲ و ک ۲) اخناس متعد فیہ خنس سر بنبی سپس رفتگی اخنس خفساء لغۃ فی خنس بالضم جمعہما والبقر کلہا خنس خفساء نام زنے شاعرہ خناس دیو سرد رکشندہ خنس ستارگان دیا ستارہ ازان وقال الفراء فی قولہ تعالے فلا اقسم بالخنس انہا النجوم الخمسۃ زحل والمشتری والمریخ والزہرۃ وعطارد -

خیس - خیس - بالکسر درخت انبوہ وبیشۂ شیر خیس بالفتح بوے گرفتن مردار (عع ک اف ۲) وکاسد شدن چیزے وعذر کردن بہ کسے (عع ف اض ۲ و ک ۲) یقال خاس بہ ای غدر بہ وخاس بالعہد ای نکث - وخیستہ ای ذللہ ومنہ المخیس زندان عراق ای ہو موضع التذلل -

خندلیس - وخندلس شتر مادہ بسیار گوشت وفربہ ارض خربیسیۃ - کربخیل زمین سخت ومایملک خربیسا ای شیأ -

اخرنماس - خاموشی اخرماس مدغمۃ النون مثلہ اخرمس خواری وفروتنی کرد خرمس بالکسر شب تار

خلامیس - چهار شب چرانیدن میش صبح یا شام آب دادن و بریک در وشفق نه شدن وچیدنش تقول رعیت خلوسا بالضم -
خنفس - کجعفر کفتار -

فصل الدال

دبس - دبس - بالکسر دوشاب آو بساس سرخ سیاه رنگ شدن طیر آدبس وفرس ادبس لغت منه ودبسی بالضم مرغے وباسار بالفتح والمدملخ مادہ - وآدبست الارض اذا بدت خضرتها من النبت وهی ارض مدبسة - وبوس مشدد آم معرب وبابیس ج -
دحس - دحس - بدی افگندن درمیان قوم ودستها در پوست گوسپند کردن بوقت سلخ دحاس کرمے که در ریزهاے دیوار و در خاک نرم مغاکها سازد وحاحیس ج - واحس اسپے م - وهو تقیس بن زهیر العبسی ومنه حرب داحس وقعت الحرب لاجله بین عبس وذبیان اربعین سنة -
دحمس - دحمسان - دحسان بضمتین فیهما گندم گون فربه -
دخس - دخس - بفتحتین آماس شدن سم ستور وخیس بهوند دست وپاے ستور وگوشت فربه گنده وریک توده وعدد بسیار از هر چیز یقال عدد دخاس بالکسر ونعم وخاس ای کثیر ودرع دخاس اے متقاربة الحلق - ودخس مثال صرد جانور یست درائی -
درس - درس - ناپدید شدن نشان وناپدید کردن لازم متعد - درس حائض شدن زن ابو اورا درس گفتند فرج زن وکیه شتر وراه پنهانی وکهنه شدن جامه ودراس کوفتن خرمن گندم درس درآسته مدارسته تدارس تدریس اوراس سبق گفتن و درس کتاب کردن مدرسته جاے درس ودرواس بالکسر سطبر گردن وباشکوه از مردم وسگ وشتر درس بالکسر دریس جامه کهنه درسان ج — ادریس نام پیغمبرے -
دردبس - دردبیس - سختی وبلا وپیر خرف گنده پیر ومهره ودردبس اے تقدم -
درفس - بعیر درفس - مثال هزبر وناقة درفسة بزرگ درفاش مشله - ودرافس بالضم مثال فعالل استخوان میان کله وگردن -
دسس - دس - قطران الیدین شتر البعیر بسوء لغت منه ودفی المثل لیس الهناء بالدس وزیر خاک پنهان کردن ودسیس پوشیده داشتن مکر وحیله (ع ف اض ۲) دساسته مار که در زیر خاک پنهان شود واندساس پنهان شدن در خاک ودسته بالضم بازیچه کودکان -
دعس - دعس - نشان ونیزه در زدن بجائے وقد یکنی به عن الجماع وپر کردن خفور را طریق ودعس راه بسیار نشانه مدعاس راه نرم سپرده مداعسته نیزه زدن باهم ودعس بالکسر نیزه مداعس نیزهاے سیانه ست مدعس جاے که ماج پختن در بادیه وتنور بریانی -

دعکس - دَعْکَسَة - دست بند و هو اللعب للجوز
دفس - دِفْس - بالکسر زن گول و فناس و احمق
دکس - دکاس - بالضم خواب که غلبه کند بمردم
و آکس فاسد که از عطسه و جانور و مانند آن گیرند
و هی لغة فی کادس - دوکس عدد لبسیار و یکے
از نامهاے شیر -
دلس - تدلیس - پنهان کردن عیب متاع
برخریدار و معاملة فریقین و دلس بالتحریک تاریکی
و رویدگی که در آخر گرما برگ آرد و دُلاس ج -
تدلس در تاریکی فرود آمدن -
دلعس - دِلَعس - شتر ضخم -
دلمس - دَلْمَس - بفتحتین شیر و دلیر شب رو
دمس - دَمْس - سخت تاریک شدن شب و
پنهان کردن چیزے در خاک و پوشیده داشتن خبر
و دُمِسَتْ علیه الخبر اے کتمته البتة (ع ف ض ک)
لیل دامس و اُدموس سخت تاریک امور دُمُس
کارهاے بزرگ کانه جمع دامس مثل بازل و بُزل
تدمیس پنهان کردن در خاک و دیماس بالکسر ندان
حجاج بن یوسف و گلخن و سیج و مامیس ج - مثل
قیراط و قراریط و ان فتحت الدال فمجمعه دیامیس مثل
شیطان و شیاطین -
دمقس - دِمِقس - شال هژبر قز و ابریشم -
دنقس - دِنْقِسَة[1] - نباهی افگندن میان قوم
بالسین و الشین -
دنس - دَنَس - بالتحریک پیناکی و ریناک شدن
(ع ک اف ۲) تدنّس مثله تدنیس متعد منه -
دوس - دوس - کوفتن بپاے (ع ف ا
ض ۲) و قبیلة ازدیمن و روشن کردن شمشیر و دیگر
کوفتن خرمن و آستهٔ خرمن جاے مدوس چوب
خرمن کوب و مصقله -
دهمس - دَهْمَس - دهاس بالفتح جاے نرم که
نه ریگ باشد و نه خاک و هسته بالضم لون آن زمین
و دهمس نعت منه - رمال دهمس و غنز و هسار سرخ رنگ
دهرس - دهارس - سختیها -
دیجس - دَیْجَس - شتر سطبر بزرگ خلقت و شیر -
ودنجس - برمزان و معنی وُجَنْجَس -
وخنفوس - کعصفور ط بنت لقیط بن زرارة التمیمی
و هی معربة اصلها دختنوس ای بنت الهنی سماها
ابوها باسم ابنة کسری و یقال وحدنوس بالدال
ودامس - کعلابط سیاه سطبر و خمسته مرد کریز
یقال یدخمس علیک ای لا یبین لک ما تزید و امر
مدخمس اے مستور -
وخنفس - درشت از مردم و شتر یا شتر بسیار گوشت
و درشت -
ودرباس - کقرطاس شیر و سگ گزنده و کعلابط
شتر سطبر و تدریس و تقدم -
ودراقس - بالضم استخوانیست مابین سر و
گردن رومی -
ودرعوس - کقرطعب نیکخو -
ودرمس - کفدوکس مار و درمس خاموشید

[1] عن ذکر ابن دُرَید (ن س)

ودرمس الشئی شتره -
درانس - کعلابط سخت سطبر از مردم وشتر درناس شتر
درهوس - کصفر دوس درشت درآهن سختی با ولو بالضم
بسیار گوشت از هر لحیم وسخت -
دعبوس - بالضم گول -
الدعفس - کزبرج من الابل التی تنتظر حتی تشرب الابل
ثم تشرب ما بقی من سورها -
امر مدعمس - ومدغمس ومدخمس ومدهمس ومنهمس
اے مستور -
دنطس - الرجل ضیع ماله
اذفس - الرجل اسود وجهه من غیر علة -
دقاریس - روباه ها -
دقس - فی البلاد دقوسا به تیزی در شهرها رفت
دقس الوتد فی الارض فرو رفت در زمین دقس
خلف العدو پس دشمن حمله کرد دقس البئر ملاها
وجمل مدقس کمنبر شدید وقوع وابل مداقیس دقسه
بالضم دابه است مانند کاورس ودابه است خرد
ویفتح او الصواب بالفتح وما اوری این دقس
ودقس به اے ذهب وذهب به دقیوس بالفتح
ملک اتخذ مسجدا علی اصحاب الکهف ودقیانوس
ملک هربوا منه -
دقمس - کقمطر ابریشم بدقس مثله -
دلمس - کعلبط بلاد دلمس بالکسر مثله وبسیار تاریکی
الدلامس فیهما مثله وکجعفر نام شخصے اودلمس اللیل
اشتدت ظلمته -

دماحس - اسد ومحسی بالضم مرد سیاه نام دفریه سخت
دمانس - کعلابط شهر یست به مصر ودیهے است
به تفلیس -
دنخس - کجعفر تنومند سخت گوشت -
دنفاس - بروزن ومعنی دفناس وکعلابط مرد
بدخلق ونفس بالکسر زن گول -
دنکس فی بیته پنهان شد وبراے حاجت قوم
برنیامد وهو عیب -
دهمسته - باهم راز گفتن وسرگوشی کردن ودرگرفتن
وامر مدهمس ومنهمس اے مستور -
دلیس - پستان عراقیه لاعربیة ودیسان بالکسر
دهے به هرات -

فصل الذال

ذرلیطوس - نام دوائیست
والکلمة رومیة فعربت -
ذفطس - الرجل ضیع ماله وفطس مثله -

فصل الراء

رأس - راس - سر وسرور وسردان یقال
هو راسهم وهم راسهم وبرسر زدن ارؤس رؤوس
ج - بیث راس نام دیهے بشام ریاسته سروری
کردن (ع بفتحها) رئیس رئیس بهتر رئیس بهتر کردن
کسے را بر قومے رتراس سرفروش وعند العامة
رؤاس لغة رأسار میش سپید سیاه سر ارأس برد
رؤاسی بالضم مثله شاة ارأس کذلک - رؤس شتر
که جز در سر او قوت وچربش نمانده باشد مرأس
کذلک - رأس عین نام جائے ویقال هو راس الکلا

یعنی ہو فی الکلاب بمنزلۃ الرئیس فی القوم۔ ویقال رمی فلان منہ فی الراس ای اعرض عنہ ولم یرفع بہ راسا وکرہہ واستثقلہ۔ ویقال رئیت منک فی الرأس ای اعرضت عنی۔ ویقال اعد کلامک من راس ازسر کوے وانت علی رأس امرک ورأس امرک برسر کار خویشی رأس السیف دستہ شمشیر۔

رئبس۔ رئبس۔ دلیر وسختی دادہندہ رئبار۔ وامور رئبس ای شدائد۔ ارتباس گوشت آگندہ شدن کبش رئبس قچقار اگندہ گوشت ترئیس ور آگندن مشک وجز آن رئبس بدست زدن ازبساس ضعیف شدن کار۔

رجس۔ رجس۔ بالکسر پلیدی وعقوبت وخشم قولہ تعالی ویجعل الرجس علی الذین لایعقلون قال الفراء انہ العقاب والغضب۔ رجس بالفتح آواز بلند رعد وبانگ شتر وبلند کردن آواز (ع ف اض ۲) ارتجاس مثلہ سحاب رجاس بعبر رجار لغت منہ۔ ویقال ہو فی مرجوستہ من امرہ ای فی اختلاط۔ مرجاس سنگے کہ بر دلو بندند ولاے چاہ را بدان بشورانند وآن آبہا را برشدند تا لایہا بدان طریق برآید ترجس بکسر الجیم نرگس معرب والنون زائدۃ لانہ لیس فی الکلام فعلل وفی الکلام تفعل۔

رءوس۔ رءوس۔ سنگ انداختن (ع ف ا ض ۲) مرءوستہ کذلک۔ رءوس مثال فسیق سنگ انداز مرءاس بالکسر سنگے کہ در چاہ اندازند تا بدانند کہ آب ہست در وے یا نے ونام مرءے ویقال ما ادری این روس ای این ذہب۔

رسس۔ رسّ الحمّی ورسیسہا اول تب وبقیہ تر من خبر اے شئی منہ۔ رسّ ایضا چاہ بسنگ برآوردن ونام چاہ بقیۂ ثمود ونام وادی ونام آبے وچاہ کندن ودر گور کردن مردہ را واصلاح کردن میان قومے وافساد کردن وہو من الاضداد ودانستن خبرے ودیدن کسے را ویقال فلان یرسّ الحدیث فی نفسہ ای یحدث بہ نفسہ۔ رسیس شئی ثابت رسّ رستہ جنبیدن شتر تا برخیزد۔

رعس۔ رعس۔ لرزیدن وفشاندن وراہ رفتن آہستہ از ماندگی وضعف (ع بفتحہا) ناقۃ رعوس آنکہ سر او لرزد از پیری رعسان جنبانیدن سر از کبر ارتعاس لرزیدن وبالشین المعجمۃ کذلک ارعاس لرزانیدن وبالشین مثلہ۔

رغس۔ رغس۔ گوالیدن ونیکوئی وفی الحدیث ان رجلا رغسہ اللہ تعالی مالا ای اکثر لہ مالا وبارک لہ فیہ۔ ویقال لہ نصاف رغس یعنی حسب ابوہ وبابرکت مرغوس ای مبارک ومیمون یقال رأت وجہک المرغوس ای المبارک۔

رفس۔ رفس۔ بپاے زدن (ع ف ا ک ۲)

رکس۔ رکس۔ پسپائی برگردانیدن ارتکاس کذلک قولہ تعالی واللہ ارکسہم بما کسبوا ای ردہم الی الکفر ہم۔ ارتکاس باز گشتن بچیزے کہ از وے خلاص یافتہ باشد رکس بالکسر پلیدی ومردم بسیار راکس گاویکہ در مرکز خرمن بندند بوقت کوفتن

ونام وادی والرکوبیته فرقه بن النصاری والصبابنه
رمس - رمس - خاک گور و پوشیده داشتن خبر
و دفن کردن مرده آرماس کذلک - رمس ایضاً
هموار و ناپدید کردن پشته گور و سنگ و امثال آن
فرمس جای گور و رماس بادها که راه و نشانها پدید
رئیس - رئیسان - خرامیدن -

رتبس - کجعفر ابن عامر الطائی وفد و کتب للنبی صلعم
رجامس - بالضم جرأت کننده و دلیر -
ارخس - الشعر شرخ را ازان کرد و عتبة بن سعید
بن رخس محدث -
رُوفُس - جزیره است از مضافات روم برابر
اسکندریه بمسافت یک شب ازان غزا هم میروند -
رطس - بباطن کف دون وارطست علیه الحجاز
تطابق بعضها فوق بعض -
مرقس - کمقعد لقب شاعر طائی و اسمه عبد الرحمن
احد بنی سعن بن عتود -
رماحس - کعلابط دلیر جرأت کننده و شیر و آل رماحس
بن عبد العزی بن الرماحس کان علی شرطة مروان
بن محمد الحکم -
رُوَمانِس - ام المنذر الکلبی الشاعر و ام النعمان
بن المنذر فهما اخوان لام -
راس رؤساً - مشی قبختر یعنی ناز و ادا و ان رفت
(ع ف اض ۲) راس السیل انقشار احتکاک و راس
فلان اکل کثیرا و جود و انه لرؤس سورة الجمل و رؤس
بالضم گروهی است شرک بلاد آنان لسبر حاصقا

و ترک پیوسته است و رویس کنیه لقب محمد
بن المتوکل القاری راوی لیعقوب بن اسحق -
رهس - سخت پیرون (ع بفتحها) رهوس لسباع
خورنده و ارتهس الوادی استلأ و ارتهس القوم
از حموا و ارتهص رحلا الدابة اصطکتا ارتهس الجراد
رکب بعضه بعضا او ترهس تمخض و تحرک و اضطراب
رهمسته - باهم راز گفتن و بهدی تعریض کردن
امر مرهس و مدهس مستور -

فصل السین

سجس - سجس - بالتحریک آب رنگ گردانیده
و گردیدن رنگ آب (ع ک اف ۲) ویقال
لا آتیک سجیس عجیس و سجیس الاوجس و سجیس
اللیالی نیایم هرگز -
سدس - سدس - بالضم و بضمتین شش
یک سدس بالکسر بهر شش روز یکبار نوبت
آب شتر آشداس صاحب شتران سدس شدن
و دندان افکندن شتر بهشت سالگی و ششش تن قوم
قوم سدیس شش یک لا آتیک سدیس عجیس
هرگز شاة سدیس شش سالگی در آمده سدس
بالتحریک دندان هشت سالگی شتر بستوی فیه المذکر
و المؤنث لان الاسنان کلها بالهاء الا السدس
و السدیس و البازل - و جمع سدیس سدس مثال
رغیف و رغف و جمع سدس سدوس مثل اسد
و اسد - ازار سدیس و سداسی شش بندی سدس
شش یک مال شدن (ع ف اض ۲) و ششم قوم

شدن (ع ف اک ۲) سدوس بالفتح پدر قبیلہ
سدوس بالضم طیلسان سبز وقال الاصمعی سدوس
بالفتح الطیلسان وبالضم اسم رجل سُندس دیباج
سرس - سرسیس - سرس نام مرد -
سلس - سَلِس - نرم وآسان سلاسۃ مصدر سُنبہ
ومنہ سَلِس البول وسلس القیاد - سلس بالسکون
رشتہ شبہ درکشیدہ سلاس بالضم بیہوشی
مسلوس بے عقل -
سلعس - سَلعوس - بفتح اللام نام شہرے -
سنبس - سَنبس - بالکسر پرحرارتے -
سیس - سیاسۃ - بالکسر رعیت داری کردن
(ع ف اض ۲) اساسۃ تسویس سیاست درگردن
کسے افگندن سوس بالضم طبیعت واصل ودیوجہ
ومنہ سوس بالفتح درافتادن ستہ درچیزے (ع
ک اف ۲) اساسۃ تسویس کذلک وبسیار کنہ شدن
گویند اساسۃ کذلک سیسار بالکسر والمدکتف سار
اسپ ودہرۂ پشت خر سیاسی ج -

سابس - ککابل وبہیست بواسط ودہر سابس
مضاف الیہا -
سجلاطس - نمط رومی والکلمۃ رومیۃ فعربت
سجلماسۃ - بکسرتین قاعدۃ ولایۃ بالمغرب ذات
انہار واشجار والہا سیمنون الکلاب ویاکلونہا
سرخس - شہریست بزرگ بخراسان کہ جوی ندارد
سُسویہ - ابو نصر محمد بن احمد بن عمر بن سابر
سویہ الاصطخری المحدث -

اسفس - بالفاء کاتمد وبہیست بمرو منہا خالد بن رجاء
بن ابراہیم الذہلی الاسفسی وبہیست بجزیرہ ابن عمر
کہ ابستانہا بسیار دارد -
سلماس - شہریست آذربیجان -
محمد بن سُنبس - کزبیر ابو الاصبع العدوی محدث
سہمناہ - بکسر السین والہاء وبضم الہاء وکسرہا
اے افناہ آخر کل شیء یخص بالمستقبل -

فصل الشین

شاسن - مکان شاس - جای درشت وبا تحریک
مصدر (ع ک اف ۲) المکنۃ شُوس مثل جُون و
جُون - شاس نام مردے -
شخس - شَخس - اضطراب واختلاف کردن (ع
بفتحہا) تشاخش اختلاف افتادن میان قوم
یقال تشاخست اسنانہ اذا اختلفت ومال بعضہا
وسقط البعض من الہرم -
شرس - شَرس - شَرسیس اشرس باخوشرس
شراسۃ مصدرہ - تشارس دشمنایگی کردن باہم
مکان شَرس بالسکون درشت شَرس بالکسر ودگر
ارض مُشرسۃ لغت منہ یقال ہو فلان مشرسون
اے ترعی البہم الشرس
شکس - رجل شَکِس - بالسکون دشوار خو یقال
ہم شُکس بالضم مثال رجل صَدق وقوم صُدق
شکاسۃ مصدرہ (ع ک اف ۲) شکس لغت منہ
علی القیاس -
شمس - شَمس - آفتاب وتجمع علی شموس کانہم

جعلوا کل ناحیۃ منہا شمسا کما قالوا للمفرق مفارق
و لتصغیرہا شمیسۃ و جمیل و آفتاب ناک شدن
روز اشماس کذلک - شمس ایضاً و شمنی پدید کردن
(ع ف اض ۲ و ک ۲) شماس بالکسر شلہ یقال
شمس لی فلان ای ابدی لی عداوتہ فرس شموس
و سن شموس شماس مصدران منہ رجل شموس
بدخو تشمس بآفتاب ایستادن تشمیس بآفتاب
خشک کردن - عبد شمس پدر قبیلۂ عشمی منسوب بوی
و در نسبت اسم مضاف سہ وجہ گویند یا نسبت
بمضاف کنند چون عبدی از عبد القیس و بمضاف الیہ
چون مطلبی از عبد المطلب و یا بہ بعضے از ہر یک
چون عبشمی از عبد شمس و عبدری از عبد الدار و
عبقسی از عبد القیس - و یقال تعبشم فلان و
تعبقس - و اما عبشمس بن زید بن مناۃ بن تمیم
قال ابو عمرو اصلہ عبد شمس ای عبد شمس و ہو صورۃ
و العین مبدلۃ من الحاء کما یقال عبد قرو ہو البرد
و قال ابن الاعرابی اصلہ عبء شمس مہموزا بالکسر
و الفتح و ہو العدل و النظیر -

شوس - شوس - بالتحریک نگریستن بگوشہ چشم
از تکبر (ع ک اف ۲) اشوس لغت منہ شوس
ج - شاوس بگوشۂ چشم نگریستن و رخسارہ کژ
کردن دران حال -

شحس - بالفتح شجر شل العتم الا انہ اطول و
لا یتخذ منہ الفسی لیثینہ -

شمس - زمین سخت کانہا حجر واحد شماس و شموس

و شمیس کضان و ضئین ج شمس گیاہیست
معروف شماس لاغر شدت و شمس شوستا بس -
الشطس - زیرکی و دانائی شطس مرد نا آشنا
و شنبۂ زیرک شطس فی الارض ذہب فیہا شطسۃ
و شطس خلاف و کصبور الخالف لما امر و الذاہب
فی ناحیتہ -

اشناس - بالفتح نام شخصے و ضیعیست بساحل بحر فارس

فصل الصاد - صفاقس - دیہیست با فریقیہ شر بہم من الابار -

فصل الضاد

ضبس - ضبس - بالتحریک پلید و دشوار خو
شدن (ع ک اف ۲) ضبس ضبئیس لغت منہ
ضرس - ضرس - بالکسر دندان و ہو مذکر لانہ
اسم لان الاسنان کلہا اناث الا الاضراس
و الانیاب ضروس و اضراس ج - ضرس ایضاً پشتہ
درخت و باران اندک ضروس جمع ضرس بالفتح گویند
سخت و بدندان آزمودن چوب را بنرمی و سختی و سخت
شدن روزگار بر کسے ناقۃ ضروس گزندہ و آن
مادہ شتر کہ در لوزادن بگزد و یقال ہی بین ضرسیہا
ای بخدنان نتاجہا - ضروس بالضم سنگہاے گرداگرد
سر چاہ بئر مضروستہ و ضریس لغت منہ - اضراس
نفسہ کردن کسے را التفریس مجرب و محکم گردانیدن
حرب و سفر مرد را رجل مضرس لغت منہ ای مہذب
مجرب - ربط مضرس چادر موش دندان خردہ
مضرستہ و مضروستہ آنکہ در وے سنگ ریزہا باشد

تضارس

تفارس ناہموار آمدن بنا رجل اخرس اضرس
ارتفاع - ضرس بالتحریک کندی و کند شدن دندان
از ترشی (عع ک اف ۲) ضرس شرس و شوارغ
ضغبیس ضغبوس - بالضم خیار و بادرنگ زرد
و مرد ضعیف ضغابیس ج - وفی الحدیث انہ ذی
لرسول اللہ صلعم ضغابیس - امرأۃ ضغنۃ ای مولعۃ
قحبۃ الضغابیس وقد مر فی باب الباء -

ضفرس - مرد گرسنہ آرمند -
ضفس - البعیر شتر گیاہ خشک را فراہم آورد و
نوالہ کرد (عع ف اک ۲) -
ضمس الشئ بآہستگی خلید (عع ف اض ۲) -
ضنبس - کز برج سست گیرندہ زود شکنندہ
و نرم ناکس -
ضنفس - بروزن و معنی ضنبس -
ضموس - خوردن طعام -
ضہسہ - بپیش دہن گزیدن ورا - (عع بفتحہما)
ولا اطعمہ اللہ الا ضاہسا ولا سقاہ الا قارسا وعاتسا
اے اطعمہ النزر القلیل من النبات فہو یاکلہ بمقدم
فمہ ولا یتکلف مضغہ والقارس البارد اے
سقاہ الماء القراح بلا لبن -
ضماس - النبت برگردید و بر خاستن خواست
(عع ف اک ۲) ضئیس وضئیز و ضمائس لغت فیہ

فصل الطاء

طخس - طخس - بالکسر اصل و بیخ ہر چیزے -
طرس - طرس - کاغذ و صحیفہ و کاغذیکہ محو کردہ باشند
از وے و باز نبشتہ طلس مثلثہ اطراس طروس ج
طروس بالتحریک نام شہرے ولا تخفف الا فی الشعر
لان فعلا لیس من ابنیتہم -
طرفس - طرفسان - پارۂ از ریگ -
طرمس - طرمساء - ممدودا تاریکی طرمستہ گرفتہ شدن
و سپاہی رفتن طرموس بالضم کوہاج -
طمس - طمس - طمسۃ تست طماس طموس
طماسۃ ج - مطمس روندہ در شہرہا -
طفس - طفس - بالتحریک ریم و ریناک شدن
طفاستہ کذلک (عع ک اف ۲) ثوب طفس و رجل
طفس لغت منہ - وطفس البرذون ای مات طفوسا
مصدرہ (عع ف اک ۲) طفشۃ بالفتح والکسر پارچہ
گستر و فی طفافس ج -
طلس - طلس - پاک کردن نبشتہ (عع ف ا
ک ۲) تطلس لازم منہ - طلس بالکسر کہنہ اطلاس
ج - اطلس کذلک یقال رجل اطلس الثوب
وذئب اطلس وہو الذی فی لونہ غبرۃ الی السواد
وکل ما کان علی لونہ فہو اطلس - طیلسان م طیالسۃ
ج - والہاء فیہما للعجمۃ لانہ فارسی معرب والعامۃ
تقول بکسر اللام فلو رخمت ہذا فی النداء لم تحرک لانہ
لیس فی کلامہم فیعل بکسر العین الا معتلا نحو سید و میت
طمرس - طمرس - بالکسر طموس بالضم درونگ شدن
طمس - طموس - ناپدید شدن طمس معدیہ
(عع ف اض ۲ و ک ۲) انطماس تطمس پاک شدن
ناپدید گشتن خط قولہ تعالی ربنا اطمس علی اموالہم

ای غیرہا وقولہ تعالی من قبل ان نطمس وجوہا۔
طلمس۔ رعیف طمامس۔ بتشدید اللام کردہ خشک
طلیس۔ طلس۔ آب وریگ بسیار وجزآن طلیسل
مثلہ لام زائدہ۔
طوس۔ طاس م۔ طاؤس م ومردم خوب
بلغت شام تصغیرہ طویس۔ وفی المثل اشام
من طویس واین مخنثے بود درمدینہ وکان اسمہ
طاؤ وسافلما تخنث جعلوہ طویسا وکان یقول
یا اہل المدینۃ تو قعوا خروج الدجال ما دمت
بین ظہرانیکم فاذا مت فقد انتم لا فی ولدت
فی اللیلۃ التی مات فیہا رسول اللہ علیہ السلام
وتکلمت فی الیوم الذی مات فیہ ابوبکر وبلغت الحلم
فی الیوم الذی قتل فیہ عمر وتزوجت فی الیوم الذی
قتل فیہ عثمان وولدلی فی الیوم الذی قتل فیہ
علی ویسمی لعبد النعیم وقال فی نفسہ (شعر)
انی عبد النعیم اناطویس الحجیم۔ وانا اشام من
علی الطہر الحظیم۔ طوس بالفتح ماہ وخوب روی شدن
(عع ف اض ۲)۔

طبرس۔ کزبرج۔ وجعفر سخت ودروغ گو۔
طبس۔ سیاہ از ہر چیز وبالکسر گرگ طبیس وطبسان
بفتحتین فیہما دو شہر است بخراسان اعجمیۃ تطبیس
کلابہ کردن وبحر طبیس کامیر دریاے فراوان آب
طحمس الجاریۃ جماع کرد اورا (عع بفتحہا)
طرابلس۔ شہر لیست بشام وشہر لیست بمغرب
او الشامیۃ اطرابلس بالہمز ادر ویۃ معناہا ثلث مدن

طرد سہ۔ استوار کرد اورا۔
طرطبیس۔ کرنجبیل آب بسیار وپیزار فروہشتہ
گوشت وشتر مادۂ خروشندہ وقت دوشیدن
طعس الجاریۃ جماع کرد اورا (عع بفتحہا)
طغموس۔ بالضم ستبہ از شیطان وخبیث
از غولان وجزآن۔
طفرس۔ بالکسر نرم وسہل۔
طلمسار۔ زمینیکہ دران منار ونشان نباشد و
تاریکی ولیلۃ طلمسانۃ شب تار وارض طلمسانۃ
زمین بے آب وطلمس روے خود را ترش کرد۔
طلہمیس۔ کسفرجل لشکر بسیار طلہمیس کقندیل
مثلہ وتاریکی شب۔
اطلنسی العرق اطلنساۃ اے سال العرق
علی الجسد کلہ۔
طلنس۔ بفتحتین تاریکی سخت۔
طہرمس۔ وہیبت بمصر منہا اسحق بن وہب الطہرمسی
طمس فی الارض باستواری در زمین در آمد
یا پنہا شد (عع بفتحہا) وما ادری این طمس و
طرمس بہ ای این ذہب وذہب بہ طہلس لشکر
بسیار طلہمیس بتقدیم اللام مثلہ۔

فصل العین

عبس۔ عبوس۔ ترش روئی کردن (عع ف ا
ک ۲) تعبیس مبالغۃ فیہ تعبس لازم منہ عبس سرگین
وپشک خشک شدہ بر بم ستور وخشک شدن کم
بر دست واندام (عع ک ا ف ۲) عباس عبس ناک شدن

ستور یوم عبوس ای شدید۔ عبس بالسکون پدر قبیلۂ از قیس غیلان عنبس شیر عنابس اولاد امیۃ بن عبد شمس و ایشان شش تن بودند حرب و ابو حرب و سفیان و ابو سفیان و عمرو و ابو عمرو و جز این شش را اعیاض خوانند۔

عترس۔ عَتْرَسَۃ۔ سخت گرفتن عترس بالکسر مرد خشمناک عنترس ناقۂ صلب نون زائدہ۔

عجس۔ عَجْس۔ ثلث حرکات قبضۂ کمان معجس مثال مجلس کذلک۔ عجس پارۂ از شب عجاسا رکلہ بزرگ از شتران و تاریکی عُجُنُّس شیر ضخم عجانس ج۔ عَجْس باز داشتن از حاجت و گرفتن بہ پنجہ چیزے را (ع ف اک ۲) تعجس در پی کارے شدن و در پی یکدیگر آمدن باران مطر عجوس باران بیابانی نخل عجیس مثل عجیز کشن کہ نتوان کشتی کردن عجمیلی عجیساء مقصورًا و ممدودًا نوعے از رفتار آہستہ۔

عدس۔ عَدْس۔ رفتن در زمین ولغۃ فی الحدس و سخت سپردن و جارفی وصف الضبع عدوس الشری یعنی سخت رفتار عدس بالتحریک نرسک عدسۃ سرخگان کہ بر اندام برآید عَدْس بالوقف بانگ راندن اشتر در بساسموا البغل کذلک۔ وُعَدْس نام مردے۔

عدبس۔ عدبس۔ بالفتح و التشدید نام مردے و شتر محکم اندام عدابس ج۔

عرس۔ عروس۔ بالفتح زن و مرد نو خواستہ یکدیگر را۔ یقال رجل عروس فی رجال عُرُس و امرأۃ عروس فی نساء عرائس و فی المثل کاد العروس ان یکون امیرا۔ عرس بالکسر زن باشوے و مادہ شیر با نر اعراس ج۔ و ربما سُمّی الذکر والانثیٰ عِرسین۔ ابن عرس راسو نبات عرس ج۔ و حکی الاخفش بنو عِرْسِس۔ عرس بالفتح دیوارے کہ میان دو دیوار خانہ سرمائی نہند و نہایت نرسانند و سقف سازند تا آن خانہ گرم تر شود و آنرا بفارسی گنجہ گویند۔ بیت مُعَرِّس خانہ با گنجہ عَرْس بالضم مہمانی عروسی اعراس عُرُسات ج۔ اعراس شور کردن و جماع کردن عَرْس ایضا بستن گردن شتر بر بازوہاے وے (ع ف اض ۲) عراس بالکسر رسن کہ بندند بوے عَرَس بالتحریک دہشت داشتن (ع ک اف ۲) ملازم چیزے بودن یقال بہ عرس اے لازمہ عرس لُعت منہا۔ تعریس در آخر شب فرود آمدن مسافران عراس مثلہ۔ مُعَرَّس و معرس منزل فرود آمدن عریس عَرِیسَۃ بالکسر مشدد و اخوات بگاہ شیر ذات العرائس نام جائے

عروس۔ عَرَنْدَس۔ شتر سخت باقوت ناقۂ عَرَنْدَسَۃ توانا و دراز قامت۔

عرطس۔ عَرْطَسَۃ۔ مثل عرطبۃ دور شدن و بیک سو رفتن از جنگ و منازعت قوم۔

عرکس۔ اعرنکاس۔ گرد آمدن و سیاہ شدن موے عرکسۃ گرد آوردن یکدیگر۔

عرمس - عِرمِس - بالکسر سنگ بزرگ و ناقهٔ استوار
عس - عَسّ - عَسَس - شب گشتن بپاسبانی
و دیر آمدن خبر و تنها چریدن ناقه و شیر ناداون
اوبیش کسے (ع ف اض ۲) عاسّ شب گرد
گرد شهر عَسَس ج - مثل خادم و خدم - و فی المثل
کلب عَسّ خیر من کلب رَبِض -
عسعس - عَسْعَسَة - شب گشتن و تاریکی در آوردن
شب قوله تعالیٰ واللیل اذا عَسْعَسَ عس بالضم
قدح بزرگ عساس بالکسر ج - ویقال جئ من
عَسَک وبَسَک ای من حیث شئت او من جُهدک
وجدک - عسوس بالفتح ناقه که تنها چرا کند و ناقهٔ
که بیش مردم شیر ندهد و جوینده صید و گشت کننده
اعّاس بشب گشتن و ورزیدن و طلب کردن
مِعَسّ جاے طلب و کسب عَسْعَس عَسّاس
گرگ عَسّاس ج - و ایضاً خار پشک
تعسّس بوئیدن بوے و صید جستن عَسْعَس نام جائے
در بادیه و نام مردے -
عطس - عُطوس - درختے -
عضرس - عِضرِس - بخچه و فی المثل ابرد
من عَضرَس وکذلک العضارس بالضم عَضارِس
بالفتح ج - مثل جُوالق و جَوالق و گیاهے -
عطس - عَطاس - بالضم عطسه دادن (ع
ف اض ۲ و ک ۲) و دیدن صبح ظبی عاطس
آهو که پیش آید مُعطِس بکسر الطاء و فتحها بینی -
عطمس - عَیطَمُوس - زن تمام اندام و شتر قوی
هیکل عطامیس ج - وقد جاء فی ضرورة الشعر
عطامس -
عفس - عَفْس - باز داشتن و راندن و زدن
بپاے بر سرین کسے معفوس مردبندی و زندانی
و مبتذل اعتفاس کشتی گرفتن معافسته مرد سیدن
وفی الحدیث وعافسنا النساء - عفاس بالکسر و
بَرْوَع نام دو شتر م -
عفقس - اِعفِنقاس - دشوار خو شدن خلق
عَفَنقَس دشوار -
عکس - عَکْس - باشکونه کردن و مهار شتر بر دست
او بستن و شیر ریختن بر خوردنی (ع ف اک ۲)
عَکیس شیر که بر خوردنی ریزند و نوعے از طعام که
از شیر و آرد سازند و العلیس القعیب من الحِلبة
یعکس تحت الارض الی موضع آخر یعنی شاخ زدکه
او را بخوابانند تا روید عکاس بالکسر رسن که
بر مهار شتر بندند و بوے دست او را ببندند
تا رام شود -
عکمس - عَکْمَسَة - تاریک شدن شب لیل عکامس
شب تاریک اہل مکاسس شتران بسیار -
علس - عَلَس - بالتحریک کنه بزرگ و نام مردے
و نوعے از گندم دوگانه در یک غلاف که آنرا کندم
مکه گویند جمل ورجل عَلَسی استوار خلقت و سخت
عَلوس چیزے از طعام یقال ما ذُقتُ عَلوسا
ولا لُؤوسا ای شیأ - ویقال ایضا ما عَلَسنا عندهم
عَلوسا - عَلَس آشامیدن (ع ف اک ۲)

تعلیس خوراندن و سخت شدن بیماری مُعلّس ای مجرب - عَلیس بریانی با پوست پختہ -

علکس - اعلنکاس - سخت سیاہ شدن موے و مترددِ شدن کار شعر معلنکس و مُعلنکک موے انبوہ

علطس - ناقہ علطوس - شال فردوس اشتر گزیدہ

علطبس - جلد علطبیس - بالفتح روش و نعران

عمس - عَماس - بالفتح حرب سخت و بلا لیل عَماس شب تاریک یوم عَماس ایضاً - عَماسۃ تاریک شدن (عع بضمہما) امر عموس و عماس کارے بے سر و پا رجل عموس اے متعسف تعامس تغافل کردن یقال تعامس عنہ و ادام التعامس آوردن بر کسے یقال تعامس علیہ ای تعامی علیہ و ترکہ فی شبہۃ من امرہ - عَمس خویشتن را در کارے نادان ساختن و عمس الکتاب ای درس و عفا طاعون عَمواس بالفتح و الکسر اول طاعون کہ پیدا شد در اسلام بشام -

عمرس - عَمَرّس - بالفتح و التشدید مردِ قوی سخت عَمَلّس شلہ و تواناو سبک برفتن عَمروس بالضم بزہ عَمارس ج - و کودک سبک روح -

عملس - عَمَلّس - ایضاً مرد جلد و گرگ و نام مردے کہ مادر را بر پشت بار کردہ بحج برد و آن مثل شد یقال ہذا اَبرَمُ من العَمَلّس -

عنس - عَنَس - ناقہ سخت دُم دراز عُنوس دیر ماندن دختر در خانہ بے شوی عَناس بالکسر شاہی عانس - و یقال للرجل ایضاً عانس قال ابو قیس بن عاصم

(شعر) عنا الذی ہو ما ان طر شاربہ + و العانسون و منا المرد الشیب + و قال الکسائی العانس فوق المعصر عُنُس عُنّس ج - مثل بازل و بزل و متغیر گردیدن کلان سالی چہرۂ مردم را (عع ف اص ۲) یقال فلانۃ لم یعنُس سِنّہ و جہہ ای لم تغیرہ الی الکبر تعنیس دیر ماندن دختر در خانہ بے شوے - عنست قال الاصمعی لا یقال و لکن عُنّست علیّ مالم یسم فاعلہ و عنسہا ابلہا -

عوس - عَوَس - شب برگشتن گرد چیزے و گشتن گوگ در پی خوردنی و نگاہبانی مال کردن عیاسۃ کذلک و یقال ہو عائس مال - عوس نوعے از گوسپند یقال کبش عُوسی عواسار بالفتح ممدود اخبز دوک بابچہ -

عیس - عَیَس - آب کشن کشتی کردن (عع ف اک ۲) عیس بالکسر شتران سپید سرخ موے اَعیَس عَیساء واحدہا - عیساء ایضاً لقب مادہ عیسیٰ نام پیغمبرے ع م عبرانی او سریانی و الجمع عیسون و عیسین و اجاز الکوفیون بضم السین قبل الواو و کسرہا قبل الیاء مثل عیسون و عیسین و لم یجز البصریون و الکسائی الا فتح ما قبل الواو فی الالف الاصلیۃ مثل مُغطون و یضم فی غیر الاصلیۃ مثل عیسون و کذلک القول فی موسی و النسبۃ الیہا عیسوی و موسوی قلبت الیاء واوا و ان شئت حذفت الیاء فقلت عیسی و موسی بکسر السین -

عبدوس - کُحر قوس و یفتح من الاعلام و یقال السین زائدۃ -

عبقس - کجعفر و عصفور دابۂ است خرد و عنبقس بدخلق و نازک تن دراز قد از مردان والذی حبذاه من قبل ابویه اعجمیتان والعبقسی نسبته الی عبد قیس عنبقسار شادمان والعباقیس بقایا عقب الاشیاء کالعقابیل۔

عتاس - کگتان جد والد اسمٰعیل بن الحسن بن علی المحدث۔

عجنس کعلمس شتر سطبر و بسیار سخت العجانس الجعلان مقلوبة الجعانس۔

عدامس - کعلابط افزونی گیاه خشک در جائے ویقال کلأ عدامس۔

عرابس - بالکسر و عرئبیس بالفتح او بالکسر او هو هم پشتهٔ هموار از زمین نرم برائے خواب آخر شب۔

عرفاس - شتر مادهٔ تنکبا بریسر و خیراو الصواب فی هذا العفراس مقدمة الفار عرفیس سخت سطبر از شتران وزنان۔

عرناس - بالکسر پرندهٔ است کبوتر مانند کناگاه و یخبر از زیر قدم تو پرواز کند و بنی کوه و ظرف باغنده نهادنی۔

عطروس کعصفور فی شعر الخنساء فی قولها (ع) اذا یخالف طهر البیض عطروس - ولم یفسر قاله ابن عباد ولم نجده فی دیوان شعرها۔

عطلس - کعلمس دراز۔

عفرس - بالکسر و عفریس و عفراس و عفروس و عفرنس شیر درشت و عفرسه انداخت اورا

وچیره آمد بر و عفرنس شتر سطبر گردن و ابن العفریس کقندیل هو ابو سهل احمد بن محمد الزوزنی الشافعی صاحب جمع الجوامع اختصره من کتب الشافعی۔

عقنبس - کسمندل بدخلق عقابیس بلاها۔

عقرس - بجعفر وزبرج قبیلهٔ است در یمن۔

المعقنفس کالعفنقس و ما عقفسه ما عفقسه۔

عقبس - کعلبط و علابط شتران بسیار یا قریب هزار و تعکبس الشئ رکب بعضه بعضا۔

علندس - کسمندل بسیار سخت علندسة مؤنث و شیر توانا۔

العلطمیس - کزنجبیل دختر نازک و نیک اندام و بسیار خورنده و سخت او بارنده العلطمیس من النوق الشدیدة العالتة والهامة الضخمة الصلعاء علمس الشئ مارسه بشدة - عکموس و عکموس و کعسوم و کسعوم خر - عمیانس بالضم صنم لخزان کانوا یقسمون له من انعامهم وحروثهم - عنفس کزبرج کوتاه قد ناکس۔

عنقس - بالفتح زبرک خبیث - عکس لجعفر نام نهرے است۔

فصل الغین

غبس - غبس بفتحتین خاکستر گون شدن ذئب اغبس - و درد اغبس اسپ سمند ویقال لا آتیک اغبا غبیس هرگز و همیشه و هذا ظرف من الزمان وقال بعضهم اصله الذئب و غبیس تصغیر اغبس مرخما و غبا اصله غبب فابدل

من احدی البائین بالالف مثل تقضی من تقضض ومعناه لا آتیک مادام الذئب یاتی الغنم غبا۔

غرس۔ غرس۔ بالکسر آب کہ بابچہ بیرون آید از رحم و پوست کہ بر روے جنین باشد غرس بالفتح نشاندن درخت (ع ف اک ۲) غراس بالکسر نہال و وقت نہال نشاندن غرسیتہ خرمای کوفتہ

غسس۔ غس۔ بالضم مرد ناکس ضعیف واحد وجمع یکسان و بالشین ایضاً کذلک غش بالفتح عیب کردن غشغشہ مبالغہ کردن در راندن گربہ و اوراغس غس گفتن غسان قبیلہ از یمن و نام آبے ولا یدری افعلان ہو ام فعال سینی ہو ام لا نفی۔

غطس۔ غطس۔ آب فرو بردن (ع ف ا ک ۲) مغطیس سنگ آہن ربا ے معرب۔

غطرس۔ غطریس۔ ستمگار متکبر تغطرس تکبر کردن۔

غلس۔ غلس۔ بالتحریک تاریکی آخر شب تغلیس در تاریکی رفتن یقال غلسنا الماء اے وردناہ بغلس وکذلک اذا فعلنا الصلوٰۃ بغلس ویقال وقع فلان فی وادی تغلس غیر مصروف بضمتین اے فی داہیۃ و باطل۔

غمس۔ غمس۔ بہ آب فرو بردن انغماس اغتماس لازم مثہ۔ مغامستہ فرو بردن آب یکدیگر را و درمیان حرب افگندن خود را امر غموس کار سخت الیمین الغموس سوگند دروغ بگناہ فرو برندہ طعنۃ غموس زخم گذارہ ناقۃ غموس آنکہ حمل او پیدا نشود تا بوقت زادن غمیس گیاہ سبز کہ در زیر گیاہ خشک بر آمدہ باشد و آب راہ خرد میان تر و زار۔

غیس۔ غیسان۔ جوانی۔

ابو الغیداس۔ کنیت نزہ۔

غدامس۔ بالضم و بالفتح شہریست بمغرب کہ تا بلاد سودان میرسد منہا الجلود الغدامسیۃ۔

غضمس۔ بفتحتین گیاہیست او ہوالکمء یا یمنیۃ۔

عطامس۔ کعلس۔ گرگ و یکنی ابا العطلس ایضاً

عملس کعلس خبیث دلیر و یوصف بہ الذئب وشقشقۃ عملاس بالکسر اے ضخمۃ۔

یوم غواس۔ بالفتح فیہ ہزیمۃ و تشلیخ یعنی روز ہزیمت و کشت و خون و اشباہ منحوس شذب عنہ سلاو

فصل الفاء

فأس۔ فأس۔ تبر فؤوس ج وزدن بہ تبر فأس اللجام کام بکام فأس الراس تندی قفا۔

فجس۔ فجس۔ بزرگ منشی کردن (ع ف اض ۲)

فدکس۔ فدوکس۔ شتر مثل دوکس گروہی۔

فرس۔ فرس۔ بالتحریک اسپ نر و مادہ ولا یقال فرسۃ افراس ج۔ وتصغیر الفرس فریس وان اردت الانثی خاصۃ لم تقل الا فریسۃ بالہاء۔ فارس سوار فوارس ج۔ وہو شاذ لان فواعل جمع فاعلۃ او جمع فاعل اذا کان صفۃ للمونث نحو حائض وحوائض او ما کان لغیر الآدمیین

مثل جمل بازل وجمال بوازل وحائط وحوائط
فاما مذکر ما یعقل فلم یجمع علیه الا فوارس ونواکس
وهو الالک - قال ابن السکیت اذا کان الرجل
علی ذی حافر برذونا کان او فرسا او بغلا او حمارا
قلت مربنا فارس علی بغل وفارس علی حمار -
فرستہ بادکہ درگردن نشنید فرس چنبر فریستہ
شکارے فرس افگندن شیر شکاری را (عع
ف اک ۲) وفرو کوفتن وشکستن استخوان گردن
افتراس کذلک واصل الفرس هذا ثم کثر واستعمل
حتی صیر کل قتل فرسا وقد نهی عن الفرس
فی الذبح وهو کسر عظم الرقبة قبل ان یبرد - افراس
غفلت کردن راعی تا گرگ گوسپندے از رمه اش
برد وافرس الرجل الاسد حماره اذا ترکه لیفترسه
وینجوه وقیل لا یقال الافتراس الا فی الاسد
ویقال اکل الذئب الشاة - ابو فراس کنیت
شیر فارس الفرس او بلاد هم فارسی منسوب بوے
فرسان بالضم جمع فارس فرسان بالفتح قبیلهٔ فراسة
بالکسر دانائی بہ نشان ونظر تفرس دانستن بعلامات
وفی الحدیث اتقوا فراسة المؤمن رجل فارس النظر
لغت منه - فراسة بالفتح سوار شدن وسواری کردن
ودانستن (عع بفتحهما) فروسة بالضم فروسیة سوار
واسب شناسی قرس بالکسر گیاهے فرسن بالکسر
پیل شتر نون زائده قرناس بالکسر شیر سطبر گردن
فرانس بالضم مثله -

فردوس - فردوس - بستان بهشت ونام

روضة بیامه قرادیس ج - وموضع بشام -
فرطس - فرطوسة - بالضم بینی خوک -
فطس - فطس - بالتحریک پهن بینی شدن
(عع ک اف ۲) افطس لغت منه فطسته پهنی بینی
فطسته بالتسکین خرزة یوخذ بها یقلن اخذته
بالفطسته بالثوباء - فطوس بالضم مردن (عع
ف اک ۲) فطیس بالکسر مثال فسیق تپک
فطیسته الخنزیر بینی خوک فنطسته مثله -

فقس - فقوس - بالضم مردن وبلغده کردن
مرغ خایه را -

فقعس - فقعس - پدر قبیلهٔ از بنی اسد -
فلحس - فلحس - حریص وسگ ونام مردے
وفیه المثل انسال من فلحس یعنی از وخواهنده تر
فلس - فلس - پشیز افلس فلوس ج - افلاس
بے چیز شدن یا بجائے رسیدن وگویند که فلسفی
ندارد کما یقال افقر الرجل ای صار الی حال یقهر
علیها واذل الرجل ای صار الی حال یذل فیها
تفلیس با فلاس منسوب کردن وحکم کردن قاضی
بر افلاس کسے -

فلنقس - فلنقس - آنکه پدرش مولی ومادرش
عربیه یا آنکه هر دو مولی بوده باشند بخلاف آنکه پدر
آزاد ومادر مولاة بوده باشد مقرف آنکه پدر مولی
ومادر حره بوده باشد -

فحس - گرفتن شخصے آب یا جز آنرا از دست خود
بزبان یا دهان خود ومالیدن جوتا خاشاک وخاک

ازان برکندہ شود (عع بفتحتین) وتفیحس فی مشیتہ تبختر
قدس - تنزہ - قدستہ کفرحۃ ج و فلان القدس
محرکۃ لایعرف الی اذا ینسب قیدس سبوے بزرگ
کہ مسافران دریاہا ہمراہ برند مصریۃ وافدس اے
صار فی انائہ العناکب -
فسقاس - ازبسکہ احمق وشمشیر کند وبناتیست
بدبو قسیس سست راے یاست اندام فسق ج
قسیقسار مہرہاے رنگارنگ کہ باندرون خانہ
بر دیوارہا چسپانند اورومیۃ فسفستہ اسپست تر
فسفسی نوعے از بازیچہ -
فطرس - بالضم نام مردے ومنہ نہر فطرس و
یقال ابی فطرس قرب الرملۃ مخرجہ من جبل
قرب نابلس -
فاعوس - مار وسرنزہ وبلاونکہ کوہے وکوزۂ
کہ بدان آب خورند وکم اواز گران رفتار کہن سال
ازہر دابہ ونوعے از بازیچہ فاعوستہ فرج لانہا
تنفعس اے تنفرج -
فلطاس - وفلطوس وفلطیس سرنزہ سطبر
یا سرنزہ پنہا فلطیستہ سرمینی خوک تفلطس
انف الانسان اتسع -
فنجلیس - کخندریس سرنزہ کلان ویقال
ایضاً کمرۃ - فنجلیس -
فندس الرجل اذا عداو فندس بالقاف تاب
بعد معصیۃ -
فنس - بفتحتین فقر درخاک انداز ندہ فانوس

چغل عن المازری وکان فانوس الشمع منہ -
فنطیس - بالکسر نزہ وفرومایہ مادرزاد ومرد
پہن بینی وبینی فراخ سوراخ وبینی پست نرسہ
فناطیس ج فنطیستہ گرگ وسرمینی خوک وہو
منیع الفنطیستہ منیع الحوزۃ حمی الالف الفنطاس
بالکسر حوض السفینۃ تجتمع الیہ نشافۃ ماہا
وسقایۃ لہا من الالواح یحمل فیہا الماء للشرب
وقدح یقسم بہ الماء العذب فیہا - فنطیس -
سرنزہ کلان -
فاس - شہرے وذکر فی ف اس -
الفہرس - بالکسر الکتاب الذی تجمع فیہا الکتب
معرب فہرست وقد فہرس کتابہ -
فہنس - کعلّس نام سنجشے -

فصل القاف

قبس - قبس - بالتحریک پارۂ آتش مقباس
بالکسر کذلک - قبس بالسکون آتش گرفتن -
(عع ف اک ۲) وفائدہ گرفتن ودادن ومنہ
اقتباس العلم یقال قد اقتبس منہ - اقتباس
آتش وفائدہ دادن کسے را اقتباس آتش
گرفتن ودرفتن وفائدہ گرفتن قبیس بالفتح
سبک کشتی کنندہ وفی المثل لقوۃ صادفت
قبیسہا ولقوہ ناقہ ردو حمل گیرندہ باشد واہی
بالفتح والکسر - قبس بالتحریک تیز کشتی شدن
(عع ف اک ۲) قبس قبیس بالنقص والتمام
لغت منہ - ابو قبیس نام کوہے بہ مکہ ابو قابوس

کنیت نعمان بن المنذر و در شعر ابو قیس آمدہ است
قابوس نام مردے ممنوع غیر منصرف -
قدس - قُدس - بضمتین و السکون پاک و
پاک شدن خطیرۃ القدس بہشت روح القدس
نام جبرئیل علیہ السلام - قُدس بالسکون کوہی
بزرگ بزمین نجد تقدیس پاکیزہ کردن و بپاکی
منسوب کردن تقدس پاک شدن الارض المقدسۃ
زمین پاک شدہ بیت المقدس و بیت المقدس
مثال المجلس مشدد و مخفف نام مسجد شام -
مُقدَّسی مَقدسی منسوب بوے قادسیۃ موضعے
بشام قدوس بالضم و التشدید نامے از نامہاے
خداے عزوجل و ہو فعول من القدس بمعنی
من التسبیح و قد یفتحان ایضاً و اسواہما غیر
ہذا المثال من الاسماء مفتوح مثل سفود و سمور
و تنور و اشباہہا - قدس بالتحریک سطل بلغت
حجاز قداس بالضم عوزہ -
قدحس - قُدَاحِس - شجاع -
قدمس - قُدمُوس - دیرینہ قدامیس ج -
قرس - قَرِس - سرماے سخت و سخت شدن
وی (ع ف اک ۲) و بالعکس فسردن آب قریس
فارس فسردہ اقراس تقریس خنک کردن آب
و فسرانیدن قراسیہ بالضم شتر شکرف استوار یا
زائدہ کہانی رباعیۃ و ثمانیۃ - آل قراس کوہہاے
سرو مائدہ و قراس نام دو کوہیست بیمن -
قربس - قَربوس - بتحریک سالار کوہہ زین

قرطس - قِرطاس - بالضم و الکسر کاغذ قرطس
مثلہ - قرطاس بالکسر نشانہ -
قرقس - قرقوس - بیابان فراخ قرقس بکسرتین
پشۂ ریزہ قرقسۃ سگ راخواندن متعد بالبار -
قرنس - قرناس - بالضم بینی کوہ -
قسس - قس - بالفتح جستن چیزے و در پے آن
شدن و سخن چینی کردن (ع ف اض ۲) و تنہا
چرا کردن شتر و نام شہرے قس قسیس مہتر ترسایان
قسی بالفتح نوعے از جامہاے مصری قس نام حکیم
عرب قسوس ناقہ کہ تنہا چرا کند قساس بالضم کوہے
قساسی شمشیر منسوب بوے قساس رہبر و رہنما
و سختی گرسنگی و سرما و تقسست اصواتہم ای تسمعتہا
قسقسہ ہمہ شب رفتن و سگ راخواندن سیر قسقس
پیوستہ رفتن -
قسطس - قسطاس - بالضم و الکسر کیان و ترازو
قعس قعس - بالتحریک سینہ بیرون آمدن و
در آمدن پشت ضد حدب اقعس و قعس و متقاعس
لغت از وے قرس اقعس اپسے کہ سپس او بلند تر
پیش او باشد و جمل اقعس شترے کہ گردن و سر او
سوے پشت مائل باشد لیل اقعس شب دراز
عزۃ قعساء بائد رجل اقعس سرافراز اقعس کہے
اقعسان دو برادر اقعس و مؤنثہ - قعوس بالفتح
پیر کہن سال تقعوس کلان سال شدن و
ویران شدن خانہ تقاعس باز پس شدن و
خویشتن کشیدن از کار و اقعساس پسپائی باز گشتن

اقعاس توانگر و بسیار چیز شدن قعس خاک بدیو
مقعنس سخت تصغیر و مقیعس و آن شذت عوضت
من النون قلت مقیعیس و کان المبرد یختار
فی التصغیر حذف المیم و السین الاخیرة فیقول
قعیس و الاول قول سیبویه - مقاعس بفتح المیم
جمع المقعنس بعد حذف الزیادات النون
و السین الاخیرة و انما لم تحذف المیم وان کانت
زائدة لانها دخلت بمعنی اسم الفاعل و انت
فی التعویض بالخیار و التعویض ان تدخل یاء
ساکنة بین الحرفین اللذین بعد الالف تقول
فی مقاعس مقاعیس و انما یکون التعویض لازما
اذا کانت الزیادة رابعة نحو قندیل و قنادیل -
مقاعس بالضم بدرجی -

قنعاس - قنعاس - بالکسر شتر شگرف قناعس
بالضم مرد شگرف قناعس بالفتح ج -

قلس - قلس - رسن کشتی و انچه از گلو برآید
از طعام بیک دفعه و هر چه زیادت برآید آنرا قی
گویند و بکرانه بیرون انداختن جوے آب را
و جام شراب را از پری (ع ف اک ۲) قلنسوة
قلنسیة کلاه النون و الواو زائدتان فجمعها ا ما
قلانس بحذف الواو و اما قلاس بحذف النون
و الواو و اما قلانیس و قلاسی بعوض الیاء فیها
او قلنس بحذف الهاء و رفض الواو و اصله
قلنسوة فرفضت الواو لانه لیس فی الاسماء اسم آخره
حرف علة و قبلها ضمة فاذا اردت الی ذلک قیاس
وجب ان یرفض و یبدل من الضمة کسرة فیصیر
آخر الاسم یاء مکسورا ما قبلها فیصیر بمنزلة قاض
و غازی التنوین و کذلک القول فی احق و
اول جمع حقو و دلو و اشباههما - و تصغیر قلنسوة
اما قلیسیة او قلیّسة او تعوض فیهما و قلت قلیّنیسة
او قلیّنیة بتشدید الیاء الاخیرة و یقال قلّسیة
فقلسی و تقلنس و تقلس لے البسته القلنسوة
فلبسها - تقلیس دف زدن و استقبال کردن
ملوک و دولات را ببازی و طرب برقت قدوم
مقلّس بازیگر وقت قدوم بحر قلّاس دریاے
کفک انداز قلیس مثل فعّیل بالتشدید کلیسا که ابر
برآورد و لود لبعضها -

قمس - قمس - غوصه خوردن در آب (ع ف
ض ۲ و ک ۲) و غوطه دادن لازم متعد و
اضطراب کردن بچه در شکم قماس غواص اقمس
غوطه دادن انقماس لازم منه و فرو رفتن ثریا
مقایسته با کسے نبرد کردن لغواصی فلان یقامس
فلانا کسے را گویند که با او نا قراز خود مناظره کند
قاموس البحر میانه دریا و فی حدیث المد و الجزر
قال ملک موکل بقاموس البحر کلما وضع رجله
فیه فاض فاذا رفعها غاض - بحر قلس بتشدید لام
دریاے پر و مهتر بزرگ -

قنس - قنس - بالکسر اصل بزرگی قونس
بالفتح و فتح النون آهن سر خود و تندی میان
دو گوش اسپ -

قوس - قَوْس - کمان یذکر ویؤنث فمن انث قال فی تصغیرہا قویسۃ ومن ذکر قال قویس وفی المثل ہو من غیر قریس قسی اخواس قیاس ج - وقوس ایضاً باقی ماندۂ خرما و نام برجے از بروج آسمان وکان اصل قسی قوود سُس علی فعول فقدموا اللام وصیروہ قسو وعلی فلوع ثم قلبوا الواو یاء وکسروا القاف کما کسروا عین عصی فصارت قسی علی فلیع کانت اجوفا فصارت ناقصا واذا نسبت الیہا قلت قسوی لانہا فُلُوع مُغَیر من فعول فَرَدْدہا الی الاصل - وربما سَمَّوا الذراع قوسا - قَوَّس قیاس اندازہ کردن چیزے بچیزے مانندوے درحکم یقال قاس بہ وقاس علیہ (ع ف اض ۲ وک ۲) مقیاس اندازہ مقایسۃ قیاس اندازہ گرفتن میان دو چیز وبرابری کردن باکسے در قیاس اقتیاس کذلک وبروشے رفتن کہ دیگرے بران رفتہ باشد یقال ہو یقتاس الشیٔ بغیرہ ای یقیسہ بہ ویقتاس بابیہ ای یسلک سبیلہ ویقتدی بہ - قوس بالضم صومعۂ ترسا قُوسی نام موضعے تقویس کوز شدن از پیری استقوس کذلک اقوس کوز پشت تقوس باکمان بودن یقال ہو متقوس ای معہ قوس - مقوس بالکسر کمان دار وایضاً جبل تُصِفُّ علیہ الخیل عند السباق -

قہلس - قُہْبَلس - سرزہ وفی المجمل قَلْہَبس -

قیس - قَیْس - لقب پدر قبیلۂ از بنی مضر نام او الناس بن مضر بالنون واورا قیس عیلان خوانند وبراور اوراالیاس بن مضر بن نزار بالیاء - القیسان بالالف واللام دو قیس یکے قیس بن عناب بن ابی حارثۃ ویکے قیس بن ہذمہ بن عناب بن ابی حارثۃ - عبد القیس پدر قبیلہ از بنی اسد منسوب بوے عَبْقَسی یا عَبْدی - تعبقس غلان او تقیس خویشتن را بعبد القیس وبقیس منسوب کردن چنانکہ گوئی تَعَبْشَم وتعبد رخویشتن را بعبد الشمس وعبد الدار منسوب کردن ویقال قستُ الشیٔ بالشیٔ ای قدرتہ علی مثالہ - وبینہما قیس رُمح وقاس رُمح اے قدر رمح کما یقال قیدُ رُمح وقادُ رُمح -

قبرس - بالضم مس بہتر قبرس جزیرۃ عظیمۃ للروم بہا توفیت ام حرام بنت ملحان -

قردوس کعصفور ابن الحارث بن مالک بن فہم بن غنم بن قردوس ابو حی من الازد ادس قیس منہم ہشام بن حسان القردوسی المحدث من اخیار اتباع التابعین او مولی لہم وسعد القردوسی قاتل قتیبۃ بن مسلم وقردستہ اوثقہ وقردس وجرد الکلب دعاہ والقردستہ العلابۃ والشدۃ وورد القرادیس بالبصرۃ -

قرعوس - کعفروس وزبنور شتر دوکوہان -

قرمس - کجعفر شہر باندلس وقرمسین بالکسر شہریست نزدیک ونیور معرب کرمان شاہان -

القسطناس - بالضم وفتح الطاء صلابۃ الطیب ودرختے والاصل قُسْطُنْس فمد -

القسطاس - بالضم والکسر لغتان فی القسطاس

قطربوس - بالفتح وقد یکسر کژدم سخت نیش زن وشتر مادہ زود رفتار یا توانا -

قطربیس - موش وشتر مادۂ سخت سبک -

مقوقس - پرندۂ است طوق دار سوادہ فی بیاض کالحمام وجریج بن مینی القبطی وقد عد فی الصحابۃ صاحب مصر والاسکندریۃ ولقب لکل من ملکہا والعظیم الہند عن ابن عباد وکانہ غلط وقاقیس بن صعصعۃ بن ابی الخریف محدث -

قلحاس - بالکسر مرد زشت روے بدشکل -

اوقلیدس - بالضم وزیادۃ واو اسم رجل وضع کتابا فی ہذا العلم المعروف وقول ابن عباد قلیدس اسم کتاب غلط -

قلقاس - بالضم بیخ بنا تیست کہ بخچہ میخورند یزید فی البارۃ ویسمن وادمانہ یولد السوداء -

قلہبس - کشمر دل گور خر سال خورد قلہبستہ شود و سر نرۂ مرد وہامتہ قلہبستہ سر کرد -

قلہس - کوتاہ قد گردانیدام -

قنبس - نام زنے -

قندستہ - بعد گناہ توبہ کردن وقندس فی الارض ذہب علی وجہہ ضار بافیہا -

قہبستہ - خر مادۂ درشت -

قہوس - کجدول نام کشنے از شتر وپدر لغمان تمیمی ودراز وتکۂ دراز ریگستانی وسطبر سرون و مرد دراز تقہوس شتابی قہوستہ شلہ وکج ومضطرب رفتن -

فصل الکاف

کأس - کاس - جام با شراب مونث قولہ تعالے بکأس من معین بیضاء کؤوس ج -

کبس - کبس - بخاک انباشتن چاہ وجوے (ع ف اک ۲) واسم ذلک التراب کبس بالکسر کبس ایضاً سر بگریبان فرو کشیدن رجل اکبس مرد پیشانی فرو رفتہ کباس بالضم بزرگ کباستہ بالکسر خوشۂ خرما کبس نوعے از خرما کبیشہ کم آمد سال کابوس انچہ بشب مردم خفتہ را فرو گیرد وآن مقدمۂ صرع است -

کدس - کدس - بشتاب رفتن گرانبار تکدس رفتن اسپ چنانکہ گوئی گرانبار است کدس بالضم خرمن اکداس ج کدس عطسہ ستور وعطسہ دادن آن کادس غال کہ بعطسہ دادن گیرند وآہو کہ از کوہ فرود آید وآنرا شوم دارند چنانکہ شوم دارند بارح را کوادس ج -

کرس - کرس - بالکسر خانہاے مردم درہم پیوستہ اکراس اکارس ج - کرس ایضاً سرگین بر ہم شستہ واصل ہر چیز اکراس سرگین پرشدن خانہ انکراس بروے در افتادن وبروے درآمدن کرسی بالضم والکسر تخت کراسی ج - کروس تبشد یدالواو بزرگ نام مردے کراستہ بالضم مشدداً م - کراس کراریس ج - کرباس بالکسر قرنافی بر بام کرابیس ج -

کربس - کرباس - بالکسر معرب والکسر اخص منہ کرابیس ج -

کردس - کردوس - گلہ بزرگ از سپاہیان و استخوانہائے مفاصل کہ دوگانہ باشد چون دو کتف و دو زانو و جز آن کردیس گروہے از سپاہیان گردستہ بر فتار بندی دگر وہ گروہ کردن گلہ را و بند کردن رجل مگر دس مرد دستہا و پایہا جمع فصیح مگر دس فراہم آمدن اند اہا الکردوسان تجیس و معاویہ پسران مالک بن حنظلہ۔

کرفس - کرفس - کرفس -

کرکس - کرکستہ - باز گردانیدن چیزے مکرکس بفتح الکاف آنکہ مادران او مولاۃ بودہ باشند۔

کسس - کسیس - نبیذ خرما و گوشت کہ بر سنگ تفسان خشک کنند و بکوبند از جہت زاد سفر کس کوتاہی دندان لغت از وے اکس -

کلس - کلس - بالکسر آہنگ و امیغ آن و آنرا صاروج گویند ذئب الکلس گرگ سیہ پیسہ -

کنس - کناس - بالکسر خواب جاے آہو و پنہان شدن او در انجا (ع ف اک) تکنس مثلہ کانس آہو بکناس درآیندہ کنس خانہ روفتن (ع ف اض ۲) مکنسہ جاروب کناستہ بالضم خاک روبہ و خانہ روبہ و نام جائے بکوفہ کنیستہ کلیسا ترسایان کنس کواکب با سیارہ ازان -

کوس - تکوئیس - نگونسار کردن وفی الحدیث واللہ لو فعلت ذلک لکوسک اللہ تعالی فی النار کوس سر زیر کردن (ع ف اض ۲) و بر سہ پارتن ستور تکاوس بر دیگر نشستن علف عسب تکاوس گیاہ بر ہم نشستہ کوس بالضم طبل معرب - کوسی اسپ کوتاہ دستہا مکوس شال مفعل نام خرے -

کہمس - کہمس - کوتاہ و پدر قبیلہ از عرب -

کمیس - کمیس - زیرکی خلاف حمق و زیرک شدن کیاسۃ مثلہ (ع ف اک ۲) کیس لغت منہ کمیس ظریف کیسی لغت المرأۃ تانیث الاکیس کوسی مثلہ اکیاس پدر فرزندان زیرک شدن تکیس ظرافت نمودن مکایستہ بزیرکی باہم نبرد کردن و مکاس کردن در تیغ کیسان سگالش و حیلہ کیسانیۃ گروہے از روافض اصحاب مختار بن ابی عبید کہ لقب او کیسان بود کیس بالکسر کیسۂ سیم اکیاس ج -

کرناس - بالنون لغۃ فی الکرباس بالیاء -

الکعس - عظام السلامی وعظام البراجم فی الاصابع وکذا من الشاۃ والبقر وغیرہما والعظام التی تلتقی فی مفاصل الیدین والرجلین کعاس جمع - والکعوم الحمار والمیم زائدۃ -

کفس - بفتحتین کزی پا کفس وکفسا لغت منہ کفاس بالکسر پوشش بالائی و برتنک کودک و انکفس الرجل تلوی -

کلس الرجل وکلسم ذہب -

کلہس الشی بیم ناک شد ترسید ازان و بر کارے سرنگون افتاد و کوشش کرد و ران در دیاروے گشتن شد و بر دشمن حملہ کرد والکلستہ رکوبک صدرک وخضعک رأسک او تقریبا بہین منکبیک فی المشی -

کموس - بالضم ترش روئی الاکمس من لایکاد یبصر والکیموس الخلط سریانیۃ کامس دیروز کامستہ موجع الکندس - تقدم فی ک د س -

فصل اللام

لبس - لُبس - بالضم پوشیدن جامہ (ع ک ا ف ۲) لباس بالکسر جامہ و پوشش ملبس لبس کذلک - لبس الکعبۃ والہودج پوشش کعبہ و ہودج لباس الرجل امرأتہ ولباس المرأۃ زوجہا قال اللہ تعالیٰ ہن لباس لکم وانتم لباس لہن - لباس التقوی شرم و حامۂ درشت وسطبر لبوس زرہ و پوشش قولہ تعالیٰ وعلمناہ صنعۃ لبوس لکم ای الدرع - لَبّس پوشانیدن کار بر کسے متعد بعلی (ع ف ا ک ۲) و آمیختن تاریکی بروشنائی قولہ تعالیٰ وللبسنا علیہم ما یلبسون - ویقال فی الامر ملبسۃ بالضم ای شبہۃ ملابسۃ درہم آمیختن کار و دانستن آنچہ در باطن کسے است التباس پوشیدن کار بر کسے متعد بعلی - تلبیس درہم آمیختن و پنہان داشتن مکر وعیب از کسے رجل لبّاس لغت فیہ ولا تقل ملبّس -

لحس - لَحس - لحسۃ لحستہ لیسیدن بزبان (ع ف ا ک ۲) وفی المثل اسرع من لحس الکلب انفحۃ الحاس روبانیدن زمین نبات را ویقال ترکتہ بلاحس البقرای بالمکان القفر بحیث لا یدری این ہو ویقال بحیث یلحس البقر الوحش ادلاء ہا فیہ لاحس شوم داشتہ -

لدس - تلدیس - نعل بستن ستور را بپارۂ دراں موزہ را خفۃ تلدّس موزہ پارہ زدہ ناقۃ لدیس ناقۂ آگندہ گوشت تلدس سنگ کوبندۂ دانۂ خرما گویند ودانۂ زدہ آلودہ جرآں شکستہ وگشن سخت وطی -

لسس - لَس - خوردن و برکندن ستور گیاہ را بہ تپفور (ع ف اض ۲) یقال لَسّت الدابۃ الکلأ اذا انتفتہ بحفلہا - لِساس نوردستن گیاہ والساس بالضم علف نوردستہ -

لطس - لِطس - ملطاس بالکسر سنگ کہ دانۂ خرما گویند ملاطس ج - لَطس کوفتن و سپردن سخت

لعس - لعس - بالتحریک سرخی لب کہ بسیاہی زند از انبوہی و بسیاری (ع ک ا ف ۲) یقال شفۃ لعساء ونسوۃ لُعس نبات اللعس گیاہ کہ بسیاہی زند از انبوہی و بسیاری لَعوس بسکون العین مرد سبک خوار حریص و گرگ

لقس - لَقس - عیب کردن لاقس لغت ازدی (ع ف اض ۲ و ک ۲) لقس بکسر القاف مردم را لقب نہندہ وفسوس کنندہ و بدی اندازندہ میان مردم لقس بالتحریک شوریدن دل و تباہ شدن (ع ک ا ف ۲)

لمس - لَمس - لبسودن و جماع کردن (ع ف اض ۲ و ک ۲) ملامسۃ مجامعت کردن التماس جستن چیزے تلمّس درپے یکدیگر جستن متلمس نام شاعرے م - لِمس نام دخترے لامسۃ بالضم حاجت و بیع الملامسۃ آنکہ گویند اگر دست بر مبیع بسائی چندیں بہا خریدہ باشی و این منہی است -

لوس - لوس - چشیدن لَوَس لغت فیہ

یقال مالاس لواسا بالفتح اے ماذاق ذواقا۔
لواستہ بالضم طعام کمتر از لقمہ۔
لهس۔ لهس۔ لیسیدن مثل لحس و یقال مالک عندی لهسته بالضم اے شئی۔
لیس۔ لیس۔ نیست و این فعل ماضی است بمعنی نفی و در اصل بکسر یا بوده است بجهت ثقل تسکین کردند و ابدال نکردند بالف لانها لم تتصرف من جمیع وجوه الافعال الا من الماضی و هی من عوامل الافعال نحو کان و اخواتها التی ترفع الاسم و تنصب الخبر الا ان الباء تدخل فی خبرها دون اخواتها تقول لیس زید بمنطلق و لا یجوز تقدیم خبرها علیها کما جاز فی اخواتها تقول مُحسنا کان زید و لا یجوز ان تقول مُحسنا لیس زیدٌ و قد یستثنی بها تقول جاءنی القوم لیس زیدا کما تقول الا زیدا فتضمر اسمها فیها کانک قلت لیس الجائی زیدا و تقول جاءنی القوم لیسک الا ان المضمر المنفصل ههنا اجود کما قیل (ع) لیس ایائی و ایاک ولا تخشی رقیبا + و لم یقل لیسنی و لیسک مع انه جائز غیر ان المنفصل احسن و اجود۔ رجل الیس مرد شجاع لئیس ج۔ و اشتر که هر چند بار کنند بردارد۔
لغوس۔ گرگ و دزد و فریبندهٔ خبیث و گیاهیکه چرانیده شود و گیاهے تنگ و سبک و نهالیکه از نا نکی خود بلرزد و لغوس خام نایخته و یقال و هو لغوسته من خیر اذا لم یتحقق شئی منه۔
لیفس۔ کمقطر ابتاع لیحفش ای شجاع۔

شکس۔ لکس۔ کلتف سرکش و کم فرمانبر۔

فصل المیم

مأس۔ مأس۔ بدی افگندن میان قوم (ع بفتحها)
مجس۔ مجوسی۔ مغ مجوس ج۔ مجوسة مغی تمجس مجوسی شدن تمجیس متعد منه و فی الحدیث قابلوهم بمجسانه۔
مرس۔ مرسة۔ رس مرس ج۔ جمع المرس امراس۔ مرس ایضا رسن در آونختن از بکره و لو واز مجری بیفتادن رسن بکره (ع ک اف ۲) و تقول امرست الحبل اذا اعدته الی مجراه و کذلک اذا شبهته بین البکرة و العقو و هو ضد۔ و یقال هم علی مرس واحد بکسر الراء بر یک روش و خوے مراس بالکسر مرو سیدن ممارسته کذلک۔ رجل مرس بالفتح مرد سخت مرد سنده مرس برنهادن خرما در آب و جز آن و کذلک بالثار و انگشت خویش بخائیدن کودک و دست بمندیل پاک کردن تمرس امتراس سوده شدن متعد بالباء یقال تمرس و امترس به ای احتک۔ امتراس ایضا درماندن زبان در سخن بوقت خصومت یقال امترست الالسن فی الخصومات ای لاجبت۔ مرمریس سختی و بلا علی فعفعیل تکریر الفاء و العین۔ مرئیس و مرمریس چیزے لغزان و تابان مارستان بفتح الراء بیمارستان معرب۔
مسس۔ مس۔ سودن (ع ک اف ۲ و ف ض ۲) و الاول افصح و کذلک مسیس و مسیسی

مثال خصیصی وربما قالوا انست الشی یحذفون منه السین الاولی ویحوّلون کسرتها الی المیم و سنهم من یترک المیم علی حالها مفتوحة وهو مثل قوله تعالی فظلتم تفکهون بکسر الظاء وفتحها واصله ظَلِلتم وهو من شواذ التخفیف احساس بسایانیدن ممسوس دیوانه تماسته تماس مجامعت قوله تعالی من قبل ان یتماسا - وقوله تعالی ان تقول لا مساس ای لا أمَسّ ولا أُمَسّ واما قول العرب لا مساس مبنی علی الکسر لانه معدول عن المَسّ - ویقال مسنیها قرابة ماسة ای قریبة - وحاجة ماسة ای مهمة - مشموس آب نه خوش نه شور مسمسة شوریده شدن کار مساس کار شوریده -

معس معس - مالیدن (ع بفتحها) وکنایه از جماع معاس پیش آینده در حرب -

مقس مقس - شوریدن دل (ع ک ف ا) -

مکس مکس - مکاس کردن وریع یعنی تشویش کردن تماکسه کذلک وخراج گرفتن وفی الحدیث لا یدخل صاحب مکس فی الجنة - ماکس وه یک گیرنده مکس ایضاً خراج وعشر -

ملس - ملاسة - تابانی ونرمی ضد خشونت الملس لغت منه - الملیسا س نرم تابان شدن تملیس استعداد منه - تملس ابلیس مثال انفعال تابان ونرم شدن وبازگشتن از کاری وفی المثل ما ان علی الا ملس الا لقی الدبر فالا ملس الصحیح انظر ههنا والدبر الذی دبر ظهره - ویقال انیة ملس نظام ای حین اختلط الظلام - الملیس بالکسر بیابان خشک الملیس ج - رُمان الملسی نار منسوب بوے ملسی ثلث فتحات شتر یکه تیز گذرد وچیزی بوے بخفد از سرعت وے ویقال فی البیع الملسی اے لا عهدة علیّ یعنی آزادمی فروشم ملس خایه قبقها کشیدن (ع ف اض ۲) مبنی ملموس والضبی راندن سخت ملاسته بالتشدید مالکه زمین هموار کوب موس - رجل ماسّ - مرد سبک وسبک سر موسی نام پیغمبرے معروف علیه السلام وهو فعلی عند الکسائی ومفعل عند ابی عمرو -

میس - میس - خرامیدن (ع ف اک ۲) میسان بالتحریک نمیّس کذلک میاس لغت منه ودرخت میسان بالسکون نام دیهے بعراق -

مَس - بالفتح رنج زدن تمسته گیاه یا جز آن را برے برآوردن جنبانید (ع ف اک ۲)

محس الجلد - پوست را مالید وپیراسته کرد والامحس الدباغ الحاذق -

تمخس - بسیار جنبانیدن -

مدس - مالیدن پوست وجز آن -

مدقس - کسطبر ابریشم -

مرقس - کجعفر لقب عبد الرحمن الطائی الشاعر وزنه فعلل لا مفعل لعوز (رق س) المرقسی منسوب الی حی یقال لهم بنو امرئ القیس -

مطس العذرة - بر بدن پلیدی را یکبارگی ف کردن (ع ف اک ۲) ومطس وجهه طیابة بخسم

برچہرہ اوزد -
مغس - بالفتح وبفتحتین نیزہ زدن وسودن (عع بفتحہا) ومغس کعنی وفرح مغسا ومغسا لغۃ فی العصاد -
تمقحست - نفسی تمقست غشت ولقست -
ماموستہ - زن گول بے خرد وآتش وجائے آتش ماموس مثلہ فیہما -
نفس - بفتحتین شادمانی نفسہ بالفتح ہر چیز کہنہ

فصل النون

نبس - نبس - سخن گفتن (عع ف اک ۲) ودر نفی استعمال کنند یقال مانبس بکلمۃ ای ماتکلم ومانبس بالتشدید کذلک -
نبرس - نبراس - بالکسر چراغ -
نجس - نجس - پلید شدن (عع ک اف ۲) نجس بالفتح والکسر لغت منہ قولہ تعالیٰ انما المشرکون نجس انجاس تنجیس متعد منہ - وازناجس تنجیس بیماری کہ روے بہی ندارد تنجیس انچہ بجہت دفع چشم زخم کنند از تعویذ ومہرہ ومانند آن -
نخس - نخس - بداختر وبداختر شدن (عع ک ف ۲) نخس بالکسر لغت منہ قولہ تعالیٰ فی ایام نحسات - وقولہ تعالیٰ فی یوم نحس مستمر قرئ علی الصفۃ ایضاً والاضافۃ اکثر واجود - نخاس بالضم بس ودود نخاس بالکسر سرشت واصل یقال فلان کریم النخاس - تنخس خبر پرسیدن یقال تنخست وتنخس عنہ استنخاس مثلہ -

نخس - نخس - درخشتن بچوب (عع بفتحتا وض ۲) نخاس م ناخس کرشتر نخوس شتر کرکین دائرۃ النواخس حلقۂ کہ زیر ہر دوران اسپ باشد نخیس بکرۂ چاہ کہ سوراخش فراخ باشد نخاس بالکسر چوب کہ در سوراخ بکرہ کند تا تنگ شود نخش نخاس درآوردن چوب ببکرہ (عع بفتحتا) نخیستہ شیر بز وشتر بہم آمیختہ
ندس - رجل ندس - لبکون الدال وضمہا مرد زیرک ندس بالتحریک مصدر منہ (عع ک اف ۲) ونیزہ زدن منداس بالکسر زن سبک منادستہ نیزہ زدن باہم رماح نوادس لغت منہ - تندس پرسیدن خبر از جائے کہ ترا ندانند صلتہ بالباء ولعین
نفس - نفس - راندن شتر (عع ف اض ۲) وخشک شدن (عع ف اض ک ۲) خبزۂ ناستہ نان خشک ناستہ یکے از ناہمہائے کہ نشستہ بشتاب پریدن مرغ نفاس دیو مردم منفسۃ منساۃ عصا نفیس بقیۂ جان نفائس سخن چینی ماتفاس بوزن تفعال سخت رفتن -
نقس - تنقس - نیک پاکیزہ شدن ونیکو دانستن وباریک رفتن در دانش نقس بفتحتین کذلک (عع ک اف ۲) نقس بضم الطاء وکسرہا لغت منہ - تنقس ایضا تجسس کردن از خبر ناقس لغت منہ وہو الجاسوس نقیس نقاسی بالکسر والفتح طبیب -
نعس - نعاس - بالضم خواب ونجواب شدن (عع ف اض ۲) وفی المثل مطل کنعاس الکلب

ای دائم - ناعس لغت منہ - ناقۃ نعوس شیر ناک -
نفس - نفس - جان یقال خرجت نفسہ خون
وفی الحدیث مالیس لہ نفس سائلۃ وتن وچشم زخم
یقال اصابتہ نفس ای عین وعین ہر چیزے
یقال رأیت فلانا نفسہ ای عینہ وانچہ پوست سا
بدو پیرایند از بیخ درخت وبرگ سلم وجزآن یقال
ہب لی نفسا من دباغ - نافس بدچشم ونجم تیر از
قداح نفس بالتحریک دم - انفاس ج - وجرعہ
یقال اکرع فی الاناء نفسا او نفسین ای جرعۃ
او جرعتین انفاس ج - مثل سبب واسباب
فراخی یقال انت فی نفس من امرک ای فی سعۃ
تنفس دم زدن ودمیدن صبح قولہ تعالی والصبح
اذا تنفس وشگافتن کمان وبرآمدن روز وآب
ودریا بموج نفیس گرانمایہ انفس المال گرانمایہ ترین
مال انفاس ترغیب کردن در چیزے کسے را
ویقال لفلان تنفس ونفیس ای مال کثیر یقال
مایتسرنی بہذا الامر تنفس ونفیس - نفاستہ
گرانمایہ شدن (عع بضمہا) وبخیلی کردن بچیزے
از عزیزے (عع ک اف ۲) یقال نفس بہ
ضنت بہ ودریغ داشتن چیزے را وحسد بردن
بر کسے بسبب چیزے یقال نفست علیہ الشیء ای
لم ارہ یستاہلہ ونفس علی بخیر قلیل ای حسد علی بہ
تنافستہ نفاس رغبت کردن در چیزے بطریق مبارات
وہم تنفسی کردن ویقال لک فی ہذا الامر نفیسۃ ای
مہلۃ تنفیس آسایش دادن ودرہایش دادن از غم

نفاس بالکسر زچگی زن وزنان زچہ وزچہ شدن
نفاستہ بالفتح کذلک (عع ک اف ۲) والنعت منہ
نُفَساء ونسوۃ نفاس ولیس فی الکلام فعلاء بجمع
علی فعال غیر نفساء وعشراء ویُجمع ایضاً علی نفساوات
وامرأتان نفساوان - منفوس بچۂ زادہ وفی الحدیث
ما من نفس منفوسۃ الا وقد کتب مکانہا من الجنۃ
او النار -
نقس - ناقوس - چوب ترسایان کہ بوقت
نماز خویش زنند نقس مصدر منہ (عع ف اض ۲)
وفی الحدیث کادوا ینقسون حتی رأی عبد اللہ
بن زید الاذان فی المنام وعیب ونفوس کردن
نقس بالکسر سیاہی دوات النقس انقاس ج
تنقیس سیاہی در دوات کردن -
نقرس - نِقرِس - بالکسر درد پای ومردم حاذق
طبیب نقرس ونقرِیس ای حاذق -
نکس - نَکَس - نگونسار کردن تنکیس مثلہ
(عع ف اض ۲) انتکاس نگونسار شدن ناکس
سرفرو فگندہ منکوس بچۂ سرنگون آمدہ ونام شکلے
از اشکال رمل مُنکِّس اسپ سرفرو فگندہ نکس
بالضم بازگردان شدن بیماری ویقال تنکسا
تنکسالہ وقد یفتح ہہنا للازدواج - نکس بالکسر تیر
سوفار شکستہ کہ اسفل اورا اعلی سازند ومرد ضعیف
نمس - ناموس - صاحب سر ونام جبرئیل ع
وکازۂ صیاد ومکر وحیلۂ نہانی نمس پنہان داشتن
راز (عع ف اک ۲) ورازگفتن مساسۃ راز گفتن

وبناموس درنشستن صیاد مناسس بناموس
در آینده اناس پوشیده شدن نس بالکسر جانور
که از دور ها را کشد نس بالتحریک تباه شدن روغن
(عع ک اف ۲)
نوس - نُوس - جنبیدن پیرایه وگیسو وجز آن
(عع ف اض ۲) واندن آهسته جنبانیدن
ذونواس بالضم نام یکے از ملوک یمن که ایشانرا
اذاریمن خوانند بسبب آنکه همه بلفظ ذو موصوف اند
چون ذویزن و ذرجدن و ذونواس - نواس
بالفتح والتشدید انچه اضطراب کند وسست شود
الناس مردمان از آدمی و پری اصله اُناس فخفف
ولم یجیلوا الالف واللام فیه عوضا من الهمزة المحذوفة
لانه لو کان کذلک لما اجتمع مع المعوض منه
فی قول الشاعر (شعر) ان المنایا یطلعن
علی الاناس الامنینا + وایضاً نام قیس عیلان
وهو الناس بن مُضر بن نزار واخوه الیاس
بن مُضر بالیاء -
نهس - نَهس - بدندان پیش گزیدن (عع بالفتحتین)
انتهاس کذلک وگزیدن مار و بالشین کذلک -
نهوس مردم گوشت نهس بضم النون وفتح العین
نوعے از مرغان -

النرجس - فی رج س -
نرس - دهیست بعراق منها الثیاب النرسیة
وسموا نارسته نرسیان بالکسر خرمای بهتر نرسیانه یکے -
نطاس - بالکسر نام شخصے و بالرومیة العالم
بالطب وعلیه بن نطاس البکائی محدث -
امر منهمس - اے مستعد -
نیسان - ماه هفتم رومیانست -

فصل الواو

وجس - وَجس - آواز نرم و ترسیدن دل
ایجاس در دل افگندن ترس را قوله تعالے فاوجس
فی نفسه خیفة ای اضمر - توجس پنهان داشتن ترس
وگوش داشتن بآواز نرم اَوجس روزگار یقال
لا افعله مجئیَ الاَوجس وبضم الجیم ایضاً یعنی هرگز
وهمیشه ویقال ما ذقت عنده اَوجَسَ ای شیأ -
ووس - وَوس - اول نبات که روید یقال
ما احسن ووسها و پوشیده شدن بر کسے و پوشانیدن
یقال وَوس علی اے خفی ویقال این وُوسنت به
اے جبانه - وما ادری این ووس ای ذهب
او دست الارض و تووست ای انبتت شیأ علی وجهها
ورس - ورس - اسپرک آبراس اسپرک ناک
شدن جامے وزرد شدن برگ یقال اَورس
الرمث اذا اصفر ورقه وارس لغت فیه ولا یقال
سُورس وهذا من النوادر - تورس رنگ کردن
جامه بورس ثوب ورسی جامهٔ رنگین بورس -
وسوس - وسوسته - وسواس بالکسر در دل
افگندن قوله تعالیٰ فوسوس لهما الشیطان اے
اَلقیٰهما - وسواس بالفتح اندیشهٔ بد و آواز نرم سگ
وصیاد و آواز پیرایه و نام دیو قوله تعالے
من شر الوسواس -

وطس - وطیس - تنور آہنین یقال حمی الوطیس عبارت از سخت شدن حرب وطس سخت زدن بموزہ او وطاس نام جائے -

وعس - وعساء - زمین نرم ریگ ناک وعس میعاس مثلہ و ایضاً زمین کہ سپردہ نشدہ باشد مواعسۃ نوعے از رفتار شتر و بشب رفتن -

وقس - وقس - پوست باز کردن از سر شتر (عع ف اک ۲) بعیر موقوس گرگین -

وکس - وکس - کم شدن و کم کردن لازم متعد (عع ف اک ۲) وفی الحدیث لہا مہر مثلہا لا وکس ولا شطط ای لا نقصان ولا زیادۃ و برأت الشجۃ علی وکس اذا بقی فی جوفہا شئی - ووکس فلان فی تجارتہ واوکس ایضاً علی مالم یسم فاعلہ فیہما اے خسر -

ولس - ولسان - نوعے از رفتن شتر ولاس گرگ -

ومس - مومستہ - زن بلا بہ کار -

وہس - وہس - کوفتن و سپردن و سخن چینی کردن دراز مواہستہ راز گفتن تو ہس رفتار گرانبار و ہئیتہ ملخ بریان کردہ کوفتہ و بروغن آمیختہ -

ورتنیس - کخندریس شہریست بنواحی افریقیہ

ویس - کلمۃ تستعمل فی موضع رافۃ واستملاح للعبسی وذکرنی (وی ح) والویس الفقر ومایزندہ الانسان ضد ویقال قد لقی ویسا ای بلی مایرید

فصل الہاء

ہجس - ہجس - گذشتن اندیشہ بدل (عع ف اک ۲) وآواز نرم کہ شنودہ شود وفہم کردہ نشود -

ہجرس - ہجرس - بالکسر روباہ ونام مردے

ہجارس ہرانچہ شب بر کردند از جانوران خرد فرو روباہ برتر از کلاکموس -

ہرس - ہرس - کوفتن ہریستہ م - ہراس جو از کہ گندم درو کوبند مہاریس ج - واشتران سخت ہراس بالفتح درخت باخار واسد ہرس اے اشد

ہرجس - ہرجاس - تن آور -

ہرمس - ہرماس - بالکسر شیر -

ہمہس ہشہستہ - آواز کردن زرہ و پیرایہ وحرکت مرد بشب تہمس مثلہ - راع ہشہاس شبانے کہ ہمہ شب پاس دارد ہساہس الجن آواز جن -

ہقلس - ہقلس - گرگ -

ہلس - ہلاس - بالضم بیماری سل ہلس مسلول شدن (عع ف اک ۲) مہلوس العقل ای مسلوب العقل وقد ہلس وہو مہتلس العقل - ویقال الہلاس فی العقل والہلاس فی البدن - اہلاس سست خندیدن وراز گفتن یقال الہلس الیہ حدیثا ای سارہ - مہالستہ راز گفتن ویقال ما علیما -

ہلبس - ہلبستہ - ولاخر بصیصۃ لے شئی من الحلی ولا یتکلم بہ الا بالنفی -

ہلقس - ہلقس - تشدید اللام سخت ہولناک

بجرد حمل -

همس - همس - آواز نرم قوله تعالی فلا تسمع الا همسا
سه هموس نرم گیرنده حروف مهموسته ده حرفست
مجموع درین سه کلمه حثه شخص فسکت -

هندس - مهندس - اندازه گیرنده و هوشتق
من الهندازوهی فارسیة فصیرت الزا سینا
هندسته اسم منه -

هوس - هوس - کوفتن (ع ف ض ۲)
و برگشتن بشب و سخت خوردن و نوعے از رفتار
و نرم راندن شتر هواس شیر هوسته ناقه سخت
آرزومند شده بفعل هوس بالتحریک نوعے از جنون

هیس هیس - رفتن و فی المثل (شعر) احدے
لیالیک فیتسی هیسی - لاتنعمی اللیلة بالتعریس
یضرب لمن نزل به الامر الشدید الذی یحتاج
الی ان تنصب وتعنی به و پایمال کردن و پراگندہ
کردن یقال حمل فلان علی عسکرهم فهاسهم
واسهم مثل حاسهم و اسباب هرزه گیری از جفت گاو
وجز آن بتمام اهیس دلیر -

تهبرس - خرامیدن و قدم تهبرس -
هبس - بفتحتین خیرے ویقال له المنشور والنمام
ما بها هبلس - وهبلیس بکسرهما اے احد -
هبجوس - کهیز بون مرد محتاج ترسنگر -
هجنس - کهز برگران -
هدلس - کعلس شیر ببر نر یا بچه آن -
هدارلیس - ودهارلیس بلاها -

هرس - بفتحتین مورد لغة اهل الیمن قاطبة -
الهرنکس - لغت لکل جائحة مهلکة متناصلة -
تهطرس - در رفتار نادیدن و خرامیدن -
هطلس - کجعفر و عملس رهزن و گرگ تهطلس للص
احتال فی الطلب وتهطلس من علة افاق و اهل -
هکارس - غوکها -
هکلس - کعلس درشت -
الهلوس - کعفرد وس شخص پنهان از گرگ -
هلکس - هلقس و مرد فرومایه بدخو هلکس کزبرج شلة -
همس - کعلس مرد قوی ساقین و سخت رفتار -
اهناس - کاجناس دوشهر است خرد و کلان
در صعید از بلاد مصر کبوزة بهنسی -
هنبسته - وتهنبس جست وجو کردن خبر -

فصل الیاء

یاس - یاس - نومید شدن (ع بکسرهما)
و هو شاذ و بفتح ۲ یؤوس یائس لغت منه - وقوله تعالی
افلم ییأس الذین امنوا ای افلم یعلم - سیاسته
نومید کردن استیاس اتیاس نومید شدن -
یبس - یبس - خشک شدن یبوسته خشکی
(ع بکسرهما) و هو شاذ و بفتح ۲ - یبس بالفتح خشک
وجمع یابس یقال حطب یبس - یبس بالتحریک
جاے ترکه خشک شود قوله تعالی فاضرب لهم
طریقا فی البحر یبسا - امرأة یبس زنے که هیچ چیز نیابد
از وے و شاة یبس بیش بے شیر بیبس گیاه
خشک ایاس بعلف خشک رسیدن ایشان

ساق بے گوشت ایابس ج - تیبیس خشک کردن انباس علی افتعال خشک شدن

باب الشین

فصل الالف

ارش - ارش - دیت جراحات تارش بدی انگیزند میان قوم و برافروختن آتش و برانگیختن حرب -

اشش - اشاس - مثل الهشاس وهو النشاط والارتیاح وفی الحدیث ان علقمة بن قیس کان اذا راءے من اصحابه بعض الاشاش وعظهم -

ایش - فراهم آوردن تا بیش مثله اباشه بالضم گروه مردم اگشت کاماتا بیشا اخذته اخلاطا

آبش آنکه گرد اگرد سراے و در خانه مردم را طعام وشراب آراید -

اتش - بفتحتین جد محمد وعلی ابنی الحسن البعقانی الانباری من المحدثین ویقال الحارض من القوم الضعیف اتیشة کجهینة -

اقیش - کزبیر پدر قبیلهٔ است از عکل و الحارث بن اقیش او وقیش صحابی وجمال بنی اقیش غیر عتاق تنفر من کل شئ -

اوش - بفتحة غیر مشبعة شهریست به فرغانه منها المحدث مسعود بن منصور ومحمد بن احمد بن علی وعلی بن عثمان الشهیدی والقدوة علی بن محمد بن علی الاوشیون -

فصل الباء

برش - برش - بالتحریک خجکهاے سپید یا سیاه بر اسپ بخلاف لون او فرس ابرش آنکه او را چیار گویند لقب جدیمة بن مالک وکان ابرص فکنوا به عنه ابرشاش چیار شدن اسپ ویقال دخلنا فی الابرشار ای فی جماعة الناس - ویقال ما اوری ای الابرشار هو یعنی کیست او -

برقش - برقشته - رنگ برنگ کردن آبو برقش مرغیست لون براقش نام ماده سگے وفی المثل علی الهها وآلت براقش لان اعادیهم استدلوا بنباحها علی القبیلة فاستباحوهم - برقش مرغے خرد و اورا شقشور نیز گویند -

بشش - بشاشته - تازه روے شدن (ع ک اف ۲) هش بش خندان روے بشش شادمان وکشاده روے شدن تبشبش کذلک فابدلوا من الشین الوسطی یاء -

بطش - بطشته - حمله کردن وسخت گرفتن (ع ف اض ۲ و ک ۲) مباطشته بیکدیگر حمله آوردن وگرفتن -

بغش - بغشته - باران نرم ضعیف باریدن (ع بفتحها) مطر باغش لغت منه -

بوش - بوش - جماعتے از مردم مختلط اوباش جمع منه مقلوب - بوشی مرد درویش بسیار عیال

بهش - بهش - شادمان شدن بچیزے وهره نمودن بوے تعد بالی وسقل تر وخشک اورا

خش گویند وفی حدیث عمر رضی اللہ تعالے عنہ
وقد بلغہ ان ابا موسیٰ یقرر حرفا بلغتہ قال ان
ابا موسیٰ لم یکن من اہل البہش ای من الحجاز
لان المقل ینسب بالحجاز - وجوہ البہش رویہا
سیاہ زشت -

بیش - بیش - بالکسر نوعے از زہر بیشتہ نام جائے
ویقال بائشتہ وزینۃ مہموز تان وہما ارصان -

باشتہ - ناگاہ انداخت اورا (ع بفتحہما) مبارشتہ
گرفتن کسے یار خود را وانداختن وا وچیزے نکند
وا باشتہ بشئی ما دفعتہ وا باش منی ما تمنع بشتہ
بالہمزۃ وترکہ شیرستانیست درمین -

باذش - کصاحب ہو ابو عبد اللہ بن الباذش
من نحاۃ المغرب -

بجشوا - فراہم آمدند (ع بفتحہما) قالہ اللیث وخطی
والصواب بجثثوا -

البرخاش - بالکسر سن قولہم وقعوا فی خرباش و
برخاش ای فی اختلاط وصخب -

مبرطش - دلال وکوشش کنندہ درمیان بائع
ومشتری وکان عمر رضی الجاہلیۃ مبرطشا او ہو لسان الیہا
برغش - کجعفر پشہ وابرغش من عرقہ اذا برز
واندمل وقام ومشی -

برنشاء - مردم یقال ما ادری ای البرنشاء ہو
ای الناس -

بقش - درخت یقال بالفارسیۃ خوش سا -

بکش - عقال بعیرہ عقال شتر خود را واکرد وا

رسنے است کہ بدان بازو وساق شتر بہم بندند -

بلاطنش - شہریست کو چک در شام لہ حصن و
اشجار وانہین -

بنش - فی الامر سستی کرد در کار وکذلک بنش تبنیشا
وہذہ اکثر وعبد المنعم البنشی کسکری شامی متاخر -

فصل التاء - ترش - بالفتح وبفتحتین خفت و
سبکی یا بدخوئی وزفتی (ع ک ا ف ۲) ترش وتارش
لغتان منہ والترشار للجمل موضعہ رش ا -

تالش - کصاحب شہریست از مضافات گیلان

تمشہ - فراہم آورد (ع ف ا ض ۲)

فصل الثاء - ثباش - بالضم یکے از نباہت
کانہ مقلوب شباث -

ثشش - شقارہ وفشہ اے اخرج منہ الریح (ع
ف ا ض ۲)

فصل الجیم

جاش - جاش - بر آمدن دل از اضطراب و
ترس یقال فلان رابط الجاش یعنی دل از جائے
نبرد جثوس سینہ -

حجش - حجش - بالفتح در ترنجیدن پوست وخرکہ
حجاش حجشان ج - حجشۃ مونث وپشم رشتنی کہ
بر دست پیچند ویقال فلان حجیش وحدہ وغیرہ
وحدہ یعنی خود رائے ومتکبر حجاش پدر قبیلہ از عتقاء
حجاشتہ یکدیگر را سپوختن حجیش دور باشندہ حجوش
کودک شیخ واستوار نا شدہ -

حجمرش - حجمرش - گندہ پیر کلان سال حجامرج -

والتصغیر جُحَیمر وبجیمین ہمہ اسمائے حماسی را از اواخر حذف کنند در تصغیر وجمع واگر در وے زائد باشد آن زائد را حذف کردن اولے بود ویقال انعی جُحَمر ش ای خشناء۔

جرش - جرش - بعضے از شب یقال مضی جرش من اللیل ای ہوی منہ - جرش بالضم وفتح الراء موضعے بمین ادیم جُرشی وناقۃ جرشیۃ منسوب بوے جَرش ایضاً نیم کوفتہ کردن حبوب وجزآن و سر بشانہ خاریدن جرَیش حبوب کوفتہ ملیح جرَیش نمک جوش ناکردہ جراشتہ بالضم در شتیہائے حبوب کوفتہ جرشی بکسرتین مثال زمکی دم۔

جرنفش - جرنفش - بزرگ پہلو جرافش بالضم مثلہ

جشش - جَشش - کوفتن وشکستن (ع ف ا ض ۲) وزدن بعضا وکبیدہ کردن گندم وباک کردن چاہ جشیش پست جشیشۃ کبیدہ مجشش دستاس اَجشّ مرد درشت آواز یقال سحاب اَجشّ الرعد وفرس اجشّ الصوت جشۃ بالضم جماعتے از مردم۔

جعش - رجل جعشوش - وبالشینین والسینین مرد پستک وزشت روے۔

جمش - جَمش - ستردن موے (ع ف ض ۲) رکب جَمیش زہار سترده جَمیش زمین بے نبات و فی الحدیث نجبت الجَمیش وہی المفازۃ القفر جُمُوش سالے کہ نبات را بسوزاند جموش سترده وسوزنده۔

جوش - جوش - سینہ لغۃ فی الجوشن وزرہ وہی لغۃ فی الجوشن ونام جائے واول شب یقال مضی جُوشٌ من اللیل جَرش۔

جہش - جہش - زاریدن بکسے متعدیا لی وآماده شدن گریستن را (ع ف ا ک ۲) وفی الحدیث اصابنا عطش فجہشنا الی رسول اللہ علیہ السلام اجہاش کنایہ از بکاء

جیش - جَیش - جوشیدن دیگ وشوریدن دل وپُر آب شدن رود (ع ف ا ک ۲) ولشکر جیوش ج - تجییش گرد آوردن لشکر استجاشتہ طلب کردن لشکر۔

جبش الشعر - موے راسترد (ع ف ا ک ۲) جبیش بائہ سترده موے ومحمد بن علی بن طرخان بن جباش کلکتان محدث روی عنہ ابنہ الحافظ عبد اللہ

فرس جحرش - کجعفر اسپ سطبر فراہم اندام

جحمش - کجعفر وعصفور زن گنده پیر سال خورده

جحنش - کجعفر سطبر جحنش نام شخصے وجحنش بطن الصبی واجحنشش عظم۔

جَدش - آہنگ گرفتن چیزے کرد (ع ف ا ک ۲) جدش بفتحتین زمین درشت اجداش ج حکاہ ابن القطاع۔

جرد ش بن حرام - پدر قبیلۂ جفشہ - نرم افشردن اورا (ع ف ا ک ۲) او ہو الحلب باطراف الاصابع والجفشیش لقب ابی الخیر معدان بن الاسود بن معدیکرب الصحابی۔

جنش - کشیدن آب چاہ یا پیش آمدن گروہی

وسطبری وخواہش وترس وجاہاے نزدیک جانش مثلہ وبیش از صبح یا آخر نگاہ بر جنبشہ فیہا حصباء وجنش المکان یجنس اجدب وجنشب نفسہ للموت جاشت۔

فصل الحاء

حبش - حبش - بالتحریک جنبشہ گروہی از سیاہان غیر ہند حبشان بالضم ج مثل حمل وحملان - احباش بچہ سیاہ زادن زن تحبیش گرد آوردن جباشۃ اجوش احابیش جماعت مردم از ہر جنس وقبیلۂ تحبش گرد آمدن حبشت لہ جباشۃ ای جمعت لہ شیأ حبیش مرغے حبشی کوہیست فرود کہ ومنہ سمی احابیش قریش -

حترش - حترش - بالضم کوتاہ ویقال ما احترش حتارش الصبی ای حرکاتہ - وسمعت للجراد حترشۃ ای صوت اکلہ تحترش مثال تفعلل گرد آمدن قوم حرش - حرش - شکار سوسمار کردن (عع ف ا ک ۲) ونشان حراش ج - وخراشیدن بالحاء والخاء حارش لغت منہ حیۃ حرشاء درشت پوست ونقبۃ حرشاء وہی الباشرۃ التی لم تطل - ودینار احرش درشت مہر احرش سوسمار حرشاء نوعے از نبات تحریش برآغالانیدن قوم وسگ بریک دیگر حرشون بالضم خارگوسپند حریش قبیلہ از جنی عامر ونوعے است از مار پیہ وگرگدن وآن جانور یست بزرگ بیکل -

حرفش - احرنفاش - آمادہ شدن غضب ودبدی را بالحاء والخاء -

حشش - حش - افروختن آتش ودرودن حشیش وبرچفسانیدن پر تیر وشل شدن بچہ در شکم وفی الحدیث حش ولدہا فی بطنہا قال ابو علیہ یقال بالضم ایضاً وحشیش افگندن پیش اسپ وفی المثل احشک وترد ثنی ولو قیل بالسین ایضاً لم یبعد (عع ف اض ۲) ویقال للبعیر قد حش ظہرہ بجنبین واسعین فہو محشوش اے انہ محفز الجنبین حشیش بگیاہ خشک حش بالفتح والضم لبستان حشان ج - مثل ضیف وضیفان وحاجت جاے حشوش ج - محشۃ بالفتح وبرو فی الحدیث نہی عن اتیان النساء فی محاشہن وہا بالسین ایضاً - محش جاے بسیار حشیش ویقال اتاک بمحش صدق فلا تبرحہ ای بموضع کثیر الخیر محش بالکسر داس علف درو - وآتش کاوآہنی محشۃ کذلک وجاے کہ دروے حشیش نہند وہذا بالفتح اجود - احشاش خشک شدن دست وبچہ در شکم مادر احتشاش جستن وگرد آوردن حشیش حشاش خاشۃ بقیۂ جان در بیمار حشاش بالضم والتشدید گرد آرندگان -

حفش - حفش - گرد آمدن سیل از ہر جہت بیکجا (عع ف اک ۲) حافشۃ لغت منہ وگرد آمدن بر کسے وہر زمان رشے دیگر آوردن اسپ یقال حفش علیہ وحفش الفرس حفش بالکسر دوک دادن وفی الحدیث ہلا قعدت فی حفش امہ ای فی بیتہا الصغیر او عند حفشہا -

حمش - احمش - باریک ساق حمش الساقین کذلک حمش بالتحریک مصدر منه (عع ک اف ۲)
احماش هیزم بسیار، نهادن دیگ را بخشم آوردن کسے را تحمیش کذلک حمشته وحشمته مقلوب منه غضب وجوشش احتماش استحماش برافروختن از خشم و جنگ کردن خروس باهم -

حنش - حنش - بالتحریک انچه از چرنده و پرنده که او را صید کنند احناش ج - و مار و افعی و نام مردے وشکار کردن و باز گردانیدن (عع ف اک ۲)

حوش - حوش - گرد اگرد صید درآمدن تا بدامگاه آید آحاشة احواش کذلک وبآب گرد آوردن ستور را احتواش رانیدن صید را و درمیان گرفتن چیزے را متعد بعلی یقال احتوش القوم الصید اذا انفره بالضم علی البعض - واحتوش القوم علیه ای جعلوه فی وسطهم فظهرت فیه الواو کما ظهرت فی اجتوروا - تحوش دور شدن حائش درختان انبوه انحیاش رسیدن از چیزے متعد بعن و باک داشتن حواشته بالضم انچه از وی شرم آید ویقال حاش لله تنزیهاً له ولا یقال حاش لک قیاساً علیه وانما یقال حاشاک وحاشا لک - حوشی رمنده و حوشی الکلام غریبة ونادرة - ورجل حوشی ناآمیزگار ویقال فیه حوشیة ای نفور - حوش چهارپایان وحشی ورجل حوش الفؤاد تیز خاطر -

حبرش - بالکسر کینه ور -

حبرقش - کسفرجل شتر کوچک -

حتش القوم - احتشدوا وحتش النظر الیه اداموا وحتش کلتف موضعیست بسمرقند منه احمد بن محمد بن عبد الجلیل الحتشی وکنی ینبج بالنشاط وحنبش بالضم تحنیشا فاحتنش حرنبش فاحرنش -

حدرش - کجعفر نام شخصے -

حربش - وحربشته بکسرهما وقد تشدد بارهما مار یا مار بزرگ او انخشارف فی صوت مشیها وحربش بن نمیر بالکسر فی بنی اسد بن خزیمة وآخر فی بنی العنبر وعجوز حربش خشنة حربیش کقندیل خشن -

حکنش - فراهم آمدگی وترنجیدگی ورجل حکنش مکنش کلتف ملتو علی خصمه وکنش مرد لیست از مهره نسب الیه الابل الحوکنیة حنکش نام شخصے والنون زائدة -

حنبش - رقص کرد وجهید و دست برهم زد و برجست وبرفتار آمد وبازی کرد وخندید وگفتگو کرد وحنبشت الجواری یغنین وحنبش فلانا آنسه بالحدیث حنبش نام شخصے -

خنفش وحنفیش - بکسرهما مار یا ماریست بزرگ سطبر سرخال دار جاے گیر اذا حرکتهما انتفخ ورمدها او الخفاش بعینه -

حاش - ترسیدن (عع ف اک ۲) وحاش فلانا ترسانید او را لازم متعد چالاکی وشتابی کرد حاش الوادی درازگشت وتحیشت نفسه رمید وترسید حیشان مرد بسیار ترس یا ترسان از تهمت حیشانة مؤنث وگلتان حیاش بن وهب جاہلی

من بنی سامۃ بن لوی وابو رقاد شویش بن حیاش
روی عن عتبۃ بن غزوان خطبتہ تلک وحیوش
کتنور ابن رزق اللہ شیخ الطبرانی۔

فصل الخاء

خدش - خدش - خراشیدن (ع ف ا ک ۲)
خداش نام مردے۔
خرش - خرش - خراشیدن (ع ف ا ک ۲)
اختراش کدلک وکشیدن شتر را سوے خود باکس
وکسب کردن وطلب رزق نمودن ویقال کلب
خراش سئل ہراس یعنی سگ برانگیختہ شدہ برائے جنگ
از سگ دیگر خراش ایضاً داغ مخراش اکس مخرش
خط کش چرم دوزان خرشۃ بالتحریک مگس ونام
مردے ابو خرش بالکسر نام عمروے ابو خراشۃ
بالضم نام مردے خرشاء پوست ناردبوست بیضہ
کہ تہی باشد وہر چہ تہی درمیدہ باشد وبلغم
یقال القی خراشتی صدرہ وتیرگی یقال طلعت الشمس
فی خرشاء اے فی غبرۃ۔
خشش - خشاش - بالکسر چوب کہ در بینی شتر
کشند وہر چہ از مس باشد آنرا برۃ گویند وآنچہ از موے
آنرا خزامۃ خوانند وحشرات زمین وبالفتح ایضاً
خشاشۃ یکے رجل خشاش بالفتح والضم مرد تیز
بالضم تندی پس گوش واصلہ خشاش فادغم وہما
خشاوان ومثلہ القرباء واصلہ بتحریک الواو وسکنت
استثقالا للحرکۃ علی الواو ولان فعلاء بالتسکین کثیر وہو
لیس من ابنتہم - خشاء بالفتح زمین گل وسنگ ناک

وخاکہ زنبور عسل خشخشۃ آواز سلاح وآواز کردن
آن خشخاش در بینی خشکش شدن ودر آمدن
در چیزے وشوار رجل مخشش دلیر در شب خشخاش
کوکنار ومردم باسلاح وزرہ
خفش - خفاش - بالضم پرہ خفاشیش ج
خفش بالتحریک خردی چشم وضعف بصر از روے
خلقت وعلتے کہ در تیرگی بہتر بیند کہ بروشنائی
اخفش لغت سنہ ونام مردے از ائمہ نحو وصرف
خمش - خموش - خراشیدن (ع ف اض ا
ک ۲) خماشتہ خراشیدگی کہ ارش واجب نیاید
از ان خموش بالفتح پشہ بلغت ہذیل خماشات
بقایاے کینہ۔
خنش - خنشوش - بقیہ مال یقال بقی لہم
خنشوش اے قلۃ من الابل او الغنم۔
خوش - خوش - نہیگاہ مردم وجز آن
خوشان دونہیگاہ۔
خیش - خیش - کتان خشک۔

خبش الاشیاء من ہنا وہنا آنہا را گرد کردن و
فراہم آوردن تخبشہا مثلہ خبش بفتحتین قبیلہ منہم
عبد اللہ بن شہر وخالد بن ہیثم الخبشانی خباش بالفتح
خرما نانیست نبی لیثکر را ریگ ہم خوشان شہریست
نیشاپور خباشات العیش ما بنا وا من طعام
ونحوہ والخباشات من الناس الجماعۃ من قبائل
شتی وقاع الاخباش موضعیت بہ بین خباشہ
جد زر بن خبیش ووالد شریک المحدث او ہو بالسین

خشرشته الجراد - آواز خوردن ملخ خشارش الصبی حرکاته
خشش - بالضم وفتح الثانی المشددة جد رستم
بن عبد الله الاشروسنی وابو نصر احمد بن علی
بن خشاش الکتان البخاری من المحدثین -
خرنش الکتاب - افسده والخرباش فی ب
خ ش والخرنباش بالضم المرماحوذ وهو احد
اصناف المرة مزیل فساد المزاج مذهب للریاح
جید او للصداع البارد مصلح للمعدة مفتح للسدد البارد
عظیم المنافع طیب الریح وقعة خرباش بالکسر عطسة -
المخرفش - بالفتح المخلط یعنی آمیخته -
خرمش الکتاب - افسده -
ابو خناش - بالضم خالد بن عبد العزی العجلی
خنبش - بالفتح وبکسر سیار خنبش ووهب
بن خنبش الطائی وعبد الرحمن بن خنبش التمیمی
صحابیان وخنبش بن یزید الکعبی ومحمد بن احمد
بن ابی خنبش البعلی وعبد الصمد بن خنبش وعبد الله
بن احمد بن خنبش الخنبشی محدثون -

فصل الدال

دبش - ارض مدبوشة - زمین که ملخ خورده باشد
نبات اورا -
درش - وارش - پوست -
دنقش - ولقشة - چشمک زدن وفتنه انگیختن
میان قوم وبالسین ایضاً -
دهش - دهش - بالتحریک متحیر شدن (ع ک ا
ف ۲) ویقال دهش فهو مدهوش - ادهاش

بحیرت انگندن کسے را -
دیش - دیش - نام مردے وبفتح الدال ایضاً -

وحرش - کجعفر پدر قبیلهٔ است از جن -
رجل دخبس - کجعفر وعلابط مرد کلان شکم -
وخرش - کجعفر نام شخصے ولعلّه تصحیف وحرش
وخش - پرگوشت شد (ع ک ا ف ۲) وکأنّه
اخذ منه الدخشم کجعفر وعصفر للغلیظ ولک الخش
والمیم والنون زائدتان -
ادرعش - من مرضه از بیماری خود آرام یافت
درعش کجعفر شهریست بکورهٔ دوار از نواحی
سجستان -
دش - رفتار دوشیشه ساختن وهو جسو تخذ
من برمر مخوض -
دغش - علیهم بر آنان هجوم آورد (ع بفتحها)
ودغش فی الظلام بتاریکی درآمد ادغش مثله
ودغش بفتحتین تاریکی ودغوشوا وتدا غشوا اختلطوا
فی حرب او صخب مدا غشة باهم انبوهے آوردن
وگردیدن تشنه گرد آب وجلد آشامیدن و
کم آشامیدن والارا غة فی حرص ومنع -
دغفش - کجعفر نام شخصے -
دغمش فی المشی در رفتار شتابی کرد -
دمش - بفتحتین شورش دل از گرمی یا از آشامیدن
دوا (ع ک ا ف ۲) الدمش کمعظم المدمج یعنی
درآمده وبجائے استوار شده -
دنقش - نقطه کسر عینیه -

ونقش - ای ونقش وبنهم افسد یعنی درمیان آنان فساد انگیخت وکجعفر نام شخصے -

وهرش - بفتحتین تاریکی بینائی وخردی چشم یا کجی آن ودوشت عینه کفرح فسدت من داء اصابها ادوش دوشا رلغتان منه -

وهرش - کجعفر نام پدر قبیلهٔ ازجن -

وهفشته - قریب وبنزدکردن مرد بازن -

وهمش - کجعفر نام شخصے -

فصل الراء

رشش - رشّ - چکیدن آب وخون وشاک ترشش کذلک آب زدن جاے را وباران اندک رشاش ج - وباریدن آن (ع ف اخ ۲)

رشاش باران ریزه باریدن رشاش بالفتح چکید هاے آب واشک جز آن -

رعش - رعش - بالتحریک لرزیدن (ع ک اف ۲) ارتعاش کذلک ارعاش لرزانیدن رجل رعش مرد ترسنده ناقه رعوش باشین وسین سر لرزان از کبر مرعش بالفتح نام شهر ونوعے از کبوتر رجل رعشن وجل رعشن باهتزاز رونده نون زائده رعشار شتر مرغ شتاب رو -

رقش - رقش - نقش کردن ترقیش سخن آراستن وسخن چینی کردن حیة رقشاء مار پیه رقشاء رقشت که از گلو برآرد مرقش بالتشدید نام شاعرے وهما مرقشان الاکبر والاصغر - رقاش نام زنے مبنی علی الکسرة همچنین هر فعال که معدول از فاعلة

باشد نزد اهل حجاز بروے الف ولام درنیایند وجمع کرده نشود چون قطام وحذام وعلاب واهل نجد آنرا حکم لاینصرف دهند چون عمر وزفر وهو القیاس لانه اسم علم ولیس فیه الا العدل والتانیث غیران الاشعار جارت علی لغة اهل الحجاز فاذا کانت فی آخره راء مثل جعار وحضار اسما ضبع کوکب وسفار دوبارا سماء بر وارض فیوافقون اهل الحجاز فی البناء -

رهش - ارتهاش - سم بریکدیگر زدن ستور ومجروح شدن آن در رفتن ویقال ارتهشت القوس فهی مرتهشة وهی التی اذا ریست عنها اهتزت فضربت وتر اها طائفها - وراهشان نام دورگ بازو ورواهش رگهاے درون بازو رهشوش ناقهٔ شیرناک رهیش ناقهٔ که پشت او کم گوشت باشد وضعیف ویکان وشمشیر تنگ وکمان سر باهم درآینده بکشیدن وسست

رئیش - رئیش - پر مرغ ریشه یکے ارياش ج وجامه ریاش کذلک مثل لبس ولباس ومال ومعاش وقولهم اعطاه مائة برئیشها قال ابو عبیدة کانت الملوک اذا جبت جبایة جعلوا فی اسمة الابل رئیش النعامة لیعرف انه جبایة الملک وقال الاصمعی لیعنی برحالها وکسوتها - رئیش پرنهادن تیر الی القال رئشت السهم فهو مرئیش وسمعت قولهم مالة اقذ ولا مرئش ای شئی ونیکو کردن حال کسے را ارتیاش نیکو شدن حال الحارث الرائش یکے از ملوک یمن رجل رائش وناقة رائشة سست وضعیف -

رَیش - بفتحتین سپیدی که در ناخن جوانان پدید آید
ارض رَیشاء زمین بسیار گیاه رجل ارْیَش و امرأة
مرد مختاف رنگ وَارْیَشَ الشَّجَرُ اَوْرَقَ وَتَفَطَّرَ -
اسمعیل بن رَتَش - محدث وَتَرَتَّشَ تحرک والاسم
الرَّتْشَةُ وَارْتَشَّ اضطرب -
مَرْغَش - بکسر الغین المشددة آنکه بناز و نعمت
نفس پروری کند لغة فی المسین ولا ترغش علینا
شور و شغب مکن (ع بفتحها) -
رَفَش - بالفتح والضم بیل مرفشة مثله وقولهم
من ارفش الی العرش ای جالس علی سریر الملک
بعد ما کان یعمل بالمجرفة رَفَشَ کوفتن و بر غلانیدن
و نیک خوردن و نوشیدن و نعمت وَالرَّفَاشُ
کل الطعام بالمجرفة الی یدل کیال وَرَفَشَ الشیء
رفوشا اتسع وَرَفَشَ گوش آن کلان و بزرگ شد
(ع ک اف ۲) وکان سلیمان ارْفَشَ الاذنین
وَارْفَشَّ وقع فی الاثنین ای الرفش والتفش
وهما الاکل والنکاح وارفش بالبلد لَحَ فلا یبرح
ولا یریمه ترفیش اللحیة شانه کردن ریش حتی التصیر
کانها رفش -
رمش - دسته ریحان و مانند آن و سنگ و جز آن
انداختن و گوسفند انک چرانیدن و بدست
سودن و بسر انگشتان گرفتن (ع ف اض ۲
ف اک ۲) و بفتحتین سپیدی که بر ناخن نوجوانان
پیدا آید و بافندگی در موی و سرخی در پلکها یا سیلان
آب ارمش بغت منه قراس بالکسر زن آراینده خشم

خود یا آنکه وقت نگاه چشم خود را بسیار جنباند و ارض
رمشاء زمین بسیار گیاه و یا زمین بی سبزه من الاضداد
و رجل ارمش مرد گوناگون رنگ و رجل مرمش
مرد نباه چشم که پلکش بنشود و ارمش الشجر درخت
برگ بر آورد و فسگافته شد و ارمش الرجل طرق
کثیرا بالضعف وارمش فی الدبع ارش قلیلا -
رَوَش - بسیار خوردن و کم خوردن من الاضداد
و جمل رائش شتر بسیار دارندهٔ موی گوش یا دست
پشت و کذا ناقة رائشة و ضبع رائش نیزه شست
و رائشة المرض بیماری سست کرد او را و رجل
رَوِشٌ و جمل رائشٌ -
فصل الزاء - زوش - بندهٔ زفت و العامة
تقول الزاء از وش گردن کش -

فصل الشین

شیش - شیش - شیشار - لغة فی الشیص والشعبا
یعنی خرما بوانه سخت ناکرده -
شوش - تشویش[1] - شوریده کردن کار
تشوش لازم ومتعد -
شخش - ریزهای سنگ سپید عن ابن القطاع
شرَبَش - کنارهٔ جامه مولد -
شعشش باللات بن رفیدة بن ثور بن کلاب
اخو تیم اللات -
شغوش - کبسور گندم بلابه بازدان آمیخته
شغوشی منسوب بالشلة وقد تضم الشین -
شاش - شهریست بماوراء النهر وقد یصرف

[1] تشویش (ف)

وناقۃ شَوْشَارُ وشوشاۃ شتر مادہ سبک شوش بالضم موضعیست نزدیک جزیرۂ ابن عمر ومحلہ ایست بجرجان وقلعہ ایست شرقی دجلہ موصل منہا حب الرمان والحبحب وابو العلاء ادریس بن محمد بن عثمان عفیف الدین العامری الشوشی المحدث امام النظامیۃ ببغداد وہم السوس التی بخوزستان عُرِّبت بقلب المعجمۃ مہملۃ وشوشتہ موضعیست بزمین بابل بقربہا قبر ذی الکفل عم وابطال شوشٌ شوشٌ ومنہم شواشٌ اختلاف والتشویش والمشوشٌ والتشوُّش کلہا لحنٌ ووہم الجوہری والصواب التہویش والمہوش والتہوُّش والتشاوُش التہاوش وبارشاوش لا یری لبعدہ او قلتہ۔

فصل الطاء

طرش - طرش - بالتحریک کری اطروش کر۔
طرغش - اطرغشاش - نیکو شدن بیمار۔
طششش طشش - باران ریزہ وباریدن آں (عع ف اک ۲ و ض ۲) اطشاش کذلک ارض مطشوشۃ زمین باران زدہ۔
طمش - طمش - کسے یقال ما ادری ای الطمش ہوائے ای الناس ہو۔
طیش - طیش - سبکی رجل طیاش لغت منہ وخطا کردن تیر از نشانہ اطاشتہ از ہدف بیکسو انداختن تیر را۔
طبش - مردم طمش مثلہ یقال ہا فی الطبش مثلہ۔

طخش - بالفتح وبفتحتین تاریک شدن چشم یقال طخشت عینہ (ع ک اف ۲)
طرطوشۃ - بالضم وبفتح شہریست باندلس و طرطوانش بالفتح شہریست از مضافات باجہ۔
طرفش - از مرض ناوید وجنبید وایستاد وفتہ طرفش عینہ چشمش تاریک وسست شد وطرفش زید نظر وکسر عینہ طرافش کعلابط بدخلق۔
طرمش اللیل - شب تاریک شد۔
طغمشۃ - ضعف بینائی المطغمش من نیظر الیک نظر اخفیا لفساد عینہ۔
المطفرش - المطغمش۔
طفنش - پیش پا پہنا دارندہ طفنشار ست وبدل۔
طلش - کار وقلب الشلط۔
طنفش وطنفشی - مرد سست طنفشۃ تیز نگریستن وطنفش عینہ صغرہا۔
طوش - سبکی خرد طوّش تطویشا مثل غرّیہ۔
الطہش - کالمنع افساد العمل واختلاط الرجل فیہا اخذ فیہ من عمل وافسادہ آیاہ طہوش نام شخصے۔
فصل الطاء - الطّش - الموضع الخشن مثل الشطف۔

فصل العین

عرش - عرش - تخت وجاہ یقال ثل عرشہ ای ذہب امرہ وذہب عزہ وسقف خانہ

عرش عریش ہر پوشش کہ سایہ افگند عرش القدم پشت پائے عرش السماک چہار ستارۂ خرد و عرش البئر لوزدن سر چاہ از چوب بعد آنکہ بن او را از سنگ لوزدہ باشند و ذلک الخشب ایضاً عُرُش - عرش ج - عُرُش و اوبج زر و کزابہ و کازہ عرش ج - ومنہ قیل لبیوت مکۃ العُرش لانہا عیدان تنصب ویُظلّل علیہا و فی الحدیث تمتّعنا مع رسول اللہ علیہ السلام و فلان کافر بالعرش ومن قال عُرُوش فواحدہا عرش مثل فلس و فلوس ومنہ الحدیث ان ابی عمر کان یقطع التلبیۃ اذا نظر الی عروش مکۃ - عَرَّش ایضاً بنا کردن از چوب و زردا و اوبج بستن (عع ف اض ۲ و ک ۲) تعریش کذلک ویقال ایضاً عَرَّش الحمار بعانتہ اذا حمل علیہا و دفع راسہ و شحافاہ - عرش بالضم گوشت یکسوی کردن عرشان از دو سوے اعتراش بر عریش برآمدن تاک عشش - اعشاش - بمنزل دیگران فرود آمدن تا جاے بر ایشان تنگ شود ما ازانجا کوچ کنند عَشّۃ درخت کم شاخ و باریک تنہ عشش مصدر منہ (عع ف اض ۲) تعشیش کذلک وزن کم گوشت عشش مذکر منہ - عشیش - عشاشۃ - عشوشۃ لاغر و باریک شدن ویقال عَشّ الرجل معروفہ ای اقل خیرہ ویقال سقاہ سجلا عشّا ای قلیلا عُشّ بالضم خانۂ مرغ کہ بر درخت باشد و کن و دکر خانۂ کہ در دیوار یا در کوہ باشد انحوص و اوجی خانۂ مرغ کہ در زمین باشد عُشّۃ عِشاش اعشاش ج -

اعشاش ایضاً نام جاے تعشیش ایضاً خانہ ساختن مرغ دکرہ بستن نان و خشک شدن آن ویقال ہذا مُعَشِّش الطیور خانہ جاے مرغان اعتشاش خوار بارہ اندک آوردن عشعش بضمتین خانۂ مرغ زیر یکدیگر -

عطش - عَطَش - تشنگی و تشنہ شدن (عع کا ف ۲) یقال ہو عطشان وہی عَطشی وہم عَطشی وعَطاشی وعطاش وہن عِطاش - اعطاش تشنہ یافتن مرد ستور از اعطاش و قتہاے تشنگی عَطشان نطشان اتباع و اصل عِطشان عَطشار مثل صَحراء و النون بدل من الالف التانیث لانہ یجمع علی عَطاشی مثل صحاری - سکان عطش بضم الطاء و کسرہا جاے کم آب عطاش بالضم علت تشنگی -

عکش - عکّاش - بالضم نام آبے عکاشۃ خانۂ عنکبوت و نام صحابی و ہو عکّاشۃ بن محصین الاسدی و قد تخفف - و عکش الشعر و تعکش اے التوی و تلبد -

عکرش - عکرشۃ - بکسر تین خرگوش مادہ - عکراش نام مردے -

عمش - عَمَش - ضعف بصر و دویدن اشک چشم ہمیشہ بعلتے (عع ف ا ک ۲) اعمش عمشاء نعتان منہ والاول نام مردے م -

عنش - عَنَش - بالفتح خم دادن چیز را مانند اعناش گردن یکدیگر گرفتن در حرب عنشش و زانو

عیش - عَیْش - زندگانی معاش معیشة زندگانی وزیستن (ع ف اک ۲) اعاشة متعدیه - عیشة راضیة زیستنی پسندیده معایش بلا همز جمع مَعیشة و تقدیر ها مفعلة فالیاء اصلیة متحرکة فلا تنقلب فی الجمع همزة وکذلک مکایل وسبایع ومنهم من یجمعها علی الفرع ویهمزها وشبّه مفعلة بفعیلة کما همزت مصائب لان الیاء ساکنة وفی النحویین من یری الهمزة لحنا - تعیّش تکلّف اسباب معیشت ساختن وعائشة مهموزة وبنو عائش قوم من العرب -

عیّش وعشّ - نیکی در هر چیز یقال الختان عیّش للصبی ویقال الختان صلاح للصبی فاعیّشوه واعشّوه وکندی ذهن ویحرک وبه عبشة وعلبشة اے غفلة -

عنشة - میل داد آنرا - (ع ف اک ۲) -

عَیْدَشون - دابۂ است خر دلغة مصنوعة -

عرنش - بالکسر ابن سعد بن خولان الخولانی -

عفنجش - کستدل ستمگر -

عَفَشَة - فراهم آورد آنرا (ع ف اک ۲) وهو لا عفاشة من الناس بالضم وهم من لا خیر فیهم عُفش بروزن ومعنی اعشّ -

عفنش - کعلّس پیر سال خورد وانه لَعَفَنَّش اللحیة وعَفانِشها بالضم ای ضخمها وافراها وانه لَعَفَنَّش العینین ضخم الحاجبین وعَفَنَّشَت لحیته وعَفَنَّشَت اے ضخمت -

عقنش العُوذ - چوب را خمانید عقنش المال مال را فراهم آورد وعقش بالفتح وبفتحتین ترة است واطراف شاخهاے زر وخمرا راک -

العِکْباش - من الظباء بالکسر آهوے نوسرون خرد برآورده عکبشته بند استوار تعکبش الغصن فیه نشب لبشوکه -

علوش - کسنّور شغال وگرگ ودابۂ است خرد ونوعے از دود سبک آرمند مشتق من العلش ولیس فی کلامهم شین بعد لام غیرها والعلش وکشکشته والشلاش -

عنجش - بالضم پیر فانی یا تر نجیده پوست - رجل عنفش اللحیة بالفتح وعنافش اللحیة بالضم وعنفشیش اللحیة مرد ابنوه ودراز ریش -

عِنْقَشاش - بالکسر مرد زفت فرومایه وآنکه در دیها گرد دیده چیزها بفروشد عنقش لاغری عنقشة آویزش بخرے تعنقش تلوی وتشدد عنقش کجعفر نام شخصے

عَنْکَش - آنکه پرواے روغن مالیدن خود آراستن ندارد وعنکش العشب اج وتعنکش تعکش وعَنْکَش نام شخصے -

المعوشة - لغة فی المعیشة ازدیة -

فصل الغین

غبش - غَبَش - بالتحریک تاریکی آخر شب اغباش ج -

غشش - غِشّ - بالکسر خیانت کردن (ع ف ا ض ۲) مغشوش ناسره استغشاش خائن شمردن کسے را ویقال لقیته غشاشا بالکسر ای علی عجلة -

غطش - اغطاش - تاریک کردن شب را و تاریک شدن متعد لازم یقال اغطش اللہ اللیل و اغطش اللیل - غطش بالتحریک ضعیفی بصر شش غطش (ع ک اف ۲) غطش غطشا رتعتان منه - متغاطش خویشتن را کور سازنده و فلاة غطشی بیابان بے رہ و روے -

غطمش غطمش - بتشدید المیم ضعیف بینائی

غرش - بر در خت -

غطرش اللیل بصره - اظلم علیه فغطرش بصره لازم متعد و تغطرش چشم پوشی نمودن از چیزے

غفش - بفتحتین خم خشک بچشم -

غمش - از گرسنگی و یا تشنگی بچشم تاریکی آمد او بالملة سوء بصر اصلی و بالمعجمة عارض ثم یذهب (ع ک اف ۲) -

ابو غنیش - کنیه نام شاعرے احد بنی سندیل بن لوئی و ما بقی من ابله غنشوش بقیة و ماله غنشوش ای شئی او الصواب بالعین -

فصل الفاء

فتش - فتش - کاویدن (ع ف اک ۲) تفتیش مثله -

فحش - فحش - بالضم از حد گذشتن بدی (ع) بالضم) تفاحش مثله یقال فحش الامر و تفاحش فحشاء فاحشة زنا فاحش بسیار بخیل و هر چه از حد در گذرد و افحاش فحش گفتن بر کسی متعد بعلی یقال افحش علیه فی المنطق ای قال الفحش فهو فاحش تفحش بیهوده گفتن -

فرش - فراش - بالکسر فگندنی فرش ج - وزن و فگندن (ع ف اض ۲) و کار فراخ کردن کسے را یقال فرشه امره ای اوسعه اباه - و فلان کریم المفارش اذا تزوج کرام النساء - فرش بالفتح بساط افگنده و کشت برگ گسترده و کشادگی فراخ و شتران خرد و منه قوله تعالے ومن الانعام حمولة و فرشا قال الفراء ولم اسمع له بجمع و یحتمل ان یکون مصدرا سمی به من قولهم فرشها فرشا اے شبهها بثا و فراخ شدن سپل شتر باندازه و هموار قدم و پراگندن (ع ف اض ۲) افتراش سیر و گسترده شدن و دو بازو بر زمین گستردن یقال افترش لسانه اذا تکلم کیف شاء - تفریش سنگ گستردن بصحن خانه و برگ گستردن کشت تفرش کشت گسترده منفرشة شکستگی سر که استخوان گفته باشد بے آنکه ریزه شود فراشة پروانه فقل یقال اقفل فافرش و استخوان تنگ و پروانه چراغ و فی المثل اطیش من فراشة فراش جمع از وی و گل خشک شده بر روے زمین و عوزهاے شراب و بینند و قطرهاے عرق فروش ستور نتاج گرفته فرائش ج - افراش باز ایستادن از چیزے تفرش بال باز کردن مرغ و گستردن -

فشش - فش - بیرون کردن آواز مشک بشتاب و دوشیدن شیر و اروغ دادن و بارور شدن بنبوت - ناقة فشوش پراگنده پستان و تفشاش

بیرون آمدن بآواز خیاک دست وکاہل شدن
از کارے متعدبعین وفروشستن آماس۔
فیش۔ فیاش۔ مفاخرت کردن فیش فیشۃ سر ذکر

فجشہ۔ شدخہ وبجش سیاوسنہ۔
فحش الامر۔ کاررا ضائع کرد (عع بفتحہما)۔
فدش رأسہ۔ شدخہ ورجل فَدَشٌ مَدَشٌ احمق
اے احمق۔
انفطش العود۔ انفضخ ولا یکون الا رطبا۔
فقش البیضۃ۔ پارہ کرد بیضہ را یا بدست
بشکست آنرا۔
فنجش۔ کجندل فراخ۔
فندشہ۔ چیرہ شد بر وغلام فندش ضابط و
فندش بن حیان الہمدانی رماہ اعشی ہمدان۔
التفنیش۔ درکار سستی کردن۔

فصل القاف

قرش۔ قرش۔ کسب کردن وگرد آوردن۔
(عع ف اک ۲) قریش قبیلۂ دپدر قبیلہ النضر کنانۃ
بود فمن اراد بہ القبیلۃ لم یصرفہ ومن اراد بہ الحی
یصرفہ قرشی وقریشی بالیاء وبغیر الیاء منسوب
وکل من کان من ولد النضر فہو قرشی دون و
لد کنانۃ ومن فوقہ۔ قال ابن عباسؓ انما سمیت
قریش قریشا لانہا فی البحر حوت تسمی القرش
یاکل الحیتان ولا یؤکل ولا یعلوہا ولا یعلی فیہ
سمیت بذلک قریش قریشا ثم استشہد بقول الشاعر
(شعر) وقریش ہی التی تسکن البحر + بہا سمیت

قریش قریشا + مسلطت بالعلو فی لجۃ البحر علی سائر
البحور جیوشا + تاکل الفت والسمین ولا تترک فیہا
الذی الجناحین ریشا + ہکذا فی الکتاب حتی قریش
یاکلون البلاد اکلا کثیشا + ولہم آخر الزمان نبی +
یکثر القتل فیہم والخموشا + بلأ الارض خیلہ ورجالا
یحشرون المطی حشرا کمیشا + تقرش وزیدن وگرد
آمدن تقریش برآغالیدن مقرشۃ سال قحط
تقارش نیز باہم درپیچیدن درحرب اقراش
غیبت کردن یقال اقرش بہ اے سعی بہ ووقع فیہ
قشش۔ قش۔ بعد از لاغری فربہ ونیکو شدن
تقشقش نیکو شدن بیمار وخشک شدن گردیش
قال ابن السکیت یقال للقرح والجدری اذا یبس
وتقرّق وللجرب فی الابل اذا قفل قد تقشف
جلدہ وتقشر وتقشقش جلدہ یقشقشتان سورۃ
الکافرون وسورۃ الاخلاص۔ اقشاش رفتن
وشتافتن گروہ فہم مقشون۔ قشہ بالکسر کہی
وفی المثل اکنیس من تشۃ وکودک ریزہ اندام۔
قفش۔ قفش۔ بستم گرفتن وبیرون کشیدن
قمش۔ قمش۔ گرد کردن چیزے از ہر جاے
تقمیش کذلک۔ قماش بالضم متاع از ہر جنس و
از ہر جاے درخت خانہ۔
قنفرش۔ قنفرش۔ گند پیر کلان سال۔
قوش۔ رجل قوش۔ مرد خرد اندام معروف

القاش القلس۔ لغۃ عراقیۃ۔
قلش۔ سرزنہ۔

قرکبترش - کالاے خانہ۔
افتحاش - جستجو کردن یقال لا افتحشنہ فلا انکرن سخی ہو ام لا وہذا احد ما جاء علی الافتعال تعدیا وہو نادر۔
اقریطش - بالفتح وکسر الراء والطاء جزیرہ است مشہور در بحر روم و در ہا ثلثمائۃ وخمسون میلا او مسیرۃ خمسۃ عشر یوما افریطشۃ شہریست کہ از انجا پنیر و شہد در مصر مے آرند۔
قرعوش - کز بور و فردوس شعر دد کوہانہ و بچہ شتر
قرنفش - کسمندل سطبر۔
قرمشہ - تباہ کرد آنرا قرمش الشئ فراہم آورد چیزہا وفی الدار قرمش من الناس کجعفر فرہج وقندیل ای اخلاط یعنی در خانہ از ہر جنس مردم اند و کملس آنکہ ہر چیز بخورد و آنانکہ در خود ہا نیکی ندارد۔
قعش - فراہم آوردن وخم دادن سر چوب کبسو خود و مرکبے است مانند ہودج قعوش ج - وبنیاد وجزآن ویران کردن (ع بفتحہما) قعوش کجعفر سبک و شتر درشت قعار زن بردارندہ سر خود قعوشۃ انداخت اور القعوش ویران شد و پیر سال خوردہ شد انقعش القوم انقلعوا فذہبوا وانقعش الحائط انہدم۔
قفش - نوعیست از بسیار خوردن وزیادہ نکاح کردن و موزۂ کوتاہ معرب کفش و بزودی دوشیدن وجلد برآمدن چیزیکہ در لسانست وچیزے را گرفتہ فراہم آوردن و شادمانی کردن ولبعصا وشمشیر زدن

وبفتحتین وزدان ہولناک وانقفش العنکبوت وغیرہ انجر وضم جرامیزہ و قوائمہ۔
قلاش - بالفتح کوچک تر نجیدہ قلاشہ خردی و کوتاہی اقلیش بالضم شہریست باندلس منہ احمد بن معدۃ بن عیسی اقلوش کاسلوب شہریست از مضافات غرناطۃ قیاوشتہ شہریست دیگر باندلس قلشانۃ شہریست بافریقیہ والاقلش اسم اعجمی وکذلک القلاش۔
لم یقلفش - بفتح القاف والنون المشددۃ ای لم یقتر ولم ینقص۔
قنفشتہ - بالکسر دابہ است خرد از حشرات ارض و تر نجیدہ پوست منقفشۃ شعلہ و بالفتح تر نجیدگی قناقش بالضم رندیدہ وبینی کم ریش ورجل متقفش فی اللباس بشکل بد پوشاک وقفشہ بزود آنرا فراہم آورد

فصل الکاف

کبش - کبش - قچقار کباش کبش ج وہمۃ قوم
کدش - کدش - خراشیدن و برنج کسب کردن بجہت عیال (ع ف اک ۲) یقال یکدش لعیالہ ای یکدح وعطا یا فتن از کسے اکتداش کذلک وسخت راندن ستور کندش بضمتین علیہ وکندہ
کرش - کرش - وگرش مثال کبد و کبدہ شکنبہ تشخوار زندہ چون معدہ مردم را ویقال اکلوا کرشا الا نفحۃ لان الکرش تسمی النفحۃ ثم یاکل الجدی فاذا اکل تسمی کرشا - کرش فرزندان خرد و عیال مردم یقال ہم کرش نشورۃ ای صبیان صغار۔

وجماعت مردم ومنه الحدیث الانصار کرشی وعیبتی
الکرشان القبیلتان الازد وعبد القیس - تکرش
دژم شدن روے کرشاء زن بزرگ شکم وما دۂ خر
بزرگ سرین وپاے گوشت ناک وخر دانگشت
کشش کشیش الافعی - آواز پوست افعی -
کشاکشۃ شلہ وبانگ کردن گاو وآواز جوشیدن
شراب وآواز جقماق وقت آتش بیرون جستن
اد وسے (عع ف اک ۱) وبدل کردن شین را از
کاف در خطاب مؤنث بلغت بنی اسد چون عَلَیْش
ولیش در علیک وبک کشیش اول ہدیر شتر
بعیر کشاش لغت منہ (عع ف اک ۲) فاذا ارتفع
صوتہ قلیلا قیل کت فاذا افصح قیل ہدر فاذا اصفا
ورجع قیل قشقر -
کمش - کمش - مرد سبک وکافی کماشۃ مصدر منہ
(عع بضمہما) کمیش لغت منہ - تکمیش شتابانیدن
انکماش تکمش شتاب کردن کمشۃ ناقۂ خرد پستان
وفرش کمش وکمیش صغیر الجردان یعنی خرد کیر
الکماش ہمہ پستان ناقہ را بستن -
کاش الطعام - طعام را خورد (عع بفتحہا) -
کربشۃ - چیزے را گرفتن وبستن ورفتار بندی
وفراہم آوردن جانورے یا بیمار را برائے جست
وجز آن تکربش ترنجیدگی -
کشمش بالکسر نوعے از انگور خرد کہ استر ندارد
الین من العنب واقل قبضا واسہل خروجا -
الکعبشۃ - یذکر فیہا جمیع ما فی مادۃ ک ر ب ش

تکعنش الطائر - پرندۂ در دام افتاد وتکعنش
فی الشئ عرق -
تکنبش القوم اختلطوا -
کندش - بالضم علکہ وامالدواء المعطش فبالشین
لاغیر والسین لغیۃ مرذولۃ -
کنش - بافتن رشتہاے گلیم ونرم کردن مسوک
درشت کنشاء بالکسر مرد سخت مرغول موی ورشت
والکناشات بالضم والشد الاصول التی تشعب
منہ الفروع والکنشۃ عن الامر اعجلہ -
کوش - وکواشتہ بالضم سرنزہ وکاش ترسید
وکاش جاریۃ جماع کرد اورا والکوشان طعام
لاہل عمان من الارز والسمک -
الثوب الاکیاش الذی اعید غزلہ مثل الخز والصوف
او ہو الردی -

فصل اللام

لش - دور کردن وسماق وماش
والتلشۃ کثرۃ التردد عند الفزع واضطراب الاشیاء
فی موضع بعد موضع وہو جبان لشلاش مضطرب الاشیاء
شق لقش - کلتف مشک خشک کہنہ -
لمش - بیفائدہ لامش الکصاحب ابہیت بفرغانہ

فصل المیم

محش - محش - سوختن آتش پوست را وسوزش
امحاش سوختن گرما واتش چیز پراستہ مخشۃ
خشک سال امتحاش سوختہ شدن محاش بالضم
سوختہ وبرنان محاش بالفتح متاع درخت محاش
بالکسر قومے کہ از ہر قبیلہ گرد آیند ونزدیک آتش

با یکدیگر سوگند خورند و عهد کنند تمحش ایضاً تراشیدن پوست را و مجروح کردن یقال محشه الشئی اے سحجه و العرب تقول مرت بی غرارة فمحشتنی اے سحجتنی۔

مدش - مدش - بالتحریک سست شدن کم گوشت شدن دست (ع ک اف ۲) امدش الید و مدشاً الید نقصان منه۔

مرش - مَرَش - خراشیدن و زمین که روے اورا باران خراشیده باشد مَرُوش خراشیدگیها یقال انتهینا الی مرش من الامراش - امترش کشیدن چیزے را از کسے۔

مردقش - مَرْوَقُوش - مرزنگوش۔

مشش - مَشّ - دست بچیزے در مالیدن تا باک شود (ع ف اض ۲) و دوشیدن شیر از پستان نیم کاره مشوش دستارچه دست امتشاش بهره یافتن از چیزے یقال امتش فلان من مال فلان اے اُصیب منه - مشاشته بالضم سر استخوان نرم که توان خائیدن آنرا مشاش ج - و ایضاً زمین نرم و یقال فلان طیب المشاش اے کریم النفس - تمشش استخوان خائیدن مشمش بکسرتین و فتح اول و رد اکول

میش - مَیش - آمیختن بضم با سے و شیر بز با شیر گوسپند و پنهان داشتن بعضے از خبر و پیدا کردن بعضے راه نیمه شیرستان دوشیدن ماشم۔

ماشه عنه بکذا دور کرد آنرا - (ع بفتحها) ماش المطر الارض سحا یعنی باران زمین را رندید

قشه - بانگشتان پراگنده ساخت آنرا (ع ف ا ک ۲) و تمش اخلاف الناقة احتلبها احتلابا ضعیفا تمش بالفتح سپیدی که بر ناخن پدید آید و نوعے از خلش است در بینائی و رجل اتمش یشق علیه النظر۔

ماجشون - بضم الجیم کشتی و جامهاے رنگین و پارچه معرب ماه گون منجشانیة موضعیت بمسافت چند میل از بصره منسوب الی منجش مولی قیس بن مسعود و هو من تغیرات النسب۔

تمخش - بسیارے جنبش۔

مرزنجوش - بالفتح مردقوش معرب مرزنگوش و عربیه السمسق نافع العسر البول و المغص و لسعة العقرب و الاوجاع العارضة من البرد و المالنخولیا و الفتح و اللقوة و سیلان اللعاب من الفم مدر جد امجفف رطوبات المعدة و الامعاء

معشش - نرم مالیدن (ع بفتحها)

مقدشو - بالفتح و کسر الدال المهملة و العاء المعجمة بفتحها و ضم الشین شهریست بزرگ مابین زنگ و حبشه

ملش الشئی چیزے جستن کانه یطلب فیه شیأ۔

موش الکرم بس ماندهٔ برگ انها را خواستن ماش دانه است معروف معتدل و خلطه محمود نافع للحموم و المرکوم ملین و اذا طبخ بالخل نفع الجرب المتقرح و خماده یقوی الاعضاء الواهیة ماش کالاے خانه و آخریان و کاچال زبون و منه الماش خیر من لاش اے ماکان فی البیت

من قماش لا قیمۃ لہ خیر من خلوہ -
حمش - سوزانیدن و خراشیدن (ع بفتحہما) و انحمش سوختن و انحمشت المرأۃ زن چہرۂ خود را باسترہ ستردن و ناقۃ حمشاء شتر مادۂ کہ لاغری آن بزودی آید

فصل النون

ناش نأش - تاخیر کردن کار (ع بفتحہما) تناؤش سپس ماندن و دور شدن انتأش سپس ماندن ویقال فعلہ نیئشا اے اخیرا -
نبش - نبش - کفن آہنجی کردن و تربہ برکندن (ع ف اض ۲) بناش کفن آہنج انبوش بنج تربہ برکندہ انابیش ج -
نتش - نتش - بیرون آوردن چیزے چون خار و مانند آن کہ بجائے درخستہ باشد نتاش بالکسر آہنے کہ موے بینی جر آن برکنند بوے ویقال ما نتشت من فلان شیأ چیزے برنکندم روے -
نجش - نجش - برانگیختن صید (ع ف اض ۲) جش آنکہ براند صید را و چیزے را کہ نظری بزیادت بہا خواستن تا دیگرے دررافتد و فی الحدیث لا تناجشوا و گرد آوردن ستور پریشان شدہ را و شتاب رفتن (ع ف اض ۲) نجاشی بالفتح نام ملک حبشہ -
نشش - نشیش - فرو خوردن آب در زمین (ع ف اک ۲) و آواز جوشیدن آب و غیر آن نشش بست درم سنگ و آن نیم اوقیہ باشد کہ چہل درم را اوقیہ گویند و پنج درم را نواۃ گویند
نشنشۃ شتاب کردن در پوست باز کردن چیزے
نطش ویقال ما بہ - نطیش - اے حراک -
نطشان ابتاع عطشان ولا معنی لہ
نعش - نعش - برداشتن (ع بفتحہما) جنازۂ با مردہ و بے مردہ را سریر خوانند انتعاش در افتادن افتادہ تنعیش دعا کردن کسے را بلفظ نعشک اللہ تعیسۃ منعوش بر نعش نہادہ
نبات نعش دہی الکبری والصغری ہفت ستارگان در شمال و جنوب چہار از وے را نعش و سہ را بنات گویند و الحق سیبویہ والفراء علی ترک صرف نعش للمعرفۃ والتانیث -
نفش - نفش - پنبہ و پشم زدن (ع ف اض ۲) تنفیش مثلہ عہن منقوش پشم رنگین زدہ نقوش بشب چرا کردن شتر و گویند بے راعی (ع ف اض ۲ ک ۲) ومنہ قولہ تعالے اذ نفشت فیہ غنم القوم - انفاش شب بچرا ماندن ستور را ابل نفاش و نفاش و نوافش - ولا یکون النفش الا باللیل والہمل یکون لیلا و نہارا - انتفاش تنفش موے برافراشتن گربہ -
نقش - نقش - نکاشتن (ع ف اض ۲) تنقیش کذلک و خار از پاے بیرون کردن انتقاش کذلک و برکندن موے بمنقاش و آن آہنے است موے بوے برکنند چون نمناش و بخار زدن خوشۂ خرما تا زود رطب شود

ویقال نقش العدق اذا ظهر بہ نکت من الارطاب
منقوش نکاشتہ منقوشتہ سر شکستگی کہ استخوانہاے
ریزہ از وے بیرون کشند مناقشۃ باریکی کردن
در حساب وفی الحدیث من نوقش فی الحساب
عذب۔ انتقاش ایضاً دست بر زمین زدن فتر
کہ در پاے او خار در آمدہ باشد۔

نکش۔ نکش۔ بقعر رسانیدن چاہ را (عع ف ا
ک ۲) یقال فلان بحر لا ینکش وبسری کردن
چیزے را یقال انوا علی عشب فنکشوہ ای افنوہ
نمش۔ نمش۔ بفتحتین نقطہ ہاے سپید وسیاہ
ثور نمش بکسر المیم لغت منہ۔

نوش۔ نوش۔ گرفتن کسے را ونیکوئی رسانیدن
بکسے (عع ف ا ض ۲) یقال ناشہ اذا تناول رجلا
لیأخذ برأسہ ویحیتہ۔ وناشہ خیرا اے نالہ ومنہ
المناوشۃ فی القتال اذا تدانی الفریقان نوئش
سخت گیرندہ تناوش انتیاش دست نادیدن
وگرفتن چیزے را قولہ تعالے وانی لہم التناوش
من مکان بعید ای انی لہم تناول الایمان
فی الآخرۃ وقد کفروا بہ فی الدنیا ولک ان تہمز الواو
کما یقال اقتت ووقتت وقرئ بہما جمیعاً۔

نہش۔ نہش۔ گزیدن مار وبدندان پیش
گرفتن (عع بفتحہا) رجل منہوش مردرنج کشیدہ
نہش البدین ستور سبک۔

نخاشۃ۔ بالکسر نان سوختہ۔
جرو نخورش۔ کجمرش بحرک خدش او بہ بخیث التقاط

نخش۔ بالفتح برانگیختن وسخت راندن وجنبانیدن
ورنجانیدن ورندیدن وگزیدہ چیزے گرفتن
وخراشیدن وقدرے از مال وغیر لا غر گردید
(عع بفتحہا) یستعمل معروفا ومجہولا نخوش منخوشۃ
نغان منہ نخش الشئی باین چیزے بوسیدن
(عع ک اف ۲) وہو ینخش الی کذا یتحرک الیہ۔

ندش۔ کاویدن چیزے (عع ف اک ۲) ویحرک
وپنبہ زدن۔

نرش۔ بدست گرفتن (عع ف اک ۲) عن ابن درید
وعندی انہ تصحیف اذ لیس فی کلامہم راء قبلہ نون
نغش۔ بالفتح والنغشان بفتحتین اضطراب اندک
وجنبیدن چیزے در جاے خود (عع بفتحہا)
تنغاش وتنغش مثلہ وکل طائر او ہامۃ تحرک
فی مکانہ فقد تنغش وہو ینغش الیہ یمیل والنغاشی
والنغاش بضمہما القصیر صدا قصرا یکون من الرجال
نغاشۃ کشامۃ پرندہ است۔

نہرش۔ کزبرج جد زید بن ضباث احد الرقاع

فصل الواو

وبش۔ اوباش۔ مردم درآمیختہ مثل الاوشاب
ویقال ہو جمع مقلوب من البوش ومنہ الحدیث
قد وبشت قریش اوباشا لہا۔

وتش۔ وتش۔ اندکے از ہر چیزے وان لم
وتشہم اے من ردء الہم۔

وحش۔ وحش۔ وحوش جانور دشتی وحشی
یکے ویقال حمار وحش بالاضافۃ وحمار وحشی

بالصفة - ارض موحشة ذات وحش وجانب
راست را از هر چیزے وحشی گویند هذا قول ابی زید
وابی عمرو قال الراعی (شعر) فمالت علی شق
وحشیتها، وقد یقع جانبها الایسر یقال لیس
من شئی یفزع الا مال الا جانبه الایمن لان الدابة
لا تولی من جانبها الایمن وانما تولی فی الاضطراب
والرکوب من جانبها الایسر وخوفه منه والخائف
انما یفر من موضع المخافة الی موضع الامن و
عند الاصمعی الوحشی الجانب الایسر من کل شئی -
ووحشی القوس ظهرها وانیسها - ما اقبل علیک منها
وکذلک وحشی الید والرجل وانیسها - وحشة پژمانی
واندوه کردن استیحاش اندوهگین شدن ارض
وحشة و بلد وحش بالتسکین خشک ویقال لقیته
بوحش اصیلة ای بلد قفر - توحش پژمان شدن
وخشک شدن زمین وخالی شدن شکم از طعام
ایحاش پژمان واندوهگین کردن وبے نبات
ومردم یافتن زمین وشهر را وگرسنه شدن
یقال بات فلان وحشا ای جائعا وبتنا اوحاشا
ای جیاعا - وقد آوحشنا مذ لیلتان ای نفذ زادنا -
توحش سلاح وجامه از خود انداختن ورگریختن
وفی الحدیث فوحشوا برماحهم -
وحش - وحش الناس رذالهم او خاش الناس
ساقطهم - وحوشة - وخاشة تباه وژنده شدن
وحش الشئی بالضم ای صار وحیا قال الراجز (شعر)
جاریة لیست من الوحش کان بعری وسطها المشق

قطنة من اجرد القطن - اراد الوحش والقطن
فراد فیهما لو ناثقیلة - ایحاش بازگردانیدن سهام برابر
وآن تیردان سهام قداح است چون کنانه -
ورش - وروش - گرفتن طعام (عع ف ا
ک ۲) وارش ناخوانده بطعام کسے در آینده
توریش برآغالانیدن ورشته ستور که بار نتواند داشت
از رفتن ورشاشت شتران سبک رو ورشاش مرغ
واوراساق حرنیز گویند وفی المثل لعلة الورشان
باکل رطب المشان - وراشین ورشان ج -
ورش لقب مردے از رواة قراء -
وشوش - وشواش - سبک وشوشته
سخن شوریده -
وطش - توطیش - آماده کردن وجه وباسخ
وراے وعل یقال ضربوه فما وطش الیهم اے
لم یمد ید به ولم یدفع عن نفسه - وساء لوه فما
وطش الیهم بشئی اے لم یعطهم شیأ - ویقال وطش
لی شیأ حتی اذکره اے افتح -
وقش - وقش - نام مردے وجنبیدن
(عع ف اک ۲) یقال سمعت وقشة اے حسة
بنو اقیش قومے از عرب والالف فی الاصل واو مثل
اقنت - توقش جنبیدن -

ووش - بالفتح تباهی -
وشة - داغهاے پیدا -
توهش - برهنه پارفتن ورفتار
گرانبار -

فصل الہاء

ہبش - ہبش - کسب کردن و گرد آوردن (عع ف اک ۲) ہبش مثلہ یقال ہو تہبش لعیالہ فہو ہباش - ہباشۃ مثل حباشۃ آنچہ گرد آوردہ شود از مال و مردم -

ہرش - ہرش - مہارشتہ برآغالانیدن سگان را بر یکدیگر تہریش کذلک ہرشی واویی ست در راہ مکہ -

ہمرش - ہمرش - مثل حمرش گند پیر کلان سال و ناقہ شیرناک و نام مادہ سگے -

ہشش - ہش - برگ زدن از درخت (عع ف اض ۲) قولہ تعالے و اہش بہا علی غنمی - ہشاشۃ شادمانی و سبکی نمودن (عع ک ف ۲) یقال ہششت بہ ای خففت الیہ وارتحت لہ رجل ہش بش مرد شادمان و سبک روح یقال للرجل اذا مدح ہو ہش الکسر ای سہل الشان فیما یطلب عندہ من الحوائج - شئی ہش وشیش ای رخو لین - وہش الخبز بہش بالکسر ای سار ہشا - فرس ہش وہو خلاف القسلود شاہ ہشوش بسیار شیر -

ہمش - ہمشتہ - زیر و زبر شدن لخ و پیش و پس رفتن مردم یقال لہم ہمشتہ اذا اقبلوا و ادبروا واختلطوا اہتماش کذلک نرم رفتن ستور و یقال امرۃ ہمشی الحدیث بفتحتین لین بسیار سخن و بسیار بانگ -

ہوش - ہوشتہ - فتنہ و برانگیختن و اضطراب وفی الحدیث ایاکم و ہوشات اللیل و ہوشات الاسواق - ہوش در آمیختہ شدن (عع ف اض ۲) تہوش و یقال ہوشت بطونہا ای اضطربت من الہزال - تہویش در آمیختن مردم و سخن و جز آن وفی الحدیث من اصاب مالا من مہاوش اذہبہ اللہ فی نہابر - والمہاوش کل مال اصیب من غیر حلہ کالغصب والسرقۃ ونحو ذلک - ہوش حد و بسیار از ہر چیز ہواشات بالضم الجماعات من الناس والابل اذا جمعوا فاختلط بعضہا ببعض

ہیش - ہیشتہ - جماعتے از مردم و فتنہ و اضطراب

ہتیش جنبیدن و برانگیختہ شدن (عع ف اک ۲)

ہتش الکلب کمنع فاہتش ای حرش فاحترش خاص بالکلب او بالسباع -

ہجشتہ - برخاستن -

ہاجشتہ - جماعت نو -

توہجیش - نرم راندن و برانگیختن و برغلانیدن و آرمند شدن -

ہدش الکلب کمنع برانگیختہ شد فانہدش -

ہرجشتہ - بالکسر شتر مادہ بزرگ -

ہردشتہ - بالکسر شتر مادہ سال خوردہ وکذلک العجوز والبعجۃ -

ہابیش - کجعفر و علابط نام دو شخص -

ہنشنش - کسفرجل سبک -

فصل الیاء - یش واش - شادمان شد

باب الصاد

فصل الالف

اجص - اجاص - بالکسر آلو اجاصہ یکے -

اصص - اص - بالکسر اصل اصیص زرہ وخم وسبوے نیم شکستہ کہ دروے گل کارند وپیش آفتاب نہند ناقۃ اصوص بالفتح شدیدۃ الاص مصدر منہ (ع ف اص ۲)

ابص - شادان و فرحان شد (ع ک اف ۲) و فرس ابوص شادان پیشی گیرندہ -

الامص والامیص - طعام تتخذ من لحم عجل بجلدہ او مرق السکباج المبرد المصفی من الدسم معرب یا خامیز -

فصل الباء

بخص - بَخَص - گوشت بن انگشتان وگوشت پیش پاے وسپل شتر وگوشت پارۂ کہ در چشم خانہ روید ورستن آن (ع ک اف ۲) یقال بخص الرجل اذا نتأ ذاک اللحم منہ البخص لغت منہ بخص برکندن چشم (ع بفتحہا)

برص - برص - پیشی وپیش اندام شدن (ع ک اف ۲) ابرص لغت منہ - سام ابرص کریشہ وہما اسمان جعلا اسما واحدا ان شئت اعربت الاول واضفتہ الی الثانی وان شئت بنیت الاول علی الفتح واعربت الثانی باعراب مالا ینصرف واعلم ان کل اسمین جعلا اسما واحدا فہو علی ضربین احدہما ان یبنیا جمیعا علی الفتح نحو خمسۃ عشر وہو جاری بیت بیت وہمزۃ بین بین ای بین الہمزۃ وحرف اللین وتفرق القوم اخول اخول وشغر بغر وشذر مذر وشبہہما والضرب الثانی انہ یبنی آخر الاسم الاول علی الفتح ویعرب الثانی باعراب مالا ینصرف نحو حضرموت وبعلبک وسام ابرص وان شئت اضفت الاول الی الثانی فقلت ہذا حضرموت اعربتہما جمیعا وتقول ہذان ساما ابرص وہؤلاء سوام ابرص وان شئت قلت ہؤلاء السوام ولا تذکر ابرص او ہؤلاء البرصۃ او الابارص ولا تذکر سام -

بصص - بَصِیص - درخش ودرخشیدن (ع ک اف ۲) بصاصۃ مشددۃ چشم تبصیص چاپلوسی کردن وچشم باز کردن سگ بچۂ نوزاد بصبصۃ تبصیص دم جنبانیدن وچاپلوسی کردن سگ وگربہ وجز آن خمس بصاص اے لیس فیہ فتور -

بعص - تَبَعْصُص - اضطراب کردن وبخود در پیچیدن مار زخم خوردہ بُعْصُوصۃ بالضم جانورے

بلص - بَلَصُوص - بالتحریک مرغے بلنصی ج علی غیر قیاس بنون زائدۃ - بلاصۃ گریختن -

بوص - بُوص - پیشی گرفتن وتقدم نمودن خمس بالص شتران آبخور شتابندہ بوص بالضم کونہ یقال حال یُوصہ اے تغیر لونہ بُوصی نوعی از زورق بوصان بطنے از بنی اسد بوص بالفتح

والضم سُرین زن۔
بیص۔ یقال وقعوا فی خیص بیص۔ ای فی اختلاط لا یخلص لہم منہ وکذا خیص بیص بکسرتین ویقال جبلت الارض علیہ خیص بیص ای ضیقت۔
تخالص۔ لحمہ سطبر وبسیار شد۔
بربص الارض۔ بزمین آب داد تا بہتر شود یا کاوید زمین را و نیک سیراب کرد۔
بربیص۔ کربنجبیل موضعیست بہ جمص۔
تبرعص۔ اضطراب مردم زیر شخصے وجنبش مار۔
تبغرص۔ بروزن ومعنی تبرعص واضطراب یا اضطراب عضو مقطوع۔
بلخص۔ بجعفر سطبر وتبخلص سطبر وبسیار شد۔
بلعص۔ بالضم او بالفتح جوف بانہ۔
بلہس۔ از ترس بزودی دوید تبلہص از خانۂ خود برآمد۔
بہص۔ بفتحتین تشنگی وما اصبت منہ بہصوصا بالضم اے شیأ وابہصنی منعنی۔
تبلہص۔ برآمدن مردم از جائۂ خود تبلہص مثلہ

فصل التاء

ترص۔ اتراص۔ محکم کردن ترّیص کذلک
مترّص ترّیص لغتان منہما مثل مار سخن وسخین
میزان ترّیص ترازوی راست ومحکم ترّاصۃ مصدر منہ (عع بفمہما)
تخریص وتخریصۃ۔ بکسرہما تریز جامہ معرب۔
تعصوصۃ۔ بالضم دابہ ایست خرد سفید درخشان دتعص از کثرت رفتار پی درد خواست (عع ک ا ف ۲) والتعص کالمعص ولیس بثبت۔
تثلیص۔ ہموار ونرم کردن۔

فصل الجیم

جصص۔ جص۔ بالفتح والکسر کچ جصاص کچ گر تجصیص خانہ بکچ اندودن وچشم بازکردن سگ بچۂ نوزادہ۔
جاص الماء۔ آب را آشامید۔
جراصیۃ۔ بالضم مرد سطبر وشتر درشت۔
جابلص۔ بفتح الباء واللام او سکونہا شہریست بمغرب لیس وراءہ الشی۔
جلبعۃ۔ گریختن او الصواب بالخاء المعجمۃ۔
جمص۔ نوعے ست از رستنی۔
اجنیص۔ بالکسر آنکہ بسبتی جامے خود نگذارد ومرد کنکلاج کہ از و نفع وضرر بکسے نرسد وترسان ورنگ کنندہ درکارہا جنیص کامیر مردہ تجنیص مردن وبترس گر بختین جنص البصر تیز کرد نگاہ را یا بترس چشم را بکشاد وجنص بسلعہ ریخ زد۔
ابن جوصی۔ محدث مشہور۔
جیص۔ بالکسر بازیچۂ ایست بہفت بشک بادیہ نشینان را جاص یکسو شد ومیل کرد (عع ف اک ۲)

فصل الحاء

حرص۔ حرص۔ بالکسر آز۔ وآزمند شدن متعد بعلی (عع ف اک ۱) حریص لغت منہ

حرص بالکسر کفانیدن و پارہ کردن گاؤ جامہ را
بکوفتن حارصۃ شحۃ کہ پوست سر را شگافد خرصۃ
مثلہ۔ حربصۃ حارصۃ ابرے کہ روی زمین را
باران وے بخراشد۔
حربص ویقال ما علیہا۔ خربصۃ۔ بالحاء
والخاء اے شئی من الحلی۔
حرقص۔ حرقوص۔ بالضم جانوری چون
کیک جہندہ ورُبما بُنت لہ جناحان فطار۔
حصص۔ اَحَصّ۔ موے رفتہ از سر حصص
مصدر منہ یقال حصت البیضۃ رأسہ۔ ویقال
سنۃ حصاء سال بے نفع و بے خیر حاصۃ علتے
کہ موے سر بریزاند الحصاص ریختن موے
اَحصّان بندہ و خرصۃ بالکسر بہرہ اَحصاص
بہرہ دادن محاصۃ تحاصص بہرہ بہرہ کردن
باہم حُصّ بالضم سپرک وزعفران حصحص بالکسر
خاک و سنگ حَصْحَصۃ پیدا شدن حق از باطل
قولہ تعالےٰ الآن حَصْحَص الحقّ و جنبانیدن چیزے
در چیزے تا استوار شود و جنبیدن شتر با بار گران
وقت برخاستن و شتافتن در رفتن قال الاصمعی
قرب حصحاص اے سریع لیس فیہ فتور۔ ذو الحصحاص
نام موضعے حُصاص بالضم سختی دویدن و تیزی
آن حصّ بشتاب و سخت دویدن (عع ف اض)
وفی حدیث ابی ہریرۃ ان الشیطان اذا سمع الاذان
مرکولہ حصاص قال حماد بن سلمۃ قلت لعاصم
بن ابی النجود ما الحصاص قال ارایت الحمار

اذا صر باذنیہ وسمع بذنبہ وعدا فذلک حُصاصہ
وقال ابو عبید ہو القُراط۔
حفص۔ حَفْص۔ زنبیل از چرم و بچۂ شیر و جمع
کردن (عع ف اک ۲) ام حفصۃ مالکیان۔
حمص۔ حُموص۔ فرو نشستن آماس جراحت
(عع ف اض ۲) انحماص کذلک ویقال حمصت الارجۃ
اذا سکنت فورتہا۔ حمص بالکسر نام شہرے حمص
بفتح المیم مشددۃ نخود و ہو اختیار ثعلب وقال المبرد
ہو الحِمّص بکسر المیم ولم یأت علی فِعّل بکسرتین
من الاسماء الا حِلّز و ہو القصیر وجلق و ہو موضع
بناحیۃ الشام۔
حوص۔ حَوْص۔ درزی گری کردن و فراہم آوردن
میان دو چیز و چشم باز دوختن (عع ف اض ۲)
وقولہم لا طعن فی حوصہم اے لا خرق ما خاطوا و
افسدتہ ما اصلحوا۔ حوص بفتحتین تنگی دنبالۂ چشم
(عع ک اف ۲) احوص۔ حوصاء لغت منہ۔
محاوصۃ بدنبالۂ چشم نگریستن پنہانی والحائص الناقۃ
التی لا یجوز فیہا قضیب الفحل وقال الفراء الحائص
مثل الرتفاء فی النساء احوصان احوص بن جعفر
وعمرو بن الاحوص۔
حیص۔ حَیْص۔ حیوص محیص محاص حیصان
برگشتن و بیکسو شدن از راہ (عع ف اک ۲)
یقال ما عنہ محیص جاے گریز نیست از و انحیاص
کذلک یقال للاولیاء حاصوا عن العدو وللاعداء
انہزموا۔ ویقال وقعوا فی حَیْص بَیْص ای فی اختلاط

سن امرهم سنبیان علی الفتح وقد مر ذکره فالحیص الروغ والتخلف والبوس السبق والفرار وابدلت الواو منه یاء لیزدوجا والمعنی وقعوا فی امر تخلف عنه ویقر منه وحکی ابوعمرو وقع فلان فی حیص بیص بالفتح والکسر بنیین معا وحیص بیص علی الصرف فیهما قال الراجز (شعر) صارت علیه الارض حیص بیص + حتی یلف عیضه بعیضی + ویقال انک لتحب علی الارض حیصا بیصا۔

جرفص - کغضنفر شتر کوچک و مرد کوتاه ناکاره جرفصة مؤنث منه وگرداندام و بچه خر قوص وآن دابه است خرد۔

التحرفص التقبض۔

سبقنی حقصا وقبضا وشدا بمعنی۔

الحکیص - المرمی بالریبة یعنی مرد تهمت زده۔

حنبص - بجعفر نام قبیله حنبصة در جنگ پویه رفتن

وابو الحنبص بالکسر روباه۔

حنص الرجل - مرد مرد حنصاؤ کجرو حیل مرد ست۔

حنفص - بالکسر خرد اندام۔

فصل الخاء

خبص - خُبَیص - افروشه مخبصة کفچه افروشه

خرص - خرص - حرز کردن میوه بر درخت وکشت بر زمین و دروغ گفتن (ع ف اض ۲) خراص دروغ گوی تخرص دروغ گفتن قوله تعالی قتل الخراصون - خرص بالکسر نصیب از حرز یقال کم خرص ارضک - خرص بالتحریک گرسنه شدن (ع ک اف ۲) خَرِص خرَص لغت منه خرِص مقدر گرسنه سر ما خورده ولا یقال للجوع بل للبرد خرِص ویقال للبرد بل الجوع خَصِر - خرص بالضم والکسر حلقهٔ از زر و نقره و نخل پیراسته خرصان ج - خرص بالحرکات الثلث سنان ونیزه خُرص بالضم چوب که در سر شاخ برنیا در خلند و ببرند ویقال ایاک فلان خرصا ای شیأ - خریص سنان مار خریص آب سر و شل مار خصر - تمارص سنانها۔

خصص - خص - بالضم توارد و کاژه خصوص خصوصیة بالفتح والضم والفتح افصح وخصیصی خاص کردن یقال خصه بکذا واختصه به - خاصة خلاف عامة - خصان الناس خواصهم - خصاصة بالفتح درویشی و سوراخ و چشمهای پرده و دریچه ها میان سه پایه۔

خلص - خلوص - ساده شدن خالص ساده و بی آمیغ و پیوستن بچیزی متعد بالی (ع ف اض ۲) خلاصة بالضم گزیده هر چیزی خلاص بالکسر رشته - خلوص وقلادة رشته وگرداده انچه در تک اندازد ثقل اخلاص سپید کردن و بی ریا و شمه آوردن طاعت مر خدایرا خالصة باللام - مخالصة دوستی کردن هذا خالصة لک ای خاصة ویقال فلان خلاصی وخلصانی بالکسر وبالضم وهم خلصانی دوست

کزیدۂ من واحد وجمع یکسان استخلاص خاصہ کردن ورہائی جستن خلاص بالفتح رہائی ورستن تخلیص رہانیدن خلصار زمینے در بادیۂ خلصتہ بالتحریک نام بت ذو الخلصتہ خانۂ آن بت۔

خلبص۔ خلبصتہ۔ گریختن۔

خمص۔ خموص۔ فرونشستن اماس جراحت (عع ف اض ۲) اخمص باریکی کعب پائے رجل خُمصانٌ بالضم لغت خمیس الحشی باریک شکم وہی خمصیتہ وخمصانۃ وہم خماص وہن خمائص خمصتہ گرسنگی یقال لیس للبطنۃ خیر من خمصتہ تتبعہا خُمصتہ گرسنہ شدن خمص بالفتح مخمصتہ ایضاً باریک کردن گرسنگی کسے۔ (عع ف اض ۲) خمیصتہ گلیم سیاہ چہار سو ہر دو سر علم۔

خنص۔ خنوص۔ بالکسر والتشدید خوک بچہ خنانیص ج

خوص۔ خوص۔ فرو رفتن چشم خانہ بمغاک (عع ک اف ۲) اخوص لغت منہ۔ خوص برگ خرما وجزآن بافتہ خوصتہ یکے خواص خوص فروش اخواص برگ بیرون آوردن نخل تخوص گرفتن چیزے بعد از چیزے تخویص کذلک۔

خیص۔ خیص۔ اندک چیزے از عطا واندک شدن یقال نلت منہ خیصا خائصا اے شیأ یسیرا۔

اخرنصص۔ خاموشید۔

خرنوص۔ کجروحل بچۂ خوک۔

خنبوص۔ بالضم اخگر یکہ از قداحہ ومردہ برجہد

فصل الدال

وحص۔ وحص۔ پاے زدن گوسپند مذبوح (عع بفتحہا)

وخرص۔ وخریص۔ بالکسر تریز جامہ۔

درص۔ درص۔ بالکسر بچۂ موش وگربہ و جزآن وفی المثل ضَلَّ وُرَیصٌ نفقہ اے بُجرہ کسے راگویند کہ تدارک کار نداند درحتہ ادراص ج۔ اُتم ادراص کلالموش۔

وعص۔ وعص۔ بالکسر ریگ تودۂ مدور آدعاص وعصتہ ج۔ اوعاص کشتن گرمکسے را وعصار زین نرم تفسیدہ۔

وعمص۔ وعموص۔ بالضم کنجا بزوعامص وعامیص ج۔ وعُمیص الرمل نام مردے وہای یضرب بہ المثل یقال ہو وعُمیص ہذا الامر اے عالم بہ۔

وغص۔ وغص۔ بالتحریک استلا آوردن شتر را چنانکہ نشخوار نزند دیگر داغصتہ آبنۂ زانو۔

دلص۔ ولیص۔ دلاص۔ تابان درع دِلاص وادرع ولاص واحد وجمع یکسان ودُلوص رخشان شدن زرہ وجزآن (عع ف اض ۲) تدلیص متعدیہ۔ ولامص ولمص بالضم رخشان وکذلک دالص ودلمص علی القلب اندلاص از دست فرو لغزیدن چیزے وافتادن ودلوص حرکت کنندہ۔

دمص۔ دمص۔ بالکسر عرق یا چینۂ دیوار

هر چه بر تر از عرق نبیاد باشد و عرق بنیاد را ارهص گویند او مص باریک دنبالهٔ ابرو د مص خود اینین
دلیص - دَیَصان - میل کردن از راه و بهر سو رفتن باغره در زیر انگشت (ع ف اک ۲) رجل دیاص مردے که بروے نتوان دست یافت
دائص وزد و داصة ج - مثل قائد و قادة - اندیاص افتادن چیزے از دست و یقال انداص علینا فلان بشره و انه لمنداص بالشر -
دئص - فربهی و مال بستی نمود (ع ک ا ف ۲) دئص المال شتر از فربهی پر گوشت شد -
دخوص - پیه ناک شدن دختر یقال جاریة دخوص و صبیة مدخصة کمکرمة -
دربصة - تبرس خاموشیدن -
درافص - بالضم بزرگ و دفزک -
درواقص - بالضم طرف زیرین کردن درواقصات ج - یا استخوانیست خرد در مغز سر -
دصدصة - غربال را بدست زدن دقص به نگهبانی خدمت کرد -
دعفصة - بالکسر زن لاغر -
دغفصة - فربهی و افزونی گوشت -
دفص - همواری و نرمی و فعل آن مستعمل نیست و به یسمی البصل دوفصا لملاسته -
دکنکص - جوئیست در هند قاله ابن عباد و قال ابن عزیز دکنکوص و کانه وهم لان الصاد لیس فی لغة غیر العرب و اصطلحوا علی ان یقولوا للماء

صدائی تسع مائة -
دمقص - کقمتر و قرطاس ابریشم -
دملص - کسلیط و علابط درخشان -
دنفصة - بالکسر دابه است خرد و زن لاغر -
تدویص - از بالا بشیب فرود آمدن -
صنعة دهماص - بالکسر محکمة -

فصل الراء

ربص - ترتبص - چشم داشتن مترتبص لغت مسه و بمعنی محتکر استعمال کنند و ربصة بالضم اسم فی الترتبص -
رخص - رخص - بالضم ارزانی و ارزان شدن (ع بضمهما) رخیص لغت مسه - ارتخاص ارزان خریدن و ارزان شمردن چیزے را استرخاص کذلک رخصة آسانی و فراخی در کارے ترخیص رخصت دادن ترخص آسانی گرفتن و لیسدی بفی - رخص ناذک یقال هو رخص الجسد ناذک اندام رخوصة رخاصة مصدران منه (ع بضمهما) -
رصص - رص - استوار کردن برهم چسپانیدن دو چیزرا (ع ف اض ۲) بنیان مرصوص بنیاد استوار ترصیص استوار کردن درو سے بند نهادن زن بقلمی و ارزیز در گرفتن چیزے را تراصص بریکدیگر چسپیدن مردم در صف رصاص بالفتح ارزیز و العامة تقوله بالکسر - مرصص بارزیز در گرفته -
رعص - ارتعاص - اضطراب کردن و پیچیدن

رفص - رفصة - بالضم نوبت آب مقلوب صفر
ترافص نوبت کردن آب را باہم ارتقاص گران
شدن نرخ -
رقص - رقص - پائے کوفتن (عع ف اض ۲)
رقاص لغت منہ و درخشیدن سراب و جوشیدن خمر آب
ترقیص ارقاص برجہانیدن و بازی داشتن
کودک را ارقاص ایضاً پویہ دوانیدن شتر را
رقص بفتحتین پویہ دویدن -
رمص - رمص - درست کردن شکستہ را (ع
ف اض ۲) وتسلیت دادن باسببت ونیکو
کردن وصلح کردن میان قوے وسرگین باختن
مرغ رمص بالتحریک خم چشم کہ در گوشہ چشم گرد آید
وغمص گویند انچہ کہ روان باشد از وے (ع
ک اف ۲) ارمص نعت منہ -
رہص - رہص - بالکسر عرق بنا و دیوار
رواہص سنگہائے برہم نشستہ استوار مرہصة
بالفتح پایگاہ و مرتبہ رہصة سودگی کف پائے شتر
از سنگ وجزآن رہص مصدر منہ (ع ک اف ۲)
ارہاص متعد منہ - رہص بالفتح سخت فشاردن
وسخت گرفتن بہ تقاضا -
راص - بعد گولی دانا شد -

فصل الشین

شحص - ناقة شحص - وشاة شحص - ونوق شحص
یستوی فیہ الواحد والجمع آنکہ از شیر باز ایستد
وبالتحریک ایضاً مثل نہر و نہر وقیل الشحص التی
لم ینز علیہا قط والعائط التی أنزی علیہا فلم تحمل -
شخص شخص - کالبد مردم وجز آن شخوص
شخص ج - وتناور شدن (ع بفتحہما) شخیص
لغت منہ شخوص بلند برآمدن وچشم باز ماندن
واز شہرے بشہرے رفتن (ع بفتحتا) اشخاص
برون در رسیدن وقت سفر وگذشتن تیر از بالائے
نشانہ سہم شاخص لغت منہ وغیبت کردن کسے را
متعد بالباء یقال اشخص بہ اغتابہ وکذلک شخص
بالسین ایضاً -
شصص شص - بالفتح والکسر دام ماہی و
دزدے کہ ہر چہ بیند بدزدد شصوص ج - ایضاً
کم شیر شدن ناقہ وگوسپند (ع ف اک ۲) شصاص
کذلک ودشوار شدن معیشت شصوص بالفتح
ناقہ کم شیر شصائص ج - وایضاً سختی ما ویقال
ناة شصص وشاة شصص یستوی فیہ الواحد
والجمع گوسپندان شیر خشک شدہ ویقال
ہم فی شصاصاء ای فی شدة وہو علی شصاصاء
اے علی عجلة -
شقص شقص - پارہ از زمین واز ہر چیزے
شقیص شریک یقال ہو شقیصی ای شریکی فی شقص
من الارض ای قطعة منہا شقص پیکان پہن دراز
شنص - فرس شناص - وشناصی اسپ دراز
شوص شوص شستن ونیک پاکیزہ کردن
(ع ف اض ۲) شوصة بادکہ در پہلو نشیند مردم را
ودرم پہلو اشوص چشم بسیار برہم زننده -

شیص - شیص - شیصاء - خرما کہ دانہ وے سخت نشود -

شبربص - کسفرجل شترکوچک -

شبص - بفتحتین خشونت و درآمدن خار درخت بعضے در بعضے وقد تشبص الشجر اشتبک -

شرص - بالکسر یکسوے پیشانی نزد بناکوش شرصة وشراص ج - شرصتان دوسوے پیشانی ومنہما تبدأ النزعتان وبفتحتین شگافے کہ برائے رام وتیز کردن شتر در بینی کنند ورسن مہار دران اندازند ونوعیست از بند کشتی گیران وآن چنان باشد کہ حریف را برکمر برداشتہ برزمین زدن وزمین سطبر شرص بالفتح تخت رفتار شترکرہ وکشیدن وسختی وسطبری وشرصہ بکلامہ سبقہ بہ شرصہ کنیدہ وگزیدہ مشراص آہنیست سرکج کہ برگردن خرنرم خلانند شرصیہ رخسار شرائص ج - شرصہ اص بالکسر ہر چیز سطبر ونرم -

شکص - لکنت واسیر بدخلق لغة فی الیسین شکاص ناہموار روئیدگی دندان -

شمص الدواب - بزمی یا بدرستی دواب راندن کرد (ع ف اض ۲) شمص الدواب شمصہ وشمص فلانا ضربہ شماص بالضم شتابی شمص بفتحتین بزودی گفتن الشمص ترسانیدہ شد الشمص والتشمیص ان تنجل الدابة حتی تفعل فعل الشموص المتشمص المتقبض وشمص الفرس سنق من الرطبة وجاریة ذات شماص وملاص اے ذات نقلت وانخلاص -

شنبص - کجعفر نام شخصے -

شنقصة - تمام درسیدن مولدہ - شناقصة نوعے از لشکر شناقصی بالکسر یکے -

فصل الصاد

صیص - صیص - بالکسر خرماے بلا یہ صیصاء مثل شیصاء ودانہ حنظل بے مغز صیصة غزوانہ بافندہ صیاصی ج - صیصة الدیک شاخ کہ برپاے خروس باشد صیاصی شاخہاے گاو وحصار ہا قولہ تعالی وانزل الذین ظاہروہم من اہل الکتاب من صیاصیہم -

صعصص البصبی - وقفقہ - حدث لم یوجد فی کلامہم ثلثة احرف من جنس فی کلمة غیرہا -

صعفصة - سکباجہ یعنی شوربا کہ دران سرکہ داخل باشد لغة یمانیہ -

صوص - بالضم بخیلے کہ تنہا ماند وتنہا بہا شتاب خورد للاعرابی الضعیف ومنہ المثل اصوص علیہا صوصٌ والمصوصی من ایام العجوز -

فصل العین

عرص - عرصة - کشادگی میان سرا ہر عراص عرصات ج - لحم معرص گوشت کہ بمیان سرا نہند بہت خشک شدن وبالفساد کذلک عراص ابر بابرق درعد ونیزہ لرزان وشمشیر عرص ہمارہ با رعد وبرق بودن ہوا (ع ف اک ۲) عرص بالتحریک شادمانی نمودن وبوے نم گرفتن خانہ

(عع ف اک ۲)

عرقص - عرقاص - تار یا نہ کہ بدان ادب کنند

عصعص - عصعص - بضمتین استخوان دنبہ

عفص - عفاص - پوست پارہ کہ سر خنور بدان بندند عفص مصدر منہ (عع ف اک ۲) و ایضاً الذی تتخذ منہ الخبز مولد ولیس من کلام اہل البادیۃ عفص بکسر الوسط تند مزہ عفوصۃ تندی مزہ عفاص سر بند ساختن خنور را عفص بکسر تین زن بلید زبان بے شرم -

عقص - عقص - موے بافتن و تاب دادن آن عقیصۃ عقصۃ بالکسر موے بافتہ و تاب دادہ

عقص - عقاص ج - مثل رہمۃ و رہم و رہام و یقال العقاص ہی التی تتخذ المرأۃ من شعرہا مثل الرمانۃ و کل خصلۃ منہ عقیصۃ والجمع عقاص و عقائص - تیس اعقص تکہ کہ شاخ او گرد گوش در آمدہ باشد عقص بکسر الوسط ریگ لبستہ و سخت و مرد بخیل بد خو عقص بد خو شدن (عع ک اف ۲) معقص تیر کژ -

علص - علوص - بالکسر والتشدید درد شکم مثل العلوز -

عنص - عناص - بالفتح و حذف الیاء گیاہ اندک جاے برآمدہ و موے پراگندہ و مال اندک ماندہ یقال مابقی من مالہ و من البنت الا عناص - و بقیت فی رأسہ عناص عفوۃ بالضم واحد العناصی وہی فعلوۃ بالضم و یضم

یقول عنصوۃ و شندوۃ بالفتح وان کان الحرف الثانی منہما نونا الحاقا بعرقوۃ و ترقوۃ و قرنوۃ -

عوص - اعتیاص - دشوار شدن و پیچان شدن کار بر کسے متعد بعلی و با و نا گرفتن میش و ناقہ و جز آن اعواص در پیچان کردن کار بر خصم متعد بالباء - عویص سخن و شعر دشوار معنی عوص بفتحتین دشوار شدن چیزے (عع ک اف ۲) کلمۃ عوصاء سخن غریب و دشوار عوصاء سختی و سخت و دشوار یقال فلان یرکب العوصاء اے یرکب اصعب الامور -

عیص - عیص - بالکسر درخت انبوہ درہم و اصل اعیاص ج - و ایضاً پسران امیہ بن عبد شمس چہار تن العاص و ابو العاص و العیص و ابو العیص -

عبقص - کجفر و عصفور دابۃ است خرد -

العنص - دشوار شدن کار فعلش مستعمل نیست -

عرقصۃ - رقص و رفتار مار -

العرقصاء - بالضم والمد والعرقصاء والعرقیصاء والعرنقصان والعرقصان بفتحتین الحند قوقی و او بر بطور ہو نبات ساقہ کساق الرازیانج وجثتہ وافرۃ متکاثرۃ عظیم النفع فی جمیع انواع الوباء ولوجع الس المتأکل والاذن والطحال والصلاع المزمن ولنزکات وغیرہا -

عکصہ - رو کرد اورا (عع ف اک ۲) عکص بفتحتین بد خوئی عکص بفتحتین منہ ورملۃ عکصۃ سافۃ السلک وعکصت الدابۃ تو سنے کرد (عع ک اف ۲) وفیہا

عکص تدان و تراکب فی خلقه و تکص به علی ضمن یعنی بآن چیز بر من بخیلی کرد -
عکمص - کعلبط مرد زیرک و با پرهیز از هر چیز و ابو العکس التمیمی رجل معروف -
العلفصة - العلف فی الراسے والامر والقسر وآن تلوی من یصارعک تلویة وانت عاجز عنه
علمص - کعلبط چیز یکه ازان شگفت آید و قرب علمیص و علمیص سخت سیر شب براے آب کردن رنج و ماندگی آرد -
علهاص - بالکسر سه بند شیشه و علهصها عالجها لیستخرج منها صماحها و علهص العین استخرجها من الرأس و علهص فلانا عالجه علاجا شدیدا و علهص منه نال شیأ و علهص بالقوم عنف بهم و قسم وکم معلهص لیس بنفیج -
عمص - لگتف آزمند بخوردن ترشی و یوم عماص کعمال عمص نوعیست از طعام عامص بروزن و معنی آمص عاموص شهریست نزدیک بیت لحم قرب عملیص و علمیص - بمعنی -
عفص - بالکسر زن بدزبان کم شرم وزن لاغر بسیار جنبش و خشنی خبیثه وزن کوتاه و فریبنده بشگفت اندازنده و بچهٔ ماده روباه و بد غلق عفصة زن بسیار گو و بد بو تعفص لاف زنی و سبکی و بزرگ منشی و گردن کشی -

فصل الغین

غصص - غصة - بالضم اندوه گلوگیر غصص خ

غصص بالتحریک بگلو در ماندن طعام و جز آن (ع ک اف ۲) غاص غصان لغت منه اغصاص متعد منه - منزل غاص دنبوه -
غفص - مغافصته - ناگاه فروگرفتن -
غمص - غمص - خرد شمردن و بر هیچ داشتن چیزے را اغتماص کذلک و شکر ناکردن نعمت را و عیب گرفتن بر کسے سخن را صلته بعلی (ع ف ا ک ۲) یقال غمصت علیه قولا قاله ای عبته علیه مغموص علیه کسے که مطعون باشد در دین غمص بالتحریک روان شدن خم چشم (ع ک اف ۲) غمیصاء احد الشعرین و یقال لها الغموص ایضا و هی التی فی الذراع زعم العربان الشعرتین اختا سهیل فالعبور تراه اذا طلع کانها تستعبه والغمیصاء لا تراه فقد بکت حتی غمصت غمیصاء ایضا نام جائے -
غوص - غوص - در آب فرو شدن و ناگاه بر چیزے فرود آمدن (ع ف ت اض ۲) غائص لغت منه - غواص بدریا فرو شونده لباب مروارید غیاصة غواصی کردن (ع ف اض ۲)

غمص - بفتحتین روان شدن خم چشم و غمصت عینه خم چشم بسیار شد و ذرفت (ع ک اف ۲) و مغابصة ناگاه فروگرفتن - غلص بر یدن غلصمه و آن تندی سر حلقوم است غغص بفتحتین تنگی سینه یقال قد غغص کفرح -

فصل الفاء

فحص - فحص - باز کاویدن از چیزے (ع بفتحها) صلته لعن تفحص افتحاص کذلک - ویقال فحص المطر التراب ای قلبه - افحوص مفحص خانهٔ سنگ خوارہ وفی الحدیث فحصوا عن رؤسهم کانهم حلقوا وسطها وترکوا هامثل افاحیص القطا -

فرص - فرصة - پروائے کار یقال وجد فرصة ای نهزة ونوبت آب یقال جارت فرصتک من الورد - وبالفتح علتے کہ کوزی آرد در پشت تفارص بنوبت داشتن آب را ویقال انتهز الفرصة ای اغتنمها - افراص دست دادن فرصت افتراص غنیمت شمردن فریص شریک آب فرص بریدن مفرص مفراص کاز وشگافتن یقال فرصت النعل ای شققت اذنیها للشراک (ع ف اک ۲) فرافصة الاسد وبه سمی الرجل فرافصة فرصة بالکسر پشم وپنبہ پارہ کہ حائض خود را بدان پاک کند فریصة گوشت شانهٔ ستور ورگ وج کہ بر گلوباش فریص فرائص ج - تقول فرصة ای هبت فریصه یعنی اوداجه وفی الحدیث ان النبی صلی الله علیه وسلم قال انی لأرزه ان اری الرجل ثائرا فریصیه رقبته قائما علی مریته یضربها قال کانه اراد غضبت الرقبة وعروقها لانها هی التی تتورفی الغضب -

فصص - فصل[1] - بالفتح نگینه وپیوند استخوان وپیوند کارو بالکسر عند العامة فصوص ج - فصیصة بکسرتین پست تر فصافص ج - فصیص روان شدن جراحت وجدا کردن چیزے از چیزے وبیرون کشیدن (ع ف اک ۲) انفصاص مثله - انفصاص جدا شدن انفصاص استفصاص بیرون گرفتن چیزیر یقال افصصت الیه من حقه شیأ ای اخرجت وما استفص منه شیأ ای ما استخرج -

فوص - مفاوصة - بیان کردن سخن افاضة سخن گفتن نبرمی درهانیدن سخن وجزآن وبانفی استعمال کنند بیشتر چون ما افاض بکلمة ای ما تکلم وابان - ویقال قبضت علی ذنب الضب فافاص من یدی حتی خلص ذنبه -

فیض - فیض - رهانیدن سخن ودور شدن یقال ما فصت ای ما برحت ویقال ما عنه محیص ولا مفیص ای محید وما فصت وما فیص ای ما برحت وما احید وهو لهم فاص فی الارض ای فطر وذهب -

فرصة - بریدن -

فقص البیضة - تخم مرغ رابشکست (ع ف اک ۲) فقصة فقیصة مفقوصة نعت منه فقیص مانند حلقهٔ آهنی ست در افراز کش ودر فقوص کتنور خربزهٔ خام لغة مصریة والمفاقص شبه رمانة تکون فی طرف جنح تفقص کل شئ ادرکته -

تفلیص - بے آمیغ کردن افلاص وانفلاص وتفلص لازم منه افتلاص از دست گرفتن یقال افتلصته من یده -

فصل القاف

قبص - قبص - بسر انگشتان گرفتن (ع فا ک ۲) ومنه قرأ الحسن فقبصت قبصة من اثر الرسول

[1] افصل الخاتم شقه والکسر عن ثعلب

قبض بالتحریک درشکم و درگرفتن از خوردن خراد شادمانی نمودن (ع ک ف ۲) قبض بکسر الوسط نعت منه و بزرگ و دراز شدن تار سرمایه قبضاء ای ضخمة طرفعة - قبض بالکسر عدد بسیار از مردم مقبض بسر کسی که پیش اسپان رهان کشیده دارند راست ایستند با دل سباق قبیضة انچه بسر انگشتان گرفته شود و نام مردے -

قرص - قرص - شکنجیدن با انگشتان و گزیدن کیک و زوالہ برکندن دن از خمیر (ع ف ص ۲) قارصة سخن زیان کار و آزارنده و فی الحدیث ان امرأة سألته عن دم الحیض فقال اقرصیه بالماء ای اغسلیه باطراف اصابعک و یروی قرصیه بالتشدید ای قطعیه - قرص و قرصة بالضم کلیچه قرصة واقراص و قرص ج - تقریص زوالہ برکندن قرص الشمس غیبتها قارص شیر ژبان کروفی المثل عذا القارص فجر ای جاوزالی ان حمض و آنجا گویند که کار از حد در گذرد قراص بابونه قراصیة یک -

قرفص - قرفصة - دست و پای کسے را بهم بستن قرفصاء بالضم نوعے از نشستن ممدود و مقصور یقال قعد القرفصاء ای قعد قعود المخصوص علی هیأة معلومة کما فسروها -

قرمص - قرموص - خانه زمین کند قراميص ج -

قرنص - بازمقرنص - باز در گریز نشاندن و قد قریصة ای اقتنیته للاصطیاد -

قصص - قص - قصص - بریدن کسے رفتن و منه قوله تعالی فارتدا علی آثارهما قصصا و قال الله تعالی و قالت لأخته قصیه - قص - قصص سرگین گوسپند و جز آن و خبر و گزارون آن (ع ف ا ص ۲) قصة بالکسر حال و خبر و کار و سخن قصص ج - یقال قص علیه قال الله تعالی و قص علیه القصص و بریدن رسانیدن کسے را و بمردن رسیدن و بریدن موے و پشم و پرطائر مقصوص الجناح - و المقص المراض و هما مقصان - و القصص بمعنی القصة وضع موضعه حتی صار اغلب علیه و بکسر القاف جمع القصة التی تکتب و تحکی - اقتصاص روایت کردن سخن و در پی رفتن و در پے قصاص شدن تقصص در پے رفتن قصاص کشنده را باز کشتن و جراحت کردن عوض جراحت را اقصاص قصاص کردن بمردن نزدیک آوردن و بمردن نزدیک آمدن یقال ضربه حتی اقصه الموت قال الفراء و قصة الموت و اقصته بمعنی ای دنامنه و قصیصه روایندن زمین و آن گیاهے که با سمار و غ روید قصیص ج - و پیدا شدن آبستنی گوسپند قصة بالفتح کچ و فی الحدیث الحائض لا تغتسل حتی تری القصة البیضاء ای حتی تخرج الخرقة التی تحتشی بها کانها قصة لا یخالطها صفرة و لا ترية - قصة بالضم سوپیشانی قصاص ثلث لغات مثله و بالضم اعلی قصیصة ناقه که بردی طعام و متاع خانه بار کنند تقصص کچ اندودکردن رجل قصعصة بالضم مرد پست درشت اندام جمل قصاص شتر بزرگ اسقصاص

بالفتح شیر کہ دندان برہم زند چنانکہ آواز آید از وے
حیۃ قصقاص بار نباہ
قعص - اقعاص - کسے را علی الفور کشتن برجائے
خود یقال ضربہ فاقعصہ ای قتلہ علی مکانہ **قعص**
مردن برجائے بے نقل و حرکت یقال مات قعصا
اذا اصابتہ ضربۃ اورمیہ فمات مکانہ وفی الحدیث
من قتل قعصا فقد استوجب المآب - قعاص بالضم
بیماری گوسپند کہ درحال کشد وفی الحدیث موبان
یکون فی الناس کقعاص الغنم -
قفص - **قفص** - م قفص مصدر منہ یقال
قفص الطائر ودست وپائے بستن آہو را -
قلص - **قلوص** - برآمدن سایہ و برجستن آب
وجامہ بعد از شستن و برآمدن آب در چاہ (ع
ف اک ۲) ہ قالص - قلاص قلیص لغت فیہ قلصت
بفتحتین آب در چاہ گرد آمدہ قلصات ج تقالیص
تقالص گرد آمدن باہم شفۃ قالصۃ لب برہم جستہ
قل قالص کم شدہ اقلاص برآمدن کوہان شتر بچہ
و ضربہ شدن ناقہ بتا بستان ناقۃ مقلاص لغت فیہ
فرس مقلص اسپ بلند دراز دست وپائے قلوص
بالفتح شتر جوانہ وہی اول ما یرکب من اناث الابل
الی ان تثنی فاذا اثنت فہی ناقۃ - والقعود اول
ما یرکب من ذکورہا الی ان یثنی فاذا اثنی فہو جمل
وربما سموا الناقۃ الطویلۃ القوائم قلوصا ویقال للفلو
من النوق بمنزلۃ الجاریۃ من النساء قلص - قلائص
ج - قلاص ہ جمع الجمع دشتر مرغ بچہ باد ہ -

قمص - قمص **قماص** - برجستن اسپ وجز آن
(ع ف اض ۲ و ک ۲) و درکشید شدن پی اسپ
و برجہانیدن دریا کشتی را بموج متعد بالباء - قماص
بالکسر جہندگی و فی المثل ما بالعیر من قماص وہو الحمار
یضرب لمن ذل بعد العز - قمیص پیراہن قمصان
بالضم اقمصۃ ج - تقمیص پیراہن پوشانیدن -
تقمص پوشیدن -
قنص - **قنص** - شکار کردن (ع ف اک ۲)
اقتناص مثلہ - قانص قناص قنیص صیاد قنیص
ایضاً شکار قنص) بالتحریک مثلہ - بو قنص گرو ہے
از عرب تقنص صید جستن قانصۃ رودہ واندرون
مرغ قعوانص ج -
قیص - **قیص** - افتادن دندان از بن و بیخ
و بالضاد ایضاً - انقیاض فرو دریدن چاہ قال الاموی
انقصاصت البئر ای انہارت وقال الاصمعی المنقاص
المنقعر من اصلہ بالصاد غیر معجمۃ وبالضاد المعجمۃ
المنسق طولا وقال ابو عمرو ہما بمعنی واحد - مقیص
بن صبابۃ بکسر المیم رجل من قریش قتلہ النبی علیہ السلام
یوم الفتح -
قحص - بزودی گذر کردن قحص البیت خانہ را رفت و
قحص برجلہ اسپ را تاخت (ع بفتحہما) وبقی قحصا
بدویدن پشی گرفت واقحصہ وقحصہ تقحیصا البعدہ
عن الشئ -
قرقوص - بچہ دو قرقص بالجر ودعاہ -
قمموص - بالضم سمار وغ وکلان شکم وقمقص وضع

قمصوصہ بمرۃ۔

قمرص - بادام را خورد و لبن ممتارص کعلابط شیر زبان کز۔

قوص - بالضم قبیلۃ الصعید لیس بالدیار المصریۃ بعد الفسطاط اعمر منہا و دہیست دیگر در اشمونین یقال لہا قوص قام و ربما کتب قوز قام بالزاء مقام العصاۃ للتفرقۃ۔

فصل الکاف

کرص - کریص - پنیر۔

تصمص - کصیص - لرزہ و پیچیدن بر خود کضیقۃ رسن و دام آہو۔

کاصہ - رام کرد آنرا و چیرہ شد بر و (ع بفتحہا) **وکاص الشئ اکلہ او اکثر من اکلہ او من شربہ۔ کاص** لغت منہ و کوصۃ بالضم صبور علی الاکل والشرب او علی الشراب۔

کباص وکباحۃ - بضمہما شتر و خر و جز آنکہ توانا بر کار باشد۔

کحص - نباتیست کہ دانۂ آن مشابہ چشم ملخ باشد

کاحص بپازنندہ **وکحص** برجلہ بپاجست (ع بفتحہا)

کحوص نا پدید شدن اثر یقال کحص الاثر و قد کحصہ البلی **وکحص** الظلیم مرفی الارض لایری و کحص الکتاب تکحیصا فلکحص وہو کحصا درسہ فدرس و اطلال کوا حص دوارص۔

کریص - کامیر الذخیرۃ والاقط یکثر مع الطراثیث او مع الحمیص لاکل اقط وان یطبخ الحاص باللبن فیجفف فیؤکل فی القیظ او ان یکرص ای یخلط الاقط والتمر و الموضع الذی یتخذ فیہ الاقط و قد کرصہ کوفت آنرا و المکرص کمنبر شیردوشہ تکریص قروت خوردن والاکتراص الجمع۔

کعص - خوردن لغۃ فی الکاص و کعیص الفار و الفرخ اصواتہما۔

کناص - بالضم بروزن و معنی کباص او الصواب بالنون و بالباء تصحیف و کنص تکنیصا ترک لغۃ اشہزار

کیص - و کیصان - و کیوص - باز ماندن و بدول شدن از چیزے (ع ف اک ۲) **کاص** طعامہ اکلہ واحدۃ و کاص منہ اکثر و کصنا عندہ ای ما شئنا اکلنا کیص مرد زمخت و زفت و کوتاہ فربہ کیص بالفتح نخل کامل و رفتار جلد و کتب و ہجف مرد سخت عضلہ و فلان کیعلی کعیلی و بنون و کسکری یاکل وحدہ و ینزل وحدہ و لا یہمہ غیر نفسہ و انہ لکیاص المشی رخو البادن و مرکبیص شتابان بگذشت و ماز ال یکایصہ ای یکایسہ

فصل اللام

لحص - التحاص - مضطر و بیچارہ کردن کسے را بکارے صلتہ بالی و منہ یقال التحصہ و التجہ الی فلان الام ای الجاہ و اضطرہ۔ لحاص علی فعال مبنی علی الکسر سختی و داہیہ و اندر آویختن بچیزے یقال التحصہ ای تشبث فیہ و بستہ شدن سوراخ یقال التحصت الابرۃ ای انسدت ثقبتہا۔ لحیص تنگ۔

لحص - لحص - گوش گرفتن بام چشم (ع ک ف ۲) لحص لغت منہ۔ فرع لحص بکسر الخا رپستان

ف الاقط کذا فی شرح الترغیب و ربما یکسر لاکل الاقط۔ منہ۔

بسیار گوشت که شیرازوے بدشواری بیرون آید
تلخیص پیدا کردن -

لصص - لص - بالفتح والضم وزد لصوص
ج - لصوصیة بالیاء وبدونها وزدی تلصص وزد
شدن ارض لصعة زمین در دناک القص مردودنها
وکتف سارها بهم نزدیک ویقال فیه لصص تلصیص
استوار کردن مثل الشرصیص -

لوص - ملاوصة - نگریستن در درخت که چگونه
برکند اورا الاصة گردانیدن بر چیزے که میخواهد و
فی الحدیث هی الکلمة التی الاص علیها النبی صلی اللہ
علیه وسلم عمه یعنی ابا طالب -

لعص - بفتحتین سختی وآزمندی در خورد و نوش
وتلعص فلان علینا تعسر -

لقص - تنگ شد (ع ک اف ۲) لقص نفسه
وخبثت لقص لکتف تنک وبسیار گوی جلد بدی کننده
لقص جلده پوست آنرا سوخت (ع بفتحها) واللقصة
گرفت آنرا لقاص جستجو کننده کارهاے نازک -

لمص - بالفتح فالوده یا چیزیست مشابه فالوده که
شیرینی نداشته باشد وکودکان بادو شاب خورند
ولمصه خورد آنرا ولمص الشئی اخذه بطرف اصبعه فلطعه
کالعسل وشبهه ولمص فلانا سکنجبیرا اورا لموص کعصور
دروغ گوے فریبنده چغل ولمص الشجر اکمن ان یمص
لاص - میل کرد (ع ف اک ۲) ولعته لیصه
ویقال لعته اذا ازغته او حرکته لتنتفض ولعته
عن کذا وکذا راودته عنه -

فصل المیم

محص - محص - دویدن آهو و پاے زدن مربوح
وخالص کردن زر بگداز (ع بفتحها) تمحیص آزمودن
ممحوص - محیص شتر استوار خلقت -

مصص - مص - مکیدن (ع ک اف ۲) امتصاص
کذلک تمصص یک یک مکیدن امصاص مکانیدن
ویقال یا مصان ویا مصانة دردشنام مرجل مصمان
آنکه گوسپند را مکد از ناکسی مصمصة مثل المضمضة الا
ان هذا بطرف اللسان وذاک بالفم کله وبینهما
کما بین قبصة وقبضة تفاوت - ومصمصة الانا غسلة
ناصة بیماری کودک مصوص بالفتح والضم طعام که
با مرغ چوزه وکبوتر بچه سازند مصاص بالضم خالص
هر چیزے وبناتے ویقال فلان مصاص قومه و
هم مصاص الاقوام لیستوی فیه الواحد والجمع -
فرس درد مصمص اذا کان خالصا فی ذاک
مصیصة شهرے بشام -

معص - مغص - برگشتن پاے (ع ک ا
ف ۲) وفی الحدیث شکا عمر وبن سعد یکرب الی عمر رض
المعص فقال کذب علیک العسل ای علیک بسرعة المشی
وهو من غسلان الذئب -

مغص - قال ابن دريد ابل مغاص - بالغین المعجمة
اذا کانت خیارا لاواحد لها من لفظها وقال ابن السکیت
المغصة واحد المغص وهی خیار الابل مغص بالتحریک
گرستن روده وبالتحریک عند العامة یقال مغص الرجل
مجهولا فهو مغوص -

له دیگر ک دوم الجوهری ق -

ملص - تلص - بالتحریک لغزیدن چیزی از دست (عع ک اف ۲) رشار ملص رسن ولوکہ لغزان باشد
اتلاص بادغام النون فی الیم رستن اتلاص بجہ
افگندن زن تلص رستن سیر الملیص بالکسر رفتن شتاب
معوص - معوص شستن مواقعۃ بالضم ای غسالۃ

ماص - بفتحتین شتران سپید وبہتر لغۃ فی المصص
والمغص -
المرص - للشدی ونحوہ - بانگشتان فشردن مرص
کصبور شتر مادۂ تیز رو ومرض سبقت بردتمرص القشر
عن السلت طار -
مهص - توبہ تمهیصا پارچہ را پاک وسفید کردن تمهص
فی الماء بآب فرو رفت وآهما صمت الارض فی هبت
بنتها ودرقها مهصا رلغت منہ -

فصل النون

نحص - تنحص - مادۂ خر غیر آبستن نحص بالضم
بن کوہ وفی الحدیث یا لیتنی عودرت مع اصحاب
نحص الجبل وهم قتلی اُحُد -
نخص - تنخص - لاغر شدن از پیری (عع ف ا
ض ۲) عجوز ناخص نعت منہ انتخاص ناماندن گو
تشص - تشوص - وروا شدن چیزے از جائے
و برکندہ شدن از شہرے وسکن وناسازواری
کردن زن باشوے ناشص یعنی ناشز (عع ف ا
ض ۲ ک ۲) انشاص برکندن از جائے نشاص
بالفتح ابر برآمدہ -
نصص - نص - نیک ماندن ورفتن شتر و

برداشتن ومنہ منصۃ العروس ونیک باریکی کردن
در پرسیدن تا غایت آنرا بدانی وبرداشتن حدیث
وخبر بہ کسے صلتہ بالی یقال نصصت الحدیث
الی فلان ای رفعتہ الیہ (عع ف اض ۲) ونہایت
ہر چیزے وفی حدیث علی رضی اللہ تعالی عنہ
اذا بلغ النساء نص الحقاق یعنی منتہی بلوغ العقل
نصصتہ زانو در زمین استوار کردن شتر تا برسینہ
بارگران وجنبانیدن چیزے وفی حدیث ابی
حین دخل علیہ عمر رضی اللہ تعالے عنہما وہو ینتضح
لسانہ ویقول ہذا اورد فی الموارد وقال ابو عبید
ہو بالصاد لاغیر وبالضاد المعجمۃ کذلک ولکن لیست
فی الحدیث -
نعص - ناعص - بغیر اجمۃ نام مرد[1] -
نغص - نغص - بالتحریک بمراد کام نارسیدن
وسیراب ناشدن شتر (عع ک اف ۲) تنغیص
تیرہ گردانیدن عیش را تنغص لازم منہ -
نقص - انقاص - دفعہ دفعہ اندختن گوسپند
بول را بعلتے نقاص بالضم نام آن علت وبسیار
خندیدن یقال انقص بالضحک ای اکثر منہ -
نقصۃ یک لخت خون -
نقص - تنقیص - کم کردن نقصان کمی وکم شدن
(عع ف اض ۲) انتقاص کذلک متعد - استنقاص
محابا خواستن مشتری در بہا نقصۃ کمی نقیصۃ عیب
یقال فلان تنقص فلانا ای یقع فیہ ویثلبہ -
نکص - نکوص - پسپائی رفتن (عع ف اض ۲ ک ۲)

[1] اصل میں ن - ہے وکیس علی عضبہ جمع اعضاء خاص بالذکر وعام فی الجمیع -

نمص - نَمْص - موے برچیدن نامصة زن موے فرق و پیشانی چیننده تنمّص خود را بموے چیدن دادن تمیص بمعنی نمص فی المبالغة - مِنْمَص مِنْماص آلتے کہ موے بدان چیندنمص[1] بالکسر نوعے از نبات نمیص[2] بنانے کہ بعد از خوردن باز روید -

نوص - نَوْص - مناص بازپس شدن و گریختن و خویشتن بازکشیدن قولہ تعالے ولات حین مناص اے لیس وقت تاخر و قرار - مناص ایضاً گریز بجاے نوص ایضاً گور خر استناصة سپس ماندن و یقال ما بہ نوصٌ اے قوة وحراک -

نبص - قدے از تره وقتے کہ بروید و گفتگو کردن (ع ف اک ۲) وما نبص ما تکلم وما سمعت لہ نبصة اے کلمة والنبیص کا بیر صوت شلغتی الغلام اذا راهق تزویج طائر با نشاه وقد نبص ینبص ونبّص الطائر والعصفور ینبص ینبص صوتا ضعیفا

ندصت - علیہ ندوصا چشم او کلان و بیرون رفتہ و قربت بود کہ ہمچو چشم خبہ کردہ شدہ از چشم خانہ برآید

منداص بالکسر زن لاغر سرین بے خرد بد زبان و سفلہ وسبک و مردیکہ پیوستہ برگردہی پیش آید یا چیزیکہ بد انگارند آنرا دبدی را ظاہر کند وندصت البشرة کفرح غمزت فخرج ما فیہا ندص وندوص برآمدن (ع ف اض ۲) وندص الشئ من الشئ استرق و اندص حقہ منہ واستندصہ استخرجہ -

نعص الجراد الارض ملخ نبات زمین را خورد (ع بفتحتها) وہو من ناعصتی اے من ناصیتی و ابن ناعصة شاعر نصرانی قدیم مشتق من النعص محرکة وہو النمائل نواعص موضع وانتعص غضب وحرد وانتعش بعد سقوط -

نیص - جنبش سست واسم جنس خارپشت -

فصل الواو

وبص - وَبْص - درخشیدن ابیاض درخشیدن زمین و پیدا شدن نبات و درخشیدن آتش توبیص چشم کشادن سگ بچہ انہ لواضح سمع یعنی وی استوار دارنده است ہر چہ را بشنود والبعة نام مردے -

وحص - وحصة - سرا بالحار غیر المعجمة -

وصص - وصوص - وصواص - سوراخ پردہ بمقدار چشم کہ بنگرد از وے وحواص روے بند خرد وحاوص ج - وسنگہا در میانہ زمین توحیص روے بند بستن زن چنانکہ جز چشم وے نتوان دید -

وقص - وَقْص - گردن شکستن (ع ف اک ۲) موقوص نعت مفعول یقال وقصت راحلتہ وہو کقولک خذ الخطام وخذ بالخطام وتقص الفرس الاکام ای تدقها - وقص بالتحریک کوتاہی کردن و کوتاہ شدن آن - (ع ک اف ۲) اوقص نعت منہ وچوب ریزہاے شکستہ و مال افزونی بر نصاب کہ ازان مال زکوٰة واجب نشود او قاص ج -

[1] محرکة نبات یسمو الاطباق - ق - [2] من الفعل ناصة الاکلیة باذواها لا اکل ثمرت - ق -

شنق بالنون مثله وبعضهم یستعمل الوقص فی الابل والشنق فی الابل وفیما جمیعا مابین الفریضتین۔
ایقاص کوتاہ گردانیدن گردن را و قیص ہزم ریزہ بر آتش انداختن و وقص جھجھان رہ رفتن سپ یقال مر فلان یوقص بہ فرسہ اذا نزوالیقارب الخطو و اقصۃ منزلیست در راہ مکہ۔

وہص۔ وہص۔ شکستن چیزے سخت و سست سپردن رجل موہوص الخلق گوئی استخوانہاش در یکدیگر آمدہ است مُوَہَّص الخلق مثلہ۔ وفی الحدیث ان آدم حین اہبط من الجنۃ وَہَصَہ اللہ کانہ رمی و غمزہ الی الارض۔

وَأص بہ الارض۔ بزمین زد آنرا (ع ف ک)
وئیصۃ گروہ وما ادری ای الریئصۃ ہو ای الناس وتواصوا بتجمعوا وتزاحموا علی النار۔

وخوص۔ جنبش و اوخص الراکب فی السراب جعل یرفعہ مرۃ ویخفضہ اخری اوخص لی البعیر ای اقل منہا۔

ووص الیہ بکلام یصد ووصا۔ القا الیہ کلاما لم یستتمہ ولیس بالعالی۔

ورصت الدجاجۃ۔ کوعد او رصت ودرصت ووضعت البیض بمرۃ وامراۃ میراص زنیکہ وقت جماع حدث کند ودرص الشیخ تورا یصا استرخی اختار خورانہ وابدی وبالصاد۔

فصل الہاء

ہبص۔ ہَبَص۔ شادمانی نمودن (ع ک)

رہیص بکسر الوسط نعت منہ۔

ہصص۔ ہَصّ۔ درنشاندن چیزی معیص معصغرا پدر ریطنے از قریش۔

ہرص۔ بفتحتین کرم وگر خشک بر تن و قد ہرص کفرح و ہرص تہ ریصا اشتعل بدنہ حصفا او ہذہ بالصاد ہرئیصۃ پارکین۔

ہرنصانۃ۔ بالکسر کریست کہ سرفہ ناسیدہ میشود ہرنصۃ رفتار آن۔

ہنقص۔ کغضنفر کوتاہ۔

ہمص لحمہ۔ خورد آنرا و ہمص فلانا اندخت او را و بر و سوار شد و کشت او ہتمعہ مثلہ رجل مہموص الفؤاد مضغوضہ۔

ہنیص۔ بالکسر ست و خار ناکارہ و کفنفذ کلان شکم ہنیصۃ پنہان خندندہ۔

ہیص۔ سختی کردن بچیزے و کوفتن گردن۔ و الہیص من الطیر پنجال پرندہ و ہاص پنجال انداخت ہمائص جاہای پنجال ہیص کمقعد یکے۔

فصل الیاء

یصص۔ یَصِص الجرو۔ ای فقع یعنی چشم باز کرد سگ بچہ وہی لغۃ فی جصص لان بعض العرب یجعل الجیم یاء فیقول للشجرۃ شیرۃ وللجشجاث جثیاث۔

یئص۔ خار پشت مقلوب ایئض او احد ہما تصحیف یرصی۔ بفتحتین وکسر الصاد والیاء وشد ہما پرندہ است بعراق بہ نسبت باشہ دراز بال بتر بہ شکار او ہوا لصقر۔

باب الضاد

فصل الالف

ابض - ابض - بالضم روز کار آباض ج - ابض بالفتح بستن سر دست شتر بر بازو (ع ف اک ۲) اباض بالکسر رسن که بدان سر دست شتر با بازو بندند بالبض شکم وزانو تابض ج - تابض بسته شدن و بستن شتر را لازم متعدد و درکشیده شدن عرق النسا اباضیة گروهے از خوارج اباض بالضم نام جائے -

ارض - ارض - وہی اسم جنس یجمع لاواحد لہا وکان حق وحدان الارض ان یقال ارضة ولکنہم لم یقولوا والجمع ارضات لانہم یجمعون المؤنث التی لیست فیہا تاء التانیث بالالف والتاء فقولہم عرسات ثم قالوا ارضون فجمعوا بالواؤ والنون والمؤنث لا یجمع کذلک الا ان یکون منقوصا کثبة وظبة وجعلوا الواو والنون عوضا من حذفہم الالف والتاء وترکوا فتحة الراء علی حالہا وربما سکنت وقد یجمع علی ارؤض وزغم ابو الخطاب انہم یقولون ارض وآراض کما قالوا اہل واہال والاراضی ایضا علی غیر قیاس کانہم جمعوا آراضا - وکل ما سفل فہو ارض والارض النفضة والرعدة قال ابن عباس اذا زلزلت الارض ای فی ارضی اے رعدة وزکام وقرد وقوائم ستور ویقال لا ارض لک کما یقال لا ام لک - ابراض از کام گردانیدن مار وض من کوم والیضا الذی یہ خبل من الجن واہل الارض ہو الذی یتحرک راسہ وجسدہ علی غیر عمد - ارض ارفیتہ زمین پاکیزہ و قد ارضت بالضم ای زکمت فہی مستارض و وردیہ مستارضة بکسر الراء نہال کہ ریشہ بزمین رہا کردہ باشد وانچہ از بیخ درخت روید آنرا راکب گویند ارض بالکسر بساط سطبر از پشم وصوف رجل اریض مروت متواضع ما خیر شئی عریض اریض ابتاع ویعضہم یقول جدی اریض ای سمین - ارضة کرک چوب خوار ارض ایضا ورافتادن آن کرک بچوب یقال ارضت الخشبة بجہولا فہی خشبة مأروضة - ارض بالتحریک تباہ شدن ودیم گرفتن جراحت یقال ارضت القرحة تأرض ارضا مثل تعب یتعب تعبا - تأرض بدرو رسیدن گیاہ وپیش آمدن کسے را وتکیہ کردن بر زمین -

اضض - اضاض - بالکسر بناہ آض مضطر کردن (ع ف اض ۲ ک ۲) صلتہ بالی - تیضاض مضطر شدن مؤنث مضطر -

انض - انیض - گوشت نیم پختہ ومتغیر شدن آن (ع ف اک ۲) ایناض نیم جوش کردن گوشت را - اناض بالکسر خرمائے نیم رسیدہ ناضتہ رسیدن وپختن خرما -

ایض - ایض - باز گشتن بوطن واہل خود (ع ف اک ۲) وصلتہ بالی - ایضا نیز -

امض - از سر زنش باک نداشت وقصد آن در دلش جای گرفت وخلاف ارادۂ خود بر زبان آورد (ع ف اک ۲)

فصل الباء

برض - برض - بالفتح برأض بالضم اندک برأض بالکسر

وبُروض و ابراض ج - بُروض کم بیرون آمدن آب از چشمه (عع ف اض ۲) برض ایضاً اندک دادن (عع ف اض ۲ ک ۲) بارض اول گیاه کم رویدن زمین ابراض روبانیدن زمین نبات بسیار بکیار تبرّض رسیدن باندک معیشت واندک اندک گرفتن چیزے تبراض بتشدید نام مردے از کنانه -

بضض - بضّ - آبریشم رود جامه ساز کردن تا بنوازد (عع ف اک ۲) ومرد تنک پوست واگندہ گوشت بَضَّة مؤنث منه بفتوحة بفاقة مصدر منه (عع ف اک ۲) وبالعکس واندک اندک رفتن آب بَضْض آب اندک رکیّة بفتوض چاه کم آب وفی المثل مابَضَّ بُجرَه ای مانَدی صفائه یُضرب للبخیل -

بعض - بَعْض - بهرے تبعیض بهره بهره کردن تبعّض لازم فیه - بعوضة پشه بعوض جمع وے -

بغض - بُغْض - بالضم دشمنی ضد حب بَغاضة بالفتح دشمن روے شدن (عع بفتحهما) بغاض دشمن داشتن تبغیض دشمن گردانیدن کسے را بکسے یقال بَغّضه الیه - بَغضاء بفتحة بالکسر سختی دشمنی ویقال ما ابغضه لی وهو شاذ لا یقاس علیه تباغض ضد التحاب دشمنی کردن بایکدیگر بغیض پدر قبیله از قیس -

بیض - بیاض - سپیدی بیاضة مثله بیّض سپید کردن ابیضاض ابیضاض سپید شدن ویقال باض الحرّ ای اشتد وباضت الحمّی ای سقط لغتان لها وجمع الابیض بیض واصله بُیُض فاعلوا من الضمة کسرة لتسلم الیاء ویقال هذا اشتة بیاضا من کذا ولا یقال ابیض منه واهل الکوفة یقولونه ویحتجّون بقول الراجز (شعر)

جاریة فی درعها الفضفاض + ابیض من اُخت بنی اباض + قال المبرد لیس البیت الشاذ یحتجّ به علی الاصل المجمع علیه واما قول الآخر (شعر)

اذا الرجال شَتَوا واشتدّ اکلهم + فانت ابیضهم سربالا طباخ + فیحتمل ان لا یکون بمعنی افعل الذی للتعجب من المفاضلة وانما هو بمنزلة قولک هو احسنهم وجها واکرمهم اباً تریدحسنهم وجها وکریمهم اباً وکانه قال فانت بیضهم سربالا فلما اضافه اتعقب ما بعده علی التمییز - مباتضة بسپیدی نبرد کردن باهم یقال بایضه فباضه ابیضه ای فاقه فی البیاض ولا تقل یبوضه - ابیض مرد سپید وشمشیر بیض ج - ابیضان من الناس خلاف السّودان - ابیضان شیر وآب ودورگ پستان شتر بیضة خود وتخم مرغ بَیض ج وایضاً آماس دست اسپ وآماسیدن آن خاء نهادن مرغ وحاجة بالبیض لغت منه وسخت شدن گرما (عع ف اک ۲) ابیاض خود پوشیدن بیضة ایضاً خیمه ومیان سرائے ومیانهٔ جائے قوم وشهر ومنه بیضة البلد هذا مدح اذا الفرد فی الامور وذم اذا وصف بالذل وقلة الناصر - وبیضة البلد ایضاً تخم شتر مرغ وفی المثل هو اذلّ من بیضة البلد ای بیضة النعام التی تترکها - دجاجة بیوض ما کیان بسیار خایه بیض بضمتین ج - وبیض کذلک بسکون الیاء ابن بَیض نام مردے قال الاصمعی هو رجل کان

فی الزمن الاول عقر ناقته علی ثنیة فسمیت بها الطریق
ومنع الناس من سلوکها - مبیضة بکسر الباء سپید
جاسگان و ایشان اصحاب مقنع اند بیضة بکسر الباء
نام شهرے -

بوفص - جاگرفتن و پائیدن و پس از بسیج
خوش چهره شدن -
بهضنی الامر و ابهضنی - گران بار کرد مرا بالطار اکثر

فصل التاء

تریاص - بالکسر نام زنے -

فصل الجیم

جرض - جرض - بالتحریک خدوی ناشتاد و
فرو خوردن خدو (عع ف اک ۲) یقال جرض ریقه
وجرض بالکسر ایضا لغة فیه وبمعنی رسیدن جرض
غصه وفی المثل حال الجریض دون القریض
اجراض بگلو درجهانیدن خدو و آب کسے را صلته
بالباء یقال اجرضه بریقه - جریاض جرواض بالکسر
ضخم بزرگ شکم قال الاصمعی قلت لاعرابی ما الجرباض
قال الذی بطنه کالحیاض جرئض جرئض کذلک
جهض - اجهاض - بچه افگندن ناقه مجهض
لغت منه مجهاض کذلک بالمبالغة - جهیض مجهض
بچه افتاده جهض چیره شدن بر کسے برائے تخلیص
دیگرے ورهانیدن صید را از چنگل باز وصیاد -
(عع بفتحها) اجهاض رهانیدن وشتابانیدن جاهض
نیزه سبک جهوضة جهافة تیزی -
جیض - جیض - برگشتن از چیزے متعدبعن
(عع ف اک ۲) جیض نوعے از رفتار مثال هیعة

جرافض - کعلابط گران وناگوار -
جرامض - بروزن ومعنی جرافض -
جحض - رفتار حقیقی کرد وجحض علیه بالسیف بمعنی
بر وحمله کرد - جحمض مثله تجحیض ایضا سخت دیدن
جلاهض - بروزن ومعنی جرافض -

فصل الحاء

حبض حبض - بالتحریک جنبیدن وآوازده
کمان وافتادن تیر پیش اندازنده وکم شدن
آب چاه وباطل شدن حق کسے ویقال ما به حبض
ولا نبض ای حراک - احباض باطل کردن حق کسے را
وپاک کاویدن چاه که در وے هیچ آب نماند و
ناگذرانیدن تیر از نشانه محبض بالکسر کمان نداف
محابض ج - وچوبهاکه عسل بوے بیرون کنند -
حرض - حرض - بیمار پاے روان وبیماری
قال ابو عبید آنکه از عشق واندوه گداخته باشد یعنی
محرض واحده وجمعه سواء (عع ک اف ۲) احراض
گذرانیدن عشق کسے را وپدر فرزند ناخلف شدن
یقال احرض الرجل اذا ولد ولد سوء تحریض
برآغالانیدن وگرم کردن کسے را بر چیزے صلته
بعلی - حرض بضمتین وبسکون الوسط اشنان
محرضة بالکسر اشنان دان حراض اشنان سوز نده
بجهت شخار وگچ وآهک پز خرضة آنکه در قمار داخل
نیاید احراض حرضان ضعیفان که حرب نتوانند کرد
احریض بالکسر گل عضفر -
حضض حضض - برانگیختن بر جنگ تخفیض

برآغالانیدن

برآغالانیدن حفیفی اسم فیه - تحاض برانگیختہ شدن گروہے محاضۃ یکدیگر را برانگیختن بر چیزے حفیف پستی زمین در دامن کوہ حفی بالضم سنگ کہ در دامن کوہ افتادہ باشد و ہو منسوب کالدہری و السہلی - حفض بضمتین وفتح ۲ و روسے تلخ کہ آنرا عوام حذل گویند -

حفض - حفض - بالتحریک - قماش خانہ و شتر کہ قماش خانہ بروے بار کنند احفاض ج حفض خم دادن چوب را و انداختن از دست تحفیض پراگندن تخم را و انداختن از دست -

حمض - حموضۃ - ترشی و ترش مزہ شدن (ع بضمہما) حمض کذلک - وفلان حامض الرئتین اے مر النفس - حمض آنچہ تلخ و شور مزہ باشد از نبات خلۃ بالخاء المعجمۃ ضدہ تقول العرب الخلۃ خیر الابل و الحمض فاکہتہا حموض ج - ومنہ قولہم للرجل اذا جاء متہددا انت محلل فمحمض - حمضۃ آرزو آمدن بچیزے وفی حدیث الزہری الاذن مجاجۃ وللنفس حمضۃ - حموض شور گیاہ خوردن شتر (ع ف ا ض ۲) عند الاصمعی - احماض حمض ناک شدن زمین و شور و ترش شدن و خورانیدن ستور را و مزاج کردن تخمیض اندک کردن چیزے ابل حامضۃ و حوامض شتران شور گیاہ خورندہ و ابل حمیضۃ شتران باشندہ در حمض محمض بالفتح موضعے کہ در وے شور خورد ستور نبو حمضۃ بطنے از بنی کنانہ حماض گیاہ کہ گل سرخ دارد -

حوض - حوض - م احواض حیاض ج - وحوض ساختن (ع ف ا ض ۲) استحواض گرد آمدن آب محوض بالتشدید مغاکے گرد اگرد درخت و منہ قولہم انا احوض حول ذلک الامر ای ادور حولہ حوضے نام جائے -

حیض - حیض - محیض بے نمازی و بے نمازی شدن زن (ع ف ا ک ۲) حائض لغت منہ حائضۃ ایضا حیض حوائض ج - یکبار حیضۃ بالکسر اسم فیہ حیضۃ ج حیضۃ ایضا لتہ حیض محیضۃ کذلک محائض ج - استحاضۃ خون کہ از ایام عادت فزون یا کم آید و آمدن آن یقال منہ استحیضت المرأۃ مجہولا فہی مستحاضۃ تحیض باز ماندن از نماز در ایام حیض وفی الحدیث تحیضی فی علم اللہ ستا او سبعا ویقال حائضۃ المستمرۃ حیضا وہی شجرۃ تسیل منہا شئ کالدم -

حرفضۃ - بالکسر شتر مادہ بہتر و ابل حرافض شتران لاغر و باریک کمر و رام لا واحد لہا -

حفرضض - کسفرجل جبل من ارض السراۃ بشق تہامۃ -

فصل الخاء

خضض - خضخضۃ - جنبانیدن آب تخضخض لازم منہ - خضاض بالفتح اندک پیرایہ یقال ما علیہا خضاض ای شئ من الحلی رجل خضاض خضاضۃ مروۃ خضاض بالفتح و الکسر مداد و نقش حفنض مہرہ و شبہ سپید مکان خضاخض جائے بسیار آب و درخت خضخاض نوعے از قطران کہ بہ شتر درمالند -

خفض - خفض - تن آسانی عیش خافض نعمۃ منہ

وہم فی خفض من العیش ورفتن نرم ومنہ یقال بینی وبینک لیلۃ حافضۃ ای ہینۃ السیر وحفنہ کردن وختر اخفاض خوشتن راخفتہ کردن زن خافضۃ ای خاتنہ وفرو داشتن آواز وآسان کردن کار صلتہ بعلی وجر کردن اعراب را در کلمہ (ع ف اک ۲) انخفاض انحطاط۔

خوض - خوض - بآب وبسخن درآمدن وبکار درشدن وجنبانیدن شمشیر درجائیکہ زدہ باشد یقال خاضتہ بالسیف ای حرک سیفہ فی المضروب وشراب آمیختن (ع ف اض ۲) وخوض فی دمہ شدد للمبالغۃ۔ مخاضۃ جاے درشدن وآب کہ از وے پیادہ وسوار تواند گذشت مخاض مخاوض ج۔ اخاضۃ آب درآوردن ستور را مخوض کیجہ یا چیزے کہ شراب را بدان زنند تا آمیزد وتخاوض سخن پوچ ستور گروہے باہم۔

خریضۃ - کشفینۃ دختر کم عمر خوبصورت سفید فام نازک اندام عن اللیث ولعل الصواب بالعماد۔

فصل الدال

وحض - وحض - بالتحریک لغزیدن پاے وفرو گشتن آفتاب یقال وحضت الشمس عن کبد السماء (ع بفتحہما) وحوض باطل شدن حجت او حاض متعد سنہ ولغزانیدن سکان وحض بالتحریک وسکون ۲ جاے لغزان۔

وحرض - وحرض - بالضم نام جائے وحرضان وبیع وحرض وہما ماران ثنیا بلفظ احدہما کالقمرین

واحض - بفتحتین فربہی وپری گوشت وآنکہ در پہلو نقصانے نداشتہ باشد۔

وخض - بالفتح پلیدی دو وپلیدی کودک وپلید اندا ختن آنہا (ع بفتحہما)۔

وض - خدمت نگہبانی کرد۔

وفض - پارہ کرد وشکست (ع ف اک ۲)

اوہضت الناقۃ - اہزمت۔

مشیۃ ویفضی - رفتار باتبختر۔

فصل الراء

ربض - ربض - بالتحریک رسن پالان ورودہ ودیوار گرد شہر وخوابگاہ گوسپند ورَبَضُ الرجل امرأۃ وکل ما یاوی الیہ من بیت ونحوہ وقوت کہ بسندہ رسندہ باشد وفی المثل منک رَبَضک وان کان سمارا ای منک اہلک وخدمک ومن تاوی الیہ وان کانوا مقصرین وہذا کقولہم انفک منک وان کالت اجدع۔ ربض بالضم میانۂ چیزے ربض بفتحتین کرانہاے چیز ربوض بزانو درآمدن گوسپند وگاو واسپ وسگ مثل بروک الابل وجثوم الطیر وبازماندن قبچاق از گشنی (ع ف اک ۲) ارباض خوابانیدن ستور وسخت شدن گرماے آفتاب ومرابض الغنم کمعاطن الابل واحدہا مربض مثال مجلس ربض گوسپندان بہ آغل گرد آوردہ پاسبانان وشجرۃ ربوض بالفتح درخت بزرگ درشت وسلسلہ ربوض ای ضخمۃ۔ ویقال فلان القوم ربضۃ یعنی انداختہ وے یا بچشم کردۂ وے نخز ولیعنی درحال بمیرد

و این لفظ در چشم کردگی بیشتر مستعمل است رَوْثَة بفتحتین مردزبون و حقیر و الرابغة بقیة حَلَمَة الحجة لا تخلو منه الارض و هو فی الحدیث -

رحض - رَحْض - شستن دست و جامه و جز آن (ع بفتحتین) ثوب رحیض مرحوض لغت منه مِرْحاض بالکسر جامه کوب و جای دست و روے شستن رُحَضاء بالضم و المد عرق که در پے تب آید مَرْحوض خوے کرده -

رضض - رَضّ - کوفتن و ریزه کردن (ع ف اض ۲) و خرما که بکوبند و تر نهند رَضِیض مرضوض حبوب کوفته رَضْراض سنگ ریزه که زیر پاے کوفته شود و زمین کوفته شده بسنگها رَضاض بالضم ریزه های چیزے و کل شئی کسرته فقد رضرضته و الحجارة ترضرض علی وجه الارض ای تتکسر - امرأة رَضْراضة زن بسیار گوشت رجل رضراض و بعیر رضراض کذلک - ابل رضاض شتران بچه اگذاشته ارضاض بریده شدن شیر و آهسته و گران شدن مرضّته شیر بریده زرد آب جدا شده از وے -

رفض - رَفْض - بالتحریک و التسکین اندن چیزے و بچه اگذاشتن ستور (ع ف اض ۲ ک ۲) رَفیض مرفوض ای متروک - رَوافض گروهے که رهبر خود را ماندند و باز گشتند از وے و جماعتے از شیعیان قال الاصمعی سموا بذلک لترکهم زید بن علی رضی الله عنه ابا بکر و عمر رضی الله عنهما رفوض بچه اشدن ستور با راعی ابل را فقته و رَفْض بالفتح و التحریک لغت منه ارفاض ج - لغام رفض بالتحریک ای فرق و یقال فی القریة رفض من ماء ای قلیل - رفاض الحطب بالضم هیزم ریزه رفوض الناس فرقهم رفوض الارض ما ترک بعد ان کان حمی رفوض من کلاء اے متفرق بعید بعضه من بعض رجل قُبَفْتة رفضته بالضم فیما آنکه چیزے را میگیرد و میماند و یقال راع قُبَفْتة رُفضته آنکه گرد مے آرد ستور را و باز پریشان می گزارد و رَفیض باقی گذاشته آب در مشک ارفاض برشاشیده شدن سر مشک و هر چه شاشیده و پریشان شود آنرا مرفض گویند مرافض الوادی جایهای پریشان شدن سیل در وے رفاض راههاے پریشان رفاضة مشددة قومے که رفوض زمین را میجرانند

رکض - رَکْض - پاے جنبانیدن (ع ف اض ۲) و اسپ تاختن و منه قوله تعالی ارکض برجلک و فی الحدیث هی رکضة من الشیطان ای دفعة منه - و یقال رکضته الطائرة اذا حرک جناحیه فی الطیران - و رکضه البعیر اذا ضربه برجله و الابل رکّاضة - ارکاض بزرگ شدن بچه در شکم مادیان و لگد زدن آن از تکاض کذلک و ایضا اضطراب کردن کسے در کارے مرا کفته اسپ دوانیدن با یکدیگر تراکض دوانیدن اسپان را بسوی چیزے صلته بالی یقال تراکضوا الیه خیلهم - مرکضتان فی القوس دو بازوے کمان قوس رکوض اے سریعة السهم - مرتکض المار مجمة -

رمض - رَمْض - بالتحریک سخت تافتن گرمای آفتاب

بر ریگ وجزآن وسوختن قدحها وبگرداچریدن گوسپند وسوختن درون وعلت ناک شدن وے ازان (عع ک اف ۲) ارض رمضاء زمین تفسیدہ وفی الحدیث صلوۃ الاوابین اذا رمضت الفصال من الضحیٰ اے اذا وجدالفصیل حر الشمس من الرضاء یعنی فصلوۃ الضحیٰ تلک الساعۃ۔ ارماض سوزانیدن ریگ وزمین پاے راتر مض صید کردن وقت کرمگاہ رمض بالتسکین بابوست پختن گوسپند را شکم کفانیدہ درمغاکے برسنگریزہاے تفسیدہ وآں نوعے ازبریانی ست (عع ف اک ۲) مرمض جاے آں مرموض گوشت بران شکل پختہ شفرۃ رمیض وفصل رمیض تیز وہرچہ تیز باشد آنرا رمیض خوانند عن ابن السکیت یقال رمضتہ ارمضہ بالضم والکسر اذا جعلتہ بین حجرین املین ثم وقفتہ لیرق۔ ارتماض اندوہگین شدن بجہت کسے متعد باللام یقال ارتمضت ای حزنت لہ وتباہ شدن جگر ودل تافتہ کردن کسے را رمضان م رمضانات ارمضار ج۔ یقال انہم لما نقلوا اسماء الشہور عن اللغۃ القدیمۃ سموہا بالازمنۃ التی وقعت فیہا فوافق ہذا الشہر ایام رمض الحر فسمی بذلک۔

روض۔ روضۃ۔ مرغزار روض ریاض ج رَوْض نیم مشک آب روضۃ آن مقدار کہ تاک حوض را فراز بگیرد ریاض ج۔ ریاض ریاضۃ رام کردن وریاضت دادن (عع ف اض ۲) ناقۃ مروضۃ فرس مُروض رام کردہ ارتیاض رام شدن ترویض ریاضت دادن بمبالغۃ ومرغزار کردن زمین را قوم روائض وراضۃ جمع رائض ناقۃ رئیض تخت درریاضت آمدہ ناقۃ عروض وعسیر وقضیب کلہا بمعنی ولیستوے فیہ المذکر والمونث وکذلک غلام رئیض واصلہ رَیْوض فقلبت الواو یاء واوغمت۔ ارتاضۃ مرغزار ناک شدن جاے وسیراب شدن وادی وحوض استراضۃ سیراب جاے وفراخ وخوش شدن آن مراوضۃ نرمی کردن بایکدیگر درکاری تا اورا درکار کشد صلتہ بعلی یقال فلان یراوضہ علیہ۔

فصل الشین

شروض۔ جمل شروض۔ بالکسر وضم شراوض ج

جمل شرناض۔ شتر وفرزک دازگردن۔

شمرضاض۔ بکسرتین درختیست درجزیرہ۔

فصل الضاد

فضوضا۔ بقصورۃ آواز بدیا آواز مردم لغۃ فی المہموز رجل مفضوض مرد بانگ زن۔

فصل العین

عرض۔ عَرَض۔ پہنا ومتاع درخت وہرچہ جز زر وسیم باشد عروض ج۔ وروے کوہ ویشبہ بہ الجیش العظیم ویقال ما ہو الا عرض من الاعراض وابر گرداگرد افق وملخ بسیار وپیدا شدن صلتہ باللام وپیدا کردن صلتہ بعلی وباللام ایضاً یقال عرض لہ ای ظہر وعرض علیہ الشئ وعرض لہ الشئ اے اظہرلہ وابرزہ الیہ ومنہ قولہ تعالیٰ وعرضنا جہنم یومئذ للکافرین عرضا قال الفراء اے ابرزناہا حتی نظر الیہا الکفار وپیش آمدن یقال عرضت

به القول وتعرّبی فلانٌ فما عرضت له (ع ف اک ۲)
وبالعکس لغتان جیدتان ویقال ما یعرضک
لفلان قال یعقوب ولا تقل ما یُعرضک لفلان
بالتشدید ودر عوض حق کسے چیزے دادن یقال
عرضت له ثوبا بکان حقه ودر سیدن آفتے بستور
یقال عرضت الناقة ای اصابها آفة وعرضه کردن
چیزے را بر کسے بفروختن ویقال فی المثل عرض
سابری وهو ثوب جید یشتری باول عرض و
لا یُبالغ فیه وپیش داشتن نامه ونبشته وعرضه داشتن
سخن وجز آن وعرض دادن لشکر را یقال عرضت الجند
عرض العین اذا امررتهم علیک ونظرت ما حالهم
عارض الجند سالار لشکر وپیش آمدن ناخوشی وتب
یقال عرضه عارض من الحمّی - وعرضتهم علی السیف
قتلا وبرهنا نهادن یقال عرض العود علی الاناء
والسیف علی فخذه لیعرضه بالضم والکسر علی اللغتین
هذه وحدها ابوزید وبکه ومدینه رفتن یقال عرض الرجل
اذا اتی العروض وهی مکة والمدینة وما حولها -
قال الشاعر (شعر) فیا راکبا اما عرضت فبلّغن +
ندامای من نجران ان لا تلاقیا + قال ابوعبیده اراد
فیا راکبا فالندبة فحذف الهاء کقوله تعالی یا اسفی
علی یوسف ولا یجوز یا راکبا بالتنوین لانه قصد بالنداء
راکبا بعینه وانما جاز ان تقول یا رجلا اذا لم تقصد
رجلا بعینه واروت واحدا ممن له هذا الاسم فان
تا ویب رجلا بعینه قلت یا رجل کما تقول یا زید لانه
یتعرف بحرف النداء والقصد وایضاً نشان کردن

برسرین ستور معرض بالکسر جائیکه بر دو فرد ختنی را
بدان عرضه کنند معراض تیر بے پر وآنرا گز خوانند
عرض بالکسر وبفتح الراء عراضة بالفتح پهنا ورشدن
(ع بضمهما) یقال عرض الشئ یعرض عرضا مثال
صغر یصغر صغرا عریض عُراض بالضم لغت منه
وفلان عریض البطان یعنی توانگر عریض ایضاً
بُزغالهٔ یک ساله بجست گشنی در بانگ وحرکت آمده
عرضان بالضم والکسر ج - عرض بالتحریک بیماری
وگزند وهر چه قائم بچیزے دیگر باشد اعراض ج -
ومال دنیا یقال الدنیا عرض حاضر یاکل منها
البرّ والفاجر ولشکر یقال قد فاتة العرض ویقال
اصابهم عرض علی الاضافة وحجر عرض تیر پرتاب
که بدیگرے انداخته باشند در وے آید ویقال
عَلِقتها عرضا یعنی بے قصد بهوا وعشق او در آویختم
اعراض روے گردانیدن از چیزے وپهنا ودرازا
رفتن وپهنا ورکردن وخصی کردن بزغاله را وبچه
دراز وپهن زادن زن وپیدا شدن یقال عرضت الغنی
فاعرض اے اظهرته فظهر کما یقال کببته فاکبّ وهو
من النوادر ودست دادن نکوئی ودراست
ایستادن آهو وشکاری تیر انداختن ویقال طار معرضا
حیث شئت اے ضع رجلیک حیث شئت و
لا تبال شیأ لقد اکملک ذلک - واتان فلان معرضا
ای استدان ممن امکنه ولم یبال ما یکون من التبعة
اعتراض برهنا ایستادن چیزے وحائل شدن
پیش چیزے وسرکشی کردن اسپ بوقت کشیدن

و بر شتر تو سن سوار شدن و پیش آمدن کسے را بقصد
وے یقال اعترض له بسهم ای اقبل به قبله فرماه و قتله
و عرض دادن لشکر ایشان خود را یقال عرض العارض
الجند و اعترضوهم و اعترضت علی الدابة اذا کنت
وقت العرض راکبا و از سیاہنامے ماہ آغاز کردن
کار یرا و غیبت و عیب کردن در کسے معارضت
عراض و دور شدن از کسے و برگشتن و مکافات
کردن بدانچہ دیگرے کند و مقابلہ کردن کتاب با کتاب
و بکرانہا و نواحی شدن و پیشیا پیش آمدن بکسے در راہ
و پیش آوردن ناقہ را بفحل از جہت گشنی یقال
ضرب الفحل الناقة عراضا - عراض بالکسر واع بر پہنای
شرین ستور یقال بعیر ذو عراض لعارض الشجر
ذا الشوک بفیه - و ناقة عرضنة بکسر العین و فتح الراء
مع النون الزائدة بنشاط راه رونده یک رویه و
یقال هو یمشی العرضنة و یمشی العرضنی اذا مشی المشیة
فی شق فیها یعنی من نشاطه و نظرت الیه عرضنته
و العرضنی نگریستم بدنبال چشم و یقال فی تصغیر العرضنی
عریفن تثبت النون لانها ملحقة و تحذف الیاء لانها
غیر ملحقة - عارض ابر پراگنده در افق و منه قوله تعالی
هذا عارض ممطرنا ای ممطر لنا لانه معرفة لا یجوز ان یکون
صفة لعارض و هو نکرة و العرب انما تفعل
مثل هذا فی اسماء المشتقة من الافعال دون
غیرها و لا یجوز ان تقول هذا رجل غلامنا و قال
اعرابی بعد الفطر صائمة لمن یصومه و قائمة
لمن یقومه فجعله نعتا للنکرة و اضافه الی المعرفة

و کرانۂ رخسار مردم یقال فلان خفیف العارضین
سبک موے و روے و امرأة نقیة العارض اے
نقیة عرض الفم و هی ما بعد الثنایا من الاسنان گوید
و لمع بسیار و علا عارضة حاجت عوارض ج - و بالارض
پشتی بان درد و طبقہ عوارض ج - و ناقہ کہ او را
آفتے رسیدہ باشد و بسبب آن او را بکشند و یقولون
بنو فلان لا یاکلون الا العوارض اے لا ینحرون الا ابل لا
دار یعیبها یعیبونهم بذلک - و یقال فی اللهم اغبط هذا
ام عارضة فالغبیط الذی یخر من غیر علة - عوارض
بالضم کوہے در دیار طی کہ گور حاتم بر انجاست تعریض
خلاف تصریح - یعنی بکنایت سخن گفتن متعد بالباء
و اللام یقال عرضت بفلان و لفلان اذا قلت
قولا و انت تعنیه و منه المعاریض فی الکلام هی التوریة
بالشیء عن الشیء و فی المثل ان فی المعاریض لمندوحة
عن الکذب ای وسعة و پیش آوردن کسے را بر کارے
یقال عرض فلان فلانا للکذا فتعرض هو له - و هو عرضة
عرضة ای متعرض للناس بالشر - و عرض الکاتب
اذا کتب بتجا و لم یبین - و لحم معرض گوشت نیم جوش
و بالصاد غیر معجمة کذلک - و پہنا و دراز کردن چیزے را
عراضة بالضم راه آور و از طعام و جز آن عراض
پہنا و رکالکبار للکبیر - قوس عراضة اے عریضة -
معرض چہار پایان تعرض پیش آمدن کسے را و کشتہ
شدن و چپ و راست رفتن ستور بر کوہ از دشواری
عروض ناقہ کہ ریاضت نیافتہ باشد و جزر آخر مصرع
اول از شعر اعاریض ج - و هو جمع علی غیر قیاس کانه

جمع اعراض اعارض کذلک میزان شعر و اوتوث
است دراه در کوه و نام مکه و مدینه و نواحی آن و شتر
که خار خورد از بے علفی و معنی سخن یقال عرفت
فی عروض کلامه ای فی فحواه و معناه و کراهه چیزے
و جائے که پیش آید کسے را و حاجت عرض بالضم کراهه
از ہر سوے یقال نظر الیه لعرض وجهه ای بصفح وجهه
فلان فی عرض الناس ای فیما بینهم - وهو من عرض الناس
ای من العامة - وفلانة عرضة للزوج - وناقة عرضة
للجارة ای قویة علیها - وفلان عرض اسفار ای
قوی علیه - وعرض هذا البعیر السفر والحج ای همته
وفلان عرضة ذلک وعرضة لذلک ای مقرن له
وقوی علیه - عرضة ایضا همت یقال عرضتی لقاوک
وهو عرضة للناس ای لایزالون یقعون فیه وجملة
عرضة لکذا ای نصبته له - وقوله تعالی ولا تجعلوا الله
عرضة لایمانکم ای نصبا - ویقال هو له عرضة ای
قرن له - وله عرضة یصرع بها الناس ای حیلة
فی المصارعة ویقال خرجوا یضربون عن عرض بفتح
وبضمتین ای عن شق وناحیة کیف ما اتفق - ویقال
اضرب به عرض الحائط یعنی بر پهنای دیوار بغیر عرضی
وناقة عرضیة ای فیها صعوبة - استعراض عرضه کردن
خواستن ویقال فلان یستعرض الناس ای
یتظلم و استعرضت اعطی من اقبل وادبر و استعرض
العرب ای سل من شئت منهم عن کذا وکذا -
عرض بالکسر بوے اندام خوش وناخوش یقال
فلان عیب الفرض ونتن العرض واندام مردم

وفی الحدیث فی صفة اهل الجنة انما هو عرق یسیل
من اعراضهم ای اجسادهم ونفس یقال فلان
نقی العرض ای بری من ان یشتم او یعاب وحسب
مردم ونام وادی یمامه و هر وادی که در وے
درخت باشد آنرا عرض خوانند اعراض المدینة
دیهاے میان حجاز و یمن و درخت گز و اراک -

عربض - عرباض - شتر درشت عرنض مثال
هزبر کذلک -

عرمض - عرمض - چغر لاوه ویسمی الغیاث ورد الماء
ماء معرمض آب باچغر لاوه -

عضض - عض - گزیدن (ع ک اف ۲) - و
بالعکس یقال عضه وعض به وعض علیه صلته
بالباء والباء وعلی وزیرک وواهی شدن معاضة
اعضاض تقاض یکدیگر را گزیدن اعضاض گزانیدن
وفی الحدیث فاعضوه بهن ابیه وبشمشیر زدن و
خارناک شدن زمین وخداوندان شتران
خارخوار شدن عضیض لازم شدن کسے را (ع
ک اف ۲) ویقال للنافی هذا الامر معض ای متمسک
وما عند ناعضوض وعضاض بالفتح چیزیکه گزیده شود
وخوردنی فرس عضوض گزنده عضاض بالکسر
گزیدگی یقال برئت الیک من العضاض والعضیضة
ویقال عاض القوم العیش منذ العام فاشتد عضاضه
ای عیشهم ویقال فلان عضاض علیش ای صبور
علی الشدة - بئر عضوض بعیدة القعر عمیقة یقال
ما کانت البئر عضوضا ولقد اعضبت ما کانت جرورا

ولقد اجرت یعنی چاہ مغاک نبود و شدہ و زمین عضوض ای کلب تعضیض بسیار گزیدن لب از غضب تعضوض خرمائے شیرین کہ بہجر منسوب است عضّ بالضم نوعے از علف ستور چون دانۂ خرما کوفتہ و کنجارہ و جز آن تقول منہ اعضّ القوم اذا اکلت المہم العضّ۔ بعیر عضاضی شتر علف خوردۂ فربہ عضّ بالکسر مرد ساز یرک و درخت خار اعضاض ج۔ ویقال فلان عضّ مال و عضّ سفر یعنی سخت و رزندہ و توانا بر سفر علق عضّ کلیدان کہ کشادہ نشود بعیر عاضّ شتر کہ خار خورد و بنو فلان معضّون خداوندان شتران عضّ خورندہ۔

عوض۔ عوض۔ بالکسر و فتح ۲ م۔ اعواض ج۔ عوض مصدر منہ متعد لازم (عع ف اض ۲) اعاضۃ تعویض معاوضۃ عوض دادن معوضۃ چیزے عوضی اعتیاض تعوض عوض گرفتن استعاضۃ عوض جستن عوض بضم الضاد و یفتح بلا تنوین ہرگز و ہوفی تاکید النفی للمستقبل من الزمان کما ان قط للماضی من الزمان یقال عوض لا افارقک ہرگز جدا نشوم از تو کما تقول قط ما فارقتک ہرگز جدا نشدم و عوض در ماضی و قط در مستقبل استعمال نکنند و یقال لا آتیک عوض العائضین مثل دہر الداہرین عوض ایضاً نام بت۔

عجمضی۔ کجرکی نوعیست خرد از خرما۔

علهضہ۔ بیخ و مانند آنرا جنبانیدن تا برکشد علاهض شغال۔

رجل علاهض۔ کعلابط مرد ثقیل و گران۔

علهض راس القاروۃ عالج ضماحها لیستخرجہ علهض العین استخرجہا من الرأس علهض الرجل عالجہ علاجا شدیدا و علهض منہ شیاای نالہ۔

فصل الغین

غرض۔ غرض۔ بالتحریک نشانۂ تیر۔ و خواست و قصد یقال قضیت غرضک ای ارادتک و قصدک دلبستوہ آمدن و تافتگی کردن (عع ف اک ۲) صلتہ بالباء اغراض متعدمنہ و آزردمند شدن یقال غرضت الیہ ای اشتقت علیہ۔ غرض بالکسر و فتح الراء تازہ شدن چیزے (عع بضمہا) غریض تازہ یقال لحم غریض۔ و مار غریض آب باران متغروض کذلک غریف اغریض نوبادہ و شگوفہ و ہر چہ پسید و تازہ باشد و یقال درت المار غارضا ای بکرا۔ غرضۃ بالضم پیش بند شتر غرض بالضم و بضمتین ج۔ و یقال للغرضۃ ایضا غرض و الجمع غروض و اغراض غرض مصدر منہ (عع ف اض ۲) و پر کردن آب جامہ را از آب و پر ناکردن آن و ہو من الاضداد (عع ک اف ۲) و آب جامہ کہ در وی چیزے نکردہ باشند و دوغ زدن و از شیر باز کردن بز غالہ را پیش از وقت متغرض فرو دسینۂ شتر تغریض نیمہ کردن خنور یقال غرض فی سقائک ای لا تملاہ۔ و ہو بحر لا یغرض ای لا ینزح۔

غضض غضّ۔ چشم فرو خوابانیدن۔ و فرو داشتن آواز متعد بمن (عع ف اض ۲) قولہ تعالی واغضض

من سن تک و جوانی - وچیزے تازہ انغماض الطرف الغماضۃ - وغض الطرف احتمال المکروہ - غضاضۃ غضوضۃ تازگی و تازہ شدن (ع ک اف ۱ و بفتحہما) غضیض تازہ غضاضۃ نقصان شدن از قدر کسے صلتہ بمن - (ع ف اض ۲) یقال غض منہ ای وضع ونقص من قدرہ - ویقال لیس علیک فی ہذا غضاضۃ ای ذلۃ ومنقصۃ - غضغضۃ کم کردن آب تغضغض کم شدن -

غمض - غموض - پست وسفاک شدن جاے غموضۃ غماضۃ کذلک (ع ف اض ۲ و بضمہما) سکان غامض نعت منہ غمض مثلہ عموض ج - مغمض سخت سفاک مغامض ج - کلام غامض سخن پوشیدہ و دور خلاف واضح غموضۃ مصدر منہ (ع بضمہما) تغمیض دور و باریک معنی کردن سخن را وچشم فرو خوابانیدن - وآسان داشتن از کسے در بیع وشرا صلتہ یعنی وچشم فرو خوابانیدن ستور تشنہ وقت حملہ کردن بر کسے کہ اورا از آنجا دور براند اغماض چشم فرو خوابانیدن - ومحابا کردن وبیع وشرا قولہ تعالیٰ ولستم بآخذیہ الا ان تغمضوا فیہ انغماض فراز شدن چشم اغماض غمودن یقال اغتمضت عیناے - ولا اکتحلت غماضا وغماضا وغمضا وتغمیضا وتغماضا ای ہامت - غمیضۃ عیب وگم نامی وخواری

غیض غیض - کم شدن آب وزمین فرو خوردن وفرو خوابانیدن لازم متعد (ع ف اک ۲) قولہ تعالیٰ وغیض الماء وکم بہا شدن آخر بان انقباض کم شدن وفرو خوردن آب اغاضۃ کم کردن قولہ تعالیٰ وما تغیض الارحام ای ما تنقص - ویقال غاض الکرام وفاض اللئام اے ہم قلوا وہؤلاء کثروا ویقال اعطی غیضا من فیض ای قلیلا من کثیر غیضۃ بالفتح بیشہ وجنگل غیاض اغیاض ج - تغییض کم کردن و باز داشتن اشک - ودر جنگل قرار گرفتن شیر - التغییض - ان یرید الانسان بکارہ فلا تجیبہ العین یعنی ہنگام گریستن خواستن مردم اشک از چشم نیامدن

فصل الفاء

فرض - فرض - فرمودۂ خداے عزوجل ہر نوعے از خرما وسوفار کمان - وجاے زدن از آتش زنہ - وسیر - وتیر قداح وعطاے مرسوم یقال ما اصبت منہ فرضا ولا قرضا ومرسوم کردن وعطا دادن یقال فرضت لہ فی الدیوان وفریضہ کردن - ورخنہ کردن - وبریدہ کردن قرض پیر شدن گاو وجز آن (ع ف اک ۲) فراضۃ کذلک (ع بفتحہما) ومنہ قولہ تعالیٰ لا فارض ولا بکر فراض جمع فرض بمعنی سوفار کمان وآتش زنہ ودہاندہ جوے ویقال ما علیہ فراض ای شئی من الناس مفروض فریضہ کردہ شدہ - وسوفار کردہ - ورخنہ کردہ شدہ از ہر چیزے وبریدہ کردہ - قولہ تعالیٰ لاتخذن من عبادک نصیبا مفروضا اے مقطوعا محدودا - مفرض بالکسر آہن کہ بوے رخنہ کنند وبرند فریض تیر وکمان سوفار کردہ فارض پیر وہر چہ ضخم باشد یقال لحیۃ فارضۃ ای کثۃ عظیمۃ -

فریضہ فرمودۂ خدا تعالیٰ از نماز و روزہ و زکوٰۃ مال و دستور فرائض ج - و ایضاً علم قسمت میراث و فی الحدیث افرضکم زید - فارض فرضی عالم علم فرائض فرضۃ بالضم و ہانۂ جوے - و جاے درآمدن بکشتی از لب دریا - و دہان دوات - و سوراخ پاشنۂ در افراض عطا دادن - و بجد فریضۃ یعنی زکوٰۃ رسیدن مواشی در عدد افتراض فریضہ کردن فریضتہا ان جذعہ از گوسفند و حقہ از شتر -

فضفض - فض - شکستن چیزے چنانکہ از ہم جدا شود و شکستن مہر نامہ فی الحدیث لا یفضفض اللہ فاک یفضفضۃ بالکسر کلوخ کوب فضاض بالضم فضفض بفتحتین شکستہ و ریزہ و فی الحدیث انت فضفض من لعنۃ اللہ یعنی ما انفض من نطفۃ الرجل و تردد فی صلبہ - انفضاض شکستہ شدن فاقہ سختی - فضفیض آب خوش و روان افتضاض بآب روان رسیدن تفضفض پراگندہ شدن فضفضۃ بالکسر سیم تفضیض سیم کوفتہ و سیم اندود کردن فضفضۃ فراخی جامہ و زرہ و عیش یقال ثوب و عیش فضفاض و درع فضفاضۃ -

فوض - تفویض - بازگذاشتن کارے بکسے وزن دادن سہ دست و پیمان قوم فی برابر کہ در میان ایشان رئیس و بزرگتر نباشد نعام فوضی و قوم فوضی اے مختلط بعضہم ببعض - و یقال ہم فوضی بینہم اے ہم شرکاء فیہا و کذلک فیفوض یقصر و یمد - تفاوض انباری کردن شرکۃ مفاوضۃ

انبازی برابر - و برابری کردن در کار سخن پیوستہ باہم تفاوض القوم کذلک -

فیض - فیض - رود نیل قال الاصمعی نہر البصرۃ و فاش شدن خبر - و بسیار شدن و لبالب رفتن رود فیضوضۃ کذلک و روان شدن اشک و آشکار کردن راز متعد بالباء یقال فاض صدرہ بالسر اے باح بہ و بسیار شدن مردم ناکس - و مردن فیوض کذلک یقال فاض الرجل اذا مات و فاضت نفسہ ای خرجت روحہ عن ابی عبیدۃ و الفراء و ابی زید قالوا ہی لغۃ تمیم و انکرہ الاصمعی و ارض ذات فیوض اذا کانت فیہا سیاہ تفیض افاضۃ پر کردن خنور یقال افاض اناءہ ای ملاۂ حتی فاض و ریختن اشک - و آب بر خود ریختن یقال افاض الماء علی نفسہ و بیکبار روان شدن مردم از عرفات بسوے منیٰ در حج و منہ قولہ تعالیٰ فاذا افضتم من عرفات - و افاض الناس اے دفعوا و کل دفعۃ افاضۃ - و افاضوا فی الحدیث اے اندفعوا فیہ - و افاض البعیر ای دفع جرۃ من کرشہ فاخرجہا - و افاض بالقداح اے ضرب بہا و درع مفاضۃ ای واسعۃ - و امرأۃ مفاضۃ اذا کانت ضخمۃ البطن - استفاضۃ فاش شدن خبر و سخن - و ہو حدیث مستفیض اے منتشر و لا تقل مستفاض و قل مستفاض فیہ و بعضہم یقول استفاضوہ فہو مستفاض - و استفاض الوادی شجرا اے اتسع و کثر شجرہ - مستفیض آب روان کردن خواہندہ

نہر فیاض جوے پرآب رجل فیاض جوانمرد و بسیار بخشندہ و فرس فیض اسپ بسیار رو و قولہم اعطار عیضا من فیض ای اعطاہ قلیلا من کثیر۔

فحضہ۔ شکست آنرا (ع بفتحہما) واکثر ما یستعمل فی الشئ الرطب کالقثاء والبطیخ۔

فہضہ۔ پارہ کرد و شکست آنرا (ع بفتحہما)۔

فصل القاف

قبض۔ قبض۔ گرفتن بہ پنجہ (ع ف اک ۲) و گرفتگی خلاف البسط و بشتاب رفتن مرغ و منہ قولہ تعالی اولم یروا الی الطیر فوقہم صافات ویقبضن و بشتاب راندن یقال ہذا حاد قابض و قباض و قباضۃ ای سریع السوق۔ و فرس قبیض الشدا ای سریع نقل القوائم۔ ویقال صار الشئ فی قبضک و فی قبضتک ای فی ملکک۔ و دخل مال فلان فی القبض بالتحریک وہو ما قبض من اموال الناس۔ و قبض فلان مجہولا ای مات فہو مقبوض۔ قبضۃ بالضم یک مشت از ہر چیز و ربما جاء بالفتح۔ مقبض بالفتح و کسر الباء قبضۂ شمشیر و کمان و جزآن اقباض قبضہ ساختن شمشیر و کار در ار جل قبضۃ بر قبضۃ مثال ہمزۃ آنکہ بگیرد و رہا میکند راع قبضۃ ای منقبض لا یفتش فی رعی غنمہ۔ انقباض گرفتہ شدن تقبض در ہم بیدہ شدن پوست و در کشیدہ شدن یقال تقبض عنہ ای اشمأز۔ تقبیض فراہم آوردن و گرد کردن ــ و بصاحب قبض دادن مال را رجل قابض و قبیض ای سریع بین القباضۃ۔ قبضۃ بضمتین و النون زائدۃ زن کوتاہ بالارجل قبنض مثلہ۔

قرض۔ قرض۔ وام۔ و ہر چہ پیش فرستادہ آید از نیکی و بدی و ہذا علی وجہ التشبیہ و پاداش دادن و وام دادن و بکسر القاف لغۃ فیہ عن الکسائی و بریدن و منہ المقراض بکسر المیم یعنی گاز و دو کار و شعر گفتن (ع ف اک ۲) قریض شعر یقال حاک القریض دون القریض و نشخوار شتر کہ از کلو برآرد مقروض مثلہ و قرض فلان ای مات۔ و انقرض القوم اذا درجوا و لم یبق منہم احد۔ و قولہ تعالی واذا غربت تقرضہم ذات الشمال قال ابو عبیدۃ ای تخلفہم شمالا و تجاوزہم و تقطعہم و تترکہم عن شمالہا۔ و یقول الرجل لصاحبہ ہل مررت بمکان کذا و کذا فیقول المسئول قرضتہ ذات الیمین لیلا ای جزتہ۔ قراضۃ ریزہ ہائے زر و سیم و جزآن اقراض وام دادن۔ و پیش فرستادن نیکی و بدی و منہ قولہ تعالی واقرضوا اللہ قرضا حسنا۔ تقریض شعر گفتن کسے را مدح یا ذم و ہجا مثلہ۔ تقارض یکدیگر را مدح و ذم گفتن بشعر۔ و بیکدیگر نگریستن بدنبال چشم مقارضۃ شرکت مضاربت کردن ابن مقترض بالکسر ولہ۔

قضض۔ انقضاض۔ افتادن دیوار۔ و فرود آمدن مرغ از ہوا و ستارہ و لم یستعملوا التفعل منہ الا میدلا قالوا انقضی البازی فاستغلوا ابتداء ضادات فابدلوا من احدہن یاء کما قالوا تظنی من الظن۔ قضض فرو راندن اسپ بر کسے صلتہ لعلی (ع ف اض ۲) قضض سنگ ریزہ ہائے خرد قضض

سنگ ریزہ ناک شدن طعام وطعام قفنغ بکسر القاف نعت سنہ وسنگ ریزہ در کا واکی دندان ماندن (عع ک اف ۲) وبکارت زائل کردن وسوراخ کردن مروارید (عع ف اض ۲) قفنتہ بالکسر دوشیزگی وسنگ ریزہا - وزمین سنگ ریزہ ناک اقفاض خاک آلود و درشت شدن جای خواب صلتہ بعلی یقال اقفّ علیہ المضجع اے خشن وترتب ودرشت کردن آں متعد لازم و درپے طمع خسیس شدن استقفاض درشت یافتن جاے خواب را درع قضاء زرہ درشت ویقال جاؤا بقفیضہم اے باجمعہم - انقضاض بکارت زائل کردن قفقفتہ آواز شکستن استخوان استد قفقاض شیر شکنندہ صید را تقاقض مثلہ -

قعض - قعض - خائیدن چوب را و چوب خم دادہ وصف بالمصدر کقولک مار غوّر -

قوض - تقویض - باز کردن بنائی ویران کردن تقوّض پراگندن حلقہ ویر شکستن ہنگامہ -

قیض - انقیاض - گفتن چاہ ودندان از دراز عن الاصمعی وشگافتن دیوار بے افتادن تقیّض شگافتن وافتادن دیوار - وشکستن بیضہ - و مانند پدید شدن بسر اقاحتہ شگافتن چیز یرا قیّض پوست بیرون بیضہ والقیض المثل والعوض وہما قیضان - والقیض المبادلۃ یقال قیضنی بہ وقایضنی - مقایضۃ معارضہ کردن متاع با یکدیگر تقییض تقدیر کردن صلتہ باللام قولہ تعالے وقیّضنا لہم قرناء اے قدرنا لہم -

قرنبضتہ - بالضم زن کوتاہ قد -

قنبض - بالضم مار - قنبضتہ زن زشت رو یا کوتاہ

فصل الکاف

کرض - کراض - آب فحل کہ مادہ از رحم بیرون اندازد وچیزہا ولوزدہاے رحم واحد ہا کرضۃ بالضم -

کضکضتہ - زودی رفتار -

فصل اللام

لضلض - دلیل لضلاض - رہبر زیرک لغلفتہ بسیار نگریستن رہبر بچپ وراست -

لعضہ - بلسانہ بزبان گرفت آنرا (عع بفتحہما) لعوض شغال

لکض - بالفتح مشت زدن -

فصل المیم

محض - محض - شیر خالص بے آب - وخوراندن آں - وخداوند شیر خالص شدن رجل ماحض اے دو محض کتامر ولابن و دوستی خالص کردن (عع بفتحہما) محوضتہ خالص نسب شدن (عع لضمہما) امحاض شیر خالص خوراندن - وخالص کردن دوستی را امتحاض شیر خالص خوردن وفلان عربی محض اے خالص یستوی فیہ الذکر والانثی والجمع وان شئت انثت وثنیت وجمعت مثل قلب وبحت -

مخض - مخض - دوغ زدن - وجنبانیدن ولودر چاہ متعد بالباء (عع بفتح الاول مع الثلث فی الثانی) مخضتہ بالکسر شیر زن مخیض دوغ برسکہ گرفتہ امخاض بدوغ زدن رسیدن شیر محض امتخاض جنبیدن شیر

در مخفضه و بچه در شکم مادر مخاض در دزه گرفتن (ع ک اف ۲) حامل ماخض در دزه گرفته مُخَض ج - مخاض شتران آبستن لا واحد لها من لفظها و واحدها خَلِفة - ابن مخاض شتر بچه بسال دوم در آمده و بنت مخاض و ابنة مخاض مؤنث منه لانه فصل عن امه و الحقت انثه بالمخاض سواء لقحت ام لم تلقح ولا يقال في الجمع الا بنات مخاض و بنات لبون -

مرض - مرض - بالتحريك بيماري و بيمار شدن (ع ک اف ۲) امراض بيمار كردن - و خداوند مال و آفت رسيده شدن يقال امرض الرجل و اصوب نزديك شدن در راى تمراض بالكسر مرد بيمار غنج تمريض بيمار دارى كردن - و قصر نمودن در كار تمارض بيمار نمودن خود را بى علت شمس مريضة آنكه نيك صافى و كشاده نباشد عين مريضة چشم خمارناك -

مضمض - امضاض - سوزانيدن جراحت مض كه لك و سوختن سرمه چشم را و يقال گلة بملول مَضّ اى حار مضمض سوختن از مصيبت تمضيض مضاضة كه لك (ع ک اف ۲) مضمضة آب در دهان جنبانيدن و يقال ما مَضَمَضْتُ عيني بنوم اى ما نمت - تمضمض در آمدن آب در دهان بوقت وضو و خواب در چشم مَضّ بكسر الميم و الضاد كلمة تستعمل بمعنى لا و اى مع ذلك مَضَمَّة في الاجابة قال الراجز (شعر) سألتها الوصل فقالت مَضّ + و يقال ان في مَضّ لمطمعا + معض مَعَض - بالتسكين و التحريك خشمناك شدن و دشوار آمدن كارى بر كسى (ع ف اک ۲)

استعاض كه لك -

فصل النون

نبض - نَبْض - جنبيدن رگ نَبَضان كه لك (ع ف اک ۲) و يقال ما به نَبَض و لا نَبْض اى حراك انباض بانگ آوردن زه كمان و في المثل انباض بغير توتير - نَبَض كمان نداف -

نخض - نَخْض - نخضة - گوشت آگنده و گوشت آگنده شدن (ع بضمهما) نَخِيض و نخيضة لغت منه و رنديدن گوشت از استخوان (ع بفتحهما) انتخاض مثله - و نخض فهو منخوض گوشت رفته و لاغر شدن نَخِض اى بالكسر

نفض - نَفْض - اندك اندك رفتن آب (ع ف اک ۲) و آب اندك نِفَاض ج - نُفاضة باقى ماندهٔ آب - و آخرين فرزند مرد و استوى فيه المذكر و المؤنث و التثنية و الجمع مثل العجزة و الكبرة - نَفِض ناض درم و دينار نقد شده و يقال خذ ما نفض لك من دين بگير آنچه نقد شده قال ابو عبيدة انما يستعمونه ناضا اذا تحول عينا بعد ان كان دينا يقال ما نَفِض بيدى منه شئ - استنفاض نفاض دين خواستن نفيضة باران اندك - و آواز پوشت بوقت بريان كردن نَفَانِض نَفِيضة ج - و يقال ابل ذات نفيضة و ذات نفانض اسے ذات عطش لم تَرِدْ - انتفاض اندك اندك شير خوانيدن راعى بره و بزغاله را نَفْنَفة زبان جنبانيدن ما نتفاض و نفناضة لغت منه -

نغض - نَغْض - بالضم درخت مسواك در مجاز -

نغض یَنغَض - نغوض - سر جنبانیدن و جنبیدن آن متعد لازم و جنبیدن بالان شتر و دندان کودک که خواهد افتاد و نَغَضان کذلک و حرکت ابرکه برهم نشسته باشد (ع ف اض ۲ و ک ۲) انغاض سر جنبانیدن به تعجب و منه قوله تعالیٰ فسینغضون الیک رؤسهم - نَغَض شتر مرغ محال لغز چرخهای چاه که بزرگ باشد تا غض کرکاک و هو الغرض و ف

نفض یَنفُض - فشاندن جامه و درخت تنفیض مبالغة فیه و بسیار بچه آوردن زن و ناقهٔ امرأة نفوض و ناقة نفوض لغت منه و فشاندن تب از کسے راحمّی نافض لغت منه (ع ف اض ۲) نفض بالتحریک برگ و میوه از درخت افتاده نفاض نفاضة بالضم فیها برگ و میوه که بفشاندن افتد منفض باو بیزن و هرچه بوے افشانده شود و منفوض تب گرفته نفقة - نفضاء الزکة تب - و باران که بجائے رسد و بجائے نرسد انفاض نتاج دادن شتر و باران زده شده مردم و سپری شدن توشه نفاض بالضم بے توشگی و تنگدستی و فی المثل انفاض یقطر الجلب یعنی اذا عاد المجدب جلبت الابل تقطر قطار اللبیع - نفاض بالکسر آزار کودکان یقال ما علی الصبی نفاض - نفقة بالتحریک جماعتے که بجهت عجس دشمن و غوث فرستند بهر جانبے - نفیفة کذلک - نفض استنفاض تنفض دیدن انچه باشد در جائے یقال نفضت المکان و استنفضته و تنفضته ای ابحرت جمیع ما فیه - استنفاض ایضاً نفیفة فرستادن بجائے و یقال اذا تکلمت لیلا فاخفض و اذا تکلمت نهارا فالفض اے التفت یمینا و شمالا -

نقض یَنقُض - باز کردن بنا و تاب رسن و شکستن عهد نقاضة انچه تاب باز داده شود از رسن نقیضة باشکونه جواب گفتن شعر کسے را و نقضة سخن برخلاف یکدیگر گفتن انتقاض تاب باز دادن نقض بالکسر شتر لاغر شده از بسیاری سفر انقاض ج - و زمین که در واشده باشد بوقت برآمدن سمار و غ ازوے تنقض شگافتن زمین از سمار و غ انقاض بانگ کردن عقاب و مرغ - و آواز علک خائیدن - و گران کردن بار پشت را و منه قوله تعالیٰ الذی انقض ظهرک نقاض و کتیت آواز شتران خرد سال قرقره و هریر آواز شتران کلان سال نقیض باشکونه چیزے و آواز محمل و بالان -

نهض - نَهَض - برخاستن انتهاض کذلک و راست و تمام شدن گیاه و درواشدن مرغ بوقت پریدن (ع بفتحها) ناهض بچهٔ مرغ بال تمام راست کرده و گوشت بازوے اسپ استنهاض برخاستن خواستن بکارے شاهنقة مقاومت کردن باهم تناهض بسوے یکدیگر درواشدن دو خصم در حرب نهض میان کتف شتر انهض ج - مثل فلس و افلس - ناهضة اولاد برادران پدری و کسانیکه بجهت وی غضب کنند بر کسے و قیام نمایند در کار وے -

نوض - نوض - رفتن در شهرها - و برکندن شاخ

ومیخ وجز آن (ع ف اض ۲) وپیوندیان سرین شتر انواض ج - انواض انا دلیض جایهاے بلند افراشته -

انتض الجلد نتوضا - جوشے بہ پوست پیدا شد پس اندوب را بهیجان آورد -

نیض - بروزن دمعنی نبض یعنی برجستن شریان

فصل الواو

وخض - وخص - خستن به نیزه وخیص خسته -

ورض - توریض - ایراض - بیکبار افگندن مردم غائط از خود وماکیان برخایه نشسته سرگین را -

وفض - وفض - بشتاب وشتافتن یقال لقیته ملی اوفاض ای علی عجلة - ایفاض واستیفاض شتافتن ومنه قوله تعالے کانهم الی نصب یوفضون استیفاض راندن وشتابیدن ناقة میفاض مسرعة - وفضة تیردان چرمین وفاض ج - اوفاض گروه گروه مردم درآمیخته از هر جاے وفی الحدیث انه امر بصدقة ان توضع فی الاوفاض -

ومض - ومض - ومیض - ومضان - درخشیدن برق بے آنکه پراگنده شود وابر (ع ف اک ۲) ایماض کذلک ودزدیده نگریستن زن - وانچه از برق در نواحی ابر پراگنده شود آنرا خفوگویند وانچه بدراز اورخشد -

وابر اشگافد آنرا عقیقة خوانند -

الوض الاضطرار -

توغیض - پرکردن آوند یقال وغض فی الاناء -

وهضة - زمین هموار اوذا کانت مدورة ووهضة من عرفط لغة فی الطاء -

فصل الهاء

هضض - هض - کوفتن وشکستن انهضاض لازم منه انهضاض متعد منه - هضیض مهضوض منهض شکسته وکوفته فعل هضاض گردن شکننده فلان هضاء جماعت مردم -

هیض - هیض - شکستن استخوان بعد از گرفتگی مهیض مهاض منهاض لغت منه وبازگردان کردن بیماری یقال هاضنی الشئ اذا روک فی مرضک ویقال لکل وجع علی وجع هیض - هیضة ناگوارد افتادن طعام یقال به هیضة ای به قیاء وقیام جمیعا

هرض - بفتحتین کرمی دانه که برتن برآید وهرض الثوب پارچه را درید هرطه مثله -

هلض الشئ - چیزے راکشید (ع ف اض ۲) رجل هنبض - بالضم مرد کلان لئیم -

فصل الیاء - یفضض الجرد - چشمان کشاد لغة فی الصاد -

باب الطاء

فصل الالف

ابط - ابط - بکسرتین وسکون ۲ بغل یذکر ویؤنث آباط ج - ومنقطع تودو ریگ تابط در بغل گرفتن چیزرا

در دا از زیر بغل راست بر کتف چپ افگندن استباط برکندن چاه که سرا دتنگ باشد وتگ او فراخ تابط شرا نام تابط بن جابر الغنمی تقول

جاری تابط شرا فی الاحوال الثلث بلا تغییر علی لفظہ وکذلک کل جملۃ یسمی بہا مثل برق نحرہ و ذرے حبا وان اردت ان تثنی او تجمع قلت جاری ذوا تابط شرا و ذوو تابط شرا او تقول کلاہما وکلہم و النسبۃ الیہ تابطی ینسب الی الصدر وہو لا یصغر ولا یرخم۔

ارط۔ ارطی۔ درخت ریگ وہو فعلی والفہ للالحاق لا للتانیث وواحدہا ارطاۃ وفیہ قول آخر انہ افعل لانہ یقال ادیم مرطی وہذا یذکر فی المعتل فان جعلت الفہ اصلیا لونتہ فی المعرفۃ والنکرۃ جمیعا وان جعلتہ للالحاق لونتہ فی النکرۃ دون المعرفۃ۔ ادیم مأروط پوست کہ آنرا بآن درخت دباغت کردہ باشند بعیر مأروط وارطوی شتر ارطی خوردہ ارط آنکہ اورا فرزند نشود۔

اطط اطیط۔ آواز پالان وزین وآواز شکم تہی وبانگ کردن شتر از گرانی بار یقال لا آتیک ما اطت الابل ونالیدن شتر کرہ۔

اقط۔ اقط۔ بکسر القاف وبالکسر وسکون القاف پنیر و ماست اقط ماست در طعام کردن (ع ف اض ۲) طعام مأقوط لغت منہ۔ اتیقاط ماست ساختن مأقط کارزار جاے۔

اجط۔ بالکسر زجر للغنم۔

فصل الباء

برقط۔ برقط۔ گام نزدیک زدن۔ سپس نگریستن

بسط۔ بسط۔ بالسین وبالصاد ایضا گستردن۔ ذو عذر پذیرفتن (ع ف اض ۲) بسطۃ فراخی و دستری انبساط گسترده شدن چیزے۔ وگستاخی کردن تبسط در طول وعرض شہر ہا رفتن بساط بالکسر گستردنی و بالفتح زمین فراخ مکان بساط بسیط جاے فراخ بسیط ایضا گسترده ونام بحرے از عروض ویقال فرش لی قراشا لا یبسطنی ای ضیق لا یسعنی وہذا فراش یبسطک ای واسع یسعک وفلان بسیط الجسم والباع ویقال سر ناعقبتہ باسطۃ ای بعیدۃ۔ بسط بالکسر ناقۂ کہ بچہ اورا باو بگذارند وباز ندارند بساط بالضم آبساط ج۔ مثل ظہر وظہار واظہار۔ ابساط بابچہ گذاشتہ شدن ناقہ یدبسط بالکسر دست کشادہ وفی قراءۃ عبد اللہ بل یداہ بسطان۔

بطط۔ بطط۔ م۔ بطۃ یکے بسیتوی فیہ المذکر والمؤنث کما ہو دجاجۃ ولیست الہاء للتانیث وانما ہی لواحد من جنس وکفا نبدن ریش (ع ف اض ۲) بطیط شگفت و دروغ۔

بعط۔ البعاط۔ بچرا دور رفتن ستور۔

بغط۔ بغط۔ بغوط۔ بالضم میانۂ وادی ویقال ہو ابن بغطہا للعالم بالشئ کما یقال ہو ابن بجدتہا۔

بلط۔ مبالطۃ۔ بہ شمشیر زدن یکدیگر را تبالط بایکدیگر شمشیر کشیدن ابلاط بے چیز و درویش شدن وکربلاط لازم متعد والنعت منہا بسلط بکسر اللام وفتحہا والحاح کردن در سوال بر کسے تبلیط ماندہ شدن در رفتن بلاط سنگہا کہ در صحن سرائے گسترده باشند بلوط م۔ بلطۃ بالضم والتخفیف ناگاہ۔ ونام پشۂ۔

بہط۔ بہطۃ۔ بالفتح وتشدید التاء نبات کہ از کرخ

و دوغ و پنج سازند۔

تباط۔ بر پہلو غلطیدن و سست دل شدن و تباط عنہ روگردانیدن ازان۔

ثبطت شفنہ۔ لبش آماسید (ع ک اف ۲)

بذقطۃ۔ پراگندہ کردن مردم کالا و کلام را۔

برلط۔ کجعفر عود معرب برلط کہ بمعنی ترکیش سیئہ البط چہ بشکل مشابہ آنست برباط بالکسر وادیے ست باندلس برلطانیۃ بالفتح شہریست در انجا بربیطا بالکسر رستنی و موضعی نیست الیہ الوشی۔

برثط فی قعودہ رثبت فی بیتہ و لزمہ و وقع فی برثوطہ بالضم ای مہلکۃ و برثط فی الجبل صعد و قعد علی السائمین مفرجا رکبتیہ۔

برشط اللحم۔ شرشرہ یعنی گوشت را پارہ پارہ کرد۔

برقطی۔ کجرکی وہے ست بہ نہر الملک در بغداد۔

بسبط۔ کجعفر موضعے۔

بسراط۔ بالکسر شہریست بسیار نہنگ نزدیک وسیاط۔

بشط فلان تبشیطا و البشط۔ بمعنی عجل و اعجل لغۃ عراقیۃ مستہجنۃ۔

البصط۔ البط فی جمیع معانیہ۔

لبعقوط۔ و بعقط بضمہما و بعقوطۃ کویک کوہ خلطان

بقط۔ کالاے خانہ و فراہم آوردن آخریان و نگہبانی آن و باغ را بہ حصۂ ثلث یا ربع بہ کسے دادن و جدا کردن و بفتحتین انچہ وقت دروازدن اس فروافتد و گروہ و پارۂ چیزے و جماعت پراگندہ بقطۃ بالضم مثلثہ بقاط بالضم بکشت قروت و گرمان ثفل دانۂ حنظل

تبقیط برکوہ بالا رفتن و بقط فی الکلام و المشی اسرع و بقط فلانا بالکلام بہ گفتگو خاموش نمایند او را بقط الشئ فرقہ و منہ المثل بقطیہ لبطیک ای فرقیہ برفقک لایفطن لہ و اصلہ ان رجلا اتی عشیقتہ فی بیتہا فاخذہ بطنہ فاحدث و کان احمق فقال ذلک لہا یضرب لمن یؤمر باحکام العمل و الاحتیال فیہ متحیرا

و تبقط الخبز اخذہ قلیلا قلیلا۔

بلقوط۔ بالضم کوتاہ بلقط بالضم مثلثہ و پرندہ است

بلنط۔ کجعفر شئ کالرخام الا انہ دون فی الہشاشۃ و اللمعان

بنیط۔ بالیاء و النون کسبطر بافندہ۔

بوطۃ۔ بالضم بوۂ زرگران بویط کزبیر دیہیست بمصر منہا یوسف بن یحیی الامام باط بعد تواتری محتلم شد و بعد ارجمندی خوار شد بواط بالضم چند کوہ است مرجہینہ را بہ مسافت چند منزل از مدینہ منہا غزوۃ بواط اعترض فیہا النبی صلی اللہ علیہ وسلم لغیر قریش۔

فصل الثاء

ثأط۔ ثأطۃ۔ لای ثاط ج و فی المثل ثأط بہا یضرب للرجل یشتد بموتہ و حمقہ لان الثأطۃ اذا اصابہا الماء ازدادت فسادا و رطوبۃ۔

ثبط۔ تثبیط۔ مشغول کردن انباط دور ناشدن بیماری

ثرط۔ ثرط۔ ریخ زدن ثلط کذلک لغۃ اور لثغۃ۔

ثرط ایضا سریش ثرطۃ بکسرتین مرد احمق سست ہمزہ زائدہ ثرمطہ بفتحتین کل ترمیم زائدہ۔

ثطط۔ ثطط۔ کوسہ شدن (ع ف ض) ثطا ثطط

نعت منه وقوم ثُطاط - وامرأة ثُطة الحاجبين زن کوتاه ابرو -

ثعط - ثَعط - بالتحریک بوے گرفتن آب وگوشت (ع ک اف ۲)

ثلط - ثَلط - مثل ثرط (ع ف اک ۲) وفی الحدیث انهم کانوا یَعبَرون لبعر او انتم تثلطون ثَلطا -

الثخرط - بالکسر رستنی ست -

ثرباط - بالکسر او کعُصفُر پدر قبیلهٔ است از قضاعه -

ثرعطة - بالضم آشام تنک ثرغطة وثرغطة وثرعَطیطة مثله وطین ثرعُط وثرغُط لاے تنک -

ثرمطة - بالضم وکعلیط گل تر یا گل تنک وثرمط الارض صارت ذات ثرمط وثجة ثرمط بالکسر مثل کلان تثرمط المضغ وذلک ان تسمع لها صوتا واثرمط السقاء انتفخ وآثرمط الغضب غلب فانتفخ الرجل -

ثلمط - کجعفر وعصفور لاے تنک ثلمط سست شد -

ثمط - بالفتح لاے تنک یا خمیر بسیار تنک -

ثماطة - سست شدن ثلمط مثله -

ثمط - شگافتن ومنه حدیث کعب بن مالک لما مد الارض مادت فثمطها بالجبال ویروی بتقدیم النون ویروی بالباء الموحدة من التثبیط -

فصل الجیم

جلط - جَلط - شمشیر برکشیدن از نیام جلمطة کسر ستردن م زائده -

جثط بغایظه - ریخ زد (ع ف اک ۲)

جیثاوط - بالفتح شم اخترعه النسار لم یفسروه و کان المعنی الکذابة السلاحة مرکب من جلط وجثط وثلط -

جحط - بکسرتین زجر للغنم -

جحرط - بالکسر گنده پیر کلان سال -

جخرط - بروزن ومعنی جحرط -

جرط - بفتحتین اندوه گلوگیر جرط بالطعام طعام گلو درماند جرواط بالکسر دراز -

جتی کحتی نهریست در بصره -

جلنبط - بفتحتین اسد -

جلحطار - بکسر الجیم والحاء زمین بے درخت -

الجلحطار - بالخاء لغة فیه او هی الصواب او الجرز من الارض -

جلعطیط - کخزعبیل اونجبیل جغرات سطبر -

جلفاط - بالکسر بند کنندهٔ شگافهاے کشتی نورا برسن پارها ورخنها را بروغن قیر جلفاط بکسرتین مثله وقد جلفها -

جلمط راسه - سر را ستردن -

فصل الحاء

حبط - حَبَط - حبوط - باطل شدن ثواب وعمل (ع ک اف ۲) حبط بالتحریک تازه شدن جراحت وشکم برآمدن ستور را از خوردن جند قوق (ع ک ف ۲) یقال حبطت الشاة وفی الحدیث وان مما ینبت الربیع ما یقتل حَبَطا ویلم ونام حارث بن عمرو وپسران او را حَبَطات خوانند در بنی تمیم والنسبة الیهم حَبَطی - حَنَطا - حَنَطی معهود وغیر معهود کوتاه بزرگ شکم الالف والنون للالحاق ویقال رجل حنطی بالضم

وامرأة جنطأة اجنطار بزرگ شکم شدن فان صغرته فانت بالخیار ان شئت حذفت النون وابدلت من الالف یاء او قلت جُنَیْط بکسر الطاء منونا لان الالف لیست للتانیث فتفتح ما قبلها کما تفتح فی تصغیر جبلی وبشری وان شئت بقیت النون وحذفت الالف فقلت جُنَیْنِط وکذلک کل اسم فیه زیادتان للالحاق فاحذف ایتهما شئت وان شئت ایضا عوضت من المحذوف فی الموضعین وان شئت لم تعوض فان عوضت فی الاول قلت جُنَیِّط بتشدید الیاء والطاء مکسورة وقلت فی الثانی جُنَیْنِیط وکذلک القول فی عفرنی

حطط - حَطّ - فرو گرفتن بار در زمین - ودزه بر گرفتن از کمان - وفرود آمدن در منزل (ع ف اض ۲) ونشیب آوردن حطاط بکشیدن مهار سوی نشیب رفتن حطوط بالفتح نشیب - وشتر گزیدهٔ تیز رو محطّ منزل انحطاط کم شدن بها وجز آن - وبشتاب رفتن شتر استحطاط از بها کم کردن خواستن حطیطة مقدار کم شده از بها وقوله تعالی وقولوا حطة اے حُطَّ عنا اوزارنا وهی کلمة امر بها بنو اسرائیل لو قالوها لحطت اوزارهم - رجل حُطائط مرد ریزه - ونام مردے حطاط بالفتح ومید گیهاے سر زدهٔ درو ے حطاط یکے وکفک شیر محطّ آهن چرم دوزی که آنرا پک مال گویند وبدان خط کشند ونقش کنند وحطان بالکسر نام مردے

حقط - حِقْطان - بضم القاف تدرو نر -

حلط - احتلاط - خشم گرفتن وتافتگی کردن احلاط اجتهاد کردن در سوگند -

حمط - حماط - گیاهاے خشک که در وے مار باشد یقال شیطان حماط کما یقال ذئب غضا ولئیم حلب حماطة یکے ودانه دل یقال اصبت حماطة قلبه اے حبة قلبه وسوزش ودرشتی خلق -

حنط - حنطة - گندم حَنَط بکسر الحاء وفتح النون ج - حُنّاط گندم فروش وبوے فروش حنوط پراگندگی از بوے خوش تحنیط پراگندن حنوط مرده را تحنّط خوشبوے شدن بحنوط حناطة گندم فروشی وحنوط فروشی کردن وحَنَط الادیم اے احمر حانط پوست رنگین وحَنَط الرِّمث اے ادرک وابیض ورقه وانحنط کذلک -

حوط - حائط - دیوار حیطان ج - صارت لاوایا لانکسار اقبلها - تحویط دیوار ساختن گرداگرد زر فهو محوط وگرداگرد چیزے برآمدن حواطة جوبه وانبار غله حیطة حیاطة حوط نگاه داشتن وپاس داشتن وگرد آوردن خرز بار خود را (ع ف اض ۲) ویقال مع فلان حیطة لک ای تحنن وتعطف - احتیاط بهوش کارے کردن یقال احتط لنفسه اے اخذ بالثقة - واحتاطت به الخیل اے احدقت به - احاطة فرا گرفتن چیزے را ودانستن همه را متعه بالبار یقال احاط به علما واحاط به علما - واحاطت الخیل به -

الحشط - بالفتح الکشط -

حطمط - کز برج خوردا از هر چیز -

حلبطة - کحلبطة صدر شتر با هر قدر که بر آن زاید باشد

اوضان حلبطة وهو نحو المائة والمائتين -
حلبط - کجعفر نام شخصے -
الحنقط - کخندق نوعیست از پرندہ او ہوالدراج
وحنقط بلالام امرأة یزید بن القحاذیة -
حاط الفرس - پوستش آماسید واز نشانہاے
تازیانہ منتفخ گردید (عع ف اک ۲) وطعام حائط طعام
انان شکم بہمد کذا فی المحکم وعندی ان الکل تصحیف
والاولی بالبار الموحدة والثانیة بالنون -

فصل الخاء

خبط - خَبْط - دست وپاے زدن ستور ومنہ
قیل خبط عشواء وہی الناقة التی فی بصرہا ضعف
وہرجا انداختن خود را تا بجواب رود وبعضا برگ
درخت زدن - والغام کردن بر کسے بے شناختگی
وداغ نہادن بر سرین ستور (عع ف اک ۲) تخبط
برگزاف وبے راہ رفتن - وبدیوانگی داشتن دیو
مردم را ومنہ قولہ تعالے الذی یَتَخَبَّطُہُ الشیطان
من المس ای یفسدہ جَنَاط بالفتح علتے مانند دیوانگی
خِبَاط بالکسر داغ سرین ستور وقولہم ما ادری ای
خابط لیل ہواے ای الناس ہو - خبطة بالکسر شیر
اندک خبطة نیمۂ حوض یا نیمۂ مشک از آب ویقال
فی القربة خبطة من ماء - خبطة - ایضا پارہ از چوب
وپارہ از غانہ - وبعضے از مردم خبط بالکسر وفتح ج
انتباط انغام جستن بے سابقۂ معرفتے از کسے -
خرط - خَرْط - چوب تراشیدن (عع ف اض ۲ ک)
خراط لغت منہ ودست فرو مالیدن بر شاخ تا برگ او
فرو ریزد ومنہ فی المثل ودونہ خرط القتاد وراندن
بار روے مسہل شکم را - ودراز کردن آہن را چون
عمود مخروط الوجہ والبقیة کشیدہ روے وریش
تخریط راندن مسہل شکم را خرط بالتحریک علتے کہ شیر
از پستان بریدہ بیرون آید خراط باین علت شدن
ناقۂ مخرط لغت منہ - مخراط ناقہ کہ عادت شیر او چنان
بود نہ از علت ومارکہ ہر سال پوست افگند خراط
سرکشی کردن اسپ خرط لغت منہ یقال فی البیع
برئت الیک من الخراط اے الجماح - الخرط
ستیہیدن اسپ در رفتن - ودر آمدن بر کسے
بداد گویان متعد لبعلی وباریک ولاغر شدن تن -
ودر کشیدہ شدن وور رشتہ آخریط بالکسر نوعے
از شور گیاہ اختراط شمشیر برکشیدن از نیام خریطة
م - خراط بالضم والتشدید گیاہے اَخَرِّواط دراز
کشیدن رفتار متعد بالباء یقال اَخَرَّوَطَ بہم السیر اے
اسرع - اخراط گوشہ دوختن بر خریطہ -
خطط - خَطّ - م واحد الخطوط ونام موضعے بیمامہ نیزۂ
خطے منسوب بوے - وخط کشیدن بر ریگ از جہت
فال ونبشتن - وشگافتن گرورا (عع ف اض ۲)
کسا رمخطط گلیم باخطہا خطوط بالفتح گاو وحشی خطة
بالکسر زینے کہ بجہت بناگر واگر واو خط کشیدہ باشند
وحد پیدا کردہ خِطَطٌ ج - ومنہ خَطَطُ الکوفة والبصرة
مَخَطّ چوب خط کش مَخَاط تختۂ کہ بروی خط کشند جزیرا
اختطاط غدار برآوردن کودک خطة بالضم کار حال
ویقال جاء وفی رأسہ خُطّة اے حاجة قد عزم علیہا

وتقول العامة خطبة - وفي حديث قيلة ايلام ابن هذه
ان يفضل الخطة وينتصر من وراء الحجزة اي انه يفصل
كل امر يلتبس ولا يعبأ به - وخطة نائبة اي مقصد لعبيد
وخطة اسم من الخط كالنقطة من النقط ويقال خذ
خطة الانتصاف اي انتصف خطيطة زمين خشك مانده
ميان دو پارهٔ زمين باران زده خطائط ج - ومنه
قول ابن عباس حين سئل عن رجل جعل امر امرأته
بيدها فطلقت زوجها ثلاثا خط الله لواها الا طلقت
نفسها ثلاثا ويروى خطأ الله لواها بالهمز اي خطاها المطر
خلط - خلط - آميختن چيزيرا اختلاط آميخته شدن
وتباه شدن عقل مخالطة آميزش كردن باهم -
تخليط فساد انگندن در كاري ويقال وقعوا
في الخليط مثال قتيل اي اختلط امرهم خليط آميزش
كار - وشريك وهو المخالط كالنديم للمنادم
والجليس للمجالس وهو واحد وجمع خلطاء وخلط
ايضا جمعه - خلطة بالضم انبازي خلطة بالكسر عشرت
كردن خلط يكي از اخلاط بويها وتيركه چوب وي
كژ بوده باشد در اصل رجل مخلط بهر كاري در آميزنده
ويقال فلان مخلط مزيل كما يقال هو ارق وفاق
اشتخلاط نشستن فحل بر شيت ناقه اختلاط قضيب
فحل را در فرج ناقه نهادن خليط كاه وپشت
بهم در آميخته بجهت علف - ونبيذ از خرما وزبيب
يا انگور ورطب بهم آميخته وقد نهي عنه - خلاط
شوريدن عقل وستيغل مجهولا يقال خولط الرجل
في عقله - واما الحديث لا اخلاط ولا وراط فيقال هو
كقوله لا تجمع بين متفرق ولا يفرق بين مجتمع
خشية الصدقة -

خمط - خُمط - نوعي از اراك كه ميوه دارد وقرى
ذواتي اكل خمط بالاضافة وشير ترش - وبريان
كردن گوسپند سلوخ را (ع ف اك ۲) خميط بريان
بي پوست تخميط بريان با پوست وذكر ابو عبيد
ان اللبن اذا ذهب عنه حلاوته الحامض
ولم يتغير طعمه فهو سامط فان اخذ شيئا من الريح فهو
خامط وخميط فان اخذ شيئا من طعم فهو محمل فاذا
كان فيه طعم الحلاوة فهو فويهة تخمط بانگ كردن
فحل وغضب وتكبر كردن كسي - وموج زدن دريا
خمطة شراب كه بوي رسيدگي آيد از وي
نرسيده باشد وشراب ترش -

خوط - خوط - شاخ نازك خوطة يكي -

خيط - خَيْط - در كشيدن ورشته خيوط خيوطة ج -
مثل فحل وفحول وفحولة مخيط سوزن خياط مثله
ومنه قوله تعالى في سم الخياط - الخيط الابيض
صادق والخيط الاسود صبح كاذب - وتاريكي شب
خيط الرقبة حرام مغز يقال جاحش فلان عن خيط
رقبته اي دافع عن دمه - خيط باطل سراب كه ملك
يخاط الشيطان وكان مروان بن الحكم يلقب خيط باطل
لانه كان طويلا مضطربا كالسراب وقال الشاعر فيه
(شعر) لحى الله قوما ملكوا خيط باطل على الناس
باطلي من يشاء ويمنع - وهو لعاب الشمس ايضا -
خيط بالكسر گله شتر مرغ خيطى كزلك - خياطة درزى گرى كردن

(عع ف اک ۲) مَخْیُوط مخیط دوختہ فمن قال مخیوط اخرجہ
علی التمام ومن قال مخیط نباہ علی النقص لنقصان الیاء
فی خطت والیاء فی مخیط ہی واو مفعول انقلبت یاء
لسکونہا وانکسار ما قبلہا وانما حرک ما قبلہا لسکونہا
وسکون الواو بعد سقوط الیاء وانما کسر لیعلم ان الساقطۃ
یاء وہی اصلیۃ والواو مزیدۃ للبناء فلا ینبغی ان یحذف
والاصلی احق بالحذف لاجتماع الساکنین اولعلۃ
توجب الحذف وکذلک القول فی کل مفعول
من المعتل العین اذا کان من ذات الیاء فانہ
یجیٔ بالنقصان والتمام واما من ذات الواو فلم یجیٔ
علی التمام الا حرفان مسک مدوف وثوب مصوون
فان ہذین جاءا تامین وفی النحویین من یقیس
علی ذلک فیقول قول مقوول وفرس مقوود وقیاسا
سطروا - خیطۃ میخ - ورسن از پوست درخت تخییط
آمیختن سپیدی موے باسیاہی یقال خیط الشیب
فی راسہ مثل وخط -
خنطہ - غمگین کردادرا (عع ف اک ۲) خناطیط
گروہہاے پراگندہ -
فصل الدال - **دثط** القرحۃ - شگافت آنرا
پس روان شد انچہ در انست -
دحاط - درگفتگوے خود خلط ملط کرد -
دفط الطائر - برادہ جست او الصواب بالذال والقاف
ولغاطان - دیہیست بر ومنہا الفقیہ فضل اللہ
بن محمد بن ابراہیم الدلغاطی واعجم دالہ الرشاطی
دمیاط - کجریال شہریست معروف -

دہروط - کعصفور شہریست بصعید مصر -

فصل الذال

ذأط - ذأط - خبہ کردن گلو را چنانکہ زبان بیرون فتد
وبالتاء کذلک یقال ذاطہ وذأتہ ای خنقہ شدیدا خنق
(عع بفتحہما) -
ذعط - ذعط - سبک پریدن گلو (عع بفتحہما) -
ذعمط بزیادۃ المیم کذلک -
ذقط - ذقط - سفا دکردن مرغ ماده را (عع
ف اک ۲) -
ذحاط - درگفتگوے خود خلط ملط کرد -
ارض ذریاطۃ - زمین بریک سرشت ذرطاۃ بدنو عیست
از خوردن وقد ذرطیت یا فلان -
الذرعمط - من الالبان شیر سطبر الذرعمۃ من الرجال
آرزومند ہر چیز -
ذرقط الکلام لفظہ یعنی سخن گفت -
اذوط - مردکج زنخ -
ذعمطہ - ذبح کرد آنرا ذعمطۃ زن بدزبان -
ذفط الطائر والتیس - برادہ برجست (عع ف
ک ۲) ذفط الذباب القی ما فی بطنہ ذفوط کصبور
مرد سست -
ذمسطہ - ذبح کرد آنرا (عع ف اک ۲) وہو ذمسطۃ
کہمزۃ بلغ کل شئی وطمام ذمسط کقنفذ سریع الانحدار
ذمیاط لغۃ فی المملۃ -
ذوط - خبہ کردن کسے را بحدیکہ زبان برآورد -
(عع ف اض ۲) والاذوط الناقص الذقن من الناس

وغیرہم ذو طہ تنندہ زر ولیشت اذواط ج۔ ذہوط
کجرول موضعے ذہیوط کعفیوط وعصفور موضعے۔

فصل الراء

ربط۔ رَبْط۔ بربستن چیزے (ع ف اض ۲ ک ۲)
مربط بفتح ۲ وکسرہ جاے بستن یقال لیس لہ مربط عنزہ
ارتباط بستن رَبیط ستور کہ اورا بندند ولقب مردے
وغورۂ خرما نہادہ در آب رباط انچہ بوے بندند ستورا
ومشک وجز آن را رَبْط بفتحتین ج۔ ویقال جاء
فلان وقد قرض رباطہ اذا انصرف مجهودا۔ رباط
م رباطات ج۔ ونگاہ داشتن ثغر دشمن وملازمت
آن بمعنی المرابطۃ۔ رباط الخیل پنج عدد وزیادت
از اسپان بستہ ویقال لفلان رباط من الخیل
کما تقول تلاد وہو اصل خیلہ۔ وفلان رابط الجاش
ورَبیط الجاش مرد دلیر کہ نگریزد ولفلان بالثغر جیش
رابطۃ۔ ماء مُترابط آبے کہ بسیری نشود۔
رطط۔ رَطیط۔ بانگ وفریاد واحمق۔ رطائط ج
ارطاط فریاد کردن۔
رقط۔ رقطۃ۔ بالضم سیاہی سپیدی آمیختہ یقال
دجاجۃ رَقطاء والارقط من الغنم مثل الالبث یعنی
قوز پیہ ارقاط قوز پیسہ شدن گوسپند ارقیط
برگ بیرون آوردن شور طاق ارقط ارقیط
نام مردے۔
رہط۔ رَہط۔ گروہ کم از دہ از مردان۔ وقوم
وقبیلۂ مرد وہو جمع لیس لہ واحد من لفظہ والجمع
ارہُط وارہاط وارہط کانہ جمع اَرہط وارہیط
و پوست پارۂ چون میزر کہ زنان حائض بمیان
بندند و پوست کہ از وے دوال کنند رہاط ازہاط
ج۔ راہطار سوراخ کلاکموش رُہطۃ کذلک مزج
راہط موضعے بشام۔
ریط۔ ریطۃ۔ نام زنے و چادر یک لخت کہ زنان
بر سر افگنند رُیَط ریاط ج۔
رثوط۔ در نشست خود ثابت ماندن و بایستادن
(ع ف اض ۲) آرثاط مثلہ مرثط کمحسن آنکہ در نشست
و سواری خود سست باشد۔
رساطون۔ ی کانہار ومیتہ وخلت فی کلامہم
رغاط۔ بالضم موضعیست۔
رمطہ۔ عیب او کرد و بر و طعنہ زد (ع ف اک ۲)
الرمط مجمع العرفط ونحوہ من العضاۃ والصواب الرتم
بالمہاء۔
راط الوحشی بالاکمۃ۔ وحش تل پناہ گرفت (ع
ف اض ۲ وک ۲) والروط بالضم النہر معرب رود
روطۃ بالضم موضعیست باندلس۔

فصل الزاء

زخرط۔ زَخرط۔ یکسر تین آب بینی شتر و گوسپند۔
زرطط۔ زرط۔ گروہے از مردم زرطی یکے از ایشان
زُراط۔ بالکسر بسیار شور کردن (ع بفتحتہا)
او الزیاط الجلجل۔
زربط وزربیط۔ آواز کردن بط (ع ف اک ۲)
زربطانۃ نیزۂ کاواک کہ ازان پرندہ اندازند۔
زحلوط۔ بالضم مرد ناکس۔

زخلوط - بالضم مرد ناکس او العصواب بالحاء -
زرط اللقمة - لوالہ راا و بارید (عع ف اک ۲) والزرط لغة فی الصراط -
زعطه - خفہ کردآنرا (عع بفتحہا) رعط الحمار خرآواز کرد وموت زاعط ذابح وحتی یعنی مرگ سریع -
زلط - رفتار جلد زلبطة لوالہ لغزندہ از عصیدہ و جز آن لغة مولدة -
زلنقطة - گگذبتہ والحا ثالث نزہ مرد وزن کوتاہ
زناط - بالکسر انبوہے وقد تزا نطوا -
زہبوطة - کلان لوالہ خوردن زہبوط بالکسر وفتح یاء موضعے او الصواب بالذال المعجمة -
زواط - بالضم موضعے وزواطی لسکاری منسوب بہ بین واسط وبصرہ وزواطی السکمی جد الامام ابی حنیفة
زویط کلان لوالہ خوردن -
زیط وزیاط - بانگ برزدن (عع ف اک ۲) زیاط مناعیت واختلاف آوازہا زیاط بانگ زدن -

فصل السین

سبط سبط - بالتحریک فرو ہشتہ شدن موے (عع ک اف ۲) سَبَط بالتسکین والکسر لغت منہ ویقال سَبَط الجسم اذا کان حسن القد والاستواء گیاہ سَبَطة یکے وآن گیاہیست کہ از بیخ وی غوغا شکہ بافندگان سازند اسباط بدراز او بہنا گوالیدن - وفروافگندن سررا - وسبطة ناک شدن زمین - تسبیط باطل کردن ناقہ آبستنی خودرا - وبرہ افگندن میش سَبَط بالکسر فرزند فرزند اسباط ج - وفرزندان یعقوب علیہ السلام واسباط از بنی اسرائیل چون قبائل از عرب وقولہ تعالی وقطعناہم اثنتی عشرة اسباطا امما وانما انث لانہ اراد اثنتی عشرہ فرقة ثم اخبر ان الفرق اسباط ولیس الاسباط بتفسیر لکنہ بدل من اثنتی عشرة لان التفسیر لا یکون الا واحدا منکورا کقولک اثنی عشر درہما ولا یجوز درہم - ساباط پوشش رہگذر سوابیط ساباطات ج - وفی المثل افرخ من حجام ساباط - سُباطة خاک روبہ سُباط نام لہے برومی -

سجلط سنجلاط - بکسر تین جامے وتوعے از گلہا -
سحط سَحَط - گلو بریدن (عع بفتحہا) -
سخط سخط - بالضم وبفتحتین خشم گرفتن وہو خلاف الرضا (عع ک اف ۲) اسخاط بخشم آوردن تسخط کم شمردن وبنا جایگاہ دادن -
سرط سَرَط - فرو خوردن لقمہ وجز آن اشتراط کذلک (عع ک اف ۲) وفی المثل لاتکن حلوا فتسرط ولامرا فتعقی من قولہم اعقیت الشیء اذا ازلتہ عما یشکوہ وقولہم الاخذ سَرَیطی والقضاء ضَرَیطی اے یستسرط ما یاخذ من الذین فاذا تقاضاہ صاحبہ اضرط بہ ویقال سُرَیط وضُرَیط ایضا بلا الف - سرطاط بکسر بالودہ سیف سُرَاطی شمشیر برآن سراط لغة فی صراط - سرطان پنج پایک - ونام برجے بر فلک - وریش بد وعلتے کہ بر پیوندسم ستور پیدا آید -
سرمط - سرومط - بفتحات مع سکون الواو شتر

دراز هیکل و خبر آن -
سعط - سعوط - بالفتح داروے بہ بینی ریختنی اسعاط
داروریختن در بینی - و نیزہ بر سینہ زدن استعاط
خود را خود ریختن دارو مسعط بضم المیم و العین دارو دان
سَعِیط دردی خمر -
سفط - سَفَط - جامہ دان اسفاط ج - سفیط جوانمرد
خوش نفس اسفنط بکسر تین نوعے از شراب -
سقط - سقوط - افتادن چیزے و افتادن بچہ
ناتمام از شکم و یقال سَقَطَ فی یدہ یعنی بپشیمان شد و یستعمل
مجہولا و منہ قولہ تعالیٰ و لما سُقِطَ فی ایدیہم اے ندموا
قال الاخفش قرأ بعضہم سَقَطَ معلوما کانہ اضمر النَدَم
و جوز اُسقط بالالف علی ما لم یسم فاعلہ و قال ابو عمرو
لا یقال اُسقط قال الخلیل سَقَطَ الولد من بطن امہ
و لا یقال وقع - استاط بچہ افگندن زن و جز آن
و غلط کردن در سخن یقال اسقط فی کلامہ و تکلم فاسقط
بحرف مَسقط بفتح القاف افتادن و ہذا الفعل
مسقطۃ الانسان من اعین الناس مَسقِط بالکسر
موضع افتادن مسقط الراس جاے زاد و مساقطہ
افگندن ساقط ساقطہ ناکسی سُقاط ج -
تساقط خویشتن بر چیزے افگندن سَقطۃ سقاط
شکوخیدن - و خطا کردن سقاط ایضاً بوقت سخن
گفتن یکے دیگرے خاموش بودن و سست شدن
اسپ از دویدن سقط الرجل بالثلاث تمامی ریگ تودہ
سقط الولد بچہ ناتمام افتادہ سقط الزند آتش کہ جہد
از چقماق بذکر و یؤنث - سقطان دو بال شتر مرغ

سقط السحاب گوشۂ از ابر کہ بر زمین افتادہ نماید
سقط الجبار دامن خرگاہ سقط بفتحتین متاع بہرہ
و سہو و غلط در نبشتن و حساب سقیط برف -
و پشک امراۃ سقیطۃ ای دنیۃ - تسقط خطا و زلق
جستن بر کسے سقاط شمشیر کذارہ برندہ کہ بیش از
مقطوع بر زمین افتد - و سقط فروش و فی الحدیث
کان لا یُمَر بسقاط و لا صاحب بیعۃ الا سلّم علیہ
و البیعۃ من البیع کالرکبۃ و الجلسۃ من الرکوب
و الجلوس -
سلط - سلاطۃ - دراد دستی و دراز زبانی سلوط
کذلک و قہر تسلیط بر گماشتن تسلط بر گماشتہ شدن
سلطۃ بالضم بر گماشتگی سلطان قہرمان یذکر و یؤنث
سلاطین ج - و حجت و لا یجمع لان مجراہ مجری المصدر
سلیطۃ زن دراز زبان سلیط مرد فصیح یقال ہو
اسلطہم لسانا ای افصحہم و روغن زیت و روغن کنجد
ایضاً سلطۃ بالکسر تیر دراز سلاط ج - سلاط دندان
کلید سالیط ج - و سنابک سلطات سُمہاے تیز
سمط - سِمط - رشتۂ مروارید یا شبہ و جز آن
و دوال فراک سموط ج - تسمیط بر فراک بستن چیز را
مُسَمَّط نوعے از شعر یقال قصیدۃ مُسَمَّطۃ و سِمطیۃ
و فرستادہ کہ باز نگردد - و حلکے کہ رود و یقال
ہذہ حلمک مُسَمَّطا اے مجوّزا نافذا - سماط بالکسر رستہ
سماطان و درستہ از درخت و مردم یقال یمشی
بین السماطین - سَمَّط پاکیزہ کردن موے بر
و بز غالہ از جہت بریان کردن (ع ف ز ن ک)

سمیط مسموط لغت سَمِیط فعل یک لخت - واز
بے مشوا سماط ج - سمط سمیط مرد سبک حال -
ورده خشت پخته سامط شیء کہ حلاوت تازگی از و
رفته باشد و هنوز مزه نگردیده باشد عن الاصمعی
سُموط مصدر منه (ع ف اض ۲) -
سنط - سناط - سنوط - سنوطی - کوسنه که هیچ
ریش ندارد -
سوط - سَوط - تازیانه اسواط سیاط ج - وزن
بتازیانه و آمیختن چیزے بچیزے (ع ف اض ۲)
تسویط کذلک وقوله تعالی فصب علیهم ربک سوط
عذاب ای شدته ویقال نصیبه - ویقال هو لهم
سَوْیطة بینهم ای مخالطة -

المسربطة - سن البطیخ خربزهٔ باریک و دراز
وقد سربط بالضم طولاً -
سرقسطة - بفتحتین وضم القاف شهریست باندلس
وشهریست بنواحی خوارزم -
سقط - بفتحتین ستمگاران وظالمان سَقط مرد دراز پا
سقلاطون - شهریست بروم تنسب الیه الثیاب
سِقلاط بروزن ومعنی سِجلاط -
سمیساط - بالضم وفتح المیم شهریست بکنارهٔ فرات
منه الشیخ ابو القاسم علی بن محمد بن یحیی السلمی الدمشقی
السمیساطی من اکابر الرؤساء والمحدثین بدمشق
وواقف الخانقاه بها معروف -
رجل مسمرة الرأس مرد کلان سر -
اسمعط البعجاج - گرد و غبار برخاست واسمعط فلان

امتلاء غضبا اسمعط الذکر بزه برخاست ورست شد
سمهوط - بالضم وهیئت بزرگ بجانب مغرب از نیل مصر
سنباط - بالضم شهریست از مضافات محلهٔ مصر منه
محمد بن عبد الصمد الفقیه -
سیوط او اسیوط - بضمهما وهیئت بصعید مصر سیاط
بالکسر سرود و گویند مشهور -

فصل الشین

شبط - شَبُّوط - بالفتح والتشدید نوعے از ماهی شبه
نام ماهیست بزبان روم -
شحط - شَحط - شحوط - دور شدن (ع بفتحهما) شحاط
دور کردن تشحُّط طپیدن کشته در خون صلته بالباء
یقال تشحَّط المقتول بدمه - تشحیط طپانیدن در خون
شوحَط نوعے از درختان کوهی که از چوب وی کمان
سازند سَمحوط شمحوط بفتحتین کلاهما ودرازیم زائده -
شرط - شَرط - شریطة - پیمان شروط شرائط ج
وتعلیق کردن چیزے بچیزے (ع ف اض ۲ ک ۲)
اشتراط مثله ونشتر زدن - مَشرط مشراط نشتر شرط
بالتحریک نشان وستور ریزه - وبلایه اشراط الساعة
نشانهاے قیامت اَشراط المال ارذالها واشراط الفحل
اشرافهم وهو من الاضداد - اشراط نشان کردن
نشتر وگوسپند بجهت فروختن وآماده کردن خویشتن را
بکارے یقال اشرط نفسه للملکة ای جعلها علما للهلاک
ومنه سُمّی الشرط لانهم جعلوا لانفسهم علامة یعرفون بها
وقال الاصمعی واحدهم شرطة وشرطی یعنی سرهنگ
شحنه شرط ج - شریط رسن از پوست خرما تافته

شرطان دو ستاره از برج حمل وگویند سه ستاره راست
وآنرا اشراط نیز گویند رجل شرواط وجمل شرولط بالکسر
وراز بستوی فیه المذکر والمؤنث -
سطط - شَطّ - کرانهٔ رود وجوے - وکنارهٔ کوہان
ودور شدن (ع ف اض ا ک ۲) شطوط دور شدن
وجمع شَطّ شطوط بالفتح ناقهٔ شگرف کوہان شطاط بالفتح
والکسر دوری - ورا ستی قامت جاریة شاطة راست
قامت شطط بالتحریک از اندازه گذشتن در هر چیزے
وفی الحدیث لها مَهر مثلها لا وکس ولا شَطَط اے
لا نقصان ولا زیادة وجور کردن بر کسے متعد بعلی
(ع ف اک ۲) وفی حدیث تمیم الداری انک لشاطی
اے جائر علی فی الحکم - اشطاط جور کردن در حکم - و
دور رفتن ستور بچرا اشتطاط مثله ومنع رفتن
در طلب چیزے -
شمط - شَمَط - سپیدی موے بسیاهی در آمیخته
(ع ک اف ۲) اشمط شمطاء نعت منه شمط در آمیختن
چیزے باچیزے (ع ف اک ۲) شمیط آمیخته - وصبح
لاختلاط بیاضه بالظلمة - وگیاه خشک وتر باهم آمیخته
ویقال قد رتع شاة یشمطها بالحرکة والسکون اے
بنواتها - شماطیط رهاے متفرقه شِمْطِیط بالکسر یکے
ویقال ذهب القوم شماطیط ای متفرقة وصار الثوب
شماطیط اذا تشقق - شمطاط کفتگی جامه -
شوط - شَوط - تک شوطة یک تک لطاف بالبیت
سبعة اشواط طوف کرد خانه را هفت گشت شُوط براے
شکال - شوط باطل گرد آفتاب که از روزن نماید

شیط - شَیَط - هلاک شدن (ع ک اف ۲) وتمام
قسمت کرده شدن شتر که بکشند در قمار ونصیبی نامانده
ازوے یقال شاطت الجزور ای تَفَرَّقَت وآمیختن
خون یقال شاط فلان الدماء ای خلطها کانه سفک
دم القاتل علی دم المقتول وباطل شدن خون
یقال شاط فلان ای ذهب دمه هدرا وشتافتن -
وسوختن روغن وزیت بجوشانیدن - وسوختن
دیگ وجفسیدن انچه در وے است بر دیگ اشاطة
هلاک کردن - وصاحب سهم پسین شدن از جزور -
وبکشتن پیش آوردن کسے را یقال اشاطه واشاطه
واشاط دمه وسوزانیدن بن دیگ را اشیطاط بوے
پشم وپنبه سوخته تشیّط سر وپاچه گوسپند سوختن
وپاک کردن آن - وگوشت بر آتش انداختن
تا بسوزد وگند وبوے کند استشاطة براگندن
از خشم وفربه شدن ستور ناقة مشیاط بالکسر زود
فربه شونده مشایط ج -

تثقیط - کامیر بموے سفالینه یا مطلق سفالینه -
شلط وشلطاء - کار وشلطة بالکسر تیز وراز شلط -
شمحط - کجعفر وشمراخ وعصفور نیک وراز -
شمشاط - بالکسر شهرے منه ابو الربیع محمد بن
زیاد الشمشاطی المحدث -
اشمعط - خشمگین شد اشمعط القوم فی الطلب شتابی
کردند ومتفرق گشتند اشمعط الخیل براے طلب
چیزے اسپ تیز دوید اشمعط الابل شتر پراگنده گشت
اشمعط الذکر نره برخاست -

شناط - بالکسر زن خوش اندام وخوش رنگ شناطات وشنائط ج - شنط بضمتین گوشتہائے پختہ شنظ کمعظم گوشت بریان -

فصل الصاد

صرط - صراط - سراط زراط راہ -

صبط - دراز ازالۂ قدان -

صعوط - کصبور دارو در بینی ریختنی صَعَط وارد بینی ریخت (ع بفتحہا وض ۲) اصعط مثلہ -

الاصفنط - لغۃ فی الاسفنط

صلطہ - تصلیطا - لغۃ فی سلطہ تسلیطا -

رجل مصمرط الرأس - مرد کلان سر -

صنط - برگ سلم کہ بدان پوست پیرایند لغۃ فی السنط

الصوط - آواز لیست از آبے ہوا ضاق منقعہ وقد عم

صیاط - بالکسر آواز بلند -

فصل الضاد

ضبط - ضَبط - نگاہ داشتن چیزے را بہوش (ع ف اک ۲) ضابط ہشیار اضبط آنکہ بہر دو دست عمل برابر کند ضبطار ئونث (ع ک اف ۲) ضبنطی قومی الالف والنون زائدتان للالحاق -

ضبغط ضِبغطی - چیزے کہ کودک را بدان ترسانند الالف للالحاق -

ضَرط - ضُراط - تیز ضرط بکسر الراء تیز دادن مثل جق (ع ف اک ۲) وفی المثل اوذی العیر الاضراطا ای لم یبق من جلدہ وقوۃ الا ہذا - اضراط تضریط مستعد فیہ وبدان حکایت آن فعل کردن صلتہ بالباء ویقال الاکل ستریطی و انقضاء ضریطی وقدم فی فصل السین -

ضرغط - اضرغطاط - بالغین المعجمۃ بر دویدن برخود از خشم -

ضغط - ضَغط - فشاردن بر دیوار وجز آن (ع بفتحہا) ومنہ ضغط القبر - ضغطۃ بالضم سختی وتنگی و فشارش یقال اخذت فلانا ضغطۃ اذا ضیقت علیہ لنگر بہ - ضاغط نگاہبان ومشرف بر چیزے - و کشادگی بنبل شتر وبسیاری گوشت آن - وسوسمار ضغیط چاہ کندہ در پہلوے چاہ خوش کہ آنرا ہم بوے ناک گرداند -

ضفط - ضفاطۃ - سست رای وضعیف عقل وسخن (ع بضمہما) ضفیط لغت منہ قال ابن عباس فی ضفطۃ وہذہ احدی ضفاطی وشہد ابن زبیر بن نکاحا فقال فاین ضفاطتک یعنی الدف قال ابو عبیدۃ وانما زاد ہا ضفاطۃ لہذا المعنی ای انہ لہو ولعب وہو راجع الی ضعف الرأے والجہل - ضفاطۃ بالتشدید گروہ بزرگ

ضفوط - ضفوطیۃ - خمیر ست - وکل ولاے تگ خوش

ضبیط - ضیاط - مرد درشت -

ضَبط - تن وہر دو دوش خود را در رفتار جنبانید (ع ک اف)

ضَبغطی - ضَبنطی مرد گول وکلمۃ یفزع بہ الصبیان

ضبنطی ضَبنطی سخت توانا -

ضرعمط - کقنفذ عمل جغرات وشیر سطبر الضرعمط من الرجال آرزومند ہر چیز -

ضرفطہ - بسیت واستوار کرد اورا ضرفاطۃ وضرفطی

بکسرہما وضرافط بالضم وفرک کلان شکم والتفرفط ان ترکب احداً وتخرج رجلیک من تحت ابطہ وتجعلہما علی عنقہ ضریفیطۃ کذریحیۃ بازیست مرغ را۔
ضغطط۔ بفتحتین بسیار گل ولائے ضغیطط مثلہ وبضمتین بلا ہا۔
ضعطہ۔ ذبح کرد اورا (ع بفتحہما)
ضفرطۃ۔ کلانی شکم وجمل ضفرط کزبرج وضفاریط ج کسور بین الخذ والالف وعند اللحاظین ضفروط کعصفور
ضمروط۔ بالضم نہفتن کاہ وتنگ جائے رجل منضمرط الوجہ مرد ترنجیدہ پوست چہرہ ضماریط برون ومعنی ضفاریط۔
ضنطۃ۔ تنگی ودویار گرفتن زنے ضنوط لغت منہ وبفتحتین شادمانی۔ ولاف زدن۔ وبیہ ضناط بالکسر انبوہے مردم برچاہ ومانند آن یقال قد انضنطوا وضنط من اللحم کفرح اکتنز۔

فصل الطاء

طرط۔ اطرط۔ بے آبرو ودبالضاد المعجمۃ کذلک
طیط۔ طیوط۔ بانگ کردن شتر (ع ن اک ۲) جمل طاط طائط لغت۔ طاط مرد سخت خصومت ودراز طوط مرد دراز۔ ونیہ۔
طلطین۔ بالضم وفتح الطاء بلا۔ وکربزی اطلط لغت منہ

فصل الظاء

ظرمط فی الطین۔ درگل افتاد ارض ستظرمطۃ اے رو غۃ۔

فصل العین

عبط۔ عبیط۔ دروغ گفتن بے سبب وبہانہ۔ وخویشتن را در حرب انداختن بے سبب وشگافتن جامہ (ع ف اک ۲) معبوط عبیط لغت منہ عبط ج۔ ورسیدن سختی۔ وبے علت کشتن شتر را عبیطۃ لغت منہ۔ عبیط گوشت وے وخون تازہ ویقال مات فلان عبطۃ اے صحیحا شابا۔ اعتباط کشتن شتر را بے علت۔
عشاط۔ عجاطۃ۔ عکاط۔ لبن عشاط۔ وعجاط وعکاط شیر سطبر خفتہ عشاط عجاط عکاط کذلک۔
عذط۔ عذیطۃ۔ بوقت جماع حدث کردن عذیوط عذیوطۃ بالکسر وفتح الیاء لغتان۔
عرفط۔ عرفط۔ بالضم نوعے از درخت طاق۔
عرقط۔ عریقطۃ۔ عریقطان۔ بالقاف جنبندہ
عضرط۔ عضرط۔ عصروط۔ بدبنال کسے دوندہ عضاریط ج۔ عضرط بفتحتین میان دو خصیہ وفتحہ فلان اہلب العضرۃ اے کثیر الشعر بہا۔
عضرفوط۔ عضرفوط۔ کریشۂ نر عضیرف عضیریف تصغیرہ۔
عطط۔ عط۔ بدراز شگافتن جامہ را (ع ف اک ۲) تعطیط کذلک انعطاط لازم منہ۔ عطعطۃ آواز کردن وعیط عیط گفتن وآن صوتیست کہ زنان بوقت بازی باہم کنند معطوط ای مغلوب۔ عطاط بالفتح شیر۔ ومرد دلیر۔
عفرط۔ عفیط۔ تیز دادن بز (ع ف اک ۲) وبینی

فشادن او - وراندن شبان گوسپند را بهمان شکل
که او عطسه دہد ویقال مالہ عافطۃ ولا نافطۃ یعنی
میش و مادۂ بزو ہذا کقولہم مالہ ثاغیۃ ولا راغیۃ ای
لا شاۃ شغور ولا ناقۃ ترغو - عافطۃ عفاطۃ کنیزک
شبانی کنندہ -

علط - علط - داغ کردن بر گردن شتر (ع ف
ض ۲) وبہ بدی یاد کردن کسے را وبہ تیز زدن علاط
بالکسر داغ بر پہنائے گردن ورسن گردن شتر
علاطان دو کرانہ کردن تعلیط کشادن علاط از گردن
شتر ناقۃ علط بفتحتین بے مہار وبے بند کردن شتر
عن الاصمعی اعلاط ج - علطۃ بالضم گردن بند و حمیل
اغلواط از گردن شتر برنشستن بر پشت او - وبر
چفیدن بر کسے تعلیط ایضاً بسیار داغ کردن شتر را
اعلیط بالکسر برگ مرخ وآن درختیست کہ بالیدن
زدن از وے آتش گیرانند وفی المثل فی کل شجرۃ
نار واستمجد المرخ والعفار ومر ذکرہ -

علبط - عُلبط - عُلابط - بالضم سطبر عُلبط عُلابط عُلبطۃ
رمۂ گوسفند -

عمرط - عُمروط - وزد عمارید عمارطۃ ج - وبفتحتین
وتشدید الراء سبک -

عملط - عملط - بتشدید اللام سخت -

عنشط - عُنشط - بدخو ودراز عُنشط کذلک یقال
رجل عُنشط ورجل عَنشَط وعَنشَق کذلک والجمع عشانطۃ
وعشانقۃ -

عنط - عنطنط - دراز - عنطیان بالکسر والیاء

اول جوانی -

عوط - عَوط - بار ناگرفتن ناقۂ سال نخست (ع
ف اض ۲) عائط لغت منہ عوط عیط عُوط ج - عائط
عیط وعوط وعُوطۃ آنکہ آیندہ ہم بار نگیرد اعتیاط
تعوط تعیط سالہا بار ناگرفتن ناقہ وگوسفند اعتیاط
وشوار آمدن کار وفی الحدیث انہ بعث مُصدقا فاتی
بشاۃ شافع یعنی التی معہا ولدہا فلم یاخذہا
فقال اتنی بمُتشاط -

عیط - عیط - بالتحریک درازی گردن عیط لغت منہ
عَیطار کذلک وربما قالوا قارۃ عیطاء اذا استطالت
فی السماء - والقصر الاعیط المنیف -

لبن عجلط - وعجالط شیر سطبر وجغرات -

عذفوط - بالضم دابۂ است خرد نازک وسپید فام
یشبہ بہا اصابع الجواری -

لبن عذلط - شیر سطبر وجغرات -

عرطت الناقۃ الشجر - اکلتہا حتی ذہبت اسنانہا
عروط لغت منہ عرط کمکتب ج - عرط عرضہ آبروے
اورا بہ غیبت کاست اعترطہ مثلہ عریط کدرہم وام عرطہ
وام العریط کزوم -

الغرط - بالفتح النکاح -

عبطان - کطیلسان موضعیست بنجد -

عسمطہ - خلط ملط کردآنرا -

عسلطۃ - سخن بے انتظام وکلام معسلط ای مخلط -

عشطہ - کشیدہ جذب کردآنرا (ع ف اک ۲)

عشنط بالفتحتین وتشدید النون المفتوحۃ مرد بسیار درآنہ

یا مرد نازک وظریف خوش اندام عشنطون وعشانط ج - وتعشنطت زوجها تعلقته لخصومة -

عضنط - وقت جماع حدث کرد (عع ف اک ۲)

عغیوط بالکسر لغت منه -

العضفوط - کعصفور وحیزبون العصرفوط -

عطیوط - بروزن ومعنی عذیوط عطیوطة مادهٔ موش دشتی -

عفلط - کزبرج وعملس وزنبیل مرد گول وعفلطة عفنط - کعملس مرد زفت بدخلق ودابة الارض -

العقط - بفتحتین فی العمة کالقعط -

لبن عکلط - کعلبط شیر سطبر -

کلام معلسط - سخن بے انتظام -

علشط - کعلمس مرد بدخلق وفی صحتها نظر -

علفطه - آمیخت آنرا -

عمط عرضه - آبروے او را عیب ناک کرد (عع ف اض ۲) اعمطة شلله وعمط لغمة الله ناسپاسی نعمت خدا کرد وغمط کمفرح شلله لغة فی الغبن -

العنط والعنبطة - بضمهما مرد کوتاه بسیار گوشت -

عنفط - بالضم زفت بدخلق ودابهٔ است عنفطة مؤنثه وابین الشارین الی الالف -

فصل الغین

غبط - غبیط - دست برذنب وتهی گاه گوسپند نهادن که فربه است بالاغر (عع ف اض ۲) غبطة بالکسر نیکوئی احوال - وآرزو بردن بحال کسی بی آنکه زوال آن خواهد ازوے (عع ف اک ۲) غبطة بالفتح کذلک - ویقال فی الدعاء اللهم غبیطا لا هبطا ای نسالک الغبطة ونعوذ بک من ان نهبط عن حالنا - اغتباط به آرزو آمدن یقال غبطت فاغتبط کقولک سنحته فانتنح وحبسته فاحتبس - غبیط زمین هموار - ونام وادی - وپالان شتر کهبرے هودج بلند - غبط ج - اغباط همیشه داشتن پالان بر پشت شتر - وهمیشه بودن تب وهیسته باریدن باران غطط - غط - غوطه دادن بآب (عع ف اض ۲) وغریدن شتر (عع ف اک ۲) غطیط کذلک وخرخر کردن درخواب غطاط بالفتح نوعے از سنگ خوار غطاطة یکے غطاط بالضم اول صبح غطغطه آواز کردن قدر معطغطة دیگ جوشان تغطط آواز باشادمانی غطامط بالضم آواز جوش دیگ ودریا میم زائده غلط - غلط - غلط کردن درسخن وغلت بالتاء درحساب (عع ک اف ۲) یقال غلط فی امره وغلت فی الحساب وبعض العرب یجعلها لغتین بمعنی - اغلاط بغلط افگندن کسے را مغالطة یکدیگر را غلط دادن تغلیط بغلط منسوب کردن اغلوطة بضمتین سخن که مردان کسے را بغلط اندازد ونهی رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم عن الاغلوطات ویقال حدثه حدیثا لیس بالاغلیط -

غمط - غمط - بالفتح خوار داشتن نعمت را (عع ک ف ۲) وفریدن (عع ف اک ۲) وفی الحدیث الکبر ذلک من سفه الحق وغمط الناس یعنی ان یری الحق سفها وجهلا یحتقر الناس - اغماط دژم بودن تب

مثل لاغباط۔

غوط ۔ غوط۔ فرو شدن در چیزے (ع ف ض ک) یقال آتی فلان الغائط یعنی بزمین پست وسفاکی وکنی بہ عن العذرۃ لانہ کان الانسان عند قضاء الحاجۃ الیہ یغوط اغواط غیطان ج۔ تغوط غائط کردن غوطۃ ومشق۔

غرناطۃ۔ شہریست باندلس اولحن والصواب اغرناطۃ ومعناہا الرمانۃ بالاندلشیۃ۔

غطمطۃ۔ اضطراب موج دریا وجوش زدن دیگ وآواز سیلاب در وادی وبحر غطامط بالضم وغطوط وغطمیط دریاے کلان موج بسیار آب وکعلابط وسلسبیل آواز غطاط بالکسر موج متلاطم تغطمط آواز شکستہ وآواز جوش دیگ واضطراب موج۔ غماط۔ کعلس دراز کردن۔

فصل الفاء

فرط۔ فرط۔ درگذشتن در کارے (ع ف ض ک) ویقال آیاک والفرط۔ ویقال لقیتہ فی الفرط بعد الفرط ای الحین بعد الحین واتیتہ فرط یوم او یومین قال ابو عبیدۃ لا یکون الفرط اکثر من خمس عشرۃ لیلۃ وتقصیر کردن در کارے وفوت کردن آن صلتہ بفی وشتاب کردن صلتہ بعلی ومنہ قولہ تعالیٰ ان یفرط علینا وپیش دستی کردن در سخن یقال فرط الیہ بمعنی قولہ ای سبق وپیش دستی کردن بآب آمدن بر قومے (ع ف ا ک ۲) فارط نعت فراط ج۔ فراط القطا پیش روندگان سنگ خوار موے وادی وآب افراط شتابانیدن۔ وپیش فرستادن۔ وپر کردن توشہ دان وحوض از آب تقدیر مفرط بفتح الراء حوض پر۔ وفراموش گذاشتہ ومنہ قولہ تعالیٰ انہم مفرطون ای متروکون منسیّون فی النار واز حد درگذشتن در کارے فرطۃ بالضم اسم للخروج والتقدم فرطۃ بالفتح مرۃ منہ مثل غرفۃ وغرفۃ وحسوۃ وحسوۃ منہ قول ام سلمۃ لعائشۃ رضہ ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم نہاک عن الفرطۃ فی البلاد فرط بالتحریک آنکہ پیش رود تا اسباب آنجا از دلو ورسن وپاک کردن چاہ وجز آن راست کند وہو فعل بمعنی فاعل مثل تبع بمعنی تابع یقال رجل فرط وقوم فرط ایضاً یستوی فیہ الواحد والجمع۔ وفی الحدیث انا فرطکم علی الحوض ومنہ قیل للطفل الذی لیست لہ اللہم اجعلہ لنا فرطا ای اجرا یتقدمنا حتی نرد علیہ فارطان دوستارہ مفارطۃ فراط پیش دستی کردن تفارط کذلک۔ وتکلم فلان فرطا ای سبقت منہ کلمۃ۔ مار فراط بالکسر آبلے کہ ہرکہ پیش آید اورا ببود از قبیلہ امر فرط بضمتین کارے کہ دردے از حد گذرانیدہ باشند وکار گذاشتہ واندہ ومنہ قولہ تعالیٰ وکان امرہ فرطا وشتابی وبلندی افراط ج۔ یقال الیوم تنوح علی الافراط واسپ تیز گذرندہ از اسپان افراط الصبح اوائل تباشیرہ۔ تفریط درگذشتن از کسی وگذاشتن۔ ودور کردن نا بایست از کسے وقلما یستعمل الا فی الشعر وتقصیر کردن۔ وضائع کردن وفراموش کردن افتراط فوت شدن نیکی وفرط فرستادن یعنی فرزند نارسیدہ مردن کسے را۔

فرشط - فرشطة - پاے از پاے کشادہ و دور نہادن و ہو مثل الفرشحة -

فسط - فسطاط - بالضم شہر سنان مصر فسطاط فساط فساط فسطات بضم الفاء و کسرہا خیمہ و خرگاہ بزرگ و جماعت انبوہ فسیط و بچہ خرما - و جمیدہ ناخن -

فلط - فلط - بفتحتین غلاط بالکسر ناگاہ و یقال لقیتہ فلطا و فلاطا - و تکلم فلان فلاطاً فاحسن اذا فاجاء بالکلام الحسن - افلاط رہانیدن یقال افلطنی الرجل مثل افلتنی -

فرنط - درزمین سست شد -

انفشاط العود - پارہ شدہ و لا یکون الا رطبا -

فصیط - بروزن و معنی فسیط -

افط - مرد پہن بینی فطوطی بالفتحتین مرد ہموار پشت

فطافط آواز زجر و آواز جماع فطفط ریخ زدن یا بطرزے حرف زدکہ فہمیدہ نشد -

فلسطون و فلسطین - بکسرہا و قد یفتح فاؤہما شہریست بشام و شہریست بعراق تقول فی حال الرفع جاؤا و فی النصب و الجر بالیاء او یلزمہا الیاء فی کل حال و النسبۃ فلسطی -

فلقط - فی الکلام - والمشی در سخن و رفتار ژدودی کردن

فوط - کصر و جاہا است کہ از سندے آرند یا ازار ہاست مخطط فوطۃ بالضم - یکے او ہی لغۃ سندیۃ -

فصل القاف

قبط - قبط - بالکسر اہل مصر و بنک آن یعنی اصل آن قبطی منسوب قبیطۃ مؤنث و کتان باریک و سپید کہ از مصر خیزد و قد یضم لانہم یغیرون فی النسبۃ کما قالوا شہلی و دہری و قباط بالضم و التشدید حلوا البنگ قبیط قبیطی مسلہ تبیطار ایضا اذا تفقأ بموت و ان شددت فصرت - قلبط کرم -

قحط - قحط - خشک سال قحوط باز ایستادن باران و تری از ہوا (ع ف بفتحتاو ک ا ف ۲) اقحاط قحط ریسان و قحطوا ایضا علی بنا لم یسم فاعلہ قحطا قحطان نام ابو الیمن

قرط - قرط - بالضم گوشوارہ قرطۃ قراط بالکسر ج - مثل ریح و راح و نام مردے قراط ایضا شعلہ چراغ

تقریط گوشوارہ نہادن بر کسے و لگام در سر اسپ افگندن و بینی چراغ پاک کردن یعنی سوختگی پلیتہ را دور کردن تقرط باگوشوارہ شدن قیراط نیم دانگ و اصلہ قرّاط بالتشدید لان جمعہ قراریط فابدل من احد حرفی تضعیفہ یا رکمانی دینار و دنانیر -

قرطیط داہیہ و یقال ما جاء فلان بقرطیطۃ ای بشئی یسیر - قرطاط بالضم جل شترکہ پالان بزیر او نہند قرطان کذلک قراطط ج -

قرفط - اقرنفاط - فراہم آوردن مادہ بزلہا ے فج را بوقت گشنی -

قرمط - قرمطۃ - تنگ نبشتن خط و نزدیک نہادن لگام افرنماط در ترنجیدن پوست قرمطی واحد القراریط و ہم رہط من الناس -

قسط - قسوط - بیدادی (ع ف اک ۲) قولہ تعالے و اما القاسطون فکانوا لجہنم حطبا - قسط بالکسر داد و عدل (ع ف اض ۲ و ک ۲) و ہمانا کہ نیمہ صاع باشد

وشش یک فرق وآن شش قسط باشد وبهره
اقساط عدل وداد کردن قوله تعالی ان اللہ یحب المقسطین
تقسط بخش گرفتن قسط بالضم نام دارو ئے قسط بالتحریک
راستی استخوانهاے ساق ستور وآن عیب ستن
وبزان عیب شدن (عع ک اف ۲) فرس اقسط لغت
منه - بعیر اقسط شتر کج پے قوائم وے خشک باشد در
خلقت وناقة قسطاء - قاسط پدر قبیله -
قطط - قط - برهنا بریدن (عع ف اض ۲) ومنه
قَطَّ القلم - وفی الحدیث کان علی رض اذا استملی اقط
واذا اعترض قط وگران شدن نرخ (عع ف اک ۲)
یقال وردنا ارضا قاطا ای غالیا سعرها وهرگز یقال
ما رایته قط ندیدم هرگز وکانت اصله قَطُّ فلما سکن الحرف
الاول للادغام حمل الآخر متحرکا الی اعرابه وقط
بضمتین ایضا للمجاورة مثل مُذ یا هذا وقط مخففة ایضا
فی اللغتین کقولهم لم ارَهُ مُذ یومان وهی قلیلة وهذا
اذا کانت بمعنی الدهر فاما اذا کانت بمعنی حسبی فمفتوحة ساکنة الطاء تقول ما رایته الا مرة واحدة
فقط فاذا اضفت قلت قطک هذا الشئ ای حسبک
وربما دخلت النون لسلم السکون الذی بنی علیه لام
وهذه النون تسمی النون الکاذبة التی تدخل فی الافعال
دون الاسماء اذا وصلته یاء المتکلم کقولک ضربنی
لوقایة الفعل من الجر وانما ادخلوها فی اسماء مخصوصة
نحو قطنی وقدنی ولدنی ومثل عَنِّی وَمِنِّی حرفین
لا یقاس علیها - ویقال قطاط مثل قطام ای حسبی
وبه حطه بفتحتین سخت مرغول وهو مصدر منه ایضا

(عع ک اف ۲) یقال قطط شعره علی الاصل بالتضعیف
وهو قط الشعر وقطط الشعر بمعنی - قط بالکسر گربه نر -
قطا واج - ونامه وبرات صلته باللام ومنه قوله تعالی
عجل لنا قطنا - قطنة گربه ماده قطط بکسرتین ریزه ترین
قطره باران رذاذ بزرگتر ازوے وبارش باز ایستاده
وباز غیثه وهمچنان جائته وشحذة وحفشه وخشکته -
قطقطانه بضمتین نام جائے -
قعط - قعط - سخت وتنگ گرفتن برغریم قطعته
یکبار (عع بفتحها) اقتعاط عمامه بستن بر سر بے تلحی و
آن زیر زنخ در آوردن بود وفی الحدیث انه علیه السلام
نهی عن الاقتعاط وامر بالتلحی یقعطه دستار بزرگ
قفط - قفط - سفاد کردن مرغ ماده را (عع ف ا
ض ۲ ک ۲) ویقال القفط لذوات الظلف -
قمط - قمط - سفاد کردن مرغ وماده را (عع ف ا
ک ۲) وپاے گوسپند بستن بجهت کشتن ودست بند
وپابند کودک بستن بگهواره (عع ف اض ۲) قماط
رسن که قوائم گوسپند بندند بوے ودست بند و
پابند کودک گهوارگی وقمط الاسیر اذا جمع بین یدیه
ورجلیه بحبل - قمط بالکسر بندنی توازه وجزآن ومرتبا
حول قمیط اسے تمام -
قنط - قنوط - نومید شدن (عع ف اض ۲ ک ۲)
قنط قناطة کذلک (عع ک اف ۲) قنِط بالکسر لغت منه
قُرِئ فلا تکن من القَنِطین والفتح العین فیهما و
کسر العین فیهما فانما هو علی الجمع بین اللغتین
قاله الاخفش -

قوط - قوط - رمنہ گوسپند اقواط ج -

قشط - پوشش برداشتن و برہنہ کردن و بصاد و
د انقشطت السماء و تقشطت ابراز آسمان دور شد
قیشاطہ بالفتح شہریست بمغرب منہ محمد بن الولید الادیب
قشاط بالکسر انکشاف -

قعرطۃ - باز کردن بناب و بران کردن -

قمعوط - کعصفور کوے دراز کہ دران کودک را بچند
قمعوطۃ کویک کوہ غلطان -

قفلطہ من یدہ از دست او بود آنرا -

قلطی - کعربی مرد پستک و گربہ خرد و سگ کوچک
قلاط بالضم مثلہ و مرد بدنفس سرکش قلیط کسکیت
بیماری دبہ خایہ قلیط لغت منہ قلاط کعراب و سمک
و ستور از فرزندان جن و شیاطین قلاط بشت دئی
و ہذا اقلاط منہ آیس قلاط بالکسر قلعۃ است ما بین
قزوین و خلخال -

اقلعط الشعر موی مرغول و سخت شد مقلعط کمقشعر گریزندہ
ترسندہ و اقلعط الرأس سر سخت مرغول موے لایکاد یطول
شعرہ و الاسم القلعۃ -

قلفاط - بالفتح لقب محمد بن یحیی الادیب -

قمعوطۃ - بالضم گویک کوہ غلطان اقمعط زبرین شکم
کلان شد و زیرین شکم پست شد و تداخل بعضہ فی بعض
القنبیط - بالضم و فتح النون المشددۃ اغلظ انواع
الکرنب سبزہ مغلظ و محکمۃ بذرہ لاتحمل و محمد بن الحسین
القنبطی محدث -

قنطیط - بالضم و فتح السین در خنثیت معروف

فصل الکاف

کشط - کشط - برہنہ کردن - و جل از پشت ستور
برگرفتن کشط لغۃ فیہ و قرئ و اذا السماء کشطت
و پوست شتر باز کردن یقال کشطت البعیر مثل
جلدۃ لا یقال سلختہ - انکشاط رفتن بیم و ترس

الکحط - لغۃ فی القحط فصیحۃ یقال قد کحط القطر و عام کاحط
الکسط - بالضم القسط و آن دارویست کسطان
بالفتح غبار -

کلطۃ - دویدن مرد لنگ یا بریدہ باکلطۃ بفتحتین
ابن للفرزدق و الکلط بفتحتین الرجال المتقلبون
فرحا و مرحا -

فصل اللام

لبط - لبط - بر زمین زدن - و دست و پای
بر زمین زدن ستر در رفتن (ع ف اک ۲) التبط الدلک
لبطۃ بفتحتین سم فیہ - و رفتار بلنگی - و نام مردے
لحط - لحط - المکان لحطا رشتہ -

لطط - لط - حمیل یقال رأیت عنقہا لطا حسنا و کذا
و عقداحنا کلہا بمعنی لطاط ج - و چسپیدن بر چیزے
و لازم بودن بکارے (ع ف اک ۲) صلتہ بالباء و
سنگر شدن حق کسے را و ربما قالوا لطبت حقہ لاتم کرہوا
اجتماع ثلث طاءات فابدلوا من الاخیرۃ تاء و پردہ
فرو ہشتن - و دم بمیان ران در آوردن شتر (ع
ف اض ۲) الطاط یاری دادن بر انکار و انکار دادن
یقال مالک تعینہ علی لطتہ و سخت خصومت شدن
لطط افتادن دندان و خردہ شدن آن و ماندن

بخماے دندان التقاط لغت منہ ونکر شدن حق کسے را
لطلط بکسر تین گند پیرے دندان - وناقۂ کلان سال
لمطاط بالکسر وستاس وکرانۂ وادی ودریا وقول
ابن مسعودؓ ہذا الملطاط طریق بقیۃ المومنین ہجرا باً
من الدجال یعنی بہ شاطئ الفرات - ولبطاط البعیر
حرف فی وسط رأسہ -
لعط - لعطار - گوسپند گردن سیاہ لعطۃ بالضم سیاہی
گردن وسیاہی روے چرغ -
لغط - لغط - بفتحتین بانگ وخروش (عع بفتحہا)
لغط - لغاط بالکسر الغاط کذلک - لغاط بالضم کوہی -
لقط - لقط - از زمین برگرفتن (عع ف ض ۲)
التقاط کذلک ودانہ چیدن وسخن چیدن ویقال
لکل ساقطۃ لاقطۃ ای لکل ماذر من الکلام من یسمعہا
ویذیعہا - لاقطۃ الحصیٰ سنگدان مرغ لقیط بچہ افگندہ
وجزآن کہ بردارند اورا بنو اللقیطۃ قومے از عرب
لقط بفتحتین انچہ برداشتہ وبرچیدہ شود لقط المعدن
ریزہاے زر کہ یافتہ شود لقط السنبل ولقاطہ خوشۂ
برچیدہ یقال لقطنا الیوم لقطا کثیرا بسیار خوشہ چیدیم
وفی ہذا المکان لقط من المرتع ای شئ منہ قلیل -
التقاط مردم اندک پراگندہ تلقط از جابجا گرفتن خرما
وجزآن وورودت الشئ التقاطا ای ہجمت علیہ بغتۃً -
لوط - لوط - لیط برچسپیدن صلتہ بالباء (عع ف
ض ۲ ک ۲) یقال ہو الوط بقلبی والیط چسپان تر
التیاط چسپیدن یقال ہذا الامر لا یلتاط بصفری ای
لا یلیق بقلبی - استلاطۃ برخود چسپانیدن فی الحدیث
استلطتم دم ہذا الرجل ای استوجبتم - لوط ردا یقال
لبس لوطۃ ولوطیۃ وبہ گل درگرفتن واندودن
حوض را وعمل قوم لوط کردن لواطۃ کذلک (عع
ف ض ۲) لوط نام پیغمبرے علیہ السلام -
لهط - لهطت المراۃ فرجہا بالماء والهطۃ ضربتہ
ولهطت بہ الارض ضربتہ بہا -
لیط - لیطۃ - پوست نی لیط ج - وکونۂ چیزے و
شیطان لیطان اتباع -

لاط - بکارے حکم کردن پس شہید بران (عع بفتحہا)
ولأط بسہم اصابہ بہ واقتضاہ فالح علیہ واتبعہ بصرہ
فلم یصرفہ حتی توارٰی ولأطہ بالعصا ضربہ ولأط فی
مرورہ مقرار استعجالا لا یلتفت ولأط علیہ اشتد -
لشط - بالفتح سبک انداختن وکم زدن یا کف وپست
برپشت کم کم زدن وسبک انداختن بہانہ جو -
التخاط - بروزن ومعنی اختلاط -
لعقط - کز برج زدن بدزبان -
لمط اضطراب کردن ونیزہ زدن لمطۃ زمینی ست
در بر بر مر قبیلۂ را نسیب الیہا الدرق لانہم یتقون الحلود
فی الحلیب سنۃ فیعلونہا فینبوعنہا السیف القاطع او لمط
اسم امۃ من الامم والتمط بحقی ذہب بہ -

فصل المیم

مخط - مخط - کشیدن کمان وجزآن - وبیرون
گذشتن تیر - وانداختن آب بینی امتخاط کشیدن در
کمان تیر را صلتہ بفی وبگذرانیدن تیر از انچہ بروے
آید صلتہ لعن - مخاط بالضم آب بینی امتخاط بینی فشاندن

واز دست بیرون کشیدن چیزے را۔ وشمشیر برکشیدن وتمخط بمعنی نشاندن۔

مرط۔ مَرَط۔ موے برکندن (ع ف اض ۲) مُراطۃ موے افتادہ امراط وقت برکندن شدن موے را مرط بالکسر گلیم از صوف وخز کہ بر میان بندند مُروط ج۔ مَرط افتادن موے امرط سبک ریش۔ و دزد و تیر پر افتادہ سہم مرط بضمتین تیز بے سہام مراط ج۔ مثل سُلُب وسلاب۔ ومُرط بالتسکین جمع امرط۔ مرطی بالفتحتین نوعے از دویدن مُرَّیطاء میان ناف وزہار ومنہ قول عمر رض لرجل اَذِّنْ ورفع صوتہ اما خشیت ان یشق مریطاؤک۔

مسط۔ مَسَط۔ دست در فرج ناقہ کردن و رحم او را از آب محل لئیم پاک کردن ورودہ شتر را از علت (ع ف اض ۲) ماسط گیاہ شور کہ شکم ستور بر اند۔ وآب شور وہر چہ شور باشد وشکم را ند مَسیطۃ مسیط آب تیرہ بوے ناک کہ در تنگ حوض ماند۔ وسیل امدک مُسَیطۃ اندک تر ازان۔

مشط۔ مَشَط۔ شانہ کردن لازم متعد (ع ف اض ۲) امتشاط کذلک۔ لمتہ مَشیطۃ اے مشوطۃ مشطۃ بالکسر نوعے از شانہ کردن کالرکبۃ والجلسۃ مشاطۃ موے کہ بشانہ افتد مُشط بالضم شانہ مشاط ج۔ وگیاہ ریزہ کہ آنرا مشط الذئب خوانند و استخوانہاے پشت پاے۔ وشانہ کنت۔

مطط۔ مَطّ۔ کشیدن چون مد۔ و برکشیدن ابرو از تکبر وجز آن۔ (ع ف اض ۲) تمطط لازم فیہ

مَطیطۃ آب ایستادہ در تنگ حوض مَطیلاء بالضم والمد خرامیدن ودست انداز ان رفتن وفی الحدیث اذا مشت امتی المطیطاء وخدمتہم فارس والروم کان باسہم بینہم۔

معط۔ مَعَط۔ بے موے شدن اندام معط لغت فیہ امتعاط تمعط ریختن موے وجز آن امعاط وہو لفعال منہ ریختن موے رسن وسودہ شدن آن امعط گرگ موے ریختہ (ع ک اف ۲) نقص امعط لعصوص معط۔

مغط۔ مُغَط۔ بالغین المعجمۃ کشیدن مثل المد وکشیدن کمان وجز آن امتغاط بلند شدن رو رجل مُمَغَّط مرد کشیدہ قامت تمغُّط باز دیدن اسپ در دویدن۔

مقط۔ مَقُوط۔ لاغر شدن شتر (ع ف اض ۲) ناقۃ شتر نزار۔ وفال سنگ زنندہ یقال فلان ساقط بن ماقط بن لاقط فالساقط عبد الماقط وہو عبد اللاقط وہو عبد مُتَعَتِّق۔ مقاط بند گہوارہ ومانند آن مقلوب قماط۔

ملط۔ مَلَط۔ سبک ریش شدن (ک اف ۲) املط لغت منہ مثل امرط۔ املاط افگندن ناقہ بچہ را لَمیط بچہ انداختہ ملط بالکسر آنکہ نسب وے معلوم نباشد غلام ملط ومُلَط اے مختلط النسب۔ ملاط پہلو۔ وگل دیوار آنرا ملاط دوبازوے شتر ملطی نوعے از دویدن مثل المرطی ویقال معنی فلان الی موضع کذا فیقال جعلہ اللہ ملطی لا عمدۃ ای لا رجعۃ۔ مَلطیۃ نام شہرے

میط - میط - جور کردن در حکم - و دور شدن و دور کردن لازم متعد و رفتن - و وقع کردن - و راندن (ع ع ف اک ۲) میاط دفع و زجر کردن یقال القوم فی هیاط ومیاط ای فی مدافعة ومزاجرة نمائط دور شدن و بایکدیگر بد شدن قوم اماطة دور شدن و دور کردن لازم متعد -

مئط - تکلف و کیس افزونی یقال امتلأ فلان مئطا ای مزیدا -

مشط - بدست افشردن چیزے بر زمین -

رجل ممجط الخلق - کمعظم مستر خیه فی طول یعنی مرد دراز فروهشته خلقت -

المحط - شبیه بالمخط وعام ماحط سال کم باران تحیط الناس برائے درستی و تر گذرانیدن انگشتان بر آن

امتحاط دویدن شتر و کشیدن شمشیر و نیزه -

مرجیطة - شهریست به مغرب -

مصط ما فی الرحم - در زهدان شتر ماده دست داخل کرده آب کشن برآورد و لفعل اذا نزا علیها فحل لیئم -

مضط - بالضم شانه و تائی فیه اللغات المتقدمة لغة اربعة والیمن یجعلون الشین ضاد اغیر خالصة

معلط - کمعلس مرد درشت قلب علط مرد خبیث کذا

مقعوطة - بروزن ومعنی قمعوطة یعنی کویک کوه غلطان

منقلوط - شهریست بصعید مصر -

فصل النون

نبط - نبوط - برآمدن آب از زمین و چاه (ع ع ف اض ۲ ک ۲) انباط بآب رسیدن چاه کن - استنباط بیرون آوردن چیزے - و نبطی شدن قوم یقال استنبط القوم - نبط - نبیط گروهے از مردم رجل نبطی - نباطی نباط مثل یمنی یمانی یمان - نباطی بالضم ایضا - نبط آب که از قعر چاه برآید نبطة بسیدی بغل وشکم اسپ فرس انبط لغت منه - و شاة نبطاء سپید بهتی گاه -

نحط - نخیط - بانگ وزفیر (ع ع ف اک ۲)

نخط - نخط - انتخاط بینی افشاندن مثل مخط و امتخاط یقال لا اوری ایّ النخط هو بالضم ای ایّ الناس هو

نشط - نشاط - بالفتح شادمانی نمودن (ع ع ک ا ف ۲) نشیط شادمان تنشط شادمانی نمودن - و بنشاط رفتن ناقه انشاط خداوند ستور بانشاط شدن و فربه کردن علف ستور را - و گره کشادن نشیطة انچه غزاة در راه یابند از غنیمت ناشط گاو دشتی وقوله تعالی والناشطات نشطا یعنی النجوم تنشط من برج الی برج کالثور الناشط من بلد الی بلد

نشط گزیدن مار (ع ع ف اض ۲ ک ۲) و بردن اندوه کسے را از جائے بجائے و آب بر کشیدن از چاه بے بکره - و گره آسان بستن (ع ع ف اک ۲) انشوطة بالضم گره آسان کشاے چون گره ازار بند و مانند آن یقال اعقالک بانشوطة ای ماموذتک بواهیة - انتشاط کشیدن گره تا کشاده شود بر نشاط مثل ثوب اسمال و اخلاق آنکه بیک کشیدن ولو بر سر چاه آید از وے نشوط چاه که دلو از وے

به بسیار کشیدن برآید و ایضا نوعے از ماہی نشیط نام مردے بنا و فی المثل لاحق یرجع نشیط من مرد۔

نطنط ۔ نطناط۔ دراز نطانط ج ۔ نطنطة بدراز کشیدن

نغط۔ ناغط۔ حی از ہمدان۔ و نام کوہے۔

نفط۔ نفط۔ بفتحتین آبلہ کردن دست نفیط کذلک نفطة بالکسر آبلہ (عع ک اف ۲) تنفط آبلہ کردن نفط بالفتح و الکسر روغن و الکسر افصح۔ نفیط ترک زدن دیگ جوشان۔ و از خشم جوشیدن۔ و بمعنی فشاندن ماوۂ بز (عع ف اک ۲) و یقال مالہ عافطة ولا نافطة و مر ذکرہ۔

نقط۔ نقطة۔ بالضم خجک سیاہی بر سفیدی یا عکس آن نُقَط۔ نقاط ج ۔ نقط خجک زدن حروف را (عع ف اض ۲) تنقیط کذلک نقاط لغت منہ۔

نمط۔ نمط۔ بفتحتین نوعے از افگندنی انماط ج۔ و ایضا گروہ مردم کہ بریک کار باشند و فی الحدیث خیر ہذہ الامة النمط الاوسط یلحق بہم التالی و یرجع الیہم الغالی

نوط۔ نوط۔ میان پشت و سرین۔ و ہر چہ از چیزے در آویختہ شود و در آویختن (عع ف اض ۲) و آماسیدن سینۂ شتر بسبب تحمل بار و توشہ دان کہ در وے خرما نہند و از شتر در آویزند نوطة آماس سینۂ شتر۔ و کینہ و فی المثل عاط بغیر انواط ای یتناول ولیس ہناک شیء معلق۔ انواط معلاتہا ذات انواط نام درختے تنواط آرائش ہودج کہ از وے در آویزند چون علاقہا و جز آن و یقال نوطة من طلح یعنے طلحستان و ہمچنین عیص من سدر و ایکة من اثل و فرش من عرفط و وہط من عشر و غال من سلم و سلیل من سمر و قصیمة من غضا و من رمث و صریمة من غضا و من سلم و حرجة من شجرة۔ انبساط دور شدن و یقال فلان منی مناط الثریا ای فی البعد۔ نیاط بیابان کشندۂ نیط نیاط رگ دل و یقال رماہ اللہ بالنیطاء ای بالموت۔ و یقال للارنب مقطعة النیاط کما قالوا مقلعة اسحار۔ و نیاط القوس معلقہا۔ نائط رگ پشت منوط بالضم جانورے خرد برابر کنجشک کہ در جنگلہا خانہ او از شاخ بار یک آویگان باشد بریک تار ضعیف منوطة یکے از وے یقال اصنع من تنوط۔

ناط۔ بانگے زفیر کرد (عع ف اک ۲) نیط بروزن و معنی نحیط۔

النسط۔ المسط فی المعانی الثلثة الاولی و بفتحتین الذین یستخرجون اولادہا اذا تعسر ولادہا یعنی کسانے کہ ہنگام تعسر زادن ناقہ بچہ از زہدان برآرند

نغط۔ بفتحتین مردمان دراز قد۔

نہطہ بالرمح بہ نیزہ زد آنرا (عع بفتحہا)۔

نیط۔ مرگ یا جنازہ یا مہلت نیط دور شدن (عع ف اک ۲) انتیاط مثلہ۔

فصل الواو

ولبط۔ و لبط۔ و بوط۔ ضعیف رائے شدن (عع ف اک ۲) و لبط بفتحتین کذلک (عع ک اف ۲) و لبط ضعیف و بد دل۔ و باز داشتن از حاجت کسے را

وخط۔ وخط۔ در آمیختن سپیدی موے۔

وخیزه گذارده زدن - وبشتاب رفتن -
ورط - ورطة - هلاکی وزمین هموار بے راه وشتابان
ایراط توریط درهلاکت انداختن تورط لازم منه -
وراط بالکسر کرو فریفتن وفی الحدیث لاخلاط
ولا وراط -

وسط - وسَطَ - سطة - درمیان شدن (ع ف اک ۲) ویقال فلان وسیط فی قومه آنکه درنسب میانه ودرمحل رفیع باشد الاصبع الوسطی انگشت میانگی والصلوٰة الوسطی نماز میانگی توسیط درمیان آوردن چیزے وقرئ فوسطن به جمعا وبریدن چیزے بدونیم توسط میانجی کردن وساطة میانجی وسط بفتحتین میانه وراست از هر چیز قوله تعالے جعلناکم اُمّة وَسطا ای عدلا - شئ وسط چیزے میانه نه زشت ونه نیکو واسطة القلادة جوهر میانی گزیده واسط نام شهرے وهو مذکر مصروف لان اسماء البلدان الغالب علیها التانیث ترک الصرف لامنی والشام والعراق وواسط وفلجا وحجرا فانها تذکر وتصرف - واسط الکور پیش پالان ویقال جلست وسط القوم بالتسکین وجلست وسط الدار بالتحریک والصواب جلست فی وسط الدار لانه اذا کان متحرکا کان محدودا قلا بد من فی - وکل موضع صلح فیه بین فهو وسط بالتسکین وان لم یصلح فیه بین فهو وسط بالتحریک -

وطوط - وطواط - خراشتوک وشب پره وطاط ج - ومرد ضعیف بدول ویقال هو اَبقَرُ فی اللیل من الوطواط یعنی الخفاش -

وقط - وقُط - وقیط - مغاکے درزمین سخت یا کوه که در وے آب گرد آید وقاط ج - وقیط مغاک کردن باران زمین را وآب که از بالا چکد موقوط انداخته وقط ایضا افگندن صلته بالبار - یوم الوقیط - کان فی الاسلام بین بنی تمیم وبکر بن وائل -

وهط - وَهَط - شکستن (ع ف اک ۲) ونام مالے که عمر وبن العاص را بود وهطة زمین پست مغاک مثل وهدة وَهَط وهاط ج - ویقال وَهَط من عُشَر یعنی عشرستان وآن درختیست عرب را از نوع طاق کما یقال عَیصٌ من سدر ومر قبیلٌ من اراک انداختن چنانکه برنخیزد -

واط القوم - گروه را زیارت کرد (ع ف اک ۲) الواط الهیج الواطة من لجج الماء آب فراوان الواطة من الارض جاے بلند -

وعاط - بالکسر ورد وسُرخ یا زرد -

لقیته علی اوفاط - ای علی عجلة وبالظاء اعرف الوعاطة - الصرعة من التعب -

فصل الهاء

هبط - هبوط - فرود آمدن یقال هَبَط هبوطا ای نزل وهَبَطه هبطا ای انزله لازم متعد - یقال اللهم اغبطا لا هبطا وقد مر فی فصل الغین اهباط متعد منه هبوط لازم منه - هُبُوط ایضا کم شدن بهاے متاع وکم کردن آن - ولاغر کردن بیماری مردم را (ع ف اک ۲) هَبوط بالفتح نشیب هَبیط شتر لاغر -

هرط - هرط - طعنه کردن و نقیصه گفتن (عع ف ا ک ۲) تهارط یکدیگر را دشنام دادن هرطة بالکسر بیش بزرگ هرط ج -

همط - همط - ستم کردن و بے اندازه گرفتن (عع ف ا ک ۲) اهتماط دشنام و نقیصه گفتن کسے را -

هیط - هیاط - مهایطة - بانگ و فریاد کردن یقال وقع القوم فی هیاط و میاط - تهایط گرد آمدن و اصلاح امور کردن قوم میان خود با و هو خلاف التهایط

هرمط عرضه - وقع فیه یعنی پرده دری کرد -

هطط - بضمتین مردم هلاک شدگان اهط شتر بسیار رفتار شکیبا هطار مؤنث هطا هط کعلابط اسپ هطهطه آواز اسپ و زود رفتاری و شتاب کاری

هقط - بکسرتین مبنیة علی السکون زجر للفرس هقط بفتحتین زود رفتاری لغة یمانیة -

هالط - فرو هشته شکم و زراعت باهم پیچیده و الهطة من خبر و لهطة بمعنی -

هلمطه - گرفت آنرا یا جمع کرد آنرا -

همطه - گرفت آنرا با فراهم آورد آنرا او الصواب بالمطه

هنزلیط - کفندیل سرحدیست بروم -

فصل الیاء

یعط - یعاط - مثال قطام زجر و بانگ گرگ را ندن الیعاط بانگ بر زدن گرگ را یقال اُعیطَتْ بالذئب اے قلت له یعاط -

باب الظاء

فصل الالف

ظفاظة - احاظة - کاسانة ابن سعد بن عوف ابو قبیلة من حمیر و الیه ینسب مخلاف حاظة بالیمن و المحدثون یقولون و حاظة بالواو -

اُتفاظ - گرفتن و المؤتفظ اللازم -

فصل الباء

بهظ - بهظ - گران شدن و گرانبار کردن کسے را (عع بفتحهما) باهظ کار گران و دشوار مبهوظ گرانبار -

بظظ المغنی - حرک اوتاره لیهیأ للضرب و فظ بظ درشت بظیظ فربه تن نازک اندام و ابظ فربه شد

بنظیان - بالکسر زن بد خلق بسیار فریاد یقال امرأة شنظیان بنظیان -

باظ بوظا - قذف ارون ابی امیرقی المهبل یعنی منی در رحم انداخت باظ الرجل مرد پس از لاغری فربه شد -

بیظ - آب کشن و آب زن یا آب مرد و زهدان زن و باظ یبیظ کیبوظ -

فصل الجیم

جحظ - جحوظ - بیرون رو شدن و بزرگ شدن چشم (عع بفتحهما) جاحظ و جحظم نعتان منه بیم زائده حاحظ ایضا نام مردے جاحظتان دو حدقه چشم

جحمظ - جحمظة - بند کردن کسے را -

حظظ - حظ - مرد و فزک و فی الحدیث اهل النار کُلُّ جَظٍّ مستکبر -

جعظ - جعظ - ای ضخم جعاظ بالکسر عفاظة بدخوی

جفظ - اجفیظاظ - برآماسیدن مردار یقال اجفاظت الجیفۃ وربما کانوا یحرکون الالف لاجتماع الساکنین وقالوا اجفاظت الجیفۃ -

جلظ - مجالظی بسنان خفتہ وپا بہادر از کردہ -

جوظ - جواظ - مرد ضخم خرامان رفتار جوظان خرامان رفتن وفی الحدیث اہل النار کل جعظری جواظ -

جاظ من الماء - از آب گرانی شد (ع بفتحہما) -

جمظ - کقنفذ پیر زفت آزمند -

جلحاظ - بالکسر جلحظ کر برج مردد فزک کہ بر تن موے انبوہ دارد - جلحظار بکسر الجیم والحاء مثلہ وزمین درشت -

جلخاظ - وجلخظ - بروزن وسعنی جلحاظ وجلحظ او بالصواب بالمہملۃ -

جلظاء من الارض - ای الارض الغلیظۃ وکلوظ بالکسر سید عامر بن الطفیل واجلوظ کاعلوظ استمر واستقام -

جلفاظ - بالکسر اصلاح کنندہ کشتی وفعلہ الجلفظۃ وتقدم فی الطاء -

جلماظ - بالکسر آزمند ہر چیز -

الجمظۃ - القاط کالجمظۃ -

جماظ - بالکسر جفاکار درشت -

جنغاظۃ - بالکسر آنکہ وقت خوردن طعام خود را کم نہد وبسیار خوار جنغیظ کقندیل مثلہ وایضا مرد خرد با دکز برج پیر آزمند وجفاکار درشت خوی وبخیل

جنغاظ بالکسر مثلہ -

جیطان - نادان خرامیدن (ع ف اک ۲)

جیاظ لغت منہ وجاظ بجلہ بگرانی بار رفتار کرد -

فصل الحاء

حظظ - حظ - بہرہ وبخت احظ حظوظ ج - آحاظ کذلک وہو علی غیر قیاس کانہ جمع احظ وبا بہرہ ودولتے شدن (ع ک اف ۲) ہو حظ وحظیظ ومحظوظ ای جدید ذو حظ من الرزق - وانت احظ من فلان تو بہرہ مند وبارو زی تری از فلانی حظ بضمتین وفتح ۲ لغۃ فی الحضض وہو سن الادویۃ حضظ ایضا جمع بین الضاد والظاء -

حفظ - حفظ - بالکسر نگاہ داشتن - ویاد گرفتن حفظہ فرشتگان نگاہبان ونویسندۂ اعمال محافظۃ نگاہبانی کردن ویقال انہ لذو حفاظ ومحافظۃ ای ذو عار وحمیۃ - حفیظ نگاہبان ومنہ قولہ تعالیٰ وما انا علیکم بحفیظ - احتفاظ خویشتن داری کردن متعد بالباء وبخشم شدن یقال احتفظ بنفسہ - واحفظتہ فاحتفظ - تحفظ ہشیار وبیدار بودن - ویک یک یاد گرفتن تحفیظ یاد دادن کتاب وجز آنرا استحفاظ یادداشت خواستن حفیظۃ حفظۃ غضب وحمیت یقال ان الحفائظ تنقض الاحقاد ای اذا رأت حمیک یظلم حمیت لہ وان کان علیہ فی قلبک حقد - احفاظ بخشم آوردن حظ حظی بہ - ای ندوبہ یعنی شنوایند اورا فحشی والالف للالحاق وحظی بہ وعظی بہ وغظی بہ کل یقال رجل حظیان وحظیان وحنذیان بالحاء المعجمۃ

وغنظیان بالمعجمتین والمهملة مع المعجمة ای فحاش۔
المخنطی۔ کالمخنطی یعنی خشمگین وذکر فی الهمز۔
خرباظ۔ بالکسر سخت کردن زه کمان یقال
خربظ القوس۔
خنظ۔ بضمتین وکصرد دوا ریتخذ من ابوال الابل
او الحنضض۔
حمنظ۔ سپلید آنرا۔ (ع ف اض ۲)۔

فصل الخاء

خنظ الرجل۔ تن مرد سست و
فرو هشته شد۔
خنظوط الجبل۔ بالضم سر کوه خنظیان مرد فحش گو
وخنظی به تشهیر کرد و فاش نمود و لاع کرد و دروغ
وتباه کرد۔

فصل الدال

داظ۔ داظ۔ خبه کردن گلو۔ و پر کردن مشک
(ع بفتحها)۔
دلظ۔ دلظ۔ زدن وسپوختن (ع ف اض ۲)
دلنظی صلب وسخت الالف للالحاق۔ وناقة دلنظاة
دظ۔ شک کردن ودور کردن (ع ف اض ۲)
دغظ۔ داخل کردن تمام نره در فرج (ع بفتحها)
یقال دعظها به دوغظه فیها وعظایة بالکسر مرد کوتاه قد
وبسیار گوشت اگرچه دراز باشد۔
دغمظ۔ ذکره فیها تمام نرهٔ خودرا در فرج داخل کرد
دغموط بالضم بدخو۔
دلغاظ۔ بکسرتین آرمند وعیب جوئی مردم۔
دلمظ۔ کزبرج شتر ناوهٔ کلان سال۔

المدلنطی

سخت گوشت والدلنطی فی دل ظ۔

فصل الراء

رعظ۔ رعظ۔ بالضم جای درنشاندن پیکان در تیر
ارعاظ ج۔ رعظ بالتحریک شکستن سوراخ تیر که پیکان
در وے کنند (ع ک ا ف ۲) سهم رعظ لغت فیه۔

فصل الشین

شنظط۔ شنطاظ۔ بالکسر چوبک گوشهٔ جوال۔ ونام
وزوے وفی المثل اَلَصُّ من شنطاظ واسرق
من الزبابة۔ شنظ گوشه بستن جوال را اشطاظ۔
چوب گوشه ساختن۔ و بر پای خاستن شنظشظة بتیغ
شدن ذکر کودک بوقت بول۔
شنظ۔ شناظی الجبل۔ کرانهای کوه شنظوة
بالضم علی فُعْلُوة یکے۔
شوظ۔ شواظ۔ بالضم والکسر زبانهٔ آتش بے دود
شقیظ۔ کامیر سفالینه۔
شمظ۔ باز داشتن وآمیختن وقدرے وقدرے
از چیز گرفتن وبر انگیختن ونبرمی جنبانیدن (ع
ف اض ۲) وان یشمظ الانسان بکلام یخلط لینا بشدة
خلط کردن سخن نرم با درشت۔
شیظان۔ کشیظان درشت خوے سخت جان
وشاظت فی یدی من قناتک شظیة یعنی پارهٔ از نی
تو در دستم خورد (ع ف اک ۲) تشایظا تسابا۔

فصل العین

عظعظ۔ عظعظة۔ جاه و جاوان رفتن تیر
وسپاهی رفتن بدل از صف معرکه وفی المثل

لاتعطینی وتعطغطنی ای لاتوصینی واوضنی نفسک قال الجوہری وہذا الحرف ہکذا جاء عنہم فیما ذکرہ ابو عبیدۃ وانا اظنہ تغطغطی بضم التاء یعنی تامرنی بالاستقامۃ وانت تعوجین۔

عکظ۔ عُکاظ۔ بازار عرب در ناحیۂ مکہ بوقت جاہلیت سالے یکبار آنجا گرد آمدندے وخرید وفروخت کردندے وتفاخر وتناشد اشعار باہم نمودندے وبوقت اسلام آن برافتاد یکم عکاظی منسوب بوے

عنظ۔ عنظوان۔ بفتحتین مرد فحاش۔ ونوعے از گیاہ کہ در وشکم آورد ستور را عنظوانۃ ملخ مادہ۔

فصل الغین

غلظ۔ غلظ۔ سطبری وسطبر شدن (عع بضمہما) غلیظ لغت منہ۔ استغلاظ غلیظ شدن۔ وغلیظ غمردن چیزے را وناخریدن جامہ بسبب درشتی یقال استغلظتہ ای ترکت شراءہ لغلظہ۔ غلظۃ ثلث لغات وغلاظۃ بالکسر ای فظاظۃ یعنی درشتی اغلاظ درشت گفتن۔ وجامۂ درست خریدن تغلیظ درشت کردن بر کسے چیزے را ومنہ الدیۃ المغلظۃ والیمین المغلظۃ

غنظ۔ غنظ۔ اندوہ سخت وسخت اندوہگین کردن (عع ف اک ۲) وکان ابو عبیدۃ یقول ہو ان یشرف الرجل علی الموت من الکرب ثم یفلت۔ مغنوظ سخت اندوہگین وذکر عمر بن عبد العزیز الموت فقال غنظ لیس کالغنظ وکنظ لیس کالکنظ غنظۃ فحش شنوانیدن فعل از وے غنظی بہ بابدال احدی الظائین الفا کما مر فی فصل الحاء۔

غیظ۔ غیظ۔ خشم پنہان از عجز۔ وبخشم آوردن مغیظ لغت منہ ونام مردے وہو غیظ بن مرۃ بن عوف۔ مغایظۃ بخشم آوردن اغتیاظ تغیظ بخشم شدن۔

مغطغطۃ۔ دیگ سخت جوشان وبکسر الغین الثانیۃ ایضا

فصل الفاء

فظظ۔ فظ۔ آب شکنبہ۔ ومرد درشت خو فظاظۃ درشت خوشدن (عع ک اف ۲) افتظاظ آب دادن شتر را دوہان اورا بستن تا نشخوار نزند تا اگر چند او ندشتہ تشنہ شود شکم او را کفاندو سرقین او را بفشارد وآن آب را بخورد۔

فیظ۔ فیظ۔ فیوظ۔ فیظان۔ مردن (عع ف اک ۲) یقال فاظ ای مات۔ وفاظت نفسہ ای خرجت روحہ عن ابی عبیدۃ والکسائی وابی زید۔ قال الکسائی یقال فاظت نفسہ وفاظ ہو نفسہ ای قاء ہا لازم متعد۔ وقال الاصمعی سمعت ابا عمرو بن العلاء یقول لایقال فاظت نفسہ ولکن یقال فاظ اذا مات (عع ف اض ۲) ولایقال بالضاد بتۃ۔ فوظ فواظ مصدر ان منہ۔ لفیظ بقئ جان دادن یقال تفیظوا انفسہم ای تقیؤہا۔ افاظہ متعد فیہ یقال افاظہ اللہ وافاظ اللہ نفسہ۔

فصل القاف

قرظ۔ قرظ۔ بفتح الراء برگ سلم کہ بوے پوست پیرایند ادیم مقروظ لغت منہ۔ کبش قرظی بفتح القاف وضمہ قچقار منسوب بہمن کہ منبت قرظ است قارظ

چینند که برگ سلم فی المثل لا آتیک او یوب لقارظ العنزی
هو من عنزة خرج فی طلب القرظ فلم یرجع وهما قارظان
ایضاً من عنزة - سعد القرظ مؤذن رسول صلعم که در مسجد
قبا بود و در عهد عمر رض بمدینه آمد و تا امروز مؤذن مسجد
مدینه از فرزندان اوست قریظة و نضیر دو قبیله از
یهود خیبر تقریظ ستودن کسے را که زنده باشد تا بین
ستودن مرده را و بالضاد ایضاً عن ابی زید اذا مدح
بباطل او حق - تقارظ مدح گفتن یکدیگر را -

قیظ - قیظ - گرمای تابستان - وسخت گرم شدن روز
و گرما مقیم بودن بجائے (ع ف اک ۲) تقیظ کذلک صلته
بالباء یقال تقیظ بالمکان اذا اقام به فی الصیف یقیض
موضع باشش بوقت گرما تقیظ بسند آمدن چیزے کسے را گرما

القطة - برود و شوار شد -

القوظ - فی معنی القیظ -

فصل الکاف

کظظ - کظة - بالکسر زحمت امتلاے طعام کظ زحمت
دادن امتلاء (ع ف اض ۲) و رنجانیدن کارے کسے را
واندوہگین کردن مکاظة سخت مردیدن در حرب
تکاظ از حد گذرانیدن مردم دشمنی را بایکدیگر یقال
بینهم کظاظ ای عداوة - اکتظاظ پر شدن وادی
از سیل رجل کظ کظ مرد سخت دشوار خو -

کنظ - کنظ - دشوار آمدن کار بر کسے (ع ف اض ۲ ک ۲)

کرظ فی عرضه - آبروے او رخنه کرد (ع ف اض ۲)
وهو کرظ حسب بالکسر اے یکرظه والکرظة بالضم فی السهم
والقوس الکظرة -

کعیظ - کامیر و معظم مرد کوتاه و فربک -

کلظة - بفتحتین رفتار لنگ لکلظ لغت منه والصواب بالطاء

فصل اللام

لحظ - لحظ - نگریستن بدنبال چشم صلته بالهاء و بالی
(ع بفتحها) لحاظ بالفتح و بنال چشم لحاظ بالکسر نگاه داشتن
بچشم چیزے را -

لظظ - الظاظ - لازم شدن چیزے صلته بالباء
و مداومت کردن بر چیزے - و مقیم بودن بجائے -
و پیوسته بایدن باران - و الحاح کردن رجل لظ
اے لج و لظاظ اے لجاج قال ابن مسعود رضی الله تعالی
عنه الظوا فی الدعاء یا ذا الجلال والاکرام اے
الزموا ذلک - رجل لظ اے عسر -

لعظ - لغظة - شره و آرزو - و گوشت بدندان
برکندن از استخوان تعظه کذلک مقلوبه - رجل لعظ و
لغوظ و لغوظة بالضم کلاهما و هو الشره و قوم لعاظة و لعاظ
لفظ - لفظ - بیرون افگندن از دهان (ع ف اک ۲)
لفاظة بالضم سخن از دهان بیرون افتاده یا جزآن لفظ
سخن - و سخن گفتن تلفظ کذلک لفظة یک سخن لفاظ
و یقال اسمح من لافظة و هی العنز لانها تسلی للحلب و هی
تجتر فتلفظ بجترتها و تقبل فرحامنها بالحلب والحامة التی
تزق فرخها و یقال هی الرحی و یقال هی الدیک و
یقال البحر لانه یلفظ بالجواهر و العنبر و الهاء فیه للمبالغة -
لمظ - لمظ - زبان گرد دهان برآوردن بعد از طعام
و لب لیسیدن (ع ف اض ۲) لماظة بالضم آنچه ماند از طعام
و رزد و ایاے دهان تلمظ کذلک و زبان بیرون آوردن

ویقال ما ذقت لماظا بالفتح ای شیئا۔ وشرب الماء لماظا اذا ذاقه بطرف لسانه التماظ خوردن لمظة تکث از سپیدی وفی الحدیث الایمان یبدو لمظة فی القلب وسپیدی لب زیرین اسپ فرس التمظ لغت منه التماظ سپید شدن لب زیرین اسپ۔

لأظ۔ اندوهگین شدن (ع ف بفتحهما) اولائظ طرده وقذفه منه ولأظه فی التقاضی شدد علیه یعنی در تقاضا بروسختی کرد ملعظة۔ کمعظة دختر فربه ودراز قد وتنومند۔

رجل لمعظة۔ مرد حریص وآزمند مقلوب لعظة۔

لاظه۔ دور کرد وآنرا (ع ف اض ۲) ملوظ کنبر عصا که بآن زده شود یا تازیانه والتاظت الحاجة تعذرت

فصل المیم

مشظ۔ مشظ۔ بالتحریک خار وچوب درخستن در دست (ع ک اف ۲) مَشِظ لغت منه۔

منظ۔ مَنَظ۔ انار دشتی وکوهی مَنَظة نام مرد مماظة مظاظ بدی ومنازعت کردن بایکدیگر تماظ کذلک

مماخظة۔ بزور خوابانیدن کشتر ماده را تا بر جهد۔

فصل النون

نغظ۔ نَغَظ۔ نغوظ۔ برخاستن ذکر مرد (ع بفتحهما) انغاظ خیزانیدن ذکر۔ وبازو فراز کردن ناقه فرج را از غایت اشتهای فحل۔

نکظ۔ نَکَظ۔ بالتحریک شتافتن (ع ک اف ۲) انکاظ تنکیظ شتابانیدن۔

نشظ۔ بالفتح بزودی ربودن النشوظ بالضم نبات الشیء من ارومته اول بایدن یعنی بصدع الارض وانفعل کنصر

فصل الواو

وشظ۔ وَشَظ۔ استخوان شکستن (ع ف اک ۲) وفأنه ومیخ در بن وشه تبر وتیشه زدن تا استوار شود والوشیظ لفیف من الناس لیس اصلهم واحدا۔

وعظ۔ وَعَظ۔ پند دادن ونصیحت کردن عظه کذلک (ع ف اک ۲) اتعاظ پند گرفتن یقال اسعدنی وعظ بغیره واشقنی من اتعظ به غیره۔

وکظ۔ وَکَظ۔ دفع کردن واکظ دافع۔ مواکظة مداومت کردن بر کار۔ وقوله تعالی الا دمت علیه قائما قال مجاهد مواکظا۔

وحاظة۔ بالضم ویقال احاظة بالهمزة شهریست یا زمینیست درمین نیسب الیهما بخلاف وحاظة۔

وقظة۔ سخت زدن را (ع ف اک ۲) ووقظ علی الامر بر کار همیشگی کردن ووقظ به فی رأسه بالضم کوقظ بالفتح والصواب بالفتح اوقظ حوض خرد که برای ان اخاظ یعنی ثمر باشد که دران آب بسیار مجتمع شود ووقیظ برجای مانده که بر برخاستن قادر نباشد۔

فصل الیاء

یقظ۔ رجل یقظ۔ بضم القاف وکسرها مرد بیدار وهشیار ایقاظ بیدار کردن از خواب وگرد برانگیختن تیقیظ کذلک تیقظ بیدار وهشیار بودن استیقاظ کذلک وبیدار شدن از خواب یقظان بیدار یقظة بفتحتین بیداری ونام مردی۔

شرح نصاب الصبیان - بہت مستند شرح ہی مشہور بشرح دشت بیاضی شارح مولوی کریم الدین دشت بیاضی -

کشف اللغات - دو جلد مین -

۱- جلد - لغت ہمزہ سے طاے مطبقہ تک -

۲- جلد - طاے حطی سے یاے ثناۃ تحتیہ تک مصنفہ مولوی عبد الرحیم بن احمد سور -

غیاث اللغات - مع نقشہ گرہ مصنفہ مولوی غیاث الدین مع چراغ ہدایت مصنفہ سراج الدین علی خان آرزو -

ایضاً - تازہ طبع ہر کام وار ہر لغت سر سطر سے آغاز ہی

برہان قاطع مع تتمہ - لغات و مصطلحات فارسی مین بڑی سندی کتاب ہی مصنفہ مولوی محمد حسین دو جلد -

۱- جلد اول - ہمزہ سے زاے فارسی تک -

۲- جلد دوم - سین مہملہ سے یاے ثناۃ تحتیہ تک -

برہان قاطع - بطرز جدید کہ ہر لغت آغاز سطر سے ہی -

بہار عجم - لغات واصطلاحات فارسیہ مین تیکچند بہار کی مشہور کتاب ہی جسکو بر عایت ترتیبی حروف تہجی بعنوان برہان قاطع مولوی ہادی علی نے بکمال مشقت اصل مسودہ و منتخبی مصنف سے لفظ بہ لفظ مطابق کیا بصحت تمام چھپی -

ہفت قلزم - مع فرہنگ لغات جامع لغات و اصطلاحات و استعارات فارسی انتہا درجہ کی کتاب ہی جسکی سات جلدین جلد اول سے چھ جلد تک لغات و مصطلحات کا بیان ہی بترتیب حروف تہجی خوشخط اور ہر لغت آغاز سطر سے بقلم ممتاز ہی کہ ناظرین کو نکالنے لغت کی بہت آسانی ہوتی ہی اور جلد ہفتم صنائع لفظی اور معنوی کی حاوی ہی جملہ اقسام صنائع مع امثلہ کا بیان ہی - کوئی صنعت فروگذاشت نہین ہوئی سابق یہ کتاب مطبع شاہی عہد دولت ابو المظفر غازی الدین حیدر شاہ غازی بصرف خزانہ بشیار باہتمام و ترتیب مولوی قبول محمد چھپی تمی فی الحال بنظر خواہش خریداران بطرز پسندیدہ سات جلد یکجائی ہو کر بصحت طبع ہوئی -

فرہنگ گلستان - لغات عربی و فارسی گلستان کے ردیف وار باتشریح اور اُسکے معانی کا بیان ہی مصنفہ مولوی عبد اللہ صاحب -

فرہنگ جہانگیری - مؤلفہ جمال الدین حسین انجو ملقب بعضد الدولہ دو جلد -

۱- جلد - باب ہمزہ سے فا تک -

۲- جلد - باب کاف فارسی سے تاے تحتانی

فرہنگ سکندر نامہ - جسمین لغات و محاورات مخصوصہ سکندر نامہ ردیف وار ہین یہ فرہنگ جدید الترتیب کاشف مطالب سکندر نامہ ہی مؤلفہ سید ابن حسن صاحب مرحوم عو ملازم مطبع تھے -

لطائف اللغات - فرہنگ لغات و مصطلحات خاص مثنوی مولانا روم مصنفہ مولوی عبد اللطیف -

لغت مختص بمفردات طبیہ اردو

مخزن الادویہ - اُردو جسمین ہر ایک دوا کی ماہیت طبیعت - مضر - مصلح - بدل - مقدار شربت افعال - و خواص کمال بسط و شرح سے لکھے ہین مع رسالہ تعداد ادویہ مترجمہ حکیم محمد نور کریم دو جلد مین -

مجموعۂ میزان الادویہ۔ الفاظ الادویہ۔ فرہنگ گنجینۂ مخزن الادویہ۔ یہ مجموعہ تین کتاب کا علی الترتیب تصنیف حکیم نورالدین شیرازی وحکیم علاع محمد وحکیم احمد علی عظیم آبادی ہی۔

ضروری المطلب۔ مؤلفۂ حکیم مہتاب راے جداول مین نام دوا اور اُسکے مضر ومصلح کا بیان۔

مقالات احسانی۔ مفردات کا بیان مصنفۂ حکیم احسان علی وکیل۔

لغت غیر مختص

تنقیح اللغات۔ مؤلفۂ سید ضامن علی تخلص جلال

امان اللغات۔ مصادر عربی کے مشتقات کا بیان مؤلفۂ مولوی محمد امان الحق مدرس۔

کریم اللغات۔ کلان حاوی الفاظ لغت عربی و فارسی بہ بیان معنی اُردو مصنفۂ مولوی کریم الدین ڈپٹی انسپکٹر مدارس پنجاب۔

ایضاً۔ خرد۔

نفائس اللغات۔ کلان لغت عربی اور فارسی کے چہرہ اور معانی کا اُردو مین بیان ہی مولفۂ مولوی اوحد الدین بلگرامی۔

ایضاً۔ خرد۔

لغات سروری۔ عربی فارسی الفاظ کا اُردو مین ترجمہ مؤلفۂ منشی غلام سرور لاہوری۔

خیابان گلشن۔ نصاب لغت ہی زبان دری فارسی کی مؤلفۂ مولوی محمد علی۔

اربع عناصر۔ اسمین جداول کے چار خانے ہین خانۂ اول لغت اُردو وخانۂ دوم لغت فارسی خانۂ سوم لغت عربی بہ نسخ خط مین خانۂ چہارم لغت انگریزی آنگریزی خط مین مؤلفۂ مولوی محمد ناصر علی۔ کتاب نادر الوجود اسمین ترتیب اسطور پر ہی کہ مثلاً لغات اعضاے حیوانات کے ایک جگہ ہین اور نام اہل قرابت اور رشتہ دارون کے جو جو رشتہ ہو الگ الگ ہین وعلے ہذا جسقدر حیوان مذہب حنفی مین حلال ہین وہ یکجا اور اسی طرح حیوانات پرند بہرحال سب لغت اپنے مناسبات کے ساتھ مذکور ہین یہ طریق فائدہ مندی کا ہی۔ ایسی کتاب اس صورت خاص سے کہ لغت اُردو اور فارسی خط نستعلیق مین ہو اور لغت عربی مرتب خط نسخ مین اور لغت انگریزی خط انگریزی مین حروف چھاپہ ٹیپ مین بہ چھپے ہوے سرخ رنگ کے اور جدول ہر صفحہ کی اور خطوط مابین صفحہ کے سب سرخ چھاپہ ٹیپ کے ہین۔

فرہنگ دستور الصبیان۔ درحقیقت بہ فرہنگ بمنزلہ شرح دستور الصبیان کے ہی کہ اسمین سب مطالب جزئی اور کلی کو حل کیا ہی مصنفۂ منشی گردھاری لال تخلص فطین مڈل کلاس اسکول ضلع فرخ آباد۔

تیسیر الفرقان لتخریج لغات القرآن۔ اس مین مخصوص لغات قرآن ہین اب قرآن کے معانی سمجھنا اسکے ذریعہ سے بہت سہل ہو گئے مصنفۂ مولوی محمد مسیح صاحب۔

گنجینۂ زبان اُردو۔ معروف بہ گلشن فیض لغات کی تحقیقات مع امثلۂ کلام اساتذۂ اُردو مؤلفۂ حکیم ضامن علی تخلص جلال۔